MATICE LIDU

1874

A174

D671/16279

C—/119.120.114

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

MARTIN OLIVA.

Tragedie ze vsi

od

A. V. Šmilovského.

Matice lidu ročníku VIII. číslo 1.

(Běžné číslo 43.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1874.

891.86
M427
1874

Tiskem dra Edv. Grégra v Praze 1874.

Budu vám vypravovati o životě a osudech českého rolníka, Martina Olivy ze Štěpánova, jež duši moji zvláštní silou dojaly, když jsem o nich poprvé slyšel při rachotu rychlíku na cestách svých po krajích pošumavských

Náhoda, tenkráte s vlídnou tváří, svedla mne s jedním ze starých známých, se sudím Hlavou, právníkem to nejen nevšedním, poněvadž pro své povolání zaníceným, nýbrž i s pravým demokratem a lidumilem, jehož povahu mimo to krášlil zdravý krasocit. Byla tehdáž cesta má věru půvabná!

Bílá zář měsíce svítila nám líbezně do koupé, kola drnčela a kopyta koní chutě tepala tvrdou, žulovou silnici; šumavské vrchy s těmi jemnými konturami svými, větším dílem lesy porostlé, mile střídaly se se zelenými údolími a planinkami a k tomu ke všemu byl dnes Hlava od řeči a rozhovořil se upřímně v prostém a jadrném svém slohu.

Příčinu k vypravování zavdala vesnice, kterou nám právě jeti bylo.

„To je Štěpánov," odpovídal Hlava na mou otázku. „Náležela druhdy do soudního mého okresu, a stal se tu asi před šesti lety případ, jaký člověku vryje se v paměť a otřásá duší. Byla to pravá tragedie ze vsi."

Vypravování Hlavovo uvázlo mi v duši a nedalo mně pokoje. I vrátil jsem se úmyslně po

několika nedělích do té krajiny, abych důkladně poznal jeviště a seznal některé osobnosti, jimž úloha v kuse byla přidělena.

Tak poznal jsem Čertováka a synka Olivova, Martínka. Též statek druhdy Olivův dobře jsem si prohlédl a asi půldne potloukal jsem se v lese, jenž slove „Pokrvadla“. Ba i v rasovnu, ostatně velmi malebně položenou, jsem si zašel, abych promluvil se starou Káčí, jenž ostatně jen episodu má. Tak nasbíral jsem podrobností, o kterých ovšem Hlava nevěděl, a zaokrouhlil si v obraz hrubé rysy z vypravování Hlavova. Když pak dostavila se potřeba ku psaní a Martina Olivy postava se hlásila o své právo, neutonouti v nepaměti, postavil jsem se k svému psacímu pultu...

I.

Starý Oliva byl muž, jenž měl při sobě něco zvláštního; člověk to viděl na něm, když se s ním poprvé sešel, ale nevěděl tak brzy, co to je. Byl nejen sedlákem, ale i filosofem; zvláště když se napil, což nebývalo jednou za uherský měsíc, uměl ty selské rozumy tak na skřipec natahovati, že ažaž praskaly.

Jako každý filosof měl starý Oliva svoji zásadu. Ta byla: „Každý hleď, abys dobře živ byl; to ostatní už jde samo.“ Není pochyby, zásada ta dá se ještě více roztáhnouti než paragrafy jisté známé konstituce, a proto ponecháváme rozmanité její vyložení čtenáři samému, jen tolik podotýkajíce, že aspoň starý Oliva věrně jí se držel. A také se mu dobře vedlo, nejen dnes neb včera, ale odjakživa.

Starý Oliva seděl dvorem na jednom z nejlepších statků v Štěpánově. Dědil jej po otci, jenž přes třicet let na něm hospodařil a pole, luka i stavení jak náleží zvelebil. Jen kus lesa odprodal vrchnosti, aby snad některý z jeho potomků nedostal chuť na flintu, „ten ďábelský nástroj pro sedláka“, jak říkával.

Ze tří dětí byl starý Oliva jediný mužský potomek a poněvadž byl nejmladší a poslední z dětí, byl miláčkem tatíka i matky. Otec jeho, ač byl přísný a nábožný Staročech, zamhouřil často při

vychování oko nad jediným synkem svým, a odtud lze si vysvětliti, že starý Oliva měl trochu jinačí hlavu, než jiní lidé ze vsi. Když tatík starého Olivu oženil, dostal mladý hospodář tolik věna v tolařích a dvacetnících s nevěstou svou, že obě sestry své, jež zatím se byly již provdaly, do groše vyplatil. Byla tedy Olivovi hračka hospodařiti a to tím více, an měl málo dětí. Dohromady narodilo se mu jich čtvero, ale vyjma jednoho chlapce všecky brzy pochoval. Chlapec ten přišel na svět zrovna na martinské podkovy, proto nazváno ho Martinem. Starý Oliva odříkával za něho třikrát denně modlitbičku: „Pane bože, zachovej mi Martina“ a opatroval jej jako oko v hlavě. A bůh mu ho zachoval.

Martin šťastně odrostl a ukazoval celkem mírnou a povolnou povahu. Hrdosti neznal, ač otec mu záhy vštěpoval poučení: „Ty nejsi jako děti jiných sedlákův. Ty budeš mít statek, na němž není groše dluhu a můžeš si vždycky na sobě zakládati.“ I v jiné věci nepodařil se po otci. Byla to jistá opatrnosť, odhodlanosť a ráznosť, kterou starý Oliva v pravý čas měl vždycky přihotově. Když starý Oliva řekl: „Tak a tak to bude a ne jinak,“ provedl si vždycky svou, i kdyby „hrom bil“. Proto měli ve vsi slovo jeho i osobnosť v uctivosti; ano i páni rádi s ním jednali, protože řekl bez obalu, co chce a nekoukal nikdy na ten nějaký zlatý. Však v jednom ohledu byl syn po otci. Starý Oliva si rád přál; vždyť měl na to. „Na poli rostou dolky, ve dvoře vepři,“ říkával; „k čemu přecpávat se dolky, můžeš-li kousati vepřovinku; k čemu píti vodu, máš-li na pivo a na vínko. Pán bůh dá dešť i slunce a obilí bude sypati jako vždy sypávalo. Každý hleď, abys dobře živ byl!“ Náhledy rázu tohoto nepadly při Marti-

novi na skálu a písek, naopak utkvěly v něm. Nepoznav nikdy nedostatku, měl za to, že kdo na to má, má si přáti. Proto si přál a tatík neměl nic proti tomu. Byla to ovšem chyba pro Martinovu budoucnosť, ale dostatek a bohatství už ji přinášejí. Tak se stalo, že když Martin na rozumu dospíval, na život hleděl trochu lehkovážně. Otec buď toho při něm nepozoroval, buď si myslil: „Přejme mu; však bude jinší, až se trochu v životě ostřílí," a Martin, jednalo-li se mu o nějakou kratochvíli, našel povždy otcův měšec otevřený.

Jinak Martin polní práci dobře chápal a dobře jí se naučil. Práce se neštítil, naopak, vydržel třeba celý den za pluhem, dobře věda, že otec se o to postará, aby večer se jak náleží posilnil. S otcem vycházel povždy dobře, a jestli někdy se nepohodli, nebýval starý Oliva k němu tvrdým. „Myslím," říkával, „že, chlapče, svou vinu napravíš! Povídám ti: ze svých chyb se člověk nejlíp učí. Zapiš si to za uši; nejsem tvým kantorem, abych ti to desetkrát opakoval."

Tak přišel Martin do těch let, kde pomýšlí se na odvod a na ženění. První věc si starý Oliva s pány snadno spravil a druhá nenadělala mu mnoho vrtochův. Když některý ze sousedův před ním o ženidlo zavadil, říkával: „Neženil jsem se s dvacíti lety; Martin se nepotřebuje také ženiti. Všecko ve světě přijde samo. Až přijde ženidlo na Martina, pak teprvé budeme mluviti."

V ten čas asi zemřela Martinovi matka. Byla to mírná tichá žena a co hlavní věcí, spolehlivá hospodyně. Pravda, mnoho řečí v domě nenadělala, za to ale konala bedlivě svou povinnosť. Starý Oliva ji brzo pohřešoval a cítil teprva teď, že byla v hospodářství jeho pravá ruka a že není

právě k nahražení. Chodil tak několik neděl zasmušilý, pak ale pravil co pravý filosof:

„Co na plat. Jednou musila umříti a buďme rádi, že nám ji pánbůh aspoň tak dlouho nechal. Kdyby byl Martin ještě malý, byl bych býval přinucen macechu do statku přivésti. Mnoho dobrého by nebylo z toho pošlo. Teď mám aspoň svatý pokoj a dnes neb zejtra beztoho se Martin ožení!“

Však rok ucházel pozvolna za rokem a Martin nepomýšlel na ženění. Kde byla která, světu jen trochu podobná, svobodná dívčice, každá si ho nadcházela a někdy až příliš zřejmě. A Martin se přece neženil. Proč? Snad právě pro to nadcházení. Stav panický se mu při těch okolnostech zalíbil, k čemu horempádem dělati mu konec? Vždyť více se nevrátí! Martin si odjakživa přál, proč by si nepřál těch radostí stavu mládeneckého? Starý Oliva kroutil nad tím hlavou, že Martin chodí pořád na zálety a pořád nevěsty nepřivádí. Pozbýval už trpělivosti v té věci a bylby už rád měl v hospodářství pokoj. Měl ovšem dosti spolehlivou čeládku a Martin ho v mnohých věcech dobře zastal; mohl si i nyní dobře přáti a přál si také více nežli dříve, ale čert nikdy nespí, a kdyby to šlo s hospodářstvím s kopce, byli by lidé jemu vinu dali a ne Martinovi. Časy byly horší, daně větší, k čemu se lopotiti, když mu nebylo toho potřebí! Bylby už rád šel na výminek, který si už dávno v hlavě dobře vymyslil a rozmyslil. Nebyl ještě tak stár, aby nebyl mohl počítati na deset, dvacet let odpočinku a dobrého, bezstarostného bydla. Či snad Martin se bojí, že bude na něm žádati veliký výminek?

Takové a podobné myšlenky vrtaly mu mozkem. I nemaje zvyku potáceti se v nejistotách, zašel si za čerstvé paměti za Martinem na pole.

„Já řku, Martine,“ jal se mluviti k synovi mezi čtyřma očima, „proč se neženíš. Čas je tu, na sv. Martina budeš plnoletým a nevěst je na fůry.“

„To musí, tatíku, samo přijíti,“ odvětil Martin; „až to přijde, pak se ožením.“

„Pravda; ale já nemládnu, nýbrž stárnu, a co matka zemřela, neubývá mně starostí, nýbrž přibývá jich. Neženíš-li se snad proto, že se bojíš, že budu na vás žádati veliký výminek, jen mně to pověz. Myslím, že se spolu smluvíme a nepůjdeme k rychtáři.“

„K čemu mluviti o výminku! Vždyť jste vy pánem statku a mým otcem. Co budu míti, budu míti od vás, z vaší vůle, a na to nikdy nezapomenu, jako že jsem jediný váš syn.“

„To se dá slyšet, hochu, ale měl bys přece se oženiti! Však můžeš bez starostí spáti, já vás zbytečně neutlačím.“

Po té vykládal starý Oliva synovi výminek, jaký si přeje a chce. S logickou důsledností a vážností uvedl i sebe menší požadavky. Tak neopomenul na př. podotknouti, že Martin povinen každý svátek a neděli dáti skrze své služebné vyčistiti otci šaty i obuv. Jeden ze zajímavějších odstavců smlouvy, kterou právě s Martinem uzavíral, byla šedivá kobyla Coura a vozík k ní.

„Víš, že už nerad chodím pěšky,“ vysvětloval Martinovi, „a proto podržím si pro sebe Couru a vozík a povinností tvou bude živiti ji a držeti mi vozík v pořádku.“

Pozastavme se u toho zvířete, poněvadž v průběhu naší pověsti vícekrát o něm mluviti budeme.

Coura byl silný, hřmotný kůň, pravého českého selského plemene, které ku škodě těžké polní práce nemalé, za našich dob už silně vymírá.

Coura byla rozumná jako dítě, narodila se na statku Olivově, byla tam vychována a pracovala proň po celý svůj život. Do práce byla jako drak a v celé vsi nebylo nad ni jistějšího koně. V mládí již přišla na pravou zadní nohu k pohromě, čí vinou, nevypátralo se, a když se uzdravila, vlékla poněkud tu nohu za sebou; odtud přezdívka „Coura“, kterou jí jeden čeledín dal a která jí zůstala. Když šla krokem, nebyla ta chyba pro neznalce koní patrna, když ale poklusávala, bylo ji dobře pozorovati. Coura měla výbornou paměť a znala cesty na několik hodin v okolí lépe než mnohý čeledín. Starý Oliva přál si od smrti své ženy více než jindy, a maje Martina při hospodářství, rád si s Courou zajížděl do okolních měst a obcí, aby něco pořádného užil. Často se stávalo, že si tam notně přihnul a že ochmelen se vracel do Štěpánova nezřídka i v tmavé noci. Na vozíku obyčejně usnul a usnul pokojně, poněvadž věděl, že Coura ho dobře domů přiveze. Coura byla skutečně rozumná. Potkala-li nějaký povoz, sama se uhnula a jel-li ten povoz jen poněkud rychleji, zajela s vozíkem k příkopu a stanula tam tak dlouho, dokud povoz nepřejel. Když dojela domů, řehtala před vraty tak dlouho, až ji uslyšeli a vrata otevřeli. Coura byla bez bázně a strachu; ji nepolekal ani blesk ani hrom, ani ohnivý muž při cestě. Zamkla oči a jela okolo něho dále obvyklým svým volným a jistým krokem.

Proto vymínil si starý Oliva Couru a vozík.

„Teď jsem ti, Martine, všecko vypověděl, od ‚otče‘ až do ‚amen‘,“ končil Oliva svou řeč; „teď víš, čím se říditi, až se oženíš. Nenutím tě k ženění, ale čím dříve se oženíš, tím raději to uvidím.“

Martin podal mu ruku a pravil:

„Váš výminek je, otče, obstojný; přijímám jej a až přijde k tomu, dáme jej do knih od slova k slovu, budete-li na tom státi.“

„To víš, že stojím na tom, co jsem jednou dobře rozvážil. Tvoje rukoudání mně prozatím takovou jistotou jako knihy. Vždyť jsi Olivův.“

Rozešli se.

Uplynul více než rok. Martin se posud neženil aniž činil nějaké přípravy ku změnění svého stavu. Zatím však se něco přihodilo, co naplnilo hlavu starého Olivy starostmi a nepokojem.

V údolí, za vrchem, v levo od Štěpánova ležela dole při řece vesnice Rákosín. Ze Štěpánova šla přes vrch, pěkně lesem, asi hodinku dlouhá cesta do údolí k Rákosínu, kterou hoši štěpánovští rádi šlapali, neboť v Rákosíně bylo vždy několik hezkých děvčat na zadání. Štěpánovská děvčata to ovšem nerada viděla, ale což na plat, „zabrousit si do Rákosína“ byl už starý návyk mužské štěpánovské chasy. Tenkrát ale dostalo se závistivým děvčatům štěpánovským takového radostného dostiučinění, že si nad tím škodolibě ruce mnula a smíchy tajně div se nezalkla. Kdykoliv nějaký štěpánovský chasník se ubíral cestou rákosínskou dolů, pokřikovala děvčata za sebou:

„Aha, brousil za Rákosínskými! Jen ať se mají ty Rákosínské na pozoru, aby se jim tak něco nepřihodilo jako Vaňkovic Mařce!“

Ano, ta Vaňkovic Mařka! Ta právě naplňovala hlavu starého Olivy starostmi a nepokojem. Poslyšme již, co se stalo.

V Rákosíně, hned v druhé chalupě od kraje, když se tam přišlo ze Štěpánova, bydlel chalupník Vaněk. Vaněk měl dětí „jako smetí“, všeho všudy osm, ženu churavou, jež každý rok několik neděl si poležela, a ke všemu dluhy na chalupě. Ký div,

že on, žena i děti jeho notně se museli ohánětí, aby jen tak tak živi byli. Staří Vaňkovi vypadali ustaraní a děti byly až na Mařenku bledé a přihublé. Mařence šlo tenkrát, když se stalo, co tu povídáme, asi na osmnáctý rok a bylo to skoro nejhezčí děvčátko z celého Rákosína. Bylo to děvče jako lusk! Pleti byla bílé jako mléko, ve tvářích rděly se jí červánky studu a líbeznosti a veliké hnědé oči koukaly tak upřímně do světa, že kdo je jednou viděl, v duchu si řekl: „Tohle jsou oči!“ Postavu měla Mařenka pěkně rostlou, více útlou než statečnou a proporci tu nejpěknější. Však nejen zevnějšek, ale i povaha Mařenky byla roztomilá a sám farář nejednou o ní řekl: „Mařenka jest jedna z nejmravnějších a bohu zajisté milých děvčat z mé osady.“ A farář věděl, proč to říká. Žádné z děvčat rákosínských nevyhýbalo se tak záletným hochům jako Mařenka, žádné nechodilo tak málo k muzikám a žádné nepospíchalo tak záhy pryč. Když bylo Mařence dvanáct let, dostala se za husopasku k rákosínskému dvoru, tam postupovala v službě a při dobré stravě sesílila a rozvinula se jako to boží obilíčko při dešti a slunci! A při tom při všem přihodilo se Mařence, že se jí za svobodna „sukničky krátily“ a to pro žádného jiného, než pro Martina Olivu ze Štěpánova. K čemu dlouhých loket na to, čeho se každý rozumný sám domyslí: Mařenka, ta dobrá mravopočestná Mařenka, měla Martina ráda, věřila slovům a slibům jeho jako evangeliu a konec konců — byl k pláči. A což Martin? Nemiloval ji? To rozhodniž sám bůh! Možná, že ji miloval, upřímně miloval; možná že proto, poněvadž žádný sebe hezčí chasník, a byť byl bohatý jako on, neměl při ní štěstí, jej mravná a spanilá dívka k sobě vábila; možná že proto právě přiložil k ní

na čas srdce své, upřímně a vroucně.... Ale bylo to jen na čas, láska jeho nebyla ta pravá a trvalá; aspoň události, jež budou následovati, dávají o tom svědectví.

Mařenčin stav se horšil a horšil; oči byly pláčem strhány a služba už jí přicházela za těžkou. Martin nešel do Rákosína, ať poslala k němu kohokoliv. Co měla dělati, co ustaraný a zarmoucený otec její Vaněk? Kdo zdvihne na něj kámen, že vzal Mařenku za ruku a že ji vedl do statku Olivovic do Štěpánova? Vždyť hořela pod jejich nohama cesta, když šli Štěpánovem a lidé škodolibě z oken na ně koukali! Ubohý Vaněk, ubohá Mařenka! S jakou pořízenou vrátí se od Martina?

Starý Oliva nebyl doma, zastali Martina samotného.

O čem tam spolu více než hodinu rokovali, nedověděl se nikdo. Martin to nikomu nepovídal a starý Vaněk také ne. A Mařenka ta brzy už nemohla mluviti. Jen tolik vyšlo na jevo, že Mařenka u Olivů omdlela „jako špalek“ a že starému Vaňkovi tak se udělalo zle okolo srdce, že nebyl ani s to pěšky se do Rákosína vrátiti. Proto odvezl oba, otce i dceru, Olivův čeledín k večeru do Rákosína. Martin téhož dne nevyšel a starý Oliva vrátil se teprvé okolo půlnoci domů. Martin posud nespal, neb čekal na otce, aby mu vypověděl, co se tu stalo, když byl pryč. Starý Oliva byl trochu naražen, vystřízlivěl ale ku podivu brzy při zpovědi Martinově.

Svraštil čelo a škrábal se za ušima a oněměl, když Martin byl s řečí hotov, na chvíli jako kapr. Posléze pravil s třesoucím se hlasem:

„Je to hrozné, chlapče, hrozné je to, co jsi udělal. Ale co platno! Jinak jsi nemohl jednati co Oliva. Kdybych i na krásno nade vším za-

mhouřil oči a kdybys Mařku uvedl sem za hospodyni: těch devět hladových krků, které by za sebou vlékla, přivedlo by tě ne-li na mizinu, zajisté do dlouhých nesnází. Proto ale budu sám o to dbáti, aby bylo o Mařku postaráno a o tvé dítě. Co se stalo, nedá se odfouknouti; je to ale chyba a hanba pro tebe i pro mne, že bych nevzal za to ani tisíc zlatých. Ale to pochází odtud, že nedbáš na mou radu a se neženíš.“

Však starosti o Mařenku a Martinovo dítě oběma Olivům brzy samy sebou odpadly. Za krátký čas po návratu ze Štěpánova přišel čas Mařenčin. Na svět přišlo mrtvé dítko a asi čtyry neděle na to odnášeli mrtvou Mařenku za ním na hřbitov. Hrozná ta událost otřásla srdcem každého citlivého člověka a naplnila hořkostí proti Martinovi. Sám starý, životem tak ostřílený Oliva neviděl ani na cestu, když hned z rána druhého dne tři stovky nesl v kapse starému Vaňkovi, aby Mařenku důstojně pochoval a sám s rodinou za zármutek si přilepšil.

Starý Vaněk peníze odmítl a odpověděl důstojně ale hořce:

„Nechte si peníze; do smrti by mne na svědomí pálily. Mařenku nemohu ani za tisíc zlatých důstojně pochovati, poněvadž je padlá osoba a svůj a mé ženy zármutek neudusím v srdci vašimi stovkami. Však budeme i bez vás jako vždycky jsme bývali živi. Ostatně Josef Čertovákův si to nedal vzíti a vystrojí Mařence pohřeb na svůj groš.“

Zdrcen a zahanben až do duše odcházel starý Oliva. Zmínka o Čertováku vryla se mu do srdce jako břitký nůž. Cítil, ba byl přesvědčen, že vystává ode dneška mrak na obloze života Martinova, který nese v sobě zkázu a záhubu. Před

Martinem ale ani slovem o tom neprohlesnul a sice jenom z útlocitu k synovi, který chodil po dvoře zmámený, jakoby mu byl někdo učaroval. Asi čtvrt leta nešel Martin lidem na oči a když ponejprv vyšel si do polí, jak toho litoval, že nezůstal ještě dnes aspoň doma.

Setkal se tam s Josefem Čertovákem. Rozprávka jejich byla kratická, ale konec její důležitý a hrozný.

Josef Čertovák chopil Martina za prsa, zatřásl jím, že až kosti v něm chrastily a zařval:

„Ty jsi ji zabil, Martine! Jakože jsem Čertovák, já ti to nikdy nezapomenu.“ —

II.

Čertovák byla přezdívka a říkali tak v Štěpánově sedlákovi Černému; „u Čertováků“ pak slul jeho statek, jenž ležel v právo od silnice, hned za můstkem v stínu dvou vysokých topolův. Místu tomu za silnicí říkalo se vůbec „na vejpichu“ a mimo statek u „Čertováků“ stála tam jen veliká zájezdná hospoda, kovárna a asi čtyři baráky. „Vejpich“ netvořil ani šestý díl Štěpánova, jehož ostatních pět šestin, mnohem obydlenějších, malebně se rozkládalo na druhé straně silnice zpovolna vystupující do vrchu Ku konci, nejvýše nad vsí, stál starožitný kostelík, obklopen bílou hřbitovní zdí a přiozdoben několika stověkými jilmy. Zbytky staré románské stavby, dovedná a vkusná řezba jednoho z dvou vedlejších oltářův asi ze šestnáctého věku a dva zvony z téhož věku na nevysoké kamenné věži, stály povždy za návštěvu, nehledě ani k vyhlídce na šumavské hor-

stvo i s Královským Hvozdem, jmenovitě k západu dosti rozsáhlé a zajímavé.

Přezdívku „Čertováci“ nepovažovali Černých za nečestnou. Hromada lidí ze Štěpánova ani nevěděli, že Čertováci vlastně jinak se jmenují a marně by se byl cizinec doptával na Černého a jeho statek; ba i lidé, s nimiž nynější starý Černý vedl obchody s obilím, znali jej jen pod jmenem Čertováka.

O původu toho neobyčejného jmena rozcházely se v samém Štěpánově pověsti a mínění. Jedni, v jichž hlavách strašily ještě středověké pověry a babské názory světa, vypravovali zcela bez obalu a ostýchání, že Čertováci odjakživa byli v přímém spojení s čertem.

„Jsou ještě pamětníci, jako starý Janota zákostelský“ — vypravovaly báby vnukům a mladé chase o přástkách při vrčení kolovratův — „jsou ještě pamětníci, jenž na svoje vlastní oči viděli, kterak čert se pokoušel o prvního Čertováka, jenž v Štěpánově se usadil. Měltě první Čertovák psíka, barvy perníkové, jemuž říkal Myšina a bez toho nevyšel ani na krok ze stavení. A toho psíka musel míti pořád po ruce, aby ho nastrčil čertovi, kdyby si tento venku pro Čertováka přišel. Snad docházela už jejich smlouva. A jednou si skutečně za bílého dne čert pro Čertováka přišel. Bylo to na poli „u vrbiček“, kus cesty pod Pokrvadly. Hromada lidí viděli to na své vlastní oči a člověku naskočí husí kůže, jak si jen na to vzpomene. Poslyšte, lidičky!“

„Bylo to o žních, odpoledne. Nebe bylo modré jako chrpa a ani obláčku na něm. Kus od vrbiček žali Čertovákovi pšenici a on se svým psíkem k lidem dohlížel. Tu vám najednou z čista jasna, zrovna nad hlavou Čertovákovou, vysoko na nebi,

udělá ze černý kulatý mráček. Ze začátku byl asi jako dno od máselnice, pak ale, když se dolů pouštěl, rostl a rostl, že byl veliký asi jako deska hodně velikého kulatého stola. A černý byl jako uhel. Když už byl asi jen sto sáhů nad Čertovákem, tu zavyl Myšina, Čertovák se podíval na mrak, chopil psíka nad hlavou za kůži a horem pádem pelentěl s ním do vrbiček, aby se ukryl. Mrak se pustil v rychlosti za ním, na okraji jeho šlehaly blesky a vykukovaly spáry a kopyta čertovy, ba zádu i chvost jeho ocasu. A když byl mrak už skorem u země, tu vymrštil Čertovák Myšinu zrovna do prostřed mraku, zaznělo pekelské zaklení, rána — a čert i s psíkem propadli se do země. To vše stalo se tak čerstvě, že bys byl ani pět nenapočítal.“

A co Čertovák?

„Čertovák vzal hned na to nohy na ramena a utíkal do vsi, jako by mu byl někdo brslenky na těle zapálil, a druhého dne měl zas nového psíka, zase perníkové barvy.“

A nešli se lidé na to místo podívat?

„Ba že šli, hned jak se z leknutí zpamatovali.“

A co tam našli?

„Hm, trochu chlupů a pak .. nu, víte, co pes ztratí, když mu jde o život? To tam našli a ostatně nic.“

„Však první Čertovák neumřel tak, jak umírají spravedliví křesťané. Sotva duše z něho vyletěla, zčernal jako uhel. Nechtěli ho ani nikomu ukázati, sami ho zabednili do rakve! Ale bůh ví, co tam zabednili, bez pochyby nějaký pařez; tělo Čertovákovo si bez toho rarach v noci do pekla zanesl.“

Tak povídaly báby o přástkách a není divu,

že nebyli Čertováci v Štěpánově oblíbené osobnosti. Časem se jim ovšem lidé nevyhýbali, ale důvěry k nim neměli nikdy opravdivě. Nedůvěru zvýšilo ještě nenadálé zbohatnutí druhého Čertováka, syna prvního. Odkud nabral najednou tolik peněz, ne-li od čerta? Nesedával v čeledníku nadarmo černý kocour na falousku, tak rozumný, že každému slovu rozuměl! O nynějším, třetím Čertovákovi, otci Josefově, který více vyležel dní v lůžku na komoře, než prochodil jich ve vsi a po polích, ovšem nic podezřelého se nevědělo, ale byl přece jen i se svým synem Čertovákem!

Tolik jedni o původu jmena Čertovák. Druzí, bystřejšího a střízlivějšího rozumu a zkušenější životem, zavrhovali naprosto i sebe malebnější pověry a nevěřili babským pověstem rovněž tak, jako nevěřili, že to vypadá tak v očistci, jak to stojí namalováno v Nebe klíči, kde za okny silně omřížovanými ubohé ubídněné duše lidské žalostivě se pekou a škvaří u víru nenasytných plamenův a tak se očišťují. Ti vysvětlovali původ jmena Čertovákův zcela přirozeně.

Dle nich měli Čertováci jmeno své od Čertovky, pěkného to, téměř panského statku, jenž asi tři hodiny od Štěpánova o samotě v úrodné planině ležel. Statek ten náležel někdy rodu Čertovákův, jenž o něj přišli pohromami, o nichž už nic bližšího se nevědělo. Otec zemřel a synové se rozešli, zachránivše si jen částku jmění. Z toho zakoupil se první Čertovák v Štěpánově, hospodařil tam asi deset let a zvelebil si tak hospodářství, že při jeho smrti nebylo ani k poznání. Syn jeho, druhý Čertovák, tím prý si pomohl, že mu zasílal peníze jeho strýc, jenž přeplaviv se do Ameriky v Kalifornii zbohatl. Těmi penězi začal druhý Čertovák obchod s obilím, a poněvadž byl

člověk přičinlivý a opatrný, hrnuly se mu ovšem peníze do stavení. Třetí Čertovák, nynější pán statku, vedl také obchod, ale neměl v celé hlavě, co otec jeho v malíku a proto mu nepřibývalo jako jeho předchůdcům. Ostatně byl také málo zdráv.

Čertováci měli své zvláštnosti. Již ve tvář vložila jim příroda něco nevlídného, naprosto odpuzujícího. Ostré tahy, jiskrný zrak, černé, husté, tvrdé vlasy a postava hřmotná byla u nich v rodě dědičná. Zasmál-li se některý, bylo dobře viděti, že jim to nejde od srdce. Možná, že byli v podstatě dobří lidé, a že by byli bývali zcela jinší, kdyby se nebyli bývali tak často potkávali s předsudky svých vlastních rodákův. Hloupost nevzdělaných zatvrdí někdy i to nejměkčí srdce a možná dost, že zatvrzovala i srdce jinak rozumných Čertovákův. Lidé vyčítali jim, že nedávají almužnu žebrákům. Ovšem, ale žebráci sami nešli z předsudku k Čertovákům a zabloudil-li tam někdy cizí žebrák, vyhnali ho Čertováci jen proto, že si myslili: „Když sem nejdou známí žebráci, nechoď i ty sem!“ Jednalo-li se však o nějaký skutečně dobročinný skutek, sahal snad ze všech občanův štěpánovských Čertovák vždy nejhlouběji do kapsy!

Ze všech Čertovákův má ovšem Josef pro nás největší důležitost, neboť bude on jednou z nejprvnějších osob naší truchlohry. Uvidíme, že šel nepravou cestou, uvidíme však také, že tato nepravá cesta životem přivedla jej konečně, jak se to u každého nevšedního člověka stává, na cestu pravou a dobrou.

Však prvé dlužno pozastaviti se u jeho otce, bychom poznali hned ty první nitky kořene, z něhož rostla zkáza rodině Olivův.

Starý Oliva a starý Čertovák nejídali spolu

sice nikdy z jedné mísy, ale nepřátelé také nikdy nebyli. Rozumný Oliva nepřikládal babským báchorkám a předsudkům ani za mák víry a hleděl vždy na Čertováky okem zdravého, nepředpojatého rozumu; Čertovák to věděl a měl Olivu za to ve vážnosti dlouhý čas, až něco do toho přišlo, což zavdalo příčinu k prvnímu mezi nimi rozstrku. A příčina první nebyl nikdo jiný než šedivá kobyla Coura. Starý Čertovák měl svého koníčka v koních. Ač nevedl v nich obchod, přece rád si při obchodu v obilí do koňařství zaběhl a to bylo asi příčinou, že mu i obchod v obilí dobře nešel, poněvadž sloužil dvěma pánům. Čertovák měl gusto na Couru! Kdo vám není milovníkem koní, aneb s lidmi toho rázu neobcoval, nikdy by nemyslil, jaký obsah a dosah má ta jednoduchá věta. Řekne-li ohnivý holobrádek o své milence: „Tu, jen tu a žádnou jinou," neřekl ještě dávno tolik, jako řekl milovník koní několika slovy: „Na toho koně mám gusto!" A Čertovák měl gusto na Couru. Věděl, že má chybnou nohu, věděl ale také, jaké rozumné zvíře to je a pak i její zevnějšek byl sličný a postava statečná. Čertovák byl rozumný a věděl, že u Olivy nesmí padnouti do vrat, a obcházel si z pozdaleč Couru, jako kočka horkou kaši a otálel dosti dlouho, nežli si ústa omočil. A spálil se. Oliva míval ve zvyku mysliti do budoucnosti a k té náležela i jeho Coura. „Hola," rozumoval, „až půjdu na výminek, doveze a přiveze mne Coura, kam bude srdce ráčit a třeba jsem se trochu podnapil! Žádný poklad mně ji nenahradí!" Čertovák splakal nad výdělkem, nedal se ale odstrašiti. Oliva si postavil hlavu a když mu Čertovák pořád peníze strkal, posléze se rozehřál a dopálil. Slovo dalo slovo, trumf dal trumfa, kosa přišla na kámen. I Čertovákovi došla trpělivosť. Oči

se mu hněvem rozkoulely, žíly na skráních naběhly a pěst uhodila na stůl.

„Však kdybych nebyl Čertovákem," soptěl, „vy byste mně, kmotře, Couru prodali. Ale to je to, že jsem Čertovák!"

To dodalo Olivovi. Zakládal si na svém rozumu a na své moudrosti, a Čertovák ho takto stavěl na rověň hloupým babám.

„A kdybyste si přivedli na pomoc všecky čerty, kterým jste se vy a vaši předkové krví svou zapsali, Couru vám nedám," zvolal Oliva.

Čertovák mlčky odešel, ale od těch dob byli oba jinak rozumní mužové na kordy. Časem ovšem se nepřátelství jich zmírnilo, ale neutichlo nikoliv; kyselost v srdci zůstala a Oliva dobře věděl, že Čertováci na urážku sebe menší nezapomínají a že se umějí mstíti. Nyní přistoupilo ještě něco nového, mnohem horšího.

Josef Čertovákův měl také Mařenku rád a Mařenka snad z předsudku dala Martinovi přednost. Starý Oliva tušil, že bude zle a proto se tak ulekl, když mu Vaněk odpověděl: „Nechte si peníze; Josef Čertovákův postará se o pohřeb!"

Josef a Martin měli v leckterém ohledu k sobě podobnost. Byli téměř v jednom věku — Josef byl jen asi o rok starší, — byli oba jediní synové a dědicové svých otcův a oba posléze otáleli se ženěním a nepodobalo se k tomu, že stav svůj mládenecký změní. Jako chlapci vyrostli takřka vedle sebe a i později sbíhaly a proplétaly se častěji cesty jejich, nikdy však vroucněji myslí k sobě se nepřivinuli, aniž kdy patrněji se rozvadili. Bylat ovšem povaha Josefova z jiného, hrubšího a drsnějšího těsta než povaha Martinova. Josef byl prudší v cítění, důslednější a pevnější v myšlení, a okázalejší a rozhodnější v konání.

Povždy věděl dobře, co chce, a jednalo-li se o provedení, nebýval při volení prostředkův dlouho na vahách. V případech, v nichž by se byl Martin dlouho rozmýšlel, sáhl Josef směle k prostředku a nebral příliš svědomí k potázání. Srazili se sice leckdys, ale nikdy v takové síle a při tak důležité věci, jako byla láska jich a náklonnosť k sličné a roztomilé Mařence z Rákosína. Nelze upříti: Martin byl více ve svém právu nežli Josef. Byltť on dříve s náklonností, touhou i žádostí zahleděl se do snivého oka pěkné dívčiny a teprvé když se byl tím mezi hochy pochlubil, obrátil k ní i Josef svůj zrak. Ano podobalo se k tomu, že láska Martinova vzbudila a vzpudila stejný cit v Josefovu srdci, které nejsouc od přirozenosti jemné a vroucné, z venčí pobídky potřebovalo, ač mělo-li se znítiti. Dobré srdce nezkušeného děvčete dalo ovšem přednosť jemnějšímu a přítulnějšímu Martinovi před prudším a drsnějším Josefem a možná, že i předsudky a pověsti, kolující o Čertovácích, odvracely srdce její od Josefa. Ke všemu byl Martin sličnější v tváři a úhlednější v pohybu, a řeč jeho zněla mnohem srdečněji a měkčeji než řeč Josefova. Martin zvítězil a děvče odevzdalo se mu s celým tělem i s celou duší. Teprvé když Josef viděl, že mu pražádná čáka u Mařenky nekyne, ustal od znepokojování milenců a s hněvem a nevolí vpravoval se v osud svůj. Nějaký čas dal Josef sobě a milencům pokoj; když ale trousila se Štěpánovem novina, že to s poctivostí Mařenčinou bledě vypadá a že asi bude chovati, usmál se Josef škodolibě v srdci svém a napnul znova pozornosť svou, jak to vypadne. Mařenka a Martin začali ho velmi zajímati. Kdyby byl Martin tak jednal, jak se sluší na poctivého muže, byla by napnutosť duše Josefovy sama sebou po-

volila a doutnající posud jeho vášeň vychladla a uhasla. Martin však jednal jinak. Z ohledův peněžných a všedních zradil Mařenku a plod zbloudilé její lásky. Josefova vášeň vzplanula. Nebyl snad v tom ohledu lepší než Martin, a možná dost, že sám v témž postavení jinak by nebyl jednal než Martin: ale nyní vmyslil a vžil se tak do své lásky a posuzoval tak přísně bezpráví, kterého Martin se dopouštěl, že proti Martinovi žluč se mu po utrobách rozlila, a soucit a útrpnost s nešťastnou Mařenkou veškeru jeho bytost uchvátily. Když Mařenku a Vaňka po oné osudné návštěvě z Štěpánova odvézti musili, byl by Josef málem sám na Martina šel, aby ho ztrestal. Čertováci však nemívali ve zvyku se přenáhlovati; Josef se také nepřenáhlil a s napnutostí dále čekal, co se bude díti. Víme již, co se stalo. To Josefovi dodalo. Smrt Mařenky otřásla divoce duší jeho. Myšlenka: „Tys mohl býti po celý život s Mařenkou šťasten, kdyby nebylo Olivy; Martin připravil tě lehkomyslně o štěstí, které ti už více nevykvěte, o štěstí celého života!“ tak jej ovládla, že duše jeho naplnila se hořkostí a zlostí proti Martinovi, že roztoužila se a zapráhla po dostiučinění, po pomstě. A Čertováci uměli se mstíti a Josef byl Čertovák!

Mrtvola Mařenčina ještě ani nevystydla a Josef byl už u Vaňků. Ukázali mu mrtvou dceru, chloubu a naději ustarané rodiny. To nebyla více ta květoucí dívčina plna vděků a rozmilosti, byla to květina pohozená, uvadlá, ubídněná, sešlapaná! Nic nezbylo v lících mrtvých než brázdy bolesti a zoufalství. Srdce se v Josefovi stáhlo, do očí mu vstoupila slza, horká, kalná, veliká. Byla to první upřímná slza v jeho životě a snad poslední! Udělal Mařence kříž a odešel z komory. Starého

Vaňka vzal si na kus cesty s sebou a vypravoval mu, jak měl Mařenku rád a jak ona ho zavrhla.

„Pohřeb vystrojím Mařence sám za své peníze; je to to poslední, co chudince mohu dobrého udělati!“

Starý Vaněk slzel a stiskl mu ruku. Neměl chudák v stavení ani truhláři na rakev!

III.

Hrob Mařenčin a jejího dítka zarostl travou a asi třikrát napadalo na něj sněhu. Zapomněli na ni v Štěpánově i v Rákosíně, měli jinší starosti, jinší práci. Však mladý Čertovák měl dobrou paměť; on nezapomněl. Starý jeho tatík postonával hůř a hůře a tlačil na syna, aby se oženil.

„Nezamknu oči spokojem, neuvidím-li v statku hospodyni. Žeň se, hochu, neotálej. Jen s kuráží do toho. Mnohý se rozmýšlel, až mu vlasy zšedivěly, a uvázal si ku konci na krk fenu. Jen směle do toho.“

Josef se oženil před adventem a týden před štědrým dnem pochoval svého otce. Vzal si přespolní nevěstu. Nebyla sličná, ale měla peníze. Byla sirotek, bez příbuzenstva. To bylo Josefovi vhod, chtěl zůstat svým pánem a nechtěl, aby se mu někdo do hospodářství míchal a třeba to byl otec jeho ženy. Báby nevěštily Čertovákové nic dobrého, ba mnohé jí litovaly. Josef věděl dobře, proč se ohlédl po přespolní nevěstě.

Sprovoda na to měl mladý Oliva ohlášky s Rozárkou Žitných ze Štěpánova. Martin neoženil se tak ledabylo a tak na rychlo jako Josef. Vzal při tom v potaz srdce své a pochodil také rozhodně lépe nežli Josef. Rozárka Žitných byla

mladá, zevnějšek její byl příjemný a vnadný a co hlavní, měla vlastnosti, jež povždy bývají nehynoucí okrasou ženy, byla tichá a dobrá jako beránek. Ten může bezpečně na obě oči spáti, kdo to děvče dostane, zněl jeden hlas o ní; ta zajisté muže svého nezarmoutí! Mladý Oliva měl už v lásce štěstí; záviděli mu ho mnozí a mezi mnohými nejvíce mladý Čertovák.

Mladý Oliva měl na Rozárku už dávno oko, nepomyslil ale nikdy, že ji právě vyvolí si za nevěstu. Všímal si jí proto, že oko její mělo podobnost s okem nebožky Mařenky. Nekoukalo se sice tak otevřeně a upřímně na svět, ale lesklo se jakýms soucitem, jenž splýval člověku v srdce, když se déle do něho pohroužil. Martin nechodil za Rozárkou, celá jich známost byla vůbec zvláštní a nikdo ve vsi neměl téměř o ní zdání, až když byla ruka v rukávě. Ostatně zasluhuje cela ta věc, abychom o ní šíře vypravovali.

Asi půl druhé hodiny na východ od Štěpánova rozkládala se v širokém údolí, na patě o sobě stojícího, borem porostlého vrchu výstavná vesnice Zdaslav. Pouti zdaslavské byly daleko široko známy a kdykoliv která se odbývala, vyslala tam zajisté každá z okolních vesnic, aspoň na dvě hodiny cesty, veškeru svou mládež, sousedy a staré lidi ani nepočítaje. Dnes byla pouť v Zdaslavi, a Martin byl na ní. Nešel tam s velikou chutí, neboť po celá tři léta od smrti rákosínské Mařenky nejen že nevyhledával zábav a kratochvílí, ale i tytýž jim se vyhýbal. Šel do Zdaslavi, jen aby byl po vůli otci, který od starého svého známého ze Zdaslavi na pouť i se synem byl pozván. Starý Oliva držel se povždy jistých společenských mravův a přijal-li jednou pozvání, dostavil se a třeba i šídla padala. Martin šel hned

ráno; starý zůstal doma a hodlal teprvé k večeru, až Martin se navrátí, do Zdaslavi si zajeti. Věděl, že tam nalezne hromadu známých z okolí a že o nějaký karban nebude zle. A na kartičky starý Oliva čím dále, tím více držel, a pustil-li někdy při nich chlup, což zřídka se nestávalo, nebýval zlý, mysle si asi: „Však nevěsta přinese do statku peníze!“

Martin šel na pouť, ale nezdržel se dlouho. Po požehnání podíval se k muzice, provedl ze zdvořilosti známá děvčata jednou do kola, a pak se z hospody vytratil, aby šel domů. Byl už hodný kus cesty za Zdaslaví, když spatřil asi dvě stě kroků před sebou dívku, z pouti k Štěpánovu se vracející. Byla pěkně ošacena a nesla v levé ruce z pouti výsluhu. Celá její postavička, pěkná chůze, zvláště ale ty svižné nožky, bílými co sníh punčochami potažené, zalíbily se ze zadu Martinovi, takže zbudila se v něm zvědavost, kdo to děvče je. Cesta dosti kostrbatá vedla do vrchu k lesu, jenž ve vzdálenosti asi čtvrt hodiny daleko široko se rozkládal. Říkali mu Pokrvadla. Martin si přispíšil a poněvadž dívka krok svůj do vrchu zvolnila, dohonil ji brzo a poznal a pozdravil v ní Rozárku.

„Nic k muzice?“ rozpřádal Martin hovor s Rozárkou, jda několik kroků od ní po pravé straně cesty.

„A což vy?“ tázala se Rozárka ani k němu nepohlédnuvši.

„Což já!“ odvětil Martin. „Já už mám těch muzik právě dost a dopřeju té radosti jiným, mladším!“

Rozárka se naň podívala pohledem, jenž déle trval, než obyčejný pohled. Neviděla na Martinovi nic starého; měl rovnou, svěží postavu a obličej

jeho, ač ráz mužnosti z něho se zračil, byl sličný a nikoliv prostý půvabův mladosti.

„Což se tak na mne díváš, dítě?“ pravil Martin, jehož srdce se při pohledu Rozárčině jaksi podivně zachvělo.

„Myslím,“ pravila Rozárka sklopivši k cestě oči, „že nejste tak starý, jak se děláte.“

„A přece mně připadá, jako bych byl už bůh ví jak dlouho živ!“ prohodil Martin s přízvukem zádumčivým. „To aspoň, co tebe ještě, Rozárko, očekává, dávno mám za sebou.“

Rozárka se opět úkosem naň podívala. Cítila v srdci svém hnutí, bylo jí jaksi líto Martina, neb věděla, nač bije.

„Nemáš snad proti tomu,“ pokračoval Martin, „že půjdu kus cesty s tebou? Vždyť vede nás jedna cesta.“

„Abych vám pravdu řekla, šla bych raději sama,“ uklouzlo Rozárce.

„A proč?“ zarazil se Martin.

„Já se vás bojím,“ odpověděla nesměle Rozárka.

„Vím, nač narážíš, Rozárko,“ pravil truchlivě Martin; „ty máš mne za zlého, za špatného člověka, jako mnozí jiní u nás! Nedivím se ti a nemám ti za zlé a připomínám jen, že mnozí lidé špatné pověsti bývají někdy v srdci svém desetkrát lepší nežli je jejich pověst!“

Rozárka se zastavila a upřela zrak svůj na Martina. A mladý Oliva díval se jí tak poctivě do očí, že od srdce litovala, že mu svými neopatrnými slovy ublížila.

„Jak je bůh nade mnou, Martine,“ pravila, „já nechtěla vás uraziti. Jsem neopatrná a nezkušená, a neberu co řeknu na váhy. Odpusťte mi, já nemyslila nic zlého.“

Martin se bezděky k ní přes cestu přiblížil a vzal ji za ruku.

„Já vím, žes hodné děvče, Rozárko, a že ani nic zlého mysliti nemůžeš," pravil k ní za ruku ji stále drže; „ale lidé jsou proti mně a ty nevědomky s nimi. Leč, Rozárko, jestli se mne bojíš, půjdeme každý svou cestou. Budeš aspoň bez strachu."

Při tom pustil ruku Rozárčinu a strojil se ku předu. V Rozárce to jaksi hrklo; napadlo jí v tom okamžení, že nesmí se odloučiti od Martina, že by Martin se musel na ni hněvati, a ona ještě, co byla živa, žádného člověka nerozhněvala.

„Počkejte, Martine," volala za odcházejícím mladíkem, „a vemte mne s sebou. Teď už se vás nic nebojím."

Martin se zastavil a oba mladí lidé šli kus spolu ani slova nemluvíce. Přišli už skoro k lesu, když Martin opět převzal slovo.

„Od smrti nebožky Mařenky," vypravoval Rozárce, „jsem o té celé smutné věci ani s živou duší nemluvil. A tížila mne povždy a tíží mne posud jako skála na duši. Jak rád bych si byl ulevil, ale nikdo mně neotevřel srdce, abych se mu byl ze srdce vyzpovídal, nikdo ke mně neřekl: Martine, pověz, jak to vlastně bylo; vždyť nejsi přece tak tvrdý a bezcitný jako to dřevo v lese! Vyhýbali se mně, a kdo se nevyhýbal, mluvil se mnou o všem, nač člověk jen přijíti může, ale o Mařence nepromluvil nikdy. Já vím a cítím, že jsem se dopustil těžkého hříchu, těžké viny, ale vždyť je na tisíce lidí, jenž také mají vinu a horší třeba nežli já a ty tak nekamenují, jako kamenují mne. Znám život a vím, že lidi, jenž jsou bez viny, spočítáš na prsty!"

Martin se rozpálil. Čelo jeho se stáhlo u

vrásky, ústa se křečovitě sevřela a z očí mu sršely jiskry hněvu. Podíval se na Rozárku. Výraz hněvu přešel okamžitě u výraz upřímnosti, dobroty a náklonnosti.

Ty jsi, Rozárko, bez viny, ty jsi jako dobrá holubice. Tobě se musím se vším svěřiti, tobě musím všecko povědíti, sic by se jinak srdce mi roztrhlo," doložil hlasem mírným a měkkým.

Rozárka upřela naň své velké hnědé oko a Martin hledě před sebe pokračoval: „Bůh ví, měl jsem Mařenku rád, upřímně rád. Kdyby to bylo bývalo jen trochu možná, ona jen a žádná jiná byla by bývala mojí ženuškou Je to čírá pravda, co tu mluvím. Ale nebylo to možná, Rozárko, nebylo. Kdyby už byla mívala třeba tu jednu kytlici, bylo by to ještě chodilo, ale to její příbuzenstvo! Kdybych si ji byl vzal, byl bych si je všecky vzal na krk. A i to byl bych ještě podnikl, ale což byl jsem svým pánem? Není tu otec můj, jemuž náleželo všecko, pole i stavení i co v tom bylo a jest? Otec nechtěl ani slyšeti! Měl jsem otcem povrhnouti a jíti sám někam za čeledína? Měl jsem zapomenouti, že jsem jeho syn, jeho jediný, milovaný syn? Kdo na mém místě, Rozárko, byl by jinak jednal? Jmenuj mně někoho z naší vesnice, jmenuj odjinud? Nikdo by nebyl jednal jinak. Ovšem řekne mi rozumný člověk: to jsi měl dříve bedlivě uvážiti, nežli jsi tak daleko s Mařenkou šel. Pravda, ale rozvažuje srdce prvé ty věci, když má někoho rádo? Nerozvažuje ani za mák! A pak, když začíná rozvažovati, bývá už pozdě. Já také pozdě rozvažoval a nemohl už k cíli doběhnouti! Zlá nehoda nespala, číhala. Mařenka byla útlá květina. Svadla, zahynula a vina všecka svalila se na mne! Zasluhoval jsem to, patřilo mně to, ale pomoz si, když nemůžeš!"

Martin se odmlčel, Rozárka nespustila s něho oka. Byli už hluboko v lese. Mladý Oliva pokračoval po chvíli, probrav se ze zamýšlení:

„Co tenkrát v prsou mých se dělo, žádný lidský jazyk nevypoví! Bolest, žalost, hanba, ostré výčitky svědomí, myšlenky černější nežli hrob, ztracený mladý věk, děsná budoucnost . . . o Rozárko, jak by takový dobrý a nevinný člověk jako ty jsi, to všecko v sebe pojal! Což mně bylo platno, že jsem v noci pro samý hořký pláč nemohl oči zamhouřiti, co bylo mně platno všecko modlení, co vymlouvání otcovo? Zkouší-li člověk tak žalosti a bídu, pak věru lépe by mu bylo, aby se nenarodil. Víra mne opustila a já proklínal tu chvíli, v které jsem spatřil světlo boží! Což mně bylo platno, že jsem v tmavých ošklivých nocích, kdy by žádný ani psa ven nevyhnal, se kradl ke hřbitovu, že jsem jako zloděj přelézal zeď a vrhal se na hrob Mařenčin. Tam jsem si vinu dával, že jsem ji zabil, tam jsem ji úpěnlivě prosil, aby mně odpustila, tam jsem jí sliboval, že budu hodným člověkem. Což to bylo všecko platno!“

Martin se dal do pláče. Bolest stáhla mu hrdlo, nepřišel po dlouhou chvíli k slovu. Bezděky chopil Rozárku za ruku. Dívka mu ji nevytrhla; slze jako hrachy koulely se jí po tvářích, nebyla s to oko od Martina odvrátiti aniž krok ku předu udělati.

„Vidíš, Rozárko, takový jsem já, a přece mne každý odsoudil a zavrhl a jako že bůh živí všecky tyto stromy, já nejsem horší nežli na sta jiných, kteří všude a u všech nalézají úctu a přízeň.“

„Ty jsi, Martine, hodný člověk!“ odpověděla Rozárka pevným hlasem k jeho výčitce.

„Zaplať ti to bůh, Rozárko, že jsi to slovo

pověděla," děl na to Martin; „ty jsi hodné, nevinné dítě, ty pláčeš se mnou a nade mnou! Ale to jen tak pro okamžik" — dodal po chvilce, „jen pro okamžik, dokud ti neštěstí mé v živé paměti. Až tvůj soucit se ochladí, budeš zas tak myslit o mně, jako jiní."

„Nebudu," odvětila Rozárka, „do své smrti nebudu."

„Že nebudeš, Rozárko? A což kdybych ti řekl: Rozárko, zachraň mne, vysvoboď mne z mé tísně, ustroj mi lepší budoucnost, buď mně dobrou, věrnou, upřímnou ženou, já ti do smrti budu za to vděčen: což pak bysi řekla, Rozárko?"

V Rozárce se zatajil dech. Co měla říci? Což jiného, než co měla na srdci a na jazyku. Jakživa nelhala, nemohlať tedy i Martinovi lháti. Odpověděla zajíkavě:

„Pak bych řekla: Uznáš-li mne, Martine, za hodnou, budu jí."

Martin se vzpamatoval. Ustoupil na krok, pustil Rozárčinu ruku a pohroužil zkoumavě zraky své do očí Rozárčiných. To dobré, nevinné dítě nemohlo lháti! Srdce Martinovo se zachvělo netušenou slastí a poskočilo si jako dítě v prsou.

„Rozárko, ty bys chtěla?" tázal se hlasem, jenž by byl mramor pronikl.

Rozárka kývla hlavou a podala mu pravou ruku.

Martin ji stiskl. Byli svoji.

Mlčky vedli se za ruce, až když vyšli z lesa. Odtud táhla se cesta dolů k Štěpánovu, jejž už bylo viděti. Kus pod lesem spatřil Martin hlavu Coury, jež z úvozu se starým Olivou vyjížděla. Rozumný kůň jak ho spatřil, vesele zaržál. Snoubenci pustili si ruce. Starý Oliva se ve svém

vozíku vzpřímil a spatřiv Martina s Rozárkou, volal na syna:

„Dobrá, že jdeš, Martine, nemohl jsem se už tebe dočkati a zapřáhl jsem si. Ah! to je Rozárka Žitných! Pozdrav tě bůh, děvče; jestli pak si něco hezkého neseš z pouti?“

Že si Rozárka v srdci Martina z pouti nese, na to by byl i moudrý starý Oliva nepřipadl. Proto ale, sotva snoubenci kousek dolů zašli, zastavil Couru a vozík a ohlídl se po nich.

„Nu, nebylo by to k zahození,“ bručel do zubů a smáčkl si palcem tabák v ulmovce své, stříbrem okované.

Když se obrátil, potkal se jeho zrak s velikým černým okem Coury. I ona ohlížela se po milencích.

„Nu, nu, stará,“ hovořil k ní s úsměvem starý Oliva, „abys ty si všeho nevšimla! Tobě ani myš neujde, ty zvědavá! Bude-li z mráčku déšť, n pak nepotáhneš více pluh, ale jen starého Oliv by To ti slibuji, stará. Teď ale jdi k Zdaslavi.“

Coura poslechla a zatáhla a šla s obvyklým svým jistým krokem k lesu. Chvilkami popohozovala hlavou; snad těšila se už také na výminek.

IV.

Starý Oliva pustil v noci o zdaslavské pouti notně chlup; štěstí mu v kartách nepřálo a pak byl trochu roztržitý. Mimoděk zabíhala mysl jeho z „obrázků“ k Martinovi a Rozárce. Teprvé ráno odjížděl ze Zdaslavi a spoluhráči volali naň se smíchem:

„Jen zas brzy přijďte, Olivo; budete nám vítán!“

Oliva pošoupl si klobouk k uchu a ulehčil si pokradmu zaklením. Kdyby byl měl bič při ruce, byl by jistě i starou věrnou Couru švihl; štěstí, že s ní jezdil vždycky bez biče. Mrzut přijel domů a lehl si trochu do komory, aby pospal a zaspal nehodu. Nezaspal ji. I když se probudil, byl mrzut; měl už dnes svou zlou hodinu. Poobědvav zapálil si dýmku a šel do polí za Martinem. Měl dnes chuť, vylíti si na synovi nevrlosť svou. Sotva k Martinovi došel, zabručel, kotouče dýmu odfukuje:

„Jářku, Martine, jak dlouho budu čekat, až se ti zlíbí se oženiti. Nevyhlídl si sobě včera nic na pouti?“

Martin vycenil naň přívětivě zuby a pravil jako smíchem polo pravdu:

„Vyhlídl, otče!“

„Čerta,“ zvolal starý a odložil dýmku; „a pak?“

„Nu čerta ne, ale Žitných Rozárku.“

Zakaboněný stařec se vyjasnil, jakoby byl bral v kartách stovku a otevřel podivením ústa na syna.

„Ta by nebyla zlá,“ rozumoval; „dostal bys jem bohatší, ale Rozárka by se mně líbila! Saláš s octem! umíš vybírat. A což, chce ona také moje?“

Místo přímé odpovědi jal se Martin otci vykládat o svém návratu z pouti.

Starý poslouchal tak pobožně, že mu ani píšťalenka neušla. Zapomněl na kouření a nespustil šťastného svého syna ani oka. Když Martin dokončil, poškrábal se starý na nose, což míval ve zvyku, měl-li nějakou radost, a zvolal:

„Saláte s octem! ty sis' to ale také moudře vymyslel. Povídám ti, Martine: žádný filosof by to nevymyslel lépe nedovedl!“

„Mluvil jsem to, co mně pánbůh položil na jazyk," odpověděl skromně Martin.

„Dobře jsi udělal, hochu! Pojď sem, ať tě políbím! Kdoby byl řekl, že budu míti dnes takovou radost."

A starý přitiskl zas po dlouhých letech syna upřímně k prsoum svým.

„Jednu žádost mám k vám, otče," prohodil Martin, vymknuv se z objetí otcova.

„Co pak?"

„Neříkejte ani živé duši, čím jsem se vám svěřil. Rozárka by mohla třeba od svého slibu ustoupiti..."

„Jdi s takovou řečí! Jak jsi mně to pověděl, neustoupí. Znám já lidi, a Rozárka musí také hleděti, aby dobře živa byla; to ostatní jde už samo. A ty a statek náš, to je vějička i pro kanárka Žitných poděkují bohu, že se to stalo!"

„Všecko možná, ale lidé jsou zlí a zkazili by třeba mé štěstí."

„Máš pravdu, hochu, mlčme zatím jako ryby. Známost Martina s Rozárkou zůstala skutečně pod pukličkou; mimo starého Olivu věděli o ní jen rodiče Rozárčini. Ti mlčeli také, nebo věděli proč. Ostatně měli ujištění, že věc se provede. Co řekl starý Oliva, platilo za svaté, a Martinův otec potkav jednou na cestě starou Žitných, dal se s ní do řeči o synu a Rozárce.

„Nemluvme zatím o tom veřejně; lidé mají na Martina svrchu. Ostatně co já řeknu, je pravda a já vám povídám, že Martin nevezme si žádnou jinou než Rozárku. A pravda zůstane pravdou a kdyby hromy do toho bily. Zatím, matko, jazyk za zuby!"

Jest už tomu tak a ne jinak. Láska bývá tím sladší a milejší, čím skrytěji rozkvítá. Nebývá

ona ráda hrdou jiřinou, jež na veřejném záhoně vábívá zraky kolemjdoucích lidí, ale bývá ráda skromnou fialkou, jež kradmo, skrytě v houštině květe a voní. Pak těší a oblažuje srdce a zahání chmury a stíny s oblohy života. Srdce Martinovo cítilo v plné míře tu blahodárnou pravdu. Neštěstí, jež nechodí po horách, ale po lidech, sáhlo úmrtím Mařenky jeho srdci tak do živého, že nejen na dobro osiřelo, nýbrž, což horšího, i vší čáky se vzdalo, že přijdou mu ještě kdy lepší a sladší dnové. To trvalo téměř tři léta. Martin by byl ovšem v tom čase snadno nalezl nevěstu, avšak domníval se, a to právem, že sotva by s rukou její dostal i její lásku. A oženiti se bez lásky, nesrovnávalo se s myslí a povahou jeho. Útrapy, kterých sám o sobě zavinil, měly však při vší hořkosti své něco proň dobrého. Martin otužil se jimi, zmoudřel z nich a připustil posléze naději a víru k srdci, že neštěstí rovněž jako štěstí mění své noclehy a že korouhvička se mu může ještě obrátiti. Jak jsme viděli, obrátila se mu skutečně. Jako ta slza zrodila se v jeho oku, když vypravoval Rozárce své neštěstí, tak zrodila se najednou i v srdci jeho láska a padla nejen jemu, ale i Rozárce k srdci! Padši zakořenila se a rostla jako po vláze osení; vyrostši těšila a blažila tím více, ana zrodila se ze slz. Martinovi bylo, jakoby se byl znova narodil, měl chuť k životu, k práci, vše kolem něho znova se mu zazelenalo. Při vší radosti své nemohl se však sprostiti docela stínův; bál se o to, co nosil v srdci, bál se nehody, aby se lásce jeho nepostavila do cesty. A strach a bázeň jeho nebyly liché, zdálo se, že osud znova ho chce zkoušeti.

Několik neděl po zdaslavské pouti rozstonala se Rozárka. Nemoc z počátku nepříliš patrná,

zhoršila se po několika dnech tak, že přivezli jí lékaře. Rozárka padla do těžké horečky, jež přivedla život její do nebezpečenství. Zpráva o tom zbudila soustrast v celém Štěpánově; neboť Žitných byli lidé, které každý dobře mohl vystáti, a nad to byla Rozárka v onom krásném věku, do kterého když smrt železnou a ohyzdnou svou rukou sáhne, lupičství její vypadá hroznější a děsnější než v kterémkoli jiném věku lidského života. Co však byla soustrast celé vesnice u porovnání s bolestí Martinovou?! Jako tělo bez duše potácel se Martin kudy chodil a div že se nerozpučel od žalosti srdce. Do jasna jeho lásky a rozkvétajících nadějí vehnala rázem nahodilá nemoc Rozárčina mračna, obtěžkaná záhubou a zkázou, jež hrozila se jenjen sesypati. A kdyby byl jen Martin nemoc tu měl za nahodilou! To bylo nejhorší v jeho postavení, že mysl jeho, jakoby ji byl někdo očaroval, hledala původ celé nehody jinde než v náhodě. Řekněme to bez okolkův: Martin hledal a nalézal vinu, že Rozárka se rozstonala, sám v sobě, on považoval nebezpečnou tu nemoc za kletbu, jež s něho padla na Rozárku, že dopustil se hrozného bezpráví na Mařence. „Za tebe trpí Rozárka, že tě miluje; tvoje vina spáchaná na Mařence připraví ji do hrobu. Kletba spočívá na tobě a na celém živobytí tvém!“

Tak přemítal Martin na své mysli, div že neminul se rozumem. Nebyl k práci, nebyl k řeči, nebyl k ničemu. Kudy chodil vzdychal, a nemaje v nocích pokoje a spaní, tratil se vůčihledě tak že jedva byl k poznání. Starý Oliva dlouho se díval mlčky na syna. Nevytrhoval jej žádnou otázkou, žádnou výčitkou, aniž se pokusil trpícímu synovi slova útěchy podávati; nedalť zkušený stařec v takových okolnostech mnoho na těšínská

jablka. Konečně ale nebylo mu lze dívati se mlčky na žalosť Martinovu; byl‘ otec, a neštěstí syna šlo mu příliš k srdci. Také tušil asi, proč Martin tak do své bolesti zabředl.

Bylo to v sobotu na večer. Martin přišel z polí a usedl si celý málomyslný na matčinu truhlu v komoře. Otec šel za ním.

„Hochu,“ jal se starý Oliva syna těšiti, „vypadáš, že by se kámen nad tebou smiloval. Poruč už všecku žalosť a starosť do vůle boží. Rozárka je člověk, a člověk je už jako pára nad hrncem. Dnes je člověk, žeby skály lámal, a zýtra by ho větřík povalil! Smrt je zákon přírody a my všichni mu podlehámе, starý jako mladý, chudý jako boháč. Všecko je náhoda. Z desíti devět se s ní mine na svých cestách, desátý se s ní setká. Tys takový desátý. Hlavou zeď neporazíme, bědováním a trápením sebe ji nezažehnáme. Buď už, hochu, rozumný; jen rozumný člověk přestojí všecko!“

„Náhoda!“ zvolal Martin trpce, „náhoda! Vy máte za náhodu, co je následek věcí, které předcházely. Smrtelná nemoc nebyla by přišla na Rozárku, kdybych já si ji nebyl vzal do srdce! To je ta náhoda! Řekněte raději: kletba to je, která ji proto stíhá, že chce býti ženou mojí a že já v ní nalézám potěšení.

„Hlouposti,“ prohodil starý Oliva.

Martin se ještě více rozhorlil.

„Vám je všecko hloupostí!“ pravil s prudčím nežli prvé ohněm, „i to, že jsem zapudil od sebe nebožku Mařenku a přivedl ji a dítě svoje do hrobu! Ovšem, mudrc jako vy, má zcela jiné brejle na svět. A kdyby nebylo vás, nebylo by se to stalo; Mařenka mohla tu pěkně seděti a hospodařiti se mnou a život můj mohl býti šťastný, pokojný a ne stížený kletbou a žalostí!“

Starý Oliva se rozpálil, jakoby byl srseň naň sedl; v okamžiku se však vzpamatoval. Spolkl přes moc hořkou pilulku, již mu byl právě Martin podal, a pravil hlasem utlumeným a co možná pokojným:

„Však víš, Martine, dobře, že jsem já neodstrčil Mařenku Vaňkovic, když u nohou na podlaze se svíjela a pro všecko na světě prosila, abys' ji až do smrti nedělal nešťastnou a když prosila za červíčka, jejž pod srdcem nosila. Byl to někdo jiný! Já jí také neotevřel dvéře před nosem a nerozkázal jsem čeledínovi, aby ji a starého odvezl. Byl to také někdo jiný. A ostatně, kdyby byli oba přišli ke mně, k starému Olivovi, kdo ví, co by se nebylo stalo; kdo ví, jestli by tu podnes Mařenka s tebou nehospodařila a jestli bych nehoupal dnes na kolenou vnoučata! Leč to jsou věci, které už dávno větry roznesly, o těch už nikdo ve vsi ani nezakašle! K čemu je znova ohříváš? Buď, hochu, rozumný a nes trpělivě, co náhoda ti přinesla. Vždyť Rozárka posud není na prkně a kdyby se i to stalo, pamatuj, že člověk nesmí být z marcipánu, chce-li být dobře živ. Kletba! Jdi mi k šípku s kletbou; náhoda je to, čirá náhoda, jako všecko na světě! Měj jen rozum a nedej se zlou náhodou povaliti!“

Martin chvíli neodpovídal; pak pravil málomyslně:

„Vám je snadno mudrovati; kdo nezkusil, neví.“

Nato odešel; starý nespokojen sám s sebou a se synem, popocházel po komoře. Pak šel za ním k Žitným.

U Žitných naříkal a plakal jeden přes druhého; čekali každou chvíli Rozárku do hodiny. Soucitní sousedé obcházeli stavení, známější byli

v síni, u oken a v čeledníku; ženské, klečíce na zemi modlily se hlasitě za Rozárčinu duši. Když tam starý Oliva přišel, běhal Martin mezi lidmi jako pološílený po čeledníku. Otec se na okamžik zastavil maje v úmyslu syna odvésti z místa zármutku. Pak ho nechal a podávaje ruku starému Žitnému zašeptal:

„Co dělá Rozárka?“

„Leží v posledním tažení!“

Martin to zaslechl a vyskočil ze stavení. Venku bylo tma, žes sotva viděl na tři kroky před sebou. Sychravý podzimní vítr vál od hor. Martin běžel vsí dolů, pak zas po silnici, přeskočil příkop a běžel do polí. Běžel nevěda kam, ba nevěděl ani vůbec, že běžel. Bůh ví, kde se všude toulal. Mohlo býti okolo půlnoci, když celý spocen a unaven, do něčeho tvrdého vrazil a do hlavy se udeřil. Vzpamatoval se. Byl „na tanečku,“ a předmět, o nějž se narazil a který oběma rukama obemknutý držel, byl nízký, ze žuly hrubě vytesaný, starý kříž, jenž tam už od věku stál. Martin se vzpamatoval a hrůzou třásl v hlubinách duše své. Lidé říkali, že „na tanečku“ strašívá. Před dávnými lety našly se tam „staré střepy s popelem“, ano i celé „baňky s popelem“ a některé prý byly postaveny ve zvláštních sklípkách. Bylo to patrně pohanské pohřebiště a možná, že jmeno „na tanečku“ pocházelo ještě z pohanských dob, kdež naši předkové při slavnostech pohřebních křepčívali. Místo samo bylo pusté nyní, patřilo obci, a žádný by se byl neodvážil je zasíti. Martin se přitiskl ke kříži a s hlavou k nebi obrácenou zvolal:

„Pane bože, zachraň Rozárku! Jest-li ji nezachráníš, budu věděti, že je můj život proklet,

a nebudu věřiti ani v peklo, ani v nebe, ani v trojici, ani v nic!“

Tak modlil se Martin. Pak si usedl na stupeň kříže a pohroužil hlavu do dlaní. Usnul a zbudil se, když již nad lesy svitalo. Šel k Žitným. Rozárka posud neumřela. Sedl si na truhlu u hlavy její a čekal, až okolo osmé přijel doktor. Prohlídl si Rozárku a pravil:

„Všecko se mně zdá, že máme vyhráno. Lidičky, vy můžete mluviti o hrozném štěstí.“

Rozárka měla vyhráno, trvalo to však mnoho, mnoho neděl, než se jen poněkud zotavila. Nebyla ani sobě podobná. Byla bledá jako stěna, vyzáblá jen kost a kůže, a krásné vlasy jí na dobro vypadaly. Oči její zdály se ještě větší a koukaly se až děsně kolem sebe. Lidé říkali, že má od té nemoci úbytě, lékař však, když si Martin u něho na to stěžoval, se mu vysmál, nazval to babskou pověrou a připojil, že po takové nemoci se člověk silný dlouho nezpamatuje a třeba jedl jen uzeninu a pil silné víno, nad to prý útlá dívka jako Rozárka. Věda, že Martin je ženich Rozárčin, měl tehda doktor ještě jinou veledůležitou věc mladému Olivovi svěřiti a byl by tak zabránil neštěstí; ale starému pánovi to nepřipadlo. Byl ze staré školy, uměl léčiti tělo a nic víc; jiného širšího povolání lékařova neznal. Lidé radili staré Žitné, aby dovedla Rozárku k staré Káči, ta že jí jistě úbytě zažehná. Šli tam a Martin s nimi.

Stará Káče bydlela v pohodnici uprostřed lesa, v lese od cesty z Štěpánova do Rákosína na svahu vrchu k řece obráceném. Poloha pohodnice byla pěkná. Dvě, tři stavení, studeň, rybníček, zahrada, luka a pole, a kolem jehličnatý les. Vyhlídka dolů do údolí rozsáhlá a malebná. Všude čisto a veselo, člověk by neřekl, že tu bydlí pohodník.

Stará Káče měla daleko široko dobrou pověst co lékařka a zažehnávačka; i lidé z města k ní chodili, když lékaři nemohli už pomoci. Byla z rodu pohodnického, v mládí utekla za vojákem, potloukala se bůh ví kde dlouhá léta a vrátila se, když už byla skoro stará žena. Pohodník jí dal světničku a ona mu slibila, že mu své prostředky prozradí nežli umře. Rány sebe starší hojila výborně, ve shánění mzí měla veliké štěstí a krtice a úbytě zažehnávala s dobrým výsledkem. I jiné rady její stály za peníze a staré Káče se při obecné důvěře venkovanův zle nevedlo.

Žitná s dcerou šly do světničky Káčiny; Martin zůstal venku.

„Dobře jste přišli," pravila k nim Káče suchým svým hlasem; „měsíc jde právě dolů a v ten čas jdou i úbytě dolů, jestli totiž milosrdný bůh a svatá panna Barbora mně tu milost udělí, že je zažehnám. Postav se, děvče, zde naproti oknu. Tak. Teď roztáhni ruce co můžeš, aby s tělem dělaly kříž. Tak, a teď měj chvilku strpení."

Na to vyndala Káče ze šuplíku klubíčko nití a rozvinuvši je měřila Rozárku nejprvé na dél od špičky ukazovatele na pravé ruce až k špičce téhož prstu na ruce levé. Pak změřila ji od hlavy dolů až k patě.

„Vidíš, holka, jaký kus ti schází," pravila na to, ukazujíc kus přebývající niti; „máš silné úbytě, dá ale bůh, že ti je zaženu. Modli se k rodičce boží!"

Stará Káče jala se zaříkávati „ve jmenu trojjediného boha" dělajíc Rozárce kříže na čele, prsou a břichu. Mumlala při tom tak, že jí slova nebylo rozuměti. Ku konci teprvé dodala srozumitelným hlasem:

„K tomu mi dopomáhej bůh otec, i syn jeho, i duch svatý. Amen.“

Po zažehnání vzala nit a složila ji tak, aby délka i šířka těla, jak je byla změřila, podle sebe šly, a rozdělila je důkladně na tři stejné díly. První třetinu schovala si do příhrádky ve zdi, druhou a třetí spálila hned jak Rozárka odešla na prsku, každou zvlášť a popel z nich dala si do dvou papírků. Když Rozárka po třetí k měření přišla, dala jí ten popel ve sklenici vody při zažehnání vypiti. Třetí třetinu nasypala na kus chleba a dala jej sníst domácímu psu. První posléze třetinu zakopala pod vrbou u rybníčka.

Když byla Káče po prvníkráte s zaříkáváním hotova, pravila k staré Žitné a k Rozárce:

„To víte, že nejsem jestřáb, který se učí na slepici. Dá-li pán bůh, pomohu děvčeti. Prozatím ale nasbírejte listí z višní, třeba opadalého, svařte je do koupele a koupejte v něm Rozárku každý den večer. Na to vemte přehršli pšeničné mouky, rozdělejte pivnými kvasnicemi z ní těsto a natírejte jím Rozárce žíly na rukou a nohou. Ty pak Rozárko vem s sebou tuto modlitbičku a nos ji ve dne v noci za ňadry na holém těle. Za tři dni přijď zas.“

Stará Žitná spravila se na to s Káčí a pak odešla i s dcerou.

Rozárce šly úbytě skutečně dolů. Byly by ovšem i bez zaříkání odešly, a zahnala je vlastně silná potrava a pohybování se v čerstvém vzduchu, ale lid už chce míti něco neobyčejného, čáry a kliky háky, a co hlavní věcí, věří v ně. Rozárka také věřila, že Káče a ne lékař ji uzdravil a byla jí za to vděčna.

Choré děvče sbíralo se vůčihledě; vlasy jí narostly, těla přibývalo a růže na lících rozkvetly.

Než přišel masopust, byla zase tak pěkná jako by ji z vosku vyloupl, a s provoda ji přivinul Martin k srdci jako svou roztomilou ženušku.

Svatba byla hlučná a veselá, a jen jeden člověk hleděl více než jindy zamračeně pod sebe, když do kostela vyzváněli. Byl to Josef Čertovákův. Měl příčinu: Rozárka Žitných byla přece něco zcela jinšího než jeho žena. Ten Martin měl přece jen štěstí! „Však štěstí měnívá své noclehy," mudroval Čertovák, „kdo ví, jak dlouho bude v statku u Olivů spáti!"

IV.

Podivnější, než všecky úkazy přírody na nebi i zemi, jsou cesty života lidského. Kdož řídě se zdravým nepředpojatým rozumem a zkušenostmi, kterých pracně nasbíral na pouti své po zemi, jest s to, aby určil napřed, než co dím, jen předvídal, co potká v životě přítele jeho, jehož útroby jsou mu knihou otevřenou, o lidech, jichž důkladně neznáme, ani nemluvě? Kdož, a byť sebe moudřejší, nesklonil kolikkrát pokorně pyšnou svou hlavu a nezvolal: Divná náhoda, divný osud! Starý, zkušený Oliva pravil k synovi: „Náhoda je to, čirá náhoda, jako všecko ve světě," a připojil hned k tomu: „Měj jen rozum a nedej se zlou náhodou povaliti." Leží mnoho pravdy v tomto vyřčení, hlavně ale v tom, že stavěl proti zlé náhodě rozum; co ale náhody samé o sobě se týče, nešel vesnický filosof dosti hluboko a nedobral se daleko dna pravdy. Větší pravdu vyslovil jeho syn, an řídě se tušením svým, pravil: „Vy máte za náhodu, co je výsledek věcí, které předcházely." Ano takového původu bývá často náhoda, jen že člověk

nerad se k tomu přiznává, a že rád hledá příčiny k tomu nad sebou, kolem sebe a ne blíže, totiž sám v sobě! Pravdu tu uvidíme vtělenou v osudech manželův Olivových, jež v této knize krajanům předvádím. Kojím se nadějí, že vděčně přijmou kus skutečnosti, odrážející se ze zrcadla vlastimilovné mysli osvětleného světlem umění.

Martin Oliva neoženil se jen očima, nýbrž i ušima, nejen se srdcem, nýbrž i s rozumem. Každý rozumný člověk ve vsi a okolí věštil také sňatku jeho s Rozárkou dobrou a šťastnou budoucnost. Byl Oliva více než zámožný, zdráv na těle a na duchu, zkušenostmi vlastními v jisté míře vytříbený, nebyl vášnivý ani tvrdé šíje, nebyl žádný hýřil nebo útrata. I Rozárka nepřišla s holýma rukama do statku a s pracovitostí a znalostí v hospodářství přivedla do něho mírného ducha, měkké srdce a korunu všeho, upřímnou k Martinovi lásku. Rozvinul se také první čas u Olivův život tak krásný jako jaro v poli. Práce šla mladým hospodářům od ruky jako voda, osení na polích se urodilo, zkrátka: nebylo, co by jednak zakalilo první dny a měsíce šťastného manželství. Sám starý Oliva zářil jen spokojeností. Dosáhl, po čem toužil, jasného, bezstarostného odpočinku a mnohý jiný otec mu záviděl, že ač dosti pozdě přece syna tak dobře oženil. Ze začátku ovšem přihlédl k hospodářství, ale vida, že úplně se může spolehnouti na Martina a Rozárku, upustil od toho a uzavřel, žíti jen pro své pohodlí a užívati v pokoji a radosti šťastných dnův svého stáří. Při výminku svém byl dobře svého prospěchu pamětliv a vymínil si mimo jiné nikoliv nepatrný roční plat, jejž mu Martin vypláceti musel. Jiný syn na místě Martinově byl by se silně zdráhal tento odstavec smlouvy podepsati; Martin však

jej přijal bez odmluvy, věda, že otec by neodstoupil a domýšleje se, že statek jeho unese bez obtíží takové břemeno. Mělť tedy starý Oliva všecko jak chtěl a neměl nic jiného na starosti než zapřáhnouti si do svého vozíku Couru a jezditi po zábavách a kratochvílích, kde která se mu naskytla. Víme již, že než Martin se oženil, rád se starý napil a třeba do rána při kartách vydržel, leč bývalo to jen jednou za čas, kdy právě vábila příležitost. Nyní, an neměl nic na práci, stalo se mu pití a karban pozvolna potřebou, jež časem nabývala větší síly a moci nad ním, až posléze proměnila se v neblahou náruživost. „Starý pije jako do důchodu a hraje jako ze řemesla," říkali o něm ponenáhla v Štěpánově, ovšem za zády; do očí mu to povědíti, ostýchali se, neboť nebylo radno si ho rozhněvati. Martin jen jednou z pozdálečí se zmínil o té chybě u přítomnosti otcově, pochodil však špatně. „Co mého jest, víš," odvětil starý zamračiv se, „a o ostatní se nestarej. Hleď jen sám, abys dobře živ byl."

Povídalo se, že starý Oliva dělá také i dloužky; Martin tu novinu nepřeslechl. Těšil se ale tím, že štěstí v kartách se obrací, a otec sám se spořádá. —

Rozárce se u Olivů výborně dařilo. Rozkvítala jako květina v poli, tělo nabývalo plnějších a půvabnějších forem a obličej bral na se ráz ušlechtilejší a libější, tak že nebyla to ani lež ani přehánění, prohodil-li některý známý před Martinem: „Tvá ženuška je den ode dne hezčí, věru, v Štěpánově nenalezne člověk druhou. Člověk by na ní oči nechal, když ji potká!"

Rozárka byla úplně šťastna; vždyť ji měl Martin tak rád, že ani v neděli nechtělo se mu

od ní do hospody. A jestliže někdy odešel, říkával, když přišel domů a Rozárku k srdci tiskl:

„Všude se mně stýská bez tebe, ty černooké, dobré koťátko moje!“

A vskutku, kdykoliv byli pohromadě sami, byla Rozárka k Martinovi tak milá, hravá, přítulná a veselá jako koťátko; každou žádost, každé přání jeho vyčtla mu z očí a přeletěl-li nějaký sebe menší stín po jeho čele, laskavým slovem a laskavějším ještě pohledem dovedla jej zapuditi. Jako každý muž měl i Martin své slabší a temnější stránky, ty poznala Rozárka ku podivu brzy a uměla jim v krátkém čase tak vyhovovati, že to ani starému Olivovi neušlo, jenž nejednou pro sebe zabručel:

„Ten hoch udělal trefu. To děvče je dobrá hodina; takových žen je málo!“

Starý říkal Rozárce „děvče“ a nevrátil se nikdy z pouti neb výročního trhu, aby nebyl svému „děvčeti“ něco sladkého pouti nebo jarmarku přinesl. Martin to viděl rád, že přišel otci, nyní již častěji nevrlému, Rozárkou do noty a těšil se, že ženuška jeho časem roztomilostí svou tchána tak ovládne, že zanechá toulání svého po okolí a více se k domovu připoutá.

Tak uplynul první rok od svatby Martinovy; uplynul v lásce a spokojenosti bez všelikých pozoruhodných výtržností. Leč nic na světě netrvá věčně, tím méně štěstí lidské, jež nejčastěji zavěšeno bývá na listu osykovém. Zaduje vítr, přižene stín a chlad, člověk neví odkud; obloha se halí a kalí, duše se otřese, trne, pochybnosti se probudí a mučí, a otázka vtírá se do mysli: Nerozséval jsi na písku?

I z hlubiny duše Martinovy vystupovaly stíny; z počátku nepatrné, řídké, rozplývající se jako

lehké letní páry. Ale byly to přece stíny, jež nezmizely bez stopy, jež přikalovaly mysl a tytýž i usedly na čele. Martin viděl, jak jiní mladí manželé jsou šťastni ve svých dítkách; i on toužil po sladkém úsměvu svého dítěte, i on prahl po dědici, a byl už přes rok ženat a bezdětek a co horšího, posud nebylo žádné, sebe skrovnější naděje, že Rozárka bude matkou. Posud byl Martin tak moudrý a opatrný, že neprozradil, proč časem bývá zaražen, smutnější a mrzutější než jindy býval. Posud byl Martin silen láskou k ženušce své. On ji miloval vroucně a upřímně, byl přesvědčen, že i ona stejnou mu láskou splácí: jak by býval s to, aby vinil ji z něčeho, za co ubohá dobrá Rozárka nemohla. Bojoval, namáhal se, vítězil nad sebou, ale nedovedl povždy před Rozárkou ukryti, že vůbec něco hlode na kmenu jeho štěstí. Vysloviti, co ho hlode, neměl síly; byl posud tolik útlocitný, že tušil, že by dobrou ženu svou podobnou výčitkou urazil. A přec by bylo lépe bývalo, kdyby byl zřejmě Rozárce pověděl, co ho hněte. Rozárka dobře si všímala, že Martin není ten starý a pátrala po příčině té změny. V chování svém k Martinovi nemohla chyby nalézti; vždyť milovala Martina čím dále tím vroucněji a nebyla by se rozpakovala, kdyby se jednalo o jeho spásu, i život svůj zaň dáti. Co viděla mu na očích, konala s myslí veselou a upřímnou a neslyšela také posud od něho hořkého slova. Rozárka pátrala a ronila poprvé potajmu slzy za svou lásku. I ona toužila v srdci svém po dítku jako zpráhlé osení po vláze, ale že by v tom právě příčina smutku Martinova vězela, nepřipadlo nezkušené mladé ženušce, jejížto celá moudrost a zkušenost v tom záležela, co jí matka v ohledu dětí pověděla: že totiž pánbůh dá někomu dříve

dítě a druhému později. Že by ženy vesnické byly neplodné, zřídka se nahodí, a Rozárka těšila se nadějí, že není posud zmeškáno, že jí pánbůh, až přijde čas, dá už nějakého buclatého Martínka. Také nevěřila, že by bůh za její lásku k Martinovi mohl kletbou neplodnosti lůno její trestati.

Tak mluvívala také k Martinovi v oněch sladkých chvílích, o nichž ani nikdy nezasní chladnoduchý, vší obětivosti prázdný bezženec. Martinovi bývalo v takových chvílích okolo srdce, jakoby někdo trny a ostny vrážel do něho; jak měl Rozárce tak zhola říci: „Jsem nešťastný, že nerodíš mně dítě!?“

K otci byl upřímnější. Když se ho jednou starý Oliva tázal:

„Co je ti, Martine, že když jsi sám, chodíváš někdy jako ztrápený oficír?“ odpověděl mu:

„Jsem přes pět čtvrtí roku ženat a není posud ani nejmenší naděje, že bude Rozárka chovati. To mne rmoutí a bolí.“

„Nebuď blázínek,“ pravil na to starý; „co není dnes, bude zejtra. Však nejste ještě deset let svoji. Já bych sám rád to viděl, ale co na plat, člověk si v té věci předpisovati nemůže.“

A Martin byl pokojnější nějaký čas; zatím uplynul druhý rok jeho manželství a několik měsícův. Stíny duše Martinovy, až posud před laskavým pohledem Rozárčiným se rozplývající, choulily se v mráčky tmavé, husté, nic dobrého v útrobách svých neskrývající; chlady, prvé nepatrné, měnily se v ostré, mrazivé vánky, při nichž tytýž vroucí Martinovy city trnuly a v účincích svých ochabovaly a slábly. Tajné slzy se z očí Rozárčiných hojněji řinuly a bolestné vzdechy častěji se draly ze stísněného žalostí srdce. Něco chladného, neviditelného, stavělo se mezi oba man-

žely, jenž při vší lásce, kterou posud k sobě měli, dosti síly a statečnosti neměli, aby překážku tu odvrátili a zahladili. Ku všemu přidalo se ještě něco horšího, co přimnožovalo překážku zmíněnou, ba co z ní časem vystavělo mohutnou a pevnou hrázi, již bylo už velmi těžko rozkotati. Byl to lidský úsměšek.

Kdo bystře si lidí a jich konání všímá, zajisté pozoroval, že většina jich velké má v tom zalíbení, škádliti a popichovati své bližní, zejmena v oněch stránkách, o nichž vidí, že jsou útlé a citlivé a že sebe menší pichnutí jich bolí. Lidé takoví častokráte ani zlý úmysl nemají, ale těší je to, vidí-li, že ten, na něhož svými jehlicemi si namířili, se durdí a hněvá a vůbec jich úštěpky těžce nese. Běda tomu, kdo dá na sobě znáti, že úštěpky jejich bolestně ho raní: nabírají si ho častěji a více, až se stane terčem jich úsměšku. Jak mnoho srdcí, jež sotva se počala milovati, bylo už lidským úsměškem rozvedeno a mnohé manželství přišlo právě jen jím na nešťastný konec!

„Je to pravda, Martine," volal leckterý známý při setkání na Martina; „je to pravda, že budeš křtíti?"

„Kdes nechal ženu, Martine, že jsi tu sám! Snad nestrojí se na cestu do Říma?" vtipkoval druhý a třetí a čtvrtý prohodil jakoby mimo: „Což ty víš, Martine! Počkej jen, až se vám rozboří pec a budeš vařiti kašičku! To ti nabrousí rozum!"

Takové a podobné úštěpky a narážky musel Martin často poslouchati; uši si zacpati nemohl. Poněvadž nebyl ani stromem, ani kamenem a každé bodnutí takové více v srdci cítil, než si kdo mohl pomysliti, přešla ho brzy trpělivosť, nemlčel, odpovídal ostře a kysele a pichl tím jen do vosího

hnízda. Úštěpky se naň jen sypaly a Martin stával se den ode dne nevrlejším a mrzutějším. Věděl dobře, kam lidé bijí a poněvadž ženu svou považoval za všech těch úštipků pramen a příčinu, odcizoval se jí více, nežli sám by si byl pomyslil. Padlo leckdys hořké slovo, padly výčitky, genius manželského štěstí se vzchopil a opouštěl světnici Olivovic statku.

I Rozárka se změnila, jen v jedné věci byla ta stará: v lásce své k Martinovi. Snášela a trpěla a živila stísněnou duši svou nadějí, že bůh požehná její lůno a učiní konec její bolesti a nevrlosti a nespokojenosti Martinově. A čas ubíhal a naděje její byla klamná a prosby její bez účinku; bůh nepomáhal. Rozárka zkoušela hořké věci, bledla a vadla a Martin stával se den ke dni větším mrzoutem a zatvrzelejším nespokojencem. Domov jej více netěšil; dobrá a sličná Rozárka nevábila ho více; měl ji sice posud rád, ale nestál o její společnosť, nepozoroval to, že ji třeba celý týden nepolíbil a byl-li rozkvašen, byl k ní tvrdý ve slovích, bez obalu a šetření.

„Což na tom," myslil si v duchu; „ona je neplodná! Nemůže ovšem za to, ale pro mne jest to neštěstí! K čemu hospodařiti a mozoliti se, když není naděje na potomka! Hlouposti! vem to všeckno ďas! Těch několik let, co člověk je na světě, některak už ujde! Tatík má jediný pravdu; on si přeje. Proč bych já si nepřál; mám z čeho a potomka nebudu do smrti míti!"

Tak přemítal Martin na duchu a uváděl ponenáhlu přemítání své v skutečnosť. Dobrý anděl jeho duše ozval se sice vícekrát proti náhledům, které si Martin za cíl vystavoval, ozýval se, zrazoval, zpěčoval se . . . avšak anděl zlý zvítězil; mělť rozum na své straně.

Nenalézaje zábavy a útěchy u Rozárky a o samotě, zamiloval si Martin společnosť a hospodu. Kde bylo hlučno, živo a veselo, tam zapomínal na to, co ho rmoutilo, co mu pilo krev a sílu. Z nedostatku vlastní síly a statečnosti octl se zpovolna mladý Oliva na kluzké dráze, vedoucí samým nebezpečenstvím. Bylo tu potřebí ruky, jež by jej byla zastavila, bylo potřebí přítele muže, jenž by byl rozumně a upřímně k němu zvolal: „Martine, stůj! Či nevíš, kam zabíháš? Ejhle popasť! To tebe nemine, to jistě se ti stane, nevrátíš-li se k Rozárce, k hospodářství svému, k zdravému nepředpojatému rozumu! Vprav se bez reptání, beze vzdorův do toho, co život tvůj ti podává a dojdeš časem k pokoji i blahu. Nepředpisuj, co život ti má dáti; on nedá sobě předpisovati, však budeš-li silen, statečen, budeš-li míti pevnou, neoblomnou vůli, vztýčíš-li se v zármutku a pozvedneš hlavu a ruku k činu: nebude ti zle, Martine, neutoneš, zvítězíš a přivedeš život svůj na šťastný konec. Vari, Martine, z této cesty. Ejhle propasť!“

Martin posud neohluchl, on by byl slyšel takovou upřímnou radu, on by ji byl vzal v uvážení, v rozumné a zralé uvážení, leč nebylo, kdoby byl tak k němu mluvil otcovskými slovy. Starý Oliva, rozumný jinak a zkušený muž, hleděl v posledních letech více sklenici na dno než životu v jeho zápletky a „malované obrázky“ a mihající se v nich štěstí liché staly se mu důležitější a milejší než syn a jeho domácnosť. Žil pěkně jako svatí v nebi a nestaral se o nic. Zmínil-li se mu někdo, že Martin hází přes kopýtko, odpověděl bez přemýšlení: „Hleď každý, abys dobře živ byl- o jiného se nestarej. Však má Martin svůj k živu

bytí rozum a pak — nu, nemá o koho se starati. Neoženil se dobře.“

Byl tu ještě někdo druhý, kdo neměl Martina s očí pustiti, kdo měl se mu rozhodně postaviti do cesty a nepouštěti jej dále ku jícnu hrozící propasti. Byla to žena jeho Rozárka. Vždyť jednalo se jí o celé její štěstí; neb štěstí její viselo výhradně na Martinu, jeho záhuba byla záhubou její. Nevyzpytatelné cesty života! Rozárka byla žena útlého, vroucího citu, hotova k oběti sebe krutější, ale bez potřebné ráznosti a bez hlubšího rozmyslu do budoucnosti. Cítila a tušila ve sklíčené duši své, kam zavede Martina nepředložené jeho jednání, cítila a tušila, kam ji Martin zavede a uvrhne, tušila a předzvídala to, kdyby jí byl ale pánbůh všecky hříchy odpustil, nebyla by bývala s to, aby před Martina vstoupila, za ruku ho chopila a k němu pověděla:

„Martine, zanech společnosti, pití a hry; nermuť se déle, buď trpěliv a mírný jako jsem já. Vynasnažím se dnem i nocí, abych radost ti dělala. Věř mně a trp jen nějaký čas, bůh sešle ti dědice a růžička našeho štěstí uvadlá opět občerství se a pokvěte až milo. Martine, vezmi si život můj, zahub mne raději, jen neopouštěj domácnost naši a hospodářství, nechytej se zlé společnosti a nekopej sobě i mně zbytečně hrob. Martine, jen přes mou mrtvolu můžeš jíti dále na záhubné cestě své!“

Pochybujeme, že by byl Martin odstrčil Rozárku, náruč svou mu otvírající, ale Rozárka trpěla a snášela jako beránek, k Martinovi ale promluviti, rozumně a upřímně, vážně a laskavě, neuměla. Nenalezši u matky své, jež stále nyní churavěla, a u sousedek rozumné rady, pomyslila Rozárka už kolikkrát na starou Káči v pohodnici. Při své

prostotě věřila, že Káče jí čarami svými pomůže, ostýchala se ale krok ten učiniti, poněvadž vědela, že by nezůstal ukryt ve vsi a poněvadž se obávala, že Martin by na ni ještě více zanevřel. V tísni a nejistotě, v slzách a vzdýchání trávila nejkrásnější svůj věk a viděla-li náhodou, jak jiné sousedky jsou dítkami svými šťastny, div nezoufala ubohá, dobrá Rozárka.

VI.

Stará pravda: Manželstvo bez dětí, den bez sluníčka. Měj si, co srdce i co hrdlo ráčí, neklene-li se v jistý den nad hlavou tvou jasné, modré nebe s tím zlatým svým prasvětlem, nepožiješ nikdy v celé pravdě, v celém objemu a hloubi lahody života. Nebeské oko, zlaté sluníčko! V odvěčném sňatku svém s kamennou zemí zplozujet ono i zelené býlí i vše, což čije, dýše a žije. Ono rozžehá v srdcích lidských světlo i oheň lásky a zplozuje z ní obrázky sobě podobné. Ty blaží pak a těší svýma jasnýma a nevinnýma očkama, se žvatlavými rtíky a nerozumnými rozumečky srdce smrtelná zrovna tak jako to dobré, nebeské oko, zlaté sluníčko. Vznešená, krásná i líbezná jest láska manželská, však nikdy nedostoupí výše ideálův, nezhlíží-li se v oku rozkvítajícího potomstva.

Den štěstí Rozárčina a Martinova uplýval pod šedými, věčně jednotvárnými, nevlídnými oblaky; byl to den bez sluníčka; nebyl k tomu, aby v pravdě blažil. Byla tomu už čtyři leta, co byli svoji. Květina naděje, že neumře bez potomka, uschla téměř docela v duši Martinově, zlý duch požívání života roztahoval se v ní; rozum

už ho nevypuzoval, nemaje k tomu důvodu. Poměr mezi prací a užíváním velmi se zhatil. K čemu pracovati, mohu-li užívati bez práce, aspoň bez úsilovné práce! Patrno, že mladý Oliva nacházel se na cestě kluzké a srázné, vedoucí samým nebezpečenstvím.

Věc ta nebyla sousedův štěpánovských tajna. Vrtěli nad tím hlavou a prorokovali, že Martin bohat neumře. Staré klepny hrabaly znova v zaprášeném archivu své paměti a říkaly: To mají Olivovic za to, co spáchali na Mařence Vaňkovic. Starý Žitný, muž to dobromyslný beze všeho širšího rozhledu, vzal si po dlouhém otálení srdce a promluvil rozumně se svým zetěm. Nepochodil dobře, ba byl prý zhruba odbyt. Nedivme se tomu; Martin měl svou hlavu a byl zvyklý jednat o své vůli a újmě.

„O mne buďte bez starosti a Rozárka nebude zkrácena; kdybych dnes umřel, bude míti několikrát víc nežli přinesla do statku.“

Starý Žitný byl odbyt.

Byl však ve vsi člověk, jenž bedlivěji než kdo jiný stopoval téměř každý krok Martinův; neušlo ho nic, co u Olivův se dělo. Sebe nepatrnější věci všimnul si s poklidem a rozvahou a mnul si často potají ruce samou radostí a škodolibostí. Známe ho dobře; byl to Josef Čertovák. Byl to člověk tvrdé šíje, pevný v chtění, vytrvalý v provádění a pravý žid u vypočítávání. Slíbiv před lety Martinovi, že se mu pomstí za Mařenku, držel se posud v náležité vzdálenosti a po celý čas neučinil žádného kroku v tom ohledu. Zdálo se, že docela zapomněl na to, co slíbil; tak domýšlel se Martin. Však paměť Čertovákova nebyla krátká; on nezapomněl, nýbrž držel se zásady otcovy:

„Nikdy se nepomsti hned, ale čekej na do-

brou příležitost. Byť i po letech, ona přijde a člověk si může pak upeci oplatky jen což.“

Také nezavdal mu Martin od těch dob příčinu novou, aby přistoupil k pomstě. Oženiv se zbudil v něm ovšem znova závisť; hodná a pěkná Rozárka byla něco zcela jinšího než žena Josefova; Čertovák uměl porovnávati a porovnával a záviděl od srdce Martinovi. Nedal toho ale na sobě viděti a zasmál se teprvé jak náleží od srdce, když viděl, že Rozárka nedává Olivovi potomka. Opatrný Čertovák tušil hned, že Martin nebude spokojen ve svém manželství a že tato nespokojenosť zavésti může Martina tam, kde si jej míti přál, zkrátka: tušil, že první zrní padlo tím na pole jeho msty. Nezklamal se ve svém vypočítání; s Martinem šlo to s kopce. Jednou však přece Martin Čertováka znova dopálil. Jednou, bezpochyby že ochmelen, prohodil ve společnosti, že žena Čertovákova je boubelatá jako hrábě. Nějaká milosrdná duše donesla to Josefovi za tepla. Čertovák se na pohled tomu usmál, ale když poslíček odešel, zaťal pěsť i zuby. Považoval slova v žertu a bez všeho úmyslu prohozená za vyzvání se strany Martinovy a zapsal si je do své černé knihy.

Den na to jel Josef z města. Neujel ještě ani třetinu cesty, když spatřil kus před sebou člověka s těžkým rancem na zádech, jenž v prachu a vedru slunečním, v sporém stínu stromův, jež vroubily silnici, k Štěpánovu zvolna se ubíral. Uslyšev hrčení vozu, zastavil se muž s rancem a opatrně se obrátil. Kus cesty, než k němu Josef dojel, měl čapku smeknutou a utíral si hrubým barevným šátkem pot s čela bohatě se řinoucí.

„Pozdrav bůh, pane Josefe,“ volal na Čertováka.

„Dejž to bůh, Abrámku," odpověděl Josef a zastavil. „Což nechcete se se mnou trochu svézti?"

„Vezmete-li mne s sebou, zaplatí vám to pán-bůh, Josefe!"

„Nu pojďte a lezte, Abrámku."

Abrámek sundal ranec a položil jej opatrně vzadu do košatiny na slámu. Pak vylezl sám na vůz a usazoval se naň.

„Nechte tam ranec, však on nevypadne," hovořil Josef, „a sedněte tu ke mně, budeme si lépe moci povídati."

Abrámek uposlechl. Povoz se hnul.

„Dnes to slunce praží jako o psích dnech," pravil Josef, „pojedeme zvolna, aby se koně neupachtili"

„Horko až dost," prohodil Abrámek; „kdyby si ho mohl člověk tak několik žoků na zimu nachytati, neškodilo by. Dříví pořád dražší a není naděje, že by mu spadlo. Měšťtí chtějí na místě za sáh pět zlatých padesát a Zdaslavští jak by smet."

„Pro to, co vy spálíte," odpovídal Josef, „dříví nepřiplatí a výdělky vaše i něco horšího ještě snesou."

„To je jenom řeč, Josífku, a víc nic," namítal žid; „v studeném hrnci neuvaří se ani brambory ani zápražka, a živit šest hladových krkův a k tomu ještě ženu, to není, panáčku, žádný žert!"

„Jak je to v světě divně rozděleno!" prohodil Čertovák a upjal na Abrámka oko s významným pohledem. Po chvilce pokračoval se zvláštním důrazem:

„Vy máte hromadu dětí a chcete-li je vyživiti a aby vůbec něco z nich bylo, musíte se s rancem na zádech ve vedru a prachu plahočiti a jiný, jako mladý Oliva, nemá ani jedno dítě a měl by

až dost pro ně a dal by nevím co za to, kdyby nějaké měl.“

Žid, jenž po celý hovor bezděčně před sebe hleděl, obrátil při těch slovech hlavu k Čertovákovi. Oči jejich se setkaly a hleděly na se několik sekund. Židovo bezvýznamné, téměř ospalé oko oživilo se; zajiskřilo se v něm na kratičký jen okamžik. Nesklopil je hned, nýbrž měl je chvilku na Josefa upřené, tak upřené, jakoby chtělo Čertovákovy útroby proniknouti. Proč právě porovnával Čertovák, jenž patrně byl nepřítelem Olivovým, tohoto rolníka s ním, s Abrámkem! Ta otázka tanula židovi na mysli a zavrtala mu mozkem. Nebylo pochyby, Čertovákův významný pohled pravil Abrámkovi, že Josef nemluvil jen marně, že mluvil s rozmyslem a snad i s úmyslem. Proč tak učinil? Bystrému Abrámkovi potřeboval jen někdo něco napovědíti, on se už sám dovtípil. Však Čertovák nepovídal mu přece jen málo, Abrámek tušil, ale nevěděl, na čem je. Myšlénky tyto prolítly židovi mozkem a zaujaly pro ten čas všecko jeho vypočítávání. Byl tak opatrný, že nepovzbudil žádnou otázkou Josefa k dalšímu vysvětlení; věděl, že je Čertovák po čertu chytrý. Sklopil oko, zahleděl se do koní a přemýšlel a počítal. I Čertovák se zamlčel a nemluvil už celou cestu ani slova. Když přijeli k první chalupě, jež kus před vsí v levo od silnice při rybníku stála, požádal Abrámek Čertováka, aby zastavil, že tu sleze; má prý s Vránou něco k pojednání. Vlastně ale jednalo se mu o to, aby neviděli lidé, že Čertovák ho vezl. Žid myslil, že pro budoucnost bude dobře, nevšimnou-li si lidé, že má s Čertovákem nějaký zvláštní, tajný obchod. Abrámek odcházel v levo k Vránovi a Čertovák jel sám do vsi.

Za čtvrt hodinky přišel Abrámek domů. Šel zadními dvířkami přímo do světnice, kde to vypadalo dosti chudobně, ale čistě. Na kolébce v barevných peřinkách spal spokojeně malý židáček; děvčátko asi pětileté kolíbalo ho levou nohou a ručkama pletlo dosti neuměle punčochu. Abrámek si dětí sotva povšiml, složil ranec, svlékl kabát a vyndal ze zaňádří koženou usmolenou tobolku. Vybral z ní všecky peníze a počítal, co utržil a co vydělal. Ze světnice vedly dvéře se skleněným svrškem do krámku, kde matka s dcerou něco prodávaly. Ostatní děti nebyly doma.

Abrámek jmenoval se vlastně Abraham Sicher. Otec jeho, jenž do Štěpánova se přistěhoval, byl malé postavy, jmenoval se Abraham a lid si oblíbil říkat mu Abrahámek a zkráceně Abrámek. Synovi neříkali pak ovšem jinak. Náš Abrámek nebyl malý, naopak byl větší než prostřední postavy, suchý, skoro vychrtlý. Na nepoměrně příliš vysokém krku seděla hlava neobyčejná tím, že měla široká ústa, jejichž pravý koutek silně se táhl k pravému uchu. Abrámek byl na první pohled ošklivý, a jestliže ve vsi některé dítě příliš křičelo, říkávaly mu matky: „Jen roztahuj hubu, cikáne, budeš ji pak míti jako Abrámek.“

Abrámek měl dobrou pověst v Štěpánově. Byl na pohled jako všechny děti Mojžíšova kmene pokorný, povolný a vlídný, snášel trpělivě bez reptání a vzdorův sebe špatnější žerty a ústrky od vesnických lidí a vedl při tom obchod, jaký se právě vésti dal. Neměl však štěstí a nemohl zbohatnouti. Když se oženil po smrti otcově, šlo mu lépe a Abrámek vypočítával, kdy bude moci Štěpánov opustiti a do města jíti, aby obchod si zvelebil a výdělky zdesateronásobnil. V tom zastihl oheň Štěpánov a barák jeho, v levo od sil-

nice lehl popelem. Abrámek vystavěl si nový, celý kamenný domek, zřídil si v něm krámek, zásobil se tím nejrozmanitějším zbožím a myšlenku na město na čas pustil z hlavy. Obchod vedl dále, on sám podomní, a žena v krámku. Šlo mu zas brzy dobře, ale zbohatnouti nemohl, dítě přicházelo za dítětem a výlohy se množily. Abrámek měl starostí plnou hlavu a ač byl vtipný a podnikavý, nemohl se přece do něčeho většího pustiti; neměl k tomu prostředkův, a bez peněz není svatby, říkají židé. U svých spoluvěrcův měl ovšem úvěr, ale úvěr ten byl přiměřen jeho jmění a nikoliv jeho schopnostem. Ve vsi pak neměl příležitosti k výnosnějším obchodům jmenovitě na směnky; lidé šli raději do města, a městští židé byli by bývali blázni, aby byli přenechali vesnickému židu, co mohli sami polapiti, a z desíti, dvacíti zlatých nerodívají se stovky; stovky rodí opět jen stovky. To všecko věděl a znal Abrámek dobře, ale nemohl si pomoci při nejlepším svém snažení a čekal jen na vhodnou příležitost, aby se zmohl a aby nemusel stále jen dohazovati, nýbrž sám podnikati a na profitu si pochutnávati. Při tom při všem vedlo se Abrámkovi dobře, aspoň lépe než na sta jiným řemeslníkům neb živnostníkům křesťanským v městech. Když rok se sešel s rokem, neměl nikdy schodek, a přebytek se od času, co vyhořel, nikdy nemenšil, třeba také nerostl v té míře, jak si Abrámek přál.

Abrámek měl sto očí; nic ho neušlo, z čeho by se dalo něco vytěžiti. Znal on v celém okolí každou strojivou a mlsnou hospodyni, každého rozkoší milovného, lehkovážného neb aspoň neopatrného hospodáře. Jak to vypadá v knihách, lépe věděl, než mnozí věřitelé. Cenu měli jen ti lidé pro něho, jež měli chyby; neb z chyb jiných

vydělávají se peníze, staré to židovské pravidlo. Znal oba Oli y, starého i mladého, a byl přesvědčen, že bude z nich výdělek, půjdou-li jen dále cestou, na kterou se dali. O starém nepochyboval pranic, ten už leckdy vypůjčil se od něho „pakatýlek“, kdy došlo mu v kartách. Leč o směnce nechtěl ani slyšeti a Abrámek musel půjčiti na slovo. Avšak starý Oliva byl správný, přinesl peníze často dříve, než je přinésti měl, a bez směnek jsou výdělky těžké! Mladý posud stál si dobře, ale šlo to s ním s kopce, domácnost ho netěšila . . . Abrámek zbystřil svůj zrak, ne dnes, ne včera, už více než po dvě leta; čekal, čekal trpělivě . . . tu zpomene mu Čertovák na něj . . . Čertovák má peníze, je nepřítel Martinův; kdyby dal prostředky na ruku . . . šlo by to, šlo, Abrámek by se už zmohl, o vtip a podnikavost by nebylo!

Dvéře u krámu vrzly; žena Abrámkova vstoupila. Místo pozdravení pravila k mužovi:

„Mnoho-li?“

„Dva zlaté šedesát krejcarů,“ odpověděl Abrámek od stolu vstávaje.

„Hm, toť málo za celý den práce!“

„Není víc, a ty?“

„Zlatý deset.“

„To je tři zlaté, sedmdesát. To projde, není-li víc. Ostatně jsem se na cestě o něčem dověděl, co nám časem vynese tolik, že půjdeme do města, jestli se to jen trochu zdaří.“

„Byl by už jednou čas,“ vzdychla židovka a jala se rozvazovati ranec a spočítávati zboží.

Abrámek uložil do stolu peníze a rozevřel si účetní knihu. Dal se do počítání. Malý židáček chrápal v kolébce a sestřička pletla mu punčochy na zimu.

VII.

Asi týden na to stala se světnice, v níž stálo manželské lože Martina a Rozárky, jevištěm výstupu, jenž pro další rozvoj našeho vypravování byl nad míru důležitý. Bylo právě pondělí a Martin, jenž v noci trochu déle v hospodě se zdržel, vyspával skoro celé dopoledne. Probudiv se vstal, jak se říká, na ruby, a každý, kdo mu v stavení v cestu přišel, pocítil jeho nevrlosť. První byla Rozárka. Hned při snídaní pohádali se bez příčiny. Rozárka jsouc v právu, nemlčela a nedala se; slovo dalo slovo, tnutí odseknutí, rozešli se s kyselostí v srdci. Oliva, jehož vše doma pálilo, vyšel si za lidmi do polí; chtěl také vyvětrati od předešlé noci trochu těžkou a zamračenou hlavu. Kousek za vsí přeběhl mu zajíc přes cestu. Jako všichni vesničané byl i Oliva pověrčiv a nebyl by za celý svět dále šel. Kam jíti? Domů se mu nechtělo. Oko jeho padlo na zahradu. Slunce pálilo. Usednouti si pěkně do trávy v stínu stromů nemohlo škoditi. Martin tak učinil a zahleděl se pod sebe. Přemítal, jak právě myšlenky vystupovaly ze zamračené hlavy. K čemu je ten život, nemá-li člověk v něm to, co chce? Říkají lidé: kdo má peníze blaze tomu! Hlouposti! Kup si, čeho nemáš, kup si, na příklad — dítě. Zlý duch mu to slovo pošeptal; zlý duch zavichřil mu v duši!

„Já řku, Martine, děláš kalendáře?“ vytrhl ho drsný hlas z dumání. Martin se zachvěl, jako by ho ledovou vodou polil. Pozvedl zrak k plotu, odkud hlas pocházel a spatřil tam Jíru od kostela. Jíra byl náruživý mluvka, on musel mluvit, třeba páté přes deváté, jen když mluvil. Každý, kdo

měl na pilno, zdaleka se mu vyhýbal; s kým se dal Jíra do řeči, toho tak brzo nepropustil. Byl nezbytnější než blecha a lepil se člověku hůře nežli smola.

„Vidíš, hochu," rozpřádal Jíra hovor, „kdybys měl děti, pohrál by si s nimi a nemusel se válet po zahradě!"

Martin vyskočil a utíkal do stavení. Jíra vyvalil za ním oči.

„Já řku, mám něco pro tebe, neutíkej," volal Jíra.

Martin už neslyšel.

„Má sojky v hlavě!" bručel rozdurděný Jíra a obrátil se. Na štěstí spatřil nějakou ženskou s košem. Šel k ní a dal se s ní do hovoru.

Martin vkročil do stavení nevrlejší nežli když z něho vyšel. Hledal příčinu, aby si ulevil. Ta se mu brzy naskytla.

Čeledín vrátil se z pole, nebo bylo poledne. Odpřahuje koně, klel.

„Co zas máš, Bárto," volal naň Martin z okna.

„Eh, ztratil se mně zákolník někde na cestě."

Martin vyběhl a jal se nepozorného čeledína peskovati. Bárta nebyl podle toho, aby mlčel. Rozvadili se a Bárta mu vyčetl, že už není u něho k vydržení. Rozárka je chtěla smířiti, volala oba k obědu. Šlo to z těžka a oběd nechutnal nikomu.

„Nevídáno o zákolník," káral starý Oliva Martina; „na půdě mezi starým železem najdeš zrovna takový. Jen se tam podívej!"

Po obědě šel Martin do polí, vrátil se ale o třetí hodině domů. Ve vratech potkal otce.

„Nalezl jsi zákolník?" tázal se starý.

„Podívám se tam," odpověděl zmrzuta Martin a šel rovnou cestou na půdu.

Martin nebyl už dlouho na půdě, možná, že

několik let, a když vstoupil do obdélného, jenom slabě osvětleného prostoru, zarazilo ho něco, čeho sobě právě vysvětliti neuměl. To tajuplné šero, jež ztrácelo se v polotemno až ve tmu v jednotlivých koutech, ty bílé zaprášené komíny, ten starý buď rozlámaný neb aspoň vetchý nábytek, jenž se tu povaloval, to harampátí všeho druhu na prst prachem pokryté a pavučinami opředené, vše to divně dojalo nevrlou duši Martinovu. Zapomněv na chvíli na všecko, co dnes nemilého se mu přihodilo, zamyslil se Martin do zcela jiného světa. Dávno zapomenutá, jasná a veselá doba mládí prostírala se najednou před jeho okem. Co se nadováděl na této půdě jako chlapec s dětmi sousedskými! Každý kout vysmejčili, každý kus starého nábytku stokrát přelezli, nic nenechali na místě, všecko i kus latě nebo prkna, neb starého železa, bylo jim co hračka milé. Kolikkrát nepřišel na ně otec, aby je dolů sehnal z oblíbeného rejdiště! „Což nemáte místa na dvoře, v zahradě nebo návsi, že mně nad hlavou svým skotačením chcete stavení zbořiti?! Hejdy dolů, rozpustilá havěti, či..“ Tu ukončil napomínání a zdvihl hrozivě ruku. Kluci umlkli, krčili se a sypali se jako mokré slepice se schodů. Druhý den byli ale zas na půdě a šlo to zas znova, jakoby namazal. Někdy přišla na ně matka. Ta napomínala jinak. „Ale, ale, hoši, nechte toho dovádění, vždyť zlámete ruku anebo nohu a co pak řeknou vaše maminky, že se to u nás stalo. Pojďte dolů, vždyť pro prach, který tu děláte, nemůže člověk ani mluvit. Pojďte!“ Chlapci ani nemukali a poslechli.

Ta dobrá matka! Martin ji viděl zrovna před sebou! Byla od rána až do večera dobré a veselé mysli, nevěděla, co je to hněv, zlost, závisť a podobné věci. Tatík Martina nikdy nebil, ale jednou

když byl špačkem rozbil okno, chtěl mu jednu strčiti. Matka zakryla hocha tělem svým a dostala sama za něho ránu. Starého Olivu to zamrzelo.

„Vidíš, matko," pravil k ženě, „teď to máš, proč se toho nezbedníka ujímáš! Kdo ví, jak se ti odmění!"

Martin si vzpomněl tak živě na ten výstup, že cítil zrovna, jak jej matka ku svým prsoum tiskne. Vzdychl si a přetřel rukou čelo; zpamatoval se, proč na půdu přišel. Šel hledat zákolník.

Hledal, ale nenacházel. Za to ale přišel k něčemu, co jej znova zarazilo. Byla to kolébka, v které ho matka uspávala, v které si hrával, dokud neuměl běhati. Kolébka byla staromodní, z dubového, nebarveného dřeva, těžká, že nemohla se překotiti. Martin se znova zamyslil, tenkrát ale jeho zamyšlení souviselo s trudnou jeho přítomností. Zpomněl si, jak jednou v sobotu odpoledne při uklízení nařídila matka Bětce, aby kolébku z komory odnesla na půdu, kde nebude překážeti.

Otec pravil: „K čemu se s ní tahati na půdu; nech ji dole a daruj jí Barboře, bude beztoho do svátků kolébati a na novou kolébku nemá. Ty ji už beztoho nebudeš potřebovati."

Matka pravila: „K čemu ji dávati ze stavení! Děti naše na ní ležívaly a Martina jsem na ní odchovala. Však nebude Martin panem páterem; ožení se jednou a bůh mu dá také děti. Pak si může kolébku s půdy snésti a v kolébce, v které sám se kolébal, může své děti kolébati!"

Martin tu řeč z čeledníku poslouchal. Jedním uchem šla mu k rozumu a druhým ven, byl ještě chlapec. Teď ale, když si na ni vzpomněl, nebyl už chlapec, byl muž, byl manžel, byl čtyři léta ženatý, a posud neměl potřebí dojíti si na půdu

pro kolébku, kterou mu tam dobrá matka pro jeho děti schovala. Posud neměl toho potřebí a nebude míti potřebí nikdy, nikdy a kdyby sto let byl ženat! Martinova duše se vzbouřila. Krev se mu hnala do hlavy a prsa jakoby mu někdo železem stáhl. Jedva ducha chytaje zadržel se o kolébku. Kdyby si byl vzal ženu jinou, chudou, třeba někde ze silnice, kdyby si byl vzal třeba nějakou fenu nebo štěkuli, jež muže ani hodinu nenechá na pokoji, ba kdyby si byl vzal třeba nějakou lehkou osobu, a kdyby ona mu děti byla porodila: lépe by mu bývalo a bylo než při Rozárce. A kdyby sám neměl kam hlavu položiti, kdyby večer nevěděl, co ráno bude snídati, a kdyby měl dítě, kdyby je tak k svému srdci mohl vinouti, jako vinula jej matka za dob jeho dětství: zdaž nebylo by jeho postavení stokrát krásnější, zdaž nebyl by jeho život stokrát veselejší, nežli je nyní bez dětí při Rozárce. Manželstvo bez dětí, den bez sluníčka, duše bez radostí! Proklet buď takový život, takový suchopár, na němž nic neroste!

Takové myšlénky hnaly se za sebou, jako mraky před bouří, duší mladého Olivy. Duše jeho byla rozvichřena a naplněna žhavou a jedovatou látkou, pracující k výbuchu, jako obloha před bouří, v níž hromadí se elektřina, aby bleskem vystřelila do země. Zdravá rozvaha nadobro Martina opustila. Každá žíla hrála v něm, každý nerv se tetelil. Sběhl dolů s půdy, štěstí, že mu nikdo, zvláště, že mu Rozárka nepřišla do cesty. Běžel ven z vesnice, aby občerstvil se na čerstvém vzduchu. Vzduch neobčerstvoval, nechladil, bylo horko, ba parno, slunce stálo a plálo ještě dost vysoko na obloze. Martinovi se dělalo sucho v ústech i v hrdle, maní šel do hospody. Nebyl tam nikdo. Sedl si za stůl a dal si naliti. Pil.

Jsa tomu rád, že nikdo ho řečí nevytrhuje, zahloubal se opět do svých trudův. Venku se zatím zvolna setmívalo. Martin si toho nevšiml, nevšiml si vůbec ničeho a tedy i toho, že vkročil do šenkovny mladý rolník, podle hole v ruce přespolní. Šel přímo k Martinovi a udeřil mu srdečně na rameno se slovy:

„Pozdrav tě ruka páně, Martine!“

Martin vyskočil a vyvalil naň podivením oči. Zpamatovav se podal příchozímu ruku a sklenici s pivem k zavdání.

„Vítám tě, Matesi, do Štěpánova; co nového v Zdaslavi?“ tázal se bývalého svého kamaráda.

„To nejnovější je, Martine, že se mně dnes v pravé poledne narodil kluk jako turek,“ pravil vesele mladý rolník ruku Martinovi potřásaje. Přicházím za tepla do Štěpánova, abych tě požádal, abysi mně stál kmotrem. Matka si to také přeje a tys to beztoho jednou slíbil.“

Martin se otřásl, jako by byl vedle něho hrom udeřil. Mates nebyl ještě ani rok ženat a měl už kluka jako turka! Mates byl jen chalupníkem a přece mu svítily oči štěstím, když vypravoval, že má kluka, prvorozence, a on . . . Martin pozbyl vší rozvahy, nebyl v okamžiku s to, aby kamarádovi odpověděl.

Mates usedl naproti němu a zpozorovav zamračené čelo Martinovo, pravil:

„Co je ti, Martine? Vždyť vypadáš, jakoby . . .“

Martin se vzpamatoval a vzkočil mu do řeči:

„Nic, nic, Matesi! Tak ty máš už kluka a komu je podoben?“

„Mně,“ odpověděl hrdě mladý otec; „bába řekla, že je, jakoby mně ho z oka vyloupl. Jen až ho uvidíš!“

„Těším se, těším,“ odpovídal Martin s úsilím

v sobě tlumě bouři, jež rázem mu k hlavě stoupala.

Mates, unešen vlastní radostí, nepozoroval na štěstí, co se v Martinovi děje a dal se plnými ústy do vypravování, jak se prvorozenec jeho dostal na svět. Nepřišel ještě ani ke konci, když několik jiných štěpánovských občanů do šenkovny vstoupilo. Sesedli se a rozhovořili a byli déle než jindy veselí. Mates odešel k desáté hodině domů; Martin zůstal a zapíjel více než jindy své žalosti a bolesti. Mluvil jen málo a nedbale a i když sousedé jeho bezdětností si ho nabírali, nedopaloval se jako jindy. Však jen na oko; uvnitř v něm všecko vřelo a rozbouření jeho blížilo se k nejvyššímu svému napnutí. Zpráva Matesova mu patrně dodala; to mu ještě dnes chybělo, aby se rozkatil. Okolo půlnoci šel domů. Sotva byl sám, zastavil se a zvolal:

„Proklet buď takový život, takový suchopár, na němž nic neroste! Mates je šťastný, ovšem, ale já, já . . .“

Nedopověděl, ale chytil se oběma rukama za hlavu; hrozila se mu rozskočiti. Přišel k domácím vratům. Bouchal a trvalo mu to dlouho, než mu šel někdo otevřít. Byla to Rozárka a pojala ho vlídně za ruku. Martin ji od sebe odstrčil a šel do stavení. V komoře hořela lampa. Martin ani klobouk neodloživ sedl si na postel. Rozárka chvějíc se úzkostí a strachem, jako nikdy posud, co byla vdána, ulehla. Z čeledníku bylo slyšeti cvakati hodiny; Martin těžce oddychoval. Chvíli bylo trapné ticho.

„Je ti něco, Martine?“ tázala se Rozárka jako úkropek.

„Je mi!“ odsekl Martin z hruba a mrštil kloboukem o zem.

„A jak by nebylo,“ mluvil pro sebe trpce a studeně, „Mates není ještě ani rok ženat a má už chlapce. Povídám ti, kluka jako turka, a já mu půjdu za kmotra,“ dodal sám sobě se jízlivě pozasmáv.

Rozárka ani nedutla.

„Ovšem,“ rozhovořil se Martin, „má ženu jinou, nežli ty jsi. Dříve bude míti ten kamenný kůl u našeho plotu něco, nežli ty, ty věčná panno! Každý má nějaké potěšení na světě, jen já ne! Kdybych si byl uvázal na krk nějakou poběhlici, stokrát lépe byl bych učinil, nežli že jsem si vzal tebe!“

Rozárka vzlykala.

„Co pláčeš?“ rozhorlil se Martin a vyskočil, „myslíš, že mně tvůj hloupý pláč nahradí dítě? Tos na omylu! Nic mně dítě nenahradí, leda jiná žena, až ty budeš bradou vzhůru! Ale kdy se toho dočkám, kdy? Věčně věkův ne, ďábel si tebe zvolil k tomu, abys mně pila krev!“

Rozárkou to trhlo, v srdci jí něco škublo, tak hrozně, tak bolestně, že bezděky zaúpěla. Povztýčila se s namáháním v loži, usedla si a obrátila oči své zastřené mlhou a lesknoucí se co kusy skla k Martinovi.

„Co vstáváš?“ burácel Martin; „chceš snad odmlouvati! Zkus to!“

Martin rozpřáhl pravici, Rozárka padla do mdlob.

Martin nachýlil se k loži, oko jeho padlo na bílé hrdlo Rozárčino. Prsty na jeho pravici začaly se svírati, neviditelná moc táhla je k hrdlu Rozárčinu. Jedno pořádné stisknutí hrdla a bude konec. Martin natáhl ruku, aby... Rozárka procitla a podívala se na Martina. Ubohá, myslila, že Martin ji chce obejmouti, že chce ji smířiti a

napraviti žalost, kterou jí svými hořkými slovy způsobil. Chytila oběma rukama jeho pravici, jež ji právě chtěla zardousiti, přitáhla ji k ústům a zlíbala ji.

„Vždyť já vím, Martine," pravila vesele, „žes' to tak zle nemyslil, že mne máš přece rád; buďme ještě nějaký čas trpělivi, pánbůh nás neopustí a dá nám dítě! Modlím se za to ve dne, v noci."

Martina chytila litost. Srdce div mu nepuklo, oči se zakalily slzami a kolena pod ním klesala. Svezl se u postele na zem a dal se do usedavého pláče. Teprvé k ránu se upokojil. Kohout už dávno kokrhal, když usnul. Rozárka nezamhouřila ani oka. Po celou noc těšila ho laskavými nadějemi. Ty ho posléze ukonejšily.

VIII.

Jediná hodina, než co dím, jediná chvíle, jeden hovor a výstup postačí častokráte k tomu, aby změnila se naše povaha, aby ztvrdla, byla-li měkká, aby se ustálila a upevnila, jestliže se kolísala a byla liknavá. V každé povaze lidské jest více méně mlhy; padne slovo a mlhy z duše ustoupí, rozední se v ní, stane se v ní světlo. Člověk pak sestředí všecky síly v jednom směru, k jedné metě a diví se mnohdy sám sobě, že už dříve tak neučinil.

I v duši Rozárčině se rozednilo ve vylíčené právě noci. Tušilat už dávno, ba věděla, jenže v neurčitých rysech, co Martina hněte a bolí, co pije mu krev ze srdce a přivádí neštěstí do jejich domácnosti, však pravdu, holou, nahou pravdu, neznala, neb nebyla dosti silna, aby ji chtěla znáti. Právě v té nejdůležitější věci byl k ní Martin

zdrželivý, nesdílný; pro její zrak visela před duší Martinovou opona, ovšem poloprůhledná, ale přece jen to nejtajnější lůno jeho duše zakrývající. Dnešní noci opona ta spadla, Martin se ukázal takový, jaký byl, Rozárka poznala holou, nahou pravdu. Dnešní noci se přesvědčila, že zůstane-li neplodnou, bude Martin, bude ona, bude všecko ztraceno. Jaká pomoc!? Rozárka napnula všecky síly své k přemýšlení, marno, kloudného prostředku nenalézala. Konečně po dlouhém a trapném přemítání vzpomněla si na starou Káči v pohodnici. Jako každá žena ze vsi, nebyla Rozárka prázna pověry a pak, vždyť jí Káče zahnala úbytě, když i sám učený doktor nevěděl si rady a pomoci. Proč by nezařídkala i její neplodnosť! Doktor jí ovšem také na mysl připadl, ale jen tak mimochodem. Přirozená duši její stydlivosť nebyla by nikterak připustila, aby svěřila se s tajemstvím svým muži cizímu, a byť to byl lékař a třeba již šedivý lékař jako náš doktor. Pro celý svět nebyla by Rozárka k němu řekla: „Pane, pomoz mi k plodnosti, jsem nešťastná a muž můj také!“ Nezbývalo nic jiného, Rozárka musela se poraditi s Káčí.

Bylo krásné nedělní odpoledne. Plané růže voněly po stráních a mezích, nad bujným osením zpívali skřivánkové a v houštinách a sadech první po slavíku pěvci: černohlávkové, sedmihláskové a pěnice. Byl začátek růžového měsíce, všecko všudy plno lahody a líbeznosti! Martin nebyl doma. Rozárka složivši do košíku hrudu másla, kus tvarohu, něco mouky a vajec, vydala se na cestu do pohodnice. Když vyšla do polí, rozšířilo se stísněné srdce její samou radostí a naplnilo se samou nadějí. Vždyť bylo jaro tak lahodné a dobré, že člověk musel zapomenouti na každou bolesť a třeba celou zimu jej byla mořila! Rozárka okřála

na těle i na duši a div že si nezazpívala, kráčejíc odlehlou poněkud pěšinou nahoru k lesu. Pěšina ta táhla se větším dílem roklí mezi polemi a Rozárka ji proto volila, aby s nikým se nepotkala. Když vyšla ze stavení, potkala malé děvče; vzala to za dobré znamení a šla s větší nadějí k staré Káči. Po obou stráních rokle květlo plno planých růží a květy jejich pěkně se odrážely od temnozeleného listí lískových ořešin sem tam roztroušených; při zemi jakoby byl nasypal květů jahod.

„Až jahody se začervenáte a uzrajete, zdali pak....," přemýšlela Rozárka.

My neukončujeme její myšlenečku, sladší nad nejzralejší jahůdku; však citlivé čtenářky samy se jí dovtípí.

Když přicházela k lesu, vykročil z něho Abrámek s rancem. Rozárka se zarazila. Abrámek ji vlídně pozdravil a upřel kradmo zrak na košík, jejž měla na ruce.

„Co v něm nese," pátral žid pro sebe, „a kam to nese?" pátral dále. Dal se s Rozárkou do řeči a vyzvídal na ní opatrně, kam jde. Rozárka dala vyhýbavou odpověď a zaruměnila se; neuměla lháti. Žid šel dále k Štěpánovu dolů. Když už Rozárku pro les nebylo viděti, zastavil se a zahleděl k lesu.

„Kam vede ta pěšina?" přemítal; „k pohodnici? Co by tam Olivová dělala? Stará Káče! Hm, to by se shodovalo. Košík, v něm máslo, mouka. Ano, Olivová jde se poradit s Káčí, aby jí pomohla k dítěti!"

Chytrý židák se potupně usmál; usmál se selským pověrám a záviděl hned na to Káči, že z nich umí těžiti.

„Kdoví k čemu to dobré," dokončoval své přemítání a stoupal pěšinou dolů. Kus před vsí

spatřil na mezi u žitniště Čertováka. Abrámek zašel k němu. Dali se do řeči. Žid vypravoval, že nepotkal na cestě ani živou duši, až tamto na pokraji lesa Olivovou. Nesla prý na ruce košík s máslem a bůh ví s čím ještě a jde podle všeho do pohodnice na radu k staré Káči, aby jí čárami svými pomohla k nějakému potomku. Všecko to vypravoval židák na oko lhostejně se sklopeným zrakem. Když pak na to oči pozvedl, aby viděl, zdali řeč působila na Čertováka, setkaly se oči obou zrovna tak, jako tenkráte na silnici, když Josef svezl Abraháma.

„K čemu mně to povídáte?“ ptal se po minutce Čertovák, nutě se k lhostejnosti.

„Můj bože,“ odpovídal židák, „řeč se mluví, aby se mluvila a poslouchání nestojí ani vindry.“

Čertovák popošel několik kroků po mezi; pak se zastavil a obrátiv se k židovi pravil důrazně:

„Poslyšte, Abrámku, my se musíme dorozuměti. Takhle by to nešlo. Kdyby přišel k vám mladý Oliva pro peníze, povězte mně to; nebudete toho litovati, jako že jsem Čertovák! A poněvadž vím, že nemáte právě stovky při ruce, nu víte, kam se obrátiti. Jen přijďte; profit máte jistý, já o něj nestojím, já stojím o něco jiného. Ale když dám vám vydělat, žádám také sám něco na vás, to víte, zadarmo není ani smrt!“

„A co žádáte na mně?“ tázal se žid s očima, zvědavostí a radostí vykulenýma.

„Poctivosť žádám od vás v tomto obchodu,“ dokládal Čertovák, „to jest, že ke mně, ne k Olivovi, budete poctivý. Vím sic, že vy židé nevíte ani, co je poctivosť, ale když dobře pochodíte, když třeba z toho zbohatnete, proč byste v jedné záležitosti nebyli poctivi? Buďte jist, Abrámku, že

nemám slepičí mhu a že nejsem jako ti ostatní hlupáci, že mne neujde, kdybyste mně za zády něco chtěli kouti! Bude to pak vaše škoda. Chcete být poctiv ke mně?“

„Jak je bůh nade mnou, budu k vám poctivý,“ zaříkal se žid.

„Který bůh, židovský nebo křesťanský?“ tázal se Čertovák přísně.

„Můj bůh, židovský,“ řekl výrazně Abrámek. „At uschne mi tuhle ta pravice a mor padne na mé děti, jestli vás ošidím!“

„Dobrá,“ pravil na to spokojen Čertovák; „k opatrnosti vás nemusím napomínati; máte z toho rozum.“

Rozešli se, jeden do vsi, druhý do polí. Poslední byl Čertovák; když žid zašel, zabočil nahoru k lesu, k pohodnici.

Mezi tím, co Čertovák s Abrámkem na mezi se umlouvali a posléze domluvili, přišla Rozárka k pohodnici. Než vystoupila s tlukoucím srdcem z lesa, věděla, že nepřišla nadarmo; neboť na záhrobní viděla starou Káči, ana sedíc na nízké stoličce, s brejlemi na nose říkala si z modlicí knihy. Rozárka přicházela s pevnou důvěrou, že jí Káče pomůže, a proto v ní zabušilo srdce tak mocně, že na pokrají lesa se musela zastaviti. Pes zaštěkal, Káče si všimla, že někdo k ní přichází.

„Hlehle!“ volala Rozárce v ústrety; „to jsou k nám vzácní hosté. Podívejme se, sotva vás, selka, poznávám! Kolik pak tomu let, co jsem vám zažehnala úbytě?“

„Už na páté, ne-li víc,“ odpovídala Rozárka.

„Tak, tak,“ mluvila stařena, jakoby přemýšlela, „bude tomu tak. Tenkrát se ukázalo, že pomocí

rodičky boží a svaté panny Barbory ještě něco dokážu!“

„Ukázalo se,“ odpověděla Rozárka a dodala nesměle, „a proto k vám dnes s největší důvěrou zas přicházím.“

„To je hezké, selka, že máte důvěru. Živá víra je ten nejlepší lékař; ten jistě uzdraví. Leč co vás ke mně přivádí? Nemoc to nebude, nebo, to se musí vám říci, vy vypadáte po čtyřletém manželství ještě jako panna! Ba sličnější jste, než jste byly před svatbou. Trochu hubenější a přepadlá, to je pravda, ale mně se tak líp líbíte a Olivovi asi také!“

Rozárka si vzdychla; Káče ji řala svou hovorností právě do živého.

„Nu, nu, nevzdýchejte! Vzdechy kruší srdce! Jednoho tlačí to, druhého ono; řekněte mně člověka, komu by nic nescházelo! Vy máte všecko, selka, ale něco vám přece chybí! Ovšem, ovšem, vy nemáte žádných dětí a člověk odjakživa touží po tom, čeho nemá!“

„Uhodly jste,“ zajíkala se Rozárka, „proto k vám jdu o radu.“

„A neumřelo vám žádné dítě?“ tázala se Káče upírajíc zrak svůj na košík.

„Ne, neměla jsem ještě žádné.“

„Tak, tak, nu pojďte do světnice; tam si všecko povíme. Snad nalezneme s pomocí boží nějaký prostředek.“

Šli do světnice. Káče sehnala s lavice černého kocoura a posadila na ni Rozárku, sama pak přisedla k ní důvěrně a poslouchala bedlivě každé slovo z toho, co jí Rozárka vypravovala. Ze začátku vypravování mladé Olivové vázlo, pro ostýchavost mladé ženy. Káče však důvěrnými a vhod-

nými otázkami dovedla její jazyk tak rozpoutati, že se jí Rozárka se vším svěřila. Zpověď Rozárčina, jež zacházela do jemných podrobností, trvala dosti dlouho. Káče při tom ani nemukala, jen časem kopla nohou kocoura, jenž zapomenuv se, že spolu má čarovati, přirozenému svému chtíči uzdu popouštěl a očuchával na zemi košík, v němž větřil čerstvé máslo.

Rozárka se dozpovídala a odmlčela. Nastala pomlčka déle dvou minut trvající.

„Je to všecko, selka?“ ptala se Káče s vážností a důstojností vycvičeného zpovědníka. „Rozpomeňte se ještě.“

„Všecko, co jsem měla na srdci; ani zbla jsem nezamlčela.“

„Neznáte Říhovou z Borového?“

„Neznám.“

„Škoda, ta po šest celých let neměla nic. Pak přišla ke mně a prosila pro živého boha, abych jí k něčemu pomohla. Přimlouvala jsem se za ni k rodičce boží a udělala jsem, co jsem s pomocí boží udělati mohla a ejhle! netrvalo to ani dvě léta a bylo tu děvče jako řípa! Teď je už z ní hodná holka; točí se kolem mámy doma jako na obrtlíku.“

„O pomozte mně také,“ prosila vroucně Rozárka, „a budu vás považovati za svého dobrodince!“

„Je to těžká práce, milá selko.“

„Jen ji za mne vykonejte! Nebudu už na nic hleděti a odměním se vám, jak si budete přáti!“

„To je to poslední, milá selko,“ pravila vážně Káče a zakoukala se na košík; „ale pokusím se o to s pomocí rodičky boží. Kterého dne jste se narodila?“

„V sobotu, právě k polednímu.“

„To by šlo," přemítala hlasitě stařena, „v sobotu, poledne... Kolik je vám let?"

„Dvacet čtyři."

„To je trefa, sudý počet. Sudý rodí, lichý nerodí. Poslyšte selka: Dám vám modlitbičku ‚sedm svatých zámků'. Po sedm dní, sedmkrát denně se ji budete modliti; dnes je neděle, vypadne to zrovna na sobotu. V sobotu vezmete pšeničnou mouku, domácí, z vlastního obilí, tolik, co stačí na jednu buchtu pro dva. Mouku tu zaděláte svým vlastním mlékem, rozumíte mi, s mlékem z vlastních prsů, upečete ji zvlášť a v poledne v sobotu sníte v stejný čas polovičku vy a polovičku dáte sníst muži. Když ji sní, bude vyhráno. Starejte se o to, aby ji snědl, kdyby jen kousek ze své polovice dal někomu jinému, jako psu, neb kočce, je všecko marno, všecko ztraceno. Nezmiňte se o tom ani živé duši a muž váš nesmí pranic o tom vědět, sice je po všem veta! Mimo to dáte mně sedm zlatých na sedm mší svatých. Dám je čísti páteru Václavu do města; poslední bude v neděli, ode dneška za týden v osm hodin. Na tu půjdete a obětujete při ní tělo i duši svou rodičce boží."

„Máte tu tolik peněz?"

„Nemám," odvětila Rozárka.

„Můžete je mně poslat po spolehlivém poslu, ale ještě dnes, aby zítra ráno mohla být čtena první mše svatá. Jinak je všecko ztraceno."

„Pošlu hned, jak přijdu domů. Prozatím jsem vám tuto v košíku něco přinesla."

Místo odpovědi kynula Káče Rozárce rukou, aby mlčela. Zaklínačka, obrácena k oknu, modlila se pro sebe asi pět minut, pak nepromluvivši ani slova, vyndala ze svých modlicích knih modlit-

bičku, zavinula ji v hadříček a pokřižovavši Rozárku strčila jí čarovných sedm zámků za ňádra.

„Tam je nos, dcero, dokud ti pánbůh nepomůže ve jmenu svatého lůna rodičky boží, z něhož vyšel spasitel světa.“

Po té vybrala Káče přinešené dárky z košíku a vyprovodila Rozárku až na práh. Se srdcem lehkým, jakoby byl jí centnýř s něho spadl, pospíchala mladá Olivová domů. Neměla ani za mák pochybnosti o tom, že za rok a za den bude šťastnou matkou. Myšlénka ta okřídlovala její krok, tak že se octnula doma aniž věděla jak.

Nežli Rozárka domů došla, dostala stará Káče novou návštěvu. Byl to Čertovák, jenž v lese ukryt číhal, je-li Olivová skutečně u Káči, čili nic. Vida ji posléze z pohodnice odcházeti, nabyl o tom jistoty. Za čtvrt hodiny šel k staré zaklínačce. Hovor jeho se stařenou byl zcela praktický; Čertovák vyzvídal, co mladá Olivová tu chtěla, a co jí Káče poradila. Chytrá Káče nelezla dlouho s barvou ven, i když Čertovák dvě a tři zlatky jí sliboval. Když ale host její s pětkou jí kolem nosu kmital a při všem hrobové tajemství sliboval, nemohlo déle pobožné její srdce pokušení odolati. I čarodějky mají své slabosti a bankovka jest příliš okouzlující obrázek! Za pětku vyzradila Káče všecko od „otče“ až do „amen“, a Čertovák odešel docela spokojen z pohodnice.

K večeru přinesla poslice Káči od Rozárky balíček. Bylo v něm stočeno sedm zlatek. Zaklínačka spočítala si pěkně zlatičky, přiložila k nim pětičku a uložila si vše do Nebesklíče, jejž opatrně uložila si do truhly.

„Sedm a pět je dvanáct,“ počítala si hlasitě,

„kdyby jen pánbůh aspoň každý měsíc mně poslal takového beránka.“

Páter Václav neviděl z Rozárčiných zlatek ani co by za nehet padlo; vždyť měl v neděli v osm hodin mši tak jako tak.

IX.

Po dlouhých dobách, naplněných starostlivostí, nedočkavostí, trudem a smutkem, přišla opět srdci Rozárčinu jasnější a veselejší chvíle. Návštěva u staré Káči uvolnila tíseň jejího srdce a působila celkem na mladou, neštěstím polekanou ženu blahodárně. Stará a zkušená světem šibalka mluvila pravdu: nejlepším lékařem jest živá víra; onať jistěji hojí než všeliké lektvary latinské kuchyně. Pravda ta obrazila se na Rozárce. Oko její po zmíněné neděli jasněji svítilo, bledé a smutné tváře oživovaly se jemným nádechem ruměnce, ústa zpívala si potichmu dávno zapomenuté písničky a v duši rozvilo se plno sladkých citův jako kvítí na lučině. Rozárka věřila plnou silou duše své, že obrátí se korouhvička jejího štěstí, že než mine rok a den, bude se shlížeti v mladých, nevinných a jasných očičkách klučiny, jenž bude celý Martin. Sny její daleko předbíhaly skutečnosť a braly čím dále tím více na se barvu pravdy a skutečnosti. Jak ráda by se byla rozdělila s Martinem o vzdušné zámky štěstí svého! Leč nesmělo to býti; dle slov Káčiných nesměl Martin pranic věděti, an by jinak všecko bylo ztraceno. Rozárka se přemáhala, aby muž její změny na ní nepozoroval, plnila doslovně rozkazy zaříkávačky. Sedmkrát denně odříkávala svědomitě sedm svatých zámků a připravila si již pokradmu domácí mouku

na osudnou buchtu. Soboty nemohla se ani dočkati a zvýšila laskavosť svou k Martinovi tak, že domnívala se míti jistotu, že Martin půl buchty milerád od ní přijme a sní.

Byl už pátek; zvonili poledne. Nesouc polévku na stůl myslila si Rozárka: „Zítra v ty doby všecko se rozhodne, všecko se obrátí, všecko bude zas dobře!“

Pátek je ale nešťastný den; dobrá a pověrečná Rozárka nepomyslila, že jsou ještě zlí lidé na světě, tak zlí, že mají z toho potěšení, ublížiti člověku dobrému a prostomyslnému, jenž jim nikdy vody nezakalil, jenž jim nepoložil nikdy ani stéblo do cesty.

Čertovák nedal nadarmo pětku za tajemství Rozárčino; vypočítal, že pětka ta ponese mu takové úroky, jakých nevymámil ještě žádný lichvář. Po celý týden stopoval bedlivým okem mladého Olivu a sám nepozorován hledal vhodnou příležitosť k rozmluvě s dávným svým nepřítelem. V pátek odpoledne jel Martin do města; asi za hodinu ubíral se Čertovák za ním.

Na předměstí stál zájezdný hostinec; říkali tam „u jelínka“. Poněvadž Štěpánovští tam se nejraději stavívali, hledal tam Čertovák Olivu. Nebylo ho tam. Čertovák šel do města a prochodil je kříž na kříž; s Martinem se nesešel. Mrzut a unaven vrátil se k „jelínkovi,“ usedl v prázné hostinské síni za stůl a čekal podoben pavouku, jenž v koutku své pavučiny čeká na mouchu, až mu do ní přiletí. A moucha přiletěla. Martin vstoupil do světnice. Spatřiv Čertováka tu samotného, chtěl se už obrátiti, pak si ale pomyslil: „K čemu a proč? V hospodě každý pán,“ pozdravil nedbale Čertováka a volal na hostinského:

„Snad nepůjdeš, Martine, k jinému stolu?“

volal naň Čertovák; „pojď a přisedni sem. Však jsme oba štěpánovští, třeba jsme nejídali z jedné mísy.“

„To se může stát,“ odvětil Martin lhostejně a přisedl k stolu Čertovákovu.

Čertovák byl dnes neobyčejně od řeči, tak že Martinovi to bylo trochu podivné. Nelámal si však dlouho tím hlavu, mysle, že Čertovák rád by se s ním smířil a ve své prostomyslnosti ani nevzpomněl, že asi Čertovák má něco hořkého za lubem.

„Není tě ani, člověče, viděti,“ připomínal Čertovák v hovoru svém, jenž točil se ze začátku kolem obyčejných rolníkům věcí; „jakobys' byl do vody upadl. Což doma? Jak se ti pořád vede?“

„Tak všelijak, jak to časy přinášejí,“ odpovídal Martin.

„Což ti chybí?“ pokračoval Čertovák. „Ženu máš jako z vosku a pracovitou jako včelu a tatíka tvůj statek už vydrží. Jen kdybys' měl ještě potomka!“

Martin se zarděl a neměl hned říznou odpověď při hotově.

„Hlouposti!“ odpověděl za chvilku; „časy jsou špatné a co kouká ze sedlačení? Nebudu věru dávati na modlení, abych nějakého dostal.“

„Nu, nu, však on ti nějaký přijde, třebas ho nevolal,“ hovořil Čertovák a usmál se tajně v srdci.

„Jak to myslíš?“ ptal se Martin trochu zprudka.

„Nu, myslím, že ho máš teď skoro jistého.“

„Chceš-li mne nabírat, nenabereš!“

„Bůh uchovej, abych tě nabíral! Já jen myslím, že co byla tvá žená v neděli u Káče v pohodnici, aby jí nějaké děcko přičarovala, máš už potomka na polo jistého.“

Martin se rozčepýřil a vyskočil.

„K čemu pomlouváš ženu mou, co ti udělala?“ zvolal třesoucím se hlasem.

„Buď rozumný, Martine, a tiše si usedni,“ chlácholil ho Čertovák; „kdybych byl věděl, že u tebe hned oheň na střeše, byl bych mlčel! Ostatně, na mou duši, já nepomlouvám, ale mluvím čírou pravdu. Teď mně ale nezbývá, než povědíti ti všecko, abys naposledy nemyslil, že pomlouvám, nebo že tě snad chci nabírati. Poslechni.“

A Čertovák vypravoval nyní vše, co v neděli se bylo přihodilo. Každou podrobnost líčil poklidně a široce, vždyť měl v srdci nesmírné z toho potěšení, že hladí dlouhým svým vypravováním Martina nejinak, než jakoby kopřivami a bodláčím. Domluvil.

Martin seděl tu před ním se sklopeným zrakem a hryzl se v rty. Stavěl se poklidným, až děsně poklidným. Po chvilce pravil suše:

„A kdo ručí mně za to, že celá tvá povídačka je pravdivá?“

„Prozatím já,“ odpovídal Čertovák, „a jinak sám se můžeš přesvědčit, pravda-li, nebo smýšleno, co jsem ti svěřil. Stav se dnes a zítra dopoledne, jakobys nic nevěděl o tom, co jsem ti pověděl a uvidíš, podá-li ti zítra k obědu Rozárka buchtu, nebo nepodá-li; uvidíš, bude-li tě do jedné polovičky z ní nutiti, nebo nebude-li. A kdybys jen kousek z ní hodil psu, nebo kočce, uvidíš, co bude dělati. Ostatně,“ dodal jízlivě, „nekaž si ten žert, buď jí po vůli; to víš: ženská je ženská, a víra tvá tě uzdravila.“

Čertovák se nepřepočítal. Hned v tomto okamžení viděl, jak účinkovala novina jeho na Martina. Mladý Oliva byl překonán; zbledl a mlčel. Najednou se vzchopil, jako by jej byla zmije uštkla

a vyběhl ani nepozdraviv ani nezaplativ ze síně hostinské. Čertovák znal své lidi; věděl dobře, co je to selská česť, a že Olivové na ní pevněji visí, než klíště na ovci. Věděl, co bude následovati v domácnosti Martinově, a byl přesvědčen, že nadehnal Martina Abrámkovi a sobě. Na nejvýš spokojen šel teprvé k večeru domů.

Martin nešel také hned domů. Běhal po městě, aby se mu hlava trochu vykouřila a aby nabyl trochu chladnější rozvahy. Nikdy snad v životě svém nedomáhal se tak usilovně chladnosti a střízlivosti rozumu, jako dnes. Vzdělaný a jemnoduchý muž byl by se tomu všemu usmál, ba byl by z toho potěšil se, že žena jeho z lásky k němu šla až k bábě čarodějné a byl by z lásky k ženě své nekazil jí žert. Martin nebyl ani vzdělaný ani jemnoduchý v tom smyslu, jak my tomu rozumíme; byl on více méně syn přírody, byl dítětem málo zjemněných kruhův a lpěl tak na předsudcích stavu svého, jako jeho otcové a jeho bratří a sousedé. Selská česť! Pojem vzdělancům těžko pochopitelný. Když před lety Martin oblouzenou Mařenku od sebe zapudil a do hrobu přivedl, považováno mu to od sedlákův za slabosť, necitelnosť a chybu; cti jeho však ten krok neporušil; nebylať Mařenka ze statku. Kdyby byla bývala ze statku, byl by Martin jinak pochodil a není pochyby, že by Mařenka, stůj co stůj, byla se stala jeho ženou. Jiný obrázek. Podívejte se na ty soudy, které i za našich dnův vedou sedláci s baráčníky, a jedná se zhusta jen o to právo, aby na obecných gruntech směli baráčníci napásti svých kraviček. Selská česť ovšem nemůže ztrpěti, aby její kráva pásla se vedle krávy baráčníkovy! Leč prozatím dosti o těchto temných stránkách našeho vesnického lidu. Komu libo, nechť rozhovoří se s rozumnými

některými našimi soudci; ti, věru, mohli by kroniky o selské cti psáti!

Kdyby byl Čertovák Martinovi pod pokličkou svěřil, že Rozárka zahořela láskou k jinému muži a že se s ním potajmu a v hříšných úmyslech schází: nebyl by v takové míře podpálil a rozvichřil mysl Martinovu, v jaké se to stalo zprávou, že Rozárka Káčí si dala učarovati, aby se stala plodnou. Nenáležel Martin k oněm lidem, jenž svatě věřili, že lze čarami a kouzly dítě na svět přivolati a že pak dítě takové černým a tajemným mocnostem propadá, mělť v tom ohledu jasný a nepodjatý rozum, a náležel ovšem do řady těch, jenž pokládali sobě za největší hanbu a urážku, jestliže někdo z jich rodiny spolčil se s nekalými, v mravném i věroučném ohledu podezřelými živly, aby dosáhl, čeho mu odepřel bůh nebo příroda. Narážíme tu opět na selskou čest. Zákony přírody jsou v společenském živubytí našeho lidu ty nejprvnější a nejdůležitější. Kde muž a žena, tam mají býti i děti; toť logika na světě nejjasnější. Není-li ale dítek v manželstvu, nemyslí lid náš na to, že příroda na tajných a spletených cestách svých narazívá tytýž na překážky, jenž nepřipouštějí, aby zákon svůj odvěčný patrným způsobem provedla; nýbrž podkládá tomu nezdaru přírody příčiny jiné, vymyšlené, jež obyčejně ke cti manželův nesloužívají.

„To mají za to, že on neb ona nechodívali rádi do kostela," řekne Petr; „vždycky to říkám, byl neuctiv k starším lidem, dokud byl kluk," řekne Pavel; a Šavel doloží, když žádný už nic na manžely neví: „Však on ví dobře pánbůh, proč jim nedává děti!"

Tak stává se, že ve vsi samo sebou už bývá jaksi nectné nemíti děti; jestliže ale bezdětní

manželé vezmou útočiště k čárám, k zaříkávání a podobným věcem, pak běda jim. Dostanou-li potomka, jest tento vyčarovaný; pakli zůstanou bezdětni, uvalili na sebe ještě větší trest boží. V obou případech trpí silně čest domu.

Proto Rozárka se dlouho rozmýšlela, nežli šla ku Káči; ve své úzkosti nerozvážila ale, jaké následky krok ten za sebou potáhne, jestli se rozhlásí. Také se spoléhala, že ani živá duše se o tom nedoví.

Martin věděl o všem a přece se vzpíral proti tomu a nechtěl k mysli své připustiti, že Čertovák mluví pravdu. Tolik měl ještě víry k Rozárce, že není s to, aby takovou hanbu jemu a domu Olivovic udělala. A kdyby byl přece Čertovák pravdu mluvil, což pak? Martina se zmocnila úzkost a hněv. Nevymizela sice ještě láska k Rozárce naprosto z jeho srdce, byla ale už značně ochladla a neměla více té v sobě síly, aby stala se Rozárce ochranným štítem proti hněvu z uražené cti. Martin si vzpomněl na straślivou onu noc, v níž jižjiž sáhal Rozárce k hrdlu. Mráz ho rozrazil, přišel k sobě. Padouchem nechtěl a nemohl býti. Přisahal si to tenkrát v duchu a přísaze své nechtěl se zpronevěřiti. Co počíti? Přesvědčiti se, zdali pravdu mluvil Čertovák, poslechnouti, k čemu mu ku konci radil a pak . . . Především přesvědčiti se a čekati až do zítra dopoledne a pak . . . děj se již vůle boží!

Pozdě již večer vrátil se z města domů. Přemohl se a byl na oko poklidným; Rozárka, jež pokradmo jej pozorovala, dala se zdánlivou jeho pokojností oklamati. Naděje, že vše dobře vypadne, ukolébaly ji v milé sny; Martin nespal dobře a pokojně a záhy z rána vypravil se na louku. Snídal málo a podotekl, že pochutná si, až přijde v po-

ledne domů. Rozárka se tajně v srdci rozradovala a nemohla se ani dočkati poledne.

Chýlilo se k polednímu a mladý Oliva přišel k obědu. On, otec jeho a Rozárka jídali obyčejně zvlášť, když již chasa od oběda odešla. Pomodlivše se podle starého zvyku přisedli muži ke stolu; Rozárka je obsluhovala. Asi dva kroky od stolu seděl na bobečku domácí hafan, silného řeznického plemene. Říkali mu Chňap, byl doma vychován a požíval od jakživa práva, čuměti při obědě. Hospodyně jej už po dvakráte z čeledníku vyhnala, on ale přišel zas s obvyklou lhostejností. Když ho po třetí vyháněla, ujal se ho starý Oliva:

„Přej mu, Rozárko, bude ti také přáno; starého obejdu už nezměníš," pravil k Rozárce.

Martin mlčel; v prsou ale pracovalo mu všecko k bouři, věděl dobře, proč žena jeho Chňapa odhání. Prsa se mu stahovala nevýslovně děsným citem; co násilím v sobě tlumil, chystalo se k výbuchu.

Rozárka přinesla dvě buchty, jednu menší dala otci, druhou rozlomila opatrně na dvě spravedlivé polovice a nabízela Martinu jednu. S třesoucí se rukou vzal Martin svůj díl a pohlédl na ženu svou tak pronikavě, tak strašlivě, že div při pohledu tom nezkameněla. Neumělať se Rozárka přetvařovati; na zsinalosti její obličeje viděl Martin, kolik uhodilo, viděl, že Čertovák mluvil pravdu. Vyskočil ze sedadla a hodil buchtu Chňapovi. V témž okamžení spatřivši, co Martin zamýšlí, vrhla se Rozárka na psa, aby mu lup urvala. S Chňapem nebylo nikdy radno žertovati, tím méně nyní, an měl přijíti o pochoutku. Vzpřímil silné a svalnaté tělo, skok a Rozárka válela se poražena na podlaze, z ruky se jí řinula krev. Chňap ji značně kousl. Martin se díval na ten

zapas nepohnutě, s ledovým okem, starý Oliva ale vyskočiv a zvolav: „Pro živého boha, vždyť ji to zvíře udáví," vrhl se na Chňapa, chytil ho oběma rukama za kůži v týle, a zdvihnuv zvíře, praštil jím, co síly měl, o zem, tak že bolestně zavilo a zakňučelo.

„Jen nechte psa," volal Martin hrobovým hlasem, „ať si ji udáví. Není nic lepšího hodna. Ta buchta je očarována starou Káčí z pohodnice. Tam to přišlo se mnou, že spolčuje se s babiznou čarodějnicí, aby měla dítě. Celý svět to ví, a věčná hanba padá z toho na mne, na vás, na celý náš dům. Nejlépe bude, když ji Chňap roztrhá. Já řku, Chňape, chyť . . ."

Nedořekl, hlas mu v hrdle selhal. Vzchopil se a matným krokem vyřítil se ze světnice, ze stavení, běžel do polí, bůh ví, kam.

Rozárka ležela v mdlobách u nohou starého Olivy, podlaha byla potřísněna její krví. Starý ji zvedl s podlahy a odnesl ji na lůžko. Nedýchala a oči měla v sloupku. Starý Oliva běžel na dvůr pro ženské, aby ji zkřísily. Trvalo to dlouho, nežli přišla k sobě, a když posléze oči otevřela a pomatenou paměť sebrala a na podlaze krev a pohozenou buchtu spatřila: omdlévala znova. Myslila si snad nešťastná trpitelka, že by bylo stokrát lépe, kdyby nikdy, nikdy z mdlob se neprobrala!

Jsou okamžiky v životě, v nichž smrť je člověku andělem spásy; v takových chvílích ale smrť prchá a nechce bráti. Jest chytrá a nechce své dobré jmeno mezi lidmi ztratiti. Rozárka prožila právě takový okamžik; smrť prchla, nešťastná žena zůstala na živě.

X.

U můstku na silnici, vedoucí Štěpánovem, odtroubil ponocný dvanáctou hodinu. Celý Štěpánov odpočíval v spaní, staré lidi jen vyjímaje, jenž nemajíce pevného spaní, probíráním růžence ukracovali si dlouhou noční chvíli. V komoře u Olivů svítili také. Na stole kmital kahánec a při stole seděla stará Žitná klímajíc. Nevězela už dlouho v dobré kůži a dnešní nešťastná příhoda s Rozárkou a Chňapem jí tak dodala, že sotva do půlnoci vydržela bez spaní. Slabosť vlastní, uleknutí, strach a úzkosť o dceru přemohly ji, že se dala do klímání. Opodál ležela na loži Rozárka se zavázanou hlavou a rukou. Nebděla, nespala a byla v onom stavu polosnění, jenž horší jest než traplivé bdění a jenž více unavuje duši i tělo než těžké spaní. Na truhle u hlavy své snachy seděl starý Oliva s rukama o kolena opřenýma a s hlavou sklopenou. Nespal, ale byl zabrán v přemýšlení; chvílemi jen podíval se na Rozárku, zdali se budí.

Otec Oliva neopustil Rozárku od božího poledne. Trvalo to dlouho, nežli ji ženy k sobě přivedly a celé odpoledne, až do tmavého večera, nebyla s to slovo ze sebe vypraviti. Byly to dlouhé, teskné hodiny pro starého Olivu a pro rodiče Žitných. K desáté hodině ponejprv promluvila. Chtělo se jí píti, prosila o vodu; po Martinovi se neptala. Nebylo jí do řeči a starý Oliva také nedovolil, aby se řečí namáhala. Pravili jsme již jedenkráte, že starý měl snachu svou v lásce; bylať k němu Rozárka povždy vlídná, tytýž i laskava a nikdy mu úmyslně nic neudělala, co by mu bylo proti srsti. Starý byl rozumný, měl uznání

za to a vážil si Rozárky. Dnešní strašlivý příběh při obědě dojal tak starého, jako ještě nic na světě. Řekněme přímo: příběh ten pronikl veškerou jeho bytost, otřásl mocně flegmatickou jeho povahou a tal celou jeho filosofii tak do živého, že hrozila před jeho vlastním rozumem sesypati se v hromádku tretek a popele.

Starý Oliva měl už hodně pátkův za sebou a zakládal si od jakživa na zásadách, které si odvodil z dlouholetých svých zkušeností. Víme, v čem se všecky jeho zásady sbíhaly, v čem se vrcholily. „Každý hleď, abys dobře živ byl; to ostatní jde již samo.“

Dnes o poledni, tedy v čas již, kdy životu jeho v patách se pletla smrť, přišel najednou k poznání novému a strašlivému, poněvadž pravdivému, k poznání tomu, že zásada jeho nemůže obstáti v životě co zásada pravá, dnes ukázalo se mu, že jeho zásada jest chatrná, poněvadž nespočívá na pravdě.

„Každý hleď, abys dobře živ byl!“ Ovšem, pravda na první pohled, což ale zkoumáme-li dále? Je-li to pravda holá, ryzá, pravá? Není-li některak opentlená? Pravda ta předpokládá dříve něco, čeho v skutečnosti není, předpokládá tu věc, že každý člověk má dosti síly v sobě, aby hleděl k tomu, jakby dobře živ byl. Kolik pak je ale takových lidí? Je Martin takový? Má dosti síly k tomu, aby si spořádal tak život, aby byl dobrý?

Otázka ta zarazila tak přemýšlejícího starce, že mu vyvstal na čele pot a v duši přesvědčení, že celé jeho mudrctví bylo a jest chybné, že jej ani tak daleko nepřivedlo, aby svému jedinému synu, jediné radosti a naději svého života, pojistil a zjednal dobrý, spokojený život.

Takové myšlénky, jedna za druhou, vystupo-

valy v duchu otce Olivy a přivedly jej ku konci k všeobecnému tragickému pocitu, který skličuje duši starcův, když vidí při sklonku dnův svých, že život jejich byl marný a neplodný, že strom života jich uschl, aniž by byl po sobě zůstavil ovoce a zdravého semene, z něhož by něco dobrého a nového vyrostlo.

Starý se zděsil při pomyšlení, kam to přišlo s Martinem a Rozárkou a kam to nutně povede, a zděsil se tím více, an cítil na sobě a poznával, že by bylo zcela jinak na rodném jeho statku, kdyby nebyl nechával Martina a ženu jeho kráčeti cestou, kterou sami bez rozmýšlení šli; kdyby si byl syna i snachy sám bedlivěji všímal, kdyby jim byl býval radou svou po ruce, zkrátka kdyby byl rozumu svého a vážnosti své uměl používat k tomu, aby byli v lásce a svornosti živi, aby trpělivě spolu snášeli nesnázi života, aby dospěvše časem k střízlivé rozvaze, založili si dobrý život. Tajný hrozný hlas pošeptával duši starcově, že veta nyní po jeho statku, veta po jmenu „Oliva“ v Štěpánově. A kdo byl tím vinen, ne-li on sám nešťastným svým a nepravdivým mudrctvím a plynoucím z něho bezstarostným, v pohodlí a užívání si libujícím živubytím.

Tak přemýšlel starý Oliva sedě při hlavě nemocné Rozárky a ke cti jeho budiž řečeno, že při všem tom byl ještě tak statečný, že nezmálomyslněl. Však stařec šel ještě dále. Odhodiv zásadu svou co bezcennou veteš, na tom se usjednotil, že nezastrčí ruce za pas a že se vší silou o to se pokusí napraviti Martinovi oblouzenou jeho hlavu a ustáliti a osvítiti kolísavou a přitmělou jeho mysl. Že Rozárka Martina miluje, věděl, a nepochyboval o tom, že přičiněním jeho i na dnešní strašlivý výstup zapomene a že tím raději zapo-

mene, čím více sama všeho byla původem. Rozárku měl tedy po své straně a tolik si ještě troufal, že Martinovi trefí do noty, a že snad záhubu od svého domu odvrátí.

Myšlénky takové občerstvily jeho duši tak, že takořka k novému životu okřála. Pohleděl na Rozárku a zraky obou se setkaly.

„Nejspíš?“ tázal se tichým hlasem stařec.

„Nemohu usnouti,“ odvětila mdle nemocná.

„Nenamáhej se mluvením.“

„Ach! tak ráda bych si ulevila!“

„Zítra ráno, bude lépe,“ pravil starý Oliva; „v noci aspoň ještě se šetři.“

Minutku bylo ticho; jen staré hodiny cvakaly hlasitě v sousedním čeledníku a kahánec ob čas prsknul.

„Je Martin doma?“ začínala Rozárka.

„Posud nepřišel, ale do rána přijde jistě,“ odpovídal starý.

„Jestli jen přijde?“

„Proč by nepřišel?“

„Stalo se mu třeba neštěstí,“ vykládala Rozárka.

„Nebuď bláhové, děvče,“ těšil starý; „ráno přijde, bude se trochu kaboniti a bude zase dobře za několik dní. Však já se sám o to postarám, aby přišel k rozumu.“

„Nebude dobře nedá-li nám pánbůh dítě,“ namítala s povzdechnutím Rozárka.

Starý neodpovídal; útěchu lichou zavrhoval, a jiná nebyla v tom okamžiku možná. Aby ale Rozárku neutvrzoval v neutěšené myšlénce, prohodil:

„Je ti přece lépe, Rozárko?“

„Jsem unavena tak, že bych se položila do truhly. Pak by mně bylo lépe!“

„Mlč, mlč,“ káral ji jemně stařec; „mladost ze všeho vyroste a tys mladá. Co bych já pak řekl? Šediny, hrobové květiny, a já bych si jich na hlavě mohl natrhati dost a dost! Ale na to nemyslím. K čemu také? Čeká na mne jinší práce a tu provedu, jako že jsem starý Oliva, Rozárko. A víš, co si beru do hlavy? Nic jiného než napraviti Martinovi hlavu, abyste byli spokojeni a šťastni!“

„To bude marná práce!“ vzdychla Rozárka.

„Nebude, děvče!“ tvrdil stařec; „kdybych byl nemyslil, že to přijde samo sebou mezi vámi, a kdybych byl místo mlčení o to stál, abyste byli svorni mezi sebou, nebyla bys věru šla ku Káči. Mám sice staré kosti, ale když chci, mám mladou sílu.“

Nastala pomlčka. Na okně zahoukal sejček. Rozárka zamhouřila leknutím oči, starý Oliva se otřásl. Byl prost všech báchorek a pověr, a věděl dobře, že sejček rád v tmavých nocích lítá za světlem a tudíž rád si posedí u osvětlených oken, a přece se v tom okamžení nemohl zbaviti pověry, že zahouká-li sejček na okně, je to jisté znamení, že nemocný umře. Na sebe starý Oliva nepomyslil, myslil na Rozárku! Vstal, zaklepal na okno, a nemilý host odletěl. K další rozprávce neměl ale stařec ani chuti, ani síly.

„Buď bohu poručíno,“ přemítal na mysli; „umře-li Rozárka, obrátí se korouhvička! Práci mé se ulehčí!“

K ránu teprvé, když stará Žitná se povyspala, šel si starý Oliva na chvíli do své komůrky lehnout. Vstal už hezky pozdě, a první jeho chůze vedla jej opět k Rozárce. Byla zatím vstala, Martina však v statku posud nebylo. Stařec počal se nyní sám o syna strachovati a místo do kostela — bylať

právě neděle — rozeslal hned čeládku, aby se po hospodáři poohlédla. K polednímu vrátili se poslové s nepořízenou, jen pasák se dověděl, že hospodář včera po poledni byl viděn v polích stranou k Zdaslavi.

„Bude asi někde v Zdaslavi," pravil starý Oliva se strachem trnoucí Rozárce, jež zatím opět si ulehla. „Po obědě zapřáhnu si Couru a přivezu ti ho k večeru domů. Doufám, že mu na cestě všecky vrtochy z hlavy vymluvím."

Když asi o jedné hodině Coura s vozíkem před dveřmi na dvoře stála, šel starý Oliva ještě k Rozárce, aby jí dal s pánem bohem. Sklonil se k ní, udělal jí kříž a políbil v čelo; Rozárka jej pravicí k sobě přitiskla a dala se do pláče. Starý nezaplakal bůh ví kdy, v tom okamžení ale cítil, že mu tajemná mocnost srdce stahuje a slzy do očí žene, tak že ani před sebe neviděl. Silou, již na kvap sebral, odtrhl se od Rozárky a slíbil jí ještě jednou, že bez Martina nepřijede.

Starý Oliva vyjel ze dvora v přepodivné míře ducha, byl sklíčen, velmi sklíčen, a nevěděl proč. Tajuplná mocnost pobádala jej, aby Couru obrátil a zůstal dnes doma. Neposlechl, byl statečný, a jel pro Martina, jehož, padni co padni, Rozárce a sobě chtěl zachovati.

„Možná, možná," mluvil před sebe, „že, až přijedu domů, Rozárku nezastihnu více na živě. Naposledy nehoukal včera sejček nadarmo! Děj se vůle boží, Martina musím nazpět přivézti!"

Popohnal Couru směrem k Zdaslavi.

Martina v Zdaslavi nezastal. Byl prý tam sice včera k večeru, ale odešel opět domů.

„Kam se uchýlit?" přemýšlel starý Oliva. „Snad bude ve městě a možná, že i tam se mi-

neme a že bych nadarmo Couru trmácel. Snad až se domů vrátím, bude už z potulky ve statku."

Přišli známí a přátelé a přemlouvali starce, aby s nimi poseděl při sklenici dobrého piva.

Starý si myslil, že nebude zle o hodinku a pak cítil toho skutečně potřebu, aby trochu se povyrazil z trapných a smutných dojmův, jakých včera a dnes zažil. Záliba k bezstarostnému, veselému besedování vytlačila pro okamžik všecky šlechetné jeho záměry z mysli. Dal si říci a usedl se starými svými přáteli za stůl. Neobešli se bez karet a starý Oliva jak spatřil kouzelné ty obrázky, zapomněl na Martina i Rozárku. Štěstí mu dnes náhodou přálo, tak že již se smrákalo, když mu připadlo na mysl, že vlastně by měl jeti domů. Sousedé mu to vymlouvali a nemuseli se právě namáhati, neboť Oliva vyhrával a věděl, že by si zadal na cti, kdyby najednou s vybranými penězi chtěl odejíti. Zatím se setmělo a Oliva ohlásil rozhodně poslední hru. Byla přijata, než ale Coura s vozíkem byla v pořádku, trvalo to ještě hodnou chvíli a bylo již okolo desáté, když starý Oliva ze Zdaslavi vyjížděl. Byl veselé mysli, pivo bylo dnes lepší nežli jindy a vstoupilo mu také více než jindy do hlavy. Ostatně což na tom; Coura má rozum a zná cestu lépe nežli on sám. Než přijeli do lesa, klímal stařec zcela bezpečně na svém sedadle ve vozíku.

Když sjížděli s vrchu dolů za lesem stranou k Štěpánovu, šla Coura velmi opatrně znajíc špatnou tam cestu. Starý cítil svah, rozhlédl se na okamžik, nedal ale na závírku mysle si, však Coura má se na pozoru. Coura sjela také šťastně dolů až k úvozu, v němž ale najednou se zastavila. Jel proti ní od Štěpánova nějaký povoz. Byl to zjev pro Couru v té krajině neobyčejný; bylať na cestě

polní, na níž v noci ještě nikdy s povozem se nepotkala. Proto snad také přeslechla v pravý čas hrkot protějšího vozu, neboť byla by se zajisté sama na hoře na volnějším prostranství zastavila a povozu uhnula. Zde v úvozu nemohla se uhnouti; v pravo vyšší příkrá stráň, v levo nízká stěna, přes niž by ovšem s vozíkem svým mohla se uchýliti, ale tu, nebo na blízku, to věděla dobře, byl rozsáhlý rybník. Vozka protějšího povozu spatřiv v úvoze lehký vozík při mdlém světle červnové noci, volal, aby mu ustoupil a doprovázel slova svá práskáním bičem. Starý Oliva, jenž zatím opět byl dřímal, trhl opratí, a Coura majíc za to, že ji řídí v levo přes pahrbek, uhnula se tam a vylezla jako kočka na nízkou stěnu, a když ji překročila, svezl se s ní písek a hnána ze zadu vozíkem sjela skoro až po břicho s vozíkem do rybníka. Starý Oliva se při tom nešťastném kroku v sedadle svém překlonil a spadl po hlavě do vody zrovna pod zadní kolo. Nebylo na tom místě hluboko, a kdyby se nebyl kabátem o kolo zachytil, nebyl by zahynul. Tak ale voda se nad ním uzavřela a nebylo po něm ani památky. Několikrát se hladina nad ním rozvlnila, pak se zapěnila, kola se rozešla na ní a bylo po všem. Stařec dlouho se smrtí nebojoval; bezpochyby, že když z nenadání padl do vody, ranila ho při tom mrtvice. Nešťastný pád s vozíku stal se tak rychle, že Coura, jež sama vězela v nebezpečenství, ani ho nepozorovala. Stanouc posléze pevnou nohou v bahně, točila hlavu po svém pánovi. Nespatřivši ho ohlédala se po břehu a stříhala ušima; neslyšela nic jiného než hrkot druhého povozu a práskání bičem. Vozkovi zajisté ani ve snu nenapadlo, co několik kroků vedle něho se stalo; možná, že nebyl dosti znám v kra-

jině a nevěděl, že v těch místech jest rybník. Povoz odjel, Coura se ohlížela. V tom dotklo se něco její nohy; byl to klobouk starého Olivy. Rozumné zvíře silně zařehtalo, několikrát po sobě, a nehnulo se z místa. Čekalo, volalo; nedočkalo se a nedovolalo. Bylo již téměř k ránu, když uslyšela lidské kroky. Brzy na to objevili se na hrázi dva mužové; jeden z nich byl Martin. Poznal hlas Couřin a spatřiv kobylu a prázdný vozík ve vodě, věděl hned, že přihodilo se neštěstí. Oba muži se svlékli a vlezli do vody; Martin k vozíku a soudruh jeho chopil se uzdy. Obcházeje vozík vstoupil mladý Oliva na něčí nohu a vyndal bez namáhání mrtvolu otcovu. Starý byl na dobro mrtev. Naložili ho na vozík a vyvedli šťastně celý povoz z rybníka. Pak jeli zvolna k Štěpánovu.

Kokrhali již kohouti, když přijeli k vratům statku Martinova, pobouřili čeládku a křísili starce. Darmo, nevzkřísili jej více.

Náhlá a nenadálá smrt starého Olivy roznesla se bleskem po celé vsi a způsobila nevídaný hluk. Po celý den chodili se lidé naň dívat a pak na místo k rybníku, kde neštěstí se stalo. Rozumováno o překot, jak se věc asi sběhla a zapomenuto při tom na Rozárku a Martina. Tato poslední věc byla pravým dobrodiním pro rozvaděné manžely Olivovic; neb lidská ústa našedše sobě jiný nový a vábnější předmět, dala Martinovi a Rozárce pro čas pokoj a tak uložila se rozbouřená vášeň v srdci Martinově a úchvatná litosť v srdci Rozárčině aspoň pro první čas. Nevíme také věru, jak by se byl Martin opět k ženě své přiblížil, kdyby nebylo oné osudné události s otcem jeho. Propasť mezi nimi zející překlenul proti všemu nadání nebožtík nešťastnou svou smrtí. Takto aspoň bezděky vykonal první část úlohy, již si

byl v sobotu na neděli v noci, pro ostatek svého života vyměřil. Hlavní ovšem úlohy jeho část stala se smrtí jeho nemožnou; hledíme-li k posledním jeho úmyslům zajisté šlechetným, dokonal stařec skutečně tragicky. Rozárka tušila dobře, co v něm nyní ztratila, ale zapomínala na tu bolest pro radost, že Martin aspoň s ní mluvil a že docela se od ní neodtrhl. Nedivme se jí, milovala posud a naděje v mladé duši její zase se zazelenaly. Martin choval se k ní odměřeně, nikoliv tvrdě. Smrt otcova obměkčila jej a vida i při Rozárce upřímnou pro svého otce bolest, nemohl k ní býti nevlídným. Byl on povždy v podstatě dobrý člověk.

Ve středu na to pochovali starého Olivu. Když se vrátili z pohřbu domů, přišel do statku Abrámek a prosil Martina na slovíčko mezi čtyrma očima.

Ošívaje se prosil tisíckrát za odpuštění, že sem přichází a omlouval se jenom skrze svou ženu, jež mu nedala pokoje, dokud jí neslíbil, že k Olivovům půjde a s panem hospodářem promluví.

„A co vlastně chcete, Abrámku?“ tázal se Martin netrpělivě.

„Dejte mi ruku napřed, hospodáři, že se na mne nebudete hněvati a já pak už si vezmu srdce a povím vám upřímně pravdu, jak se sluší na poctivého muže.“

„Proč bych se hněval pro pravdu, mluvte, Abrámku,“ odvětil Martin.

„Dej bůh věčnou slávu vašemu pantátovi, byl to muž podle svatého písma,“ vypravoval Abrámek; „slovo jeho bylo jako zlato a já bych byl na ně dal barák svůj, krámek svůj i duši svou. On někdy potřeboval několik zlatých, a když mně řekl: Abrámku, půjčte je, dal jsem je i kdybych

druhý den neměl, co dětem dát do huby. Úpisu nebylo potřebí, co on řekl, bylo svaté, a často dříve, než bylo umluveno, přinesl peníze. Teď najednou si ho vzal pánbůh k sobě a on nemohl mně nahraditi, co naposled měl vypůjčeno. Stará má nemohla od pondělí spáti, bojí se, že přijdeme o pár zlatých mozolně nabytých. Já jí ale řekl: Nebuď bláhová! Vždyť mladý pan Oliva je tolik co starý pan Oliva a otce svého měl tak rád, že nepřipustí, aby snad někdo jeho otce po smrti proklínal a . . .“

„Mnoho-li zůstalo u vás na dluhu?“ vskočil mu Martin zamračeně do řeči.

„Jen se nedurděte, hospodáři,“ chlácholil ho Abrámek; „kdybych věděl, že se budete hněvati, na mou duši a na vaše spasení, raději bych o všecko otřel hubu.“

„Mnoho-li,“ ptal se znova Martin.

„Nestojí to ani za řeč! Pakatýlek,“ odvětil žid; „není to ani sto zlatých, ani padesát. Počkejte: Jednou patnáct, jednou třicet, to máme čtyřicet pět, a dva zlaté od toho starého, tedy čtyřicet sedm dohromady.“

„A kde máte důkazy,“ tázal se Martin.

„Nemám nic než svoji poctivosť a pak vaši poctivosť.“

„A což, kdybych vám nevěřil a nedal vám nic.“

„To vy neuděláte. Jsem chudý žid a mám co shánět pro pět krků! Časy jsou zlé. Také mám z toho rozum, že teď s pohřbem máte vydání; kněz a kantor nečeká, znám to. Dejte mně jen slovo, že až budete moci, mně za nebožtíka zaplatíte; počkám, jak dlouho si budete přáti, vždyť jste náš, vždyť jste Martin Oliva, a kdybych měl tisíce u vás, měl bych je lépe schované než v spo-

řitelně. O mne není, ale o mou starou; jen slovíčko z vašich úst a dost mám a žena má také!“

Martin se rozmýšlel, pak ale pravil poklidně:

„K soudu to nenechám přijíti, svému nebožtíku otci k vůli. Vy byste složil přísahu a platil bych tak jako tak. Beru dluh otcův na sebe.“

To chtěl žid slyšeti. Omlouval se ještě chvíli nejlahodnějšími slovy a pak odešel. Když přišel domů, ptala se ho žena, kde byl.

„U Olivy,“ odpověděl židák a mnul si ruce.

„Je ti starý ještě něco dlužen?“ tázala se matróna.

„Dlužen, nedlužen; vydělal jsem čtyřicet sedm zlatých za půl hodinky.“

Židovka mrkla radostně očima, porozuměla bez výkladu.

XI.

Po smrti starého Olivy vypadalo všecko zcela jinak na statku. Jakoby byl člověk list obrátil! Smrt starce přikryla všecko, co bylo, a na druhé straně četlo se něco nového, nikdy nebývalého. Na stavení, stájích, stodole i kolně nic se nezměnilo, ba i ta stará hruše v koutě za studní byla obsypána hruštičkami jako povždy jindy: a přec od husopasky až do hospodáře každý tušil a cítil, že smrt otce hospodáře všecko vyměnila. Zkrátka, duch starý vystěhoval se ze statku a nový, jemuž nebylo lze rázem přivyknouti, přistěhoval se do něho. Sama čeleď říkávala po straně:

„Jsme u Olivů, nebo nejsme u Olivů!? Člověk neví, na čem jest!“

Netřeba širokých výkladův: původové celé změny na statku byl hospodář a hospodyně. Pravili jsme již, že nešťastná smrt otce Olivy nad vše

očekávání oba dva smířila. Ale smíření to nemělo pravé ceny a blahodárných účinkův; nevycházelo ze srdce a duše rozhněvaných manželův a bylo tudíž jen na oko. Smířili se před lidmi, nepodali si však a nestiskli sobě upřímně ruce, aniž dali sobě na vzájem políbení smíru: smířili se, že to tak smrtí otcovou přišlo, ale stali se k sobě chladnějšími a cizejšími, nežli byli prvé.

Martin si myslil: Vzal to všecko ďas! K čemu přilévati oleje do lampy klepnám a závistníkům! Otcova smrť v čas jim zacpala ústa, nedáme-li jim nového podnětu, nebudou míti, na čem by brousili sobě jazýčky! Co mi po Rozárce. Co hospodyně zastane svou povinnost a to ostatní dáme dravým ptákům, ať to zanesou za hory. Otec zemřel, výminek mně odpadne, ouroda stojí na poli, jako málo kdy. Po žních stržím hezké peníze, zacpu všecky díry a zpomohu si. Pro těch několik let, které mně bůh tu dopřeje, nebudu si lámati hlavu, mám-li potomka, či nemám-li ho. Budu aspoň lépe a bez větších starostí živ a budu si přáti, jako si otec přál. Nevídáno! K čemu se shánětí po lopotách!

Tak rozumoval Martin a bystrozraký čtenář nahlédne, že myšlení tohoto rázu více jest podle toho, aby přivedlo k záhubě, než zjevný k Rozárce hněv a vzdor. Vlažnosť a sobecké úmysly mnohem horší mívají následek pro člověka než rozkvašenosť, při níž aspoň jeví se vřelosť a pružnosť mysli, které připouštějí spíše nápravu, než vlažnosť a chladnosť. Více než prvé blížil se takto Martin k nebezpečné propasti.

I Rozárka byla celá vyměněna.

Posud živila stísněnou a zkormoucenou duši svou nadějí, že bude lépe, že bude matkou. Neobmezenou důvěrou spoléhala se na radu Káčinu

a očekávala nejlepší účinek. Naděje její vzrostly v plnou a pevnou víru O víru tu byla najednou tak hrozným a bolestným způsobem připravena. Domnívala se, ba byla při své prostoduchosti přesvědčena, že nyní je po všem všudy veta, že více nikdy nebude matkou. Konec bylo vší její naději, všecko bylo pro vždy ztraceno, srdce její, život její, vše, vše, k čemu ji vedlo dříve doufání. Člověk bez nadějí, strom jest v půdě kamenité. Nemaje, odkud by bral kořínky svými potravu ze země, zarazí se ve vzrůstu, živoří, schne až uschne. Takový strom byla Rozárka. Dokud ještě měla naději, milovala přese všechno příkoří sobě učiněné Martina. Nyní ta láska byla nemožná. On, pro nějž by byla dala život, pro nějž až k čarodějným prostředkům sáhla, vyštval na ni rozlíceného psa, on zvolal, když pes jí ruku trhal a na zem povalil: „Nechte ho, ať ji roztrhá, lepšího není hodna!“

Martin nemohl k ní míti lásku, nikdy ji nemohl míti, neb pak by nebyl býval schopen takové podlosti. A přece ještě by byla odpustila, kdyby byl starý Oliva, jak slíbil, syna na lepší cestu přivedl! Ale starý Oliva zahynul nešťastně v rybníce! Bylo po všem veta. Nemělo to býti, aby Martinovi odpustila; láska její k Martinovi, značně ochablá a vysílená, svázala si v srdci Rozárčině svůj raneček a odešla. Rozárka byla už tak hrdá a otužena, že ji ani slzou na cestu nedoprovodila.

„Jsem jeho ženou před světem,“ rozjímala žena nešťastná, „ale nic víc, a nebudu také po ničem více toužiti. Budu konati svou povinnost v statku a dost. Martin ať si dělá co chce, nevložím mu ani zbla do cesty. Však také si nedám nikterak ubližovati. Ať to zkusí, úvidí!“

Od této chvíle nevyšlo jí z úst slovo „Mar-

tine“; říkala mu „hospodáři“ a on jí „hospodyně“. Každý šel svou cestou, hospodář nejraději do společnosti a hospod. Začal pít, začal hrát, zrovna jako jeho otec, jenže starý Oliva nezačal tak brzy. Čertovák si potají mnul ruce a Abrámek měl starostí plnou hlavu, aby Martin nezaklepal nikde jinde, nežli u něho. Proklínal v duchu to krásné osení na polích Olivových. Leželo mu v žaludku, stálo mu v cestě; Martin měl ještě nač se spoléhati. Abrámek míval těžké sny!

Po měsíci růží a jahod přišel měsíc zlatých klasův. Žito bylo jako bouda, ječmeny a ovsy jako brčál a pšenice samý klas; srdce se smálo, když jsi vyšel do polí! Hospodáři se procházeli po mezích; doma jich to neztrpělo. Vždyť v staveních bylo úzko a smutno jako vůbec přede žněmi, a venku ta zlatá boží úroda. Kolik hlav, tolik počtův. Kolik mandel, tolik korců, jak bude žito, ječmen, pšenice platiti, to všecko jsou tak luzné obrazy v hlavě rolníkův, že ani v noci od nich neustoupí. Tisíce plánův zbudí to vlnící se obilí v duši selské, jeden lepší a půvabnější nežli druhý. Všecko má své časy i ta selská poesie. Čas její připadá přede žně, kdy slunce na nebi hoří a obilí se barví do zlatova. Máť poesie ta i svou temnou, hroznou stránku, neméně velebnou nežli jest světlá, jest to strach, aby nepřišla na úrodu pohroma, dokud nebude v stodolách a stozích.

„Pánbůh nemiluje vždycky, on také trestává,“ rozumuje rolník a zamýšlí se. Víť on, že kolikkrát nezbude člověku ani na daně!

Letošní červenec nezačal pěkně. Chmury honily se hned první den toho měsíce po obloze a slunce po nich pálilo tak žhavě, že starší a zkušení hospodáři kroutili nad tím povážlivě hlavou. Starý Jíra od kostela, jenž rád povětrnost před-

říkával, nesliboval také žádných dobrých žní. Téhož dne sešel se se starým Žitným v polích.

„Co říkáte tomu nebi?“ ptal se Žitný, ukazuje k chmurám.

„Inu,“ odvětil stařec, „slunce peče, déšť poteče, jen nebude-li to co horšího.“

„Jděte, jděte a nelekejte,“ chlácholil ho Žitný, „vždyť v březnu byl prach a ten co zlato a stříbro. A suchý půst, úrodný rok, a letos byl přece suchý?“

„Byl, sousede, byl,“ přisvědčoval Jíra, „ale já se bojím něčeho jiného, aby svatý Jan Burian nezamlátil nám bez cepu, a aby svatá Markyta neměla do čeho srp strčiti.“

Starý Žitný neodpověděl a pohlížel pozorně na honící se chmury.

„Vidíte,“ vysvětloval Jíra a ukazoval holí na chmury, „to jsou mrchy. Kdyby byly černé, nic bych neříkal, ale jsou tak šedivé, že musí být plné ledu. A ráno nebyly ještě tak zlé, jako teď odpoledne.“

„Vítr je odnese,“ těšil se Žitný, „a hory a lesy odvedou.“

„Pravda,“ přisvědčil Jíra, „ale ta moje kulka v lýtku! Tři dni ji cítím a to máme jistou bouři a tato bouře nepřinese déšť, ale kroupy.“

„Bůh nás chraň a to boží obilíčko!“

„Dejž to nebeský bůh,“ odvětil Jíra.

Rozmluva ta dála se prvního července odpoledne v polích nad kostelem; druhého dne nebylo lépe. Hned dopoledne chmur na nebi přibývalo, tak že slunce jen chvílemi a po dlouhých přestávkách z nich vyniklo. Oblaky patrně se nížily a zatáhly k polednímu na dobro oblohu. Vítr táhl dle mračen od západu k východu. Popolední bylo slyšeti v směru za královským hvozdem dunění

bouřky, hospodáři trnuli strachy a pozorovali bedlivě oblohu. Oblaky se spouštěly ještě více k zemi, choulily se v koule, na pokraji roztřepené, blesk je k západu rozrýval vždy jizlivěji a rychleji po sobě, rachot hromu stával se zřetelnější a děsnější, a posléze ozvalo se hučení ze strany od novokdýnského průsmyku podobné nejprvé jakoby někdo drobné kamení na plechy házel, pak ale jakoby hromada baterií za sebou jela na tvrdé, žulové silnici. Rolníci se zděsili, věděli, že to z krupobití, a litujíce v duchu ty, jež potkalo, prosili boha, aby ušetřil krásné jich obilí v poli. Štěpánovští měli naději, že krupobití je mine. Dle mnoholeté zkušenosti nebylo jich tajno, že krupobití přitahováno bývá horami a lesy, jak již byl starý Žitný včera Jírovi propověděl. Tím hnala se obyčejně krupobití v levo od Štěpánova a spouštěla se asi hodinu cesty za vsí v širokém údolí. I dnes těšili se, že se tak stane, neb nebylo pamětníka, že by kdy na štěpánovských polích potlouklo. Náves se vyprázdnila, spustil se lijavec a bouřka se strašnými blesky svými a hromy stála již již nad vesnicí. Hospodáři obsadili okna a pozorovali, co padá na zem. Posud byl to prudký liják, najednou ale okolo druhé hodiny začalo to klepat do oken. Z počátku to byly malé kroupy, jež v blátě a vodě hopkovaly, pak ale začaly tabulky u oken praskati. Kroupy zvící slepičího a holubího vejce třískaly zuřivě do stavení a střech. Hospodáři lomili rukama, hospodyně hlasitě se modlily, děti plakaly a křičely. Jen několik děsných, dlouhých minut trval vztek bouře a krup; pak padaly volněji a řídčeji, déšť sypal se ještě nějaký čas, a pak přestalo pršeti. Z dáli jen bylo slyšeti hučení krupobití, až na dobro zaniklo. Zděšeni vybíhali hospodáři ze stavení; Martin s nimi.

Běželi do polí k svému obilí. V pravo od vsi, kde v údolí nejúrodnější byla poloha, bylo nejhůře. Srdcelomné podívání! Obilí bylo do země stepáno, stébla stála přelámána a na poli, někdy i deset korců velikém nestál ani jediný klas! Místy v nižních místech stálo posud krup, že by je člověk mohl na lopatu nabírati. Krupobití tlouklo pruhem, hezky širokým. Kam padlo, mlátilo bez cepu. Úroda byla zničena a všecky ty krásné naděje, kterými rolníky oblažovala. Martin zbledl jako stěna Pole jeho statku ležela z největší většiny ve směru, jímž táhlo krupobití. Pro letošek byl se žněmi hotov; viděl na vlastní oči, že nebude potřebovati ani kos, ani srpův, ale pluhů. Zaplakal lítostí, že neviděl ani před sebe. Nebyl ani jediným zlatým pojištěn, spoléhal se se svými sousedy na výbornou polohu polí štěpánovských. Letos byli zklamáni!

Jakoby jej byl někdo přimrazil, stál u nejbližšího pole. Bylo to pšeniště, kol Štěpánova již vzácné. Pět, šest stovek, počítal Martin, že z něho utrží. Trvalo to chvíli, nežli byl Oliva s to, aby podíval se dále, zdali aspoň něco zhoubný živel ušetřil. Hlava mu šla lítostí kolem, a na prsou tlačila jej bolest. že sotva svá pole poznával Nebylť ovšem on sám, jejž zastihla ohromná škoda, byloť jich v Štěpánově více a chudších ještě nežli byl on: ale tak bledě, tak aspoň domníval se, nevypadalo to se žádným v těchto dnech. jako s ním. Nehledě ani k dloužku otcově, za nějž slovem zaručil se Abrámkovi, stál jej pohřeb, jejž, aby ušel pomluvě, s náležitou okázalostí nebožtíku vystrojil, hezkých peněz. V domě nebylo přede žněmi peněz a Martin, čeho nejnutněji potřeboval, vypůjčil se na dobré slovo od sousedův. Při tom při všem zůstalo prozatím dost na dluzích a každý

slíbil čekati až na žně. Martin v jisté naději, že za obilí sejdou se hezké peníze, bez rozmýšlení se zavázal slovem svým. Leč vždycky se neděje, jak se kdo naděje, a Martin cítil velmi dobře, že má a musí lítati a že nemá křídel! Postavení, do něhož uvrhlo jej nešťastné krupobití, bylo zlé, těžké, jedva snesitelné, neboť odnikud nesvítala naděje, že pomoc možná. Martin tak byl zabrán do truchlivého rozjímání, že ani neslyšel, že někdo po mezi k němu přichází. Byl to Abrahám Sicher.

Dotknuv se zvolna ramene Olivova promluvil Abrámek skroušeným a soucitným hlasem:

„Potěš vás bůh hospodáři.“

Martin se zprudka obrátil a uvítal žida s hněvivým zrakem; nemyslil jinak, nežli že přichází, aby jej upomínal pro dluh, jejž převzal po otci. Sicher asi předzvídal, co v Martinovi se děje a pravil skoro litostivě:

„Jak živ jsem neviděl takovou zkázu! Celoroční práce a namáhání, hromada peněz, co do polí strčeno a tisíce, které letošní úroda slibovala, jsou ty tam za krátkou hodinku. Nemám ani kouska polí, ale věřte mně, Olivo, nebo nevěřte, srdce mne v těle bolí jako každého rolníka, an hledím na tu spoustu. Co má citelný člověk říci, ne-li: potěš vás pánbůh všecky v tom hrozném zármutku.“

Martina uchlácholila na chvíli taková řeč. Sklopiv oči k zemi pravil:

„Myslil jsem, Abrámku, že přicházíte mne upomínat a dělal jsem vám křivdu.“

„Což myslíte, hospodáři,“ rozhorlil se Abrámek, „že jsem jako ta zvěř v poli, že nejsem člověk, že jsem bez citu? Jak je bůh nade mnou, ať se hned propadnu, pomyslil-li jsem na takových hloupých několik zlatých! Vždyť mám vaše

slovo, a nedáte-li je mně letos, dáte je na přes rok anebo za tři leta, a pro mne třeba za deset let, vždyť jste náš, a když vás pánbůh navštívil neštěstím, nebudu vás přece ke všemu zármutku ještě obtěžovat. Jsem chudý žid, ale kdybyste chtěl na mně poslední kabát s těla, tu jej máte!“

Při tom dělal židák, jakoby kabát s těla svlékati chtěl pro Martina.

„Což je to všecko platno,“ vzdychl Martin málomyslně, „jak pak si pomohu z tohoto neštěstí!“

„Nebuďte bláhový, hospodáři,“ těšil ho Abrámek, „vždyť nejste ani dítě, ani hloupá ženská! Jste muž, a muž musí být vždy připraven na nehodu. Dá-li pánbůh zdraví, budou rukávy nový... Jen trpělivosť, vítr odnese žalosť.“

„Vám je snadno mluvit,“ namítal Martin, „vás neštěstí nepotkalo. Sebel epší rozumy psotu nenapraví. Jak si jen pomohu.“

„Co nedá rozum, přinese čas a náhoda. Pomohli si jiní a byli v tom ještě hůře, pomůžete si i vy. Však najdou se dobří lidé, kteří pomohou, potřebí jen se pořádně ohlédnouti.“

Martin se podíval důvěrně na Abrámka; tušil, že židák těmi dobrými lidmi myslí sebe. Žid je ovšem žid, myslil Martin, proč by ale aspoň jeden z tisícův nebyl citelný člověk a poctivý. Snad je takový Abrámek, vždyť jiný žid sotva by jevil litosť, když spoluobčany jeho, křesťany, neštěstí potkalo. A Abrámek jevil dnes tak upřímný s ním soucit. Martin potřeboval nyní peněz, jako ryba vody. Dluhy musel zplatiti, neb ti, kdož mu čekali, potřebovali jich rovněž tak jako on; obilí musel míti k zasetí, píci pro dobytek a peníze k vyživení sebe a čeládky přes dlouhou zimu a skoro na celý dlouhý rok. Kde se vypůjčiti!? Abrámek by třeba peníze zaopatřil beze všeho

hluku, a za rok by Martin s ním se vyrovnal. Byl by to nejpohodlnější způsob si pomoci!

Tak rozjímal Martin, židák zatím schýlil se k potlučenému obilí, jakoby hledal, zdali aspoň něco klasů je zachováno. Čekal patrně na odpověď Martinovu a čekal s nemalou toužeností. Proto schýlil se k obilí, aby Oliva mu neviděl do očí a nepronikl snad jeho útroby, v nichž právě první kořínek pouštěl chytře promyšlený plán s Martinem.

„Dobří lidé," obnovil mladý Oliva hovor, „ano dobří lidé, těch je nyní pomálu, zvláště, když člověku se špatně vede!"

„Pravda," odpověděl žid a vztýčil se, neb domníval se, že dobře Olivovi rozumí, „člověk by je mohl na prstech spočítati, ale jsou přece na světě!"

„Hm, jmenujte mně nějakého pro příklad," pravil, jakoby nevěřil Martin.

„Jednoho bych věděl," prohodil opatrně žid a sklopil skromně oči.

„A kdo by to byl?"

„On by vám aspoň obilí k setbě zaopatřil," odvětil žid a dodal po chvilce:

„Než k čemu choditi okolo kaše jako mlsná kočka! Jsem upřímný člověk, a jak je bůh nade mnou, nemám v sobě, ani co bych kuře oklamal. Je mi vás líto, hospodáři; před třemi nedělemi zemřel vám nešťastně dobrý pantáta a teď ke všemu toto neštěstí. Zaopatřím vám obilí k setbě, nemějte žádnou starost, a na mou duši, obilí pořádné a při tak mírných výminkách, že nikdo jiný je tak na dluh nedostane."

„To by bylo něco," pravil Oliva, „ale to všecko málo, tím díru nezacpu. Víte, Abrámku, že neměl jsem přede žněmi v stavení tolik, abych otce pořádně pochoval; sem tam uvázl jsem s ně-

jakým zlatým, a teď mám platiti a pak, vždyť víte, člověk má čeládku, dobytek, daně a rok je dlouhý, a po žních je v statku zase tak jako přede žněmi!“

„Pravda, pravda, nahlížím to, hospodáři,“ odvětil vážně židák, „ale i kdybych měl tu nejlepší vůli vám peníze zaopatřiti, byla by to práce těžká, ba těžší, než si kdo pomysliti může. Však víte, jsem chudý žid, chodím s rancem po vsích, a když přijdu domů, čeká na mne šest hladových krků. Vy nevíte, Olivo, co to je, vy nevíte, co se za rok do těch krků vejde! Mám ten kamenný barák, pravda, ale kdo mi půjčí na něj, řekněme, sto zlatých. A kdyby půjčil, je vám se stem pomoženo?“

„Není.“

„Nu tak vidíte, že není a více mně nikdo nepůjčí! Kde jsou ty časy, kde půjčili lidé na poctivou tvář. Jsou ty tam, každý chce tu nejjistší jistotu.“

„Můj statek je posud dobrou jistotou,“ namítl Oliva.

„Kdož říká, že není? Ale vy se nevypůjčujete, nýbrž já, a pak nepověsím snad někomu na nos, že pro vás se vypůjčuji? Já bych se vypůjčil, já bych zaopatřil, rozumíte, a statek Olivy a Oliva stáli by před světem čistí jako sklo, rozumíte? Ale to jsou jen řeči, vody je odnesou jako na jaře sněhy. Vy potřebujete několik set, a já bych sotva stloukl stovku.“

„Kdybyste mně, Abrámku, peníze zaopatřili, byl bych uznalým,“ prohodil Oliva.

Židák vzal jej za ruku a odpověděl určitě:

„Nechci vám bráti všecku naději, Olivo. Vy jste muž a já jsem muž; vy jste boháč a já chudý židák. Já vím, že kdybych peníze zaopatřil, neřeknete jen: Abrámku, děkuji ti, ale že byste

myslil na mé děti za mé namáhání. Proč bych pro vás neudělal, co je možného. Ohlednu se na všecky strany zatím, vy ale si vše rozmyslíte, a když byste chtěli přijíti k Abrámkovi, přijďte jako domů. Ať se na místě propadnu, neudělám-li pro vás, co bude možného a laciněji, nežli který koli křesťan. Neznáte mne rok ani dvě léta, ale co jste živ, a víte, že jak živ jsem nelichvařil. Dobré svědomí to mně je nad zlato a papíry! Jen přijďte, nu a pak si upřímně porozprávíme.“

Místo odpovědi stiskl mu Martin ruku. Žid v duchu zajásal. Rozešli se, Martin obešel si ještě pole svá a Abrámek šel dále. Sotva byl kus od Martina, rozveselil se tak, že zkřivenou svou hubu sešpulil k tichému hvízdání. Kolem něho rozkládaly se strašlivé ssutiny nadějí pracovitých rolníkův, a právě ty ssutiny byly předmětem jeho radosti. Kde jiní zoufali, tam on se radoval, kde jiní přišli o žně, tam on doufal kliditi a děkoval svému bohu, že křesťanům seslal krupobití.

XII.

Uplynuly asi tři neděle. Martin posud váhal a nešel k Abrámkovi; vnitřní jakýs hlas ho od toho kroku zrážel. Tušil, že návštěva první u žida může býti proň osudná. A přece nestaral se jinak o to, aby zaopatřil si peníze, ač věřitelé o nepatrné své požadavky u něho se hlásili. Posléze, chtěl-li se ctí obstáti, musel jíti k Abrámkovi a volil k tomu tmavý večer, když jednou hodně poprchávalo. Zastal žida doma, an zabrán byl v počítání. Oko Abrámkovo vítězně se zajiskřilo, když vstupoval do světnice Martin. Pochyboval už, že zvítězí, Martin mu dlouho nepřicházel; domníval

se, že Martin už jinde zaklepal a byl vyslyšen. To ho pálilo v duši a staral se všemožně o to, aby Martin dobře nepochodil. Tím divnější mu bylo, že nemohl se na Martina nic dovědíti. Abrámek míval těžké sny; nyní věděl, že bude dobře spáti. Martin přišel sám k němu, Martin byl jeho.

Uvítav Martina s tím nejsladším výrazem, jejž temným očím svým a zkřiveným ústům s to byl dáti, nabídl mu při stole stolici a tázal se zcela nevinně, jakoby mu ani ve snu nenapadlo, proč Martin přichází, co mu pan hospodář nese.

Martin usedl k stolu a hledal slova, aby mu žid dobře rozuměl. Tíseň, jakéž posud nebyl pocítil, vázala mu jazyk a stahovala srdce. Dobrou minutu nepřišel k slovu, pak ale vzchopiv se vší silou své duše, jal se nejistým hlasem vypravovati, že si dnes vzpomněl na rozprávku, kterou ondy u potlučeného pole spolu vedli, že se nachází ve zlém postavení, a že přichází, aby mu Abrámek pro okamžik pomohl. S pozorností, důstojnou bedlivého zpovědníka, poslouchal židák a nejevil ani soucit ani odpor k řeči Martinově. I on dobrou minutu přemýšlel, nežli odpověděl:

„Mám děti, Olivo, a proto mám cit. Pán bůh ví, bylo mně vás líto, když viděl jsem to neštěstí a slíbil jsem v té soustrasti zaopatřiti vám obilí k zasetí. Já slovu svému dostojím, když k tomu přijde, ale myslil jsem, že už dávno jinde jste hledali pomoci.“

„Nezmínil jsem se žádnému ani slovem,“ tvrdil mladý Oliva; „a pak, abych vám pravdu pověděl, není mně ani tak o obilí, jako o hotové peníze.“

Martin si ulevil; co nejvíce jej hnětlo, bylo vysloveno.

Židák zaškrábal se v největších rozpacích za uchem a pravil po chvilce:

„To je jiná, milý Olivo. Já se nevím už dobře pamatovati, to víte, řeč je řeč a vítr ji roznáší, ale napadá mne, že jsem se i o penězích zmínil. Ale vy ani neuvěříte, jak je nyní o peníze zle. Člověk si může nohy uchoditi a kde nic, tu nic.“

„Tedy jste mně jich nezaopatřili, Abrámku?“ tázal se úzkostlivě Martin.

„Jak pak bych jich byl zaopatřil! Což věděl jsem, že jich na mně chcete?“ odpovídal žid.

Martin neměl k tomu odpovědi.

„Nu, víte co, sousede, co se nestalo, může se státi. Já jsem sice peněz nezaopatřil, ale myslil jsem přece na vás; vždyť jste tak ctihodný a pořádný muž, jakých je málo v naší vesnici. Ale kdybych byl věděl, že to tak těžko půjde, nebyl bych raději nic slíbil.“

„Tedy se budu muset jinam obrátiti,“ prohodil Martin.

„K čemu? Já jsem vám slíbil a pro vás pracoval, z přátelství jen, pánbůh ví, z přátelství k vám, že jste tak hodný muž. Že je nemohu jen tak z rukávu vysypati, nedivili byste se, kdybyste věděli, jak je o ně zle. Ostatně, mám naději, mám dobrou naději, ale musíme ještě, příteli, počkati.“

„Já nemohu už čekati,“ prozradil se mrzutě Martin; „upomínají mne a nemohu už se ctí obstáti.“

„To je jiná, milý Olivo! Je-li tomu tak, víte co? Přijďte za týden, nebo pozejtří, anebo zejtra. Ještě dnes v noci půjdu jich pro vás shánět. Venku prší, ale což na tom, mám vás rád, vzal kozel boty.“

„Mohu se na vaši řeč spolehnouti,“ tázal se poněkud veseleji Martin.

„Můžete, jako že jsem Abrámek,“ dušoval se žid.

„A o čem jsme tu povídali...“

„Jako by kámen do vody padl, nebuďte dětina,“ vzkočil mu do řeči židák. „Jen mně slibte, že jinde než u mne nebudete se o peníze ucházeti. Nebo pak bych měl já z toho škodu; jsem ubohý žid, mám ženu a pět dětí k ní, a všechny by přišly pak pro vás na mizinu.“

Martin mu slíbil rukou dáním, že jinam nepůjde a že zítra opět večer přijde, a Abrámek jej doprovázel až před dvířka.

Asi čtvrt hodiny na to šel žid přímou cestou k Čertovákovi. Déšť zatím se byl spustil a vrata u Čertováků byla zavřena. Musel bouchati. Žena Čertovákova přišla mu otevřít.

„Je hospodář doma?“ tázal se Abrámek, prohlásiv se, kdo je. „Přicházím právě z města a nesu mu cedulíčku. Je v ní něco důležitého, má si ji ještě dnes přečísti.“

Čertovákova chtěla sama cedulíčku muži odevzdati, žid však vymlouvaje se pravil:

„Víte, hospodyně, já mám nejraději z ručky do ručky; však já vám nic neukradnu,“ dodal se sladkým úsměvem.

Vstoupil do stavení. Čertovák rozsvítil svíčku a vedl jej do komory. Byli sami.

„Nu, jak je?“ ptal se Čertovák úsečně, „přišel?“

„Zrovna ode mne odešel,“ odpověděl žid pokorně, „a já jsem tu u vás jako na koni. Vidíte, že jsem poctivý chlap od hlavy až k patě.“

„Dobrá! A chtěl peníze?“ tázal se dále Čertovák trochu přívětivěji.

„To víte, co by jiného chtěl u žida? Zejtra na večer přijde si pro ně.“

„Chcete tedy peníze?“

„Když budete tak dobrý k chudému židovi

a popřejete mu nějaký výděleček," lichotil se žid.

„Mnoho-li?" tázal se Čertovák.

„Dvě stě to zatím spraví, hospodáři, budete-li tak milostiv."

„Máte je mít," pravil Čertovák, vytáhl z kapsy od vesty klíč, a otvíraje v koutě stojící dubovou truhlu, vyndal z přihrádky nějakou modlicí knihu s bankovkami.

„Ale nějakou jistotu musím přece míti," dodal obrátiv se k židovi a přeměřiv jej pronikavým hledem.

Žid sklopil opatrně oči a odpověděl:

„Dám vám, hospodáři, pořádnou směnku.

Na to vyndal blanket a ohlížel se po péru a inkoustu.

„Dobrá, dejte," odvětil Čertovák a odpočítal hlasitě dvě stě zlatých. „Péro a inkoust máte tamhle na polici.

„A kolik mám napsati?" ptal se úlisně Abrámek.

„Pište dvě stě," zněla odměřená odpověď Čertovákova.

„Zaplať vám to pánbůh, hospodáři," zvolal radostně žid uchopiv se místo p-aní ruky Čertovákovy. „Vy jste můj a dětí mých dobrodinec."

„Dobře, dobře," odbýval jej Čertovák, „jenom buďte ke mně poctiv, sice mne poznáte."

„Pán bůh ví, já nebudu nevděčným, hospodáři," dušoval se žid. „Mám tam ná krásný fěrtoch, jako hedvábný, pošlu jej panímámě."

„Nechte si to, neprosím se," odbyl jej Čertovák.

„A kdy mám ji udělati splatnou?" tázal se žid vyplňuje blanket. „Snad prvního máje na přes rok, kdyby vám bylo líbo?"

„Třeba, pište prvního máje."

Žid vyplnil směnku, podepsal ji a posypal čerstvé písmo prachem, který v koutě shrabal. Na to ji podal Čertovákovi, jenž mu na vzájem dvě stě zlatých vyplatil.

„Teď máme všecko v pořádku?“ tázal se Abrámek.

„Pro ten čas máme,“ odpověděl Čertovák, „ostatně víte, co mezi námi umluveno. Kdybych jen dost málo pozoroval, že mně něco kujete za zády, poznáte, že nejsem Martin Oliva.“

„To by mne bůh musel trestati, vždyť jste můj dobrodinec,“ zařídal se žid.

„Zítra večer přijďte zas,“ rozkazoval Čertovák.

„Budu tu jako na koni,“ odvětil žid, „a povím vám všecko od a až do ž. Zatím s pánem bohem.“ —

Druhého dne večer přišel Martin opět do židovny. Po krátkém uvítání ptal se ho Abrámek:

„Nu, mnoho-li byste si přáli, přítelíčku? Dobře že přicházíte, dnes si můžeme už více povědíti. Ale stálo to také práce a namáhání!“

„Vypočítal jsem si to,“ odpovídal povážlivě Martin, „a potřebuji tak tisíc zlatých.“

„Tisíc zlatých!“ zvolal židák a spráskl ruce; „to jsou, příteli, nějaké peníze! Tisíc zlatých! Já myslil tři, čtyři sta nejvíc!“

„Těmi mně nebude pomoženo,“ namítal Martin.

„Ale pomyslete, že vám také obilí na ozim zaopatřím!“

„To stačilo by vše jen na čas a nestačilo by ani do vánoc,“ vysvětloval Oliva.

„Nu však nějak vám bude přece pomoženo,“ těšil jej žid. „Třeba neměl tisíc zlatých po ruce, dám zatím, co mohu. Za čtvrt léta, za osm neděl a třeba za čtyři zaopatřím dále, co budete, příteli, potřebovati.“

„Jen jestli mohu se na vás spolehnouti!“ pravil Martin.

„Ať se na tom místě propadnu,“ dušoval se Abrámek, „nemluvím-li pravdu. Snad nemyslíte, že si z vás, z tak ctihodného muže, budu dělati blázny! Tu je ruka, že zaopatřím podle vaší žádosti a potřeby.“

„A mnoho-li máte pro mne pohotově?“ ptal se Martin.

Abrámek otevřel opatrně svůj psací stůl, vyňal ze šuplete usmolenou koženou tobolku, otevřel ji a ukázal Martinovi bankovky. Na to je počítal před Olivou. Byly dvě padesátky, pět desítek a ostatek pětky a zlatky. Martinovy oči se zajiskřily, když spatřil bankovky; nikdy jindy posud nebyly peníze proň tak radostným podíváním, jako v této chvíli.

„Dobře,“ pravil živě; „dejte mně těch dvě stě zlatých a já vám dám na ně obligaci.“

„K čemu obligaci,“ pravil žid, drže peníze pevně v hrsti, „vždyť jste náš! Sepsání obligace stojí peníze, k čemu je vyhazovati?! Musí býti kolky na ní, musí býti podepsáni dva svědkové, k čemu potřebuje kdo o tom věděti, že se vypůjčujete? Roznesou vás a udělají z komára velblouda. A pak se musí dáti obligace do knih vtěliti a z toho bude zas hodný poplatek a kdybyste zase něco potřeboval od někoho, podívá se do kněh a důvěra ta tam. Byl bych vám lepší radou. Peníze nejsou mé; kdo je dá, chce míti něco v ruce, tak na důkaz, že je dal. Jinak chytil by mne za pačesy. Jsme lidé smrtelní, dnes jsme tu a zítra na boží zprávě. Víte co, podepište mi tuhle ten papírek“ — při tom odloživ peníze, zavřel šuple a vytáhl blanket směnky — „a je po rámusu.“

„Myslíte?“ ptal se Martin a škrábal se za uchem. „Ale co mně ukazujete, je směnka a já so jí bojím; mnozí lidé přišli už směnkami do neštěstí“

„Hlouposti!“ odvětil horlivě žid. „Papírek je papírek, je to jen jakýsi důkaz, že ty peníze jste se vypůjčili a nic více, je to jen proto, aby, kdyby jeden nebo druhý z nás zemřel, se to vědělo, že jsme si půjčili peníze. A pak,“ dokládal se zápalem, „směnka je jako obligace; vy jste chtěli dáti obligaci, proč byste nepodepsali směnku. Ostatně nic na směnce nestojí, tedy k ničemu se nezavazujete.“

Martin byl na váhách; bál se třeba i prázný blanket podepsati. Rád by byl vzal klobouk a nechal žida židem. Ale odkud vziti peníze? Dvěma sty by mu bylo bývalo na čas pomoženo. Co má říci, až zítra jej přijdou upomínati? Hlava se mu točila a před očima dělaly se mu mžitky. Žid namočil péro a strkal mu je do ruky. S třesoucí se rukou chopil se mechanicky péra a podepsal blanket.

„Teď máte podepsáno, dejte mně těch dvě stě zlatých,“ pravil k Abrámkovi.

Žid držel podepsaný blanket, pokrčil ramenoma a pravil vyhýbavě:

„Víte, Olivo, jsme lidé smrtelní a pak, vždyť peníze tv nejsou jen pro vás, ale i pro vaši manželku. Je to dobrá dušička, jakou bude míti radost, až uvidí, že bude vám pomoženo. Víte co, ono by bylo nejlépe, kdyby ona také podepsala. Nestojí to nic, jen škrábnutí pérem.“

„Myslím, že pro ty mizerné dvě stě můj podpis úplně stačí,“ hněval se Martin.

„Víte, příteli,“ namítal žid, „je to těžká věc. K čemu si stavěti hlavu, vždyť to jen tak, je už

to způsob při směnkách. Vidíte, já vám dělám, co vám na očích vidím a vy mně nechcete nic udělati. Ostatek, k čemu dlouhých hádek, já bez podpisu vaší panímámy žádné peníze vám nedám. Jak ona podpíše, dostanete peníze pěkné v hotovosti.“

Co měl Martin dělati. Chvilku chodil po světnici a přemýšlel. Pak pravil:

„Dejte sem tu směnku, já ji vezmu domů a žena má ji spolu podpíše.“

Žid se usmál. Nevěřil Martinovi a věděl dobře, že jen pravý podpis na směnce platí. Což kdyby mu Oliva přinesl nepravý podpis?

„Víte co, Olivo,“ odpověděl sedlákovi, „k čemu byste se nosili s tím papírkem. Chcete-li, přijdu s ním k vám, anebo ještě lépe, aby lidé to nepozorovali, přiveďte svou hezkou manželku sem. Ona to hezky podpíše, však vím, že má hezkou ruku a já to také rád uvidím, jak vaše panímáma umí psáti,“ dodal žertovně.

Martin se kousl do rtů, chápal dobře, že žid mu nevěří. Chtěl se už do něho pustiti, však ještě v čas padlo oko jeho na šuplík s penězi.

„Dobře,“ pravil, bera klobouk, „když mně nevěříte, přivedu vám ženu sem.“

Odešel v pevném úmyslu, že více k židu nepůjde. Tu však ho napadlo, že podepsal sám prázdnou směnku. Zhrozil se. Měl-li peníze dostati, bylo nutně potřebí, aby i Rozárka podepsala. Byl to proň hořký oříšek, ale nezbývalo nic jiného, než rozhněvanou ženu k podpisu nakloniti. Šel domů a za dobrou hodinu vracel se s Rozárkou k Abrámkovi. Stálo to velké práce než Rozárka směnku podepsala, ale podepsala ji přec. Učinila tak k vůli Martinovi, že tak vlídně a laskavě ji

za to žádal. O následcích svého podpisu ovšem neměla ani představení.

Abrámek měl, co chtěl, oba podpisy. Byly správné a pravdivé, viděl to na své vlastní oči. Sotva Rozárka odešla, pravil k Martinovi:

„Nu vidíte, Olivo, co tu bylo strachu a pro nic a za nic. Teď vyplatím vám peníze a bude po strachu. Mnoho-li mám vám tedy napsati na blanket?“

„Chtěl bych tisíc zlatých, ale vy je nemáte pohotově,“ odpověděl Martin.

„Inu ovšem,“ hájil se žid, „vždyť jsem vám řekl, že je najednou nemohu sehnati. Buďte rád, že to půjde v lhůtách. Napíšeme tisíc zlatých a splatna bude na léto budoucího roku, třeba na prvního června.“

„To nejsou ještě žně, kde vezmu peníze,“ odporoval Martin.

„Blázínku, vždyť můžeme si prodloužiti směnku jak chceme! Za pár krejcarů prodloužím vám ji, když nebudete moci platiti; vždyť jsme naši.“

„Ale kdo mi stojí za to, že mně všecko vyplatíte?“ namítal Martin dále.

„Já,“ odvětil pevně žid. „My si musíme věřiti, příteli. Vždyť já pro vás s vlastní škodou sehnal tyto peníze“ — při tom otevřel tobolku a rozhrnul bankovky — „a neptal se, stojíte-li vy mně za ně, anebo ne. Zde je dvě stě zlatých a obilí počítejme sto a padesát, tedy dohromady: tři sta a padesát zlatých; kdy budete chtíti, dám vám to ostatní.“

„Měl bych přec raději obligaci,“ prohodil Martin.

„K čemu? Ten kousek papíru to spraví. Já myslím, že k rychtáři nepůjdem.“

„A mnoho-li mám platiti z těch peněz?“ tázal se uchlácholen Martin.

„Mnoho-li, nestojí to ani za řeč. Namluvil jsem se, že jsem si mohl plíce vymluviti, abyste to jen měli lacino a více jsem nedokázal, než že vezme věřitel třicet percent.“

„To je třicet ze sta!“ zhrozil se Oliva.

„Jaká tu hrůza!“ vysvětloval žid. „Vypůjčujte si a uvidíte. Pod šedesát je nedostanete, na to si dám krk uříznouti! A pak je nebudete platiti, napíšeme to jen na směnku. Do rukou dám vám dvě stě a zapíšu vám dě stě a šedesát, rozumíte? To je ta celá hrůza, co na tom? A obilí za sto padesát, to je dohromady sto devadesát pět, přirazíme to k tomu a je po vší hádce.“

„Ale obilí posud nemám,“ namítal Oliva.

„Chcete-li je, máte je zítra míti.“

„Třeba,“ podotkl Martin.

„Nu tak vidíte, teď si to napíšeme, jak jsme si to mezi sebou udělali. Napíšem si to nejprv křídou na stůli, abyste viděli, že všecko v pořádku. Tak dejte pozor, příteli:

„Peněz dostanete tisíc zlatých, viďte? a obilí za sto a padesát. Procenta za ty peníze až do toho času, kdy bude směnka splatna, tři sta. Tak. Potom dohazovačům za zaopatření počítejme málo, patnáct percent, dělá sto a padesát...“

„K čemu dohazovačům?“ vytrhl ho Martin.

„Přítelíčku, to už jinak nejde: jsou od toho živi a naběhají se také dost! Tak, co pak máme ještě? Kolek, máme dva zlaté a blanket dva krejcary. Teď uděláme čáru, sečteme a máme dohromady: tisíc šest set deset zlatých a dva krejcary. Teď bych měl psát také něco pro sebe, ale já nechci nic, abyste neřekli, že chci míti z vás profit. Dělám to jenom pro vás, na mou duši z přátelství.“

Martin, jenž zatím čísla na stole napsaná prohlížel, pravil:

„Vždyť máte v sumě o desítku víc.“

„Jděte, jděte! Počítejme znova,“ usmál se Abrámek a počítal v rychlosti znova, při čemž si opět chybně desítku přičetl.

„Co teď říkáte?“ pravil vítězně k Martinovi, „je to dobře, nebo ne? Vždyť jsem člověk od obchodu a počítáním vstávám a s ciframi lehám. Zrovna dobře: tisíc šest set deset zlatých a dva krejcary. Tak napíšeme to na ten papírek co?“

„Pro mne, napište,“ svolil Oliva, jemuž samým počítáním hlava šla kolem.

Abrámek vyplnil směnku, uschoval ji do tobolky do stolu a vysázel Martinovi dvě stě zlatých na stůl.

„Tu vemte, vy šťastný člověče, peníze; obilí dostanete kdy chcete a peníze také, kdy budete potřebovati, přijďte jen jako domů. A kdybyste mně chtěl něco udělati, víte co, mají koně státi doma nebo jeti. Koupil jsem v městském lese oklestky asi na tři facky, přivezete mně je a bude spraveno. A kdybyste potřebovali něco doma, jako kávu, nebo cukr, nebo pro čeládku něco, šátek nebo knoflíky, jen přijďte, dám vám a počkám, jak dlouho budete chtíti.“

„Uvidíme,“ odpověděl nevrle Martin a vzav peníze odešel.

Tak stal se Abrámek majetníkem směnky, jež měla cenu k dvěma tisícům, na níž byli manželé Olivovi příjemci, žid pak sám vydatel a spolu co remittent; měl tedy směnku na svůj vlastní řád.

XIII.

První k Abrámkovi krok byl pro Martina skutečně osudným. Divná věc, co měl vypůjčené židovské peníze v kapse, cítil Martin sám na sobě, že je zcela jiný nežli dříve, že stala se v něm změna, dodávající celému smýšlení jeho nový zvláštní ráz. Mělť Olivové od jakživa jistou vrozenou hrdost a byliť při svém jednání povždy ve svém způsobu cti své dbalí. Oliva otec nebyl by zajisté za všecky poklady světa podepsal židovi směnku, ne snad, že by věřitele svého mínil ošiditi, nýbrž proto, že by byl podpis svůj považoval za rozhodnou nedůvěru, kterou by měl věřitel k jeho slovu, jež jednou dáno, stálo za sto podpisův. Oliva syn, ač nerůznil se v podstatě smýšlením od otce svého, nevstoupil, jak vypravovali jsme, v šlépěje svého roditele. Poháněly jej k tomu odchýlení se vážné příčiny, kterých otec jeho nepoznal, což jej v očích soudného čtenáře ovšem poněkud omlouvá; při tom ale při všem nebyl viny prost, jednak že důkladně nerozvážil, co z toho pojíti může, když židovi se zapíše, jednak že z pohodlí, které nikterak se nedá omluviti, nehledal si nikde jinde přátel a pomoci v tísni své. Namítne mně někdo: „Mělo to už tak býti, byl to jeho osud!“ Ne tak, přátelé, osud přestává býti osudem, kde není slabostí v člověku, kde jistota a ráznost jest v myšlení a chtění. Martin o své vůli a újmě vkročil na půdu nejistou, podemletou, jež často pod nohama se propadává a pohřbívá tytýž bludného chodce. Rozárku přitáhl Martin za sebou; tušili snad, však nebyli si toho vědomi, kam je jejich cesta zavede. Ta dobrá Rozárka, bůh ji opatruj!

První noc po podepsání směnky měl mladý Oliva zlou. Spal sice tvrdě, ale těžké a hrozné sny tak jej trápily po celou noc, že probudiv se byl více unaven, než když si ulehl. Vstal na ruby, mrzut a nevrlý, živubytí ho nic netěšilo. K Rozárce stavěl se vlídným, říkalo mu cosi v srdci, že jest jí tím povinen, že dala si říci a s ním podepsala. Byl k ní upřímnější, vroucnější a Rozárka za to děkovala bohu.

Lepší než Martin měl noc Abrámek. Spal tak šťastně, jako ještě nikdy za svého živubytí, vyjímaje snad dny nevinného dětství. Sny, jež jako luzné obrazy táhly židovskou jeho duší, točily se vesměs kol Martina a jeho pěkného statku. Abrámek svlékal se sebe v duchu chudého vesnického kramáře a viděl se již v duchu v městě, an stojí za pultem v nádherném krámě a ukládá v tobolku hromadu dobrých směnek. Střízlivou povždy a vypočítavou jeho duši zachvátila dnes fantasie, však nikoli lichá a pestrá, nýbrž zakládající se na skutečnosti.

Hned, jak Martin večer od něho odešel, věděl Abrámek, na čem je. Stálo to sice dost práce, nežli mu mladý Oliva šel na lep, ale což na tom, na vějičce přece uvázl, a aby z ní se neodtrhl, o to troufal se již Abrámek postarati. „Z mé strany," rozumoval židák, „chyba se nestane, a aby bláhový český rolník dovedl s prospěchem vlastním se mne zbaviti, toť věc nemožná. Nemá k tomu dosti vzdělanosti a miluje příliš pohodlí a dobré živubytí. Oliva je náš, pán bůh ví, a my ho nepustíme z rukou, já a Čertovák."

Při posledním slově se Abrámek v rozumování svém zarazil. Ležel již v chudobné posteli své, když takto rozjímal. Děti a žena jeho kolem chrápaly, a šero a vůně letní noci dralý se ote-

vřenou vyhlídkou do prostičkého jeho příbytku. Abrámek tak se zarazil, že vzpřímil se ve svém loži. Usednuv a ruce sepjav rozjímal dále:

„Čertovák! Co zamýšlí ten člověk! Že chce zkaziti Olivu, jisto; že mne k tomu použíti chce co nástroje, také jisto; že ze všech zdejších sedlákův je nejchytřejší, je rovněž jistá věc! Ale já jsem Abraham Sicher a nespím i když spím. Pravda, on by mi popřál profit a třeba dost tučný profit, ale proč bych se s někým o profit sdílel, mohu-li sám všecko shrábnouti!“

Abrámek se znova zarazil ve svém přemyšlování. Nebyla to sice nová proň myšlénka, u které stanul, byla to ale myšlénka tak důležita, že žid všecky síly ducha svého sebral, aby ji ze všech stran obrátil a co nejdůkladněji probral. „Ty se musíš od Čertováka emancipovati,“ šeptala bezděky zkřivená jeho ústa. „Jak to vyvedeš?“ ptal se vnitřní v něm hlas. V tom „jak“ vězela celá klička. Žid kombinoval a rozbíral prostředky, jež mu rozum přinášel. Byl jist, že nesmí nikterak nedůvěru v Čertovákovi zbuditi, že si jej pro delší čas nesmí rozhněvati, nemá-li se celý jeho obchod a plán snad před časem rozpadnouti. Na směnku, kterou v ruce měl, byl by ovšem od svých spoluvěrcův dostal potřebné peníze, ale nikoliv zadarmo, jako snad u Čertováka, povede-li jej dále chytře za nos. Opatrnost je matka moudrosti a užitku, Abrámek nahlížel, že musí býti opatrnější, nežli had v písmě, cítil však také zároveň, že má sílu k tomu, býti tak opatrným! Ale kdyby přes to všecko Čertovák se nedal oklamati, kdyby nedal dalších peněz a chtěl sám pro sebe pracovati?

Žid se hrdě v loži svém vzpřímil. Úloha prostředníka, pouhého prostředníka, nemohla jej nyní, když pánem byl směnky, nikterak uspokojiti. On

nenabízel se Čertovákovi, Čertovák sám se mu nabídl, Čertovák ho nedocenil, on ho podcenil. Proč byl tak hloupý! K prvnímu kroku měl ho Abrámek potřebí, při druhém a třetím mohl už Abrámek státi na nohou vlastních. Bez rozpaků by byl Čertováka odhodil co zbytečnou veteš, kdyby se byl nebál, že Čertovák mu může ze msty všecko zkaziti. Čert mu věř, je Čertovák! Žid byl přesvědčen, že musí ještě dlouhé měsíce s Čertovákem dobrou vůli zachovati, než bude moci sám na vlastní účet pracovati. Tedy opatrnost a trpělivost!

Cíl, který si Abrámek byl položil, byl jasný a jednoduchý: chtěl se obohatiti na účet Martinův, nebo kratčeji řečeno, chtěl Martina na mizinu přivésti a sebe na zelenou louku. Plán jasný měl už v hlavě hotový. Znaje výborně směnečný řád a zákon, věděl, v jakém kruhu se může pohybovati, aby nikde u soudu nenarazil, a vypočítal si, jak postupně žalobou u krajského soudu, dobytím exekučního práva na svršky, sekvestrací a posléze exekucí na živnost Martina o statek přivede. Při tom ovšem předpokládal, že Martin mu nebude moci v čas platiti, že mu bude při své neznalosti směnečného zákona věřiti, že se dá vhodně od něho překvapovati, že ostýchati se bude ještě v čas s někým, kdož věci znalý jest, se poraditi, zkrátka, předpokládal, čeho židé vůbec v podobných případnostech u rolníků předpokládají, a v čemž často se nemýlívají. Jednalo se jen o to, kde vzíti peníze, až přijde ku dražbě statku, bude-li jich potřebí, neb do těch dob musel už dávno Čertovák býti odstraněn. Tak daleko již měl Abrámek svůj plán promyšlen.

„Lehká pomoc," odpověděl si na vlastní otázku, „vždyť máme chabrus v Praze!"

Abrámek opět se položil a natáhl s libostí kostnaté své tělo; vždyť napracoval se dnes tolik, že měl oddechu nanejvýše zapotřebí. Netrvalo to dlouho, usnul a snil. Štěbot pěnkav pod pootevřeným oknem do zahrádky vedoucím jej probudil velmi záhy. Veselý v duchu a občerstven na těle vstal a shledával si zboží do rance. Kus chleba a kousek domácího sýra byly jeho snídaním. Vzav ránec na ramena a hůl do ruky vyšel ze stavení a zaměřil kroky svými rovnou cestou k Čertovákovi, aby mu podal zprávu. Směnku ovšem sebou nevzal.

Čertovák, jenž byl právě vstal, dával čeládce rozkazy, jaká práce dnes se bude konati. Spatřiv Abrámka vrátky na dvůr vstupujícího, volal mu před čeládkou žertovně v ústrety:

„Hlele, Abrámek! Co pak nám tak záhy nesete?“

„Dej vám pánbůh dobré jitro, hospodáři,“ odpověděl Abrámek, „jdu si pro váš vzkaz, poněvadž přijdu dnes do města.“

„Na mou věru, na to bych byl jako na smrt zapomněl, pojďte dále, Abrámku,“ pravil Čertovák a uvedl žida do komory. Byli sami.

„Podepsal?“ tázal se úsečně hospodář.

„Podepsal včera pozdě večer. Myslil jsem, že už budete v Spánkovicích a nechal jsem si zprávu pro vás na ráno.“

„Kde máte směnku?“ ptal se Čertovák rovněž tak úsečně dále.

Žid podíval se mu do očí tak hloupě a nevinně jako pětiletý chlapec.

„Směnku jsem dobře schoval. Ta se neztratí, buďte beze strachu. Kdyby byl jen dost málo tušil, že si ji přejete viděti, byl bych ji sebou

vzal. Však ji přinesu třeba zítra, poněvadž už dnes domů asi nepřijdu.

Čertovák nespustil s žida oči a mlčel; Abrámek úlisně pokračoval:

„Směnka zhotovena v nejlepším pořádku, zní na mne a na tisíc zlatých . . .“

„Na tisíc zlatých!“ vskočil mu Čertovák s podivením do řeči, „a kde jste sebrali ostatní peníze?“

„Potřeboval jsem zrovna na krejcar dvě stě od vás; to ostatní přijde po částkách. To víte, příteli, člověk obchodní jako já musí už tomu rozuměti.“

Čertovák se potupně usmál a prohodil:

„A žena Olivova, podepsala také?“

„To víte, že nejsem dnešní, a že ženu musím míti také podepsánu. A stalo se to před mýma očima, aby snad nebyla někdy stranu podpisu opletačka.“

„Vy jste po čertu správný, Abrámku,“ usmál se s uspokojením Čertovák.

„Já chci, abyste byl se mnou spokojen, víc nic,“ odpovídal úlisně žid; „vždyť vy mně z dobré vůle přejete při tom výděleček a pánbůh ví, Abrámek nebyl ještě nikdy nevděčníkem k dobrodinci.“

„Jen jestli také nebude,“ připomněl Čertovák zpytuje žida. „Buď jak buď, já bych měl raději sám směnku v rukou.“

„Žertujete, příteli,“ usmál se žid; „nebo při své moudrosti nemůžete přece býti takový dětina! Obchod je obchod. Vy jste mně do něho půjčili dvě stovky. Dobrá. Já vám na ně dal pořádnou směnku, kterou máte ve svých rukou, není-li pravda? Nu, a vidíte, ty dvě stovky obracuju já v obchodu s Olivou a Oliva musí mně dáti na to jistotu. Ta jistota jest jeho směnka. Bůh ví, kdy-

bych měl miliony, svěřil bych je vám, proto že jste moudrý a rozšafný muž; ale jsme lidé smrtelní. Kdybych já umřel a směnka Olivova byla u vás, museli by dědici moji dvě stě zlatých vám zaplatiti, a dvě stě byly by u Olivy fuč; kdybyste vy zemřeli a měli Olivovu směnku, nestane-li se, že v takovém nepořádku kus papírku, jako je směnka, se ztratí, a kdo by zas byl v bryndě, ne-li já, a kdo by zvítězil při tom, ne-li Oliva? Obchod je obchod, milý příteli, a má-li se povésti, musí spočívati na vzájemné důvěře. Já mám tu nejlepší víru k vám, vy musíte mně také věřiti, jinak nepořídíme s Olivou nic; to vám mohu dáti písemně. A poněvadž já mu dále mám půjčovati, musím míti přece stále směnku v ruce, neb pak bych ho neměl za rukou. To přece nahlídnete. A pak rozumím té celé věci tak, že vy nechcete, aby vaše jmeno bylo při tom jmenováno. To víte, lidé jsou zlí, a bude z toho tahanice se soudem a podobné věci. Já už za ten výděleček, který mně dáte vydělati, vezmu všecko na sebe."

Čertovák chodil se založenýma rukama po komoře a přemýšlel.

„A pak," hovořil židák dále a ústa mu jela jako železnice, „a pak, ani si nemůžete pomysliti, příteli, jaké práce a jakého namáhání to stálo, než mně manželé Olivovi podepsali. Myslil jsem už, že z celého ochodu nebude nic, nu ale, pán bůh dal, a obrátilo se to k lepšímu a podepsali. Kdybyste to byli slyšeli, byli byste jistě řekli: Stokrát raději budu kopat pařezy v lese, než takhle si vydělávati chléb. Věřte mně, ten nějaký můj výdělek je krvavě zasloužen!"

Čertovák se upokojil; mělť v těle selskou čest a záleželo mu tudíž mnoho na tom, aby nepřišlo na buben, že vlastně on vězí za Abrámkem.

Že žid bude tak dlouho mlčeti, dokud mu z celé záležitosti výdělek poplyne, byl jist, však věděl také, že kdyby s Abrámkem se rozkmotřil, žid jazyk rozváže, a že pak nenávisť celé vsi obrátí se k němu a k jeho rodině. Rozumný Čertovák nahlížel ze své strany, že nesmí si žida rozhněvati a proto se stavěl na oko spokojeným. Bystrý a chytrý Abrámek věděl dobře, kolik u Čertováka bilo, neprozradil se však ani slovíčkem.

„Však mám tě také v kapse," myslil si v duchu; „kdybych chtěl mluviti, zacpával bys mně ústa více než dvěma stovkami!"

Tak stáli k sobě oba muži; na oko důvěra a přátelství, v skutečnosti ale nevěřil jeden druhému, a jeden byl by se rád zbavil druhého. Byl to poměr ovšem neutěšený, v jehož lůně zvolna ale jistě uzrávala zkáza Martinovi a Rozárce.

XIV.

Abrámek ovšem slíbil, že kdykoli bude Martin chtíti, vyplatí mu z malé části obilím, ostatní část penězi, oněch osm do tisíce chybujících set. Však bývají-li již vůbec ve slibech chyby, tím větší jsou chyby v slibu, jejž učiní žid příjemci směnky, kterou má v kapse řádně podepsanou, a na niž teprvé částka byla vyplacena. Nezkušený v té věci Martin, jenž, mimochodem řečeno, ostýchal se z nepravé stydlivosti u znalcův za radu požádati, brzy sám na sobě se přesvědčil, že pustil se do něčeho, co mu na sta hořkých chvil způsobilo.

Slíbené obilí dostal v čas od Abrámka, nikoliv však bez namáhání a bez hádek. Nehledě ani k tomu, že míru nedostal spravedlivou, i ja-

kosť obilí nebyla podle toho, aby nepobouřila jeho žluč. Leč co na plat, obilí ku konci musel vzíti v ceně už napřed ustanovené.

S penězi však pochodil ještě mnohem hůře. S prvními dvěma sty, z nichž mimo to zaplatil některé dlužky od pohřbu otcova, nevystačil Martin ovšem dlouho. Peníze se rozešly jako ty sněhy na jaře i při dosti šetrném hospodaření a Oliva musel k Abrámkovi pro jiné. Nyní padalo teprvé Martinovi bělmo s očí, s kým to vstoupil v právní závazek. Skoro tři neděle musel Martin za židem běhati, nežli se doběhal nové částky peněz, za něž už napřed tak nelidské zaplatil úroky. Abrámek měl povždy na sta výmluv na oko dosti platných při ruce, jimiž odbýval netrpělivého a nevrlého dlužníka. Nebyl k Olivovi nikdy nezdvořilým anebo aspoň nevlídným, naopak přese rozličné urážky, jimiž ho tytýž Martin ve své nevoli obsypával, měl se k němu povždy na oko co rozumný přítel, ovšem mnohem rozumnější nežli upřímnější. Martin kolikkrát už v duchu proklínal ten nápad, jenž jej do židovny přivedl pro peníze. Kdykoliv šel k Abrámkovi, bylo mu, jako by ho někdo za vlasy tahal, nemohl si ale pomoci, musil tam osobně, neb po poslovi by nebyl jakživ něco dostal. Konečně začátkem listopadu dostal od věřitele svého novou částku, sto a padesát zlatých, nikoliv však celou, nýbrž jen sto a tři zlaté, poněvadž si Abrámek oněch čtyřicet sedm zlatých z nich strhl, které byl na sebe vzal Martin co domnělý dluh po otci.

Jest věru s podivením, že jindy dosti čilý Martin v tísni své a trudech se nevzmužil, že nehledal jinde rady a pomoci, aby polehčil tesknostem svým. Vždyť měl pěkné jmění a byl celkem pořádný člověk, kdyby byl volal, byl by se přece

někde pro sebe výhodnější pomoci dovolal; ale Martin byl židovskými penězi jako očarován, odkládal a rozkládal, až bylo pozdě. Dělo se mu jako stům jiných dlužníkův, liknavostí, nerozhodností, odkládáním bředl každým krokem hlouběji a ztrácel pod nohama svýma pevnou půdu. Poněvadž často Abrámka navštěvoval, věděla už celá ves, proč tam chodí, rozneslo se to dál a dále, dobrá pověst Martinova byla ta tam a po několika měsících byl by už s těží nalezl pořádného věřitele.

„Ten vězí u žida," šel jeden o něm hlas, jenž tím byl nebezpečnější, čím více se Martin tajil, mnoho-li Abrámkovi jest dlužen. Lidé si pak dělali z komárův velbloudy. Abrámek sám po straně o to se postaral, aby Olivovi úvěr zkazil, aby nevyplet se z pavučiny, jíž tak chytře Martina obetkal. Chyba velká, ba snad největší byla, že neměl mladý Oliva přítele, jemuž by byl mohl své srdce do kořán otevříti; nedbalť on dříve o nikoho a nyní nedbal nikdo o něho. S Martinem a Rozárkou šlo to vůčihledě s kopce.

„A což Rozárka?" pozeptá se útlocitná čtenářka. „Či mlčela, či posilňovala upřímným slovem lásky a důvěry v nehodách břednoucího muže svého?"

Těžko věru odpovědíti.

Předkem žena Martinova peněžitým záležitostem dobře nerozuměla. Že muž její peněz nutně potřebuje po krupobití, které jich tak strašlivě zastihlo, o tom byla přesvědčena. O směnkách věděla tak málo, že myslila, že to jen jiný druh jest obligace a netušila ani dost málo nebezpečenství, v jaké sama s mužem svým padne, nebudou-li s to, prvním červnem budoucího roku zaplatiti.

„Nebudeme-li míti peníze," pravil k ní Martin, „počká nám Abrámek přes žně a pak se spravíme."

Slova ta zdála se selce tak jednoduchá a pravdivá býti, že ani o nich déle nepřemýšlela. Ovšem jí neušlo, že Martin stává se nespokojenějším a mrzutějším; slyšela dále z jeho úst, jak těžko vymáhá peníze u Abrámka; cítila a viděla na své oči, že přichází do stavení časem zlý nedostatek: ale při všem tom těšila se nadějí, že po roce bude lépe a od onoho osudného poledne, v němž Martin na ni psa vyštval, neměla k muži svému už tolik lásky, aby jí ho líto bylo, neřku-li aby slovem lásky a důvěry klesající jeho mysl povzbuzovala k čilejšímu životu. Sumou, poměr mezi Rozárkou a Martinem byl po smrti otce Olivy na první pohled přátelský, v podstatě své byl ale silně rozviklán; chyběla mu ona páska, jež v nehodách a neštěstí bývá štítem nejmocnějším proti ostrým střelám osudu, chyběla mu upřímná a vroucí láska manželská. Proto šlo to s Martinem a Rozárkou s kopce.

Nebudeme zevrubně vypisovati, jak pracně a trudně domáhal se Martin svých požadavků u Abrámka. Podotkneme jen pro lepší věci vysvětlení, že čím dále tím horší se stávaly cesty Olivovy k židovi. Po dvaceti, desíti zlatých dával židák sklíčenému dlužníkovi, kde jen mohl strkal místo peněz Martinovi špatné své zboží a vyplatil tak Olivovi do začátku máje celkem sedm set, které Čertovák z největšího dílu Abrámkovi bez úroku svěřil. Červen se blížil a ubohý, lehkověrný Martin neměl ještě ani tisíc zlatých v ruce, Martina přešla už tak silně trpělivosť, že hrozil židovi žalobou u soudu, jestli ho okamžitě nevyplatí.

Abrámek se ani dost málo nepolekal.

„Jděte, jděte, dětino, co byste vyžalovali?"

odpověděl poklidně; „než ti páni u soudu žádost vaši vyřídí, zaplatím vám dávno! K čemu útraty za kolky a spisování žádosti. Vždyt jsme naši a srovnáme se, jak se patří na pořádné lidi. K čemu dělati hluk pro mizerných tři sta zlatých?! Dal jsem sedm set, dám i tři sta. Za čtyry, pět dní, máte je míti všecky, tak pěkně pohromadě, jakoby je ze žurnálu vystřihl.“

Martin se dal uchlácholiti, žid ale ty čtyry dny tak protahoval, že posledního května ještě Oliva nic neměl.

„Zítra, v sedm hodin ráno máte je na stole, příteli,“ pravil téhož dne Abrámek k Olivovi, „přijďte jen, uvidíte, že jsem od slova.“

Skutečně prvního června, bylo to právě v neděli, uvítal žid s radostnou tváří vstupujícího Martina a držel v hrsti balík bankovek.

„Peněz jako železa, Olivo, a všecky budou vaše,“ mluvil žid; „ale teď, když budeme míti všecko v pořádku se směnkou, musíme to nějak soudně s ní udělati.“

„Jak soudně?“ tázal se Martin s nepokojem.

„Inu víte, příteli, to je tak,“ vysvětloval žid, „aby to bylo mezi námi utvrzeno, že já jsem půjčil a vy přijal, to je to všecko. Chcete-li, vysázím vám tu pěkně celá tři sta na stůl. Jsou to hodné peníze, bude jich hodná hromada.“

Co měl Martin činiti? Peněz měl už tak potřebí jako pták povětří, kývl hlavou a Abrámek vysázel tři sta zlatých na stůl. Oliva shrábl peníze a odebral se s veselou tváří domů. Nevzpomněl ani na to, že dnes dopadla lhůta k placení celé směnky, předpokládal, že Abrámek bude čekati i bez vyjednávání. Zmýlil se však velice.

Téhož dne odpoledne dal si Abrámek sepsati žalobu a den na to, druhého června, zažaloval

oba manžely Olivovy u krajského soudu pro nezaplacení směnky, znějící na tisíc šest set deset zlatých a dva krejcary. Jakmile žalobu měl na poště, šel rovnou nohou k Olivovům. Žertoval chvilku s Rozárkou, rozloučil se a mezi jiným vypravoval oběma manželům, že dal dnes tu směnku „soudně utvrditi“.

„Víte,“ pokračoval se sladkým úsměvem; „ono vám přijde za čtrnáct dní, nebo dříve, třeba za osm, od krajského soudu dorozumění, že jsem zadal směnku k potvrzení. Ale to není nic snad pro vás zlého, to je jen tak. Ono tam sice bude státi, že máte platiti, ale což na tom! To víte, já počkám, když budu viděti.“

Martinovi a Rozárce vrtalo to ovšem mozkem, že budou míti práci s krajským soudem, upokojili se však brzy domnívajíce se, že žid počká, až se po žních zmohou a za několik dní ani nevzpomněli, že dostanou soudní dorozumění.

Po osmi dnech, odpoledne přišel do vsi soudní posel z města. Byl to muž málomluvný, s dlouhými až na prsa vousy, v černém fraku se žlutými knoflíky a na čepici kokardu. Lidé vykukovali z okének, kam jde. Šel do krámku k Abrámkovi. Žid byl doma a čekal patrně na něho. Přivítal jej a hltavě přečetl listinu, již mu přinášel. Byl to od krajského soudu platební rozkaz, aby manželé Olivovi do tří dnů zaplatili Abrámkovi tisíc šest set deset zlatých a dva krejcary a patnáct zlatých dvacet krejcarů soudních útrat a nákladů pod eksekucí.

Žid se usmál. Dal poslovi celou zlatku, ač dobře věděl, že mu jen osmnáct krejcarů od cesty patří a dal mu ještě k tomu nalíti skleničku té nejlepší své rosolky.

Posel nato odešel a šel k Olivovům. Tam do-

ručil Martinovi i Rozárce, každému po jednom listu, stejně znějícím. Byl to týž platební rozkaz, který dostal Abrámek. Přijav od nich potvrzení, že listiny jim dodány, odešel.

Oba manželé četli pozorně, slovo za slovem listinu a nepřišli ještě ani k slovu pro překvapení v ní obsažené, když už tu byl Abrámek jako na koni.

„Nu vidíte, že jsem měl pravdu," zvolal vesele hned ve dveřích; „že je to tak, jak jsem vám povídal?"

„Ale tu stojí, že máme směnku vám do tří dnů vyplatiti," namítal Martin, probrav se z překvapení.

„Nu nechte to státi, když to stojí," vykládal Abrámek; „vždyť jsme, můj bože, naši, mne se přec nebudete báti? Však já tak brzy nepovedu na vás eksekuci."

Olivovi manželé dali se uchlácholiti. Uschovali platební rozkazy a spoléhajíce se na slib židův, ani se žádným rozumným člověkem se nepotázali. Tak uplynuly tři dni, manželé nepodali protestu a platební rozkaz krajského soudu vešel v právní moc. Abrámek byl na koni, Martina a Rozárku měl ve své moci.

Měl bych sto chutí na tomto místě se pozastaviti a poukázati k tomu, že jest již dávno na čase, aby naše zákonodárství, pátrajíc bedlivým okem po příčinách, jež přivádějí v smutný úpadek blahobyt našeho lidu, nadšeno pravou, zdravou a šlechetnou lidumilností, nejen si všimlo, ale ostře probralo a zrale promyslilo mnohé odstavce platného směnečného zákona. Co vhodné jest a potřebné pro poměrně vzdělanější kruhy obchodnické, nehodí se v rovné míře v témž obsahu i dosahu méně vzdělaným kruhům měšťanským a rolnickým.

Právník mysli vlídné a pružné, řídící se nabytými zkušenostmi, nebude mi zajisté celkem odporovati, ovšem ale namítne, že kdo přijímá na se směnku, činí to o své vůli a újmě a že na něm jest, aby sám řádně se poučil o zákoně, jehož předpisům a úkolům samovolně se podrobuje. Pravda, avšak nezapomínejme, pánové, že zřídlo, z něhož rolník především svou veškerou vzdělanost čerpá, jest vesnická škola a že tato, jak byla a z veliké části posud jest, v ohlédání se na potřeby praktického života jest posud znamenitě nedostatečná. Šířit ona ovšem za našich dnův program svůj, ale velmi málo ve směru praktickém, a nemíjím se s pravdou, tvrdím-li, že mezi tisícem učitelův neb učících kněží sotva spočteš jich pět, jež směnečnému zákonu dobře rozumějí a vůbec s to jsou, aby hrubé z něho rysy aspoň dospělejším žákům vyložili a ukázali, jakým spůsobem rolník směnkami do neštěstí může přijíti. Probeřte čítánky školské a marně budete pátrati po článcích podobného obsahu. Jděte do obecných škol městských a stejné nadejdou vás vady.

Prohodíte: kam nedostačuje národní škola, tam vypomáhati musí prostonárodní literatura. Přicházíme tím na pole, jež dávno tak se nevzdělává, jak toho žádá osvícený a upřímný národovec lidu svému. Pracuje se ovšem, tytýž i s náležitou opravdivostí, avšak bez soustavy a nevždy v pravých praktických směrech. Mámeť některé dobré spisky o směnkách, avšak celkem prostonárodní právnictví málo vyneslo posud blahodárných pro lid plodův. Klepám na dvéře vaše, čeští soudcové, jež sešedivěli jste, obírajíce se právními poměry našeho lidu. Dukáty, věru, nesvážily by se zkušenosti vaše a rady vaše, čelící k blahu lidu našeho! Proč mlčíte, proč nepíšete?! I vy máte k zemi a

národu své povinnosti! Nezapomínejte na to v prázných chvílích! Vědomí, že dobrý vykonali jste čin, omladí pak dny ctihodného vašeho stáří!

Zákonodárství, ač chce-li důstojným spůsobem rozřešiti úlohy své vznešené, musí především dbáti míry všeobecné vzdělanosti v zemích, pro které pracuje. Sebe menší odchýlení se od pravdy této mstívá se strašně. Lid nepřilne nikdy k zákonům, jež nevpustily kořeny své v jeho lůno, hledíť na ně s kruchty, považujet je více za bič na sebe spletený, než za ochranný štít a nepřichází nikdy k onomu jasnému právnímu vědomí, jež činívá státy šťastné. Jen s největší opatrností smí zákonodárství pohlížeti k vzorům jiných státův; zákony nedají se rovněž tak přenášeti, jako nedají se vymýšleti pověčným svým řídíce se řádem: Svoji podle svého k svému.

XV.

Z neznalosti zákona propásli Martin a Rozárka třídenní lhůtu k odvolání se proti žalobě Abrámkově u krajského soudu, a ač trnuli před hrozným slovem eksekuce, jak v listinách jim dodaných stálo, byli přece tak lehkověrni, že dali na slovo Abrámkovo, že to všecko jen tak a že se ho nemusí báti, an tak brzy na ně exekuci nepovede.

Žid řekl:

„Víte co, počkám vám, když budu viděti.“

„Když budu viděti.“ Jaký hluboký a osudný smysl v tomto židovském „uvidíme“ leží, nenadáli se manželé Olivovi ani ve snách, vždyť neměli ani tušení, jaké právo nad nimi Abrámek má, netušili, že má právo každou hodinu nejen ty peřiny

jim prodati, na nichž odpočívali, ale i statek, dvůr, polnosti! A nešťastný Martin posud se nestaral, aby nabyl náležitého u věci vysvětlení a aby se vypůjčenými v čas penězi zbavil hrabivého žida. Bláhovec věřil Abrámkovi, jenž jej stále chytře líčenou vlídností a pod barvou přátelství vodil za nos, aby jen hodně mnoho z něho vyssál. Byl-t Martin a jeho statek tučná moucha pro bezohledného pavouka, jakým byl Abrámek. Jenom pozvolnu, krok za krokem, šel Abrámek za svým cílem dobře věda, že tak nejdále dojde. Pro okamžik nechtěl na Martinovi peněz, za to mu musel ale Martin brzy sem, brzy tam jeti, což všecko by bylo dělalo hezké peníze, kdyby si to byl Martin zapisoval a tak měl Abrámek stále z něho výdělek. Mimo to dával mu na úvěr špatné zboží za dobré peníze a Martin už pro dobrou vůli nesměl jinde nic koupiti. To nejhorší ale bylo, že Martin u veřejném mínění čím dále tím hlouběji klesal. Lidé myslili bůh ví jak silně je u Abrámka zadlužen!

Přišly žně, které byly jen prostřední. Naděje Martinova, že bude moci zaplatiti Abrámkovi, rozcházela se v dým a páru. Však Abrámek už napřed to věděl, jinak byl by byl záhy proti Olivovi soudně vystoupil.

„Co teď?“ radil se Oliva s ženou svou, když obilí měl doma a tolik už z rozličných polí vymláceno, že věděl skoro s úplnou jistotou, jaký má na penězích výtěžek. „Rozpočítal jsem si všecko bedlivě a vidím, že s dobrým svědomím ani čtyry sta zlatých Abrámkovi vrátiti nemohu, nechceme-li, i kdybychom každý krejcar desetkrát obrátili, přijíti znova do nedostatku. Bůh ví, jak vybředneme z těch nehod! Co teď?“

„Musíme porozprávěti s Abrámkem,“ odvětila

Rozárka zamyšlena a stísněna vědomím, že i při tom nejlepším hospodářství nepřichází aspoň naděje brzké spásy. „Řekneme mu pravdu a on snad počká. Něco ovšem mu budeme museti strčiti do ruky, to víš, žid je žid.“

Martin si vzdychl a stáhl čelo u vrásky. Abrámek stal se mu už tak protivný, že nerad se s ním pouštěl do řeči. Leč co zbývalo mu jiného než uposlechnouti Rozárku? Pozvali židáka k sobě a Martin mu po mnohých okolcích přece pověděl pravdu.

Abrámek stavěl se nad míru překvapeným, nespokojeným, ba ustrnulým.

„Co mám z ohledů a přátelství, s kterými s vámi jednám?“ naříkal. „Jiný na mém místě udělal by krátký proces. Dobyl by si eksekučního práva a vedl by na vás eksekuci. Vždyť víte, že peníze nejsou mé, že to vše jde jen na mé jmeno. Co mne to stálo práce a výloh, nežli mně věřitelé slíbili, že počkají, až budete míti po žních. Teď, když s jistotou čekají, že jim zaplatíte, mají utříti hubu a já jsem v bryndě. Mám vás rád, Olivo, ale to nahlídnete sám, že to tak nemůže dále jíti. Já musím si krýti svou vlastní kůži.“

„Však ta něco už vydrží,“ prohodil Oliva s úsměškem.

„Nu nevím, kdo z nás má pevnější,“ odsekl Abrámek významně.

Dali se do vyjednávání, jehož konce snadno se domysliti. Po silném zdráhání vyslovil se žid v ten rozum, že všemožně přičiní se k tomu, aby na čas exekuci od Olivy odvrátil, připomenul však s důrazem, že to tak zhola, to jest bez peněz nepůjde; Martin, vida na všech stranách nezbytí, musel se naproti tomu podvoliti k novým, dosti

těžkým obětem, jež průběhem času vždy hlouběji podrývaly ohrožený jeho blahobyt.

Tak uplynulo několik měsícův, druhý vždy horší nežli první. V Olivovic statku vypadalo to smutně. Hospodář byl po celý čas zasmušilý, hospodyně nevyšla z tísně, čeládka, jež taktéž úpadek hospodářství cítila, nepracovala s chutí a nedbala, vždyť oko Martinovo nedohlíželo k ní více tak bystře, jako druhdy. Předtucha, že zlé přijdou časy, ovládala duše všech lidí na statku, ba i ten dobytek nekoukal tak vesele do světa jako dříve. Martin jindy dosti čilý, zleniveł na mysli. Míval sice tytýž jasnější a lepší chvíle, v nichž přicházel k sobě a se vzmužoval. Přemýšlel pak o tom, jak by vypracoval se z tísně, v niž čím dál tím hlouběji upadal, však marné namáhání! Dobrý nápad nepřicházel a Olivovi samému se zdálo, že zlé mocnosti rozum jeho očarovaly, že hrozný osud jej sobě za terč vystavil. Po takových trudných chvílích div že Martin nezmálomyslněl. I býval často z pohromy své tak teskliv a žalostiv, že zapomínal na dobro, že jest mužem, jemuž od boha dána povinnosť, odpírati statečně nehodám a svízelům života. Zkrátka, byv chytrým šejdířem do těsna vehnán, nevěda sobě ni rady ni pomoci, stal se Martin netečníkem i k takovým věcem, jež byly nejdůtklivější.

„Buď si jak buď, nějak bude," těšil se bláhovec; „já to více nepředělám! A k čemu se trápiti, k čemu teskniti, vždyť nemám pro koho! A kdybych i na krásně doklepal, což na tom? Nebudu ani první ani poslední, jenž židy přišel o statek. Na sklenici piva a dýmku tabáku vždy mně zbude! K čemu v starostech tápati? Vždyť nemám pro koho!"

Ubíhaly neděle, ubíhaly měsíce. Minuly bílé

vánoce a blátivý masopust a vlašťovky vrátily se ze zimní pouti své a přinesly s sebou zelené jaro. Zelené jaro! Koho bys ty nepotěšilo?! A Martin chodil posud tak zasmušilý jako v zimě. Či nehřálo pro něho to zlaté slunce, či nezelenalo se pro něho to bujné osení, či zatvrdilo se tak jeho srdce, že navždy utkvěl v něm chlad a stín?! Starosti, žalosti! Neubývalo jich, a přibývalo jich. Kupily se, tlačily, těsněly; těžko srdci oddechnouti, těžko srdce otevříti dobrému, štědrému jaru! A Rozárka?

V posledních časích ovšem patrně scházela a sešla, však sotva zavoněly v houštinách letošní fialky a střížlíčkové z lesa do zahrad ke křovinám se vrátili: byl by bystrý pozořovatel spatřil na ní jarní změnu. Oko se zalesklo, lícem prokmital líbezný ruměnec, hlas nabýval zvučnosti. Dobré boží jaro nezapomnělo na vadnoucí její srdce.

Martin si nevšiml té změny na ženě své; měl jiné starosti. Abrámek, když byl svou kořist přes zimu notně vyssál a tam ji přivedl, kde ji vůbec míti chtěl, jal se proti Martinovi příkřeji vystupovati. Nemluvil více tak zdvořile a vlídně, a proč by také mluvil?

„Přechází mne už trpělivosť," tvrdíval Martinovi; „já vás nikdy neutiskoval, ale vy mne utiskujete, že se o to nestaráte, abyste mne vyplatili. Pán bůh ví, že mám srdce v těle, ale srdci svému jsem nepůjčoval, nýbrž vám. Mimo směnku mám u vás tolik a tolik za odebrané zboží, což myslíte, že kupec mně tak čeká, jako já vám? Víte co, starejte se a zaplaťte, za týden, za čtrnáct dní a budete míti ode mne pokoj."

„Kterak mám přede žněmi zaplatiti," naříkal Martin.

„Což já to vím?" odvětil žid. „Což mně po

tom, zaplatte tak nebo tak, jen když budu vyplacen. V loni mluvili jste zrovna tak, a na přes rok nebudete třeba jinak mluviti než mluvíte letos. Já myslím, že mluvím po česku, že mne pochopujete.“

„Až příliš,“ podotkl trpce Martin.

„Nu tak vidíte, spořádejte se a budeme opět přátelé.“

A Martin se nespořádal, nemohl se spořádati; k židům nechtěl a jinde mu nevěřili, a co ještě horšího, Martin nestaral se o to, aby se srovnal s Abrámkem a myslil ve své netečnosti, že žid se dá přece oblomiti a že k nejhoršímu prostředku nesáhne. Eksekuce! Martina polil při tom slově mráz. To slovo mu nešlo z mysli a nedalo mu spáti. Jako děsná můra tlačilo jeho duši. Venku, v přírodě, bylo tak krásno a líbezno, a v prsou Martinových prohánělа se děsná můra eksekuce. Ač byl při své netečnosti lehkověrný, přece neměl síly můru tu lapiti a zadusiti.

Byl začátek máje, odpoledne tak krásné, že táhlo všecko člověka do polí. Martin byl za nějakým účelem v městě. Jda po náměstí potkal starého Jáchymka, písaře od soudu, šedivého to a dobrosrdečného muže.

Když se pojednávalo o pozůstalost po otci, seznámil se Martin s Jáchymkem, jenž listiny proň opisoval a Jáchymek si Olivu pamatoval, neboť měl dobrou paměť, a Martin byl mu za opisování vděčným.

Jáchymek se zastavil a promluvil k Martinovi:

„Nejste vy Martin Oliva ze Štěpánova?“

Martin se zachvěl a zajikavě odpověděl:

„Jsem, pane Jáchymku.“

„Jestli pak víte,“ pokračoval Jáchymek, „že Abraham Sicher ze Štěpánova vydobyl si vklad

eksekučního práva na živnosť vaši a vaší manželky, a že zároveň tyto dny povede eksekuci na movité vaše věci?“

Martinovi bylo tak, jakoby mu byl někdo nůž do srdce vrazil.

„Nevím,“ pravil polo na hlas a vyvalil v užasnutí oči na neblahého posla.

„Nu, proto vám to povídám, že to nevíte. S pánem bohem.“ To praviv odešel Jáchymek do blízké trafiky bezpochyby pro kolky.

Martin hleděl chvíli za ním; nebyl s to, aby pozved nohu k chůzi. Byl ohromen, zdrcen. Čeho se bál, o čem se domníval, že přece snad nepřijde, to vcházelo ve skutečnosť a překračovalo již již práh jeho příbytku. Nebylo o tom více pochybnosti. Jáchymek byl od soudu, mluvil málo, ale když něco řekl, byla to čírá pravda. Pravda ta ohromila Martina, že dobrou chvíli stál na jednom místě. Když se myšlénky jeho trochu spořádaly a soudnosť jeho z mrákot probrala, obrátil se a šel rovnou cestou domů nevzpomněv ani, že koně má ve městě. Šel přímo k Abrámkovi, jehož ale nešťastnou náhodou doma nezastal. Vyšel prý, jak vypravovala Martinovi židovka, brzo po obědě se zbožím do okolních vesnic a nařídil, aby ho dnes nečekali. Martin svěsil hlavu a usedl unaven na stolici.

„Což kdyby zítra bylo pozdě, kdyby . . .?“

Nedomyslil, cinkání zvonku v krámku odvolalo židovku ze světnice. Někdo se tam ptal po Abrámkovi a vyřizoval, aby až přijde, stavěl se u Čertováka. Martin vyskočil a nevěděl proč.

„Abrámek, Čertovák! Snad by naposled nebyli ve spolku, aby ho zahubili?“ Myšlénka ta prolítla mu rychlostí blesku zamračenou hlavu. Odešel domů v napnutí a rozčilení, jakovéhož

kdy nebyl zakusil. Byl rád, že nepotkal Rozárku, že nemusel mluviti. Šel do stáje a vrhl sebou na lože čeledínovo. Polotemno a klid, jakéž tam panovaly, ukonejšily asi za hodinu rozvichřenou jeho mysl. Cítil se dost silným, jíti Rozárce na oči. Šel do čeledníku. Stmívalo se zatím venku, po krásném dnu krásný následoval večer. Rozárka odbyvši čeládku večeří a vůbec denní svou práci, šukala sem tam po čeledníku. Byla nepokojna, velmi nepokojna, a oko její často kradí utkvělo na Martinovi, jenž hlavou o dlaň opřenou za stolem seděl zabrán v dumání. Rozárka tušila, že se Martinovi něco zvlaštního, nemilého přihodilo, neptala se však po tom ani slovem. A jakby také se tázala, vždyť neměla ani k tomu pokdy, neb duše její v této chvíli kypěla jen radostmi a sladkými nadějemi. Oko jí svítilo a líce se rdělo ruměncem štěstí. Vzchopila se a šla odhodlaně k muži svému ke stolu v rohu.

„Martine," pravila hlasem v blahu a štěstí se tetelícím, „Martine, mám pro tebe radostnou novinu."

„Jakou," odvětil zasmušile Martin, aniž by byl k ní pozvedl oka svého.

„Martine, bůh vyslyšel konečně vroucí modlitby tvé, věz: budu matkou."

Martin vyskočil, jako by jej byla zmije uštkla.

„Co že jsi řekla," vykřikl chopě zprudka Rozárku za ruku.

„Budu, Martine, matkou."

„Ty že budeš matkou! A s kým, pro boha, máš to dítě?"

Rozárčino štěstím zářící líce zbledlo mžikem jako stěna; myslové ji opustili, kolena klesala, vrávorajíc poroučela se k zemi. Tenkrát ji Martin nenechl upadnouti. Jako blesk přiskočiv chytil ji

do náručí svého, přivinul omdlévající k burácejícím prsoum a vtiskl jí na stydnoucí rty ohnivé políbení. Oči se mu zalily slzami, stísněnému srdci po dlouhém čase najednou se ulehčilo, zapomněl na celý svět, nemyslil nic, neviděl nic, než že je nevýslovně šťasten, že bude míti potomka. Vřelé políbení, jež hořelo na její rtech, a horké slzy, jež jako deštík z oka Martinova kapaly na její líce, a bouřlivý tlukot srdce Martinova probudily Rozárku z mdlob a mrákot. Dobré srdce její porozumělo v okamžikn Martinovi. I vztýčila se v jeho náručí, ovinula kolem šíje jeho měkké své lokty a přitiskla se tak k jeho srdci, jakoby na věky s ním srůsti chtěla. I Martin drže ji kolem pásu nejinak ji k sobě vinul, než jakoby drahou žínku chtěl vtlačiti do srdce svého. Dlouhou, hodnou chvíli stáli tak u stolu v čeledníku v němém objetí; jeden ani druhý nepřišel k slovu, vždyť překypuje-li srdce radostí, nedostává se slov!

Martin první se vzpamatoval a nabyl řeči.

„Rozárko, ženo má, děvče mé drahé,“ zvolal vášnivě pohrouženje oko své v laskavý pohled Rozárčin a tiskna ji k šťastným prsoum svým; „jak jsem já ti ubližoval, já nešťastník, já surová duše! Odpusť mně, děvče, odpusť, vždyť měl jsem oko bělmem zastřené, a rozum můj, bůh ví, kde se toulal! Teď tě zas mám, teď tě neopustím a žádná moc světa i pekla více mne od tebe neodtrhne. Ty budeš matkou, ty porodíš mně syna, Rozárko, boha se za svědka dovolávám, ty mne více nepoznáš, ty uvidíš teprvé a poznáš, jaký jsem já, tvůj věrný muž, tvůj upřímný Martin.“

Najednou se Martin zarazil a zachvěl, jakoby smrť na něj sáhla. Do ráje blaženosti, jenž rozkládal se duší jeho, vedraly se rázem dvě příšery, temné, strašlivé, děsné: Abrámek a eksekuce!

„Co je ti, Martine,“ tázala se zajikavým hlasem Rozárka tisknouc mu prudce pravici.

„Nic, dítě, nic,“ přemáhal se Martin, „vzpomněl jsem si na minulost.“

Ubohý Martin! Neměl síly a odhodlanosti, aby s barvou šel na světlo. A jak by byl býval s to v tomto nejkrásnějším života svého okamžení zarmoutiti Rozárku.

„Nic, dítě, nic,“ dodal laskavě, „štěstí, jež mně chystáš, tak mnou lomcuje, že nevím, čí jsem a odkud jsem.“

Byl pevně odhodlán zatajiti tu noc aspoň strašlivou novinu, již dostal dnes ve městě.

Rozárka dala se uchlácholiti, majíc ale tušení, že Martin si připomenul Abrámka, dodala hlasem plným důvěry, aby Martina vzmužila:

„Nic si z toho nedělej, Martine, že poslední léta se nám špatně vedlo. Přičiníme se společně, ve dne i v noci, aby bylo lépe. Všecko se zas napraví, bůh nám pomůže a zbavíme se starostí, které nás hnětou. Já budu dvojnásob pracovati a hospodařiti . . .“

„A já, bůh ví,“ skočil jí Martin do řeči, „nepřipustím, aby tobě se děla újma. Ty nosíš můj poklad pod srdcem! Bůh mi svědek, celý rok nesmí mně maso na stůl a pivo do úst, já budu žíti, pracovati, odpírati si, všecko pro vás, pro tebe, Rozárko, a pro synka. Bůh mě zatrať, nedostojím-li slovu!“

Rozárka se rozčepýřila radostí. Tak neslyšela ještě nikdy Martina mluviti. Pravda, svatá pravda, ona Martina ještě neznala, ona nevěděla posud, koho milovala. Nyní teprvé světlo jí vycházelo. Martin byl hoden úcty. Chopila jeho pravici, políbila ji a pokropila ji slzami vděčnosti.

Martin ji z nova k sobě přivinul, pak pro-

hlédl dvůr a stavení a vrátiv se odváděl Rozárku do komory.

Když den po svatbě poprvé tam ženušku svou vedl, nebyli oba tak šťastni jako dnes. Pravda, milovali se tenkráte také upřímně, ale což jest láska milencův proti lásce manželův, jichž srdce po dlouhém nedorozumění, po hořkých trudech a trampotách, jimiž postlal tvrdý osud společnou jich cestu, se shledala a spojila v jeden mocný, pevný svazek.

Jsouť v živubytí lidském okamžikové, v nichž takořka sestupuje bůh do srdce lidského; v takovém svatém pocitu překročovali dnes Martin a Rozárka práh své ložnice.

XVI.

Martin měl dnes podivnou noc. V nejsladších nadějích, pln důvěry v sama sebe, že sobě, Rozárce i potomku svému dobrou připraví budoucnosť, se smělými a skvělými plány, které zbudovati mu pomáhala včerejší radostnou událostí podnícená obraznosť, usnul poměrně záhy po boku šťastné své ženy. Spal tvrdě, nikoliv ale dlouho. Sotva že ponocný u můstku na silnici dvanáctou odtroubil, procitl. Oknem vkrádalo se do komory tajemné kouzlo teplé a krásné jarní noci, a oválo tak probuzenou duši Martinovu, že první chvíli ani jak náleží k sobě nepřišel a na hořkou skutečnost ani nevzpomněl. Vše, co zažil včera večer, zdálo se mu býti snem, pohádkou z dětských let. Pravidelné, lehké oddychování Rozárky vedle něho zapudilo všecku pochybnosť. Nebyl to sen, ani pohádka, Rozárka bude matkou, on šťastným otcem! Šťastným? Martin vztýčil se v loži svém a svěsil

hlavu. Holá, neúprosná skutečnosť zahnala rázem všecky ladné sny z duše jeho, a opanovala ji s celou svou hroznou váhou. Abrámek, Jáchymek, eksekuce! Martin se otřásl a vystřízlivěl, jakoby byl někdo vědro ledové vody naň vychrlil!

Ty tam byly najednou všecky pěkné naděje, všecka důvěra v sama sebe, všecka síla z ní se řinoucí!

Martin vstal s lože, přistoupil k oknu a podíval se ven na doškové střechy v malebném neladu vesnicí se rozkládající.

„Jak šťastni jsou lidé, jež pokojně spějí pod těmito střechami! Já nespím, spaní mne opouští, já nejsem spokojen, já nejsem šťasten! Proč právě mne vybral si osud z tisícův, aby mně zkazil život? Osud! Otec říkával, že to hloupé slovo . . . Člověk sám, říkával, vinen bývá svým neštěstím. Kde a v čem vina má! Či vinen jsem já, že mně potlouklo, že potřeboval jsem peněz? Či vinen jsem já, že obrátil jsem se k židovi?“

Martin se zarazil. Svědomí se v něm ozvalo a pravilo k němu krátce, suše, děsně, proč nešel jsi jinam?

Martinovi bylo, jakoby stál na uzoučké lávce a jako by neviditelná ruka strkala jej dolů, dolů do hluboké, černé vody; tápal rukama, nebylo, čeho by se zachytil, na čem by se zadržel. Celá tíže viny svalila se mu na duši, cítil a pochopoval, že lehkověrnosť, neopatrnosť, láska k pohodlí a k nečinnosti, netečnosť k zájmům životním v rozhodné chvíli stávají se vinou, z níž líhne se pak útrapa za útrapou, nehoda za nehodou. Martin cítil v této chvíli poprvé, že neleží osud mimo člověka, ale že leží v něm, a že člověk statečný a opatrný vždy dost má zbraní v rukou, aby potřel nehodu. Potřebí jen v každý čas býti pohotovu

k boji a zápasu. A promešká-li netečností svou pravý k boji čas, pak — bývá pozdě.

Pozdě!

Martinovi div že hlava se nerozskočila. „Je s tebou pozdě," položil si bezděky tvrdou otázku; „je pozdě už zachrániti se, Rozárku, dítě tvé?"

Martin nezmálomyslněl. Statečnost přirozená duši jeho, jež tak dlouho v ní dřímala a spala, jala probírati se z těžkého spaní. Jednalo se o dítě jeho, Martin nemohl zmálomyslněti! Co počíti, jakým způsobem zastaviti eksekuci? Martin se nutil k střízlivému myšlení, duše jeho rozpadla se ve dvě bytosti: v soudce a Martina samého. Martin rozumoval a nabízel prostředky, soudce rozhodoval. Martinovi se vedlo zle, neb soudce ku konci musel mu říci: zabředl jsi už tak hluboko, že, není-li ti pomoc nemožná, je jistě velmi, velmi těžká. Martin byl ohromen, nikoliv ale zdrcen, vždyť měl dítě své před očima! Znova nastal zápas; stejně byl smutný. Naděje v pomoc byla daleká. Martin byl unaven na duši i na těle; sklesl na židli u okna stojící a uložil těžkou hlavu v dlaň. Byl smuten až k smrti.

Nad střechami svítalo. Slabý, červený pruh táhl se podél hřebenův jejich, šířil se do výše a první pablesky denního světla vstoupaly pozvolna do modrošedé oblohy. Kohouti kokrhali po dvořích, vrabci cvrlikali. Rozednívalo se. Slunce vycházelo. Rozárka se probudila a promluvila k Martinovi.

Martin přišel k sobě a bolestně se podíval k Rozárce.

„Můj bože, Martine," zvolala poděšená Rozárka, „co je ti, muži!?"

„Probudil jsem se dříve nežli ty a přemýšlel o tom, jak bychom si pomohli, aby dítě naše na nás nenařikalo."

„Bůh pomůže, Martine!“

„My musíme si pomoci, Rozárko, já musím pomoci a sice co nejdříve, hned. Připrav mně, dítě, snídaní, musím za svou prací, nepřijdu domů snad až večer, snad dříve, neměj o mne starost, budu za svým povoláním.“

Po snídaní loučil se Martin s Rozárkou; loučil se tak, že oběma vstoupily slzy do očí. Proč? Bůh to věděl a Martin. Měl už jistý cíl a jistou cestu před sebou. Když Rozárka odešla do kuchyně, vyndal z truhly v šátku zaobalenou pistoli a ukryl ji v kapse.

Když odcházel, vytrhl se jen násilím z náručí Rozárčina; krok jeho byl nejistý, matný. Rozárka jej vyprovodila před vrátka. Stiskl jí prudce ruku, zahleděl se na minutku do uslzených její očí a odešel. Šel rovnou cestou k Abrámkovi. Žid nebyl doma. Ještě nepřišel.

„Kdy pak přijde?“ tázal se důtklivě Martin židovky.

„Nevím, Olivo. Možná, že ráno, možná že popoledni, nebo k večeru; jak půjdou obchody.“

„Snad nepřijde až s eksekucí,“ pomyslil si Martin a svěsil hlavu.

„Stavím se tu za hodinu,“ odpověděl hlasitě; „vyřiďte Abrámkovi, aby neodcházel, až přijde domů a čekal na mne.“

Odešel.

Židovka hleděla potutelně za ním; věděla asi dobře, co dnes Martina očekává a že Abrámek přijde domů už s pánem od soudu. Snad měl Martin vítr, odkud?

Zasmušilejší vyšel Martin ze židovny nežli tam vcházel. Šel po silnici ze vsi ven. Pod starou, květy obsypanou hruší se zastavil. Přemýšlel, odhodlal se; obrátiv se do vsi šel k Čertovákovi.

Bylo mu asi krušno a horko okolo srdce při chůzi té. Věděl, že jde k nepříteli svému, že sotva co pořídí, že se pokoří, ale což na plat, jednalo se mu o dítě, o poklad, jenž více váží než všecka hrdost a pýcha, než všecka selská čest! V smutku a rozčilení, v němž se právě nacházel, nevzpomněl ani na to, že by Čertovák dle včerejších slov v židově krámku mohl býti ve spolku s Abrámkem. Jediný Čertovák mohl míti peníze na hotovosti, jediný on z celé vsi mohl mu z tísně pomoci, mohl od něho odvrátiti hanbu a zkázu. Sotva Martin na dvůr vstoupil, byl už podivně uvítán. Hafan Čertovákův div naň nevyskočil. Bůh ví, jak se to stalo, že Martin si při tom vzpomněl, jak štval svého psa na Rozárku. Čertovák vyšel na práh stavení a zavolal na psa.

„To jsou k nám vzácní hosté," pravil ne bez úsměšku; „ba zdá se mi, žes tu ani nikdy nebyl, Olivo?"

„Rád bych s tebou mezi čtyrma očima promluvil," odvětil Martin nesměle.

„Nu pojď, promluvíme, mnoho-li budeš chtíti."

Po té uvedl Čertovák Martina do světnice. Byli sami.

„Co mně přinášíš?" ptal se Martina.

„Raději bych něco odnesl," odpověděl Martin.

„Snad nezalítla sem vaše slepice!"

Martin se zachvěl; cítil, že v žertu tom, tak všedním, ukryta jakási jízlivost.

„Mám něco příliš důležitého na srdci. Tlačí mne to jako skála. Ty bys mohl mně pomoci, kdybysi chtěl."

Martin se zamlčel, čekaje snad nějaké povzbuzující slovo od Čertováka. Zmýlil se. Čertovák řekl jen na to zcela lhostejně: „Nu?"

Oliva se zarazil; vnitřní jakýs hlas mu říkal,

že se před Čertovákem zahazuje, že lépe by udělal, kdyby okamžením odešel. Leč pomyšlení, že pracuje tu za své dítě, přimělo Martina k tomu, že zůstal a Čertovákovi celou záležitost do podrobna vyložil.

„Ty jediný," dokládal Martin, „mohl bys mně z celé vsi pomoci; ty míváš peníze pohotově a tvou rychlou pomocí zastavil bych eksekuci, odvrátil od jmena svého hanbu, zachránil sebe a ženu mou. Ty víš, že za to mám a že nemůžeš o nic přijíti. Jak bůh nade mnou, budu ti vděčným až do smrti, pomůžeš-li mně dnes."

Čertovák vyslechl Martina pokojně od začátku až do konce. Při vší své vypočítavosti a prohnanosti nebyl s to, podívati se Martinovi do očí. Nebyl tak špatný, aby byl sám před sebou se nerděl za jednání své proti Martinovi pomocí Abrámka; neměl ale tolik šlechetnosti v duši, aby byl cítil soustrast s Martinem, jenž tak otevřeně a upřímně se mu se vším svěřil a za pomoc tak snažně jej prosil. Necítě ani soustrasti, nebyl ovšem v té míře, aby byl jednání své proti Martinovi zarazil a v této důležité chvíli je změnil ve prospěch Martinův.

„To je ovšem smutná historie, Olivo," odpovídal po chvilce Čertovák, „ale ty mýlíš se ve mně, myslíš-li, že mohu v každou příhodnou chvíli tisíce z rukávů vysypati. Pravda, míval jsem před předlonským potlučením někdy i několik set při ruce, ale od těch dob, kdybys mne na sto stran obrátil, nenašel bys ani stovky. Ta naše nynější sedlačina není podle toho!"

„Tys neutrpěl tak jako já," namítal Oliva.

„Utrpěl až dost; věř, že mám ještě letos a že i na přes rok budu míti dost tvrdých oříšků

k louskání. Pak mám tři děti a ty také něco snědí a spotřebují.“

„Pomoz, můžeš-li jen trochu,“ pravil Martin důtklivě; „a pusť mimo všecku starou kyselost ke mně. Bůh ví, budeš mým ochráncem. A pak nejedná se mi ani o mne, ale o dítě mé, které očekávám a které žena má nosí pod srdcem.“

„Tedy očarovaná buchta přece účinkovala,“ vyjelo Čertovákovi z úst.

Martin zbledl a sáhl levicí do kapsy na pistoli. Na štěstí padlo jeho oko na obraz matky boží, visící v koutě nad stolem. Zdálo se mu, že podobá se Maria Rozárce a že k němu tak prosebně hledí... Martin pustil z ruky pistoli do kapsy.

„Byl to žert, nemyslil jsem nic zlého,“ omlouval se Čertovák.

„Tedy odejdu s práznem,“ mluvil Martin více pro sebe než k Čertovákovi. „Ty můžeš pomoci a nechceš, nuže měj na svědomí to, co přijde.“

Po těch slovích Oliva odešel. Čertovák stál chvíli nepohnut na svém místě. Poslední slova Martinova tak jej překvapila a dojala, že duše se v něm obracela. Měl sto chutí Martina nazpět zavolati, leč neučinil tak.

„Hlouposti,“ zabručel nevrle. „Což na tom, přijdeš-li na mizinu, nebo ne. Proč jsi se zapsal židovi, já tě k tomu nepřemlouval!“

Odcházeje od Čertováka byl Martin tak v duši své rozladěn a sklíčen, že pro okamžik nevěděl co počíti. Před očima dělaly se mu mžitky, hlava ho pálila, kolena mu klesala. Nevěděl, je-li den nebo noc, jen tolik cítil, že život jeho je mu těžkým a hnusným břemenem. Ztíží jen se vzpamatoval a šel znova k židovi. Abrámek posud nebyl doma. Při tom stavu duše, v němž se

Martin nyní nacházel, bylo to už ubohému muži jedno.

„Učinil jsem, seč jsem byl," pravil k sobě Martin hlasem bezzvučným a prázným vší živosti a síly. „Co dále přijde, bůh to suď. Mám života už po krk!" Na to potácel se z vesnice ven do polí k Pokrvadlům.

Slunce dnes sice dosti pěkně vycházelo, avšak obloha se později zatáhla a den byl celkem nevlídný. Chvílemi sypal se deštík ze šedých mraků a po polích táhl od západu vítr, chladný a sychravý. Osení v polích nestálo letos výborně. V zimě bylo málo sněhu a mrazy, jež padly na holé osení, škodily i semenu v zemi i útlým lodyhám. Leč toho všeho nevšímal se Martin chodě po mezích, ba nevšiml si ani, jde-li podle svého pole, nebo podle cizího. Se sklopenou hlavou ubíral se posléze po mezích nahoru k lesu. Co táhlo jej do lesa? Toužil po samotě? Možná. Samota lesní, hlavně na jaře, jaký to dobrý lék pro duši unavenou a zarmoucenou! Snad chtěl Martin si v lese odpočinouti po svízelích, jakých v duši jeho nakupila společnost lidská! Ano, chtěl odpočinouti, nevšak na čas, on chtěl na vždy odpočinouti . . . Měl života po krk, byl ztrýzněn, unaven, v duchu svém zatemněn a otupen. Nevzpomněl více na včerejší krásný a šťastný večer, nevzpomněl na dobré srdce Rozárky a na drahý poklad, jenž pod ním spočíval. Martin nevzpomínal vůbec, nemyslil, netoužil po ničem, toužil jen po pokoji a míru, po pokoji věčném, po věčném odpočívání!

Pokrvadla byl rozsáhlý, borový les, pokrývající temena a boky tří nepříliš vysokých, od jihu k severu za sebou stojících vrchův. Přes temeno prvního vrchu vedla známá nám již cesta ze Štěpánova do Zdaslavi, táž cesta, na níž se tehdy

Martin poprvé sešel s Rozárkou o pouti Zdaslavské. Bylo to první jich sejití, první rozmluva, při níž vyměnili sobě srdce své, při níž duše láskou tknuté a zňaté povzlítly a ocítily se na rtech šťastných milencův. Martin vstoupiv do lesa, překročil dnes tuto cestu beze vší vzpomínky. Těžké, divoké chmury tak mu zastřely duši, že nebylo lze proniknouti sebe slabšímu paprsku jasnějšího vzpomnění. Martin šel nevěda kam lesem pustým, vždy hloub a hloub. Krok jeho byl těžký a nejistý a noha smekala se na vlhkém, hladkém jehličí. Kdyby nebylo vůně, jež sosny vydychovaly, nebyl by nikdo jda lesem řekl, že jaro v zemi. Vysoké, staré sosny vypadaly tak smutné a vážné a šuměly tak tajemně a zadumčivě, že i veselé srdce by se bylo v společnosti jich rozsmutnilo. V tu stranu, v kterou Martin se uchýlil, nepřicházeli mimo havrany a vrány, jenž vysoko na sosnách hnízdívali, žádní jiní ptáci. I bylo tam ticho a mrtvo jako v hrobě a jen chvílemi bylo slyšeti, ani datlové a žluny tepou rovnými zobáky svými do kůry sosen, hledajíce pod korou ukryté larvy lykožroutův. Klepoty takové pak vypadaly, jakoby někdo hřebíky zatloukal do víka rakve. Jen sem tam bylo viděti veverku, jediného to veselého obyvatele pusté lesní hlubiny.

Dobrou hodinu toulal se Martin lesem, nahoru dolů, bez účelu a směru; jako v tom lese bylo i v duši jeho pusto; byl tak unaven, otupen, života syt, že se mu zdálo, že každou chvíli shrkne k zemi a více nevstane. Práhl, žíznil po pokoji věčném, mrtvém pokoji. Tak dostal se na temeno třetího vrchu. Bylo to místo, jemuž se lidé nejvíce v lese vyhýbali. Žádný nevěděl proč, ale každý se vyhýbal. Snad stala se tam před lety vražda, na niž už i báby zapomněly. Byly tam

asi tři neb čtyři dolíky, podobné hrobům a uprostřed nich vynikala skalka zpola mechem pokrytá. Sosny stály na tom místě jen řídce a rostlinstvo pro lepší a volnější vzduch a pro paprsky sluneční, jež tam měly volnější přístup, více tam se vyvíjelo než kdekoli jinde v lese. Hlavně tam rostla běloplstěná divizna, vrbovka, divoké maliny a plazící se ostnité ostružiny. Martin usedl na skalku a vyndal z kapsy v šátku zabalenou pistoli; rozbalil ji a díval se chvíli tupě do její hlavně. Natáhl zvolna a opatrně kohoutek a obrátil oči k šedému, smutnému nebi. Byl bez klobouku, jejž někde v lese ztratil a rozcuchanými vlasy jeho pohrával sychravý vítr; oko bylo ztrhané, bez všeho výrazu.

„Byl jsem, nebudu, jako tisíce jiných; Rozárka se za mne pomodlí a dítě mé . . . . “

Martin svěsil hlavu.

„. . . . Snad nalezne přátel, jenž se ho proto ujmou, že mělo nešťastného otce.“

„Dej vám pánbůh dobrýtro, Olivo,“ ozval se kus před ním svěží a zvučný dětský hlásek; „neztratil jste tuhle ten klobouk?“

Hlas ten náležel asi osmiletému děvčeti, velmi chudobně oblečenému, jež v jedné ruce kloboukem, v druhé na polo rozlámaným košíkem mávajíc, vesele hopkovalo nahoru ke skalce.

Martin vyskočil a vytřeštil na přicházející děvče oči.

„Co tu chceš?“ vypravil za chvilku ze sebe hlasem hněvivým.

„Co tu chci? Co mi dáte! To víte, že všecko vezmu jako kostelník z města, vejce, brambory, máslo nebo přízi. Blázen by nebral. Co dále od nalezení?“

„Čí jsi ty žábo?“ ptal se nevrle Martin.

„Jakobyste mne neznali! Jsem Fána po Šin-

deláři. Mamičku přece znáte a tatíčka jste asi také znali.

„Tvůj otec . . . “

„To je ten, co se před třemi lety oběsil v rokli nad pohodnicí, na té křivé sosně, ještě tam stojí ta sosna,“ dodalo děvče a slza se mu zaleskla v rozpustilém oku.

„Vás je více dětí?“ ptal se Martin bezděčně.

„Pět, zrovna pět, na chlup, Olivo; nejstarší, Franta, učí se ševcem a ostatní jsme u mamičky a živíme se, jak pánbůh dá. V zimě bylo zle, ale teď je vyhráno, budou houby, jahody, ostružiny, nebudeme tak sušiti zuby jako v zimě. Ostatně mamička říká, že má pánbůh více nežli dal a dobří lidé že nevymřeli. Vaše selka, Olivo, je hodná; vidíte tuhle sukni mám od ní Tu máte za ni váš klobouk, nechci nic od nalezení.“

Martin vzal klobouk, děvče si všimlo pistole.

„Co tu děláte, hospodáři?“ tázalo se zvědavě děvče a upřelo zrak svůj na zbraň. „Střílíte na vrány? Prosím vás, vystřelte, já se pranic nebojím a padne-li vrána, dejte mi ji, my ji sníme, ona je také dobrá!“

Martin neodpovídal. Prostá slova veselého a chudého děvčete tala jej do živého. Zastyděl a zarděl se sám před sebou a schoval prudkým ruky hnutím pistoli do kapsy. Zmínka, že Rozárka jeho je dobrá, vytrhla jej jakoby čarovným dotknutím z mrákot a tuposti. Pomyslil si: Šindelářce oběsil se muž. Pil ovšem rád, ale přece vydělával na děti. Omrzelo ho to a vzal si život, rovněž tak, jako ty jsi chtěl zbaviti se života. Zůstalo pět dětí a nebylo tu ani na rakev do země. A prostá žena jako Šindelářka, nezoufala si, ale s důvěrou v boha, v dobré lidi a vlastní

sílu dala se samojediná do boje se životem za uhoblé své hladové děti. Jaká statečná to žena!

Martin porovnával se v duchu s ní. Styděl se, zhrozil se. Jaká sketa byl on ještě před čtvrt hodinou u porovnání se slabou ženou! A on neměl ještě, ale měl v brzku také dítě míti. Martina rozrazilo horko, byl by se sám studem před sebou do země propadl! Koule, vstřelena do hlavy, měla jej zbaviti všech útrap a svízelův, a co Rozárka, co syn pod srdcem jejím spočívající, co ti měli si pak počíti? Rozárka není životem otužená Šindelářka, syn jeho nebude dítětem chudiny... Martin se hrdě vzpřímil. Důstojnosť muže, pravé jeho povolání, jež záleží v obětování se pro rodinu, naplnilo rázem veškeru jeho bytnosť. Zdálo se mu býti nepochopitelným, že jen na okamžení mohl zapomenouti na svou povinnosť, co manžel, co otec. V Martinovi se konal obrat, jímž přerozoval se v jiného člověka. Několik minut postačilo k tomu, prostá slova chudého veselého sirotka ke všemu byla podnětem. Či neposlal mu bůh Fanu do bludné jeho cesty, či nemluvil bůh ústy jejími k němu?! Martin věděl od tohoto okamžiku, co jest jeho povinností pro celý jeho život, věděl, jakými cestami půjde za svou metou. Nerozpakoval se více nad tím, stačí-li mu síly k zamýšlené práci, čili nestačí-li. „Jako muž provedu své dílo," myslil; „zvítězím-li, zvítězím jako muž, pakli padnu, nuže padnu jako muž s hrdým a sladkým vědomím, že vykonal jsem, co mně bohem pro živubytí bylo uloženo."

Martin se sebral a šel s Fanou do Štěpánova. Kus před svým statkem setkal se s děvečkou, jež ho hledala. Ohlašovala mu, že na statku je eksekuce. Martin se nezachvěl a šel statným krokem domů. V čeledníku čekali naň známý nám již

úřední a soudní sluha z města, čtyři odhadcové a Abrámek. Rozárka stála v slzách u kamen.

„Dobře že jdete, Olivo,“ volal mu soudní sluha chraplavým svým od dražeb hlasem v ústrety. „Abraham Sicher vydobyl si u krajského soudu vklad eksekučního práva na vaši živnosť a vede eksekuci na movité věci. Tuto máte nařízení, podle kterého se zabavování svršků dnes před se béře. Připomínám vám, že pod trestem jste zavázán, nic před námi co zabavovací komisí netajiti a nám svědomitě vše ukázati, jako dobytek, polní náčiní, obilí na sejpce, píci, nábytek, šatstvo, peřiny a tak dále.“

Abrámek zatahal Martina za rukáv a vzal jej stranou:

„Nedělejte si z toho nic, Olivo, to je jen tak,“ pravil hlasem úlisným k hospodáři; „bůh ví, já nemohu si pomoci. Ostatně, to je jen zabavování, ještě se neprodává. Vždyť uvidíme.“

Martin jej nevrle odbyl a pravil hněvivě, ale vážně:

„Jsem hotov, pánové, vás doprovázeti po stavení.“

K Rozárce pak přistoupiv stiskl jí ruku a pravil:

„Neplač, Rozárko, však židák se sklame, vždyť ještě nám neprodávají, je to jen odhadování svršků.“

Rozárka se pro okamžik upokojila. Odhadovací komise šla nejprvé do stájí. Odhadci udali u každého předmětu cenu a sluha zapisoval vše tužkou do archův na délku složených. Odhadování a zapisování trvalo až k večeru a z celé té smutné akce, jež nejen statek Martinův, ale i celý Štěpánov pobouřila, byly dvě věci nejsmutnější. První sběhla se v stáji se starou známou naší, s Courou.

Odhádali ubohé staré a věrné zvíře na dvacet zlatých. Tolik lidí vytrhlo starou klisnu z poklidu, i obrátila své velké hnědé oči tak rozumně na Martina, že se otřásl v hloubi duše své.

„Tak daleko to s tebou přišlo, Martine,“ zdálo se k němu oko klisny mluviti, „že i mne, jež po celý svůj život statku tak věrně sloužila, zabavují, jako kus hadru nebo otep slámy? To jsem si na tobě na stará kolena svá zasloužila?“

Martin se otřásl v hloubi své duše a slza lítosti vstoupila mu do očí. S těží jen odvrátil se od Coury a zavzdychl si: „Ubohá, odpusť, i já trpím s tebou a stokrát více než ty.“

Ještě bolestnější výstup stal se v komoře, když odhadovali Rozárčiny šaty. Ubohá musela odhadcům i svou truhlu odemknouti. Sepisovali kus za kusem, když ale přišli ku svatebním šatům, jež Rozárka co nejpečlivěji zaobalené na památku v truhle uschovány měla, tuť vypukla ubohá selka v usedavý pláč a nechtěla mermomocí svatební šaty komisi vydati.

„Vemte si všecko, jen ty mně nechte,“ zvolala, „to je drahá památka na moji svatbu, a ty nedám prodati, ať se stane, co se stane.“

Když jí na to soudní sluha zhruba odpověděl, obrátila se Rozárka prosebným okem k Martinovi.

„Martine, ujmi se mne,“ volala úzkostlivě, „vždyť vidíš, že mně berou i mé drahé svatební šaty! Martine, pomoz!“

Martin zaťal pěst svou v kapse a měl sto chutí hrubého sluhu udeřiti. V čas ale zpamatoval se, a pro pohnutí a pláč jedva ze sebe vypravil:

„Buď trpělivá, Rozárko, nepřipustím, aby ti je prodali. Prozatím je jim jen ukaž.“

Bylo po zabavování. Sluha, vloživ Martinovi na srdce, že od této chvíle za každý zapsaný kus

je soudu odpovědný, odešel s odhadci. Abrámek, jenž po celý čas zabavování byl přítomen a samými těšínskými jablky kolem sebe házel, zůstal a chtěl se omlouvati před Olivovými.

„Dávejte si svému jednání barvičku jakou chcete," odbyl ho Martin, „špatnosť kouká přece ze všeho. Vy jste se šalbě neučil, ale s ní se narodil. Jste žid!"

Abrámek se hrubě nebránil. Neměl toho potřebí, neboť docílil, čeho pro ten čas žádal; docílil, že Martin Oliva nemohl více nic ze svých movitých věcí odprodati a tudíž si nemohl k penězům pomoci, a dále docílil eksekucí na svršky tolik, že Martina tím na dobro o úvěr připravil. Martin měl pravdu, Abrámek nemusel se teprvé šalbě učiti.

XVII.

Vážná, až děsně vážná jest hra života, ač lidé, jež v ní buď s komickými nebo tragickými posuňky úlohy své odříkávají, ne mnohem více jsou než stíny, jež slunce všehomíra jakoby mimochodem vrhá na bílou, mrtvou stěnu. A přece brousíme co nejpečlivěji hroty umu svého, abychom co střízliví pytevníci rozbírali jimi útek zapletené hry, abychom pátrali po pranervech, z nichž řinou se pohnutky k činům, z nichž vymršťují se pružiny, jež jednání rozvlňují a tytýž k úžasné výši vyženou. A konec hry? Věčně stejný. Síla v pružinách popouští, umdlévá, usne a ztrne. Stíny na stěně vyblednou, zacházejí, ztratí se jednou stranou a druhou hopkují nové, hra počíná novými figurami dle staré knihy. Konec věčně stejný a přece nedá duchu spáti ta vážná, až děsně vážná hra! Jsouť dvojí herci, dvojí lidé.

Pavouci a motýlové.

Jedni zlí, až hrůza pomysliti; zlí, tmaví, chytří, bezcitní, mistrovsky oka svých sítí v úkrytu duše na motýly tkající. To jsou pavouci. Ubozí motýlové! Srdce dobrého, mysli lehké tvorové poletují vesele nedbajíce sítí nalíčených. Pavoukův mezi lidmi úžasné množství, pavučin plno, všecko všudy zapředeno; motýl, než se naděje, zaplete se, uvázne, jest lapen, a pavouk, temný, hnusný, přileze a zatne jedovaté čelisti své do srdce svého vězně, a vypije mu krev z teplého a dobrého srdce. Pavouci tyjí. Jsouť pavouci, již umějí líčiti na celé národy a střebati životní mízu z jejich srdce . . . Dosť, dosť, strhněme oponu!

Abrámek, Čertovák byli pavouci; Martin, Rozárka motýlové. Stará hra s novými figurami. Bude i její konec věčně stejný? Nenadbíhejme novým výjevům, přijdou samy.

Byla to smutná noc na statku Olivově po zabavení svršků! Byla, minula, položíme na ni roušku zapomenutí. Martin neklesl více do předešlé neodhodlanosti, do nečinnosti a tupého pohodlí.

„Bůh mně svědkem! Ty, Rozárko, a dítě naše jediným mým jste pokladem. Za vás dám všecko s radostí, i život, i blaženosť věčnou.“

Tak přísahal večer Rozárce, když ukládal se na lože, tak přísahal ráno, když se probudili. A nebylo potřebí přísahy; Pokrvadla udělaly z Martina muže, Rozárka to cítila, ač Martin před ní zamlčel, že měl v úmyslu zbaviti se života. Cítila to dobře a naděje nové, utěšené vzpřímily umdlévající její mysl.

Hned z rána šel Martin po vsi hledat pomoci, aby zbavil se Abrámka. V stavení bylo úzko, věděl, že věci, na které pohlédl, více mu nepa-

třily. Bylo mu tam jako v cizině. Martin pochodil špatně u svých sousedův. Žitných nemohli pomoci a chovali mimo to hněv k Martinovi, že lehkovážným svým životem dceru jejich přivedl do neštěstí. Martin musil na ranní své pouti mnohé hořké slovo spolknouti. Spolkl je bez odmluvy, bez trpkosti. Sousedé mluvili pravdu a on nesl vinu. Byl muž, snesl pravdu, nereptal, avšak nezmálomyslněl také; i kdyby jej někde psem byli vyštvali, nebyl by zvedl pěsti své, byl statečný, pevný v úmyslu, pevný v provádění.

Martin šel do města. Šťastná připadla mu myšlénka, ovšem již značně pozdě; nespouštěl se jí, poněvadž jej sílila. Šelť přímo k sudímu Hlavovi.

Hlava byl muž širokého rozhledu a mužného, upřímného srdce. Nepovažovalť on sebe pouze za soudce, nýbrž i za rádce lidí, v okresu správě jeho svěřených. Krátce sice, ale nikoliv úsečně a chladně, vyzval Olivu, aby se mu se vším svěřil.

Martin se mu vyzpovídal ze všeho s důvěrou téměř synovskou. Hlava poslouchal v zamýšlení maje upřený hled svůj k hovornému rolníkovi. Když Martin se dostal k tomu místu ve svém vypravování, kde Rozárka mu svěřila, že bude matkou, změkl tak podivně jeho hlas, že i Hlavovi vstoupila slza do oka. Vstal ze svého sedadla a popocházel se založenýma zadu rukama prudce po soudní síni.

Dokončiv své vypravování prosil Martin sudího, aby mu dal radu, co má počíti, aby zachránil Rozárku a dítě své, hlavně aby dítě nepřišlo o statek.

„Rada tu jen jedna možná," odpověděl sudí po krátkém přemýšlení; „vy musíte si co nejdříve peníze zaopatřiti, abyste vyplatili směnku, pak útraty, jež na vás zabavením svršků vypadají, a vůbec všecko, čímž u Abraháma Sichra váznete."

„A neseženu-li v čas ty peníze?“ mluvil úzkostlivě Martin.

„Pak propadnete právu,“ odvětil sudí; „neboť žid je docela ve svém právu, a jsem jist, že on, co zamýšlí, provede. Čert lapne, příteli, za vlásek, a pazourem drží. A váš věřitel není podle všeho lepší. Kdybyste byl jen ke mně před týdnem, před několika jen dny přišel, než provedl Sicher zabavení svršků! To byl dobře od něho rozvážený krok; připravil vás o úctu a čest, a ztížil vám tak všeliký úvěr. Jen s tíží dostanete asi peníze a kdo ví, nepřijdete-li z bláta do louže! Připadáte mně jako myška, s níž kočka z pozdálečí pohrává. Eksekuce na svršky rozhlásí se v okolí, a to vám nade všecko uškodilo!“

„Vždyť mám posud jmění,“ namítal Martin.

„Ano, ale což to platno! Vy nemáte hotových peněz, rozumíte? A těch máte co nejdříve potřebí jako chleba a soli. Nesrovnáte-li se co nejdříve s věřitelem, jaký dle všeho je Abrahám Sicher, propadnete bez milosti se svým jměním právu.“

„Právo nemůže mne zatratiti, poněvadž by bylo nespravedlivé. Vždyť nemohl jsem sobě pomoci jinak, krupobití mne k tomu přinutilo, a já nerozuměl jsem směnkám, nevěděl jsem, že tak hrozný mohou míti následek!“

„Právo, milý Olivo,“ odpověděl vážně a smutně Hlava, „zná jen věc a nikoliv osobu, ať si živou nebo mrtvou. Ono vytáhne pod umírajícím poslední zabavenou podušku, ono vezme poslední lavici, na níž ubohá zadlužená vdova mrtvé své dítě položila, aby je myši nežraly. Opakuji: právo zná jen věc a nikoliv osobu, ať si živou nebo mrtvou.“

Oliva svěsil hlavu; srdce se mu stáhlo úzkostí a zlou předtuchou. V té chvíli zdálo se mu, že

je motýl, jenž zaletěl do nalíčených pavučin, z nichž více se nevyplete. Leč vzmužil se zase a prosil znova o radu.

„Zaopatřte si peníze," opakoval Hlava, „a nepovede-li se vám jich zaopatřiti, nu mluvte znova s Abrámkem, smiřte se s ním, požádejte ho o shovění, aby nepřišlo k nejhoršímu. Buďte opatrný, přičinlivý, nenechte věc běžeti, ale hleďte ze zápletek vybřednouti. Ostatně doufám, že jste muž, jenž ví, že pracuje a lopotí se za dítě, jež žena jeho pod srdcem nosí. To vám povždy dodá potřebné síly. Budete-li rady potřebovati, víte kam přijíti; já svých dveří nikdy před vámi nezavru."

Martin odešel. Vážná, tvrdá slova sudího nezviklala jeho mysl, na opak přidala mu celkem srdce, jakož vůbec holá, ryzá pravda, byť sebe hořčejší, mysli neuběře. Šel rovnou nohou do města shánět peněz. Nyní teprvé pochopil, jak rozuměti jest slovům sudího: „S těží dostanete peníze a kdo ví, nepřijdete-li z bláta do louže." Jeden dohazovač nad druhého nabízel se, ba vtíral Olivovi. Ústa oplývala jim medem, v srdci však kryli jedy. Každý si z toho dělal čest a zásluhu, tak „váženému a bohatému občanu" zaopatřiti peníze, a vodili jej o překot k lichvářům, s nimiž byli ve spojení. Jednou byv židem ošizen byl Martin podruhé opatrný, každé slovo lichvářův váže na zlatých vážkách. U všech viděl, že nejsou hloupější nežli Abrámek, a pozoroval jen, že jsou nestoudnější. Abrámek dovedl aspoň jednání svému barvu poctivosti, lidskosti dáti, lichváři, s nimiž vyjednával, ani o to se nestarali. Věděli už dobře, že Oliva má už zastaveny svršky a domnívali se, že za každou cenu peníze přijme. Proto nenadělali s ním okolkův, mluvili zřejmě. Martin jednou byv napálen, neměl v mysli, ještě hlouběji za-

břednouti, a viděl patrně, že kdyby půjčku uzavřel, aby zbavil se Abrámka, přijde skutečně z bláta do louže. Divil se nestydatosti těch vydřiduchův, nedal se ale jí omámiti. Měl tolik ráznosti v sobě, že odcházel raději s nepořízenou, než aby se dal okrásti a Rozárku a dítě své. Co mu bylo platno jeho jmění! Židé, u nichž o pomoc se ucházel, považovali je za věc, jež výhodně by se dala odírati, za nic více než za dojnou krávu. Skryté neb aspoň nevyslovené záměry jich vysvítaly z každého slova jejich řeči, a Martin tak vystřízliveł ze všech svých nadějí, jen poněkud příhodnou půjčku učiniti, že div nezmálomyslněl. Skoro celý den chodil od Herodesa k Pilátovi, k večeru vrátil se s nepořízenou domů.

„Co dnes se nepovedlo," pravil k Rozárce dávaje jí o všem zprávu, „povede se, dá-li bůh, zítra neb pozejtří. Neustanu, nepopustím, upokoj polekanou mysl svou, snad už ráno nové přinese nám úlevu a spásu."

Rozárka se upokojila a Martin spal velmi dobře. Vědomí, že ze vší síly své se přičinil, aby majetek svůj zachránil, bylo mu tou nejlepší poduškou k odpočinku.

Druhého dne, zotaven po včerejších lopotách, odebral se Martin opět do města, aby vyhledal peněz. Zaklepal u některých zámožných měšťanův, jež jej a otce jeho dávno znali, vylíčil jim upřímně smutné postavení své a prosil je snažně za výpomoc. Jedni vymluvili se zhola, že peněz nemají pohotově, a jiní odbyli jej výčitkou, jež rozdírala mu pokaždé srdce, bez toho úzkostmi sevřené:

„Co vás napadá, člověče! Vždyť zapleten jste se židem! Kdož bude tak bláhový, aby vás z toho vyplítal, a ještě ke všemu peníze vám svěřoval. Nejde to, nejde, příteli! Jsouť mnozí, jenž nevězí

v léčkách židovských a nemohou sehnati peněz, nad to vy! Blázen bude se zbytečně chtít souditi. Jděte k lidem, již půjčováním se živí.“

Zbyly ještě Olivovi některé peněžné veřejné ústavy. Kdyby byl měl pořádného kaventa, bylo by bývalo po starostech a trudech, ale kaventa nemohl nalézti; nikdo nechtěl za ubohého muže ručiti, nikdo nevěřil úplně v jeho poctivé smýšlení, domnívaje se, že kdyby byl v pravdě poctivý muž nebyl by hned ze začátku hledal útočiště u žida.

Uplynulo tak několik velmi trapných dní. Martin vážil cestu sem i tam do okolí, nezanedbal ničeho, co jen poněkud zdálo se mu býti prospěšným, nepořídil však nikde více než v městě. Radil se s advokáty, ti ale přede vším žádali peníze na ruku, a Martin jich neměl. Radili mu, aby prozatím obilí na stojatě prodal. Oliva se toho kroku zhrozil, neb tušil s právem, že Abrámek by v tom případě naň znova bez milosti udeřil. Pak doufal, že s penězi, které utrží po žních za obilí, přece aspoň z nejhoršího si pomůže. Zkrátka ku konci nezbývalo Martinovi nic jiného, než zachovati dobrou vůli s Abrámkem.

Liška žid nepustil po všecky ty dny kořist svou s oka. Zřejmě ovšem nevstoupil Martinovi do cesty, potají ale sledoval každý jeho krok a napřed už o to se staral, aby Oliva mu neuklouzl. Několik dní nechal Martina na pokoji, pak ale vhodné použil příležitosti, aby dlužníka svého tím hlouběji do svých léček a tenat zapletl. Přišel rozkaz od soudu, aby Oliva zaplatil útraty, jež spojeny byly s eksekucí na svršky do čtrnácti dní pod uvarováním eksekuce. Martin neměl peněz při ruce a nemohl z movitých svých věcí nic odprodati, šel k Abrámkovi.

Žid přijal jej dosti vlídně, při tom ale hned z počátku hovoru položil otázku, jež Martina nanejvýš polekala.

„Nu což, zaopatřil jste si peníze, nesete je? Či mám hnáti na dražbu?“

Martin byl jako na trní; důraz, jaký žid dal posledním slovům svým, prozrazoval, že Abrámek všecko ví, co Martin tyto dny podnikal. I jal se Martin sebe omlouvati a prosil, aby Abrámek mu poshověl, a aby jej nehnal na dražbu.

Žid nebyl více tak povolný jako dříve a hodil dlužníku svému tak mnohou ostrou špičku, jíž tento trpělivě musel spolknouti. Po dlouhém přemlouvání a prošení ze strany Martinovy konečně se vyslovil:

„Nejsem a nechci býti tak tvrdý jako ten kámen u cesty, ale tolik vám povídám, že každého jiného na mém místě už dávno by byla přešla trpělivosť. Kam to vede, vždyť mám každým dnem, který čekám, s vámi škodu. Tu útraty za odhadování a zabavování tu to u soudu, tu ono. Víte co, počkám vám ještě nějaký časek a nepoženu vám zabavené svršky na dražbu, ale zaplaťte mně mé útraty a zboží, které jste u mne odebral a necháme eksekuci tak ve své míře.“

Poněvadž Martin neměl peněz, musel posléze se uvoliti a vydati s Rozárkou novou směnku, do níž peníze za vybrané zboží, útraty na odhad při soudu a jiné útraty, jež Abrámek si vypočítal, byly zahrnuty. Nedosti na tom, Abrámek žádal dále, aby Martin aspoň nějaké, třeba menší částky na první směnku vyplatil. S velikými obtížemi zaopatřil Martin ty peníze, jež byly ztraceny; neboť žid počítal ty peníze na první kapitál nedal ale na ně manželům Olivovým nic písemného, a ku konci věděl se ze všeho vytočiti.

Martin a Rozárka, jimž hlava starostmi a obavou před dražbou šla kolem, zaplétali se víc a více a čekali s největší toužeností na žně. Však i v té naději se sklamali. Asi čtyři neděle přede žněmi vymohl si Abrámek eksekuční sekvestraci požitkův a důchodův celé živnosti, za tou ovšem příčinou, aby Martin na stojatě nemohl nic prodati a ztrženými za obilí penězi si nemohl pomoci. Za sekvestra ustanoven byl na žádost židovu soudem opět žid, jenž si počínal co pravý hospodář, že vlasy vstávaly!

On prodával úrodu na stojatě a vůbec vše, co dalo se prodati. Daní a úrokův neplatil, účtoval při všem strašné diety pro sebe jakož i útraty sekvestrační. Manželé Olivovi měli v poměrně krátkém čase ruce na dobro svázány. Svršky měli zabavené, živnosť sekvestrovanou, nemohli nic sami o své vůli odprodati, nebyli více pány ve svém majetku. Pavouk Abrámek zapletl je tak do svých pavučin, že všecka naděje jich na vysvobození rozcházela se v prázdný, rozplývající se dým.

Ubozí motýlové!

XVIII.

Po delší již čas pustili jsme Čertováka poněkud ze zřetele. Stalo se to s dobrým rozmyslem, neboť úhlavní nepřítel Martinův držel se skutečně v pozadí nastrčiv do boje, kterýž sám Martinovi vypověděl, a k němuž sám dával prostředky, Abrámka. Ze začátku vedla jej na tu cestu jeho selská čest, později, když zmáhala se v něm nedůvěra k židovi, nemohl již z opatrnosti vybočiti z dráhy, jež čím dále tím více stávala se mu neschůdnější a kluzčí. Čertovák byl člověk

rozumný a dobře chápal, že Abrámek nedá se snížiti za pouhý stroj, na pouhého služebníka, jenž pro výdělek za druhou osobu pracuje a byl jist, že Abrámek, kdyby chtěl, tak by mu mohl škoditi, že celá ves by si na něho prstem ukazovala co na špatného člověka. Abrámek potřeboval jen prozraditi, že on první kul plány ku zkáze Olivově, že on dával peníze k hanebnému tomu dílu, a Čertovák byl by býval odsouzen veřejným míněním, a Martin by třeba byl vyvázl ze všech tak bedlivě nastrojených léček. Čertovák cítil, že sám s dobré polovice vězí v pasti, již přistrojil Olivovi, cítil, že chytrý žid vyšvihl se na první místo, že žid vlastně prvním je pánem v celé osnově. Zmýlil se jednoduše v Abrámkovi, ač znal jinak dobře lidi. Průběhem věci spadly mu šupiny s očí, třeba Abrámek ani slovem, ani chováním svým posud se neprozradil, že Čertováka považuje jen za prostředek, jenž jeho samého k cíli má přivésti. Byla to podívaná, když oba chytráci spolu vyjednávali! Scházeli se a rozcházeli vždy v dobré vůli, ovšem že na oko; z hovoru jejich byl by ale každý bystrý znatel lidského srdce shledal, že nejen jeden druhému nevěří, nýbrž že i druh druha snaží se obelstíti. Nevole mezi nimi nikdy nepropukla, nesměl tomu jeden ani druhý připustiti; Čertovák se obával, že by žid od něho se odtrhl a na vlastní nohy postavil, Abrámek trnul zase tajným strachem, že Čertovák by byl s to list obrátiti na ruby a ze msty Martina zachrániti. Nezbývalo nic jiného než setrvati na oko pokojně na nastoupené společné dráze, vytrvati v napnutí, byť sebe trapnějším, až do příhodné chvíle, v níž bude lze vytasiti se s barvou, v níž bude lze ukázati, kdo s koho. A příhodná ta chvíle konečně nadešla.

Asi tři měsíce po sekvestraci požitkův a důchodův živnosti Martinovy a Rozárčiny, v kterémžto krátkém čase statek tak zpustnul, že nebyl sobě podoben, udála se na pohled nepatrná, v následcích ale velmi důležitá věc v hospodě štěpánovské. Buď že byl trochu napilý, což ale velkou vzácností u něho bylo, buď že napnutí, v němž se židem se nacházel, již mu bylo téměř nesnesitelné, vyjadřil se mezi řečí Čertovák na polo žertovně, na polo pravdivě, že až přijde to k dražbě, nebude se dlouho rozmýšleti a že koupí statek Martinův. Žid se o tom dověděl a soudil podle všeho, že Čertovák mluvil pravdu.

„Měl asi trochu v hlavě, a vylezl s barvou," rozumoval; „čas je tu, abych i já pořádně se ozbrojil proti němu, kdyby mne chtěl ledajaks odbyti."

Co už dávno zamýšlel, chystal se bez odkladu prováděti. Dal roztrousiti ve vsi, že zemřel v Praze bratr jeho ženy, jenž něco jmění po sobě zůstavil, a že jde do Prahy, aby těch několik zlatých dětem svým zachránil.

Abrámek se vydal na cestu do Prahy; Čertovák věře i nevěře pověsti roztroušené, zbystřil dvojnásob pozornosť svou, neb tušil, že za tou cestou něco jiného se skrývá. Měl pravdu, neb Abrámek v Praze ani žádného švakra neměl.

Přijed ráno do Prahy odebral se Abrámek přímo na Poříčí a vstoupil do zájezdného hostince, kdež stávali hlavně ze severních Čech vozkové. Pocestný lepšího druhu málo kdy tam pobyl. Na dvoře bylo živo, jeden vůz stál tu za druhým a nádvorník obrovského vzrůstu přijímal drobné zboží, jež na vozících se sem pro vozky sváželo. Žid zeptal se ho, zdaž pan Loewenstein v Praze, a nádvorník ukázal mu na kout pavlače v prvním po-

schodí. Abrámek šel po nepříliš čistých schodech nahoru a zazvonil při posledních dveřích. Člověk jednoduše ošacený, patrně mojžíšského plemene, mu otevřel a vedl jej do druhého pokojíka, jehož jediné okno vedlo do nějakého odlehlého kouta sousedního dvora. V pokojíku byli tři muži; jeden zapisoval do knihy, druhý počítal, třetí seděl s nohama přes kříž položenýma na stolici při okně, kouřil vonný doutník a studoval „Oznamovatele Pražských novin“. Sem tam dělal si při dražbách červenou tužkou znaménka.

Krátce pozdraviv řekl Abrámek, kdo jest a odkud jest, a že by věděl o výnosném obchodu, budou-li podmínky jeho přijaty.

Muž s „Oznamovatelem“ vypustil elegantně dým z úst, podíval se ostře do očí Abrámkových a ukázal mu na jedinou prázdnou pohovku, jež při zdi po pravé ruce stála.

„Jsou-li podmínky vaše jen poněkud příznivé, uděláme třeba obchod,“ odpověděl s přízvukem židovským Loewenstein. „Oč se jedná?“

„O selský statek.“

„Zač stojí?“

„Osm až deset tisíc.“

„Mnoho-li máte v ruce?“

Abrámek pověděl sumu.

„Na směnkách?“

„Na směnkách; hlavní jsou propadlé.“

„Kde už jste?“

„Mám už zabavené svršky pět měsíců a sekvestraci na živnost tři měsíce, majetník nemůže se hnouti.“

Loewensteinovi zasvítily oči. Podal Abrámkovi ruku ozdobenou skvostnými prsteny, stiskl mu pravici a pravil:

„Teď můžeme mluviti docela bez obalu. Buďte jist, co možného, udělám.“

Abrámek pověděl holou pravdu, vždyť jednalo se o pořádný profit. Loewenstein poslouchal se zalíbením. Příbuzné duše se shledaly, Loewenstein viděl hned, že Abrámek jest síla, které si musí vážiti, a že nebude ten český sedlák, o nějž se jedná, poslední, kterého pomocí Abrámka z posledního svléknou kabátu. Když Abrámek dokončil, pravil Loewenstein:

„Buďte ubezpečen, že při tomto obchodu budeme více hleděti k vašemu prospěchu, nežli k našemu. Jedná se o to, aby vaše postavení se zlepšilo. Však musíte dáti na to ruku, že ve vaší krajině nebude to obchod poslední. Přiznám se, že máme tam posud málo schopných a čilých našinců. Budeme počítati na vás co dobrou sílu našeho spolku.“

Abrámek podal mu ruku.

„A teď řekněte, mnoho-li hned potřebujete, abyste se zbavil svého věřitele a měl volnou ruku pro sebe a pro nás a povězte mně celý svůj další plán. Ubezpečuji vás zároveň, že žádný jiný nežli vy provedení jeho pomocí našich peněz nedostane.“

Abrámek jmenoval potřebnou sumu. Loewenstein zatím vyndal tobolku a zapisoval do ní. Když dopsal, zvolal k jednomu z písařův:

„Dejte sem namočené péro!“

K Abrámkovi pak pravil:

„Napište tu své jméno, abych pro budoucnost podpis váš dobře znal. Tak. A teď prosím, ukažte mně všecky doklady.“

Abrámek se rozepjal a vyndal zpod košile na prsou uschovaný plátěný vak, v němž měl potřebné papíry. Loewenstein prohlédl pozorně směnky

i listiny od krajského a okresního soudu. Na to pravil:

„Vše v pořádku, pane Sichre. Vyplatím vám směnky, jež prozatím nám tu necháte, a útraty za cestu a posavadní vaše namáhání. Čeho potřebí vám hned na ruku, spočítáme. Jak budete psáti, obratem pošty přijde odpověď i peníze. Počítejme.“

Shodli se bez delších okolkův. Loewenstein otevřel kufřík k zemi přišroubovaný, vyndal z něho knihu a položil ji na pult před jednoho z písařův. Abrahám Sicher dostal v ní nový list. Loewenstein diktoval všecky položky písaři do péra a vyplatil pak do krejcaru Abrámka.

„Prozatím jsme v pořádku, pane?“ tázal se Abrámka.

„Docela,“ odvětil tento schovav peníze.

„Tedy chabrus.“

„Chabrus,“ odpověděl Abrámek a poroučel se.

Druhého dne z rána byl Abrámek doma.

Téhož dne, když byl Abrámek v kanceláři chabrusu v Praze, psal Čertovák bratranci svému do Ameriky list následujícího obsahu:

„Bude tu asi z jara velmi výhodná koupě možná; měl bych sto chutí kupovati, kdybych měl dosti peněz. Slíbil jsi jednou, že pro mé děti chceš něco dobrého udělati; beru tě za slovo. Příležitosť, jež nyní se naskytuje, nenahodí se třeba po dlouhá léta.“

Na to vypsal stručně ale jasně, oč se jedná a jak daleko již celá záležitosť dospěla a prosil bratrance, by mu jistou sumou peněz vypomohl.

Za šest neděl přišla z Ameriky dobrá odpověď; v bratranci, ač byl už rodilý Američan, kolovala posud krev Čertovákův. Stál pevně v slově a slibu svém a připomenul zcela zřejmě, že kdy-

koliv bude toho žádati bratranec Josef, tu a tu sumu peněz ve prospěch jeho dětí zašle.

Čertovák byl od této chvíle na koni, neprozradil se však ani slovem a zachovával stále s Abrámkem dobrou vůli, ovšem že na oko. Šelma tu vyzrála nad šelmu, jeden smál se v duchu druhému a touživě očekával okamžiku, v němž rozhodne se, který kterého strčí do pytle. Při všem tom byl Čertovák na tom lépe nežli Abrámek. Tento zajisté musel boj, do něhož Martina zapletl, o své újmě ku konci přiváděti, což nebyla právě věc tak snadná; onen potřeboval jen v koutku své pavučiny čekati, až udeří hodina k vystoupení a jednání a měl ke všemu tu výhodu, že mohl svého soupeře překvapiti.

Na Abrámka čekala práce dosti perná. Prvé nežli živnost Martinovu do eksekučního prodeje přivésti mohl, zdálo se mu býti radno, zbaviti se na dobro Čertováka. Mohl ovšem každou hodinu vyplatiti své směnky, ale prostředek ten nezdál se mu býti dosti vhodným. Čertovák by byl takto přišel k hotovým penězům a vzal Abrámka v podezření, že bez něho chce svůj plán provesti. Při dobrém stavu svého jmění mohl si pak peníze potřebné zaopatřiti a ze vzdoru a msty dostaviti se k dražbě. Toho, a ničeho jiného nebál se více Abrámek; v této věci musel předejíti Čertováka. Jak ale učiniti jej neškodným? O tom přemítal Abrámek drahnou dobu. Posléze probleskla mu v duchu unaveném ďábelská myšlénka. Což kdyby vyštval Martina proti Čertovákovi? Znalť Abrámek výborně povahy lidské a věděl, jak je sedlákovi okolo srdce, když živnost jeho má přijíti pod kladívko a zvláště živnost, jež od nepaměti byla při jeho rodu. „V takovém položení," přemítal Abrámek dále, „je schopen Oliva i toho nejhor-

šího činu, a vztáhne-li na Čertováka svou ruku, může Čertovák své záměry zaplatiti životem!“

Abrámek se zděsil před vlastní myšlénkou. Nebyl ani tak lehkovážný, ani tak podlý, aby se dal do hry se životy lidskými, byť i kynul mu z ní nejlepší prospěch. Zásada, jíž se řídil, byla ovšem dosti nelidská. Lidé jsou hloupí nebo chytří, zněla; hloupí, aby byli šizeni a chytří, aby šidili. Co prostředkův k šizení se týče, nebyl Abrámek choulostivý člověk, tak špatný nebyl ale přece, aby byl hazartoval se životy lidskými. Pustil tedy první den nápad svůj mimo se. Však nápad přišel do duše druhého dne zas a ač jej Abrámek vší silou zapuzoval, přece se v ní uhnízdil. Třetího, čtvrtého dne vybledla již tak značně jeho hrůza, že nezdál se Abrámkovi tak děsný a hrozný a že Abrámek před samým sebou již takto se vymlouval:

„Však nebude tak zle! A kdyby si i vybili, tak surový není ani jeden ani druhý, aby sáhli si na hrdlo. Kupím si sám do své cesty strašáky, jež brání mně jíti ku předu. Pryč s nimi, ku předu musím, čas je příhodný a v Praze by naposled ztratili ke mně důvěru. Jedná se o vlastní blaho mé a rodiny mé. Pryč se strašáky!“

V Štěpánově zatím proskakovala pověst, že statek Olivův přijde do prodeje. Jak Martinovi a Rozárce bylo, těžko věru jest vylíčiti. Kdyby i nebylo bývalo té pověsti, jež co děsná můra tlačila a úžila každý pohyb duše a srdce jejich, vedlo se jim při sekvestrací jich živnosti tak zle, že div nepozbyli rozumu. Všude, kamkoli oko jejich padlo, strašný se na ně šklebil nedostatek a pomoci nemohli se nikde dohledati. Žitných učinili pro ně co mohli, tiskli samy sebe, aby ulevili dceři v neštěstí, ale nikam to nevedlo. Mezi trním, bodláčím a kopřivami starostí, hanby a svízelův

zakvítala posud na statku Olivovic růže vzácné spanilosti, s vůní útěchy i naděje. Byla to láska Martina a Rozárky. Nyní, když vězeli v neštěstí, miloval tak jeden druhého, že žádné příkoří, žádná bolest nepřekonala svatý a vřelý cit, jimž k sobě lnuli.

„Co je všechen svět, všecky peníze a statky," volával Martin se slzami v očích, „když mám tebe Rozárko a budu míti syna, jehož mi dáš! Vždyť bůh musí nám přinesti spásu, vždyť nemůže nás tak zarmoutiti, nás, jenž sebe tak milujeme! Děj se cokoliv, tys mně dražší nad deset statků!"

V takových okamžicích zářily oči Rozárčiny štěstím. Vinouc se těsně k prsoum Martinovým říkávala:

„Bůh ví, Martine, bych musila na silnici žebrati, šťastná budu, budu-li míti tebe a naše drahé dítě."

V takových chvílích zapomínali manželé na vše, co bylo kolem nich a co jich očekávalo; mát upřímná láska manželská tak divotvornou moc a sílu, žeť všeliké strasti života před ní se rozprchávají v ničemné stíny. Štít její tak jest pevný, že odrazí se oň i nejdrzejší útoky špatných a zlých lidí. Jeť život lidský smutný a trudný, však komu bůh popřál, že přivinul k prsoum svým jen jednou milovanou ženu, jež sladký poklad jeho lásky pod srdcem nosí, nechť nereptá!

Dosti mát on nahraženy všecky strasti a svízele, jež objevily se u jeho kolébky a neopustily jej, dokud mrtvola jeho v rakvi nevychladla.

Jednoho večera přišel Martin k Abrámkovi. Prosil jej snažně a úpěnlivě, aby neprodal mu statek a nepřiváděl jej do záhuby, prosil, aby mu jen počkal, až pán bůh Rozárce pomůže, že by

jinak přišel o ženu a dítě, jež by pak padly mu na svědomí.

Žid jevil pohnutí neobyčejné, tak že se Martinovi zdálo, že tvrdá jeho duše změkla a nová že kyne mu naděje, že nesáhne Abrámek k nejhoršímu prostředku, aby k svým penězům přišel.

Abrámek pravil:

„Bůh ví, Olivo, že mně vás líto. Ač jste mně už nadělali opletání, že toho mám po krk, přece bych pro vás ještě udělal, co na mně chcete, kdybych jen byl svým pánem. Ale vždyť víte, že nepůjčil jsem peníze svoje! Vždyť jsem chudý kramář! Jedná se mně o vydělání několika zlatých. Já nejsem věřitel váš, a všecko, co dělám proti vám, nejednám ze sebe, ze své vůle, ale z vůle vašeho věřitele, který se nedá upokojiti, ač já dost už se za vás přimlouval. Mně nemůžete míti za zlé, ale jemu; já jsem jen nástroj v jeho rukou.“

„A kdo je ten věřitel?“ doléhal naň Martin. „Jmenujte mně jej, ať já sám k němu se obrátím. Snad ustrne se nad mým postavením.“

Žid se rozpakoval dlouho. Cítil, že na tom slově, které vysloví nebo nevysloví, visí třeba několik životův lidských. Vytáčel se před Martinem, nechtěl s barvou ven. Martin doléhal naň úsilovněji, žid se rozhodl a řekl určitě, ač se mu hlas při tom chvěl:

„Čertovák.“

Martin vyskočil a zbledl, slova nebyl mocen. Prsa mu divoce pracovala, žid trnul.

„Pro boha, Olivo, neprozraďte mne,“ zvolal k Martinovi.

„Neprozradím,“ odpověděl Martin, „a děkuju vám, že jste mně řekli věřitele. Obrátím se k němu sám.“

Martin odešel a nespal sám ani Rozárka celou noc. Radili se, uvažovali. K ránu se společně usnesli, aby Martin šel k Čertovákovi. Rozárka chtěla s ním, divným k tomu puzením hnána; muž její nechtěl připustiti.

„Půjdu sám, Rozárko, nevyřídím-li nic, pak půjdeš se mnou. Rozhodnutí se musí státi. Buď již tak nebo jinak, jen když se osud náš rozhodne.“

I Abrámek spal nepokojně. Svědomí se v něm probouzelo, myšlénka však, že velké peníze při tom vydělá, měla proň tolik půvabu, že svědomí jakž takž uchlácholil. A přece když teprvé k ránu usnul, zmítaly duší jeho těžké, krvavé sny. Oliva, Čertovák, Rozárka a dítě její střídali se v děsném reji kolem jeho lože, a Oliva mířil ostrým nožem po jeho srdci. Probudil se, vyskočil. Slunce už bylo hezky vysoko.

„Sny, nic více než sny,“ mluvil k sobě; „nejsem hlupec ani baba! Ať se Oliva spořádá s Čertovákem, co mně po tom. Vím, co já chci, a co provedu!

Sebral ranec svůj o šel přes pole. Nedalo mu to, aby ten den zůstal v Štěpánově. Bál se.

XIX.

Rozednilo se. Obloha byla jeden oblak, v jehož mrtvé šedosti černala se místy černavá, bělavě olemovaná mračna. Chvílemi poprchávalo, do deště se ale nedalo.

Čertovák vstal mrzut a hned po ránu se povadil s čeledínem. Žena a děti šly mu z cesty; viděly‘ podle jeho očí, že není radno s ním se pobaviti. Po snídaní vytáhl z truhly kalendář, usedl si v čeledníku ke stolu pod obrazy a pro-

bíral se ve svých zápiskách. Počítal patrně s nelibostí, neboť chvílemi bručel jednotlivá, nesouvislá slova. Přes to vše zabral se ale tak do svého počítání, že ani nezpozoroval, jak Martin do světnice vkročil. Oliva šel až ke stolu a pozdravil. Čertovák vyskočil a z jiskrných jeho zraků sršely šípy do pokorných tváří Martinových. Návštěva ta nebyla mu dnes pranic vhod, naopak, v této chvíli byla mu odporná, neboť počítal právě, jaké as sumy bude potřebovati, aby koupil statek Olivův.

„Co tě k nám přivádí, Olivo?“ ptal se hlasem suchým a nepřívětivým.

„Co mne sem přivedlo začátkem máje, přivádí mne sem opět dnes,“ odpověděl Martin mírně, ba poněkud zkroušeně.

„Já myslím,“ pravil Čertovák, „že jsem tehdáž mluvil po česku a že jsi mně porozuměl. Ostatně sedni si, Olivo.“

Martin si sedl v levo od stolu na lavici. Čertovák zůstal na svém místě za stolem. Nastala trapná pomlčka, oba muži hleděli pod sebe.

„Nebudu ti rozkládati, jak to se mnou stojí,“ nutil se Martin k hovoru; „však víš to třeba lépe nežli já sám.“

Čertovákem to potají trhlo; neměl síly, aby se podíval Olivovi do očí.

„Což mně po tvých záležitostech,“ pravil temně; „mámť ve zvyku starati se o vlastní věci, a věru, mám s nimi dost práce. Myslím, že's nikdy při mně neviděl, abych byl hasil, co mne nepálilo.“

„Ovšem, má věc tebe nepálí, ale pálí mne. Bývá to tak. Kdo přikládá na oheň, jenž má druhého spáliti, nepopálívá se.“

Slova ta vehnala Čertovákovi krev do tváří; zdálo se mu, že počíná Martinovi rozuměti.

„Ty mluvíš dnes latině, Olivo," pravil s důrazem; „já ti aspoň nerozumím."

Martin měl už trpkou odpověď na jazyku, však spolkl ji v čas. Cítil, že nesmí Čertováka popuditi, nechce-li, aby dnešní jeho návštěva nebyla zase marná, cítil, že jen po dobrém, mírností, pokorou něco pořídí. Vzpomněl si na Rozárku a její plod, a hněv již již se probouzející uložil se v něm.

„Přišel jsem, Černý, abych tě pohnul k dobrému skutku," pravil ne bez vřelosti; „přicházím k tobě co prosebník a nikoliv, abych snad chtěl posuzovati tvoje jednání. Záleží mně všecko na tom, abysi se ke mně naklonil, abysi pustil z duše všelikou kyselost, jestli kterou posud ke mně chováš, a nepřicházím, abych prosil jen snad pro sebe, ale abych prosil jmenem ženy své a dítěte mého, jež pod srdcem svým nosí. Černý, odlož chladnost svou a otevři srdce své mým upřímným, pokorným prosbám! Jak živ jsem tak nemluvil, ale dnes tak mluvím k tobě, co nešťastný muž, manžel a otec: Černý, obměkči se, smiluj se, ustrň se, nedej zahynouti mně, ženě a dítěti, nedej do prodeje statek můj. Jediné jen dobré slovo, jedno stisknutí ruky a uděláš si ze mne nejvěrnějšího přítele, jenž pro tebe, ženu tvou a děti i život nasadí, kdyby bůh vás navštívil neštěstím. Černý, po druhé, po třetí tě prosím, nezahub nás, ujmi se nás, vždyť nevíš, co čeká na tebe a na tvůj rod. Podej mně ruku, udělej dobrý skutek, bůh ti to odplatí."

Martin se odmlčel; slzy mu vstoupily do očí. I hleděl prosebně skrze ně na svého nepřítele, jenž posud zamračeně před sebe hleděl a při vší

své tvrdošijnosti lidskému pohnutí se nemohl ubrániti. Srdce jeho nebylo z ocele, ale rozum chladný, bystrý, vypočítavý rozum ostříhal a ovládal každičký jeho tlukot. Bezděky klonil se již k prosbám Martinovým, však krutý rozum a železná povaha objevily se zároveň s měknoucím citem. Dlouhá už leta strojil pomstu, a měl ji nyní najednou odložiti, měl nenávisť v přízeň obrátiti, když tak už blízko byl cíle? Martin se ovšem hluboce před ním pokořil, Čertováku se dostalo dostiučinění skvělé, měl ale tak ledabylo, tak najednou ze Šavla státi se Pavlem? Měl hned při prvním dojemném útoku pravici svou vložiti do nabízené ruky Martinovy? Čertovák byl z hrubšího těsta. Jedno hnutí sebe dojemnější, sebe mocnější nevydalo u něho tolik, aby roztála tuhá jeho duše.

„Ty mně neodpovídáš ani slovem?“ tázal se Martin posud v slzách.

„Těžko odpovídati, když člověk nerozumí,“ odvětil hlasem povolnějším; „což dávám já do prodeje tvoji živnosť?“

„Ty ji nedáváš, dá ji jiný, ale všecko závisí jen na tvém slově.“

„Na mém slově, jak to?“

„Tys Abrámkovi dal peníze, aby mně je půjčil, aby mne do bídy zapletl. Vidíš, žid se ustrnul nad mým stavem a svěřil mně celé vaše tajemství.“

„Žid lhal!“ vybuchl Čertovák hněvem zapálen.

„Nelhal, Černý, nelhal; svatou mluvil pravdu. Nevěřil bych mu, ale vidím na tobě, že je tomu tak. Nuže podívej se mně do očí, abych uviděl, je-li to pravda nebo není!“

Čertovák vyskočil a popocházel prudce po

světnici; nebyl s to, aby se podíval Olivovi do očí. Oliva viděl, že žid měl pravdu.

„Co učiníš, Černý?“ ptal se pokorně Martin nepovstav s lavice.

„Při sám bůh, ty jsi se se židem proti mně spikl a máš ještě k tomu smělost přijíti mně na oči!“

„Když hoří člověku nad hlavou stavení, je všeho schopen. Černý, vždyť nejsi ze skály, jsi z masa a kostí, jako každý člověk, obměkči se ke mně. Máš také ženu, máš děti, posud jsi neumřel, kdo ví, co na vás také čeká!“

„Co mne ženu vzpomínáš! To není Mařenka z Rákosína, rozumíš!“

„Milosrdný bože, ty mne pronásleduješ pro nešťastný hřích mládí mého!“

„Já vím co dělám, Olivo, a při sám bůh, paměť má není dnešní ani včerejší. Kdo zabil Mařenku svým podlým jednáním? Ty. Kdo zahubil to, co jsem v životě svém měl nejradši? Ty. Kdo zkazil mně štěstí celého života? Mluv, kdo to vše mně učinil? Neodpovídáš, a máš přece smělost k tomu na mně chtíti, abych za to všecko tebe zachránil? Hle, jakýs ty bláhovec!“

„Pomsta tvá je strašná, Josefe!“

„Jsem Čertovák!“

„Připouštím, že hněv tvůj ke mně spravedlivý, co ale může za to Rozárka má, co ubohý červíček, jejž na svět očekáváme? Zahubíš-li mne, zahubíš i dvě nevinné bytosti, jež nikdy ani vody před tebou nezakalily!“

„Což mi po tom. Kdo má právo do mých věcí se míchati? Kdo má právo odvažovati, co já kladu na své vlastní váhy?“

„Nikdo, nikdo nemá! Můj bože, rozum mne opouští a myšlénky mé se matou, Josefe, zde viz,

jak spínám před tebou ruce k prosbě, neodvracuj se ode mne. Přiznávám se ku své vině, lituji ji, vytrpěl jsem za ni dost a trpím teď ta nejhorší muka. Josefe, zatrať si mne, ale nezatracuj mou ubohou nevinnou ženu, mé ubohé dítě! Vykonáš-li svou pomstu, budeš toho jednou litovati, strašná přijde na tebe pokuta.“

„To má je věc a nikoliv tvá, a lépe bys učinil, kdybys místo poučování šel, odkud jsi přišel!“

Čertovák ukázal na dvéře.

Martin zbledl na smrť a svěsil málomocně hlavu. Přirozená hrdosť, již tak dlouho násilím v sobě tlumil, vědomí, že on v právu a Čertovák že konati chce bezpráví, ošklivosť nad nelidským jednáním Čertovákovým zahnaly rázem všecku mírnost, všecku pokoru z jeho stísněné duše. Přejel si rukou čelo a nehnul se z místa.

„Nepůjdu,“ pravil s rozvahou, „dokud nevyřídím, co jsem vyříditi chtěl.“

„Snad nemyslíš,“ rozpálil se Čertovák, „že někdo jiný pánem v mém stavení?“

„Nemyslím nic, než že neslušno, abys mně ukazoval dvéře, mně, jenž přišel k tobě v nejlepším úmyslu.“

„Ty mne snad budeš učiti slušnosti!“ zvolal Čertovák.

Přišel jsem pro něco jiného sem. Prosil jsem, zaklínal jsem tě, abys vykonal dobrý skutek. Za to mně ukazuješ dvéře.“

Čertovák se rozpálil. Mírná slova Martinova přesvědčila ho, že Martin stojí mravně vysoko nad ním. Rozpálil se a žíly mu naběhly na čele krví. Mlčel.

„Rozmysli se, Černý, nežli se rozejdeme. Chvíle tato je snad nejrozhodnější v životě našem.

A nemáš-li už rozmýšleno, rozmysli zítra, žádám, prosím tě za to, rozmysli!“

„Mám už rozmysleno!“

„Ty vykonáš tedy pomstu a zahubíš mne, ženu mou a dítě mé?“

„Co mně po vás!“

„Je to tvé poslední slovo?“ ptal se Martin hlasem vášní se třesoucím.

„Poslední,“ zasoptěl Čertovák.

Martin více neslyšel. Před očima dělala se mu kola, krev hučela mu v mozku, zuby mu skřípaly a pěstě se svíraly divokou chtivostí. Změřil Čertováka od hlavy k patě; ten se ďábelsky usmál. To Martinovi dodalo. Všecka duševní síla ho opustila, vztek a divoký chtíč rozlil se po jeho útrobách, žíznil jen a práhl po krvi svého nepřítele.

Čertovák neustoupil, i jeho opustila chladnost a rozvaha. Jsa silnějšího těla vyzýval s úsměvem Martina jaksi k souboji. Jeden chopil se druhého, aby ukázal kdo s koho. Čertovák byl silnější a vyzdvihl Martina, aby ho ze své světnice vyhodil. U dveří upadli oba na zem, neb i Martin jevil dnes netušenou sílu. Martin vhodnou ranou pěsti své dostal se na vrch, i Čertovák vyskočil. Však bylo pozdě. Na stole v pravo od dveří ležel řeznický nůž. Zajásav chopil Martin nůž a máchl jím po hlavě svého nepřítele.

„Ježíš Maria,“ vykřikl Čertovák a svalil se na zem, a krev vyřinula se mu z hlavy na podlahu.

Lomozem a křikem přivábeni přišla Čertovákova a čeleď na místo neštěstí. Martin stál tu posud s krvavým nožem v ruce nad Čertovákem. Najednou se vzpamatoval, zahodil nůž a vyhrnul se ze stavení. Běžel do polí.

Po vsi roznesla se v krátkosti hrozná novina, že Martin Oliva zabil Čertováka. Donesla se i

k Olivovům, kdež Rozárka toužebně muže svého očekávala. Ubohá nešťastná žena padla do mdlob. Martin nešel domů.

XX.

Čertovák nebyl zabit; byl jen těžce do hlavy raněn. Dobré čtyry neděle to trvalo nežli z domu vyšel a pak ještě vypadal jako vymlácená oklep. Jedva se pozdravil, zadal k soudu žalobu na Martina. Martin byl ku konci odsouzen na čtyry měsíce těžkého žaláře a k značné peněžné náhradě za bolesti Čertováku způsobené.

I Martina sotva byste poznali. Oči mu zapadly, tváře povadly a vlasy prošedivěly. Vše to stalo se za den a noc po onom ohavném činu, jehož se na Čertovákovi dopustil. Hned po činu běžel do polí a lesův vyhledávaje místa, kam zřídka kdy vkročí lidská noha. Jak mu bylo, péro nevypíše. Stal se sprostým vrahem; v těch několika slovích vše je obsaženo. Vystřízliv z horké a šílené vášně zatracoval bez milosti sama sebe. Štěstí, že neměl zbraně při sobě, že nepřivedla ho cesta k propasti, neb hlubině vodní: nebyl by se zajisté ani minutu rozpakoval rázem se sebe svaliti bídu a hanbu, jež zaťaly ostré spáry do měkké jeho duše. O těch divných osudův lidských. Probděv v hrozných mukách noc v lese, setkal se z rána s Fánou po Šindeláři, s týmž děvčetem, jež už jednou mu život zachránilo na Pokrvadlech. Neutekla před ním, nýbrž důvěrně se k němu přidružila.

„Dobře jste udělali Čertovákovi, je to chlap beztoho bezcitný. Škoda že nepošel, však mráz kopřivu nespálí!“

„Což není mrtev?“ tázal se kvapem Martin.

„Není, ale zkusí dost. Doktoři mu včera v poledne ránu zašili. Kdyby mu zašili i svědomí, tomu lakomci!“

Oliva si oddechl a vrátil se k večeru domů.

„Co jsi to Martine učinil,“ hořekovala Rozárka.

„Už se stalo, Rozárko. Měl jsem tě poslechnouti, neměl jsem k němu sám jíti. Bůh mně zakalil rozum, že nepoznával jsem v tobě svého anděla strážce. Ostatně buď bůh veleben, že Čertovák neumřel. Snad vyjde z toho a nebudu sprostým vražedníkem. Modli se, modli, Rozárko, aby kletba nespočívala na našem dítěti!“

Rozárka přivinula ubohého muže k srdci svému a napájela ubídněnou duši jeho útěchou. Martin okřál, neprobral se ale z tesknoty své. Ohavný čin, jejž z nepředloženosti a vášně spáchal, ležel mu na svědomí jako děsná můra. Martin klesal duševně a mravně mnohem více nežli tělesně. Čertovák se skrvácenou hlavou nešel mu s mysli ve dne v noci. Když jej odsoudili, nereptal; nahlížel, že trest vyřknutý jest spravedliv a těšil se, že utrpením smyje s duše své ohavnou vinu.

Jen za jednu milost boha prosil. Žádal si jen toužebně, aby, nežli nastoupí trest, spatřil své dítě, neboť Rozárka každým dnem se čekala. Bůh soudil jinak. Martin se nedočkal. Teprvé čtvrtý den po nastoupení trestu pomohl bůh Rozárce. Porodila synka, jenž jí téměř život stál. Bůh ji dítěti zachránil. Syn dostal jmeno po otci. Když novinu tu Martinovi do žaláře přinesli, padl na kolena a modlil se tak vroucně, že ani nespozoroval, jak soudruhové v žaláři se tomu smějí. Byly to pusté, sprosté, bohaprázné duše! Když jim však Martin pověděl, proč se modlil, zamyslili se všichni do

jednoho. Cítili, že Martin je zcela něco jinšího nežli oni jsou. Chovali se od těch dob k němu zdvořileji a uctivěji. Cit pravé lidskosti oblomí tytýž i zatvrzelé zločince.

Čtyři měsíce v žaláři! Mezi zlotřilou chasou, jíž bohem jest zahálka a tělesný chtíč, k jehož nasycení sahá i po sebe hroznějších a hnusnějších prostředcích. Nic strašlivějšího na světě pro člověka dobré vůle, spravedlivých zásad a upřímného citu než ve dne a v noci býti připoutánu k svepé chatře, již tvrdý zákon vyměšuje ze společnosti lidské, aby ji před smutnou zkázou zachránil. Nešťastný Martin div si nezoufal! Stávaje celé hodiny u zamřižovaného okna, hleděl skrze špinavé sklo k nebi prose boha, aby posilnil mu duši, aby neutonula v tom smrdutém bahnu a kalu, jež kolem něho se rozkládalo a hrozilo mu pohlcením. Což byla mu ztráta svobody nad útrapy a muky, jež zakoušel od bídných soudruhův svých u vězení! Zpočátku odpíral jim, jak mu velel zdravý rozum a poctivá povaha jeho. Leč házel hrách na stěnu..

„Což myslíš, hlupáku," odpovídali mu, „žes z lepšího těsta nežli my? Vrazil jsi nůž do člověka a vstoupils tím do našeho cechu. Ani čert tě z něho nevyplete. Jsi náš, kamaráde! Kdybys byl více přitlačil, byl bys se pěkně houpal a kvítí by ti bylo rostlo pod nohama. Nu co škodí, co není dnes, může býti zejtra a vyrostlo-li pro tebe konopí, však mu neupláchneš!"

„Chceš snad zas se státi pořádným člověkem? Blázne, cos neviděl, jak se vede člověku ve světě, není-li darebákem? Vždyť jsi zkusil sám, měj rozum. A pak, myslíš, že když člověk jednou seděl, že se to dá zakřídovati? Chyba lávky! Člověk přijde o všecku reputaci mezi lidmi, oni ho od-

kopnou jako prašivého psa, je kriminálník sem, kriminálník tam, nu a proč by se nemstil nad tou holotou? Či zasluhuje, aby našinec lépe s ní zacházel? Však uvidíš!“

„Vem přec rozum do hrsti a nekoukej pořád k nebi. Nebe vyplácí se jen kněžím, nám už docela ne. Kdo ví, kdy se zas tak pěkně slezeme, poslyš naši radu. Nech nebe nebem; ono bude z něho slunce svítiti tak jako tak a dešť a sníh bude z něho padati tak jako tak. Nech ho na pokoji a přemýšlej s námi, jak bychom většími se stali darebáky; neb čím větší darebák, tím spíše prorazí pavučinu zákonů. Ti největší z nich jezdí v kočárích a nosí zlaté límce a soudci před nimi smekají. Buď chytrý, přemýšlej s námi, pomsti se. Na mou duši, ač jsi podivný chlap, našinec tě neopustí, až budeme venku. Kriminálská strava pevněji lidi spoutá, než židovská víra!“

Útoky takového a ještě horšího rázu musel Martin den co den snášeti. I trpěl jimi tím více, čím více byl přesvědčen, že povahou a smýšlením svým vysoko vyniká nad svými hanebnými společníky v kriminále. První dny a neděle, jež trávil ve vazbě, ještě jakž takž odolal; byl ještě při síle. Leč postupem času ubývalo mu síly, duch jeho ztrácel čilosť svou, tupěl a přispůsoboval se názorům spoluvězňův. Štěstí od boha, že Martin to sám na sobě pozoroval, jinak by byl býval ztracen. Počínaje na sobě pozorovati, co jest kletba kriminálu a co leží ve slovích spoluvězňů, že když člověk jednou seděl, se to nedá více zakřídovati; vzmužil se ze vší síly své a přísahal nebi, Rozárce i synkovi svému, že nepadne padni co padni. Žádal vícekrát skrze žalářníka, aby do jiné jízby byl přeložen, avšak nadarmo, kriminál byl plný a rozumný žalářník mu vyložil, že by si v společ-

nosti trestancův nevybral. Upustil od toho zámyslu, poněvadž mimo to jej soudruzi pro jeho prosby pronásledovali a co nejhoršího mohli mu udělali. Co by byl Martin za to dal, kdyby jen jednou byl mohl spatřiti Rozárku a dítě své! Jen jedno políbení od Rozárky, jediný jen úsměv dítěte, jak by jej bylo oblažilo a posilnilo v těch pekelných mukách, v té ďábelské trýzni, jakých zakoušel. Nedopřáli mu toho, zákon to nedopouštěl. S mužnou odhodlaností snášel pokutu za vinu spáchanou a ku konci přece jen děkoval bohu, že před vraždou ho zachránil. Vedle ženy a dítěte svého měl ubídněný Martin jen jednu věc na mysli: státi se pořádným člověkem. Na hospodářství své, na Abrámka a Čertováka myslil méně. V kriminále mezi zloději a darebáky přišel posléze ku krásnému přesvědčení, že mravní hodnota člověka, poctivé smýšlení a cítění stonásob více jest než jakékoliv ěk statky. Jinak ovšem nahlížel, že po tom, co se stalo, nebude mu více možno spokojeně v Štěpánově žíti a co hospodářství jeho se dotýče, těšil se tím, že při prodeji tolik aspoň dítěti jeho zbude, že nevstoupí, zachová-li je bůh při zdraví, holou rukou do života.

Mezi tím, co seděl Martin v městské trestnici, nestrčili ani Abrámek ani Čertovák ruce za pás. Abrámek měl tu výhodu, že Čertovák po delší čas byl churav a že Čertovák na oko proti němu nic nepodnikal. Proto ale měl se šibalem podšitý židák na pozoru a bedlivě stopoval každé hnutí Čertovákovo a konal potají přípravy ku poslednímu rozhodnému kroku, k eksekuci na živnost Martinovu, k odhadu a konečné dražbě. Práce už mu nezbývala veliká, poněvadž měl všecko dobře navlečeno. Potřebné peníze ku koupi měl jisté z kanceláře Loewensteinovy z Prahy a výdělek svůj

dobře vypočítaný, dva, tři tisíce čistého užitku nemohly ho minouti. Jedna jen věc mohla mu býti na závadě, ta, kdyby mimo něj, nebo vlastně pražský chabrus, někdo jiný opravdu chtěl koupiti. Něco mu říkalo, že Čertovák mu může býti nebezpečným. Kde však by Čertovák vzal potřebných peněz a proč by Čertovák nyní, kdež jeho zdraví bylo porouchánо, uvaloval na se nové starosti s novým hospodářstvím, jež díky sekvestraci smutné divadlo poskytovalo. Abrámek věděl, že každý rolník by si tu koupi velmi rozmýšlel. V okolí nebylo také nikoho, komu by záleželo na koupi statku Olivova, Abrámek měl tu nejlepší naději zvítěziti.

Čertovák nespal, třeba měl přimhouřené oči. Řídě se zásadou, že kdo z kouta měří, jistěji udeří, zahalil se před Abrámkem v plášť mrzuté mdloby a nečinnosti a potají pilně na to dbal, aby se židem neprohrál. Jiný muž, méně opatrný a méně chladnokrevný nežli Čertovák, byl by se sotva rozpakoval, rychle k jednání přistoupiti a věru, příčin důležitých měl by k tomu dosti. Čertovák dobře pronikal chytře navlečenou osnovu Abrámkovu a nabyl o tom přemýšlením jistoty, že žid jen proto tajemství porušil a proto že Martina naň vyštval, aby zbavil se nepříjemného a nebezpečného svého soudruha v pletivě.

„Jak snadno mohl mne tento ďábelský nápad židův o život připraviti," rozumoval Čertovák a zděsil se před bezohlednou rázností a chytrostí Abrámkovou. Však zděšení to netrvalo dlouho. Nahlédnuv jednou do karet židových, nebál se další s ním hry. Nehleděl na výhru, ale dbal, aby neprohrál a byl jist, že vyhraje. Ač mu pomsta proti židovi v prsou vřela, přece se nezapomněl, dobře věda, že kvapná pomsta hotová je škoda.

Sotva se trochu vybral ze slabostí a pérem vládnouti mohl, napsal psaní bratranci svému do Ameriky, žádaje ho o potřebnou sumu peněz. Teprvé když s odpovědí příznivou měl dobrou směnku v ruce na saský jeden dům, již každou chvíli kdekoliv si v hotové peníze mohl vyměniti, poslal si jednou k večeru k Abrámkovi.

Abrámkovi bylo krušno okolo srdce, když vstupoval do komory, kde skrčen v starožitnou lenošku Čertovák jej očekával. V komoře, jejíž jediné silně zamřížované okno vedlo do zahrady, bylo šero a židovi zdálo se v ní tak těsno býti, že jedva ducha popadal. Měl špatné svědomí a strachoval se před nějakým zlým výstupem. Jak rád byl by se této návštěvě vyhnul, leč nešlo to; jednou si ji musel odbyti a odhodlal se k tomu raději dříve než později.

Úlisně a přes všecko přetvařování se stísněným hlasem pozdravil Čertováka, tázal se po jeho zdraví a dodal, že by už byl sám dávno přišel, kdyby se nebyl ostýchal.

Čertovák stavě se nezdravějším, nežli skutečně byl, neodpověděl mu na pozdravení.

Mlčel hezkou chvilku, což žida ještě více polekalo, a pravil pak:

„A proč jste se ostýchali?“.

„Poněvadž vím,“ odpovídal nesměle žid, „že nemocnému nejlépe svědčí, když má svatý pokoj a nikdo jej návštěvou neobtěžuje.“

„A tak,“ pravil na to lhostejně Čertovák a doložil důrazněji:

„Já myslil, že pro něco jiného.“

Žid se zachvěl, neboť věděl, kolik udeřilo. Přes všecku svou prohnanosť nebyl s to, aby jen jednoho slova ze sebe vypravil.

Po krátkém pomlčení ujal se Čertovák opět slova.

„Znáte mne, že nemám ve zvyku třápati do větru, a proto povídám vám bez ohrádky: vy jste Abrámku dareba, jakého není daleko široko rovného. Jen jeden hloupý kousek jsem vyvedl a ten byl, že jsem věřil jen okamžení, že dodržíte své slovo. Jste vy prohnaná šelma jako každý žid. Kdybyste měli sto bohů, ke všem budete přísahati, a jedná-li se o váš prospěch, všecky zradíte. Vy jste všecko Olivovi prozradili!“

„Pro boha prosím, nehněvejte se, Černý,“ omlouval se skroušeně žid; „nejsem jako ten kámen u cesty, bůh ví. Jak se přemůžete, když vás bude Oliva se slzami v očích prositi, abyste ho nezkazili, abyste mu pověděli, kdo je jeho věřitelem, když vás ujišťuje, že chce jen svého věřitele prositi, aby se nad ním smiloval a neprodal mu živnost. Pánbůh ví, nevím ani, jak mně to slovo z úst uklouzlo. Teprvé když bylo venku, věděl jsem, co jsem učinil, ale pak už bylo pozdě.“

Čertovák se hlasitě zasmál.

„Myslíte,“ pravil s opovržením, „že máte před sebou hluponě, jenž něco dá na židovské vytáčky?! Však máte vy za ušima a dobře jste si vypočítali napřed, že mně Oliva sáhne na život! Ovšem, tak byste se mně byli nejkratším spůsobem zbavili! Známe se, pane Abrámku, známe se!“

Žid přešlapoval a chtěl sebe hájiti; Čertovák mu rukou kynul, aby mlčel. „Škoda každého slova, ptáci by je roznesli. Pravím jestě jednou: vy jste dareba všemi ďábly podšitý. Výčitky ode mne neuslyšíte, nebo věru vy nestojíte ani za tu nejmenší výčitku; nestojíte ani za to, abych slova k vám promluvil. Jste bídák! Mezi námi musí se konec udělati. Od této chvíle neznám ani vás,

ani Olivu. Vyplaťte směnky své a jděte mi z očí. Spolek náš se na dobro rozpadl, a já nechci o ničem slyšeti. Chci míti svatý pokoj, rozumíte, svatý pokoj. Dělejte si co chcete, mně je to všecko jedno. Já zůstanu Čertovákem, kterým jsem byl, a pro mne skupujte si třeba celý Štěpánov.“

Žid v duchu zajásal, vždyť více si ani nepřál.

„Vy mnou povrhujete, Černý,“ pravil skroušeně; „však lépe je trpěti, nežli zle činiti. Peníze vám zítra přinesu.“

Čertovák kynul rukou, Abrámek odešel. Druhého dne byl Čertovák vyplacen.

Jeden smál se druhému. Židovi však nešel smích od srdce. Tajné pochyby, že Čertovák má překvapení za lubem, oblézaly jako červi rozkvítající jeho naději. Však zbavil se jich. Míval tytýž i sebe prohnanější šelma svou slabou chvíli. A Abrámek ji také měl. Tenkrát uvěřil Čertovákovi Vedl eksekuci na Martinovu živnosť, odhad se odbyl a určeny byly v novinách dny ku veřejné eksekuční dražbě.

Bylo to asi v únoru. K první a druhé dražbě nedostavil se žádný kupec; neboť čeká každý na třetí dražbu, kde živnosť přijde pod odhadní cenou k prodeji, a každý chce lacino koupiti.

Přišla dražba třetí. Ohlášena byla na devátou hodinu a odbývala se v soudním domě. Ve tři čtvrtě na devět byli tu mimo Abrámka jen asi tři židé. Byli mezi sebou srozuměni a Abrámek byl už odhodlán k nevyhnutelným obětem pro pražský chabrus. Dali se zapsati do protokolu co kupci a položili potřebné vadium. Devátá se blížila, Abrámek slavil už v duchu první svůj triumf, jenž měl býti jen počátkem další skvělejší řady nových podniknutí. Několik minut před devátou

vstoupil najednou do soudní síně Čertovák. Abrámek zbledl. Čertovák dal se zapsati do protokolu a složil vadium v bankovkách. Abrámek mrkal významně na ostatní své spoluvěrce. Ti věděli co činiti a pouštěli se ihned stranou do vyjednávání s Čertovákem. Ten je odbýval ledabylo, dražba vzala svůj začátek. Soudce přesvědčiv se, že žádný nepodává odhadní cenu, vyzval dražebníky k podání. Prodávalo se pod cenou, kupci podávali málo. Čertovák mlčel. Přešlo první a druhé volání, licitoval jenom Abrámek při hanebně nízké ceně. Soudce ohlašuje třetí volání a dává pět minut na rozmýšlenou. Čertovák drží jak soudce hodinky v ruce a v čas přidává stovku. Dražba začíná po znovu. Jeden ze židů vyloudil Čertováka do síně a slibuje mu peníze, aby odstoupil od dražby. Čertovák chytře rokuje posléze ho odbyl. Nežli podruhé prošlo osudných pět minut při třetím volání, přirazil opět Čertovák na Abrámka. Židé se rozehřáli. Jeden zašeptal Čertovákovi do ucha, aby toho soudce nezpozoroval:

„Dvě stovky.“

„Málo,“ zašeptal Čertovák.

Žid mrknul na Abrámka, tento dal tajné znamení.

„Odstupte, tři stovky dáme,“ šeptal.

Čertovák neodpověděl a v pravý čas vytahoval Abrámka. Nastal tuhý boj mezi soupeři. Abrámek strácel stovku po stovce ze svého profitu, ale nepopouštěl. Znal dobře cenu živnosti a věděl, kam až se v přidávání spustiti smí. Však železný Čertovák vytáhl jej i před úmluvu, již měl Abrámek s pražskou kanceláří. Co počíti? Přidával o své újmě dobře věda, že i tak ještě velmi dobře koupí. Rozmysl, chladný, pevný rozmysl jej opouštěl, vždyť jednalo se o značné peníze, jež by byl odměnou

obdržel. V takovém rozčilení pustil se až do dvanácti set přes úmluvu. Dále už nemohl, smrtelný pot vyvstal mu na čele, huba se mu dvojnásob úzkostí zkřivila. Nebylo nic platno, nebyl svým pánem, nebyl s to, aby měřil se s Čertovákem. Čertovák koupil statek Martinův a zachoval přidáváním svým synu Martinovu asi dva tisíce peněz. Odcházeje z dražby omdléval Abrámek. Triumf jeho rozpadl se v prach a popel!

XXI.

Lhůta trestu konečně Martinovi dopršela. Velmi líně blížil se den jeho vykoupení, konečně ale přece zavítal. Pomyšlení, že opustí pusté stěny svého žaláře a ještě pustější společnost svých spoluvězňův, jež div mysl a ducha jeho neotrávila, nadchlo Martina radostí nevýslovnou. Leč co bylo pomyšlení to u porovnání se štěstím, jež jej očekávalo, až drahé dítě své poprvé v náručí své vezme a k srdci přivine! Celou noc nemyslil Martin na nic jiného než na synka svého; i obrazu drahé Rozárky bylo ustoupiti před milostným obrázkem synkovým. Poslední noc v trestnici zmítán byl Martin z jednoho sna do druhého, a ve všech těch snech napřahoval k němu ručičky své Martínek, ve všech smály se naň dobré a nevinné očičky Martínkovy.

„Bůh učinil mne otcem," rozjímal Martin, „a štěstí to více váží nežli deset statkův. Ať si všecko poberou, darebáci, mám syna, za něhož budu pracovati, za něhož se obětuji! Co krásnějšího na světě, nežli obětovati se za dítě! Bůh to každému nepopřeje, a mně to popřál. Budiž za to milován a veleben!"

Udeřením deváté vstoupil žalářník do vězení. „Martine Olivo, jste svoboden.“

Svoboden! Martin krátce dal s bohem spolu-vězňům a po boku žalářníkově více letěl nežli kráčel smutnými chodbami trestnice dolů k vratům. Žalářník ho doprovodil přes dvůr a otevřel mu druhá vrata, jež vedla do průjezdu soudního domu. Vrata za ním z dvora zavřel, Martin byl svoboden!

Den byl ošklivý; bylo větrno a pršelo. Kráčeje přes dvůr si Martin ani nehody nepovšiml, když ale vstoupil do dlouhého a širokého průjezdu, do něhož světlo s hůry, světlíkem ve střeše padalo, zastavil se a rozhlédl se. Předtucha ho nesklamala. Na schodu u východu na náměstí seděla žena celá umoklá s dítětem v náručí. Kdož to jiný nežli Rozárka a Martínek! Martin běžel k nim, rozpřáhl náručí a zvolal:

„Rozárko, Martínku!“

Rozárka, jež jej nebyla pozorovala, vyskočila a padla mu i se synkem do rukou. Oba se dali tak usedavě do pláče, že drahnou chvíli nepřišli k slovu. Martínek plakal nevěda proč spolu. Martin se vzpamatoval a vzal plačící dítě do náručí. Dítě se usmálo, otec ho přitiskl k srdci a zlíbal mu čelo, oči i ručičky.

„Rozárko!“ zvolal radostně, „jaké štěstí nám dal pánbůh! Poklad, jejž tuto k srdci tisknu, nedám za deset světů! Pojď z tohoto místa smutku a neštěstí. Pojďte, děti mé, pojďte, otec je s vámi!“

V městě byl právě trh. Vozy s obilím a dřívím vyplňovaly celou prostoru před hlavním pořadím domův, mezi nimiž vynikal soudní dům svou výstavností. Martin nedbal zrakův známých venkovanův, jenž ze zvědavosti za ním pohlíželi, a s Martínkem na rukou, doprovázen Rozárkou

vesele a hrdě kráčel kolem vozů a zahnul pak do postranní, téměř bezlidné ulice. Vítr fičel a drobný, chladný déšť sypal se s nevlídného, černavého nebe. Oliva vstoupil do průjezdu jednoho domu, aby s Rozárkou se poradil.

„Jste posud Rozárko, v osecké hájovně?“ tázal se ženy.

„Jsme od těch dob, co nám prodali statek,“ odpověděla Rozárka.

„Jak tam s vámi nakládají? Nekoukají na vás skrze prsty?“

„Nemůžeme si naříkati, já ani Martínek. Sestra Anče ví, co je to neštěstí a zármutek a švakr Březina je sice trochu divný pavouk, ale jinak dobrák, a dělí se s námi o všecko, co doma mají.“

„Bůh mu to zaplať a sestře tvojí. Dá-li bůh zdraví, budu jim do smrti za to vděčným, že vás vzali pod svou střechu, když jsem seděl v kriminále. Rozárko, ty nevíš a nepochopíš, co to slovo znamená!“

„Modlila jsem se za tebe ve dne v noci.“

„Proto bůh mně tam nedal zahynouti, Rozárko. Nikdy mně nebylo tvé modlitby tak potřebí, jako když jsem seděl. Bohu poručeno, co tam, to tam! Jsem na dobro napraven. Jest Čertovák zdráv?“

„Před čtrnácti dny byla u nás matka. Povídala, že zdráv a že zavádí pořádek na statku našem, v kterém to vypadalo po těch židech jako po vyhoření.“

Oliva se na chvilku zamyslil a roztruchlil.

„Bohu poručeno, Rozárko,“ dodal; „kéž nalezne na statku mém náhradu za to, co zlého jsem na jeho zdraví spáchal. Jsem tomu přec jen rád, že napálil Abrámka, jen když je Olivův statek aspoň v rukou křesťanských. Půjdeme prozatím do

Osek. Dříve ale si tu sedni a napoj Martínka, aby neměl na cestě hlad. Venku je ošklivo, nemůžeš si s ním nikde sednouti a na cestě máme jen jednu vesnici.“

Rozárka učinila tak a Martin slzel radostí, když viděl, jak Martínek se má k životu.

Do domu vstoupila stařena s nůší na zádech. Poznali se, byla to Káče z pohodnice.

„Bůh opatrůj vaše dítě, Olivo,“ pravila k Rozárce přistupujíc. „Měla jsem dnes živý sen. Panenka Maria se mně zjevila a vypravovala mně, selko, o vás a vašem chlapci. Jak je bůh nade mnou, že to svatá pravda! A já vás tady všecky tři naleznu! Spíše bych se byla smrti nadála. To dítě bude šťastné, pamatujte na mne, jestli se toho dočkáte. Stojí pod ochranou matičky boží, tak mně to sama ve snu zjevila. Přišla jsem do města, abych na to vsadila do lutrie, zítra by bylo pozdě.“

Na to nečekajíc na odpověď sňala s krku stužku se stříbrným tantesem, políbila jej a podávala Martinovi.

„Dejte to chlapci svému. Je to památka ze Svaté Hory. Skoro padesát let ji nosím na holém těle a byla bych ji vzala s sebou do hrobu. Je dotýkána. Panenka Maria na něm bude dítěti vašemu štítem proti všemu neštěstí. Jsem stará zkušená žena a chtěla bych hned na to umříti, že má slova se vyplní.“

Oliva poslechl. Slova Káčina dotkla se líbezně otcovského jeho srdce. Nebyl pověrečný nikdy, v této chvíli však Káči uvěřil.

Káče se dala s nimi do delší řeči a když se všeho dověděla, po čem byla zvědavá, odcházela se slovy:

„Nic si z toho nedělejte, že jste přišli o statek. Pánbůh dal, pánbůh vzal, budiž jmeno jeho velebeno! Něco mi říká v srdci, že Martínek bude zase jednou hospodařit na otcovském statku. Panenka Maria se už o něj postará.“

Když Rozárka dítě napojila, vydali se manželé na cestu do osecké hájovny. Martin nesl synka pečlivě do šatu zabaleného, Rozárka kráčela statně a vesele vedle muže svého. Nežli vyšli z města chtěla Rozárka u pekařského krámu Martinovi housku koupiti, domnívajíc se, že má hlad.

„Nech to, dítě,“ bránil jí Martin; „nemám ani pomyšlení na jídlo. Dost na tom, že mám zas vás. Kdybych tři dni nejedl, zapomněl bych na všechen hlad. Každý krejcar bude nám teď dobrý, máme o koho se starati. Pojď, Rozárko, pojď.“

Sotva měli město za sebou, vzala Rozárka Martina za ruku a nespustila se jí více. Dali se do srdečného hovoru a zapomněli na déšť, vítr i blátivou cestu. Byli tak šťastni jako posud nikdy v celém svém živubytí. Asi za hodinu dohonil jich jeden prázný povoz z Osek. Rolník, jenž poznal Rozárku, vzal šťastné manžely s sebou a svezl je až do Osek.

Oseky byla vesnička, jež malebně rozkládala se v kotlině při samém lese pod vrchem. Nad ní táhlo se mezihoří od jihu k severu, porostlé z největšího dílu borovými lesy. Nahoře na hřbetě mezihoří bývaly asi druhdy paseky dosti rozsáhlé; nyní byla z nich udělána pole, v jichž středu stála hospodářská stavení. Místy byly i celé vesničky. Zrovna nad Osekami, nahoře na hřbetě, stála osecká hájovna, zastíněna několika černými topoly, jejichž statečný zrůst připomínal veliké stáří. V hájovně obýval švakr Rozárčin, hajný Březina, jenž ubohé Rozárce a dítěti její poskytl přístřeší.

Manželé Březinovi byli chudi a měli jen tolik, že tak ten život protloukli. Anče, sestra Rozárčina, byla skoro o deset let starší než Olivova a zkusila dost za svého života. Proti vůli rodičů vzala si Březinu, jenž po rozmanitých příhodách posléze obdržel místo hajného na Osecku.

Hajný byl muž mrzutý a málomluvný. Starosti o živubytí setřely dávno všecko veselí, všechnu bujarost s mysli jeho. Asi před třemi roky postřelil jej v lese pytlák; od těch dob nebyl více dokonale zdráv a mrzutější nežli dříve. Proto ale měl celkem dobré srdce a neodepřel ženě své, když prosila, aby ujali se nešťastné Rozárky a její chlapce. Vždyť věděl sám, jak krušně nese se neštěstí.

Z Osek šlo se vozovou cestou nahoru k hájovně. Dole zvonili právě poledne, když Martin se svou rodinou k hájovně se blížil. S pocitem vděčnosti přestoupil pohostinný práh příbytku švakrova. Přijali jej upřímně jak se sluší na příbuzné a rozdělili se s ním bez výčitek o to, co sami měli.

Odpoledne šel Martin s Březinou do lesa. Chtěl se s ním poraditi, co má počíti.

„Zamejšlím," pravil k hajnému, „hledati práci dole při dvoře. Práci polní rozumím jako ten nejlepší čeledín a mám do ní chuti dost i síly. Co tomu říkáš?"

„Nevím," bručel do sebe Březina, „jestli..."

„Co myslíš," ptal se Martin.

„Inu, nic nemyslím, švakře, ale... Nu, víš co, zajdi si hned k obročnímu. Dnes ho máš jistě doma, promluv s ním."

„Půjdu k němu za tepla. Kudy je nejkratší cesta tam?"

Hajný ukázal mu nejkratší cestu a slíbil, že

v těch místech naň počká, aby se dověděl, jak to vypadlo.

Martin šel do dvora a vstoupil pln důvěry do kanceláře obročního a prosil za práci. Obroční, obstarožný, nevlídný pán, jej vyslechl a ptal se, odkud Martin je a kde je posud v práci, anebo kde byl ve službě.

„Jsem rodič ze Štěpánova, urozený pane, a měl jsem tam vlastní selský statek," odpověděl pokorně Martin.

„Tak tak a o všecko jste přišli. Bezpochyby chlastem, nebo kartami, či ne?"

Oliva se zapálil a měl už hořkou odpověď na jazyku. V čas ale zpomněl si na své dítě a odvětil mírně:

„Zlí lidé mne o všecko připravili."

„Stará otřepaná výmluva, člověče, a co jste poslední čas dělali?"

Martin se zachvěl. Měl pravdu zamlčeti? Co by mu to bylo platno, tak jako tak, byla by časem na jevo přišla. Odhodlal se mluviti pravdu.

„Seděl jsem, urozený pane, čtyry měsíce v trestnici a dnes ráno jsem z ní vyšel."

Obroční vyskočil a vytřeštil naň své zelenavé oči. Přítomnosť bývalého trestníka stala se mu najednou nebezpečnou. Martin stál ale tak pokorně se sklopeným okem u dveří, že starý pán se pro okamžik upokojil.

„Nejste vy ten, co chtěl zabíti toho sedláka? Jak pak se honem jmenoval?"

„Čertovák."

„Tak. A myslíte, že mohu jen tak ledabylo vraha do služby přijmouti? To nejde, milý člověče, vždyť žádný čeledín by nechtěl s vámi z jedné mísy jísti. To přece nahlídnete. A pak, vždyť jste nebezpečný člověk!"

„Jsem člověk mírumilovný, urozený pane,“ hájil sebe Martin; „třeba jsem v návalu hněvu sáhl na život svého souseda. Stalo se to v hněvu, nemohu za to, jak bůh nade mnou. Ostatně jsem si odbyl bez reptání pokutu, kterou mně zákon za ten ohavný čin uložil.“

„Tak mluví každý,“ horlil obroční, „když přijde z kriminálu, známe to. Sotva se ale trochu otřese po trestu, padne zas do staré písničky. Leč škoda každého slova. Bychť i věřil, že se polepšíte, nemohu vás vzíti do služby, nebo na mne padla by všecka odpovědnosť, kdyby se něco stalo a ekselenc pan hrabě je přísný pán. Můžete jíti s pánem bohem.“

Martin neodcházel, ale sepjav ruce k prosbě pravil s pohnutím:

„Urozený pane, dávám své slovo, že jsem poctivý, nešťastný muž. Mám ženu a dítě a svatou povinnosť vydělávati jim na chleba. Neposýlejte mne pryč s nepořízenou, ne pro mne, ale pro ubohou ženu mou, pro nevinné nemluvně, kterým nás bůh po tak dlouhé době a prosbě obdařil. Bůh vám to odplatí, dáte-li mně práci, do smrti budu vám za to vděčným. Já jsem pochybil, strašlivě pochybil, ale nahlížím to a mám nezvratný úmysl státi se poctivým, pořádným člověkem. Urozený pane, jste-li sám otec, máte-li lidské srdce v těle, nevyžeňte mne od sebe, ujmete se mne, dejte mně práci, bůh to odplatí vám na vašich dětech.“

Obroční byl bezdětný, nerozuměl dobře Martinovi. Mimo to vězel v předsudcích až po uši, třeba nebyl zlým člověkem. Pokrčil ramenama a pravil po chvíli:

„Škoda každého slova. Nemohu vás, člověče, do služby přijmouti, třeba jste byli lepším, než

se zdáte. Snad někde jinde vás přijmou. Jděte s bohem.“

Martin odešel s nepořízenou.

Nahoře v lese setkal se s hajným a se slzami v očích mu vypravoval, jak u obročního pochodil.

„Já to předzvídal,“ odvětil suše Březina, „nechtěl jsem ti ale kuráž vzíti. Milý švakře, jako jsi dole ve dvoře pochodil, pochodíš i všude jinde. Ty ani nevíš, jak jsou lidé zlí. O každém jiném myslí si vždy to nejhorší, sebe ale vynesli by třeba do desátého nebe, kdyby na neštěstí nebylo jen jedno. Obroční, farář, hrabě, sedlák, všickni jsou na jedno kopyto. Kdo seděl jednou v kriminále, musí býti vyvržen jako prašivá ovce z jich spolku, a přece jsou, věř mně, mnohem prašivější než leckterý kriminálník.“

„Nevzdávám se naděje,“ odpověděl pevně Martin; „nebude každý jako obroční; neb pak by bůh nebyl spravedliv. Půjdu na několik mil cesty, kde neznají Štěpánov, a doufám, že nevyženou mne.“

„Vyženou, švakře, vyženou, jakmile se dovědí, že jsi seděl. Ty musíš se chopiti práce nádennické, do pořádné služby se nedostaneš.“

„Tys, švakře, zkušený muž, ale můžeš býti přece jen na omylu.“

„Možná, ale něco ti ještě musím povědíti. Doufám, že mně nezazlíš, proto že mne znáš co upřímného muže a přítele. Mám tu co hajný skrovný, ale jistý chleb. Dlouho to trvalo a mnoho práce to stálo, než jsem se ho dopídil. Tvou ženu a dítě chci míti u sebe, dokud se ti líbí; ty ale, Martine, musíš si jinde hledati přístřeší, nebo jsem jist, že by mne připravili o chleb, kdybych tě u sebe přechovával.“

Martin zbledl a po chvíli teprvé pravil temným hlasem:

„Poslechnu tě, švakře, neboť jsi upřímný člověk. Zítra ráno, záhy, odejdu od tebe, však bez ženy a dítěte nemohu býti, bůh ví, nemohu bez nich býti. Nedostanu-li pořádné služby, nuž pak půjdu třeba dříví dělat do lesa. Nějak je a sebe vyživím a obtíží nebudu přátelům svým, jakým jsi ty a dobrá tvá Anče.“

Téhož dne k večeru přišel do hájovny posel od pana obročního z obecného dvora. Pan obroční nařizoval, aby Březina Olivu ze Štěpánova u sebe nepřechovával, že by sice jinak nucen byl, ohlédnouti se po jiném hajném.

Záhy z rána, sotva rozbřeskl se den, odešel Martin hledat služby. Odcházel smuten a zkormoucen, jen zpomínka na Rozárku a Martínka dodávala mu útěchy a síly.

XXII.

Březina znal lidi a rozuměl komédii, již na zemi odehrávají, a proto nepřipustil k mysli své naději, že dostane se Martin do pořádné služby. Neprozradil se sice se svým náhledem před ženou svou a švakrovou, když ale po několika dnech Oliva z pouti své v noci se vrátil, aby nikdo ho neviděl vcházeti k Březinovi, a smutně vypověděl, že hledání jeho bylo marné: podotkl zkušený životem hajný krátce, ale pevně:

„Věděl jsem to; znám lidi.“

Martinovi nezbývalo nyní nic jiného, nežli dáti se do nádennické práce. Tolik přese všecko příkoří měl hrdosti v sobě, že nemohl připustiti, aby Rozárka dále si krájela z bochníku Březinova.

Asi dvě hodiny od Osek najal se do dřevařské práce a vzal Rozárku i dítě sebou. V osamělé chatrči u lesa najal si pro své drahé duše skrovnou světničku a uvelebil si je tak do ní, jako pečlivý pták svoje mlaďátka. Ráno s východem slunce šel se sekerou a pilou do lesa, večer se západem se vracel. Rozárka a Martínek šli mu obyčejně kus cesty naproti, Rozárka pak převzala jeho nástroje a on přivinul k srdci svému nejdražší svůj poklad, Martínka. Mimo domácí práci nesměla Rozárka žádnou práci konati. Marně se vzpírala, marně prosila za to, aby směla s Martinem vydělávati na živubytí. Martin nedovolil říkaje:

„Já jsem k tomu, abych vás živil, abych život za vás dal. Tys k tomu bohem určena, starati se o Martínka. Ty musíš ostříhati každý jeho dech, každé jeho hnutí, žádné hraběcí dítě nemá míti lepšího opatrování nežli můj syn. Ta jest má vůle, od níž nikdy ani o krok se neuchýlím.“

V místech, kde Martin Oliva pracoval, stal se na podzim minulého roku takový vývrat, že bylo tam práce na několik let. Výživu měl tedy Martin po delší čas jistou, škoda jen, že práce dřevařská nebyla přiměřena tělesným jeho silám. Co rolník nevyhýbal se nikdy sebe pernější práci, jaká právě přicházívá při hospodářství, ustavičné ale těžké práci, od rána do večera, den za dnem, nebyl Martin zvyklý a není divu, že síly jeho značně ochabovaly. Počátek byl ovšem nejkrušnější a nejednou, ale stokrát za den chodilo naň pokušení, zahoditi sekeru i pílu, rozběhnouti se do šírých těch hvozdův, a někde v temném jich šeru na mech se položiti a více nevstáti. Leč proti sebe mocnějšímu pokušení byl už Martin obrněn: život drahého synka visel na těch jeho

dvou rukou. Co z toho, že mozole je pálily, Martin konal co muž a co otec svou povinnosť, a vědomí, že je koná, nebyl by dal za nevím co. Pak těšil se tím, že za několik neděl té práci přivykne a že mu nastanou pak lepší časy.

Považíme-li dále, že býval zvyklý na lepší a vydatnější stravu, nežli jakou si mohl při skrovném výdělku svém nyní zaopatřiti a že čtyřměsíčný pobyt v žaláři nejen zdraví jeho byl na újmu, anobrž podlomil jindy tak statný kmen jeho zdraví: nepodivíme se, tratil-li se Martin takořka sám v sebe, stal-li se jeho krok volnější a těžší, postava nahnutější, zkrátka, podobal-li se za několik měsíců ne sobě, ale svému stínu.

Jinak se Martinovi v lese zle nevedlo. Spoludělníci brzy se s ním sbratřili a jevili před ním i úctu pro jeho neobyčejnou lásku k ženě a dítěti a pro rozumné jeho řeči, a dohlížitelé vážili si ho více než kteréhokoliv jiného dělníka pro jeho pracovitosť, pro pořádek, jaký miloval, pro neobyčejnou jeho střídmosť a mírnou povahu.

Při všech lopotách nebyl však život Martinův prázden těch nejkrásnějších radostí. Po šesti všedních pernych dnech přicházel den sedmý, jasný a líbezný, přicházela neděle! Osamělá chatrč u lesa, v níž ubytoval Martin Oliva ženu a synka svého, vypadala na první pohled ošuměle, chudobně, a přece pod těmi mechem, netřeskem a rozchodníkem porostlými, starými doškami rozkvétala půvabná květina štěstí rodinného. V chatrči byly dvě skrovničké světničky; v levo od vchodu bydlel majetník, dřevař jako Martin, v pravo rodina našeho Olivy. Světnička ta byla nízká, čtyrhranná a měla jen jediné malé okno. Stůl v koutě, lavice podél stěn, široká postel chudobně vystrojená a stará zelená kachlová kamna se zápecím byly

jediným v ní nábytkem. Strop dřevěný, tak nízký, že snadno jsi rukou k němu dosáhl, dostal délkou času, parou a horkem tak pěknou hnědou barvu, že mile odrážel se od stěn jako křída bílých. Lavice, stůl a podlaha byly tak čistě vydrhnuty, že radost bylo se podívati. Z okna nebylo viděti daleko, co ale člověk z něho viděl, mělo v zimě, v letě své půvaby. Byla to krajina kopcovitá, lesnatá. Lesy byly z největší části jehličnaté, jen v dolinách stály olše a vrby. Zrovna před chatrčí táhla se mírným svahem k údolí paseka, plná jahod a ostružin, sem tam přiozdobena šípkovými keři. Kus před stavením byla studánka s jedné strany chráněna širokou žulovou deskou, okrášlena košatým řeřábem. V pravo dole pod pasekou ležela vesnička, polozakryta cípem lesa.

U tohoto okénka sedával Martin se svým chlapcem za času nedělního a Rozárka pořídivši maličkou svou domácnost, sedala na stoličce u nohou jeho a hledívala se zanícením ku šťastnému otci a drahému dítěti. Martínek rostl jako z vody. Čerstvý a zdravý lesní vzduch šel mu tak k duhu, že rodiče se nemohli dosti vynadiviti. Sotva přišlo dobré léto, ukazovaly se zoubky v jeho ústech jeden za druhým, stavěl se na nožičky a žvatlal jen což. I Rozárka znova rozkvétala. Strastmi vybledlé a povadlé líce její prorazilo ruměncem zdraví a vychudlé tělo nabývalo plnějších a půvabnějších forem.

„Nic na bohu nežádám," říkával Martin v takových šťastných chvílích, „než aby nám všem dal zdraví. Věř mně, Rozárko, nic není v světě nad spokojenost a zdraví, jenže člověk mnoho musí prodělati, nežli to pochopí. Tuhle ten malý darebáček," při tom poceloval Martínka, „dělá mně takovou radost, že nemůže býti lepší."

„Jen kdybys nemusel tak těžkou práci pro nás konati," povzdechla Rozárka.

„Pro vás mně není žádná práce těžká, vždyť jste moji a já jsem váš."

„Pravda," odpovídala Rozárka, „ale vydržíš-li! Já bych tak ráda..."

„K čemu zas začínáš," vskočil jí Martin do řeči, „víš už, že nepřipustím, abys se trmácela se mnou. Já jsem tě přivedl do neštěstí..."

Rozárka stiskla mu mozolovitou ruku a přerušila mu řeč sladkými slovy, řinoucími se z hlubiny srdce:

„A přece jsem ta nejšťastnější žena na světě! Podívej se na všechny ženy dřevařů, co jich je, zdali jen jedna má takového muže, jako jsi ty!"

I vyskočila se stoličky a přitiskla hlavu mužovu k ňadrům svým. Oliva pravicí ženu k sobě tiskna a levicí synka, zaslzel a zvolal:

„Do smrti budu bohu vděčným, že tebe jsem dostal za ženu a žádnou jinou! Jen v neštěstí ukáže se láska a nikdy jindy."

V dřevařské práci strávil Oliva léto, podzim i krutou zimu. Cítil sice už delší čas na sobě, že ubývá mu sil, že práce se mu stává stále obtížnější, myslil ale, že to přejde, jen co přijde teplejší povětrnosť. Rozárka sama prosila ho kolikrát, aby poohlédl se po lehčí práci, nic však nepořídila. Ústraní, v němž nepřišel s nikým jiným nežli se sobě rovnými dělníky do styku, mělo divný půvab pro muže, jenž v srdci svém lidí nenáviděl pro špatnosti, jichž na něm se dopustili. Sestra hajná, jež několikrát Olivovic navštívila a vždy Rozárce a Martínkovi něco přinesla na přilepšenou, zděsila se k jaru nad tím, jak špatně Martin vypadal a řekla mu bez obalu:

„Dám ti to písemně, že druhého jara živ ne-

dočkáš. Komu pak dáš Rozárku a Martínka, kdo bude se o ně starati, kdo je živiti, jestli svévolně se přivedeš do hrobu?“

Slova tato neminula se s účinkem. Myšlénka, že brzy musí své drahé duše opustiti a samy v bídném světě zanechati, přistoupila v celé své hrůze a s celou svou váhou k mysli Martinově. Švakrová měla pravdu: on sám svévolně přiváděl se do hrobu! Což zbývalo než opustiti les a osamělou chatrč a jíti opět mezi lidi a hledati lehčí a výnosnější práci?

V neděli na to následující šel poradit se se zkušeným Březinou.

„Jdi do nějaké továrny,“ radil hajný. „Tam je práce stálá a výnosnější a člověk je tam po celý rok v suchu a teple. O ostatcích mluvil jsem v Osekách se synem Mikšovým. Přišel domů, aby se srovnali o pozůstalosť po matce. Je už několik let v továrně, někde na Smíchově, a libuje si. Před vánocemi přišel prý tam jeden dělník o život. Stroj ho rozemlel. Zůstavil ženu a tři děti a továrník prý se o všecky čtyry postaral, poněvadž v jeho díle přišel k neštěstí. Teď budeš míti snadnější cestu. Požádej za vysvědčení, že jsi ten a ten čas, tam a tam pracoval a co dřív se s tebou dálo, o to nebude se už nikdo starati. To bude nejmoudřejší.“

Martin odešel přisvědčiv Březinovi.

Na zpáteční cestě, jda téměř samými lesy, měl dosti příležitosti a času rozebírati slova švakrova. Nejvíce mu utkvěl v paměti příběh o nešťastném dělníku a o tom, že továrník se o pozůstalé postaral. Věděl, že v továrnách rozličné jsou druhy práce, někdy i velmi nebezpečné, věděl také, že ty nejlépe se platí a když přijde neštěstí.... Což aby k takové práci se najal! Dlou-

hého života mu asi sotva bůh dopřeje, cítil to na sobě, a kdyby zahynul při takové práci, pojistí výživu Rozárce i Martínkovi po své smrti. Ba kdyby sám cítil na sobě, že tu dlouho nebude, kdyby v takovém případu sám se dal strojem rozemlíti... Martin zapředl se v samotě lesní do sítě velmi nebezpečných myšlének, kterých zbaviti se neměl více síly. Láska k ženě a dítěti byla tak silná, že pro blaho jejich nehrozil se ani samovraždy, ba co horšího, domníval se, že by i takovým činem jen svatou svou k nim vykonal povinnosť. Myšlénka rozloučiti se s Martínkem, byla ovšem hrozná, ale kdyby měl umříti, musel by jej tak jako tak opustiti. Volil tedy Martin dle náhledu svého jen výhodnější pro dítě své cestu a při tom náhledu setrval.

Sotva že sešly sněhy s hor a s borovic padala žlutá moučka na mladičké šišky, rozloučil se Martin a rodina jeho s milou chatrčí při lese, kde tolik šťastných neděl zažili. V kapse nesl si dobré vysvědčení, v němž stálo, že jest muž pracovitý, střídmý, mírné povahy a v každém ohledu spolehlivý.

Listina ta mu dobře razila cestu; dostal práci v továrně několik mil od Štěpánova vzdálené. Několik měsícův konal hrubší práci, osvědčiv se ale co spolehlivý muž dostal se pak na vlastní žádosť svou ke stroji.

Práce, do níž se takto dostal, byla u porovnání s děláním dříví pod širým nebem mnohem lepší a snadnější. Tělesných sil hrubě k ní nepotřeboval, za to tím více bedlivosti a opatrnosti. Konal svědomitě svoji povinnosť. Z rána býval první na svém stanovišti, a večer odcházíval s posledními z továrny. Při nehodách, bez nichž se žádný veliký závod neobejde, ukazoval povždy chladnou rovvahu, tak že sám strojmistr veřejně jej

pochválil a časem k vyšší mzdě mu dopomohl. Se ženou a dítětem svým vedl ovšem chudý život, za to ale spokojený. Teprvé, když Martínek poodrostl, dovolil, aby Rozárka pomáhala chleb vydělávati. Zaopatřil jí lehkou práci pro továrnu. Zdali myšlénka, s níž do továrny vkročil, obětovati se totižto za drahé duše své, od mysli jeho ustoupila, čili nic, těžko jest říci. Den ode dne býval sice vážnější a zamyšlenější, při tom ale povždy srdečný ke každému, s nímž mu bylo zacházeti. Martínek byl mu „pámbíčkem“ na zemi, a dětinsky se doma veselíval s čiperným klučinou, z něhož ponenáhla se stával roztomilý malý uličník. Za ta tři léta, která už v továrně pracoval, přišlo více dělníkův k úrazu; dva přišli na dobro o život. Když druhý dodělal v kole dělníkův, pravil přísně a vážně:

„Do třetice všeho dobrého.“

„Snad nemyslíte, že teď přijde řada na vás?“ prohodil k tomu jeden soudruh.

„Myslím, co myslím,“ odvětil klidně Oliva. „Je už v Pánu, dej mu bůh lehké odpočinutí.“

Uzavřený a vydýchováním několika set lidí pokažený vzduch v továrně nesel našemu Olivovi k duhu. Při vší snadné práci cítil na sobě, že zárodek smrti, jejž přinesl si z trestnice a z lesa, silně a povážlivě v něm se zmáhá, že mdloby a slabosti v něm přibývá, zkrátka, že života nebude mu na dlouze. Tajil se s neduhem svým, dokud Rozárka se dala klamati, když ale na něho naléhala, poslechl posléze a šel k lékaři, jenž předpisoval dělníkům v továrně.

Lékař jej bedlivě prohlédl a proklepal a zavrtěl povážlivě šedivou svou hlavou.

„Jste podlé všeho rozumný člověk, Olivo, a myslím, že byste rádi slyšeli pravdu?“

„Prosím za to, milosti," odpověděl Oliva; „račte mně povědíti holou pravdu, jsem muž."

„Vypadá to s vámi bledě, nestojím za to, že budete kdy zdráv."

„A jak dlouho bude to se mnou trvati?"

„Snad čtvrt, snad půl leta, snad méně, snad více, nejsem vševědoucí."

„A smrť je jistá, milostivý pane?"

„Nechci vás obelhati, an jste muž: jistá."

„Pak prosím co nejsnažněji za jednu milosť."

„Mluvte."

„Neračte to nikomu, zvláště pánům povědíti. Přišel bych snad o službu a žena a dítě mé jediné by mřely hladem."

Dobrosrdečný lékař potřásl mu rukou a pravil:

„Nepovím, příteli, nepovím."

Nikdy snad ve svém životě nepolíbil náš Oliva nikomu ruku. Tenkráte to ale učinil, snad že poprvé setkal se s citelným člověkem.

Od návštěvy u lékaře uplynulo několik neděl. Krásný zavítal červen s růžemi svými a radostmi. Továrna, v níž vyrábělo se vlněné zboží, byla četnými zakázkami svými pro zimu hlavně pro zámořské kraje přinucena zvýšiti svou činnosť. Ohlásilo se, že musí se v noci pracovati. Přibráno dělníky a ze spolehlivých vybráno více pro noční práci. I Oliva patřil k nim a přislíbena mu větší mzda. Přes zdráhání se ženy své svolil a zavázal se k noční práci. Správci to bylo milé, neb Oliva náležel k osvědčeným silám.

Desátým červnem nastala noční práce, dvacátého stala se nešťastná příhoda.

Téhož dne okolo půlnoci naříkal si Oliva k jednomu spoludruhu prohlížeje stroj:

„Bůh ví, že mně dnes to kolo tak skřípá a

páka tuto mně také nejde jako jindy! A mazal jsem přec před večerem jako jindy.“

„Dejte zastaviti na okamžik a přimažte. Točí se to a pracuje ve dne, v noci, není divu, že to někde vázne.“

„K čemu zastavovat,“ odpověděl Oliva; „strojmistr myslí hned, že dům spadne. Však přimazal jsem už kolikrát bez zastavení. Bude-li mne to zlobiti, přimažu dnes také.“

Za chvíli odešel soudruh do vedlejší komory. Oliva byl sám. Přistavil si prkno, aby mohl ku hřídeli, vzal mazadlo, pokřižoval se a zahleděl se na minutku k straně, kde žena a drahý jeho Martínek bydleli. Oči se zalily ubědněnému muži, utřel si slzy, klekl na prkno, zavzdychl si.

„Dokonáno jest,“ zašeptal a přiklonil se ku hnacímu kolu. Smysly ho přešly, ztratil rovnováhu, kolo ho chytilo.

„Ježíš, Maria!“ vykřikl v zoufalství.

Dělníci ze sousední síně přikvapili, pronikavý hvizd, zastavili stroj. Pozdě. Vytáhli už jen zohavenou mrtvolu. Kůže byla strašně sedřena, pravice utržena, prsa promačknutá.

„Měl lehkou smrť,“ pravil jeden starý muž od kotle. „Ani minutu nepracoval k smrti.“

„Hodný byl to muž; dejž mu bůh lehké odpočinutí,“ připojil jiný.

XXIII.

Nevím, má-li kdo větší právo nad dějepisce podávati platných úsudkův o životě lidském.

Mužové ti zhusta celou dlouhou řadu let přikládají veškeren svůj vtip ku bádání o osudech národův a jednotlivcův a ze všech snad spisova-

telův nejméně nadýmají se moudrostí svou. Ukončivše pak přízní boží plod mnoholeté píle své, psávají pevnou rukou:

„*Spravedlnost kráčí dějinami celých národův i jednotlivcův.*“

Není snad vzdělance, kdožby pravdě té ucha nenaklonil, ač leckterý sahaje do archivu vlastních svých zkušeností, tytýž zakroutí hlavou nad výrokem tím. Položme jen pravici na srdce a přiznejme se: celé zástupy lidí, a i mnohý z nás, svíjeli se dlouho, trpělivě a mužně pod břemenem útrap, kterými nebyli vinni, svíjeli se a čekali, kdy vykoupí nás spravedlnost všehomíra, čekali a nedočkali se. Smrť uložila je k aktům, slzy příbuzných a přátel daly průvod k tomu a hrobník své posýpátko. Nad zklamanými srdci a zoufalými rozumy vyrostla travička.

A přece kráčí spravedlnost dějinami národův i jednotlivcův. Věřme v ni, jako věříme v smrť, pomněme, že při vší vytříbenosti ducha jsme přece jen krátkozrací, svlékněme třpytivý šarlat sobectví, připusťme, že člověk je věčný, že umřev pokračuje žitím v dětech svých, že z dětí našich stávají se opět otcové, že bytnosť naše táhne se stoletími, že jde prostorem nekonečnosti, věčnosti. Nejásejte bídníci při opojných orgiích svých, třeba minula vás spravedlnosť! Ona nemine vašich dětí, ona neušetří vašich vnukův. Meč pokuty nikdy nezrezaví, spravedlnosť kráčí odměřeným krokem svým dějinami národův i jednotlivcův.

Úvahy ty probudil v duši mé osud osob, jež utkali životem našeho Olivu.

Zastavme se především u Abrámka.

Opustili jsme jej v onom okamžení, v němž právě dovršiti měl dílo své nekalé, jež táhlo se už po několik let a jež stálo jej mnoho přemý-

šlení a vypočítávání. Máme ještě v čerstvé paměti, jak jej Čertovák o poslední dražbě na živnost Martinovu překvapil a obelstil, jak nad ním se pomstil a zvítězil. Jakkoli porážka ta byla pro Abrámka bolestná, ba strašná, přece nebyla s to, aby zlomila sílu tuhé duše špekulantovy. Za několik hodin probral se z mrákot slabosti, vzpamatoval se úplně a přemýšlel, zdali by se nenalezla nějaká právní klička na dražbě, aby se mohla prohlásiti za neplatnou. Však přemýšlení to nevedlo k ničemu a kdyby i hned pletichou a úskokem se mu bylo povedlo dražbu zvrátiti, Čertovák nebyl by se dal zastrašiti a byl by se znova ke koupi dostavil, a tím byl Abrámek jist, nebyl by ani o píď ustoupil. Rozumný žid zavrhl tedy plány tohoto druhu a vpravil se v událost hotovou a dokonanou. Hned večer téhož dne jel do Prahy k Loewensteinovi a ráno již objevil se v kanceláři pražského chabrusu.

Loewenstein probíral se v nějakých dopisech a zkušené jeho oko, jakmile spatřilo vcházejícího Abrámka, ihned se zachmuřilo; poznalť, že obchod štěpánovský špatně vypadl.

„Obchod se neprovedl?“ tázal se krátce a úsečně.

„Byl jsem přelstěn,“ přiznal se Abrámek a usednuv vypravoval široce a do podrobna, co se přihodilo. Loewenstein poslouchal s největší pozorností a neopomínal od času k času bedlivým okem zpytovati Abrámka, zdali mluví pravdu čili nic. Zdálo se, že v tom ohledu jest s Abrámkem úplně spokojen, neboť když Abrámek dokončil, prohodil docela chladnokrevně:

„Milý příteli, každý obchod se nepovede a dobrému obchodníku nezbývá než z porážky moudré si vzíti naučení pro budoucí obchody. Byl jste

patrně překvapen. Váš celý plán i celé jeho provedení byl docela správný a je-li v čem chyba, vězí jen v tom, že jste napřed dobře nevypátrali zámysly toho zpropadeného Čertováka.“

„Byl jsem opatrný na všechny strany,“ odpovídal Abrámek, „a nemohl jsem předzvídati, že má Čertovák tolik peněz při ruce, aby s námi se pustil do boje.“

„Ovšem, když přišla pomoc z Ameriky! Což jste nevěděli, že má tam bohaté příbuzné?“

„O jeho otci jsem to věděl z doslechu, z pověsti, a nevěřil tomu příliš,“ vykládal Abrámek. „Hloupí selští lidé myslí hned na Ameriku, když někdo z jich kruhu přičinlivostí svou přichází k jmění značnějšímu. O Čertovákovi samém nikdy se nic neproslýchalo.“

„Pak odpadá i ta výčitka,“ prohodil Loewenstein.

„Kdybych byl obchod podnikl na vlastní risiko,“ pokračoval Abrámek, „nedělal bych si z toho nic, že špatně to vypadlo. Jsem, pane, kupec, nepatrný sice, ale přece dobrý kupec. Však zde jedná se mně o to, že spolek váš ve mne měl úplnou důvěru a svěřil do rukou mých kapitál, ač jsem mu byl před krátkým ještě časem osoba neznámá. Za tu důvěru ve mne složenou chtěl jsem se odměniti a zároveň získati důvěry k dalším podniknutím, jež by zajisté byla vedla k mému prospěchu. Nyní obávám se, že přijdu u vás o důvěru a přízeň a to mne při všem nejvíce hněte.“

„Uhodl jsem už napřed tyto vaše myšlénky,“ odvětil poklidně Loewenstein. „Jsmeť židé a síla naše v naší spočívá svornosti a vzájemné uznalosti. Vy jste schopný k práci a na tom dost. Kdy pak se stane, že český sedlák dostane peníze z Ameriky, aby nám překazil naše obchody! Buďte po-

kojný. Ukončíme tuto záležitosť, a vaší povinností bude, kdyby se něco ve vašem kraji výhodného vyskytlo, nás o tom zpraviti. My dáme prostředky a budeme vám uznalí při výdělku, ku kterému našemu spolku dopomůžete. Tu je ruka, smlouva mezi námi uzavřena. My máme důvěru k vám, vy k nám.“

Loewenstein s Abrámkem podali si ruce.

„A teď učiníme pořádnosť.“

Oba mužové dali se do počítání a Abrámek vyplatil peníze od chabrusu mu svěřené. Loewenstein dal mu sice mírnou, ale slušnou náhradu za cestu, čas a práci.

„Však vy nám to časem nahradíte,“ podotkl k Abrámkovi.

„Bůh ví, že nahradím,“ odvětil Abrámek.

„A co nyní hodláte?“ tázal se Loewenstein.

„Hodlám se etablovati v sousedním městě,“ odpovídal Abrámek; „to, co jsem vydělal na směnkách Olivových, postačí mně ku zařízení malého obchodu. Při tom ovšem budu k službám každému pokynutí s vaší strany. Adressu udám hned, jak se usadím.“

„Učiňte tak, počítáme s jistotou na vás a nepochybuji, že hned první nový obchod náš vypadne lépe nežli tento, pro nás i pro vás.“

Rozloučili se.

Abrámek krátce na to prodal domek svůj v Štěpánově a přestěhoval se do sousedního města, kdež sobě zařídil obchod se střížným zbožím. Sen jeho o skvostném a nádherném krámu se mu sice hned naponejprv nevyplnil, proto ale byl spokojen s obratem ve své živnosti. Z vesnického kramáře a podomního prodavače stal se městský obchodník, a co více jednatel venkovský pražského chabrusu. Vedlo se mu dobře a celé jeho rodině,

časem zvelebil si obchod, koupil si dům, v němž měl krám, chytrým spůsobem a počítán byl k váženějším a bohatším židům města. I dětmi svými měl štěstí, dcery provdal velmi dobře a synové vstoupili v šlépěje otcovy ještě za jeho života. Známosť s Loewensteinem prospívala jim velmi na obchodní jich dráze.

A nyní učiníte mně otázku:

„Kde zůstala spravedlnosť, že nepomstila ohavný skutek, jehož dopustil se Abrámek na ubohém Olivovi?“

Ticho, přátelé, neotvírejte úst proti slunci! Meč pokuty spravedlivé nezrezaví; hodina udeří, on zaleskne se, padne a pomstí vinu. Abrámek posud jest živ. Nechybí mu nic. Jest bohat, požívá vážnosti, rodina jeho jej velebí a v oblouzení svém hledí k němu jakožto k vzoru svému, jako v zrcadlo bez kazu a poskvrny. Ale ptám se: Kdo ručí nám za to, že umře šťasten a bohat Abrámek, kdo ručí nám za to, že nežli složí kosti své, nechopí ho spravedlnosť světodějinstva a nepřivleče jej na své popraviště za šedivé vlasy hanebné jeho hlavy! Jet spravedlnosť bystrá, duše bídáka jí tak snadno neuletí! A kdyby i Abrámek v štěstí a bohatství zemřel, což nejsou tu jeho děti, není tu pokračování chladného a kalem naplněného srdce jeho a ďábelské hlavy. Jsouť lidí zlých a bídných zástupové nepřehlední. Spravedlnosť světodějinstva nikdy neodpočívá a přece jí leckterý bídák ujde, ale děti jeho a vnukové jí neujdou.

Buďme pokojni, přátelé; byť umřel Abrámek v štěstí a bohatství, děti jeho a vnukové neumrou. Nešťastný Oliva bude na nich pomstěn, odvěčný všehomíra zákon nám za to rukojemstvím.

XXIV.

A co stalo se s Čertovákem?

Slyšte!

Koupiv výhodně statek Olivův, stal se Čertovák prvním boháčem v Štěpánově. Sousedé neměli jej nikdy rádi, nyní ale, co věděli, jak ze msty Olivu přivedl na mizinu, vyhýbali se mu z cesty a kdekoliv octl se v jich společnosti, odcházel jeden za druhým. Čeládce dával lepší plat nežli jiní hospodáři, přilepšoval jí na jídle, ulehčoval na práci a přece nikdo nechtěl k němu do služby a raději najal se u chalupníka, než u pána dvou statkův. Ano i s dětmi jeho nechtěly jiné děti hráti.

„Vy prý doma nic dobrého nevidíte," říkaly k nevinným dětem Čertovákovým; „maminka naše to řekla a zaporučila, abychom si s vámi hrály. Jděte si, my s vámi nemáme."

A děti Čertovákovy doma to s pláčem povídaly!

Hlas lidu, hlas boží; lid i bůh odsoudili Čertováka. Ač byl člověkem chladnokrevným, cítil přece v srdci osten věčné spravedlnosti, chvěl se potají, třeba ani slovem někomu jinému se o tom nezmínil. Však přišly ještě horší časy naň.

Na jaro vypukla v Štěpánově mezi dětmi spála. Dva synkové Čertovákovi padli jí za oběť. Zbylo už mu jen třetí dítě, dcera.

Když své děti pochovával, nešel s ním nikdo ze sousedův na pohřeb a za mrtvolou dítěte každého sprostého baráčníka šla skoro celá ženská část obyvatelstva vesnického na hřbitov. Divoká bolest stiskla srdce Čertovákovo, když děti pochovával. Snad ponejvrv v živubytí svém roz-

plakal se opravdově. A když po pohřbu v noci nemohl spáti, tuť přistoupily k loži jeho duše nevinných jeho dětí a volaly:

„Vidíš, otče, jiné děti měly tak pěkný pohřeb, a nám nešel nikdo. Proč, otče, pověz nám, vždyť my jsme nikomu neublížily?!“

A ze zkormoucených prsou otcových ozval se najednou hlas vážný a přísný a smutný jako hrob, hlas těžkou vinou pronásledovaného svědomí:

„Ubohé děti, vy jste neublížily, ale váš otec zkazil ze msty souseda svého, ženu jeho a ubohé dítě, a proto jste měly pohřeb jako zlí a nepočestní lidé!“

V takových chvílích šedivěly rázem černé vlasy Čertovákovi a chmury sobectví, tvrdosti a zarputilosti, v nichž tonula zmítaná jeho duše, pronikali paprskové teplí a jasní, paprskové lítosti a lásky a upřímné lidskosti. Však dělo se to jen zvolna, chmur těch ledových byla celá spousta v duši jeho, a spravedlnosť nedopouštěla, aby rázem roztály v blahodárný déšť útěchy. Ještě horší časy měly naň přijíti.

Asi rok na to vzal mu bůh i poslední dítě, dospělejší již dceru, miláčka matčina. Čertovákova žena byla žena trpělivá, málomluvná, zvyklá poslouchati rozkazův rázného a často tvrdého muže svého. Konala mlčky povinnosti své, hlasitě nikdy nereptala, k muži svému neměla ale nikdy pravé náklonnosti, nikdy ho opravdu nemilovala. Však zažila po boku muže svého mnoho hořkých dnův i nocí, a jedinou útěchou její a radostí byla dcera její. A když jediná její radosť vychladla v její loktech v tuhou, bezcitnou mrtvolu, tu odhodila všecky ohledy k muži svému, přivlekla jej jako rozdrážděná lvice k mrtvole miláčka svého a hří-

mala mu do duše slova, z nichž mluvila k němu spravedlnosť všehomíra:

„Tu máš třetí a poslední oběť své nenávisti a špatnosti. Bůh nám vzal všecky děti za to, co jsi spáchal na Olivovi, ženě jeho a dítěti. Jen se podívej na nejdražší mé dítě, ty bídný hříšníku, jak ono trest za tebe odneslo; podívej se na mne, co špatnosť tvá ze mne učinila. Proklínám tu hodinu, v níž jsem k tomu svolila, že budu ženou Čertovákovou. Ďábel je v tobě a ne člověk!“

A Čertovák stál u mrtvoly posledního svého dítěte jako sloup, jako kus dřeva. Své ženě neodpověděl ani slovem; viděl, cítil, že ona má pravdu a pravdě těžko jest se vzpírati. Zahanben, jako kluk stál tu před ní, všecka hrdosť a pýcha ho opustily, kolena se pod ním třásla, hlava mu šla kolem. Bez čepice, bez kabátu vyběhl ven do zahrady. Tam v nejodlehlejším koutě vrhl sebou na zem a ležel tam až do večera jako zabitý. Nikdo nepřišel za ním, nikdo nezaplakal nad ním ani jedinkou slzu útěchy a soucitu. K večeru odjel do města a dal se tam do pití a hýření. Marno, marno, uražené svědomí nedá so rovněž tak zapíti jako bolesť pro dítě!

Leč tak činosilná povaha, jakou byl Čertovák, nemůže zaniknouti, byť i sypaly se na ni nehody a svízele. Čertovák se za čas opět vzpamatoval a zvýšil činnosť svou při obou svých hospodářstvích. Štěstí mu přálo, živnosť druhdy Martinova, již žid sekvestor tak zpustošil, v krátkém čase vstala jakoby znova zrozena z ponížení svého, a hojný opět nesla užitek. Nemaje nyní důležitější práci před sebou a chtěje přece užiti ovoce práce své a píle, dal se Čertovák, jejž Štěpánov podle toho, co jsme pověděli, mnoho netěšil, rovněž na tu cestu, na kterou se dal na stará kolena svá

nebožtík starý Oliva. Kde byla nějaká kratochvíle, buď pouť, nebo posvícení, neb výroční trh, všudy ho bylo viděti. Jezdíval opět na vozíku nebožtíka starého Olivy, jen že neměl Couru do něho zapřaženou. Ta ubohá asi rok po prodeji statku dojezdila a odpočívá někde v stínu lesních stromů u pohodnice, kdež bydlela stará Káče.

Leč starým Olivou nikdy se Čertovák nestal; byl zajisté střídmější v pití, a v karty hrával jen pro obveselení a nikdy o větší peníze. Za to ale maje více peněz dovedl všude dělati většího pána, a slovo jeho mělo daleko široko váhu.

Však bude na čase, abychom se pro okamžik podívali k Rozárce a k Martínkovi.

Jak ubohé nešťastné ženě bylo, když dověděla se o smrti svého muže, nebudeme vypisovati a podotýkáme jen, že od těch dob nebyla více zdráva. Všichni dělníci myslili rovněž tak jako náš Oliva, že továrník postará se o ženu a dítě nebožtíka. Však celá věc obrátila se ve škodu pozůstalých. Strojmistr a jiní úředníci v továrně v duchu se nad tím pozastavovali, že právě Oliva, jeden z nejopatrnějších a nejpořádnějších dělníkův přišel k úrazu. Hovořilo se to i ono, a přicházelo se na pochybování, že Oliva nešťastnou nehodou vzal za své. Starý doktor, buď z úslužnosti k továrníkovi, buď že svědomí jej k tomu pobádalo, prozradil konečně, že nebožtík jej prosil, aby o jeho nemoci se nezmiňoval pánům. Podotkl také, že se mu všecko zdá, že Oliva měl úmysl vzíti si život, aby ženě a dítěti pojistil budoucnosť. Továrník, jenž nikoli ze šlechetného mysli hnutí, nýbrž jen proto ujímal se vdov a sirotků, aby továrně své dobré dělníky a dobrou pověsť zachoval, ujal se té věci a zavedl soudní vyšetřování záhadné té události. Chudí dělníci, bezpochyby aby zavděčili

se pánovi, přiznávali, že pouhou nehodou asi Oliva nezahynul, připomněli některé podezřelé výroky jeho a jmenovitě ten, jenž krátce před smrtí s Olivou mluvil, upamatoval se nyní, že nebožtík tu noc velmi byl zamyšlený a truchlivý, a že naposledy ani nebylo potřebí, aby stroj přimazával. Zkrátka zavedené vyšetřování vzalo pro Rozárku a Martínka nedobrý konec; soud rozhodl, že továrník není zavázán pojistiti budoucnost pozůstalým po Olivovi. Jen z dobré vůle odbyl továrník vdovu a sirotka malou sumou peněz. To dodalo Rozárce, jež beztoho zármutkem měla přeplněné srdce a od smrti Martinovy postonávala. Martinem umřela jí všecka radost, všecko štěstí, všecka naděje. Od těch dob, co neštěstí a nedostatek překročily práh jich domácnosti, zavěsilo se srdce její tak na upřímnou Martinovu lásku, že bez ní nemohlo více obstáti. Rozárka byla měkká, citu plná žena, kde měla nalézti síly, kde podpory na celém širém světě, aby v bolesti neutonula! Marné pomyšlení! Ani pohled drahého dítěte nebyl s to, aby občerstvil zakalenou a ochablou její mysl. Padla do zlé nemoci a těžko se z ní vybírala. V nemoci té vypotřebovaly se takořka peníze, jež od továrníka dostala co náhradu za smrť muže svého. Zbývalo už jen několik zlatých, a naděje nebylo, že tak brzy bude sama moci na Martínka vydělávati. K tomu ke všemu byl továrník na dalekých cestách a úředníci sotva by byli o své újmě dárku jí poskytli. Pomyšlení, že snad za několik dní nebude míti Martínek co jísti, že bude u lože jejího hladem plakati, dohnalo ji k tomu, pustiti se s dítětem na cestu do Osek. Vymlouvali jí to, však nedala si to vymluviti. Vozka, jenž vozil zboží z továrny, slíbil, že je několik mil sveze, a Rozárka stála nezvratně na svém úmyslu.

Na večer před odjezdem šla ještě navštívit Martinův hrob. Šla, ač ji nohy sotva nesly, a s největším namáháním dostala se s Martínkem na hřbitov. Tam padla na nezarostlý ještě rov a volala úpěnlivě, aby ji Martin k sobě vzal. Padla do mdlob; stará žena, jež z útrpnosti ji doprovázela, a hrobník s těží ji zkřísili a domů odvedli. Stav její se tou poslední poutí k hrobu Martinovu zhoršil a přece nedala si k ránu zabrániti. Jela, nejela však dlouho. Cestou tak se jí přitížilo, že ubohý vozka myslil, že každou chvíli bude po ní. Co učiniti s mrtvolou, co s plačícím sirotkem? Urazili asi dvě hodiny cesty a přijeli do Loučimi. Tam měl vozka starou, chudou tetu, u té složil Rozárku i s Martínkem, dal tetě z vlastního váčku něco peněz, aby o nemocnou se postarala, a odjel za svou povinností.

Stará žebračka ustlala Rozárce slámu do kouta chudobné světničky, rozestřela na ni hadry, kde které měla a pod hlavu dala jí jedinou svou hubenou podušku. Na to zamknuvši nemocnou i uplakaného hošíka ve světničce, běžela do hospody pro hovězí polévku a na faru pro kněze.

XXV.

Loučim jest rozsáhlá ves, ležící v sedle mezi dvěma vrchy. Přes vrchy ty vede pěkně založená a vystavená silnice „říšská“, poněvadž z té končiny Čech hlavní a jediná to byla od staletí cesta do „Říše“. Na vrchu k půlnoci, kousek v pravo od silnice stojí mezi tisíciletými lipami šedý, velmi starožitný, románský kostelík, na němž oko pocestného povždy mile spočine. Silnice sama táhne se středem vsi. V neděli po Bartoloměji apoštolu

bývá v Loučimi slavná pouť, k níž sejdou se lidé na několik mil cesty; dobrá třetina poutníků bývají Chodové v malebném svém kroji. I řemeslníků sjíždí se tam z okolních měst množství, a loučimskou pouť chválí si více, nežli výroční trh v leckterém městě.

Jako obyčejně přijel i tehdy Čertovák na pouť do Loučimi Slezl u veliké zájezdné hospody, jež hosty div se nehýbala, občerstvil se vínem a chutnou pečení, a vyšel si do vsi, aby se po známých poohlédl. Tu a tam s tím neb oním porozprávěl a okázale podílel stříbrňáky žebráky, jenž při silnici vedoucí ke kostelíku seděli.

„Náš dobrodineček přichází," volali mu mrzáci v ústrety, a Čertovák se usmíval blahosklonně. Nahoře, na prostoře před kostelíkem se Čertovák zastavil a rozhlížel se po krásné hornaté krajině šumavské Slunce svítilo a hřálo a Královský Hvozd s malebným svým Jezercem líbil se dnes Čertovákovi více než kdykoli jindy. Bylo mu neobyčejně veselo okolo srdce. Po chvíli sestupoval klikatou pěšinkou dolů do vsi a octl se mezi chudobnými baráky. Tam běhal asi sestiletý klučina, jenž se Čertovákovi na první pohled zalíbil. Kluk si směle příchozího prohlídl a natáhnuv k němu ruku pravil:

„Dejte mně, hospodáři, něco pouti!"

„A co si koupíš?" tázal se Čertovák vytahuje peníze z váčku.

„Koupím si srdce z marcipánu a kyselou okurku."

Čertovák mu dal stříbrný peníz.

Chlapec peníz obracel a pravil rozumně:

„Tolik já neutratím. Já vím co, dám ten peníz mamince, Máře jí koupí dobrou polívku, aby chudinka měla také pouti."

„A kdo tvá maminka?" ptal se Čertovák.

„Přivezli ji sem nedávno, je jí chudákovi zle, ale stará Máře říká, že jí bude zas dobře. Pak pojedeme do Osek.“

„Ajak ti říkají a jak tvé mamičce?“

„Mně říkají Martínek a mamince říkal nebožtík tatínek: Rozárko.“

Čertovák sebou trhl. Chopil Martinka za ruku a podíval se ostře naň. Nebylo pochyby, to byly tahy Martina Olivy, jenže mladé, bujaré a spanilé. Trvalo to chvíli, nežli Čertovák ze sebe vypravil:

„Pojď, Martínku, doveď mne k matičce tvé.“

Vstoupili do světničky, kamž dobré sluníčko nesvítilo. Před ložem ze slámy a hadrův oba stanuli. Čertovák v okamžení poznal Rozárku, ona ho ale nespatřila; měla oči slabostí zavřené.

Divoká lítost stáhla srdce boháčovo; dech se mu zúžil a z očí vyřinul se proud horkých slzí. Poklekl k chudičkému loži a vzal Rozárku za vlhkou a studenou ruku.

Rozárka otevřela oči a upřela je naň.

„Kdo jsi?“ zašeptala po chvilce slabým hlasem.

„Čertovák.“

Nastala trapná pomlčka. Slze kapaly z očí Čertovákových na kostnatou ruku trpitelky. Slzy ty mluvily a vypovídaly více nežli nejupřímnější přiznání se k vině, nežli výlevy nejopravdivější lítosti. Rozárka s namáháním povztýčila hlavu a hasnoucí oko její s divným leskem svým spočinulo na klečícím Čertovákovi.

„Bůh ti odpusť,“ zašeptala; „já ti odpouštím za sebe, za nešťastného Martina, jenž už na zprávě boží, a za dítě jeho! Kdyby nebyl chtěl bůh, aby ti bylo odpuštěno, nebyl by tebe k smrtelnému lůžku mému přivedl. Odpusť ti pánbůh.“

Čertovák pořád klečel, pořád slzel. Po těchto slovích míru a odpuštění chopil vedle stojícího

Martínka, přivinul jej k srdci svému a zdvihnuv pravici k nebi zvolal:

„Bůh mne zatrať, nenapravím-li na tom dítěti, čím jsem se prohřešil na tobě, Rozárko, a na Olivovi. Vezme-li tě bůh k sobě, jdi s pokojem v srdci: dítě vaše je dítě mé od tohoto okamžiku, budu mu vším i otcem i matkou, a mladý Martin Oliva bude až doroste opět hospodařit na statku svého otce. Dokládám se živým bohem, že slib svůj vykonám!“

Rozárka spatřivši Martinka na prsou Čertovákových, pousmála se blaženě. Dech svatého míru a spokojenosti dotkl se na okamžik těch mroucích tahů v jejím obličeji Pokynula hlavou, trhla sebou křečovitě a zavzdychla si hluboce. Bylo to poslední její zavzdychnutí, ležela v Pánu. —

Čertovák nešetřil peněz a přivezl sebou do Štěpánova mrtvolu její zároveň s dědicem svým, synem Martinovým. Vystrojil jí nádherný pohřeb, a on a žena jeho, vedouce uprostřed Martínka, šli zrovna za rakví.

Téhož dne odpoledne požádal představeného a dva sousedy, aby doprovodili jej do města k notáři. Tam dal zhotoviti listinu, v níž přijímal Martínka za vlastní dítě své a v níž se zavazoval, že po smrti své učiní jej jediným dědicem obou svých živností. Od těch dob se mu nikdo ze vsi nevyhýbal, nikdo neodchýzel ze společnosti, v níž se objevil, ba lidé jaksi z lásky a úcty k němu jmenovali jej vlastním jeho jmenem. Zdá se to býti malicherné, ale Čertovák si na tom zakládal, že vymřel v něm Čertovák a občan Černý, se srdcem na pravém místě, z něho se narodil. Nehledal také více kratochvílí mimo Štěpánov; měl nyní o koho se starati. Jen jednu pouť ještě pod-

nikl, pouť k hrobu Martinovu, jejž pěkným křížem ozdobil.

* * *

Navštívil jsem Čertováka a shledal v něm člověka rozumného a rozšafného. Rozhled jeho v životě byl neobyčejně rozsáhlý a myšlénky jeho plny jistoty a pravdy. Ze všeho osvědčila se na něm pravda, že jen vlastní, sebe trpčejší zkušenost máteří jest blahodárné povahy.

„Zkusil jsem," vypravoval mezi jiným, „že by se knihy daly o tom napsati. Děkuji za to bohu, že přivedl mne konečně ku pravému poznání."

„Jest, pane, nenávisť a záští mocná věc, jež vykoná veliké věci, ale nezjedná pokoje duši a svědomí. A v pokoji tom leží přece jen blaho veškerého života. Nenávisť boří, ale neumí stavěti; jen láska a svornosť a shovívavosť staví a vystaví. Já bořil jsem a rozbořil, teď ale stavím a do smrti budu stavěti na Olivově potomkovi."

„Láska a svornosť," podotkl jsem, „činí šťastné rodiny, šťastné obce a národy. Dejž bůh, aby ty cnosti vzmáhaly se v srdci našem, aby dílo, jež stavíme, šťastně šlo ku předu."

Čertovák mi stiskl ruku a přivinul k srdci svému syna Martina Olivy, jenž v ten čas dospíval již v jinocha.

Výroční zpráva

spolku pro vydávání laciných knih českých (Matice lidu) za rok 1873.

Pohlížejíce na činnost spolku našeho v roce právě minulém, poznáváme s potěšením, že „Matice lidu“ již tak pevných a hlubokých kořenů zapustila v národě našem, že vrtkavé a měnivé poměry veřejného života jen málo se jí dotýkají, a že založena jest na skále, kterou nedovedou otřásati vlny časové. Skála tato jest touha lidu našeho po vzdělání, a přesvědčení, že „Matice lidu“, věrna svému vytknutému účelu, jen dobrou, přiměřenou a záživnou stravu duševní českému lidu podává. Vyhýbajíc se výstřednostem v jednom i druhém směru, vybírá „Matice lidu“ jen takové spisy, které slouží ke skutečnému obohacení čtenáře vědomostmi v pravdě užitečnými, jakož i k ušlechtění srdce a mysli jeho.

Dle starého osvědčeného přísloví vychovatelského, že se má střídati užitečné se zábavným, podávala „Matice lidu“ i letos čtenářstvu svému spisy nejen poučné, nýbrž i zábavné; avšak i pod rouchem něžné zábavy vždy ukryto bylo jádro užitečného poučení a ušlechtění.

Spisy, které „Matice lidu“ v r. 1873 vydala, řadí se důstojně k spisům z let minulých a mnohé z nich podrží zajisté trvalou cenu v literatuře naší; poukazujeme jen na krátký, ale výtečně

psaný životopis J. Jungmanna, kterýmžto spisem spolek náš nejen důstojně pomáhal oslavovati stoletou památku narozenin velikého toho vlastence, ale zároveň nejvíce rozšířil v lidu našem známost o pravé povaze, snaze a zásluhách nesmrtelného tohoto syna naší vlasti.

O knize „Život zvířat“ díl II. netřeba tuto ničeho podotýkati, anto již dávno uznáno jest, že přírodnické spisy p. Karla Starého mezi nejlepší plody prostonárodní literatury patří. Až během několika let dokončeno bude celé dílo p. K. Starého, bude míti národ český v rukou populární zoologii i s pěkným atlasem, který nám z velké části nahradí nedostatek vědeckých spisů toho druhu.

Na četné žádosti ctěných členů našeho spolku odhodlal se výbor vydati místo knihy šesté mapu království českého, která je tak pěkně a správně provedena, že zajisté s vděkem přijata bude. Podobné mapy prodávají se v knihkupectvích za 1 zl. a více, tedy za sumu, za niž členové naši obdrží krom toho ještě 5 knih.

O ostatních dvou knihách v minulém roce vydaných povíme jen tolik, že kniha „Cesta kolem světa“ od Julesa Verneta, rovněž jako spisy slavného tohoto francouzského spisovatele vůbec, do všech téměř jazyků vzdělaných přeložena a v mnohých vydáních rozšířena jest. Kniha pak: „Apoštol svobody“ nalezla i za hranicemi Čech takového povšimnutí, že o ni velmi pochvalně psaly časopisy italské, přinášejíce dlouhé z ní výtahy. Kniha tato překládá se do vlaštiny, kteréžto cti se posud zajisté jen málokterému spisu českému dostalo.

Co se týká počtu členů v roce 1873, obnášel v celku 10.000; číslo to, které průměrně již po tři léta stejné zůstává, avšak zajisté tak

veliké jest, že nižádný podobný spolek takovým počtem členů vykázati se nemůže. Usnešením výboru, aby se starší ročníky na skladě zbyvší prodávaly za sníženou cenu, rozšířeno opět veliké množství knih mezi lidem, zejmena tím dán podnět k zakládání a obohacení mnohých knihoven po venkově, jelikož možno bylo spůsobem nejlacinějším zjednati značnou část dobrých knih. Prodáno bylo starších ročníků během r. 1873 tento počet: ročníku I. 316, III. 584, IV. 2477, V. 3098, VI. 4333, úhrnem tedy 10.808 celých ročníků či 64.848 knih. Při této příležitosti nemůžeme opomenouti zmíniti se o tom, že i krajané naši v daleké Americe horlivě používají knih „Maticí lidu“ vydaných a že během roku minulého 6000 knih do Ameriky prodáno bylo.

Všechny tyto úkazy dokazují dostatečně, že chuť ku čtení mezi lidem českým ustavičně vzrůstá, což nejlepším jest znamením zdravého a jarého ducha národa našeho, jakož i nejpevnější zárukou dobré budoucnosti.

Jako ve všech odborech veřejného života tak i u „Matice lidu“ jevily a jeví se dosud neblahé následky smutných poměrů finančních. Komu známa jest peněžitá tíseň, zvláště na venkově, zajisté přizná, že by počet členů „Matice lidu“ mnohem větším byl, kdyby nedostatek peněz neukládal zejmena dělníku, menšímu rolníku a řemeslníku nutnou povinnost šetřiti každou zlatkou. Doufejme, že se smutný tento stav polepší a že pak počet odběratelů „Matice lidu“ rychle a značně vzrůstati bude.

Jako každý rok, tak i letos vysloviti musíme vřelé poděkování pánům sběratelům „Matice lidu“, kteří horlivostí neunavnou a obětovností nevšední pracují na tomto tak užitečném roli vlasteneckém. Přičinění šlechetných těchto národovců zasluhuje

zajisté uznání všech, jimž vzdělanost národa není pouhým lichým slovem, a jenž přesvědčeni jsou, že národ náš jedině osvětou dojde kýžené svobody.

V PRAZE v lednu 1874.

Výbor „Matice lidu“:

Josef Wenzig, školní rada, předseda, Dr. **Karel Sladkovský**, místopředseda, Dr. **Ed. Grégr**, jednatel, Dr. **Jan Kučera**, c. k. advokát, Dr. **F. Studnička**, profesor, **Ferdinand Schulz**, profesor, **Vítězslav Hálek**, spisovatel, **Jan Krejčí**, profesor, **Emanuel Tonner**, ředitel slov. obchodní akademie, **Václav Vlček**, spisovatel.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání latinských knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1873.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Příspěvky členů zakládajících	30	—	Za sazbu, tisk, papír, vazby a expediční výlohy	7800	6½
příspěvky členů za I. ročník .	184	85	za sazbu, tisk a papír z r. 1872 (doplatek)	5219	3
příspěvky členů za III. ročník	322	70	za knihy účetní, leg. lístky a rozličné		
příspěvky členů za IV. ročník	1269	65	tiskopisy	190	70
příspěvky členů za V. ročník	1548	65	honoráry spisovatelům	1483	44
příspěvky členů za VI. ročník	2547	15	služné expeditorovi	440	—
příspěvky členů za VII. ročník	9294	86	„ sluhovi . .	377	—
příspěvky členů za VIII. ročník	126	—	geogr. ústavu ve Výmaru à conto mapy král. Českého . .	680	—
na expedici .	883	26	za cliché do č. 5. II.		
za jednotlivé knihy strženo	129	88	„Život zvířat“ . . nájemné	174	76
náhrada za půjčení štočků .	10	—	za inseráty v časop. a kalendářích . .	150	—
půjčka knihtiskárny dr. Ed. Grégra . . .	1086	—	menší výdaje úhrnem zůstatkem v pokladně	783	70
				126	76
				7	54½
	17433	—		17433	—

Rozvaha dne 1. ledna 1874.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1873 . .	7	54½	Členům zaklád.	2226	99
Zásoba knih:			Členům přisp. na rok 1874 .	126	—
IV. ročníku ve	478	—	knihtiskárně dr.		
V. ročníku „	1366	—	Ed. Grégra .	644	59½
VI. ročníku „	2191	50	knihtiskárně dr.		
VII. ročníku „	4406	40	Grégra půjčku	1086	—
dřevorytiny a cliché.	619	35	geogr. ústavu ve		
inventář . . .	60	89	Výmaru . . .	996	77
			čisté jmění .	4049	33
	9129	68½		9129	68½

Výkaz čistého zisku.

Čisté jmění . . . . . 4049 zl. 33 kr.
dle lonské rozvahy bylo . . . . . 2440 „ 73 „
Přibylo tudíž co **čistý zisk za r. 1873** . 1608 zl. 60 kr.

V PRAZE dne 1. ledna 1874.

J. Otto,
účetní.

Josef Huleš,
pokladník.

Šimr,
t. č. přehlížitel účtů.

Faifer,
t. č. přehlížitel účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1873.

	Počet členů
Alloy Frt., Chlumčany	8
Andrlík J., Brno	3
Auerhann, v Skále	17
Axmann Vilém, Zdounky	3
Balcárek Frt., Luleč	5
Balcar J. V., Kuklena	22
Balvín Theod., Nové město	19
Barták, Klatovy	65
Benešov, okres. výbor	12
Beran Jos., Buchlovice	13
Beránek C. V., Osenice	3
Berger F. dr., Řepín	10
Berka V., Nezdice	7
Beseda „Budislav", Kladno	6
Bílek Jos., Mělník	23
Bílek Jan, Žiželice	4
Bílý Frt., Brno	61
Blažek V., Vys. Mýto	3
Blesík Karel, Kyjov	3
Bráha Jakub, Hronov	4
Brejcha Václ., Vídeň	12
Brettschneider A., Lubna	14
Brodský H., Roudnice	162
Brožíček, Třiblice	3
Břeněk Frt., Vanovice	4
Břeněk J., Imramov	22
Brůna Frt., Blažejovice	4
Buča A., Náměst u Brna	8
Budina Jos., Ronov	5
Bukovský, Nový Bydžov	6
Buml Ant., Terezín	31
Burger Jos., Dvůr Král.	14
Bydžovský Adolf, Přelouč	15
Cahel Fr. Hradčovice	4
Cipín V., Vel. Čakov	11
Cuber Jan, Třemošná	10
Culek J. A., Potěchy	21
Čančík F., Pardubice	40
Čáp Emil Mdr., Olomúc	20
Čáslav, okr. výbor	53
Čermák A., Praha	8
Černický Ed., Sedlec	45
Černochová J., Olomúc	9
Černý Jan, Bechyně	15
Červený Em., Úpice	17
Čihař V., Dolní Cetno	5
Čoček Ferd., Příkazy	13
Čten. spolek „Přemysl", Osík	9
Diblíček J., Český Brod	3
Dienstbier, Liblín	17
Dobrovolný Frt., Borkovany	3

	Počet členů
Donné K., Jedovnice	10
Doškář Jos., Přáslice	7
Dotřel Ant., Opočno	11
Durchánek V., Jaroměř	21
Dvořák V. J., Vys. Mýto	3
Dvořáček Em., Bystřice	17
Eckert Frt., Královice	7
Eger F., Nové Benátky	31
Ehl Jiří P., Chotkovice	13
Eisman J., Zdice	27
Endrys Ant., Choceň	21
Fiala J., Rakovník	43
Fila Jan, Napajedly	23
Fišer F., Podmoklí	10
Fischer Jos. dr., Těšín	6
Formánek Fr., Rájec	12
Franta J. Frt., Chlum	9
Germář R., Ml. Boleslav	14
Glücksmann, Bezno	3
Haba Petr, Sobotka	37
Habry, okres. výbor	21
Hampl, starosta, Bobnice	16
Hanka Ant., Lovosice	8
Hanzal Petr, Týn n. Vlt.	23
Hanuš Frt., Bradlené	5
Havel, Turnov	30
Havlena Jan, Čížová	4
Heide Rom., Lysá n. L.	22
Hejcman V., Kr. Hradec	13
Hejl J. L., Lomnice n. M.	21
Helcelet Ct., Brno	41
Heran V., Kozárovice	3
Hering, Vodňany	27
Hertik F., Heřm. Městec	5
Heyne H. A., Hořovice	21
Hikeš Ant., Rychenburk	4
Hladík, Mnichovice	6
Hlaváček Frt., Kyšperk	11
Hlínsko, okres. výbor	27
Hobl J., Nymburk	8
Hoblík Frt., Kolín	117
Hoch Jos., Hrubčice	6
Holakovský, Chrudim	33
Holub Frt., Holice	3
Hölzel, Olomúc	3
Hollovský J., Bukovsko	10
Holý Jos., Němčice	3
Honl, Zbejšov	12
Honsa Leop., Netolice	44
Horák J., Horní Bobrová	21
Horaždovice, okr. výbor	33
Hrabák J., Vídeň	30
Hrabal V. Ot., Deštná	6
Hradec Král., okr. výbor	24
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	41
Hrdlička A., Pacov	20
Hriss Fr., Nová Říše	7
Hruška J., Velenovy	5
Hübsch A., Kostelec n. L.	10
Hummel Ferd., Kardaš. Řečice	18
Hüttel Jan, Hora Kutná	10
Hübler Petr, Kornouz	3
Hykel P., Štramberk	11
Hynek Al., Praha	9
Chlanda Fr., Milošovice	5
Chytil Frt., Orlové	11
Jakoubek H. V., Králův Městec	41
Janáček Jos., Žďár	7
Janda Jos., Loučení	5
Janko V., Dolsko	4
Janský, Tábor	24
Jelínek J., Třebíč	44
Jelínek Kar., Borohrádek	15
Jeništa J., Brandýs nad Labem	14
Ježdinský Arn., Mělčice	21
Jičín, okres. výbor	64
Jína J. O., Ml. Boleslav	53
Jonáš, Dobrovice	10
Jirák K., Kosová Hora	5
Jugl & Schäfer, Mladá Boleslav	5

	Počet členů
Kabeš Frt., Skalsko	7
Kalina A., Něm. Brod	44
Kamarýtová T., Humpolec	35
Kamarýt, Habry	19
Kaplan A., Horní Jelení	9
Karafiat Jos., Bošín	10
Karas F. L., Zbiroh	29
Karas Ant., Kostelec n. Orlicí	27
Karlín, okr. výbor	23
Kinský, Březina	10
Klos Jos., Jičín	104
Knapp E., Česká Lípa	8
Kober I. L., Praha	75
Kolář Frt., Vel. Řetová	5
Koloc J. L., Bakov	9
Komers Karel, Praha	6
König Em., Č. Třebová	10
Kopička J., Chraštice	8
Kopřiva J. F., Pelhřimov	26
Kopřiva Frt., Dědice	24
Kopřiva K., Soběslav	32
Kopta Ant., Kozlany	22
Kordas, Dubycko	6
Kormout L., Ústí nad Orlicí	42
Kosina Fr., Blánsko	4
Kotouček K., Praha	15
Kožený J. E., Těšany	12
Kračelík L. B., Uherské Hradiště	9
Král A., Spálov	10
Králík, Bernardice	4
Královec, Domažlice	4
Kraus A., Val. Meziříč	7
Krause F., Jilemnice	85
Krejčí J., Újezd	3
Krejsek J. F., Střítež	6
Křeček J., Česká Skalice	21
Křídlo Jos., Kopidlno	18
Kubeš A., Počátky	22
Kubašta M., Podedvory	6
Kučera J., Napajedle	6
Kůře Jos., Střenice	9
Kvapil A., Velká Senice	13
Kvasnička, Král. Městec	22
Landa J., Orlík	14
Landa F., Orlík	3
Lernet Jos., Pardubice	63
Liblínský J., Královice	21
Linder Frnt., Jindřichův Hradec	47
Lomnice u Jičína, okres. výbor	42
Lomnice, obč. záložna	4
Louny, okres. výbor	11
Löffler A., Záhřeb	5
Louda V., Hor. Bučice	45
Lutovský Jos., Vyzovice	6
Macoun Jan, Znojmo	12
Maasch, Plzeň	9
Maixner J., Hořice	59
Makovský, Praha	15
Malina J., Jaroměř	44
Manetín, okres. výbor	7
Martilík Florian, Kvasice Morava	9
Maryška Al., Solnice	18
Marek J., Chlumec nad Cidlinou	24
Martinovský Jar., Blatná	10
Mašek Ant., Sobeč	24
Matěna J., Dvůr Králové	3
Mayer D., Libochovice	26
Menšík F. J., Žirovnice	11
Metiš J., Č. Třebová	25
Mičke B., Doubravice	24
Mikuláš a Knapp, Praha	22
Milevsko, okres. výbor	4
Minich Dan., Praha	13
Ml. Boleslav, okr. výbor	132
Mocko J., Praha	14
Mourek Th., Praha	8
Mrha Jos., Měrov	3

	Počet členů
Musil Ant., Jihlava	25
Navrátil J., Prostějov	5
Nechánice, okr. výbor	23
Nekola A., Velím	5
Neubert J., Chrudim	12
Neubert, Slané	62
Nettwall E., Pětipsy	7
Nigrin F. A., Vysoké	23
Nitsch A., Brno	14
Nittinger E., Křivoklát	5
Nováček V., Praha	4
Novák F. J., Brandýs nad Labem	12
Novotný J., Kunštát	13
Nožička Jindř., Č. Dub	17
Nunvář B., Vtelno	21
Obádal Frt., Vsetín	14
Ostrčil J., Klobouky	9
Osom K., Jindř. Hradec	30
Otta V., Liberec	11
Otto J., Praha	5
Oulický Št., Uhy	6
Pacovský K., Kamenec	8
Pacovský Jos., Mirešovy	6
Pacholík J., Klenovice	14
Pakosta F., Třeboň	7
Palek J., Drozdov	6
Palice A., Lužec	27
Pallán P., Lvov	11
Parák Fl., Lužice	15
Patočka K., Písek	24
Patočka Jos., Vysoké	51
Pavec J. L., Osek	10
Pažout Fr., Kladno	22
Pecivál Ant., Čermná	4
Pecher, Frt., Layerdůl	29
Petr Ant., Předměřice	13
Petřík Em., Praha	12
Písek Fr., Strašecí	3
Pictor A., Praha	23
Pyrek Jos., Příbor	28
Podzimek F., Železnice	15
Polička, okres. výbor	50
Polydor Fr., Přerov	3
Polná, okres. výbor	15
Porázek Kl., Kroměříž	7
Port J., Plzeň	55
Pospěch J. N., Malhovice	3
Pospíšil, Hradec Král.	49
Potůček Kar., Blovice	12
Primus J., Polička	4
Procházka A., Praha	12
Prokop Jos. ml., Paseky	5
Rabasová T., Třeboň	34
Radimský Jos., Nová Paka	48
Rakovník, okr. výbor	5
Rathouský J., Rychnov	3
Rayman L. J., Josefov	25
Reuner Al., Vodňany	12
Richter, Klecany	14
Ritter, Nový Bydžov	78
Rosenbaum Fr., Svojšice	8
Rosický, Praha	6
Roušar A., Hostím	5
Rovenský J., Praha	3
Růžička, Kamenice	3
Rybička A., Rychenburk	3
Řepka V., Trutnov	26
Říha V., Lišov	5
Řivnáč Fr., Praha	9
Sakař Frt., Kutná Hora	33
Sandtner, Mníšek	9
Sedláček P., Čejč	7
Seelichová, Písek	4
Semily, okres. výbor	41
Silber & Schenk, Praha	13
Skopalík Fr., Tiumčov	5
Skopalík Ant., Záhlinice	11
Skořepa P., Smiřice	15
Slaměník F., Kroměříž	7
Slavík Jos., Nové Město nad Metují	22
Slunečko Tom., Strunkovice	14

	Počet členů
Sojka F., Charvatice	21
Souček Frt., Náchod	12
Spáčil Fr., Výmyslice	12
Steinhauser Vend., Plzeň	7
Stocký Alb., Vídeň	3
Stropek L., Budějovice	12
Stýblo B., Praha	9
Sušice, okres. výbor	21
Svoboda J., Jinec	4
Svoboda Fr., Radnice	5
Sýkora Fr., Ml. Vožice	17
Sýkora Ferd., Mirovice	21
Šach Jan, Záhřeb	23
Šafránek Karel, Trhové Sviny	4
Šašek J., V. Meziříč	33
Šašek J., Žďár	22
Šenk Ant., Tišňov	10
Šeppl V. J., Ledeč	22
Šilha L., Bělčice	3
Šimek V., Písek	9
Šimek Jos., Žďár	18
Šimek Ad., Bělá	23
Šindelář J., Světlá	19
Šír Frt., Branná	17
Širák Leop., Jílové	5
Šlechta V., Sadská	5
Šlechta Fr., Žel. Brod	4
Šmídová Fr., Rokycany	21
Šmíd J. H., Ratková	7
Šober Tom., Husinec	5
Šoreys Frt., Loukov	15
Šoreys dr., Bělá	10
Špoutil A., Nymburk	36
Šrutek A., Bezděkov	5
Štěpán, Praha	10
Šterzer Frt., Mělník	38
Štírský L. R., Svrátka	25
Štöhr Jan, Vamberk	31
Šulc Frt., Uh. Janovice	7
Šuppich Fr., Platten	5
Švarc Moric, Hodonín	4
Švarc J., Přestice	127
Tábor, okres. výbor	12
Tauer Jak., Kout	5
Tauterman, Peruc	21
Tichý V., Vys. Mýto	10
Tille J., Merklín	7
Tilp Ed., Prachatice	5
Tocháček J. M., Krucenburk	21
Tomsa Jan, Lána	21
Tondl J., Něm. Brod	14
Trachta K., Praha	4
Trojan K., Praha	18
Tůma H., Klatovy	48
Uher Mat., Židenice	3
Újezd Velký, zál. roln.	10
Uřehla J., Bystřice	3
Urbánek F., Praha	36
Wait J., Prostějov	8
Wallenfels V., Příbram	117
Valenta Ant.., Plátenice	4
Vambera, Uhel. Příbram	4
Vaša J. V., Čáslav	17
Vávra Jos., Proseč	22
Vavrů Iv., Lublaň	4
Včela spol., Rokycany	13
Vepřek Alois, Velký Poštřelkov	9
Veselík J. G., Litomyšl	44
Věšín J., Spál. Poříčí	3
Vetter J., Brandýs n. L.	7
Veženský K., Chejnov	15
Winkler C., Brno	10
Winkler F., Mělník	17
Viška Kar., Letovice	14

	Počet členů
Vlasák Frant., Kamenice nad Labem	18
Vlček Jan, Kříž	6
Vobr Vojt., Plasy	15
Vojáček Frt., Malenovice	26
Volek Jos., Zámecká Rožinka	3
Vondra J., Litomyšl	12
Vondráček K., Humny	7
Vorlíček J., Bílkov	16
Votice, okr. výbor	31
Vraštil J., Lhota Šárová	6
Vrbata B., Lůže	12
Vys. Mýto, okr. výbor	28
Zabranský Jos., Svinov	4
Záruba, Praha	21
Zeibert M., Třebíč	3
Zuman A., Žamberk	10
Zuman Leop., Liberec	7
Zvolánek Kar., Nová Ves	10
Zylvar Jos., Skuhrov	3
Žalud V., Hořovice	5
Žákovský V., Olomúc	29
Ždichynec Frant., V. Klobouky	7
Žel. Brod, okr. výbor	27
Žemlička K., Budín	3
Žipek J., Bavorov	13

Dodatek.

Černý V., Libáň	20
Kopal O., Lnáře	20
Grégr a Dattel, Praha	715
Kotouček, Brandýs n. L.	21

Perchta z Rožmberka,

zvaná

bílá paní.

Historický kulturní obraz.

Napsal

František Dvorský.

Matice lidu ročníku VIII. číslo 2.

(Běžné číslo 44.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1874.

Tiskem dra Edv. Grégra v Praze 1874.

Perchta z Rožmberka.

Starověký, mocný a v dějinách národa našeho proslulý rod pánův „z Růže“, později „z Rožmberka“, měl sídlo své na hradě Krumlově v jižních Čechách. Krumlov, jehož založení do nepamětných časův sahá *), byl a zůstal sídlem panství, sídlem slávy pánův z Rožmberka až do posledního téhož rodu kmene, Petra Voka, kterýž jako horlivý přívrženec strany pod obojí, nechtě býti sousedem do města Krumlova přibylých jezovitův, prodal rodné sídlo své císaři Rudolfovi II. Bydlel na Bechyni a potom na Třeboni, kdež bezdětek roku 1611, 6. listopadu rozžehnal se s životem. — Po všecken čas svého přebývání na Krumlově chovali pánové z Rožmberka dvůr jako králové, nazývajíce se „vladařové domu rožmberského“. V zemi i daleko za hranicemi naší vlasti známé bylo jejich bohatství. Byliť pány rozsáhlých statkův s pevnými hrady a tvrzemi, založili a bohatě nadali několik klášterův **), stavěli města a vydržovali za času míru i války značný počet dobře ozbrojeného vojska. Za manželky brávali sobě dcery

*) Za město byl Krumlov vyzdvižen Petrem (mnichem) z Rožmberka, jenž † 1347.

**) Oldřich z Rožmberka s bratřími svými Petrem, Joštem a Janem rozmnožili důchody špitálu (1371) v Římě pro české poutníky, jejž Karel IV. byl založil.

z nejbohatších rodin, některé byly i z rodu panujících knížat, dvě z nich nosily někdy korunu královskou.*) Rožmberkové bývali obyčejně nejvyššími hodnostáři světskými i duchovními v zemích koruny české, mnozí z nich proslavili se na poli válečném doma i za hranicemi; udatnost jich bývala na slovo vzata. Mocně často sáhli rukou svou v ústrojí státu českého, ano velikým vlivem svým rozhodovali někdy na škodu, někdy na prospěch osudy národa našeho. Však skoro všickni Rožmberkové při vší své moci, udatnosti a bystrosti rozumu nepovrhovali také žádným prostředkem, aby zachovali, rozmnožili a pozvedli svou moc, slávu a bohatství. Praporce jich vály vždy s větrem tam, meče jich blýskaly se vždy tehdy, když a kdež prospěch a sláva jich toho vyžadovala; oni podřídili často, velmi často své politické i náboženské vyznání víry svým účelům, až i neoštídali se mnohdy za těmi příčinami uvrhnouti stát do velikého nebezpečí. Dotýkáme na příklad hrozné porážky Čechův na moravském poli l. 1278, válek husitských a roku 1526.

Aby pánové z Rožmberka zachovali svou moc a pozvedli svou slávu, kterouž se před jinými rody stavu panského honosili, museli k tomu hleděti, aby rozmnožili anebo aspoň vždy v podstatě udrželi své bohatství, své statky; neboť na majetku, držení statků pozemkových zakládala se za

*) Záviše z Rožmberka, jenž se psal z Falkenštejna, pojal r. 1279 dceru ruského knížete Rostislava Michajloviče, krásnou Kunhutu, pozůstalou vdovu po Přemyslovi králi českém, za manželku; a l. 1316 byla Viola, kněžna těšínská, mladá vdova po králi Václavovi III. zasnoubena a za manželku dána Petru (mnichovi) z Rožmberka. Umřela již druhého roku bez dědiců a pohřbena v klášteře vyšebrodském.

staré i střední doby v Čechách moc a práva stavu šlechtického. Prázdný titul šlechtický nevystačoval žádnému, aby sobě na veřejné záležitosti státu zjednal platný nebo rozhodný vliv, jakýž měli po několik století bohatí rodové panští a později i zámožný stav rytířský. *) — Ačkoliv dílnost statkův bývala v Čechách dovolena, pánové z Rožmberka měli od dávných dob za příčinami uvedenými své vlastní zřízení domu svého. Statky rožmberskými vládl vždy jen jeden, ostatní údové rodiny jím se spravovali. Když „správce či vladař“ zemřel, anebo za života ještě správu domu s sebe složil, ustanoven byl, nebo ustanovil mocným vladařem jiného, obyčejně nejstaršího. Starodávné takové zřízení trvalo až do poslední téhož kmene ratolesti.

Prvním vladařem domu rožmberského nacházíme v pamětech historických Voka z Rožmberka, jenž umřel l. 1262. Po něm vladařili: (2) Budivoj na Hluboké, (3) Záviše z Falkenštejna, (4) Jindřich, (5) Petr, (6) Jošt, (7) Oldřich. — Osmý vladař domu rožmberského, Jindřich, rozloučiv se l. 1412 na smrtelné posteli se světem a učiniv poslední pořízení o statku svém, poručil jediného devítiletého

*) Vtíráním se cizích německých spůsobův rytířských za Václava I. a jeho nástupců až po Jana Lucemburského, byl domácí zemanský řád poškozen, neboť pánové čeští přijavše, jak kronikář Dalimil naříká, cizích zlých obyčejův, svého dobrého nedbali. Vážili sobě rozličných rytířských kratochvílí a dobrodružství více než-li svého hospodářství a obecného zemského dobra. Nový erb a štít zvážil starého poctivého zemana. — Za marnotratného dobrodruha Jana Lucemburka prohlédli však pánové čeští, a poznali, na jakou škodu a záhubu domácích rodův byli takoví erbovní páni cizáci. Vytasili na ně meč a postavili se na stráž svobod země a svých práv proti cizím i proti králi. Utužili svou moc a zachovali ji s malými jenom změnami až do bitvy bělohorské.

synáčka svého Oldřicha s mladší ještě dceruškou Kateřinou, a druhou manželku svou, máteř jich, paní Elišku z Kravař se vším panstvím a jměním v ochranu pana Čeňka z Vartmberka, pana Jana z Hradce a pana Jindřicha z Kravař. *)

Přední poručník sirotkův rožmberských, Čeněk z Vartmberka, přijav po smrti Husově náboženství pod obojí, přivedl i mladého Oldřicha k tomu, že také stal se přívržencem kalichu. Papežští však, vidouce, co by na Rožmbercích ztratili, všemožně se snažili, aby vdovu paní Elišku (kteráž horlivou byla zastavatelkou nevinně utraceného Jana Husi) i syna jejího Oldřicha „pro království nebeské“ opět získali. Vedle papežských legátů vyznamenal se takovým „samospasitelným“ horlením mistr Mařík Rvačka, jenž napomínal jmenovanou paní Elišku: „aby střežila se nového nálezu víry jako jedu, nebo lépeť umříti, než z kalichu přijímati.“ Takovým napomínáním, ano i hrozbám církevním a slibům královským mladý Oldřich (poněvadž i pán z Vartmberka byl vrtkavým) neodolal; uvěřil „radě papežské jako božské“, a ačkoliv již byl všechněm kněžím na panstvích svých nařídil, aby rozdávali lidem svátost pod obojí spůsobou, odpřisáhl se návodem biskupa Fernanda i s přáteli svými „nové víry“ na vždy a varoval se potom kalichu opravdu jako jedu; po všecken čas svého života „stál a nehýbal se u víře, jako sloup, na němž mnoho spočívalo“. — Velmož Oldřich s několika svými věrnými zůstal po celý čas bojů husitských „milým apoštolem“ římské stolice, po celý čas velikého prvního boje za svobodu náboženskou i politickou pomáhal cizím hrobníkům

*) S pány z Vartmberka i s pány z Kravař byli Rožmberkové spříznění.

národa našeho zahrabávati v rum a popel ideu lidstva a utápěti v krvi lidské volný rozum člověka. Oldřich z Rožmberka bude míti povždy v historii české smutnou zásluhu, že spojil se s cizími nepřáteli proti vlasti své v době, kdy národ jako duchem božím byl nadchnut, aby vysvobodil svět z otroctví; Oldřich z Rožmberka povždy bude vzpomínán v dějinách našich, že s jinými domácími zrádci překážel konečnému vzniku na počet sice malému, ale tehdy skutky velikému národu českému.

Od nejstarších časův a i za válek husitských nezmocnil se žádný bran hradu krumlovského. Až na konec panování Oldřicha z Rožmberka zůstal veliký Krumlov pevnou baštou a zbrojnicí katolíkův. Aeneáš Silvius Piccolomini a kazatel Jan Kapistrán shromažďovali se s nejzarytějšími nepřáteli národa českého ve zdích krumlovských, aby ostřili šípy a meče proti „kacířům českým“, aby kuli pletichy proti nejslavnějšímu a z vůle národa zvolenému králi českému Jiřímu z Poděbrad.

Oldřich z Rožmberka, nastoupiv l. 1418 jako šestnáctiletý mladík panství statků svých, oženil se s strejnou prvního poručníka svého, s pannou Kateřinou, dcerou Jana z Vartmberka a paní Anny z Vilhartic. Lipnice a Německý Brod dostal po pánu z Vartmberka v dědictví. Paní Kateřina dala mu tři syny: Jindřicha, Jošta a Jana, a čtyry dcery: Anežku, Lidmilu, *Perchtu* a Kateřinu. — Tré vyrostlo ratolestí a čtvero vypučelo rodných květů. Setkáme se s nimi jako s bratřími a sestrami naší Perchty častěji, protož krátce naznačíme jich osudy života.

Nejstarší syn *Jindřich* byl za mladosti své dvořenínem nejprvé u knížete bavorského, potom u císaře Bedřicha, odkudž domů se navrátil 1444.

Nabyv u cizích dvorů potřebných a hlavně válečných zkušeností a odkojen byv zásadami otce svého, řídil se také jeho politikou. Mnohými platnými přispěl mu službami válečnými. — L. 1453 oženil se, vzav sobě Anežku, hrabinku z Šaumburku za manželku. Honby a jiné rytířské hry miloval vášnivě. Když mu léta 1454 úřad královského hejtmana v Slezsku za přítomnosti mnohých knížat okolních a pánův domácích ve Vratislavi odevzdáván byl, vystrojeny na počest turnaje a jiné rytířské kratochvíle. Jindřich z Rožmberka osvědčil skvěle své hrdinství a svou v kolbách vycvičenost. Honil a klál se s markrabím braniborským Albrechtem, jejž německým Achillem nazývali. Prohrál záponu za 20 zl., ale vyhrál kůň za 100 zl. Pro čest odvážil se při takových rytířských kratochvílích často svého zdraví i hrdla. Upřímná Perchta napomínala ho častokráte, aby: poněvadž takovou kratochvílí vlasti ani králi neprospívá a drahý čas, jejž na svůj prospěch by užiti mohl, promrhává, v tak časté nebezpečenství života se nevydával. Jindřich však prý vždy odpovídal: kdyby i život při tom ztratiti měl, že chce přece v turnajích a jiných kratochvílích býti „dobrým“ rytířem. — Umřel v květu svého života 25. ledna 1457 a pochován v klášteře vyšebrodském.

Po smrti Jindřicha uvedeny a v panství poddány byly statky rožmberské nejmladšímu synu *Janovi*, poněvadž bratr Jošt nosil roucho kněžské. Oženil se s kněžnou Annou z Velkého Hlohova, dcerou knížete Jindřicha X. a paní Hedviky, kněžny olešnické. Krumlov se proměnil. Jan z Rožmberka byl hned z počátku svého vladaření věrným přívržencem Jiřího z Poděbrad. Byl při volení jeho za krále a šel v korunovačním průvodu hned za Poděbradem. Pro své dobré s ním srozumění za-

koušel od světských i duchovních, zvláště ale od Zdeňka ze Šternberka, Jindřicha z Hradce a jiných velikou nepřízeň a nepřátelství. Ano i vlastní bratr, kněz Jošt, nechoval se k němu za tou příčinou příliš laskavě. Když žádné přemlouvání a násilí přátel a legátů papežských nespomáhalo, aby se odvrátil od „kacíře“ krále Jiřího, stihl ho blesk papežského hněvu, dohnali ho klatbou, že se spojil s nepřáteli velikého Poděbrada. Ztracený syn se navrátil. — Dokonal 1472, 8. listopadu na ránu morovou. Pohřben vedle svých v klášteře vyšebrodském.

Jošt z Rožmberka zvolil si stav kněžský a byv učiněn v letech dvacíti knězem, dostal proboštství kostela hradu pražského; byl též velkopřevorem křižovnického řádu v Strakonicích a 1456 v únoru dosedl v letech 27 věku svého na biskupství vratislavské. Ačkoliv jako katolický biskup a aby otci svému ukázal synovskou povolnost, Jiřího z Poděbrad za krále neuznával, přece nebyl nikdy takovým velikým jeho odpůrcem a neusmířitelným nepřítelem jako vratislavští a mnozí jiní římští zuřivci. Když stolice římská Poděbrada na království potvrdila, byl věrným jeho přívržencem až do opětného jeho papežem potupení.

Řím zapověděl pod trestem pekla býti poslušnu Jiřímu z Poděbrad, „jenž se nazýval králem českým“, protož také zapsal se Jošt z Rožmberka 1465 jednotě panské proti Jiřímu, ano pozvedl i s některými katolickými stavy dotčené jednoty proti němu svůj meč. Když však vojsko jeho bylo poraženo 1467, 11. června, smířil se s Jiříkem, a za příčinou tou vznikla mezi ním a Vratislavskými veliká nevole. Ačkoliv Jošt považován býval v Čechách za tuhého Římana a nad jiné horlivějšího katolíka a ačkoliv čeští pánové jednoty katolické (panské) ve veliké

ho měli vážnosti a jeho radou se spravovali, pomlouvali a haněli vášniví obyvatelé vratislavští „tlustého biskupa“, (byl‘ Jošt těla vysokého a hodně tělnatý) jako přítele českých kacířův, ano když na zámku svém Nise léta 1467, 13. prosince hořem zemřel, nechtěli ani svoliti, aby tělo jeho do jich města přivezeno a tam slavnostně bylo pochováno. Jošt byl ducha znamenitého a rázné vůle. Bystrou mysl i vzdělání osvědčil několika spisky, kteréž Václav Koranda mladší ve sbírce své zachoval. Byl také výborným řečníkem, míval častá kázání jazykem českým i latinským, řeči německé nebyl dostatečně povědom, aby ale toho času již zněmčilí Vratislavané kázáním jeho, kterýmiž je někdy k mírnosti napomínal, srozuměli, vykládal je tlumočník jeho jazykem německým.

Z *sester Perchtiných* nejstarší *Anežka* nevdávala se a žila v domácím zátiší na Třeboni; zemřela 1488 a tamtéž pohřbena. *Lidmila* provdala se za Bohuslava z Švamberka, syna Hynka Krušiny z Švamberka, a panna *Kateřina* žila jako šlechtična v věku svobodném na Krumlově; se světem se rozžehnala 1455. *) Předposlední z dcer Oldřichových *Perchta* uvítala světlo světa asi 1430. Půjdeme s ní životem.

Pohlédneme na jaro její mladosti, uvidíme hrob první její lásky, položíme svatební věnec na její kadeře, zavěsíme vdovský závoj na její hlavu, doprovodíme ji ku hrobu, a abychom žehnati mohli s vděčnou pamětí lidu neumírající její památku, setřeme staletý prach z mrtvého písma někdy živého srdce jejího.

---

*) Veškeré tyto životopisné poznámky dle Březana, Palackého a rukopisné kroniky rožmberské Nerada Zderazského.

O dětinství jejím víme velmi málo. Žila věk dětský. Vychování její domácí měla na starosti vlastní její máti, o literní její vzdělání pečoval Rús z Čemín, jemuž po celý svůj život přátelskou odměňovala se náklonností.

Sotva že však se jí začal šeřiti, svítati den života, odešla pečlivá máteř její smrtí ze světa l. 1436, 3. května; tělo její pochováno v kostele třeboňském. Perchtička byla jako osiřelá, neboť otci jejímu zbylo jako hlavnímu, zlatem a slíbeným královstvím nebeským odměňovanému jednateli „svaté stolice“ a zlé paměti císaře Zikmunda málo času pro tichou domácnost. Komu byla s druhými svými sestřičkami k opatrování odevzdána, kdo se staral o další vychování Perchtino, kteréž bylo již matkou její jako bohu a dobročinění lidem potřebným zasvěceno, nevíme; snad je měla na starosti teta její, paní Perchta z Kravař, jíž byla svěřena správa domu.

Bohatí pánové čeští, jako pánové z Rožmberka a jiní, přijímali do služby své menší šlechtu anebo jim dávali k dočasnému užívání některé pozemky; chudší takoví šlechticové tvořili jich komonstvo a museli při každé slavnosti domácí, při jízdě na sněmy nebo výpravě válečné státi pod korouhví svého velmože.*) Některé pak dcerky nebo paní takových šlechtických služebníků, kteréž sobě paní

*) L. 1412 zastávalo 23 šlechticů jen úřad purkrabský na panstvích rožmberských. A vedle takových vyšších úřadníků, kteříž měli na starosti hrad nebo tvrz i s posádkou, příjmy statku oc bylo ještě velmi mnoho jiných malých šlechticů v službách nebo v pozemkovém nájmu pánův z Rožmberka. — Na Kromlově a později na Třeboni byla předsíň sídelního hradu znaky větších úřadníků i s hesly vyzdobena. Léta 1580 za vladaření Viléma z Rožmberka bylo v rytířské síni na třech stranách 31 znaků.

domu oblíbila, byly společnicemi dcerušek i paní domu. Družkami Perchtinými, kteréž propůjčily se k hrám dětinským i k učení, byly šlechtična s Šiermarku a panna Machna Koníkova. — Mladá Perchta rostla a prospívala vedle služebných panen svých v mravích i šlechetnosti. Ačkoliv byla dcerou nejbohatšího velmože českého a žila v sídle veliké nádhery a bohatství, přece pýchy nepoznala, chlouby a hrdosti nemilovala. Lidem byla milá a bohu se neztratila. Jemná mysl její živila se písní národní a čtením svatých knih i modlitbami povznášela nábožnou duši svou často k hospodinu; při tom šlechtila zvláště dobré srdce své láskou k bližnímu. Štědrá ruka její byla vždy otevřena lidem chudobným, a pověst praví: že žehnání celé krajiny jako rosa nebeská snášelo se na mladou, všemi milovanou Perchtu. Vedle toho jevila již z mládí soudný rozum a pevnost charakteru. S literním uměním *) vyučila se po chvalném obyčeji pracím domácím: šití, vyšívání, kuchaření i předení, ano všímala si i ostatního hospodářství. Rostla duchem, tělo její prokvétalo krásou. Vesna života ovíjela již zralé květy okolo její hlavy.

Tesknota a sladká touha vloudila se v mysl Perchtinu, srdce její počalo se zachvívati.

Mezi „urozenými pány a statečnými rytíři“, kteříž na hradě krumlovském vždy bývali vítáni, pan Petr z Šternberka nebyl posledním. Nesloužil nikdy paním jako ňáký dvořánek, neskládal nikdy jim k libosti, jako mnozí jiní, prázdné zpívání, aniž pro ně v touhách vadnul, ale vedl sobě vždy jako čistý panic, jak se na urozeného slušelo, byl

*) Z dopisů Perchtiných poznáš, že duše její odkojila se také spisy znamenitého Tomáše ze Štítného, jenž v dobrém s Rožmberky žil sousedství.

mužem v pravém a plném smyslu krásného toho slova. Statečnost rytířskou osvědčil těžkým mečem svým, v mnohých krvavých bojích umdlel a pobil nepřátele národa. Ohnivé oko jeho, kteréž z oděnní vyhlédalo jako vítězství, nepřátelům bylo vždy hrozné, strašlivé, přátelům a známým však milé, vítané.

Petr z Šternberka byl synem Alše Holického téhož hesla (jména), jenž po smrti císaře Zikmunda (1437) byl v domácích rozbrojích, po válkách husitských vzniklých, věrným a statečným přívržencem strany národní. Ve všech vážných podnikáních národních podporoval Petr z Šternberka starého a poctivého otce svého. Od roku 1438 počal býti činným mečem i slovem. Když t. r. markrabí míšenský s některými jinými Němci vracel se domů z Prahy, kamž krále Albrechta rakouského (jejž národní strana nikdy za krále českého neuznala) doprovázel, vytrhl na ně mladý Petr Holický s některými pány, rytíři a městy českými, aby je z země vybil; byl však poražen a jat, brzy ale na svobodu propuštěn. L. 1444 vypověděl Pražanům přátelství a dobyl některé tvrze domácích nepřátel. L. 1448 byl vyslán z Prahy s Přibíkem Klenovským v průvodu 400 jezdců za kardinálem Janem z Karvajal, aby mu odejmul ukradený původní list kompaktat. Dohonil jej v Benešově a vykonal svou povinnost. Dotčeného legáta papežského provázel z Prahy Oldřich z Rožmberka se všemi svými třemi syny. Nejen u Benešova potkal se Petr z Šternberka s pány z Rožmberka s vytrženým mečem, ale i na mnohých jiných místech pozdravila se čeleď, stoupenci jich brannou rukou. Na poli válečném, na sněmích i sjezdech byl Aleš z Šternberka i se synem svým odpůrcem pánův z Rožmberka. Aleš i Petr hájili svobody, práva

vlasti a odvážili se častokráte pro spravedlnost i čest národa hrdel i statkův svých. Oldřich z Rožmberka byl věrným svým zásadám, nepustil od své vůle. Pánové ze Šternberka byli hlavní podporou mladého Poděbrada, Oldřich byl a zůstal Římanem a Rakušanem. Však divná a pamětihodná věc, že přes všechno veliké politické nepřátelství zachovali již od mládí mezi sebou upřímné, osobní přátelství.*) Brány hradu krumlovského byly vždy otevřeny pánům z Šternberka jako milým hostům. V nádherných síních krumlovských přátelil se mírný a bystrý Aleš holický s neustupným Oldřichem. A statečný Petr byl na Krumlově dobrým, nerozlučným společníkem mladých pánův z Rožmberka; zvláště důvěrnému Jindřichovi byl jako vlastním bratrem. Byl by mu svěřil svůj život i statky, — jakýž tedy div, že mu vyjevil i své tajemství. Jiskra z očí Perchtiných padla do srdce jeho, a Perchta, kteráž byla přítulnou sestrou svého Jindřicha, naklonila se svou přízní také věrnému a v řeči skrovnému příteli bratra svého ... Nové otevřelo se Perchtě nebe, nový vzkvétal život Petrovi z Šternberka. Vdechli sobě na vzájem v duši lásku, v srdcích jich vyrůstal květ nevadnoucí ... Pohledy krásných očí Perchtiných byly mu slovy srdce jejího, v očích jejích viděl hvězdu štěstí svého života; a Perchta, jejíž líce z pod stinných kadeří při každém shledání se na něj usmály jako ranní slunce mladistvé, kladla celý život svůj v ruce jeho. Chovali k sobě lásku čistou. Perchta zasvětila ji tichými slovy modlitby, aby anděl strážný požehnání jim vyprosil, a zamilovanými písněmi sypala v naději budoucího štěstí na cestu svého života kvítí májové ... Na hradě i v chatě, všude

*) Rožmberkové byli i s pány ze Šternberka spříznění

o okolních dědinách, kamkoli kdy přišla, dýchal ivot její zpěvem, štěstím nezkaleným. V nevídání e kladla Perchta často zamilovanou hlavičku svou a ruku a myšlénky posílala na zvědy k tomu, enž nikdy nedal paměti zapomenouti milosti své... Nebylo mu však přáno, aby zelenou myrtou vyzdobil hlavu její, nebylo mu přáno ji jako choť svou zulíbati a k srdci přivinouti. — Květ lásky jejich rozedrala ruka cizí . . .

Rožmberkové žili s mocnými pány z Lichtenštejna, kteříž měli rozsáhlé statky své v Štýrsku, Rakousích a na Moravě, jako v dobrém sousedství.

Kmen Lichtenštejnův dělil se na dva rodné stromy, kteréž z dávného starého kořene v Štýrsku a na Moravě vyrůstaly. Větev moravská jmenovala se „mikulovská“ po hradu Mikulovu, jejž Přemysl Otakar, jakž obyčejně rozdával jmění národní cizozemcům, daroval za prokázané mu služby Jindřichovi z Lichtenštejna l. 1249, 12. ledna. Z novějšího toho rodokmene vyšel Jiří z Lichtenštejna, enž měl s manželkou svou Hedvikou z Pottendorfu tyry syny: Jana, Jindřicha, Krištofa a Jiřího a dvě dcery: Barboru a Alžbětu. Před smrtí svou l. 1444 ustanovil všem neplnoletým dětem svým za poručníky Jiřího z Puchhaimu a Jiříka z Pernštýna. Nejstarší syn Jan nastoupil vládu statkův l. 1446. K domluvě prý svých domácích a přátel musel hledati bohaté věno a s ním nevěstu. L. 1448 přibyl na Krumlov. Jako démon vstoupil mezi dvě sobě zaslíbená srdce. Nevlídný, pitím oddaný, ale bohatý Lichtenštejn získal si brzy přízeň Oldřicha z Rožmberka a za kořist vyhlídnul si krásnou Perchtu, kteréž byla láska k milenci svému celým světem. Však otec její, ačkoliv byl osobním přítelem Alše holického, nerozuměl svatým slibům lásky, i prodal drahou perlu srdce jejího za statky bez-

citného Lichtenštejna. Perchta, kteráž s radostí čekala již chvíle, aby mohla složiti slib manželské věrnosti a věnec lásky v ruce milence svého, měla svoliti. Těžké domluvy otcovy a snad i přátel jejích pronásledovaly duši její, — neměla sobě komu požalovati, nevěděla kde nalézti pomoci. Hledajíc útěchy, utíkala se s pláčem k matce boží: aby svatá rodička milosrdné oko své k ní smutné obrátila a na bolest srdce jejího pohleděla. — Slze, prosby nepomohly; musela býti obětí. Oldřich z Rožmberka, jenž vedl papežské a německé žoldáky do boje proti věrným synům svého národa, nechtěl znáti odporu. Dívka, dcera jeho, musela se podrobiti. Perchtě, kteráž chovala lásku svou jako nejdražší dar nebes v srdci svém, nebylo bohatství Lichtenštejnovo arcit ničím, lakotný ale otec její zvážil poklady Lichtenštejnovými oba pány z Šternberka.

Janem z Lichtenštejna všelijak podezřívaný miláček Petr z Šternberka s Perchtou se rozloučil, aby vícekráte nebyl vidín na Krumlově. Zpěvná ústa nešťastné Perchty umlkla navždy. *)

*) Kronikáři a spisovatelé, kteříž se byli o Perchtě Rožmberské někdy zmínili, udávají, že miláčkem jejím byl prý pan Aleš holický. Již z uvedených dokladův životopisných Petra z Šternberka poznati může zajisté každý soudný čtenář, že na hrubém byli omylu. Aleš z Šternberka, syn Oldřichův († 1397), připomíná se v pamětech historických (na kolik nám známo) již l. 1412; kdy se narodil, nevíme, zemřel ale u vysokém stáří 19. března 1455. Poněvadž Petr z Šternberka již l. 1438 na poli válečném i politickém byl činným, musel Aleš zajisté někdy před narozením naší Perchty se oženiti. — Snad že Petr, syn Alšův, za mladého věku svého nazýván byl po otci mladým panem Alšem, jakož takových podobných příkladův v starších dobách někdy nacházíme. A takové pojmenování nejspíše svedlo některého starého kronikáře k bludné domněnce.

Léta 1449 v neděli po hromnicích t. j. 9. února připovědína Perchta Janovi z Lichtenštejna smlouvou k manželství a po ní zapsáno mu věna 1000 kop grošů českých rázu pražského, kteréž mu Oldřich z Rožmberka ujistil listem na peníze a slíbil takový zápis mu dodati v osmi nedělích po svatbě. — Podle řádu a obyčeje království českého obvěnil Jan z Lichtenštejna pannu Perchtu třetinou věnní, totiž 1500 kopami gr. č. — Na věno a obvěnění zapsal jí svůj statek Steyrek, a slíbil jí jako choti své ze všech jí zapsaných peněz dávati platu ročního 250 kop. K svatému manželství pak pojíti měl pannu Perchtu v neděli před sv. Havlem t. j. 12. října toho roku na Krumlově nebo osm mil v okolí. — Aby každá strana svým jista byla, opatřili se na vzájem upečetěnými smlouvami, v nichž i tyto výminky čteme: Kdyby Oldřich z Rožmberka jmenovanému ženichovi dceru svou Perchtu za manželku nedal nebo nevěsta za muž s ním vdáti se nechtěla, anebo Jan z Lichtenštejna jí za choť nepojal, a který koli z nich výminky smluvené by nesplnil, propadá druhému zapsanými penězi. Smlouva byla zdržána, jenom že svatební veselí, kteréž bylo ke dni 12. října určeno, odloženo na neděli před svatým Martinem (9. listopadu). — Jaké byly příčiny takového odkladu, o tom nemáme žádných zpráv. Byla to churavost Perchtina, kteráž v komnátce své na modlitbách mnohou probděla noc bezsennou, či rozsáhlé přípravy k svatebnímu veselí nebo snad veřejná politická činnost Oldřichova? Nevíme. — Jan z Lichtenštejna přijel však s některými svými příbuznými již k umluvenému dnu 12. října. Snad žíznil po nápoji lásky. — Pan Oldřich z Rožmberka dal téhož dne jako závdavek manželské lásky Janu z Lichten-

štejna, jejž již svým milým zetěm jmenoval, dlužný úpis na věno Perchtino, kterýž byl sepsán se všemi formálnostmi, pokutami, závazky i rukojměmi jako trhová smlouva svatební. Lichtenštejn i Oldřich dosáhli svého záměru — smlouvou kupeckou; považovali lásku za zboží prodajné.

Perchta, kteráž musela již prvé odříci se před otcem i všemi známými své lásky, svých šťastných snů, musela nyní podati ruku muži, jejž ani dobře neznala. Ani se jí neptali, ani se nerozmýšleli, zdali jest spokojenou, šťastnou. Těšili a připravovali se na hody svatební. Jenom družky její, kteréž šperkův darovaných na ní pokoušely, v bohatý ji odívaly šat, i chvějící se vlasy její v prstence kadeřily a na skloněnou hlavu její kladly věnec myrtový, věděly, že duše Perchtina jest smutna a truchliva. Oko Perchtino ani jednou jiskrou štěstí nezasvítilo, ústa její neusmála se ani jedenkráte, ruka její spočívala jako studena na šíji své přítelkyně.

Dnové svatební se blížili; Perchta očekávala nešťastné chvíle své jako poslední hodinky svého života. Myšlénky její viděl bůh, že by ráda a s pokorou byla vyměnila panenský svůj oděv svatební za rubáš pohřební . . .

Den sňatku byl veřejně již jmenován. Pětilistá růže rožmberská měla se spojiti se znakem mocných Lichtenštejnů. Rozeslány listy s obou stran k přátelům, sousedům a jiným urozeným pánům a statečným rytířům, aby ku poctivosti nevěsty i ženicha „svatební veselí přítomností svou ozdobiti a s pomocí boží okvasiti pomohli.“ — Sjelo se mnoho urozených a statečných, a přivezli s sebou mnoho krásných paní a panen k bohatým hodům a k slavnému podívání rytířských kratochvílí.*)

*) Velkopřevor strakonický, Václav z Michalovic, píše

Přišel den 9. listopadu 1449. Za několik okamžiků měla Perchta stanouti na stupních oltáře, aby ústy svými před bohem vyřkla přísahu, že chce náležeti srdcem i duší až do smrti muži, jejž jí byl otec její vyvolil. — Poslední květy se stromu štěstí jejího života opadávaly. Vzdechy a lkání její přerušovala již veselost nedočkavých svatebčanů. Schovala mladou lásku svou v srdci svém jako drahou památku, a odevzdala osud života svého v ruce boží... Kněz požehnal novomanželům. Po celé tři dny hodováno, po celé tři dny slyšány radostné výkřiky obecného lidu v údolí vltavském. Na cimbuřích skalnatého hradu třepetaly větrem různobarevné praporce se zlatým, stříbrným, modrým a červeným znakem „pánů z Růže“ *) a na nádvořích

---

Oldřichovi: „Jakož mi pane píšeš o svatbě a o hodech, a v tom žádaje k tomu času určenému příjezdy mé, protož račiž mi kázati hospodu zastati a zůstaviti na čtyřicet koní; i račiž hotov býti, jáť chci hnání s tebou učiniti s ostrým“ (1449, 23. října).

*) Nejstarší, dějepisně známý předek pánův z Rožmberka byl český kmet Vítek, jenž † 1194. Ještě za životní tohoto praotce rodu rozrodil se jeho syny kmen pánův „z Růže“ v pány z Jindřichova Hradce, z Rožmberka, z Landštýna atd. — Rodinná tradice rožmberská vypravuje, že prý jmenovaný Vítek rozdělil před smrtí svou statky i rodinný znak růži mezi syny své. Nejstaršímu Jindřichovi dal prý štít a korouhev s růží zlatou v modrém poli a k tomu velké panství v dědictví, jež po držiteli jmenováno Hradec Jindřichův; druhému synu dal růži bílou v červeném poli a za podíl mu odevzdal panství landštejnské a třeboňské; třetímu podal korouhve s růží modrou v zlatém poli a k jmění dědičnému mu dal panství strážské a bystřické; čtvrtý užíval růže červené v bílém poli se statky Krumlovem, Rožmberkem, Budějovicemi a Vítkovým hradem; pátý nemanželský syn dostal růži černou v zlatém poli s panstvím Oustí. Ačkoliv takové dělení znaku pětilisté růže bylo smyšlenkou, pánové z Rožmberka tomu věřili a domnělý takový děj i několikráte vyobraziti

zvonily štíty a meče o lesklé brnění „dobrých" rytířův, kteříž mnohé kopí a ostré dřevce při hnání zlámali za čest a krásu nové paní. Vše bylo radostí opojeno, ohlušeno. — Jenom Perchtě při vší slávě sprchly růže s lící a z nebeského oka jejího krápaly slze na bílý šat svatební . . .

II.

Perchta musela opustiti dům otcovský. S věncem svatebním přijala nové jméno, měla býti údem nové rodiny. Musela stěhovati se z rodinného sídla, kdež vzrostla, rozkvetla. Měla založiti si novou rodinu v daleké krajině mezi neznámými, cizími. — Den odvádění nevěsty pod střechu ženichovu bývá pro srdce opravdu se milující nejdojemnější, nejšťastnější chvíli života. Bolest loučení se s známými a přáteli mírní radostné doufání, že „milující se manželé budou spolu živi jako sto květův". Rozkošné sny a daleké naděje naplňují pýchou a radostí srdce novomanželův. Zapomínají při tom na vše — jsou šťastnými. Perchta však nemohla těšiti se takovou nadějí. Jaké mohla nadíti se lásky? K sňatku byla přinucena, manželství její s Lichtenštejnem bylo jako na výdělek uzavřeno, a o životě rodin německých ledacos věděla i slyšela.

Přípravy k odjezdu jejímu byly přichystány. Ve čtvrtek po sv. Martinu (13. listopadu 1449), rozžehnala se Perchta se svým otcem, bratřími, sestrami a všemi přáteli i se služebným lidem do-

si dali. Takových vyobrazení kopie, kteréž dal Vilím Slavata namalovati asi l. 1628—30, nacházejí se v zámku jindřicho-hradeckém.

mácím, a v průvodu bratra svého Jindřicha, svého vychovatele Rúsa z Čemín, věrných družek šlechtičny z Šiermarku i panny Machny Koníkové a nádherného dvořanstva odjížděla s manželem svým z rodného sídla svého. Před branou čekal lid, staří i mladí, kteříž sešli se z blízka i z daleka, aby ještě jedenkráte viděli a slzou vděčnosti se odměnili své dobroditelce. Perchta chtěla s nimi se rozloučiti. Rty její však počínaly se chvěti, oko její zalívalo se slzou radosti a lítosti. Nemohla promluviti. Kynula rukou, a tvář její usmívala se na dobrý lid, jako když slunce vyskočí a zasvítí z deštivých mrakův. Dojemné to bylo loučení s vděčnými a upřímnými známými, jimž někdy panna Perchta v strastech a bídách pomáhala a s nimi v radostech se těšívala.

Matky vyzdvihovaly dítky své, šedivé hlavy starcův se skláněly a mladé dívky rozkřídlenýma rukama mávaly povětřím; všichni, všichni přáli jí štěstí na cestu nového života. A když vozy a jezdci, kteříž ji doprovázeli, zmizeli za pahorky a vrchy vltavského údolí, a diváci se rozcházeli, stáli ještě mnozí před zdmi krumlovskými v tichém zadumání, jakoby v modlitbách na ni vzpomínali.

Novomanželé přijeli na hrad Mikulov do Moravy, kdež za přítomnosti nových cizích hostí odbýván po obvyklém spůsobu přínos nevěsty a odevzdány jí klíče domu jako nové hospodyni. Jindřich z Rožmberka, Rús z Čemín odjeli po krátkém pobytu i s čeledí opět na Krumlov. Družky Perchtiny zůstaly na Mikulově.

První dny svého manželství prožila Perchta, jak se zdá, dosti spokojeně. List, jejž brzy po svém na Mikulov příchodu bratru svému Jindřichovi poslala, psala s myslí veselou. Perchta hraje

si se slovy, čtveračí s bratrem, jako by byla nejšťastnější. Posílá bratru svému šaška a oznamuje mu, že jí mnoho sladkého snědl a „o Tvé Milosti mluvil přede mnou a jinými dobrými lidmi, že mu T. M. slíbila dva ohaře. Odevzdávám ho T. M. s tímto listem a žádám, že jej T. M. potrestá a spoutaného na Krumlov odvede. Polož ho do sudu medového a dobrý pozor měj, aby zločinec dříve neprchnul, dokud se z něho nevypije a dokavád si proň zase nepošlu.“ Vypověděný a na Krumlov poslaný šašek musel býti hrozný zrádce a lotr, neboť sotva že paní Perchta ho obžalovala a spravedlivým nálezem právním podělila, již napomíná a prosí svého Jindřicha, aby ho dobře stravoval, v sudu neutopil a pro velikou jeho pleš bedlivě ošetřoval, „neboť může ještě býti mudrcem“. — Jaký jest rozum žertovného lístku toho, jehož celý nepřevrácený smysl jsme sem položili, s jistotou povědíti a vyložiti neumíme. Byl to skutečný mužík blázen, jejž pan Jindřich z Rožmberka s sebou na Mikulov přivezl, aby šprýmy a kudrlinkami mladou paní v novém domě obveseloval? Rozmarná slova spíše opačný ukrývají smysl. Nevinný takový její žert, kterýmž snad ukrytě povědíti chtěla bratru svému, že slibované štěstí a veselost se brzy od ní odstěhuje, byl první a poslední. Brzy, velmi brzy zatajil se jí na rtech smích, oko její počalo vlhnouti.

Poohlédněme se po novém jejím domovu, poznejme členy nové její rodiny.

Jan z Lichtenštejna stal se l. 1446, jak jsme již pověděli, starostou domu lichtenštejnského a spravoval veškeré po otci i strýci svém Kryštofovi zůstalé statky, poněvadž ostatní dědicové ještě v poručnictví zůstávali. Již l. 1447 přišel k letům spravedlivým i jeho strýčenec Vilím a roku 1449

bratr Janův Jindřich; od té doby vládli vším jměním společně a bydleli i s mateří a sestrami svými pod jednou střechou hradu mikulovského.

Hrdá máteř jich, Hedvika z Pottendorfu, vládla vším domem. Odívala se drahým rouchem, aby se ještě líbila, a dcerušky její, Barbora a Alžběta, byly po pěkném příkladu své mateře také lehké mysli. Vábily hosti a strojily se, aby se také líbily. Dychtily po milosti mužských, a když se jim panských nedostávalo hostí, konejšily třebas ňákého ledabylého. Byly to ženské bez duše a bez srdce. Nikdy na sebe nezapomněly. Promrhávaly život svůj i osud jiného za bídnou cenu, jen aby omámily se chvilkovou rozkoší. Byly ochotny ke všem. Nejušlechtilejší jich zábavou byla hra v kostky a karty. *)

Perchta byla mezi nimi jako světlo v tmavém stínu. Čistá, zbožná duše její vychována od dětinství písní národní a slovem modlitby, nemohla ni-

*) Již Tacitus, jenž o Němcích mnohdy až velmi pochvalně píše, snad za tou příčinou, aby zkaženému, rozmařilému Římu ukázal obraz zdravého národa, zmiňuje se (Germ. 24.) o záhubné vášni Němců ke hře v kostky. Když prý hráči kostka dobře nepadala a sáček jeho pohořel, vsadil na kostku svou svobodu, ženu i děti; a šťastný hráč prodal vyhranou rodinu za otroky. Hra v kostky byla a zůstala i v středověku oblíbenou zábavou mužů, žen i dětí. O hře v karty děje se první zmínka u Němců v 13. století; v 14. a 15. karbanily již německé paničky s pány jako o závod. I u nás v Čechách byla hra v kostky již v 14., ne-li také již v 13. století známa. Tomáš ze Štítného žaluje na krčmáře, kteříž „kostky pósobie nebo přezřie“; a Petr Chelčický přísně kárá šlechtu slovy: „Nesluší na vás, páni, ta lenost, celý den prázdniti, seděti, toulati se, v šachy, vrhcáby neb karty hráti“ oc. Ačkoliv „poctivá hra v karty“ v některých městech byla dovolena, však jediného ani nemáme příkladu, aby jmenované hry byly oblíbenou zábavou, ano vášní paní českých.

jakž uvyknouti takovému hospodářství. Počala tesknitи a toužiti po domovu, po otci, bratřích, sestrách a všech, srdci jejímu drahých. „Ját se také, děkujíc pánu bohu, dobře mám," píše otci svému, „jedne, žeť po V. M. nemohu odtúžiti a velmi žádám srdečně T. M. viděti, nebo bych sama T. M. nejradši ohledala, kterak se T. M. má" ɔc ... Ačkoliv prostými těmito slovy útěchy a dětinné lásky chtěla pečlivě zakryti city svého srdce, prokmítá přece z dalších řádkův nějaká ouzkost, „prosím T. M., aby mě ráčil nezapomínati a ráčil na mě laskav býti, nebo bych toho nikudy neráda na T. M. ztratila, než vždy bych ráda tak činila ve všem, jako by se T. M. líbilo ..."

I šlechtična z Šiermarku a panna Machna Koníkova, komorné Perchtiny, stýskaly a stěžovaly sobě svému „nejmilejšímu příteli" Žaludovi, jenž vedle jiných menších šlechticů byl ve službě pánův z Rožmberka, na špatnou kratochvíli, jakouž mají na Mikulově. A ačkoliv ještě ani čtyry neděle neuplynuly od přínosu paní Perchty, zdály se jim býti malou věčností. „Milý pane! je mi toho velmi žel," píše mladá vdovička z Šiermarku, „žeť s T. M. sama nemohu mluviti, žeť mi se zdá, žej dobře sto let, jakž jsem T. M. neviděla a syna mého dobře již tisíc let. Ač Vás nevídám, protoť Vás nezapomínám. Také T. M. věděti dávám, žeť jsem se zde málo polepšila i se paní, že už v kostky hráme, že sme se nic lepšího od Němcóv nenaučily ..."

K prosbě Perchtině připověděl Oldřich z Rožmberka dceři své, že ve Vídni spolu se shledají, kamž 7. prosince 1449 ku králi Bedřichovi se odebral, aby zjednal sobě i straně své pomoc na penězích k vedení války proti straně národní.

Perchta se tomu velmi těšila, že otce svého uvidí, neboť jí „toho bylo velmi potřebí", — však

přípověď zůstala jenom slibem. Neviděli se. „Nemohlo to býti," oznámil jí Oldřich z Rožmberka. Když pak po svém z Vídně návratu opětně k dceři své vypravil poselství a novou přípovědí ji chlácholil, že ve Vídni brzy se spolu sjedou, odpověděla Perchta (11. ledna 1450) dojemnými slovy: „T. M. příliš děkuji z toho poselství, kteréž jest T. M. učinil ke mně; a jakož mi T. M. píše, že se T. M. naděje, že by měl v skůře (brzy) u královy milosti býti, by se T. M. tu se mnú shledati mohla, ale bojím se, že mě T. M. jedne tím těší. A prosím, rač mi to odpustiti, žeť jsem T. M. tak psala, jakoť bych T. M. nevěřila, neboť bych T. M. příliš ráda viděla . . ." Čeho se Perchta obávala, stalo se; otec ji těšil jen slovy. —

K šťastnému manželství především jest zapotřebí, aby slibem věrnosti spojené duše sobě rozuměly. Lichtenštejn neporozuměl choti své nikdy. A poněvadž pro lásku není žádného zákona a „člověka k lásce nepřinutíš ani prosbou ani hrozbou," nemohla ani Perchta poručiti srdci svému, neboť jak básník praví: „Jedenkráte jen v živobytí láska pravá v srdci plane, dvakrát lásky nepocítí srdce v jednom živobytí." Perchta ale ctila, vážila si muže svého jako přítele a daného jí průvodčího na cestě života; měla v počest jeho rodinné přátele a všemi svými dobrými vlastnostmi přičiňovala se ráda o to, aby mezi nimi přátelská panovala shoda. Však srdce jeho nikdy citem přátelství se nepohnulo, zraky jeho úzkostlivě prchaly, kdykoli se měly setkati s upřímným okem jejím; vášeň jeho ochladla a lásky v něm nebylo.

Perchta nemohla býti ani náviděna v domě, kdež cnost neměla místa. Počala poznávati, že slib věrnosti jejího manžela mění se v slovo nevěry,

klamná jeho láska v nenávist, svatební její květný věnec v trn a požehnání jim dané v kletbu. Smutným pohlížela okem do budoucnosti. Všechny své sny, své naděje viděla zmařeny, ve zříceninách svého života viděla pohrobený lásky květ své mladosti. Perchta, jejíž modlící se ústa k světici lásky nikdy nezhřešila a jejíž nejsvětější city nyní byly dány v podnož hrubému chtíči, nemohla při takovém vzpomínání zdržeti se pláče. Slze, kteréž k srdci jejímu padaly, po celý čas manželství ani na tvářích jejích neuschly.

Vedle nevlídnosti a rozličných jí činěných příkoří počala mladá choť bohatého Lichtenštejna pociťovati i nedostatek potravy. Ačkoliv jí po přínosu klíče domu k boku zavěsili jako nové hospodyni, byla jenom odstrčenou popelkou. Vdova Lichtenštejnova, její švekruše, vládla jako dříve vším domem, ale jen pro sebe. Perchta snášela trpělivě takové těžkosti s velikou myslí. — Když ale vedle toho nastaly mezi rodinou ještě sváry a rozbroje o dědičný podíl, a Jan z Lichtenštejna za příčinou, aby se soudil se strýčencem svým Vilímem, přes všechny prosby Perchtiny a napomínání přátel svých odjel sám (15. února) do Vídně, — nevěděla v bídě postavená a na milost a nemilost zlé tchyně své vydaná Perchta čím se utěšiti. Nejen že byla přes všechnu nelásku manžela svého přece v ouzkostech, aby ve Vídni do potupy a hanby nepřišel, ale Perchta trpěla také již velikou na všem nouzi a hlad. Co měla počíti? Otec k opětované prosbě její, aby s ním shledati se mohla, ani neodpovídal a strasti přibývalo. Jemná a dětinské lásky plná její mysl obávala se pravdivý stav svého živobytí otci vylíčiti, aby ho tím nezarmoutila a aby přátelé její

o tom se nedověděli, poněvadž jim psala: že se jí vede dobře. Nechtěla neštěstí osudu svého předstíhati, čekala polepšení.

Důvěrný rádce rodiny Lichtenštejnské purkrabí Šek, jenž znal náruživost Jana z Lichtenštejna i bezcitné srdce Hedviky z Pottendorfu, šetřil bedlivě každého hnutí paní Perchty, pozoroval jemnou její mysl a dobré srdce, a když někdy uzřel, že stín zármutku a litosti zakmitnul na její tváři, nebyl lhostejným. Sledoval pilně, co se s paní Perchtou děje a co stará v domě provádí, neboť věděl velmi dobře, že surová, divoká povaha Jana z Lichtenštejna se nezušlechtí a tvrdá jeho máteř se neobměkčí ani ve společnosti takové krásné duše, jaká se kryla v krásném těle mladé paní. Domu lichtenštejnskému věrný, však k jiným také šlechetný Šek pověděl panu Jindřichovi z Rožmberka o bídách jeho paní sestry; a Jindřich napomenul zase Perchtu, aby déle svými těžkostmi otci se netajila. — Perchta ještě meškala; nevěděla co činiti. Když ale purkrabí mikulovský také důvěrně napomínal a radil mladé paní, aby uposlechla a od zlého dobrodiní nečekala, uznala paní Perchta přátelské poučení za dobrý prostředek k uvarování se zlého a k dosažení dobrého, i neváhala déle sděliti otci své svízele listem (1450 asi 18. února), jejž čteme v tato slova: „A milý pane! Tak jakožť jsem T. M. psala u prvním listu, žeť se dobře mám, toho pohříchu není bychť se dobře měla, než mámť se velmi zle. A tohoť T. M. žaluji, žeť jsem v tak neřádném bydle, ještoť mu pro nic nemohu obvyknúti; jsem pravá almužnice té paní, neboť všeho z jejích rukú čekám a ještěť bych ráda čekala, byť mi bylo druhdy dáváno; je to nepodobná věc, byť tím žena vlásti měla čímť ona vládne a

což v rukú má. A ještěť bych to všecko snáze trpěla, než, milý pane! toť mně je velmi těžko, ještoť jsú tak přéliš zle s sebú . . . Milý pane! rač věděti, žeť jsem u veliké tesknosti a u velikej núzi; protož prosím T. M. můžli to býti, rač se k tomu přičiniti, ať bych se mohla s T. M. brzo shledati, pakliť se T. M. nezdá, ale prosím, rač ke mně Rúsa poslati, ať mé bydlo ohledá. Rač mě tím utěšiti u mej velikej tesknosti ať to očima uzří, kterakť mne chovají, neboť mi toho již velice potřebí."

První to list z knihy jejího života plného zármutku, bolesti a lítosti. A jakého ulehčení dostalo se poslušné dceři? co učinil velmož Oldřich, aby utěšil zarmoucenou, potupenou dceru svou? Nebylo-liž to s velikou hanbou slavného a mocného rodu rožmberského, že krásou, duchem, cností bohatá i věnem slušně opatřená jich dcera odkázána byla na dobrou vůli cizí ženy, aby se najísti mohla? . . .

K slzavé prosbě Perchtině oznámil jí Oldřich z Rožmberka listem daným na Krumlově z dne 26. února 1450: že všemu, co mu byla psala, srozuměl, a že za příčinou svého na Zvíkov a do Plzně odjezdu *) s ní se toho času shledati nemůže; a také že mu nezdá se za podobné, aby Rúsa k ní vypravil. Aby ji však přece nějak uchlácholil, slíbil jí: že až bohdá zase domů přijede, chce na to mysliti a ji obeslati, „aby o světým Jiří bohdá

*) 1450, 2 března odbýván sjezd jednoty strakonické i poděbradské na hradě Zvíkově; však jako jindy, nesmluvili se opět, neboť pánové z Rožmberka a jich přívrženci vyjednávali a smlouvali se jen za tou příčinou, aby k boji času získali. T. r. 15. března sešli se přátelé strakoničtí s vyslanci nepřítele koruny české Bedřicha míšenského v Plzni, aby se spojili s cizozemcem proti Jiřímu z Poděbrad.

sem ke mně přijela, abych sám s tebú o ty věci rozmluvil a tu bohdá i s bratřími svými rozmluviti budeš moci. Protož, milá dci! nemluv v té míře dále nižádným o té věci; a když se bohdá sjedem, poradímť i přičiním se k tomu, ježto bohdá ty věci dobře pojdú.“ Však Oldřich z Rožmberka neměl času mysliti na osudy své „drahé, milé“ dcery, musel vymýšleti nové pletichy proti Poděbradu, musel zbrojiti svůj domácí i cizozemský lid na zhoubu národa českého. Pro Perchtu neposlal a poněvadž se mu „zdálo“ býti nepodobné, aby k prosbě její Rúsa na Mikulov vypravil, můžeme skoro s jistotou říci, že Oldřichovi „zdála“ se býti žalostná zpráva dceřina trochu divnou, ne-li zcela nepravdivou. Neměl-li sám dosti času pro roztržky a nepokoje jím samým nastrojené zůstati na Krumlově a rozmluviti s dcerou svou, proč neposlal k ní Rúsa? Proč „zdálo“ se to pánu z Rožmberka za nepodobné? snad že vychovatel, jenž vypěstoval šlechetné srdce její, by spíše porozuměl steskům Perchtiným? snad se bál pan Oldřich pravdy? Však buď tak neb jinak. Oldřich z Rožmberka hlasu dcery své neslyšel. *) Slibovaný svatý Jiří přijel i zase odjel, a Perchta

*) Bratr Perchtin, Jindřich z Rožmberka, ohlašoval a vymlouval se na sjezdu pelhřimovském před pány jednoty poděbradské: že déle v Pelhřimově zůstati nemůže, poněvadž prý má do Lince k sestře jeti. Chtěl pan Jindřich skutečně navštíviti sestru svou? poslal pro ni na Mikulov, aby do Lince přijela a jemu na své bídy požalovala? Vracel se toho času (asi 25. až 30. dubna) také Jan z Lichtenštejna z Vídně? Chtěl také s ním rozmlouvati a ho napomenouti? Odpověď dáti nemůžeme. Víme jenom tolik, že Jindřich z Rožmberka tehdy s Perchtou se nesešel a že již 13. května 1450 s Oldřichem z Hradce a Janem Pepelem z Lobkovic s drahným počtem lidu válečného z Krumlova do pole proti Poděbradským vytrhl.

trvala ve svém hoři jako báječná krásná panna v zajetí zlého draka před svým vysvobozením.*)

Přišlo jaro a s ním vyskočily ze země květy přírody. Však v srdci opuštěné Perchty již za první vesny, kteráž ji přistihla v manželství, uvádaly květy naděje pokojného života. a běd i trápení jí přibývalo.

Pravili jsme již, že Jan z Lichtenštejna choti své nikdy neporozuměl, ani jí nemiloval, ani nectil. Brzy po svatbě stala se mu cnostná Perchta nesnesitelnou, již z počátku svého manželství odměňoval se jí za příjemné chování trpkým slovem a zachmuřeným čelem, a za krátký čas byl lhostejným divákem všech příkoří a křivd, kteréž se choti jeho dály. Bledá tvář, slzy a trpné mlčení jeho ženy, již učinil svou obětí, netrápily jeho svědomí. Po svém pak z Vídně návratu vešel v spolek se svou mateří a oběma sestrami proti osamělé Perchtě. Pomáhal jedovatým dechem své náruživosti mořiti svou choť, z níž máteř jeho učinila nevolnici domu. Po několikráte jej Perchta žalostivými prosila slovy, aby se nad nebohou ženou svou smiloval, několikráte klesla pod tíží výčitek: že srdcem jinému náležela a nyní že chce s nimi děliti se o jich chléb a majetek, k nohoum svého manžela; však prosebné ruce své po něm rozprostírala nadarmo! V hříších okoralé srdce jeho bylo a zůstalo k ní tvrdé, vypráhlé — ani rosa utrpených očí jejích nemohla je ovlažiti . . .

V době takového utrpení utěšila se smutná duše Perchtina návštěvou starého známého přítele. Petr z Šternberka nezapomněl milosti své ani

*) Mysl národa představuje si svatého Jiří jak nějakého jarního boha, reka nebo jako jaro samo v osobní podobě. V bájích i písních slovanských vysvobozuje sv. Jiří zakletou princeznu (jaro) ze zajetí draka (zimy)

v bouřích života. Slechetná jeho láska k Perchtě proměnila se v lásku přátelskou. Miloval ji ještě — jako svou sestru. Každá dobrá zvěst, kterou o ní uslyšel, byla plápolu čisté jeho lásky svatým olejem. Dozvěděv se ale od svých známých, jimž přes všechno ukrývání nezůstalo tajno, že paní Perchta v pravdě jest nešťastnou, uprosil milého otce svého, aby se vypravil na Mikulov, aby viděl co byl slyšel. Stalo se. Perchta chtěla ukryti svůj žal, své utrpení. Nepodařilo se jí. Aleš holický doufal zavděčiti se Rožmberkům, když je zpraví o nešťastném osudu jich Perchty. Však páni z Rožmberka nemile to nesli. Bratr Jindřich, jejž Percha vždy „svým Jindřichem“ jmenovala, slíbil jí, že zjednati to chce, aby s rodinou svou mohla se shledati, zatím ale aby nechala „všeho psaní a vzkazování“. Ačkoliv v bídě a nouzi každá hodina jest dlouhá, čeká-li člověk svého vysvobození, Perchta těšila se, že bratr slibu danému dostojí. Na znamení sesterské své lásky poslala mu vlastní rukou šitou košili, a odpověděla mu listem z dne 3. července 1450: „Milý pane Jindřiše! smiluj se nade mnú pro milý Buoh, a rač to zjednati což muožeš, a pomozte mi pro Buoh na malú chvíli od té čeledi, nebo ze mne budete míti záduší, jako byšte hříšnú duši z pekla vyvedli. Také mi píšeš, abych nyní nechala všeho psaní i vzkazování, a že víš, proč mi toho bráníš; chcit to ráda učiniti. Milý pane! zda se to poselství pánu nelíbí, kteréž jest učinil pan Aleš o mně? . . . Dobrú chvíli u nás byl, tuť jest viděl očima, ještoť jsem před ním nemohla zapřéti, a když jsem zapřéti nemohla, tehdyť jsem teprv svolila: ať by to pánu věděti dal, nebť mi on jest řekl: svol já k tomu nebo nesvol, že to on vždy chce na pána znésti, nebo tomu ižádný nemuož věřiti, než ten, ktožť

mě v tom vidí.“ Pánové z Rožmberka snad skutečně nevěřili a proto snad věděti nechtěli o bídné psotě, jakouž Perchta hynula. Na hradě krumlovském arcit žádné bídy a nedostatku nebylo, ale jich milovaná dcera a sestra zakoušela hroznou na všem chudobu; na Krumlově bylo plno rozkoší a kratochvílí, ale Perchta, již provdali a uďáli paní z Lichtenštejna, byla na svém bohatém hradě chudou, potupenou ženou. Neboť nejen že tchyně její ráda by poslední sousto jí od úst byla odtrhla, ale ona také hanebným k ní se chováním nakazila čeleď svou a okázala, jak se chovati mají. „Jaký pán, takový sluha“, anebo „když pán se veselí, čeleď výská“. Domácí německá chasa, bůh ví odkud na Mikulov do české Moravy zběhlá, uposlechla, a jednala s mladou paní domu jako by ona byla u nich ve službě. Perchta o tom píše: „A nyníť jsú mne v tej núzi nechali, vyjevše i on i máti, nechavše mne s tú čeledí, ježto sobě nevím s ní kterak činiti, ještoť tu čeleď doma mám, kteráž nade mnú více vládne, než já nad ní. A milý bratře! teď posílám košili, prosím, aby ráčil pro mě v ní choditi, ačť jsem kolivěk stará baba. Také mne prosíš, ať bych za tě Boha prosila, nikdyť já tebe nemohu zapomenúti ani v svých hříšných modlitbách.“

Perchta zachovala se po přání svého bratra Jindřicha, aby „nechala všeho psaní a vzkazování“. Uposlechla; věřila slibu jeho: že jí pomůže, jako svatému slovu — ale pan Jindřich z Rožmberka, ač byl srdce dobrého, byl také lehké mysli. Duše jeho často rozbouřila se, ale brzy zase utichla. Mladý pán z Rožmberka chtěl skutečně vroucně milovanou sestru svou navštíviti nebo ji domů na nějaký čas vyprositi, ale — pro malé někdy překážky odložil svůj záměr na příhodnější chvíli, a

když potom žádné nepřicházely stesky a prosby — zapomněl na svůj slib.

Jaro již dávno odkvetlo léto přešlo, lidé modlili se již v pozdní jeseni za památku zemřelých a Perchta ještě čekala odpovědi. *)

Mezi tím časem přestěhovala se rodina Lichtenštejnův z Mikulova na Valtice do Dolních Rakous. Poněvadž však služebná čeleď na Valticích snad nevěděla, jak by panstvu hověti měla, vyhledala si stará Hedvika, máteř Jana Lichtenštejna, šikovného a pro ni jako přichystaného služebníka. Jmenovala ho nádvorníkem. Svěřila mu čeládku, hospodářství domu i statku. A byl to hodný muž, lidé říkali mu zrádce a lotr. Všude jej vyhnali a žádný ho nechtěl vzíti do služby. Cokoli mu kdo svěřil, vždy vyzradil, viděl-li v tom svůj prospěch, byl schopný ke zrádě jako k svolení, a přece se mu stará paní důvěřila, poněvadž jí zazpíval, jak ona chtěla, cokoliv mluvila, všechno schvaloval a ke všemu se poklonil; byl jí ve všem po vůli a dceruškám jejím také k službám. Bydlel s nimi pohromadě. Za krátký čas vládl vším domem, kuchyní, pivnicí i pánem. Živobytí bylo na Valticích za nového pána — šafáře — veselé, ale nebožičce Perchtě

*) Oldřich z Rožmberka, jenž dceři své sliboval, že „chce na to mysliti“, aby na Krumlov přijela a že jí poradí a k tomu se přičiní, aby „bohdá ty věci dobře šly,“ doufal, že Perchtě již pomohl a slib svůj vyplnil, když 1450, 16. září požádal hraběte Cejlského, aby jako přítel domu lichtenštejnského sváry o dědictví mezi Janem z Lichtenštejna a téhož strýčencem Vilímem, kteříž již i čeleď svou proti sobě zbrojili, urovnal a protivníky usmířil, což Cejlský učiniti připověděl, přijede-li pan Oldřich z Rožmberka do Vídně ke dni sv. Havla.

bylo mezi nimi běda, přeběda! v velikých tesknostech svých ani neodpočinula.

Vedle dotčeného šafáře přijal Jan z Lichtenštejna do své služby ještě jistého mládenečka, a nařídil mu, aby na pokynutí byl vždy ochotným a povolným staré paní a jejímu nádvorníku. Však ačkoliv mládec ten krásné byl postavy a ke všemu způsobný, přece nemohl si získati přízeň a lásku svého panstva. Staré se nelíbil, proto že po vůli její zároveň nechválil i nehaněl a ke všemu nesvědčil: dobře, výborně, lépe býti nemůže; a jejímu nápadníku také nebyl po chuti. Byl prý přece hloupý hoch, třebas pět let vysloužil u pana Puchomíře, nerozuměl prý dobře svému řemeslu; ústa a jazyk neměl všudy na prodej, ano ostýchal se někdy vyplniti rozkazy, kteréž se ctí a svědomím poctivého služebníka se nesrovnávaly. Domlouvali mu a když přece nechtěl oškliviti a zlehčovati paní Perchtu, chtěli se toho na něm vymstíti. Stará našeptávala svému nádvorníku, jak a co má na něho Janu z Lichtenštejna sočiti. Šlechetný však mládec umínil si dříve z nastrojených osidel vyniknouti, než-li by ho do nich zapletli, neboť dobrý se zlým nerad se spřáhne. Za tou příčinou nechtěl déle v službě zůstati. „I vypověděl Janu z Lichtenštejna všecky zlosti toho šafáře i to vše, což jest jemu rozkazoval, co má paní Perchtě činiti," a doložil, „že se mladé paní veliká křivda děje a že se nemůže potupnému jejímu stavu déle dívati." Lichtenštejn neodpověděl, než poradiv se s šafářem i se svou mateří, kázal jemu pryč jíti. Čeleď domácí i jiní lidé shrnuli se na nádvoří, aby s „dobrým člověkem" se rozloučili. „I vyznal přede všemi i před pánem ještě jedenkráte, že kdyby byl chtěl šafáři pomáhati a na paní Perchtu klamati, že by byl pryč nebyl, a že

pro žádného pryč není než proto, že mladé paní rád sloužil.“ Pak lidé služební i jiní obyvatelé osady valtické „křikem pánu z Lichtenštejna toho za zlé měli a všickni na mládce křičeli: aby šel na Krumlov. A k paní Perchtě mluvili: že by pan otec její měl to učiniti a mládence do služby přijmouti, a že jest div, že může pán z Lichtenštejna tak zle nad paní svou činiti, že by byl hoden, aby mu pánové z Rožmberka brali a pálili.“ A nad pány z Rožmberka také divně hlavami potřásali, toužebně mezi sebou na ně žalovali a divili se, ež „nad dcerou, sestrou svou kdy tak můžou se zapomenouti, neboť veliká nouze její i zjevná potupa po celé zemi známá jim přece tajna býti nemůže.“ A bylo se v pravdě čemu diviti. Lidé o tom rozprávěli, pánové z Rožmberka ale neslyšeli.

Výkřiku utajené bolesti podobá se list, jejž Perchta po vyhnaném služebníku tajně poslala otci svému asi 5. listopadu 1450. Psala: „Milý pane a milý otče! Rozpomeň se nade mnú, nad potupnú, nad bídnú, nad núznú ženú a nad svým dítětem a nedopúštej toho nade mnú, jako ten, ještos jemu mocen i silen; a nečiň mi T. M. té hanby i sám sobě a nedopúštějť nade mnú těch věcí, ješto mi člověcky nejsú možny snésti, neboť trpím ty věci i to nebezpečenství svého hrdla i své cti od té neščastné mateře a od těch obú sestrú, ještoť mi se toho psáti nehodí. Než rač věděti, žeť mi se tak daleko stestklo, ještoť toho budu pánu Bohu na Vás žalovati, jestli že mi z toho nepomůžte, a to shledáte, žeť jim déle toho trpěti nebudu. I ještěť jsem nic nepočala, aniž bych ráda počala bez vaší vůle. I prosím pro Buo, milý pane! račtež již svú pomoc nade mnú učiniti, nebť jste mne již právě tak zapomenuli, jakožť bych vám nikdá nic nebyla, nebť mi sej již dalece zaželilo vašeho za-

pomenutí nade mnú, a Buoh to ví, že mi se bez viny děje, cožť mi se děje, žeť na mně věrnú ženu má, ale nedáť mi toho ničím dobrým požiti. Ač to kolivěk sama o sobě píši, věřímť Bohu, žeť toho bohdá jinák neshledáte; ale ontě tak nepořádně živ se všemi věcmi, ještoť sej již všemu světu pronesl. O, milaj pane! nezpomenete-li na mě, neprávě nade mnú učiníte a mněť bude hanebně zahynúti, nebť již žádný se mnú nechce ostati pro veliký neřád a nůzi. Vdals mne, milý pane, měls mě radší ten den v zemi pokopati. Pro Buoh! nemeškaj někoho k němu rozumného poslati a toho na něm požádati chutně, aby mě k vám vypravil, i tvrdě sě v tom zastaviti, jestli že by toho nechtěl učiniti; věru byste se k němu hruběji zastavovali, žeť se vás bojí a mně by nesměl tak zle činiti. A onť se neumí narozprávěti, kerak ste na něho laskavi.“

A jaké poskytnul jí otec pomoci, kteréž se po právu lidském a božím dovolávala? Oldřich z Rožmberka napomenul psaním z dne 13. listopadu 1450 „milou dceru“ svou: aby odložila všecknu tesknost od sebe a byla veselá a dobré mysli; slíbil jí opět, že brzy se spatřejí; poslal jí deset uherských zlatých k její potřebě s omluvou, že toho nevěděl, že peníze, kteréž jí doma byli dali, již vydala; k tomu ke všemu kojil ji nadějí, že se bohdá v rodině Lichtenštejnův lépe obeznámí a konečně žádal: aby mu dala věděti, kterak se má, neboť by prý velmi rád viděl, aby se dobře měla. — Můžemeliž ubrániti se trpkému pocitu, když slyšíme takovou otcovskou odpověď k prosebným slovům dítěte, kteráž ještě po čtyrech stoletích mocným dýchají citem bolesti? Přimísíme-li i těch 10 červených zlatých jako med k takové odpovědi, nezapudíme trpkost, jakáž se nás zmocňuje

a kteráž svírala dobré srdce sklamané Perchty. A přece jí bylo tenkráte tolik a tolik útěchy a ochrany zapotřebí. Otec, bratři i sestry její to věděli, že nebude již dlouho samotnou; ale mimo sliby, kteréž stále opětovali, ničímž jí nepomohli, aby ji utěšili a před surovostí uchránili.

Bratr její Jindřich požádal sice Jana z Lichtenštejna (1450, 22. listopadu), aby po slibu jemu ve Vídni daném *) k choti své byl přívětivější a laskavější, jakž se na dceru pána z Rožmberka a na paní z Lichtenštejna náleží; avšak taková krotká žádost nebo lépe přímluva nemohla míti žádoucího úspěchu. Z přímluvného toho listu dovídáme se nových věcí, kteréž v neznámých nám dopisech Perchtiných (snad již ztracených) obsaženy byly. Jindřich z Rožmberka totiž diví se tomu, že Lichtenštejn chce paní z Šiermarku a pannu Machnu Koníkovou domů poslati nebo vyhnati, a konečně prosí ho, aby paní Perchtu před jejím šestinedělím z Valtic na hrad Steyrek **) vypravil. Podobně přimlouval se za sestru svou k bratru svého švakra Jindřichu z Lichtenštejna a k Vojtěchu z Ebersdorfu, příteli domu Lichtenštejnského, aby měli sobě paní Perchtu poručenou. Napomínající slova přátelská neměla jiného účinku, jedině že služebné panny u paní Perchty zůstaly. Jan z Lichten-

*) Jindřich z Rožmberka vypravil se nejspíše na místě otce svého asi v polovici měsíce října 1450 do Vídně, aby jako smlouvce spor o dědictví mezi Lichtenštejny urovnal s Oldřichem, hrabětem Cejlským.

**) Steyrek leží u Lince na levém břehu Dunaje. Na vrchu vystavený hrad byl svého času velmi rozsáhlý, s kulatými věžičkami jako obstavený, nad něž všechny i nad střechy zámeckého stavení vyčnívala vysoká strážnice. Mezi hradem a řekou leží městečko téhož jména.

štejna hlasu svědomí již dávno neslyšel a citu neměl. Perchta byla odbyta. Ona obětovala lásku svou, aby zachovala poslušnost dítěte, a ráj svého života vyměnila za dědičné jméno „z Lichtenštejna“. Čím měla ještě uprositi otce svého, aby jí pomohl, čím chotě svého, aby ji politoval? Co měla více činiti, aby sebe zachránila? Byla jako vší pomoci zbavena. Často nalezena byla na modlitbách s tváří zarosenou, často vyplakala se v náručí svých panen, kteréž jí byly jako sestrami, bratřími i upřímnými přátely. Vedle věrných družek svých nevěděla smutná, čím by se v bolestné chvíli utěšila, kdo by jí pomohl. Pečlivá matka její v hrobě spala, a násilně od ní odtržený miláček byl někde daleko a daleko. *)

Zasmušilá přišla zima. Hořem umdlené srdce Perchtino omládlo pohledem novorozeňátka svého. Perchta doufala, že oko nevinného dítěte divokou ukonejší náruživost chotě jejího; snad že dvé ručiček, kteréž okolo krku jeho se ovinou, ho uprosí, aby je chránil před zlou domu mateří; snad bledé líce mladé rodičky polituje... Vždyť ptáče staví pro svá písklata teplé hnízdečko, aby samička mohla plniti něžnou svou povinnost .... Však otcovské lásky jeho nedovolal se ani naříkavý pláč dětátka, jemuž život dal; ani v bolestech na tvrdém lůžku odpočívající choť cit člověka v něm nevzbudila, aby se nad ní ustrnul. On neznal ani obecného, všem tvorům společného zákona přírody...

Krásná dcera nejbohatšího velmože českého byla za času svého šestinedělí v bohatém domě německých

*) Petr z Šternberka táhl s Jiřím z Poděbrad (1450, 4. září) proti Sasíkům, aby bezprávně odtržená a jim zastavená města i krajiny koruny české opět dobyli a k království českému připojili. Vítězné tažení válečné Čechův ukončilo se však již 23. října t. r. učiněným příměřím.

Lichtenštejnův opuštěna a jako zapomenuta. Žádný z rodného domu jejího nepospíšil, aby ji v bolestech jejích potěšil, aby jí pomohl. Ani toho nejpotřebnějšího se jí nedostávalo. Neměla ani peřiny a polštářiku. Aby obživy došla, neboť jí nedali často ani jísti a píti, musela stále žebroniti a vyprošenými dary na zlé mateři Lichtenštejnské musela živiti sebe i dcerušku svou. Když pak pro lítost toho více činiti nemohla, hledala pomoci u dobrých lidí; neboť lakomého chotě svého, jenž by raději byl ztratil ženu i s dítětem nežli několik dukátů, bála se napomínati, aby se nerozhněval. Jako chudá měštka byla zadlužena. Však při vší její bídě nemohli ani posměvaví a úštipeční jazykové ji zhaněti, na poctivosti, dobrém jménu a pověsti jí utrhati. Chudí i zámožní obyvatelé měli ji v úctě a ve vážnosti. Když ale Jan z Lichtenštejna, jenž bídu jiných necítil, sobě ale mnoho přál, novou utiskovati počal daní ubohé své poddané, musela dluhy platiti. Uchýlila se prosebně k bratru svému Jindřichu, aby jí z nesnází pomohl. Pan Jindřich z Rožmberka vzkazoval a těšil ji opět přípověďmi. Perchta s děťátkem zatím chřadla v chudobě, a věřitelové upomínali. Nouze ji dohánělа, prosila a psala opět: „Milý bratře! Ještěť tebe prosím, rozpomeň se pro Buoh nade mnú a pošli mi ty peníze, ať své dluhy zpravím; však ještě to ku paměti přivodím, jakožť jsem to i prvé věděti dala, však víš, žeť jsem těch 30 kop grošův dlužna před svými šestinedělmi a od té doby dobře druhých třiceti kop. Ještě to bohdá máš slyšeti, kamť jsem co utratila, a od něho nikdež nic a vím to, dáliť mi co, žeť mi jedne oči zapliští, ještoť já sobě tím nebudu moci nic zjednati, a daleko ho nesmím napomínati, aby se nerozhněval, pak-li by se nehněval, — ale vím, že

mi vždy slibovati bude a nic z toho nebude. A nyní položil velikú daň na lidi*) tu u městě, a lidé chtí, abych přes hlavu platila, což jsem komu dlužna. A já jsem napsána i v krčmě i v masných krámech jako jiná chodákyně, a již mně za to hanba, komuž jsem co dlužna, že jim mám tak klamati. A věruť mi toho velmi žel, žeť tebe mám tak napomínati, že to vidím, žeť se mně tak dlúho nezaželé. Muoj milý bratře! zpomeň na tu lásku, ještoto ty dobře víš, kterúž jsem k tobě nade všecky živé lidi měla i mám. Rozpomeň se již na mě, jakož mi to vzkazuješ, že mne opustiti nechceš; jižť by mi to bylo čas okázati, neb tě toho nyní veliká potřeba. A věz, žeť teď nyní k tobě posla šeli a že jednoho haléře nemám, aniž vím, bych se kde o peníze objíti mohla; protož nemeškajž a pošli mi ty peníze, což muožeš nejspíš oc . . . A jestli že se s bratrem s jeho shledáš, přijmiť to pěkně, žeť se on chce přičiniti, ať by dobře mezi námi bylo. A za to tebe zvláště prosím, aby k němu mluvil: že tě vám toho velmi žel, coť mi on zlého učinil, a jestli že by toho polepšiti nechtěl, že byste mu toho na krátce přezříti nechtěli; — na tom mi velmi dobře učiníš. A kohož pošlete s penězi, ať by byl rozumný, ať bych já se s ním mohla poraditi. A tím nemeškaj pro milý Buoh, a vypravte vždy bez meškání někoho k němu i ke mně; a prosím, poslu kaž zaplatiti.“

---

*) Nenasytný, lakomý Jan z Lichtenštejna, aby měl více zboží, než mu třeba bylo, nejedenkráte ztěžoval lid osedlý velikou a nespravedlivou daní. Častokráte musel ubohý poddaný třebas poslední sehnati groš, aby tvrdý pán mohl se radovati hromadám násilně vydřených stříbrňáků a červených zlatých (dukátů). R. 1456 byl zemským hejtmanem rakouským pohnán, aby se za tou příčinou zodpovídal.

Poslal-li Jindřich z Rožmberka ubohé sestře své peníze, mluvil-li s mladším Lichtenštejnem, nevíme; že ale Jan z Lichtenštejna se nepolepšil, víme jistotně.

Srdce Perchtino bylo plno rozkoší a bolestí. Byla kvetoucí růží v hustém trní. Radost, kterouž měla z děťátka svého, dusil zármutek, cti její posmívala se bída ... Šlechetné panny její rády by byly všelikým vymlouváním lítost z srdce jejího vyvedly, však nejednou samy s ní hořce zaplakaly ...

Ó by byla viděla zemřelá máti její dceru svou, jak uplakané oči obrací na usmívající se dítko své; popel její v hrobě by sebou hnul — ona by vstala, aby měkkým ramenem mateřským podepřela opuštěnou, zapomenutou Perchtu.

III.

Píšeme děje života domácího, poněvadž ale vypravování naše sahá v rozbouřené doby národa českého a veliké vlnobití věků těch dotýkalo se častokráte vysokých zdí krumlovských, za tou příčinou musíme také poohlédnouti se někdy na pole veřejné činnosti pánův z Rožmberka.

Vytkli jsme již společnou s nepřáteli národa českého činnost Oldřicha z Rožmberka. Byl nepřítelem národní samostatnosti české, nenáviděl všechny svobodnější řády života společenského, opíral se vší mocí náboženským reformám a při všem svém bohatství byl peněz až příliš žádostivý. Od r. 1419 *) pomáhal Římu i Němcům ubíjeti

*) Léta 1419 dobyl a pobořil město Vodňany, kteréž se bylo k Žižkovi přidalo.

český lid, od počátku bojův husitských byl zjevným i tajným zrádcem národa našeho a za jidášský peníz prodával jako lotr svou vlast papeži i císaři.**) Však sobecké zrádné jeho záměry nedařily se mu tou měrou, jak by sobě byl přál. Národ český uhájil přece svou samostatnost a zabezpečil si svobodu víry i svou národnost. A ačkoliv se podařilo Oldřichovi z Rožmberka za pomoci přátel a některých mocnějších pánův českých strhnouti korunu na hlavu Albrechta rakouského, však veliká většina národa neuznala jej nikdy za krále zvoleného. I po smrti Albrechtově, od r. 1439 byl hlavou strany rakousko-katolické, která snažila se, aby přes všechen odpor národa opět dynastii rakouskou usadila na uprázdněný trůn český, aby uvedla Čechy opět v slepou poslušnost římské stolice, a aby obnoviti a upevniti mohla řády feudální. Proti takové straně postavila se jednota národní s Hyncem Ptáčkem z Pirkštejna v čele. Po předčasné smrti velikého tohoto vlastence l. 1444 stal se nejstarším národní strany mladý Jiří z Poděbrad, od kteréhož času jmenovala se jednotou poděbradskou.

Ve dvanáctiletém zápasu obou těchto stran bojoval Oldřich z Rožmberka se vší možnou nepoctivostí, lstí i úkladem jako politický zákeřník. Však bystrý Jiřík z Poděbrad trhal mocnou rukou papežské i německé jeho účty a mařil navždy zrádné jeho pletichy. Nadarmo bouřil Oldřich lid domácí proti jednotě poděbradské, nadarmo sebral pole a plenil zemi; — strana jeho slábla a poněvadž obával se, že by silami svými neodolal straně vlastenecké, volal opět dávné nepřátele a

*) Léta 1444 psal králi Bedřichovi, že za 40 tisíc tajné pomoci všecky Tábority potlačí (!).

zhoubce koruny české, cizozemce Němce do země, aby za pomoci jich pokořiti ano zničiti mohl moc Poděbradovu. Však ani Bedřich saský, ani císař německý, majíce sami doma dosti činiti, nemohli mu pomoci. Strana katolicko-rakouská (od roku 1449, 8. února jednota strakonická) poražena byvši u Rokycan 1450, 4. června, učinila smlouvu o mír na hradě Vilštejně 11. června t. r. s jednotou poděbradskou. Ačkoliv k úmluvě té vedle jiných i Oldřich z Rožmberka pečeť svou přivěsil, mrzelo ho to náramně. S pravou tesknosti pozoroval mravní vítězství svých protivníkův a nezdar svých zbraní i úskoků. Řekl se od chvíle té náčelnictví jednoty strakonické a chtěl vzdáti se vší politické činnosti. Rozmrzelý a na mysli sklíčený Oldřich z Rožmberka počal churavěti. Roznešená o tom pověst vtrousila se i do hradu mikulovského, avšak teprv tehdy, když pan Oldřich nemoci své již se byl zprostil. Rodina Lichtenštejnův, kteráž opět přesídlila na Mikulov, nemeškala donésti křivou zprávu paní Perchtě, že otec její zemřel. Když však zpráva ukázala se býti lichou a Perchta poznala podvod zlé tchýně své, psala otci svému (1451, 8. června). „A milý pane! byliť jsú mi o Tvé Mil. zlé noviny pověděli: zajisté že by Tvá M. umřel. Já jsem se tím velmi zamútila, neb velikú péči o to mám, kterak se T. M. má; a prosím, rač mi vždy vzkazovati, když by T. M. koho viděl, ješto by mě měl viděti, kterak se T. M. má.“ A potom žaluje opět: „Račiž již na mě pro Buoh zpomenúti a račiž někoho ke mně poslati, ješto bych mu mohla toho svěřiti, což mi se děje a druhéť by očima viděl, neboť velikú núzi trpím a tú hřešnú mateří, neboť mi se již v tom velmi stýště. A prosím T. M. račiž mú věc tak zjednati, ať by mi se jinák dálo nežť mi se děje.“

A jako poslušné dítě k matce se tulí, takž prosí Perchta: „Rač mi odpustiti, že T. M. o to tak často píši, neboť já nevím k komu bych se mohla lépe utéci než k T. M.; a prosím, rač mne nezapomínati, všakť jsem vždy T. M. bychť ještě dále byla. A prosím T. M. rač kázati posla zaplatiti od té cesty.“ Perchta neměla ani tolik peněz, aby posla zaplatiti mohla, ale pánu z Rožmberka byla láska, prosba dceřina jenom slovy na papíře. Mnohý ctný panoška, jenž štíty za pány nosil, nebyl by toho dopustil, kdyby mohl dítěti svému pomoci, aby cizí pán směl dceru jeho trápiti. Šlechtic menší nežli rytíř byl by ohradil svou poctivost před urozeným Lichtenštejnem a poslední snad by dal groš, aby svou i dceřinu zachoval počestnost. Však pánové z Rožmberka, kteříž byli mocnější a silnější všech Lichtenštejnů, na prosby dcery, sestry své nic nedbali a jiné nevěděli někdy odpovědi, než: „aby dále ještě trpěla.“ Pověst, kteráž o její bídě a utrpení po Moravě, Rakousích i po velikém cizím městě Vídni se roznášela, vešla i v brány mezi čeleď hradu krumlovského. Ačkoliv surovost Lichtenštejnova již v řeč a pokřik vešla, a lidé o opuštěné a zapomenuté paní Perchtě jako o nějaké báji si povídali, však pánův z Rožmberka jako by nebylo. Sirá Perchta musela trpěti. Jan z Lichtenštejna vida, že Perchta nemá zastání, a že pánové z Rožmberka při společném s ním ve Vídni*) i v Linci shledání, přátelsky se k němu měli

*) Český sněm sv. Kateřinský (1450), jenž trval až do 6. ledna 1451, vypravil vzácné poselství (v měsíci březnu 1451) ku králi Bedřichovi do Vídně: aby mladého královičě Ladislava, kteréhož při svém dvoře vychovával, do Čech propustil. Mezi vyslanými byli také: Oldřich i Jindřich z Rožmberka, Aleš ze Šternberka atd. Jan z Lichtenštejna byl v ten čas také ve Vídni.

a mnohou sklenici vína s ním v dobré vůli vypili, holebdal se veřejně se svým úmyslem: jak otrocky choť svou bude chovati. Na jídle a na pití že prý bude dost míti, však panny její že vyžene, aby prý nemohla vzkazy a listy na Krumlov posílati. Ostatní zamlčel.

A Perchtě vedlo se skutečně zle, velmi zle. Přesycený a pitím zdivočelý Lichtenštejn hroznou s ženou svou prováděl kratochvíli. Čert, jejž neustále na jazyku nosil, mu pomáhal. Začal s láním a hromováním. A když peklo již svým klením naplnil a Perchtinu čest pošlapal, končil bezbožnou rukou katovskou zvůli svou; bil pěstí krásné, ušlechtilé stvoření. Takový byl tedy úděl cnostné Perchty! Bílé tělo její modralo pod ranami surového ožralého Němce.*)

Neštěstí jest někdy hrozné, dovedeť i nejpevnější zmařiti naději člověka. Vší pomoci zbavená, v nouzi a soužení svém od otce, bratří, sester opuštěná Perchta byla jako zapomenutý ve světě sirotek. Jediná lidská útěcha, kteráž jí zbývala: služebné panny její, jež jako děti své chovala, a kteréž zase pokud mohly ji ochraňovaly, měly býti již po několikráte vyhnány. Že by prosbami mohly obměkčiti tvrdého pána domu, nebyla naděje. Perchta, kteráž milovala každého člověka jako svého bližního, měla zůstati samotna mezi lidmi, kteříž nikdy nikoho nemilovali; měla bydleti mezi nimi jako v domě smrti. Žádný neměl více uslyšeti povzdech soužené ženy, žádný utříti slzy její; nářek trápené ženy neměl nikdy více proniknouti zdi hradu mikulovského . . . Ač-

*) Jan z Lichtenštejna germánské své krve nezapřel. Dějepis německé kultury mohl by ho vzíti v ochranu; my toho nedovedeme.

koliv Bůh jí veliký udělil dar ducha svého a nadchnul srdce její svatou modlitbou, aby mysl povznášela a srdce zahřívala; však kdež měla na dno srdce jejího vložená naděje vyklíčiti, když bouří, vichrem byla zmítána a hořem sklíčené srdce Perchtino potěšiti se nemohlo ani jedinou radostnou chvílí života. Život její měl dohasínati, měla zaplakati nad ztraceným svým životem snad navždy . . .

Zmínili jsme se již, že mezi rodinou Lichtenštejnův veliká nepanovala láska. Hádky o dědictví trvaly stále. L. 1450 soudil se Jan z Lichtenštejna se svým strýčencem Vilímem, a na začátku r. 1451 propukl svár o ženitbu Jindřicha z Lichtenštejna, jenž chtěl býti pánem na Šteyreku. Však na témž právě statku měla Perchta zapsané své věno i obvěnění sumou 2500 kop, a to jim překáželo. Jan z Lichtenštejna byl by rád takového dluhu zbavil se laciným způsobem. Šel na radu ke lži. Mohl-li choť svou zbíti a hladem mořiti, proč prý by nemohl ji také lží oklamati? Nebude-li věřiti, může ji donutiti, třebas pěstí; vždyť nebude brzy u sebe míti žádného. Zdi hradu mikulovského jsou vysoky, brány zavřeny a — na Krumlov daleko. Až vloží ženu někdy na máry, bude spokojeně moci schovati roztržený zápis do své truhlice; a zůstane-li přece na živu, kdož mu brání, aby ji, třebas někdy později, nevyhnal ze svých bran. Žena v chatrném oděvu ať jde si potom hledati s pravdou cestu spravedlnosti.

Takovou ne příliš důvtipnou lest vymyslil upřímný pan manžel, z jehož opájené hlavy rozum často se musel vystěhovati. A když důvěrné vzal ještě poučení od své dobré mateře, nevěděl příčiny, proč by takovou chytrost ještě déle choval v tajnosti. S nestydatým čelem počali před Perchtou

muviti, že zápis, kterýž jí na věno i obvěnění byl udělán, jest neplatný, poněvadž její choť má pečeť strýčence svého Viléma, kterouž prý přitiskl na zápis jejího věna i obvěnění. Jan z Lichtenštejna doufal vydělati více nežli za svého vladaření vydřel na svých poddaných a vylstil na svých příbuzných. — Takovými nástrahami měla býti zmořená Perchta přemožena; však bystrého a právě českého ducha jejího neudusila ani bída a trápení. Soudná Perchta užila vhodné příležitosti, aby vyburcovala váhavého bratra svého Jindřicha a sesterskou domluvou aby konečně slibovanou jeho pomoc si vyprosila. Listem z dne 13. července 1451 sdílela bratru svému zprávy o ženitbě Jindřicha Lichtenštejna, jenž „vždy se chce ženiti a na krátce bez ženy býti nechce, že by se jedne o to rozcházelo, že by mu té dáti nechtěli, kterúž by on chtěl, a že by konečně mínil Šteyreku dosáhnúti;“ potom připomíná bratru svému, aby na to pomyslil: „kterak by mi se stalo s mým věnem, když by na mě pán Buoh co dopustil, když on toho hradu dosáhne, pakli by toho nebylo, ale když opět nevěsta bude k těm, kdož jsú se mnú nyní, že má věc ještě hůře bude, poněž ižádné pomoci ani muže ani přátel nemám; jestliže se to tak díti bude, jest toho strach, že mi snad i přátelé nebudú moci pomoci.“ Po takovém krátkém ale rozumném uvážení vdechla opět žal srdce svého na papír; však slzy, jež na blánku papírovou krápaly, ukryly nám mnohé slovo, mnohý její bol. „Pomysliž na to, kterakž já mám sirá žena na tom světě živa býti v tom, a již se jest všudy mé bydlo tak velmi proneslo, a každý o to tak mluví, že za mě nic netbáte mohúce mi dobře popraviti, poněž jemu v ničemž vinna nejsem, ale vy mi na to pohřéchu málo pomníti a tak se tomu

vždy dlíti dáte, až jest pak již příliš zle. A já jsem již tak mnoho psala a vzkazovala a nic ni to nespomohlo. I prosím tebe již, milý bratře, pro mú velikú víru, kterúž mám k tobě, smilu/ se nade mnú a přijeď vzdy sám ke mně což budeš moci najspíš. A již sem tak s ním, že již cokoliveк mi se stane aneb o kterú potřebu, ještо by za haléř stálo, již s ním o nic nikdá z dávné chvíle nemluvím; než jsem s ním tak což mohu nejpěkněji, ale nicť na něm platno není než jedne je vždy horší; a od té mateře, Buoh ví! že od ní také dosti psoty trpím. Zdá mi se, že mě několikero potykuje, by někoho múdřejšího z toho jediné potkalo, bylo by s tím dosti činiti.“ Po lítostivé výčitce připsala: „A prosím tebe, miły bratře! daj mi peřinu a duchnu a polštář a jeden koberček.“ Na vloženém pak lístečku zmínila se o nastrojených pletichách a uvažovala, jak by to opatřeno býti mělo: „Bratře milý! Jestli žeť se zdá, když by přijel, že by ten list s sebú přinesl, kterýž mi jest na věno udělán; proto mi se dobře zdá, aby byl čten ten list před jich staršími služebníky a ještě před někým dobrým; když by pak přijel, tehdyť bych pověděla před kým, jestližeť by se zdálo, nebtě nám třeba s nimi o to jistě okol jíti pro jich nevěru. Protoť to píši, ač jsem koliveк tak blízko smrti jako oni, ale pro to bydlo, kteréž jest na mě pán Buoh od něho dopustil, jest mi se třeba opatřiti. A přijeď pro Buo dokudž ještě kterú košili mám, nebť již skoro žádné míti nebudu a nemám sobě zač kúpiti, zda by ty mi ale košili kúpil.“

Poslední řádky dopisu i lístečku mohly by snad někoho klamati domněním, že paní Perchta nebyla z moci otcovské s bohatým výbytným propuštěna a z domu rodinného slušně vypravena, když za dvě

léta nedostávalo se jí košil, peřin a jiného prádla. Ačkoli nemáme žádných dokladů, za kolik asi výpravy Perchtě dáno, na tolik však s jistotou souditi můžeme, že byla dobře opatřena potřebnými pro domácnost věcmi, třebas pečlivá máteř její již se o to nemohla starati. Věno Perchtino nebylo nejskvělejší (pan Oldřich z Rožmberka vydal mnoho peněz za války husitské), přece ale bylo velmi slušné; šperky její, o kterýchž ještě mluviti budeme, byly veliké ceny. Hedvika z Pottendorfu ale se svými dcerami užívala výbavy nevěstiny jako svého vlastního.

Zároveň s tímto listem poslala šlechtična z Šiermarku, kteráž vedle panny Machny Koníkové sdílela s Perchtou v novém jejím domově všeckno utrpení a jedla s ní chléb bídy, panu Jindřichovi z Rožmberka ostré napomenutí, aby jako nejstarší bratr Perchtin konečně jí přispěl pomocí, a na znamení přátelské lásky poslala mu vlastní rukou šitou košili. Byl to poslední kousek plátna, kterýž jí od přínosu paní Perchty zbyl a jejž pro něho ušetřila a zachovala. Psala: „A ráda bych slyšela, by se T. M. dobře měl, ale myť se pohřéchu dobře nemáme. A teď T. M. posílám košili, prosím, rač pro mne v ní choditi. Ale protoť se s T. M. hněvám a tak mi se zdá, když se uzříme, že bych se s T. M. svadila až do pláče, nebo bych se tomu byla nikdá nenadála, by se měl tak nad svú sestrú zapomníti i nad námi také, slíbiv nám přijeti, by se nám najhuoř dálo; a jižť se paní tak zle děje, ještoť nám sej tomu těžko dívati i každému, ktožť ji v tom vidí, a T. M. vždy k ní nepřijede. Již o to tak velmi lidé mluví a ona sobě o to tak velmi stýště a tak mi říká: že již se druhdy tak zamútí, že sobě již v žádném dobré

naděje nepoloží a zvlášť, když se na T. M. rozpomene a želejécí toho, že T. M. kdy tak příliš miluje, že se jí zdá, že se již i T. M. nad ní zapomene, a nejednú srdečně zpláče zpomenúcí na to; ale jáť jí z toho ráda vymluvím, když mohu, ale saměť mi se to zdá, neb již vše tak mile trpí mnoho divných příhod, ještoť bych já se tomu dokud sem živa do ní nenadála, i jiní říkají: že byť sedlku pojal, žeť by jim tolik netrpěla; a čím jim ona povolnější, tím jí i on i baba horší. A pravilať mi: žeť chce T. M. prositi za peřinu a za duchnu, — milý pane! račiž jí dáti, nebo budeš z ní míti záduše, neb jí baba jednoho pérka pójčiti nechce.“ Po takové přátelské, ale hněvivé a ženskou slzou smíšené domluvě pokračuje ve svém psaní: „Také, milý pane! račiž mi raditi, kterak mám učiniti v tom: jakož pán náš chce nás pryč poslati, pak já tuším, jestli to muoj bratr zví, neb to již tajno není, neb tak všudy rozprávějí, žej s ní tak zle, že ji již tepe a že pro nás nesmí, a že proto nás chce pryč poslati, aby tepruv svú vuoli nad ní měl; a to již lidé u Vídni všudy mluví, i bojím se, zví-li bratr muoj, že mě bude chtíti sám vzéti. Ví to T. M. dobře, že bych já se bohdá měla poctivě kam domuov díti, než jednet mi se od ní nechce pro tu víru, kterúžť k ní mám, neb což bych já mohla kolivěk svú ctí, chtěla bych s ní ráda všecku núzi trpěti až do smrti. A jest mi se tomu tak těžko dívati, cožť se jí děje, že mi tomu nemuož žádný věřiti . . . neb sobě o to velmi stýště; snad ten člověk a ta baba nikdy lidé nejsú.“ A po slovích, kteráž krásným jsou svědectvím dobrého srdce jejího, obrací se na konec listu ještě jedenkráte prosebné k němu, aby na povinnost svou a na bídy a utrpení šlechetné sestry své nezapomínal, aby přišel, uzřel, potěšil a vy-

svobodil, „neb' její věc prv nic dobře nebude, leč ty přijedeš."

A bratr Perchtin skutečně přijel. Snad se bohatý, mocný velmož, jenž národu i králům dovedl vzdorovati, zastyděl, že sestra jeho jest hůře chována, než prostá žena každého jemu poddaného sedláka i měšťáka; snad úpěnlivými prosbami nešťastné Perchty a napomenutím šlechtičny z Šiermarku na povinnost bratrskou se probudil; snad i možná ztráta 2500 kop se přimlouvala, aby se k sestře vypravil. První to byla návštěva z domu otcovského, kterouž Perchta svými žalu a pláče plnými dopisy po celá skoro dvě léta vyžebrávala.

Dokud dlel Jindřich z Rožmberka na hradě mikulovském, vedlo se Perchtě dobře. Dávno očekávaný host přinesl jí políbení otcovo a pozdravy domácích, potěšil ji zprávou, že sestra její, panna Lidmila, dostane se za manželku panu Bohuslavovi z Švamberka a že ku svatbě sestřině on sám ji na Krumlov doprovodí se svou čeledí. Perchta okřívala. Těšila se, že bratr domluvou přátelskou anebo přísným připomenutím spory a panující v domě lichtenštejnském neřády urovná a jí ulehčí, doufala, že nebude více od svých opuštěna. A družkám svým, kteréž milovala jako sestry v zármutku a na něž nezapomínala v radosti, několikráte povídala a opět a zase opětovala radostnou novinu, že pojedou na Krumlov. Vedle toho bylo i pro ni na hradě mikulovském všeho s dostatek. Lakomý Lichtenštejn štědrým byl tenkráte hostitelem. Najedla a napila se i se svými pannami, a nemusela se ani třásti před těžkou pěstí svého manžela, ani hroziti se kletí a zaříkání zlé tchýně své. Přítomnost bratrova ji chránila. Však přes všechnu nucenou vlídnost, již za pobytu mladého pána

z Rožmberka Lichtenštejn se svou mateří i sestrami k Perchtě jevili, nemohli přece zatajiti svůj vztek a ukrýti svou nenávist, jakouž ji stále pronásledovali. Před očima jejího ochrance vybuchla někdy Lichtenštejnova zlá vášeň a závistivé oko staré dračice žíhalo a rozlívalo svůj jed po krásné tváři Perchtině. Pán z Rožmberka vlastníma viděl očima, co Perchta po dvě léta snášela, jakou byla obětí... A přece — jako by jí ani nebyl bratrem — zapomněl slabý Jindřich na své sliby a prosby sestřiny, a kdyby nebylo tučných večeří a dobrého vína, nevěděli bychom ani, proč přijel na Mikulov návštěvou. Kdyby některý „z urozených“ sousedův bez vědomí jeho byl uhonil jelena na některém jeho panství, nebyl by zajisté šetřil domluvy, anebo kdyby snad někdo při štvaní či při jiné kratochvíli panskou jeho čest podrážděl slovy: „že jest lepší nežli on,“ byl by snad vytrhl z pochvy meč aneb soudního žádal nálezu se všemi svými přáteli. Však pro nešťastnou sestru svou, kteráž se obětovala, aby čest rodu svého zachránila, neměl ničehož, než prázných slibův. Ani slovem nepokáral švakra svého, ruka jeho nedotkla se ani jilce meče. Žádosti jeho, aby Perchta mohla s ním na svatební veselí sestřino se vypraviti, Jan z Lichtenštejna jako žertem odepřel; zvláště stará tchyně nechtěla o tom ani věděti a slyšeti. A Jindřich z Rožmberka zachoval s nimi dobrou vůli; ulehčil svému svědomí — vždyť sestru navštívil — a odejel. Brány zdí mikulovských se za ním i družinou jeho zavřely. Perchta ostala. Vše zůstalo při starém, ano věci se zhoršily. Stará soptila hůře nežli dříve a neproměněný Jan z Lichtenštejna, jehož vinopalný jazyk od hodů se ještě motal a kulhal, sakramentoval, elementoval a miliony hromů ženu svou zaklínaje, do pekla ji posílal jako zbloudilý změtenec.

Nebál se nikoho, návštěva pána z Rožmberka ho nezastrašila.

Purkrabí mikulovský Šek, o němž jsme se již zmínili, choval se k ní šlechetněji nežli krevní její přátelé. Ačkoliv byl služebníkem Lichtenštejnovým, domlouval přece svému pánu a zvláště mateři jeho těžce to předkládal, že mladou paní na Krumlov neodpustili. Když ale všechny jeho námitky a přímluvy nic neprospěly, navštívil potají paní Perchtu, aby jí ve všem poradil a možno-li pomohl. Přinesl jí arci samé smutné zprávy. Vypravoval jí, že Jindřich z Lichtenštejna konečně se chce Štyreku zmocniti, a poněvadž by mu bylo líto, aby ještě horších věcí se dožila, vystříhal ji před „nekřesťanskými a záhubnými Lichtenštejnův úmysly“. Však nejbolestněji dotkla se upřímného srdce jejího slova: že bratr její za svého na Mikulově pobytu s pánem hradu o ní hrubě ničehož nemluvil. — Dítě k matce nemohlo míti větší důvěry, žádná sestra nemohla více chovati v srdci lásky k bratru svému jako Perchta, a on ji oklamal; dvě skoro léta slzavé žebronila, aby ji navštívil a sám pohleděl na její bol a trápení, a on — když přijel, pro ni ničehož neučinil. Perchta nemohla promluviti; jen slzami, kteréž z udivených zrakův jejích vyhrkly, smáčela šátek svůj, přitiskujíc jej k němým rtům. — Kdyby snad tenkráte pan Jindřich z Rožmberka byl viděl utrpenou její tvář, svědomí jeho by se hnulo, snad byl by vytrhl z pochvy meč, snad ostřejší by pokáral sebe výčitkou, nežli při své návštěvě surového švakra svého. Lidské srdce Šekovo s ní aspoň zaplakalo. Aby však déle nermoutil ubohou Perchtu, Šek nedopověděl a skončil radou: chtějí-li pánové z Rožmberka zlého se uvarovati, aby pánu z Lichtenštejna se postavili a jemu nelibost svou projevili, neboť jestli že se

jich báti nebude, že jistě strach toho, aby více všeho nepřibývalo; a zlo čím starší, tím jest silnější. Kdyby však jí nijak nemohli domů vymluviti, aby se po prostém obyčeji vypravila někam na pouť a domácí její aby ji jako nějakou nevěstu unesli.

Kdyby čest Perchtina byla záležela toliko v samé urozenosti, musela by nad svým opovržením i hanbou od svých opuštěna zoufati a vlastní rukou rozedrati roucho poctivosti, aby poklesla a umřela v bídě a hanbě. Však cnost bydlela s ní jako v nějaké svatyni. Důvěrná slova Šekova osvítila jako paprskem naděje v zármutku i lítosti pohroužené srdce její. Užila přátelské rady a psala o všem, což jí „velmi těžce na mysl vzešlo“ bratru svému Jindřichovi (1451, 15. prosince): „strach, že u brzkém času budu vedle něho tak zavedena, že vám toho bude žel, že jsem živa na světě. I poručímť, milý bratře! tyto své věci tobě a doufámť, že mne neopustíš, neb‘ť jsem já napřed u milém Bohu a v tobě svú naději položila, věřímť, že mne nezapomeneš, jáť také tebe svú hříšnú modlitbú nezapomenu.“ Šlechtična z Šiermarku, kteráž si ráda i v bídě zadováděla, aby lítost své paní umírnila, popíchla pana Jindřicha několika slovy, vzkázala mu jako žertem: aby zase přijel, aby za jeho pobytu na několik neděl opět najísti se mohly, neboť dokládá Perchta, „jsme se ještě nikdyž nenajedly, jakžs Ty ujel.“

Diviti se nemůžeme, že opět a opět sestra naději svou skládá v bratra svého, ačkoliv tolikráte byla sklamána. Přes všechnu jeho lehkovážnost důvěřovala mu nejvíce, a vedle toho neměla také jiného útočiště a spomocníka, neboť pan Jindřich byl již vladařem domu rožmberského.

Oldřich z Rožmberka odevzdal mu správu statkův. Několika slovy povíme, proč tak učinil.

Vášnivý mnich, Jan Kapistrán, jenž po městech i krajinách v Rakousích, Polště, Moravě i v Čechách se talácel, falešným proroctvím svozoval a kejklířskými zázraky bouřil lid proti „kacířům“ Čechům, přišel 1451, 15. října s rozkazy papežskými opět na Krumlov. Schytralý, toho času již 65letý mnich poznal brzy, že třicítiletým namáháním, válkami a konečným nezdarem umdlený a rozmrzelý Oldřich z Rožmberka nemůže býti více římské stolici takovou podporou, jakou býval. Použil chvíle a představil věkem také již pokročilému Oldřichovi, že by byl čas, aby sobě odpočinul a starost o veřejné věci, kteréž by provésti chtěl, aby přepustil mladšímu bojovníku, nejstaršímu synu svému. Oldřich z Rožmberka vyslechl kázání malého, scvrklého mužíčka o marnosti světské i s napomenutím, a aby „svatá“ věc proti „kacířům“ zvítězila — uposlechl opět rady kněžské, a učinil 13. listopadu 1451 úmluvu se syny svými: aby mu všechnu synovskou lásku zachovávali a sami v svornosti a lásce živi byli, a postoupil nejstaršímu z nich, Jindřichovi, panství statků svých. *)

Více nežli „svaté matce“ církvi, jež by ráda byla třebas ještě několikráte stotisíc životů lidských obětovala, jen kdyby svou vůli v Čechách provésti mohla, prospělo odstoupení Oldřichovo z veřejného života národu českému. Kýžený domácí mír a dávno želané blaho vrátilo se opět. Nebylo

*) Aby mohl pokojně živ býti a „bohu sloužiti“, vymínil si na penězích ročně: asi 1100 kop grošů, 1000 korců ovsa, 150 korců žita, několik sudů dobrého vína, 8 sudů sladu, některé pokoje na Krumlově, hrad „Děvčí kámen“ a t. d.

to arci zásluhou pana Oldřicha z Rožmberka, ale mohlo mu to býti připomenutím, aby o spasení duše své lépe se staral, nežli jakou vedl dosaváde péči o blaho lidských duší.

IV.

Perchta byla na Krumlově. Kdo byl jejím vysvoboditelem a jakým spůsobem ze zajetí mikulovského na čas domů se dostala, o tom nemáme žádných zpráv. Prospěla jí rada Šekova, či vyprosila ji sestra její, nevěsta Lidmila, k svému svatebnímu veselí? Zastyděli se pánové z Rožmberka před obecným hlasem domácího i cizího lidu, nebo vzbouřila se v nich hrdá krev, poslali s přísnou domluvou Lichtenštejnovi zároveň vozy s čeledí pro dceru, sestru svou? . . .

Perchtě bylo volno, byla mezi svými. Dobrá mysl její zapomněla, že od svých byla někdy opuštěna. Jasné chvíle jejího mládí, zlatá doba lásky vracely se v mysl její jako rajský sen v duši nevinného dítěte. Šťastná to byla chvíle jejího života.

Snad že panu Janu z Lichtenštejna po „milé“ choti se stýskalo, poslal (asi 10. února 1452) dva neb tři pacholky na koni pro paní Perchtu, aby se s nimi vrátila. Však Perchta nechtěla se svěřiti takovým poslům lásky, a ani pánům z Rožmberka nezdálo se býti slušné, aby dceru, sestru svou vypravili z domu s takovými surovými holomky. Odejeli. Brzy za nimi přiletěla jiná holubice lásky. Byl to list nadepsaný Perchtě. Žel! že takové milostné psaníčko se ztratilo. Německá literatura 15. věku byla by bohatší a my bychom poznali něžnou mysl nedočkavého pana manžela. Něčeho

ale přece dovídáme se z dopisu Oldřicha z Rožmberka. Jan z Lichtenštejna poroučel totiž s obvyklou vzdorností choti své, aby se vrátila, že již dosti dlouho na Krumlově se zdržuje, a poněvadž pro Perchtu vyslaná čeleď Lichtenštejnova doma si postěžovala, že snad mladé paní se nelíbili, projevil také nevoli nad takovou nevážností své čeládky (!) i panu otci jejímu, jenž listem z 21. února t. r. chlácholil zetě svého: „aby choti své za zlé neměl, že dosavád na Krumlově prodlívá, a že by se byla již na Mikulov vrátila, kdyby byl asi 10 jezdců jí k ochraně na cestu odeslal; a poněvadž by mu to milé nebylo, aby paní Perchta něco proti vůli chotě svého počínala, slíbil mu, že dceru svou k němu vypraví, jakmile syn jeho Jindřich domů přijede.“

Jindřich z Rožmberka přijel, Perchta musela se vrátiti. Rozžehnala se opět se svými, a s větší bolestí a se srdcem tesklivějším, nežli z rodné země své vyhnaný vlastenec, opouštěla rodinu i známé své. Jeli na Vídeň, kdež právě toho času se zdržoval Jan Lichtenštejn.

Pověděli jsme již, že od r. 1449 bratří Jan a Jindřich z Lichtenštejna se svým strýčencem Vilímem z Lichtenštejna všemi (po otci Jiřím i strýci Kryštofovi) zděděnými statky v jedno vládli, že však mezi nimi nepanovala žádná přátelská láska. Každý chtěl statky spravovati o své újmě, ač toho ve své moci neměl; a kdež mnoho takových jedním zbožím vládne, tu řádu nebývá. Svářili, soudili se a l. 1451 učinili společnou mezi sebou smlouvu, že žádný z nich bez vůle a vědomí všech statky zadlužiti, zastaviti nebo prodávati nesmí a že veškeré příjmy a výdaje říditi bude jimi společně ustanovený správce. Však taková shoda netrvala dlouho. Sotva nová správa začala, již

pomýšleli na rozdělení statků. Rozdělili se. Oldřich, hrabě celjský a Oldřich z Ejcingu byli prostředníky dělení. Jedna polovice: Mikulov se šesti ještě jinými statky připadla Vilímovi z Lichtenštejna, jakožto synu a dědici po Kryštofovi téhož hesla; druhou polovici: Valtice (Feldsberg), Steyrek a t. d. dostali dědicové Jiřího z Lichtenštejna: Jan, Jindřich, Kryštof a Jiří. Dělení statků stalo se v prvních měsících l. 1452.

Rožmberk jel se svou sestrou na Mikulov přes Vídeň za tou příčinou, aby paní Perchtě na statku Šteyreku zapsané věno i obvěnění pojistil pečetí země rakouské, neboť se obával, že zmíněným rozdělením statkův lichtenštejnských, o němž pánové z Rožmberka nic podrobnějšího nevěděli, zápis Perchtin by mohl snad někdy uváděn býti v pochybnost. K žádosti Jindřicha z Rožmberka ujistili vrchní hejtman Oldřich z Ejcingu a správcové země rakouské věno i obvěnění Perchtino zvláštním listem na den sv. Řehoře (12. března) 1452. Po vyřízení dotčené záležitosti rozloučil se Jindřich se svou sestrou a poručiv ji péči jejího manžela, vrátil se na Krumlov. — Shledali se tedy po několika nedělích opět. Jakými slovy Jan z Lichtenštejna svou choť uvítal, nevíme. Poslal ji na Mikulov, sám zůstal ve Vídni. Paní Perchta vezla ale s sebou všeliké věci pro domácnost a poněvadž lakotný pan otec nedal jí žádných peněz na cestu a laskavý pan bratr na takovou maličkost snad zapomněl (!) a koně s vozy domů sebou vzal, nevěděla Perchta, jak na Mikulov dojede, neboť pan manžel jí odepřel oboje. „Což jsem s sebú přivezla, k tomuť mi jest nechtěl vozu zjednati a ještě mne tak z Vídně odbyl, že jsem neměla nic na stravu," oznamuje Perchta bratru svému. Z takových nesnází pomohl jí šlechtic „Kodauer"

(z Lokte?), jenž ji znal jako dceru pána z Rožmberka. Perchta se ubírala se svými pannami beze všeho průvodu na nebezpečných tehdy cestách k Mikulovu . . .

Očekávala ji máteř domu lichtenštejnského i se svými dcerami, a s nimi čekala na Perchtu všechna bída a trápení. Šťastné chvíle, jakéž trávila za svého pobytu na Krumlově, byly již jen milou vzpomínkou. V Mikulově zbyly pro Perchtu jen slze, štěstí nemělo pro ni místa . . . Lichtenštejn, jenž za chotí svou brzy domů přijel, jakoby podrážděn jejím doma pobytem — hladověl po oběti. Matka ho podněcovala, sestry mu pomáhaly. Začali znova, jenom že si počínali jako zkušenější trapičové. „Jáť se dobře nemám, neboť se je pohřéchu mé bydlo nic neopravilo, právěť jsem v též přišla jako i prvé, a bojím se, žeť snad ještě huoř bude," píše Jindřichovi. Proto, že se jim úskok s zápisem na věno i obvěnění nepodařil, nenáviděli jí (možno-li) ještě více, a poněvadž nemohli na bezvinnou Perchtu vylíti všechnu svou zlost, počali přemýšleti o tom, jak by ji zkazili. Však opět jim byly služebné panny Perchtiny na závadě. Chtěli je tedy zase vyhnati. Aby se ale před Rožmberky dostatečně omluviti mohli, jednali jí dvě děvky k posluze, kteréž by byly jim ve všem po vůli. „Slyším, že mi Káčy dvě jednají, a ktožť mi co dobrého přeje, tenť mi každý radí, jestližeť na to přijde, abych jích nebrala, že by to bylo mé zlé." V takových ouzkostech požádala Perchta přítele domu lichtenštejnského pána z Eberštorfu i bratra svého, aby takové jí strojené úskoky překazili. Rázné zakročení (na kolik souditi můžeme) Jindřicha z Rožmberka, jakož i přímluva jmenovaného pána odstrašily Jana z Lichtenštejna; vymlouval se, že toho bez vůle pánů z Rožmberka

nechtěl učiniti, atd. Perchta byla velmi potěšena, že milé družky její u ní zůstaly. Píše o tom bratru svému: „A tak, milý bratře! jakožs mého pána obeslal o mé panny, z tohoť velmi děkuji, neboť jsem sobě o to tak velmi stýskala a tys mě tím poselstvím velmi utěšil, ještoť tak poděkovati nemohu jakožť jsem toho vděčna; ale jižť jsem byla zoufala, že ke mně nepošleš . . . Tak mi se zdá, by se to bylo stalo, že bych toho byla srdečnú žalost měla, neb já nic většího utěšení jistě nemám než ty panny.“

Jaro rozházelo květy přírody po zemi, Perchtina chvíle přicházela. Z lůna jejího měl povstati opět člověk. Nedoufala ani více, že chotě jejího zmocní se láska otcovská, že bude jí v bolestech utěšitelem, ochrancem. Vášní zatmělé oko jeho se na Perchtu ani neusmálo. Vztek až někdy zoufalý přeháněl se často jako těžký mrak přes divoký jeho obličej. Perchta byla před bolestnou chvílí svou opět (jako prvé) od manžela i od svých sester, bratří opuštěna jako chudá, opovržená žena. Peněz neměla žádných a potřebných věcí k posílení a pozdravení těla také neměla užiti; neboť pan manžel naschvále se jí vyhýbal, aby jí ani nespatřil a „dobročinná“ máteř jeho odstranila z pokoje Perchtiného vše, co by jí k nějakému pohodlí sloužiti mohlo. Smutné to měly býti opět šestineděle. Než čeho neučinili rodinní její přátelé, čím se prohřešil její choť i nepravá máti její, to napravil cizí, nám již známý pán z Eberštorfu. Opatřil jí vším potřebným. — Šlechetné panny její byly u lože jejího. Spravedlivá litost a hoře pohnuly příliš srdcem Perchtiným. Smrtelná bledost počala pokrývati utrpením a přirozenými bolestmi zbědovanou

její tvář. S velikou bolestí chystala se mladá rodička k dítěti. Byla v nebezpečí života. Byl to synáček, jejž na svět přivedla . . .

Když neznámý nám přítel domu lichtenštejnského (pán z Eberštorfu?) Jana z Lichtenštejna napomínal: aby k choti své byl vlídnější a „jinak s ní bydlel, i nechce-li toho učiniti pro ni a pro její přátele, ale pro jiné lidi, kteříž o to velmi mluví, jak jest s ní zle živ“, odpověděl: „že toho pro nic na světě nemůže učiniti, aby se k ní ochotně, laskavě postavil;“ a když týž pán opětně se ho tázal proč? zdaliž ji snad z něčeho viní? řekl Lichtenštejn: „že k ní žádné viny nemá a že žádné viny jí dáti nemůže a nedává, než že nemůže s ní přece ochotně bydleti“. A po takové odpovědi, snad jako na svědectví svých slov a své neviny, počal proklínati všecky ty, kteříž (prý) mu k tomu radili, aby se oženil. A když všechny i sebe proklel a hromováním nikoho ani nebe, moře, země ani pekla neušetřil, přiznal se jako člověk: „že kdykoliv paní Perchtu uzří, srdce jeho se zalekne, a že prý jaktěživ na žádnou ženu nikdy laskav nebyl.“ — Co máme říci o člověku, jenž ústy svými takové o sobě učiní vyznání? Můžeme omluviti člověka, jenž před soudem k zločinu se přizná, avšak žádné litosti nejeví? a co bychom o takovém zlosynu řekli, kdyby po svém vyznání jako na potupu lidskosti doložil: že jinak jednati nemůže? Či bude Lichtenštejn před soudem lidskosti nevinným proto, že otevřeně se přiznal: že srdce jeho se lekne, kdykoli svou choť spatří? I padouch se leká nevinné oběti, již zhubiti chce. A konečně co máme souditi o Janu z Lichtenštejna, jenž tvrdí: „že kdyby choť svou rok neviděl, by

na ni nevzpomenul," a přece ji hlídá, jako drak v báji střeží krásnou pannu na pospas své chlípnosti určenou. Jakých to stálo proseb, přímluv a snad i hrozivých domluv, nežli paní Perchta odpuštěna byla na Krumlov, a když tam několik neděl v štěstí trávila, jaká to byla nedočkavost pana manžela, aby se z ráje zase do očistce vrátila. Jan z Lichtenštejna byl horším, nežli se nám dosud býti zdál. Marné bylo přátelské přimlouvání pana z Eberštorfu (?); Lichtenštejnu nezželelo se bezviny, krásy a velikých cností Perchtiných, on zůstal k ní ukrutným, lstivým surovcem i tenkráte, když ležela v bolestech mateřských a novorozené pacholátko, kteréž bylo krví z krve jeho, vítalo matku svou s pláčem žalostivým. — Úsudek náš není nespravedlivým aniž přikrým; čerpáme z pramenů historických, žel! že se nám jich k dokonalému vylíčení našeho obrazu ještě nedostává. Kdybychom mohli někdy jasnou pochodní historie posvítiti sobě na rodinu, s níž Perchta žila, a okem lidským vyzpytovati myšlénky ve světě zapomenutého Jana z Lichtenštejna, zajisté že by v hroznějším ještě před námi se objevil světle; poněvadž však někdy sotvy zář světla kmitá na tmavou tu postavu, musíme uspokojiti se tím, co ruka lidská vyhrabala ze zřícenin dávných věkův. „O ostatku se nehodí psáti, jak zoufale a neřádně mluvil," čteme v listu po ukončení podané rozmluvy.

Dech smrti ovívá člověka, musí-li býti ve společnosti s lidmi, kteříž záhubu jeho mají stále na mysli. A takž i Perchtě bylo. Hlad i bídu by ráda byla snášela, jen kdyby viděla okolo sebe upřímné, vlídné tváře. Poněvadž však upřímnost z rodiny Lichtenštejnův dávno odešla, zbožnost se u nich schovala a čest se spravedlností ani na Mikulov cestu nenašly, bydlely s nimi stále a z domu

říkaje ani nevycházely: kněžna pýcha s hněvem, závist s nenávistí, lakota se lží, atd. O takových se tehdy říkalo: „že to jsou lidé bez Boha i bez práva.“

Ačkoliv Perchta byla silného ducha i čistého srdce, přece častokráte se zachvěla a srdce její leknutím se svíralo, když viděla, že tajený vztek a ukrývaná msta okem jim někdy vyrazila. Perchta věděla, že by ani umoření jejího se neděsili, že by rádi viděli poslední její hodinku. „A tohoť se bojím, bychť o své hrdlo v tom bydle nepřišla, ač bych kolivěk ráda tvé přikázání naplnila, abych neumírala,“ píše bratru Jindřichovi.

Minulo leto a podzim byl již na sklonku. Co se po všechen ten čas s naší Perchtou událo, nevíme. Nemáme pramenův. Nejspíše že pánové z Rožmberka nářků a proseb Perchtiných neslyšeli. Neboť bratří Jindřich i Jan z Rožmberka táhli s vojskem 2000 pěších a 400 jízdných vedle některých jiných pánův jednoty strakonické do Rakous, aby pomáhali pozdviženým rakouským i s těmi spolčeným stavům uherským vysvoboditi královice Ladislava z moci a poručnictví císaře Bedřicha; vrátili se teprv v měsíci září (1452). A pan Oldřich z Rožmberka, jenž sám po tolikerých nešťastných válečných podnikáních proti „kacířům českým“ do pole vypraviti se nechtěl, odpočíval sobě po svých klopotách a těšil se blahou nadějí, že dosazením katolického královice Ladislava na trůn český moc a sláva velikého jeho odpůrce Jiříka Poděbrada bude zastíněna i seslabena a že opět se vrátí stará zašlá sláva církve římské. Vedle takových svatých snů, jimiž na sklonku života okříval, doufal také za poslanou pomoc od krále Ladislava něco na penězích vyzískati a syny své nejvyššími ho-

dnostmi zaopatřiti. Však toužebně očekávané jeho zlaté časy se více nevracely. Oldřich z Rožmberka, jenž nechtěl obecně vyhlášeného Poděbrada uznati správcem země české, musel ještě před příchodem Ladislavovým do Čech ukrýti se jako bezbranný (poněvadž válečná čeleď jeho doma ještě nebyla) do města Budějovic českých, kamž Jiří z Poděbrad od Tábora s vojskem přitáhl, aby odbojné katolické obyvatele téhož města také přinutil sobě k slibu poslušenství. Neustupný, hrdý Oldřich z Rožmberka, kterýž po osm let válčil proti Poděbradu, jenž po uzavřené, námi již uvedené, přátelské smlouvě (na Vilštejně) mezi vlasteneckou a jeho stranou vždy zůstal nepřítelem páně Jiříkovým a nikdy si nevšímal a nedbal jeho rozkazů jako správce zemského (od 1452, 27. dubna), týž „sloup, na němž mnoho spočívalo“, musel se podrobiti. Již 7. září 1452 přišel s průvodním listem do táboru svého největšího nepřítele, aby zvláštním zápisem uznal ho za správce zemského. Byla to zajisté proň nejobtížnější cesta, jakouž za života svého vykonal. Že takovým pokořením staré srdce jeho více k činům neomládlo, zvláště když potom dosednutím Ladislavovým na královský stolec český moc Poděbradova ještě vzrůstala, nebudeme se diviti. Od těch dob jevil pan Oldřich ještě větší nechuť ke všem světským věcem; a jako za doby svého „slavného“ vladaření i za posledněj ších dnů svých Ladislavovských snů málo kdy vzpomenul sobě na milou dceru svou, takž v nastávajících proň žalostných chvílích rozmrzelosti a osamělosti ještě řídčeji na paměť si přiváděl osudy své nešťastné dcery.

Mezi pozdviženými stavy rakouskými byli také bratří Jan a Jindřich z Lichtenštejna a jich

strýčenec Vilím;*) po všechen čas takového odboje doma málokdy se ukázali. Perchtu hlídala „stará“ s mladší dcerou Barborou, neboť starší její sestřička Alžběta stala se kající Magdalenou. Nechtěla déle ve světě s těmi nevděčnými lidmi zůstati. Když totiž rozvité květy tváří její již vybledly a šňůry perel i zlaté řetězy nemohly zakryti více vrásky čela aniž nahraditi krásu její šíje, počala jezditi k zázračným obrazům, aby si vyprosila na svatých a světicích odpustky; poněvadž ale falešný svět nechtěl svaté její pobožnosti věřiti, dala marnosti lidské výhost a šla se modlit se svadlým srdcem do ženského kláštera svato-jakubského ve Vídni.

Na podzim r. 1452 odstěhovala se rodina Lichtenštejnův z Mikulova opět na Valtice, poněvadž Mikulov se vším příslušenstvím vedle dílčí smlouvy (o níž jsme se již zmínili) stal se majetkem Vilíma z Lichtenštejna. Jiného se v domě Lichtenštejnův od jara t. r. nic nezměnilo, jenom že utrpení Perchtino rostlo a stárlo s časem. Perchta psala, prosila otce, bratra svého, aby ji opět na některý čas na Krumlov vyprosili; však panu Jindřichovi z Rožmberka, jenž jako vladař domu rožmberského musel se starati, aby kmen rodu jeho se rozvětvil, zbývalo po válečném tažení

*) Hlavou nespokojených stavů rakouských, kteříž bezpečnost země měli na zřeteli a chtěli, aby králevič Ladislav ve Vídni sídlil a s císařem Bedřichem po světě se nepotuloval, byl mocný a horlivý Oldřich z Ejcingu. Bratří Ejcingerové svářili se s pány z Lichtenštejna o některé hranice svých panství; když spor po dobrém urovnali, přidali se Lichtenštejnové také k jeho straně.

málo času. Musel se oženiti. Anežka hrabinka z Šaumburku byla jeho vyvolenou. Sliboval paní sestře, že nad ní se nezapomene a po své svatbě neprodleně pro ni pošle. Perchta přála mu štěstí a doufajíc, že neštěstí její polituje, věřila bratrským slibům. Nedatovaným listem z první polovice měsíce října r. 1452 (jeť to první opět psaní, kteréž se nám po té prázdni naskytá) připomínala bratru svému Jindřichovi, jak by to opatřiti měli, aby dovolení od svého manžela dosáhla. „Prosím tebe velmi za to, milý bratře! abyšte ho za mě po poselství neprosili, neb bych já jedne v tom trpěla a nicť by toho nebylo; než když se Buoh pomnož s tvé svatby vrátiti, prosím, nemeškajte k němu někoho poslati, ještoť by ústně jeho od vás prosil, aby k vám nahoru přijel, a tu abyšte ho sami za mě ústně prosili, ať by prosila i tvá paní za to . . . Než tohoť mé se srdce velice leká, jestližeť to zjednáno nebude, než ty do Prahy pojedeš, toť by veliké prodlení bylo, a otci to velmi u paměti není. Milý bratře! jižť sem teď nyní i prvé dosti široce psala, prosím tebe, nezapomínej za svým veselím o ty věci se bez meškání přičiniti, a byť se mi pak mnoho zlého dálo, jižť nebudu moci psávati nebtě již velmi zima. Dokudť čeleď u sebe mám, dotudť má věc lépe jest, a mohuť to chutně psáti, že se mnú u mé núzi těžce a věrně pracují; a jáť jich sobě nepokládám jinak než za své přátely; a vzkázaliť jsú všickni svú smutnú modlitbu, a prosíť tebe, aby mne i jich ráčil neopustiti a pomoci nám spíše nahoru.“ Po těchto slovích, kteráž pamětihodné na vždy vydávají svědectví, jaké bylo dobré a šlechetné srdce Perchtino, že služebné panny své za stejné a sobě jako rovné považovala, stěžuje si na zpustlost živobytí mladší své svatky (švakrové): „Takéť

věděti dávám, žeť sem tak zajisté slyšela, žeť ta naše zlá dci praj též neřádně bydlí jako kdy prvé, ačkoliveк takového žádného tu na hradě není, ale sám víš dobře, žeť taková leda lotra miluje, a tiť mají svobodu u ní; a toho mi je velmi žel pro mě i pro mé panny, žeť takový neřád má býti tu, kdežť jsme my, a věz, žeť ony sobě v tom již velmi stýští a jích přátelé také.“

Poněvadž však Perchta přece se obávala, že by bratr její Jindřich v rajských chvílích první lásky na zámluvu svou pozapomenul, poslala také prosebný list bývalému svému vychovateli Rusovi z Čemín, aby přímluvou svou nedal pánům z Rožmberka zapomenouti zármutku a siroby její. Z srdečných slov Rusovi zaslaných poznáváme velikou upřímnost i důvěru, jakouž k němu stále chovala. Perchta píše „slovútnému panoši“ otevřeně, upřímně jako dávnému a vždy milému příteli svému: „Ruse milý! O, milý Ruse! prosím tebe pro Buoh a pro mú velikú sirobu a nůzi, v kteréž jsem i s těmi dítkami, nezapomínaj mne svú přímluvú před panem otcem naším i před bratry, atby se o to přičinili, ať bych byla nahoru odpuštěna; nebť jest již má věc tak ke zlému zapuštěna, ješto nebudeliť v skuoře mého nahoru vypravení, Buoh ví, kterakť mi se stane. Ale velmiť se lekám bratrovy jízdy do Prahy, ať by se tím neprodlilo; — prosím, napomínaj bratra, ať by to prvé bylo zjednáno, nežliť by on ujel. Takéť toho musím požalovati, milý Ruse, žeť sem také šestineděle měla, ješto toho škodu na svém zdraví dokudť sem živa musím míti; dal-liť by mi Buoh se s tebú ve zdraví shledati, spravímť tě toho dále, ješto se tomu podivíš, žeť živa mohu býti. I věřímť jakožto svému dobrému příteli, žeť toho žel bude, a pros bratra, ať své listy ukáže,

tomuť jsem dobře široce psala. A paní Anně i svým dcerám pověz ode mne mú velikú službu.“

Perchta věděla dobře, že nebude-li záležitost její před odjezdem bratrovým vyřízena, vše bude zase odloženo, až se pan Jindřich z svatohavelského sněmu, do Prahy, v příčině uznání Ladislava za krále českého, svolaného, zase domů navrátí. A nestrachovala se nadarmo. Jindřich z Rožmberka jsa příliš zaměstnán přípravami ku své ženitbě a důležitým jednáním budoucího sněmu, prodlíval s ochranou a vysvobozením sestry své na příhodnější chvíli. Snad k snažné přímluvě Rusa z Čemín, aby paní Perchtě v nouzi její neodkládal, oznámil pan Jindřich sestře své z Prahy: že pro ni sám přijede. Poněvadž však nedoložil, kdy se na Mikulov vypraví, psala mu Perchta, aby jí oznámil, v kolika nedělích bude moci přijeti.

Za doby, kdy mlčelivě musila snášeti své utrpení, hrozila ji stihnouti pohroma nad jiné citelnější. Bratr šlechtičny z Šiermarku, dozvěděv se, že bídy, v jakýchž sestra jeho s paní svou trvala, neumenšily se, a obávaje se, aby spustlým živobytím některých členů rodiny lichtenštejnské na zdraví, mravích a zachovalé pověsti neutrpěla, žádal sestru svou i paní Perchtu již podruhé a sice velmi rozhodně, aby sestra dům Lichtenštejnův opustila a domů se odebrala. Vdovička z Šiermarku byla největší a někdy říkaje jedinou útěchou naší Perchty, neboť panna Machna Koníkova, ač srdce šlechetného, přece nebyla tak bystrého rozumu a neměla takového společenského rozmaru, aby mohla ubohou paní svou v nejsmutnějších okamžicích utěšiti. Velmi bolestná by to byla pohroma pro Perchtu; neboť co mohlo jí býti žalostnějšího nad ztrátu milované družky, kteráž jí byla nejupřímnější přítelkyní? komu se měla

důvěřiti, s kým utěšiti se v své sirobě, komu požalovati svůj zármutek, když nejbližší krevní její přátelé ji opouštěli a na ni zapomínali? v čí náruči měla ztýraná hlava její spočinouti? — Nebezpečí bylo veliké, neboť i u Lichtenštejnů stále na to myslili, jak by takovou „cizí osobu“ z domu vypudili. V lístečku, kterýmž Perchta žádá bratra svého za oznámení: kdy pro ni přijede, sdílí mu také neveselou pro ni zprávu, že by bratr šlechtičny z Šiermarku družku její domů vzíti chtěl: „Milý bratře! piš jí, ať se nedá vzéti, ať by mu tak odpověď dala: že se nechce dáti vzéti, až by to na vás vznesla. Ale, milý bratře! ještěť jim všem děkuji, žeť se jim s pravú věrú u mé núzi ode mne nechce, a budeš-li míti kdy, piš jim všem list, ať nade mnú vzdy tak činí, jakožť jsú činili. A jáť tebe, milý bratře, pro Buo prosím, abyšte té žalosti nade mnú nedopúštěli, byť je měli preč poslati.“ A na konci připomíná opět kousek bídy své: „Milý bratře! když kto s starú paní mluví: že to tráti nemuož, by mne tak chovala, tehdy ona praví: že mi nic neškodí, že sem dosti peněz od otce přivezla, jako sem u vás byla. A mámť za tě velikú starost, neboť mi praví, žeť u Praze velmi mrú . . .“ Ubohá Perchta! S jakou asi bolestí takový výsměch staré Hedviky bratru svému připomínala. Mladý, bohatý pán z Rožmberka, jenž sestru svou z Krumlova do Vídně doprovázel, věděl dobře, mnoholi peněz z domu sebou vezla. Musela se vzdlužiti na stravu, aby na Mikulov dojela.

Odepsal-li, přislíbil-li Jindřich k žádosti této něco sestře své, opět nevíme. Z Šiermarku ale u Perchty zůstala. Snad k přátelské domluvě paní své odmítla žádost bratra svého? snad šlechetná duše její střekla se sama domácího pohodlí a štěstí, aby mohla v bídě těšiti smutnou Perchtu a slzami

svými mírniti muky srdce jejího. Kdyby šlechtična z Šiermarku byla neměla takové dobré, zlaté srdce, kdyby byla jako starší sestřička při hrách dětinných s Perchtičkou nevyrostla, zajisté by málo byl prospěl přímluvný list pana Jindřicha, aniž by chladný rozum byl uposlechl žádosti své velitelky, neboť nemohla se od ní ničehož v sirobě a opuštěnosti její do budoucnosti nadíti. Poněvadž ale život její dýchal s Perchtou jedním dechem svaté lásky, nechtěla opustiti milovanou paní svou; pro velikou lásku, jakéž málo na širém, dalekém světě, trpěla mladá vdovička s paní Perchtou všechnu nouzi, a v denním zápasu s bídou a hříchem ochraňovaly jedna druhou jako slepička kuřátko své.

Perchta snášela, jak jsme již pravili, neštěstí své s velikou myslí. Poznali jsme již několikráte, že nehleděla jenom litostivým naříkáním si pomoci, ale častokráte připomínala a rozumnými důvody přesvědčovala otce i bratra svého Jindřicha, na jaký by to bylo její prospěch i počest domu rožmberského, aby jí pomohli; však pánové z Rožmberka jako by nevěřili, nevěděli a snad nechtěli jí pomoci. Perchta v bídě, strastech i nebezpečenství svého života ode všech svých opuštěna, naříkala, prosila — však pánové z Rožmberka jako by outrpnosti neměli — neslyšeli. A za všechnu nevšímavost, lhostejnost i netečnost, jakouž k dceři, sestře své jevili, odměňovala se jim čistou láskou a něžnou starostí o jich blaho a zdraví; — Perchta lnula, toulila se k nim jako opuštěný od nich sirotek (neboť v pravdě mohla říci, že nemá přátel ani manžela), aby rozehřála chladné lidské srdce jejich, však skoro vždycky nadarmo. Otec i bratr Jindřich věděli dobře, že život její jest bez poškvrny a duše její čistá jako světice, a přece pro

ni ničehož neučinili. Oldřich z Rožmberka psal v listu z dne 26. února 1450 dceři své: „Prosímť tebe, prosiž za nás milého pána Boha, ať nám ráčí pomoci, aby bouřky v zemích staveny byly a nám dal, což by duší našich spasení bylo;“ a bratr Jindřich častokráte žádal: aby svými modlitbami boha za něho prosila; — ale aby pan Oldřich dceři své, kterouž učinil obětí zvůle své, byl něčím vedle slibů pomohl, což by časnému jejímu životu prospívalo a její bídy ulehčilo, o tom nemáme žádného dokladu; myslil snad Oldřich, že Perchta jest vyvolenou nevinnou obětí, aby utrpením svým vykoupila hříchy jeho na národu spáchané? A pan Jindřich z Rožmberka, jehož jméno Perchta denními posvěcovala modlitbami, až i každou sobotu (po názoru svého náboženského odchování) za něj mši sloužiti dala, k matce boží zaň putovala a jeho napomínala: aby nemůže-li jíti do kostela, aspoň vždy „spěl Zdráva Maria“, *) týž pan bratr

*) Dějepisné pověsti, kteréž prostě vypravuje kniha evangelia o matce Ježíše nazaretského, změnila církev asi ve čtvrtém století. Někteří otcové církevní rádi by byli uďáli z *matky* Marie *pannu* Marii, jejíž památka právě za příčinou, že dala světu dítě spásy, zasluhovala, aby byla povždy ctěna; „svatí“ ale otcové chtěli, aby byla zbožňována jako nějaká mocná bohyně světa předkřesťanského. Nastal spor, zdaliž Maria byla rodičkou člověka Ježíše nebo matkou syna božího. Na koncilu epheském l. 431 rozhodli otcové církevní, že Maria jest „rodičkou boží“. Papež Sixtus III. zasvětil první chrám v Římě „rodičce boží, panně Marii“. Od těch dob rozšiřovala se bohoslužba „panny Marie“ po celém světě křesťanském. Jakož v předkřesťanských již dobách spravedlivý vzdán byl hold ženskému pohlaví tím, že obraznost lidská přidala k mocným bohům i krásné bohyně, kteréž vděky těla i silou ducha předčily ostatní menší tvorstvo božské, takž i „rodičku boží“ představovaly si zbožné duše křesťanské jako trůnící královnu nad ostatními svatými zástupy v nebe-

přes všechny své zámluvy a jisté sliby zapomínal a opouštěl tolikráte nešťastnou sestru svou.

Perchta čekala slíbeného příjezdu bratrova, až se z Prahy domů navrátí a připravovala se k svému odchodu na Krumlov nadarmo. Český sněm svatohavelský vypravil drahně poslův na veliký sněm do Vídně, jejž mladý Ladislav již 4. října 1452 rozepsal a ke dni sv. Martina t. r. položil, aby stavové čeští, moravští, slezští, uherští a rakouští vyřídili otázku královskou, totiž s jakými výminkami a závazky uznají Ladislava svým králem. Vedle vzácných pánův českých: Alše Holického z Šternberka, Zbynka Zajíce z Hazmburku a j., kteříž do Vídně (na 400 koních) jeli, byl také Jindřich z Rožmberka poslancem. Týž svatomartinský sněm trval s některými přestávkami až do konce měsíce března 1453.

Mezi rakouskými, na témž sněmě shromážděnými stavy nacházeli se také bratří Jan a Jindřich z Lichtenštejna i se svým strýčencem Vilímem. Pan Jindřich z Rožmberka, jenž po všechen ten čas ve Vídni se zdržoval, měl tudíž dosti příležitosti, aby vyjednával se svým švakrem o sestru svou — ale mladý pán sněmoval, banketoval a bavil se s mladou hezkou ženou svou. Na Perchtu pozapomněl. A Oldřicha z Rožmberka mrzel celý

---

ském království. Matka Kristova stala se znenáhla božským miláčkem všech národů křesťanských, i jmína laskavou prostřednicí mezi božstvem a lidmi. Na západě, jihu i severu pozdravovali se pokřesťanění národové evropští svatým heslem: „Zdráva Maria.“ Po názoru náboženském bylo „rodičkou boží“ prokletí Evino i všeho jejího lidského plemene odvoláno a lidstvo z osidel věčné smrti navráceno opět životu věčnému. A protož také přičítali andělskému pozdravu „zdráva Maria“, jímž spasení, vykoupení lidstva bylo jako prohlášeno, jakousi tajemnou moc zázračnou. Legendy a staré nábožné písně jsou toho dokladem.

boží svět. Byl chladný, lhostejný ke všem nestaral se více o blaho dětí svých, plouhal se ale se svými psy po lesích okolo svého hrádku „Děvčího kamene“.*)

A Perchtě vedlo se nad všechno lidské pomyšlení zle. Stará Hedvika řádila na Valticích jako dračice. S dravou rozkoší páslo se její hříšné oko po utrpené tváři Perchtině jako na oběti, kteráž nikdy více ukrutnému chtíči jejímu ujíti nemůže. Všechny bídy, všechno trápení, jakéhož Perchta kdy v domě lichtenštejnském byla snášela, zakoušela větší ještě měrou. Trpěla za sebe a za své dětičky.

Všude ji pronásledovaly; ani klidného nepopřály jí koutečku, aby mohla hladové a zimou třesoucí se dítky své bílou rukou svou přikryti a mateřským dechem konejšiti — vyháněly ji z jednoho místečka na druhé a hrdlily se s ní o každé sousto, jež do úst dáti měla. Svršky její všechny z pokojíka jejího vynesly, neměla, říkaje, s dítkami svými na čem hlavy skloniti. A při takové trýzni nesměla před tchyní svou a její dcerou ani jediným bázlivým slovem projeviti bolest, lítost svou, ani jediná slza nesměla prolomiti klenuté víčko zrakův její, aby srdci ulehčila, poněvadž stará dračice by vztekle okem zasvítila, a všechen jed nenávisti i msty, jejž v propasti vnitra svého skrývala, by na ubohou oběť byla vychrlila. Trpěla jako světice. Družky její vídaly ji častokráte v noci klečící u chudého lůžka jejího synáčka a dcerušky. Modlila se, a slzy její padaly jako krůpěje rosy na spící nevinné dítky . . .

*) Hrad „Děvčí kámen“ (Maidstein) mezi Budějovicemi a Krumlovem nad řekou Vltavou vystavěl 1349 Oldřich z Rožmberka s bratřími svými, Petrem, Joštem a Janem

V.

Po dlouhé době rozpomenul se Jindřich z Rožmberka opět na svůj sestře daný slib a psal jí: že na ni nezapomene. Krásná útěcha! Skoro před půl rokem sliboval pan bratr paní Perchtě: že jí pomůže, že pro ni pošle nebo přijede, a po všech takových svatosvatých přípovědích napíše „milovaný“ Jindřich jakoby se ze sna probudil: že na sestru nezapomene. Jako s ošklivostí a největším opovržením odvracíme se od zhejralých nelidských žen Hedviky z Pottendorfu a její dcery Barbory, rovněž také naplňuje nás stále opětovaný, planý slib mladého pána z Rožmberka trapným pocitem a nevolí. Takovou lhostejnost, netečnost, jakouž pan Jindřich sužované sestře své projevoval, prázdnými jeho přípověďmi omluviti nemůžeme. Přes všechno své hrdinství byl přece špatným ledabylým rytířem paní Perchty. Sestra, kteráž pro velikou k němu lásku slabýma svýma rukama by byla hory přenesla, zasluhovala hodnějšího pana bratra.

Ačkoliv v srdci Perchtině oheň lásky k „svému milému Jindřichu“ nevyhasnul a svatá její modlitba častokráte vznášela se nad jeho hlavou, přece nemohla více ukonejšiti svou pochybnost; tolikráte zklamaná její důvěra byla zviklána. Slibem bratrovým nebyla a nemohla býti uspokojena. Psala mu opět, však se srdcem bolestí a lítostí se chvějícím. „Ó, bratře milý! Jakož mi píšeš, že mé věci nechceš zapomenúti, což sem poručila, i prosím tebe pro Buo a pro matku Boží, nebtě ta také ženského pokolení byla, i napomínám tě již skrze její svaté jméno: aby již na to ale nepomněl, žeť jsem vám sestra než sic na to, skrze kterúž tě již tuto napomínám; ač toho již kolivěk neráda

činím, že tě tak daleko napomínám. Ale jižť sobě, to Buoh ví, nebožička sirá a žalostivá na tom světě nevím kterak učiniti anižť toho jíž vím kterak psáti, než bych mohla ale zdřevěněti dotad, dokudžť bych k vám nahoru nejela, a bych ani zimy ani hladu nečila, ani na ty siré dítky pomněla, kteréž mi pán Buoh k mé veliké sirobě dal, a zda-li bych mohla tak to všecko mlčelivě přetrpěti? a vzdy chtějíc tak ráda se v tom zachovati, aby ke mně ižádné viny nenalezli, neb sem dřéve sama na sobě trpěla, ale jižť trpím tak mnoho žalostí na svém srdci pro ty dítky jako sama pro se. Ještě sme aspoň měli prvé kde býti a již jako řékajíc nemáme dobře všickni kam hlavy skrýti.“

A po takových bolestných slovech lásky mateřské vyřinul se pramen slzí z oka jejího a zavlažil v srdci jejím ukrytou lásku sesterskou k svému Jindřichu, aby se opět zelenala a prokvétala. Perchta opět zdvihá prosebně rukou svých a hlasem žalostivým připomíná: „I zpomeniž na mne, milý bratře! pro mú velikú lásku i naději, kterúžť k tobě mám, i proto, žeť bych vás nikudyž neráda rozhněvala. Jinéhoť nežádám než, abyšte mi k sobě nahoru pomohli což muož býti najspíš, nebtě již má věc od vás pohříchu příliš ke zlému zapuštěna; a já bych jim toho na sobě vždy neráda dala znáti, by mi tak těžko bylo, nebo čímž by víc na mně žalost znali, tím by mne nespíš odpustili. A to chutně věz, žeť se v tom sami dobře znají, žeť nade mnú zle činí a zvláště máti tomu dobře rozumí, kterak se ty děti psotně chovají a nemají kde býti; a to se pro ni a pro její tu zlú kuoži její dceru děje, a já nesmím k ničemémuž nic řéci; a to ona dobře zná, žej mně toho velmi žel a že sem v její moci a že k tomu nic nesmím

řéci; pakli bych co řekla, tehdy by platno nebylo, než ukřikala by mě, tak že bych já v žalosti a v nepaměti své k ní něco řekla, jakož bych toho neráda učinila, a neučinila sem toho nikdy ještě, a vím, kudyž by mohli, že by ke mnč rádi vinu nalezli.“ Po upřímném a prostém vyznání prosí ještě jedenkráte, aby nechce-li dočekati se konečné její záhuby, od ní se neodvracel. „I budeť mi toho velmi žel do vás, jestli žeť se toho dočekám a jestli žeť v skuoře u vás nebudu, to shledáš, žeť toho neujdu s takým bydlem jakožť mám; neb ti chlapi všickni, kteréžť u sebe má, ti toho nechtí trpěti, chtějí pro ten neřád a pro hlad pryč a proto, že na něm žádného záplatku míti nemohú.“

Takový závdavek sesterské lásky, jejž Perchta slzami svými smáčela, musel pan Jindřich podle obřadů rytířských přijmouti a slušným odpověditi spůsobem. Nevíme, zdali mladý Rožmberk po řádu rytířském, jenž nedovoloval křivditi ženě, zapřisáhl se při meči svém, že dříve na lože neulehne, dokavad neochrání čest utištěné neviny, sestry své, — aniž povědíti můžeme, jakým spůsobem vykonal svou rytířskou povinnost. Příležitosti měl k konečnému vyplnění svých zámluv dosti, neboť Jan z Lichtenštejna meškal po celý čas svatomartinského sněmu také ve Vídni. Ačkoliv nemáme skoro žádných zpráv, na tolik však s jistotou souditi můžeme, že sestra kousek milosrdenství přece si vyžebrala. Bezpochyby že k žádosti bratra a se svolením chotě svého vypravila se Perchta i s družkami svými do Vídně, kdež za její přítomnosti vyjednával mladý pán z Rožmberka s Lichtenštejnem. Všeho narovnání a rodinného smíru mezi manželi byla zajisté podmínka, aby paní Perchta společnou rodinu Lichten-

štejnův opustila a na hrad Šteyrek se odstěhovala. Jaké další uložil výminky pan Jindřich švakru svému, opět nevíme. Lichtenštejn svolil a slíbil všechno vyplniti.

Zmínili jsme se již, za jakými příčinami byl svatomartinský sněm do Vídně svolán, aby totiž otázka království mladého Ladislava byla vyřízena. Rokování sněmovní protáhlo se až na konec března 1453, však platné a konečné vyřízení důležité pro Čechy otázky přece se nestalo. Čechové nebyli s úmluvami vídeňskými spokojeni. A ačkoliv poslové čeští ve velikém tom shromáždění vůči Ladislavovi řekli: že nesvolí-li k některým pro blaho a pokoj království českého nutným výminkám a prodlívati-li bude s svým příjezdem do Čech, že by byla obava, aby národ nehledal sobě jiného krále, — králevič Ladislav přes všechny své sliby a zámluvy i vyjednávání svých rádců ve Znojmě (v druhé polovici dubna 1453) s Jiřím Poděbradským a některými jinými pány českými, a ačkoliv již i všechny svobody království českého byl potvrdil, přece váhal a prodléval přijeti do Čech, aby zlatým leskem posvátné koruny svatováclavské ozdobil hlavu svoji. A poněvadž někteří neupřímní rádcové jeho mu namlouvali, aby nemá-li dvou hlav, nesvěřoval život svůj nestálé věrnosti Čechův, zabral se Ladislav 6. července 1453 na Moravu do Brna, aby od obyvatelstva sesterské naší země přijal slib víry a poslušenství přímo a nikoliv teprva skrze korunu českou. Na takové cestě z Vídně do Brna doprovázel krále Ladislava také Jindřich z Rožmberka.

Perchta zůstávala zatím ve Vídni a čekala na vyplnění manželem jí učiněných slibů. Však Jan

z Lichtenštejna sliboval, ale neplnil. Poctivost jeho dávno utuchla. Zaříkal a vymlouval se Jindřichu z Rožmberka z hříchův na choti své spáchaných, však sotva že Perchta byla opět samotna, byla také bázeň jeho před pány z Rožmberka daleka. V takových dobách rád ukázal ženě své svou statečnost. Štěstí, že toho času častokráte již jmenovaný pán z Eberštorfu byl jako strážcem naší paní Perchty. Ochraňoval, podporoval ji s pravou šlechetností, vyjednával a smlouval se s Lichtenštejnem jako o svou dceru. Na jaký však prospěch byly všechny přímluvy pána z Eberštorfu a vyjednávání pana Jindřicha z Rožmberka, udati nemůžeme. Perchta alespoň měla velmi malou naději. Píše o tom bratru svému: „A milý pane! Vědětiť dávám, že o ty věci, o kteréž ste mluvili s mým pánem, žeť mi velmi nesnadně jdú, a že jsem o to od něho velikú tesknost měla a několiko zlých slov od něho slyšela; a tak tu naději mám, cožť mohu rozuměti, žeť pohřéchu zle má věc s ním bude. Také nemohuť tomu nižádným kusem rozuměti, byť mě chtěl na Štajrek odpustiti.“ A jako na utrpení připravená dokládá: „A jižť pak pojedu k své mateři, a kdyžť mi se pak více přihodí, tehdyť za tebú posla hned pošli. A Šiermarín ti vzkázala velikú modlitbu.“

Co potom po celý rok naše Perchta zakoušela, nevíme. Historické naše prameny zanikají a vpadají do moře zapomenutí. Odpověděl ještě Jindřich sestře své? Pochybujeme. Neboť již 24. července 1453 odebral se s biskupem olomouckým Janem, s vévodou bavorským Otou a s jinými ještě vzácnějšími pány za příčinou vyjednání sňatku sestry Ladislavovy s polským králem Kazimírem do Vratislavi, odkudž teprv někdy na konci měsíce

února 1454 se navrátil. Po vykonání takového poselství jmenován byl královským hejtmanem v Slezi. —

Léta 1454, 29. července napsal písař domu lichtenštejnského německý, na Valticích daný list panu Oldřichovi z Rožmberka, jejž Perchta podepsala plným svým jménem, jako „rozená z Rožmberka a jako paní Jana z Lichtenštejna a na Mikulově.“ Již podpis poučuje nás, že takový dopis byl psán nejspíše k přání ne-li k rozkazu Jana z Lichtenštejna, že jest to list veřejný, psaný slohem zrovna kancelářským jako nějaká kvitancí nebo nějaká žádost úřadní, a za takový musíme jej také považovati.*) Ani jediný řádek nedýše duchem naší Perchty.

Dovídáme se z něho nových, ano divných věcí. Psaní začíná obyčejným pozdravem, a potom dává Perchta otci svému věděti, že se jí lépe daří nežli prvé a „pán můj se mnou mluvil o poselství, kteréž T. M. byla učinila ku pánu po Špánovi.“ **) Jakého bylo obsahu poslání starého pána z Rožmberka, o tom nepovídá dopis ničehož. Zastal se otec své dcery? . . Dále vypravuje nám písař: „že pan Jan z Lichtenštejna slíbil choti své býti pobožným, poctivým mužem a že jako věrný manžel milé choti svou přípověď vyplní“, atd.

Kdyby list tento byl posledním naší Perchty a kdybychom mohli „urozeného pana“ Jana z Lichtenštejna na Mikulově takovým listem jako nějakou kvitancí všech jeho hříchů na choti své do téže

*) Vždy podpisovala se „Perchta z R.“

**) Spán z Barštejna a z Záhoří byl dvořanem u pánů z Rožmberka.

doby spáchaných prázdna a svobodna učiniti, rádi, velmi rádi bychom ho ze všeho propustili nyní, na časy budoucí a třebas věčné, ano tomu na svědomí přitiskli bychom pečeť a dožádali se pro lepší toho jistotu i soudu veřejného mínění, aby také pečeť s jistým vědomím a vůlí svou k této naší kvitancí přitiskl a vlastní rukou se podepsal. Usmířili bychom se s Lichtenštejnem jako s kajícím hříšníkem a zaplesajíce zvolali bychme s naší Perchtou: již dovršena byla, mučedlnice lásky a cnosti, míra tvého utrpení, šťastně jsi před světem obstála, ty jsi zvítězila! – Rádi bychom jako ukončení našich žalozpěvů vyslali prosbu k nebesům: bůh vylejž nyní na utrpenou skráni tvou hojné požehnání štěstí jako náhradu za bývalé trápení. Hospodin vám požehnejž, buďte šťastnými!

Kdyby Jan z Lichtenštejna opravdu stal se poctivým, pobožným mužem a věrným manželem, vypravování naše by se proměnilo. Dvé viděli bychom šťastných manželův, mysl naše naslouchala by v blahém s Perchtou rozechvění tlukotu srdce věrného manžela, paprsky naděje zaleskly by se nám z zřítelnice oka jejího a tesklivé srdce naše by s Perchtou se pousmalo lalotání její robátek, maličkého synáčka a dcerušky; požehnali bychme lásce rodinné, rozloučili se s šťastnými a zlatými ukončili bychom písmenami knihu jejího života . . . Však musíme ustati, nesmíme skráně naší Perchty květem štěstí krášliti.

Bylo pravdou, co písař napsal z rozkazu pánu Oldřichovi z Rožmberka? Můžeme-liž věřiti, že ledové srdce Jana z Lichtenštejna obživlo, že v mysli jeho zakotvila se lidská důvěra, že duše jeho rozvinula posvátnou božské víry korouhev? Perchta by byla zajisté nejšťastnější, kdyby byla mohla ukryti takové troje lásky znamení v schránu lidských

jeho citů. Veliké cnosti její mohly arcit otevříti Lichtenštejnu ráj na zemi, však Hedvika z Pottendorfu se svým synem jej Perchtě v peklo proměnili. Brzy poznáme, že srdce Lichtenštejnovo procitnouti nemohlo, poněvadž lásky v něm nebylo; bylat to jen nastrojená hra, jejíž smutný konec až odkryjeme záslonu, trpkou naplní nás žalostí. Dech náš brzy se zrychlí leknutím, lidská tvář odvrátí se od pobožného, poctivého a věrného Lichtenštejna, připraviti se musíme na věci hroznější a strašlivější všech ostatních. Brzy uzříme srdce Perchtino krví zalité a pláčem umdlené oko její k bohu pozdvižené, brzy opět shledáme paní Perchtu v náručí hořekující a ji těšící přítelkyně.

Lichtenštejn nebyl choti své nikdy věrným manželem a také nemáme žádných důkazův, že by kdy byl pobožným a poctivým mužem. Věrnost, pobožnost a poctivost nosil Lichtenštejn tak dlouho na rtech, dokavad mluvil s pánem z Rožmberka anebo když diktoval list písaři, jejž na Krumlov chtěl poslati. Sotva však oschnul inkoust na papíře anebo že pán z Rožmberka odvrátil se od něho, „slova s větrem pominula a hřích vdy zůstal“.

Vylíčili jsme již, na kolik toho bylo potřebí, povahu Hedviky i jejího nejstaršího syna, poznali jsme Perchtu. Jan z Lichtenštejna přiznal se, že choť svou z ničehož zlého viniti nemůže a ani jediného nikdež zaznamenáno slovíčka, aby i stará Hedvika byla něčím Perchtu za vinnou pokládala, avšak přece nepřestávali proti ní zlých věcí vymýšleti, ji trápiti a o ni rozličné skládati úklady. Perchta nikdy nic zlého žádnému v domě Lichtenštejnův neučinila, ke všem chovala se laskavě a přece byla jim všechněm v nenávisti. Častokráte prosila choteě svého, aby se nad ní slitoval, ale on

jí vždy pěstí hrozivě odpovídal, a Hedvika lála, zjevně i tajně podněcovala syna, dceru i čeládku svou proti Perchtě, a nenáviděná její nevěsta sklonila hlavu a mlčela, ani jediné nevyšlo z úst jejích slovo odvety. Co měla a mohla činiti? Bylo hříchem, že byla krásnou, cnostnou, šlechetnou? Jaké měla hledati cestičky z domu bídy a hanby, když otec, bratří její jí nechránili anebo po dlouhém žalostivém naříkání a litostivém prošení jenom vzkazem, posláním listu nebo nějakým přátelským napomenutím k muži jejímu se za ni přimlouvali, na dceru, sestru svou jako na nešťastnou pohleděli a po takovém polovičatém vyjednávání jakoby prosebným slovům jejím nerozuměli od ní opět se odvrátili anebo na ni zapomněli, jakoby ani na světě nebyla? Perchta byla a zůstávala opuštěnou, jakoby všechno na světě byla ztratila. Vydána v šanc surovosti muže svého i ukrutnosti jeho mateře, živa byla od almužny i s dítkami svými jako chudá, nuzná žena.

Ačkoliv takovým utrpením tělesné síly Perchtiny slábly a srdce její divou bouří domácího života zmítané v ustavičném bylo strachu, avšak duše její byla pořád svěží, duch její plápolal stále ohněm neumořitelným. Takovou mravní sílu a vytrvalost, kteréž spravedlivě obdivovati se můžeme, nemohla snésti stará Hedvika i se synem svým. Očekávali, že srdce její uvadne a mladý strom života jejího, že vichřice neštěstí v kořenech rozviklá a na zemi porazí, — však očekávaná a na pomoc volaná smrt nepřicházela. Hedvika ale nechtěla tak dlouho čekati, až by její nevěsta přirozenou smrtí usnula na věky; jako dobrá máteř přála jí nebe takové, o jakémž Perchta častokráte dítkám svým vypravovala. Ráda by jí byla vystrojila v domě svém slavnost pohřební. Rakev

by objednala, víko hřeby přibila a černou prstí zasypala, a potom až by vše již bylo hotové, okřikla by nevěřící její přátele: umřela! umřela! „Zbožné“ takové rozjímání rozpalovalo bezuzdný její vztek a závist s nenávistí ožírajíce vyzáblou její tvář volaly bez přestání na pomstu proti nevinné Perchtě, a ustavičným hněvem rozdmychované zločinné vášně zachvacovaly již svými plameny veškerou její mysl Stará Hedvika dlouho nemudrovala. Chtěla-li přání své uskutečniti, musela si pospíšiti a našeptati je také synu svému. S jakou asi chytrostí vylezla nestvůra zločinu z jejích lidských úst před synem na světlo, jakou asi křivou žalobou vinila Perchtu před chotěm a kdy asi chtěla jako zježený ještěr vyplivnouti svůj jed na ubohou kořist — nevíme. Ani starý ďábel, jenž v svatých bájích dávného písma před trůnem hospodinovým neustále na spravedlivé žaluje, a zápisy i smlouvy sobě spřízněných duší dobře zná a krví svou pečetí, nám smrtelníkům to nezjeví. Perchta byla odsouzena. Srdce Hedviky zaplesalo. Zlý démon nemůže a nechce býti ve společnosti ducha dobrého.

Aby však štíra záhuby, jenž v chladné, kamenné si zalezl srdce šlechetných spojenců, před Perchtou ukryli, musela stará Hedvika závistivou svou tvář zbarviti licoměrnou radostí, jakouž jevila nad vyjednaným a písařem utvrzeným přátelským smírem mezi mladými manželi, a „pobožný, poctivý“ muž aby neprozradil zlé své svědomí, snad jako na důkaz své věrnosti, utíkal před nevinným pohledem své manželky a jen někdy na tváři její svůj divoký ztrhaný zrak zavěsil. Ačkoliv Perchta po tolikeré jí prokázané „upřímnosti“, věrné lásce svého chotě porozuměti nemohla a náhlé laskavosti své tchyně nevěřila, však toho čistá mysl její přece se nenadála, že za

usměvavou tváří a oulisným pohledem staré paní mateře skrývá se a číhá had zrády, aby ji jedovatým zubem svým smrtelně zraniti mohl. Chytrá však vdovička z Šiermarku bděla a sledovala mámivý zrak kotlavé báby i střáhla milou Perchtu svou jako oko poutníka se střeže za noci vraha úkladného. A nadarmo nestála na stráži.

Ač nemáme žádných podrobnějších zpráv: kdy a jakým spůsobem úkladný zločin o bezživotí Perchtino měl býti proveden, na tolik však víme, že jí dali jedu, aby ji se světa zprovodili. Ký strážný anděl takové lotrovství překazil, že Perchta nestala se jejich mrtvou obětí, v kterém koutě po nezdaru svého záměru se stočila a lála scvrklá dračice a co potom činil „poctivý, pobožný muž a věrný manžel", o tom nikdež žádné zmínky.

Zmořené tělo Perchtino nenadálé takové ráně neodolalo; bídným zahynutím přestrašena a rozechvěna ulehla na lože, aby sobě od takových běd a trápení odpočinula, jakž sama domnívala se, snad navždy. Myslela a připravovala se na smrt. Očekávalať, že zlá macecha násilnějších uchopí se proti ní prostředkův, aby všemu konec učinila. Rodinnými přátely svými opuštěná, manželem svým na smrt vydaná, od dítek svých násilně tehdy odtržená a bídou utrýzněná Perchta ulehčila bolesti i lítosti své pláčem srdečným. A když tok slzí jejích již byl vyprahl, sílila duši svou nábožnou modlitbou, jež ze srdce jejího v lůno boží vstoupala.

Svatá slova přidala jí síly a andělskou útěchou dýšící slova šlechtičny z Šiermarku, kteráž jediná stála u lože jejího, byla utrpenému srdci léčivým balsámem. V náručí jejím nalezla útulku. Se srdcem bohu oddaným připravovala se i na nejhorší. Jedinou lidskou nadějí a útěchou její bylo, že umříti-li musí daleko od svých milých přátel

daleko od drahé vlasti své mezi cizími lidmi, že opuštěná hlava její klesne na ruce milující přítelkyně, že věrná družka zatlačí víčka očí jejích zkrvavená.

I šlechtičně z Siermarku bylo v duši bolno. Ačkoliv po celý život svůj tolik nevyronila slzí jako za času nemoci paní své, přece cítila i věděla, že lkáním churavou paní svou neuzdraví, a protož nechtěla ani jediným smutným slovem a pohledem tesknitи duši její. Sklánělať sice nad spící Perchtou hlavu svou a tichá šeptala slova modlitby, však sotvy že ze spánku pozvedla nemocná k přítelkyni oči své, líbala vdovička bílou ruku její a jasnou tváří i veselými na Krumlov zaletajícími myšlenkami budila v prsou paní své naději života. Byla srdcem i duší ochranným Perchty geniem. A když po nějakém čase tělo Perchtino pookřálo a klidnější mysl zase v duši její se vrátila, vdovička uslyšela a paní své pověděla dobrou novinu, že milovaný pan Jindřich do Čech přijel z Vratislavě. Ač nevěděla, zdali v Praze při dvoře královském nebo na Krumlově toho času se zdržuje, přece radila paní své, aby bez prodlení o nebezpečenství svém bratru věděti dala. Z Šiermarku objednala podtají posla a vzdlužila se na zaplacení cesty od dobrých lidí peníze, a Perchta, ač ještě na těle mdlá, psala bratru svému v tato slova: „Bratře muoj milý! Nemohu dobře psáti. Modlímť se již teď: ve jmě boha i ve jmě matky boží, abys se již nade mnú smiloval a by se vzdy k tomu tak přičinil, abych se s tebú shledala, což muož býti najspíš; a učiň to pro mú i pro jeho duši spasení a pro mú živost, neb mi se již to přihodilo, ješto mi se nezdá, bychť mohla na světě lepšího a poctivějšího pomocníka k tomu míti nežli tě, neb jsem něco viděla, ješto se psáti nehodí,

a zvlášť proto, jestli že bych tebe již více neviděla. A takéť jsem nemocna od leknutí a od žalosti; protož prosím tebe, milý bratře, neopúštěj mne a vzdy ať se s tebú shledám, nebotě již na velmi zlé přišlo a strach toho více. Milý bratře! jestližeť by mi se v tom smrt přihodila, i věřímť a porúčémť svú duši jako milému bratru, že jí nezapomeneš, neboť bude velmi sirá. A také jestli že bych co za svú duši rozkázala anebo svým pannám, své čeledi, kteréž se mnú věrně pracují u mých nemocech, a takť je i se samú v tom porúčém.“ A jakoby se toho byla lekla, aby bratra příliš nepřestrašila, konejší svého Jindřicha slovy: „Ale takť nejsem nyní trudna než od toho, ješto jsem se velmi lekla, než protoť to porúčém, jestli že by mi se to přihodilo a já tebe víc neviděla. A o tom neví žádný z mé čeledi co mi jest, krom jedné Šermarín. Pak zdáliť se pánu povědíti, pověz, paklit se nezdá ale učiň jakožť se najlép zdáti bude.“ *) Z listu toho poznáváme, že Perchta snad z obavy před svým manželem a Hedvikou, kdyby pěší posel někým byl prozrazen anebo aby příliš bratra svého nepolekala, úklad o bezživotí jí učiněný pravým nepojmenovala názvem. Možná však, že uvedený dopis nebyl jediný, jejž Perchta bratru svému za času jeho návštěvy v Čechách poslala, snad že i šlechtična z Šiermerku již prvé pana Jindřicha za pomoc prosila.

Mladý pan Rožmberk již sotva dopis sestry své obdržel. Odejel opět 24. listopadu 1454 s průvodem královským z Prahy do Vratislavě, kamž Ladislav pohrobek s Jiřím Poděbradským se vy-

*) List tento dán jest na Mikulově, kamž se rodina Lichtenštejnův opět přestěhovala; kdy? udati nemůžeme.

pravil, aby přijal od Vratislavských slib poslušenství jako král český a aby s některými jinými panovníky učinil konečnou výpověď o sporných hranicích mezi královstvím českým a Saskem. Co by pan Jindřich byl učinil, kdyby mu taková zpráva o paní sestře byla podána? Nevěříme, že by opět jako mnohdy dříve Perchtu jen těšil slovy: aby nebyla teskliva, aby nenařikala, neželela a netruchlila; nevěříme, že by jí byl vzkázal nebo odepsal jako před některým časem: aby ještě dále trpěla; neboť přes všechnu svou častou lehkovážnost tenkráte by zajisté nebyl dovedl ukonejšiti hlas lidského citu — lásky k bližnímu — v prsou svých. Svědomí jeho by se zprávou takovou vzbouřilo, zrak jeho by hněvem zajiskřil, bratr by porozuměl slovům, kteráž vyrůstala pod vzhledem čisté lásky sestřiny. Tenkráte zajisté byl by přišel Perchtě na pomoc, aby jí život zachoval.

Po některém čase pozdravila se Perchta skoro úplně, avšak k prosbě její nepřicházela žádná odpověď. A když nebyla opět naděje na pomoc z domova, aniž jakou mohla míti důvěru, že choť její otcovskou nebo manželskou láskou k ní se nakloní, zaplakaly oči její, zalkalo srdce a utajený žal, ukrývaná bolest v srdci jejím krvavé své listy opět porozvily. I poslala otci svému list, v němž již zřejměji naznačila vražedný úklad jí nastrojený. Naříká na své utrýznění, a litostivě jako opuštěná dcera klesá a chytá se roucha otce svého i prosí, aby jí za zlé nepokládal její neštěstí, neboť dobrovolně a s radostí nevyšla z jeho přístřeší. „Vědětiť T. M. dávám, žeť já se mám tak jako jedna sirá a žalostivá žena od vás ode všech příliš opuštěna, a věřím toho pánu bohu, žeť jsem toho nikdy nezavinila. A by tomu byl milý buoh ráčil, by mě byl ten den mrtvú viděl, kterýžs

mě den jemu dal, byl by toho T. M. větší radost měl nežli jí nade mnú dočkáte, jestli že mne neopatříte. Protož milý pane, milý otče! slituj se nade mnú jako otec nad svým dítětem, a rozpomeň se na to, milý pane, žeť jsem se z své vuole nevdávala.“ Po takových bolestných slovech, pod jichž tíží by spíše pan Oldřich měl poklesnouti na svá kolena, hlásí se k otci jako vlastní dítě a připomíná mu s trpkostí, že v neštěstí svém nebyla nikdy od svých ochráněna. „I volámť a žádámť již pomoci i z práva jakožto dítě od votce; i rozpomeniž se, milý pane, nad svú vlastní krví pro boží milosrdenství. A psalať jsem bratru široce i vzkazovala častokráte, žádajíc, by to na T. M. znesl, nevím, učinil-li je to, neb mi mé poselství nic nezpomáhá. Protož, milý pane, chciť tuto něco pilnějšího napsati, co mě potykuje, aby T. M. věděl, žeť darmo tak s velikú pilností pomoci nežádám. A milý pane! račiž věděti zajisté, že sem častokráte od dobrých a poctivých lidí byla vystříhána, abych se varovala před mateří i před ním, že na to jdú, aby mě otrávili, a že by mi se to bylo již dávno přihodilo, než že mi toho nesmějí pro mú čeleď učiniti, bojíce se, aby toho na T. M. nevznesly. A tomuť já sama dobře rozumím, žeť by mě rádi s světa zprovodili, a o toť lidé zjevně mluví; jáť jsem to bratru věděti dala, žádajíc toho, aby o to s ním mluveno bylo, že mu i mého hrdla nevěříte.“ A aby pan otec věděl, jakým jest „pobožný a poctivý“ Jan z Lichtenštejna věrným manželem, končí Perchta slovy: „A víc rač věděti, žeť mi tak velikú nelásku okazuje, že kdež mě kolivěk uzří, tu přede mnú uteče, a žeť to mohu chutně za pravú pravdu psáti, žeť je se mnú od vánoc jedinú mluvil a jižť jsem všeho pokusila, žeť jsem za ním do pivnice i do kuchyně i do

marštale chodila, kdežť jsem ho jedne mohla uhoniti, aby se mnú mluvil, a on tě přede mnú utíkal ano to mnoho zlých i dobrých viděl. I jestiť mi toho tak žel i tak hanba za to, že div, že srdce ve mně nepřepučí.“

Oldřich z Rožmberka nezdarem života svého utrmácen, vyhledával za jarních i letních dnů samoty a útěchy v lesích svého hrádku „Děvčího kamene“. Když však sychravý nastal podzim, vracel se na Krumlov, aby v pokojích rodného hradu svého mohl užívati domácího pohodlí. Však i v komnatách krumlovských ukrýval se rád před zlým převráceným světem. Srdce jeho jako by všechny city bylo umořilo, ničím se někdy nepohnulo, žádná radost nemohla oživiti mdlé oko jeho a málokdy povyjasnila vzpomínka dávných dob tesklivého jeho ducha. Nejvíce času strávil nábožným rozjímáním. Mysl jeho dlela u hrobu předků svých, jichž stínům vyprávěl pohádku svého života. Za takových dob, když duše jeho bloudila, jako by o sobě neměla ani zdání života, obdržel, rozevřel Perchtin list. S jakou myslí přečítalo oko jeho řádky nešťastné dcery své? s jakým asi chvatem oživlo mrtvé jeho srdce láskou otcovskou, když byl s čtením u konce?... „A by tomu byl milý Buoh ráčil, by mě byl ten den mrtvú viděl, kterýžs mě den jemu dal, byl by toho větší radost měl nežli jí nade mnú dočkáte, jestli že mne neopatříte oc. I rozpomeniž se nad svú vlastní krví pro boží milosrdenství oc. I jestiť mi toho tak žel i tak hanba za to, že div že srdce ve mně nepřepučí...“ znělo stále v duši jeho. Tenkráte viděl pan Oldřich slzu dceřinu, kteráž skrápla na papír, aby co prosebnice jejího neštěstí v srdci otcovském našla útulku. I bylo mu toho tak žel i tak hanba za

to, že rozbouřené moře citu nad břehy srdce jeho vystoupilo. Pan Oldřich křečovitě smáčknuv Perchtin list přitisknul jej horoucně k prsoum svým. Staré oko jeho zvlhlo a bolestná slza tekla po vráskovité tváři starého bojovníka.

Za chvíli zařehtalo sto rychlých koní, zaleskly se zbraně jezdců kopinníků na nádvoří krumlovském. A když polní zavzněla trubka a panoše Rús z Čemín rozvinutou vyzdvihl rožmberskou korúhev, vyjížděli ze brány. Za nimi pohybovalo se několik kočích krytých vozův jako malá hradba vozová. Byla to domácí výprava, již pan Oldřich poslal na Mikulov pro Perchtu. — Za několik dní se vrátili. Přes spuštěný hradní most řetězový vjížděli korouhevník a panoše Rús s kočovními vozy a za nimi jezdci ostatní. — Paní Perchta byla opět na Krumlově. — Jaké asi přinesla vzkazy od staré Hedviky? Jakou asi poslal Jan z Lichtenštejna odpověď k přísnému listu páně Oldřichovu? O tom, jakož i o nastalém vyjednávání soudním pánů z Rožmberka s Lichtenštejny nezachovalo se žádných zpráv. Víme jen na tolik, že smlouvcem Perchtiným byl bratr její Jindřich a že Rús k přání a k žádosti pánův svých přidán byl panu Jindřichovi, aby jako řečník *) na smírčím soudě Perchtinu při vedl, aby proti obeslanému Lichtenštejnu před soudem vznesl žalobu a v tom žádal za opatření svěřené mu neviny. Kdo byl prostředníkem Lichtenštejnovým, kdy a kde pře vedena, nevíme.

*) Slovo „řečník“ znamená za našich dob člověka, jenž o něčem dobře, ozdobně a krásně mluviti umí či kdo jest výmluvný a krásomluvný; za starých však časů spojeno bylo takové slovíčko s užším významem. Řečníkem nazývali naši předkové toho, kdož za jiného řeč vedl, zvláště u práva. Řečník byl tudíž přítelem právním nebo obhájcem jiných. — (Viz stará sněmovní snešení „o řečnících“.)

Ačkoliv Perchta prodlévala mezi svými a tělo i duše její pookřála, bývala někdy přece velmi smutna. Mladší sestra její Kateřina nebyla již mezi živými. *) Nemohla více polibiti sesterské čelo její, nemohla více obejmouti a k srdci přitisknouti dávno neviděnou sestru svou. V truchlém takovém zamyšlení položila Perchta častokráte ruku svou v dlaň šlechtičny z Šiermarku a prosívala, aby jí povždy zůstala drahou sestřičkou. Však mladá vdovička nesrovnalými a zajíkavými odpovídala někdy slovy. Něco jí tanulo na mysli, něco tajila před Perchtou. Toliž zasluhovalo dobré, upřímné srdce Perchtino? Taž vdovička, kteráž milou svěřenku celou ukryla v duši své a již všechny zasvětila myšlénky, zdála se býti k ní neupřímnou a jako nelaskavou .... Bůh ví, co jí srdce našeptalo.

Třicetkráte skoro vypučely a opadaly jarní květy za jejího života a tolikráte zavála zima sněhem zvadlé jich lístečky, a vdovička z Šiermarku měla přece ještě jasné oko i krásné líce; duše její zachovala přes všechnu někdy smutnou trpkou zkušenost čistý zápal, jenž obraz lidského života září ranních červánků zaplavuje. — Který panic nebo statečný rytíř do tmavých očí jejích tak z blízka se podíval, že na ně nemohl zapomenouti, nevíme. Kdybychom také směli myšlénkou vkrádati se v úkryt ženských ňader, kdybychme byli mohli za večera, když čárné hvězdy po blankytu se rozsypaly, naslouchati slovům a vzdechům lásky krásné vdovičky, anebo kdyby za dne ňáký bílý obláček byl nám tajnost prozradil, komu nese pozdravení, věděli bychme, kdo a kdy chce zlíbati malinový ret naší šlechtičny z Šiermarku. A po-

*) Někteří udávají, že zemřela teprv r. 1456.

něvadž žádný biblický malíř pohledy zamilovaných očí jejich na pargameně nevymaloval, a starý neužilý kronikář takové světské věci na papír nezaznamenal, ani my to povědíti neumíme a nemůžeme.

Nešťastná Perchta, ubohá vdovička! Co se spolu naplakaly, když jí z Šiermarku nemohla a také nechtěla déle zatajiti city srdce svého. Úsměv blahé milosti častokráte v mráček se proměnil a na čele jejím jako spona nad drahokamy se zavěsil, a slze lítosti hrozily někdy zalíti oheň její lásky. A Perchta ve velikých byla úzkostech. Žalostnila nad ztrátou své jediné přítelkyně a dobré srdce její plné bylo starosti, aby milou hlavičku svou slušně z domu vypravila a věnem obdařila. Však pro krátkost času a pro svůj nedostatek nevěděla, co si počíti, aby výbava před velkonocí byla připravena. Ženich nejspíše že byl netrpělivý a snad také se obával, aby vrátíli se paní její na Mikulov, i nevěsta mu opět s ní neutekla, posílal vzkazy, listy, ano přiměl bratra zamilované vdovičky k tomu, že pro ni poslal čeledína s koňmi, aby již v postě domů se odebrala. Paní nevěstina, chtějíc ji „pěkně odbýti a poctivě, neboť toho dobře zasloužila“, poslala bratru jejímu psanou odpověď: že se jí nezdá, ji jen tak poslati, a že ani pánové z Rožmberka jí tak pustiti nechtějí a zvláště do veliké noci, potom že ji sami domů přivezou.

Za doby, kdy šlechtična z Šiermarku již z Krumlova vyjeti se strojila, přinesl ztížný posel starému pánu z Rožmberka smutnou zvěst, že pan Aleš holický z Šternberka na Křivoklátě ve středu před sv. Benediktem (19. března 1455) smrtí časnou z života pozemského vykročil z že tělo jeho v klášteře sázavském bylo pochováno. — Pan Oldřich

křížem se požehnav, sklonil šedivou hlavu svou na prsa. Dávný, upřímný jeho druh odešel se světa. Vřelá vzpomínka zobrazila mu živě šlechetného přítele za posledních dnův jeho života... Mysl Oldřichova dlela na Křivoklátě u smrtelného lože milého pana Alše, jenž smířil se již se světem; poslední modlitba chvěla zbledlými jeho rty, oko v sloup se obrátilo. Stavený vydral se z prsou vzdech pánu z Rožmberka. A opět křížem se požehnav, aby poslední prokázal službu svému příteli, kráčel pan Oldřich první mezi mnohými za mrtvolou k poli svatému. Již stanul průvod, již odzpívána píseň pohřební, již doznělo kněze poslední „amen", známí a přátelé pohasínali svíce a těžké víko zarachotilo, zavřelo se nad rakví. „Již v Pánu odpočívá. Odešel za synem," pravil pan Oldřich a truchlivé oko jeho pozvedlo se a pohledělo na Perchtu, kteráž po celou chvíli stála jako náhrobní socha vedle otce svého.

Teprv se smutnou zprávou o úmrtí pana Alše dověděla se, že někdejší miláček její, Petr z Šternberka, již před rokem rozžehnal se s životem. — Perchta, jež by byla ráda jedním dechem lásky položila na ústa jeho v oběť život svůj, ničehož o skonání jeho nevěděla, až teprv otec v truchlém zamyšlení slovy: „odešel za synem" prozradil před ní ukrývanou jeho smrt.

Však ani smrt neroztrhala tuhý svazek zvláštního přátelství mezi oběma rody. Byl pan Jindřich jediného po mladém Šternberku zůstalého syna Petra poručníkem.*) Pan Oldřich zůstal také věrným svému milému někdy Alšovi. Přátelství v srdci

*) Petr ze Šternberka, aby rod svůj zachoval, oženil se asi 1450 s Annou ze Švarcenberka. Zůstavil po sobě Petra holického, dědice hradu Šternberka i Leštna. Po smrti Jindřicha z Rožmberka byl Zdeněk

jeho nikdy nevymřelo. A Perchta, jejíž perla lásky v slzách žalu ztopena před okem jejím někdy se vynořila, aby opět v krvi srdce jejího se pohroužila, miláčka svého nikdy nezapomenula. Obraz člověka, kterýž za doby šťastné mladosti ztopil se v duši její, z mysle jí nevymízel, dokud živa byla; vzala jej s sebou do hrobu.

Nejen pánům z Rožmberka zůstala památka obou pánů z Šternberka povždy milou, ale i národ choval otce i syna u vděčné paměti. Po celé zemi šel za zvěstí o úmrtí Alše holického obecný hlas, že byl pravý Čech, muž srdce nezkaženého a mysli šlechetné, jehož vlastenecká činnost byla národu často štítem, jímž se mohl před nepřátely svými poukrýti. A jako o otci v mnohé hlasy lidé mluvili i o synu, a želeli předčasné ztráty mladého bohatýra, jenž nikdy nedíval se tomu nečinně, aby cizinci Němci o české království kupčili i je trhali, a za příčinou tou mnohdykráte rozrazil mečem puklíř svého nepřítele. Otec i syn zůstali vlasti své věrnými až do posledního svého vzdechnutí. Ze srdce jich prýštil se pramen čisté lásky vlastenecké, z něhož druhdy pili nepřátelé naši smrt a předkové naši čerpali život nový. Kosti obou zpráchnivěly, však nad hrobem jich vzešla hvězda slávy, aby zářila na našem nebi slovanském.

Léta 1455, 24. března psal Oldřich z Rožmberka z Krumlova synu svému do Vídně: „Jindřiše, synu milý! Vědětiť dávám, že Perchtu dceru mú

---

konopištský ze Šternberka jeho poručníkem. Větev pánův Holických ze Šternberka přestala kvésti leta 1712. —

a sestru tvú bez meškání doluov po vodě chci poslati do Vídně; protož milý synu! budiž Bohu a tobě poručena, a mluv se panem Hanušem: ať by ty věci již pěkně mezi nimi šly jako mezi manželi, a my se proti němu také chceme míti jako proti příteli, a ať ji domuov pěkně vypraví a vezme odtad z Vídně. A také s ním mluv, že jemu věříme jako příteli což jest smluvil, ať by to tak držal a zachoval, a že dcera má také bohdá má poslúchati jako manžela svého, — a ostatek tobě, milý synu, porúčím, aby to již opatřil, jakž ty najlép umíš. Dočekajž jí tam, neb by to byl velmi veliký zmatek, byť neměla tě tam naleznúti, neb by k žádnému neměla útočiště, aby se ty věci skonaly.“ ꝛc... Pánové z Rožmberka s Lichtenštejnem tedy se smířili. Jakou učinili smlouvu, jakými sliby zavázal se Jan z Lichtenštejna? Připověděl všecko napraviti.

Perchta musela se vrátiti, a jako roku 1452 měla jeti přes Vídeň. S jakou předtuchou vypravovala se na cestu? Kolikráte objala a těšila mladá vdovička smutnou Perchtu? Kolikráte zhlížely se duše jich v slzách lásky sesterské, když se měly rozloučiti? Od zlaté doby svého dětinství žila Perchta se svou družkou jako se starší sestřičkou. Byly jako jedna duše. Láska jich se nikdy nezměnila. Když Perchta hlavu svou květy lásky vyzdobila, kdy šlechtičnu z Šiermarku blažila radost domácí, bývaly jako dva květy na jedné větvičce; však nejen za jarních dnův života zůstaly svoji, i potom když vichr divoký rozbořil jich svatyni a blaho v neštěstí se převrátilo, když oko staré Hedviky křivolakým bleskem nenávisti nad nimi zahořelo a zamračený Lichtenštejn hromy nad nimi rachotil, ani tehdy láska jich se nezachvěla. A nyní *musely* se rozloučiti. Perchta si více nepřála, aby

milá družka déle u ní zůstala; chtěla, aby byla šťastnou. Odejela . . .

Toho času (v březnu 1455) sešel se veliký sněm v Novém městě pod Vídní. Shromáždili se panovníci, knížata a králíčkové, arcibiskupové, legáti i biskupové a mnohých zemí zástupcové, aby si porozprávěli o papežích a koncilích, o císaři a králi Ladislavovi, o válce německých křižovníků s králem polským, o neukončeném sporu království českého se Saskem za příčinou pomezí, požalovali si na časté hádky a půtky mezi německými knížaty, ačkoliv jako na důkaz své snášelivosti a svornosti na začátku zasedání zmařili sami několik dní malichernými hádkami: kteří mají seděti na pravé a kteří na levé straně císaře Bedřicha. O přední a nutné záležitosti, aby sebrán byl voj válečný ze všech zemí křesťanských proti Turkům, kteříž již až na pomezí uherské přes porobené země slovanské se vedrali, mluvili na prázno. Jiří Poděbradský, jenž jako správce království českého také mezi ně 18. března vstoupil, prohlásil se veřejně: že s veškerou brannou mocí lidu českého osobně proti Turku vytrhne, jestli že zjednají a utvrdí koruně české mír se všemi okolními národy. Avšak který panovník, legát nebo arcibiskup mohl se panu Jiřímu za takové upřímné osvědčení také upřímně zaručiti, když papež sám se svými korunovanými a posvěcenými sluhy očekávali jen příhodné doby, aby mohli „kacíře Čechy“ zadáviti? Hrdinská slova Jiříkova nerozohnila císaře ani legáta svatého otce, kteříž žádali na národech krev a peníze, aby takovou křesťanskou pomocí mohli spíše pohubiti a porobiti svobodné národy, nežli pobíti divoké Saraceny. Mír s Čechy nechtěli, spravedlnost k jiným neznali. Žárlili, hádali se,

a když konečně překvapila je z Říma zpráva, že papež Mikuláš V. dne 24. března na věčnost se odebral, odložili válečné tažení proti Turku na budoucí rok a rozešli se.

Na témž sněmě novoměstském dlel mezi mocnými také Jindřich z Rožmberka jako zástupce mocného rodu svého; a nejspíše, že tolikerému panstvu a četné jich čeledi malé Nové město dostatečného neposkytovalo pohodlí, sídlel jako mnozí jiní ve Vídni. „Dočekajž Perchty tam, a budiž Bohu a tobě poručena," píše mu pan Oldřich, jenž více již sobě vážil dcery své nežli prvé, a poněvadž se domníval, že i zeť jeho pan Hanuš jako nejstarší rodu lichtenštejnského za času sněmování ve Vídni meška, aby něčeho se dověděl a s vzácnými pány si pohovořil a pokvasil, připomínal synu: aby s švakrem svým promluvil a „ty věci" dokonal. — Však pan Jan seděl na Valticích, a když mu Jindřich z Rožmberka oznámil, že paní Perchta příchodu jeho ve Vídni očekává, aby ji „pěkně domů vypravil", poslal usmířený a polepšený pan manžel na důkaz své něžné péče (opět jako r. 1452 na Krumlov) několik svých žoldnéřů pro svou choť, aby mu ji na Valtice přivedli. Jakými asi slovy poděkoval mladý pan Rožmberk za takové překvapení švakru svému? jaký obraz nastávající bídy a utrpení rozvinul se opět před okem Perchtiným? — Pacholci valtičtí vrátili se odkud přišli s nepořízenou. A pán Lichtenštejnský, jenž před smrčím soudem přátelům svým pokorně přislíbil: že co smluveno věrně zachová, nadmul se pýchou a hněvem, když čeládka jeho bez paní domů se vrátila. Byl na Valticích, na *svém* statku a od pána z Rožmberka hezky daleko, protož nemusel před odvážným švakrem svým skloniti hlavu a snížiti obočí. A aby věděl, že zastyděti se nechce anebo nedo-

vede, odpověděl mu po svém spůsobu. Pán na Valticích vzdornými a urážlivými slovy německými připomínal Jindřichovi z Rožmberka hanbu a potupu, kterouž ho prý před lidmi a chotí jeho snížil, a vedle toho s výsměchem podotknul: že větší a násilnější nad sestrou vládne mocí nežli manžel sám.

Co se potom dálo? Vrátila se Perchta na Krumlov? kdy odejela opět ku svému manželu? Odpovědíti neumíme. Osudy Perchtiny jsou zakryty po celých pět let tmou nevědomosti. Různé, avšak nespolehlivé došly nás o tom zprávy. Za starších časů trousila se mezi lidmi pověst, že prý byla po dlouhý čas vězněna na některém hradě lichtenštejnském. Písemné památky nezachovalo se o tom žádné; a poněvadž co se povídá, někdy bývá pravdivé a častokráte smyšlené, nemůžeme takovou pověst za jistou ani nepravou zprávu považovati.

Několik německých kvitancí z těchže dob, jimiž Jan z Lichtenštejna přiznává, že mu půlletní sv.-jirský a svatohavelský úrok 50 kop z věnných peněz od pánů z Rožmberka byl zaplacen, neoprávňuje nás, abychom domnění naše vykládali a snad sebe i jiné klamali.*)

---

*) Kdyby vypravování naše založeno nebylo na historických základech, mohli bychom sobě lehce pomoci. Kronikáři, ano i dějepisci a jiní spisovatelé, kteří kdy o „bílé paní“ psali neb se zmínili, udávají: že Perchta z Rožmberka nevrátila se již z Krumlova k svému manželi a že odebrala se na Hradec Jindřichův, aby byla vychovatelkou a poručnicí nezletilých a s Rožmberky spřízněných mladých pánův z Hradce. Někteří pokládají takového jejího na Hradec odchodu rok 1451, jiní 1454 a opět jiní 1456 ano 1473. Ctihodný pater BohuslavBalbín, jenž (na kolik nám známo) nejprvé různé obecné pověsti „o bílé paní“ ve své „historické směsi království českého“ zazna-

Perchta z Rožmberka vyrostla ze stromu pánů „z Růže“ jako ratolest a ku kmenu Lichtenštejnův byla svazkem manželství připoutána. Patřila k oběma rodům. Ačkoliv před okem naším zmizela a my šlépějí života jejího od měsíce dubna r. 1455 až do 1460 sledovati nemůžeme, doplníme přece

menal, uvedl také první mezi všemi historiky naši Perchtu na Hradec Jindřichův již l. 1451. Učenost i věrohodnost jeho bývala někdy na slovo vzata a tudíž zavedl historickým svým omylem skoro všechny ostatní spisovatele. Však každý blud má svou výmluvu. Jakož Balbín Perchtu po smrti její šatem „bílé paní“ hradecké, o níž pověst lidu vypravovala, přioděla, uvěřil po „dlouholeté pochybnosti, rozličném přemyšlování a namahavé práci“ smyšlence své, takž i ostatní spisovatelé, kteříž vzdlužená od něho slova měli za věrnou pravdu, zabloudili bez historického světla ještě dále a vodili po celá skoro dvě století čtenáře za „bílou paní“ na scestí, jež jenom bludička znetvořených národních pověstí slabě osvětlovala a nechutné jich výmysly ještě více zatemňovaly. Abychom převraceli všechny sežloutlé listy všelijakých antikvárních skribentů a obecenstvo žičili prachem nevědomosti mnohých spisovatelů, byla by práce nevděčná a nemilá. Několik nestačilo by archů, aby taková bohaprázdná matenice byla trochu spořádána. „Učení“ spisovatelé němečtí (kteříž od jakživa ohavili a ošklivili historii i národ český před světem.) napsali toho nejvíce. Neznali ani jmen místních a osobních, ano nemohli se ani honositi a blýskati známou „důkladností“ našeho povídavého Hájka. — Historickými doklady napravíme Balbínovo i jiných pochybení, a vyvedeme z omylu všechny, kteříž snad věřili, že Perchta z Rožmberka kdy dlela na Hradci Jindřichově.

Balbín vypravuje: že Perchta za příčinou neštastného svého manželství z Krumlova l. 1451 na Hradec Jindřichův se odebrala a že jí jako moudré paní svěřeno bylo opatrování statkův a vychování sirotků po Menhartovi z Hradce († 1449) zůstalých: Oldřicha, Jana a Jindřicha. A když nejstarší syn Oldřich r. 1452 umřel a mladší bratří jeho později vládli již prý statky svými, nechtěli „starou vychovatelku“ paní

několika škrty péra domácí obraz obou rodin. A třebas nedostávalo se nám bohatých barev, abychom mohli osvěžiti a vyzdobiti děje našeho vypravování, napíšeme aspoň několik chudých poznámek do knihy Perchtinného života na prázdné listy od l. 1455—1460.

Perchtu domů více pustiti. Žila s nimi a umřela prý ve vysokém stáří na Hradci. Jiní spisovatelé udávají, že l. 1454—56 muže svého opustila a konečně někteří, že teprv po smrti svého manžela od r. 1473 na Hradci sídlela. Přes všechna taková různá udání shodují se všichni na tom, že za jejího tam pobytu mladý pán Hradecký sešlý hrad svůj přestavoval, a že Perchta dobrými slovy napomínala a pobouzela pracující lid k rychlé činnosti.

Veškeré zprávy jsou klamné. Horlivý Balbín nevyšetřiv náležitě dokladův dějepisných držel smyšlénku svou za pravdu, a přes všechnu svou ohromnou pilnost a prohledávání archivu měl jen jakouž takouž dějepisnou známost o pánech z Hradce. — Vizmež některá autentická dáta historická. Menhart z Hradce zemřel 1449, 4. února v Říčanech a nejstarší jeho syn Oldřich hned po smrti otcově nastoupil panství statkův a stal se purkrabím karlotýnským, byl činným na sjezdech, sněmích i na poli válečném; měl tudíž svá leta spravedlivá a vychovatelky nepotřeboval. Po časném jeho úmrtí 1452 rozloučili se za kratičký čas s životem i druzí sirotci Jan a Jindřich. A Balbín povídá, že Perchta s nimi sestarala!

Statky hradecké v Čechách spadly dědictvím léta 1453 na pány z Hradce: Heřmana a Jindřicha, kteříž drželi zboží telečské na Moravě. Heřman i Jindřich byli sirotci, otec jich Jan † 1451; máteř Kateřina z Šternberka provdala se později podruhé za Václava Mezeříčského z Lomnice a ovdověla 1455 opětně. Nezletilým sirotkům, jež vlastní matka ošetřovala, byli Arnošt z Leskovce, Zdeněk ze Šternberka a Půta z Otěšic poručníky, první dva byli také někdy opatrovníky dvou mladších synů po Menhartovi z Hradce; statky spravoval Prokop z Vojslavic. Heřman z Hradce † asi 1460 a mladší Jindřich po právu zletilosti vládl brzy po jeho smrti všemi statky. Oženil se čtyry-

Pověděli jsme, jakým svatým ohněm lásky sesterské zhřívala Perchta srdce svého Jindřicha, pověděli jsme, že ho chovala povždy mezi nejdražšími v duši své. Čteme-li její listy Jindřichu z Rožmberka nadepsané, ovane nás dech upřímné lásky, vidíme skláněti se smutnou sestru na prsa bratra svého. Však bratrská láska pana Jindřicha bývala někdy mdlá k upřímné sestře své a srdce

---

kráte, nejprvé l. 1466 s dcerou Zdenka ze Šternberka pannou Alžbětou. Zemřel 1507.

V bohatém archivu třeboňském a jindřicho-hradeckém ani jediné nenajdeš současné zmínky, že by Perchta z Rožmberka byla kdy vychovatelkou pánův z Hradce. Kdykoliv se jednalo od roku 1451—1460 o zájmy sirotčích statků pánův z Hradce počíná listina slovy: „Zdeněk ze Šternberka oc., mocný poručník a obrance urozených pánův sirotkův Hradeckých oc.“ anebo: „Já Arnošt z Leskovce, poručník urozených sirotkův pánův z Hradce“ oc. — Ještě několik slov. Balbín povídá, že i když synové pana Menharta z Hradce dospěli, „stará vychovatelka“ paní Perchta u nich zůstala. Dvorná úklona! Krásná Perchta čítala za těch dob dvacet a několik let a pateru Balbínovi byla starou. A abychom bájku o pobytu paní Perchty na Hradci ukončili, musíme se ještě podívati také na přestavování hradu, o němž němečtí učenci (!) s větší ještě určitostí nežli horlivý Balbín ledacos povídají. Dějepisnými doklady jest zjištěno, že za vladaření pana Jindřicha z Hradce opevněno bylo město Jindřichův Hradec asi 1466 a teprv ku konci 15. věku přestavována byla stará hradní část. Dříve (za živobytí Perchty z R.) nehnulo se na hradě říkaje ani kamenem.

Z dosavadního našeho vypravování a z uvedených dokladův pozná zajisté každý, že Perchta z Rožmberka opatrovnicí sirotčích statkův a vychovatelkou sirotků Menhartových ani Janových nebyla a býti nemohla; ano poněvadž v dopisech svých ani jediným slovíčkem pánův z Hradce nepřipomíná, aniž v listech přátel jejích nebo Lichtenštejnových kdy jaká děje se o nich zmínka, souditi můžeme, že Perchta mladých pánův hradeckých ani neznala.

jeho jako vychladlé. *Snad* rozbouřené doby, kteréž jako mračna i přes jeho hlavu táhly, byly toho příčinou, *snad* kdyby bouře byla minula a jasní nastali dnové, byl by nahradil sestře své co zmeškal, *snad* by byl rytířský jeho duch vypověděl švakru svému boj na život a na smrt, aby ochránil nešťastnou sestru svou. Jiného ospravedlnění neznáme. Uvedli jsme slova ta za tou příčinou, abychom se rozloučili s mladým panem Rožmberkem jako dobří přátelé.

Říšským knížatům německým, císaři Bedřichovi a jiným panovníkům na velikém sněmu novoměstském (1455) shromážděným nezbylo pro plané rokování a osobní žárlení času, aby společné vypravili vojsko proti Turku, jenž po dobytí Cařihradu (1453) ohrožoval již země koruny uherské a hrozil roztrhati hráze i jiných států evropských. Pro sváry, hněvy nevšímali si příliš nešťastného osudu křesťanské říše řecké, kteráž výstražným jim mohla býti znamením, jaká zkáza i ostatní země náboženství Kristova může stíhnouti. Po smrti papeže Mikuláše V. dosedl na stolici Petrovu Kalixt III. Nový papež předvídal a viděl pohromu a hoře, jež přikvačila by i na ostatní země křesťanské, kdyby zbraně spojených národův hrdého vítězného sultána Mohameda neponížily. Protož napomínal panovníky, aby zapomenuli na své vášně a sváry, volal do zbraně národy, aby křižácké vypravili vojsko proti odvěčnému krve křesťanské nepříteli, a aby horlivostí a nezištností svou byl jim dobrým příkladem, rozprodal vlastní klenoty, aby mohl ozbrojiti svým nákladem několik galejí. Však naděje Kalixtova hynula přese všechno horlení a napomínání jeho legátů, kteříž po všech skoro zemích chodili a hlásali kříž proti Turčínům. Několik jen tisícův křížem znamenaných ale chatrně

ozbrojených bojovníkův všelikých národův vypravilo se z jara 1456 do Uher. Král Ladislav svářil se s císařem a jiní panovníci, kojíce se nadějí, že nepřítel křesťanstva příliš pospíchati nebude a že od zemí jich ještě jest velmi daleko, malou měli péči na Turka. Ladislav, jenž k naléhavým prosbám kardinála Karvajala vypravil se 22. ledna 1456 do Budína, aby aspoň království uherské opatřil nějakou zemskou proti nepříteli obranou, sbíral vojsko v zemích svých ale — proti někdejšímu poručníku svému císaři Bedřichovi.*)

Pánové z Rožmberka stáli vždy při králi a někdy králeviči Ladislavovi, začež se jim královskými vděčil výsluhami. I v této strojené válce proti císaři Bedřichovi slíbil Jindřich z Rožmberka příznivci svému přispěti a zamýšlel po úmluvě s králem o sv. Jakubě (25. července) s jízdným i pěším lidem svým proti císaři do pole vytrhnouti. Však děsivé noviny, kteréž do Budína v květnu (1456) přineseny byly: že sultán Mohamed dá se brzy od Kruševce v pochod s velikým vojskem i s ohromnými děly, aby dobyl klíč zemí uherských, srbský Bělehrad, zmátly a převrátily úmysly královy. Ladislav, jenž od 6. února v Budíně meškal, poručiv někdejšímu správci království uherského Janu Hunyadovi ochranu Bělehradu, opustil ku konci května Uhry a pospíchal do Vídně, aby vojsko, kteréž proti císaři sbírati dal, vypravil

*) Příčiny dlouhého záští mezi oběma panovníky, kteréž mělo již již zvrhnouti se v spor krvavý, nemohlo odkliditi napomínání legátův ani prostředkování Poděbradovo. Císař nechtěl korunu uherskou i některé zámky v Uhřích a v Rakousích vydati svému svěřenci, leda za velikou náhradu, a král zase žádal, aby mu císař zaplatil škody, kteréž dědictví jeho poručnictvím bylo utrpělo, a vedle toho stěžoval si do Bedřicha, že hubil poddané královské v Uhřích i v Rakousích.

proti výbojnému Mohamedovi. — 25. července 1456 oznámil král Jindřichovi z Rožmberka, že všecku svou moc proti Turku musí obrátiti. „Protož žádáme a prosíme, což nejvýše můžeme, aby se k tomu strojil, aby s námi proti Turkovi táhl . . .“

Dříve nežli pan Jindřich vytrhnouti a vojska jiných knížat a zemí vypraviti se mohla, přiletěly na počátku měsíce srpna radostné do Vídně zprávy o vítězných bojích křesťanův u Bělehradu a o útěku nepřátel Kristových; a za těmi přišla neveselá zvěst, že hrdinný obhájce Bělehradu Hunyadi nenadále na ránu morovou život svůj dokonal. — Ladislav obávaje se, že nezdarem válečného podniku rozzuřený sultán s bezčetnými opět vojsky brzy se přivalí a o dobytí Bělehradu znovu se pokusí, posílal zástup křižákův za zástupem k Budínu. — 26. srpna 1456 opustil Vídeň a jel po Dunaji do Uher, aby také sám pomáhal ochrániti korunní zemi svou a aby uvázal se v hrady i v města, kteréž někdejší jeho náměstek jmenem královým spravoval a jimi jako svými statky vládl.

Za několik dní vypravil se Jindřich z Rožmberka s lehkou jízdou svou (do půl čtvrta sta koní) za králem. Ranní paprsky sluneční posvěcovaly bílý kříž na svrchním jeho oděvu a zlatily krvavou růži vlající jeho korouhve, když posledního srpna 1456 vyjížděl z bran krumlovských. Poslední byla to chvíle, již ztrávil v rodném sídle svém, poslední válečná výprava, již s malou hrstkou lidu bojovného podnikal. Pospíchal k Bělehradu, aby pomohl obrániti Kristův kříž, aby mečem svým osvědčil starou bojovnou Čechův slávu. Pod praporem rožmberským jeli také do Uher Zdeněk ze Šternberka a moravský pán Hynek Bítovský z Lichtenburka. V polovici měsíce září dostihli krále Ladislava ve Futaku, kamž svolal mimořádný sněm země uherské.

Sněmování prodloužilo se na několik týhodnů, poněvadž pánové uherští pomalu se scházeli, a na čem největší podstata záležela, že synové někdejšího správce země Jana Hunyadiho, Ladislav a Matyáš, kteříž byli drželi ve své moci statky královské, zdráhali se na sněm přijíti. Obávalit se a zvláště starší Ladislav, jenž měl býti vladařem po otci zděděných statkův, že král bude žádati účtův, které otec jeho Jan Hunyadi jako správce země uherské a výběrčí důchodův královských byl nesložil. Když konečně přijel a přislíbil, že všecky zámky královské i pevnost Bělehrad králi v určitém času odevzdá, vytáhl Ladislav se svým lidem branným z Futaku a přistál 8. listopadu k Bělehradu. Krále provázeli kníže Celjský, kníže Ota Bavorský, Jindřich z Rožmberka, Zdeněk ze Sternberka, Hynek Bítovský z Lichtenburka, mladý Kaplíř z Sulevic, Vilím z Lichtenštejna, hrabě Frankipán a drahně jiných pánův. Když král vjel s průvodem do hradu, kdež Hunyadovci měli svou posádku, zavřeli za nimi vrata brány a odepřeli vchodu brannému lidu, Čechům i Němcům. Poděšenému králi omlouval se starší Hunyadovec, že prý po starém zákonu do pohraničných pevností žádný (mimo posádku) ve zbrani puštěn býti nemůže. Rádce králův, kníže Celjský, jenž také vjel do hradu, byl Hunyadovcům nepřítelem. Již proti Janu Hunyadovi spojil se s některými pány uherskými, a nyní měl býti vrchním správcem země uherské. Toho byli mladí synové Ladislav a Matyáš dobře pamětlivi. Pomsta polehtala a závist podráždila utajený jich hněv, aby se nepřítele a soka svého zbavili. I zavraždili jej úkladně 9. listopadu, a zbrojnoši jich odzbrojili a oloupili všechny pány, kteříž s králem byli přijeli. Krále Ladislava střežili ve zvláštní komnatě. Branný lid, jenž před

hradem musel zůstati, uslyšev, co se stalo, chtěl hnáti útokem, aby vysvobodil krále svého. Ladislav však nechtě, aby krev marně se prolévala, poslal k vojsku Jindřicha z Rožmberka se Zdenkem z Šternberka s žádostí a nařízením: aby vrátili se do svých vlastí, poněvadž prý za příčinou zimy a nedostatku vojska válka s nepřítelem Turkem na jinou dobu odložena býti musela. *)

Pan Jindřich, jehož rytířská mysl toužila po bojích s lítými pohany, vracel se všecek odrancovaný z dálných končin do vlasti své. Ani jedinou nemohl podrážditi půtkou vztek Turčínův, ani jediný pod mečem jeho nevykrvácel Saracen. Hrdá hlava jeho poklesla, jel se svým lidem před ostatními křižáky, kteréž vedl Vilím z Lichtenštejna, jakoby utíkal. Pospíchal k domovu . . . Jeli na Vídeň.

Zbožní předkové naši věřili: že jest čas i umříti člověku od boha uložený, někomu v mladosti, jinému v stáří, doma nebo na cestě, a že někdo by nerád a musí a někdo opět by rád umřel a nemůže.

Dalekou jízdou za zimního počasí uškodil si Jindřich z Rožmberka na zdraví. Přijev do Vídně, rozstonal se a z nemoci své více nepovstal. Přes rychlou pomoc a všechno lékařské úsilí dokonal mladý ještě život svůj 25. ledna 1457. Někteří povídali, že se svými kopinníky vypil něco ve víně. Mrtvé tělo jeho do Čech přivezeno ku pohřbu do kláštera vyšebrodského, kdež za velikého pláče a naříkání otce svého, bratří, sester svých a vroucně milované manželky byl pochován. — Mladý strom pánů „z Růže“ uschnul; maličké letorůstky vyrážely z jeho kořene. Zůstali po něm dítky. Choť

*) Výprava krále Ladislava do Uher dle Palackého.

jeho, Anežka z Šaumburku, provdala se později za Michala hraběte z Hardeku. — Kdy a kde dozvěděla se Perchta o časném života skonání svého Jindřicha? kolikráte oči své v slzách ponořila?...

Po smrti Jindřichově ujal se správy domu rožmberského *Jan*. Naznačili jsme v kratičkém životopisu jeho, že neotáčel se stále v kruhu věčně věkův stejné římské politiky; svobodný duch jeho překročil čáru otcem mu vyměřenou, a počínal také vzdělávati úrodné pole národní. Byl po dlouhý čas přítelem Jiřího z Poděbrad. A Oldřich z Rožmberka byl a zůstal věrným synem a obrancem katolického Říma. Nemohli se shodnouti. Časté a nemalé mívali spolu nevole. Panu otci nebylo ani vladaření synovo po chuti. Úmrtím milého syna svého Jindřicha sklíčený a světa omrzelý Oldřich nechtěl býti více na Krumlově. Toužil po samotě. Zachtělo se mu kromě lidí bydliti. Učinil se synem hospodářské narovnání *) a přestěhoval se z jara 1457 na svůj „Děvčí kámen".

O Lichtenštejnech chudé jen můžeme podati zprávy. V rozbroji krále Ladislava s císařem Bedřichem byli pánové z Lichtenštejna po straně Ladislavově. Však za všechen čas nerozmnožili ani neuchránili starou slávu rodu svého na poli válečném — mečem, ani na sněmích a sjezdích — slovem.

Jan z Lichtenštejna ztěžoval velikými platy své poddané; vpadl nepřátelsky do Moravy se svým bratrem Jindřichem Kulhavým l. 1458; svářil se s Vilímem, strýčencem a bratřími, a když bezdětný Vilím z Lichtenštejna při svém z Brna na Mikulov

*) Jan z Rožmberka musel panu Oldřichovi dávati ročně 500 kop grošů českých na obnovení jeho hospodářství a každý rok na půst jej do Prahy dovézti, potravou zásobiti, atd. (Nerad Zder.)

návratu l. 1459*) neznámými lupiči nebo nepřáteli byl napaden a zavražděn, připadly statky jeho právem dědickým Janu, Jindřichu, Kryštofovi a Jiřímu, bratřím z Lichtenštejna. — Stará Hedvika bydlela od roku 1459 na Mikulově, kdež její „sebránek“, o jehož otci ničehož nevíme, byl purkrabím. A „cnostná“ mladší její dceruška Barbora provdala se (asi) 1460 za Jindřicha Streina ze Švarcenavy.

VI.

Pět minulo let.

Roku 1459, někdy v říjnu, poslala Perchta bratru svému, Janovi z Rožmberka, list, jejž opět vkládáme do knihy jejího života. Píše: „Má věc již dobrý díl lépe stojí nežli prvé. Pán Buoh z své milosti jeho úmysl a srdce lásky a víry ke mně obrátil, jakž tomu jinak nerozumím. Milý bratře! prosím tebe, aby vždy k nám poslal pro mé dobré. Nemeškajž, dámť věděti, kterakť Buoh a matka Boží chtěla naší lásce. Psala jsem častokráte s velikú žalostí a tento list píši s velikú radostí.“ Ze slov těch poznáváme zajisté, že za uplynulých zapomenutých dob zoře štěstí sotvy kdy v tmavých zdích hradů lichtenštejnských zasvítilo na tvář Perchtinu, ale že hoře stále zastíralo ji svými stíny. A jaké byly příčiny, že utišila se ve svých žalostech i zapomenula bolestí svých, a naděje že opět podepřela pokleslou mysl její? Ký strážný

*) Dne 2. srpna 1459 usmířili a zapsali se sobě k jednotě, lásce císař Bedřich a král Jiří z Poděbrad. Císař i král přijeli do Brna s velikým průvodem šlechty české, moravské i rakouské. Mezi těmi byl i Vilím z Lichtenštejna.

dobrý duch uzdravil dechem svým duši Jana z Lichtenštejna? Jak omluvíme se před světem, že jsme jej přísnými odsoudili slovy? — Dobré srdce Perchtino mu uvěřilo. Paprsek štěstí počínal si pohrávati se světlem pod stinnou řasou její. Můžeme se diviti, že po tolikerých bídách chtěla býti v domácnosti spokojenou, šťastnou? Šlechetná duše její ráda se usmířila se svým manželem. Dojemnými konejší a prosí slovy nedůvěřivého bratra svého, aby chotě jejího „přátelsky přijal“ a jemu pomáhal, poněvadž „žádné víry ani příznivosti nemá od všech svých bratruov a před nimi se velmi bojí. I prosím tebe jako svého milého bratra, aby jemu v nižádné věci odporen nebyl, zač tě bude prositi, neb tím obrátíte jej v celosti k nám. A prosím, aby jemu na jeho psaní velmi přátelsky odpověď dal, a měj svú snažnost o peníze, učiníš jemu na tom velikú libost, a neměj žádné péče, vyvadí tě řádně. Prosím tebe pro Buoh, ať by na tom k němu nic nescházelo, jakož najdále můžeš, aby se naše přátelství nezrušilo. A taktě ke mně řekl: jestliže se vám líbí, že chce k vám i se mnú přijeti, ale toho mi nekázal psáti. Milý bratře! pošli nám sušených pstruhův, nebtě můj pán mne za to velmi prosil; a měj se k tomuto jeho poslu pěkně. Jestli náš milý bratr kněz, biskup vratislavský *), u vás, pověz jemu naši modlitbu a že bychom jemu byli psali, bychom byli věděli zajisté, že je na Krumlově; a pros jeho, aby k mému pánu také dobré vůle byl pro mé dobré; jakož i tebe prosím, aby tohoto posla bez daruo nepustil, neb se muoj pán naděje, že pro ty dobré noviny,

*) Jošt z Rožmberka byl v únoru 1456 k přímluvám bratra svého Jindřicha i jiných jednohlasně kapitolou i senátem města Vratislavi zvolen biskupem vratislavským. (Eschenloer.)

kteréž přinese o nás, že tím velmi veseli budete a jeho bez darů nenecháte.“ — Můželiž který malíř dovedněji dolíčiti Jana z Lichtenštejna, než jej Perchta prostými naznačila slovy? Vidíš jasně co se s ním dálo a uhodnouti můžeš, co se bude díti. Týž Lichtenštejn, jenž „pro nic na světě toho nemohl učiniti, aby se k choti své laskavě postavil a s ní ochotně bydlel“, týž Lichtenštejn, když se třásl před spravedlivým hněvem bratří svých *), utíká se jako zločinec v náruč ženy své, aby ho zachránila! A Perchta ani jediným nepřipomíná mu slovem nátisky jí někdy činěné a přikrývá ho jako kněžka lidskosti rouchem smíření.

Mohliž pan Jan z Lichtenštejna šťastnějšího najmouti si obhajce? Perchta žádá, prosí bratra svého, aby choti jejímu penězi pomohl, aby ho chránil a zaň se přimlouval; Perchta nezapomíná ani sušených pstruhův a darův, aby pochoutky a lakotnost svého manžela ukojila.

Přes všechnu šlechetnost zdála by se nám paní Perchta a zajisté i Janu z Rožmberka přece příliš lehkověrnou, že muži svému po tolikerém oklamání uvěřila, kdybychom neměli důkazův, jak byla také opatrnou. „Věna mého jemu nevydávejte tak brzo,“ píše bratru svému a „nepronášej jeho dobroty široce, jestliže by se jinák proměnil, neboť jeho máti by ráda zrušila přátelství mezi námi.“ Nebylo však ani staré Hedviky k tomu zapotřebí, čehož se Perchta obávala. Pravdať, že žádný není lstivější a chytřejší nad zlou ženu, ale — pan Jan byl mateří svou jako nejstarší synáček také dobře vychován. Dovedlť na čas

*) Jaké to byly spory, nevíme. Nejspíše, že necitelný a lakotný Jan z Lichtenštejna nezůstal věrným ani bratřím svým.

zakryti duši svou licoměrnou dobrotou, přitoulil k sobě jako opuštěný a pronásledovaný dobré srdce Perchtino, aby po dosažení záměrův opět vrhnouti se mohl s dravou rozkoší na oběť, aby bezuzdnou surovostí opět mohl týrati ženu svou. V hříších okoralé srdce zůstalo tvrdé, vypráhlé a jako rosa utrpených očí nemohla je dříve ovlažiti, takž ani dech lásky a paprsek domácího štěstí nemohl později rozehřáti a k novému životu probuditi ledovou duši jeho. Omluvy nám není zapotřebí.

Roku 1460, na začátku měsíce ledna, zajel si Jan z Lichtenštejna po desíti letech opět na Krumlov, aby důvěrnou učinil s Janem z Rožmberka smlouvu o nevyplacené dosud věno Perchtino. Smluvili se. 13. ledna t. r. slíbil Rožmberk hodnému svému švakříčkovi, že první polovici věna (500 kop grošů českých) ve středu před svatým Valentínem (13. února) a druhou o vánocích t. r. mu odvede. Aby ale manželskou a přátelskou lásku švakra svého lépe upevnil, poslal mu polovici věnných peněz již ku konci ledna, a Jan z Lichtenštejna 4. února jej z takového dluhu vyvětil listem na Valticích daným.

A opět několik listů v knize života naší Perchty zůstává prázdných. Tři uplynula léta. A my nemáme z těch dob ani písmenky, abychom kratičkou podati mohli zprávu, co s Perchtou se dálo. Povinnost však nás k tomu vede, abychom aspoň doplnili letopis rodu rožmberského, na kolik týká se našeho vypravování. Pověděli jsme již, že Oldřich a Jan z Rožmberka náhledy svými politickými i o řádu hospodářském mezi sebou se různili. Každý měl své přesvědčení. Starý, sešedivělý otec hněval se na syna svého, že vzácné rady

jeho neposlouchá a mladý čilý syn zase nemohl s nechtěl podrobiti se bezvýminečně rozkazům otcovým. Hádali a svářili se po domácku. Léta 146[illegible] požádal Jiří král Jošta z Rožmberka, aby z Vratslavě na Krumlov se vypravil a takové různice mezi otcem a synem urovnal. Stalo se 16. srpia 1461. Po takovém usmíření navrátil se pan Oldřich z „Děvčího hradu“ svého opět na Krumlov, jrý ale více ležel než chodil. L. 1462 na den sv. Vitalise (28. dubna) napomenuv syna svého Jana, aby od katolické víry neodstupoval a církev svatou neopouštěl v dobách strasti ani radosti, a povolav k sobě krumlovského faráře Václava, posilnil se tělem i krví Páně, jak kronikář praví, na cestu dalekou. A když duši svou poručil v ruce boží, sestoupil do hrobu. I přiložen k otcům svým v klášteře vyšebrodském.

Píšeme rok 1463, jenž objevuje nám skryté události domu lichtenštejnského.

Mezi bratřími téhož rodu věčné byly spory. Pan Jan jakoby v míru domácím ani žíti nemohl, vyhledával stále příčiny k roztržkám. Nešťastné lakomství zavřelo s jinými necnostmi duši jeho závorou, aby láska k rodině, bratřím nebo lidský cit k bližnímu do ní vlouditi se nemohl. Srdce jeho bylo plné raženého zlata a stříbra. Skrbná ruka jeho přehrabávala a počítala žluťáky, aby žravou lakotu zlatým leskem podráždila a ještě hltavější učinila. Pro své lakomství byl by porobil celý svět a prodal bratry, ženu i s dětmi, jen aby hodně zbohatnouti a obžerný jícen svůj sytiti mohl. Ačkoliv truhlice jeho nikdy nebyly prázné ano často penězi přeplněné, chtěl jich míti ještě více, aby se staří známí s novými spřáteliti a duše

jeho aby nad společnou láskou svých nejmilejších zlaťáků zaradovati se mohla. Ubozí poddaní nemohli ale již platiti. Byliť skoro všichni velikými platy a rozličnými dávkami odrancováni. Musil tudíž někdo jiný pomoci a měšec rozvázati, aby pan Jan mohl si vysypati dukáty. Nevíme pod jakou záminkou a kdy od kterého z bratří svých vzal si na půjčku jistou část červených zlatých s bratrským (arciť že tajným) úmyslem, že mladší bratříček toho na bohu neztratí, když mu více jistiny nevrátí. Přišel čas oplátky. Pan Jan zaříkal se bohem svatým, že platiti nemůže; ale bratříček nechtěl bratru rozuměti. A poněvadž se dukátům od svého hodného pána také nechtělo a věřitel, zapomenuv na lásku bratrskou, dlužníku pohrozil zákonem, dal raději vzdorný Jan z Lichtenštejna některé z nejlepších statků svých bratříčkovi v zástavu k užívání. Nejmilejší a srdci nejdražší byli zachráněni. Pan Jan se zaradoval i potěšil, když víko otevřel a na své milé pohleděl, a zlatouškové byli také rádi, že z pohodlné truhlice do cizích rukou nemusejí vyskákati. Srdce domácího pána bylo by se snad rozstonalo radostí, kdyby lakomost mu byla nenašeptala, že na polích rodí se i zraje zlatá pšenice a dukát že jen si líně hoví ve své truhlici. Co počíti? Srdce cinkalo dukáty a mysl želela výnosných statkův. A k tomu ke všemu připomenul bratříček panu bratrovi, že čas zástavy dochází a nevyplatíli statků svých, že po zákonu v právní stálé jich držení se uváže. — Taková bratrská nevděčnost pohnula Lichtenštejnem velice. Rozbouřená duše jeho viděla stohy obilí, pěkná dřeva lesův a veliký skot v stájích, a — o to všechno chtěl ho bratr, vlastní bratr hanebně připraviti. Pro citlivé, zlatým dolem obtížené srdce jeho byla to rána veliká. Běhal po

nádvořích, komnatách hradu svého a naříkal: že „kdyby mezi židy tolik peněz vzal, byl by lehčeji z toho vyšel“, proklínal a — hrabal se v svých penězích. Každý rozumný člověk bude zajisté domýšleti se, že vzácný pán ráčil smyslu pozbýti a mohl by tomu i uvěřiti, kdyby pán z Lichtenštejna z takového vzteku a ztřeštěnosti náhle nebyl vystřízlivěl. Zrodilať se v hlavě jeho úrodná myšlénka, že jest opět od celého světa opuštěn a bratřími svými pronásledován. Žena jeho mu již jednou z nesnází pomohla a jej vysvobodila, ať to i nyní učiní. I poslal služebníka svého k paní Perchtě s takou řečí: „že se již na to s lítostí rozpomenul, že nad ní neprávě činil a že se již chce k ní tak míti, jakož na to sluší a že jí prosí, aby na to zpomenula, kterak se jeho bratr s ním obchodí a radila a pomáhala, aby zase k tomu zboží mohl přijíti, a že jí chce na to dobrým zpomenúti.“ Perchta odpověděla: „že vždy toho s pokorou a s žádostí čekala, aby se k ní jinák rozpomenul, a když jí toho dal pán Buoh dočekati, že to od něho s velikú vděčností přijímá, a což muože jemu raditi i pomoci, že to chce ráda učiniti a na nic nepomníti, což jí se dálo.“ Takové šťastné odpovědi pan manžel ani se nenadál. A aby ukázal, že laskavé dobroty její umí si vážiti, předstoupil před ni osobně, a jako skroušený prosebník se smutnou tváří, oko s pokorou k ní zvedaje, prosil, děkoval a sliboval. Perchta myslela, že skutečně veliké hrozí mu nebezpečí a protož připověděla rychlou přispěti pomocí. Chovalať po milé mateři své některé klenoty, jimiž se nikdy nezdobila, aby se světu líbila, skrývala je jako svatou památku. Kdykoliv za času svého manželství na ně pohleděla, zdálo se jí, že perly proměnily se v slzy matčiny. Poklekla, aby se za ni

k bohu pomodlila a slzou slzy smáčela. — Vedle bledých perel matčiných měla také ohnivé drahokamy svého Jindřicha a jiné zlaté šperky bratří, sester svých, kteréž jí k svatebnímu byly darovány veselí. Měla je uschované někdy v klenotní komoře na Krumlově a později u pana Jiřika z Kravař na Strážnici *); jen perly ukrývala vždy u sebe. A takové drahé památky obětovala paní Perchta, aby chotě svého zachránila! Neníližto vzácný důkaz veliké její šlechetnosti? Jediný takový její čin zváží všechny dukáty pana Jana z Lichtenštejna. Perchta zastavila své klenoty. Všudy kamkoliv za tou přijela příčinou, vítali a přijali ji dobří lidé s radostí a ochotou nelíčenou, a půjčili jí co mohli na zlatých nebo na listech. Vyplatila zastavené statky. S radou některých přátel a zvláště pana Jiřika z Kravař, jenž toho času jí radou i skutkem býval nápomocen, požádala od svého chotě zástavy městečka Myslibochu, jež bylo ještě věřiteli dluhem zapsáno, a zaručila se je sama vyplatiti, aby jeho důchodů užívati a lidem zase na ty časy platiti mohla tak, jakž se byla zavázala. Porozumí zajisté každý, že paní Perchta nic neslušného nežádala, ani kterého zisku v tom sobě hleděla; chtělať zachovati dobrou pověst svou před lidmi a zachrániti drahé své památky. Pán z Lichtenštejna, jemuž Perchta z těžšího ještě pomoci měla a pomohla („aniž se psáti hodí“ oznamuje Joštovi) přiznal se listem na Valticích (1463) daným, že jest dlužen choti své 563 uherských zlatých (dukátů) a zapsal jí jmenované městečko Mysliboch na dluhy, aby mohly býti splaceny. Zápisné takové listy uložila si Perchta u pána z Kravař na Strážnici

*) Eliška z Kravař byla Perchtě babičkou a Jindřich z Kravař byl někdy poručníkem Oldřicha z Rožmberka.

a vymínila si, aby nikomu vydány nebyly, kdyby umřela, kromě bratřím jejím Janu a Joštovi.

Ačkoliv Lichtenštejn na dobrodiní mu prokázané, sotvy že svými statky opět vládl, zapomínal a přes všechny choti své učiněné sliby sebe nezapřel, vykonala Perchta ještě více nežli jsme pověděli. Bratříček, jemuž byl Mysliboch dán v zástavu, pochválil švekrušinu nezištnost a šlechetnost, ale — požádal jí, aby městečko nevyplácela a za náhradu slíbil jí dáti tolik peněz, aby klenoty své mohla vyplatiti. Perchta vydala všechny vzdlužené peníze, byla opět chudá, nezbyloť jí ani několik stříbrných grošův, aby posla s listy k bratřím svým vypraviti mohla, ale neučinila toho. Šlechetné, obětivé srdce nekoupíš za zlato. Však pan manžel šlechetnosti takové nerozuměl. Dal ženě své za takové „povinné“ služby jísti i píti s potřebu, ano i někdy u jednoho s ní jídal stolu, ale na laskavé, nastrojené jeho tváři zjevila se někdy opět neskrocená surovost a dravé oko nechtělo se více ukrývati před nevinným upřímným pohledem. Záhy, velmi záhy doznávala Perchta, že všemi svými obětmi nevykoupila se z otroctví, že osvědčená její šlechetnost nemohla probuditi a zušlechtiti jeho lidský cit, srdce její pociťovalo, že domácí štěstí nikdy nezavítá přes práh domu jejího manžela. — „Račiž věděti,“ píše bratru Joštovi, „žeť dříve než jsem statky k jeho ruce vyplatila, velmi sliboval mnoho dobrého a jakž to zase v své ruce má, tak mi ve své dobré vůli ujímá a žádné pravé lásky na něm neshledávám, aniž jest čáky k tomu, to rač chutně věřiti; neboť on nic milejšího nemá než peníze, a s těmi se obírá ve dne i v noci, a bojím se, že i naposledy z toho nic dobrého nepřijde. Ale jáť toho neželím ani želeti chci, cožť sem jemu víry ukázala. Pán Bůh buď má odplata.“

Perchta chtěla navštíviti bratra kněze, aby se potěšila a s ním o některých svých záležitostech pohovořila. Lakomý ale muž počítal útraty na cestu a proto ženu neodpustil. Jiřík z Kravař však přece radil, „aby se vzdy k bratru vypravila a naň vznesla některé velmi těžké věci, kteréž nikakž nejsú hodné k zamlčení, a když jí i přislíbil, že jí chce průvod dáti a že jí nic netřeba protráviti,“ prosila bratra svého: „pro pána Boha, račte se mne nevzdalovati a račte své poselství k mému pánu učiniti a s pilností požádati, vím, že toho odpovědíti nebude moci. Pane a bratře! račte zpomenúti na mne bratrskú láskú a v tomto pilnost míti, neb toho na milém Bohu žádám, abych T. M. viděla, neboť mně se to zdá velmi dlúhý čas, jakož sem T. M. neviděla. oc. Také mne prosil, abych V. M. prosila, aby jemu T. M. poslal kuní šubu dobrú i s obojkem připravenú a že jí chce zaplatiti rád a na V. M. toho zaslúžiti; chtěltě zlaté hned poslati, ale bál se nebezpečnosti na cestách, i prosím já V. M. velice, abyste to ráčili pro mé dobré učiniti a což by mohlo najspíše býti, a jestli že to T. M. učiní, spíšeť mě odpustí.“ — Nevíme, zdaliž biskup Jošt švakru svému poslal a Lichtenštejn zaplatil drahý kožich, aby jím mohl pozakrýti bídné hadry svého lakomství.

Zároveň s tímto (31. prosince 1463 datovaným) listem psala také bratru Janovi. Důvěrnými slovy odkrývá srdce své. Utrpením a strastmi umdlená Perchta stýská si opět, prosí a naříká. V slovích jejích lesknou se slze, srdce její chvěje se před novou bouří života. „Milý bratře! Jsem velice zamúcena, že ke mně žádného nepošlete a to ste mi slíbili a psali. Kterak to mám sobě na mysl bráti od vás, že ke mně takú tvrdost máte a vědúce mé siré bydlo, že mne tak zapomínáte;

však jsem toho bohdá na vás neprovinila ani proviniti míním s Boží pomocí než vzdy se k vám zachovati jako poslušná sestra. I věřímť, milý bratře, že se ke mně jinák rozpomeneš, neb věz chutně, žeť těžké a siré bydlo s svým pánem mám a toho žádné čáky nemám, by se to na něm proměnilo jinák, než takú hroznú naději mám, ježto se psáti nehodí. — Věřímť, že nebudeš meškati, abych se s tebú shledala sama, bylo by mi toho potřebí a také bych tě ráda viděla z lásky. Prosím, aby mne neopúštěl oc...“ Odpověděli bratří Jan a Jošt sestře své? poslali k Lichtenštejnu posla s žádostí: aby sestra jich domů se vypravila? Nevíme. Ze všech Janu a Joštovi z Rožmberka tehdy zaslaných dopisův, na něž Perchta v tom listu se odvolává, nezachoval se ani jediný, abychom věděti mohli, zdaž a co bratři pro sestru učinili.

Staré praví říkadlo: „kohož milý bůh chce sobě míti, že vzdy dopustí na něho více neštěstí nežli štěstí.“ Pravdivá li jsou zbožná slova předkův našich, Perchta zajisté byla bohem vyvolenou.

Dne 3. července 1464 učinil pan Jiří z Kravař list „svému zvláště milému příteli a bratru“ Janovi z Rožmberka v tato slova: „Pamatujť, kterak mnohá k tobě o paní Perchtu, sestru vaši, činil sem poselství, znamenitě kterak věci její se pánem jejím jdú a zle stojí oznamuje, jakož i listy časté její vám posílal sem*), v tom nákladu i práce

*) Někdy roku 1464 psala Anežka z Rožmberka bratru svému Janovi: „Muoj milý panúšku! S pravú věrú túžím po T. M. a zvláště po dítkách. Teď posílám listy od paní Perchty, prosím, aby ráčil odpověď dáti což můžeš najspíš, neb posel u mne páně Jiříkův opět čeká. A teď posílám srnu, jakož sem uhonila jedúc domů na cestě.“

nelituje, žádaje, abyste to opatřiti ráčili. Nyní opět kterak pak v nebezpečenství i se dcerú svú postavena jest, z listuov její, kteréž vám teď posílám, porozuměti moci budete, kterýmžto porozumějíce ač sě vám zdá, prosímť, aby o hrdlo i se dcerú nepřišla, to opatřiti račte bez meškání, neb byť to mnú jíti mohlo, slušně jáť bych v tom rád ničehož nelituje, svú pilnost učinil.“ Z upřímných, přátelských slov pána Strážnického vidíš, čeho Lichtenštejn pro Perchtu opět nastřádal. Jakým způsobem chtěl „ctihodný“ muž a otec svou vděčnost a lásku choti, dceři své prokázati? . . . Zločinec zakrývá se rád temnotou. Přikradla se opět stará Hedvika k synáčku svému? Oblizovala opět jedovatým svým žíhadlem kořist svou, aby ji lehčeji mohla pozříti? anebo zamýšlel pan otec a manžel rozhodnější ještě učiniti krok? . . . Má mladým ještě tělem dcerušky a matky její křečovitě trhnouti jed anebo nad bílými jich prsy zalesknouti se ocel a vystříknouti krev? — Paní Hedviko! co jest prospěšnější? . . .

Skoro současně s pánem z Kravař napomínal Erhart z Zelkingu pana Jana, aby ubohé sestry své se ujal a jí neopouštěl. Utrpení Perchtino muselo býti hrozné a bídy veliké až k umírání, když i krevní příbuzný Lichtenštejnův *) připomínal pánu z Rožmberka povinnost bratrskou. Jaká máme vyhledati slova omluvy nebo domluvy? Věděl pan bratr, jak velice sestra jeho jest nešťastnou? Neklamal někdo pána na Krumlově lichými zprávami? Nebyly snad listy Perchtiny, dříve nežli do rukou bratrových se dostaly, opět doneseny na

*) Anna z Zelkingu, manželka Jindřicha V. z Lichtenštejna (1386—1418), byla babičkou Jana z Lichtenštejna a ostatních jeho bratří.

Mikulov? — Na kolik z dějepisných známe pamětí, byl pan Jan z Rožmberka za času svého vladaření vždy horlivým ochrancem naší Perchty. I tenkráte osvědčil bratrskou lásku svou činem. Aby pán Mikulovský zpupností svou déle se neklamal, že s dcerou slavného rodu českého může nakládati v domě svém jako se zbožím, aby nezapomněl, že surovému jeho násilí Rožmberk ještě na odpor se postaviti a je pomstíti může, zaslal švakru svému česky psaný list s německým převodem, kterýmž mu vypovídal přátelství, nevyhovíli spravedlivé jeho žádosti. „Urozený příteli a švakře milý! Víš dobře a svědomě jest, kterak dávno za času dobré paměti otce mého a bratří mých s tebú často mluveno i také skrze posly jednáno o to, což sě sestry mé a manželky tvé dotýče pro její veliké nedostatky a vzdy to až dosavád neopraveno, aniž co platno jest. Jáť bych, to Buoh ví, vzdy rád, poněvadž jsme se spříznili, abychom přátelsky spolu byli, a na toť se podávám na pana Eckartsavara, pana Potendorfera a pana Rugera Starhembergeře aneb dva z nich, zdáliť se na nich přestati, aby oni toho měru mezi námi učinili, a ona aby slušně opatřena byla podle spravedlnosti, tomuť sem rád čím spíše a lépe. Pakliby snad toho učiniti nechtěl, věz, žeť bych se i s přátely svými tomu déle dívati nemohl, by ona tak v posměch býti měla a v potupu i v nedostatcích sobě i nám všem k hanbě. Odpovědi tvé listem prosím při tomto poslu.“ — Pán z Rožmberka takovou spornou věc schválně podal na přátelské a rodu lichtenštejnskému příbuzné smlouvce *) a chtěl na nich přestati,

*) Anežka z Eckartsavy byla manželkou Jiřího, Anežka a Amalie z Starhembergu provdaly se za Jindřicha a Kryštofa, a naše „roztomilá“ Hedvika z Pottendorfu byla jmenovaných bratří i Jana z Lichtenštejna matkou.

aby pan švakr nemohl se před nikým vymlouvati, kdyby snad někdy donucen a mečem z toho musil býti poháněn. — S tímto odpovědným listem poslal také přímluvčí psaní nejmenovanému pánu a prosil ho jako přítele („jenž vždy se za paní Perchtu také přimlouval"), ať by o to konečné jednání bylo, neboť nestaloli by se toho, žeť by déle toho nechtěl trpěti, by se sestře jeho „taková krátkost a nedostatek díti měl, kterýž jest nesla až do té chvíle". — Aby ale Jan z Lichtenštejna nemohl nějakou výmluvou vysmeknouti se přátelským soudcům, anebo aby marnou nekojil se nadějí, že domácí nevoli s panem švakrem dobrým vínem zaleje, nebo že vzdorně se mu vysměje, požádal Rožmberk některé pány české, aby Lichtenštejnu také připomenuli: že oni jako přátelé domu rožmberského tomu déle nechtí dívati se nečinně, aby paní Perchta v stálé trvala bídě a utrpení na posměch a k hanbě svým rodinným i jiným přátelům, a nenapraví-li všech křivd na choti své spáchaných, že jí toho chtí dopomáhati mečem po starém dobrém zvyku rytířském. Takový list podepsali a odeslali: Zdeněk ze Šternberka, Jindřich z Lippého, Jindřich z Hradce, Bohuslav z Švamberka, Dobrohost z Ronšperka, Linhart a Burián z Gutenštejna.

Pán z Lichtenštejna nechtěl ale svých hříchů a nepravostí ani svým přátelům v moc dáti a jim se podati, a protož prostředníkův nepřijal. Co se potom dálo? Postavil se vzdorovitý pan manžel proti jednotě pánův českých, pohrozil jim také on brannou rukou, aby proti němu svého řádu vésti nemohli? Jakých uchopil se Rožmberk se svými přáteli přísných prostředkův, aby sestru svou vysvobodil? — Pramen náš opět zaniká. —

Perchta odešla od svého muže — na vždy. Jan z Lichtenštejna připravil ji o všechno. Rozedral

květ její lásky, pošlapal její cnost, potupil rodné její jmeno a chtěl také odtrhnouti a odciziti mateřskému srdci milované její dítky. Však Perchtě podařilo se přece utéci se na Krumlov s dcerou svou. Syn zůstal u otce.

Doby utrpení minuly. — Jan z Rožmberka vyvedl Perchtu z otroctví a rozvázal její okovy, jimiž byla po dlouhý čas k neštěstí svému připoutána. Radostnější dnové nastávali. Duše její opět se pousmála a utěšila svými známými. —

Z šťastných let, jež Perchta na Krumlově strávila, máme jen skrovničké zprávy. — Posvětila ostatek života svého milému lidu českému. Chodila po krajích, aby radou i skutkem chudým a nuzným pomáhala. Opatrovala sirotky, podporovala chudé. Nazývali ji matkou lidu. A poněvadž ve dny sváteční i všední nosívala vždy šat barvy bílé, jmenoval ji lid také svou „bílou paní.“

Míjela léta.

R. 1467 provdala se Eliška, dceruška Perchtina, o jejíž dobré vychování jako pravá máti pečovala, za svého příbuzného Jiříka z Pottendorfu. — Téhož r. 13. prosince zemřel Perchtin bratr Jošt, biskup vratislavský.

Po několik let vyjednával Jan z Rožmberka s Lichtenštejny, aby sestře jeho některé věci, kteréž byla do domu jich přinesla, vrátili a povinný jí dluh splatili. Zdráhali se, přece ale vydati museli částečně. S penězi však na statcích Steyreku a Myslibochu zapsanými měla Perchta dlouho ještě velký kříž. 1470, 14. února psala, bratru Janovi do Vídně: „Ptaj se za času na odpověď; jestliže by vždy nechtěli k místu jíti, aby ty sě dále mohl s přátely poraditi. A jakož mi píšeš

jestli že bych chtěla, že by mi chtěl některé věci mé s sebú přinésti, tomu bych velmi ráda; a poručila jsem knězi Janovi, když jest pryč jel, aby s synem mým rozmluvil o výplatu i o list na můj dluh, i listy jsem jemu poslala a v těch stojí má žádost: což by sě nemohlo prodati, aby vše bylo s tebú posláno. oc. A syn mi píše: že mi jest dobrovolen všecko učiniti. Věřímť, že mne i v tom neopustíš, ať bych k svému přišla. Pakli by byl syn muoj povolen, tehdy sě jemu v žádnej řeči nezjevuj, aby on sobě skrze to ke mně nelibosti nevzal. A což v těch věcech porozumíš a bylo by potřebí mně věděti, věřímť, že neobmeškáš mne obeslati; pakli by sě zdálo, že by sám co mohl zjednati anebo ode mne psáti, máš toho plnú moc, a pečeť má jest u kněze Jana. A bohdajť se dobře a šťasně vedlo.“ A v jiném lístečku (asi 22. února t. r.) opět: „Jakož mi píšeš: že jsi mú věc již k místu přivedl, toť velmi ráda slyším a jsem velice vděčna tvé pilné práce, a dajž mi pán Buoh ten smysl, abych po všecky časy uměla se proti tobě tak zachovati, jak na to sluší. A s tím buď milému Bohu poručen; a bohdaj se ve zdraví k nám vrátil své věci dobře zjednaje.“ Lístečky ty jsou šťastných dnů krumlovských jedinou až na naše doby zbylou a také poslední vlastní rukou psanou památkou naší Perchty.*)

*) Listy, kteréž Perchta psávala otci, bratřím a svým známým, jsou vedle různých dokladův historických hlavním pramenem našeho vypravování. Originály takových dopisů chová archiv třeboňský; dva listy jsou pro podivání mezi jinými vzácnostmi za sklem vystaveny, ostatní schovány bedlivě mezi rodinnými archiváliemi. Původních dopisů jsme tudíž za našeho na Třeboni pobytu v rocích 1863—64 ani neviděli. Užili jsme pro sepsání naše opisů, jež l. 1828—29 zhotovil a na německý jazyk převedl Jan Kaspar, úřadník

A opět po mladém jaru mračná zima na svět se vracela.

L. 1472 Jan z Rožmberka v nemoc upadl, z kteréž více nepovstal. Umřel 8. listopadu na zámku krumlovském. Deset zůstalo po něm dítek; čtyři synové a šest dcer. Všickni byli ještě nezletilí. Nejstarší syn Jindřich, jenž převzal zprávu statků, byl teprv 16 let stár. Poručníky ostatních dětí byli: Bohuslav ze Švamberka, Jindřich z Hradce a Vilím Švihovský z Riesenberka. —

---

archivní. Takové přeložené listy počal léta 1829—30 třeboňský archivář Aujezdský uveřejňovati v „archivu J. Hormayera“, za jakými příčinami vydání jich neukončil, domysliti se můžeme. — Po desíti potom letech zapůjčeny byly opisy i s překladem ostatních listů k přímluvě svobodného pána Prokeše z Ostenu a známého učence Kopitara, tehdy kustosa dvorní biblioteky panu Arnoštovi z Münchu, jenž léta 1840 listy Perchtiny i přátel jejích uveřejnil chatrným překladem ve své knize „Margariten“ beze všeho ladu a skladu. Přeměnil místní i osobní jmena, aby snad německému uchu spíše lahodila, přeházel nedatované dopisy ze svazku opisů na hromadu tiskových archů, připsal několik nehistorických výkladů — a „bílá paní“ objevila se světu v rouše německém. A přece jest pojednání A. z Münchu nejdůkladnější studií v německé literatuře o Perchtě z Rožmberka!

Původním českým zněním nebyly dopisy Perchtiny dosaváde nikdež uveřejněny. V „Lumíru“ za Ferd. Mikovce otištěny byly výňatky některých listův, avšak překladem z překladu německého. Listy Perchty z Rožmberka byly se svolením jasných knížat ze Švarcenberka uveřejněny Němcem Münchem, potom ale schovávány pečlivě, aby na světlo více se nedostaly.

Želeli jsme častokráte nedostatku dějepisných pramenů, vypravování naše přestati muselo někdy na otázkách, a kdyby zbytky dopisů Perchtiných i přátel jejích šťastnou náhodou nebyly vyneseny na světlo, kdož ví, na jak drahný čas by ještě ležely v prachu zapomenutí. Opisy již jmenovaného Jana Kaspara

Perchta odebrala se brzy po smrti posledního bratra svého do Vídně k dceři své, kteráž v domě lichtenštejnském bydlela.*)

I v cizém městě Vídni získala si svou lidskostí a vlídností přízeň a lásku obyvatelstva. — Zdaž kdy shledala se svým manželem, jenž 1473, 19. července zemřel, zůstává otázkou.

Jací byli poslední jeho dnové, o tom nemáme žádných zpráv. Proč neučinil i „té spravedlivé“ vzdoru? vždyť měl ještě sílu v těle a zboží mnoho. Zabil ho snad hněv jako starou Hedviku sežrala závisť? Křesťanské: „Buď mu pán bůh milostiv“ vytesali na tvrdý náhrobní jeho kámen v kostele „u panny Marie na nábřeží“ ve Vídni.**) Perchta mu zajisté odpustila. Radostný úsměv více se neukázal na tváři její, neboť brzy po úmrtí jejího manžela zlomila smrt i květ života milované Elišky, dcery Perchtiny.

Spor, jejž měla s Lichtenštejny o peníze, trpčil a rušil klid smutné duše její. Jindřich z L. příjmím „kulhavý“, jako vrchní pán statků rodin-

---

zaslal léta 1861 v říjnu důstojný P. Krejčí, farář ve Vollmau u Domažlic, historiografu království českého, a pan František Palacký laskavě je sdělil s námi, za kterouž prokázanou laskavost upřímné vzdáváme díky.

*) Lichtenštejnové sídlívali již 1353 ve Vídni ve svém, potom Lobkovickém domě. Později koupili ještě jiný dům v „panské ulici“.

**) Jan z Lichtenštejna pochován byl ve Vídni v kostele „panny Marie na nábřeží“, kdež mu také blíže oltáře po straně evangelia postaven náhrobek z červeného mramoru s ozdobně vyvedeným starým znakem pánův z Lichtenštejna-Mikulovských a s nápisem německým. L. 1820, když týž kostel pro redemtoristy byl opravován, prodány veškeré náhrobky za lacinÝ peníz jako stavivo. Někteří však milovníci starožitností zachovali opisy náhrobních kamenů.

ných, sliboval vyplniti spravedlivou žádost paní Perchty, ale s vyplněním slibu odkládal, aby platiti nemusel z věnných i půjčených peněz úroků. Prostředníky a pomocníky Perchtinými byli: Jindřich z Rožmberka její synovec, Jarohněv z Úsuší, Rupr. z Walsee a krumlovský hejtman. Několik zachovalo se o vyjednávání takovém německých Perchtou podepsanych listů, jež nejspíše písař Jiřího z Pottendorfu byl napsal. R. 1474 učinila s švakrem svým smlouvu, aby jí věno, obvěnění i ostatní půjčené peníze vyplaceny byly na lhůty určité.

Po vyřízení peněžných záležitostí jako by Perchta i se světem konečný účet učinila a s ním se o všechno porovnala, trávila dny života svého o samotě; neboť i její syn (jehož jmeno v žádných pamětech rodu Lichtenštejnského není ani zaznamenáno) odešel ze světa za otcem a sestrou svou.

Člověk časem však mnohem rychleji stárne zármutkem. Půl skoro uplynulo století co Perchta odevřela víčka zraků svých světlu světa. Více života jejího dohořívala až k rukojeti. Šlépěje její bořily se již do země, pole tmavých hrobů nebylo daleké . . .

Lidé počítali rok 1476 od narození svého spasitele. Zima setřásla s sebe sníh, jaro probudilo se k novému životu. Příroda slavila a zbožní lidé pěli chvalozpěvy vzkříšení. I Perchta čekala svého z života časného osvobození.

V sobotu po sv. Jiří (27. dubna) t. r. učinila poslední pořízení a opatření o všem statku svém a odevzdala je vlastní pečetí svou ztvrzené purkmistru, rychtáři a radě města Vídně s žádostí, aby přiložený dlužný úpis Lichtenštejnův na 1500 dukátů a zástavní list na ves Vilberštorf jedině k rukoum plnomocníkův jejich: hejtmanu

země rakouské pánu z Maidburgu a jejímu zeti Jiřímu z Pottendorfu vydány byly.*) Bohužel, že neznáme znění kšaftu, abychom věděli na koho v poslední chvíli odkazem pamatovala. Zajisté že vděčné srdce její svých věrných milých nezapomenulo, duše její v hodince poslední ještě zaletěla do milé vlasti své, aby se rozloučila se svým dobrým lidem českým a aby požehnala svému národu . . .

Po strasti- a hořeplném dnu života blížila se noc, aby sobě odpočinula ode všech běd a trápení.

Přirozená smrt jest dobroditelkou utrpených, opuštěných lidí všech. S jasnou tváří hleděla jí Perchta vstříc. Na rtech jejích klečel bohudík. Ve čtvrtek před nalezením svatého kříže 2. května 1476 vyvedla ji smrt z života.**) Nevíme, kdo jí k věčnému spánku ušil košili, kdo ji z přátel k hrobu doprovodil. Ani po smrti s manželem svým neodpočívá. Pochovali ji do staré lichten-

*) 1476, 10. května zmocnil Jiřík z Pottendorfu, nejvyšší češník země rakouské, služebníka svého Petra Krempla, aby na místě a jmenem jeho a hraběte Mich. z Maidburgu a z Hardeka, od rady města Vídně přijal kšaft někdy urozené paní Perchty z Rožmberka a z Lichtenštejna; a 12. května t. r. vyznává týž Petr Krempl, že poslední pořízení paní Perchty s některými ještě listy v zapečetěné skřínce od městské rady vídeňské skutečně byl přijal. A téhož také dne stvrzuje Mich. purkrabí z Maidburgu a hrabě z Hardeka, že mu odevzdány byly Petrem Kremplem kšaft s jinými ještě listy někdy urozené paní Perchty z Rožmberka a t. d. Listiny tyto i s úřadním přípisem Perchtiným najdeš v městském archivu vídeňském.

**) V archivu kláštera „u Skotů“ ve Vídni: liber epitaphiorum Scot. fol. 136. — Někteří historikové pokládali rok a den úmrtí Perchty z Rožmberka až 1499, 27. listopadu, ano za nedávných ještě dob ukazovali na Hradci Jindřichově pokoj, v němž prý paní Perchta zemřela (!).

štejnské hrobky v kostele panny Marie „u Skotů“ ve Vídni, a postavili nad tělesné její zůstatky náhrobní kámen mramorový s *německým* nápisem: „Léta Páně 1476 ve čtvrtek po svatém Marku evangelistu zemřela urozená paní, paní Perchta z Rožmberka, choť urozeného pána, pana Jana z Lichtenštejnu a na Mikulově.“ Nevíme kdy a která svatokrádežná ruka zrušila a odnesla její náhrobek.*) Hrob její byl a zůstal až na naše doby zapomenutý a světu neznámý. Žádný nad hrobem jejím se nepomodlil a slzy neuronil. Za svého života opuštěna byla od svých a po smrti odpočívá mezi cizím lidem, jehož jazyka ani dobře neznala.

* * *

Na kolik nám bylo možné převraceli jsme bedlivě listy z knihy života Perchty z Rožmberka, abychom slabě aspoň nastínili vznešený obraz duše její. Vypravovali jsme blažený sen její lásky, ucítili jsme mrazivý dech jejího manžela, úkladná zamihla se nám v stínu ruka staré Hedviky, marnou nerosily se oči Perchtiny slzou, když srdce její nevšímavostí a lhostejností přátel tolikráte až do krve bylo zraněno. Veliké bylo hoře, veliké utrpení, jež s obdivu- a pamětihodnou vytrvalostí po patnácte let snášela. Poznali jsme její žaly, kteréž lidem projevila, nespatřili jsme ale slzy a neslyšeli její modlitby, s nimiž před bohem jen pokleknula.

Kdykoliv béřeme listy Perchtiny do ruky a oko naše spočine na mrtvých písmenkách, vidíme věčně mladé srdce její, zobrazí se nám dlouholetou

*) Kostel „u Skotů“ byl v předešlém století znovu vystaven.

bídou nezmořený její duch, jenž paprsky svými stále ozářoval šlechetnou duši její. Kdybychom vypravovati a vypočítávati mohli i její dobročinné skutky, objevily by se nám ještě nové ukryté vděky duše její, — ale pamět chudého lidu nezaznamenává dobrotivost a lidumilnost na pargamén ani na blánky papírové; vděčný lid odkazuje vzpomenutí drahé mu osoby svým synům a dcerám jako duševní dědictví.

Památka „matky lidu, bílé paní“ nezanikla. Utrpený český lid zachoval dobré její jmeno přes všechna století až na naše doby. Stíny života jejího zmizely, duše její vzata byla do nebe, ale láskou k lidstvu zasvěcené srdce její zůstalo ukryto v srdci národa. —

Báje a pověst o „bílé paní“.

V bájích slovanských ukryty jsou duševní poklady starodávných předků našich. Básnivá slova báje líčí pravěké doby a objevují kouzelný tisíciletím zakletý svět mysli naší. Vidíš nebetyčné hory, skleněné vrchy se zlatým hradem, slyšíš rozprávěti stromy i zvířata, oko tvé ztápí se v hlubinách živých vod a hledá zlatou rybku, divíš se mládenečku, jenž ubíjí hrozného draka, a vejdešli do některé chatrče, zaráží tě pronikavý křik macechy a dobré srdce tvé cítí lítost nad ubohým pastorkem. A nad tím nade vším klene se nebe vysoké se svými hvězdami, bledým měsícem a lesklým sluncem, jež osvětlují mravenčí život smrtelníků a ozařují říši nebešťanů, kteříž někdy sestupují se svých svatyní na zemi a ukrývají se v šumících lesích, zelených hájích nebo studánkách, aby dobrým pomáhali a zlé lidi potrestali. Báje naše svítí se jako ranní červánky nad zapomenutým věkem, abychom aspoň viděli z mlhy dávnověkosti vystupovati bohům zasvěcené hory, modrati lesy, lesknouti se svaté vody, abychom částečně poznali dětinský věk předků svých. Seznámíšli se blíže s drahými těmi zůstatky a je-li oko tvé bystré a duch vnímavý, poznáš, že národní báje slovanské jsou prastarými zbytky náboženských názorů předků našich, že ukrývají velikou pravdu matky přírody i mravouku jejího syna — člověka.

Hravá obraznost našich bájí baví se nejraději s přírodou, neboť žádný z evropských národů nezdružil se s ní s takovou láskou jako národ slovanský a dávní Řekové. Příroda byla národu slovanskému matkou. Všechen názor o božstvu zakládali předkové naši na ctění přírody, jako matky všeho přírodního blahobytu národa. Člověk, dítě přírody, rád vrací se k matce své, aby mu zobrazila záhadné a myslí lidskou nepostižené pravdy a zákony.

Slovan zdravým rozumem přisuzoval silám přírodním podobné úkoly, jaké sám vykonával. Jaký vedl život na zemi, jaký panoval řád společenský mezi národem, takový také názor utvořil si myslí svou o veliké síle přírodní — bohu svém. Jako rodina, družstvo, obec i stát od věkův zpravoval se vždy starostou, vladykou nebo knížetem, takž i věřil v jednoho boha nejvyššího, pána všehomíra, jenž nad ostatními jemu pokrevními bohy panoval.*) Takovým starostou bohův, kteryž všem ostatním z jeho krve pošlým synům a dcerám vládnul, byl prabůh „děd“ a jeho pramáti „bába“,**) kteříž sídlíce nad výšinami nebeskými, byli duší všehomíra.

Člověk, jenž myslí svou utvořil si bohy své a učinil je všemohoucími a vševědoucími, viděl je všude. Slyšel boha svého v hromu rachotícím, viděl ho v sršivém hořícím blesku, věřil, že dešť i rosa jest vláha jich nebeská, vzduch že jest dechem božským, obrazotvornost lidská ukrývala

*) Pokolení lidské (i příroda), aby nevymřelo, omlazuje se syny, dcerami, protož také museli míti „děd a bába“ pro zosobnění úkonův přírodních děti, aby obdoby prabohů omládly.

**) Kořen slova „bába“ a „děd“ tají v sobě význam výsosti a vznešenosti.

bohy v hájích, lesích, na polích, ve vodách i v tiché domácnosti.

Bohová všechna jmena vyčísti a činnost jich vyměřovati nemůžeme, pozornost naši obracíme jen k prámáti bohův „bábě".

Prabohyně bohův všech „bába", kteráž bydlela ve vzdušných výšinách nebeských, rozestřela se dechem svým — vzduchem, po zemi, po nebesích a po světlém ráji.*) V nadzemské říši její rodily se duše lidí, když nebesa větrem se hnula, v její vzduchu, jenž spojoval nebe se zemí, poletovaly duše zemřelých, ona odnášela duše dítek v rajskou ochranu, „bába" otvírala také klíčem nebeským — bleskem — neviditelný někdy ráj, obcovala blahodárnými skutky s lidmi jako člověk, byla předkům našim vtělenou přírodou, ochranitelkou lidu. V letě dokvétala a dozrávala dechem jejím příroda, chodila po polích, ukazovala se v studánkách, a v zimě, poněvadž všechen život rodinný soustřeďuje se v domácnosti, navštěvovala přadleny, ač se jevila častokráte jako zimní bohyně zlou a nevrlou. Jako pravá zeměmáti — bohyně blaha pozemského — ctěna bývala po celý rok nejrůznějšími spůsoby i nazývána jmeny rozmanitými.

Nejslavnější — zeměmáti „bábě" nebo „bílé paní" **) — zasvěcené hody byly dvanáctidenní vánoce, jimiž pohanští naši předkové nový začínali

---

*) Staří Slované dělili vesmír v trojí svět: v dolejší nebo zemi, v hořejší či nebesa a v neviditelný ráj, jenž byl za nebesy a pod zemí a někdy jen jako v okamžení posvátném otvíral se zrakům lidským.

**) Pohanští naši předkové nazývali každého boha „světlým, bílým", poněvadž ve světlém ráji, nebi sídleli, když ale křesťanstvím původní význam světlého boha počínal mizeti z paměti, jmenovávali jen ty „světlými,

rok. A největším svátkem vánočním byl štědrý večer, u některých národů slovanských dosaváde „babí večer“ nazvaný.

Od vánoc nový život počínal. Paprsky sluneční, delší dnové, vladaření zimní bohyně „báby“ ukončily. Proto také naši pohané bájili, že v půlnoční hodinu štědrého večera staré zimní slunce jako na cestě své se zastavuje a do světlého ráje, svého domova, se navrací, aby omlazené opět se vrátilo a rajským světlem svým pěstovalo do budoucnosti dary přírody. Proto také říkávali naši staří, že o štědrém večeru nebe i země se otvírá a pokladů svých zbožným lidem udílí, že pod sněhem kvete příroda a t. d. Až podnes ukazujeme hodným dětem zlaté prasátko — odblesk světla rajského, nebo zdobíme světnice ratolestmi zelenými, stavíme na stůl k hodům upravený stromek zelený, zavěšujíce na něj ovoce nejkrásnější a osvětlujíce jej nejskvěleji, zveme přátele k hodování, udílíme chudým darů, dáváme i zvířatům z nejlepšího, dáváme zemi, větru, vodě, ohni svou potravu, aniž bychom věděli, že tím slavíme světlost, blahobyt obecný pohanského ráje, že obrazíme nadějnou štědrotu matky přírody, již omlazené slunce, dítě „zeměmáti“ k novému životu ze spánku zimního brzy probudí. A poněvadž o štědrý večer půlnoční zastavuje se slunce hodinou, aby si

---

bílými“ bohy, kteříž lidem dobře činili. Všelidská jest báje, že bohyně země — zeměmáti — lidi navštěvuje a s nimi vždy po některý čas jako člověk žije. U nás a u Rusů zoveme ji „bába“ nebo „bílá paní“, Poláci „Dziewana“, Lužičané „Dzivica“, Litvíni „Žemenyle“, Řekové „Demeter, Gaia“, Římané „Ceres“, Němci „Holda“ nebo „Perahta“ a v ostatní střední Evropě známa jest jako „daemon meridianus“.

K vylíčení *bohyně* „báby“ užili jsme bájeslovných studií J. Hanuše.

jako odpočinulo, oddychlo a nového rajského lesku na další cestu nabylo, věřili naši staří, že věčný čas, jejž podle slunce měřili, také zastavuje se a za mrtvé chvíle té, kdy čas svou nešel dráhou, že minulost stýká se s neznámou budoucností; i povídali si, že v půlnočních, svatvečerních hodinách svět mrtvých, totiž minulých osob i věcí, kteréž ve vzduchu oblakovém poletovaly, setkávají se s budoucími ještě nenarozenými. Obrazná mysl slovanská vídala za noci té zemřelé své příbuzné, národní své hrdiny, krále, zbořené své chrámy, hrady, města atd. Toho památkou jest naše prorokování osudů lidských, předvídání budoucích událostí i čarování o štědrý večer.

O vánocích byla naděje, že mladé slunce probudí ztuhlou přírodu k novému životu, velkonoce byly již svátky omlazené matky přírody „zeměmáti“ *) a o letnicích nebo o zelených svátcích bohyni „bábě“ také zasvěcených stalo se vše skutkem. Světlá noc vánoční proměnila se v jasný den letničný. Spící v sněhový rubáš zahalenou přírodu probudily již slunečné paprsky, báječný květ vánoční pod sněhem vyklíčil, vyrostl v zelenou bylinu, klas bohatý, sněhy proměnily se ve vláhy nebeské a padaly jako dešť a rosa na zemi. Smutná, bledá, dřímající zeměmáti, kteráž za dnů vánočních častokráte si s dětmi — dušemi lidskými — hlasem vichřice zakvílila, sestoupila z výšin

*) Jarní svátky velikonoční počínaly „velikým, bílým či zeleným“ čtvrtkem. Jako o vánocích ukazoval se i za posvátných dnů velkonočních ráj lidem věřícím. Proto také vidí báječná mysl až dosud o pašijový týden v podzemí — světlo rajské — hořeti peníze a poklady, a na velký pátek vymetávají lidé ratolestmi zelenými své světnice, atd. V Polsku, někde i v Čechách známé jest velkonoční pečivo „báby, bábovky“.

nebeských na zemi a proměnila se v „letnici“, „děvanu“, „rusalky“, kteréž věncem z polních květův hlavy své zdobívaly. Když však úrody polní lidská ruka byla sebrala, chodívala zeměmáti „bába“ smutna po polích, přicházel již čas, aby opět ukryla se v zimní říši svou. I vznesla se po svých vlákenkách, kteréž si byla napředla (babí leto), do vzdušných výšin svých, aby opět s jinou podobou mezi lidi se vrátila.

Několika těmi slovy ukázali jsme, jaký povšechný bájeslovný význam spojovali předkové naši s bohyní „bábou“ nebo „bílou paní“, a jaký pojem i podnes bájeslovím se vysvětluje.

Pověděli jsme již, že obraznost lidská viděla bohy své všude. A poněvadž zbožná mysl předkův našich učinila bohy své nesmrtelnými, neumírali nikdy navždy, žili v paměti národa i tehdy, když nové náboženství z neznámých krajin přinešeno bylo do země naší. Vděčný národ nechtěl zapříti bohův svých, kteříž mu dobře činili, národ nechtěl přijíti nového boha, jejž mu *nepřátelé* cizím slovem a mečem vnucovali. Když však *slovanští* přišli pravdozvěstové křesťanští a bratrským vyučovali lid jazykem, obracel se národ. Staří bohové jakoby síly neměli, aby opřeli se novému bohu, jenž na jich místa dosednul, byli překonáni. Lid počal věřiti v boha nového; úcta, svatá hrůza před bohy starými mizela. Mnozí byli přesvědčeni slovem, jiní po příkladu také uvěřili. Veliká však část zůstala po dlouhé věky věrnou bohům svým. I když nový strom náboženství křesťanského v hájích někdy bohům zasvěcených již byl vyrostl, ukryli nevěřící s věřícími své bohy za větve, listí a květy nauky křesťanské a zasvětili jmena jich na horách, v lesích,

řekách, potocích, nížinách i v srdcích lidu. A šiřitelové křesťanství i se svatou církví tomu také rozuměli. Vidouce, že zbožná, tisíciletím usvěcená mysl lidská nepodrobí se na obrat slovu ani meči, a aby pohané spíše přivykli novému učení, přispůsobili křesťanské své svaté dávným bohům pohanským.*) Svatyně pohanské přestavěny nebo přeměněny v chrámy křesťanské, v hájích a lesích, bohům zasvěcených stavěny kláštery, na kopcích kostely, kapličky, hody pohanské proměněny v kalendáři v svátky křesťanské, a vznešené druhdy názory o bytostech pohanských znenáhla znetvořovány. V příslovích, pořekadlech, pohádkách, písních národních vidíš, jak změnily se někdy vznešené pojmy v obludy a potvory, i na stavbách domů svatých poznáš někde ještě známky doby pohanské.**)

Báje, kteráž obrazila náboženský názor nebo pojem síly přírodní, křesťanstvím přeměnila se, nebo i částečně v zapomenutí přišla a zbytky

---

*) Srovnej bájeslovný kalendář s církevním a shledáš zajisté, že ctění našich svatých a světic, od nichž obyčeje i pověry dluží se svou moc zázračnou, jsou zbytky dávných zapomenutých obřadů pohanských.

**) Podotýkáme jen, že význam bohyně „báby“ přešel za časů křesťanských na staré ženy, kteréž někdy šířily a pěstovaly náboženství nejhorlivěji i bývaly věštkami a lékařkami. Za naší doby mluvíme o čarodějných, kořenářských a jiných prorokujících babách s pohrdáním i viníme je s úsměchem, že jsou ve spojení s čertem, za starodávna však (a u Bojků až podnes) takového rozdílu u významu nebylo. Babu takovou rozeznáváme od „báby“ nebo „babičky“, pomocnice při porodu. — Na vížkách kostelních uzříš ještě leckdes pohanský symbol kohouta, atd. Věže chrámu týnského v Praze připomínají stavbou svou (jedna širší, druhá štíhlejší) báječné bytosti „bábu“ a „pannu“; podobně mariánský kostel v Krakově.

svými vtělila se v pověst, již zachovali lidé v různých obrazích. Obecná báje rozšířena bývala po celém národě, byla tudíž povšechnější, obecnější nežli pověst, kteráž vždy jen o některé události nebo osobě na jistém místě vypravována a potom teprv rozšiřována bývala.*) Takovou změněnou, znetvořenou bájí jestiť naše známá pověst o „bílé paní“. Z báje obecné přešla „bílá paní“ v pověst rodinnou. Dobroditelka celého národa stala se ochranitelkou rodin některých.

Pověst o „bílé paní“ známa jest skoro po celé Evropě. O žádném zjevu v 17. a 18. věku tolik se nenamluvilo i nenapsalo. V Čechách, na Moravě i v Slezsku, na Rusi, v Polsku, v Paříži, Lyoně, Kodani, Londýně, v Štokholmu, v Berlíně i jinde, všude viděli „bílou paní“. V palácích i chýších lidu mluveno a bájeno o zjevu „bílé paní“, kteráž prý z hrobu vstala, aby jako věšťka a ochranitelka lidí, zvláště ale některých rodů, navštívila pozemčany. Učení i neučení tomu věřili. Ačkoliv pověst taková velice byla rozšířena a lidé na sta rozličných povídaček jako svatou pravdu o „bílé paní“ nebo „paní Perchtě“ si vypravovali, až i mnozí spisovatelé dějepravnými a theologickými rozpravami se hádali, zdali duše „bílé paní“ jest v očistci či v nebi, přece žádný nevěděl, jaký bájeslovný ukrývá pověst výklad. Starší spisovatelé nedovedli otevříti brány pradávných dob báječných, aby seznámili nás s tajemnou bohyní nebes i země, aby vysvětlili s dostatek bájeslovný význam „bílé paní“. Všichni starší spisovatelé i lid svými rozprávkami zakládali pověst o „bílé paní“ na domnělé události historické, neznali báje pohanské.

*) Někdy bývá pověst a báje přetvořováním smíšena, že těžko je rozeznati.

Jako v báji jeví se nám „zeměmáti — bílá paní“ — po celý rok v různých podobách a vždy s jinými jmeny, takž i pověst mění podobu i jmeno „bílé paní“ podle toho, kdy a kde se zjevuje. — Někde ji jmenuje pověst „dobrotivá panna Lída“ nebo jen „panna Lída“, jinde „bílá žena“ nebo „divotvorná panna“, opět jinde „smrtonoška“, na některých místech „Libuše“ a „Šárka“, anebo konečně jen prostě „bílá paní“. Někde mají dvě i tři „bílé panny“ či „paní“. *) — Abychom líčili všechny zjevy, vypravovali všechny mezi lidem roztroušené pověsti o „bílé paní“, přesahovalo by rozměr spisu našeho. Ukážeme jen, na kolik staří spisovatelé a lid spojili pověst o „bílé paní“ s Perchtou z Rožmberka, vypravovati budeme sny lidu z dávných let o „bílé paní hradecké“, či „paní Perchtě“ na Krumlově a na Hradci Jindřichově, kdež byla jako doma.

Počněmež. Někdy vidína s tváří přívětivou, s pěkně upletenými a květy vyzdobenými vlasy, nebo s živým věncem na rozpoutaných kadeřích, jindy zase jevila se s okem zasmušilým v bílých šatech s bílým vdovským závojem, nad nímž bílé vlály fábory.**) Někdy rychlým po chodbách zámeckých pospíchala krokem, jakoby nějaké domácí věci vyříditi chtěla, i odmýkala a zamýkala klíčem svým pokoje zámecké; jindy opět pomalým, vážným kráčívala krokem. Pozdravilli ji někdo, poděkovala a také pozdravila poctivě, vážně jako

*) Skoro ve všech velkých hradech v Čechách, na Moravě a v Slezsku najdeš „bílou paní“.

**) Někteří viděli „bílou paní“ v bílém oděvu jen tehdy, když zvěstovala zjevem svým událost radostnou (na př. narození), předpovídalali úmrtí nebo jinou smutnou novinu, byla černě nebo poločerně přistrojena, někdy jen s černýma rukavičkama.

matrona, a na důkaz uctivosti hlavu a oči k zemi sklonila. Hlas její prý slyšán býval jako vání větru tichého.

Takovými povšechnými rysy kreslí pověst „bílou paní“ na Hradci Jindřichově, Třeboni, Krumlově a Telči. Poněvadž ale zjev její na chodbách a v kobkách starých hradů těch jen zakmitnul se před námi, otevřme pomalu dvéře tiché komnaty na hradě krumlovském a pohlédněme, jak léta 1539, když Petr Vok, poslední z kmene Rožmberků ratolest, hlídán býval jako děťátko svými chůvami, přicházívala „bílá paní“ vždy v půlnoční hodinu k malému Petříčkovi, aby si ho pochovala a pomilovala. Schoulila se do koutku a na kolébku starostlivým pohlížela zrakem. A když nočním bděním umdlené chůvy podřimovaly a děťátko zaplakalo, přiskočila, aby kolébáním dítko konejšila, anebo na rukou svých pohejčkala, zulíbala, zavinula a spící opět uložila. A když dojemným spůsobem s děťátkem se rozloučila, zmizela, aby opět druhou noc se objevila. Chůvy, kteréž první návštěvou „bílé paní“ hrozně se ustrašily a dosti nadiviti se nemohly, znenáhla uvykly nočním „paní Perchty“ obchůzkám, o níž tolik toho již byly slyšely, a poněvadž viděly, že jako pečlivá máteř děťátko opatruje, také jí v ničem nepřekážely. Po některém čase nová chůva k hlídání malého Petříčka byla zjednána. Ponejprv když noční, jí neznámou návštěvu, byla uzřela, nevěděla prý co leknutím počíti. Z rána radila se s ostatními chůvami co by činiti měla a zařídala se, že až duch se opět objeví, dítě mu z rukou vytrhne, neboť její péči jestiť svěřeno, „my jako jeho ochranitelky jsme zodpovědny, naší jestiť povinností je před každým chrániti.“ I bděla za noci a s myslí neohroženou čekala chvíle půlnoční. Když dvanáctá odbíjela

hodina, seděla opět „bílá paní“ v koutku schoulena a na kolébku starostlivým pohlížela okem. Děťátko zaplakalo. A když velmi něžným spůsobem do své vzala dítko náruče a je hejčkala, přiskočila žárlivá chůva a dítě z rukou jí vyrvala. Přísným zrakem pohleděl na ni duch a hrozebným promluvil k ní hlasem: „Odvážlivá! věziž, že pokrevní jsem příbuzná tohoto dítěte, mně nejspíše sluší je ošetřovati. Neukážu se zrakům vašim více, přece ale děťátko mé opatrovati a chrániti budu.“ — Po slovích hrobovým hlasem pronešených, přiblížila se ke zdi (na které straně kolébka stála) a když nad ní bílou rukou svou učinila kříže znamení, rozevřela se zeď a „bílá paní“ zmizela. Stěna se zavřela a „paní Perchta“ vícekráte vidína nebyla u malého Petříčka. — Když prý Petr Vok z Rožmberka za pozdních již let svého života se dozvěděl, v které stěně „bílá paní“ byla zmizela, poručil, aby zeď ta probořena byla. I nalezen v tajném za zdí sklepení poklad veliký, jejž předkové jeho byli uschovali.*)

---

*) Podobnou poněkud pověst vypravuje si ruský lid: „V jisté vsi žili dva mladí manželé šťastně a blaženě. Radostné očekávali chvíle. Měli synáčka. Však žena, kteráž dítěti život dala, zemřela. Ubohý vdovec plakal, naříkal, nejvíce ale trápil se nad osiřelým nemluvňátkem. Kterak je měl živit, kterak odchovat bez matky? Najal mu starou ženu za chůvu. S dítětem ale dály se divné věci: celý den plakalo bez ustání, nepřijímalo žádného pokrmu a nedalo se ničím ukonejšit. Jakmile však nastala půlnoc, dítě utichlo, jakoby ho ani nebylo a spalo tiše, pokojně. „Co to asi je s tím dítětem?“ mudrovala stará chůva. „Musím bdíti tuto noc, abych to zvěděla.“ Učinila tak a o půlnoci spatřila, kterak se dvéře pomalu otvírají a někdo se krade ke kolébce. Dítě leželo tiše, jakoby bylo kojeno. Druhou i třetí noc pozorovala stará žena totéž, i pověděla to otci. Otec svolal ihned své příbuzenstvo a radil se

Z Krumlova musíme s pověstí na Hradec Jindřichův.

L. 1604 roznemohl se pan Joachym z Hradce, poslední svého rodu mužský potomek. Nemoc byla nebezpečna, žádný však nedomníval se, že by již umříti měl. Za jednoho večera slyšel jeho zpovědník kněz Mikuláš Pistorius klepání na dvéře. Otevřel, před očima jeho zamihl se a stál bílý duch. „Neotálej, světla nehledej, mám svítilnu," pravila „bílá paní". Řekla, dechla na sklo svítilny a pokoj i chodba byly krásně osvětleny. „Pojď za mnou!" pravila a již lehkým krokem pospíchala před kněžem zpovědníkem až ku dveřím komnaty nemocného pána z Hradce. Světlo uhaslo, bílý stín zmizel a kněz zpovědník vstoupil do ložnice. Čeleď, kteráž hlídala svého pána — spala. Pan Joachym z Hradce v posledním byl tažení. Páter jezovita zaopatřil umírajícího svátostí poslední.

Od těchto časů *dobrá* „bílá paní" jakoby se byla změnila.

Statky pánův z Hradce spadly dědictvím po úmrtí pana Joachyma na Vilíma Slavatu *), jenž

---

s nimi co činiti. Usnesli se na tom, že příští noc ve světnici ukryti budou pozorovati, kdo to chodí k dítěti. I učinili tak, aby však na tajemnou osobu posvítiti si mohli, ukryli světlo pod hrncem. O půlnoci opět otevřely se dvéře a někdo kradl se ke kolébce — dítě umlklo. V tom sundali hrnec se světla i spatřili — nebožku matku v rubáši pohřebním u kolébky klečící a k dítěti se sklánějící, jakoby je kojila prsem svým. V týž však okamžik, když světlo po světnici zabřesklo, vzchopila se matka nebožka a pohlédnouc smutně na dítě své, odešla. Všichni byli na chvíli jako omráčeni, když pak ke kolébce přistoupili — dítě bylo mrtvé."

*) Pověstný Vilím Slavata pocházel ze starožitného, někdy vzácného rodu panského. Ačkoliv vychován byl u víře „bratří" českých, stal se již v 25. roce věku svého

velikým byl příznivcem pověstného řádu „tovaryšstva Ježíšova“. Již za živobytí posledního pána z Hradce počali se jezovité na Hradci Jindřichově hnízditi; za vladaření však bohatého dědice, jejž pochlebníci po roce 1620 „otcem vlasti“ nazývali, byli „patres“ jezoviti na statcích hradeckých druhou vrchností. A poněvadž jezovité od jakživa

katolíkem, aby oženiti se mohl s jedinou dcerou bohatého pána, Adama z Hradce. Nadarmo napomínal ho starý, poctivý otec Adam listem ze dne 22. července 1572, jejž čteme v tato slova: „Vilíme, synu, někdy mně velice milý! již pak mne převelmi zarmucující! Z povinnosti otcovské pominouti jsem toho nemohl, tebe otcovsky napomenouti, abys na všemohoucího pána Boha pamatoval a od poznané pravdy, v níž jsi ode mne a od paní mateře tvé veden byl, neodstupoval... Ach, milý Vilíme! co ty mi k těmto starostem mým přehroznou a velikou starost činíš a mne dřívěji času do hrobu přivedeš, domníval jsem se, že ty nad jinší děti mé mně k starosti mé k všelikému potěšení budeš, a tuto se již, nastojte! jináče vynachází, všudy zde v Praze i jinde v Čechách ten hlas jde, že jsi od poznané pravdy odstoupil a těm nešlechetným nástrojům ďábelským, jezovitům se svésti dal, což, jestli že to tak jest a že jsi to učinil, přeběda tobě! a kýž jsi raději, jak jsi se narodil, v koupeli umřel, nežli jsem toho na tobě dočkati měl, že jsi od poznané pravdy odstoupil. Pro Bůh tebe prosím, nezavozuj duše své pro nějakou světskou libost, nezarmucuj mne, otce tvého, paní mateře, tvé bratří a sestry a jiných množství přátel tvých, nedopouštěj na sebe zlořečení hrozného — s pláčem tobě z veliké srdečné žalosti psaní píši . . .“ Vděčný pan syn zapřel nejen víru předků svých, ale i otce svého. Léta 1608, v outerý po sv. Bartoloměji žádal otec, Adam Slavata, prosebným listem obecní starší města Hradce Jindřichova za podporu, aby na stará svá léta nouze trpěti nemusel. Vilím Slavata, jenž roku 1602 Lucii Otilii z Hradce, dědičku několika panství, pojal byl za manželku, o bídě otce svého jakoby nevěděl. — Vilím Slavata zůstal od svého na víru katolickou obrácení zapřilým odpůrcem náboženství pod obojí, strany národní. L. 1618,

v dobrém byli spojení s čerty, anděly i všemi svatými, a nebe i peklo stále jim bylo otevřené, aby po své vůli lidi tam posílali, musela i „bílá paní“ jich poslouchati. Až dosaváde mluvívala „paní Perchta“ vždy jen česky, poněvadž ale všechno české páchlo kacířstvím, naučili ji páni jezovité latinsky. Léta Páně 1628 provolal báječný zjev ponejprv hlasitě a zřejmě: „Veni, judicare vivos et mortuos“ (přišla jsem, abych soudila živé i mrtvé). Aby však takový úřad jí svěřený správně vykonávati mohla, musela se vedle latiny ještě jiným věcem přiučiti.

Jezovité chtěli býti pány duší lidských, proto také poroučeli lidem, *jak* mají věřiti. Na takovou „samospasitelnou“ cestu do nebe ukazovali malovaní, ze dřeva vyřezávaní svatí svými zázraky, andělé přiváděli ovčičky zbloudilé, čert hrozil neposlušným lidem peklem, voják posílal zatvrzelého buřiče do nebe mečem nebo ručnicí, „ctihodný“ páter jezovita zaháněl českého kacíře za hranice nebo do vězení a tichá, dobrotivá někdy „bílá paní“ nadávala a házela po lidech, kteříž nebyli dobrými katolíky, kamením. A za času války třicetileté tloukla vojáky švédské pěstí, stáhla je častokráte s postelí, vláčela jimi po zemi, shazovala je se schodů atd., poněvadž proti katolickým

---

23. května vyhodili jej stavové království českého jako odbojníka a rušitele veřejného pokoje oknem z hradu pražského do příkopu. (Až dosaváde uslyšíš v některých krajinách slova: „Dám ti jednu, že poletíš jako Slavata“). — Zemřel 1652, 19. ledna u jezovitů ve Vídni, kamž schválně před svou smrtí se odebral i pochován v habitu jezovitském na Hradci Jindřichově 25. února t. r. Posledním pořízením svým nařídil, aby po jeho úmrtí v 30 dnech tři tisíce mší, jednu po 30 krejcařích počítaje, za duši jeho slouženo bylo.

bojovali. Švédové, kteříž s vítěznými svými zbraněmi protáhli velikou část Evropy, chudáci prý nevěděli co počíti, až jim ňáký dobrý katolický měšťáček poradil, jak můžou se ubránit bez mečů i halaparten neviditelnému nepříteli, atd.

Nezdvořilost naší „bílé paní", jakou projevila proti všemu domácímu řádu a starému zvyku národnímu k cizím hostům, pánům Švédům, omluviti musíme velice slušným zase chováním, jakéž „ctihodným" jezovitům povždy prý ukazovala. Všem lidem, bohatým i chudým, zjevovala se „bílá paní" bez opovídání, členům řádu tovaryšstva Ježíšova musela ohlašovati svou návštěvu lehkým zaklepáním na dvéře, jakož jsme již slyšeli léta 1604 při úmrtí pána z Hradce. — Na kolik nám pověst vypravuje, předpovídala „paní Perchta" zjevem svým smrt jen lidem rodu vzácnějšího, poněvadž ale páni jezovité povoláním svým také byli vznešenými, veledůležitými osobami lidstva, zapřísahali se lidu, kdykoliv smrt některého takového pátera měla se světa odklidit, že viděli „bílou paní". A za všechny takové věrné služby, kteréž pánům jezovitům po dlouhá léta byla konala, přece nebyla slušně odměněna. Snad něčím se prohřešila? Nevíme a povědíti neumíme, proč mnozí jezovité se o to hádali, zdali „paní Perchta" jest duchem dobrým nebo zlým a proč odpadlík Vilím Slavata ji do očistce odsoudil, kdež prý tak dlouho trápiti se musí, dokaváde zámek jindřichohradecký v rozvaliny se nerozpadne anebo lidskou rukou zbořen nebude. První jestiť povinností dobrého křesťana pomáhati ubohým, proč „vysokorodý" pan kanclíř, smutné paměti, jako horlivý katolík se o to nepřičinil, aby ji z trápení vysvobodil? Přálť příliš sobě a miloval pohodlí. —

V 16. i v první polovici 17. století zjevovala se „bílá paní“ zrakům lidským beze všeho příjmení, někdy jen také nazývána „paní Perchta“;*) od druhé však polovice věku 17. povýšena do stavu šlechtického s příjmím „z Rožmberka“.

Známý spisovatel Balbín, jenž za svého v Hradci Jindřichově pobytu častokráte také slýchal, že „bílá paní“ na zámku jako stín smrti se zjevuje, nechtěl tomu jako učený člověk hned uvěřiti, dokavád by věrohodnými svědky o tom nebyl přesvědčen. A takových byl velký počet. Kuchaři, pekaři, hlídači, žoldnéři, ano i vrchní hejtman všech slavatovských panství Samuel Carolides, upřímný a pravdomluvný pán a hradní kaplan, Jiří Müller, všichni se zařínali a přísahou i dosvědčovali, že „bílou paní“ viděli. A když konečně také se přesvědčil a „bílou paní“ uviděl, ptal se lidí a lidé jeho: *kdo* jest „bílá paní“? Po dlouhém hledání v archivech a bádání historickém odkryl páter Balbín světu tajemství, že duch „paní hradecké“ jest zemřelá někdy Perchta z Rožmberka, kteráž prý jako vdova na Hradci Jindřichově sídlela. A poněvadž zbožná paní Perchta jako manželka Lichtenštejnova utrpením svým za živobytí dosti se kála, proto potřásá poctivý vlastenec Balbín nad výrokem kanclíře Slavaty a jiných jezovitů velmi učeně hlavou a dokládá, že jen kněžským žvatláním „bílá paní“ na tak dlouhý čas do očistce byla zaklena. Jak by mohla taková dobrá, bohabojná,

*) Pověděli jsme, že bohyně „bába“ slula u Němců také „Perahta“, kteréž jihoněmecké jmeno v jižních Čechách zdomácnělo, jakož zase některá jmena bohův slovanskych zobecněla v krajinách německých. — Již staré pořekadlo české dí: Chodí jako Perchta (Můra), v Budějovicku nazývají ji také „Poroutku“, v Slanaku „Paruchtu“ atd.

horlivá katolička, kteráž za dnů života svého velikou byla dobroditelkou lidu chudého, býti po 200 letech ještě v očistci?*)

Balbín proměnil „bílou paní“, o níž pověst lidu v Čechách i v jiných zemích bájila, v šlechtičnu Perchtu z Rožmberka, a všichni spisovatelé, kteříž slovům jeho uvěřili, snažili se mozolovitými dokázati důvody, jakými cestami přišla paní Perchta do Vídně, Berlína, do Francie, Anglie, Švédska, do Ameriky atd. **)

Zvláštní kapitolou pověsti o „bílé paní hradecké“ jest „sladká kaše“,***) kteráž od nepamětných

*) Někteří spisovatelé, kteříž k dokladům Balbínovým odpověděti nedovedli, aspoň pochybnost svou projevili: že prý by sotva výpověď takovou byl učinil, kdyby byl věděl, že i nekatolíkům se zjevuje. — Mnozí „učení“ kněží i nekněží „spisovatelé“ opět domnívali se, že ačkoliv prý Perchta choti svému byla odpustila, nemohla přece do smrti své zapomenouti bolestí i trápení, jakýchž byla zakoušela za čas svého manželství, což prý jako dobrá křesťanka měla učiniti. A taková nezapomenutelnost jedinou prý jest skvrnou cnosti její, a za takový hřích (!) bylo jí uloženo, aby se kála a pokání očistcové aby vykonávala denními a nočními obchůzkami.

**) Z Čech, Moravy a Slezska, kdež podle Balbína a jeho „učených“ vrstevníkův jen spřízněným s pány Rožmberky rodům „bílá paní“ se zjevovala, zabloudila do Francie prý proto, poněvadž Jindřich a Petr z Rožmberka zahynuli smrtí tragickou jako bojovníci v bitvě u Kresčaku 1345 na poli francouzském; a poněvadž Rožmberkové dobří byli přátelé Habsburků, navštěvovala „bílá paní“ residenci vídeňskou, odkudž zase dostala se přes moře do Londýna, Kodaně a Štokholmu. V Berlíně ukazovala se od r. 1561, kamž prý si zajela na svatbu Vilíma z Rožmberka atd.

***) „Sladkou kaší“ jmenovávali předkové naši hody chudině strojené, kteréž kaší s medem (oblíbenou u Slovanů krmí) končívaly.

časův na hradě jindřicho-hradeckém na zelený čtvrtek chudým téhož panství i všem pocestným, kteříž toho dne do zámku byli přišli, rozdávána byla. Osm, někdy i devět tisíc lidí častováno bývalo chlebem, solí, houskou, rybou, hráchem, kaší s medem a pivem. Žádný neznal původce národní takové hostiny po jmenu, aniž dovedl udati čas, kdy a proč byla založena. Častojmenovaný Balbín byl l. 1656 požádán, aby vyskoumal původ „sladké kaše“. Přes všechno však prohledávání archivu hradeckého nepodařilo se mu stopy nalézti. Aby ale přece něčeho se dozvěděli, svolal hradecký tehdy pán Ferdinand Slavata nejstarší lidi z celého okolí, aby se jich otázali: zdali a co od svých otců a praotců byli slyšeli o původu sladké kaše? Všichni zvučným prý odpověděli hlasem: že „bílou paní“ hody takové byly založeny. A poněvadž podle domnění Balbínova „bílá paní“ byla Perchtou z Rožmberka, nemohl tudíž žádný jiný býti neznámým dobrodincem chudých, nežli nešťastná choť Lichtenštejnova, kteraž byla prý vychovatelkou mladých pánův z Hradce a tamtéž prý umřela ve stáří vysokém, oplakávána poddanými všech panství rožmberských a hradeckých jako jich matka a dobroditelka. Dokazovalli Balbín současníkům svým, že „bílá paní hradecká“ jest duchem Perchty z Rožmberka, musel také zjistiti nějakými důvody, kdy a proč „sladkou kaši“ založila. Aby pravdu slov svých „učenému“ světu a lidem zřejmě ukázal, vyprávěl všeliké podrobnosti z jejího života, kteréž z úst lidu byl slyšel. Paní Perchta prý na Hradci Jindřichově jako dobrá hospodyně o všechno se starala. Od rána až do pozdního večera chodila po hradě v bílém oděvu s zavěšeným svazkem klíčův, napomínajíc čeleď hradní k činnosti, dohlížela do špižíren, chodila

s ženci na pole, aby z úrody polní nic na zmar nepřišlo. A když prý pan Jindřich z Hradce zámek svůj přestavoval, byla vrchní dohlížitelkou stavby, a aby poddaní větší chuť měli ku práci, slíbila jim, že po ukončení stavby jim vystrojí „sladkou kaši“ a že na památku jich píle a oddané věrnosti ku pánu svému taková hostina i potomkům jich po všechny časy budoucí dávána bude. Někdy pozdě na podzim se stavbou byli hotovi, paní Perchta vedle slibu svého dala vystrojiti hostinu; poněvadž prý veliký byl počet pohostěných, odbýváno hodování pod širým nebem. Když ale těžké mísy s pokrmy na stoly byly přinešeny, počaly padati vločky sněhu na kouřící se jídla a rozveselený lid. Taková nepohoda rozmrzela starostlivou hospodyni a aby zima rozmar hodujících vícekráte překaziti nemohla, prý ustanovila, že pohostění takové na časy budoucí vždy na zelený čtvrtek odbýváno býti má. A takové založení „sladké kaše“ utvrdila na pargaméně svým podpisem a pečetí. „Pokoje bych v hrobě neměla, kdyby některý z pánů hradeckých opomenul nebo schválně zanedbal pohostění chudých,“ bylo prý v listině napsáno. Brzy potom zemřela. Na tolik Balbín a jiní.

Upozornili jsme již v historickém našem vypravování na klamné doklady, kterýmiž jištěno, že Perchta z Rožmberka na Hradci Jindřichově kdy meškala, ukážeme také, na kolik jest nepravdiva domněnka Balbínova o založení „sladké kaše“.

V posledním pořízení Adama z Hradce (l. 1529 v outerý po sv. Lukáši) čteme: „Co se krmení chudých na zámku hradeckém v zelený čtvrtek každého roku *podle v tom starodávného obyčeje* dotýče, o tom takto zvláštně a mocně tímto listem a kšaftem porúčím a řídím i dědice budoucí a všecky potomky své k tomu vysoce a pilně zavazuji:

aby toho nikterakž neskládali ani toho jak a čím změňovali, než tak to přece *podle obyčeje starobylého, kterýž jsú předkové moji a zvláště pan otec můj,* dobré paměti, i já zachovávali, každého roku to držíce a tak se v tom zachovávajíce též nyní i v časích budoucích věčně, tak aby ani v tom čest a chvála pánu Bohu všemohúcímu od té chudiny těch živých obrazů nikterakž měněna ani umenšována býti mohla. Pakli by kdokoli z dědicův a budoucích nebo potomkův mých to kdy rušiti anebo toho jak jináč umenšovati chtěl anebo chtěli, mocně poroučím: aby král tomu každému týž statek, panství hradecké, všecek odjíti a v něj se uvázati a jeho jako svého vlastního užívati mohl a moc měl, však též bez ublížení toho krmení chudých."

Kšaft Adama z Hradce dostatečným jest důkazem, že „sladká kaše" zajisté již dávno před úmrtím naší Perchty „podle obyčeje starobylého" rozdávána byla, neboť Adam z Hradce byl synem pana Jindřicha z Hradce, jenž žil současně s Perchtou z Rožmberka, tudíž by zajisté „krmení chudých" *starodávným* nenazval obyčejem, a také by předkové otce jeho „sladkou kaši" byli udíleti nemohli, jakž v kšaftu psáno.

Vidíš, na kolik Balbínovi vydařilo se historické bádání o „sladké kaši". — Poddaní panství hradeckého pověděli nám dvěma prostými slovy více nežli „učené" a napudrované spisy 17. i 18. století.

Častování chudých v zelený čtvrtek na Hradci Jindřichově sahá původem svým zajisté do dob pohanských.

Bohové jsou obrazem národa, jeho ducha, poněvadž si je mysl lidská sama vybájila a podobné jim přidělila božské práce, jakéž člověk vykonával na zemi. V báječné mysli Slovanů byla tudíž země

jako odleskem nebe a ráje, v nichž bohové stále sídleli a na zemi bývali jen jako návštěvou. Zbožná však mysl ráda by je byla viděla ustavičně mezi národem a proto také stavěli si na zemi hrady, rajhrady, aby v jich chrámech i hájích bohové jako v ráji stále bydleli. V župních hradech takových scházívali se staří Čechové v zasvěcené bohům dny k obětem, kvasům a radovánkám.*) A poněvadž rozdílu stavův mezi nimi nebylo, a všichni byli jako svoji a sobě rovni, napodobovali národními svátky nejvyšším bohům a zvláště bohyni „zeměmáti, bílé paní“ zasvěcenými radosti, rozkoše rajské a nebeské na zemi. Že při takovém na počest bohyně úrody zemské a zvláště polní vystrojeném hodování oblíbené jídlo u Slovanů, obilná krmě „kaše“ na stůl byla podávána, snadno domysliti se můžeme. Jakož až podnes zřejmé toho máme důkazy. O štědrém večeru, někdy velikém hodu „bílé paní“, jest dosud kaše (jahelník) svátečním jídlem v Čechách, v Polště, na Rusi, Litvě atd.; taktéž na veliký či zelený čtvrtek, zeměmáti také zasvěcený, jídávají na vesnicích kaši s medem (v městech housky jidášky); podobně o letnicích za starých časů v každém domě stála na stole v posvátném koutě světnice připravená kaše s medem, aby každý příchozí jí požívati mohl s hospodářem; nyní píkají hospodyně koláče, pročež se také svátky koláčové nazývají.

Slyšeli jsme již, jak dlouho ještě udržovaly se obyčeje pohanské, když víra Kristova v Čechách již se byla rozšířila, i že církev křesťanská při-

*) V 10., a až do 13. století bývalo u nás v obyčeji, že kníže, král navštěvoval v jisté svátky výroční hrady župní a držíval v nich hody se svou družinou i hostiteli, při kterých rozdával lidem chudým dary, potravy, nápoje ze zásob hradních.

spůsobila svátky své hodům pohanským. Jako pohanští naši předkové slavili o štědrý večer nový příchod světla slunečního, kteréž ze zimního spánku probouzelo přírodu, aby opět rostla a lidi živila, takž oslavujeme nyní narození Kristovo, jenž novým učením osvítil a k novému přivedl životu světa národy; a jako naši pohané velikým či zeleným čtvrtkem, hody velkonočními, oslavovali úplné vzkříšení zelené již přírody, kteráž hojnou slibovala úrodu, takž i my křesťané světíme památku z mrtvých vzkříšení Krista Ježíše, jenž po smrti své vešel do zaslíbeného nám života věčného. Pohanští Slované, chudí i bohatí, hodovali v zelený čtvrtek ve svých rajhradech, a my křesťané oslavujeme památku poslední večeře Kristovy umýváním noh a darováním, častováním chudých, aniž bychom snad věděli, že tím pamatujeme nejen na učení křesťanské o lásce k bližnímu, ale také na rovnost lidskou, jakáž byla za pravěku mezi Slovany. *)

Takovou vzpomínkou někdejších hodů na počest „bílé paní“ vystrojených, bývalo rozdávání „sladké kaše“ chudým, kterouž upomínku za prvních dob víry křesťanské v Čechách přeměnili horlitelé nové

*) Anežka, vdova po Kunšovi z Potvorova, kteráž někdy 1210 s družinou svou byla vypravila se do Palestiny, aby navštívila hrob Kristův, darovala l. 1204 klášteru plaskému některé vesnice (kteréž byla od Drslava l. 1193 svým vlastním stříbrem za živobytí svého manžela vykoupila) a ves Vladimiř k tomu způsobila, *aby z jejího důchodu dostatečně opatřili na večeři Páně chudé a přichozející.* — L. 1487 učinil měšťénín kouřímský poručenství, aby ze dvoru jeho Vilmanic bylo vydáváno deset kop grošů platu ročního *„na krmení chudých, na lázně topení, na sukno chudým.“* — Léta 1636 odkázala „slovútná matrona paní Alžběta Berherová z Berherštejna, měšťénínka města Plzně, na památku svou i přátel svých milých, cechu sladovnickému 400 rýnských, aby do jednoho sta let vedle

víry na památku poslední večeře Kristovy. — Kdo „sladkou kaši“ na Hradci Jindřichově byl založil, zůstává tmou nepaměti pokryto. *)

Zbývá ještě starodávní kaplička, kterouž kronikáři a pověst také přivlastnili Perchtě z Rožmberka.

Na třetím nádvoří hradu jindřicho-hradeckého, skoro nad hlavní někdy branou **) nachází se kapla „bílé paní“. Vstup po třech schodech z velké předsíně někdy pokojů paní hradeckých a otevři starožitné dvéře malé svatyně, kteráž v 14. někdy

---

jiných skutků milosrdných *každoročně 12 lidí chudých v zelený čtvrtek nakrmeno bylo.*“ — Adam Rodovský z Hustiřan, plnomocník na panstvích Jindřicha hraběte Šlika, v zelený čtvrtek (od l. 1636—48) lidu chudému vždy úpravných krmí přistrojiti dal a po vykonaném umytí noh sám posluhoval.

*) „Sladká kaše“ rozdávána bývala na třetím velikém nádvoří v zámku. Jídla podávána z veliké kuchyně v tomtéž nádvoří oknem širokým, jehož rámy kámenný dosud tvoří kříž. Léta 1782, 16. listopadu „krmení chudých“ dekretem kanceláře dvorské vyzdviženo a náhrada za ně (570 zl.) nově založenému ústavu chudých přidělena. Od těch dob kuchyně chudých zůstává pusta. Ani jedenkráte nepohostilo veliké ohniště na kamenných zádech svých veselý prýskající oheň, jenž někdy plamenal v lidském srdci láskou k bližnímu... Nejen na Hradci Jindřichově bývala „sladká kaše“ rozdávána, ale i na jiných místech. Na př. v Strakonicích, kdež dosaváde ukazuje se v starém hradě kamenný stůl, na němž bývala lidem podávána. „Na Hradišti“ u Holomouce bývalo na zelený čtvrtek „sladkou kaší“ častováno na sta a sta chudých atd. I v německé pověsti (Jak. Grimm) najdeš doklady, že „bílá paní“ na věčné časy ustanovila, aby chudina byla častována a že prý se zlobí, kdykoliv hostina taková bývá opomenuta. Ze všeho opět vidíš, že „sladká kaše“ Perchtou z Rožmberka založena nebyla.

**) Brána hlavní byla původně vystavena slohem byzantinským. Dva krásné točité sloupy držely kulaté klenutí, kteréž v 14. století v gotické bylo přeměněno.

století byla vystavěna. Zlatá a červená růže malých čtyrhranných oken ozářuje a mění světlo denní, jež do svatyně malovaným proniká sklem, v posvátné pološero. Malý vidíš oltářík s vyřezávanými obrazy „zvěstování panny Marie“, „narození Ježíše Krista“ a dvěma soškami svatých, před nimiž někdy denně klekaly paní hradecké, aby v tichých svých modlitbách lidmi rušeny nebyly. Ohlédnešli se po stěnách, spatříš nad vchodem a po obou stranách oltáříčku malované, zlatem ozářené obrazy Marie matky Kristovy, před níž modlí se vždy jedna panna v zlatotkaném oděvu a po straně evangelia vyobrazeny jsou ještě tři klečící matrony v černém obleku. Podobizny to paní a panen hradeckých, kteréž Jindřich z Hradce asi 1500 při obnově kapličky udělati dal. Znaky na modrém hvězdnatém klenutí i pod každou osobou namalované svědčí, že tři černě oděné paní jsou manželky Jindřicha z Hradce: Alžběta ze Šternberka, Anežka z Cimburka a Markyta z Glauchova, a panny v zlatotkaném oděvu že jsou z domu hradeckého. Nejspíše že znak, jejž Joachym z Hradce v 16. století s podobiznou své choti, Anny z Rožmberka, přimalovati dal, svedl Balbína a jiné, že kapla „bílé paní“ byla svatyní Perchty z Rožmberka.

Pověděli jsme, že i před Balbínem mluvilo se o „bílé paní hradecké“, avšak vždy bez udání jejího jmena. *Snad* jmenoval lid panství hradeckého Markytu z Leuchtenberku, kteráž léta 1349 jako vdova po Janovi z Halsu provdala se za Jindřicha z Hradce a r. 1364 opět ovdověla, také „bílou paní“, poněvadž velice byla dobročinnou a jako vdova také bílým odívala se šatem. Vystavění kapličky spadá asi do polovice 14. století, jestiť tudíž pravdě velice podobné, že kapla „bílé paní“ založena byla zbožnou Markytou z Hradce, kteráž

po smrti svého manžela veškeré věnné jmění své odkázala (l. 1365) klášteru sv. Kláry v Krumlově a stala se také t. r. jeptiškou téhož řádu, kdež po několika letech zemřela. Současníky svými považována byla za svatou. Kdyby kapla nebyla 1500 nově přestavena, snad bychom se shledali i se znakem Markyty z Hradce.

Na tolik jest asi pověstí, kteréž spisovatelé a po nich lid vypravoval o Perchtě z Rožmberka. Ze všeho vidíš a sečísti můžeš, na kolik obrazí se pověst o „paní Perchtě“ v báji o „bílé paní“. — *Báječná* „bílá paní“ měla ve své ochraně duše mrtvých, bývala ctěna jako bohyně zimy (smrti) i jara (života), *v pověsti* zvěstovala lidem v bílém nebo v černém obleku narození či smrt člověka; *v báji* opatrovala duše ještě nenarozených lidí, odnášela dítky v rajskou ochranu, otvírala bleskem (klíčem) neviditelný lidem ráj, *v pověsti* byla ochranitelkou dítek, svítila na cestu umírajícím, aby dostali se do světla věčného, či zmizela ve zdi, aby lidé věděli, kde mají hledati své pozemské blaho — poklady, anebo nosila jako hospodyně klíče po boku, a konečně v *báječné mysli* pohanů uzrávala její dechem příroda, chodila o žních po polích, a *v pověsti* jako pečlivá hospodyně celý den spravovala hospodářství na hradě i na poli. V *báji* sestupovala „bílá paní“ z nebeského sídla svého na zemi, *v pověsti* stala se osobou skutečnou.

Vděčná paměť lidu českého povždy ctila a posvěcovala svou ochranitelku a dobroditelku jménem zeměmáti — bílé paní; národ náš povždy ukrýval věrné své milé v srdci svém, a aby zachoval je navždy potomkům, povznesl je s nezka-

ženou, zbožnou myslí mezi dávné svaté vlasti své. Takovou posvátnou úctou dobrým geniům vzdávanou obraznost lidská nahražovala zapomenuté bohy své a udržovala v paměti formou pověsti báji pohanskou.

Kterou paní hradeckou vtělila pověst lidu v báječnou bohyni, povědíti na jisto neumíme. Perchta z Rožmberka, kteráž v cizí zemi zemřela, paní hradeckou nebyla; třebas i Balbín byl viděl a vždy s hrůzou pozoroval sochu její na Hradci Jindřichově, na níž prý vyryto bylo její jmeno a znak; ani domnělá podobizna v Telči na Moravě a jiná na Hradci Jindřichově, na něž upozorňuje, slovům jeho víry nepřidají. *)

Balbín a jiní znali Perchtu z Rožmberka jen jako ducha ve snách, my jsme ji poznali také jako člověka. Lid náš ctil ji povždy jako svého strážného ducha, bylať a jest dosud naším geniem — záleží nám tudíž na tom, abychom si ji zachovali. Smrt vykoupila ji z života, my osvobodili jsme ji z duševního očistce, kamž ji jezovitská pověst byla zaklela. —

Pohanští naši předkové měli krásnou báji, že láska mezi upřímnými přáteli ani po smrti ne-

*) Socha, o níž Balbín vypravuje, představovala štíhlou, vysokou postavu v bílém, dlouhém, až na zemi splývajícím oděvu, se zavěšeným svazkem klíčův při boku, s vlajícím závojem, s pravou od těla vztaženou rukou, jakoby prý něco domácím nařídíti chtěla. Socha zmizela l. 1773 při požáru zámku hradeckého. Domnělá podobizna v Telči a na Hradci Jindřichově okazuje osobu prostřední velikosti, štíhlého vzrůstu, jemné bílé pleti, nevysokého čela, vidíš hluboké oko smelancholickým výrazem, krásná ústa, bílé sametové šaty s bílým baretem na bohatých kadeřích a rukávy bohatě zlatem protýkané.

může mikým býti zrušena a že duše po úmrtí člověka buď v oblacích se skrývá anebo v ráji se raduje a někdy že na potěšení přátel svých na zemi se zjevuje — bohdejž! by duše Perchtina z ráje k nám se vrátila, aby srdce našich českých žen a dcer dýchalo takovým dechem, jakým byl šlechetný duch nešťastné Perchty — „bílé paní“.

Pět neděl v balloně.

Výskumná cesta tří Angličanů po Africe.

Sepsal

Jullus Verne.

(Dílo toto vyznamenáno bylo cenou francouzské akademie.)

Z francouzského (dle 21. vydání) přeložil

J. Drn.

Matice lidu ročníku VIII. číslo 3.

(Běžné číslo 45.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1874.

Tiskem dra Edv. Grégra v Praze 1874.

Kapitola prvá.

Konec řeči, přijaté s velkou pochvalou. — Představení doktora Samuela Fergussona. — „Excelsior.“ — Podobizna doktorova v životní velikosti. — Přesvědčený fatalista. — Hostina v *Traveller's clubu.* — Četné přípitky příležitostné.

Dne 14. ledna 1862 byl velký nával posluchačů v sezení královské společnosti zeměpisné v Londýně, Waterlooplace, číslo 3. Předseda, sir Francis M . . ., sdělil svým velectěným kollegům důležitou zprávu v řeči přerušované často pochvalou.

Toto vzácné dílo výmluvnosti končilo několika hřmotnými frázemi, v nichž vlastenectví vylévalo se plnými periodami:

„Anglie vždy kráčela v čele národů (neboť, jak známo, národové všeobecně kráčejí jeden v čele druhých) neohrožeností svých cestovatelů na dráze zeměpisných výskumů. *(Četný souhlas.)* Doktor Samuel Fergusson, jeden ze slavných synů jejích, nezapře původ svůj. *(Se všech stran volá se*: Ne! Nikoli!) Tento pokus, zdaří-li se, *(Zdaří se!)* spojí roztroušené vědomosti maposloví afrického, doplniv je. *(Hlučný souhlas.)* a nezdaří-li se (*Nikdy! Nikdy!*), zůstane aspoň jednou z nejsmělejších myšlének ducha lidského! *(Bouřlivé dupání.)*“

„Hurá! hurá!“ volalo shromáždění, rozechvěné těmito nadšenými slovy.

„Ať žije neohrožený Fergusson!“ zvolal jeden z nejchytlavějších členů posluchačstva.

Rozlehlo se nadšené volání. Jmeno Fergussonovo znělo ze všech úst a máme příčinu domýšleti se, že velmi získalo, prošedši hrdla anglická. Síň poradní otřásala se.

A byli tu přece ti neohrožení cestovatelé, jež neposedná povaha jich provedla po všech pěti dílech světa, v hojném počtu, sestárlí, unavení! Všickni, více či méně, fysicky či mravně, unikli stroskotání, požárům, tomahawkům Indiánů, palicím divochů, šibenicím, žaludkům australským! Nic však nemohlo utlumiti tlukot srdcí jejich mezi řečí sira Francise M . . ., a pokud sáhá lidská paměť, byl to zajisté nejskvělejší úspěch řečnický královské společnosti zeměpisné v Londýně.

Avšak v Anglii nadšení nepřestává na pouhých slovech. Tam sypou se z něho peníze ještě rychleji než z královské mincovny. V témže sezení povolena podpora na povzbuzení pro doktora Fergussona, obnášející dva tisíce pět set liber (as 25.000 zl.). Znamenitá výše sumy byla poměrná k důležitosti podniku.

Jeden člen společnosti učinil k předsedovi dotaz, zdali doktor Fergusson nebude snad úřadně představen.

„Doktor jest k službám shromáždění,“ odpověděl sir Francis M . . .

„Ať vejde!“ voláno, „ať vejde! Bude dobře podívati se vlastníma očima na muže tak neobyčejné odvahy!“

„Snad návrh ten víře nepodobný,“ pravil jeden starý kommodore ochromeného těla, „neměl jiného účelu, než aby z nás udělal si blázny!“

„A kdyby tak žádného doktora Fergussona ani nebylo!“ zvolal jakýsi hlas zlomyslný.

„Musel by se vynalézti," odpověděl člen, tropící si žert z té vážné společnosti.

„Uveďte doktora Fergussona," pravil prostě sir Francis M . . .

A doktor vešel za hřímavého potlesku, ostatně pranic nepohnut.

Byl to muž asi čtyřicetiletý, postavy a těla obyčejných; jeho horkokrevná povaha prozrazovala se ostrou červeností tváří; měl obličej chladný, rysů pravidelných, s velkým nosem zahnutým jako kloun lodní, nosem to muže, určeného k výskumům; oči jeho velmi mírné, z nichž hledělo více ducha než odvahy, dodávaly vzezření jeho velkého půvabu; ruce jeho byly dlouhé a nohy jeho kladly se na zemi s jistotou silného chodce.

Klidná vážnost jevila se v celé osobnosti doktorově a nikomu nenapadlo, že by mohl býti nástrojem sebe nevinnějšího klamu.

Proto volání a potlesk nepřestaly dříve, až doktor Fergusson půvabným posuňkem požádal za ticho. Přikročil k lenošce uchystané pro jeho představení; pak stoje vzpřímený, s rázným pohledem pozdvihl ukazováček pravé ruky k nebi, otevřel ústa a pronesl toto jediné slovo:

„Excelsior!"

Ne! nikdy neočekávaná interpelace Brighta a Cobdena, nikdy žádost lorda Palmerstona za mimořádný úvěr na obrnění skalisek anglických neměly podobného úspěchu. Řeč sira Francise M . . . byla překonána a to daleko. Doktor osvědčil se zároveň vznešeným, velikým, mírným a odměřeným; pronesl slovo označující stav věcí:

„Excelsior!"

Starý kommodore, jenž úplně přilnul k tomu podivnému muži, žádal, aby řeč Fergussonova byla

„doslovně“ uveřejněna ve „*Věstníku královské zeměpisné společnosti v Londýně.*“

Kdo byl ale ten doktor a co hodlal podniknouti?

Otec mladého Fergussona, statečný kapitán v loďstvu anglickém, učinil syna svého od nejútlejšího mládí jeho společníkem nebezpečí a dobrodružství svého povolání. Hodný ten hoch, jenž nikdy snad nepoznal bázně, jevil záhy čilého ducha, bystrost badatele, značnou náklonnost k pracím vědeckým; osvědčoval mimo jiné neobyčejnou obratnost ve všelikých příhodách; nebyl nikdy ničím v rozpaky uveden, ani když poprvé měl jísti vidličkou, kterou děti všeobecně dovedou tak málo zacházeti. Záhy obrazotvornost jeho roznítila se čtením odvážných podniků, námořních výskumů; sledoval vášnivě objevení, která padají do první části XIX. věku; snil o slávě Mungo-Parka, Bruce, Cailliéa, Levaillanta a snad i trochu, jak myslím, o slávě Selkirka, Robinsona Crusoe, která nezdála se mu býti menší. Kolik hodin strávil s ním v plném zaměstnání na jeho ostrově Juan Fernandez! Často schvaloval náhledy opuštěného lodníka; někdy opravoval jeho zámysly a záměry; byl by jednal jinak, snad lépe, dojista zrovna tak dobře! Ale tolik bylo jisto, nikdy nebyl by opustil ten šťastný ostrov, kde byl blaženým jako král bez poddaných . . .; ne, ani kdyby byl měl státi se prvním lordem admirálství!

Možno domysliti se, zdali tyto náklonnosti vyvinuly se po čas dobrodružného mládí jeho, rozděleného mezi všecky čtyři úhly světa.

Otec jeho, co vzdělaný muž, neopomenul ostatně dáti bystrému duchu tomu pevný základ vážnými studiemi vodopisnými, silozpytnými a stroj-

nickými s lehkým nádechem rostlinosloví, lékařství a hvězdářství.

V čas smrti statečného kapitána Samuel Fergusson, mající dvaadvacet let, byl již vykonal svou cestu kolem světa; vstoupil do spolku bengálských inženýrů a vyznamenal se při rozličných příležitostech, ale tento život vojenský nelíbil se mu; netouže po velení, nerad poslouchal. Vzal své propuštění a dílem lově dílem sbíraje rostliny cestoval na sever poloostrova indického a prošel jej od Kalkutty až do Suratu.

Ze Suratu spatřujeme jej plavícího se do Australie a účastnícího se r. 1845 výpravy kapitána Sturta, podniknuté k odkrytí vnitřního moře, moře, jež domysl klade do středu Nového Holandska.

Samuel Fergusson vrátil se do Anglie okolo r. 1850 a jsa více než kdy jindy posedlý demonem výskumů, provázel až do r. 1853 kapitána Mac Clurea na výpravě, jež obešla pevninu americkou od úžiny Behringovy až k mysu Farewel.

Přes všeliké namáhání a ve všelikerém ponebí zdraví Fergussonovo podivuhodně zůstalo zachováno; byl to vzor dokonalého cestovatele, jehož žaludek dle libosti se stáhne neb rozšíří, jehož nohy se prodlouží neb zkrátí dle nahodilého lože, který usne v každou hodinu za dne a probudí se v každou hodinu v noci.

Nic není dle toho méně překvapujícím, než že nalézáme svého neunaveného cestovatele v letech 1855—1857 proskoumávajícího celý západ Tibetu ve společnosti bratří Schlagintweitů, z kteréžto výpravy přinesl zajímavá pozorování národopisná.

Na těchto rozličných cestách byl Samuel Fergusson nejpilnějším a nejzajímavějším dopisovatelem „*Daily Telegraphu*“, časopisu to prodávaného

po penny (asi 4 kr.), jehož tiskne se až sto čtyřicet tisíc výtisků denně, což sotva stačí pro několik milionů čtenářů. Byl tedy dobře znám ten doktor, ačkoliv nebyl členem žádné učené společnosti, ani král. zeměpisných společností v Londýně, v Paříži, v Berlíně, ve Vídni neb v Petrohradě, ani klubu cestovatelů, ba ani král. polytechnického ústavu, kde trůnil jeho přítel statistik Kokburn.

Učenec ten navrhl mu jednou rozřešení následující úlohy, chtěje se mu zavděčiti: Když znám jest počet mil, které doktor urazil kolem světa, o kolik vykonala jich více hlava jeho než nohy následkem rozdílnosti průměrů? Aneb, když znám jest počet mil vykonaných hlavou a nohami doktora, ať vypočte se jeho pravá velikost až na linii.

Ale Fergusson vždy vzdaloval se učených sborů, náležeje k církvi bojující a nikoli tlachající; zdálo se mu, že užije času svého lépe bádaje než hádaje, sbíraje než rozebíraje.

Vypravuje se, že jeden Angličan přišel kdysi do Ženevy, aby prohlédl si jezero; posadili jej do jednoho z oněch starých vozů, v nichž sedávalo se po stranách jako v omnibusech; stalo pak se náhodou, že náš Angličan posazen byl zády k jezeru; vůz objel pomalu celé jezero, aniž by Angličanovi bylo jen jednou napadlo, ohlédnouti se; i vrátil se do Londýna okouzlen jezerem ženevským.

Doktor Fergusson ohlédl se ale nejednou na svých cestách a ohlížel se tak dobře, že viděl mnoho. V tom ostatně podával se své přirozené povaze a máme dobré příčiny k domněnce, že byl poněkud fatalistou, ale fatalistou velmi pravověrným, který spoléhal se na sebe, ano i na prozřetelnost; byl prý více tažen než puzen na své cesty

a probíhal svět jako parostroj, který neřídí se, nýbrž řízen jest drahou.

„Nechodím na cesty," říkával často, „nýbrž mé cesty přicházejí na mne."

Nemožno tedy diviti se chladnokrevnosti, s jakou přijímal potlesk královské společnosti; byl povznešen nad všední bídu, nemaje ctižádosti a ještě méně marnivosti; návrh, jejž byl učinil předsedovi, siru Francisi M . . ., připadal mu velmi jednoduchým, a on ani nevšiml si ohromného účinku, jaký měl návrh ten.

Po sezení doktor uveden byl do *Traveller's-clubu* (klubu cestovatelů) v Pall-Mallu; skvělá hostina uspořádána tam jemu na počest; rozměr jídel předkládaných byl v poměru k důležité osobnosti a jeseter, který při tom nádherném obědě okrašloval stůl, nebyl ani o tři palce menší než Samuel Fergusson sám.

Četné přípitky pronešeny s víny francouzskými slavným cestovatelům, kteří proslavili se na půdě africké. Připíjeno na jich zdraví neb jich památku a tak dle pořádku abecedního, což jest veleanglickým, vyznamenáni jsou: Abbadie, Adams, Adamson, Anderson, Arnaud, Baikie, Baldwin, Barth, Batouda, Beke, Beltrame, Berba, Bimbachi, Bolognesi, Bolwik, Bolzoni, Bonnemain, Brisson, Browne, Bruce, Brun-Rollet, Burchell, Burckhardt, Burton, Caillaud, Caillié, Campbell, Chapman, Clapperton, Clot-Bey, Colomieu, Courval, Cumming, Cuny, Debono, Decken, Denham, Desavanchers, Dicksen, Dickson, Dochard, Duchaillu, Duncan, Durand, Duroulé, Duveyrier, Erhardt, d'Escayrac de Lauture, Ferret, Fresnel, Galinier, Galton, Geoffroy, Golberry, Hahn, Harnier, Hecquart, Heuglin, Hornemann, Houghton, Imbert, Kaufmann, Knoblecher, Krapf, Kummer, Lafargue, Laing, Lajaille, Lam-

bert, Lamiral, Lampriére, John Lander, Richard Lander, Lefebvre, Lejean, Levaillant, Livingstone, Mac-carthie, Maggiar, Maizan, Malzac, Moffat, Mollien, Monteiro, Morrisson, Mungo-Park, Neimans, Overwev, Panet, Partarrieau, Pascal, Pearse, Peddie, Peney, Petherick, Poncet, Prax, Raffenel, Rath, Rebmann, Richardson, Riley, Ritchie, Rochet d'Héricourt, Rongawi, Roscher, Ruppel, Saugnier, Speke, Steidner. Thibaud, Thompson, Thornton, Toole, Tousny, Trotter, Tuckey, Tyrwitt, Vaudey, Veyssiére, Vincent, Vinco, Vogel, Wahlberg, Warington, Washington, Werne, Wild a konečně doktor Samuel Fergusson, který svým pokusem víře nepodobným měl spojiti práce těchto cestovatelů a dopiniti řadu afrických výskumů.

Kapitola druhá.

Článek „*Daily Telegraphu*“. — Válka učených časopisů. — Petermann podporuje svého přítele doktora Fergussona. — Odpověď učence Konera. — Sázky. — Rozličné návrhy činěné doktorovi.

Na zejtří ve svém čísle ze dne 15. ledna „*Daily Telegraph*“ uveřejnil následující článek:

„Afrika konečně odhalí tajemství svých širých pustin; novověký Oedipus rozřeší nám tuto hádanku, kterou učenci šestnácti věků nedovedli uhodnouti. Jindy hledání pramenů Nilu, *fontes Nili quaerere*, považováno za nesmyslný pokus, přelud nemožný k uskutečnění.“

„Doktor Barth sleduje až do Sudanu cestu raženou Denhamem a Clappertonem; doktor Livingstone, hromadě své odvážné výskumy od mysu Dobré naděje až ke kotlině Zambezské; kapitánové Burton a Speke, odkryvše velká jezera vnitřní,

otevřeli trojí cestu novověké vzdělanosti; jejich bod průsečný, k němuž žádný cestovatel nemohl posud proniknouti, jest samým srdcem Afriky. Tam směřovati musí všecky snahy.“

„Práce těchtoo dvážných zákopníků vědy budou teď obnoveny smělým podnikem doktora Samuela Fergussona, jehož pěkné výskumy čtenářové naši často ocenili.“

„Tento neohrožený objevovatel (*discoverer*) předsevzal si přeletěti v ballóně celou Afriku od východu na západ. Jsme-li dobře zpraveni, bude východištěm této podivuhodné cesty ostrov Zanzibar na východním pobřeží africkém. Kde cesta skončí, známo jest toliko Prozřetelnosti.“

„Návrh tohoto vědeckého výskumu učiněn by včera řádně královské společnosti zeměpisné; povoleno dva tisíce pět set liber na uhražení útrat tohoto podniku.“

„Budeme čtenáře své udržovati ve stálé vědomosti o průběhu pokusu toho, který nemá rovného v dějinách zeměpisu.“

Jak snadno domysliti se, způsobil článek ten náramný hluk; nejprvé vyvolal bouři nevěry, doktor Fergusson platil za osobu čistě smyšlenou, za výmysl Barnuma, jenž vykořistiv Spojené Obce chystal se na spracování ostrovů britanských.

Žertovná odpověď vyšla v Ženevě v únorovém čísle „Věstníku zeměpisné společnosti“; dělala si duchaplně posměch z král. společnosti v Londýně, klubu cestovatelů a z obrovského jesetera.

Ale Petermann ve svých „Mittheilungen“, vycházejících v Gothě, přivedl časopis ženevský k úplnému mlčení. Petermann znal osobně doktora Fergussona a zaručoval se za svého odvážného přítele.

Brzy ostatně nebyla žádná pochybnost více možna; přípravy na cestu konaly se v Londýně; továrny v Lyoně dostaly velikou zakázku na dykytu k sestavení ballónu; konečně vláda britanská nabídla doktorovi k použití přepravní loď *Resolute*, mající kapitána Penneta.

Brzy objevilo se tisíceré povzbuzování, propuklo tisíceré blahopřání. Podrobnosti podniku vyšly obšírně ve „Věstníku zeměpisné společnosti“ v Paříži; pozoruhodný článek uveřejněn v „Nových zápiskách pro cestování, zeměpis, dějepis a archaeologii V. A. Malte-Bruna“; velmi důkladný článek v „Zeitschrift für allgemeine Erdkunde“ (časopis pro všeobecnou zeměvědu) od dra. Konera dovozoval vítězoslavně možnost cesty, vyhlídky na úspěch její, povahu překážek, nesmírné výhody prostředku přepravy cestou vzdušnou; neschvaloval toliko východiště; odporučoval spíše Masnah, malý přístav v Abyssinii, odkud James Bruce r. 1768 byl se pustil na vyhledání pramenů Nilu. Ostatně obdivoval se v plné míře tomu rázném duchu doktora Fergussona a tomu srdci obrněnému trojím kovem, které vymyslilo a které podnikalo takovou cestu.

„North American Review“ (Severo-americký obzor) nehleděl bez nelibosti na takovou slávu, kynoucí Anglii; obracel návrh doktorův v žert a vybízel jej, aby letěl až do Ameriky, když už bude v plném letu.

Zkrátka, abychom nevypočítávali časopisy celého světa, není vědeckého sborníku, od „Časopisu pro evangelické missie“ až po „Obzor alžírský a osadní“, od „Pamětí rozšiřování víry“ až po „Věstník missionářské církve,“ který by nebyl pojednal o věci té všelikým spůsobem.

V Londýně a v Anglii činěny značné sázky: 1. zdali doktor Fergusson jest osobou skutečnou

či smyšlenou; 2. o cestě samé, která nebude podniknuta dle jedněch a která se stane skutkem dle druhých; 3. o to, zdali se zdaří či nezdaří; 4. zdali se doktor Fergusson vrátí či nevrátí. Sázky obnášely ohromnou sumu peněz, jako by bylo šlo o dostihy epsomské.

Tak tedy věřící, nevěřící, nevědomci a učenci, všickni měli zraky své upřeny na doktora; on stal se hrdinou dne, aniž by byl tušil, že bojuje. Podával rád určité zprávy o své výpravě. Byl snadno přístupný a nejjednodušší člověk na světě. Mnohý odvážlivý dobrodruh představil se, chtěje sdíleti se o slávu a nebezpečí podniku; ale odmítl všecky, neudávaje příčiny svého odmítnutí.

Četní vynálezci strojů, jimiž ballóny daly by se říditi, nabízeli mu své soustavy. Nechtěl přijmouti žádnou. Na otázky, zdali vynalezl něco v ohledu tom, odepíral tvrdošíjně odpověď a zabýval se pilněji než kdy jindy přípravami na svou cestu.

Kapitola třetí.

Přítel doktorův. — Původ jich přátelství. — Dick Kennedy v Londýně. — Neočekávaný, málo potěšující návrh. — Přísloví malé útěchy. — Několik slov o mučednících afrických. — Výhody ballónu. — Tajemství doktora Fergussona.

Doktor Fergusson měl přítele. Nikoliv nějakého *alter ego*; přátelství nemůže trvati mezi dvěma bytostmi úplně stejnými.

Avšak ač byli rozdílných vlastností, vloh, povahy, Samuel Fergusson a Dick Kennedy žili jedním a stejným srdcem a nevadilo jim to příliš. Naopak.

Tento Dick Kennedy byl Skot v celém smyslu slova toho, přímý, odhodlaný, tvrdohlavý. Bydlel v městečku Leith blíže Edinburku, pravém to předměstí této „staré udírny“ (přezdívka Edinburku, *Auld Reekie*). Býval někdy rybářem, ale všude a vždy náruživým lovcem: věc to pranic nepřekvapující při synu Kaledonie, trochu též horalu Highlandu. Býval jmenován co znamenitý střelec z karabiny; netoliko, že rozpůlil kuli na ostří nože, nýbrž učinil to tak dokonale, že mezi oběma polovičkami co do váhy nebylo patrného rozdílu.

Osobnost Kennedyho podobala se velmi Halbertu Glendinningovi, jak vylíčil jej Walter Scott ve svém románu „Klášter“; postava jeho přesahovala pět anglických stop (asi pět stop osm palců našich); jsa půvabný a svižný, zdál se býti obdařen silou herkulovskou; obličej silně osmahlý sluncem, živé, černé oči, přirozená, velmi rozhodná odvaha, konečně jakási dobrota a poctivost v celé osobnosti jeho, vše to zaujímalo pro Skota.

Oba přátelé seznámili se v Indii, když byli při témž pluku; mezi tím, co Dick honil tygra a slona, Samuel honil se za rostlinami a hmyzem; každý mohl nazývati se obratným ve svém oboru a nejedna vzácná rostlina stala se kořistí doktorovou, jejíž získání mělo stejnou cenu jako tesáků slonových.

Mladíci tito nikdy neměli příležitost zachrániti sobě život aniž prokázati sobě službu nějakou. Odtud pocházelo jich nezvratné přátelství. Osud rozloučil je někdy, ale náklonnost vždy je zase svedla.

Od návratu svého do Anglie byli často odděleni dalekými výpravami doktora; ale jakmile tento se vrátil, neopomenul nikdy, aby nežádal, nýbrž věnoval několik neděl svých příteli svému, Skotovi.

Dick mluvil o minulosti, Samuel připravoval budoucnost; jeden hleděl na před, druhý na zad. Odtud nepokojný duch u Fergussona, úplný klid u Kennedyho.

Po své cestě tibetanské doktor skoro po celé dva roky nepromluvil o nových výskumech; Dick domníval se, že jeho pud cestovatelský, jeho touha po dobrodružstvích ochabovaly. Byl tím nadmíru potěšen. Muselo by to, myslíval si, zle skončiti jednou; ať člověk umí sebe lépe s lidmi zacházeti, nelze mu bez trestu cestovati uprostřed lidožroutů a divokých šelem; Kennedy domlouval tedy Samuelovi, aby vypřáhl, vykonav ostatně dosti pro vědu a příliš mnoho pro vděčnost lidskou.

Doktor na to neodpovídal pranic; zůstával zamyšleným, pak pustil se do tajemných výpočtů, trávě své noci počítáním, dělaje též zkoušky se zvláštními stroji, o nichž nikdo neuměl povědíti, co vlastně jsou. Bylo znáti, že veliká myšlénka klíčí v hlavě jeho.

„O čem mohl tak přemítati?“ tázal se Kennedy, když opustil jej přítel jeho, vrátiv se do Londýna v měsíci lednu.

Dověděl se to jednoho dne z *Daily Telegraphu.*

„Pro milosrdenství!“ zvolal. „Ten blázen! Šílenec! Přeletěti Afriku v ballóně! Nic více už nescházelo! O tom tedy přemýšlel po dvě léta!“

Na místě všech těchto vykřičníků pomyslete si rány pěstí mocně zasazené do hlavy a budete míti představení o tom, jakému cvičení oddal se statečný Dick mezi touto řečí.

Když jeho důvěrnice, stará Elspeth, chtěla namítati, že by to mohla snadno býti pouhá smyšlenka, odpověděl:

„Jdětež! Což neznám svého muže? Což mu to není zcela podobno? Cestovati vzduchem! Hle! jest nyní žárliv na orly! Ne, dojista, to se nestane! Však já tomu zabráním! Eh! kdyby jej člověk nechal, odejel by někdy do měsíce!“

Týž večer Kennedy na polo nepokojný, na polo zoufalý, vsedl na železnici a druhý den přibyl do Londýna.

Tři čtvrti hodiny na to složila jej drožka před domkem doktorovým na Soho square, Greek street; vystoupil na schody a ohlásil se pěti silnými ranami na dvéře.

Fergusson otevřel mu sám.

„Dick?“ pravil bez přílišného překvapení.

„Dick sám,“ odpověděl Kennedy.

„Jak, můj milý Dicku, ty v Londýně za doby zimních honeb?“

„Já v Londýně.“

„A co zde chceš?“

„Zabrániti neslýchanému bláznovství!“

„Bláznovství?“ vece doktor.

„Jest pravda, co vypravuje tento list?“ odpověděl Kennedy, vytáhnuv číslo *Daily Telegraphu.*

„Ah! mluvíš o tom! Ty noviny jsou velmi žvatlavé! Ale sedni si přece, můj milý Dicku!“

„Nesednu si. Chceš skutečně podniknouti tu cestu?“

„Skutečně; mé přípravy dobře se daří a ...“

„Kde jsou ty tvé přípravy, abych je roztrhal? Kde jsou, abych je rozdrtil?“

Vážný Skot přišel velmi opravdově do zlosti.

„Jen klidně, milý Dicku,“ odpověděl doktor. „Pochopuji tvé rozčilení. Zlobíš se na mne, že jsem ti nesdělil dříve své nové záměry.“

„On to nazývá novými záměry!“

„Byl jsem velmi zaměstnán," pokračoval Samuel, nenechávaje se přerušiti, „měl jsem mnoho co dělat! Upokoj se však, nebyl bych odjel, aniž bych ti psal . . ."

„Eh! nestojím o to . . ."

„Protože jsem chtěl tě vzíti s sebou."

Skot vyskočil jako kamzík.

„Ah tak!" pravil, „ty tedy chceš, aby nás oba zavřeli do blázince!"

„Počítal jsem určitě na tebe, můj milý Dicku, a zvolil jsem tebe, odmítnuv mnoho jiných."

Kennedy byl celý ustrnulý.

„Popřeješ-li mi na deset minut sluchu," odpověděl klidně doktor, „budeš mi děkovati."

„Mluvíš opravdově?"

„Velmi opravdově."

„A nebudu-li chtít provázeti tebe?"

„Budeš chtít."

„Ale kdybych přece nechtěl?"

„Odjedu sám."

„Sedněme si," pravil lovec, „a mluvme bez vášně. Když nežertuješ, stojí to za promluvení."

„Promluvme si o tom mezi snídaní, nemáš-li nic proti tomu, milý Dicku."

Oba přátelé posadili se proti sobě k malému stolu mezi hranicí sucharů a ohromným samovarem.

„Můj milý Samueli," počal lovec, „tvůj záměr je nesmyslný! jest nemožný! nemá v sobě za mák rozumnosti ani praktičnosti!"

„O tom se přesvědčíme, až jej provedeme."

„To ale právě nesmí se státi, aby se provedl!"

„Proč to, prosím tě?"

„A nebezpečí a všeliké překážky!"

„Překážky," odpověděl vážně Fergusson, „jsou k tomu, aby se překonaly; co pak týče se nebez-

pečí, kdo může pochlubiti se, že jim unikl? Všecko v životě jest nebezpečím; může býti velmi nebezpečno sednouti si k svému stolu aneb posaditi si klobouk na hlavu; třeba ostatně to, co přijíti má, považovati tak, jako by se bylo již stalo, a viděti v budoucnosti jen přítomnost, neboť budoucnost jest jen trochu vzdálenější přítomností."

„Co po tom!" vece Kennedy krče rameny. „Ty jsi od jak živa fatalistou!"

„Vždy ale v dobrém smyslu slova. Nechme tedy toho, co nám osud chystá, a nezapomínejme na dobré přísloví anglické: Komu souzena šibenice, nikdy se neutopí."

Nedalo se nic namítati, což ale nevadilo Kennedymu, aby předvedl řadu důvodů, jichž každý snadno se domyslí, jež ale uváděti zde příliš dlouho by trvalo.

„Konečně ale," pravil po jednohodinné rozmluvě, „chceš-li mermomocí přes Afriku, jestli to nutné k tvé blaženosti, proč nezvolíš obyčejné cesty?"

„Proč?" odpověděl doktor, přicházeje do ohně, „protože doposud všecky pokusy se zmařily! Protože od Mungo-Parka, zavražděného na Nigru až na Vogla, zmizelého ve Vadaisku, od Oudneye, zemřelého v Murmuru, Clappertona, zemřelého v Sakatu, až po Francouze Maizana, rozsekaného na kusy, od majora Lainga, zabitého od Tuaregů až na Roschera z Hamburku, zavražděného na počátku r. 1860, mnoho obětí zapsáno bylo do seznamu afrických mučedníků! Protože jest nemožno zápasiti se živly, s hladem, žízní, zimnicí, s divokými šelmami a plemeny lidskými, ještě divočejšími! Protože, co nemůže vykonati se jedním spůsobem, musí zkusiti se jiným! Konečně proto, že tam, kde nemožno projíti, třeba obejíti neb přeskočiti!"

„Kdyby jednalo se jen o to přeskočiti," odpověděl Kennedy; „ale přejíti."

„Nuže," vece doktor s největší chladností na světě, „čeho se mám báti? Připustíš přece, že jsem učinil opatření, abych nemusel obávati se spadnutí s ballónu; přestane-li mi sloužiti, octnu se tedy na zemi v pravidelných poměrech výskumných cestovatelů; ale můj ballón neselže, netřeba na to počítati."

„Naopak, musí se na to počítati."

„Nikoli, můj milý Dicku. Nehodlám rozloučiti se s ním před svým příchodem na západní pobřeží Afriky. S ním všecko jest možno; bez něho upadnu v nebezpečí a překážky přirozeně spojené s podobnou výpravou; s ním ani horko ani přívaly ani bouřky ani samum ani nezdravé ponebí ani divoké šelmy ani lidé nejsou příčinou obavy! Jestli příliš horko, vystoupím; jest-li mi zima, spustím se; přes horu se přenesu; propast překročím; řeku přeskočím; nad bouřku se povznesu; příval přeletím jako pták! Pocestuju bez unavení, zastavím se, aniž bych potřeboval odpočinku! Budu se vznášeti nad novými městy! Poletím s rychlostí vichru brzy v největší výši, brzy sto stop nad zemí a mapa Afriky rozložena bude pod mýma očima ve velkém atlase světovém!"

Statečný Kennedy pociťoval pohnutí a přece dostával závrať z toho, co tu před jeho oči bylo vykouzleno. Hleděl na Samuela s obdivem, ale s bázní též; cítil se již visícího nad propastí.

„Počkej," pravil, „počkej trochu, předrahý Samueli. Ty's tedy vynalezl prostředek k řízení ballónů?"

„Dokonce ne. Jest to báchorka."

„Jak ale poletíš . . ."

„Kam prozřetelnost bude chtíti; avšak přece od východu k západu."

„Proč to?“

„Protože hodlám použíti větrů passatových, jejichž směr jest stálý.“

„Oh! věru,“ vece Kennedy přemýšleje, „větrů passatových . . . zajisté . . . možno opravdu . . . jest něco na tom . . .“

„Jest-li něco na tom! Ne, můj milý příteli, všecko jest na tom. Vláda anglická postavila přepravní loď k mým službám; bylo taktéž ujednáno, že tři neb čtyry lodě budou křižovati u západního pobřeží Afriky v dobu, kdy asi tam přibudu. Za tři měsíce na nejdéle budu v Zanzibaru, kde naplním svůj ballón a odtamtud se pustíme . . .“

„Pustíme!“ pravil Dick.

„Máš snad ještě nějaký stín námitky? Mluv, příteli Kennedy.“

„Námitku! Měl bych jich na tisíce; ale mezi jiným řekni mi, chceš-li viděti země, chceš-li stoupati a spouštěti se dle libosti, nemůžeš dokázati to bez ztráty plynu; posud není znám žádný jiný prostředek k tomu, a to vždy překáželo dalekým cestám vzduchem.“

„Milý Dicku, povím ti jen jednu věc: neztratím ani atom plynu, ani molekyl!“

„A spustíš se dle libosti?“

„Spustím se dle libosti.“

„A jak to dokážeš?“

„To jest mým tajemstvím, příteli Dicku. Měj důvěru a přijmi mé heslo: „Excelsior!“

„Jdi se svým „Excelsior“!“ odpověděl lovec, který nerozuměl ani slova latinského.

Byl ale úplně odhodlán opírati se všemi možnými prostředky odjezdu svého přítele. Stavěl se tedy, jako by s ním souhlasil a přestal na pozorování jeho. Samuel pak šel dohlédnout na své přípravy.

Kapitola čtvrtá.

Africké výskumy. — Barth, Richardson, Overweg, Werne, Brun-Rollet, Andrea Debono, Miani, Guillaume, Lejean, Bruce, Krapf a Rebmann, Maizan, Roscher, Burton a Speke.

Vzdušná čára, které hodlal držeti se doktor Fergusson, nebyla zvolena jen tak na zdařbůh; byl bedlivě uvažoval, odkud má vyplouti, a nerozhodl se bez důvodu, že vystoupí s ballónem s ostrovu Zanzibar. Ostrov tento ležící u východního břehu Afriky, nalézá se pod 6° jižní šíře, to jest čtyři sta třicet zeměpisných mil*) pod rovníkem.

Z tohoto ostrova vyšla poslední výprava vyslaná přes Velké jezero k vyhledání pramenů Nilu.

Avšak bude dobře, uvedeme-li, jaké výskumy doktor Fergusson hodlal spojiti mezi sebou. Jsou to hlavně dva: doktora Bartha z r. 1849 a poručíků Burtona i Spekea z r. 1858.

Doktor Barth jest Hamburčan, který pro svého krajana Overwega a pro sebe obdržel povolení, připojiti se k výpravě Angličana Richardsona; tento měl uloženo poslání do Sudanu.

Rozsáhlá tato země prostírá se mezi 15° a 10° severní šíře, to jest tolik, že třeba vniknouti přes patnácte set mil do vnitřku Afriky, než přijde se tam.

Do oné doby území to bylo známo jen z cest Denhama, Clappertona a Oudneye v letech 1822 až 1824. Richardson, Barth a Overweg, dychtící pošinouti své výskumy dále, přibyli do Tunisu a Tripoli, jako jich předchůdcové, a dostali se do Mourzuku, hlavního města Fezzanu.

---

*) V dalším průběhu spisu počítá se všude dle mil anglických, jichž jde 60 na jeden stupeň.

Opustili pak kolmý směr a učinili okliku na západ ke Ghâtu, vedeni, nikoli bez nesnází, Tuaregy. Po tisícerých loupežích, týráních, útocích rukou ozbrojenou, dostala se jich karavana v říjnu na rozsáhlou oasu Asbenskou. Doktor Barth odloučil se tu od svých soudruhů, navštívil město Aghades a připojil se zas k výpravě, která 12. prosince dala se znova na pochod. Přibyla do provincie Damerghou; zde rozešli se tři cestující a Barth dal se na Kano, kam dostal se pomocí trpělivosti a zaplativ značné poplatky.

Přes silnou zimnici opustil toto město 7. března provázen jediným sluhou. Hlavním cílem cesty jeho bylo ohledání jezera Čad (Tsad), od něhož vzdálen byl ještě tři sta padesáte mil. Postupoval tedy na východ a stihl do města Zuricolo v Bornu, které jest srdcem velké střední říše africké. Zde dověděl se o smrti Richardsona, jenž zahynul unavením a nedostatkem. Přibyl do Kuky, hlavního města v Bornu na břehu jezera. Konečně po třech nedělích dne 14. dubna, dvanácte a půl měsíce po odchodu z Tripoli, stihl do města Ngornu.

Dne 29. března 1851 nalézáme jej opět na cestě s Overwegem, aby navštívil království Adamova na jihu jezera; dostal se až do města Yola, něco málo nad 9° severní šíře. Jest to nejzazší hranice, ku které pronikl na jih tento odvážný cestovatel.

V měsíci srpnu vrátil se do Kuky, odtud prošel po sobě Mandaru, Barghimi a Kanem a dostal se nejdále na východ do města Masena, ležícího pod 17° 20′ západní délky. *)

*) Rozumí se dle poledníku anglického jdoucího přes Greenwich.

Dne 25. listopadu 1852 po smrti Overwega, posledního soudruha svého, pustil se na západ, navštívil Sockoto, překročil Niger a přibyl konečně do Tembuktu, kde musel osm dlouhých měsíců přetrpěti v samém týrání šeikem, špatném nakládání a v bídě. Ale přítomnost křesťana v městě nesměla déle trpěti se; Furlannové hrozili mu obležením. Doktor opustil tedy 17. března 1854 město, uprchl na hranice, kde zůstal tři a třicet dní v úplném nedostatku všeho, vrátil se do Kana v listopadu, přibyl do Kuky, odkud po čtyrměsíčním čekání dal se cestou Denhamovou; spatřil opět Tripoli ku konci srpna 1855 a vrátil se do Londýna 6. září, sám jediný ze svých soudruhů.

Taková byla ta odvážná cesta Barthova.

Doktor Fergusson zaznamenal si pečlivě, že Barth nepřekročil 4° severní šířky a 17° západní délky.

Vizme teď, co vykonali poručíci Burton a Speke ve východní Africe.

Rozličné výpravy, které šly po Nilu nahorú, nemohly nikdy proniknouti k tajemným pramenům této řeky. Dle zprávy německého lékaře Ferdinanda Wernea výprava podniknutá r. 1840 pod záštitou Mehmet-Aliho zastavila se v Gondokoro mezi 4. a 5. rovnoběžníkem severním.

R. 1855 Brun-Rollet, Savojan, jmenován byv sardinským konsulem pro východní Sudan na místo Vaudeye právě zemřelého, odcestoval z Chartumu a pod jmenem kupce Yakuba, prodávaje klovatinu a slonovinu, dostal se do Belenie za 4 stupněm a vrátil se nemocný do Chartumu, kde zemřel r. 1857.

Ani doktor Peney, náčelník lékařské služby egyptské, který po malém parníku dostal se jeden

stupeň pod Gondokoro, a vrátil se, aby zemřel vysílením v Chartumu, — ani Benátčan Miani, který obešed vodopády ležící pod Gondokorem pronikl k 2. rovnoběžníku, — ani maltanský obchodník Andrea Debono, který výpravu svou po Nilu prodloužil ještě dále — nemohli překročiti nepřekročitelné hranice.

R. 1859 Vilém Lejean, maje poslání od vlády francouzské, odebral se do Chartumu po rudém moři, plavil se po Nilu s jedním a dvaceti lodníky a dvaceti vojáky; nemohl však dostati se přes Gondokoro a vydán byl největšímu nebezpečí mezi černochy, kteří byli v plné vzpouře. Výprava vedená d'Escayracem de Lautun taktéž pokoušela se proniknouti k pověstným pramenům.

Ale osudná meze ta vždy zastavila cestovatele; vyslanci Neronovi dostali se někdy až k 9. stupni šířky severní; za osmnácte set let postoupilo se tedy pouze o 5 až 6 stupňů čili tři sta až tři sta šedesáte mil zeměpisných (anglických).

Několik cestovatelů pokoušelo se proniknouti k pramenům Nilu, vyšedše z některého místa na východním pobřeží Afriky.

V letech 1768 až 1772 Skot Bruce vyšel z Masuah, přístavu v Abyssinii, prošel Tigre, navštívil zříceniny Axumské, viděl prameny Nilu tam, kde nebyly, a nedocílil žádného podstatného výsledku.

R. 1844 Doktor Krapf, missionář anglikanský založil osadu v Monbazu na pobřeží Zanguebarském a objevil ve spolku s důstojným Rebmannem dvě hory tři sta mil od břehu; jsou to hory Kilimandžaro a Kenia, na které Heuglin a Thornton z části vystoupili.

R. 1845 Francouz Maizan sám vystoupil z lodi v Bagamaye, proti Zanzibaru, a došel do Deže-la-Mhora, kde náčelník sprovodil jej se světa ukrutnými mukami.

R. 1859 v měsíci srpnu mladý cestovatel Roscher z Hamburku odcestoval s karavanou arabských kupců, dostal se k jezeru Nyassa, kde byl zavražděn v spánku.

Konečně r. 1857 poručíci Burton a Speke, oba důstojníci ve vojště bengalském, vysláni byli společností zeměpisnou v Londýně, aby ohledali Velká jezera africká; 17. června opustili Zanzibar a pustili se přímo na západ.

Po čtyrech měsících neslýchaného utrpení, oloupeni o svá zavazadla, jejichž nosiči byli zavražděni, přibyli do Kazeh, středisté to kupců a karavan; byli uprostřed země Měsíce; zde sebrali vzácné doklady o mravích, vládě, náboženství, zvířeně a květeně země; pak obrátili se k prvnímu z Velkých jezer, Tanganayika, ležícímu mezi 3° a 8° jižní šíře; dostali se tam 14. února 1858 a navštívili rozličné kmeny pobřežní, většinou to Kannibaly.

Odcestovali 26. května a vrátili se do Kazeh 20. června. Zde Burton vysílený zůstal několik neděl ležeti; mezi tím Speke postoupil na sever přes tři sta mil daleko až k jezeru Ukereve, které uzřel 3. srpna; ale mohl viděti jen konec jeho pod 2° 30′ jižní šířky.

Vrátil se do Kazeh 25. srpna a dal se s Burtonem na cestu do Zanzibaru, kamž přibyli v měsíci březnu roku následujícího. Tito dva odvážní badatelé vrátili se pak do Anglie a společnost zeměpisná v Paříži přisoudila jim svou výroční cenu.

Doktor Fergusson poznamenal pečlivě, že nepřekročili ani 2. stupeň jižní šíře ani 29. stupeň východní délky.

Šlo tedy o to, aby spojeny byly výskumy Burtona a Spekea s Barthovými; to znamenalo tolik, co podniknouti cestu po území rozprostírajícím se přes více než dvanácte stupňů.

Kapitola pátá.

Sny Kennedyho. — Množné číslo. — Námitky Dickovy. — Procházka po mapě Afriky. — Co zbylo mezi oběma bodci kroužítka. — Skutečné výpravy. — Speke a Grant. — Krapf, Decken a Heuglin.

Doktor Fergusson popoháněl úsilovně své přípravy k odjezdu; řídil osobně sestavování ballónu s jistými odchylkami, o kterých zachovával úplné mlčení.

Od dlouhé doby již byl oddal se studiu jazyka arabského a rozličných nářečí mandingských; pomocí svých vloh polyglotta činil úžasné pokroky.

Mezi tím přítel jeho lovec neopouštěl ho ani na krok; obával se zajisté, aby doktor neuletěl, neřeknuv mu ani slova; míval k němu ještě o věci té řeči velmi výmluvné, které ale nepřemluvily Samuela Fergussona, a chytal se i pohnutlivého prošení, kterým ale doktor byl málo pohnut. Dick cítil, jak mu vykluzuje z rukou.

Ubohý Skot byl skutečně k politování; nemohl více pohlednouti na modrou oblohu bez děsné hrůzy; ve spaní cítil závratné kolísání a každou noc spadl s nějaké nesmírné výšky.

Musíme dodati zde, že při těchto strašných snech jednou neb dvakráte spadl s postele své.

První starostí jeho bylo, aby ukázal Fergussonovi značnou bouli, kterou si udělal na čele.

„A přece," dokládal dobromyslně, „spadl jsem jen s výše tří stop! nic více! a taková boule! Suď z toho!"

Toto představování plné zármutku nepohnulo doktorem.

„Nespadneme," pravil.

„Ale konečně, spadneme-li přece?"

„Nespadneme."

To bylo jasné a Kennedy nemohl nic odpovědíti.

Co ale zvláště přivádělo Dicka v zoufalství, bylo, že doktor zdál se úplně popírati jemu zvláštní osobnost; považoval jej za neodvolatelně ustanoveného za průvodce svého vzduchem. Nebylo o tom pochybnosti více. Samuel zneužíval nesnesitelně množného čísla při zájmenu první osoby.

„My" pokračujeme . . . „my" budeme hotovi . . . „my" odjedeme . . .

A podobně:

„Náš" ballón . . . „naše" loďka . . . „naše" výprava . . . „naše" přípravy . . . „naše" výskumy . . . „naše" cesta vzduchem . . .

Dicka obcházel mráz, ač byl odhodlán, že nepojede; nechtěl ale příteli svému stavěti se příliš prudce na odpor. Přiznejme se také, že nejsa toho sobě dobře vědom, dal poslati si ve vší tichosti z Edinburku několik úplných obleků a své nejlepší lovecké ručnice.

Jednoho dne poznav, že při nestydatém štěstí možno nejjistěji vyhrati, dělal, jakoby podroboval se přání doktorovu; ale aby odložena byla cesta, počal řadu nejrozmanitějších vytáček. Vrhl se na užitečnost výpravy a vhodnost její . . . Jest objevení pramenů Nilu skutečně potřebno? . . . .

Bude to opravdu práce podniknutá pro blaho člověčenstva? . . . Až na konec konců obyvatelstvo Afriky bude zcivilisováno, bude šťastnější? . . . Jest ostatně jisto, že vzdělání není spíše tam než v Evropě? — Snad. — A pak nemohlo se ještě počkati? . . . Cesta přes Afriku dojista jednou se vykoná a to způsobem méně odvážným . . . Za měsíc, za šest měsíců, dříve než rok uplyne, některý badatel dostane se zajisté . . .

Tyto námitky měly zcela opačný účinek, než bylo účelem jich, a doktor třásl se netrpělivostí.

„Chceš tedy, nešťastný Dicku, chceš tedy, nepravý příteli, aby tato sláva připadla jinému? Mam zříci se minulosti své? mám couvati před překážkami, které nejsou vážné? mám nedůstojným váháním poděkovati se za to, co učinily pro mne anglická vláda a zeměpisná společnost v Londýně?“

„Ale . . .“ odpověděl Kennedy, který velmi rád užíval této spojky.

„Ale,“ vece doktor, „nevíš, že moje cesta má závoditi s podniky současnými? Není ti známo, že noví badatelé postupují k středu Afriky?“

„Přece však . . .“

„Poslouchej dobře, Dicku, a pohleď na tuto mapu.“

Dick podíval se na ni skroušeně.

„Jdi nahoru po Nilu,“ pravil Fergusson.

„Jdu nahoru,“ odpověděl učelivý Skot.

„Až do Gondokora.“

„Jsem tam.“

A Kennedy myslil si, jak snadná jest taková cesta . . . na mapě.

„Vezmi jeden bodec tohoto kružítka,“ pokračoval doktor, „a opři jej o to město, přes které sotva že dostali se nejodvážnější cestovatelé.“

„Stalo se.“

„A teď hledej na pobřeží ostrov Zanzibar pod 6° jižní šíře.“

„Mám jej.“

„Jdi teď po rovnoběžníku až do Kazeh.“

„Už jsem tam.“

„Stoupej po 33. stupni délky až k počátku jezera Ukereve, tam kde zastavil se poručík Speke.“

„Zde jsem! Trochu dále a spadl bych do jezera.“

„Nuže, víš, čeho možno domýšleti se dle zpráv pobřežních kmenů?“

„Nemám o tom ani tušení.“

„Že toto jezero, jehož dolejší konec dotýká se 2° 30‘ šíře, musí prostírati se rovněž dva stupně a půl nad rovník.“

„Opravdu!“

„Z tohoto severního konce pak vychází proud, který musí vtékati do Nilu, není-li to Nil sám.“

„To jest věru zajímavé!“

„Teď opři druhý bodec svého kroužítka o tento konec jezera Ukereve.“

„Stalo se, příteli Fergussone.“

„Kolik stupňů napočítal jsi mezi oběma bodci?“

„Sotva dva.“

„A víš, co to dělá Dicku?“

„Ani dost málo.“

„Dělá to sotva sto dvacet mil (anglických), to jest tolik jako nic.“

„Skoro nic, Samueli.“

„Víš ale, co se nyní děje?“

„Ne, na mou čest!“

„Nuže, slyš! Společnost zeměpisná považovala za velmi důležité vyskoumání jezera toho, které byl Speke zahlédl. Pod záštitou její poručík, nyní kapitán Speke přidružil se ke kapi-

tánu Grantovi z vojska indického; postavili se v čelo četné výpravy hojně podporované; mají za úkol jíti podlé jezera a dostati se až do Gondokora; dostali podporu přes pět tisíc liber (50.000 zl.) a guvernér Kapska dal jim hottentotské vojáky k službám; odcestovali ze Zanzibaru ku konci října 1860. Zároveň Angličan John Petherick, konsul Jejího Veličenstva v Chartumu, obdržel od zahraničného úřadu asi sedm set liber (7000 zl.); má vystrojiti parník v Chartumu, naložiti na něj dostatečné zásoby potravin a odebrati se do Gondokora; zde má očekávati karavanu Spekeovu a zásobiti ji potravou.“

„Dobře vymyšleno,“ prohodil Kennedy.

„Vidíš tedy, že má to na spěch, chceme-li účastniti se těch výskumných prací. A to není všecko; mezi tím, co postupuje se jistým krokem k objevení pramenů Nilu, jiní cestovatelé odvážně blíží se k srdci Afriky.“

„Pěšky,“ vece Kennedy.

„Pěšky,“ dotvrdil doktor, nevšímaje si úsměšku. „Doktor Krapf umínil si postupovati na západ po Džobu, řece to pod rovníkem. Baron Decken opustil Monbaz, ohledal hory Kenia a Kilimandžaro a postupuje ku středu.“

„Stále pěšky?“

„Stále pěšky anebo na mezcích.“

„To jest pro mne jednostejné,“ vece Kennedy.

„Konečně,“ pokračoval doktor, „Heuglin, vicekonsul rakouský v Chartumu, zřizuje velmi důležitou výpravu, jejímž hlavním účelem jest vyhledati cestovatele Vogla, který r. 1853 byl vyslán do Sudanu, aby přidružil se k pracím doktora Bartha. R. 1856 opustil Bornu a odhodlal se proskoumati tuto neznámou zemi, která rozprostírá se mezi jezerem Čad a Darfurem. Od té

doby pak neobjevil se více. Listy došlé v červnu 1860 do Alexandrie oznamovaly, že byl zavražděn na rozkaz krále vadajského; ale jiné listy zaslané doktorem Hartmannem otci cestovatele tvrdí, že dle vypravování fellatů z Bornu Vogel toliko jest vězněn ve Vaře; všecka naděje není tedy ztracena. Sestoupil se výbor za předsednictví panujícího vévody sasko-kobursko-gothajského; můj přítel Petermann jest jeho tajemníkem; národními sbírkami sehnány peníze na výpravu, které přidružili se mnozí učenci; Heuglin odcestoval z Masuah v měsíci červnu a hledaje stopy Voglovy, má proskoumati celé území ležící mezi Nilem a Čadem, to jest spojiti výskumy kapitána Spekea s pracemi doktora Bartha. A tak procestována bude Afrika od východu na západ.“

„Nuže,“ vece Skot, „když všecko tak dobře se daří, co budem dělat my tam dole?“

Doktor Fergusson neodpověděl a pokrčil toliko rameny.

Kapitola šestá.

Nemožný sluha. — Vidí satellity Jupiterovy. — Dick a Joe v úzkostech. — Pochybnost a důvěra. — Vážení. — Joe. — Wellington. — Půl koruny za odměnu.

Doktor Fergusson měl sluhu; přiběhl co nejúslužněji na zavolání Joe; výborná to povaha; lnul k svému pánovi s úplnou důvěrou a neobmezenou oddaností, předstihuje i rozkazy jeho, vykonával je vždy co nejtrefněji; nebručíval, jsa věčně v dobrém rozmaru; kdyby jej byl kdo schválně stvořil, nebyl by dovedl to lépe. Fergusson spoléhal se úplně na něho v obyčejných věcech života a měl dobře. Vzácný a poctivý Joe! Sluha,

který obstaráva vám oběd a uhodí na vaši chuť, který naplní váš tlumok a nezapomene ani na punčochy ani na košile, který má vaše klíče a vaše tajemství v rukou a nezneužije jich.

Než jakým mužem byl také doktor pro tohoto hodného Joea! S jakou úctou a s jakou důvěrou přijímal jeho rozkazy! Když Fergusson promluvil, byl by jen blázen chtěl odmlouvati. Vše, cokoli mu napadlo, bylo pravé; vše, co vyřkl, rozumné; vše, co nařídil, k provedení; vše, co podnikal, možné; vše, co vykonal, obdivuhodné. Kdybyste byli Joea na kusy rozsekali, což by zajisté bylo příčilo se vám, nebyl by změnil své mínění o svém pánovi.

Jakmile tedy doktor pojal myšlenku, přepraviti se přes Afriku vzduchem, bylo to pro Joea věcí hotovou; nebylo žádných překážek více; jakmile doktor rozhodl se odcestovati, byl u cíle — se svým věrným sluhou, neboť tento bodrý junák věděl dobře, že pojede s pánem, třeba o tom nikdy byl nemluvil.

Mohl ostatně prokázati při tom největší služby svým ostrovtipem a svou podivuhodnou mrštností. Kdyby byli hledali profesora tělocviku pro opice zoologické zahrady londýnské, které jsou přece velmi obratné, Joe byl by jistě to místo obdržel. Skákat, šplhat, lítat, prováděti tisíceré nemožné přemety, bylo pro něho hračkou.

Byl-li Fergusson hlavou a Kennedy ramenem, musel Joe býti rukou. Byl již provázel pána svého na několika cestách a měl jakýsi nátěr vědy přispůsobené povaze jeho; ale vyznačoval se zvláště mírnou filosofií, roztomilým optimismem; všecko mu bylo snadné, rozumné, přirozené a proto neznal potřebu naříkati neb reptati.

Mimo jiné vlastnosti měl i moc a dalekosáhlost zraku překvapující; sdílel s Moestlinem, učitelem Keplera, vzácnou vlastnost, že rozeznal beze skel satellity Jupiterovy a napočítal v skupině plejad čtrnácte hvězd, z nichž poslední jsou deváté velikosti. Nebyl proto pyšnějším; naopak: pozdravoval z daleka a u příležitosti uměl roztomile používati svých očí.

Při této důvěře, jakou choval Joe k doktorovi nelze diviti se, že mezi Kennedym a hodným sluhou vedly se stálé hádky, se zachováním ostatně vší slušnosti.

Jeden pochyboval, druhý věřil; jeden byl bystrozrakou opatrností, druhý slepou důvěrou; doktor nalezal se tedy mezi pochybností a vírou! Musím doložiti, že nevšímal si ani jedné ani druhé.

„Nuže, pane Kennedy?“ pravil Joe.

„Nuže, milý brachu?“

„Čas už se blíží. Zdá se, že odplujeme do měsíce.“

„Chceš říci do země měsíce, což není přece tak daleko; upokoj se však, jest to též nebezpečno.“

„Nebezpečno? s mužem, jako doktor Fergusson!“

„Nechtěl jsem ti brániti tvé zlaté sny, můj milý Joe; avšak co se tady hodlá provésti, jest upřímně řečeno šílenstvím: nepojede.“

„Nepojede! Což jste neviděl jeho ballón v dílně pp. Mitchellů v Boroughu?“ *)

„Budu chrániti se, abych šel podívat se naň.“

„Přijdete tak o pěknou podívanou, pane! Krásný to stroj! a ten pěkný střih! a ta roztomilá loďka! Budeme tam míti všecko pohodlí!“

*) Předměstí na jihu Londýna.

„Hodláš tedy opravdu provázeti pána svého?“

„Já,“ odvětil Joe co nejrozhodněji, „půjdu s ním, kam bude chtít! To by ještě scházelo! pustit jej samotného, když jsme spolu proběhli celý svět! A kdo pak by jej podporoval, když bude zemdlen? kdo by mu podal silné páže, aby přeskočil propast? kdo by jej ošetřoval, kdyby se roznemohl? Ne, pane Dicku, Joe bude vždy na svém místě u doktora, co pravím, kolem doktora Fergussona.“

„Poctivý hochu!“

„Ostatně, vy pojedete s námi,“ pokračoval Joe.

„Ovšem,“ vece Kennedy; „to jest doprovodím vás, abych do posledního okamžiku bránil Samuelovi dopustiti se takového šílenství! Půjdu s ním až do Zanzibaru, aby zde ještě ruka přítele zadržela jej od nesmyslného podniku.“

„Nezadržíte pranic, pane Kennedy, s odpuštěním. Můj pán není žádným potřeštěncem; uvažuje dlouho, co hodlá podniknouti, a rozhodl-li se, sám ďábel neodvrátí jej od toho.“

„Uvidíme to!“

„Neklamte se touto nadějí! Ostatně hlavní věcí jest, abyste šel s námi. Pro lovce, jako vy jste, jest Afrika zázračnou zemí. Nebudete tedy na žádný spůsob litovati své cesty.“

„Ne, zajisté, nebudu jí litovati, zvláště až ten tvrdohlavec konečně vzdá se vůči patrné nemožnosti.“

„Abych nezapomněl,“ pravil Joe, „víte, že dnes jest vážení?“

„Jaké vážení?“

„Ovšem, můj pán, vy a já, všickni tři zvážíme se.“

„Jako jockeyové!“

„Jako jockeyové. Jenom že, upokojte se, nemusíte postiti se, budete-li příliš těžkým. Vezmem vás tak jak jste.“

„Nenechám se dokonce vážiti,“ pravil Skot pevně.

„Ale, pane, zdá se, že jest to nutné pro jeho stroj.“

„Nuže, ať stroj jeho obejde se bez toho.“

„Co vám napadá! a kdybychom tak následkem špatného rozpočtu nemohli vystoupiti s balónem!“

„Aj! toho si právě přeju!“

„Vidíte, pane Kennedy, můj pán přijde co nevidět pro nás.“

„Nepůjdu nikam.“

„Neučiníte mu tu bolest.“

„Učiním.“

„Dobrá!“ vece Joe se smíchem, „mluvíte tak, protože tu není; ale až vám řekne do očí: „Dicku, (s odpuštěním), Dicku, musím věděti určitě, mnoho-li vážíš,“ půjdete, za to vám stojím.“

„Nepůjdu.“

V tom vešel doktor do své pracovny, kde dála se tato rozmluva; pohledl na Kennedyho, kterému nebylo příliš volno.

„Dicku,“ pravil doktor, „pojď s Joem; musím vědět, mnoho-li oba vážíte.“

„Ale . . .“

„Můžeš podržeti klobouk na hlavě. Pojď.“

A Kennedy šel.

Všickni tři odebrali se do dílny pp. Mitchellů, kde připraveny byly váhy, jakým říkají římské. Doktor musel skutečně znáti váhu svých soudruhů, aby zjednal rovnováhu svého ballónu. Postavil tedy Dicka na váhy; tento nevzpíraje se, pravil polohlasitě:

„Dobře! dobře! tím se nezavazuju k ničemu.“

„Sto padesát tři libry,“ pravil doktor, zaznamenávaje toto číslo do svých zápisek.

„Jsem příliš těžkým?“

„Nikoli, pane Kennedy,“ odpověděl Joe: „ostatně jsem já zas lehkým, tak že se to vyrovná.“

A po těch slovech Joe s nadšením zaujal místo lovcovo; byl by málem překotil váhy ve svém zanícení; postavil se jako Wellington, opičící se po Achillovi u vchodu do Hyde-Parku, a vypadal znamenitě i bez štítu.

„Sto dvacet liber,“ zapisoval doktor.

„Eh! eh!“ vece Joe se spokojeným úsměvem. Proč usmíval se? Nebyl by to sám mohl říci.

„Teď já,“ pravil Fergusson a zapsal sto pět a třicet liber na svůj vlastní účet.

„My tři dohromady,“ pravil, „neváží me více než čtyry sta liber.“

„Ale, milostpane,“ vece Joe, „jestli toho třeba pro vaši výpravu, mohl bych učiniti se o nějakých dvacet liber lehčím pomocí postu.“

„Není toho třeba, milý brachu,“ odpověděl doktor; „můžeš jísti dle chuti a zde máš půl koruny, abys obtížil se dle libosti.“

Kapitola sedmá.

Geometrické podrobnosti. — Výpočet objemu ballónu. — Dvojí ballón. — Obálka. — Lodka. — Tajemný stroj. — Potraviny. — Konečný součet.

Doktor Fergusson již po delší dobu zabýval se podrobnostmi své výpravy. Rozumí se, že ballón, tento zázračný povoz, jenž měl nésti jej vzduchem, byl předmětem jeho stálé péče.

Nejprvé, aby nemusel dáti ballónu příliš velkých rozměrů, rozhodl se, že naplní jej vodíkem, který jest čtrnáctkráte lehčí než vzduch. Vyrábění plynu toho jest snadné a právě plyn ten měl nejlepší výsledky v zkušenostech větroplavby.

Doktor shledal po velmi zevrubném počítání, že vzhledem k věcem na jeho cestu nevyhnutelným a k jeho stroji musí nésti tíži čtyr tisíců liber; bylo tedy třeba vypočítati, jaká musí býti stoupací síla ballónu, aby tuto tíži unesl, a jaký následkem toho musí býti objem jeho.

Váha čtyr tisíců liber představuje čtyřicet čtyři tisíce osm set sedmačtyřicet krychlových stop*) vytlačeného vzduchu, což znamená tolik, jako že čtyryačtyřicet tisíc, osm set sedmačtyřicet krychlových stop vzduchu váží asi čtyři tisíce liber.

Dá-li se ballónu tento objem čtyřiačtyřiceti tisíců osmi set sedmačtyřiceti krychlových stop a naplní-li se místo vzduchem vodíkem, který, jsa půlpatnáctekrát lehčím, váží jen dvě stě šest a sedmdesát liber, jeví se porušení rovnováhy čili rozdíl o tři tisíce sedm set čtyřiadvacet liber. Tento rozdíl mezi váhou plynu v ballóně uzavřeného a váhou vzduchu okolního činí stoupací sílu ballónu.

Než kdyby pustilo se do ballónu čtyřiačtyřicet tisíc osm set čtyřiačtyřicet krychlových stop plynu jmenovaného, byl by ballón úplně naplněn; což ale nesmělo býti; neboť jak ballón stoupá do méně hustých vrstev vzduchu, tou měrou roztahuje se plyn v něm uzavřený a roztrhl by konečně obálku. Ballóny naplňují se tedy obecně jen do dvou třetin.

---

*) 1661 krychlových metrů.

Ale doktor následkem jakéhosi záměru jen jemu známého rozhodl se, že naplní svůj ballón jen do polovice, a poněvadž musel míti čtyři a čtyřicet tisíc osm set sedmačtyrycet krychlových stop vodíku, dáti svému ballónu objem skoro dvojnásobný.

Sestavil jej dle podlouhlé podoby, která nejlépe se osvědčila; průměr vodorovný obnášel padesáte stop a průměr kolmý pětasedmdesáte stop; obdržel tak sferoïd, jehož objem obnášel v okrouhlém čísle devadesát tisíc krychlových stop. *)

Kdyby doktor Fergusson byl mohl užiti dvou ballónů, byly by výhlídky jeho v úspěch vzrostly; vskutku, kdyby jeden ve vzduchu praskl, možno vyhozením přítěže udržeti se pomocí druhého. Ale řízení dvou ballónů jest velmi nesnadné, jde-li o zachování stejné síly stoupací při obou.

Po dlouhém přemítání Fergusson duchaplným zařízením spojil výhody dvou ballónů, vyhnuv se jich závadám; sestrojil dva ballóny nestejné velikosti a strčil jeden do druhého. Jeho zevnější ballón, kterémuž dal rozměry výše udané, měl v sobě jiný menší, stejného tvaru, který měl jen pěta čtyřicet stop průměru v šířce a osmašedesát ve výšce. Objem tohoto vnitřního ballónu obnášel tedy jen sedmašedesát tisíc krychlových stop; měl plovati v plynu, jej obklopujícím; záklopka šla z jednoho ballónu do druhého, tak že pomocí její oba mohly spojeny býti mezi sebou.

Zařízení toto mělo výhodu, že v případě nutného vypuštění plynu k spuštění se, vypustil se

*) Tento rozměr není nic neobyčejného: r. 1784 v Lyoně Montgolfier sestrojil ballón, jehož objem byl 340.000 krychlových stop čili 20.000 krychl. metrů a mohl unésti tíži 20 tun čili 20.000 kilogramů.

nejprvé plyn z velkého ballónu; i kdyby tento vyprázdnil se úplně, zůstane malý ballón nedotknutým; bylo pak možno zbaviti se zevnější obálky co nepohodlné tíže a druhý ballón, nyní sám jediný, nebyl tak větru vydán v šanc, jako ballóny na polo splasklé.

Ano ještě více, v případě nehody, protržení ballónu zevnějšího, druhý zůstal neporušeným.

Oba ballóny byly shotoveny z křižované dykyty lyonské potažené perčovinou. Tato látka jest úplně nepropniknutelná; jest naprosto nepřístupná účinkům kyselin a plynů. Dykyta byla dvojnásobně položena na hořejším polu míče, kde působí skoro veškerá síla.

Tato obálka mohla udržeti plyn po čas neobmezený. Vážila půl libry na devět čtverečných stop. Poněvadž pak povrch zevnějšího ballónu byl asi jedenáct tisíc šest set čtverečných stop, vážila obálka jeho šest set padesát liber. Obálka druhého ballónu měla devět tisíc dvě stě čtverečných stop povrchu a vážila tedy jen pět set deset liber: což činí dohromady jedenáct set šedesát liber.

Síť, mající nésti loďku, byla zhotovena z konopných provazů velmi značné pevnosti; obě záklopky byly předmětem nejbedlivější pečlivosti, jako by se jednalo o kormidlo lodi.

Loďka, mající okrouhlý tvar a patnáct stop v průměru, byla shotovena z proutí, sesílena tenkým okováním ze železa a pokryta na dolejší části pružnými péry, aby oslabily se nárazy. Váha loďky a sítě provazové nepřevyšovala dvě stě osmdesát liber.

Doktor dal mimo jiné shotoviti čtyry skřínky z plechu na dvě čárky silného; byly spojeny mezi sebou rourami opatřenými kohoutky; připojil k tomu hadovitou rouru, mající asi dva palce v průměru,

která vybíhala ve dva kolmé konce nestejné délky; delší z nich měl pětadvacet stop výšky, kratší pak jen patnáct stop.

Plechové skříňky přidělány byly v loďce tak, aby zaujímaly co možná nejméně místa; hadice, která měla přidělati se teprv později, byla zvláště zabalena, jakož i velmi silná elektrická batterie Bunzenova. Tento stroj byl tak duchaplně sestaven, že vážil jen sedm set liber, počítaje v to i pětadvacet gallonů vody, nalezající se ve zvláštní bedně.

Nástroje, určené pro cestu, záležely z dvou tlakoměrů, dvou teploměrů, dvou kompasů, jednoho sextantu, dvou chronometrů, umělého obzoru a altazimuthu k měření předmětů vzdálených a nepřístupných. Hvězdárna greenwichská nabídla své nástroje doktorovi k použití. Tento ostatně nehodlal činiti výskumy fysikální; chtěl toliko poznati svůj směr a určiti polohu hlavních řek, hor a měst.

Opatřil se třemi železnými kotvami, dobře vyzkoušenými, jakož i žebříkem z lehkého a pevného hedvábí, asi padesát stop dlouhým.

Vypočetl taktéž přísně váhu svých potravin; záležely z čaje, kávy, sucharů, naloženého masa a pemmikanu, pokrmu to, který v nepatrném objemu obsahuje mnoho živných látek. Nehledě k dostatečné zásobě kořalky měl dvě bedny vody, z nichž každá držela v sobě dvaadvacet gallonů.*)

Ubývání těchto rozličných potravin muselo poznenáhlu umenšovati tíži, kterou nesl ballón. Neboť třeba věděti, že rovnováha ballónu ve vzduchu jest velmi citlivá. Ztráta tíže nepatrné stačí, aby ballón značně vystoupil.

---

*) Asi sto litrů = 1·766 věder rak. Jeden gallon má 0·08 vědra rak.

Doktor nezapomněl ani na plachtu, která pokrývati měla část loďky, ani na pokrývky, z nichž záleželo veškeré lože cestovní, ani na myslivecké ručnice, ani na zásoby prachu a kulek.

Zde podáváme přehled jeho počtu:

Fergusson	135	liber.
Kennedy	153	„
Joe	120	„
Váha prvního ballónu	650	„
Váha druhého ballónu	510	„
Loďka a síť	280	„
Kotvy, nástroje, Ručnice, pokrývky, Plachta, rozličné přístroje	190	„
Maso, pemmikan, Suchary, čaj, Káva, kořalka	386	„
Voda	400	„
Stroj	700	„
Váha vodíku	276	„
Přítěž	200	„
Úhrnem	4000	liber.

Takový byl podrobný výpočet čtyř tisíců liber, jež doktor Fergusson hodlal s sebou nésti; měl jen dvě stě liber přítěže „pro nepředvídaný případ toliko“, říkal, neboť doufal, že nebude potřebovati jí, díky stroji svému.

Kapitola osmá.

Důležitost Joeova. — Velitel *Resolutu*. — Zbrojnice Kennedyova. — Hostina na rozloučenou. — Odjezd dne 21. února. — Vědecké přednášky doktorovy. — Duveyrier, Livingstone. — Podrobnosti vzdušné cesty. — Kennedy umlčen.

K 10. únoru přípravy blížily se ku konci, ballóny do sebe vstrčené byly úplně hotovy; podstoupily silný tlak vzduchu hnaného na jich stěny; tato zkouška vzbudila dobré mínění o pevnosti jich a dosvědčila, jaká péče vynaložena na jich sestavení.

Joe neznal se samou radostí; chodil ustavičně z Greekstreetu do dílen pp. Mitchellů, stále maje na pilno, ale vždy sdílný, vypravuje rád podrobnosti výpravy lidem, kteří za to nežádali, hrdý přede vším jiným, že provázeti bude svého pána. Myslím dokonce, že ukazuje ballón, vykládaje myšlénky a záměry doktorovy, nechávaje podívati se na tohoto pootevřeným oknem aneb na jdoucího po ulici, bodrý ten hoch vydělal si několik půlkorun; nelze mu to zazlíti; měl přece právo spekulovati trochu na obdivování se a zvědavost svých současníků.

Dne 16. února loď „*Resolute*“ zakotvila se před Greenwichem. Byla to loď o vrtuli nákladnosti osmi set tun, dobrý plavec; byl jí svěřen úkol, aby dovezla novou zásobu potravy poslední výpravě sira Jamese Rossa do krajin polárních. Velitel Pennet považován za příjemného muže; cesta doktorova velmi jej zajímala; vážil si doktora od dávné doby. Tento Pennet byl spíše učencem než vojákem, což ale nevadilo lodi jeho, aby měla na palubě čtyry děla, která nikdy nikomu neublížila a sloužila toliko k dělání hluku na světě nejnevinnějšího.

Podlubí *Resolutu* upraveno tak, aby tam složen byl ballón; byl tam přinešen s největší opatrností dne 18. února; uložili jej do spodu lodě, aby předešlo se vší nehodě; loďka a co k ní náleželo, kotvy, provazy, potraviny, bedny na vodu, které měly naplněny býti až na místě, všecko naloženo před očima Fergussona.

Vzali s sebou též deset tun kyseliny sirkové a deset tun starého železa k vyrábění vodíkového plynu. Množství to úplně postačovalo, i když počítalo se na možný úbytek. Stroj ustanovený k vyrábění plynu a skládající se asi z třiceti soudků uložen dole v nádní

Tyto rozličné přípravy skončeny 18. února večer. Dvě kabiny pohodlně zařízené očekávaly doktora Fergussona a jeho přítele Kennedyho. Tento zařikávaje se, že nepojede, odebral se na palubu s pravou zbrojnicí mysliveckou, dvěma výbornými dvojkami, zadovkami a znamenitou karabinou z továrny „Purdey Moore a Dickson“ v Edinburku; s takovou zbraní nebylo lovci za těžko, střeliti na dvě míle daleko kuli do oka kamzíkovi; k tomu přibral dva revolvéry Coltovy šestihlavňové pro nepředvídané případy; jeho prachovnice, jeho nábojnice, jeho olovo a kule, vše v dostatečném množství, nepřekračovaly meze váhy doktorem ustanovené.

Všickni tři cestující rozhostili se na palubě dne 19. února; byli uvítáni s velkou uctivostí od kapitána a jeho důstojníků; doktor stále velmi chladný, zaujatý jedině svou výpravou, Dick pohnutý, ač nechtěl to dát znáti, Joe poskakující, házející rozpustilými vtipy; stal se obveselovatelem stolu lodníků, kde vyhraženo mu bylo místo.

Dne 20. dávána velká hostina na rozloučenou od královské společnosti zeměpisné na počest dok-

toru Fergussonovi a Kennedymu. Velitel Pennet a jeho důstojníci byli při této hostině, která byla velmi živá a velmi bohatá na lichotivé přípitky; připíjeno tolikráte na zdraví, že všickni hodovníci mohli míti pojištěný život na sto let. Sir Francis M . . . předsedal s pohnutím tlumeným, ale důstojným.

K velikému pomatení svému Dick Kennedy měl velký podíl v bachických těch blahopřáních. Když se bylo připilo „neohroženému Fergussonovi, chloubě Anglicka", muselo píti se na zdraví „neméně odvážného Kennedyho, zmužilého soudruha jeho."

Dick silně se zarděl, což považováno za skromnost: potlesk zdvojnásobil se. Dick zarděl se ještě více.

K zákuskám přišel list královny; skládala svou poklonu oběma cestujícím a přála jim štěstí k zdaru podniku.

To vyvolalo nové přípitky „Jejímu Nejmilostivějšímu Veličenstvu."

O půlnoci po pohnutlivém loučení se a vřelém tisknutí rukou hodovníci rozešli se.

Čluny *Resolutu* čekaly u mostu Westminsterského: velitel zasedl tam ve společnosti svých cestujících a důstojníků a rychlý proud Temže unášel je ke Greenwichu.

O jedné hodině všecko spalo na palubě.

Na zejtří 21. února o třetí hodině ráno pece hučely; o páté hodině vytaženy kotvy a hnán svou vrtulí *Resolute* plul k ústí Temže.

Netřeba dokládati, že rozmluva na palubě jednala jedině o výpravě doktora Fergussona. V každém, kdo jej viděl neb slyšel, vzbuzoval takovou důvěru, že brzy, vyjma Skota, nikdo nepochyboval o zdaru jeho podniku.

V dlouhých, prázných hodinách na cestě doktor měl pravé přednášky o zeměpisu v kruhu důstojníků. Tito mladí lidé byli nad míru zaujati pro výskumy učiněné v Africe za posledních čtyřiceti let; vypravoval jim výskumy Barthovy, Burtonovy, Spekeovy, Grantovy, líčil jim tajuplné ty končiny podrobené se všech stran vědeckému bádání. Na severu mladý Duveyrier probádal Saharu a přivedl do Paříže náčelníky Tuaregů. K podnětu vlády francouzské chystaly se dvě výpravy, které sestupujíce od severu a jdouce na západ křižovaly se v Tembuktu. Na jihu neunavený Livingstone stále postupoval k rovníku a od března 1862 šel ve společnosti Mackenzieově vzhůru po řece Ravoonia. Devatenácté století zajisté nepřejde, aby Afrika neodhalila tajemství ukrývaná v nitru jejím od šesti tisíc let.

Zvědavost posluchačů Fergussonových byla zvláště vzbuzena, když obeznámil je do podrobna s přípravami na svou cestu; chtěli zkoušeti pravost jeho výpočtů; hádali se a doktor otevřeně účastnil se rozpravy.

Všeobecně divili se poměrně malému množství potravin, které doktor nesl s sebou. Jednoho dne tázal se důstojník jeden doktora v příčině té.

„To vás překvapuje," odpověděl Fergusson.

„Ovšem."

„Jak dlouho ale myslíte, že trvati bude má cesta? Celé měsíce? To jest velký omyl; kdyby cesta prodloužila se, jsme ztraceni, nedojdem k cíli. Vězte, že ze Zanzibaru k pobřeží Senegalskému není více než tři tisíce pět set mil, řekněme čtyři tisíce mil. Urazíme-li tedy dvě stě čtyřicet mil za dvanáct hodin, což nerovná se ani rychlosti našich železnic, a kdybychom cestovali ve dne v noci, stačilo by sedm dní k přepravě přes Afriku."

„Pak ale neviděli byste nic, nemohli byste činiti zeměpisná pozorování ani seznati zemi.“

„Proto,“ vece doktor, „když budu pánem svého ballónu, když vystoupím a spustím se dle libosti, zastavím se, kdykoli to uznám za dobré, zvláště, kdyby příliš prudké větry mne unášely.“

„A přijdete do nich,“ pravil velitel Pennet; „jsou vichry, které urazí přes dvě stě čtyřicet mil za hodinu.“

„Vidíte tedy,“ pokračoval doktor, „že by s takovou rychlostí přeletěla se Afrika za dvanáct hodin; člověk by vstal v Zanzibaru a šel spát v Saint-Louisu.“

„Ale,“ namítl důstojník jeden, „což může ballón s takovou rychlostí unášen býti?“

„Stalo se to již,“ odpověděl Fergusson.

„A ballón to vydržel?“

„Úplně. Bylo to za korunovace Napoleona r. 1804. Větroplavec Garnerin vypustil v Paříži v jedenáct hodin večer ballón, mající tento nápis v zlatých písmenech: „*V Paříži, 25. frimairu* (března) *r. XIII.* (od francouzské revoluce), *korunování císaře Napoleona J. Sv. Piem VII.*“ Druhý den ráno o páté hodině obyvatelé Říma viděli týž ballón vznášeti se nad Vatikánem, letěti přes Kampaňu římskou a spadnouti do jezera Bracciano. Ballón tedy, pánové, může odolati takové rychlosti.“

„Ballón ano; ale člověk,“ odvážil se prohoditi Kennedy.

„I člověk! Neboť ballón jest vždy nepohyblivý vzhledem ke vzduchu jej obklopujícímu; ballón nepohybuje se, nýbrž vzduch sám; proto rozsvítíte-li ve své loďce svíčku, plamen nebude plápolati. Větroplavec, který by byl vystoupil s ballónem Garnerinovým, nebyl by pranic trpěl tou

rychlostí. Ostatně nehodlám zkoušeti podobnou rychlost a budu-li moci zachytit se v noci o nějaký strom neb o nějaký výstupek půdy, nedám si to ujíti. Máme ostatně s sebou potravy na dva měsíce a nic nebude překážet našemu obratnému lovci, aby opatřil nám hojnost zvěřiny, jakmile přistaneme k zemi.“

„Ah! pane Kennedy! budete to míti překrásnou hanbu,“ pravil mladý midshipman, hledě na Skota okem závistivým . . .

„Nepočítaje,“ dodal jiný, „že vaše radost bude zdvojnásobena velkou slávou.“

„Pánové,“ odpověděl lovec, „. . . jsem vám velmi povděčen . . . vaše poklony . . . ale nemohu je přijmouti . . .“

„Jak!“ voláno se všech stran, „vy nepojedete?“

„Nepojedu.“

„Vy nebudete provázet doktora Fergussona?“

„Nejen že ho nebudu provázeti, nýbrž já jsem tu, abych jej v poslední chvíli zadržel.“

Všecky zraky obrátily se k doktorovi.

„Neposlouchejte ho,“ pravil tento se svou klidností. „O té věci nesmí se s ním mluvit, vlastně ale ví zcela dobře, že pojede.“

„Při sám svatý Patrick!“ zvolal Kennedy, „prohlašuji . . .“

„Neprohlašuj nic, příteli Dicku; jsi cejchován, jsi vážen i se svým prachem, se svými ručnicemi a svými kulemi; nemluvme tedy více o tom.“

A skutečně od toho dne až do příjezdu do Zanzibaru Dick neotevřel více ústa; nemluvil více o tom ani o jiném. Mlčel.

Kapitola devátá.

Objetí mysu. — Šprýmař na přídě. — Přednášky o kosmografii profesora Joea. — O řízení ballónů. — O vyhledávání proudů vzduchových. — *Εὕρηκα.*

Resolute ubíhal rychle k mysu Dobré naděje; pohoda byla stále pěkná, ač moře stávalo se bouřlivějším.

Dne 30. března, sedmadvacet dní po odjezdu z Londýna, vyskočilo pohoří tabulové na obzoru; město Kapské, ležící na úpatí polokruhu pahorků, objevilo se na konci námořních dalekohledů, a brzy *Resolute* zakotvil se v přístavu. Velitel zdržel se tu ale jen, co zásobil se uhlím; trvalo to den; na zejtří loď vyplula na jih, aby objela jižní část Afriky a vjela do průplavu Mozambického.

Joe nekonal to první svou cestu po moři; za nedlouho byl na palubě jako doma. Každý měl jej rád pro jeho upřímnost a jeho veselou mysl. Velká část slávy pána jeho padala na něho. Poslouchali ho jako orakul a on byl zrovna tak neomylným jako který jiný.

Mezi tím co doktor pokračoval ve svých přednáškách mezi důstojníky, Joe trůnil na předním kastelu a přednášel dle svého spůsobu, což prý ostatně činili učenci všech věků.

Rozumí se, že mluvilo se o cestě vzduchem. Joea stálo to mnoho práce, aby vpravil podniknutí to do tvrdých palic; ale jakmile jednou věc připustili, obrazotvornost lodníků, podněcována vypravováním Joeovým, neznala nic nemožného více.

Skvělý vypravovatel namluvil posluchačům svým, že po této cestě podniknou mnoho jiných. Byl to jen počátek dlouhé řady nadlidských podniků.

„Vidíte, milí přátelé, okusil-li člověk jednou tohoto způsobu cestování, nemůže více obejíti se bez něho; také o své příští výpravě nepůjdeme stranou, nýbrž přímo nad sebe, stále stoupajíce.“

„Aj! aj! do měsíce tedy,“ pravil udivený jeden posluchač.

„Do měsíce,“ odpověděl Joe, „ne na mou věru, toť příliš obyčejné! Každý chodí teď do měsíce. Ostatně není tam vody a musí se vzíti s sebou ohromné zásoby potravy, ano i vzduch v lahvičkách, aby člověk mohl dýchati.“

„Hm! což ale, kdyby tam byl gin?“ prohodil lodník, milující velmi tuto kořalku.

„Nic více o tom, přátelé. Ne! do měsíce nepůjdem; ale projedeme se mezi těmi hezkými hvězdami, mezi těmi planetami, o kterých můj pán často mi vypravoval. Nejprvé tedy navštívíme Saturna . . .“

„Který má kruh kolem sebe?“ tázal se správce lodní.

„Ano, jest to jeho zásnubní prsten; jen že se neví, kam poděla se jeho žena!“

„Jakže! Vy byste dostali se tak vysoko?“ prohodil žasnoucí plavčík. „Toť váš pán musí býti sám ďábel?“

„Ďábel! jest na to příliš dobrý!“

„Ale po Saturnovi?“ tázal se jeden z netrpělivějších posluchačů.

„Po Saturnovi? Nuže, uděláme návštěvu Jupiterovi; podivná to země, věřte, kde den má jen devět a půl hodiny, což jest pohodlné pro lenochy a kde rok zase trvá dvanácte let, což jest prospěšné pro lidi, kteří mají za půl leta umříti. Prodlouží to trochu jich život.“

„Dvanácte let?“ opětoval plavčík.

„Ano, milý hošíku; v oněch krajinách byl bys ještě u prsou své maminky a ten stařec tamhle, kterému jde na padesát, byl by děťátkem půl páta roku starým.

„To není možná," zvolal přední kastel jedním hlasem.

„Jen pouhá pravda," dotvrzoval Joe s jistotou. „Co se ale divíte? Živoří-li člověk ustavičně na této zemi, ničemu se nepřiučí, zůstane nevědomým jako podsvinče. Zajděte si na Jupitera a uvidíte! U sta hromů, tam nahoře musí se člověk umět chovat, neboť Jupiter má trabanty trochu nepohodlné!"

A všickni se smáli, věřili však na polo; vypravoval jim pak o Neptunovi, kde námořníci bývají velmi vítáni, a o Marsovi, kde vojáci jsou pány, což prý jest na konec nesnesitelné. Merkur jest prý ale sprostou zemí, jen samí zloději a kupci, kteří podobají se k sobě tak, že jest nesnadno rozeznati je. A konečně vylíčil jim obraz Venuše co nejrozkošněji.

„A až vrátíme se z této výpravy," končil roztomilý vypravovatel, „dostaneme řád jižního kříže, který třpytí se tamhle nahoře na kabátě pána boha!"

„Však si ho také zasloužíte!" pravili lodníci.

Tak míjely za veselých rozhovorů dlouhé večery na předním kastelu. Mezi tím pak poučné rozpravy doktorovy pokračovaly.

Jednou mluvilo se o řízení ballónů a Fergusson byl požádán, aby pronesl svůj náhled o tom.

„Nemyslím," pravil, „že bychom kdy dovedli říditi ballóny. Znám všecky soustavy zkoušené či navrhované; ani jediná se nezdařila, ani jediné nelze užiti. Domyslíte se snadno, že jsem musel zabývati se touto otázkou, mající pro mne tolik

důležitosti; nemohl jsem ji ale rozřešiti pomocí nynějších vědomostí mechaniky. Musel by se vynalézti motor neobyčejné síly a nemožné lehkosti! A pak ještě nebylo by lze odolati proudům trochu silnějším! Doposud ostatně více pomýšlelo se na řízení loďky než na řízení ballónu. To jest chyba.“

„Jest ale přece,“ namítáno, „velká podobnost mezi ballónem a lodí, kterou řídíme dle libosti.“

„Nikoli,“ odpověděl doktor Fergusson, „podobnost jest tu malá neb pražádná. Vzduch jest neskonale řidším než voda, v kterou loď ponořena jest jen na polo, kdežto ballón celý plave ve vzduchu a zůstává nepohnutým následkem okolního fluida.“

„Myslíte tedy, že věda větroplavební jest již v koncích?“

„Nikoli! nikoli! Třeba hledati něco jiného, a nemožno-li říditi ballón, udržovati jej aspoň ve vzduchových proudech příznivých. Čím výše stoupáme, tím stávají se tyto stejnějšími a jsou stálými ve svém směru; nejsou více rušeny údolími a pohořími, prorývajícími povrch zeměkoule a zde, jak víte, jsou hlavní příčinou změn větru a nestejnosti proudu jeho. Jakmile tedy jednou tato pásma budou určena, bude třeba přivésti jen ballón do proudů nám příhodných.“

„Pak ale,“ namítl velitel Pennet, „muselo by se za tím účelem stále stoupati neb klesati. To jest vlastní překážkou, milý doktore.“

„A proč, rozmilý veliteli?“

„Rozumějme si: bylo by to obtíží a překážkou jen pro delší cesty, nikoliv pak pro pouhé výlety vzduchové.“

„A proč, smím-li se tázat?“

„Protože nemůžete vystoupiti, leč vyhodíte-li přítěž, a nemůžete spustiti se, leč se ztrátou plynu,

tak že vaše zásoby plynu a přítěže brzy budou vyčerpány.“

„Můj milý Pennete, v tom vězí celá věc. Tať jest jediná obtíž, kterouž věda musí hledět překonati. Nejedná se o řízení ballónů; jedná se o pohybování jich s hůry dolů bez ztráty plynu, který jest jeho silou, jeho krví, jeho duší, možno-li tak říci.“

„Máte pravdu, milý doktore; ale tato překážka ještě není odstraněna, prostředek ten ještě není vynalezen.“

„Prosím za odpuštění, jest vynalezen.“

„Od koho?“

„Ode mne.“

„Od vás?“

„Pochopíte, že jinak nebyl bych se odvážil na tuto cestu přes Afriku v ballóně. Za čtyřiadvacet hodin byl bych hotov se svým plynem!“

„Ale o tom jste nic neříkal v Anglii?“

„Ne. Nechtěl jsem vyvolati veřejné hádky. Zdálo se mi to zbytečným. Konal jsem potají přípravné zkoušky a byl jsem uspokojen; neměl jsem tedy potřebu činiti jich více.“

„Nuže, pane Fergussone, smíme se vás zeptati na vaše tajemství?“

„Zde je máte, pánové; můj prostředek jest velmi jednoduchý.“

Pozornost posluchačů byla na nejvýše napnuta a doktor jal se mluviti takto:

Kapitola desátá.

Dřívější pokusy. — Pět skříní doktorových. — Plynová dmuchavka. — Teplovodič. — Stroj v práci. — Jistý výsledek.

„Často, pánové, činěny pokusy, stoupati neb spouštěti se dle libosti bez ztráty plynu neb přítěže ballónu. Francouzský větroplavec Meunier chtěl dosíci cíle toho stlačeným vzduchem u vnitřní prostoře. Belgičan doktor van Hecke pomocí křídel a vesel vyvinul sílu kolmou, která by v nejčetnějších případech byla nevystačila. Praktické výsledky těchto rozličných prostředků byly nepatrné."

„Odhodlal jsem se tedy vzíti věc tu rozhodněji do rukou. Nejprvé vylučuji úplně přítěž, leda pro případy nejvyšší nutnosti, jako jest poškození mého stroje neb kdybych nucen byl vystoupiti okamžitě, abych vyhnul se nepředvídané překážce."

„Mé prostředky k stoupání a klesání záležejí výhradně v rozřeďování a zhušťování plynu uvnitř ballónu uzavřeného rozličnou teplotou. A hle, jak toho dosáhnu."

„Viděli jste, že mimo loďku naloženo bylo několik skříní, jejichž účel jest vám neznámý. Těchto skříní jest pět."

„První obsahuje asi pět a dvacet gallonů vody, do které dám několik kapek kyseliny sirkové, abych zvýšil její voditelnost a kterou rozložím pomocí silné batterie Bunzenovy. Voda, jak víte, skládá se z dvou částí vodíku a jedné části kyslíku."

„Tento poslední uchází účinkováním elektrické batterie kladným polem jejím do druhé skříně. Třetí skříně, postavená nad tuto a dvojnásobného objemu, shromažďuje vodík, přicházející záporným polem batterie."

„Kohoutky, z nichž jeden má dvojí otvor druhého, spojují tyto dvě skříně se čtvrtou, která sluje skříní smíšeniny. Neboť zde směšují se ony dva plyny, pocházející z rozložení vody. Objem této skříně smíšeniny obnáší asi jeden a čtyrycet stop krychlových.“ *)

„V hořejší části této skříně jest platinová roura opatřená kohoutkem.“

„Porozuměli jste již, pánové: stroj, jejž jsem vám tu popsal, jest jednoduše dmuchavka na kyslík a vodík, jehož teplota převyšuje žár výhně.“

„Předeslav to, přistupuji k druhé části stroje.“

„Z dolejší části mého ballónu, který jest hermeticky uzavřen, vyčnívají dvě roury něco málo od sebe vzdálené. Jedna vychází z hořejších vrstev vodíku, druhá z vrstev dolejších.“

„Tyto dvě roury jsou v jistých vzdálenostech opatřeny silnými kolínky z kaučuku, aby podaly se pohybům ballónu.“

„Obě jdou až do loďky a ztrácejí se v železné skříni válcovité, která nazývá se skříní horka. Jest na obou svých koncích uzavřena dvěma velmi silnými deskami ze stejného kovu.“

„Roura, vycházející z dolejší části ballónu vniká do této válcovité skříně deskou spodní; sáhá do vnitř a béře pak na sebe podobu hada šroubovitého, jehož kroužky vystupující zaujímají skoro celou výšku skříně. Než z této vyjde prochází hadice malým kuželem, jehož vyhloublý spodek ve spůsobě sférické klenby obrácen jest dolů.“

„Vrškem tohoto kužele vychází druhá roura a vede, jak jsem již pravíl, do hořejších vrstev ballónu.“

---

*) Jeden métre padesát centimetrů.

„Sférická klenba malého kužele jest z platiny, aby nerozpustila se působením dmuchavky. Neboť tato umístěna jest na dně železné skříně, uprostřed šroubovitého hada a konec plamene jejího dotýkati se bude lehce této klenby.“

„Víte, pánové, co jest to teplovodič ustanovený k vyhřívání pokojů. Víte, jak pracuje. Vzduch pokoje musí projíti rourami a vrací se s vyšší teplotou. Nuže, co jsem vám tu vylíčil, jest vlastně jen takovým teplovodičem.“

„Neboť, co stane se? Jakmile rozžehne se dmuchavka, ohřívá se vodík v hadici a ve vyhloublém kuželi a stoupá rychle rourou, která vede jej do hořejších vrstev ballónu. Dole utvoří se prázno a přitahuje plyn vrstev dolních, který ohřeje se též také a stále ústupuje jinému; takým způsobem nastane v rourách a hadici náramně rychlé proudění plynu, vycházejícího z ballónu, vracejícího se tam a ohřívajícího se neustále.“

„Plynům přibývá $\frac{1}{480}$ jich objemu zvýšením teploty o jeden stupeň. Jestliže tedy vyženu teplotu o osmnáct stupňů*) výše, rozšíří se vodík ballónu o $\frac{18}{480}$ či o jeden tisíc šest set čtyry a sedmdesáte stop krychlových, vytlačí tedy o tolikéž vzduchu více, což rozmnoží jeho stoupací sílu o sto šedesáte liber. To má stejný účinek jako vyhození stejné váhy přítěže. Zvýším-li teplotu o 180 stupňů, roztáhne se plyn o $\frac{180}{480}$: vytlačí šestnáct tisíc sedm set čtyrycet krychlových stop více a jeho síla stoupací vzroste o jeden tisíc šest set liber.“

„Pochopujete pánové, že mohu tedy snadno docíliti značné změny v rovnováze ballónu. Objem tohoto byl vypočítán tak, aby při polovičném nadmutí vytlačil váhu vzduchu úplně rovnou váze

*) Fahrenheitových = 10° Celsiových = 8° Reaumurových.

obálky, vodíku a loďky i s cestujícími a všemi potřebami. Při tomto napnutí jest v úplné rovnováze se vzduchem, nestoupá ani nepadá.“

„Abych vystoupil, přivedu plyn na vyšší stupeň teploty, než jest teplota okolní, pomocí své dmuchavky; následkem tohoto přebytku tepla plyn více se roztáhne a nadme více balón, který tím více bude vystupovati, čím více rozředím vodík.“

„Klesání děje se ovšem zmírněním žáru dmuchavky a ochlazením teploty. Stoupání bude tedy celkem mnohem rychlejší než klesání. Avšak to jest šťastná okolnost; neboť nikdy nezáleží mi na tom, abych rychle sestoupil, a naopak velmi rychlým vystoupením vyhnu se všelikým překážkám. Nebezpečí hrozí dole, nikoli na hoře.“

„Ostatně, jak jsem již pravil, mám něco přitěže, tak že mohu vystoupiti ještě rychleji, kdyby toho bylo třeba. Má záklopka umístěná na hořejším konci ballónu, jest pouhou záklopkou bezpečnosti. Ballón podržuje stále své stejné množství vodíku; měnění teploty tohoto uzavřeného plynn stačí o sobě ke všem pohybům dolů i vzhůru.“

„Nyní pánové, sdělím vám ještě praktickou podrobnost.“

„Hoření vodíku a kyslíku na konci dmuchavky vyvinuje toliko vodní páru. Opatřil jsem tedy dolejší část válcovité skříně železné rourou se záklopkou vypočtenou asi na tlak dvou atmosfer; jakmile tedy pára dosáhne tohoto napnutí, uchází sama sebou.“

„Zde několik zcela určitých číslic.“

„Pětadvacet gallonů vody rozložené v základní prvky její dává dvě stě liber kyslíku a pětadvacet liber vodíku. To představuje co do objemu vzduchového jeden tisíc osm set devadesát krychlových stop prvního a tři tisíce sedm set osmdesát kry-

chlových stop druhého, celkem pět tisíc šest set sedmdesát krychlových stop smíšeniny.“

„Kohoutek mé dmuchavky zcela otevřený spotřebuje pak sedmadvacet krychlových stop za hodinu při plamenu aspoň šestkráte silnějším než jest plamen velkých svítilen. Průměrem tedy a abych udržel se ve výšce prostřední, nespálím více než devět krychlových stop za hodinu; mých pětadvacet gallonů vody představuje tedy pro mne šest set třicet hodin větroplavby či něco přes šestadvacet dní.“

„Mohu-li ale spustiti se dle libosti a zásobiti se na cestě znova vodou, může má cesta trvati nekonečně.“

„To jest mé tajemství pánové, jest jednoduché a jako všecky věci jednoduché, nemůže minouti se s výsledkem. Rozřeďování a zhušťování plynu v ballóně, tent jest můj prostředek, nevyžadující ani překážejících křídel ani mechanického motora. Teplovodič k docílení změn v teplotě, dmuchavka k ohřívání plynu nejsou ani nepohodlnými ani těžkými. Myslím tedy, že vyplnil jsem všecky důležité podmínky zdaru.“

Doktor Fergusson ukončil takto svůj výklad a dostalo se mu upřímného potlesku. Nebylo lze činiti námitky; na všecko bylo pomýšleno a všemu vyhověno.

„Avšak,“ pravil velitel, „může to býti nebezpečno.“

„Co na tom,“ odpověděl prostě doktor, „jestli to praktické?“

Kapitola jedenáctá.

Příjezd do Zanzibaru. — Anglický konsul. — Zlé úmysly obyvatelstva. — Ostrov Kumbeni. — Dělání deště. — Naplňování ballónu. — Odjezd 18. dubna. — Poslední rozloučení. — *Viktoria.*

Stále příznivý vítr urychlil blížení se *Rešoluta* k cíli jeho. Plavba průplavem mozambickým byla zvláště klidnou. Cesta po moři věstila dobrou cestu vzduchem. Každý byl dychtiv na chvíli přistání a chtěl dokonati poslední přípravy doktora Fergussona.

Konečně loď octla se na výši města Zanzibaru, ležícího na ostrově stejného jmena, a 15. dubna v jedenáct hodin ráno zapustila své kotvy v přístavu.

Ostrov Zanzibar náleží imanovi Mascatskému, spojenci Francie i Anglie, a jest to bez odporu jeho nejlepší osada. Přístav pohostuje značný počet lodí ze sousedních krajin.

Ostrov oddělen jest od pobřeží afrického jen průplavem, jehož největší šířka nepřesahuje třicet mil.

Provozuje značný obchod v klovatině, slonovině a hlavně v ebenu, neboť Zanzibar jest velikým tržištěm na otroky. Zde shromažďuje se veškerá kořist dobytá při válkách, jež náčelníci uvnitř země ustavičně mezi sebou vedou. Tento obchod rozšířen jest taktéž po celém východním pobřeží, ano až do končin Nilu a G. Lejean viděl provozovati jej zřejmě pod vlajkou francouzskou.

Jakmile přibyl *Resolute*, anglický konsul v Zanzibaru přišel na palubu, aby nabídl své služby doktorovi, o jehož záměrech již po celý měsíc časopisy evropské podávaly mu stále zprávy. Posud však náležel k četnému davu nevěřících.

„Pochyboval jsem," pravil podávaje ruku Samuelu Fergussonovi, „nyní však nepochybuji více."

Nabídl svůj vlastní dům doktorovi, Dicku Kennedymu a ovšem též statnému Joeovi.

Jeho laskavostí doktor dověděl se o několika listech, jež byl dostal od kapitána Spekea. Kapitán a soudruzi jeho museli snášeti strašný hlad a zlou nepohodu, než dostali se do země Ugogo; postupovali jen s ohromnou obtíží a myslili, že již nebudou moci dáti přímo o sobě zprávu.

„Těmto nebezpečím a utrpením dovedeme my se vyhnouti," pravil doktor.

Zavazadla tří cestujících byla přenešena do domu konsulova. Hodlali složiti ballón na břehu Zanzibarském; nalezalo se tam blíže stožáru pro znamení příhodné místo podle ohromné budovy, která jej chránila před větry východními. Tato veliká věž, podobná k sudu postavenému na dno, vedle kteréhož by sud heidelberský byl vypadal jako pouhý soudek, sloužila za tvrz a na jejím vrcholi stáli na stráži Belučiové ozbrojeni kopími, jakási to posádka líná i hulákající.

Ale při skládání ballónu konsul dostal zprávu, že obyvatelstvo ostrova opře se tomu násilím. Nelze si mysliti cos zaslepenějšího nad fanatizované vášně. Novinka o příchodu křesťana, který hodlal vyletěti do povětří, přijata s nevolí; černochové, živější než Arabové, viděli v tomto úmyslu záměry nepřátelské svému náboženství; domýšleli se, že čelí to proti slunci a měsíci. Tato dvě nebeská tělesa pak jsou předmětem nábožné úcty pro africké kmeny. Odhodlali se tedy, že postaví se na vzdor této rouhavé výpravě.

Konsul byv zpraven o tomto smýšlení, vešel v úradu s doktorem Fergussonem a velitelem

Pennetem. Tento nechtěl ustoupiti hrozbám; avšak přítel jeho přivedl jej v ohledu tom k rozumu.

„Zvítězíme konečně na jisto, pravil k němu; sama posádka imanova přispěje nám třeba na pomoc, ale můj milý veliteli, nehoda bývá tu hned: stačila by nešťastná rána, aby ballón byl nenapravidelně poškozen a cesta byla by bez naděje zmařena, třeba tedy jednati s velikou opatrností.“

„Co ale počíti? Přistaneme-li k pobřeží africkému, nalezneme tytéž obtíže! Co počíti?“

„Není nic jednoduššího,“ odpověděl konsul. „Vidíte ty ostrovy tam za přístavem; složte svůj ballón na některém z nich, obklopte se kruhem lodníků a nebudete se muset báti žádného nebezpečí.“

„Výborně,“ vece doktor, „a budeme moci pohodlně dokonati své přípravy.“

Velitel podal se této radě. *Resolute* přiblížil se k ostrovu Kumbeni. Ráno dne 16. dubna ballón byl bezpečně uložen uprostřed paseky v hustém lese, kterým půda jest pokryta.

Postaveny jsou dva stožáry osmdesáte stop vysoké v stejné vzdálenosti od sebe; řada kladek na jejich konci upevněných umožňovala vytažení ballónu pomocí lána na příč jdoucího; byl teď úplně splaskly. Ballón vnitřní byl upevněn k vrcholi ballónu zevnějšího tak, aby vytažen byl s ním.

Na dolejším konci obou ballónů připevněny byly roury k naplnění jich vodíkem.

Den 17. uplynul upravováním stroje ustanoveného k připravování plynu; skládal se z třiceti tůní, v kterých rozkládání vody dělo se pomocí železa a kyseliny sírkové daných do velkého množství vody. Vodík shromažďoval se ve veliké hlavní tůni, byv dříve na cestě přečištěn, a odtud veden byl rourami do obou ballónů. Tímto způsobem

naplněn každý ballón určitě ustanoveným množstvím plynu.

K účelu tomu bylo třeba osmnácte set šestašedesáte gallonů kyseliny sírkové, šestnácte tisíc padesát liber železa a devět set šestašedesát gallonů vody.

Práce ta počala následující noc ke třetí hodině ráno, trvala skoro osm hodin. Druhý den ballón pokryt svou provazovou sítí, kolébal se roztomile nad loďkou, zadržován velkým počtem pytlů naplněných zemí. Stroj k rozřeďování plynu postaven s velkou pečlivostí a roury vycházející z ballónu přidělány k válcovité skříni.

Kotvy, provazy, nástroje, cestovní pokrývky, plachta, potraviny, zbraně uloženy v loďce na místo jim vykázané; zásoba vody opatřena v Zanzibaru. Dvě stě liber přítěže rozděleno na padesát pytlů umístěných na dně loďky, ale přece při ruce.

Tyto přípravy skončily se k páté hodině večerní, stráže bděly kolem ostrova a čluny *Resolutu* projížděly průplavem.

Černochové nepřestávali projevovati hněv svůj křikem, posuňky a svíjením se. Čarodějové procházeli rozčilenými davy, rozdmychujíce ještě celé to rozčilení; několik fanatiků pokusilo se dostati se na ostrov plováním, byli však snadno odstraněni.

Tu počalo zaříkávání a čáry; dělatelé deště, kteří osobují si moc nad mračny, přivolávali bouře a „lijáky kamení“ (jak černochové nazývají krupobití) ku své pomoci; za tím účelem trhali listí ze všech rozličných stromů země; pařili je na malém ohni, mezi tím co zabita ovce vražením dlouhé jehly do srdce. Ale přes tyto obřady nebe zůstávalo jasné a darmo plýtvali ovcí a posuňky svými.

Černochové oddali se pak vzteklým orgiím, opíjejíce se „tembem“, silnou to kořalkou z kokos-

níku, aneb pivem náramně opojným, nazvaným „togwa“. Jejich zpěvy beze vší melodie, ale rythmu velmi dobrého, trvaly dlouho do noci.

K šesté hodině večer poslední hostina shromáždila cestující u stolu velitele a jeho důstojníků. Kennedy, jehož nikdo více se naptal, bručel zcela po tichu nesrozumitelná slova: nespouštěl doktora Fergussona s očí.

Hostina tato byla ostatně smutná. Blízkost posledního okamžiku budila u všech trapné úvahy. Co chystal osud těm odvážným cestovatelům? Octnou se kdy zase v kruhu svých přátel, u domácího krbu? Selhou-li prostředky dopravní, co stane se s nimi mezi divokými kmeny, v těch nevyzkoumaných krajinách, uprostřed nesmírných pustin?

Takové myšlenky, posud roztroušené a kterých málo dbáno, dorážely teď na předrážděnou obrazotvornost. Doktor Fergusson, stále chladný, stále lhostejný, rozmlouval o rozmanitých věcech; ale marně namáhal se zapuditi tuto nakažlivou zasmušilost; nepodařilo se mu to.

Poněvadž obáváno se nějakého útoku na osobu doktorovu a jeho soudruhů, spali tito všickni tři na palubě *Resolutu*. V šest hodin ráno opustili svou kabinu a odebrali se na ostrov Kumbeni.

Ballón kolíbal se lehce při vánku východního větru. Pytle se zemí, které zadržovaly jej, byly nahraženy dvaceti lodníky. Velitel Pennet a jeho důstojníci byli přítomni tomuto slavnostnímu odjezdu.

V tom Kennedy přistoupil k doktorovi, vzal jej za ruku a pravil:

„Jsi úplně odhodlán Samueli, že odjedeš?“

„Jsem k tomu úplně odhodlán, můj drahý Dicku.“

„Učinil jsem vše, co bylo na mne, abych tě zdržel od této cesty.“

„Všecko.“

„Mám tedy klidné svědomí v ohledu tom a půjdu s tebou.“

„Byl jsem tím jist,“ odpověděl doktor, prozrazuje ve své tváři rychlé pohnutí.

Nadešla chvíle posledního loučení. Velitel a jeho důstojníci obejmuli vroucně své neohrožené přátele, nevyjímaje při tom hodného Joea, hrdého a veselého. Každý z přítomných chtěl stisknouti ruku doktoru Fergussonovi.

V devět hodin tři společníci cesty vstoupili do loďky; doktor rozžehl svou dmuchavku a rozdmychal plamen tak, aby docílil rychlého horka. Ballón, který udržoval se při zemi v úplné rovnováze, počal za několik minut zdvihati se. Lodníci museli popustiti trochu provazy, které jej zadržovaly. Loďka povznesla se asi na dvacet stop.

„Přátelé,“ zvolal doktor stoje mezi svýma dvěma soudruhy a smeknuv svůj klobouk, „dejme své vzdušné lodi jmeno, které mu přinese štěstí. Ať jest pokřtěna: *Viktoria.*“

Hřímavé hurrá rozlehlo se:

„Ať žije královna! Ať žije Anglie!“

V tom stoupací síla ballónu vzrostla. Fergusson, Kennedy a Joe poslali poslední „s bohem“ svým přátelům.

„Pusťte všecko,“ zvolal doktor.

A *Viktoria* vznesla se rychle vzhůru, mezi tím co čtyry rány z děl *Resolutu* hřměly jí na počest.

Kapitola dvanáctá.

Přeprava přes úžinu. — Mrima. — Poznámky Dickovy a návrh Joeův. — Recept k vaření kávy. — Uzaramo. — Nešťastný Maizan. — Hora Duthumi. — Mapy doktorovy. — Noc na nopalu.

Vzduch byl čistý, vítr mírný; *Viktoria* vystoupila skoro kolmo do výše 1500 stop, což bylo naznačeno klesnutím tlakoměru o dva palce bez dvou čárek *)

V této výšce nesl proud poněkud značnější ballón na jihozápad. Jak velkolepé divadlo rozvinovalo se pod očima cestujících! Ostrov Zanzibar rozkládal se celý před jich zrakem a odrážel se temnější barvou jako na velikánské mapě; pole vypadala jako kostky rozličných barev; velké skupiny stromů označovaly lesy a háje.

Obyvatelé ostrova vypadali jako hmyz. Hurá! a pokřiky poznenáhla umlkávaly ve vzduchu a rány z děl lodních zachvívaly pouze dolní dutinou ballónu.

„Jak vše to jest krásné!“ zvolal Joe přerušiv první mlčení.

Nedostal odpovědi. Doktor pozoroval změny tlakoměru a zaznamenával si některé podrobnosti svého vystupování.

Kennedy koukal a oči nestačily mu, aby vše viděl.

Paprsky slunce přišly na pomoc dmuchavce, napnutí plynu rostlo. *Viktoria* dostoupila výšky 2500 stop.

---

*) Asi pět centimetrů. Klesnutí obnáší asi centimetr na sto metrů výšky.

Resolute vypadal jako pouhý člun a pobřeží africké označovalo se na západě nesmírným pruhem pěny.

„Proč nic nemluvíte?“ prohodil Joe.

„Koukáme,“ odpověděl doktor obraceje svůj dalekohled k pevnině.

„Já pro svou osobu musím mluvit.“

„Jak ti libo! Mluv Joe, mnoho-li chceš.“

A Joe spotřeboval sám pro sebe strašnou sílu výkřiků. Samé oh! ah! aha! hrnuly se z jeho úst.

Na moři považoval doktor za příhodné držeti se v takové výšce; mohl pozorovati pobřeží u větší rozsáhlosti; teploměr a tlakoměr, pověšené uvnitř pootevřeného stanu, byly mu stále na očích; druhý tlakoměr, umístěný zvenčí, měl sloužiti za doby noční.

Za dvě hodiny *Viktoria*, unášena s rychlostí něco přes osm mil, dostihla pobřeží. Doktor odhodlal se, že přiblíží se k zemi; umírnil plamen dmuchavky a brzy ballón klesl až na 300 stop od země.

Nalezal se nad Mrimou, jak nazývá se tato část východního pobřeží afrického; husté křoviny chránily břeh; při odlivu bylo teď vidět jich husté kořeny ohryzané zubem indického okeanu. Valy, které tvořívaly někdy pobřežní čáru, zaokrouhlovaly obzor a hora Nguru vztyčovala štít svůj na severo-západě.

Viktoria letěla blízko vesnice, v které dle mapy své poznal doktor Kaole. Veškeré obyvatelstvo její shromážděné vyráželo skřeky vzteku a strachu; šípy marně metány na to vzdušné strašidlo, které velebně vznášelo se nade vším tím málomocným vztekem.

Vítr vál na jih, ale doktor nedbal na tento směr; dovolovalť mu spíše, aby sledoval cestu raženou kapitány Burtonem a Spekem.

Kennedy konečně stal se zrovna tak výmluvným jako Joe; vyměňovali si na vzájem své výkřiky obdivu.

„Fuj na poštu!“ zvolal jeden.

„Fuj na parníky!“ vykřikl druhý.

„Fuj na železnice! dotvrzoval Kennedy, po kterých člověk projede země, aniž by je viděl!“

„To si nechám líbit ballón!“ pokračoval Joe; „člověk ani necítí, že jede, a příroda pěkně zdvořile vykládá se před jeho očima!“

„Jaký to pohled! Jaký obdiv! Jaké unešení! Sen v houpací rohoži!“

„Což abychom posnídali?“ vece Joe, jemuž čerstvý vzduch dodával chuti.

„To jest myšlenka!“

„Oh! uvařeno bude hned! Suchary a naložené maso.“

„A kávy dle libosti,“ doložil doktor. „Dovoluji ti, abys vypůjčil se trochu tepla od mé dmuchavky; má ho nazbyt. A tak nebudeme se muset báti ohně.“

„To by bylo strašné,“ pravil Kennedy. „Toť jako bychom měli nad sebou prachárnu.“

„Dokonce ne,“ odpověděl Fergusson; „ale konečně, kdyby plyn se vzňal, shořel by pomalu a my bychom spadli k zemi, což by se nám nelíbilo; buďte však beze strachu, náš ballón jest hermeticky uzavřen.“

„Jezme tedy,“ vece Kennedy.

„Zde, pánové,“ pravil Joe; „a řídě se vaším příkladem, uvařím vám mezi tím kávu, o které budete dlouho vypravovati.“

„Pravda jest,“ vece doktor, „že Joe mimo tisíc jiných ctností má znamenité nadání k vaření toho rozkošného nápoje; připravuje jej ze smíšeniny rozličných druhů, které mi nikdy nechtěl prozraditi.“

„Nuže milostpane, poněvadž jsme na úplně volném vzduchu, mohu vám svěřiti své tajemství. Jest to jednoduše smíšenina stejných dílů druhů moka, bourbon a rio-nunez.“

Za malou chvíli byly tu tři kouřící koflíky, které ukončovaly výdatnou snídani okořeněnou veselou myslí hodujících; po té každý odebral se na své místo pozorovací.

Krajina vyznačovala se náramnou úrodností. Klikaté a úzké stezky ztrácely se pod zelenými klenbami. Letěli přes vzdělaná pole s tabákem, kukuřicí, ječmenem v plné zralosti; tu i tam rozsáhlé sady rýže s rovnými pni a purpurovitými květy jejími. Bylo viděti ovce a kozy uzavřené ve velikých klecích postavených na vysoké koly, což chránilo je před zubem levharta. Bujné rostlinstvo pokrývalo tuto plodnou půdu. V četných vesnicích opětovaly se výjevy křiku a úžasu při spatření *Viktorie* a doktor Fergusson držel se opatrně mimo dostřel šípů; obyvatelé, shluknutí kolem svých chatrčí těsně vedle sebe stojících, stíhali dlouho cestující svým marným proklínáním.

O polednách doktor poradiv se s mapou, měl za to, že nalezá se nad zemí Uzaramo.*) Krajina byla pokryta kokosníky, melouníky, bavlníky, nad kterými jakoby *Viktoria* kolébala se. Joe nalezal toto rostlinstvo zcela přirozeným; vždyť byla to Afrika. Kennedy spatřil několik zajíců a křepelek, které by se byly krásně střelily, ale bylo by škoda prachu bývalo, poněvadž nebylo lze zvěř sebrati.

Větroplavci postupovali s rychlostí dvanácti mil za hodinu a brzy octli se pod 38° 20′ zeměpisné délky nad vesnicí Tunda.

---

*) *U* znamená v tamějším jazyku krajinu.

„Zde," pravil doktor, „Burton a Speke zachváceni byli prudkou zimnicí a myslili na chvíli, že výprava jich jest zmařena. A přece nebyli ještě daleko od břehu, ale již unavení a nedostatek krutě se objevovaly."

V skutku v krajině té panuje ustavičně nezdravý vzduch; doktor sám nemohl uniknouti jinak účinkům jeho, než povznešením ballónu nad tyto zlé výpary vlhké půdy, z níž slunce je táhlo.

Někde bylo viděti karavanu odpočívající v „kraalu" a čekající na chlad večerní, aby dala se zas na cestu. Jsou to rozsáhlá prostranství ohražená ploty a džunglemi, kam kupci uchylují se netoliko před divými šelmami, nýbrž i před loupeživými kmeny okolními. Bylo lze pozorovati, jak domácí obyvatelstvo utíká, rozprchává se při spatření *Viktorie*. Kennedy byl by rád podíval se na ně z blízka, ale Samuel neustupně opíral se tomu.

„Náčelníci jsou ozbrojeni mušketami," pravil „a náš ballón byl by cílem snadným k trefení pro jich kule."

„Což by díra kulí měla za následek spadnutí?" tázal se Joe.

„Hned ne; ale brzy by z díry té stala se veliká trhlina, kterou by unikl všechen náš plyn."

„Držme se tedy v uctivé vzdálenosti od těch pohanů. Co si asi myslí, vidíce nás tak vznášeti se ve vzduchu? Vsadil bych se, že mají chuť nás zbožňovati."

„Nechme se zbožňovati," vece doktor, „ale z daleka. Tím se vždy získá! Vizte, jak krajina mění svou tvářnost; osady stávají se řidšími; mangovník zmizel; přestává dařiti se v této šířce. Půda stává se hornatou a ohlašuje blízké pohoří.

„V skutku," pravil Kennedy, „zdá se mi, že vidím několik vrchů na této straně."

„Na západě ... jsou to první pásma Urizary, hora Duthumi bez pochyby, za kterou doufám nalézti útulek pro dnešní noc. Zvýším plamen dmuchavky, musíme držeti se ve výšce pěti až šesti set stop.“

„Měl jste to věru výborný nápad, milostpane,“ podotkl Joe; „řízení není ani těžké ani unavující; otočí se kohoutek a všecko jest hotovo.“

„Teď jest nám volněji,“ pravil lovec, „když ballón byl vystoupil; odraz paprsků slunečních od toho rudého písku stával se nesnesitelným.“

„Jak velebné to stromy!“ zvolal Joe; „ačkoliv velmi přirozené, jest to přece velmi krásné! Bylo by jich jen tucet zapotřebí k lesu.“

„Jsou to baobaby,“ odpověděl doktor Fergusson; „hle, zde jeden, jehož kmen může míti sto stop v objemu. Snad pod tímto stromem zahynul Francouz Maizan r. 1845, neboť jsme nad osadou Deže la Mhora, kam odvážil se sám; byl lapen náčelníkem krajiny této, přivázán k baobabu a ukrutný černoch ten uřezával mu pomalu nohy a ruce, mezi tím co rozléhal se válečný zpěv; po té nařízl mu krk, zadržel, aby nabrousil si otupený nůž a utrhl nešťastnému hlavu dříve, než byla odříznuta. Ubohý ten Francouz byl teprv šestadvacet let starý.“

„A Francie nepomstila se ze takový zločin?“ tázal se Kennedy.

„Francie stěžovala si, saïd zanzibarský činil, seč byl, aby zmocnil se vraha, ale nepodařilo se mu to.“

„Nepřeju si, zastaviti se na cestě,“ vece Joe; „stoupejme, milostpane, stoupejme, věřte mi.“

„Tím radší, Joe, poněvadž hora Duthumi vystupuje přede mnou. Jsou-li mé výpočty dobré, přeletíme ji před sedmou hodinou večerní.“

„Nepocestujeme v noci?“ tázal se lovec.

„Ne, pokud možná; při opatrnosti a bdělosti dalo by se to bez nebezpečí udělati; ale nestačí pouze přeletěti Afriku, třeba viděti ji.“

„Posud nesmíme si naříkati, milostpane. Země vzdělaná a nejúrodnější na světě místo pouště! Pak věřte zeměpisům!“

„Počkejme Joe, počkejme; uvidíme později.“

Okolo půl sedmé hodiny večer *Viktoria* nalezala se před samou horou Duthumi; aby přenesla se přes ni, musela vystoupiti přes tři tisíce stop vysoko, k čemuž doktor potřeboval jen zvýšiti teplotu o osmnáct stupňů.*) Možno říci, že řídil opravdu svůj ballón rukou. Kennedy ohlašoval mu překážky, jež bylo třeba překročiti, a *Viktoria* letěla vzduchem těsně nad horou.

V osm hodin sestupoval po protějším úbočí, jehož svah byl mírnější; kotvy vyhozeny z loďky a jedna z nich přišedši do větví ohromného nopalu, zachytila se tam pevně. Ihned spustil se Joe po provaze a přivázal ji co nejpevněji. Hozen mu hedbávný žebřík a on zvolna vylezl zas do loďky. Ballón téměř ani se nehýbal, jsa chráněn před východními větry.

Připravena večeře; cestující rozčileni svou vzduchovou projížďkou, značně ulehčili svým zásobám.

„Jakou cestu vykonali jsme dnes?“ tázal se Kennedy polykaje nebezpečně velká sousta.

Doktor změřil své místo pomocí pozorování měsíce a podíval se do své mapy, která mu sloužila za vůdce; náležela k atlasu „der neuesten Entdeckungen in Afrika“ vydanému v Gotě od

*) F = 10° C = 8° R.

jeho učeného přítele Petermanna, jejž mu tento byl poslal. Atlas ten měl sloužiti po celou cestu doktorovu, neboť obsahoval směr cesty Burtonovy a Spekeovy k velkým jezerům, Sudan dle doktora Bartha, dolní Senegal dle Viléma Lejeana a delta Nigerovo od doktora Baikiea.

Fergusson byl opatřil se také dílem, které zahrnuje v jediném svazku všecky vědomosti nabyté o Nilu a má název: „The sourres of the Nil, being a general surwey of the basin of that river and of its head stream with the history of the Nilotic discovery by Charles Beke, th. D.“

Měl také výborné mapy uveřejněné ve „Věstníku zeměpisné společnosti v Londýně“ a žádné místo krajin proskoumaných nesmělo mu ujíti.

Změřiv mapu, shledal, že cesta jeho obnáší dva stupně šířky čili sto dvacet mil *) na západ.

Kennedy podotkl, že cesta směřuje na jih. Ale tento směr byl vhod doktorovi, který chtěl co možná vyhledati stopy svých předchůdců.

Rozhodnuto, že noc rozdělí se na tři hlídky, aby jeden každý po řadě bdíti mohl nad bezpečností dvou ostatních. Doktor měl míti hlídku od devíti hodin, Kennedy od půlnoci a Joe od tří hodin ráno.

Kennedy a Joe tedy zaobaleni do pokrývek ulehli si pod stan a spali tiše, mezi tím ce bděl doktor Fergusson.

---

*) Třicet mil zeměpisných.

Kapitola třináctá.

Změna povětří. — Zimnice Kennedyho. — Lék doktorův. — Cesta po zemi. — Kotlina Jmenge. — Hora Rubeho. — Šest tisíc stop vysoko. — Zastávka za dne.

Noc byla klidná; nicméně v sobotu ráno probudiv se Kennedy stěžoval si na mdlobu a zimničné mrazení. Povětří změnilo se; nebe pakryté hustými mračny zdálo se sháněti zásoby pro novou povodeň. Smutná to země, Zungomero, kde prší ustavičně, vyjma snad čtrnácte dní v měsíci lednu.

Brzy zastihl prudký dešť cestující; pod nimi cesty přervané „nullahy“, okamžitými to přívaly, stávaly se neschůdnými, zastaveny jsouce ostatně hustými křovinami a úponkovitými rostlinami, lianami obrovskými. Bylo zřejmě cítit výpary sirnatého vodíku, o nichž vypravuje Burton.

„Podle něho,“ pravil doktor, „a má pravdu, nutno věřit, že za každým křovím ukryta jest mrtvola.

„Hanebná to země, vece Joe, a zdá se mi, že panu Kennedymu není příliš dobře, protože v ní strávil noc.“

„V skutku, mám dosti silnou zimnici,“ pravil lovec.

„To není nic divného, milý Dicku, nalezáme se v jedné z nejnezdravějších krajin Afriky. Nezůstaneme zde ale dlouho. Na cestu.“

Díky obratnosti Joeově kotva odvázána a pomocí žebříku dostal se Joe zas do loďky. Doktor rychle rozředil plyn a *Viktoria* pustila se na novo v let, unášena jsouc dosti silným větrem.

Sotva že bylo vidět několik chatrčí v této morovité mlze. Krajina změnila svůj vzhled. Stává se často v Africe, že krajina nezdravá a malé rozsáhlosti hraničí s krajinami úplně zdravými.

Kennedy patrně byl churav a zimnice mořila silné tělo jeho.

„Není přece teď čas, býti nemocným," pravil zaobaluje se do své přikrývky a lehaje si pod stan.

„Trochu trpělivosti, milý Dicku," odpověděl doktor Fergusson, „a budeš rychle uzdraven."

„Uzdraven! na mou věru, Samueli, máš-li ve své cestovní lékárně nějaký lék, jenž mi pomůže na nohy, připrav mi jej hned. Spolknu jej se zavřenýma očima."

„Mám něco lepšího, příteli Dicku, a vyženu ti přirozeně zimnici, aniž by to stálo haléř."

„A jak to uděláš?"

„Velmi jednoduše. Vystoupím prostě nad tyto oblaky nás obklopující a vzdálím se z tohoto morového vzduchu. Prosím tě za deset minut času, abych rozředil vodík."

Deset minut ještě neuplynulo a cestující byli dostali se z vlhkého pásma.

„Počkej trochu, Dicku, a ucítíš účinek čistého vzduchu a slunce."

„Vida lék!" prohodil Joe. „Ale toť ku podivu!"

„Ne, jest to zcela přirozené."

„Oh! co se tkne přirozeného, o tom nepochybuji."

„Posýlám Dicka na zdravý vzduch, jak děje se to každý den v Evropě, a jak bych jej na ostrově Martinique poslal do pohoří pitonského, aby ušel žluté zimnici."

„Ah tak! Ale ten ballón jest pravým rájem," vece Kennedy, jemuž bylo již lépe.

„Na všechen spůsob vede do ráje," prohodil vážně Joe.

Byla to podivná podívaná na spousty mračen kupící se v té chvíli pod loďkou; válela se jedna přes druhá a splývala ve velebném lesku odrážejíc

paprsky sluneční. *Viktoria* dostoupila výše čtyr tisíců stop. Teploměr ukazoval jakési klesnutí teploty. Nebylo více viděti zemi. Asi padesát mil na západ, hora Rubeho vztyčovala své lesklé témě; činila hranice země Ugogo pod 36° 20' délky zeměpisné. Vítr vál s rychlostí dvaceti mil za hodinu, ale cestující necítili pranic z této rychlosti; necítili žádného kolísání, ba ani pohybu nějakého.

Po třech hodinách vyplnila se předpověď doktorova. Kennedy necítil více zimničné mrazení a snídal s chutí.

„Hle! co překonává i chinin," pravil s uspokojením.

„Ovšem," vece Joe, „sem půjdu na svá stará leta."

K desáté hodině ráno vzduch se vyjasnil. Mračna protrhla se; země objevila se opět; *Viktoria* přiblížila se k ní polehoučku. Doktor Fergusson hledal proud, který by jej nesl na severo-východ, a nalezl jej šest set stop nad zemí. Krajina stávala se pahrbkovitou ano hornatou. Území Zungomero zmizelo na východě s posledními kokosníky této zeměpisné šířky.

Brzy hřebeny pohoří ostřeji vystupovaly. Několik štítů trčelo tu i tam. Bylo třeba pozornosti ustavičné na ostré zuby, které jakoby nenadále vystupovaly.

„Jsme uprostřed úskalí," pravil Kennedy.

„Upokoj se, Dicku, nestroskotáme se."

„Rozkošný to spůsob cestování, na mou věru!" doložil Joe.

V skutku doktor řídil svůj ballón s podivuhodnou obratností.

„Kdybychom museli jíti touto rozmoklou krajinou," pravil, „vlekli bychom se nezdravým blá-

tem. Od našeho odjezdu ze Zanzibaru polovice našich soumarů byla by již pošla namáháním. Vypadali bychom jako strašidla a zoufalství by zmocnilo se srdcí našich. Měli bychom ustavičný boj se svými vůdci, se svými nosiči, jsouce vydáni jich bezuzdné surovosti. Za dne vlhké parno, nesnesitelné, k zahynutí! V noci chladno často velmi kruté a štípání jistých much, jejichž čelistě prokousnou i nejsilnější plátno a jichž štípnutí působí bolest k zbláznění! A vše to nemluvě ani o divokých zvířatech a obyvatelích!“

„Nepřeju si zkusiti toho,“ podotkl prostě Joe.

„Nepřeháním pranic,“ pokračoval doktor Fergusson, „neboť při vypravování cestovatelů, kteří odvážili se do těchto krajin, vstoupily by vám slzy do očí!“

K jedenácté hodině nesli se přes kotlinu Immenge; kmenové po návrších roztroušení marně hrozili *Viktorii* svými zbraněmi; přibyli konečně k posledním vyvýšeninám půdy, které předcházejí Rubeho; tvoří třetí a nejvyšší pásmo pohoří Usagara.

Cestující měli úplný obraz horopisného útvaru krajiny. Trojí pásmo, jehož prvním stupněm jest Duthumi, odděleno jest od sebe širými podélnými pláněmi; nejvyšší hřbety tvoří homole, mezi nimiž půda jest poseta erratickými balvany a křemenem. Nejstrmější svah tohoto pohoří čelí pobřeží zanzibarskému; úbočí západní jsou téměř jen nakloněné planiny. Nížiny pokryty jsou černou a úrodnou zemí, kde rostlinstvo jest bujné. Několik potoků teče na východ a vrhá se do Kingani uprostřed obrovských hájů sykomor, tamaryndů, tykvových stromů a palmyr.

„Pozor!“ zvolal doktor Fergusson. „Blížíme se k vrchu Rubeho, ehož jmeno znamená v do-

mácím jazyku: „Průchod větrů.“ Uděláme dobře, když přeneseme se v jisté výšce přes jeho ostré hřebeny. Jestli moje mapa spolehlivá, musíme vystoupiti přes pět tisíc stop vysoko.“

„Budeme míti často příležitost vystoupiti do takové výše?“

„Zřídka; výška hor afrických zdá se býti prostřední v poměru k vrcholům Evropy a Asie. Ale na všechen spůsob naše *Viktoria* přeletěla by je bez nesnází.“

Za krátko plyn rozředil se účinkem horka a ballón počal velmi citelně vystupovati. Rozřeďování vodíku nebylo ostatně pranic nebezpečným a šírý objem ballónu naplněn byl jen do tří čtvrtin; tlakoměr klesnuv skoro o osm palců označoval výšku šesti tisíc stop.

„Šlo by to dlouho tak?“ tázal se Joe.

„Vzduch pozemský má výšku šesti tisíc sáhů,“ odpověděl doktor. „S velkým ballónem mohlo by se stoupati daleko. Učinili tak Brioschi a Gay-Lussac; ale pak se jim spustila krev z úst i z uší. Vzduch dychatelný scházel. Před několika lety dva odvážní Francouzové, Barral a Bixio, odvážili se taktéž do vysokých končin; ale jich ballón se protrhl . . .“

„A oni spadli?“ tázal se živě Kennedy.

„Ovšem! ale jak spadnouti sluší se učencům, aniž by si ublížili.“

„Nuže, pánové,“ pravil Joe, „můžete udělati to po nich, kdy vám libo; ale já jsem jen nevědomec, já zůstanu raději v poctivém středu, ani příliš vysoko ani příliš nízko. Člověk nemá býti ctižádostivým.“

Ve výši šesti tisíc stop hustota vzduchu patrně se umenšila již; zvuk se tam nese nesnadně a hlas není tak dobře slyšet. Pohled na předměty

stává se nejasným. Zrak pozoruje již jen velmi velké masy neurčité; lidi, zvířata není na prosto viděti: silnice jsou proužky a jezera rybníky.

Doktor a soudruzi jeho necítili se v pravidelném stavu; vzduchový proud náramně rychlý unášel je přes vypráhlé hory, na jejichž vrcholích rozsáhlé plochy sněhové překvapovaly zrak; vlnitý jich vzhled ukazoval k neptunskému dílu z prvních dní světa.

Slunce zářilo v zenithu a paprsky jeho padaly kolmo na tyto pusté vrchy. Doktor nakreslil dokonale toto pohoří, které skládá se ze čtyr rozdílných brd, skoro v rovné čáře, z nichž nejsevernější jest nejdelší.

Brzy sestupovala *Viktoria* po opačném úbočí Rubeha podél lesnatého hřbetu, pokrytého stromy velmi tmavé zeleně; pak přišly hřebeny a rokle v jakési poušti, která předcházela zemi Ugogo; více dole rozprostíraly se žluté, vypráhlé, písčité pláně pokryté tu a tam solankami a trním.

Několik mlází, z nichž dále stávaly se vysoké lesy, okrašlovalo obzor. Doktor blížil se k zemi; hozeny kotvy a jedna z nich brzy zachytila se ve větvích veliké sykomory.

Joe, spustiv se rychle na strom, připevnil opatrně kotvici; doktor nechal svou dmuchavku v činnosti, aby zachoval ballónu jakousi stoupací sílu, která udržovala jej ve výši. Vítr skoro náhle byl ulehl.

„Teď," pravil Fergusson, „vezmi dvě ručnice, příteli Dicku, jednu pro sebe, jednu pro Joea, a pokuste se oba, abyste dostali několik pěkných řízků z antilopy. Bude to náš oběd."

„Na honbu!" zvolal Kennedy.

Sestoupil po žebříku z lodky. Joe slezl po větvích a čekal naň protahuje se. Doktor, jemuž

o váhu obou soudruhů jeho se ulehčilo, mohl úplně shasiti svou dmuchavku.

„Neodleťte nám, milostpane," volal Joe.

„Buď bez starosti, milý brachu, jsem pevně přivázán. Uspořádám své zápisky. Šťastný lov a buďte opatrni. Ostatně budu se svého místa pozorovati krajinu a při nejmenším podezření vystřelím. Bude to znamení k návratu."

„Dobrá," odpověděl lovec.

Kapitola čtrnáctá.

Les gumovníků. — Modrá antilopa. — Znamení k návratu. — Nenadálé přepadení. — Kanyenge. — Noc v pověří. — Mahunguru. — Džihu la Mkoa. — Zásoba vody. — Příchod do Kazeh.

Krajina vyschlá, vyprahlá, záležející z hlinité země, která horkem pukala, zdála se býti pouští; tu i tam některé stopy karavan, vybílené kosti lidské i zvířecí, na polo ohryzané a zetlelé v jeden prach.

Po půlhodinné cestě Dick a Joe vešli do lesa gumovníků, oko na číhané a prst na kohoutku. Nemohli vědět, nač vrazí. Ač nebyl střelcem, Joe uměl dobře zacházeti se střelnou zbraní.

„Ta chůze dělá dobře, pane Dicku, a přece ta půda zde není právě pohodlnou," prohodil klopýtaje o kusy křemene, jimiž byla pokryta.

Kennedy pokynul svému soudruhovi, aby mlčel a stanul. Museli obejíti se bez psů a jakkoliv obratným byl Joe, nemohl míti čich vyžlete neb honícího psa.

V řečišti bystřiny, kde zbylo ještě několik kalužin, napájelo se stádo asi dvanácti antilop. Tato krásná zvířata, větříce nebezpečí, jevila ne-

pokoj; po každém doušku zdvihaly živě svou pěknou hlavu, srkajíce pohyblivými nozdrami vzduch, přicházející od lovců.

Kennedy obešel několikero houštin, mezi tím co Joe zůstal na místě; dostal se tak na dostřel a vystřelil. Stádo rozprchlo se okamžitě; toliko jedna sajka, samec, trefená do plecí, padla zastřelená. Kennedy vrhl se na svou kořist.

Byl to modrý kozel, překrásné zvíře bledě modré barvy, přecházející do šediva, s břichem a vnitřkem nohou sněhobílými.

„Krásná to rána!“ zvolal lovec. „Jest to velmi vzácný druh antilop a doufám, že dobře vydělám kůži její, aby se zachovala.“

„Jak že! co vám to napadá, pane Dicku?“

„Zajisté! Podívej se na tu překránou srst.“

„Ale doktor Fergusson nepřipustí nikdy takové přitížení.“

„Máš pravdu, Joe! Jest ale přece škoda, nechati tu celé tak pěkné zvíře!“

„Celé! nikoli, pane Dicku; vezmeme si z něho vše, co má na sobě živného, a dovolíte-li, udělám to zrovna tak dobře, jako starší cechu londýnských řezníků.“

„Jak se ti líbí, příteli; víš ostatně, že co lovec umím tak dobře zvěř rušiti jako ji střílet.“

„Nepochybuji o tom, pane Dicku; buďte tedy tak laskav a rozdělejte oheň na třech kamenech; najdete dost chrasti a za několik minut použiju vašeho žhavého uhlí.“

„Bude to hned,“ odpověděl Kennedy.

Dal se ihned do zřizování ohniště, na kterém za malou chvíli praskal oheň.

Joe vyřízl z těla sajky asi tucet řízků od žebírek a nejjemnější kusy z hřbetu, které brzy staly se chutnou pečení.

„To bude chutnat příteli Samuelovi," pravil lovec.

„Víte, nač si teď myslím, pane Dicku?"

„Bezpochyby na to, co děláš, na své beefsteaky."

„Ani dost málo. Myslím si, jak bychom na to koukali, kdybychom takhle nenalezli více ballón."

„Jdi! jaký to nápad! Chceš, aby nás doktor zde nechal?"

„Ne; ale což kdyby se oddělala kotvice?"

„Nemožno. Ostatně Samuel dovedl by snadno zase s ballónem sestoupiti; řídí jej velmi dobře."

„Kdyby jej ale unesl vítr, kdyby nemohl vrátit se k nám?"

„Poslouchej, Joe, nech si své domněnky; nejsou pranic zábavné."

„Ah! pane, vše, co děje se na světě, jest přirozené; všecko tedy může se státi a třeba na všecko mysliti...."

V tom zavzněla rána z ručnice.

„Hoj!" zvolal Joe.

„Má karabina! znám její třaskot."

„Znamení!"

„Nebezpečí pro nás!"

„Snad pro něho," namítl Joe.

„Vzhůru!"

Myslivci rychle sebrali výtěžek svého lovu a dali se na zpáteční cestu řídíce se úlomy, které byl Kennedy činil. Pro hustý les nemohli viděti *Viktorii*, od níž nemohli býti příliš vzdáleni.

Druhá rána rozlehla se.

„Má to na spěch," vece Joe.

„Věru! Ještě jedna rána."

„Připadá mi to jako osobní obrana."

„Pospěšme si."

A běželi, co mohli. Přišedše na kraj lesa, spatřili nejprvé *Viktorii* na jejím místě a doktora v loďce.

„Co se tedy stalo?“ tázal se Kennedy.

„Velký bože!“ zvolal Joe.

„Co vidíš?“

„Tam dole, tlupa černochů obléhá ballón!“

V skutku asi na dvě míle daleko hemžilo se asi třicet postav házejících sebou, vřískajících, skákajících pod sykomorou. Některé vylezše na strom, vystupovaly až na nejvyšší větve. Nebezpečí zdálo se nejvyšším.

„Můj pán jest ztracen,“ zvolal Joe.

„Vzmuž se, Joe, chladnou krev a jisté oko. Máme život čtyr těch mouřenínů ve svých rukou. Ku předu!“

Urazili míli s největší rychlostí, když znova vystřeleno z loďky; trefen velký kolohnát, který soukal se po provaze loďky. Mrtvé tělo padalo od větve k větvi a zůstalo asi dvacet stop nad zemí viseti, klátíc se oběma rukama a oběma nohama v povětří.

„Hoj!“ pravil Joe zastaviv se, „kterým čertem se tedy drží to nemehlo?“

„Na tom nezáleží,“ odpověděl Kennedy, „běžme! běžme!“

„Ah! pane Kennedy,“ zvolal Joe, dav se do smíchu, „svým ohonem! Visí za svůj ohon! Opice! jsou to jen opice!“

„Ty jsou ještě silnější než lidé,“ odvětil Kennedy, vrhaje se mezi vřískající dav.

Byla to tlupa psohlavců velmi hrozných, divokých a ukrutných, strašného vzezření se svou psí kušnou. Nicméně několik ran snadno je přemohlo a ta šklebivá rota utekla, nechajíc několik svých na bojišti.

Mžikem vylezl Kennedy po žebříku; Joe vyhoupl se na strom a odvázal kotvici; loďka spustila se až k němu a on bez obtíží do ni vstoupil. Za několik minut *Viktoria* vynesla se do povětří a letěla na východ nešena mírným větrem.

„Také přepadnutí!“ pravil Joe.

„Myslili jsme, že jsi obležen od tuzemců.“

„Byly to na štěstí jen opice!“ odpověděl doktor.

„Z daleka není rozdíl velký, můj milý Samueli.“

„Ani z blízka,“ prohodil Joe.

„Ať tomu jakkoliv,“ pravil Fergusson, „tento útok opic mohl míti nejvážnější následky. Kdyby kotvice byla pustila jich ustavičným škubáním, kdož ví, kam by mě byl vítr zanesl!“

„Co jsem vám povídal, pane Kennedy?“

„Měl jsi pravdu, Joe; ale při vší té pravdě připravoval jsi právě beefsteaky z antilopy, při jejichž pohledu dostával jsem již chuť.“

„To věřím,“ vece doktor, „maso antilopy jest výborné.“

„Můžete se o tom přesvědčiti, jest přistrojeno.“

„Na mou věru,“ pravil lovec, „tyto řízky voní jako zvěřina, která není k zahození.“

„Výborně! Živil bych se antilopami až do své smrti,“ dokládal Joe s plnýma ústoma, „zvláště když jest k tomu sklenice grogu pro snadnější strávení.“

Joe připravil jmenovaný nápoj, na kterém si se zálibou pochutnávali.

„Posud daří se všecko dobře,“ pravil.

„Velmi dobře,“ dokládal Kennedy.

„Nuže, pane Dicku, litujete, že jste šel s námi?“

„Byl bych se rád podíval na toho, kdo by mi byl v tom zabránil!“ odpověděl lovec hlasem odhodlaným.

Byly právě čtyry hodiny odpoledne; *Viktoria* přišla do rychlejšího proudu; půda nepatrně stoupala a brzy tlakoměr označoval výšku 1500 stop nad hladinou mořskou. Doktor musel tu podporovati svůj ballón dosti značným rozředěním plynu a dmuchavka pracovala bez ustání.

K sedmé hodině *Viktoria* letěla přes kotlinu Kanyeme; doktor poznal ihned tento pruh vzdělané půdy na deset mil široký s jeho osadami ukrytými mezi baobaby a tykvicovými stromy. Zde sídlí jeden sultán území Ugogo, kde vzdělanost snad méně se opozdila; neprodávají se tam tak často členové vlastní rodiny; ale zvířata i lidé bydlí společně v kulatých boudách beze střechy, které podobají se ke kupám sena.

Za Kanyeme půda stává se holou a skalnatou; ale za hodinu v úrodné nížině nabylo rostlinstvo opět plné své bujnosti nedaleko od Mdaburu. Vítr ulehal k večeru a zdálo se, že vzduch usíná. Doktor hledal nadarmo nějaký proud v rozličných výškách; vida tento klid přírody, odhodlal se stráviti noc v povětří a pro větší bezpečí vystoupil asi na 1000 stop. *Viktoria* nehýbala se. Noc velkolepě hvězdnatá mlčky rozprostřela se.

Dick a Joe ulehli na své klidné lože a spali tvrdým spánkem mezi hlídkou doktorovou; o půl noci byl tento vystřídán Kennedym.

„Kdyby se dost málo něco přihodilo, vzbuď mě," pravil k němu; „a zvláště nespusť tlakoměr s očí. Jest to náš kompas!"

Noc byla chladná, teplota rozcházela se až o 27 stupňů*) od teploty za dne. Jak setmělo se, nastal noční koncert zvířat, jež žízeň a hlad vyhánějí z doupat; žáby spustily svým diškantem,

*) F = 14° C. = 11·2° R.

sesilovaným štěkáním šakalů, kdežto mocný bas lvů doplňoval akkordy živého toho orchestru.

Nastoupiv ráno svůj úřad, pohlédl doktor Fergusson na svůj kompas a shledal, že směr větru v noci se změnil. *Viktoria* uchýlila se na severovýchod asi o třicet mil za dvě hodiny; nesla se přes Mabunguru, kamenité to území, poseté balvany syenitovými pěkně hladkými a vykládané skalami s ostrými hřbety; kuželovité pahorky, podobné ku skalám Karnaku, pokrývaly půdu jako samé druidické oltáře, dolmeny; četné kostry bůvolů a slonů bělely se tu i tam; bylo zde málo stromů, toliko na východě hluboké lesy, pod kterými skrývalo se několik osad.

K sedmé hodině objevila se kulatá skála, asi na dvě míle rozsáhlá, jako ohromná želva.

„Jsme na pravé cestě," pravil doktor Fergusson. „Hle Džihu-la-Mkoa, kde zastavíme se na chvíli. Chci obnoviti zásobu vody potřebné pro mou dmuchavku, pokusme zachytit se někde."

„Jest tu málo stromů," podotkl lovec.

„Zkusme to přece; Joe, vyhoď kotvice."

Ballón ztráceje poznenáhla svou stoupací sílu, blížil se k zemi; kotvice běžely za ním; zub jedné z nich zachytil se do pukliny skalní a *Viktoria* zastavila se.

Nesmí mysliti se, že doktor mohl úplně shasiti svou dmuchavku při těchto zastávkách. Rovnováha ballónu byla vypočítána vzhledem k hladině mořské; země ale vždy byla výše a ballón nalezaje se na výši 600—700 stop byl by snažil se klesnouti ještě níže, než byla půda sama; bylo tedy třeba udržovati jej jistým rozředěním plynu. Toliko tehdy, když nebyl žádný vítr, doktor mohl nechati loďku spočívati na zemi; ballón značně lehčí byl by se udržel bez pomoci dmuchavky.

Mapy udávaly rozsáhlé bařiny na západním svahu Džihu-la-Mkoy. Joe odebral se tam sám se soudkem, který mohl býti asi dvanácte gallónů velký; nalezl bez namáhání udané místo, nedaleko malé opuštěné osady, zásobil se vodou a vrátil se, než uplynuly tři čtvrti hodiny; neviděl nic zvláštního leda ohromné jámy na slony; byl by málem do jedné z nich upadl, kde ležela kostra na polo ohryzaná.

Přinesl ze svého výletu jakýsi druh mišpulí, které opice hltavě pojídají. Doktor poznal v nich ovoce stromu „mbenbu," velmi rozšířeného na západní straně Džihu-la-Mkoy. Fergusson očekával Joea s jakousi netrpělivostí, neboť pobyt sebe kratší v této nehostinné zemi vždy v něm vzbuzoval obavy.

Voda vpravena bez obtíží do loďky, neboť tato byla skoro při samé zemi; Joe mohl odtrhnouti kotvu a vylezl pomalu k svému pánovi. Tento ihned rozdmychal svůj plamen a *Viktoria* dala se znova na svou vzdušnou cestu.

Nalezala se teď sto mil od Kazeh, důležitého to místa vnitřní Afriky, kam pomocí proudu jihovýchodního cestovatelé mohli doufati, že dostanou se ještě týž den; postupovali ku předu s rychlostí 14 mil za hodinu; řízení ballónu stávalo se tu velmi nesnadným; nebylo lze povznésti se příliš vysoko bez silného rozředění plynu, neboť krajina nalezala se již v průměrné výšce 3000 stop. Doktor pak pokud možná raději šetřil s rozřeďováním plynu; držel se tedy velmi obratně záhybů úbočí značně příkrého a dotkl se blízko osad Thembo a Tura-Wels. Tato poslední náleží k Unyamwezy, překrásné to krajině, kde stromy dosahují největších rozměrů, mimo jiné i kaktus, který stává se obrovským.

Ke druhé hodině *Viktoria* za překrásného počasí, pod palčivým sluncem, které pohlcovalo nejslabší vánek, vznášela se nad městem Kazeh, ležícím 350 mil od pobřeží.

„Vypluli jsme ze Zanzibaru v devět hodin ráno," pravil doktor Fergusson, nahlížeje do svých zápisek, „a na dvoudenní cestě urazili jsme po svých oklikách skoro 500 mil zeměpisných. *) Kapitánové Burton a Speke potřebovali půl páta měsíce k stejné cestě."

Kapitola patnáctá.

Kazeh. — Hlučný trh. — Objevení se *Viktorie*. — Wangangové. — Syn Luny. — Procházka doktorova. — Obyvatelstvo. — Královské tembe. — Ženy sultanovy. — Královská opice. — Joe zbožňován. — Jak tančí se na Luně. — Převrat. — Dvojí měsíc na obloze. — Nestálost božských veličin.

Kazeh, důležité to místo vnitřní Afriky, není městem; vlastně není žádného města uvnitř Afriky. Kazeh jest toliko skupení šesti kotlin. V těch uzavřeny jsou domy, chatrče na otroky s malými dvorečky a zahrádkami, pečlivě vzdělávanými; cibule, pataty (solanum tuberosum esculentum), melanzany, tykve a pečárky (šampiňony) výborné chuti daří se tam ku podivu.

Unyamwezy jest zemí Luny v přední řadě, úrodný a skvoucí park Afriky; v středu leží kraj Unyanembe, rozkošná to krajina, kde žije líně několik rodin Omaniů, kteří jsou Arabové velmi čisté krve.

Dlouho provozovali obchod uvnitř Afriky a v Arabii; kupčili s klovatinou, slonovinou, cicem

*) Anglických.

(tenkým kartounem), otroky; karavany jejich procházely těmito končinami blíže rovníku; posud chodí na pobřeží pro zboží nádhery a rozkoše pro zbohatlé kupce ty, kteří mezi svými ženami a sluhy vedou v rozkošné krajině té život co nejpokojnější a nejpohodlnější, stále ležíce, smějíce se, kouříce neb spíce.

Kolem těchto kotlin rozkládají se četné domy tuzemců, prostranná tržiště, pole s konopím a durmany, krásné stromoví a stinná houští; tak vypadá Kazeh.

Zde scházívají se hlavně karavany; z jihu se svými otroky a slonovinou; od západu dovážející bavlněné a skleněné zboží kmenům u Velkých jezer.

Proto panuje na tržištích stálý ruch, nesmírný hluk pocházející od křiku nosičů mesticů, od rachotu bubnů a zvuku trub, od řičení mezků, hýkání oslů, zpěvu žen, vřeskotu dětí a hole Jemadara (vůdce karavany), který dává takt při této pastýřské symfonii.

Zde vyloženy jsou bez pořádku, ba s jakýmsi půvabným nepořádkem, křiklavé látky, bůstky, slonovina, zuby nosorožců, zuby žraloků, med, tabák, bavlna, zde provozují se obchody nejpodivnější, kde každá věc má jen cenu dle chtivosti, jakou vzbuzuje.

Najednou ten ruch, to hemžení, ten hluk náhle přestaly. *Viktoria* objevila se v povětří; vznášela se velebně a sestupovala znenáhla, aniž by uchylovala se od kolmice. Mužové, ženy, děti, otroci, kupci, Arabové a černoši, všecko zmizelo a zalezlo do „tembů“ a chatrčí.

„Milý Samueli,“ pravil Kennedy, „budeme-li vždy dělati takový dojem, stíží vejdem v obchodní spojení s těmi lidmi.“

„Mohli bychom zde přece," podotkl Joe, „provésti velmi jednoduchou obchodní operaci. Totiž klidně sestoupiti a sebrati nejdrahocennější zboží, neptajíce se po prodavačích. Zbohatli bychom."

„Tak!" odvětil doktor, „tito lidé ulekli se v první chvíli. Ale brzy vrátí se buď z pověry neb ze zvědavosti."

„Myslíte, milostpane?"

„Uvidíme to hned; bude však radno, nepřibližovati se příliš. *Viktoria* není ballónem obehnaným hradbami ani obrněným; není tedy bezpečnou před kulí a šípem."

„Hodláš tedy, milý Samueli, pustiti se v nějaké vyjednávání s těmi Afrikány?"

„Bude-li to možné, proč ne?" odpověděl doktor, „musí zde v Kazeh býti kupci arabští vzdělanější, méně divocí. Pamatuji se, že Burton a Speke vychvalovali jen pohostinnost obyvatelů města. Můžeme tedy podniknouti dobrodružství."

Viktoria přiblížila se pomalu k zemi a zachytila se jednou kotvicí o vrchol stromu blíže tržiště.

Veškeré obyvatelstvo objevilo se v té chvíli zase před svými děrami; hlavy opatrně vylézaly. Několik „Wagangů", znalých dle odznaků z kuželovitých mušlí, směle se blížili; byli to čarodějové domácí. Kolem pasu svého měli malé tykvicové láhvice pomaštěné a rozličné kouzelné věci velmi učeně špinavé.

Ponenáhlu lid přidružil se k nim, ženy a děti je obklopily, bubeníci přehlušovali jeden druhého, ruce tleskaly a zvedaly se k nebesům.

„To jest jejich modlitba," pravil doktor Fergusson; „nemýlím-li se, jsme povoláni hráti velkou úlohu."

„Nuže, milostpane, hrajte ji.“

„Ty sám, milý Joe, staneš se snad bohem.“

„Eh! milostpane, z toho si pranic nedělám a kadidlo mám rád.“

V tom jeden čaroděj, „Myanga“, pokynul a veškerý ten hluk přešel v hluboké ticho. Promluvil několik slov k cestovatelům, ale v neznámém jazyku.

Doktor Fergusson neporozuměv, pronesl na zdařbůh několik slov arabských a ihned odpověděno mu v tomto jazyku.

Řečník pustil se do dlouhé orace velmi květnaté, velmi učené; doktor ihned seznal, že *Viktoria* zcela prostomyslně považována jest za Lunu samu a že tato roztomilá bohyně ráčila navštíviti město se svými třemi syny, čest to, na kterou nikdy nezapomenou v této zamilované zemi Slunce.

Doktor odpověděl s velikou vážností, že Luna každých tisíc let koná svou objížďku po krajích, cítíc potřebu, aby ukázala se více z blízka svým ctitelům, žádal je tedy, aby neostýchali se a použili božské přítomnosti její k projevení svých potřeb a svých přání.

Čaroděj odpověděl na to, že sultan, „Mvani“, nemocný od dlouhých let, prosí za pomoc nebes, a zval syny Luny, aby odebrali se k němu.

Doktor sdělil pozvání svým soudruhům.

„A ty půjdeš k tomu černému králi?“ tázal se lovec.

„Ovšem. Tito lidé zdají se mi býti dobromyslnými; vzduch jest tichý; nevěje ani vánek! Nemáme se čeho báti pro *Viktorii*.“

„Co ale budeš dělat?“

„Upokoj se, milý Dicku, s troškou lékařských vědomostí vytáhnu se z toho.“

Pak obraceje se k lidu pravil:

„Luna smilovavši se nad panovníkem drahým dítkám Unyamvezyským, svěřila nám péči o jeho uzdravení. Nechť připraví se k uvítání nás!“

Křik, zpěv, posuňkování počaly s obnovenou silou a celý ten veliký dav černých hlav hnul se.

„Teď, přátelé,“ pravil doktor Fergusson, „třeba na všecko pomysliti; snad budeme muset v jistou chvíli náhle odejíti. Dick zůstane tedy v loďce a pomocí dmuchavky udržovati bude dostatečnou sílu stoupací. Kotvice jest pevně přidělána; netřeba se čeho obávati. Já sestoupím na zemi. Joe mě provodí; zůstane ale dole u žebříku.“

„Co že! ty půjdeš sám k tomu mouřenínovi?“ zvolal Kennedy.

„Jak! pane Samueli,“ vzkřikl Joe, „nechcete, abych vás doprovodil až k cíli?“

„Ne! půjdu sám; tito hodní lidé domýšlejí se, že jejich velká bohyně Luna přišla je navštíviti, jsem chráněn jich pověrou; nemějte tedy žádné strachy a zůstaňte každý na svém místě, které jsem vám určil.

„Když tomu tak chceš,“ odpověděl lovec.

„Pečuj o rozředění plynu.“

„Stane se.“

Křik lidu zdvojnásobil se; žádal rozhodně za nebeskou pomoc.

„Aj, aj!“ vece Joe. „Zdají se mi trochu pánovitými k své dobré Luně a jejím božským synům.“

Doktor opatřen svou cestovní lékárnou sestoupil k zemi, před ním Joe. Tento důstojně a vážně, jak slušelo se, usedl si na dolejším konci žebříku, přeložil nohy křížem po arabsku a část davu obklopila jej v úctivém kruhu.

Mezi tím doktor Fergusson veden za zvuku nástrojů, provázen tančícími kněžkami, kráčel zvolna ke královskému „tembe,“ ležícímu dosti daleko za

městem, byly asi tři hodiny a slunce pálilo; nemohlo býti krásněji.

Doktor vykračoval si vážně; „Wagangové“ obklopovali jej a zdržovali lid. Fergusson brzy setkal se s nemanželským synem sultanovým, mladíkem to dosti slušným, který dle obyčeje země byl jediným dědicem statků otcovských s vyloučením dětí manželských; upadl k zemi před synem Luny; tento zdvihl jej milostivým pokynutím.

Za tři čtvrti hodiny došel tento nadšený průvod po stinných stezkách, veškerým leskem tropického rostlinstva, k paláci sultanovu, jakési čtverhranné budově, nazvané Ititenya a ležící na svahu pahorku. Jakási veranda, utvořená doškovou střechou, nalezala se zvenčí, podepřená dřevěnými sloupy, které chtěly býti vyřezávanými. Dlouhé čáry červenou hlinou zdobily zdě, namáhajíce se představovati postavy lidské a hady, z nichž tyto ovšem lépe se podařily. Střecha nespočívala přímo na zdích, tak že vzduch mohl tam volně vnikati; ostatně nebylo tam oken a jediné dvéře.

Doktor Fergusson uvítán byl s velkými poctami od stráže a milostníků, lidí to pěkného plemene Wanyamvezy, čistého rázu obyvatelů střední Afriky, silných a hřmotných, dobře rostlých a dobře vypadajících. Jejich vlasy rozdělené v četné malé copánky spadaly jim na ramena; tváře měli černými neb modrými zářezy pruhované od spánků až k ústům. Uši jejich, šeredně roztažené, nesly desky dřevěné a pláty z kopálové klovatiny, byli oblečeni v plátno křiklavě pomalované; vojáci ozbrojeni kopími, lukem, šípy napuštěnými jedem ze štávy, krátkými, širokými meči, „simem“, dlouhou šavlí zubovitou jako pilka, a sekerkami.

Doktor vešel do paláce. Zde přes nemoc sultanovu hluk již strašný při jeho příchodu ještě

se zdvojnásobil. Pozoroval nad prahem dveří zaječí ocasy, hřívy zebří, pověšené na způsob talismanů. Byl uvítán sborem žen Jeho Veličenstva, při lahodných zvucích „upatu," jakéhosi cymbalu udělaného z dna měděného hrnce a při rachotu „kilinda", bubnu pět stop vysokého, vydlabaného z kmene stromu, na kterém dva virtuosové pracovali svými pěstmi.

Většina žen vypadala velmi hezky a kouřila smějíc se tabák a thang z velkých černých dýmek; zdály se býti dobře rostlými pod svými dlouhými šaty s pěknými záhyby a měly „kilt" z vláken tykvicových ovázaný kolem pasu.

Šest z nich nebylo nejméně veselými ve sboru, ač stály stranou a byly určeny ke kruté smrti. Po úmrtí sultanovu měly s ním pochovány býti za živa, aby bavily ho po čas věčné samoty.

Doktor Fergusson přehlédnuv vše to jedním pohledem přistoupil k dřevěnému loži panovníka. Spatřil tam člověka as čtyřicetiletého, úplně zpitomělého orgiemi všeho druhu, u něhož nedalo se nic více dělati. Tato nemoc, trvající již dlouhá leta, záležela jen v stálé opilosti. Královský ten ožralec ztratil skoro úplně vědomí a žádný čpavek na světě nebyl by mu pomohl na nohy.

Milostníci a ženy pokleknuvše skláněli se při této slavnostní návštěvě. Několika kapkami silného dráždidla oživil doktor na chvíli to omrácené tělo; sultan pohnul sebou a při mrtvole, která od několika hodin nedávala žádné známky života více, znamení toto uvítáno bylo sesíleným křikem na počest lékaře.

Tento maje toho dost, odstranil rychlým pohybem své ctitele příliš dotíravé a vyšel z paláce. Ubíral se k *Viktorii*. Bylo šest hodin večer.

Joe za jeho nepřítomnosti čekal klidně dole u žebříku; dav vzdával mu největší pocty. Co pravý syn Luny nechal si to líbit. Na božskou bytost vypadal co dosti hodný pán, nepříliš pyšný, přítulný i k mladým Afrikánkám, které nemohly se na něj dosti vynadívati. Měl k nim ostatně roztomilé řeči.

„Klaňte se, slečinky, sbožňujte," pravil k nim; „jsem dobrý chlap, ačkoliv synem bohyně!"

Podali mu dary obětné, obyčejně ukládané ve „mzimu" či chatrčích modlářských. Záležely z ječného klasu a „pombe". Joe myslil, že musí okusiti toto silné pivo; ale hrdlo jeho, ač uvyklé ginu a whiskeyi, nemohlo snésti palčivost jeho. Ušklíbl se strašně, což přítomní považovali za laskavý úsměv.

A pak mladé dívky, spojujíce své hlasy k táhlé melodii, provedly vážný tanec kolem něho.

„Ah! vy tančíte," pravil; „dobrá! nezůstanu vám nic dlužen a ukážu vám, jak se tančí u nás."

A pustil se do divokého skákání, kroutil, svíjel se, házel sebou, tancoval po nohou, po kolenou, po rukou, prováděl neobyčejné skoky, k víře nepodobné obraty, nemožné posuňky, podávaje tak lidu tomu podivný obraz toho, jak tancují bohové v měsíci.

Všickni ti Afrikáné pak, nápodobující vše jako opice, brzy dělali to po něm, jeho skoky, jeho kroucení; neušel jim ani jeden posuněk, nezapomněli ani na jedno postavení; byla to vřava, hemžení, víření, o němž nelze podati dosti slabý pojem. V nejlepším proudu Joe spatřil doktora.

Tento přicházel kvapně u prostřed povykujícího a nespořádaného davu. Čaroději a náčelníci zdáli se býti velmi rozčilenými. Obklopovali doktora; dotírali naň, hrozili mu.

Podivný to obrat! Co stalo se? Skonal snad sultan nevčas v rukou svého nebeského lékaře?

Kennedy viděl se svého místa nebezpečí, nechápaje příčinu jeho. Ballón, velmi zmítaný následkem rozředění plynu, napnul provaz kotvicový, chtěje uletěti do povětří.

Doktor dostal se k žebříku. Pověrečná bázeň zdržovala ještě ten dav a bránila mu sáhnouti k násilí proti osobě jeho; vystoupil rychle po žebříku a Joe kráčel obratně za ním.

„Nemáme ani okamžiku k ztracení," pravil k němu jeho pán. „Nenamáhej se s odvazováním kotvice! Přeřízneme provaz! Pojď za mnou!"

„Ale co se stalo?" tázal se Joe vystupuje do loďky.

„Pohleďte," odpověděl doktor ukazuje na obzor.

„Nuže?" tázal se lovec.

„Nuže, luna!"

Luna vskutku vycházela červená a zářící, ohnivá koule na modré půdě. Byla to skutečně! Ona a *Viktoria!*

Buď byly dvě luny aneb cizinci byli jen podvodníky, mámiči, falešnými bohy.

Takové byly přirozené úvahy davu. Odtud pocházel převrat.

Joe nemohl udržeti se, aby nevypukl v ohromný smích. Obyvatelstvo Kazehské vidouc, že kořist mu uniká, vyráželo dlouhé skřeky; luky, pušky namířeny na ballón.

Ale jeden z čarodějů pokynul. Zbraně sklonily se; vylezl na strom, chtěje zachytit provaz kotvice a stáhnouti ballón k zemi.

Joe vyskočil se sekerou v ruce.

„Mám přetnout?" pravil.

„Počkej," odpověděl doktor.

„Ale ten černoch?" . . .

„Budeme snad moci zachrániti svou kotvu a na tom mi záleží. Bude vždy dost času přetnouti provaz.“

Čaroděj, dostav se na strom, počínal si tak dobře, že ulámav větve vyprostil kotvici; tato mocně přitažena ballónem, zachytila čaroděje mezi nohami a tento sedě tak rozkročmo na tom nenadálém oři, letěl vzhůru do povětří.

Nesmírná byla hrůza davu vidoucího, jak jeden jejich Waganga ztrácí se ve vzduchu.

„Hurráh!“ volal Joe, mezi tím co *Viktoria* svou stoupací silou s velikou rychlostí se povznášela.

„Drží se dobře,“ pravil Kennedy, „malá cesta mu neuškodí.“

„Shodíme toho černocha?“ tázal se Joe.

„Chraň bůh!“ odpověděl doktor. „Posadíme jej klidně na zemi a doufám, že po takovém dobrodružství jeho kouzelnická moc značně vzroste v myslech jeho spoluobčanů.“

„Jsou s to, aby udělali z něho boha,“ pravil Joe.

Viktoria dostala se asi do výše 1000 stop. Černoch držel se provazu s křečovitou silou. Mlčel, oči jeho byly upřeny. Hrůza jeho byla smíšena s ustrnutím. Lehký větřík západní hnal ballón za město.

Za půl hodiny vida doktor krajinu opuštěnou zmírnil plamen dmuchavky a přiblížil se k zemi. Na dvacet stop od země černoch rychle se odhodlal; skočil, padl na nohy a dal se na útěk do Kazeh, mezitím co *Viktoria* náhle lehčí, vystoupila zase vzhůru.

Kapitola šestnáctá.

Známky bouře. — Země měsíčná. — Budoucnost pevniny africké: — Stroj poslední chvíle. — Pohled na krajinu při západu slunce. — Květena a zvířena. — Bouře. — Pásmo ohně. — Hvězdnaté nebe.

„Vida, tak jest to," pravil Joe, „když člověk zahraje si na syna Luny bez jejího svolení! Ten trabant byl by nám vyvedl šeredný kousek! Což jste snad náhodou, milostpane, uškodil jeho pověsti svým lékem?"

„Opravdu," vece lovec, „jak to dopadlo se sultanem Kazehským?"

„Jest to starý opilec na polo mrtvý," odpověděl doktor, „jehož ztrátu nebude příliš znáti. Ale mravné naučení z toho jest, že veškeré pocty jsou pomíjející a že člověk nemá si v nich příliš libovati."

„Tím hůře," namítal Joe. „Líbilo se mi to! Býti zbožňován! hráti si na boha dle chuti! Ale co chcete? Luna se objevila a to celá červená, což jest důkazem, že byla rozzlobena!"

Za těchto a jiných řečí, v kterých Joe probíral světlo noční se stanoviska zcela nového, nebe pokrylo se velkými mraky na severu, mraky to děsnými a těžkými. Vítr dosti silný, zdvihnuvší se tři sta stop od země, hnal *Viktorii* na severo-severo-západ. Nad ní modrá obloha byla jasná, bylo však dusno.

Cestovatelé nalezali se k osmé hodině večer pod 32° 40′ délky a 4° 17′ šířky; proudy vzdušné působením blízké bouře hnaly je s rychlostí pětatřiceti mil za hodinu. Pod jich nohami ubíhaly rychle vlnité a úrodné pláně krajiny Mfuto. Pohled na ně byl překrásný a došel ocenění.

„Jsme uprostřed země Luny," pravil doktor Fergusson, „neboť podržela jmeno, které jí dal starý věk, zajisté proto, že Luna ode vždy bývala zde ctěna. Jest to věru rozkošná krajina a bylo by těžko nalézti krásnější rostlinstvo."

„Kdyby nalezlo se v okolí Londýna, nebylo by to přirozené," podotkl Joe; „ale bylo by to velmi příjemné! Proč tyto krásné věci jsou uštědřeny zemím tak nevzdělaným?"

„Kdož ví," pravil doktor, „zdali tato krajina nestane se jednou střediště vzdělanosti? Národové budoucnosti odstěhují se snad sem, až kraje evropské vyčerpají se u výživě svých obyvatelů."

„Jest to tvé mínění?" vece Kennedy.

„Ovšem, milý Dicku. Pozoruj průběh dějin; uvaž posloupné stěhování se národů a dojdeš k stejnému úsudku jako já. Asie jest první živitelkou lidstva, není-li pravda?"

„Po čtyři tisíce let snad pracuje, jest úrodná, plodí a když kamení rostlo tam, kde vlnívalo se zlaté obilí Homérovo, děti její opustily její ňadra vyssátá a zvadlá. Vidíš je teď vrhající se na Evropu, mladou a silnou, která živí je od dvou tisíc let. Ale již úrodnost její mizí; její plodné síly každým dnem ubývá; ty nové nemoci, kterými stíhány bývají každý rok plodiny země, ty neúrody, ty špatné žně, vše to jest jistým znamením ochabující životní síly, blízkého vyčerpání. Proto vidíme také národy vrhati se již na živná ňadra Ameriky, jako na pramen nikoli nevyčerpatelný, nýbrž ještě nevyčerpaný. Také tato nová pevnina svým časem sestárne; její panenské lesy padnou pod sekerou průmyslu; půda její vysílí se přílišným plozením toho, čeho bude žádati se na ní přes příliš; tam, kde každoročně pučívala dvojí žeň, sotva že jedna vzejde ze země vysílené. Pak

Afrika poskytovati bude novým plemenům poklady po věky v jejím klíně nahromaděné. Toto podnebí cizincům neblahé vyčistí se střídavým hospodářstvím a odvodňováním; roztroušené ty vody spojí se v jedno společné řečiště, aby utvořily mocný splavný proud. A tato země, nad kterou vznášíme se, úrodnější, bohatší, života schopnější než jiné, stane se nějakým velkým královstvím, kde díti se budou vynálezy ještě podivuhodnější než jest pára a elektřina.“

„Ah! milostpane,“ vece Joe, „rád bych to viděl.“

„Vstal jsi příliš časně, milý brachu.“

„Ostatně,“ pravil Kennedy, „bude to snad velmi nudná doba, kde průmysl pohltí vše k svému prospěchu! Samým vynalezáním strojů lidé dají se jimi sežrati! Myslil jsem si vždy, že poslední den světa bude ten, kdy nějaký ohromný kotel na tři milliardy atmosfer vyhodí naši zeměkouli do povětří!“

„A já dodávám,“ podotkl Joe, „že Američané nebudou poslední pracovati u stroje!“

„Věru,“ odpověděl doktor, „jsou to velcí kotláři! Avšak nenechme unésti se podobnými rozpravami a přestaňme na obdivování se této zemi Měsíce, když nám popřáno viděti ji.“

Slunce, vysílajíc své poslední paprsky pod spoustou nakupených mraků, vroubilo zlatým lemem nejmenší vyvýšeniny půdy: obrovské stromy, stromovité traviny, mechy rovné se zemí, vše polito bylo tou zářící záplavou, půda, lehce vlnitá, vystupovala tu i tam v kuželovité pahrbky; žádné hory na obzoru; nesmírné ohrady keřové, nepronikutelné ploty, trnité džungle oddělovaly mýtiny, kde rozkládaly se četné osady; obrovské pryšce obklíčovaly je co přirozené hradby, splétajíce se s korálovitými větvemi křovin.

Brzy Malagazari, hlavní přítok jezera Tanganayika, vinul se pod hustou zelení; pojímal v sebe četné potoky, vznikající z rozvodněných bystřin v čas dešťů aneb z rybníků vyhloubených do hlinité půdy. Pro pozorovatele s výše byla to síť slapů rozdělených po celé západní ploše území.

Zvířata s velkými hrby pásla se na tučných pastvinách a mizela ve vysoké trávě; lesy překrásných stromů naskytovaly se očím co velké háje; avšak v hájích těch lvové, levhardi, hyeny, tygrové ukrývali se před posledním úpalem slunce. Někdy slon rozvlnil povrch mlází a bylo slyšeti chrastění stromů povolujících jeho tesákům.

„Jaká to honitba!“ zvolal nadšený Kennedy; „Kule vystřelená na zdařbůh do hustého lesa nalezla by zvěř za ni stojící. Nemohli bychom zkusiti to trochu?“

„Nikoli, milý Dicku hle! noc, a to noc hrozivá, provázená bouří. V této krajině pak jsou bouřky strašné, neboť půda jest nasycena jako nesmírná batterie elektrická.“

„Máte pravdu, milostpane,“ vece Joe; „parno stalo se dusným, vítr úplně ulehl; člověk cítí, že chystá se něco.“

„Vzduch jest přesycen elektřinou,“ odpověděl doktor; „každý živočich čije tento stav vzduchu předcházející zápas živlů a přiznávám se, že nikdy necítil jsem ho v té míře.“

„Nuže,“ tázal se lovec, „nebylo by záhodno sestoupiti?“

„Na opak, Dicku, raději bych vystoupil. Bojím se toliko, abych nebyl zanešen přes svou cestu mezi tím křižováním se vzdušných proudů.“

„Chceš opustiti tedy směr, kterého držíme se od pobřeží?“

„Bude-li to možno," odpověděl Fergusson, „dám se příměji na sever sedm až osm stupňů daleko; pokusím se postoupiti až ke krajinám, do nichž kladou se prameny Nilu; snad zpozorujeme některé stopy výpravy kapitana Spekea aneb dokonce karavany Heaglinovy. Jsouli mé výpočty správné, nalezáme se pod 32° 40' délky a rád bych nesl se rovně přes rovník."

„Pohleď," zvolal Kennedy přerušuje společníka svého, „pohleď na ty hrochy vylézající z rybníků, na ty spousty krvácejícího masa a na ty krokodily těžce oddychující!

„Jest jim dusno!" vece Joe. „Ah! jak rozkošný to spůsob cestování a jak člověk povrhuje vším tímto škodlivým hmyzem! Pane Samueli! Pane Kennedy! podívejte se na ty davy zvířat jdoucích v těsných řadách! Jest jich aspoň dvě stě; jsou to vlci."

„Ne, Joe, ale divocí psi; znamenité to plemeno, které nebojí se ani útoku na lva. Jest to nejhorší, s čím setkati se může cestovatel. V okamžiku jest roztrhán na kousky."

„Dobrá! Joe jim nebude uvazovati košík," podotkl roztomilý ten junák. „Ostatně jestli to jich přirozeností, nesmí se jim to bráti příliš za zlé."

Poznenáhla ztišilo se vše před blízkou bouří; zdálo se, že vzduch shoustlý stal se nespůsobilým k rozšiřování zvuku; ovzduší zdálo se býti obloženým a jako síň potažena koberci ztrácelo všecku zvučnost. Hřivnáč, chocholatý jeřáb, sojky červené a modré, drozdi, lejskové, skrývali se ve velkých stromech. Celá příroda jevila známky blízkého záchvatu.

V devět hodin večer *Viktoria* zůstala nepohnuta nad Msene, velkým to skupením osad sotva rozeznatelných ve tmách; někdy odlesk paprslku

zabloudilého do kalné vody ukázal příkopy pravidelně rozdělené a při posledním zásvitu pohled mohl zachytnouti klidnou a zasmušilou podobu palem, tamaryndů, sykomor a obrovských pryšců.

„Já se zalknu," pravil Kennedy dýchaje plnými plicemi co možná nejvíce rozředěného vzduchu; „nehýbáme se ani! Sestoupíme?"

„Ale bouřka?" odvětil doktor velmi nepokojný.

„Bojíš-li se, že tě vítr unese, myslím, že ti nic jiného nezbývá."

„Bouřka snad tuto noc nevypukne," pravil Joe; „mračna jsou příliš vysoko."

„Proto také váhám pustiti se nad ně; museli bychom povznésti se do veliké výše, ztratiti zemi s očí a nevěděli bychom po celou noc, pohybujeme-li se dále a v kterou stranu."

„Rozhodni se, milý Samueli, má to na spěch."

„Škoda, že vítr ulehl," podotkl Joe; „byl by nás odnesl daleko od bouřky."

„Musíme toho litovati, přátelé, neboť mračna jsou pro nás nebezpečím; chovají v sobě protivné proudy, které mohou nás chytit do svého víru, a blesky, které nás mohou zapáliti. Na druhé straně může nás síla vichřice strhnouti k zemi, zachytíme-li se kotvou o vrchol stromu."

„Co tedy počíti?"

„Musíme udržeti *Viktorii* v prostřední vrstvě mezi nebezpečími země a nebezpečími nebe. Máme vody v dostatečném množství pro dmuchavku a dvě stě liber naší přítěže jsou nedotknuty. Bude-li třeba, použiju jí."

„Budeme bdíti s tebou," pravil lovec.

„Nikoli, přátelé; uschovejte dobře potraviny a lehněte si; vzbudím vás, bude-li toho třeba."

„Ale, milostpane, neudělal byste dobře, kdybyste si odpočinul sám, poněvadž posud nám nic nehrozí?"

„Ne, děkuji, milý hochu, budu raději bdíti. Nehýbáme se a nezmění-li se okolnosti, budeme zítra zrovna na témž místě.“

„Dobrou noc, milostpane.“

„Spěte dobře, možno-li to.“

Kennedy a Joe natáhli se pod svými přikrývkami a doktor octl se samoten v nesmírnosti.

Mezi tím spousta mračen poznenáhla se nížila a nastala úplná tma. Černá klenba zaokrouhlovala se kolem zeměkoule, jakoby ji chtěla rozdrtiti.

Najednou mocný blesk, rychlý, ostrý, ozářil tmu; ještě nezavřelo se za ním nebe, když strašné zahřmění otřáslo oblohou.

„Vzhůru!“ zvolal Fergusson.

Oba spáči, vzbuzeni tím strašným rachotem, vyskočili k jeho službám.

„Sestoupíme?“ tázal se Kennedy.

„Ne! Ballón by to nevydržel. Vystupme dříve, než tato mračna rozplynou se ve vodu a než vítr se rozzuří!“

A rozdmychal silně plamen dmuchavky v závitcích hadice.

Bouřky tropické vyvinují se s rychlostí podobnou k jich síle. Druhý blesk roztrhl mračna a dvacet jiných ihned jej následovalo. Nebe bylo proužkované elektrickými jiskrami, které scvrkaly se pod velkými kapkami deště.

„Opozdili jsme se,“ pravil doktor. „Musíme teď projíti pásmem ohnivým se svým ballónem naplněným vzduchem hořlavým!

„Ale k zemi! k zemi!“ opětoval stále Kennedy.

„Nebezpečí býti trefenu bleskem jest skoro stejné, a větve stromů brzy by nás roztrhaly!“

„Stoupáme, pane Samueli!“

„Rychleji! ještě rychleji!“

V této části Afriky při bouřkách ekvatorialních nebývá to zřídka, že napočítati lze třicet až pětatřicet blesků za minutu. Nebe jest v plamenu v pravém smyslu slova a rachot hromu nepřestává.

Vítr rozpoutal se s děsnou prudkostí v této žhoucí atmosféře; svinoval rozžhavené mraky; jako by foukání nesmírného měchu rozdmychoval o celý ten požár.

Doktor Fergusson udržoval svou dmuchavku při plném žáru; ballón napínal se a stoupal; kleče uprostřed loďky Kennedy držel záclony stanu. Ballón točil se, že z toho šla závrať, a cestovatelé nebezpečně byli zmítáni. V obálce ballónu tvořily se velké vydutiny; vítr opíral se do něho s velkou mocí a dykyta praskala pod jeho tlakem. Jakési kroupy, jež předcházel hlučný rachot, prorývaly vzduch a tloukly do *Viktorie*. Tato ale stále stoupala; blesky kreslily plamenné čáry po jejím povrchu; byla v plném ohni.

„Ochraňuj nás bůh," pravil doktor Fergusson; „jsme v jeho rukou; on sám může nás zachrániti. Připravme se na všecko, i na požár; naše padání nemůže býti rychlé."

Hlas doktorův sotva pronikal k uším soudruhů jeho; ale mohli viděti jeho klidnou tvář uprostřed žehání blesků; pozoroval zjev vyzařování způsobený ohněm hellenským, který tetelil se po síti ballónu.

Tento točil se, vířil, ale stále stoupal; po čtvrt hodině prošel vrstvou mračen bouřeplných, elektrické výbuchy děly se pod ním, jako velký kruhový ohňostroj zavěšený na jeho loďku.

Bylo to jedno z nejkrásnějších divadel, jaké příroda poskytnouti může člověku. Dole bouřka. Na hoře hvězdnaté nebe, klidné, tiché, lhostejné,

s měsícem vrhajícím své pokojné paprsky na ty rozzuřené mraky.

Doktor Fergusson podíval se na tlakoměr; označoval výšku dvanácti tisíc stop. Bylo jedenáct hodin večer.

„Díky bohu, všecko nebezpečí minulo," pravil; „třeba jen udržeti se v této výši."

„Bylo to hrozné!" vece Kennedy.

„Neškodí," doložil Joe, „přivádí to aspoň trochu změny do cestování, a nehněvám se, že viděl jsem bouři trochu s hůry. Jest to pěkná podívaná!"

Kapitola sedmnáctá.

Hory měsíčné. — Zelený okean. — Zakotvení. — Ve vleku slona. — Výdatná střelba. — Smrt tlustokožce. — Pec polní. — Oběd na trávníku. — Noc na zemi.

K šesté hodině ranní, v pondělí, slunce vycházelo nad obzor; mraky rozprchly se a příjemný větřík osvěžoval tento první úsvit ranní.

Země celá kouřící objevila se opět zrakům cestovatelů. Ballón toče se na jednom místě u prostřed protivných proudů sotva že hnul se dále; doktor nechal plyn shustiti se a sestoupil, aby dostal se na směr více severní. Dlouho hledání jeho bylo marné; vítr unášel jej na západ, až spatřili pověstné hory měsíčné, které obkličují v polokruhu cíp jezera Tanganayika; jejich pásmo, málo prorvané, obráželo se o modravý obzor; vypadalo jako přirozené hradby nedobytné zkoumatelům vnitra Afriky; některé osamělé homole měly na sobě známku věčného sněhu.

„Octli jsme se," pravil doktor, „v zemi neproskoumané; kapitán Burton postoupil velmi daleko na západ, ale nemohl dostati se k těmto

slavným horám; ano popíral, že vůbec jsou, což tvrdil zase jeho soudruh Speke; povstaly prý v obrazotvornosti tohoto; pro nás, přátelé, není žádná pochybnost více možná.“

„Překročíme je?“ tázal se Kennedy.

„Nikoli, dá-li bůh; doufám, že najdu příznivý vítr, který mně zanese zpět k rovníku; budu třeba čekati a učiním s *Viktorií*, jako dělává se s lodí, která vyhodí kotvice při protivných větrech.“

Ale předvídání doktorovo brzy se uskutečnilo. Zkusivši se v rozličných výškách, *Viktoria* letěla na severo-východ prostřední rychlostí.

„Jsme v dobrém směru,“ pravil doktor dívaje se na kompas, „a sotva dvě stě stop od země, velmi šťastné to okolnosti, abychom poznali tyto nové krajiny; kapitán Speke hledaje jezero Ukerewe zašel více na východ v přímé čáře nad Kazeh.“

„Půjdeme dlouho tak?“ tázal se Kennedy.

„Snad; účelem naším jest zabočiti stranou k pramenům Nilu a musíme uraziti ještě přes šest tisic mil k nejdalším hranicím, jichž dostihli cestovatelé přicházející od severu.“

„A nepřistaneme k zemi,“ tázal se Joe, „abychom si trochu natáhli nohy?“

„Ba věru; musíme ostatně šetřiti svých potravin a na cestě, milý Dicku, zásobíš nás čerstvým masem.“

„Jakmile budeš chtít, Samueli.“

„Musíme také zásobiti se na novo vodou. Kdož ví, zdali nebudeme zanešeni k vypráhlým krajinám? Nelze tedy býti dosti opatrným.“

O polednách *Viktoria* nalezala se pod 29° 15′ délky a 3° 15′ šířky. Přeletěla osadu Uyofu, poslední to severní hranici území Unyamwezi na výši jezera Ukerewe, jež ale nebylo posud viděti.

Kmenové obývající krajiny blíže rovníka zdají se býti trochu vzdělanějšími a jsou ovládáni absolutními panovníky, kteří provozují neobmezenou libovládu; nejpevnější jich obec tvoří území Karagwah.

Tři cestovatelé ustanovili se, že přistanou k zemi na nejbližším příhodném místě. Učiní se další zastávka a ballón bude pečlivě prohlédnut; plamen dmuchavky zmírněn; kotvice vyhozené z loďky brzo prorývaly vysokou trávu nesmírné prerie; s jisté výšky zdála se býti pokryta hustým trávníkem, avšak trávník ten měl sedm až osm stop tloušťky.

Viktoria dotýkala se této trávy, aniž by ji ohnula, jako ohromný motýl. Nebylo viděti žádné překážky. Byl to zelený okean beze všeho úskalí.

„Můžeme takto dlouho letěti," pravil Kennedy; „nevidím ani stromu, za který bychom se mohli zachytit; mám honbu pokaženou."

„Počkej, milý Dicku; nemohl bys honiti v této trávě vyšší než ty; nalezneme konečně přece příhodnější místo."

Byla to věru rozkošná projížďka, opravdová plavba po tom moři tak zeleném, skoro průsvitném s mírným vlněním při vání větru. Loďka zasluhovala v pravdě to jmeno a zdála se rozhrnovati vlny, leda že někdy hejno ptáků skvěle barvených vylítlo s veselým křikem z vysoké trávy; kotvice potápěly se v tom květnatém jezeře a zanechávaly za sebou brázdu zavírající se za nimi jako za kýlem lodním.

Najednou ballónem to silně trhlo; kotvice zajisté zachytila se do nějaké pukliny ve skále skryté v tom obrovském trávníku.

„Visíme," pravil Joe.

„Nuže, vyhoď žebřík," doložil lovec.

Ještě nedomluvili, když rozlehl se pronikavý křik a následující poznámky, propletené výkřiky hrnuly se z úst tří cestovatelů.

„Co jest to?“

„Podivný to křik!“

„Aj! my letíme dále!“

„Kotvice se vytrhla!“

„Nikoli! drží posud,“ vece Joe tahaje za provaz.

„Skála se pohybuje!“

V trávě nastalo veliké vlnění a brzy objevilo se nad ní cosi dlouhého a křivolakého.

„Had,“ zvolal Joe.

„Had!“ vykřikl Kennedy sáhaje po karabině.

„Ach, nikoli!“ vece doktor, „jest to chobot slona.“

„Slon, Samueli?“

A Kennedy při těchto slovech dal ručnici k líci.

„Počkej, Dicku, počkej!“

„Věru! Zvíře to nás vleče za sebou!“

„A dobrým směrem, Joe, dobrým směrem!“

Slon postupoval s jistou rychlostí; brzy octl se na mýtině, kde bylo lze viděti jej celého; dle obrovského těla jeho poznal doktor, že jest to samec znamenitého druhu; měl dva bělavé tesáky, překrásně zahnuté, které mohly míti osm stop délky; zuby kotvice zachytily se mezi nimi.

Zvíře marně pokoušelo se chobotem svým zbaviti se provazu, jímž přivázáno bylo k loďce.

„Ku předu! Zmužile!“ volal Joe radostí bez sebe, poháněje, jak nejlépe uměl, podivnou tu spřež. „Hle! zase nový spůsob cestování! Žádné koně více! slona, libo-li vám.“

„Kam nás ale táhne?“ tázal se Kennedy, přendávaje svou karabinu, která jej pálila v rukou.

„Vleče nás, kam chceme jíti, milý Dicku. Trochu trpělivosti!“

„Wig a more! Wig a more! jak říkají sedláci v Skotsku," volal veselý Joe. „Ku předu! Ku předu!"

Slon pustil se do rychlého klusu; házel svým chobotem v pravo i v levo a trhal při svých skocích mocně loďkou. Doktor, maje sekyru v ruce byl připraven přetnouti provaz, kdyby bylo třeba.

„Avšak," pravil, „nerozloučíme se s kotvicí svou leč v poslední chvíli."

Toto běžení se slonem trvalo skoro půl druhé hodiny; zvíře nezdálo se nikterak umdleným; ohromní ti tlustokožci mohou uběhnouti notný kus cesty a od jednoho dne k druhému možno shledati se s nimi na místech náramně vzdálených, jako s velrybami, k nimž podobají se co do velkosti a rychlosti.

„Věru," pravil Joe, „nabodli jsme tu velrybu a děláme to jako lovci velryb na svých lovech."

Avšak změna v povaze půdy přinutila doktora ku změně v spůsobu dopravy.

Hustý les kamaldorový objevil se na severu prerie asi tři míle daleko; stalo se tak nutným, aby ballón od svého tahouna byl odpřažen.

Kennedy dostal tedy za úkol, aby zadržel slona v jeho běhu; dal svou karabinu k líci; ale postavení jeho nebylo příznivé pro trefení zvířete s účinkem; první kule střelená do lebky odrazila se jako od kovové desky; zvíře jakoby si toho ani nevšimlo; následkem rány krok jeho se zrychlil a rychlost jeho rovnala se rychlosti koně v plném trysku.

„Ďáble!" zvolal Kennedy.

„Tvrdá to palice!" prohodil Joe.

„Zkusíme několik kuželovitých kulí do ramena," pravil Dick, nabíjeje pozorně svou karabinu, a vystřelil po druhé.

Slon strašně zařičel a ubíhal dále co nejrychleji.

„Počkejte," pravil Joe, bera ručnici, „musím vám pomoci, pane Dicku, sice nebude tomu konec."

A dvě kule vpáleny do boku zvířete.

Slon zastavil se, vztyčil svůj chobot a dal se na novo do běhu s největší rychlostí k lesu; skláněl svou mocnou hlavu a krev vyhrnula se proudem z jeho ran.

„Střílejme dále, pane Dicku."

„A rychle za sebou," dodal doktor, „neboť jsme již jen dvacet sáhů od lesa!"

Ještě deset ran zavznělo. Slon učinil strašný skok; loďka i ballón zarachotily, jakoby na kusy byly roztrhány; náhlým trhnutím vypadla doktorovi z ruky sekyra na zemi.

Postavení cestovatelů stalo se hrozným; provaz kotvový pevně přidělaný nemohl býti ani odvázán ani přeřezán noži cestovatelů; ballón blížil se rychle k lesu, ano zvíře dostalo kuli do oka, právě když jeho ohýbala se; obrátilo se svým bokem k lovci.

„Ránu do srdce," pravil tento vystřeliv naposledy ze své karabiny.

Slon zařval rykem poslední úzkosti a chvíle; vzpřímil se na okamžik toče svým chobotem, pak padl celou tíží svou na jeden tesák, který na dobro zlomil. Bylo po něm.

„Tesák jeho jest zlomený!" zvolal Kennedy. „Slonovina ta stála by v Anglii pětatřicet guineí za sto liber!"

„Zrovna tolik!" vece Joe, soukaje se k zemi po provaze kotvice.

„K čemu toho lituješ, milý Dicku?" tázal se doktor Fergusson. „Což provozujeme obchod v slonovině? Či přišli jsme sem, abychom nabyli jmění?"

Joe prohlédl kotvici; byla pevně zachycena o druhý tesák, jenž zůstal neporušeným. Samuel a Dick seskočili k zemi, mezi tím co ballón na polo splasklý houpal se nad tělem slona.

„Znamenité to zvíře!“ zvolal Kennedy. „Jaké to tělo! Neviděl jsem v Indii nikdy slona takové velikosti!“

„Není to nic divného, milý Dicku; slonové střední Afriky jsou nejkrásnější. Andersonové, Cummingové vypudili je tak z okolí Mysu, že stěhují se k rovníku, kde nalezneme je často v četných stádech.

„Zatím,“ prohodil Joe, „doufám, že pochutnáme si trochu na tomto! Zavazuji se připraviti vám chutný oběd na útraty tohoto zvířete. Pan Kennedy bude asi hodinu neb dvě honiti, pan Samuel prohlídne *Viktorii* a mezi tím já budu kuchtit.“

„Tak to jest v pořádku,“ odpověděl doktor. „Dělej, jak ti libo.“

„Co se mne týče,“ pravil lovec, „použiju dvouhodinné volnosti, kterou mi Joe ráčil uděliti.“

„Jdi, příteli; ale buď opatrným. Nevzdaluj se.“

„Buď bez starosti.“

A Dick ozbrojen svou ručnicí pohroužil se do lesa.

Joe pak pustil se do své práce. Nejprvé udělal v zemi díru asi na dvě stopy hlubokou; naplnil ji suchými větvemi pokrývajícími zemi a ulámanými od slonů, kteří tu dle stop patrných byli drali se do lesa. Nad děrou takto naplněnou vystavěl hranici dvě stopy vysokou a zapálil to.

Po té vrátil se k zabitému slonu, ležícímu sotva deset sáhů od lesa; uřízl obratně chobot mající u kořene skoro dvě stopy zšíří; vybral z něho nejjemnější částku a přidal k ní jednu rosolovitou nohu zvířete; jsou to právě nejvybra-

nější kousky jako hrb bůvola, tlapa medvědí neb hlava kančí.

Když hranice byla úplně shořela uvnitř i zevně, díra vyčištěná od popele a uhlí byla velmi rozpálena; kusy ze slona obložené vonnými listy položeny na dno této pece z nouze a pokryty žhavým popelem; po té Joe zřídil druhou hranici nade vším a když dříví shořelo, bylo maso na dobro upečeno.

Nyní vytáhl Joe maso z pece; položil chutnou tu pečeni na zelené listy a rozložil svůj oběd na zeleném pažitu; přinesl suchary, kořalku, kávu a nabral čerstvé a čisté vody v blízkém potoku.

Hostina takto upravená poskytovala rozkošnou podívanou a Joe, ač nejsa příliš pyšným, myslil, že bude ještě rozkošnější pochutnání na ní.

„Cestování bez unavení a bez nebezpečí!“ pravil. „Oběd v pravidelnou hodinu! Stále ležeti na pohovce! Co může člověk žádati ještě víc? A ten hodný pan Kennedy nechtěl jíti s námi!“

Doktor Fergusson prohlížel mezi tím bedlivě ballón. Neshledal, že by byl utrpěl bouří; dykyta a perčovina ku podivu odolaly jí; změřiv skutečnou výšku půdy a vypočítav stoupací sílu ballónu, shledal s uspokojením, že vodíku neubylo; obálka zůstala úplně neproniknutelnou.

Před pěti dni teprv cestovatelé byli opustili Zanzibar; pemmikan byl ještě nedotknut; zásoby sucharů a masa naloženého stačily na dlouhou cestu; bylo tedy jen třeba obnoviti zásobu vody.

Roury a hadice objevily se v úplné neporušenosti; díky jich pryžcovým kolínkům byly poddaly se všemu kroucení ballónu.

Dokončiv svou prohlídku jal se doktor pořádati své zápisky. Učinil velmi zdařilý nákres okolní krajiny s dlouhou prerií do nedohledna, s lesem

kamaldorovým a ballónem nepohnutým nad tělem obrovského slona.

Po dvou hodinách vrátil se Kennedy s růžencem tučných koroptví a kýtou z oryxe, druhu to kamzíka, náležejícího k nejčipernějším antilopám. Joe dal se do přípravy tohoto přírůstku potravin.

„Oběd jest na stole," zvolal brzy co nejveseleji.

A všickni tři cestující potřebovali jen zasednouti na zelený pažit; nohy a chobot slonní byly prohlášeny za výborné; připilo se na zdar Anglii jako vždy a lahodné havanské doutníky zavoněly zajisté poprvé v této rozkošné krajině.

Kennedy jedl, pil a mluvil za čtyři; byl opojen; navrhoval ve vší opravdivosti svému příteli doktorovi, aby usadili se v tom lese, vystavěli si chaloupku z větví a zahájili dynastii Robinsonů afrických.

Návrh neměl žádných následků, ač Joe nabízel se pro úlohu Pátka.

Krajina zdála se býti tak klidnou, tak opuštěnou, že doktor odhodlal se stráviti noc na zemi. Joe zřídil kruh ohňů, nevyhnutelnou to hradbu proti divokým šelmám; hyeny, kuguarové, šakalové, přivábeni zápachem masa slonního, potulovali se v okolí. Kennedy musel několikráte vystřeliti ze své karabiny na hosty příliš smělé; avšak noc přešla konečně bez nemilé příhody.

Kapitola osmnáctá.

Karagwah. — Jezero Ukerewe. — Noc na ostrově. — Rovník. — Přes jezero. — Vodopády. — Pohled na krajinu. — Prameny Nilu. — Ostrov Benga. — Podpis Ondřeje Debona. — Prapor anglický.

Druhý den v pět hodin ráno počaly přípravy k odjezdu. Joe pomocí sekery, kterou byl šťastně

nalezl, urazil tesáky slonovy. *Viktoria* vyproštěná unášela cestující na severovýchod s rychlostí osmnácti mil.

Doktor byl pečlivě změřil své postavení dle výšky hvězd předešlý večer. Nalezal se pod 2° 40′ šířky pod rovníkem čili sto šedesáte zeměpisných mil (anglických); letěl přes četné osady nevšímaje si křiku vyvolávaného zjevením se jeho; zaznamenal si sestavení míst se stručnými nástiny; překročil svahy hor Rubemhe, skoro zrovna tak příkré jako temena pohoří Usagara a přišel později u Tengy na první výběžky pásem Karagwahských, které dle mínění jeho musí vycházeti od hor měsíčních. Stará báje, činící z těchto hor kolébku Nilu, blížila se tak k pravdě, poněvadž obkličují jezero Ukerewe, domnělou nádržku vod této velké řeky.

Z Kafura, velkého to území domácích obchodníků, spatřil konečně na obzoru jezero to tak hledané, jejž kapitán Speke zahlédl dne 3. srpna 1858.

Samuel Fergusson cítil se pohnuta; dostihl skoro jednoho z hlavních bodů svých výskumů a s dalekohledem u oka nedal ujíti sobě ani koutku této tajuplné krajiny, jež jevila se pohledu jeho takto:

Pod ním země celkem vypráhlá; sotva několik vzdělaných úžlabin; půda posetá homolemi prostřední výšky stávala se plochou blíže k jezeru; pole ječmene nahražovala tu sady rýžové; zde rostl jitrocel, z něhož vyrábí se domácí víno a „mvani", divoká to rostlina sloužící za kávu. Skupení asi padesáti kulatých bud pokrytých kvetoucími došky tvořilo hlavní město území Karagwah.

Bylo snadno viděti udivené tváře plemene dosti hezkého s pletí žlutě hnědou. Ženy tlouštky k víře nepodobné vlekly se sady a doktor k velkému udivení svých soudruhů sdělil jim, že tato

tlouštka velmi ceněná jest výsledkem stravy záležející výhradně ze sraženého mléka.

O polednách *Viktoria* nalezala se pod 1° 45' jižní šířky; v jednu hodinu vítr hnal ji na jezero. Jezero toto nazváno od kapitána Spekea Nyanza Viktoria. *) V těch místech mohlo míti devadesát mil šířky; na jeho jižním konci nalezl kapitán skupení ostrovů, jež nazval souostrovím bengalským. Pokročil ve výskumech svých až do Muanzy na východním břehu, kde byl dobře přijat od sultána. Změřil tuto část jezera, nemohl ale opatřiti si loďku, aby dostal se přes jezero Ukerewe neb navštívil velký ostrov jeho; na tomto ostrově, velmi četně obydleném, panují tři sultánové; v čas odlivu jest to pouhý poloostrov.

Viktoria přirazila k jezeru více na sever k velké litosti doktora, který by byl rád zjistil jeho dolejší hranice. Břehy pokryté trním a hustým křovím mizely opravdu pod tisíci a tisíci mušek světle hnědých; krajina ta musela býti neobydlená a neobydlitelná; bylo viděti stáda hrochů válející se v lese rákosovém aneb ponořující se do bělavé vody jezera.

Toto s výšky poskytovalo na západ obzor tak šírý, že vypadalo jako moře; vzdálenost obou břehů jest příliš velká, tak že spojení jich nemůže zavedeno býti, ostatně bývají tam bouře časté i prudké, neboť větry řádí v té vyvýšené a odkryté kotlině.

Doktor s namáháním řídil ballón; obával se, aby nebyl unešen na východ; ale na štěstí nesl jej proud přímo na sever a v šest hodin večer *Viktoria* octla se na malém opuštěném ostrůvku

*) Nyanza znamená jezero.

pod 0° 30′ šířky a 32° 52′ délky dvacet mil od břehu.

Cestující mohli zachytiti se za strom a poněvadž k večeru vítr ulehl, zůstali tiše viseti za kotvici. Nebylo lze pomysliti na sestoupení k zemi; zde jako na březích Nyanzy pokrývalo nesčíslné množství muškyt půdu hustým povlakem. Joe sám přišel se stromu celý poštípaný; ale nezlobil se, nalezal to zcela přirozené od muškyt.

Nicméně doktor nejsa takovým dobrákem popustil provaz, co jen mohl, aby ušel tomu nemilosrdnému hmyzu, který zdvihal se s hrozivým bzučením.

Doktor shledal, že výška jezera nad hladinou moře jest právě taková, jakou udal kapitán Speke, totiž tři tisíce sedm set padesáte stop.

„Jsme tedy na ostrově!“ pravil Joe, škrábaje se, div si prsty neudřel.

„Byli bychom jej rychle obešli,“ podotkl lovec, „a mimo tento roztomilý hmyz není tu viděti nic živého.“

„Ostrovy, jimiž jezero jest poseto,“ vykládal doktor Fergusson, „jsou vlastně jen vrcholky potopených výšin; jsme ale šťastni, že nalezli jsme zde útulek, neboť břehy jezera obydleny jsou divokými kmeny. Spěte tedy, když nebe chystá nám klidnou noc.“

„Což ty nebudeš spáti, Samueli?“

„Ne; nemohl bych zamhouřiti oka. Myšlénky mé zapudily by všechen spánek. Zítra, milí přátelé, bude-li vítr příznivý, půjdeme přímo k severu a odkryjeme snad prameny Nilu, toto tajemství posud neproniknuté. Tak blízko pramenů velké řeky, nemohl bych spáti.“

Kennedy a Joe, jimž vědecké záhady nenaplňovaly tak hlavu, brzy tvrdě usnuli pod ochranou doktorovou.

Ve středu 23. dubna *Viktoria* vyletěla o čtvrté hodině ráno při šedé obloze; noc opouštěla zvolna jen vody jezera, zahaleného v hustou mlhu, ale brzy prudký vítr rozehnal celý ten závoj. *Viktoria* po nějakou chvíli byla házena sem tam a konečně pustila se přímo na sever.

Doktor Fergusson tleskal radostí rukama.

„Jsme na pravé cestě!“ zvolal. „Dnes anebo nikdy uzříme prameny Nilu! Přátelé, teď překročujeme rovník! Vstupujeme na svou polokouli!

„Oh!“ vece Joe; „myslíte, milostpane, že rovník jde tady?“

„Zrovna tady, milý junáku!“

„Nuže, bez újmy povinné úctě mám za to, že se sluší, abychom jej bez nejmenší hoodkladu zalili.“

„Buď si! Sklenicí grogu!“ odpověděl doktor se smíchem; „tvůj spůsob, rozuměti kosmografii, není právě hloupý!“

A tak oslaven přechod přes rovník na palubě *Viktorie*.

Tato ubíhala rychle. Na západ viděti byl nízký a skoro plochý břeh! v zadu povýšenější planiny Ugandy a Usogy. Rychlost větru stávala se přílišnou: skoro třicet mil za hodinu.

Vody Nyanzy prudce zmítané pěnily se jako vlny mořské. Dle jistých spodních vln, které kolébaly se dlouho po utišení, poznal doktor, že jezero musí býti velmi hluboké. Sotva jeden neb dva neobrabané čluny spozorovali mezi touto rychlou přepravou.

„Toto jezero,“ pravil doktor, „jest patrně pro své vysoké položení přirozenou nádržkou řek východní části Afriky; nebe vrací mu deštěm, co béře výparem jeho odtokům. Zdá se mi jisto, že Nil musí vznikati zde.“

„Uvidíme,“ doložil Kennedy.

K deváté hodině břeh západní se blížil; zdál se býti opuštěným a lesnatým. Vítr vál poněkud k východu a bylo lze spatřiti časem druhý břeh jezera. Vinul se tak, že končil velmi otevřeným úhlem pod 2°40′ severní šíře. Vysoké hory vztyčovaly své holé štíty na tomto konci Nyanzy; ale mezi nimi hluboké a klikaté hrdlo poskytovalo průchod pěnícímu se proudu.

Řídě svůj ballón, doktor Fergusson prohlížel krajinu hltavým pohledem.

„Pohleďte!“ zvolal, „pohleďte, přátelé! Vypravování Arabů bylo pravdivé! Vypravovali o řece, kterou jezero Ukerewe odtéká na sever, a ta řeka skutečně jest, sestupujeme po ní a teče s rychlostí podobné naší vlastní! A ta kapka vody pod našima nohama ubíhající jistě spěchá do vln středozemního moře! Jest to Nil!“

„To Nil!“ opětoval Kennedy, který nechal se uchvátit nadšením Samuela Fergussona.

„Ať žije Nil!“ volal Joe, který rád nechával něco žíti, měl-li nějakou radost.

Ohromné skály zastavovaly tu i tam proud tajemné té řeky. Voda pěnila se; tvořily se proudy a slapy, které utvrzovaly doktora v jeho předtuše. Z okolních hor přitékaly četné bystřiny, pěnící se v pádu svém; oko napočítalo jich na sta. Bylo viděti prameniti se tu i tam ze země tenké proužky vody, křižující se, splývající, závodící v rychlosti, a všecky spěchaly k té rostoucí řece, z které stal se mocný proud, jakmile je pojala v sebe.

„Hle! toť věru Nil,“ opětoval doktor s přesvědčením. „Původ jmena jeho rozněcoval učence jako původ jeho vod; odvozovali je z řeckého, z koftického, ze sanskrtu *); na tom ale teď málo

*) Jeden byzantinský učenec spatřoval v slově Neilos jmeno

záleží, když musel konečně odhaliti tajemství svých pramenů!“

„Ale,“ vece lovec, „jak možno zjistiti, že tato řeka a ona, kterou nalezli cestovatelé od severu, jest jedna a tatáž?“

„Budeme míti důkazy jisté, neomylné, nezvratné,“ odpověděl Fergusson, „bude-li nám vítr ještě hodinu příznivým.“

Hory se rozstupovaly, činíce místo četným osadám, vzdělaným polím sesamu, durrah, cukrové třtiny. Kmenové krajiny této jevili se poplašenými, nepřátelskými; zdáli se býti bližšími hněvu než zbožňování; tušili cizince a nikoli bohy. Myslili snad, že kdo proniká k pramenům Nilu, něco jim chce ukrásti. *Viktoria* musela držeti se mimo dostřel jich pušek.

„Zde by bylo nesnadno sestoupiti,“ pravil Skot.

„Nuže!“ vece Joe, „tím hůře pro ty divochy; připravíme je o rozkoš rozmluvy s námi.“

„Musím ale přece sestoupiti,“ odpověděl doktor Fergusson, „třeba jen na čtvrt hodiny. Jinak nemohu zjistiti výsledky našeho výskumu.“

„Jest to tedy nevyhnutelno, Samueli?“

„Nevyhnutelno, a sestoupíme, i kdybychom museli vystřeliti!“

„To se týká mne,“ pravil Kennedy hladě svou karabínu.

„Kdy vám bude libo, milostpane,“ vece Joe, připravuje se k boji.

„Nebude to poprvé,“ odpověděl doktor, „co by pěstovala se věda se zbraní v ruce; něco podobného stalo se jednomu francouzskému učenci v horách španělských, když měřil zemský poledník.“

---

arithmetické. N znamenalo 50, E 5, J 10, L 30, O 70, S 200: což dává dohromady počet dní jednoho roku.

„Upokoj se, Samueli, a spolehni se na své dva životní strážce.“

„Jsme už tam, milostpane?“

„Ještě ne. Musíme ještě vystoupiti, abychom zjednali si určitý obraz krajiny.“

Vodík roztáhl se a než uplynulo deset minut, *Viktoria* vznášela se ve výši dvou tisíc pěti set stop nad zemí.

Bylo viděti odtud hustou síť potoků, které pojímala řeka do svého řečiště; přicházelo jich nejvíce od západu, mezi četnými pahorky uprostřed úrodných plání.

„Jsme na nejvýše devadesáte mil od Gondokora,“ pravil doktor pohlížeje do své mapy, „a ne zcela pět mil od místa, kam dostihli cestovatelé přicházející od severu. Přibližme se opatrně k zemi.“

Viktoria klesla o více než dva tisíce stop.

„Teď, milí přátelé, buďte připraveni na všecky případy.“

„Jsme uchystáni,“ odpověděli Dick a Joe.

„Dobře!“

Viktoria pohybovala se brzy směrem řečiště a sotva jedno sto stop nad ním. Nil měl na tomto místě padesáte sáhů šířky a domácí obyvatelstvo sbíhalo se hlučně v osadách podél břehů jeho. Pod druhým stupněm tvoří vodopád zvýší deseti stop asi a tedy nepřestupný.

„Hle, to jistě vodopád, naznačený od Debona,“ zvolal doktor.

Řečiště rozšiřovalo se a bylo poseto četnými ostrovy, jež Samuel Fergusson pohlcoval zrakem; zdálo se, že hledá nějaké znamení, které posud nepozoroval.

Několik černochů přiblížilo se na loďce pod ballón, Kennedy uvítal je výstřelem, který netrefiv je přinutil je k návratu co nejrychlejšímu na břeh.

„Šťastnou cestu!“ přál jim Joe; „na jejich místě neodvážil bych se přijít po druhé! Bál bych se velmi strašidla, které chrlí blesky dle libosti!“

Ale v tom doktor Fergusson popadl náhle svůj dalekohled a obrátil jej na ostrov ležící u prostřed řeky.

„Čtyři stromy!“ zvolal, „vidíte tam dole!“

Vskutku, čtyři stromy osamělé vyčnívaly na jeho konci.

„To jest ostrov Benga! Jest to věru on!“ dodal.

„Nuže, co dále?“ tázal se Dick.

„Zde sestoupíme, dá-li bůh!“

„Zdá se ale obydleným, pane Samueli!“

„Joe má pravdu; nemýlím-li se, stojí tam asi dvacet tuzemců pohromadě.“

„Zaženeme je; nebude to nesnadné,“ odpověděl Fergusson.

„Staniž se tak,“ pravil lovec.

Slunce stálo v zenithu. *Viktoria* blížila se k ostrovu.

Černochové náležející ku kmenu Makado dali se do pronikavého křiku. Jeden z nich máchal ve vzduchu svým kloboukem z kůry. Kennedy naň namířil, vystřelil a klobouk rozlítl se na kusy.

Byl to všeobecný postrach. Tuzemci vrhli se do řeky a přeplavali ji; s obou břehů přiletěl dešť kulí a dešť šípů, ale bez nebezpečí pro ballón, jehož kotvice zachytila se do trhliny skalní. Joe spustil se na zemi.

„Žebřík!“ zvolal doktor. „Pojď se mnou, Kennedy.“

„Co hodláš dělati?“

„Sestupme; potřebuji svědka.“

„Zde jsem.“

„Joe, dej dobrý pozor.“

„Buďte bez starosti, milostpane, stojím za všecko.“

„Pojď, Dicku!“ pravil doktor vstupuje na zemi.

Táhl svého soudruha ke skupení balvanů trčících na konci ostrova; zde hledal nějaký čas, rozhrnoval křoví a popíchal se na rukou do krve.

Najednou chytil lovce prudce za rameno.

„Pohleď!“ pravil.

„Písmena!“ zvolal Kennedy.

Vskutku, dvě písmena vyrytá do skály objevila se zcela zřetelná. Bylo lze jasně čísti:

A. D.

„A. D.,“ pravil doktor Fergusson. „Andrea Debono! Vlastní podpis cestovatele, který postoupil nejdále proti proudu Nilu!“

„Nelze to popříti, příteli Samueli.“

„Jsi teď přesvědčen?“

„Jest to Nil! nemůžeme o tom pochybovati.“

Doktor pohlédl naposledy na ta drahocenná písmena, jež pečlivě okreslil a změřil.

„A teď,“ pravil, „do ballónu!“

„Rychle tedy, neboť tamto chystá se několik tuzemců k přepravě přes řeku.“

„Co nám teď do toho! Nechť nás vítr nese několik hodin na sever a dostaneme se do Gondokora, kde shledáme se s krajany svými!“

Deset minut na to *Viktoria* vystupovala velebně, mezi tím co doktor Fergusson na znamení zdaru rozvinul prapor se znakem Anglie.

Kapitola devatenáctá.

Nil. — Třesoucí se hora. — Památka. — Vypravování Arabů. — Nyam-nyamové. — Rozumné úvahy Joeovy. — *Viktoria* plavolí. — Větroplavby. — Paní Blanchardová.

„Jaký jest náš směr?“ tázal se Kennedy, vida, že přítel jeho pozoruje kompas.

Na severo-severo-západ.

„Ďáble! To není na sever!“

„Ne, Dicku, a myslím, že sotva dostaneme se do Gondokora; lituji toho, ale konečně spojili jsme výskumy východní se severními; nesmíme si stěžovati.“

Viktoria vzdalovala se pomalu od Nilu.

„Poslední pohled,“ pravil doktor, „na tu nepřekročitelnou čáru, přes kterou nejneohroženější cestovatelé nikdy nemohli se dostati! Hle! to jsou jistě ti nepřístupní kmenové, o nichž vypravují Petherich, d'Arnaud, Miani a mladý cestovatel Lejean, jemuž děkujeme za nejlepší práce o horním Nilu.“

„Tedy,“ tázal se Kennedy, „výskumy naše shodují se s předtuchami vědy?“

„Úplně. Prameny bílé řeky, Bahr-el-Abiadu, jsou ponořeny v jezero velké jako moře; zde má svůj vznik; poesie tím zajisté ztratí; této královně řek přiděloval se rád původ nebeský; staří nazývali ji jmenem okeanu, a málem bylo by se věřilo, že přitéká přímo ze slunce! Než třeba rozloučiti se s tím a přijímati čas od času, čemu nás naučila věda; učenci snad vždy nebudou, ale budou vždy básníci.“

„Jsou ještě viděti vodopády,“ pravil Joe.

„Jsou to vodopády Makedské pod třetím stupněm šířky. Vše souhlasí do podrobna. Škoda, že

jsme nemohli sledovati ještě několik hodin běh Nilu!“

„A tam dole, před námi,“ pravil lovec, „vidím temeno hory.“

„Jest to hora Logwek, třesoucí se hora Arabů; celou tuto krajinu navštívil Debono, který cestoval tady pod jmenem Latif Effendi. Kmenové blíže Nilu jsou nepřáteli a stále vedou mezi sebou válku na vyhlazení. Domyslíte se snadno, jakým nebezpečím byl vydán.“

Vítr nesl *Viktorii* na severo-západ. Aby vyhnuli se hoře Logweku, bylo třeba hledati proud jdoucí více stranou.

„Přátelé,“ pravil doktor k oběma soudruhům svým, „teď počínáme vlastně teprv přepravu svou africkou. Posud sledovali jsme hlavně stopy svých předchůdců. Pouštíme se teď do neznáma. Bude nám scházeti odvaha?“

„Nikdy,“ zvolali jednohlasně Dick a Joe.

„Ku předu tedy a nebe buď nám nápomocno!“

V deset hodin večer přes úžlabiny, lesy, roztroušené osady dostali se cestující v bok třesoucí se hory, přes jejíž mírné úbočí letěli.

Tento pamětihodný den, 23. dubna, urazili za patnáct hodin, jsouce hnáni silným větrem, přes tři sta patnácte mil.

Ale poslední tato část cesty zůstavila u nich smutný dojem. Úplné ticho panovalo v loďce. Byl doktor Fergusson zabrán do svých výskumů? Myslili jeho dva soudruzi na cestu neznámými krajinami? Vše to zajisté mísilo se v upomínky na Anglii a vzdálené přátele. Joe sám jediný osvědčoval bezstarostnou filosofii, nalezaje zcela přirozeným, že vlast nebyla tu od té chvíle, co ji opustili; ale nerušil ze šetrnosti mlčení Samuela Fergussona a Dicka Kennedyho.

V deset hodin večer *Viktoria* „zakotvila“ na druhé straně třesoucí se hory;*) posilnili se výdatnou večeří a všickni vyspali se po řadě pod ochranou jednoho každého z nich.

Na zejtří probudily se v nich veselejší myšlénky; počasí bylo pěkné a vítr vál s dobré strany; snídaně, velmi rozveselená Joem, přivedla jich mysli úplně v dobré rozpoložení.

Krajina, přes kterou teď letěli, jest nepřehledná; hraničí s horami měsíčními a s pohořím Darfurským; jest asi tak velká jako Evropa.

„Nalezáme se bezpochyby,“ pravil doktor, „nad územím, které pokládá se za království Usoga; zeměpiscové tvrdili, že jest ve středu Afriky veliká kotlina, nesmírné ústřední jezero. Uvidíme, zdali tento domysl má cosi pravdivého do sebe.“

„Jak ale mohli přijíti na tuto domněnku?“ tázal se Kennedy.

„Na základě vypravování Arabů. Tito lidé mnoho vypravují, snad příliš mnoho. Několik cestovatelů přibylých do Kazeh neb k Velkým jezerům vidělo otroky přišlé ze středních krajin, vyptávali se na jich zemi, sebrali tak řadu rozmanitých udání a vyvodili z nich soustavy. Na všem tom bývá konečně vždy něco pravdivého, a jak vidíš, nemýlili se stran pramenů Nilu.“

„Nedá se proti tomu nic namítati,“ odpověděl Kennedy.

„Na základě oněch sebraných zpráv pokušeno se o zdělání map. Jedné z nich hodlám držeti se na své cestě a opraviti ji dle potřeby.“

„Jest celá tato krajina obydlena?“ tázal se Joe.

---

*) Pověst vypravuje, že hora ta se třese, vstoupí-li na ni moslemín.

„Ovšem, a špatně obydlena.“

„Myslil jsem si to.“

„Tito roztroušení kmenové zahrnují se pod všeobecným jmenem Nyam-Nyamů (Ňam-Ňamů) a jmeno to jest pouhou onomatopeí; napodobuje zvuk mlaskání.“

„Výborně,“ zvolal Joe; „ňam! ňam!“

„Můj milý Joe, kdybys byl přímým původem tohoto jmena, neprohlašoval bys je za výborné.“

„Co tím myslíte?“

„Že kmenové tito považují se za lidožrouty.“

„Jest to jisté?“

„Velmi jisté; tvrdilo se též, že tito obyvatelé mají ohon jako pouhá zvířata; ale brzy poznalo se, že přívěsek ten náleží ke kožím zvířat, jimiž se odívají.“

„Tím hůře! ohon jest velmi příjemná věc k odhánění muškyt.“

„Možná, Joe; ale třeba odkázati to v říši bájek, jakož i psí hlavy, které cestovatel Brun-Rollet uděloval jistým kmenům.“

„Psí hlavy? Pohodlné to ku štěkání a také k lidožroutství!“

„Na neštěstí jest ale zjištěna divoká surovost těch kmenů, velmi dychtivých po mase lidském, jež vášnivě vyhledávají.“

„Žádám jen,“ pravil Joe, „aby nezatoužili příliš po mé osobě.“

„Hle! hle!“ vece lovec.

„Ano, pane Dicku. Mám-li kdy sněden býti v čas nouze, přál bych si, aby se to stalo ve prospěch váš a mého pána! Ale nakrmiti ty mouřeníny, fuj hanba! Umřel bych hanbou!“

„Nuže, milý Joe,“ pravil Kennedy, „platí, spolehneme se u příležitosti na tebe.“

„Jsem k vašim službám, pánové.“

„Joe mluví tak," pravil doktor, „abychom jej dobře vykrmili."

„Možná!" odpověděl Joe; „člověk jest zvířetem tak sobeckým!"

Odpoledne nebe pokrylo se teplou mlhou, která vycházela ze země; bylo lze sotva rozeznati věci na zemi; proto obávaje se, aby nevrazil do nepředvídané hory nějaké, doktor dal k páté hodině znamení k zastávce.

Noc minula bez příhody, ale bylo třeba zdvojnásobiti opatrnost pro čirou tu temnotu.

Passátový vítr vál s největší prudkostí po celé dopoledne následující; vítr opíral se do dolejších dutin ballónu; lomcoval prudce přívěskem, kterým šly roury rozřeďovací; musely připevniti se provazy, což Joe velmi obratně provedl.

Přesvědčil se zároveň, že ústí ballónu bylo posud hermeticky uzavřené.

„To má pro nás dvojí důležitost," pravil doktor Fergusson; „předně uvarujeme se ztráty drahocenného plynu; za druhé nezanecháváme kolem sebe hořlavý proud, který bychom mohli zapáliti."

„Byla by to mrzutá příhoda na cestě," vece Joe.

„Spadli bychom k zemi?" tázal se Dick.

„Nespadli! Plyn by klidně shořel a my bychom pomalu se snesli. Podobná příhoda stala se francouzské větroplavkyni, paní Blanchardové; zapálila svůj ballón vypouštějíc prskavky, ale nespadla a nebyla by se zajisté zabila, kdyby loďka její nebyla vrazila do komína, čímž byla shozena k zemi."

„Doufejme, že nestane se nám nic podobného," pravil lovec; „posud plavba naše nezdála se mi nebezpečnou, a nevidím příčiny, pro kterou bychom nedostali se k cíli svému."

„Nevidím ji také, milý Dicku; nehody ostatně měly vždy svůj původ v neopatrnosti větroplavců neb v špatném zařízení jich ballónů. Nicméně na několik tisíc vzduchových výletů počítá se sotva dvacet nehod způsobivších smrt. Celkem jest přistání a odplutí spojeno s největším nebezpečím. Proto v případech těchto nesmíme zanedbati žádné opatrnosti.“

„Jest právě hodina k snídaní,“ pravil Joe; „spokojme se naloženým masem a kávou, pokud pan Kennedy nebude míti příležitost opatřiti nám kus dobré zvěřiny.“

Kapitola dvacátá.

Nebeská láhev. — Fíková palma. — „Mammoth trees“. — Válečný strom. — Okřídlená zápřež. — Boj dvou kmenů. — Řež. — Boží ruka.

Vítr stával se prudkým a nepravidelným. *Viktoria* pohybovala se jako plavolící loď sem tam ve vzduchu. Hozena brzy na sever, brzy na jih, nemohla trefiti na stálý proud.

„Cestujeme velmi rychle, aniž bychom mnoho postupovali,“ pravil Kennedy, pozoruje časté kolísání magnetické jehly.

„*Viktoria* letí s rychlostí nejméně třiceti mil za hodinu,“ pravil Samuel Fergusson. „Nahněte se a patřte, jak rychle míjí krajina pod námi. Hle! ten les jakoby nám běžel vstříc!“

„Z lesa stala se již mýtina,“ odpověděl lovec.

„A z mýtiny osada,“ doložil Joe za malou chvíli. „Vida, ti černochové vypadají velmi udiveni!“

„Přirozená to věc,“ odpověděl doktor. „Venkované francouzští, když spatřili první ballón,

střílelí naň, majíce jej za vzdušné strašidlo; jest tedy dovoleno černochovi indianskému, aby vyvaloval oči.“

„Na mou věru!“ vece Joe, mezi tím co *Viktoria* letěla přes osadu jedno sto stop od země, „hodím jim práznou láhev, s vaším dovolením, milostpane; dopadne-li celá a bez úrazu, budou ji zbožňovati; rozbije-li se, nadělají z třepů talismany!“

A řka to vyhodil láhev, která ovšem roztříštila se na tisícero kousků, kdežto domácí obyvatelé uháněli do svých chatrčí, vyrážejíce silné skřeky.

O něco dále zvolal Kennedy:

„Pohleďte na tamhle ten zvláštní strom! Jest jiný na vrcholi než dole.“

„Výborně!“ pravil Joe; „v této zemi roste jeden strom na druhém.“

„Jest to jednoduše useknutý kmen fíkový,“ odpověděl doktor, „na kterém nashromáždilo se trochu prsti. Vítr zanesl tam kdysi jádro palmové a z toho vyrostla palma jako ze země.“

„Znamenitá to móda,“ pravil Joe, „a převezl bych ji do Anglie; vypadalo by to hezky v parcích londýnských; nepočítaje ani, že by se tak rozmnožily ovocné stromy, měli bychom zahrady o několika patrech, což by se jistě líbilo všem chalupníkům.“

V tom musela *Viktorie* vystoupiti výše, aby přeletěla les stromů přes tři sta stop vysokých, druhu to staletých bananů.

„Překrásné to stromy,“ zvolal Kennedy; „neznám nic krásnějšího nad pohled na tyto ctihodné lesy. Pohleď jen, Samueli.“

„Výška těchto bananů jest věru podivuhodná, milý Dicku; a přece nepřekvapila by v lesích Nového Světa.“

„Co že! jsou ještě vyšší stromy?“

„Ovšem, mimo jiné též stromy, kterým říkáme mamuthové. Tak v Kalifornii nalezen cedr čtyři sta padesát stop vysoký, tedy vyšší než věž parlamentu londýnského, ano i než velká pyramida egyptská. Dole měl sto dvacet stop v objemu a dle kruhů dřeva musel býti přes čtyři tisíce let starý.“

„Eh! milostpane, pak to není nic divného! Žije-li kdo čtyři tisíce let, jest to věc zcela přirozená, že má pořádné tělo.“

Ale mezi vypravováním doktora a odpovědí Joea les ustoupil již velkému skupení kulatých chatrčí, seřaděných kolem velkého prostranství. Uprostřed vyčníval zvláštní strom a Joe vykřikl při jeho pohledu:

„Ajhle! jestli tento strom nosí po čtyři tisíce let takovéto květy, nezávidím mu to.“

A ukázal na obrovskou sykomoru, jejíž kmen celý mizel pod nahromaděnými kostmi lidskými. Květy, o nichž mluvil Joe, byly hlavy nedávno useknuté, zavěšené na nožích zabodnutých do kůry.

„Válečný to strom Kanibalů!“ pravil doktor. „Indiané stahují kůži s lebky, Afrikané berou celou hlavu.“

„Každý má svou módu,“ vece Joe.

Ale již mizela osada s krvavými hlavami na obzoru; o něco dále poskytovala jiná podívání ne méně ohavné; mrtvoly na polo ohryzané, kostry rozpadávající se v prach, lidské údy tu i tam roztroušené ležely tu pro pastvu hyenám a šakalům.

„To jsou jistě těla zločinců; tak dělá se to v Abyssinii, hodí se divokým zvířatům, která je snědí dle svého pohodlí, zakousnuvše je.“

„Není to ukrutnějším než šibenice,“ pravil Skot. „Jest to špinavějším, nic více.“

„V jižních krajinách Afriky," pokračoval doktor, „zavrou toliko zločince do jeho vlastní boudy s jeho zvířaty a snad i s jeho rodinou; bouda se zapálí a všecko shoří najednou. Musím to nazvati ukrutným, ale přiznávám s Kennedym, že šibenice, jestli je méně ukrutnou, jest zrovna tak surovou."

Joe se svým výborným zrakem, jehož uměl dobře užívati, oznamoval několik hejn dravých ptáků na obzoru.

„Jsou to orlové," zvolal Kennedy, poznav je svým dalekohledem, „překrásní to ptáci, letí tak rychle jako my!"

„Bůh chraň nás před jejich útokem," pravil doktor; „musíme se jich více báti než šelem neb divokých obyvatelů."

„Bah!" odpověděl lovec, „zaplašíme je několika výstřely."

„Milejší mi bude, milý Dicku, když nebude třeba tvé obratnosti; dykyta našeho ballónu neodolala by jich zobáku; na štěstí zdá se mi, že náš ballón ty strašné ptáky více děsí, než vábí."

„Ah; mám nápad," pravil Joe, „neboť dnes rojí se mi nápady v hlavě na kopy; kdybychom dostali několik živých orlů, zapřáhli bychom je do své loďky a oni by nás táhli vzduchem!"

„Věc ta byla opravdově navrhována," odpověděl doktor; „ale pochybuji, že dá se provésti se zvířaty tak tvrdošíjné povahy."

„Ochočili by se," namítal Joe; „místo úzdy daly by se jim náočnice, kterými by se jim dle libosti zakryl zrak; jednooocí šli by na pravo neb na levo; slepí zastavili by se."

„Dovol, můj hodný Joe, abych dal příznivému větru přednost před tvými zapřaženými orly; krmení není při tom tak drahé a jest to jistější."

„Dovoluji vám to, milostpane, ale myšlenky své se nespustím.“

Bylo poledne; *Viktorie* od nějakého času letěla mírněji; země pod ní ustupovala, neubíhala.

Náhle křik a sykot zazněly v uších cestovatelů; vyhledli a spatřili na šíré rovině divadlo uchvacující.

Dva kmenové potýkali se v šarvátce zuřivé a vysýlali mračna šípů do povětří. Bojující, dychtiví zabiti jeden druhého, nezpozorovali hned *Viktorii*; bylo jich asi tři sta, dorážejících na sebe v nejpestřejší směsici; většina z nich, zbarvení krví raněných, v které váleli se, poskytovali ohavný pohled.

Při objevení se ballónu nastala malá přestávka; vytí zdvojnásobilo se; několik šípů vysláno na loďku a jeden z nich letěl tak blízko, že Joe chytil jej rukou.

„Vystupme mimo jich dostřel!“ zvolal doktor Fergusson. „Žádnou neopatrnost! Tu si nesmíme dovoliti!“

V řeži pokračováno s jedné i druhé strany, sekerami a kopími; jakmile některý nepřítel padl k zemi, protivník jeho ihned mu utal hlavu; ženy mísíce se do té pranice, sbíraly krvácející hlavy a skládaly je na obou koncích bojiště; často rvaly se mezi sebou o tyto ohavné trofeje.

„Strašný to výjev!“ zvolal Kennedy s plnou ošklivostí.

„Jsou to sprostáci!“ pravil Joe. „Ostatně, kdyby měli na sobě uniformu, vypadali by jako kteříkoliv jiní vojáci.“

„Mám ukrutnou chuť vmísiti se do boje, „pokračoval Kennedy mávaje svou karabinou.

„Nikoli,“ vece rychle doktor. „Nikoli! Hleďme si svého. Víš, kdo má právo či křivdu, abys hrál

si na prozřetelnost? Opusťme co nejrychleji toto ošklivé divadlo. Kdyby velcí vojevůdcové mohli takto pohlížeti na jeviště svého umění, snad by znechutilo se jim prolévání krve a dobývání!“

Náčelník jedné strany divochů těch vyznačoval se obrovskou postavou spojenou s herkulovskou silou. Jednou rukou vrážel své kopí do hustých řad svých nepřátel a druhou dělal v nich velké mezery svou sekerou. Najednou zahodil daleko od sebe kopí zbrocené krví, skočil na jednoho raněného, jemuž usekl ruku jednou ranou, popadl toto rameno a přibliživ je k ústům, kousl do něho všemi zuby.

„Ah!“ pravil Kennedy, „hrozné hovado! déle to nevydržím!“

A náčelník střelen do čela klesl na záda.

Při pádu jeho zmocnila se veliká hrůza bojovníků jeho; tato nadpřirozená smrt poděsila je, rozněcujíc zuřivost jich protivníků, a v okamžiku polovice bojujících opustila bojiště.

„Vyhledejme teď vyšší proud, který nás odtud odnese,“ pravil doktor. „Jest mi úzko z toho divadla.“

Nevzdálil se ale tak rychle, aby byl neviděl, jak vítězný kmen vrhá se na mrtvé a raněné, pere se o ta těla ještě teplá a pochutnává si na nich hltavě.

„Fuj!“ vece Joe, „toť ohavné!“

Viktoria vystupovala nadýmajíc se; vytí zběsilé té hordy pronásledovalo ji ještě některou chvíli; konečně ale unášena jsouc na jih, vzdálila se od toho výjevu krvežíznivosti a kanibalství.

Půda teď všelijak vystupovala a byla prorvána četnými potoky plynoucími na východ; bezpochyby vtékaly do jezera Nu neb do řeky Kamzíků, o které Lejean podal tak zajímavé zprávy.

Když nadešla noc, zakotvila *Viktoria* pod 27° délky a 4° 20′ severní šíře, urazivši 150 mil.

Kapitola dvacátá prvá.

Podivný hluk. — Noční útok. — Kennedy a Joe na stromě. — Dva výstřely. — Pomoc! Pomoc! — Francouzská odpověď. — Jitro. — Missionář. — Plán k zachránění.

Noc byla velmi temna. Doktor nemohl ani rozeznati zemi; zachytili se o vysoký strom, jehož splývající obrysy sotva bylo lze rozeznati ve tmách.

Podle zvyku svého bděl doktor od devíti hodin a o půlnoci vystřídal jej Dick.

„Bdi dobře, Dicku, dávej dobrý pozor!“

„Stalo se snad něco?“

„Ne!“ Zdálo se mi ale, že slyším pod námi temný hluk; nevím zrovna, kam nás vítr zanesl; největší opatrnost nemůže škoditi.“

„Slyšel jsi bezpochyby řvaní divokých šelem.“

„Ne! Bylo to něco jiného; zkrátka při nejmenším poplachu probuď nás hned.“

„Buď bez starosti.“

Doktor naslouchal pozorně ještě naposledy a neslyše nic, ulehl na své lože a brzy usnul.

Nebe bylo pokryto hustými mraky, ale ani vánek nehýbal se ve vzduchu. *Viktoria* zachycená jedinou kotvicí pranic nekolébala se.

Kennedy opřen tak o loďku, aby viděl na pracující dmuchavku, pohlížel do té klidné temnoty; pozoroval obzor a jakož stává se lidem nepokojným či nedůvěrným, zdálo se mu chvílemi, že vidí jakési kmitání.

Jednu chvíli myslil, že spatřil určitě světlo as na dvě stě kroků v dáli; ale byl to jen blesk a po té neviděl zase nic.

Byl to zajisté jeden z oněch světelných pocitů, které mívá oko v hlubokých tmách.

Kennedy upokojil se a ponořil se na novo v nejasné přemítání, když najednou pronikavé zasyčení zavznělo vzduchem.

Byl to hlas zvířete, nočního ptáka? Vyšel z úst lidských?

Kennedy znaje celou tu důležitost poměrů chtěl bez odkladu probuditi své soudruhy; ale myslil si, že na všechen spůsob lidé či zvířata jsou mimo dostřel; prohlédl své zbraně a svým nočním dalekohledem ponořil na novo svůj zrak do čiré temnoty.

Zdálo se mu brzy, že vidí pod sebou nejasné postavy plížící se ke stromu; při paprsku měsíce, který prokmitl jako blesk mezi dvojím mračnem, poznal určitě tlupu osob pohybujících se ve tmách.

Příhoda s psohlavci napadla mu; položil ruku na rameno doktorovo.

Tento ihned se probudil.

„Ticho," pravil Kennedy, „mluvme pošeptmu."

„Děje se něco?"

„Ano, vzbuďme Joea."

Jakmile Joe procitl, vypravoval lovec, co byl spatřil.

„Zase ty proklaté opice?" tázal se Joe.

„Možná; třeba ale býti opatrným."

„Joe a já," vece Kennedy, „slezeme na strom po žebříku."

„A mezi tím," doložil doktor, „učiním svá opatření, abychom mohli rychle odletěti."

„Ujednáno."

„Lezme," vece Joe.

„Nestřílejte leč v největší potřebě," pravil doktor; „zbytečno prozrazovati naši přítomnost v těchto místech."

Dick a Joe odpověděli kývnutím. Spustili se bez hluku na strom a postavili se na vidlici silných větví, o kterou byla se zachytila kotvice.

Od několika minut naslouchali němí a nepohnutí v listí. Při jistém šustění kůry, které zaslechl, popadl Joe Dicka za ruku.

„Neslyšíte!“

„Ano, blíží se to.“

„Kdyby to byl had! To syčení, které jste zaslechl . . .?“

„Ne! jest to něco člověčího.“

„Divochové jsou mi milejší,“ pravil Joe. „Ti plazové jsou mi odporni.“

„Šustění se vzmáhá,“ upozorňoval Kennedy za chvíli.

„Ano, postupuje, leze to.“

„Dávej pozor na této straně, já vezmu si druhou na starost.“

„Dobrá.“

Oba stáli každý na konci silné větve vyčnívající do prostřed lesa nazvaného baobab; temnota zvětšená hustým listím byla úplná; nicméně Joe nahnuv se k uchu Kennedyho a ukazuje mu na dolejší část stromu, pravil:

„Černoši.“

Několik slov pošeptmu pronešených dostalo se až k oběma cestovatelům.

Joe dal ručnici v líc.

„Počkej,“ pravil Kennedy.

Divochové vylezli skutečně na baobab; objevovali se na všech stranách, lezoucí po větvích jako hadi, vystupující pomalu, ale jistě; prozrazovali se pak puchem svého těla namazaného nečistou mastnotou.

Brzy objevily se dvě hlavy před očima Kennedyho a Joea v stejné výši s větví, na které se nalézali.

„Pozor,“ pravil Kennedy, „pal!“

Dvojí rána zahřměla a dozněla mezi bolestnými výkřiky. V okamžiku celá tlupa zmizela.

Ale u prostřed řvaní ozval se podivný výkřik, neočekávaný, nemožný! Lidský hlas pronesl zcela zřetelně tato slova po francouzsku:

„Pomoc! Pomoc!“

Kennedy a Joe ustrnulí vylezli co nejrychleji na loďku.

„Slyšeli jste?“ pravil k nim doktor.

„Ovšem! Ten nadpřirozený výkřik: Pomoc! Pomoc!“

„Některý Francouz jest v rukou těch barbarů!“

„Cestovatel!“

„Missionář snad!“

„Nešťastník,“ zvolal lovec, „zavraždí, umučí jej!“

Doktor marně hleděl zakryti své pohnutí.

„Nelze pochybovati,“ pravil. „Nešťastný Francouz některý padl do rukou těm divochům. Ale my neodjedeme, aniž bychom byli vše učinili pro jeho zachránění. Dle našich výstřelů poznal asi neočekávanou pomoc rukou boží. Nezklameme tuto poslední naději. Souhlasíte s tím?“

„Souhlasíme, Samueli, a kaž, my uposlechneme.“

„Rozmysleme si tedy svůj plán a časně z rána pokusíme se o jeho zachránění.“

„Ale jak zaženeme ty hanebné černochy?“ tázal se Kennedy.

„Zdá se mi patrno,“ pravil doktor, „dle toho, jak se rozutíkali, že neznají střelnou zbraň; musíme tedy použíti jich hrůzy; ale třeba vyčkati rána, než pustíme se do díla, a ustanovíme svůj plán k zachránění nešťastníka dle povahy místa.“

„Ubožák ten nemusí býti daleko,“ pravil Joe, „neboť . . .“

„Pomoc! Pomoc!“ opětoval slabší hlas.

„Ukrutníci!“ zvolal Joe rozčilený. „Ale jestli ho zabijou ještě v noci?“

„Slyšíš, Samueli,“ pokračoval Kennedy, popadna doktora za ruku, „jestli ho zabijou v noci?“

„Není to pravdě podobno, přátelé; tito diví kmenové zabíjejí své zajaté za jasného dne; potřebují k tomu světla!“

„Což kdybych použil tmy,“ pravil Skot, „a připlížil se k tomu nešťastníkovi?“

„Půjdu s vámi, pane Dicku!“

„Počkejte! přátelé, počkejte! Úmysl ten dělá čest vašemu srdci a vaší odvaze! ale vydali byste všecko v šanc a uškodili byste ještě více tomu, jehož chceme zachrániti.“

„Proč to?“ namítl Kennedy. „Tito divochové jsou poděšeni, rozplašeni. Nevrátí se!“

„Dicku, prosím tě, poslechni mne; jednám ku všeobecnému prospěchu; kdybys náhodou byl chycen, všecko by bylo ztraceno!“

„Ale ten nešťastný čeká, doufá! Nedostává žádné odpovědi! Nikdo mu nepřichází na pomoc! Musí mysliti, že byl to klam smyslů, že neslyšel nic! . . .“

„Můžeme jej upokojiti,“ vece doktor Fergusson.

A stoje v plné tmě, učiniv ze svých rukou krásnou troubu, zavolal silně v řeči cizincově:

„Kdokoliv jste, důvěřujte! Tři přátelé bdějí nad vámi!“

Hrozný povyk odpověděl mu, udusuje bezpochyby odpověď zajatého.

„Oni jej škrtí! Oni jej uškrtí!“ zvolal Kennedy. „Naše zakročení jen urychlilo by jeho smrt! Musíme jednati!“

„Ale jak, Dicku? Co hodláš počíti v té tmě?“

„Oh! kdyby byl už den!“ zvolal Joe.

„Nuže, kdyby byl den?“ tázal se doktor zvláštním přízvukem.

„Nic jednoduššího, Samueli," odpověděl lovec. „Sestoupil bych k zemi a zahnal bych ranami z ručnice tu sběř."

„A ty, Joe?" tázal se Fergusson.

„Já, milostpane, jednal bych opatrněji a dal bych zajatému na srozuměnou, aby dal se na útěk v určitou stranu."

„A jak bys mu to dal na srozuměnou?"

„Pomocí tohoto šípu, který jsem zachytil v letu a ku kterému bych přivázal lístek, aneb jednoduše volaje hlasitě, když ti černoši nám nerozumí."

„Vaše plány nelze provésti, přátelé; největší obtíží bylo by pro toho nešťastníka, aby uprchl, i kdyby sklamal bdělost svých katů. Tvůj návrh, milý Dicku, snad by se zdařil při velké odvaze a s použitím hrůzy spůsobené našimi výstřely; ale kdyby se nezdařil, byl bys ztracen a my bychom museli zachraňovati dvě osoby místo jedné. Ne! musíme ponechati sobě všecku jistotu a jednati jinak."

„Ale jednati hned," doložil lovec.

„Snad!" odpověděl Samuel, klada na to slovo důraz.

„Milostpane, což můžete zahnati tu tmu?"

„Kdož ví, Joe?"

„Ah! dokážete-li to, prohlásím vás za prvního učence na světě!"

Doktor odmlčel se některou chvíli; přemýšlel. Jeho dva společníci hleděli naň s pohnutím; byli náramně rozčileni neobyčejnou událostí tou. Brzy Fergusson ujal se zas slova.

„Tento jest můj plán," pravil. „Máme dvě stě liber přítěže, proto že pytle, které jsme vzali s sebou, posud jsou nedotknuty. Dejme tomu, že ten zajatý, člověk to patrně vysílený utrpením,

váží tolik co jeden z nás; zbude nám ještě asi šedesáte liber k vyhození, abychom rychle se povznesli.“

„Jak hodláš tedy věc provésti?“ tázal se Kennedy.

„Takto, Dicku: připustíš zajisté, že dostanu-li se až k zajatému a vyhodím-li tolik přítěže, kolik váží on, nic nezměním v rovnováze ballónu; ale pak, chci-li docíliti rychlého vystoupení, abych unikl těm černochům, musím užiti prostředků ráznějších, než jest dmuchavka; vyhodím-li tedy onen přebytek přítěže, jsem jist, že vystoupím s velkou rychlostí.“

„Jest to patrno!“

„Ano, ale jedna věc vadí, totiž ta; abych později sestoupil, musel bych vypustiti množství plynu poměrné k přebytku přítěže, který jsem vyhodil. Plyn ale jest drahocennou věcí; ale nesmí litovati se ztráty jeho, jde-li o zachránění člověka.“

„Máš pravdu, Samueli, musíme vše obětovati, abychom jej zachránili.“

„Jednejme tedy a přichystejme tyto pytle na okraj loďky, abychom je najednou mohli shoditi.“

„Ale ta tma?“

„Skrývá naše přípravy a nezmizí, pokud nebudou ukončeny. Hleďte, abyste měli zbraně po ruce. Snad bude třeba střílet; karabina dá nám jednu ránu, dvě ručnice čtyry, dva revolvery dvanáct, máme tedy celkem sedmnácte ran, které lze dáti za čtvrt minuty. Ale snad nebudeme ani potřebovati toho bouchání. Jste připraveni?“

„Jsme připraveni,“ odpověděl Joe.

Pytle byly uchystány, zbraně nabity.

„Dobře,“ vece doktor. „Dejte na všecko pozor. Joe shodí přítěž a Dick vyzdvihne zajatého, ale ať nic neděje se před mým rozkazem. Joe, jdi

nejprvé odvázati kotvici a vylez hned zase na loďku.“

Joe spustil se po provaze a vrátil se za malou chvíli. *Viktoria* odvázaná kolíbala se ve vzduchu skoro na témž místě.

Mezi tím doktor přesvědčil se, jestli dostatečné množství plynu v skříni smíšeniny, aby mohl v případě potřeby zásobiti jím dmuchavku, aniž by musel po nějaký čas užívati batterie Bunzenovy; vzal oba vodiče úplně isolované, které sloužily k rozkládání vody; po té hledaje ve svém cestovním vaku, vytáhl z něho dva kousky uhlí do špičky seříznuté, které upevnil na konec každého vodiče.

Oba přátelé jeho hleděli naň, nechápajíce, ale mlčeli; když doktor byl se svou prací hotov, postavil se do prostřed loďky; vzal do každé ruky jeden uhel a přiblížil jich konce k sobě.

Náhle mocné a oslňující světlo zazářilo s nesnesitelným leskem mezi konci obou uhlů; nesmírný proud elektrického světla pronikl temnotu noci.

„Oh!“ vece Joe, „milostpane!“

„Ani slova!“ pravil doktor.

Kapitola dvacátá druhá.

Ohnivý sloup. — Missionář. — Únos v proudu záře. — Kněz lazarista. — Slabá naděje. — Život plný odříkání. — Přes sopku.

Fergusson obracel na rozličné strany svůj mocný proud světla a zastavil jej u místa, odkud slyšeti bylo výkřiky hrůzy. Oba společníci jeho obrátili tam hltavé zraky své.

Baobab, nad kterým nalezala se *Viktoria*, skoro ani nehýbajíc se, stál u prostřed mýtiny;

mezi polemi sesamovými a sady cukrovými bylo lze rozeznati nízké kuželovité chatrče, kolem nichž hemžil se četný dav lidu.

Asi sto stop pod ballónem vyčnívala šibenice. U nohou této šibenice ležel lidský tvor, mladík asi třicetiletý nejvýše, dlouhých černých vlasů, na polo nahý, hubený, zkrvácený, pokrytý ranami, s hlavou skloněnou k prsoum jako Kristus na kříži.

Trochu kratší vlasy na temeni lebky označovaly ještě tonsuru na polo zarostlou.

„Missionář! kněz!“ zvolal Joe.

„Nešťastný ubožák!“ odpověděl lovec.

„Zachráníme jej, Dicku,“ vece doktor, „zachráníme jej!“

Dav černochů spatřiv ballón podobající se k ohromné kometě s ohnivým ohonem, jat byl hrůzou snadno pochopitelnou. Na jeho křik zajatec pozdvihl hlavu. Oči jeho zahořely bleskem naděje a nechápaje vlastně, co se děje, vztáhl své ruce k neočekávaným ochráncům.

„Žije! žije!“ zvolal Fergusson; „buď bohu chvála! Ti divoši jsou pohříženi v náramné zděšení! Zachráníme jej! Jste připraveni, přátelé?“

„Jsme připraveni, Samueli.“

„Joe, shasni dmuchavku.“

Rozkaz doktorův byl vykonán. Vánek sotva citelný nesl *Viktorii* polehoučku nad zajatce, mezi tím co ballón klesal zvolna následkem shušťování plynu. Asi za deset minut stanul houpaje se v záplavě záře. Fergusson obrátil na dav lidu svůj ohnivý proud, který tu i tam vrhal rychle mizící a plamenné pruhy světla. Černochové jati nevýslovnou hrůzou zmizeli poznenáhla v chatrčích, a kolem šibenice bylo prázno. Doktor spoléhal se tedy právem na báječný zjev *Viktorie* vrhající sluneční paprsky do té čiré temnoty.

Loďka přiblížila se k zemi. Zatím ale několik černochů, smělejších ,chápajíce, že oběť jejich již-již uchází jim, vrátili se s velkým křikem. Kennedy chopil se své ručnice, ale doktor kázal mu, aby nestřílel.

Kněz, klečící, nemaje více tolik síly, aby se vzpřímil, nebyl ani přivázán ke kolu, neboť slabost jeho činila všecka pouta zbytečnými. Když loďka octla se u samé země, lovec odhodil ručnici a obejmuv kněze pod páží, položil jej do loďky, právě když Joe shodil rázem dvě stě liber přítěže.

Doktor očekával, že vystoupí s náramnou rychlostí; avšak proti očekávání jeho ballón vystoupiv asi na tři neb čtyry stopy nad zemi, nehýbal se dále!

„Co nás to zadržuje?“ zvolal s hrůzou.

Několik divochů běželo k nim s divokým rykem.

„Oh!“ zvolal Joe, nahnuv se z loďky. „Jeden z těch proklatých černochů zachytil se vezpod loďky!“

„Dicku! Dicku!“ vzkřikl doktor, „skříň s vodou!“

Dick porozuměl myšlénce přítele svého a vyzdvihnuv jednu skříň s vodou, vážící přes sto liber, shodil ji přes okraj.

Viktoria, náhle polehčená, vyskočila na tři sta stop do výše za ryku divochů, kterým zajatec unikal v oslňující záři světla.

„Hurá!“ zvolali oba společníci doktorovi.

Náhle ballón učinil nový skok, kterým octl se ve výši přes tisíc stop.

„Co jest to?“ tázal se Kennedy, který by byl málem upadl.

„Nic! Ten otrapa se s námi rozloučil,“ odpověděl klidně Samuel Fergusson.

A Joe, nakloniv se rychle, mohl ještě zahlédnouti divocha, padajícího střemhlav s roztaženýma rukama, aby za chvilku roztříštil se o zemi. Doktor vzdálil pak od sebe oba elektrické dráty a nastala zase úplná tma. Byla jedna hodina s půlnoci.

Francouz omdlelý konečně otevřel oči.

„Jste zachráněn," pravil k němu doktor.

„Zachráněn," odpověděl po anglicku, s bolestným úsměvem, „zachráněn od smrti ukrutné! Milí bratři, děkuji vám; ale dnové moji jsou sečteni, ano i hodiny mé, a nebudu již dlouho živ!"

A missionář, unaven, na novo upadl do mdlob.

„Umírá," vzkřikl Dick.

„Nikoli," odpověděl Fergusson, sehnuv se k němu, „jest ale slabý; položme jej pod stan."

Uložili zvolna na své pohovky to bídné zhubenělé tělo, pokryté jizvami a ranami ještě krvácejícími, na němž železo a oheň byly na dvaceti místech zůstavily své bolestné stopy. Doktor udělal ze šátku něco cupaniny, kterou položil na rány, vymyv je dříve; počínal si při tom obratně s vycvičeností lékaře; po té vyndav sílící lék ze své lékárny, nakapal několik kapek do úst kněze.

Tento stiskl slabě své sevřené rty a s namáháním pronesl slova: „Díky! díky!"

Doktor uznal, že třeba dopřáti mu úplného klidu; shrnul záclony stanu a šel pozorovat směr ballónu.

Tento vzhledem k tíži svého nového hosta ulehčil se skoro o sto osmdesát liber; udržoval se tedy ve výši bez pomoci dmuchavky. Při prvním úsvitu hnal jej větřík zvolna k západo-severozápadu. Fergusson pozoroval pak po některou chvíli usnuvšího kněze.

„Kéž bychom mohli zachrániti společníka tohoto, jejž nám poslalo nebe!“ pravil lovec. „Máš jakou naději?“

„Ano, Dicku, při bedlivém ošetřování v tomto čistém vzduchu.“

„Co ten člověk přetrpěl!“ vece Joe s pohnutím. „Víte-li pak, že podnikl věc mnohem odvážnější než my, pustiv se sám mezi ty divochy!“

„O tom není pochyby,“ odpověděl lovec.

Po celý ten den nechtěl doktor rušiti spánek ubožáka; bylo to dlouhé spaní, přerušované někdy bolestným zasténáním, které znepokojovalo Fergussona.

K večeru *Viktoria* zastavila se v plné temnotě a v noci bděl Fergusson nad bezpečností všech, mezi tím co Joe a Kennedy střídali se u lože nemocného.

Druhý den ráno *Viktoria* něco málo jen uhnula se na západ. Den počínal jasně a překrásně. Nemocný mohl zavolati na své nové přátele hlasem lepším. Odhrnuli záclony stanu a nemocný blaženě ssál do sebe svěží ranní vzduch.

„Jak jest vám?“ tázal se ho Fergusson.

„Lépe snad,“ odpověděl. „Ale vás přátelé, viděl jsem posud jen jako ve snách! S tíží jen mohu se upamatovati, co se dělo se mnou! Kdo jste, abych na jmena vaše nezapomněl v poslední modlitbě své?“

„Jsme angličtí cestovatelé,“ pravil Samuel, „pokusili jsme se o cestu přes Afriku v ballóně a na své cestě měli jsme štěstí zachrániti vás.“

„Věda má své reky,“ vece missionář.

„Ale náboženství má své mučedníky,“ odpověděl Skot.

„Jste missionářem?“ tázal se doktor.

„Jsem knězem missie Lazaristů. Nebe vás vyslalo ke mně, budiž jmeno páně pochváleno! Můj život byl obětován! Ale vy přicházíte z Evropy. Vypravujte mi o Evropě, o Francii! Neslyšel jsem nic o nich od pěti let!“

„Pět let, sám, mezi těmi divochy!“ zvolal Kennedy.

„Jsou to duše čekající na vykoupení,“ pravil kněz, „jsou to bratří nevědomí a surovi, které náboženství toliko může poučiti a vzdělati.“

Samuel Fergusson vyhovuje přání missionáře vypravoval mu mnoho o Francii.

On poslouchal napnutě a slzy kanuly mu z očí. Ubohý mladík bral brzy ruku Kennedyho brzy Joeovu do svých rukou rozpálených horečkou; doktor připravil mu několik koflíků thé, které vypil s chutí; nabyl pak tolik síly, že mohl trochu pozdvihnouti a usmáti se, vida se unášena k tomu nebi tak jasnému!

„Jste odvážní cestovatelé,“ pravil, „a smělé podniknutí vaše zdaří se; uvidíte zase své příbuzné, své přátele, svou vlast!...“

Slabost mladého kněze dostoupila tu takového stupně, že musel na novo uložen býti. Zůstal po několik hodin ležeti jako mrtvý v rukou Fergussona. Tento nemohl zadržeti pohnutí své; cítil, jak ten život prchá. Ztratí tedy tak brzo toho, jehož vyrvali umučení? Vymyl na novo strašné rány mučedníkovy a musel obětovati větší část své zásoby vody, aby občerstvil jeho rozpálené údy. Věnoval mu péči nejněžnější a nejrozumnější. Nemocný přicházel v rukou jeho poznenáhla k sobě a nabýval opět vědomí, ne-li života.

Doktor seznal běh života jeho ze slov často přerušovaných.

„Mluvte svou mateřskou řečí," pravil k němu; „rozumím jí a vás to méně unaví."

Missionář byl chudý mladík z vesnice Aradon v Bretani, v srdci Morbihanska; již v útlém mládí cítil se puzena k povolání kněžskému; k tomuto životu odříkání chtěl připojiti ještě život nebezpečí, vstupuje do řádu missie, jehož slavným zakladatelem byl svatý Vincenc de Paul; v dvacátém roce opustil svou vlast, ubíraje se do nevlídných končin Afriky. A jde pozvolna přemáhaje překážky, nedbaje nedostatku, cestuje a modle se, dostal se až mezi kmeny obývající podél přítoků hořejšího Nilu; po dvě leta náboženství jeho odmítáno, horlivost jeho neuznávána, jeho láska k bližnímu špatně přijímána; octl se v zajetí jednoho z nejkrutějších kmenů Nyambarry, co terč tisícerých muk. Ale neustal kázati, poučovati, modliti se. Když tento kmen byl rozprášen a jej zanechal za mrtva po jedné bitvě, jaké svádívají tak často tamější kmenové mezi sebou, místo aby vrátil se, pokračoval ve své blahověstné pouti. Nejklidnější dobou jeho byla ta, kdy považován byl za blázna; seznámil se s nářečími těch krajin; hlásal své náboženství. Konečně ještě dlouhá dvě leta chodil těmi barbarskými končinami, puzen nadlidskou silou, která přichází od boha; od jednoho roku zdržoval se u tohoto kmene Nam-Namů, zvaného Barafri, kmene to z nejsurovějších. Před několika dny zemřel náčelník jeho a tato neočekávaná smrt přičítána missionáři; uzavřeno obětovati jej; čtyřicet hodin již trvalo mučení jeho; jakož byl domníval se doktor, měl zemříti o polednách. Když zaslechl střelnou ránu, přirozený cit v něm nabyl vrchu; zvolal: „Pomoc! pomoc!" a myslil, že to sen, když hlas přicházející z nebes promluvil k němu slova útěchy.

„Nelituji," dodal, „života, který dokonává, můj život náleží bohu!"

„Doufejte ještě," pravil doktor; „jsme u vás; zachráníme vás od smrti, jako vyrvali jsme vás popravišti."

„Nežádám tolik na nebi," odpověděl odevzdaně kněz. „Pochválen budiž bůh, že popřál mi před smrtí té radosti, abych stiskl ruce přátelské a uslyšel jazyk vlasti své."

Missionář sklesl na novo. Den ušel tak mezi nadějí a bázní. Kennedy byl velmi pohnut a Joe utíral si stranou oči.

Viktoria urazila malý kus cesty; zdálo se, jakoby vítr chtěl šetřiti drahocenného nákladu v ní.

Joe k večeru ohlašoval nesmírnou záři na západě. Pod vyšší zeměpisnou šířkou bylo by mohlo považovati se to za ohromnou severní záři; jakoby nebe bylo v plamenech. Doktor pozoroval bedlivě tento zjev.

„Může to býti jen soptící vulkán," pravil.

„Ale vítr nás žene nad něj," upozorňoval Kennedy.

„Přeletíme ve výšce zcela bezpečné."

Tři hodiny na to *Viktoria* octla se u prostřed hor; nalezala se určitě pod 24° 15′ délky a 4° 42′ šířky; před ní ohnivý jícen chrlil proudy tekoucí lávy a vyhazoval kusy skal do značné výše; ohnivé řeky tvořily tu plamenné pruhy. Velkolepé a nebezpečné to divadlo; neboť vítr s tvrdošíjnou stálostí zanášel ballón do tohoto vzduchového požáru.

Poněvadž nebylo lze této překážce vyhnouti se, bylo nutno přeskočiti ji; dmuchovka otevřena na celý plamen a *Viktoria* dostala se do výše šesti tisíc stop, nechávajíc mezi sebou a sopkou mezeru přes tři sta sáhů.

Umírající kněz mohl s bolestného lože svého dívati se na ten ohnivý jícen, z něhož za rachotu vytryskovalo na tisíce plamenných proudů.“

„Jak jest to krásné,“ pravil, „a jak nekonečná jest moc boží i ve svých nejstrašnějších zjevech.“

Rozlévající se proudy žhoucí lávy pokrývaly úbočí hory pravým plamenným kobercem; dolejší polovice ballónu zářila v noci; nesmírné horko dostihovalo až i loďku a doktor Fergusson spěchal, aby dostal se z těch nebezpečných míst.

K desáté hodině večer byla sopka již jen červeným bodem na obzoru a *Viktoria* klidně konala svou cestu v pásmě nižším.

Kapitola dvacátá třetí.

Zlost Joeova. — Smrt spravedlivého. — Hlídka u mrtvoly. — Vypráhlost. — Pohřeb. — Balvany křemene. — Chtíče Joeovy. — Drahocenná přítěž. — Vyměření zlatonosných hor. — Počátek zoufalosti Joeovy.

Překrásná noc rozkládala se nad zemí. Kněz usnul v klidný spánek.

„Nevyjde z toho,“ pravil Joe. „Ubohý mladík! Sotva třicet let starý!“

„Skoná v našich rukou!“ vece doktor zoufale. „Dech jeho již tak slabý, ještě více slábne a nemohu nic učiniti pro jeho zachránění!“

„Ti proklatí hanebníci!“ zvolal Joe, jehož zmocňovala se chvílemi náhlá zlost. „A ten hodný kněz nalezl ještě slova k politování jich, k omlouvání jich, k odpuštění jim!“

„Nebe připravilo mu velmi krásnou noc, Joe, bude to snad jeho poslední. Nebude již mnoho trpěti a smrt jeho bude jen pokojným usnutím.“

Umírající pronesl několik nesouvislých slov; doktor přistoupil k němu; dýchání nemocného stá-

valo se těžkým; žádal za více vzduchu; záclony úplně odhrnuty a s rozkoší dýchal lehký vzduch jasné noci; hvězdy sesílaly naň svou kmitavou záři a měsíc zaobaloval jej do bílého prostěradla svých paprsků.

„Drazí přátelé," pravil slabším ještě hlasem, „dokonávám! Bůh odplatiž vám a uveď vás do přístavu! Nechť zaplatí vám za mne dluh vděčnosti!"

„Doufejte ještě," pravil k němu Kennedy. „Jest to jen přecházející slabost. Neumřete! Což možno umříti v té krásné letní noci?"

„Smrt jest blízká," vece missionář, „vím to. Nechte mě hleděti jí v tvář! Smrt, počátek to věcí věčných, jest toliko koncem starostí pozemských. Zdvihněte mě na kolena, milí bratří, prosím vás!"

Kennedy pozdvihl jej; bylo žalostno pohleděti na jeho údy klesající bez vlády do sebe.

„Můj bože, můj bože," zvolal missionář umíraje, „smiluj se nade mnou!"

Obličej jeho zářil. Jsa daleko od této země, jejíž radostí nikdy nebyl poznal, uprostřed té noci, která vrhala naň své nejjemnější světlo, na cestě k tomu nebi, ku kterémuž povznášel se jako v zázračném vstoupání, jakoby byl již obživl životem novým.

Jeho posledním pohybem bylo poslední požehnání přátelům od včerejška. A sklesl pak do náruče Kennedyho, jehož tvář byla zatopena velkými slzami.

„Mrtev!" pravil doktor, sehnuv se k němu, „mrtev!"

A v společném souhlase poklekli tři přátelé, aby mlčky pomodlili se.

„Zítra ráno," počal pak Fergusson, „pochováme jej do této země africké, zvlažené krví jeho."

Ostatní noc doktor, Kennedy a Joe bděli střídavě u mrtvoly a ani slovo nepřerušilo pobožné mlčení; každý plakal.

Na zejtří vítr vál od jihu a *Viktoria* vznášela se dosti pomalu nad širou vysočinou horskou; zde bylo viděti vyhaslé sopky, tam pusté stráně; ani kapky vody na těch vypráhlých temenech; hromady skal, osamělé balvany, jámy nažloutlého slínu, vše označovalo úplnou neplodnost.

K poledni doktor za příčinou pochování mrtvoly odhodlal se, že sestoupí v kotlinu mezi plutonickými skalami prahorského útvaru; okolní hory měly chrániti jej a dovoliti mu, aby přiblížil se s loďkou až k zemi, neboť nebylo tu žádného stromu, za který byl by se mohl zachytit.

Avšak jakož vysvětloval Kennedymu, následkem ztráty přítěže při únosu kněze nemohl sestoupiti teď leč s výminkou, že vypustí poměrnou část plynu; otevřel tedy záklopku zevnějšího balónu. Vodík ubíhal a *Viktoria* spouštěla se zvolna do údolí.

Jakmile loďka dotkla se země, doktor zavřel záklopku, Joe vyskočil na zemi, drže při tom jednou rukou okraj loďky, a druhou sebral něco kamenů, které nahradily jeho vlastní tíži; pak mohl užívati obou rukou a brzy naložil do loďky přes pět set liber kamenů; nyní teprv doktor a Kennedy směli také vystoupiti. *Viktorie* byla v rovnováze a její stoupací síla nemohla ji unésti.

Ostatně nebylo třeba velkého množství těch kamenů; neboť kusy nasbírané Joem byly náramně těžké, což vzbudilo na chvíli pozornost Fergussonovu. Země byla poseta křemenem a porfyrovitými skalami.

„Hle! zvláštní to nález," pomyslil si doktor.

Mezi tím Kennedy a Joe odešli na několik kroků, aby vyhledali místo pro hrob. Bylo náramné vedro v té kotlině uzavřené jako nějaká pec. Polední slunce vysýlalo tam kolmo své žhavé paprsky.

Museli nejprvé očistiti půdu od kamení, kterým byla pokryta; pak vykopali hrob dosti hluboký, aby divé šelmy nemohly mrtvolu vyhrabati.

Tělo mučedníkovo vloženo tam se vší úctou.

Země naházena opět na tyto tělesné pozůstatky a na vrch položeny velké kameny jako náhrobek.

Doktor mezi tím stál nepohnut a zabrán do svých myšlének. Neslyšel ani volání svých soudruhů; nehledal s nimi útulek proti vedru.

„Nač myslíš, Samueli?“ otázal se ho Kennedy.

„Na podivnou protivu přírody, na zvláštní hru náhody. Víte, v jaké zemi odpočívá ten muž odříkání, ten chudý z dobré vůle?“

„Co chceš tím říci, Samueli?“ ptal se Skot.

„Ten kněz, který učinil slib chudoby, odpočívá teď v zlatém dolu!“

„V zlatém dolu!“ zvolali Kennedy a Joe.

„V zlatém dolu,“ odpověděl klidně doktor. „Tyto kusy skal, po kterých šlapete jako po bezcenném kamení, jsou kovy neobyčejné ryzosti.“

„Není možná! Není možná!“ opětoval Joe.

„Nemuseli byste hledati dlouho v skulinách té břidlice, abyste nalezli velká zrna zlata.“

Joe padl jako šílený na to rozházené kamení. Kennedy byl by jej málem následoval.

„Nerozčiluj se, milý Joe,“ pravil k němu pán jeho.

„Milostpane, vy mluvíte podle sebe.“

„Jak že! takový filosof jako ty . . .“

„Eh! milostpane! žádná filosofie neodolá všemu.“

„Poslyš! Rozvažuj trochu! Co by nám všecko to bohatství bylo platno? Nemůžeme je odnésti.“

„Že je nemůžeme odnésti? Proč pak?“

„Jest trochu těžké pro naši loďku. Váhal jsem sděliti tobě nález ten, abych nevzbudil tvou lítost.“

„Jak že!“ zvolal Joe, „měl bych tu nechat ty poklady! Jmění to naše! skutečně naše! a zahodit je!“

„Dej pozor, milý příteli. Snad nezmocnila se tě horečka po zlatě? Což nenaučil tě ten nebožtík, jehož jsi právě pochoval, že všecky věci lidské jsou marností?“

„To je všecko pravda,“ odpověděl Joe; „ale konečně, zlato je zlato! Pane Kennedy, nepomůžete mi nasbírati několik těch millionů?“

„Co bychom s nimi počali, ubohý Joe?“ pravil lovec, který nemohl zdržeti se úsměvu. „Nepřišli jsme sem hledat bohatství a nesmíme přinésti je domů.“

„Ty milliony jsou trochu těžké,“ vece doktor, „a nejdou pohodlně do kapsy.“

„Ale konečně,“ pravil Joe, vehnán do úzkých, „nemůžeme ty kovy vzíti s sebou co přítěž na místě písku?“

„Nuže, buď si!“ odpověděl Fergusson; „ale nebudeš snad příliš škarediti se, až vyhodíme několik tisíc liber šterlinků z loďky?“

„Několik tisíc liber!“ opětoval Joe. „Jest to možná, aby to zde bylo zlato?“

„Ano, příteli; jest to schránka, do níž příroda střádala po celé věky své poklady; několik celých zemí mohlo by odtud zbohatnouti! Australie a Kalifornie spojené u prostřed pouště!“

„A vše to zůstane ležeti ladem!“

„Snad! Na všechen spůsob učiním něco pro tvou útěchu.“

„To bude těžko," vece Joe s tváří skormoucenou.

„Slyš. Vyměřím dokonale toto místo a daruji ti je; až vrátíš se do Angličan, můžeš oznámiti to svým krajanům, myslíš-li, že tolik zlata může učiniti je šťastnými."

„Inu, milostpane, nahlížím, že máte pravdu; poddávám se, proto že nemohu nic jiného dělati. Naplňme svou loďku tím drahocenným kovem. Co zbude z celé cesty, bude čistým ziskem."

A Joe dal se do práce; pracoval s chutí; brzy nasbíral skoro tisíc liber kusů křemenových, v kterých zlato jest uzavřeno jako v sloji velmi tvrdé.

Doktor hleděl naň s úměvem; mezi tou prací změřil polohu a shledal, že hrob missionářův leží pod 22° 23′ délky a 4° 55′ severní šířky.

Po té pohlednuv naposledy na pahrbek, pod nímž odpočívalo tělo ubohého Francouze, vrátil se k loďce.

Byl by rád postavil skromný a jednoduchý kříž na ten hrob opuštěný u prostřed pouští afrických; avšak ani stromeček nerostl v okolí.

„Bůh jej najde," pravil.

Vážná věc zaměstnávala také mysl Fergussonovu; byl by dal množství toho zlata za trochu vody; chtěl nahraditi vodu, již byl vyhodil se skříní při únosu kněze, ale byla to věc nemožná v těch vypráhlých končinách; to znepokojovalo jej ustavičně; jsa nucen zásobovati stále svou dmuchavku; počal pociťovati, že brzo bude nedostávati se mu vody pro ukojení žízně; předsevzal si, že nezanedbá žádné příležitosti, aby obnovil svou zásobu.

Vrátiv se k loďce nalezl ji přeplněnou kamením lakotného Joea; vstoupil do ní, nic neříkaje;

Kennedy zaujal své obyčejné místo a Joe následoval oba, hodiv ještě lakotný pohled na poklady kolem.

Doktor zapálil svou dmuchavku; hadice zahřála se, proud vodíku nastal za několik minut, plyn rozšířil se, ale ballón se nehýbal.

Joe hleděl naň s nepokojem, ale neříkal ani slova.

„Joe," pravil doktor.

Joe neodpovídal.

„Joe, neslyšíš?"

Joe kývnul, že slyší, že ale nechce rozuměti.

„Učiň mi radost," pokračoval Fergusson, „a vyhoď trochu toho kamení na zemi."

„Ale milostpane, slíbil jste mi . . ."

„Slíbil jsem ti, že je vezmu místo přítěže, nic více."

„Ale . . ."

„Chceš, abychom zůstali věčně na této poušti?"

Joe pohlédl zoufale na Kennedyho; ale lovec vypadal jako člověk, který nemůže v tom nic dělati.

„Nuže, Joe?"

„Vaše dmuchavka nepracuje?" tázal se tvrdohlavý.

„Má dmuchavka jest zapálena, jak dobře vidíš. Ale ballón nevystoupí, pokud nevyhodíš trochu přítěže."

Joe poškrábal se za uchem, vzal kus křemene, nejmenší ze všech, vážil jej, vážil zas, házel si s ním v ruce; vážil asi tři neb čtyry libry; vyhodil jej.

Viktoria nehýbala se.

„Hm!" pravil, „ještě nestoupáme?"

„Ještě ne," odpověděl doktor. „Vyhazuj dále."

Kennedy se smál. Joe vyhodil ještě asi dvanáct liber. Ballón posud se nehýbal. Joe bledl.

„Ubohý hochu," pravil Fergusson. „Dick, ty a já vážíme, nemýlím-li se, asi čtyry sta liber; musíš vyhoditi aspoň stejnou tíži, proto že nahražovala váhu naši."

„Vyhodit čtyry sta liber!" zvolal Joe lítostně.

„A něco nad to, abychom vystoupili. Jen s chutí do toho!"

Hodný junák s hlubokými povzdechy jal se ulehčovati ballónu. Chvílemi ustával v práci.

„Stoupáme?" říkal.

„Nestoupáme," bývalo stálou odpovědí.

„Hýbe se," pravil konečně.

„Jen ještě víc," opětoval Fergusson.

„Stoupá, vím to jistě."

„Jen pořád dále," pobízel Kennedy.

Tu Joe popadnuv poslední kus ze zoufalosti, vyhodil jej z loďky. *Viktoria* vyhoupla se asi na sto stop a pomocí dmuchovky brzy dostala se přes okolní vrchy.

„Teď, Joe," pravil doktor, „zbývá ti ještě hezké bohatství, podaří-li se nám zachovati zásobu tu až na konec cesty, budeš míti dost na celý svůj život."

Joe neodpovídal a natáhl se pohodlně na své kovy.

„Viz, milý Dicku," pokračoval doktor, „jakou moc má ten kov i na nejlepšího jonáka na světě. Jaké vášně, jakou lakotu, jaké zločiny vyvolalo by nalezení takového dolu! Smutná to věc!"

Do večera *Viktoria* urazila devadesát mil na západ; byla teď v rovné čáře čtrnáct set mil od Zanzibaru.

Kapitola dvacátá čtvrtá.

Vítr ulehá. — Blížení se pouště. — Zmenšení zásoby vody. — Noci na rovníku. — Nástroj Samuela Fergussona. — Pravý stav věcí. — Rázné odpovědi Kennedyho a Joea. — Opět noc.

Viktoria připevněná k osamělému stromu, skoro úplně uschlému, přečkala noc v úplném klidu; cestující mohli trochu vyspati se, čehož měli nejvíce zapotřebí; dojmy posledních dnů zanechaly jim smutné upomínky.

K ránu nebe nabylo opět své skvoucí jasnosti a své žhavosti. Ballón vystoupil do povětří; po několika marných pokusech nalezl proud, sice ne valně rychlý, jenž nesl jej na severozápad.

„Nehýbeme se ku předu," pravil doktor; „nemýlím-li se, vykonali jsme polovici své cesty asi za deset dní; ale půjde-li to tak dále jako nyní, potřebovali bychom měsíce k dokonání její. Jest to tím mrzutější, protože hrozí nám nedostatek vody."

„Však my ji nejdeme," vece Dick; „není možná, abychom nepřišli na nějaký potůček, nějaký pramen, nějaký rybník v této rozsáhlé krajině."

„Přeji si toho."

„Nezdržuje snad náklad Joeův cestu naši?"

Kennedy mluvil tak, aby pozlobil ubohého mladíka; učinil tak tím radší, poněvadž na chvíli sám cítil pokušení Joeovo; ale nedav o tom nic znáti, hrál si na hrdinu, ostatně směje se při tom.

Joe mrštil naň lítostný pohled. Ale doktor neodpovídal. Přemýšlel, nikoli bez tajné hrůzy, o širých pustinách Sahary; zde uplynon často celé týdny, než karavany přijdou na studni, kde by se občerstvily. Proto bděl s nejpečlivější pozorností nad sebe menším záhybem půdy.

Tyto starosti a poslední příhody značně byly změnily rozpoložení mysli všech tří cestujících; mluvili méně; zabírali se více do svých vlastních myšlenek.

Poctivý Joe byl zcela jiný od té doby, co jeho zrak byl ponořil se do toho moře zlata; mlčel; pohlížel dychtivě na kamení v loďce nakupené, dnes bezcenné, zítra neocenitelné.

Pohled na tuto část Afriky byl ostatně znepokojivým. Poušť poznenáhla nastávala. Ani vesničky více, ani skupení několika chatrčí. Rostlinstvo přestávalo. Sotva několik zakrnělých rostlin jako na vřesovištích skotských, sem tam již bělavý písek a lesklé kameny, několik lentyšků a trní. Uprotřed té pustiny jakoby vyčuhovala hrubá kostra zeměkoule v hranách holých a ostrých skal. Tyto známky vypráhlosti živě zaměstnávaly doktora Fergussona.

Nezdálo se, že by nějaká karavana byla kdy zavadila o tuto opuštěnou krajinu; byla by zůstavila viditelné známky ležení svého, zbělelé kosti svých lidí a zvířat. Nic takového. A bylo cítit, že brzy spousta písku zmocní se této osamělé končiny.

Avšak nebylo lze couvnouti; muselo se jíti ku předu; doktor nežádal nic jiného; byl by si přál bouře, aby unesla jej přes tuto zemi. A na nebi ani obláčku! Ku konci dne *Viktoria* nebyla urazila ani třicet mil.

Kdyby nebylo nedostávalo se vody! Ale zbývaly již jen tři gallóny. *) Fergusson dal stranou jednu gallónu ustanovenou k ukojení palčivé žízně, kterou vedro devadesáti stupňů **) činilo nesnesi-

---

*) Asi třináct a půl litru.
**) F. = 50° C. = 40° R.

telnou; dvě gallóny zbyly tedy k zásobování dmuchavky; mohli vyrobiti jen čtyři sta osmdesát krychlových stop plynu; dmuchavka pak spotřebovala asi devět stop za hodinu; mohli tedy plouti ještě jen čtyřiapadesát hodin. To vše bylo přísně mathematicky vypočítáno.

„Čtyřiapadesát hodin!“ pravil k soudruhům svým. „Poněvadž pak jsem se ustanovil, necestovati v noci, z bázně, abych nepropásl nějaký potůček, pramének neb kalužinu, zbývá nám tedy půl čtvrta dne, v kterémžto lhůtě musíme stůj co stůj nalézti vodu. Pokládal jsem za svou povinnost, sděliti vám povážlivý stav věcí, milí přátelé, neboť ponechávám toliko jednu gallónu pro naši žízeň a musíme obmeziti se na velmi malou spotřebu.“

„Odděluj nám vodu,“ odpověděl lovec; „ale ještě nesmíme zoufati; máme tři dni pro sebe, jak pravíš?“

„Ano, milý Dicku.“

„Nuže, poněvadž nářek nic nezpomáhá, bude za tři dni času dost rozhodnouti se; prozatím buďme dvojnásobně bedlivi!“

Při večeři byla voda každému přísně odměřena; kořalky přibylo v grogu; avšak bylo třeba vystříhati se této líhoviny, která více rozpalovala než občerstvovala.

Loďka spočívala v noci na ohromné pláni představující značnou nížinu. Výška její obnášela sotva osm set stop nad hladinou mořskou. Okolnost tato vzbuzovala u doktora jakousi naději; připamatovala jej na domněnky zeměpisců, že v středu Afriky nalezá se rozsáhlá spousta vody. Ale bylo-li tu takové jezero, bylo třeba dostati se k němu; na nepohnutém nebi nechystala se žádná změna.

Po klidné noci, velebně hvězdnaté, nastal zase stejný den se žhoucími paprsky slunce; od prvního úsvitu byla teplota palčivá. V pět hodin ráno doktor dal znamení k odplutí a dosti dlouhou dobu *Viktoria* zůstávala bez pohnutí v olověném vzduchu.

Doktor byl by mohl uniknouti tomuto silnému vedru vystoupením do hořejších vrstev; avšak byl by musel spotřebovati větší množství vody, což teď bylo nemožno. Udržoval tedy ballón svůj toliko jedno sto stop nad zemí; zde slabý vánek nesl jej k západu.

Snídaně záležela z kousku uvařeného masa a pemmikanu. K poledni *Viktoria* byla urazila sotva několik mil.

„Nemůžeme rychleji ku předu," pravil doktor. „Nevelíme, posloucháme."

„Ah! můj drahý Samueli," pravil lovec, „v takových okolnostech nebyl by nějaký šroub k zahození."

„Zajisté, Dicku, avšak s podmínkou, že by nepotřeboval vody k pohybování svému, neboť pak by to bylo jedno; doposud ostatně nenalezeno nic podobného. Ballóny jsou posud tam, kde byly lodi před vynalezením páry. Potřebovalo se šest tisíc let k vynalezení koles a šroubu; můžeme tedy čekati dost dlouho."

„Proklaté horko!" vece Joe utíraje si zpocené čelo.

„Kdybychom měli vody, prokázalo by nám to horko malou službu, neboť rozšiřuje vodík v ballónu a vyžaduje tedy méně silného plamene v hadici! Pravda, kdyby nám voda nedocházela, nemuseli bychom jí šetřiti. Ah! proklatý divoch, který stál nás tu drahocennou skříni!"

„Nelituješ předce, co jsi učinil, Samueli?"

„Nikoli, Dicku, jen když povedlo se nám vyrvati toho nešťastníka ukrutné smrti. Ale těch sto liber vody, které jsme vyhodili, byly by nám velmi prospěšny; byla to pojištěná cesta na dvanáct neb třináct dalších dnů a tedy jisté přepravení se přes tuto poušť.“

„Vykonali jsme aspoň polovici cesty?“ tázal se Joe.

„Co do vzdálenosti, ano; co do času, nikoli, jestliže opustí nás vítr. A teď právě ulehává.“

„Nuže, milostpane,“ pravil Joe, „nesmíme naříkati; doposud vyvázli jsme ze všeho šťastně a dělej co dělej, nemohu sobě zoufati. Nalezneme vodu, pravím vám to.“

Země zatím nížila se vždy více; vlny zlatonosných hor mizely v pláni; bylo to poslední vzdýmání se vysílené přírody. Řídké traviny zastupovaly místo krásných stromů na východě; několik pruhů vypráhlé zeleně zápasilo ještě se spoustou písku; veliké skály svalivší se s temen vzdálených hor, roztříštěné ve svém pádu, rozbité na ostré kamení, které brzy rozpadne se v hrubý písek, pak v jemný prach.

„Hle Afrika, jak jsi ji sobě představoval, Joe; měl jsem pravdu, říkaje ti: Měj strpení!“

„Inu, milostpane,“ odpovídal Joe, „jest to aspoň věc zcela přirozená! Horko a písek! Bylo by nerozumem, hledati něco jiného v takové zemi. Vidíte,“ dodal se smíchem, „já jsem nedůvěřoval vašim lesům a bujným stepím; bylo to proti zdravému rozumu! Nač chodit tak daleko, abychom viděli krajinu jako v Anglicku. Teď poprvé věřím, že jsem v Africe a nehněvám se, že z ní trochu okusím.“

K večeru doktor zjistil, že *Viktoria* neurazila ani dvacet mil za ten parný den. Teplá tem-

nota obklopila ji, jakmile slunce zašlo za obzor určitě ohraničený přímou čarou.

Na zejtří bylo 1. května, čtvrtek; ale dni šly za sebou se zoufalou jednotvárností; jedno ráno jako druhé; poledne vylévalo tytéž nevyčerpatelné paprsky a noc sbírala do svého stínu rozplynulé horko, které následující den měl zůstaviti ještě příští noci. Vítr, sotva citelný, stával se spíše dechem než vánkem a bylo lze předvídati okamžik, kdy přestane i tento dech.

Doktor bránil se smutnému dojmu těchto poměrů; zachovával klidnost a chladnost srdce otuženého. S dalekohledem v ruce pátral po všech koutech obzoru; viděl, jak zmenšují se polehoučku poslední pahorky a jak mizí poslední rostlinstvo; před ním rozkládala se veškerá nesmírnost pouště.

Odpovědnost tížící na něm velmi naň působila, ač nedával o tom nic znáti. Vylákal ty dva lidi, Dicka i Joea, oba přátele, skoro mocí přátelství neb povinnosti do dálky. Jednal dobře? Nepustil se tu na cesty zapovězené? Nepokoušel se touto cestou o překročení hranic nemožného? Nezachovával bůh věkům vzdálenějším známost nevděčné té pevniny?

Všecky tyto myšlénky, jakož stává se v chvílích zmalátnělosti, rojily se v hlavě jeho s neodolatelnou souvislostí pomyslů, Samuel dával se unášeti za meze logiky a rozumu. Zjistiv, co neměl dělati, uvažoval, co má činiti teď. Bylo by možno vrátit se? Nebylo vyšších proudů, které by zanesly jej do krajin méně vypráhlých? Znaje krajiny za sebou, nevěděl, kam přijde; proto když svědomí jeho hlasitě se ozývalo, odhodlal se, že promluví upřímně s oběma soudruhy svými; vyložil jim do podrobna stav věcí; ukázal jim, co se stalo a co zbývá činiti; přísně

vzato, bylo lze vrátit se, aspoň pokusit se o to; jakého byli cni náhledu?

„Nemám jiného mínění než můj pán," odpověděl Joe. „Co on snese, mohu snésti také a spíše než on. Kam on půjde, půjdu také."

„A ty, Kennedy?"

„Já, milý Samueli, nejsem člověkem, který si zoufá; nikdo neznal lépe nebezpečí cesty než já; avšak nechtěl jsem viděti je více, jakmile ty jsi je podstoupil. Jsem tedy tvým tělem i duší. V nynějším stavu věcí jsem toho náhledu, že musíme vytrvati, jíti až na konec. Nebezpečí ostatně zdají se mi býti stejnými při návratu. Proto ku předu, můžeš spolehnouti se na nás."

„Díky, stateční přátelé," odpověděl doktor opravdu pohnutý. „Očekával jsem takovou oddanost; potřeboval jsem ale těch povzbuzujících slov. Ještě jednou, díky."

A všickni tři tiskli sobě vroucně ruce.

„Poslyšte," pravil pak Fergusson. „Dle měření mého jsme jen asi tři sta mil od zálivu guinejského; poušť nemůže sahati do nekonečna, protože pobřeží jest obydleno a známo do jisté vzdálenosti od moře. Bude-li třeba, obrátíme se směrem k tomuto pobřeží; jest nemožno, abychom nepřišli na nějakou oasu, nějakou studnu, kde bychom obnovili svou zásobu vody. Ale schází nám vítr a bez něho jsme jako přibiti na jedno místo ve vzduchu."

„Čekejme s odevzdaností," pravil lovec.

Ale jeden po druhém marně pátral na všechny strany během toho nekonečného dne; nic neobjevilo se, co by bylo vzbuditi mohlo nějakou naději. Poslední vyvýšeniny půdy zmizely při západu slunce, jehož vodorovné paprsky prodlužovaly se v ohnivé čáry po té nesmírné ploše. Byla to poušť.

Cestovatelé neurazili ani patnácte mil, spotřebovavše jako den před tím sto pětatřicet krychlových stop plynu na udržování dmuchavky a dvě pinty vody z osmi musely obětovány býti na uhasení palčivé žízně.

Noc uplynula klidně, příliš klidně! Doktor nespal.

Kapitola dvacátá pátá.

Trochu filosofie. — Mráček na obzoru. — V mlze. — Nenadálý ballón. — Znamení. — Věrný obraz *Viktorie*. — Palmy. — Stopy karavany. — Studna u prostřed pouště.

Na zejtří nebe bylo stejně jasné, vzduch stejně nehybný. *Viktoria* vystoupila až na pét set stop do výše; ale sotva že hnula se o něco na západ.

„Jsme v samé poušti," pravil doktor. „Hle nesmírnost písku! Jak podivný to pohled! Jak zvláštní vrtoch přírody! Nač ta přílišná bujnost tam za námi, ta přehnaná vypráhlost zde a to pod stejnou zeměpisnou šířkou, pod týmiž paprsky slunečními?"

„Proč to, milý Samueli, dělá mi málo starostí," vece Kennedy; „důvod zajímá mě méně než výsledek. Jest tomu tak, to jest hlavní věc."

„Nutno trochu filosofovati, milý Dicku; nemůže to škoditi."

„Filosofujme, svoluji; máme k tomu čas; sotva že se hýbeme. Vítr bojí se váti, spí."

„To nebude trvati dlouho," tvrdil Joe, „zdá se mi, že pozoruji jakési pruhy oblaků na východě."

„Joe má pravdu," dokládal doktor.

„Dobrá," vece Kennedy, „dostaneme tedy své mračno s pořádným deštěm a pořádným větrem?"

„Uvidíme, Dicku, uvidíme.“

„Jest přece pátek, milostpane, a já nevěřím pátkům.“

„Nuže, doufám, že dnes i ty upustíš od svých předsudků.

„Přeju si toho, milostpane. Uf!“ zvolal, odfukuje si z hluboka, „teplo jest dobrá věc, zvláště v zimě; ale v letě nemělo by se jím plýtvati.“

„Nebojíš se horka slunečního k vůli našemu ballónu?“ tázal se Kennedy doktora.

„Ne; gutta-perča, kterou dykyta jest napuštěna, vydrží mnohem větší teplo. Uvnitř vysazena byla skrze hadici teplotě až sto osmapadesáti stupňů *) a nezdá se, že obálka utrpěla.

„Mrak! opravdový mrak!“ zvolal v tom Joe, jehož ostrý zrak překonával všecky dalekohledy.

V skutku, hustý a nyní dobře znatelný pruh vystupoval pomalu nad obzor; zdál se býti hlubokým a jakoby nadmutým; bylo to nakupení malých mráčků, které zachovávaly stále svou původní podobu, z čehož doktor soudil, že nepanuje v okresu jich žádný proud vzdušný.

Toto mračno objevilo se k osmé hodině ráno a teprv v jedenáct hodin dostihlo slunce, jež zmizelo celé za tím hustým závojem; v tom právě dolejší obruba mraku odtrhla se od obzoru, který zachvěl se v plné záři.

„Jest to jen osamělý mrak,“ pravil doktor, „nesmíme příliš spoléhati se naň. Pohleď, Dicku, podoba jeho jest posud tatáž jako dnes ráno.“

„V skutku, Samueli, není to ani déšť ani vítr, aspoň ne pro nás.“

---

*) F. = 70° C. = 56° R.

„Třeba se toho obávati, neboť drží se ve veliké výši.“

„Nuže, Samueli, což kdybychom my vyhledali ten mrak, který nechce puknouti nad námi?“

„Myslím, že by nám to mnoho neprospělo,“ odpověděl doktor; „stálo by to něco plynu a tudíž také vody ještě drahocennější. Ale v našem položení nesmí se nic zanedbati; vystoupíme.“

Doktor rozdmýchal co nejvíce plamen dmuchavky do závitků hadice; mocné teplo rozvinulo se a brzy ballón stoupal působením rozředěného vodíku.

Asi patnácte set stop od země přišel na temnou spoustu mrakovou a vstoupil do husté mlhy, udržuje se v této výši; nenalezl ale ani nejmenšího větříku; mlha ta zdála se i prosta býti vší vlhkosti a věci stýkající se s ní sotva že zvlhly. *Viktoria* zaobalena do této páry získala tím snad trochu větší rychlosti, ale nic více.

Doktor zjistil se zármutkem prostřední výsledek docílený jeho vystoupením, an tu slyšel Joea volajícího s výrazem největšího překvapení:

„Ah! kýho výra!“

„Co jest, Joe?“

„Milostpane! Pane Kennedy! to je přece divné!“

„Co pak?“

„Nejsme zde sami! Taškáři! Ukradli nám náš vynález!“

„Blázníš?“ tázal se Kennedy.

Joe byl jako zkamenělý udivením. Ani sebou nehýbal.

„Spletlo snad slunce mozek toho ubohého chlapíka?“ pravil doktor obraceje se k němu.

„Poviš-li pak?...“ pokračoval.

„Ale pohleďte, milostpane,“ odpověděl Joe, ukazuje k jednomu místu před sebou.

„Při svatém Patricku!“ zvolal teď Kennedy, „to jest k víře nepodobno! Samueli, Samueli, podívej se přec!“

„Vidím,“ odpověděl klidně doktor.

„Jiný ballón! jiní cestující jako my!“

Věru, na dvě stě stop houpal se ballón ve vzduchu s loďkou a cestujícími; letěl zcela stejným směrem jako *Viktoria*.

„Nuže,“ pravil doktor, „nezbývá nám než dáti mu znamení; vezmi prapor, Kennedy, ukažme své barvy.“

Zdá se, že cestující na druhém ballónu měli v témž okamžiku stejný nápad, neboť stejný prapor opětoval zcela věrně týž pozdrav v ruce, která mávala zcela stejným spůsobem.

„Co to znamená?“ tázal se lovec.

„Jsou to opice,“ zvolal Joe, „tropí si z nás posměch!“

„To znamená,“ odpověděl Fergusson se smíchem, „že ty sám dáváš to znamení, milý Dicku; to jest, že my sami jsme v té druhé loďce a že ten ballón jest jednoduše naše *Viktoria*.

„Milostpane, při vší úctě k vám,“ vece Joe, „to mi nikdy nenamluvíte.“

„Vystup na okraj, Joe, šermuj rukama, uvidíš.“

Joe uposlechl: viděl své posuňky věrně a ihněd opětované.

„Jest to jen účinek světla,“ pravil doktor, „a nic jiného; jednoduchý úkaz optický, který má svou příčinu v nestejném rozředění vrstev vzdušných, toť celá věc.“

„Toť ku podivu!“ opětoval Joe, který nemohl vzdáti se a vždy novými posuňky chtěl přesvědčiti se.

„Zvláštní to pohled!“ pravil Kennedy. „Mám radost, že vidím naši statečnou *Viktorii*. Víte-li pak, že vypadá pěkně a drží se majestátně?“

„Vysvětlujte si věc, jak chcete," namítal Joe, „jest to přece jen podivný zjev!"

Ale brzy obraz poznenáhla zmizel; mraky vystoupily výše, opouštějíce *Viktorii*, která netroufala si více následovati je, a za hodinu zmizely na samé obloze.

Vítr zcela nepatrný zdál se slábnouti ještě. Doktor, zoufající, přiblížil se k zemi.

Cestující, které příhoda tato byla vytrhla z jich myšlení, upadli opět v smutné přemítání, div nehynouce nesmírným vedrem.

Ke čtvrté hodině Joe oznamoval cosi vyčnívajícího nad nesmírnou plochu písku a brzy mohl doložiti, že dvě palmy vyčnívají v nevelké vzdálenosti.

„Palmy!" pravil Fergusson, „jest tam tedy pramen, studna?"

Vzal svůj dalekohled a přesvědčil se, že oči Joeovy se nemýlily.

„Konečně," opětoval, „voda! Jsme zachráněni, neboť jakkoli pomalu, jdeme přece stále ku předu a konečně dostaneme se k cíli!"

„Nuže, milostpane," pravil Joe, „což abychom se zatím napili? Člověk věru div nezalkne se."

„Pijme, milý brachu."

Nikdo se nenechal prositi. Celá pinta padla, tak že zbylo již jen půl čtvrté pinty v zásobě.

„Ah! to dělá dobře!" vece Joe. „Znamenitě! Nikdy mi žádné pivo tak nechutnalo."

„Hle! tyť jsou výhody nedostatku," odpověděl doktor.

„Jsou celkem nepatrny," pravil lovec, „a kdybych neměl nikdy okusit slasti píti vodu, podrobil bych se tomu pod výminkou, že mi nebude nikdy scházeti."

V šest hodin *Viktoria* houpala se nad palmami.

Byly to dva chudičké stromy, zakrnělé, vyschlé, dva stíny stromů bez listů, více mrtvé než živé. Fergusson hleděl na ně s hrůzou.

Pod nimi bylo viděti na polo zbořené kameny studně; ale ty kameny vypráhlé žárem slunečním zdály se býti jen jemným prachem. Nebylo tu ani zdání vlhkosti. Srdce Samuelovo sevřelo se, a chtěl sděliti obavy své soudruhům, když výkřiky těchto vzbudily jeho pozornost.

Do nedohledné dálky na západ táhla se dlouhá čára vybílených kostí; kusy koster činily kruh kolem studně; karavana nějaká dostala se až sem, označujíc svou cestu tou dlouhou řadou kostí; nejslabší padli poznenáhla do písku; nejsilnější dostavše se k tomuto pramenu tak vytouženému, nalezli na jeho okraji strašnou smrt.

Cestující pohlédli na sebe zblednuvše.

„Nesestupujme," pravil Kennedy, „prchněme před tím ohyzdným pohledem! Není zde ani kapka vody."

„Nikoli, Dicku, musíme v tom ohledu míti svědomí čisté. Jedno také, strávíme-li noc zde nebo jinde. Prošťouráme tuto studnu až na dno; byl zde pramen; snad zbylo z něho ještě něco."

Viktoria sestoupila k zemi; Joe a Kennedy naložili do loďky písku s tíží vlastní své váhy a vystoupili. Běželi k studni a vešli dovnitř po schodech takřka na samý prach rozpadlých. Pramen vyschl asi již před několika lety. Hrabali se v písku suchém a drobivém, písku to co nejvypráhlejším; nebylo tam ani stopy vlhka.

Doktor viděl je vylézající na povrch pouště, zpocené, zemdlené, pokryté jemným prachem, zmalátnělé, zoufající.

Domyslil se, že hledání jejich bylo marné;

očekával to, neříkal nic. Cítil, že od této chvíle musí míti zmužilosti a ráznosti za tři.

Joe přinesl s sebou zbytky ztvrdlého mechu, jež v zlosti hodil mezi kosti po zemi rozházené.

Při večeři žádný cestující nepromluvil ani slova; jedli s přemáháním.

A přece nebyli ještě opravdu zakusili trýzeň žízně a zoufali jen nad budoucností.

Kapitola dvacátá šestá.

Sto třináct stupňů. — Úvahy doktorovy. — Zoufalé hledání. — Dmuchavka shasne. — Sto dvaadvacet stupňů. — Pozorování pouště. — Procházka v noci. — Samota. — Mdloba. — Návrhy Joeovy. — Ještě jednodenní lhůta.

Viktoria neurazila předešlý den více než deset mil cesty a aby udržela se ve vzduchu, spotřebováno sto dvaašedesát krychlových stop plynu.

V sobotu ráno doktor dal znamení k odplutí.

„Dmuchavka vydrží již jen šest hodin," pravil. „Nenalezneme-li za těch šest hodin ani studni ani pramen, bůh sám ví, co se s námi stane."

„Málo větru dnes, milostpane," pravil Joe. „Ale snad se zdvihne," dodal, vida špatně tajený zármutek Fergussonův.

Marná naděje! Vzduch byl úplně klidný, jako v mořích tropických, kde podobný klid držívá tvrdošijně lodi na jednom místě. Horko stávalo se nesnesitelným, a teploměr ve stínu pod stanem ukazoval sto třináct stupňů. *)

Joe a Kennedy, ležíce vedle sebe, hleděli zapomenouti na své položení ne-li ve spánku, aspoň

*) F. = 45° C. = 36° R.

v mrákotách. Nucená nečinnost přiváděla je na trapné myšlénky. Člověk, který nemůže uniknouti myšlénkám svým nějakou prací neb hmotným zaměstnáním, bývá více k politování; zde ale nebylo ničeho na práci; ani pokusy; musely vzíti se věci, jak byly, bez možnosti, zlepšiti je.

Muka žízně počala krutě ozývati se; kořalka nejen že neukojovala nevyhnutelnou potřebu tu, nýbrž naopak množila ji a zasluhovala právem jmeno „mléko tygří“, jaké jí dávají domácí obyvatelé Afriky. Zbývaly sotva dvě pinty ohřáté tekutiny. Každý hltal pohledem těch několik kapek tak drahocenných a nikdo netroufal si omočiti v nich své rty. Dvě pinty vody uprostřed pouště!

Tu doktor Fergusson ponořen ve své myšlénky tázal se, zdali jednal moudře. Nebylo by lépe bývalo uchovati vodu, kterou byl zbůhdarma spotřeboval, aby udržel se ve vzduchu? Urazil ovšem kousek cesty, avšak dostal se proto dále? Kdyby byl o šedesáte mil dále na zad v pásmě tomto, co by na tom bylo, když tady scházela mu voda? Vítr, zdvihne-li se konečně, bude foukati tam vzadu jako zde, zde méně prudce ještě, přijde-li od východu! Ale naděje hnala Samuela ku předu! A přece, ty dva gallony vody nadarmo spotřebované byly by stačily na devítidenní zastávku v této poušti! A co všecko mohlo změniti se v devíti dnech! Snad také, zachovav všecku vodu, měl vystoupiti vyhozením přítěže, třeba by byl musel vypustit plyn, aby pak zas sestoupil! Ale plyn ballónu jeho byl jeho krví, jeho životem.

Tisícerá úvahy tyto rojily se mu v hlavě, za kterou chytal se rukama a kterou po celé hodiny nepozdvihl.

„Musíme učiniti poslední pokus!“ pravil k sobě k desáté hodině ráno. „Třeba pokusiti se ještě

jednou o nalezení vzdušného proudu, který by nás odnesl. Musíme obětovati poslední síly své.“

A mezi tím co soudruhové jeho spali, rozehřál značně vodík v ballónu; tento nadýmal se následkem rozřeďování plynu a stoupal přímo v kolmých paprscích slunce. Doktor hledal marně nějaký větřík od sta až do pěti tisíc stop nad zemí; nalezal se stále kolmo nad tím místem, z kterého vyšel; zdálo se, že panuje úplný poklid až k nejzazším mezím vzduchu dychatelného.

Konečně voda zásobující stroj došla; dmuchavka shasla nedostatkem plynu; batterie Bunzenova přestala účinkovati a *Viktoria* smršťujíc se, klesla zvolna do písku na totéž místo, které byla loďka její vyhloubila.

Bylo poledne; měření ukazovalo na 19° 35′ délky a 6° 51′ šířky, skoro pět set mil od jezera Čadu, přes čtyry sta mil od západního pobřeží Afriky.

Při vražení do země Dick a Joe procitli ze své tížící mrákoty.

„Zastavíme se?“ pravil Skot.

„Musíme,“ odpověděl Samuel vážným hlasem.

Soudruzi jeho porozuměli. Půda octla se tu v stejné rovnosti s hladinou mořskou následkem stálého nížení se; proto také ballón zůstával v úplné rovnováze a naprosté nehybnosti.

Tíže cestujících nahražena stejnou váhou písku a oni vystoupili; každý zabral se do svých myšlének a po několik hodin nepromluvili. Joe připravil večeři, sestávající ze sucharů a pemmikanu, které sotva že se dotkli; doušek palčivé vody doplňoval smutnou tu hostinu.

V noci nikdo nebděl, ale nikdo také nespal. Horko bylo k zadušení. Na zejtří zbývalo již jen půl pinty vody; doktor dal ji stranou a usnešeno, že nedotknou se jí leč v nejhorší nouzi.

„Zalknu se," zvolal brzy Joe, „horko roste! Není mi to pranic divno," pravil, kouknuv se na teploměr, „sto čtyřicet stupňů!" *)

„Písek pálí," pravil lovec, „jako rozžhavená pec. A ani obláčku na rozpáleném nebi! Jest to k zbláznění!

„Nezoufejme," vece doktor; „po takovém horku přicházívá nevyhnutelně bouřka v těchto krajinách, a to s rychlostí blesku; přes zdrcující jasnost nebe může nastati tam velká změna, dříve než uplyne hodina."

„Ale," namítal Kennedy, „pak by se jevila přece nějaká známka toho!"

„Nuže," pravil doktor, „zdá se mi, že tlakoměr jeví malou snahu ku klesání!"

„Dejž to nebe, Samueli, neboť jsme zde upoutáni na to místo jako pták se zlomenými křídly."

„S tím rozdílem ale, milý Dicku, že naše křídla jsou celá, a doufám, že jich ještě užijeme."

„Ah! vítr! vítr!" volal Joe. „Jen dostati se k potůčku, ke studni a nebude nám nic scházeti; potravy máme dost a s vodou vydržíme měsíc zcela dobře! Ale žízeň jest krutá věc!"

Žízeň, avšak i stálé zírání na poušť unavovaly ducha; nebylo tu žádné vyvýšeniny půdy, ani pahorečku pískového, ani většího kamene, kde by zrak se byl zastaviti mohl. Jednotvárnost toho vypráhlého modra nebes a té žluté nesmírnosti písku konečně vzbuzovaly hrůzu. Z toho žhoucího vzduchu vedro zdálo se sálati jako z rozžhavené pece; duch malátněl při pohledu na ten nesmírný poklid a nespatřoval žádné příčiny, pro kterou by ten stav věcí přestati měl, neboť nesmírnost jest jakousi věčností.

*) F. = 60° C. = 48° R.

Také nešťastníci, nemajíce vody v tom vedru, počínali pociťovati známky hallucinace; oči většily se, zrak stával se matným.

Když nadešla noc, doktor odhodlal se bojovati proti tomu povážlivému stavu rychlou chůzí; chtěl běhati několik hodin po té pískové pláni, nikoliv aby něco hledal, nýbrž aby se pohyboval.

„Pojďte," pravil k svým soudruhům, „věřte mi, udělá vám to dobře."

„Nemožno," odpověděl Kennedy, „nemohu učiniti ani krok."

„Budu raději spáti," vece Joe.

„Ale spánek neb odpočinek budou vaším neštěstím, přátelé. Braňte se těm mdlobám. Pojďte jen."

Doktor nemohl přemluviti je a odešel sám za hvězdového světla noci. První kroky jeho byly obtížné, kroky to člověka sesláblého a odvyklého choditi; ale brzy poznal, že ten cvik bude mu prospěšným; šel několik mil na západ a mysl jeho již vzmužovala se, když náhle jala jej závrať; zdálo se mu, že padá do propasti; kolena klesala pod ním; šírá ta samota děsila jej; byl mathematickým bodem, středem nekonečného kruhu, to jest ničím! *Viktoria* zmizela úplně v temnotě. Doktora zmocnila se neodolatelná hrůza, jeho, otuženého, odvážného cestovatele! Chtěl vrátiti se, ale nadarmo; volal! Ani ozvěna neodpověděla mu a hlas jeho ztrácel se v šírém prostoru jako kámen v bezedné propasti. Lehl omdlévaje do písku, sám, v tom ohromném tichu pouště.

O půlnoci přišel zas k sobě v náručí svého věrného Joea; ten znepokojen dlouhým nevracením se svého pána, pustil se po jeho stopě jasně vytlačené v písku; nalezl jej omdlelého.

„Co se vám stalo, milostpane?" tázal se.

„Nebude to nic, milý Joe; okamžik slabosti, nic více.“

„Nebude to nic, opravdu, milostpane; ale vstaňte; opřete se o mne, vraťme se k *Viktorii*.“

Doktor opíraje se o Joea dal se na zpáteční cestu.

„Bylo to neprozřetelné, milostpane, neměl jste odvažovati se tak daleko. Mohl jste býti oloupen,“ dodal se smíchem. „Slyšte, milostpane, promluvme vážně.“

„Mluv, poslouchám.“

„Musíme stůj co stůj rozhodnouti se. Náš stav může takto potrvati ještě na nejvýše několik dní, a nedostaví-li se vítr, jsme ztraceni.“

Doktor neodpovídal.

„Nuže, někdo musí obětovati se pro blaho společné a rozumí se, že to budu já!“

„Co chceš tím říci? Co zamýšlíš?“

„Něco zcela jednoduchého: vezmu něco potravy a půjdu stále ku předu, až dojdu někam, což musí se státi. Jestliže mezi tím pošle vám nebe příznivý vítr, nebudete na mne čekati, odplujete. Já pro svou osobu, dostanu-li se k nějaké vesnici, pomohu si několika slovy arabskými, které mi napíšete, a přivedu vám pomoc, aneb nechám tam svou kůži! Co říkáte mému plánu?“

„Jest nesmyslný, ale důstojný tvého dobrého srdce, Joe. Nemožná to věc, neopustíš nás.“

„Ale, milostpane, nutno pokusiti se o něco; vám to nemůže nikterak škoditi, poněvadž, jak pravím, nebudete na mne čekati, a pak, věc může se mi podařiti.

„Ne, Joe, ne! Neoddělujme se! Byla by to jen nová bolest. Bylo psáno, že stane se tak, a jest bezpochyby psáno, že později bude jinak. Pročež čekejme s odevzdaností.“

„Buďsi, milostpane; ale upozorňuji vás na jednu věc: dávám vám ještě den; déle nebudu čekati; dnes máme neděli či vlastně pondělí, protože jest jedna hodina z rána; jestliže v úterý neodplujeme, pustím se já na cestu; jest to neodvolatelně ustanoveno.“

Doktor neodpovídal; brzy dostali se k loďce a doktor usadil se podle Kennedyho. Ten pohřížen byl v úplné mlčení, jež nebylo asi spaním.

Kapitola dvacátá sedmá.

Úžasné vedro. — Hallucinace. — Poslední kapky vody. — Noc zoufalství. — Pokus samovraždy. — Samum. — Oasa. — Lev a lvice.

První starostí doktorovou druhého dne bylo, aby podíval se na tlakoměr. Sloupec rtutový sotva o poznání klesl.

„Nic!“ pravil k sobě, „nic!“

Vystoupil z loďky a skoumal povětrnost; stejné horko, stejná jasnost, stejná neúprosnost.

„Což musíme zoufati?“ zvolal.

Joe ani nedutal, zabrán do svých myšlének a přemítaje svůj záměr.

Kennedy procitl velmi nemocen a zachvácen povážlivou předrážděností. Trpěl nesmírně žízní. Jazyk a rty jeho naběhlé s tíží pronésti mohly zvuk.

Bylo tu ještě několik kapek vody; každý to věděl, každý na ně myslil a cítil se vábena k nim; ale nikdo netroufal si učiniti krok.

Tito tři soudruhové, tito tři přátelé hleděli na sebe s vytřeštěným zrakem, s pocitem zvířecí hltavosti, která jevila se hlavně u Kennedyho; mohutné ústrojí jeho podlehlo rychleji nesnesitelnému ne-

dostatku; po celý den lomcovala jím horečka; chodil sem a tam, vyráženje chraplavé vzkřeky, kousaje se do pěstí, s chutí otevříti si žíly, aby napil se krve.

„Ah!“ zvolal, „země žízně! zasluhovala bys jmeno země zoufalství!“

Pak klesl úplně v mrákoty; bylo slyšeti jen pískání dechu jeho mezi vypráhlými rty.

K večeru Joe zase pocítil počátky šílenství; ta šírá prostora písková zdála se mu býti ohromným rybníkem s jasnou a průhlednou vodou; několikráte vrhl se na tu rozpálenou půdu, aby se z ní napil, a vstal zase maje plná ústa prachu.

„Proklatě!“ volal zlostně, „jest to voda slaná!“

Pak mezi tím co Fergusson a Kennedy leželi bez hnutí, zmocnila se ho neodolatelná myšlénka, aby vypil těch několik kapek vody uschovaných. Bylo to mocnější než on; pokročil k loďce vleka se po kolenou, pohlcoval očima láhev, v níž nalézala se ta voda, pohledl do ní vytřeštěným zrakem, popadl ji a dal k ústům.

V tom uslyšel slova: „Pít! pít!“ pronešené zvukem srdcelomným.

Byl to Kennedy, který vlekl se k němu; nešťastník budil útrpnost, prosil na kolenou, plakal.

Joe pláče též, podal mu láhev a Kennedy vypil na jeden doušek obsah její až do poslední krůpěje.

„Díky,“ pravil.

Ale Joe neslyšel ho; padl jako on zase do písku.

Co dělo se tuto hroznou noc, nikdo neví. Ale ve středu ráno cítili nešťastníci, jak pod proudy ohně, které vysýlalo slunce, údy jejich poznenáhla vysýchaly. Když Joe chtěl vstáti, nemohl; nemohl provésti svůj záměr.

Pohlédl kolem sebe. V loďce doktor zdrcený s rukama přes prsa přeloženýma hleděl kamsi do prázna s blbou neodvratností. Kennedy byl hrozný; kýval hlavou s pravé strany na levou jako divoká šelma v kleci.

Náhle zrak lovcův padl na jeho pušku, jejíž hlaveň přesahovala okraj loďky.

„Ah!“ zvolal, zdvihnuv se s nadlidským namáháním.

Padl na zbraň, bez sebe, šílený, a obrátil ústí hlavně ke svým ústům.

„Pane! pane!“ vzkřikl Joe, chvátaje k němu.

„Nech mě! jdi pryč!“ zachraptěl Skot.

Oba zápasili zuřivě.

„Jdi pryč, sice tě zabiju!“ volal Kennedy.

Ale Joe obemkl jej vší silou; zápasili tak, aniž doktor zdál se pozorovat je, a skoro celou minutu; mezi tím zápasem puška náhle vystřelila; při bouchnutí rány doktor vzpřímil se jako strašidlo; hleděl kolem sebe.

Ale najednou oko jeho se oživilo, ruka jeho vztáhla se k obzoru a hlasem, nemajícím nic lidského více, zvolal:

„Tam, tam, tam dole!“

Bylo v pokynutí jeho cosi tak mocného, že Joe a Kennedy pustili se a oba koukali.

Pláň vlnila se jako moře zmítané bouří; vlna rozbíjela se o vlnu u prostřed hustého prachu; nesmírný sloup valil se od jihovýchodu toče se s ohromnou rychlostí; slunce zmizelo za hustým mrakem, jehož nezměrný stín táhl se až k *Viktorii*; zrnka jemného písku lítala s lehkostí tekutých molekylů, a tento příboj zvolna se blížil.

Pohled mocné naděje zářil v očích Fergussona.

„Samum!“ zvolal.

„Samum,“ opětoval Joe, nechápaje právě.

„Tím lépe," volal Kennedy se zoufalým vztekem, „tím lépe! zemřeme!"

„Tím lépe!" odpovídal doktor, „budeme naopak žíti!"

Počal rychle vyhazovati písek, sloužící za přítěž loďky.

Soudruzi jeho konečně porozuměli mu, připojili se k němu a postavili se podle něho.

„A teď, Joe," pravil doktor, „vyhoď mi asi padesát liber svého kovu!"

Joe neváhal a přece cítil cosi jako okamžitou lítost. Ballón se zdvihl.

„Byl čas," zvolal doktor.

Samum čili Simun blížil se v skutku s rychlostí blesku. Málem by byl *Viktorii* rozmačkal, roztrhal na kousky, zničil. Nesmírná smršť vrhala se na ni; byla pokryta deštěm písku.

„Ještě přítěže vyhodit!" volal doktor na Joea.

„Stalo se," odpověděl tento, svaluje ohromný kus křemene.

Viktoria rychle vystoupila nad kotouč; ale octnuvši se v nesmírném prázdnu vzduchovém, byla unešena s ohromnou rychlostí přes to bouřící moře.

Samuel, Dick a Joe nemluvili; zírali, doufali, občerstveni ostatně větrem víru toho.

Ve tři hodiny vichřice ustávala; písek padaje zpět, tvořil nesčíslné množství pahorků; nebe nabývalo opět své dřívější klidnosti.

Viktoria stojící opět, houpala se před oasou, ostrovem, pokrytým zelenými stromy a vystouplým nad povrch toho moře.

„Voda! Voda jest zde!" zvolal doktor.

Ihned otevřel hořejší záklopku a vypustiv vodík, zvolna sestoupil k zemi na dvě stě kroků od oasy.

Za čtyry hodiny byli cestující urazili vzdálenost dvou set čtyřiceti mil.

Loďka uvedena do rovnováhy a Kennedy seskočil na zemi, za ním Joe.

„Vezměte ručnice!“ volal doktor, „své ručnice, a buďte opatrni!“

Dick popadl svou karabinu a Joe zmocnil se jedné ručnice. Došli rychle až ku stromům a vstoupili pod to čerstvé loubí, které ohlašovalo jim pramenů v hojnosti; nevšimli si širokých šlépějí, čerstvých stop zanechaných tu i tam ve vlhké půdě.

Náhle ozvalo se řvaní asi dvacet kroků od nich.

„Řvaní to lva!“ pravil Joe.

„Tím lépe!“ odvětil lovec rozvzteklený, „budeme se bíti! Člověk jest silný, jde-li jenom o to, aby se bil.“

„Opatrně, pane Dicku, opatrně! Na životě jednoho visí život všech!“

Ale Kennedy neposlouchal ho; šel ku předu, s rozpáleným zrakem, s karabinou v lokti, hrozný ve své odvaze. Pod palmou stál ohromný lev s černou hřivou připravený ku skoku. Jakmile spatřil lovce, vyskočil; ale nedopadl ještě k zemi, když trefila jej kule; klesl mrtev.

„Hurá! hurá!“ volal Joe.

Kennedy běžel k studni, přeletěl vlhké schody a padl na zemi před čerstvým pramenem, v němž hltavě občerstvil své rty; Joe následoval jej a bylo slyšeti jen chlamstání pijících zvířat.

„Dejme pozor, pane Dicku,“ pravil Joe, oddychuje si. „Nepřehánějme to!“

Ale Dick neodpovídaje, pil dále. Strčil svou hlavu i ruce do té požehnané vody; opíjel se.

„A pan Fergusson?“ vece Joe.

Toto jediné slovo přivedlo Kennedyho k sobě; naplnil láhev, kterou byl vzal k sobě, a běžel po schodech vzhůru.

Jaké však bylo jeho ustrnutí! Jakési neprůhledné, ohromné těleso zastavovalo východ. Joe, který šel za Dickem, musel ucouvnouti s ním.

„Jsme zavřeni!“

„Nemožno! co to znamená?...“

Dick nedomluvil; strašné řvaní poučilo jej, jaký nový nepřítel naň čeká.

„Druhý lev!“ zvolal Joe.

„Nikoli, lvice! Ah! proklatá šelmo, počkej,“ pravil lovec, nabíjeje spěšně svou karabinu.

Okamžik na to vystřelil, ale zvíře zmizelo.

„Ku předu!“ zvolal.

„Ne, pane Dicku, ne, nezabil jste ji tou ranou; byla by se svalila až sem; skočí na prvního z nás, který se ukáže, a ten jest ztracen!

„Co ale počíti? Musíme ven! A Samuel na nás čeká!“

„Přilákejme zvíře; vezměte mou ručnici a dejte mi svou karabinu.

„Co zamýšlíš?“

„Uvidíte.“

Joe svléknuv svou plátěnou vestu, upevnil ji na konec karabiny a vystrčil jako vnadidlo nad východ. Vzteklé zvíře vrhlo se na to; Kennedy vyčíhal je a roztříštil mu kulí lopatku. Lvice řvouc svalila se po schodech, porazivši Joea. Tento myslil již, že cítí ohromné drápy zvířete zarývající se mu do masa, když druhá rána rozlehla se a doktor Fergusson objevil se u vchodu, maje v rukou svou ručnici ještě kouřící.

Joe rychle vstal, přelezl přes tělo zvířete a podal svému pánovi láhev plnou vody.

Dáti ji k ústům a vyprázniti na polo, bylo pro Fergussona činem okamžiku, a všichni tři cestující blahořečili z hloubi srdce prozřetelnosti, která je tak zázračně zachránila.

Kapitola dvacátá osmá.

Rozkošný večer. — Kuchyně Joeova. — Přednáška o syrovém mase. — Historie Jamesa Bruce. — Táborem. — Sny Joeovy. — Tlakoměr klesá. — Tlakoměr zase stoupá. — Přípravy k odjezdu. — Orkán.

Večer byl rozkošný a strávili jej pod zeleným loubím mimos, posilnivše se chutnou večeří; čaje a grogu nešetřeno.

Kennedy byl prošel malé to územičko na všecky strany, prohledal všecky křoviny; cestující byli jedinými živými bytostmi v tomto pozemském ráji; rozložili se na své houně a měli klidnou noc, která přinesla jim zapomenutí na bolesti přestálé.

Na zejtří, 7. května, slunce vysílalo své nejžhavější paprsky, avšak tyto nemohly proniknouti hustou záclonu listí. Poněvadž měli potravin dostatek, ustanovil doktor, že vyčkají na tom místě příznivý vítr.

Joe přenesl tam svou přenosnou kychyni a pustil se do množství kuchyňských pokusů, plýtvaje při tom vodou s bezstarostnou marnotratností.

„Jak divně střídá se svízel s radostí!“ pravil Kennedy; „po takovém nedostatku tato hojnost! Po takové bídě tento přepych! Ah! byl bych se málem již z toho zbláznil!“

„Milý Dicku,“ pravil k němu doktor, „bez Joea nemohl bys tu vykládati o nestálosti věcí lidských.“

„Statný to přítel!“ vece Dick, podávaje Joeovi ruku.

„Nemáte zač,“ odpověděl tento. „Oplatíte mi to, pane Dicku, ačkoliv bych si přál, abyste neměl příležitost prokázati mi podobnou službu.“

„Jsme přece jen slaboši!“ pravil Fergusson. „Zmálomyslněti pro takovou trošku!“

„Pro takovou trošku vody, chcete říci, milostpane! Musí býti přece jen nevyhnutelná k živobytí!“

„Ovšem, Joe a lidé nemající co jísti vydrží déle než lidé nemající co píti.“

„Rád věřím; ostatně v nejhorší nouzi jí člověk nač padne, i svého bližního, ačkoliv taková večeře musí zůstati dlouho v žaludku.“

„Divochové dělají to přece,“ pravil Kennedy.

„Ano, ale jsou to divochové, zvyklí jísti syrové maso; ten zvyk by se mi ošklivil!“

„Jest to vskutku velmi odporné,“ dokládal doktor, „proto také nikdo nevěřil vypravování prvních cestovatelů afrických; tito vypravovali, že někteří kmenové živí se syrovým masem, a všeobecně nevěřilo se tomu. V ohledu tom stala se zvláštní příhoda Jamesu Bruceovi.“

„Vypravujte nám to, milostpane; máme dosti času poslouchati vás,“ pravil Joe natahuje se s rozkoší na čerstvý trávník.

„Milerád. James Bruce byl Skot z hrabství Stislingského, který v letech 1768 až do 1772 prošel celou Abyssinii až po jezero Tyana, hledaje prameny Nilu; pak vrátil se do Anglie, kde uveřejnil své cesty teprv r. 1790. Vypravování jeho přijato s náramnou nevěřivostí, jaká bezpochyby zdobí jen naše krajiny. Obyčeje Habešanů zdály se tak odchylnými od zvyků a mravů anglických, že nikdo nechtěl jim věřiti. Mimo jiné podrobnosti tvrdil James Bruce, že národové východní Afriky jedí syrové maso. To pobouřilo celý svět proti němu. Mohl povídati co chtěl! Nikdo nepůjde se tam přesvědčiti! Bruce byl člověk velmi odvážný a velmi vzteklý. Tyto pochybnosti podněcovaly

jej co nejvíce. Jednou v jakémsi salóně edinburském nějaký Skot počal u jeho přítomnosti vtipkovati, jak to bylo tehdy všední věcí, a stran syrového masa prohlásil určitě, že věc ta není možná ani pravdivá. Bruce neříkal nic; odešel a vrátil se za nějakou chvíli se syrovým beafsteakem, posypaným solí a pepřem dle mody africánské. „Pane," pravil ke Skotovi, „pochybuje o věci, kterou jsem já tvrdil, těžce jste mě urazil; pokládaje ji za nemožnou, úplně jste se mýlil. A abyste to všem dokázal, sníte ihned tento syrový beafsteak aneb zodpovídáte se mi ze svých slov." Skot dostal strach a uposlechl, nikoliv bez velkého oškliběání se. Po té dodal James Bruce s největší chladností: „I kdyby nebylo to pravda, nebudete aspoň více tvrdit, pane, že jest to nemožné."

„Dobře tak," vece Joe. „Zkazil-li si Skot žaludek, měl jen, co zasloužil. A kdyby, až vrátíme se do Anglie, někdo pochyboval o naší cestě...

„Nuže, co učiníš, Joe?"

„Přinutím ho, aby snědl kus *Viktorie* bez soli a bez pepře!"

A všichni smáli se nápadům Joeovým. Den uplynul takto za příjemného vypravování; se silou vracela se naděje, s nadějí zmužilost. Minulost mizela před budoucností se zázračnou rychlostí.

Joe nebyl by chtěl nikdy opustiti ten rozkošný koutek; bylo to království, o jakém sníval; cítil se jako doma; pán jeho musel mu určitě udati jeho položení i zaznamenal s velkou vážností do svých cestovních zápisek: 15° 43′ délky a 8° 32′ šířky.

Kennedy litoval jen jedné věci, že nemohl loviti v tom lesíku; dle jeho náhledu scházelo tomu místu trochu divokých zvířat.

„Zapomínáš, milý Dicku," pravil doktor; „což ten lev a ta lvice?"

„Pah!" vece ten s opovržením pravého lovce k zvířeti zastřelenému. „Ale věru přítomnost jich na této oase vzbuzuje domněnku, že nejsme příliš vzdáleni od krajin úrodnějších."

„Nedostatečný to důkaz, milý Dicku; tato zvířata puzená hladem a žízní, běží často velmi daleko; příští noc musíme bdíti s větší opatrností a zapáliti ohně."

„Při tom horku!" zvolal Joe. „Ostatně musí-li to býti, učiním tak. Ale bylo by mi opravdu líto toho pěkného lesíku, kdyby shořel; byl nám tak užitečným."

„Dáme zvláště pozor, abychom jej nezapálili," pravil doktor, „aby také jiní mohli zde někdy nalézti útulek u prostřed pouště!"

„Dáme pozor, milostpane; ale myslíte, že tato oasa jest známa?"

„Zajisté. Jest to místo odpočinku pro karavany obcházející středem Afriky a návštěva jich sotva by se ti asi líbila, Joe."

„Což jsou snad i zde ještě ti strašní Ňam-Namové?"

„Ovšem, jest to obecné jmeno všech těch kmenů a pod stejným podnebím stejná plemena musí míti podobné mravy."

„Uh!" vece Joe. „Ostatně jest to zcela přirozené. Kdyby divochové měli obyčeje vzdělaných lidí, jaký by byl rozdíl mezi nimi? Jsou to poctiví lidé, kteří by se nedáli prosit, aby snědli syrový beafsteak jako onen Skot a Skota samého k tomu."

Po této duchaplné poznámce Joe šel uchystat hranice na noc; dělal je tak malé co možná. Opatrnost tato byla na štěstí zbytečná a jeden po druhém vystřídal se v tvrdém spánku.

Na druhý den povětrnost ještě se nezměnila; bylo krásně s velkou tvrdošíjností. Ballón nehýbal se, ani dost malé kolísání neprozrazovalo nějaký vánek.

Doktor počínal znepokojovati se; kdyby cesta měla tak protáhnouti se, nevystačí potraviny. Uniknuvše s nouzí smrti nedostatkem vody, měli by zahynouti hladem?

Ale nabyl opět mysli, zpozorovav značné klesnutí tlakoměru; jevily se patrné známky blízké změny v povětří; ustanovil se tedy, že činiti bude přípravy k odjezdu, aby použil první příležitosti; skříň pro zásobování dmuchavky a skříň na vodu k pití byly obě zcela naplněny.

Fergusson musel dále uvésti ballón opět v rovnováhu a Joe byl nucen obětovati značnou část svých drahých kovů. Se zdravím vrátila se také lakota jeho; kroutil se všelijak, než uposlechl svého pána; tento ale prohlásil, že nemůže unésti tak značnou tíži, nechal jej voliti mezi vodou a zlatem; Joe nerozmýšlel se, a vyhodil do písku značné množství svých drahocenných křemenů.

„Něco pro ty, co přijdou po nás," pravil; „budou velmi překvapeni, až najdou takový poklad na tomto místě."

„Eh!" vece Kennedy, „kdyby tak nějaký učenec nalezl tyto křemeny!"

„Nepochybuj, milý Dicku, že by byl velmi překvapen a že by uveřejnil o svém nálezu několik foliantů. Uslyšeli bychom jednoho dne o podivném ložisku křemene zlatonosného u prostřed písku v Africe."

„A vše to by spůsobil Joe."

Myšlenka, že snad napálí nějakého učence, upokojila hodného junáka a vyloudila mu úsměv.

Celý ostatní den doktor marně čekal na změnu v povětří. Teplota vystoupila a bez stínu oasy byla by bývala nesnesitelnou. Teploměr ukazoval na slunci sto devětačtyřicet stupňů. *) Pravý ohnivý dešť řinul se vzduchem. Bylo to největší parno posud pozorované.

Joe upravil ležení jako včera večer a za hlídek doktora a Kennedyho neudálo se nic nového.

Ale ke třetí hodině ráno, když hlídal Joe, teplota náhle klesla, nebe pokrylo se mraky a tmnota vzrostla.

„Vzhůru!“ zvolal Joe budě oba soudruhy své.

„Vzhůru! Vítr jest tu!“

„Konečně!“ pravil doktor, hledě k nebi, „jest to bouře. K *Viktorii!* K *Viktorii!*“

Byl čas, aby se k ní dostali. *Viktoria* ohýbala se pod nátlakem vichřice a táhla za sebou loďku, která vlekla se po písku. Kdyby náhodou byla část přítěže vypadla, ballón byl by uletěl a všecka naděje, nalézti jej, byla na vždy ztracena.

Ale rychlý Joe běžel co mohl, a zachytil loďku, mezi tím, co ballón zmítal sebou na písku, div že se neroztrhal. Doktor zaujal své obyčejné místo, rozžal dmuchavku a vyhodil přebytek přítěže.

Cestující pohledli naposledy na stromy oasy, které shýbaly se před bouří k zemi, a brzy přišedše na východní vítr ve výši dvou set stop, zmizeli ve tmách.

---

*) F. = 69° C. = 55° R.

Kapitola dvacátá devátá.

Známky vegetace. — Podivný nápad francouzského spisovatele. — Překrásná země. — Království Adamova. — Výskumy Spekea a Burtona spojeny s výskumy Barthovými. — Pohoří Atlantika. — Řeka Benne. — Město Yola. — Bagele. — Hora Mendif.

Od chvíle odjezdu svého cestující pohybovali se s velikou rychlostí; pospíchali, aby dostali se z té pouště, která byla by se jim málem stala tak osudnou.

Asi o čtvrt na deset ráno spozorovali některé známky vegetace, tráva plovoucí po tom moři pískovém a oznamující jim, jako Kristofu Kolumbovi, blízkost země; zelené lístečky vyrážely bojácně mezi křemením, které samo stávalo se úskalím tohoto okeanu.

Pahorky ještě nevysoké vlnily se na obzoru; obrysy jejich nakreslené mlhou určitě obrážely se; jednotvarnost mizela.

Doktor pozdravoval radostně tuto novou krajinu a jako lodník na stráži byl by málem zvolal:

„Země! země!“

Za hodinu prostírala se pevnina pod jich zrakem, ještě divoká, ale méně plochá, méně holá, několik stromů obráželo se na šedivé obloze.

„Jsme tedy v zemi vzdělané?“ tázal se lovec.

„Vzdělané? Pane Dicku, jak to mluvíte; nevidíme ještě obyvatele.“

„Nebude to trvat dlouho,“ vece Fergusson, „při tom, jak letíme.“

„Jsme posud v zemi černochů, pane Samueli?“

„Posud, Joe, dokud nepřijdeme do země Arabů.“

„Arabů, milostpane, opravdových Arabů s velbloudy?“

„Ne, bez velbloudů; tato zvířata jsou vzácná, abych neřekl neznámá v těchto krajinách; museli bychom zajíti několik stupňů na sever, abychom je viděli.“

„To je škoda.“

„A proč, Joe?“

„Protože kdyby obrátil se vítr, mohli by nám posloužiti?“

„Jak to?“

„Milostpane, napadlo mi to tak: mohli bychom je zapřáhnouti k loďce a dát se od nich táhnouti. Co tomu říkáte?“

„Ubohý Joe, tento nápad měl již někdo jiný před tebou; použil ho velmi duchaplným způsobem jeden francouzský spisovatel *)... v románu, ovšem. Cestující dávají se tam táhnouti v ballóně od velbloudů; přijde lev, sežere velbloudy, spolkne kotvici a táhne místo nich, a tak dále. Jak vidíš, jest to vynález velké obrazotvornosti a nemá nic společného s naším způsobem cestování.“

Joe poněkud zahanben myšlénkou, že jeho nápad již byl upotřeben, přemýšlel, jaké zvíře mohlo sežrati lva; ale neuhodl to a jal se pozorovati krajinu.

Jezero prostřední velikosti rozkládalo se před jeho očima s polokruhem pahorků, které neměly ještě práva nazývati se horami; zde vinula se četná úrodná údolí s neproniknutelnými houštinami nejrozličnějších stromů; eleïs převládala, mající listy patnácte stop dlouhé na svém pni pokrytém ostrými trny; bombax posílal po větru kolem vanoucím jemné chmýří svého semena; silná vůně pendana, této „kendy“ Arabů, napájela vzduch až

*) Méry.

k vrstvám, jimiž nesla se *Viktoria*; melounový strom s palmovými listy, stromy plodící ořechy sudanské, baobab a banany doplňovaly toto bohaté rostlinstvo krajin horského pásma.

„Země to překrásná," pravil doktor.

„Hle! zvířata," vece Joe; „lidé nebudou daleko."

„Ale! znamenití to slonové!" zvolal Kennedy. „Nemohli bychom si trochu zahoniti?"

„A jak se máme zastavit, milý Dicku, při větru tak silném? Ne, okus trochu muk Tantalových! Nahradíš si to později."

Bylo tu v skutku, proč rozehřáti se mohla obrazotvornost lovce; srdce skákalo Dickovi v těle a prsty jeho zatínaly se do pažby jeho Purdeyovky.

Zvířena této země vyrovnala se květeně. Divoký bůvol válel se v husté trávě, v které celý mizel; slonové šediví, černí neb žlutí co největší, vráželi jako vichřice do lesů, lámajíce, ohryzujíce, pleníce, znamenajíce svou cestu pustošením; po lesnatém úbočí pahorků řinuly se bystřiny a potoky směrem k severu; zde hrochové koupali se s velkým hlukem a ochechule (masiati) dvanácte stop dlouhé, s tělem rybího tvaru, provalovaly se po březích, obracejíce k nebi svá kulatá vemena naplněna mlékem.

Byl to celý vzácný zvěřinec v čarovné kleci, kde nesčíslní ptáci tisícerých barev problyskovali stromovitými rostlinami.

Dle této bujnosti přírody poznal doktor rozkošné království Adamova.

„Vstupujeme," pravil, „do šlépějí novověkých výskumů; nalezl jsem opět přerušenou stopu cestovatelů; jest to šťastná náhoda, přátelé; budeme moci spojiti práce kapitánů Burtona a Spekea s výskumy doktora Bartha; opustili jsme Angličany,

abychom přišli na Hamburčana a brzy dostihneme k nejzazšímu místu, k němuž proniknl tento odvážný učenec.“

„Zdá se mi,“ pravil Kennedy, „že mezi těmito oběma výskumy jest náramné prostranství země, soudím-li podle cesty, kterou jsme vykonali.“

„Jest to snadno k vypočtení; vezmi mapu a podívej se, pod kterým stupněm délky leží jezero Ukereve, k němuž dostal se Speke.“

„Leží skoro pod sedmatřicátým stupněm.“

„A město Yola, které určíme dnes večer, a ku kterému dostal se Barth, jak leží to?“

„Pod dvanáctým stupněm délky asi.“

„To dělá tedy pětadvacet stupňů, stupeň po šedesáti mílích, patnáct set mil.“

„Hezká to procházka,“ vece Joe, „pro lidi, kteří by šli pěšky.“

„Vykoná se přece. Livingstone a Moffat postupují stále do vnitř; Nyassa, kterou odkryli, není příliš vzdálena od jezera Tanganay-ka, nalezeného od Burtona; před koncem našeho věku budou tyto nesmírné krajiny dojista proskoumány. Ale,“ dodal doktor, pohlednuv na kompas, „lituji, že vítr nese nás tak na západ; byl bych rád zajel si na sever.“

Po dvanáctihodinné cestě *Viktoria* nalezala se na hranicích Nigritie. První obyvatelé této země, Arabové kmene Chua, pásli svá stáda kočovní. Šíré vrchole pohoří Atlantika vystupovaly nad obzor, hory to, kterých nedotkla se ještě žádná noha evropská, a jejichž výše páčí se asi na třináste set sáhů. Jejich západní svah ustanovuje tok všech vod v této části Afriky k okeanu; jsou to měsíčné hory této krajiny.

Konečně opravdová řeka objevila se zrakům cestujících a dle nesmírných mravenišť v okolí

její poznal doktor řeku Benne, jeden z hlavních přítoků Nigru, jejž tuzemci nazvali „pramenem vod“.

„Tato řeka,“ pravil doktor ku svým soudruhům, „stane se někdy přirozenou spojovací cestou s vnitřkem Nigritie; pod velitelstvím jednoho z našich statečných kapitánů doplul po ní parník *Plejada* až k městu Yola; vidíte, že jsme v známých zemích.“

Četní otroci byli zaměstnáni prácemi polními, vzdělávajíce sorgho (durhu) jakýsi druh prosa, jež tvoří základ jich potravy; objevení se *Viktorie*, která letěla jako meteor, vyvolávalo nejsměšnější známky úžasu. Večer zastavili se na čtyřicet mil od Yoly a před nimi, ale v dáli, strměly oba ostré kužely hory Mendif.

Doktor kázal vyhodit kotvu a zachytil se o vrchol vysokého stromu; ale velmi silný vítr stlačoval *Viktorii* až do rovné polohy a činil někdy položení lodky nad míru nebezpečným. Fergusson nezamhouřil oka po celou noc; často chtěl již přetnouti provaz a uniknouti vichru. Konečně bouře utišila se a kolísání ballónu nebudilo žádný strach více.

Na zejtří vítr byl mnohem mírnější, ale hnal cestující od města Yoly, které nově bývši vystavené od Fullannů vzbuzovalo zvědavost Fergussonovu; nicméně musel podrobiti se směru severnímu, ano poněkud i východnímu.

Kennedy navrhoval zastávku v té zemi honby; Joe předstíral, že potřeba čerstvého masa jest již citelná; ale divoké mravy země, chování se obyvatelstva, několik ran střelených na *Viktorii* přiměly doktora, aby pokračoval ve své cestě. Vznášeli se teď nad krajinou, jevištěm krveprolití a požárů, kde válečné půtky nepřestávají a kde sultanové hrají o svá království v nejkrutějších řežích.

Četné vesnice, hojně obydlené, s dlouhými domy, rozkládaly se mezi velkými pastvinami, jejichž hustá tráva byla poseta fialovými květy; chatrče, podobné k velikánským oulům, skrývaly se za kolovou ohradou. Divoké svahy pahorků připomínaly „gleny“ výšin skotských a Kennedy na to upozornil.

Přes všecko namáhání své byl doktor unášen přímo k severo-východu k hoře Mandif, která zmizela za mraky; vysoké temeno této hory dělí poříčí řeky Nigru od poříčí jezera Čadu.

Brzy objevilo se pohoří Bagele se svými osmnácti vesnicemi tulícími se k úbočí jeho jako celé hnízdo dětí k prsoum matky své, rozkošný to pohled pro zrak ovládající a zachycující ten celek; údolí byla pokryta polemi rýže a arachid.

Ve tři hodiny *Viktoria* nalezala se před horou Mendif. Nebylo lze vyhnouti se jí, museli přeskočiti ji. Doktor pomocí teploty, kterou zvýšil na sto osmdesát stupňů, dodal ballónu novou stoupací sílu téměř šestnácti set liber; vystoupil přes osm tisíc stop. Byla to největší výše, v které posud na cestě se octli, a teplota klesla tak, že doktor a jeho společníci museli použíti svých pokrývek.

Fergusson spěchal, aby sestoupil, neboť obálka ballónu byla napnuta div nepraskla; měl ale přece čas, aby zjistil vulkanický původ hory, jejíž vyhaslé jícny jsou již jen hlubokými propastmi. Velké kupy ptačího trusu dodávaly bokům Mendifu vzezření vápenných skal a bylo tu paliva pro celé Anglicko.

V pět hodin *Viktoria* chráněna před jižním větrem nesla se zvolna podél úbočí hory a stanula na širém prostranství vzdáleném od všelikého obydlí; jakmile dotkla se země, učiněna opatření, aby byla

upevněna, a Kennedy, s puškou v ruce, vyšel rychle na klonící se pláň; vrátil se brzo s několika divokými kachnami a slukami zvláštního druhu, které Joe připravil, jak mohl nejlépe. Večeře byla příjemná a noc uběhla za úplného poklidu.

Kapitola třicátá.

Mosfeia. — Šejk. — Denham, Clapperton, Oudney. — Vogel. — Hlavní město Cogumské. — Toole. — Poklid nad Kernakem. — Guvernér a jeho dvůr. — Útok. — Paličští holubové.

Na zejtří 11. května *Viktoria* dala se opět na svou dobrodružnou cestu; cestující důvěřovali v ni jako plavci ve svou loď.

V strašných bouřích, v tropických vedrech, při nebezpečném stoupání, při nebezpečnějším ještě sestupování, vždy a všude šťastně se osvědčila. Možno říci, že Fergusson řídil ji jediným pokynutím; proto ač nevěděl, kam dorazí, doktor neměl více strach o to, jak cesta skončí. Toliko opatrnost nutila jej, aby v těchto krajinách barbarů a fanatiků byl co nejvíce ostražitým; odporučoval tedy svým soudruhům, aby dávali dobrý pozor na všecko a neustále.

Vítr nesl je trochu více na sever a k desáté hodině spatřili velké město Mosfeia, vystavené na výšině vtěsnané zase mezi dvě vysoké hory; mělo nedobytné položení; úzká cesta mezi bařinou a lesem poskytovala jediný přístup do něho.

Tu chvíli právě šejk, provázen jízdným průvodem, oděn v roucha živých barev, před sebou maje trubače a běhouny, kteří odhrnovali větve přes cesty vyčnívající, vjížděl do města.

Doktor sestoupil, aby prohlédl si ten lid více z blízka; ale čím více zvětšoval se ballón před

jich zrakem, tím četnější jevily se známky veliké hrůzy, až dali se na útěk, co jen stačily nohy jich vlastní neb koní.

Jediný šejk nehnul se; vzal svou dlouhou mušketu, nabil ji a čekal pyšně. Doktor přiblížil se as na sto padesát stop a svým nejpřívětivějším hlasem pozdravil jej po arabsku.

Ale při těchto slovech přicházejících s nebes šejk seskočil na zem, vrhl se do prachu cesty a doktor nemohl ujíti jeho zbožnému kořeni.

„Nemožno," pravil, „aby ti lidé nepovažovali nás za bytosti nadpřirozené, když při prvním příchodu Evropanů k nim měli tyto za plemeno nadlidské. A až tento šejk bude vypravovat o setkání se s námi, vyšňoří zajisté líčení své všemi přídavky arabské obrazotvornosti. Pomysleme si tedy, co z nás jednou učiní legendy."

„Bude to snad trochu mrzuté," odpověděl lovec; „vzhledem k civilizaci bylo by lépe, kdybychom byli považováni za pouhé lidi; to by dodalo těm černochům zcela jiné ponětí o moci evropské."

„Souhlasím, milý Dicku; ale co my za to můžeme? Mohl bys dlouho vykládati zdejším učencům ústrojí ballónu, nerozuměli by ti a stále by hledali v tom něco nadpřirozeného."

„Milostpane," tázal se Joe, „mluvil jste o prvních Evropanech, kteří proskoumali tuto zemi; kteří pak to byli, smím-li se ptáti?"

„Milý brachu, jsme právě na cestě majora Denhama; zrovna v Mosfeii přijat byl sultanem Mandarským; opustil Bornu, provázel šejka na výpravě proti Fellatům, byl přítomen útoku na město, které vzdorovalo statně svými šípy arabským kulím a rozprášilo vojsko šejkovo; vše to bylo jen záminkou k vraždění, plenění, řeži; major byl úplně oloupen, svlečen do naha a bez rychlého

koně, pod jehož břicho se schoulil, a jehož divokým úprkem podařilo se mu uniknouti vítězům, nebyl by nikdy vrátil se do Kuky, hlavního města v Bornu.“

„Kdo ale byl ten major Denham?“

„Neohrožený Angličan, který v letech 1822 až 1824 velel výpravě do Bornu společně s kapitánem Clappertonem a doktorem Oudneyem. Vytrhli z Tripoli v měsíci březnu, dostali se do Murzuku, hlavního města Fezzanu, a berouce se cestou, kterou později dal se doktor Barth vraceje se do Evropy, stihli 16. února 1823 do Kuky, blíže jezera Čad. Denham podnikl rozličné výskumy v Bornu, v Mandaře a na východních březích jezera; mezi tím časem, 15. prosince 1823, kapitán Clapperton a doktor Oudney vnikli do Sudanu až k Sakatu a Oudney zemřel následkem namáhání a vysílení v městě Murmuru.“

„Tato část Afriky,“ ptal se Kennedy, „stála tedy vědu hojně obětí?“

„Ano, tato krajina jest neblahá! Béřeme se přímo ku království Barghimi, jež Vogel prošel r. 1856, aby dostal se do Wadaïe, kde zmizel. Mladík ten třiadvacetiletý byl vyslán, aby účastnil se prací doktora Bartha; oba setkali se 1. prosince 1854; po té počal Vogel prozkoumávati zemi; okolo r. 1856 oznamoval ve svých posledních listech svůj úmysl seznati království Wadaïské, do kterého žádný Evropan nebyl ještě vnikl; zdá se, že dostal se až do Wary, hlavního města, kde byl zajat dle jedněch, usmrcen dle jiných, poněvadž odvážil se vystoupiti na jakousi posvátnou horu v okolí; ale nesmí se tak zhola věřiti v smrt cestovatelů, neboť to zbavuje povinnosti, vyhledati je; kolikráte byla úřadně prohlášena smrt Barthova, což často přivádělo právem v rozčilení! Jest tedy možno,

že Vogel držán jest v zajetí od sultana Wadaïského, který doufá, že bude vykoupen. Baron Neimans dal se na cestu do Wadaïe, zemřel ale v Kahýře r. 1855. Víme teď, že Henglin s výpravou z Lipska vyslanou pustil se za Voglem. Nabudeme tedy asi brzo jistoty o osudu mladého a zajímavého cestovatele toho.“ *)

Mosfeia byla již dávno zmizela na obzoru. Mandara rozkládala pod zraky cestujících svou překvapující úrodnost s lesy akacií, lokustů v růžových květech a travnatými rostlinami polí bavlnných a indygových; Skari, vlévající se osmdesáté mil dále do Čadu, valil své divoké proudy.

Doktor ukazoval tok jeho svým soudruhům na mapách Barthových.

„Vidíte,“ pravil, „že práce tohoto učence jsou náramně správné; směřujeme zrovna do území Loggum a snad i k jeho hlavnímu městu Kernaku. Tam zemřel ubohý Toole, sotva dvaadvacet let starý; byl to mladý Angličan, poddůstojník v 80. pluku, který několik neděl před tím přibyl k majoru Denhamovi do Afriky a brzy nalezl tam svou smrt. Ah! možno právem nazvati tuto širou krajinu hřbitovem Evropanů!“

Několik člunů, padesát stop dlouhých, plulo po proudu řeky Skari; *Viktoria*, 1000 stop nad zemí, málo vzbuzovala pozornost tuzemců; ale vítr, který posud vál dosti silně, ochaboval.

„Přijde na nás ještě jednou bezvětří!“ pravil doktor.

„Ať si, milostpane; nemusíme se teď báti ani nedostatku vody ani pouště.“

---

*) Po odjezdu doktorově došly listy z El'Obeidu od Munzingra, nového vůdce výpravy, které bohužel nezůstavují pochybnosti o smrti Voglově.

„Nikoliv, ale obyvatelstva, které jest ještě hroznější.“

„Hle!“ pravil Joe, „něco, co podobá se k městu.“

„Jest to Kernak. Poslední vánek větru zanáší nás tam a libo-li nám, budeme moci nakresliti do podrobna jeho polohu.“

„Nepřiblížíme se?“ tázal se Kennedy.

„Nic snadnějšího, Dicku; jsme zrovna nad městem; dovol, abych otočil trochu kohoutek dmuchavky a ihned sestoupíme.“

Viktoria stála půl hodiny na to bez pohnutí dvě stě stop nad zemí.

„Teď jsme blíže u Kernaku,“ pravil doktor, než by byl u Londýna člověk sedící v báni Sv. Pavla. Můžeme tedy dívati se co nejpohodlněji.“

„Co to za hluk palic, rozléhající se se všech stran?“

Joe díval se pozorně a shledal, že hluk ten pocházel od četných tkalců, kteří pod širým nebem tloukli do svých pláten natažených na velkých osekaných stromech.

Hlavní město Loggumu bylo lze přehlédnouti v úplné celosti jako by rozložené na mapě; bylo to opravdové město s řadami domů a ulicemi dosti širokými; uprostřed velkého náměstí odbýval se trh na otroky; sešlo se mnoho kupců, neboť Mandaranky, s nohama i rukoma náramně malýma, jsou velmi hledány a dobře jdou na odbyt.

Při objevení se *Viktorie* nastal opět výjev tak často opětovaný; nejprvé křik, pak hluboké ustrnutí; obchod zanechán; práce zastavena; hluk přestal. Cestující ani nehýbali se a neušlo jim pranic v tom lidnatém městě; sestoupili dokonce až na šedesát stop od země.

Tu vyšel guvernér loggumský ze svého obydlí, rozvinuv svůj zelený prapor, a provázen svými hudebníky, kteří foukali, div všecko neprasklo vyjma jich plíce, do chraplavých bůvolích rohů. Lid shromáždil se kolem něho. Doktor Fergusson chtěl promluviti k nim; ale neslyšeli jej.

Obyvatelstvo to s vysokým čelem, kadeřavým vlasem, nosem skoro orlím, vypadalo pyšně a bystře; ale přítomnost *Viktorie* ku podivu je pobouřila; bylo viděti jezdce uhánějící na všecky strany; brzo stalo se zřejmým, že vojsko guvernérovo shromažďuje se, aby vytáhlo proti nepříteli tak neobyčejnému. Joe marně mával šátky všech barev, nedocílil ničeho.

Mezi tím šejk, obklopen svým dvorem, kázal mlčení a měl řeč, z které doktor pranic nerozuměl; byla to arabština smíšená s nářečím baghirmi; poznal toliko z obecné řeči posuňků, že vyzývá jej snažně, aby se klidil; nebyl by si přál nic jiného, ale bez větru bylo to nemožné. Nehybnost jeho přiváděla guvernéra k zoufalství a dvořané jeho jali se vřískati, aby donutili strašidlo k útěku.

Byli to zvláštní lidé ti dvořané se svými pěti neb šesti košilemi namalovanými na těle; měli ohromná břicha, z nichž některá zdála se strojenými. Doktor poučil udivené soudruhy své, že jest to spůsob dvoření se sultanovi. Objem břicha naznačoval ctižádost lidí. Ti tlustí pánové házeli rukama i křičeli, zvláště jeden z nich, který musel býti prvním ministrem, jestli že tlouštka jeho nalezla tam dole svou odměnu. Dav černochů spojil svůj vřískot s křikem dvora, opětuje posuňky jeho jako opice, což mělo za následek stejné a okamžité pohyby tisícerých rukou.

K těmto zastrašujícím prostředkům, které ukázaly se nedostatečnými, přidružily se jiné straš-

nější. Vojáci ozbrojení luky a šípy postavili se v šik bitevní; ale již *Viktoria* nadmula se a vystoupila tiše mimo jich dostřel. Vladař popadnuv ručnici, zaměřil tu na ballón. Ale Kennedy dával naň pozor a kulí ze své karabiny roztříštil zbraň v rukou šejkových.

Tato nenadálá rána spůsobila všeobecný postrach; každý utekl co nejrychleji do svého domu a po ostatní den město zůstalo úplně opuštěným.

Nadešla noc. Vítr nevál. Museli zůstati bez hnutí tři sta stop od země. Ani světýlko nezářilo ve tmách; panovalo hrobové mlčení. Doktor zdvojnásobil opatrnost; tento klid mohl zakrývati nástrahu.

A Fergusson dobře se potázal, že bděl. K půlnoci celé město zdálo se býti v plamenech; na sta ohnivých pruhů křižovalo se, tvoříc motanici plamenných čár.

„Totě zvláštní!“ vece doktor.

„Ale, při sám bůh!“ pravil Kennedy, „jakoby ten požár stoupal a blížil se k nám.“

V skutku při hluku strašného křiku a ran z ručnic ta ohnivá spousta stoupala k *Viktorii*. Joe připravil se k vyhození přítěže. Fergusson brzy měl vysvětlení zjevu toho.

Tisíce holubů, majících na ocase přivázané hořlavé látky, vypuštěny na *Viktorii;* zděšení letěli do výše, tvoříce ve vzduchu plamenné čáry. Kennedy chtěl vystřeliti všecky své pušky do toho hejna; co ale byl by vyřídil proti té nesčíslné armádě? Holubi již obkličovali loďku a ballón, jehož stěny odrážejíce tu záři, zdály se vězeti v plamenné síti.

Doktor neváhal a vyhodiv kus křemene, octl se mimo dostih těch nebezpečných ptáků. Po dvě

hodiny bylo je viděti létající sem tam ve tmách; pak poznenáhla jich počet se menšil, až uhasli.

„Teď můžeme klidně spáti," pravil doktor.

„Není to špatný nápad na divochy!" vece Joe.

„Ano, užívají dosti zhusta holubů k zapálení střech vesnických; ale tenkráte město vyletělo ještě výše než jich paličští ptáci!"

„Na všechen spůsob nemusí ballón báti se žádného nepřítele;" pravil Kennedy.

„Přece," namítl doktor.

„Kterého tedy?"

„Neopatrných lidí, které má ve své lodce; proto, přátelé, bděte vždy a všude."

Kapitola třicátá prvá.

Odjezd v noci. — Všickni tři. — Choutky Kennedyho. — Opatrnost. — Řeka Skari. — Jezero Čad. — Voda jezerní. — Hroch. — Ztracená kule.

Ke třetí hodině z rána Joe maje hlídku viděl konečně, kterak město pohybuje se pod jeho nohama. *Viktoria* dala se opět na cestu. Kennedy a doktor procitli.

Tento pohlédl na kompas a seznal k uspokojení svému, že vítr je nese na severo-východ.

„Máme štěstí," pravil; „vše se nám daří; odkryjeme jezero Čad ještě dnes."

„Jest to velká hladina vodní?" tázal se Kennedy.

„Značná, milý Dicku; ve své největší délce a největší šířce může jezero to míti sto dvacet mil."

„Bude to malá změna při cestě naší, prolítati se trochu nad hladinou vodní."

„Zdá se mi ale, že nemůžeme sobě naříkati; cesta jest velmi rozmanitá a zvláště uchází za poměrů co možná nejlepších."

„Zajisté, Samueli; vyjma nedostatek v poušti, nebyli jsme v žádném povážlivém nebezpečí.“

„Jisto jest, že naše statná *Viktoria* držela se vždy ku podivu. Dnes máme 12. května; odcestovali jsme 18. dubna; jest to tedy pětadvacátý den naší cesty. Ještě asi dvanácte dní a budeme u cíle.“

„Kde?“

„To nevím; co ale na tom?“

„Máš pravdu, Samueli; přenechme prozřetelnosti starost o náš směr a naše zdraví jako posud. Nevypadáme, jako bychom byli přepravili se přes jednu z nejmorovatějších zemí na světě!“

„Ať žije větroplavba!“ zvolal Joe. „Hle! po pětadvacetidenní cestě jsme zdrávi, dobře vykrmení, dobře vyležení, příliš vyležení snad, neboť nohy počínají mi už dřevěněti a nehněval bych se, kdybych mohl projíti se s nimi tak asi na třicet mil.“

„Dovolíš si to vyražení po ulicích londýnských, Joe; ale abychom přišli k závěrku, vyjeli jsme tři jako Denham, Clapperton, Overweg, jako Barth, Richardson a Vogel, a šťastnější než naši předchůdcové, všickni tři jsme posud pohromadě! Jest ale velmi důležito, abychom se neoddělovali. Kdyby *Viktoria* musela vystoupiti, aby ušla náhlému, nenadálému nebezpečí, mezi tím, co by jeden z nás byl na zemi, kdož ví, zdali bychom se kdy shledali? Proto pravím to přímo Kennedymu, že nemám rád, vzdaluje-li se pod záminkou honby.“

„Dovolíš mi ale přece, příteli Samueli, abych oddával se tomu vyražení; neškodí, obnovíme-li své zásoby; ostatně před naší cestou sliboval jsi mi celou řadu rozkošných honeb a posud vykonal jsem málo v oboru Andersonů a Cummingů.“

„Ale, můj milý Dicku, paměť tě opouští aneb tvá skromnost tě nutí, abys zapomněl na své

kořisti, zdá se mi, že nemluvě ani o drobné zvěři, máš již sajku, slona a dva lvy na svědomí.

„Pravda! což jest to ale na lovce afrického, který vidí všecka zvířata na světě běžící kolem ústí ručnice jeho? Hleď! hleď! tamhle to stádce žiraf!“

„To že jsou žirafy?“ vece Joe; „vždyť jsou velké jako má pěst.“

„Protože jsme tisíc stop nad nimi; ale z blízka viděl bys, že jsou třikráte větší než ty.“

„A co říkáš tomuhle houfu gazel?“ pokračoval Kennedy, „a těm pštrosům, kteří běží s rychlostí větru?“

„To jsou pštrosi?“ divil se Joe; „jsou to kuřátka, nejkuřátkovatější kuřátka!“

„Poslouchej, Samueli, nemohli bychom přiblížiti se?“

„Mohli bychom se přiblížiti, Dicku, avšak nikoli přistáti. K čemu také zabíjeti ta zvířata, která by ti nebyla pranic užitečna? Kdyby jednalo se o zabití lva, tygra, hyeny, pochopoval bych tě; sprovodil bys aspoň jedno nebezpečné zvíře se světa; ale antilopa, gazela nestojí věru za to namáhání, leda že bys ukojil své marnivé choutky myslivecké. Ostatně, milý příteli, budeme držeti se na sto stop od země, a rozeznáš-li nějakého dravce, učiníš nám radost, vyženeš-li mu kulku do srdce.“

Viktoria spouštěla se poznenáhla a zůstala nicméně v bezpečné výši. V této divoké krajině, velmi obydlené, bylo nutno připraviti se na nenadálá nebezpečí.

Cestující sledovali teď úplně tok řeky Skari; rozkošné břehy řeky té mizely pod listím stromů rozmanitých odstínů; liany a rostliny úponkovité se všech stran proplítaly se a tvořily podivná

skupení barev. Krokodilové hověli si v slunci aneb plovali pod vodou s mrštností ještěrky, trouce se, tiskli se k četným zeleným ostrovům; které přerušovaly proud řeky.

Takým spůsobem, u prostřed bohaté a svěží přírody, přešlo území Maffatay. K deváté hodině ranní doktor Fergusson a přátelé jeho stihli konečně k jižnímu břehu jezera Čad.

To bylo tedy to vnitřní moře africké, jež tak dlouho odkazováno v říši bájek, ku kterému dostaly se toliko výpravy Denhamova a Barthova.

Doktor pokusil se o nakreslení jeho nynější podoby, velmi rozdílné od té, kterou mělo r. 1847; v skutku mapu tohoto jezera nelze nakresliti; jest obklíčeno bařinami skoro nepřestupnými, v kterých Barth byl by málem zahynul; s jednoho rohu na druhý bařiny tyto pokryté rákosím rozličného druhu stávají se samy jezerem; často také města položená na březích bývají na polo zatopena, jako stalo se městu Ngornu r. 1856, a teď hrochové a alligatoři prohánějí se na místech, kde stávalo město Bornuské.

Slunce házelo své oslňující paprsky na tu klidnou hladinu a na severu splývaly oba živly v jediném obzoru.

Doktor chtěl zjistiti povahu vody, která dlouho považována byla za slanou; nebylo žádného nebezpečí přiblížiti se k povrchu jezera a loďka letěla nad ním jako pták sotva pět stop vysoko.

Joe ponořil láhev a vytáhl ji s polovice naplněnou; vody té okusili a shledali ji velmi pilou s jakousi příchutí natronu.

Mezi tím co doktor zapisoval výsledek své zkoušky, rozlehla se vedle něho rána. Kennedy nemohl odolati pokušení, aby nestřelil na obrovského hrocha; tento, jenž klidně si oddychoval,

zmizel na hluk rány a zdálo se, že kuželovitá kule lovcova jinak jej pranic nevyrušila.

„Měl jste jej raději nabodnouti," pravil Joe.

„A jak to?"

„Na jednu kotvici. Byla by to udice přiměřena pro takové zvíře."

„Ale," vece Kennedy, „Joe má věru nápad..."

„Který, prosím, neprovedete!" namítl doktor. „Zvíře by nás brzo zatáhlo někam, kde nemáme co dělat."

„Zvláště teď, když jsme zjistili povahu vody Čadské. Jí se také tato ryba, pane Fergussone?"

„Tvá ryba, Joe, jest jednoduše ssavcem z řádu tlustokožnatých; maso jeho jest prý výborné a předmětem značného obchodu mezi kmeny obývajícími břehy jezera."

„To lituji, že rána pana Dickova neměla lepšího účinku."

„Zvíře to jest ranitelné toliko na břiše a mezi stehny; kule Dickova ani je asi nepoškrábla. Ale bude-li se mi zdáti půda příhodnou, zastavíme se na severním konci jezera; tam Kennedy bude míti celý zvěřinec a může nahraditi si to dle libosti."

„Nuže," pravil Joe, „ať pan Dick zahoní si trochu na hrochy! Rád bych ochutnal maso toho obojživelníka. Nebylo by to ani přirozené, dostati se až do středu Afriky a živiti se tam slukami a koroptvemi jako v Anglii!"

Kapitola třicátá druhá.

Hlavní město Bornuské. — Ostrovy Biddiomahské. — Supové. — Obavy doktorovy. — Jeho opatření. — Útok ve vzduchu. — Protržená obálka. — Pád. — Nejvyšší oddanost. — Severní břeh jezera.

Přibyvši nad jezero Čadské, *Viktoria* octla se v proudu, který klonil se více na západ; několik oblaků zmírňovalo tu vedro denní; bylo ostatně cítit slabý větřík nad touto širou spoustou vody; ale k jedné hodině ballón přeříznuv šikmo tuto část jezera, letěl opět nad pevnou zemí asi sedm neb osm mil daleko.

Doktor, z počátku trochu mrzutý nad tímto směrem, přestal litovati toho, jakmile spatřil město Kuka, slavnou hlavu území Bornu; mohl zahlídnouti je na chvíli, obehnané zděmi z bílé hlíny; několik mešit dosti neohrabaných vyčnívalo těžce nad to množství kostek, které tvoří domy arabské. Na nádvořích domů a na veřejných prostranstvích rostly palmy a stromy kaučukové, vybíhající v klenbu listnatou přes sto stop širokou. Joe prohodil, že tato ohromná stínidla jsou přiměřena k palčivosti paprsků slunečních a vyvozoval z toho věci pro prozřetelnost velmi lichotné.

Kuka skládá se vlastně z dvou rozdílných měst, oddělených „dendalem“, silnicí to širokou na tři sta sáhů, která právě přeplněna byla pěšími a jezdci. S jedné strany rozprostírá se bohaté město se svými vysokými a prostrannými domy; na druhé straně stlačeno město chudé, smutné to nahromadění nízkých kuželovitých chatrčí, kde živoří nuzné obyvatelstvo, neboť Kuka není ani obchodní ani průmyslné město.

Kennedy nalezl u ní nějakou podobnost s Edin-

burkem, kdyby tento rozkládal se v rovině se svými dvěma městy úplně oddělenými.

Ale sotva že cestující mohli přeletěti zrakem město; neboť s nestálostí, která bývá zvláštností větrů v těchto končinách, opačný proud náhle je popadl a zanesl čtyřicet mil daleko na jezero Čad.

Byla to teď nová podívaná; mohli spočítati četné ostrovy jezera, obydlené Biddiomahy, krvelačnými, velmi hroznými loupežníky, jejichž sousedství jest zrovna tak předmětem bázně jako Tuaregů Sahary. Divoši tito chystali se k zmužilému uvítání *Viktorie* metáním šípů a kamení; ale tato brzy přeletěla ostrovy, nad kterými zdála se poletovati jako obrovský brouk.

V tom Joe pohlédl na obzor a obrátiv se ku Kennedymu, pravil:

„Na mou věru, pane Dicku, když tak pořád myslíte jen na honbu, hle! tu jest něco pro vás!“

„Co pak, Joe?“

„A tenkráte milostpán nebude opírati se vaší střelbě.

„Co ale máš?“

„Vidíte tamhle vzadu to hejno velkých ptáků, kteří letí k nám?“

„Ptáci!“ zvolal doktor, sáhaje po svém dalekohledu.

„Vidím je,“ odpovídal Kennedy; „jest jich nejméně dvanáct.“

„Čtyřicet, chcete snad říci,“ pravil Joe.

„Kéž by jen byli druhu dosti škodlivého, aby měkký Samuel nečinil mi žádné námitky!“

„Neříkal bych nic,“ odpověděl Fergusson, „ale byl bych radší, aby ti ptáci byli daleko od nás!“

„Bojíte se těch ptáků?“ tázal se Joe.

„Jsou to supové bradatí, Joe, a to největšího druhu; padnou-li na nás . . .“

„Nuže, budeme se brániti, Samueli! Mám celou zbrojnici na jich uvítání. Nemyslím, že ti ptáci jsou tak hrozní.“

„Kdož ví?“ podotknul doktor.

Za deset minut hejno přiblížilo se na dostřel; čtyřicet ptáků těch naplňovalo vzduch svým chraptivým křikem; letěli na *Viktorii*, více podrážděni než poplašeni jejím zjevem.

„Jak křičí!“ pravil Joe. „Jaký to hluk! Nelíbí se jim to asi, že někdo odvážil se do jich říše a opovážil se lítat jako oni.“

„Opravdu,“ vece lovec, „vypadají dosti strašně a byli by ještě hroznější, kdyby měli karabinu od Purdeye Moorea!“

„Nemají té zapotřebí!“ odpověděl Fergusson, který stal se velmi vážným.

Supové lítali u velikých kruzích a kruhy ty úžily se pomalu kolem *Viktorie;* míhali se po nebi s příšernou rychlostí, letíce někdy s rychlostí vystřelené kule a uhýbajíce se od svého směru v náhlém a smělém úhlu.

Doktor, nepokojný, odhodlal se vystoupiti výše, aby ušel tomu nebezpečnému sousedství; rozředil vodík v ballóně, který jal se stoupati.

Ale supové stoupali s ním, nechtějíce spustiti se ho.

„Zdá se, že mají na nás zlost,“ pravil lovec nabíjeje svou karabinu.

V skutku, ptáci blížili se a nejeden z nich, přiblíživ se až skoro na padesát stop, zdál se vzdorovati zbraním Kennedyho.

„Mám ukrutnou chuť střeliti do nich,“ pravil tento.

„Ne, Dicku, nedělej to! Nedrážděme je bez příčiny! Bylo by to vyzývání jich k útoku na nás.“

„Ale byl bych s nimi snadno hotov.“

„Mýlíš se, Dicku.“

„Máme kuli pro každého z nich.“

„A což když vyletí k hořejší části ballónu, jak trefíš je tam? Pomysli si, že nalézáš se před stádem lvů na zemi aneb žraloků u prostřed okeanu. Pro větroplavce jest toto postavení stejně nebezpečné.“

„Mluvíš do opravdy, Samueli?“

„Velmi opravdově, Dicku.“

„Počkejme tedy.“

„Počkej. Buď připraven pro případ útoku, ale nestřílej bez mého rozkazu.“

Ptáci shlukli se v nevelké vzdálenosti; bylo lze úplně rozeznati jich holé krky nadmuté následkem silného křiku, jich chřipkovité hřebínky, obroubené fialovými bradavičkami, které hněvivě vstávaly. Byli velmi velkého vzrůstu; tělo jich mělo přes tři stopy délky a spodní část bílých křídel jich leskla se na slunci; vypadali jako okřídlení žralokové, s nimiž měli strašnou podobnost.

„Pronásledují nás,“ pravil doktor, vida stoupati je zároveň, „a nespomůže nám nic naše stoupání, vyletěli by třeba výše ještě než my!“

„Co tedy počíti?“ tázal se Kennedy.

Doktor neodpovídal.

„Poslyš, Samueli,“ pokračoval lovec; „těchto ptáků jest čtyřicet; máme sedmnácte ran, použijeme-li všech ručnic. Není možno, postříleti aneb rozplašiti je? Beru jich několik na sebe.“

„Nepochybuji o tvé dovednosti, Dicku; pokládám milerád za nebožtíky všecky, kdo by odvážili se před tvou karabinu; ale opětuji to, jakmile vrhnou se na hořejší část ballónu, nebudeš je moci více ani viděti; protrhnou obálku, která nás drží, a my jsme ve výši tří tisíc stop!“

V tom jeden z nejdivějších ptáků hnal se přímo po *Viktorii*, s otevřeným zobákem a nataženými drápy, již již kousaje, již již trhaje.

„Pal! pal!“ zvolal doktor.

Sotva to dořekl, pták zastřelen spadl přemetaje se dolů.

Kennedy popadl jednu dvojku. Joe druhou. Poděšení výstřelem, supové vzdálili se na okamžik; ale hned zase vrátili se s náramnou zuřivostí. Kennedy na první ránu prostřelil nejbližšímu krk. Joe přerazil druhému křídlo.

„Přes jedenáct,“ pravil.

Ale ptáci změnili teď taktiku a všickni najednou vyletěli nad *Viktorii*. Kennedy pohlédl na Fergussona.

Přes svou odhodlanost a lhostejnost tento zbledl. Nastala chvíle děsného ticha. Pak bylo slyšeti šustění a praskání, jako když trhá někdo hedbáví, a loďka mizela pod nohama tří cestujících.

„Jsme ztraceni,“ zvolal Fergusson, pohlednuv na tlakoměr, který stoupal rychle.

Po té dodal: „Ven s přítěží, ven!“

Za několik vteřin zmizely všecky křemeny.

„Padáme stále! . . . Vyprázněte skříně na vodu! . . . Joe, slyšíš? . . . Spadneme do jezera!“

Joe poslechl. Doktor vykoukl z loďky. Jezero zdálo se přicházeti k němu jako příliv; předměty očihledě rostly; loďka nebyla ani dvě stě stop nad hladinou Čadu.

„Potravu! potravu!“ zvolal doktor.

A skříně s potravou shozena dolů.

Pád stával se méně rychlým, ale nešťastníci padali stále.

„Vyhoďte ještě něco!“ zvolal naposledy doktor.

„Už tu nic není,“ pravil Kennedy.

„Jest!“ odpověděl krátce Joe, znamenaje se rychle křížem. A zmizel přes okraj loďky.

„Joe! Joe!“ zvolal doktor ustrnulý.

Ale Joe nemohl více slyšeti jej. *Viktoria* zbavena tíže opět stoupala, vznesla se až na tisíc stop vysoko a vítr zaléhaje do splaskléobálky nesl ji k severnímu břehu jezera.

„Ztracen!“ pravil lovec zoufale.

„Ztracen, aby nás zachránil!“ doložil Fergusson.

A ti neohrožení lidé cítili dvě velké slzy řinoucí se jim z očí. Naklonili se, hledíce rozeznati nějakou stopu nešťastného Joea, ale byli již daleko.

„Co teď počíti?“ tázal se Kennedy.

„Sestoupiti k zemi, jakmile to bude možné, Dicku, a pak čekati.“

Urazivši ještě šedesáte mil, *Viktoria* spustila se na opuštěný břeh na severu jezera. Kotvice zachytily se o nízký strom a lovec je dobře připevnil.

Nadešla noc, ale ani Fergusson ani Kennedy nemohl ani oka zamhouřiti.

Kapitola třicátá třetí.

Domněnky. — Obnovení rovnováhy *Viktorie*. — Nové výpočty doktora Fergussona. — Honba Kennedyho. — Úplné prozkoumání jezera Čadského. — Tangalia. — Návrat. — Lari.

Na zejtří 13. května cestující prohledali nejprvé část břehu, na které se nalezali. Byl to jakýsi ostrov pevné půdy uprostřed nesmírných močálů. Kolem tohoto kousku tvrdé země zdvihalo se rákosí velké jako stromy evropské, které táhlo se do nedohledna.

Nepřekročitelné ty bařiny činily postavení *Viktorie* bezpečným; bylo třeba jen bdíti stranou k jezeru; rozsáhlá spousta vodní rozšiřovala se zvláště na východ a nic nebylo viděti na obzoru ani pevninu ani ostrovy.

Oba přátelé nebyli ještě troufali si promluviti o svém nešťastném soudruhu, Kennedy první sdělil své domněnky doktorovi.

„Joe není snad ztracen," pravil. „Jest to obratný chlapík, plavec, jakých jest málo. Přeplaval by snadno Frith of Forth v Edinburku. Uvidíme jej zas, kdy a jak, ovšem nevím; my se své strany neobmeškejme nic, abychom mu dali příležitost nalézti nás."

„Dejž to bůh, Dicku," odpověděl doktor pohnutým hlasem. „Učiníme všecko možné, abychom nalezli svého přítele! Nejprvé se náležitě ohlédněme. Ale především zbavme *Viktorii* té svrchní obálky, která není více k ničemu; sprostíme se tak značné tíže, šesti set padesáti liber, což stojí za to."

Doktor a Kennedy dali se do práce; dělalo jim to velké obtíže; museli trhati kousek po kousku tu dykytu velmi pevnou a rozřezávati ji na malé proužky, aby dostali ji od provazů sítě. Díra protržená zobáky divých ptáků byla několik stop veliká.

Práce ta trvala nejméně čtyry hodiny; konečně ale ballón vnitřní, úplně vyloupnutý, nezdál se býti nijak poškozeným. *Viktoria* zmenšila se o pětinu. Rozdíl ten byl dosti patrný, aby překvapil Kennedyho.

„Stačí to?" tázal se doktora.

„Neboj se ničeho v ohledu tom, Dicku; zjednám zase rovnováhu a vrátí-li se náš Joe, budeme moci zcela dobře s ním pokračovati ve své obyčejné cestě."

„Když jsme padali, Samueli, pamatuji-li se dobře, nebyli jsme příliš vzdáleni od ostrova.“

„Pamatuji se na to opravdu; ale tento ostrov, jako všecky ostatní v jezeře Čadském, jest zajisté obydlen loupežným a vražedným kmenem nějakým; tito divoši byli zajisté svědky našeho neštěstí a padne-li Joe jim do rukou, co stane se s ním, nezachrání-li jej aspoň pověra?“

„On dovede si pomoci, opětuji ti to; mám důvěru v jeho obratnost a ostrovtipnost.“

„Doufám tak. Teď Dicku, jdi na hon v okolí, nevzdaluj se ale příliš; musíme nutně obnoviti svou zásobu potravin, jichž největší část jsme obětovali.“

„Dobře, Samueli; vrátím se brzo.“

Kennedy vzal dvojku a dal se vysokou trávou do lesíka dosti blízkého; časté rány oznamovaly brzo doktorovi, že honba jeho jest výdatná.

Mezi tím časem doktor byl zaměstnán sestavováním věcí zbylých v loďce a přiváděním druhého ballónu do rovnováhy; zbývalo asi třicet liber pemmikanu, něco čaje a kávy, asi půl druhého gallonu kořalky, skříň na vodu úplně prázná; všecko sušené maso bylo to tam.

Doktor věděl, že následkem ztráty vodíku z prvního ballónu stoupací síla jeho klesla asi o devět set liber; musel tedy počítati na základě tohoto rozdílu, aby zjednal opět rovnováhu. Nová *Viktoria* měla sedmašedesát tisíc krychlových stop v objemu a obsahovala třiatřicet tisíc čtyři sta osmdesát krychlových stop plynu; stroj na rozřeďování plynu objevil se v dobrém stavu; ani batterie ani hadice nebyla porouchána.

Stoupací síla nového ballónu byla tedy asi tři tisíce liber; spočítav tíži stroje, cestujících, zásoby vody, loďky a příslušenství, připočítav

padesát gallonů vody a sto liber čerstvého masa, doktor vypočítal úhrn na dva tisíce osm set třicet liber. Mohl tudy vzíti sto sedmdesát liber přítěže pro nepředvídané případy a ballón nalezal se pak v úplné rovnováze s okolním vzduchem.

Učinil opatření dle toho a nahradil váhu Joeovu rozmnožením přítěže. Vynaložil celý den na tyto rozličné přípravy, které skončil při návratu Kennedyovu. Lovec měl dobrý hon; přinesl pravou spoustu hus, divokých kachen, sluk, čírek a čejek. Jal se připravovati tuto zvěřinu a uditi ji. Každý kus napíchnutý na tenký prut, zavěšen nad ohněm zeleného chvojí. Když příprava zdála se býti dostatečnou Kennedymu, který ostatně tomu rozuměl, uloženo všecko do loďky.

Druhý den chtěl lovec doplniti své zásoby.

Večer překvapil cestující při těchto pracích. Večeře jejich záležela z pemmikanu, sucharů a čaje. Umdlení dodavši jim chuti k jídlu, dalo jim i spáti. Každý za hlídky své naslouchal do tmy, domnívaje se někdy, že zaslechne hlas Joeův; ale žel! hlas ten byl tak daleko, jejž by rádi byli slyšeli!

Při prvním úsvitu doktor vzbudil Kennedyho.

„Přemýšlel jsem dlouho," pravil, „co máme činiti, abychom našli svého soudruha."

„Ať jest záměr tvůj jakýkoliv, líbí se mi; mluv."

„Především jest důležito, aby Joe dostal od nás zprávu."

„Ovšem! Kdyby ten hodný hoch domýšlel se tak, že jsme jej opustili!"

„On! Zná nás příliš dobře! Nikdy mu nenapadne něco podobného; musí ale dověděti se, kde jsme."

„Ale jak to vyvésti?

„Zasedneme do loďky a vystoupíme.“

„Jestli že nás ale vítr zanese?“

„Neudělá to na štěstí. Viz, Dicku; vítr nás ponese opět na jezero, což včera by bylo bývalo mrzutým, dnes ale jest příznivým. Naše snaha obmezí se tedy na to, abychem udrželi se nad hladinou vodní po celý den. Joe musí nás uviděti tam, kam oči jeho budou stále se obraceti. Snad dokonce podaří se mu zpraviti nás o místě svého útulku.“

„Jestli sám a svoboden, učiní to zajisté.“

„A jestli zajat,“ pokračoval doktor, „uvidí nás a pochopí účel našeho hledání, poněvadž zdejší obyvatelé nezavírají své vězně.“

„Ale,“ vece Kennedy, — „neboť třeba mysliti na všecky případy — kdybychom přece nenalezli žádnou stopu, kdyby byl nezanechal žádnou známku, kudy se ubíral, co počneme?“

„Pokusíme se, abychom dostali se zas na severní část jezera, činíce se co možná nejvíce viditelnými; zde počkáme, prohledáme břehy, proslídíme toto pobřeží, kam Joe pokusí se najisto dostati se, a neopustíme své místo, pokud neučiníme vše, abychom jej vyhledali.“

„Pojďme tedy,“ pravil lovec.

Doktor určil přísně položení toho kousku pevné půdy, který opouštěl; počítal dle své mapy a svého kompasu, že nalezá se na severu jezera Čadského mezi městem Lari a vesnicí Ingemini, jež obě byl navštívil major Denham. Mezi tím Kennedy doplnil své zásoby čerstvého masa. Ačkoliv okolní bařiny měly na sobě stopy nosorožců, ochechulí a hrochů, neudálo se mu přijíti na žádné z těchto obrovských zvířat.

V sedm hodin ráno odvázána kotvice od stromu, nikoli bez velkých obtíží, kterým ubohý

Joe dovedl se ku podivu vyhnouti. Plyn roztáhl se a nová *Viktoria* vystoupila na dvě stě stop do povětří. Váhala z počátku točíc se; konečně ale chycena dosti silným větrem pustila se nad jezero a brzy letěla s rychlostí dvaceti mil za hodinu.

Doktor držel se stále ve výši mezi dvěma a pěti sty stop. Kennedy často střílel ze své karabiny. Nad ostrovy cestující přibližovali se až neopatrně, prosličdili zrakem lesíky, křoví, houštiny, všecka místa, kde nějaký stín, nějaký výběžek skály mohl poskytnouti útulek jich soudruhovi. Spustili se k dlouhým člunům, které plouly po jezeře. Rybáři spatřivši je, vrhali se do vody a plavali zpět k svému ostrovu s nejpatrnějšími známkami opravdového strachu.

„Nevidíme nic," pravil Kennedy po dvouhodinném hledání.

„Počkejme, Dicku, a nepozbývejme mysle, nemůžeme býti daleko od místa našeho neštěstí."

V jedenáct hodin *Viktoria* byla urazila devadesát mil; přišla do nového proudu, který v pravém skoro úhlu hnal ji na východ skoro šedesát mil daleko. Nesla se přes ostrov velmi rozsáhlý a obydlený, jejž doktor měl za Ferram, kde nalezá se hlavní město Biddiomahů. Myslil, že Joe musí vyskočiti z každého křoví, utíkaje, volaje naň. Kdyby byl na svobodě, vzali by jej bez obtíží s sebou; kdyby byl vězněm, opětovali by, co učinili při missionáři, a dostali by brzo svého přítele k sobě; ale nic neobjevovalo se, nic nehýbalo se! Bylo to k zoufání.

Viktoria octla se o půl třetí nad Tangaliou, osadou to ležící na východním břehu Čadu, nejzazší to místo, kam dostal se Denham v době svého výskumu.

Doktor stal se starostlivým následkem stálého směru větru. Cítil se nešena zpět k východu, hnána zase do středu Afriky, do nekonečných pouští.

„Musíme stůj co stůj zastaviti," pravil, „ano i přistáti; zvláště k vůli Joeovi musíme vrátiti se na jezero; ale dříve hleďme najíti opačný proud."

Více než hodinu hledal v rozličných vrstvách. *Viktoria* stále odbočovala na pevnou zemi; ale na štěstí ve výši tisíci stop velmi prudký vítr strhl ji na zpět k severo-západu.

Nebylo možná, aby Joe byl zadržen býval na některém ostrově jezera; byl by zajisté nalezl prostředek oznámiti svou přítomnost; snad zavlekli jej na zemi. Tak rozumoval doktor, když spatřil opět severní břeh Čadu.

Že by Joe byl se utopil, nebylo lze připustiti. Hrozná ovšem myšlenka projela hlavou Fergussonovi i Kennedymu: kaïmanů jest hojně v těchto vodách.

Ale ani jeden ani druhý neměl odvahu vysloviti tuto možnost. Zatím vtírala se tak mocně jich myšlení, že doktor pravil beze všeko úvodu:

„Krokodilové zdržují se jen na břehu ostrovů neb jezera; Joe byl asi dosti obratným, že se jim vyhnul; ostatně nejsou příliš nebezpečnými a Afrikáni koupají se beze strachu před jich útokem, aniž by se jim co stalo."

Kennedy neodpovídal; mlčel raději, než by byl probíral tuto strašnou možnost.

Doktor ohlašoval město Lari k páté hodině večer. Obyvatelé byli zaměstnáni sklízením bavlny před chatrčemi z pleteného rákosí uprostřed ohrad čistých a pečlivě udržovaných. Toto skupení asi padesáti domů zaujímalo malou nížinu v táhlém

údolí mezi nízkými horami. Prudký vítr nesl je dále, než doktorovi bylo vhod; ale obrátil se po druhé a zanesl je zrovna tam, odkud byli vyjeli, na onen ostrov pevné půdy, kde byli strávili předešlou noc. Kotvice nenalezši větve stromu, zachytila se do kupy rákosí smíšeného s hustým blátem bařiny a tudíž velmi pevného.

Doktor s velkým namáháním zadržel ballón; konečně ale vítr v noci ulehl a oba přátelé bděli společně, skoro beze vší naděje.

Kapitola třicátá čtvrtá.

Vichřice. — Nucený odchod. — Ztráta kotvice. — Smutné úvahy. — Rozhodnutí. — Smršť. — Pohlcená karavana. — Protivný a příznivý vítr. — Návrat na jih. — Kennedy na stráži.

Ve tři hodiny ráno vítr burácel a vál s takovou prudkostí, že *Viktoria* nemohla bez nebezpečí zůstati blízko země; rákosí tlouklo do její obálky, hrozíc protrhnouti ji.

„Musíme pryč, Dicku," pravil doktor, „nemůžeme zůstati v tomto položení."

„Ale Joe, Samueli?"

„Neopustím ho! Jistě ne! A kdyby vichřice zanesla mě sto mil na sever, vrátím se! Zde ale dáváme v šanc bezpečnost všech."

„Odcestovati bez něho!" zvolal Skot s přízvukem hluboké bolesti.

„Myslíš tedy," pravil Fergusson, „že nekrvácí mně srdce jako tobě? Což nepodrobuji se toliko nezbytné nutnosti?"

„Jsem k tvým službám," odpověděl lovec. „Na cestu!"

Ale odchod působil značné obtíže. Kotvice hluboko zapuštěná vzdorovala všemu úsilí a bal-

lón, tažený v směru opačném, ještě rozmnožoval odpor její. Kennedy nemohl vyprostiti ji; ostatně v postavení jeho stávalo se počínání to nebezpečným, neboť *Viktoria* mohla snadno uletěti, než by dostal se do loďky.

Doktor nechtěje vydati se podobné nehodě, kázal Skotovi, aby vstoupil do loďky, a odhodlal se přetíti provaz u kotvice. *Viktoria* vyskočila na tři sta stop do výše a dala se hned směrem k severu.

Fergusson musel podati se vichřici této; založil ruce a ponořil se v smutné přemítání.

Za některou chvíli hlubokého mlčení obrátil se ku Kennedymu neméně mlčelivému.

„Snad jsme se rouhali bohu," pravil. „Lidé neměli pokoušeti se o podobnou cestu!"

A bolestný povzdech vyrval se mu z prsou.

„Před několika dny ještě," pravil lovec, „radovali jsme se, že jsme unikli tolikerému nebezpečí! Tiskli jsme sobě ruce všickni tři!"

„Ubohý Joe! Hodné a výborné to srdce! Upřímný a přímý! Dav se na chvíli oslepiti svými poklady, obětoval rád své bohatství. A teď jest daleko od nás! Vítr nás unáší s neodolatelnou prudkostí!"

„Vidíš, Samueli, kdyby třeba byl nalezl útulek u kmenů pojezerních, nemohl by dokázati, co dokázali cestující, kteří navštívili je před námi, jako Denham, jako Barth? Ti vrátili se do své vlasti."

„Eh! můj ubohý Dicku, Joe nezná ani slova jich jazyku! Jest sám a beze všech prostředků! Cestovatelé, o kterých mluvíš, postupovali jen, poslavše napřed náčelníkům četné dary, s četným průvodem, ozbrojeni a připraveni na tyto výpravy. A ještě nemohli ujíti útrapám a mukám druhu nejhoršího! Co má počíti si náš ubohý soudruh?

Jest to hrozné pomyšlení a největší bolest, jakou jsem kdy pocítil!“

„Ale vrátíme se, Samueli?“

„Vrátíme se, Dicku, kdybychom měli pustiti *Viktorii*, kdybychom měli pěšky jíti k jezeru Čadskému a obrátiti se na sultána bornuského! Arabové nemohli zachovati první Evropany ve zlé paměti.“

„Půjdu s tebou, Samueli,“ odpověděl lovec odhodlaně, „můžeš se na mne spolehnouti! Raději upustíme od své cesty! Joe obětoval se za nás, my teď obětujeme se pro něho!“

Toto rozhodnutí dodalo oběma mužům zase trochu zmužilosti. Cítili se silnými stejnou myšlénkou. Fergusson dělal vše možné, aby dostal se do proudu opačného, který by jej přiblížil k jezeru Čadskému; bylo to ale tenkráte nemožným a ani sestoupení nedalo se provésti na holém území a při tak prudkém vichru.

Viktoria přeletěla tak zemi Tibbusů; překročila Belad el Džerid, poušť to trnitou, tvořící okraj Sudanu, a vnikla do pouště pískové, rozbrázděné dlouhými stopami karavan; poslední čára rostlinstva brzo splynula s oblohou na jižním obzoru, nedaleko hlavní oasy v této části Afriky, jejichž padesáte studní zastíněno jest překrásnými stromy; nebylo ale lze zastaviti se. Ležení arabské, stany z pruhovaných látek, několik velbloudů, natahujících na písku své hadí hlavy, oživovalo tuto samotu; ale *Viktoria* přeletěla jako padající hvězda a proběhla tak vzdálenost šedesáti mil ve třech hodinách, aniž by Fergusson byl dovedl říditi její směr.

„Nemůžeme zastaviti se,“ pravil, „nemůžeme sestoupiti! Ani stromu, ani výběžku půdy! Což dostaneme se do Sahary? Nebe jest rozhodně proti nám!“

Mluvil takto se vztekem zoufalce, když viděl na severu zdvíhající se písek pouště uprostřed hustého prachu a točící se působením protivných sobě větrů.

Uprostřed víru karavana unavená, vysílená, pokácená, celá mizela pod lavinou písku; velbloudi v směsici té vyráželi tupé a žalostné výkřiky; křik, vytí zaznívalo z té dusné mlhy. Někdy pestrý šat vynikl svými barvami z té směsice a nad tím celým výjevem záhuby vládla skučící bouře.

Brzy nahromadil se písek v pevné skupiny a tam, kde nedávno rozkládala se jediná pláň, zdvihal se pahorek ještě pohyblivý, ohromný to hrob pohlcené karavany.

Doktor a Kennedy zblednuvše, dívali se na to hrozné divadlo; nemohli více říditi svůj ballón, který točil se uprostřed protivných větrů a nebyl více poslušen rozličného rozřeďování plynu. Stržen v tento vír vzduchu, točil se s rychlostí závratnou; loďka klátila sebou u velkých oblouciích; stroje zavěšené pod stanem vrážely do sebe, div že se nerozbily, roury hadice ohýbaly se, div nepraskly, skříně na vodu padaly se hřmotem brzy sem brzy tam; stojíce na dvě stopy od sebe, cestující neslyšeli se a držíce se křečovitě jednou rukou provazů, hleděli odolati zuření vichru.

Kennedy prostovlasý zíral mlčky před sebe. Doktor nabyl opět své zmužilosti uprostřed nebezpečí a na tváři jeho nebylo pranic znáti z mocného pohnutí jeho, ani když *Viktoria* po posledním zatočení náhle zastavila se v nenadálém tichu; vítr severní podržel vrch a hnal ji v opačném směru po ranní cestě s rychlostí neméně velkou.

„Kam spějeme?“ tázal se Kennedy.

„Nechme jednati prozřetelnost, milý Dicku; neměl jsem pochybovati o ní; ona ví lépe než my,

co jest prospěšné: hle! teď vracíme se k místům, která jsme nedoufali více spatřiti.“

Půda tak rovná, tak plochá na cestě tam, teď zmítala se jako vlny po bouři; řada malých pahorků, právě povstalých, vroubila poušť; vítr vál prudce a *Viktoria* letěla širým prostorem.

Směr cestujících lišil se poněkud od toho, jímž nešeni byli ráno; proto také k deváté hodině místo aby byli zase u břehů Čadu, viděli ještě před sebou rozkládati se poušť.

Kennedy upozornil na to.

„Nic neškodí,“ odpověděl doktor; „hlavní věcí jest, abychom vrátili se na jih; přijdeme na města Bornu, Vuddie neb Kuku a neváhal bych zastaviti se tam.“

„Jsi-li ty spokojen, jsem já také,“ vece lovec; „ale nedej bůh, abychom museli jíti tak pouští, jako ti nešťastní Arabové! Co jsme viděli, bylo hrozné.“

„A opětuje se často, Dicku. Cesta pouští jest nebezpečnější než po moři; poušť má všeliká nebezpečí moře, i pohlcení, a k tomu unavení a nesnesitelný nedostatek.“

„Zdá se mi,“ pravil Kennedy, „že vítr se utišuje, prach písku jest méně hustý, zmítání jeho ochabuje, obzor se vyjasňuje.“

„Tím lépe, musíme bedlivě pozorovati jej dalekohledem, aby nic neušlo našemu zraku.“

„Beru to na sebe, Samueli, a jak objeví se první strom, oznámím ti to hned.“

A Kennedy s dalekohledem v ruce postavil se na předek loďky.

Kapitola třicátá pátá.

Osudy Joeovy. — Ostrov Biddiomahský. — Zbožňování. — Ostrov pohlcený. — Břehy jezera. — Hadí strom. — Cesta pěšky. — Utrpení. — Muškyty a mravenci. — Hlad. — Objevení se *Viktorie*. — Zmizení *Viktorie*. — Zoufalost. — Bařiny. — Poslední výkřik.

Co dělo se s Joem mezi tím, co hledal jej pán jeho?

Když byl skočil do jezera, prvním pohybem jeho na povrchu bylo pohlédnouti vzhůru; viděl *Viktorii* již velmi vysoko nad jezerem, rychle stoupající, poznenáhla zmenšovati se a zachycenou brzy rychlým větrem zmizeti na severu. Jeho pán, jeho přátelé byli zachráněni.

„Štěstí," myslil si, „že jsem měl ten nápad skočiti do jezera; panu Kennedymu by to bylo napadlo a on by jistě nebyl váhal, učiniti totéž co já, neboť jest to věc přirozená, že jeden člověk obětuje se, aby zachránil dva jiné. To jest pravda, jako že jedna a jedna jsou dvě."

Upokojen v ohledu tomto, Joe jal se mysliti na sebe; byl uprostřed nesmírného jezera, obklopeného neznámým obyvatelstvem a zajisté divým. Nová to příčina, aby hleděl si pomoci, počítaje pouze na sebe samého; neděsil se toho ostatně.

Před útokem dravých ptáků, kteří po jeho náhledu zachovali se jako praví supové, byl spozoroval ostrov na obzoru; rozhodl se tedy, že pustí se k němu a jal se osvědčovati všeliké své vědomosti v umění plaveckém, sprostiv se části oděvu nejvíce mu vadící; plavání pět neb šest mil daleko nečinilo mu starosti, proto pokud byl v širém jezeře, myslil jen na to, aby statně a přímo plaval.

Za půl druhé hodiny vzdálenost jeho od ostrova velmi se byla umenšila.

Ale čím více se blížil k zemi, tím více zmocňovala se ducha jeho myšlénka z počátku těkavá, teď neustupná. Věděl, že břehy jezera jsou vroubeny ohromnými alligatory, a znal hltavost těchto zvířat.

Jakkoli všecko na světě vždy shledával zcela přirozeným, hodný chlapík ten přece mocně byl dojat; bál se, aby bílé maso nepřišlo zvláště k chuti krokodilům, a postupoval ku předu jen s největší opatrností, pečlivě se obzíraje. Byl již jen asi na sto uzlů od břehu zastíněného zelenými stromy, když zavanul až k němu dech vzduchu, nasycený ostrým zápachem pižmovým.

„Výborně!“ pravil k sobě. „Hle! čeho jsem se obával; kaiman není daleko!“

A potopil se rychle, nikoliv ale tak, aby byl vyhnul se dotknutí velkého těla, jehož kostrbatá kůže při tom jej odřela; myslil, že jest ztracen, a jal se plovati se zoufalou rychlostí; vynořil se pak opět z vody, oddechl si a zmizel na novo. Byla to čtvrthodinka nevýslovné úzkosti, kterou veškerá filosofie jeho nedovedla přemoci; myslil, že slyší za sebou mlaskání ohromné tlamy, chystající se spolknouti jej. Ploval tedy s duší na jazyku, co možná tiše, když ucítil se chycena za rameno, pak kolem těla.

Ubohý Joe! Poslední myšlénka jeho náležela pánovi, pak jal se zápasiti zoufale, cítě se tažena nikoli ke dnu jezera, jak krokodilové činívají, aby shltali svou kořist, nýbrž ku hladině.

Sotva že oddechl si a otevřel oči, spatřil sebe mezi dvěma mouřeníny černými jak eben; Afrikané ti drželi jej pevně a vyráželi podivné skřeky.

„Aj!“ vyklouzlo Joeovi. „Černoši místo kaimanů! Na mou věru, jest mi to milejší! Ale jak ti lajdáci troufají si koupati se v těchto vodách?“

Joe nevěděl, že obyvatelé ostrovů Čadských jako mnozí černochové odvažují se bez úrazu do vod naplněných alligatory, aniž by dbali jich přítomnosti; obojživelníci jezera toho mají zvláště pověst dosti zaslouženou nevinných ještěrek.

Ale Joe ušel snad jen jednomu nebezpečí, aby upadl v jiné. Ponechával rozhodnutí toho budoucnosti a poněvadž nemohl jinak, nechal vésti se až na břeh, nejevě žádný strach.

„Patrně,“ myslil si, „lidé ti viděli *Viktorii* letěti po hladině jezera jako vzdušné strašidlo nějaké; byli z dálky svědky mého pádu a musí míti ohled na člověka spadlého z nebes. Nechme je dělati!“

Joe došel sem právě v úvahách svých, když vystoupil na zemi uprostřed řvoucího davu všelikého pohlaví, všelikého stáří, nikoliv ale všech barev. Nalezal se mezi kmenem Biddiomahským, barvy překrásně černé. Nemusel ani styděti se za lehký oděv svůj; byl „neoblečen“ dle poslední módy země.

Než ale měl čas ohlédnouti se, kde jest, nemohl klamati se, že jest předmětem zbožňování. To upokojilo jej, ač vzpomněl si na příběh v Kazeh.

„Tuším, že stanu se zas bohem, synem nějaké Luny! Nuže, jedno řemeslo jako druhé, nemůže-li si člověk volit! Hlavní věcí jest, abych získal času. Poletí-li tady *Viktorie* zpátky, použiju nového postavení svého, abych poskytl svým ctitelům podívanou na zázračné na nebe vstoupení.“

Co Joe takto rozvažoval, dav tlačil se kolem něho vždy blíže; padali k zemi, řvali, ohmatávali jej stávali se důvěrnými; ale aspoň napadlo jim

nabídnouti mu slavnou hostinu, skládající se z kyselého mléka s tlučenou rejží v medu; poctivý jonák vpravuje se co možná do všeho, jedl tenkráte, jako nikdy posud v životě svém, a dal svému lidu znamenitý příklad, jak bohové při slavných příležitostech bývají hltavi.

Když nadešel večer, čarodějové ostrova vzali jej uctivě za ruku a odvedli do jakéhosi domu obklopeného talismany; než tam vstoupil, Joe mrštil pohledem dosti znepokojeným na hromady kostí kolem svatyně té; měl ostatně dosti času přemýšleti o svém postavení, když zavřeli jej do té boudy.

Celý večer a dlouho do noci slyšel zpěvy slavnostní, hluk jakéhosi bubnu a řinčení železa dosti příjemné pro uši afrikánské; řvaní sborů provázelo nekonečné tance, které točily se ve svém svíjení a pitvoření kolem posvátné boudy.

Joe mohl slyšeti ohlušující ten hluk skrze zdi udělané z bláta a rákosí; snad by za jakékoliv jiné okolnosti byl nalezl velké potěšení v podivných těch obřadech; ale mysl jeho byla sužována myšlénkou velmi nemilou. Ač bral věci z nejlepší stránky jich, shledával přece, že jest to pitomé, ano smutné, býti ztracenu v té divoké krajině, mezi takovým obyvatelstvem. Málo cestujících vrátilo se do vlasti z těch, kdož odvážili se až do těchto končin. Ostatně mohl spolehnouti se na úctu jemu prokazovanou? Měl dobré příčiny, věřiti v marnost vší slávy lidské! Uvažoval, zdali v této zemi zbožná úcta nestupňuje se až k snědění zbožňovaného.

Přes tuto mrzutou výhlídku po několikahodinném přemýšlení unavení nabylo vrchu nad černými myšlénkami a Joe upadl ve spánek dosti tvrdý, který byl by zajisté trval až do bílého dne, kdyby nenadálé vlhko nebylo probudilo spáče.

Brzy z toho vlhka stala se voda a ta voda stoupala tak rychle, že Joe byl v ní až po pás.

„Co jest to?“ pravil. „Potopa? Průtrž mračen? Nový spůsob popravy u těch černochů? Na mou věru, nebudu čekati, až mi sáhati bude po krk!“

Řka to, prozrazil zeď silnou ranou a octl se — kde? v plném jezeře! Ostrova tu více nebylo! Za noc byl potopen! Na jeho místě nesmírný Čad!

„Smutná to země pro domácí pány!“ myslil si Joe a jal se co nejúsilovněji znova provozovati své umění plavecké.

Jeden z výjevů dosti častých na jezeře Čadském osvobodil poctivého chlapíka; mnohý ostrov zmizel takto, jenž zdál se býti skalopevným a často pobřežní obyvatelé museli ujmouti se nešťastníků, ušlých těm strašným katastrofám!

Joe neznal tuto zvláštnost, ale nemeškal použíti jí. Spatřil bloudící loďku a rychle hnal se po ní. Byl to kmen jakéhosi stromu hrubě vyhloubený. Dvě vesla byla na štěstí v něm a Joe použiv dosti rychlého proudu, nechal zanésti se do širého jezera.

„Ohlédněme se, kde jsme,“ pravil. „Hvězda polární, která poctivě koná svou službu, ukazovati celému světu cestu na sever, laskavě mi přijde na pomoc.“

Poznal k potěšení svému, že proud nesl jej k severnímu břehu Čadskému, a svěřil se mu. Ke druhé hodině ranní vystoupil na cíp země pokrytý trnitým rákosím, velmi nepohodlným i pro filosofa; ale čněl tu strom jakoby schválně, aby nabídl mu lože ve svých větvích. Joe vylezl naň pro větší bezpečí a očekával zde, aniž by mnoho spal, první úsvit ranní.

Rozednilo se s rychlostí krajinám tropickým zvláštní; Joe pohledl na strom, který mu byl v noci

poskytl útulek; divadlo velmi neočekávané zastavilo v něm žilobití. Větve stromu toho byly v pravém smyslu slova pokryty hady a chameleony; listí zmizelo pod nimi; vypadalo to, jako nový druh stromů, na němž rostou plazi; při prvním úsvitu ranním vše to lezlo a natahovalo se. Joe pocítil mocnou hrůzu smíšenou s ošklivostí a skočil na zem za obecného syčení celé havěti.

„Hle! tomu by jistě nikdo neuvěřil," myslil si. Nevěděl, že poslední listy doktora Vogla vypravovaly o této zvláštnosti břehů Čadských, kde plazové jsou četnější než kdekoliv jinde na světě. Po tom, co právě viděl, rozhodl se Joe, že na příště bude podezřivějším a řídě se dle slunce, pustil se na cestu směrem severo-východním. Vyhýbal se s největší opatrností všem chatrčím, domům, chýším, boudám, jedním slovem všemu, co může sloužiti za bydliště pokolení lidskému.

Kolikráte zraky jeho obracely se vzhůru do povětří! Doufal, že spatří *Viktorii* a ačkoliv hledal ji marně po celodenní cestu dnešní, nezmenšila se proto důvěra jeho v pána; musela to býti velmi rázná povaha, která tak filosoficky vpravila se do takového postavení. Hlad připojil se k unavení, neboť kořínky, dřeň křovin jako na př. „mele" a pod. neposílí člověka; a přece dle počtu svého urazil asi třicet mil na západ. Tělo jeho mělo na dvaceti místech stopy tisícerých trnů, jimiž rákosí jezerní, akacie a mimosy jsou posázeny, a jeho krvácející nohy činily mu chůzi nad míru bolestnou. Ale konečně odolal přece těmto bolestem a když nadešel večer, odhodlal se stráviti noc na břehu jezera.

Zde musel snášeti ukrutné štípání myriad hmyzu; mouchy, muškyty, mravenci půl palce

dlouzí pokrývali tu doslovně zemi. Po dvou hodinách nezbyl Joeovi ani hadříček z té trošky oděvu, který měl na sobě; hmyz sežral všecko! Byla to strašná noc, která neposkytla ani hodinu spánku unavenému cestovateli; po celý ten čas kanci, divocí bůvolové, ažubové, druh to ochechuní dosti nebezpečný, vztekali se v houštinách a pod vodou jezera; vytí dravých zvířat rozléhalo se nocí. Joe ani se nehýbal. Odhodlanost i trpělivost jeho sotva již odolávaly takovému postavení.

Konečně rozednilo se; Joe rychle vstal a každý domyslí se, jakou ošklivost vzbudilo to v něm, když spatřil, jak nečisté zvíře sdílelo s ním jeho lože: ropucha! ale ropucha pět palců široká, zvíře to ohavné, odporné, které hledělo naň svýma velkýma kulatýma očima. Joeovi svíralo se srdce; sebral všecku svou sílu a utíkal rychle do jezera. Koupel ta stišila poněkud pálení kůže, které trýznilo jej, snědl pak několik listů a dal se znova na cestu s tvrdošíjností, neústupností, jež sám nemohl si vysvětliti; nevěděl již co dělá, a nicméně cítil v sobě jakousi moc silnější nad zoufalství.

Avšak strašný hlad trýznil jej; žaludek jeho, méně skromný než on, reptal; musel utáhnouti se silně lianou kolem života; na štěstí mohl žízeň svou uhasiti při každém kroku a vzpomínaje si na útrapy pouště, pokládal to za poměrné štěstí, že není vydán trýzni této neodolatelné potřeby.

„Kde asi jest *Viktoria?*“ myslil si ... „Vítr vane od severu! Měla by vrátit se na jezero! Pan Samuel zajisté zařídil vše zase, aby zjednal rovnováhu; ale včerejší den musel vystačiti pro tyto práce; nebylo by tedy nemožno, aby dnes.... Ale jednejme, jakobych je neměl spatřiti více. Kdybych dostal se do některého velkého města na jezeře, byl bych vlastně v stejném postavení

jako cestovatelé, o kterých můj pán vypravoval. Proč bych si nedovedl pomoci jako oni? Někteří vrátili se; kýho ďábla! . . . Jen zmužile!“

Mluvě takto a vykračuje stále, Joe octl se uprostřed lesa mezi houfem divochů. Zastavil se v čas a nebyl viděn. Černochové byli zaměstnáni otravováním svých šípů mízou pryšce (euforbie), důležité to zaměstnání kmenů krajin těchto, které vykonává se s jakýmsi slavnostním obřadem.

Joe, nehýbaje se ani, zadržuje svůj dech, skryl se v houštině, když tu otvorem mezi listím spatřil *Viktorii*, skutečnou *Viktorii* nesoucí se k jezeru, sotva sto stop nad sebou. Nemožno ozvati se! nemožno ukázati se!

Slza mu vstoupila do oka, nikoli zoufalosti, nýbrž vděčnosti; pán jeho hledá jej! pán jeho neopustil jej! Musel vyčkati odchod černochů; pak teprv mohl opustiti skrýši svou a běžeti k břehu jezera.

Ale *Viktoria* již ztrácela se daleko na obloze. Joe rozhodl se čekati na ni; vrátí se jistě! Vrátila se v skutku, ale více na východ. Joe běžel, kýval, volal . . . Všecko marno! Prudký vítr unášel ballón s neodolatelnou rychlostí!

Po prvé odhodlanost, naděje opustily srdce nešťastného; viděl se ztracena; domníval se, že pán jeho zmizel mu na vždy; netroufal si mysliti, nechtěl rozvažovati.

Jako šílený s krvavýma nohama, s tělem zmučeným, šel po celý den a ještě do noci. Vlékl se, brzy po kolenou, brzy po rukou; viděl přicházeti chvíli, kdy síla mu dojde a kdy musí zahynouti.

Postupuje takto, octl se konečně před bařinou, či spíše před něčím, v čem brzy poznal bařinu, neboť bylo již několik hodin tma; padl nenadále do

mazlavého bláta; přes své namáhání, přes zoufalé bránění se cítil, jak poznenáhla zapadává do té bahnité půdy; za několik minut byl tam až do půl těla.

„Hle to jest už smrt!“ pomyslil si, „a jaká smrt . . .“

Bránil se vztekle; ale namáhání jeho mělo jen ten účinek, že tím více zahrabával se do toho hrobu, jejž nešťastník kopal si sám. Ani kousku dřeva, jehož by se mohl zachytit, ani rákosí, jehož by se mohl zadržet! . . . Porozuměl, že jest po něm veta! . . . Oči jeho zavřely se.

„Můj pane! můj pane! pomozte! . . .“ zvolal.

A tento hlas zoufalý, osamělý, již dušený, ztrácel se ve tmách.

Kapitola třicátá šestá.

Něco na obzoru. — Houf Arabů. — Stíhání. — To on! — Pád koně. — Uškrcený Arab. — Kule Kennedyho. — Únos letmo. — Joe zachráněn.

Od té doby, co Kennedy zaujal své místo strážní v předu loďky, nepřestal pozorovati obzor s největší bedlivostí.

Za nějaký čas obrátil se k doktorovi a pravil:

„Nemýlím-li se, hýbe se tam dole něco, lidé či zvířata; není ještě možno rozeznati to. Na všechen spůsob hemží se to silně, neboť zdvihá se oblak prachu.“

„Není to zase protivný vítr,“ pravil Samuel, „nějaký vír, který nás zažene opět na sever?“

Vstal, aby proskoumal obzor.

„Nemyslím, Samueli,“ odpověděl Kennedy; „jest to stádo gazel neb divokých bůvolů.“

„Snad, Dicku; ale houf ten jest aspoň devět až deset mil od nás a co mne se týká, nemohu nic rozeznati v něm ani se svým dalekohledem.“

„Na všechen spůsob nespustím jej s očí; jest to něco neobyčejného, co mě dráždí; chvílemi vypadá to jako manévr jízdectva! Eh! nemýlím se! Jsou to opravdu jezdci! Pohleď!“

Doktor pozoroval bedlivě houf mu naznačený.

„Myslím, že máš pravdu,“ pravil; „jest to oddělení Arabů neb Tibbu-ů; ujíždějí v stejném směru s námi; my ale máme větší rychlost a dohoníme je snadno. Za půl hodiny budeme moci viděti a posouditi, co třeba činiti.“

Kennedy vzal opět svůj dalekohled a vyhlížel pozorně. Dav jezdců stával se viditelnějším; někteří z nich oddělovali se.

„Patrno,“ pravil Kennedy, „že jest to cvičení neb honba. Jakoby ti lidé něco honili. Rád bych věděl, co to znamená.“

„Buď trpěliv, Dicku. Za krátko dostihneme ano předhoníme je, podrží-li tento směr; letíme s rychlostí dvaceti mil za hodinu a není koně, který by mohl vydržeti takovou jízdu.“

Kennedy pozoroval zas dále a za několik minut pravil:

„Jsou to Arabové ujíždějící s největší rychlostí. Rozeznávám je úplně. Jest jich asi padesáte. Vidím jejich burnusy, do kterých opírá se vítr. Jest to cvičení jízdectva; jejich náčelník jest napřed asi sto kroků přede všemi; ženou se za ním.“

„Ať jsou kdokoliv, Dicku, netřeba se jich báti, jinak bych vystoupil vzhůru.“

„Počkej, počkej ještě, Samueli!

„Toť zvláštní,“ dodal Dick po novém pozorování, „něco nemohu si při tom vysvětliti. Dle

jejich namáhání a dle nepravidelnosti jich šiků zdá se spíše, že ti Arabové něco stíhají.“

„Jsi tím jist, Dicku?“

„Jest to patrno. Nemýlím se! Jest to honba, ale honba na člověka! Ten před nimi není jich náčelníkem, nýbrž uprchlíkem.“

„Uprchlík!“ pravil Samuel s pohnutím.

„Ano!“

„Nepouštějme jej s očí a čekejme.“

Přiblížili se brzy o tři neb čtyry míle k jezdcům, kteří uháněli stále s podivuhodnou rychlostí.

„Samueli! Samueli!“ zvolal Kennedy chvějícím se hlasem.

„Co jest, Dicku?“

„Jest to přelud? Jest to možno?“

„Co chceš říci?“

„Počkej!“

A lovec otřel rychle skla dalekohledu a vyhlížel znova.

„Nuže?“ vece doktor.

„Jest to on, Samueli?“

„On!“ zvolal tento.

„On —“ pravilo všecko! Nebylo třeba jmenovati jej!

„Jest to on na koni! Sotva sto kroků před svými nepřáteli! Prchá!“

„Jest to opravdu Joe!“ pravil doktor bledna.

„Nemůže nás vidět na svém útěku!“

„Uvidí nás,“ odpověděl Fergusson, mírně plamen své dmuchavky.

„Ale jak?“

„V pěti minutách budeme jen padesát stop nad zemí; v patnácti minutách budeme nad ním.“

„Musíme mu dáti znamení výstřelem!“

„Ne! nemůže obrátiti se, má zastoupenou cestu.“

„Co tedy počíti?“

„Čekati.“

„Čekati! A ti Arabové?“

„Dohoníme je! Předhoníme je! Jsme již jen dvě míle za nimi; jen jestli kůň Joeův ještě se drží.“

„Velký bože!“ zvolal Kennedy.

„Co jest?“

Kennedy vykřikl zoufalostí, vida Joea spadnuvšího k zemi. Kůň jeho patrně uhnaný, vysílený, klesl.

„Viděl nás,“ zvolal doktor; „vstávaje, kynul nám!“

„Ale Arabové jej dohoní! Nač čeká? Ah! statečný to chlapík! Hurá!“ volal lovec, který nemohl udržeti se více.

Joe ihned povstal po svém pádu a jakmile první z uhánějících jezdců vrhl se naň, vyskočil jako levhart, vyhnul se mu, vymrštil se vzadu na koně, popadl Araba za hrdlo a svýma silnýma rukama, svými železnými prsty uškrtil jej, shodil do písku a ujížděl v divokém úprku dále.

Ohromný výkřik Arabů rozlehl se povětřím; ale jsouce celí zaměstnáni stíháním Joea, nespozorovali *Viktorii* pět set kroků za sebou a sotva třicet stop nad zemí; oni sami byli sotva dvacet délek koňských za uprchlíkem.

Jeden z nich přiblížil se značně k Joeovi a byl by jej probodl svým kopím, když tu Kennedy jistým okem, pevnou rukou zabránil mu v tom dobře mířenou kulí, povaliv jej k zemi.

Joe ani se neohlédl na tu ránu. Část jezdců zastavila se v běhu a padla na tvář do písku při objevení se *Viktorie;* druhá část neustala v stíhání.

„Co ale dělá Joe?“ zvolal Kennedy; „on se nezastavuje!“

„Jedná tím lépe, Dicku; porozuměl jsem mu! Drží se v směru ballónu. Spoléhá se na náš důvtip. Ah! statný to chlapík! Uneseme jej těm Arabům před samými ústy! Jsme již jen dvě stě kroků od nich.“

„Co mám dělati?“ tázal se Kennedy.

„Dej svou pušku stranou.“

„Zde jest,“ pravil lovec, odkládaje svou zbraň.

„Udržíš ve svých rukou sto padesát liber přítěže?“

„Třeba víc!“

„Ne, to postačí.“

A doktor naložil na ruce Kennedyovy pytle písku.

„Postav se do zadu loďky a buď připraven shoditi přítěž najednou. Ale při tvé spáse! Ať neučiníš to před mým povelem!“

„Buď upokojen!“

„Jinak minuli bychom Joea a on by byl ztracen!“

„Spolehni se na mne!“

Viktoria byla teď skoro zrovna nad tlupou jezdců, která se spuštěnou uzdou hnala se za Joem. Doktor v předu loďky držel odvázaný žebřík, hotov shoditi jej každé chvíle. Joe udržel se v stejné vzdálenosti od svých stihatelů, asi na padesát stop. *Viktoria* předhonila je.

„Pozor!“ pravil Samuel ku Kennedymu.

„Jsem připraven!“

„Joe! dej pozor!...“ zvolal doktor svým mocným hlasem, házeje dolů žebřík, jehož konec ploužil se pískem po zemi.

Na zavolání doktorovo Joe, nezastaviv koně svého, obrátil se; žebřík byl právě u něho, a když se ho zachytil, zvolal doktor na Kennedyho:

„Shoď!“

„Stalo se.“

A *Viktoria* lehčí o tíži převyšující váhu Joeovu, vyhoupla se na sto padesáte stop vzhůru.

Joe držel se pevně žebříku mezi tím, co tento mocně se kolísal; pak rozloučiv se s Araby nevyslovitelným posuňkem, vylezl nahoru s paňácovskou mrštností a dostal se až k svým soudruhům, kteří objali jej do své náruče.

Arabové vykřikli úžasem a vztekem. Uprchlík byl jim unešen v letu a *Viktoria* rychle se vzdalovala.

„Milostpane! Pane Dicku!“ pravil Joe.

A podléhaje pohnutí a umdlení, omdlel mezi tím, co Kennedy skoro bez sebe volal:

„Zachráněn! Zachráněn!“

„Na mou věru!“ pravil doktor, který nabyl zase své klidné lhostejnosti.

Joe byl skoro nahý; ruce jeho byly zakrváceny, tělo jeho pokryto ranami, vše to svědčilo o velkém utrpení. Doktor vymyl rány jeho a uložil jej pod stan.

Joe přišel brzy k sobě a žádal sklenici kořalky, kterou nemohli mu odepříti po náhledu doktorovu, poněvadž Joe nesmí léčiti se jako každý jiný člověk. Napiv se, stiskl ruku oběma svým soudruhům a prohlásil, že jest ochoten vypravovati své osudy.

Ale nebylo mu povoleno mluviti, a poctivý jonák upadl v tvrdý spánek, jehož zdál se míti velkou potřebu.

Viktoria letěla šikmo na západ. Hnána silným větrem, spatřila opět okraj trnité pouště nad palmami zlomenými neb vyvrácenými bouří; a vykonavši cestu skoro dvou set mil od unešení Joeova, překročila k večeru desátý stupeň délky.

Kapitola třicátá sedmá.

Cesta západní. — Probuzení Joeovo. — Jeho tvrdohlavost. — Konec příběhů Joeových. — Tagelel. — Nepokoj Kennedyho. — Cesta na sever. — Noc blíže Aghadesů.

Vítr v noci ulevil ze své prudkosti za dne a *Viktoria* zůstala klidně státi nad vrcholem velké sykomory; doktor a Kennedy střídali se v hlídání a Joe použil toho, aby se řádně vyspal; spal nepřetrženě čtyryadvacet hodin.

„Toho léku potřebuje," pravil Fergusson; „příroda sama postará se o jeho uzdravení."

Za dne stal se vítr opět dosti silným, ale měnivým; vrhal se brzy na sever, brzy na jih, na konec ale *Viktoria* byla hnána k západu.

Doktor s mapou v ruce poznal království Damerghu, vlnité to území velmi úrodné, s chatrčemi osad jeho vystavenými z dlouhého rákosí propleteného větvemi tolity (asklepie); mlýnské kameny umístěny byly u prostřed vzdělaných polí na malých lešeních, aby nedostaly se k nim myši a mravenci.

Brzy dorazili k městu Zinder, znatelnému dle svého prostranného náměstí popravního; v středu jeho vyčnívá strom smrti, kat stojí pod ním na stráži a kdokoli vkročí pod jeho stín, ihned jest oběšen!

Pohlédnuv na kompas, Kennedy nemohl zadržeti zvolání:

„Aj! již zase letíme na sever!"

„Co na tom? Octneme-li se až v Timbuktu, nebudeme míti čeho litovati! Nikdy nebyla vykonána krásnější cesta za lepších okolností! . . ."

„Ani za lepšího zdraví," doložil Joe, který vystrčil svou tvář plnou radosti mezi záclonami stanu.

„Aj! náš statečný přítel!“ zvolal lovec, „náš zachranitel! Jak se vede?“

„Inu velmi přirozeně, pane Kennedy, velmi přirozeně! Nikdy se mi nevedlo tak dobře! Nic vám tak člověka nespraví, jako malý výlet pro zábavu po koupeli v Čadském jezeře! Není-li pravda, milostpane?“

„Poctivé to srdce!“ odpověděl Fergusson, tiskna mu ruku. „Co úzkostí a starostí jsi nám spůsobil!“

„Nu, a vy teprv mně! Což myslíte, že jsem byl bez starostí o váš osud? Můžete se chlubiti, že jste mi nahnali notně strachu!“

„Nedohodneme se nikdy, Joe, budeš-li věci takto bráti.“

„Vidím již, že nezměnil se po svém pádu,“ pravil Kennedy.

„Tvá obětovnost byla vznešená, milý hochu, a zachránila nás; neboť *Viktoria* padala do jezera a odtamtud nikdo by ji nebyl vytáhl.“

„Jestliže ale má obětovnost, jak ráčíte nazývati můj kotrmelec, zachránila vás, což nezachránili jste vy mě také, když jsme tu všickni tři při dobrém zdraví? Následovně nemáme si při všem tom nic vyčítati.“

„Člověk nikdy se nedohodne s tím chlapíkem,“ vece lovec.

„Nejlepší prostředek k dohodnutí se,“ pravil Joe, „jest nemluviti více o tom. Co se stalo, stalo se! Ať špatně či dobře, jest to odbyto.“

„Tvrdohlavec!“ zvolal doktor se smíchem. „Aspoň povíš nám snad, co se s tebou dělo!“

„Záleží-li vám mnoho na tom!... Ale nejprvé dopeku tuto vykrmenou husu, neboť vidím, že pan Dick nezahálel.“

„Jak chceš, Joe.“

„Nuže! uvidíme, co tato zvěřina africká bude dělati v evropském žaludku!“

Husa byla brzy upečena na plamenu dmuchavky a brzy na to snědena. Joe dostal z ní dobrou část, jakožto člověk, který několik dní nejedl. Po čaji a grogu vypravoval svým soudruhům svá dobrodružství; mluvil s jakýmsi pohnutím, hledě ostatně na všecko se svou obyčejnou filosofií. Doktor nemohl zdržeti se, aby nestiskl mu několikráte ruku, když viděl, jak ten poctivý sluha více myslil na zachránění svého pána než sebe; vzhledem k potopení ostrova Biddiomahského vysvětlil mu časté opětování úkazu toho na jezeře Čadském.

Konečně Joe ve svém vypravování došel k okamžiku, kde zabřednuv do bařiny, vyrazil ze sebe poslední zoufalý výkřik.

„Měl jsem se za ztracena, milostpane,“ pravil, „a vzpomínal jsem na vás. Bránil jsem se. Jak? to vám nepovím; byl jsem pevně odhodlán, že nenechám se tak zhola pohltiti, když tu dva kroky přede mnou spatřím kus provazu nedávno přeříznutého; sebral jsem svou poslední sílu a doškrábal jsem se k provazu; zatahám; provaz drží; soukám se tedy a konečně octnu se na pevné půdě! Na konci provazu nalezl jsem kotvici!... Ah! milostpane, mám právo nazvati ji kotvou spásy, nemáte-li ostatně nic proti tomu. Poznal jsem ji! byla to kotvice *Viktorie!* Přistáli jste na tom místě. Sledoval jsem směr provazu, který mi naznačoval směr váš, a po novém namáhání dostal jsem se z toho bahna. Nabyl jsem opět své síly se svou zmužilostí a šel jsem dlouho do noci, vzdaluje se od jezera. Přišel jsem konečně na okraj ohromného lesa. Zde v ohradě pásli se koně nic zlého netušíce. Jsou okamžiky v životě, kde každý do-

vede vyšvihnouti se na kůň, není-li pravda? Neztratil jsem ani chvilky rozmýšlením, vskočím na záda jednoho z těch čtvernožců a již uháněli jsme k severu v největším úprku. Nebudu vám vypravovati o městech, která jsem neviděl, ani o vesnicích, kterým jsem se vyhnul. Ne. Jel jsem přes zasetá pole, skákal jsem přes křoviny, přeletěl přes ploty; pobádal jsem, poháněl, rozněcoval svého koně! Dostanu se na konec vzdělané půdy. Dobrá! poušť! to jest mi vhod; budu aspoň viděti lépe před sebe a dále. Doufal jsem stále, že spatřím *Viktorii* očekávající mě a zatím plavolící. Nespatřil jsem ale nic. Po třech hodinách padl jsem jako pravý pitomec do ležení Arabů! Ah! byla to honba!... Vidíte, pane Kennedy, lovec neví, co to jest honba, nebyl-li sám honěn! A přece radím mu, aby to nezkoušel, nemusí-li! Můj kůň klesl zemdlením; byli mi v patách; sehnu se; skočím na koně za Araba! Nehněval jsem se na něho a doufám, že on také nebude se hněvat na mne, protože jsem jej uškrtil! Ale viděl jsem vás!... a to ostatní víte. *Viktoria* letěla za mnou a vy jste mne nabodli letmo, jako jezdec činí s kruhem. Neměl jsem dobře, spoléhaje na vás? Nuže! Pane Samueli, vidíte, jak vše jest tak jednoduché. Nic přirozenějšího na světě! Jsem hotov počíti znova, může-li vám to ještě býti k prospěchu! A ostatně, jak jsem vám povídal, milostpane, nestojí to všecko ani za řeč."

„Můj statný Joe!" odpověděl doktor s pohnutím. „Nechybili jsme tedy spoléhajíce se na tvou obratnost a chytrost!"

„Bah! Milostpane, třeba jen jíti za událostmi a člověk se vyplete! Nejjistější, věřte mi, jest ještě, bráti věci tak, jak přijdou."

Mezi tímto vypravováním Joeovým balón byl rychle přeletěl přes značný kus země. Kennedy

brzy upozornil na hromadu domů na obzoru, která vypadala jako město. Doktor podíval se na svou mapu a poznal městys Tagelel v Damerghu.

„Přicházíme zde opět," pravil, „na dráhu Barthovu. Zde oddělil se od obou soudruhů svých Richardsona a Overwega. První měl dáti se cestou na Zinder, druhý na Maradi, a pamatujete se, že z těchto tří cestovatelů Barth jediný spatřil opět Evropu."

„My tedy," pravil lovec, sleduje na mapě směr *Viktorie*, „plujeme přímo na sever?"

„Přímo, milý Dicku."

„A to ti nedělá starost?"

„Proč?"

„Protože tato cesta nás vede do Tripoli a nad velkou poušť."

„Oh! nepůjdeme tak daleko, příteli; aspoň tak doufám."

„Kde ale hodláš se zastaviti?"

„Slyš, Dicku, nenavštívil bys rád Timbuktu?"

„Timbuktu?"

„Zajisté," odpověděl Joe. „Člověk nesmí vykonati cestu po Africe, aby nenavštívil Timbuktu!"

„Budeš pátým neb šestým Evropanem, který viděl to tajemné město!"

„Budsi tedy, do Timbuktu!"

„Nejprvé musíme doraziti mezi sedmnáctý a osmnáctý stupeň šířky a tam budeme hledati příznivý vítr, který by nás zanesl na západ."

„Dobrá," odpověděl lovec, „ale musíme ještě daleko na sever?"

„Nejméně sto padesát mil."

„Pak," doložil Kennedy, „vyspím se trochu."

„Spěte, pane," pravil Joe; „vy také, milostpane, následujte pana Kennedyho; potřebujete jistě odpočinku, neboť nechal jsem vás bdíti nešetrně dlouho "

Lovec natáhl se pod stanem; ale Fergusson, jehož unavení málo se bylo dotklo, zůstal na svém místě pozorovacím.

Po třech hodinách *Viktoria* letěla s náramnou rychlostí přes území kamenité s řadami vysokých kopců holých složení žulovitého; žirafy, sajky, pštrosi skákali se zázračnou hbitostí v lesích akacií, mimos, suahů a datlů; po vypráhlé poušti rostlinstvo nabývalo zase vrchu. Byla to země Kailnů, kteří zakrývají si tvář bavlněnou páskou jako jejich nebezpeční sousedé Tuaregové.

V deset hodin večer po překrásné cestě dvě stě padesát mil dlouhé *Viktoria* zastavila se nad větším městem; při měsíci bylo viděti část její na polo zbořenou; některé věže mešit vyčnívaly tu i tam lesknouce se v bílém světle; doktor změřil výšku hvězd a shledal, že nalezá se pod šířkou Aghadesu.

Toto město, někdy středisko nesmírného obchodu, upadávalo již v ssutiny, když navštívil je doktor Barth.

Viktoria nejsouc viděna pro tmu, zakotvila se dvě míle nad Aghadesem na širém poli prosovém. Noc byla dosti klidna a zmizela k páté hodině ranní, mezi tím co lehký větřík táhl balón na západ, ano i poněkud na jih.

Fergusson spěchal, aby použil této dobré příležitosti. Vystoupil rychle a vyletěl do dlouhého pruhu slunečních paprsků.

Kapitola třicátá osmá.

Rychlá cesta. — Opatrné přípravy. — Karavany. — Stálý liják. — Gao. — Niger. — Colberry, Geoffroy, Gray. — Mungo. — Park. — Laing. — René Caillié! — Clapperton. — John a Richard Lander.

Den 17. května byl klidný a prázný všeliké příhody; poušť opět počínala; prostřední vítr unášel *Viktorii* na jihozápad; neuchylovala se ani v pravo ani v levo; stín její kreslil na písku čáru scela rovnou.

Před odjezdem svým doktor byl opatrně obnovil své zásoby vody; obával se, že snad nebude moci sestoupiti k zemi v těchto krajinách znepokojovaných od Tuaregů Aveliminských. Výšina, osmnácte set stop nad hladinou mořskou, nížila se k jihu. Cestující přetnuvše cestu z Aghadesu do Murzuku, po níž často chodí velbloudi, přibyli večer pod 16° délky a 4° 55′ šířky, urazivše osmdesát mil velmi jednotvárných.

Mezi tímto dnem Joe připravil poslední kusy zvěře, které byly jen povrchně upraveny; předložil k večeři velmi chutně pečené sluky. Vítr byl dobrý, doktor odhodlal se cestovati dále v noci, kterou měsíc téměř v úplňku činil jasnou. *Viktoria* vystoupila na pět set stop a na této noční cestě asi šedesáti mil nebyl by ani lehký spánek dítěte vyrušen býval.

V neděli ráno obrátil se vítr na novo; vál k severozápadu; několik krkavců lítalo v prostoru a dále na obzoru hejno supů, které na štěstí zůstalo hodně daleko.

Pohled na tyto ptáky přiměl Joea, aby přál svému pánovi štěstí k nápadu s dvěma ballóny.

„Kde bychom byli," pravil, „s jedinou obálkou? Tento druhý ballón jest jako šalupa u lodi; stroskotá-li se tato, možno vždy zachrániti se na oné."

„Máš pravdu, příteli, jenom že má šalupa dělá mi trochu starost; nevyrovná se lodi."

„Co tím myslíš?" tázal se Kennedy.

„Chci říci, že nová *Viktoria* nevyrovná se staré; buď že látka příliš trpěla aneb že guttaperča rozlila se horkem hadice, pozoruji jakousi ztrátu plynu; doposud to není značné, ale konečně přece patrné; klesáme a abych udržel se, musím rozřeďovati více vodík."

„Ďáble," vece Kennedy, „nevidím pomoci proti tomu."

„Není pomoci, milý Dicku; proto musíme si pospíšiti, vyhýbajíce se i zastávkám nočním."

„Máme ještě daleko k pobřeží?" tázal se Joe.

„K jakému pobřeží, milý brachu? Což víme, kam nás náhoda zanese? Vše, co ti mohu říci, jest, že Timbuktu leží ještě čtyry sta mil na západ."

„A jak dlouho potřebujeme, abychom se tam dostali?"

„Nestrhne-li nás vítr příliš z cesty, počítám, že dorazíme k tomu městu ve středu k večeru."

„Budeme tam tedy dříve, než tato karavana," pravil Joe, ukazuje na dlouhou řadu zvířat a lidí vinoucí se plnou pouští.

Fergusson a Kennedy nahnuli se a spatřili veliké skupení bytostí všeho druhu; bylo tu přes sto padesát velbloudů, takových, které za dvanáct mutkalů zlata (asi 50 zl.) jdou z Timbuktu do Tafiletu s nákladem pěti set liber na zádech; všickni nesli pod ocasem malý pytlík určený ku sbírání jich výmětů, jediného to paliva, které lze dostati na poušti.

„Tito velbloudi Tuaregů jsou nejlepšího druhu; vydrží tři až sedm dní bez pití a dva dni bez žrádla; rychlost jejich jest větší než koní a poslouchají rozumně hlasu khabirova, vůdce to karavany. Jsou známi v zemi pod jmenem „mekari“.

To vykládal doktor mezi tím, co soudruhové jeho dívali se na to množství mužů, žen, dětí, kráčejících s obtíží v písku na polo pohyblivém, sotva zadržovaném několika bodláky, uvadlými travinami a slabými křovíčky. Vítr skoro hned zahlazoval stopy jich kročejů.

Joe tázal se, jak ti Arabové vyznají se v poušti a jak najdou studně roztroušené v té ohromné samotě.

„Arabové,“ odpověděl Fergusson, „mají od přírody podivuhodný pud k poznání své cesty; kde by Evropan nevěděl kudy kam, oni nerozmýšlejí se nikdy; kámen nepatrný, křemínek, hrst trávy, rozdílná barva písku stačí jim, aby šli jistě; v noci řídí se hvězdou polární; urazí jen dvě míle za hodinu a odpočívají za velkého vedra poledního; posuďte tedy, jak dlouho potřebují, aby přešli Saharu, poušť to přes devět set mil.“

Ale *Viktoria* byla již zmizela udiveným zrakům Arabů, kteří asi záviděli jí rychlost její. Večer překročila 2° 20′ délky (meridian pařížský) a v noci urazila opět přes jeden stupeň.

V pondělí počasí se úplně změnilo; déšť lil se s velikou prudkostí; bylo třeba odolati této potopě a zvětšení tíže, kterou nakládal na ballón a loďku; stálý ten lijak vysvětloval bařiny a močály, které samy jediny tvořily povrch země; rostlinstvo objevovalo se v nich opět s mimosami, baobaby a tamarindy.

Takové bylo území Sonray se svými osadami pokrytými střechami obrácenými jako armenské

čepice; hor bylo tu málo, nýbrž jen něco pahorků k utvoření kotlin a nádržek, jež perličky a sluky brázdily ve svém letu; tu i tam prudká bystřina přerušovala cesty; domácí lid dostával se přes ně smykaje se po lianě natažené od jednoho stromu k druhému; lesy ustupovaly džonglím, v kterých hemžili se alligatoří, hrochové a nosorožci.

„Co nevidět spatříme Niger," pravil doktor; „krajina měnívá se poblíže velkých řek. Tyto cesty, o kterých právem říká se, že vedou, přinesly nejprvé s sebou rostlinstvo a přinesou později vzdělanost. Tak i Niger na svém toku dvou tisíc pěti set mil rozsel po březích svých nejdůležitější města Afriky."

„Aj," vece Joe, „to mi připomíná onoho velebitele prozřetelnosti, jenž blahořečil jí za péči, s jakou nechává téci řeky nejlidnatějšími městy."

V poledne *Viktoria* letěla přes městečko s velmi bídnými chatrčemi, Gao, které druhdy bývalo velkým hlavním městem.

„Zde," pravil doktor, „překročil Barth Niger vraceje se z Timbuktu; toť ona pověstná řeka starověku, soupeř Nilu, jemuž pověra pohanská dávala božský původ; jako ten, i Niger vábil k sobě pozornost zeměpisců všech dob; jako při Nilu, i jeho vyzkoumání, a více ještě, stálo četné oběti."

Niger tekl mezi dvěma břehy daleko od sebe oddělenými; vody jeho valily se na jih s jakousi prudkostí; ale cestující hnáni větrem, s tíží zahlédli podivné obrysy jeho.

„Chci vám vypravovati o té řece," pravil Fergusson, „která jest již daleko za námi! Pod jmenem Dhiuleba, Mayo, Egghirreu, Quorra a jinými ještě probíhá nesmírnou prostoru země a může co do délky závoditi s Nilem. Všecka ta jmena znamenají jednoduše „řeku" dle nářečí krajin, kterými teče.

„A doktor Barth ubíral se touto cestou?“ tázal se Kennedy.

„Ne, Dicku; opustiv Čad, cestoval přes hlavní města v Bornu a překročil Niger u Saye, čtyři stupně pod Gaem; po té vnikl až do vnitra nevyzkoumavých krajin, jež uzavírá Niger ve svém záhybu a po osmiměsíčním novém namáhání dostal se do Timbuktu, kamž my dorazíme asi za tři dny, bude-li vítr stejně silný.“

„Jsou prameny Nigru odkryty?“ tázal se Joe.

„Již dávno,“ odvece doktor. „Poznání Nigru a jeho přítoků vyvolalo četné výzkumy a mohu vám udati hlavní z nich. Mezi roky 1749 a 1758 Adamson přišel na řeku a navštívil Gorée; mezi r. 1785 a 1788 Golberry a Geoffroy prošli pouště Senegambie a dostali se až k Maurům, kteří zavraždili Saugniera, Brissona, Adama, Kileye, Cocheleta a tolik jiných nešťastníků. Pak přišel slavný Mungo-Park, přítel Waltera Scotta, taktéž Skot. Vyslán r. 1795 africkou společností v Londýně, přišel do Bambarry, spatřil Niger, cestoval pět set mil s obchodníkem v otrocích, vyzkoumal říčku Gambii a vrátil se roku 1797 do Anglie; 30. ledna 1805 odcestoval opět se svým švakrem Andersonem, kresličem Scottem a tlupou dělníků; přibyl do Gorée, přibral si sbor pětatřiceti vojáků, spatřil opět Niger 19. srpna; tenkráte ale následkem namáhání, nedostatku, špatného nakládání, špatného počasí, nezdravoty země, zbylo jen jedenácte Evropanů ze čtyřiceti na živě; dne 16. listopadu dostala manželka Mango Parka poslední listy od něho a za rok dozvěděla se skrze tuzemského obchodníka, že nešťastný cestovatel dostal se až do Bussy na Nigru, kde 24. prosince loďka jeho byla překocena vodopádem řeky a on sám rozsekán od domácího obyvatelstva.“

„A tento strašný konec neodstrašil cestovatele?“

„Na opak, Dicku; neboť tehdy nejednalo se jen o prozkoumání řeky, nýbrž také o nalezení papírů cestovatele. R. 1816 uspořádána v Londýně výprava, které účastnil se major Gray; přibyla na Senegal, vnikla do Futa-Džallonu, navštívila kmeny fullahské a mandingské a vrátila se do Anglie bez jiného výsledku. R. 1822 major Laing prozkoumal celou část západní Afriky sousedící držebnostem anglickým a ten první pronikl k pramenům Nigru; dle jeho svědectví nemá pramen ohromné řeky té přes dvě stopy v šířce.“

„To se dá snadno přeskočit,“ prohodil Joe.

„Eh! eh! snadno!“ vece doktor. „Podle pověsti, kdokoli by chtěl přeskočiti ten pramen, ihned bude pohlcen; kdo chce nabrati z něho vody, cítí se odstrčena neviditelnou rukou.“

„A musí tomu člověk na slovo věřiti?“ tázal se Joe.

„Nemusí. O pět let později major Laing pustil se přes Saharu, dostal se až do Timbuktu a zemřel několik mil výše, byv uškrcen od Ulad-Shimanů, kteří chtěli donutiti jej, aby stal se moslemínem.“

„Zase oběť!“ pravil lovec.

„Po té podnikl a vykonal zmužilý mladík se svými slabými prostředky nejpodivuhodnější z novověkých cest; myslím Francouze René Caillié-a. Po rozličných pokusech r. 1819 a r. 1824 odejel na novo 19. dubna 1827 z Rio Numzu. 3. srpna přibyl tak vysílen a nemocen do Time, že nemohl vydati se dále na cestu až v lednu 1828, po šesti měsících; přidal se pak ke karavaně, chráněn svým východním oblekem dostihl k Nigru 10. března, dostal se do města Jenné, plul dolů po řece až

do Timbuktu, kamž přibyl 30. dubna. Jiný Francouz, Imbert, roku 1670, Angličan Robert Adams r. 1810 viděli snad toto podivné město; ale René Caillié byl první Evropan, který podal o něm určité zprávy; 4. května opustil tuto královnu pouště; 9. poznal i krajinu, kde byl zavražděn major Laing; 19. přibyl do El-Arauanu a opustil toto obchodní město, aby prošel přes tisícerá nebezpečí šíré pustiny mezi Sudanem a severní Afrikou; konečně dostal se do Tangeru a 28. září vyplul do Tulonu; za devatenáct měsíců, ač byl sto osmdesáte dní nemocen, prošel Afriku od západu na sever. Ah! kdyby Caillié byl narozen v Anglii, byli by jej ctili co nejsmělejšího cestovatele novější doby, jako Mungo-Parka! Ale ve Francii není uznán, jak zasluhuje.“

„Byl to odvážný chlapík,“ pravil lovec. „Co se s ním stalo dále?“

„Zemřel v devětatřicátém roce následkem namáhání; myslili, že učiní dosti, když přisoudí mu cenu společnosti zeměpisné r. 1828; v Anglii byli by mu prokazovali největší pocty! Ostatně mezi tím, co konal tu zázračnou cestu, Angličan pomýšlel na totéž podniknutí a pokusil se o ně se stejnou odvahou, ač ne se stejným štěstím. Byl to kapitán Clapperton, společník Denhamův. R. 1829 vstoupil na půdu africkou na západním pobřeží v zálivu beninském; sledoval stopy Mungo-Parka a Lainga, nalezl v Busse listiny týkající se smrti prvního; přibyl 20. srpna do Sakcatu, kde byv uvězněn, vypustil duši v rukou svého věrného sluhy Richarda Landera.“

„A co stalo se s Landerem?“ tázal se Joe s velkou dychtivostí.

„Podařilo se mu dostati se k pobřeží, a vrátil se do Londýna, přinášeje papíry kapitánovy a

úplnou zprávu o své vlastní cestě; nabídl pak své služby vládě k doplnění známostí o Nigru; přibral si svého bratra Johna, druhé to dítě chudých rodičů z Cornwallisu, a oba dva v letech 1829 až 1831 pustili se dolů po řece od Bussy až k ústí, popisujíce ji od osady k osadě, od míle k míli.“

„Tito dva bratři tedy ušli obecnému osudu?“ tázal se Kennedy.

„Ano, aspoň na této cestě; neboť roku 1833 Richard podnikl třetí cestu k Nigru a zahynul, byv střelen neznámou kulí blíže ústí řeky. Vidíte tedy, milí přátelé, že tato země, přes kterou se ubíráme, byla svědkem šlechetné obětovnosti, které velmi často dostává se za odměnu jen smrti!“

Kapitola třicátá devátá.

Země v ohybu Nigru. — Děsný pohled na pohoří Homborí. — Kabra. — Timbuktu. — Plán doktora Bartha. — Padání. — Kam se bohu ráčí.

Po celý tento pošmourný pondělek doktor Fergusson liboval si u vypravování tisícerých podrobností o krajině, přes kterou se nesli. Půda dosti plochá nekladla jich větroplavbě žádné překážky. Jedinou starost působil doktorovi ten proklatý vítr severo-východní, který vztekle foukal a vzdaloval jej od Timbuktu.

Niger postoupiv na sever až k tomuto městu přehýbá se jako ohromný vodotrysk a padá do atlantického oceanu v široce rozplynutém proudu! v tomto ohybu krajina velmi se mění, brzy jest bujně úrodná, brzy náramně vypráhlá; pláně nevzdělané přicházejí po polích s kukuřicí, po nich zase rozsáhlá území pokrytá kručinkou; všeliké druhy ptactva vodního, pelikáni, čírky, lednáčkové

žijou tu v četných hejnech na březích bystřin a stojatých vod.

Někdy objevil se tábor Tuaregů, ukrytých pod svými koženými stany, kdežto ženy vykonávaly venku své práce, dojíce své velbloudice a kouříce z širokých dýmek svých.

Viktoria k osmé hodině večer byla urazila přes dvě stě mil na západ a cestující stali se tu svědky velkolepého úkazu.

Několik paprsků měsíce prodralo se protrženými oblaky a splývajíce mezi pruhy dešťovými, padaly na pásmo pohoří Hombori. Není nic podivnějšího nad tyto hřebeny patrně čedičové; obrážely se co děsné silhuetty na zamračené obloze; vypadaly jako báječné zříceniny ohromného města středověkého, jaké za temných nocí nahromaděné kry moří ledových předvádívají udivenému zraku.

„Na mou věru," zvolal Joe, „nechtěl bych se sám večer procházeti v této zemi strašidel. Pohleďte, milostpane, kdyby to nebylo tak těžké, odnesl bych celou tu krajinu do Skotska. Vypadala by pěkně na březích jezera Lomondského a lidé by se tam jen hrnuli."

„Náš balón není tak veliký, abys mohl dovoliti si tuto libůstku. Zdá se mi ale, že náš směr se mění. Dobrá! Šotkové zdejší jsou velmi laskavi; zasýlají nám větřík od jiho-východu, který uvede nás na pravou cestu."

V skutku *Viktoria* dala se směrem více na sever a 20. ráno vznášela se nad spletenou sítí průplavů, bystřin, potoků, samých to přítoků Nigru. Několik těchto průplavů pokrytých hustou travou podobalo se k tučným prériím. Zde octl se doktor opět na dráze Bartha, když tento vstoupil na loď, aby dopravil se po řece do Timbuktu. Široký na

osm set sáhů Niger valil se mezi dvěma břehy bohatými na rostliny křížokvěté a tamaryndy; dovádějící tlupy gazel vystrkovaly své kroužkované rohy mezi vysokou travou, v níž alligatoři na ně číhali.

Dlouhé řady oslů a velbloudů s naloženým zbožím z Jenné vcházely pod krásné stromy; brzy objevil se při záhybu řeky polokruh nízkých domů; na tarasech a střechách nahromaděných byly všeliké zásoby sebrané v okolních krajinách.

„Tot Kabra," zvolal radostně doktor; „jest to přístav Timbuktu; město samo není ani pět mil odtud."

„Jste tedy spokojen, milostpane?" tázal se Joe.

„Plný radosti, milý hochu."

„Dobrá, vše daří se co nejlépe."

V skutku ve dvě hodiny královna pouště, tajuplné Timbuktu, které jako Athény a Řím mívalo své školy učenců a své stolice filosofické, rozkládalo se před zrakoma cestujících.

Fergusson zkoumal nejmenší podrobnosti jeho dle plánu nakresleného od Bartha samého a shledal, že jest nad míru správný.

Město tvoří velký trojhran vložený do nesmírné pláně bílého písku; vrchol jeho čelí k severu a proráží cíp do pouště; kolem pranic; sotva několik travin, zakrsalých mimos a zakrnělých křovin.

Co tkne se pohledu na Timbuktu, představme sobě hromadu kulí a kostek; tak vypadá s hůry; ulice velmi úzké jsou tvořeny domy jen přízemními, vystavenými z cihel na slunci pálených, a chatrčemi ze slámy a rákosí; tyto jsou kuželovité, ony čtverhranné; na tarase leží pohodlně několik obyvatelů oděných v křiklavé roucho, s kopím neb ručnicí v ruce; žádné ženy v tuto dobu denní.

„Jsou prý ale hezké," dodal doktor. „Vidíte ty tři věže tří mešit, které jediné zbyly z tolika

Město velmi ztratilo ze svého starodávného lesku. Na vrcholi trojhranu zdvihá se mešita Sankorská se svými řadami galerií na sloupení velmi čistého slohu; něco dále, blíže čtvrti Sane-Gungu, jest mešita Sidi-Yahia a několik dvoupatrových domů. Nehledejte paláce ani pomníky. Šejk jest jednoduchý kupec a jeho královským obydlím písárna.“

„Zdá se mi,“ pravil Kennedy, „že pozoruji hradby na polo zbořené.“

„Byly zbořeny od Fullanů r. 1826; tehdy bylo město o třetinu větší, neboť Timbuktu, od XI. věku předmětem všeobecné žádosti, náleželo po sobě Tuaregům, Sonrayanům, Marokánům, Fullanům; a toto velké středisko civilizace, kde učenec jako Ahmed-Baba měl v XVI. věku knihovnu šestnácti set rukopisů, jest nyní jen pouhým obchodním skladištěm střední Afriky.“

Město opravdu zdálo se býti velmi zanedbaným; jevilo epidemickou zanedbanost měst upadajících; ohromné zříceniny hromadily se v předměstích a tvořily s pahorkem tržiště jediné vyvýšeniny půdy.

Při objevení se *Viktorie* nastalo ovšem jakési hnutí; udeřeno na buben; ale sotva že poslední učenec tamější měl čas pozorovati nový zjev; cestující strženi větrem pouště sledovali klikatý tok řeky a brzy Timbuktu bylo jen chvatnou upomínkou jich cesty.

„A teď,“ pravil doktor, „veď nás bůh, kam se mu ráčí!“

„Jen když to bude na západ!“ doložil Kennedy.

„Bah!“ vece Joe, „vrátili bychom se do Zanzibaru touže cestou a přeplavili se až do Ameriky, což by mi nespůsobilo hrůzu!“

„Nejprvé bylo by třeba, abychom to mohli, Joe!“

„A co nám k tomu schází?“

„Plyn, milý hochu; stoupací síla ballónu značně klesá a bude třeba velkého šetření, aby donesl nás až na pobřeží. Budu i nucen vyhoditi přítěž. Jsme příliš těžci.“

„Následek to zahálky, milostpane. Kdo celý den leží jako ten největší lenoch na své houni, ztloustne a stane se těžkým. Jest to cesta pro lenochy, jakou my konáme, a až vrátíme se, budeme strašně tlusti a vykrmeni.“

„Úvahy ty jsou tebe hodny,“ pravil Kennedy, „ale vyčkej jen konce; víš, co nám nebe chystá? Jsme ještě daleko od cíle cesty své. Kde myslíš přijíti na pobřeží africké, Samueli?“

„Byl bych velmi na rozpacích o odpověď, Dicku; jsme v rukou větrů velmi měnivých; konečně ale pokládal bych se za šťastna, kdybych dostal se mezi Sierra-Leone a Portendick; jest tam kus země, kde bychom nalezli přátele.“

„A jaká by to byla radost, tisknouti jim ruku; ale držíme se aspoň v tom žádoucím směru?“

„Ne příliš, Dicku, ne příliš; pohleď na dralku; letíme na jih a stoupáme po Nigru vzhůru k jeho pramenům.“

„Znamenitá to příležitost, odkryti je,“ prohodil Joe, „kdyby nebyly ještě známy. Nebylo by opravdu možno, nalézti nějaké jiné?“

„Ne, Joe; upokoj se ale, doufám, že nedostaneme se tak daleko.“

Za stmívání se vyhodil doktor poslední pytle přítěže; *Viktoria* vystoupila zase; dmuchavka, ač pracovala plným plamenem, sotva ji mohla udržeti; nalezala se tehdy šedesát mil na jih od Timbuktu a na zejtří probudili se na březích Nigru, nedaleko jezera Debo.

Kapitola čtyřicátá.

Obavy doktora Fergussona. — Stálý směr na jih. — Mračno kobylek. — Pohled na Jenné. — Pohled na Sego. — Změna větru. — Lítost Joeova.

Proud řeky byl tu rozdělen velkými ostrovy na úzká ramena velmi rychlého toku. Nad jedním z nich zdvihalo se několik domků pastýřských; ale bylo nemožno určiti blíže jich položení, neboť rychlost *Viktorie* stále rostla. Na neštěstí uchylovala se také více na jih a přeletěla za několik okamžiků jezero Debo.

Fergusson hledal v rozličných výších, rozřeďuje plyn svůj co možná nejvíce, jiné proudy vzdušné, ale marně. Zanechal pak toho hledání, poněvadž tím ztrácel ještě více plynu, jenž tlačil mocně na opotřebované stěny ballónu.

Neříkal nic, ale stával se velmi nepokojným. Tato tvrdošíjnost větru ženoucího jej do jižní části Afriky, mařila jeho výpočet. Nevěděl již, na koho neb nač se spolehnouti. Nedostane-li se do území anglického neb francouzského, co stane se s nimi uprostřed barbarů, kteří naplňovali pobřeží guinejské? Jak bylo by možno vyčkati tam lod, aby mohli vrátiti se do Anglie? A skutečný směr větru hnal jej do království Dahomeyského, mezi nejdivější kmeny, do rukou krále, který při veřejných slavnostech obětoval tisíce obětí lidských! Tam byli by ztraceni.

Z druhé strany ballón patrně ochaboval a doktor cítil, že dodělává. Nicméně když počasí poněkud se vyjasnilo, doufal, že s přestáním deště nastane změna v proudech vzdušných.

Byl tedy nepříjemně připomenut zase na neblahý stav věcí následující poznámkou Joeovou:

„Aj!“ pravil tento, „dešť se zdvojnásobuje a tenkráte bude to potopa, možno-li soudit dle mračna, které tamto přichází!“

„Zase mračno!“ zvolal Fergusson.

„A jaké!“ vece Kennedy.

„Jak živ jsem takové neviděl,“ dokládal Joe, „má hrany rovné jako šňůra.“

„Jest mi volněji,“ pravil doktor, odkládaje dalekohled. „Není to mračno.“

„Co že!“ zvolal Joe.

„Ne! jest to mrak!“

„Jak to?“

„Jest to mrak kobylek!“

„To že jsou kobylky?“

„Milliardy kobylek, které ženou se přes tuto krajinu jako vichřice a běda jí; padnou-li na ni, bude zpustošena.“

„To bych rád viděl!“

„Počkej chvíli, Joe; za deset minut bude to mračno u nás a budeš moci soudit na vlastní své oči.“

Fergusson mluvil pravdu; hustý ten, neprůhledný mrak na několik mil rozsáhlý blížil se s ohlušujícím hlukem, táhna po zemi svůj ohromný stín; bylo to nesčíslné hejno kobylek, kterým říká se také koníček. Sto kroků od *Viktorie* padly na zelenající se zemi; po čtvrt hodině ohromná ta spousta letěla zase dále a cestující mohli ještě z daleka pozorovati stromy a keře úplně holé, prérie jako posečené. Jakoby náhlá zima byla nad krajinou rozestřela úplnou neplodnost.

„Nuže, Joe?“

„Nuže, milostpane, jest to velmi podivné, ale zcela přirozené. Co jedna kobylka dělá v malém, dělají milliardy ve velkém.“

„Jest to hrozný dešť,“ pravil lovec, „a strašnější ještě než krupobití svou záhubou.“

„A nelze opatřiti se proti němu," doložil Fergusson; „několikráte napadlo lidem zapáliti lesy i obilí samo, aby zastavily let toho hmyzu; ale první řady vrhly se do plamenů, udusily je pod svou spoustou a zbytek hejna přešel bez zastavení. Na štěstí mají v těchto krajinách jakousi náhradu za jich pustošení; domácí lid sbírá ten hmyz u velkém množství a pojídá jej s chutí."

„Jsou to povětrní raci," vece Joe, který litoval, že jich neokusil „k vůli poučení".

Země stávala se k večeru bařinatější; lesy ustupovaly skupinám osamělých stromů; na březích řeky bylo lze rozeznati sady tabákové a močály s tučnou travou. Na velkém ostrově objevilo se tu město Jenné s dvěma věžmi své mešity z hlíny a nelibým zápachem, jenž vycházel z millionů vlašťovčích hnízd nahromaděných na jeho zdích. Několik vrcholů baobabů, mimos a datlů vyčnívalo mezi domy; i v noci zdál se ruch velmi značným. Jenné jest v skutku městem velmi obchodním; opatřuje všecky potřeby pro Timbuktu; jeho lodi na řece, jeho karavany na stinných cestách donášejí tam rozličné výrobky průmyslu jeho.

„Kdyby to neprodlužovalo naši cestu," pravil doktor, „pokusil bych se sestoupiti do tohoto města; musí tam býti nejeden Arab, který cestoval po Francii neb po Anglii a kterému náš spůsob cestování není snad cizím. Nebylo by to ale prozřetelné."

„Odložme návštěvu tu na náš příští výlet," vece Joe se smíchem.

„Ostatně, nemýlím-li se, přátelé, vítr trochu obrací se na východ; nesmíme ztratit takovou příležitost."

Doktor vyhodil několik věcí nepotřebných více, prázné láhve a skříň na maso, která nebyla již

k žádné potřebě; podařilo se mu udržeti *Viktorii* ve vrstvě příznivější záměrům jeho. Ve čtyry hodiny ráno první paprsky sluneční ozařovaly Sego, hlavní město Bambarry, snadné k poznání po čtyrech městech, z kterých se skládá, po mauritických mešitách a stálém přejíždění prámů, které přepravovaly obyvatele do rozličných čtvrtí. Ale cestující nebyli více viděni, než viděli; prchali rychle a přímo k severozápadu a obavy doktorovy poznenáhla umlkaly.

„Ještě dva dni v tomto směru a s touto rychlostí a dostaneme se k řece Senegalu.“

„Budeme to v zemi přátelské?“ tázal se lovec.

„Ještě ne zcela; kdyby *Viktoria* nesloužila nám více, mohli bychom dostati se do francouzských osad! Ale kdyby vydržela několik set mil, dostali bychom se bez namáhání, beze strachu, bez nebezpečí až na západní pobřeží.“

„A bude všemu konec!“ pravil Joe. „Inu, tím hůře! Kdyby nebylo radosti vypravování, nechtěl bych nikdy více sestoupiti k zemi! Myslíte, že nám uvěří, milostpane?“

„Kdož ví, můj milý Joe? Konečně budeme míti vždy nepopíratelný důkaz; tisíce svědků vidělo nás odplouti z jedné strany Afriky; tisíce svědků uvidí nás přicházeti na druhou stranu.“

„V tom případě,“ vece Kennedy, „zdá se mi nesnadno tvrditi, že jsme se nepřepravili přes Afriku!“

„Ah! pane Samueli,“ zvolal Joe s velkým povzdechem, „litoval bych tím více svých křemenů s ryzým zlatem! To by bylo dodalo váhy našemu vypravování a pravděpodobnosti našim tvrzením. Po grammu zlata za posluchače byl bych si zjednal hezké množství, které by mě poslouchalo, ano i mně se obdivovalo!“

Kapitola čtyřicátá prvá.

Blížení se k Senegalu. — *Viktoria* klesá vždy více. — Vyhazují stále. — Marabú El-Hadži. — Pascal, Vincent, Lambert. — Sok Mohametův. — Obtížné hory. — Zbraně Kennedyho. — Kousek Joeův. — Zastávka nad lesem.

Dne 27. května k deváté hodině ráno země poskytovala nový pohled: svahy daleko se táhnoucí proměnily se v pahorky, které zvěstovaly blízké hory; bude třeba přeraziti pásmo, které dělí pořící Nigru od pořící Senegalu a jest rozhraním mezi vodami tekoucími do zálivu guinejského a vodami tekoucími do zálivu zeleného předhoří.

Až k Senegalu jest tato část Afriky prohlášena za nebezpečnou. Doktor Fergusson věděl to z vypravování svých předchůdců; vytrpěli tisícerý nedostatek a octli se v tisícerém nebezpečí mezi těmi divými černochy; to neblahé ponebí uchvátilo větší část soudruhů Mungo-Parkových. Fergusson byl tedy více než kdy odhodlán nesestupovati k zemi v této nehostinné krajině.

Neměl však ani chvilky odpočinku; *Viktoria* klesala patrně, bylo třeba vyhoditi množství předmětů více méně zbytečných, zvláště při přechodu přes nějaký hřeben. Tak dělo se po více než sto dvacet mil; unavili se stoupáním a padáním; ballón, tento nový balvan Sisyfův, stále zase padal; tvar ballónu málo nadmutý již splaskoval; dloužil se a vítr dělal velké dutiny do jeho obálky zbavené všeho napnutí.

Kennedy nemohl nevšimnouti si toho.

„Má snad náš ballón díru?“ tázal se.

„Ne,“ odpověděl doktor; „ale gutta-perča patrně změkla neb rozlila se horkem a vodík uniká dykytou.“

„Jak tomu zabrániti?“

„Jest to nemožné. Odlehčujme si; jest to jediný prostředek; vyhoďme, co se dá vyhodit.“

„Ale co?“ vece lovec, ohlížeje se po loďce již silně vyprázněné.

„Strhněme stan, jehož tíže jest značná.“

Joe, kterého týkal se tento rozkaz, vylezl nad kruh, jenž spojoval provazy sítě, a odtud snadno podařilo se mu, odtrhnouti silné záclony stanu, které shodil dolů.

„Hle! bude to štěstím pro celý kmen černochů,“ pravil; „může obleci se tím aspoň tisíc mouřenínů, neboť spoří velmi látkou.“

Ballón vystoupil o něco, ale brzy bylo patrno, že opět blíží se k zemi.

„Sestupme,“ pravil Kennedy, „a uvidíme, co se dá dělat s tou obálkou.“

„Opětuji ti, Dicku, že nemáme prostředku spraviti ji.“

„Co tedy učiníme?“

„Obětujeme vše, co nebude naprosto nevyhnutelné; chci stůj co stůj vyhnouti se zastávce v těchto končinách; lesy, po jejichž vrcholích teď letíme, nejsou nikterak bezpečny.“

„Proč? Jsou tu lvi neb hyeny?“ pravil Joe s opovržením.

„Hůře než to, milý brachu, lidé, a to nejkrutější v Africe.“

„Jak se to ví?“

„Od cestovatelů, kteří tu byli před námi; pak Francouzové, kteří mají v držení osadu senegalskou, museli vstoupiti v styky s okolními kmeny; za guvernérství plukovníka Faidherbea podniknuty výskumy daleko do země; důstojníci jako Pascal, Vincent, Lambert přinesli vzácné zprávy ze svých výprav. Proskoumali tyto krajiny obklíčené záhy-

bem Senegalu, kde válka i loupež zanechaly jen zříceniny.“

„Co se tu stalo?“

„Slyšte. R. 1854 markrabí senegalský z Futy, Al-Hadži, vydával se za nadšeného bohem jako Mahomet, roznítil všecky kmeny k válce proti nevěřícím, to jest Evropanům. Zanesl spoustu a zoufalství mezi řeku Senegal a její přítok Faleme. Tři hordy fanatiků od něho vedené procházely zemi tak, že nešetřili ani vesničky, ani chatrče, drancujíce a vraždíce; postoupil až do údolí Nigru, až k městu Sego, jež bylo dlouho ohroženo. R. 1857 obrátil se více na sever a obléhal tvrz Médine, vystavenou od Francouzů na břehu řeky; místo to hájil hrdina, Pavel Holl, který po několik měsíců bez potravy, skoro bez střeliva, držel se až do té doby, kdy plukovník Faidherbe přišel na jeho osvobození. Al-Hadži a banda jeho vrátili se pak po Senegalu a pokračovali v Kaartě ve svém loupežení a vraždění; hle! to jsou právě krajiny, do kterých uprchl a uchýlil se s loupežnými rotami svými a ubezpečuji vás, že by nebylo radno upadnouti do jeho rukou.“

„Nepadneme do nich,“ vece Joe, „a kdybychom museli obětovati i svou obuv, aby *Viktorii* se ulehčilo.“

„Nejsme daleko od řeky,“ pravil doktor; „ale tuším, že náš ballón nebude nás moci přenésti přes ni.“

„Jen ať dostaneme se na břeh,“ namítal lovec, „a bude vyhráno.“

„O to se pokouším právě,“ vece doktor; „jedna věc mě jen znepokojuje.“

„Která?“

„Budeme muset přes hory a to půjde těžko, proto že nemohu zvýšiti stoupací sílu ballónu, i když vyvinu co možná největší horko.“

„Počkejme," pravil Kennedy, „a uvidíme pak."

„Uhohá *Viktoria!*" pravil Joe, „přilnul jsem k ní jako plavec k své lodi; neodloučil bych se od ní bez bolesti! Není ovšem více tím, čím byla při odjezdu; ale nesmí mluviti se o ní špatně! Prokázala nám znamenité služby a bude to rána do mého srdce, až ji budu muset opustit."

„Upokoj se, Joe; opustíme-li ji, stane se to proti vůli naší. Bude nám sloužit, pokud nevyčerpá všecky své síly. Žádám na ní ještě čtyřiadvacet hodin."

„Slábne," pravil Joe pozoruje ji, „hubení, dodělává. Ubohý ballón!"

„Nemýlím-li se," vece Kennedy, „jsou tamto na obzoru hory, o kterých jsi mluvil, Samueli."

„Jsou to v skutku ony," pravil doktor, prohlédnuv si je svým dalekohledem. „Zdají se mi velmi vysokými; budeme míti nesnázi, dostati se přes ně."

„Nemůžeme se jim vyhnouti?"

„Nemyslím, Dicku; vidíš, jakou ohromnou prostoru zaujímají: skoro polovici obzoru!"

„Zdá se do konce, jako by sestupovaly se kolem nás," pravil Joe; „zastupují nás v pravo i v levo."

„Musíme nevyhnutelně přes ně!"

Tyto překážky tak nebezpečné zdály přibližovati se s náramnou rychlostí, či lépe řečeno, vítr velmi silný hnal *Viktorii* k velmi ostrým štítům. Bylo třeba stůj co stůj vystoupiti, neměl-li ballón do nich vraziti.

„Vyprázněme svou skříni na vodu," pravil Fergusson; „nechme si jen, co potřebujeme na jeden den."

„Stalo se," vece Joe.

„Stoupá ballón?" tázal se Kennedy.

„Trochu, as o padesát stop," odpověděl doktor, který nespustil tlakoměr s očí. „To ale nestačí."

V skutku vysoké vrchole blížily se k cestujícím, jako by vrhaly se na ně; nebyli ještě daleko nad nimi; scházelo jim ještě přes pět set stop.

Zásoba vody určené pro dmuchavku rovněž vyhozena; nechali si jen několik pint; ale ani to nestačilo.

„Musíme přece přeletěti," pravil doktor.

„Vyhoďme skříně, když jsme je vyprázdnili," vece Kennedy.

„Vyhoďte je."

„Stalo se!" ohlašoval Joe. „Jest to smutné, vyhazovati kus po kuse!"

„Co tebe se týká, Joe, ať neopouštíš svou onehdejší oběť! Staň se cokoliv, přísahej mi, že nás neopustíš."

„Upokojte se, milostpane, neodloučíme se od sebe."

Viktoria byla získala asi dvacet sáhů, ale hřeben hor posud ji převyšoval. Byl to hřbet dosti rovný, který končil pravými stěnami s ostrými štíty. Zdvíhal se ještě přes dvě stě stop nad cestující.

„Za deset minut," myslil si doktor, „naše loďka rozbije se o ty skály, nepodaří-li se nám, dostati se nad ně!"

„Nuže, pane Samueli?" tázal se Joe.

„Schovej jen naši zásobu pemmikanu a vyhoď všecko toto maso, které tíží."

Ballón stal se opět o padesát liber lehčím; vystoupil dosti značně, ale což na plat, když nedostal se nad čáru hor. Stav cestujících byl hrozný; *Viktoria* letěla s velkou rychlostí; bylo cítit, že rozbije se na kousky; srážka bude v skutku strašlivá.

Doktor ohlížel se po loďce.

Byla skoro prázna.

„Bude-li třeba, Dicku, připrav se, obětovati své zbraně.“

„Obětovati mé zbraně!“ zvolal lovec s pohnutím.

„Milý příteli, žádám-li tě za to, činím tak, poněvadž to bude nutné.“

„Samueli! Samueli!“

„Tvé zbraně, tvé zásoby olova a prachu mohou nás státi život.“

„Blížíme se!“ zvolal Joe, „blížíme se!“

Deset sáhů! Hora převyšovala *Viktorii* ještě o deset sáhů.

Joe popadl pokrývky a vyhodil je. Neříkaje nic, Kennedy shodil taktéž několik pytlíků kulí a olova.

Ballón vystoupil, přeletěl přes nebezpečné témě a jeho hořejší pól zaleskl se v paprscích slunce. Ale loďka byla ještě trochu pod balvany skal, o něž musela se nevyhnutelně rozbíti.

„Kennedy! Kennedy!“ zvolal doktor, „vyhoď své zbraně, sice jsme ztraceni!“

„Počkejte, pane Dicku!“ vykřikl Joe, „počkejte!“

A Kennedy obrátiv se spatřil jej, jak zmizel na zevnější straně loďky.

„Joe! Joe!“ zvolal.

„Nešťastník!“ pravil doktor.

Hřeben horský mohl na tomto místě míti asi dvacet stop zšíří a na druhé straně svah byl méně prudký. Loďka octla se právě v rovné čáře s touto lysinou dosti plochou; vlekla se po půdě složené z ostrých křemének, které chřastily pod ní.

„Jde to! jde to! Už jsme na druhé straně!“ volal hlas, při jehož zvuku poskočilo Fergussonovi srdce.

Neohrožený junák držel se rukama dolejšího kraje loďky; běžel pěšky po hřebenu, ulehčuje

takto ballónu o celou tíži svou; musel jej zadržovati ještě mocí, neboť byl by mu uletěl.

Jakmile dostal se na druhou stranu a propast objevila se před ním, Joe silnýma rukama svýma se vyhoupnul a drže se provazů, vylezl k svým soudruhům.

„Nejtěžší to kousek," pravil.

„Statečný Joe! milý příteli!" pravil doktor pohnutý.

„Oh! neučinil jsem to pro vás," odpověděl tento, „nýbrž pro karabinu pana Dicka. Byl jsem jí to dlužen od příběhu s tím Arabem! Platívám rád své dluhy a teď jsme kvit," doložil, podávaje lovci jeho zamilovanou zbraň. „Bylo by mi vás tuze líto bývalo, kdybyste se byl musel s ní rozloučiti."

Kennedy stiskl mu vřele ruku, nemoha pronésti ani slova.

Viktoria potřebovala již jen sestupovati, což jí bylo snadné; octla se brzy dvě stě stop nad zemí a byla pak v rovnováze. Půda zdála se býti vlnitou; jevila mnoho výšin, jimž bylo velmi nesnadno vyhnouti se v noci s ballónem, který nedal se více řídit. Večer přiblížil se rychle a přes nechuť svou doktor musel odhodlati se k zastávce do zítřka.

„Vyhledáme příhodné místo, abychom zastavili," pravil.

„Ah!" odvětil Kennedy, „konečně jsi se odhodlal!"

„Ano, přemýšlel jsem dlouho o tom, co teď provedeme; jest teprv šest hodin, budeme míti dost času. Vyhoď kotvice, Joe."

Joe uposlechl a kotvice visely pod loďkou.

„Vidím rozsáhlé lesy," pravil doktor; „poletíme přes jich vrchole a zachytíme se o některý

strom. Nechtěl bych pro nic na světě stráviti noc na zemi.“

„Budeme smět sestoupiti?“ tázal se Kennedy.

„K čemu pak? Opětuji vám, že by bylo nebezpečno, rozděliti se. Ostatně potřebuji vaší pomoci při nesnadné práci.“

Viktoria vznášející se nad ohromnými lesy brzy náhle zastavila se; kotvice její zachytily se; vítr ulehl s večerem a ballón skorem ani nehýbal se nad tou zelenou hladinou utvořenou z vrcholků sykomor.

Kapitola čtyřicátá druhá.

Zápas šlechetnosti. — Poslední oběť. — Stroj na rozřeďování. — Obratnost Joeova. — Půlnoc. — Hlídka doktorova. — Hlídka Kennedyho. — Usnutí. — Oheň. — Vytí. — Mimo dostřel.

Doktor Fergusson nejprvé určil místo dle výšky hvězd; nalézal se sotva pětadvacet mil od Senegalu.

„Vše, co učiniti můžeme, milí přátelé,“ pravil, udělav si znamení na své mapě, „jesti dostati se přes řeku; ale poněvadž není tam ani mostu ani člunu, musíme dostati se přes ni stůj co stůj v ballónu; k tomu cíli musíme ještě ulehčiti si.“

„Nevidím ale, jak to uděláme,“ odvětil lovec, který bál se o své zbraně; „leda že by jeden z nás odhodlal se k oběti, zůstati zpět . . . a já pro svou osobu vyžaduji si tu čest.“

„To tak!“ vece Joe; „což nejsem tu já, který . . .“

„Nejde tu o to, příteli, aby někdo vyskočil, nýbrž aby pěšky dostal se na břeh Afriky; jsem dobrým chůdcem, dobrým lovcem . . .“

„Nesvolím k tomu nikdy!“ namítal Joe.

„Váš zápas v šlechetnosti jest zbytečný, stateční přátelé," pravil Fergusson; „doufám, že nedojdeme tak daleko; ostatně kdyby toho bylo třeba, neodloučíme se, zůstaneme pohromadě a pustíme se společně touto zemí."

„To jest mi z duše mluveno," vece Joe; „malá procházka nám neuškodí."

„Ale dříve," pokračoval doktor, „užijeme posledního prostředku, abychom ulehčili *Viktorii*."

„Jakého?" tázal se Kennedy; „jsem zvědav na něj."

„Musíme zbaviti se skříní dmuchavky, Bunzenovy batterie a hadice; máme tu skoro devět set liber, které musíme vléci s sebou vzduchem."

„Ale, Samueli, jak potom rozředíš plyn?"

„Nerozředím jej; obejdeme se bez toho."

„Ale konečně . . ."

„Slyšte mě, přátelé! vypočítal jsem velmi určitě, co zbývá nám stoupací síly; stačí, aby přenesla nás všecky tři s těmi několika málo věcmi, které nám zbyly. Vážíme sotva pět set liber i s oběma kotvicemi, které chci zachovati."

„Milý Samueli," pravil lovec, „ty rozumíš takovým věcem lépe než my; ty jediný můžeš zde rozhodovati; pověz nám, co máme dělati, a uděláme to."

„Jsem k vašim službám, milostpane!"

„Opětuji vám, přátelé, jakkoli vážné jest to rozhodnutí, musíme obětovati svůj stroj."

„Obětujme jej!" zvolal Kennedy.

„K dílu!" pravil Joe.

Nebyla to malá práce; stroj musel rozebrán býti kus po kuse; nejprvé oddělána skříň smíšeniny, po té skříň dmuchavky a konečně skříň, v které rozkládala se voda; bylo třeba celé síly všech tří cestujících k odtržení nádržek těch od dna loďky,

do které byly pevně zapuštěny; ale Kennedy byl tak silný, Joe tak obratný, Samuel tak důmyslný, že to dokázali; rozmanité věci ty vyhozeny ven a zmizely, spůsobivše velké díry v listí sykomor.

„Černochové budou se divit," pravil Joe, „až najdou tyto věci v lese; udělají si z nich třeba modly!"

Na to museli pustiti se do rour zadělaných v ballónu a spojených s hadicí. Joeovi podařilo se přeříznouti několik stop nad loďkou kaučuková kolínka; s rourami ale šlo to tíže, neboť byly přidělány na svém hořejším konci a upevněny mosaznými dráty k okruhu záklopky.

Joe osvědčil tu podivuhodnou obratnost; s bosýma nohama, aby neroztrhl obálku, vylezl po provaze a přes jeho houpání se až k zevnějšímu vrcholi ballónu; a zde přes tisíceré obtíže drže se jednou rukou kluzkého povrchu toho, oddělal zevnější šrouby, kterými upevněny byly roury. Tyto pak snadno byly oddělány a vytaženy dolejší částí ballónu, která byla hermeticky uzavřena silným obvazkem.

Viktoria zbavena takové značné tíže vyhoupla se vzhůru a napnula mocně provaz kotvice.

O půlnoci byly tyto práce šťastně dokonány za cenu velkého zemdlení; povečeřeli rychle něco pemmikanu a studeného grogu, neboť doktor neměl více žádného horka pro Joea.

Tento ostatně a Kennedy sotva umdlením drželi se na nohou.

„Lehněte si a spěte, přátelé," pravil k nim Fergusson; „vezmu si první hlídku; ve dvě hodiny vzbudím Kennedyho; ve čtyry hodiny Kennedy vzbudí Joea; v šest hodin odjedeme. Opatruj nás nebe ještě tento poslední den!"

Nenechávajíce se dále prosit, oba soudruzi doktorovi ulehli v zadu v loďce a usnuli zrovna tak rychle jako tvrdě.

Noc byla klidná; několik oblaků zakrývalo poslední čtvrt měsíce, jehož nejasné paprsky sotva pronikaly temnotou. Fergusson opřen o kraj loďky ohlížel se kolem sebe; bděl pozorně nad temným závojem listí, který prostíral se pod ním, zakrývaje mu zemi; nejmenší šustot zdál se mu podezřelým a hleděl vysvětliti si i nejmenší šelest listů.

Nalezal se v onom rozpoložení mysli, jež samota činí ještě citlivějším a v které neurčitá bázeň sahá člověku až na mozek. Na konci takové cesty, po přemožení tolikerých překážek, u prahu cíle obavy bývají živější, pohnutí mocnější, poslední stanice zdá se utíkati před našimi zraky.

Ostatně přítomný stav věcí nebyl nikterak upokojivým, u prostřed země barbarské a s prostředkem dopravným, který každou chvíli mohl odříci službu. Doktor nespolehal se více úplně na svůj ballón; minula doba, kdy řídil jej s odvahou, poněvadž byl jím jist.

Pod těmito dojmy zdálo se doktorovi, že zaslechl chvílemi jakýsi pustý hluk v těch šírých lesích; domníval se i, že zahlédl rychlý záblesk ohně mezi stromy; koukal bystře a obrátil svůj noční dalekohled v to místo; avšak nespatřil nic a nastalo mlčení jakoby ještě hlubší.

Fergusson patrně se mýlil; naslouchal, aniž by zachytil sebe menší hluk; doba hlídky jeho tu vypršela, vzbudil Kennedyho, odporučil mu největší pozornost a ulehl podle Joea, který spal co jen mohl.

Kennedy zapálil si klidně dýmku, protíraje si oči, které jen s tíží udržoval otevřené; opřel se v koutku a bafal silně, aby zahnal spaní.

Největší ticho panovalo kolem něho; lehký větřík hýbal vrcholky stromů a kolébal mírně ballón vyzývaje lovce k spánku, jenž přemáhal jej proti vůli jeho; chtěl mu odolati, otevřel několikráte oči, hodil do noci několik pohledů, které nic nevidí, a konečně podléhaje unavenosti, usnul.

Jak dlouho byl pohřížen v tyto mrákoty? Nemohl udati to při svém procitnutí, které spůsobeno bylo náhle neočekávaným praskotem.

Protřel si oči, vstal. Silné horko sáhalo na jeho obličej. Les byl v plamenech.

„Hoří! hoří!“ zvolal, nechápaje právě co se děje.

Oba soudruzi jeho vyskočili.

„Co se stalo?“ tázal se Samuel.

„Hoří!“ vece Joe . . . „Kdo ale mohl . . .“

V tom rozlehlo se vytí pod listím mocně osvětleným.

„Ah! divochové!“ zvolal Joe. „Zapálili les, aby nás tím jistěji upálili!“

„Talibasové, marabútové Al-Hadžiho, bezpochyby!“ pravil doktor.

Ohnivý kruh obkličoval *Viktorii*; praskání chrastí mísilo se v syčení větví zelených; liany, listí, všecky živé části rostlinstva toho svíjely se v zhoubném živlu; zrak viděl jen ohnivé moře; veliké stromy obrážely se černě v té peci se svými větvemi pokrytými žhavým uhlím; tato plamenná spousta, tento požár obrážel se v oblacích a cestující myslili, že jsou uzavřeni v ohnivé kuli.

„Prchněme!“ zvolal Kennedy. „Dolů! jest to naše jediná spása!“

Ale Fergusson zadržel jej mocnou rukou a přiskočiv k provazu kotvice, přetal jej sekerou. Plameny táhnouce se k ballónu, hrály již na jeho ozářených stranách; ale *Viktoria*, zbavena svých pout, vystoupila přes tisíc stop vzhůru.

Strašný ryk rozlehl se v lese s prudkou střelbou; ballón chycen větrem zdvihajícím se s úsvitem letěl na západ.

Byly čtyry hodiny z rána.

Kapitola čtyřicátá třetí.

Talibasové. — Stíhání. — Spustošená země. — Mírnější vítr. — *Viktoria* klesá. — Poslední zásoby. — Skoky *Viktorie*. — Obrana střelbou. — Vítr roste. — Řeka Senegal. — Vodopád Guinský. — Teplý vzduch. — Přeprava přes řeku.

„Kdybychom nebyli včera večer si ulehčili," pravil doktor, „byli bychom bez pomoci ztraceni."

„Hle, jak to dobré, dělati vše v čas," dokládal Joe. „Člověk zachrání se pak, což jest zcela přirozené."

„Nejsme ještě mimo nebezpečí," namítal Fergusson.

„Čeho pak se bojíš?" tázal se Dick. „*Viktoria* nemůže klesnouti bez tvého dovolení, a kdyby klesla?"

„Kdyby klesla! Dicku, pohleď!"

Okraj lesa byl za nimi a cestující mohli viděti asi třicet jezdců, oblečených v široké kalhoty a vlající burnusy; byli ozbrojeni, někteří kopími, jiní dlouhými ručnicemi; sledovali volným cvalem svých ohnivých a bujných koní směr *Viktorie*, která letěla s mírnou rychlostí.

Při spatření cestujících vyrazili divoký ryk, mávajíce zbraněmi; vztek a hrozby bylo viděti na jich osmáhlých tvářích, ještě divočejších řídkým ale štětinatým vousem; jeli bez namáhání po těch nízících se výšinách a mírných úbočích, které kloní se k Senegalu.

„Jsou to věru oni!“ pravil doktor, „ukrutní Talibasové, divocí marabútové Al-Hadžiho! Chtěl bych raději býti uprostřed lesa mezi dravými šelmami než padnouti do rukou těchto loupežníků.“

„Nevypadají přívětivě!“ vece Kennedy, „a jsou to silní chlapové!“

„Na štěstí ti dravci nelítají,“ prohodil Joe; „to stojí také za něco.“

„Hleďte,“ pravil Fergusson, „na ty zbořené osady, na ty spálené chatrče! To jest jejich dílo; tam, kde rozkládala se šírá vzdělaná pole, zanesli oni neplodnost a spoustu!“

„Konečně nemohou nás dostihnouti,“ tvrdil Kennedy, „a dostaneme-li se za řeku, budeme v bezpečnosti.“

„Zcela dobře, Dicku; nesmíme ale padati,“ odpověděl doktor, dívaje se na tlakoměr.

„Na všechen spůsob, Joe,“ pokračoval Kennedy, „nechybíme, uchystáme-li své zbraně.“

„Nemůže to škoditi, pane Dicku; hodí se nám to dobře, že jsme je nevytrousili po cestě.“

„Má karabino!“ zvolal lovec, „doufám, že se nikdy nerozloučíme.“

A Kennedy nabil ji co nejpečlivěji; zbylo mu prachu a kulí ještě dost.

„V jaké výši jsme?“ tázal se Fergussona.

„Sedm set padesát stop asi, ale nemůžeme více vyhledávati příznivé proudy, stoupajíce a sestupujíce; jsme dáni na milost ballónu.“

„Mrzutá to věc,“ odvětil Kennedy; „vítr jest dosti slabý a kdybychom byli trefili na vichr jako před několika dny, dávno by jsme ty strašné lupiče měli již s očí.

„Ti darebáci stíhají nás jakoby nic,“ vece Joe, „malým cvalem; pravá to projížďka.“

„Kdybychom byli v pravé vzdálenosti," pravil lovec, „bavil bych se tím, že bych sestřelil jednoho po druhém.

„Tak! tak!" namítal Fergusson; „oni by ale byli pak také v pravé vzdálenosti a naše *Viktoria* byla by snadnějším cílem pro kule jich dlouhých ručnic; představ si sám, jak by nám bylo, kdyby ji prostřelili."

Stíhání se strany Talibasů trvalo celé dopoledne. K jedenácté hodině ráno cestující byli sotva o patnácte mil dále k západu.

Doktor číhal po nejmenším obláčku na obzoru. Obával se stále změny povětří. Kdyby stržen byl zpět k Nigru, co počne? Ostatně přesvědčil se, že ballón patrně klesal; od počátku dnešní cesty ztratil již přes tři sta stop a Senegal musel býti asi dvanáct mil daleko; s nynější rychlostí potřeboval by ještě tři hodiny, aby k němu dorazil.

V tom pozornost jeho vzbuzena byla novým pokřikem; Talibasové pobízeli své koně.

Doktor pohlédl na tlakoměr a uhodl příčinu ryku jejich.

„Klesáme," pravil Kennedy.

„Ano," dotvrzoval Fergusson.

„Ďáble!" myslil si Joe.

Za čtvrt hodiny loďka byla již jen na padesát stop nad zemí, ale vítr vál silněji.

Talibasové hnali se úprkem a brzy rozlehla se střelba z ručnic.

„Jste příliš daleko, hlupáci!" zvolal Joe; „zdá se mi, že bude dobře, udržeti ty chlapy v slušné vzdálenosti!"

A namířiv na jednoho z předních jezdců, vystřelil; Talibas svalil se k zemi; soudruzi jeho zastavili se a *Viktoria* je předhonila o kus.

„Jsou opatrni," pravil Kennedy.

„Protože jsou si jisti, že nás dostanou," odpověděl doktor „a podaří se jim to, klesneme-li ještě! Musíme stůj co stůj vzhůru!"

„Co ale vyhodit!" tázal se Joe.

„Vše, co zbylo ze zásob pemmikanu. Zbavíme se tak ještě asi třiceti liber."

„Tam jsou, milostpane!" pravil Joe, vykonávaje rozkaz svého pána.

Loďka, která dotýkala se skoro země, vyhoupla se za křiku Talibasů; ale za půl hodiny *Viktoria* klesla zas s velkou rychlostí; plyn ubíhal průlinami obálky.

Brzy plouživa se loďka po zemi; černochové Al-Hadžiho hnali se na ní; ale jakož stává se v podobných případech, sotva že dotkl se země, ballón vyskočil zase vzhůru, aby spadl na novo o míli dále.

„Neujdeme jim tedy!" pravil Kennedy zlostně.

„Vyhoď naši zásobu kořalky, Joe," zvolal doktor, „naše nástroje, vše, co může míti váhu nějakou, a naši poslední kotvici, musí-li tak býti."

Joe odtrhl tlakoměry a teploměry; ale vše to nevydalo nic a ballón vystoupiv na chvíli, brzy zase klesl k zemi. Talibasové hnali se za ním a byli již jen dvě stě kroků od něho.

„Vyhoď dvě ručnice!" zvolal doktor.

„Až je dříve aspoň vypálím," odpověděl lovec.

A čtyry rány po sobě vjely do davu jezdců; čtyři Talibasové padli za vzteklého křiku celé tlupy.

Viktoria vystoupila zas na novo; prováděla veliké skoky, jako ohromný pružný míč odrážející se od země. Bylo to zvláštní podívání na nešťastníky prchající obrovskými kroky, kteří jako Anteus zdáli se nabývati nové síly, jakmile dotkli se země! Ale stav ten musel vzíti konec. Bylo

blízko poledne. *Viktoria* vyprazňovala se, hubeněla, dloužila se; obálka její splaskla a šlehala sem tam; švy dykyty třely se o sebe.

„Nebe nás opouští," pravil Kennedy, „musíme spadnouti!"

Joe neodpovídal, hleděl na svého pána.

„Ne!" pravil tento, „můžeme ještě přes sto padesát liber vyhoditi."

„Co pak?" tázal se Kennedy, mysle, že doktor se zbláznil.

„Loďku!" odpověděl tento. „Vylezeme k provazům! Můžeme držet se sítě a dostat se k řece. Rychle! rychle!"

A odvážní lidé ti neváhali pokusiti se o podobný prostředek k zachránění sebe. Zavěsili se na provazovou síť, jak byl pravil doktor, a Joe drže se jednou rukou, přeřezal druhou provazy loďky; spadla v tu chvíli, kdy ballón klesal na dobro.

„Hurá! hurá!" volal, když ballón stav se lehčím, vyhoupl se na tři sta stop vzhůru.

Talibasové bodali své koně; uháněli největším úprkem; ale *Viktoria* naleznuvši silnější vítr předhonila je a letěla rychle k výšině, která zacláněla obzor na západě. Byla to příznivá okolnost pro cestující, neboť mohli přeletěti ji, kdežto tlupa Al-Hadžiho musela dáti se na sever, aby objela tuto poslední překážku.

Tři přátelé drželi se provazů; podařilo se jim svázati je pod sebou, tak že tvořily jakýsi klátící se vak.

Náhle, když byli přeletěli výšinu, zvolal doktor: „Řeka! řeka! Senegal!"

Na dvě míle daleko v skutku řeka valila velmi široké proudy své; protější břeh, nízký a úrodný, poskytoval jistý útulek a příhodné místo pro spuštění se.

„Ještě čtvrt hodiny," pravil Fergusson, „a jsme zachráněni!"

Nemělo ale tak býti; prázný ballón padal poznenáhla k zemi skoro úplně prosté všeho rostlinstva. Bylo to dlouhé úbočí a pláně skalnaté; sotva několik keřů, něco trávy tvrdé a uschlé vedrem slunečním.

Viktoria padla několikráte k zemi a zdvihla se zas; skoky její menšily se co do dálky i výše; při posledním uvízla za hořejší část sítě na vysokých větvích baobabu, jediného to osamělého stromu uprostřed pustiny.

„Konec všemu," pravil lovec.

„A sto kroků od řeky," doložil Joe.

Tři nešťastníci sestoupili k zemi a doktor táhl oba soudruhy své k Senegalu.

Na tom místě bylo slyšeti v řece stálý hukot; přišed na břeh, Fergusson poznal vodopád Guinský! Ani člunku na břehu; ani živé duše.

V šířce dvou tisíc stop Senegal vrhal se z výše sto padesáti stop s náramným hukotem. Tekl od východu na západ a řada skalisk, která zahražovala proud jeho, táhla se od severu na jih. Uprostřed vodopádu vyčnívaly balvany podivných tvarů jako ohromná předpotopní zvířata zkamenělá ve vodě.

Nemožnost dostati se přes tuto propasť byla patrná; Kennedy nemohl zdržeti se zoufalého posuňku.

Ale doktor Fergusson zvolal s ráznou odhodlaností: „Není ještě všemu konec!"

„Věděl jsem to," vece Joe s důvěrou k pánovi svému, které nikdy nepozbýval.

Pohled na tu uschlou trávu vnuknul doktorovi smělou myšlenku. Byla to jediná naděje spásy. Vedl rychle své soudruhy k obálce ballónové.

„Máme aspoň hodinu před těmi loupežníky," pravil; „netraťme času, přátelé; nasbírejte hodně mnoho suché trávy; potřebuji nejméně sto liber."

„K čemu to?“ tázal se Kennedy.

„Nemám více plyn; nuže, přepravím se přes řeku pomocí teplého vzduchu!“

„Ah! můj statečný Samueli,“ zvolal Kennedy, „tys věru velkým mužem!“

Joe a Kennedy dali se do práce a brzy snesli ohromnou kupu trávy pod baobab.

Mezitím doktor rozšířil otvor ballónu, rozříznuv jej dole; nejprvé ale vytlačil záklopkou, co v něm ještě zbýti mohlo vodíku; po té nanesl něco trávy pod ballón a zapálil ji.

Nebylo třeba mnoho času k naplnění ballónu teplým vzduchem; teplo sto osmdesáti stupňů *) stačilo, aby váha vzduchu uzavřeného a rozředěného zmenšila se o polovici; *Viktoria* také počala zřetelně nabývati zase svého okrouhlého tvaru; trávy bylo s dostatek; oheň udržován byl péčí doktorovou a ballón rostl vůčihledě.

Byly teď tři čtvrti na jednu.

V tom, dvě míle na sever, objevila se tlupa Talibasů; bylo slyšeti jich křik a dupot koní uhánějících plným tryskem.

„Za dvacet minut budou zde,“ pravil Kennedy.

„Trávu! trávu, Joe! Za deset minut budeme v povětří!“

„Zde, milostpane!“

Viktoria byla do dvou třetin naplněna.

„Přátelé! zavěsme se na provazy, jako jsme učinili prvé.“

„Už to je,“ odpověděl lovec.

Za deset minut několikráté zakolébání se ballónu ohlašovalo jeho snahu vystoupiti vzhůru. Talibasové blížili se; byli sotva pět set kroků daleko.

---

*) F. = 100° C. = 80° R.

„Držte se dobře," zavolal Fergusson.

„Nebojte se, milostpane, nebojte se!"

A doktor nahrnul nohou novou trávu do ohně.

Ballón úplně nadmutý následkem větší teploty vyletěl za suštění větví baobabu o jeho obálku.

„Na cestu!" volal Joe.

Střelba z ručnic odpověděla mu; jedna kule zasáhla i jeho rameno; ale Kennedy nahnuv se a vystřeliv svou karabinu jednou rukou, skolil o jednoho nepřítele více.

Vzteklý ryk nemožný k vylíčení uvítal odletění ballónu, který vystoupil skoro osm set stop do výše. Rychlý vítr zachytil jej, tak že počal houpati se, že šel z toho strach, mezi tím co doktor a neohrožení soudruhové jeho dívali se do otevřené propasti vodopádu pod sebou.

Po desíti minutách, po které cestující nepromluvili ani slova, poznenáhla skláněli se k protějšímu břehu řeky.

Zde překvapeni, udiveni, ustrašeni stáli asi dvanácte mužů, majících na sobě francouzskou uniformu. Snadno představiti si jich udivení, když viděli ballón vystupovati na pravém břehu řeky. Div že nepovažovali to za zjevení nebes. Ale velitelé jich, poručík námořní a podporučík lodní věděli z novin evropských o smělém pokuse doktora Fergussona a ihned domyslili se, co se stalo.

Ballón oplaskuje poznenáhla, padal s odvážnými větroplavci zavěšenými na jeho provazích; ale bylo pochybno, zdali dostihne břehu; proto Francouzové běželi do řeky a chytili tři Angličany do svých náručí, právě když *Viktoria* spadla několik sáhů od levého břehu Senegalu.

„Doktor Fergusson!" zvolal poručík.

„On sám," odpověděl klidně doktor, „a jeho dva přátelé!"

Francouzové přenesli cestující přes řeku, mezi tím co ballón na polo splasklý stržen silným proudem jako ohromný míč plynul po Senegalu, aby s ním pohřbil se ve vodopádu guinském.

„Ubohá *Viktoria!*“ pravil Joe.

Doktor nemohl zadržeti slzu; otevřel svou náruč a oba přátelé jeho padli do ní přemoženi velkým pohnutím.

Kapitola čtyřicátá čtvrtá.

Závěrek. — Protokol. — Francouzská stanice. — Pošta Medinská. — Bazilišek. — St. Louis. — Anglická fregata. — Návrat do Londýna.

Výprava nalezající se na břehu řeky byla vyslána guvernérem Senegalským; skládala se z dvou důstojníků, Dufraisse, poručíka námořní pěchoty, a pana Rodamela, lodního podporučíka; ze šikovatele a sedmi vojáků. Od dvou dní byli zaměstnáni vyhledáváním nejpříhodnějšího místa pro zřízení stanice v Guině, když stali se svědky příchodu doktora Fergussona.

Snadno lze domysliti se, s jakým blahopřáním a objímáním uvítáni byli tři cestovatelé. Francouzi, kteří vlastníma očima mohli přesvědčiti se o dokončení odvážné dopravy té, stali se přirozenými svědky Samuela Fergussona.

Proto také žádal je doktor nejprvé, aby úředně zjistili jeho příchod k vodopádu Guinskému.

„Neodepřete mi podepsání protokolu?“ tázal se poručíka Dufraisse.

„Jsem k Vašim službám,“ odpověděl tento.

Angličané byli vedeni do prozatímné stanice vystavěné na břehu řeky; dostalo se jim tam nejpozornější péče a potravy v hojnosti. A zde sepsán

byl protokol, který dnes nalézá se v archivu zeměpisné společnosti v Londýně a zní takto:

„My dole podepsaní prohlašujeme a dosvědčujeme, že dole psaného dne viděli jsme přicházeti zavěšené na provazích ballónu doktora Fergussona a jeho dva společníky Richarda Kennedyho a Josefa Wilsona; kteryžto ballón padl několik kroků od nás do řeky a byv stržen proudem zmizel ve vodopádu Guinském. Tomu na svědomí jsme přítomný protokol podepsali v úplném souhlase všech dole jmenovaných, aby byl řádným důkazem tam, kde sluší. Dáno u vodopádu Guinského, dne 24. května 1862. *Samuel Fergusson, Richard Kennedy, Josef Wilson; Dufraisse*, poručík námořní pěchoty; *Rodamel*, podporučík lodní; *Dufays*, šikovatel; *Flippeau, Mayor, Pélissier, Lorois, Rascagnet, Guillon, Lebel*, vojáci.“

Zde končí podivuhodná výprava doktora Fergussona a jeho statečných soudruhů, dosvědčená bezvadnými svědky; nalézali se s přáteli mezi kmeny pohostinnějšími, které jsou v častém styku s francouzskými stanicemi.

Přibyli k Senegalu 24. května a 27. téhož měsíce dostali se do stanice Medinské, ležící trochu více na sever při řece.

Zde francouzští důstojníci uvítali je s otevřenou náručí a obsypali je důkazy své pohostinnosti; doktor a soudruzi jeho mohli skoro hned odplouti po malém parníku „*Bazilišku*“, který plul po Senegalu až k jeho ústí.

Čtrnácte dní na to, 10. června, přibyli do St. Louis, kde guvernér slavně je uvítal; zotavili se úplně po svých trampotách a svízelích. Ostatně Joe říkal každému:

„Jest to celkem mizerná cesta, ta naše, a touží-li někdo po rozčilení, neradím mu, aby ji

podnikal; na konec stává se to nudným a bez dobrodružství na Čadu a Senegalu byli bychom snad zahynuli dlouhou chvílí.“

Anglická fregata byla připravena k vyplutí; tři cestovatelé vstoupili na její palubu, dne 28. června přibyli do Portsmouthu a druhý den do Londýna.

Nebudeme líčiti uvítání, jakého dostalo se jim v královské společnosti zeměpisné, ani jak vše k nim tlačilo se; Kennedy vrátil se hned do Edinburku se svou slavnou karabinou; spěchal upokojiti svou starou hospodyni.

Doktor Fergusson a jeho věrný Joe zůstali stejnými, jak jsme je poznali. Avšak přece stala se v nich změna bez jich vědomí.

Stali se přáteli.

Časopisy celé Evropy nešetřily chválu pro anglické badatele a *Daily Telegraph* odbyl devětkrát sto sedmdesát sedm tisíc výtisků v den, kdy uveřejnil stručný popis jejich cesty.

Doktor Fergusson podal u veřejném sezení královské společnosti zeměpisné zprávu o své větroplavební výpravě a obdržel pro sebe a své dva soudruhy zlatou medailli ustanovenou za nejznamenitější výskumy v r. 1862.

* * *

Cesta doktora Fergussona měla především za výsledek úplné zjištění udání a zeměpisných dát Bartha, Burtona, Spekea a jiných. Novějšími výpravami Spekea a Granta, Henglina a Munzingra, kteří stoupají k pramenům Nilu aneb postupují do středu Afriky, bude lze za nedlouho kontrolovati vlastní výskumy doktora Fergussona v těch ohromných končinách zahrnutých mezi čtrnáctým a třicátým třetím stupněm délky.

Ze života malého národa.

Napsal

Karel Tůma.

Matice lidu ročníku VIII. číslo 4.

(Běžné číslo 46.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1874.

Tiskem dra Ed. Grégra v Praze 1874.

Zedřímnul ten lev belgický a spanek jeho zdál se býti spánkem smrti.

Tuhly ty svaly druhdy tak křepké a těžká mdloba zatlačovala mu oči.

A mnuli sobě spokojeně ruce ve Vídni, a mnuli sobě spokojeně ruce ve Vatikáně a hlídač hlídači šeptal: jen zticha, jen jej nezburcovat, a hnedle dodýchá.

Ubohý národe, jenž jsi dal člověčenstvu tolik mužů velkých! Kde tvá sláva, kde tvá hrdost, kde tvá bystrost dávná?

Což nadarmo padly ty hlavy nejšlechetnějších synů tvých pod okny starobylé radnice brusselské, což nadarmo obětovali se za tebe ti Egmontové, Hornové, Agneessenové a jiní mučedníci svobody a pravdy?

Vyhynul skutečně již ten duch neoblomný, změkly skutečně již ty tvrdé lebky flamské, před nimiž druhdy třásli se největší tyranové světa?

Vskutku, podobalo se tomu. Tam kde druhdy hlahol hrdinných bojův za volnost a samostatnost se ozýval — nyní, na sklonku to století osmnáctého — panovalo mrtvé zátiší a tesklivý poklid hřbitovů.

Starci vyžilému, který již jen v hovění a dřímotě mdlobné sobě libuje, podobal se dnes před sto lety ten malý, ale proslavený národ belgický, poddaný tehda Rakousku, poddaný vládě císařovny

Marie Terezie. Ona města druhdy tak proslulá svým rázným a hrdým občanstvem, které po celý středověk neunavně zápasilo proti libovůli panské hajíc svých svobod a své samosprávy — ona města nyní již od věku lidského upadala, zakrňovala a chábla, ospalost a tupá zemdlenost nahradila bývalý průmyslný a obchodní jejich ruch, rolnictvo klesalo v podnájem panstva a knězstva, kteréž vládlo ohromnými statky, co zatím lid ostavený beze všeho vzdělání chudnul a malátněl na těle i na duši.

Ještě roku 1720 vydával rakouský ministr v Belgii hrabě Königseck zcela jiné svědectví o národě belgickém. Psalť zajisté ve svém raportu do Vídně: „Čím více zemi tu poznávám, tím více přesvědčuji se, že národ ten všecek proniknut jest jakýmsi duchem odbojným a vzdorovitým, ano řekl bych téměř: duchem republikánským, což spúsobuje nám nemalou obtíž u spravování té země. Místodržitel, který není z Vídně nedán rozsáhlou plnou mocí a který si osobně neumí zde získat vážnosti a úcty, ničeho s tím lidem nesvede. Tak pevně lpí ten národ na svých svobodách, že mnohdy dovede i místodržiteli daň odepřít.“

Nuže po tomto duchu odbojném, po tomto vznětu sebevědomí národního zdálo se býti okolo r. 1780 — na sklonku panování Marie Terezie v Belgii na dobro veta. —

Vyhlazena zdála se z mysli toho národa všecka pamět někdejší jeho velikosti a slávy, nikde nebylo znamenati, že by si byl ten národ ještě vědom svého vznešeného určení v dějinách lidstva, zapomenutá a zašlá zdála se ta prorocká slova, jež byl před stoletím pronesl o Belgii slavný dějepisec její, řka: „Jako úžina zemská, byť i ne-

široká, brání vlnám dvou moří slíti a sraziti se, rovněž zdá se mi tato naše malá vlast prozřetelností k tomu určena, aby pro spásu lidstva zadržovala od sebe veliké říše, aby nevystoupily z mezí svých a nezaplavily všechno v divokém příboji a sražení. Proto všichni a nikoliv neprávem *věc belgickou* za *velikou* pokládají.“

Nyní ale byla ta vlast pouhou provincií rakouskou, a na smrt zemdlený národ její byl již za to otrocky vděčen, když jej z Vídně nechávali na pokoji, když se o něj nestarali, když mohl aspoň dýchat, aspoň živořit!

Otážeš se, laskavý čtenáři dojista, kdo že spůsobil tuto žalostnou proměnu, kdože přivedl národ belgický v takou mdlobu a bídu? Rozevři své vlastní kroniky a poznáš tu ruku, která od věkův nad jiné mistrněji zná rdousiti život národův.

Jako u nás, i v Belgii hle, dílo rukou jezovitských. Jako národ náš i národ belgický již od věkův mohl býti národem svobodným a šťastným ve vlasti své, kdyby nebyl se k němu připlížil ten mor Loyolský, aby ubil jeho ducha a naučil zvykati porobě nejhnusnější.

Ano dva jsou národové malí v Evropě, kteří nade všecky ostatní největší mají příčinu věčně věkův zlořečiti té hodině, když jezovitství přikradlo se do lůna jejich. Dvě jsou vlasti v Evropě. jež nad jiné vypily do dna ten kalich utrpení, připravený jim bezcitnou rukou jezovitův. Vlast to česká a vlast belgická.

II.

I národ belgický měl chvíli v životě svém, kdy rázem mohl sobě vydobýti skvělou budouc-

nost. Světoznáma jest ona revoluce Nizozemčanův proti tyranu španělskému Filipu II.

Belgie byla částí toho Nizozemí a na roveň severním svým bratřím Hollanďanům také Belgičané nechtěli schýlit šíje své pod jařmo cizí, pod temný fanatismus ukrutných Španělův. Nic nevadil jim rozdíl u víře. Co na tom, že oni byli katolíky a severní bratří jejich protestanty. Šloť o svobodu nebo porobu všech. A proto co mužové svobodomyslní zdvihli se s nimi v jedinou bouř proti nelidskému despotovi a jeho krvolačnému pochopu Albovi. Samo to katolické kněžstvo belgické počátkem stálo při straně povstalců. Arciť že jen z příčin svých vlastních. Byloť poděšeno zavedením inkvisice španělské, byloť uraženo jmenováním třinácti nových biskupův, kterým utlačovatel vlasti štědřil i hojnými statky i hlasem při sněmích stavovských. Vidělo těmi zřízenci cizovlády kněžstvo domácí ohrožený svůj vliv i své důchody. Proto přísahali roku 1576 katolíci belgičtí pomoc protestantům a tito pomoc katolíkům, proto sami kněži žehnali tomu svazku a za nedlouho v skutku také celá téměř Belgie společně s Nizozemskem svrhla jařmo Španělův, vzdor síle Filipa II., vzdor ukrutnosti Alby a vzdor bojovné divokosti starých žoldákův španělských. Jaká to hodina neocenitelná! Jaká to budoucnost velkolepá otevírala se v ten den společného vítězství svobody nad porobou národu belgickému. Ve volné *federaci*, kteráž by byla *snášelivost* u věcech víry prohlásila za zákon nejvyšší, mohli Belgičané se severními bratry svými žíti nadále šťastni a svobodni v krásné vlasti své, mohli býti neodvislí všickni.

Avšak tu zasáhla ledová ruka jezovitská v svatý ten zápal svobody a bratrství . . . Řím

se zhrozil toho obratu netušeného, viděl v něm toliko vítězství protestantův . . . zahlédl ten paprslek světla nové doby a proto rychle napjal veškerou svou moc, aby zachoval tmě a porobě, co se ještě zachovati dá. Jediné pokynutí z Říma a kněžstvo belgické změnilo barvu. „Víra naše je v nebezpečenství!“ rozlehlo se celým katolickým Nizozemskem a v řadách povstalcův nastala roztržka nejosudnější. Sever hlásal svobodu svědomí a víry, katolický jih žádal výhradní panství katolicismu.

A jezovité podněcovali lid zneužívajíce citu náboženského tak dlouho, až z roztržky stala se propast, až bratr proti bratru se postavil a místo společného vraha jeden druhého mařil a ničil. Antorfy, Gent, Brügge, Ypery a Mastricht, kraje pak odbývané lidem flamským, držely ještě se severem, válčícím hrdinně dále, co zatím kraje jižní obývané lidem vallonským, svedeným kněžími, postavily se nepřátelsky proti bojovníkům svobody a žádaly pro sebe nazpět jařmo španělské. A splnila se touha nešťastných zaslepenců nevědoucích, co sami sobě činí. Sever šťastně osvobodil se od cizovlády, sedm krajův protestantských šťastně zpřerážely ty okovy, které je poutaly k tyranii španělské a pozvedly se co svobodná, neodvislá republika federační k novému šťastnějšímu životu. Za to pro Belgii boj ten stal se pramenem běd a pohrom neskonalých. Dvě leta slepoty a ta draze vykoupená neodvislost její byla opět zlomena, náboženský předsudek zvítězil nad myšlenkou svobody a roku 1584 ubohá země již opět otročila Španělům!

Nic smutnějšího v dějinách než potomní osudy Belgie. Horliví protestanté flamští nemohouce vy-

držeti v té jezovitské tmě, která nyní rozlehla se nad zrazenou vlastí, houfně stěhovali se do Hollandska, nesouce v novou svou vlast poklady svých vědomostí a své pilnosti. Kdežto pak severní kraje nizozemské r. 1648 i od říše německé úplně se odpoutaly a takto zcela na vlastní nohy se postavily — Belgie zůstala přikována k olověnému žezlu hynoucího Španělska, a v nejistém poměru k německé říši, stlačena a schýlena ve svém životě, oloupena o svůj obchod a přetížena daněmi, jež musila odváděti svým utlačovatelům. Na severu byl život, zde byla smrt. Tamto světlo vědy a ruch pokroku, zde tma pověry a hniloba strnutí. Neprospívalo zde nic nežli moc Říma.

Loudili se jezovité k nešťastnému lidu, odkazovali jej v utrpení jeho na nebeské království, sami sobě zatím všemi možnými prostředky statkův pozemských shrabujíce a jmění svého hojníce. Málo prospělo národu tak zavedenému, že měl své sněmy stavovské, a ústavu starobylou, v níž tajil se mnohý kořen dávné svobody. Duch byl ubit a pouhá litera nevrací života. Co platen národu sněm, když sklesne na pouhého dvořanína, co platno právo odepření daní, když ten sněm nemá ani dosti slov poníženosti a služebnosti, aby vyjádřil svou ochotu povoliti vládě každýkoliv požadavek. Ne nadarmo pracovali jezovité. Trpně a oddaně snášel národ každoukoliv vládu, o níž mu oni pravili, že jest „od boha“; — a „od boha“ ovšem byla každá, která nechala — jezovitům plnou vůli a neobmezený vliv na mysl lidskou. Takto „vlast po království nebeském nejsličnější“ upadala pořád hloub v bídu a hanbu. Soused za sousedem upírá na ni lačných zraků svých, každý chce uchvátit kus těla bezbranného, cizáci jako o roucho Kristovo o zemi tu kostky metají, neřestmi

války ji pustoší, obchod její ničí — slovem jako s popelkou s ní nakládají.

Konečně, po dvoustoletém plenu a pustošení přiřknou ji námořní mocnosti r. 1714 domu rakouskému.

III.

V míru, kterým země belgické přiřknuty byly Rakousku, výslovně bylo vymíněno, že Rakousko národ belgický zachová „při všech jeho právech, svobodách a zvyklostech po všecky časy". Karel VI. podpisuje tu smlouvu zavázal se k tomu také slavně za sebe i za všecky své nástupce.

Leč, uplynulo jen něco málo let a již počali místodržitelové rakouští, neznalí poměrův a nemající lásky k národu, nešetrně v lecčems proti řádům a zvyklostem země postupovat. Brzy to brzy ono zřízení nelíbilo se jim, žárlili na tu samosprávu lidu, třeba ten lid neužíval jí na úkor jim. Pohlíželi na zemi belgickou jako na vlast dobytou a bylo jim proti mysli, že ve vlasti také nemá vše býti zařízeno podle kroje rakouského. Zejmena politická práva cechův velice se jim protivila; v Rakousku přece řemeslný lid žádných takových práv neměl a Rakousko bylo přece vzorem statního zřízení!

Jali se tedy stav řemeslnický v jeho právech veřejných všelijak sužovat a obmezovat, nic nedbajíce, že ten lid dosud tak dobrácký a podajný náhle zcela jinou tvářnost na se přibírá; neznalit povahu Belgičanův. A teprv když narazili na ty tvrdé lebky jejich, když jim ten zjítřený lid dal z čista jasna zmužilou odpověď, práv svých že sobě žádným spůsobem vzíti nedá, zřízenci rakouští vzpamatovali se, že nejsou doma. Uprostřed všeobecného umrtvení národův evropských,

ejhle hrstka lidu, jenž se odvolává na svá práva a chce jich hájiti až do těch životů svých! Poděšení zřízenci rakouští neuměli ovšem odpor ten jinak zdusit než silou hrubou, pomocí bodáků vojska německého. Čtyři měšťané jsou pro odboj ten ze země na věčné časy vyobcováni, a jmění jich sebráno, pátý pak, 70letý stařec František Agneessen, soustružník brusselský jakožto vůdce lidu zbouřeného k *smrti* odsouzen. Dne 17. září 1719 měla být poprava vykonána. Odsouzený kmet měl pak podle dávného zvyku podepsat sám svůj ortel smrti.

Ale starý Flaming se nepoddal. „Já svůj ortel podepsat?“ užasnul. — „Nikdy! Volám boha za svědka, že jsem se žádného zločinu nedopustil, ne já nepodepišu! Umírám nevinně.“ A umíral jako hrdina. Zmužile vstoupil na popraviště, jež obklopovali tisícové plačícího lidu, i chtěl mluvit k zástupům rodáků svých. Tu rychle dáno znamení bubeníkům, aby počali v bubny tlouci. Nicméně víření bubnů nepřehlušilo jeho hlas, lid zaslechl, jak mučedník svobody jeho volal soudce své na soud boží . . . a ouzkost nevýslovná projala prsa všech, když stařec k 11. hodině dopolední schýlil tu šedou hlavu svou na špalek pod širočinu katovu.

Ten byl smutný počátek panství rakouského nad Belgií. Že událost ta zůstavila bolestný osten v srdcích lidu belgického, každý snadno uvěří. Ale větší ještě byl postrach, jejž vzbudila tato poprava. Nevelký národ, zbědován tolika ranami, neměl již mnoho těch Agneessenův v lůně svém. S hlavou jeho padl i odpor Belgičanův a místo mstitele vyrůstala z kostí jeho bázeň mdloby.

A přece ještě jednou procitla dávná křepkost ducha belgického, ještě jednou vynasnažil se ten národ, aby vlastní silou ulevil svému trapnému osudu.

Dvěma tvrdými výminkami míru utrechtského skormoutila totiž bezcitnost vítězné ciziny ubohou zemi. Každá z těch výminek byla národu ranou palčivou: jednať spůsobem neslýchaným mařila jeho práci a průmyslnost, druhá urážela bolestně jeho hrdost národní. Hlavní řeka země, Šelda, byla na samém výtoku svém do moře zavřena celníky Hollandskými. Žádná loď nemohla po ní z Belgie vyplout bez dovolení Hollanďanů. Druhá výminka opět ukládala Belgičanům, aby v šesti pevnostech belgických přechovávali posádku holandskou a nad to ještě Hollanďanům na vydržování toho cizáckého vojska v zemi své platili roční kontribuci 1,250.000 zl. Této hanby těžce nesl ubohý národ. Po veškeré zemi jeden šel nářek, a stavové brabantští a flanderští vypravili do Vídně deputaci se snažnou žádostí, aby císař těmto bědám země odpomohl. Karel VI. slíbil pomoc, avšak nesjednal. Tu předsevzali si Belgičané, že v jedné věci pomohou si sami. S horlivostí a obětavostí, která vydává čestné svědectví o povaze jejich národní, hleděli na místě zavřené Šeldy otevříti průmyslu a obchodu svému novou dráhu do světa. Nešetříce péče ni nákladu, udělali si v Ostende pohodlný přístav a za krátko vyplavili odtud první loď ku břehům Guinejským. Loď odplula a vrátila se novým, hojným zbožím obtížena zpět. Všecek národ se zaradoval. Ihned sestoupila se společnost na vydržování a zabezpečení té plavby námořní a přispěním národu vládla hned z počátku kapitálem 6 milionů zlatých, rároveň vymohli si dne 19. prosince 1723 od vlády zakouské stvrzení, že mají právo vésti obchod s veškerými přístavy Ameriky i Afriky, do kterých ostatní národové lodě své vypravují. — Tak, hle, vlastním přičiněním malého, jedva získaného ná-

roda mohlo se Rakousko bezděky státi závažnou mocností námořní. Však cože se nestalo? Čím větší byla radost Belgičanův, tím větší byla žárlivost nepřejících Hollanďanů a kramářův anglických. V Londýně i v Haagu strhl se křik, jakoby jim Belgičané vlastní jejich obchod ubíjeli, tolikéž Francie neviděla toho hrubě ráda, a tak brzy donikly do Vídně reptající hlasy těchto závistných sousedův. A Karel VI.? Ten měl tehda jen jedinou starost o to: kterak by právě zdělané smlouvě o dědičnosti domu svého, známé to *pragmatické sankcí* zjednal uznání a stvrzení ode všech mocnářů evropských. Neměl na tom dosti, že vlastní národové, především Češi a Uhři smlouvu tu ochotně a slavně podepsali, chtěl ji míti též stvrzenu i od vlád anglické, francouzské, hollandské atd. V tom došly jej řečené stížnosti těch vlád. Žádostiv jejich přízně, neváhal tedy Karel VI. a učinil jim po vůli. „Aby navrátil Evropě opět klid a mír“, zrušil dekretem z r. 1725 výsady plavební společnosti belgické a o šest let později vůbec Belgičanům všechen námořní obchod z Ostende přísně zakázal. To byla cena, za kterou dosáhl uznání řečené sankce pragmatické od Anglie a Hollandska.

„A tak,“ dokládá dějepisec belgický — „byla přítomnost i budoucnost vlasti naší obětována a národ náš upadl opět v povlovné hynutí.“

Místodržitelové rakouští, obyčejně to členové neb příbuzní rodiny císařské, dostávali nařízení a rozkazy z Vídně, kteréžto rozkazy buď přicházely příliš pozdě, aneb bývaly zdělány beze vší znalosti poměrův belgických, takže se přemnohých vůbec ani užiti nemohlo. Slovem, ubohé zemi nevěnována nižádné pravá péče, pohlíženo na ni

z Vídně jako na pracizí kraj a spravováno ji bez lásky i bez moudrosti.

A přece po smrti Karla VI. nestačila ta draze vykoupená pragmatická sankce, aby ochránila Belgii od svízelů války. Poznovu voje francouzské zaplavily zemi a teprv r. 1748 vrácena Belgie prosta nepřátel rukoum Marie Terezie.

Dlouhé panování této imperatorky přineslo sice zemi belgické želaný mír, avšak žádného pookřání, žádného vzkřísení. Naopak vláda rakouská střežila se, aby vyburcovala ten lid z jeho unavení, aby zaplašila to shnilé ticho v zemi rázy kladiv a ruchem obchodu.

Považovalit právě ve Vídni Belgii za pouhé břemeno, jehož by se byli čím dříve tím raději zhostili. Nejednou nabízeli ji Prusku v záměnu za ztracené Slezsko; v té pak naději, že posléze přece k záměně té dojde, nestarali se ani o duševní ani o hmotný rozvoj národa přece tak nadaného a průmyslného. Celá státní moudrost tehdejších vlád záležela jen v tom, že se pilně naslouchalo, zdali skutečně národové dobře usnuli. Byli rádi, že mizel z lidu všechen pud po samočinnosti, nechtělit míti statečných, sebevědomých občanů, nýbrž jen dobré poddané. A dařilo se po jejich přání. Déle než století od cizích potentátů ve svých mravech, zvyklostech a svobodách starých zkracován, urážen a sužován, ten lid netoužil po jiném než aby měl konečně svatý pokoj. Tam s chudáky došlo! Belgičané byli šťastni, že vláda Marie Terezie nedělala ničeho; patriarchalní ten její ráz hověl nejlépe jejich zemdlenosti; pánům i kněžím se vedlo dobře, lid se modlil a platil a tak bylo všechno v pořádku . . . Spal, ano tvrdě spal ten starý belgický lev.

Přípozdívalo se a hloupost bujela. Sto osm

opatství a jednou tolik klášterův pokrývalo zemi a bez mála již třetina veškeré půdy byla v jejich držení. Důchody každého těch opatství až na 300.000 zlatých do roka činily, an zatím v lidu obecném každý sedmý člověk byl — žebrákem. V náhradu za to poskytovány mu poutě, processí a slavnosti církevní, zřízené více pro podívanou než pro pobožnost. Dlouhé řady kněžstva v řízách lesknoucích se zlatem a drahokamy, se všemi odznaky svých důstojenství, v středověké kroje odění cechové se svými nádhernými, obrovskými korouhvemi, na sta družiček a mládencův nesoucích nejrozmanitější sochy, ano celá skupení svatých, andělů, patronů zemských, proroků, obrů, lvů, delfinu, orlů, atp. — za těmi řeholníci, hodnostáři země, městské gardy a nepřehledný zástup obecného lidu . . . toť obraz oněch okázalostí, vypočítaných na smyslnost lidskou, jak nám jej kreslí souvěcí kronikáři belgičtí.

Po celou tu dobu byl v Belgii místodržitelem švakr císařovny, Karel Lotrinský. Pohodlný, blahopřejný to pán, který tam zdomácněl. Byl nejšťastnější, když nemusel o věcech politických ničeho slyšet. Za celý čas svého vladaření nikdy se se stavy nerozkmotřil, aniž stavové s ním. Potřebovali-li ve Vídni peněz, pozval si pány stavy k hostině a tu po domácku v dobrotě věc s nimi ujednal. Ba došlo tak daleko, že mu byl za živa postaven pomník nákladný na náměstí brusselském. A to ještě ubozí Belgičané neměli ani tušení o skutečné zásluze toho muže, tu ještě živá duše v Belgii nevěděla, že jediné on svou poctivostí zachránil Belgům to jediné dědictví po otcích, to staré zřízení země, které bylo jejich pýchou a útěchou jedinou.

Dávno ministři Botta Adorno, Schwarzenberk,

Kobentcl a Kounic pomýšleli na vyvrácení těch svobod belgických ve prospěch absolutismu. Ale starý místodržitel byl neoblomný. I naproti rozhorlené císařovně odpovídal pevně a stále: „Přísahal jsem jménem Vaší Milosti Belgům před bohem a před lidmi, že ničeho nepodniknu proti jejich starým právům a svobodám, a té přísaze své chci zůstat věren až do hrobu.“

O všem tom, jak praveno, v Belgii samé tou dobou nevěděl nikdo. A v nevědomosti té blahořečili osudu, že dopřál jim tak dobré vlády. Zkusivše tolik bídy byli vděčni již vládě, která jim nezděla nic zlého. Když tedy Marie Terezie zemřela, neoplakána snad nikde vřeleji nežli v Belgii.

„Bylo právě k vánocím roku 1780,“ vypravují letopisové, „když stihla zpráva o úmrtí milované panovnice do Belgie. Radovánky vánoční umlkly po krajích, kamkoli zvěst ta zalétla, a matky sedíce u krbův domácích se slzami v očích vypravovaly dětem o požehnaném pokoji a míru těch starých, zlatých časův.“ Na to 30. prosince shromáždili se zástupcové s hodnostáři v chrámě sv. Guduly v Brusselu ku zádušní mši. „A když tu,“ pokračuje kronikář, „po starobylém zvyku národním před obrazem zesnulé císařovny první rytíř zlatého rouna sklonil „zemský meč“ a po třikráte zvolal: „Jest mrtva!“ — tehda rozlehlo se hlasité štkání kostelem a podlaha jeho leskla se omžena slzami . . . Podobalo se, jakoby k zármutku spolu i teskné jakés tušení se družilo. Zdálo se, jakoby ten lid byl měl v duši své jakous předtuchu zlou, kterak s pohřební touto slavností i poslední blažší chvíle národa pod panstvím rakouským se pohřbívají.“

Takový byl tedy národ belgický na počátku osmého desítiletí věku minulého.

Však uběhne pouhých deset let . . . a ejhle, jaký to obrat podivuhodný!

Kde je ten lid plačící pro „matku vlasti“, kde ta libost jeho v tupém spánku, kde ta láska jeho k Rakousku?

Ano píď času . . . a v celé téměř Belgii není člověka, jehož srdce by neplanulo hněvem a nenávistí proti Vídni, v celé Belgii není tužby a není myšlenky jiné nežli zhostiti se panství rakouského, a tento pocit je tak hluboký, tak mocný, že ani hrozby, ani sliby, ani přísnost, ani povolnost, nedovedou jej více zahladit, ale že všechen národ, jako jeden muž zvedá se proti všemu, což zove se rakouským, a neulevuje ve své bouři dříve, dokud poslední noha rakouská neopouští půdu belgickou.

Pouhá píď času . . . a z toho zbědovaného lidu stává se tygr s krví podlitýma očima, nadšení vznešené a slepý fanatism rozpalují tu hruď nedávno ještě takměř bezcitnou, vášně vzrůstají v obry a ten národ vypudiv Rakušany, vrhá se v boji bratrovražedném sám na sebe.

Nepodobá-liž se, jakobychom stáli před velikou hádankou dějin?

A zatím nestojíme než před velikým *naučením* dějin. Před naučením, z něhož vážiti můžeme nejednu vzácnou pravdu pro život našeho vlastního národa, ale i útěchu mnohou a posilnění žádoucí. Ocitujemeť se před obrazem dějinným, který nás tím mocněji poutá, čím déle jej pronikáme tím vyzkoušeným okem českým. Zašlé doby, cizí věc a cizí vlast . . . a přece tolik příbuzného, tolik povědomého v tom obraze, že chvílemi až dech se nám tají a srdce usedá.

IV.

Bylo dne 17. července 1781. Hlavní město Belgie skvělo se v rouše slavnostním. Se starobylých štítů gothických veliké zavívaly prapory barev národních (brabantských) i rakouských. Bohaté kamenické okrasy, jimiž zejmena domy na náměstí se honosily, vroubily pletence z pestrobarevných květin a bujné zeleni. Slavnostní brány a tribuny zvedaly se po náměstích. Od časného rána pak hřměla střelba, hučely zvony a rozléhala se hudba městem, v němž všecko bylo vzhůru.

K deváté hodině ranní zdvojnásobnil se ruch po ulicích, ozbrojené měšťanstvo rovnalo zástupy v souběžné řady a za nedlouho nádherný průvod veškerých hodnostářů země provázel místodržitele vévodu sasko-těšinského a jeho spanilou choť, Marii Kristinu, za hlučných pozdravův lidu do chrámu sv. Guduly.

Co znamenal ten průvod, k čemu všecka ta sláva? Byla to jedna z oněch slavností národův, které dějiny zaznamenávají v kovové desky své: toho dne *národ belgický vcházel ve smlouvu s novým panovníkem*, toho dne měl veliký syn Marie Terezie, *Josef II.* přísahati věrnost národu a národ na vzájem věrnost svému novému pánu. Jménem naroda holdovali stavové, jménem císaře Josefa II. jeho místodržící.

Arcibiskup malínský sám četl slavnou mši; po té zdvihnul s oltáře evangelium a přistoupil s ním ku klekátku místodržitelův, žádaje jich hlasitě, aby jménem Jeho Veličenstva, s rukou na písmu svatém přísahali na práva a svobody kněžstva brabantského. Místodržící povstali a přísahali, jak na nich žádáno. Na to hnul se slavný průvod z chrámu na náměstí hořejšího města,

uprostřed kteréhož na zvýšeném místě pod damaškovými záclonami pnul se nádherný trůn obklopený všemi znaky moci vladařské. Před trůnem stál stůl prostřený zlatotkaným kobercem a na něm rozevřené evangelium. Vévoda sasko-těšinský zasedl na trůn, po jehož obou stranách rozestavili se nejvyšší úředníci zemští. V pravo od trůnu seřadili se stavové brabantští, v levo stavové limburští. V čele jich stál markrabí wemalský s praporem brabantským, a vévoda urselský s mečem zemským. Místodržitel pokryl hlavu svou, a totéž učinili po něm stavové. Když pak hlasatel byl třikráte vyzval k tichosti, ujal se slova vévoda sasko-těšinský, aby ujistil shromážděný národ otcovskou láskou a péčí nového panovníka. Jemu odvětil předseda stavovského výboru ubezpečuje na vzájem nového panovníka, že shledá v Brabantčanech lid věrný a poctivý. Zavřel pak řeč svou tím, že jménem stavův vyzval místodržící, aby prokázali se plnou mocí svou od císaře jim danou. Plná ta moc hlasitě se přečtla a nad to každý se stavův přistoupil, aby se na vlastní oči přesvědčil o pravém podpisu císařově. Když takto všickni o řádnosti plnomocenství se byli přesvědčili, vyvstal jeden ze stavův a jal se povýšeným hlasem předčítati místodržiteli starobylou ústavu země, základní, nezrušitelný to zákon Brabantska, zvaný od Flamčanů „Blyde Inkomst“ od Wallonů „Joyeuse entrée“ — to jest „Radostný vjezd“. Mezi tím čtením pětkráte arcibiskup primas belgický přistoupil k místodržiteli předkládaje mu evangelium. A tento hlavy obnaživ, pokaždé vložil tři prsty pravice své na evangelium a přísahal před tváří všeho národa, „tak jakoby tu sám J. Milost císař římský, král uherský a český, vévoda brabantský, Josef II. osobně stál“, že *dobrý lid*

a veškerou obec brabantskou při všech těchto právech a svobodách jejich zachová a nikdy bez jejich vlastní vůle ničeho na nich měniti nechce a nebude.

Přísahu tu skládal v obou jazycích zemských, flamském i francouzském. Na to stavové jeden za druhým přistupovali k trůnu, aby jménem svým vlastním a jménem národu do rukou místodržitele skládali slib věrnosti novému panovníku. Když pak vážný obřad ten byl ukončen, hlasatel provolal: „Nechť žije Josef Druhý, král uherský a český, vevoda brabantský!“ a všecek lid propuknul v nekonečné slávy provolávání, úředníci komory finanční rozhazovali v zástupy zlaté, stříbrné a měděné peníze pamětní, zvláště k tomuto dni ražené, a po celé dva dni Brussel ozýval se slavnostmi, hody a radovánkami národními.

A co v Brabantsku, konalo se s touže okázalostí a důstojností v každém z desíti krajů, čili v každé provincii belgické zvlášť. Nebylať Belgie vlastí scentralisovanou, nevládnul celou její prostorou jeden zákon a jedno právo. Co kraj to svrchovaný stát; každý měl svou vlastní ústavu, své zvláštní zřízení, ano i některá města a okresy měly své zvláštní řády právní. Veškeré kraje tyto uznávaly sice hlavu domu rakouského za pána svého, ale *nikoliv co krále* jednotné vlasti belgické, nýbrž pod tituly: *vévody brabantského, lucemburského a geldernského*, onde co *hraběte flandernského, hennegaského* a *namurského*, anebo co pána *malínského* a *doornického*.

Každá z těchto provincí spravovala se sama neodvisle od druhé. Byl to spolek rovně oprávněných, *samostatných* krajin, jež toliko společný panovník a společná potřeba družila v jednotu. Mohlo by se říci, že byl to zdrobnělý obraz teh-

dejšího Rakouska. Jenom že zde usílí centralizační valněji bylo pokročilo nežli na půdě odlehlé federace belgické. I kohož by nezajímalo rozhlédnouti se po té starobylé federaci, poznati zevrubněji to zřízení a zvěděti, v čem vlastně záležela ona práva, na kterýchž malý ten národ tolik si zakládal? —

Na jedné straně tedy panovník, na druhé národ. Jakou měrou byla mezi nimi rozdělena moc a právo? Počneme s panovníkem. Tento sám nesídlel v zemi, nýbrž dal se zastupovati místodržiteli. Bylo pak již od časův španělských zvykem, že tito *místodržící* byli obyčejně členy panující rodiny. K rukoum dán jim nad to splnomocněný *ministr* ode dvora panovnického. Konečně byl tu *vrchní velitel vojenský* podřízený místodržiteli. To byla celá vlastní representace moci vzdáleného panovníka. Kolem ní bylo něco cís. radů a tajemníků. Všecko ostatní úřednictvo bylo domácí, zemské. Místodržitelové měli nejvyšší výkonou moc v zemi, ale ku provozování jejímu musili užiti úřadův domácích, zemských, kteříž byli vázáni přísahou na domácí ústavu zemskou a proto nepropůjčili se k žádnému výkonu, jenž by se příčil zákonům zemským. Panovník měl sice právo jmenovat *nejvyšší* světské i duchovní hodnostáře, ale musel je vybrat *z rodilých Belgičanův*. Nezapomnělit Belgičané nikdy na velké slovo Tacitovo, jakým štěstím jest pro národy, jsou-li ovládáni *od svých*. — Již tím byla dojista vší libovůli despotické postavena silná hráz; ale Belgičané měli nad to právo *svézákonnosti*, a což neméně váží, — *neodvislé soudnictví*.

Každá krajina čili provincie měla svůj sněm, ovšemť že stavovský a ne všude stejně složený; někde převládal stav panský, onde knězský, někde,

jako zejmena v Brabantsku stav městský velikou měl váhu na sněmu. Avšak přes toto různé složení každý ten sněm dělil se s panovníkem o svrchovanost, každý měl zejmena právo *povolovat* neb odepřít *daně*, a každý volil za sebe stálý *stavovský výbor s kancléřem v čele*, jemuž náleželo *rozvrhovati* a *vybírati* povolené daně a vůbec spravovati veškeru krajinu. Na sněmích byla volnost slova, volnost návrhův a toliko na čem sněm se usnesl, co panovník stvrdil a kancléř pečetí provincie opatřil, bylo zákonem platným pro ten který kraj. Výminkou mohl sice i panovník sám nařízení a zákony nové zemi dávati, avšak i zde postarali se Belgičané, aby zabránili každé libovůli a každému porušení práv zemských. Aby totiž takový zákon císařský doznal platnosti v Belgii, musel být prvé předložen k potvrzení nejvyššímu *soudnímu* dvoru v zemi, tak zvané to *velké radě brabantské*. A shledala-li tato, že zákon odporuje zřízení zemskému, nepotřebovala jej prohlásiti, měla právo jej potlačit. Nařízení vydané bez pečeti velké rady brabantské nikoho nevázalo, nebylo právoplatným, nebylo ničím. Leč snadže bylo panovníku snadné dosáhnouti na té radě brabantské, čehokoliv chtěl! Ani toho nebezpečenství nebylo. Členové rady té byli vesměs soudcové *nesesaditelní*. Ani sněm, ani panovník nižádné moci k nim neměli, pokud plnili věrně zákony zemské, jako vůbec veškeré soudnictví v zemi bylo nezávislým na vůli panovničí; byloť jednak (v první stolici) právem obcí a měst, kdež dílem poroty, dílem magistratní úředníci soudili; jednak (v apelaci) úřadem *zemským*. V hlavním městě každého kraje zřízen soud krajinský, k němuž bylo se lze odvolati z nálezův prvních soudův. Další a poslední apelace šla ve věcech

občanského práva k nejvyššímu soudu malínskému; v záležitostech trestních však k výše zpomenuté velké radě brabantské. Ty byly obě nejvyšší instance soudní v zemi, jejich výrok trval a platil. Tím časem pak, o němž vypravujeme, zvláště rada brabantská pro moudré a spravedlivé nálezy své veliké požívala vážnosti u veškerého národa.

Sněmy zemské svolávány pravidlem v roce vícekrát. Kdy se však sněm rozejíti měl, stavové sami rozhodnouti směli, kteréhož práva také nejednou užili a sice obyčejně tenkráte, když vláda nějakých těžkých platův na nich žádala, a oni beze všeho hluku chtěli obtíží té uniknouti. Až do r. 1634 scházívali se ku spořádání společných *všem* krajům potřeb tak zvaní *sněmové všeobecní* čili generální. Než za té dvouvěké dřímoty, ve kterouž zřeli jsme upadati Belgičany, zapomínalo se na důležitost takého pospolitého pěstování zájmův spolkových a ty ubohé generální sněmy staly se, zrovna jako u nás — pohádkou.

Každá provincie tedy měla svoje zvláštní zákony a práva. Než některá všem byla společná; tak zajisté v celé Belgii platilo co právo lidu odvěké, že nesmí mu panovník žádných břemen ukládati z pouhé vůle své, nýbrž toliko se svolením ovládaných.

Dalším obecným právem národa bylo, že žádný Belgičan *nesmí býti souzen nežli od svého příslušného domácího soudu*, ba že ani v církevních záležitostech nikdo nesmí být pohnán na soud cizozemský. A konečně, že panovník v den, když ujímá se vlády nad zemí, jest povinen lidu přísahou se zavázati, že bude vládcem dobrým, mírným a spravedlivým, chovajícím v úctě jeho práva, svobody a zvyklosti.

Nejdůležitějším údem federace bylo bez od-

poru vévodství brabantské. V něm tlouklo srdce Belgie — staroslavný Brussel. Však i ústava jeho byla základním pilířem svobody všech krajův, jakož ve středověku vůbec nebylo v Evropě svobodomyslnější ústavy nad ni. Mluvíme o zmíněném již svrchu „Vjezdu radostném“. Zemský ten zákon byl posvěcen vysokým stářím. Původ jeho kladl se až do století třináctého. Obsahoval pak v padesáti devíti článcích tato základní ustanovení: Vévoda brebantský nesmí panovati *ani násilím*, aniž libovůlí, nýbrž toliko po zákonu a právu země; tolikéž odsuzovati nesmí jinak než podle nálezu řádných soudů zemských. — Panovník brabantský nepodnikne žádné války v příčině Brabantska a Limburska nežli se svolením měst a stavův brabantských. — Svoji *radu brabantskou* zřídí ze sedmi osob, z nichž jedna bude kancléřem a strážcem pečeti zemské; tento kancléř jakož i další čtyři členové musí být rodilí Brabantčané a mocni jazyka vallonského i flamského; ostatní dva mohou být dle libosti panovníkovy a třebas cizinci, avšak předpokládá se samo sebou, že i oni musí znáti jazyk flamský. Členové této rady jakož i tajemníci její musí přísahati stavům, že nikdy nepropůjčí své pomoci a rady k nějakému skutku, jímžto by se směřovalo buď k postoupení některé části země anebo k jakémukoliv zavázání a ublížení vlasti brabantské beze vědomí a vůle stavův jejích. — Vůbec nenařídí panovník žádné daně a žádného břemena bez svolení stavův, kteříž nejméně dvakrát do roka musí být svoláni a to na místo, kde by úplného bezpečí požívali a odkud by se svobodně opět rozejíti mohli. Na tomto shromáždění stavův má každý právo mínění své svobodně pronésti, aniž by mu proto panovník neb kdožkoliv hněvem neb nemilostí odpláceti směl. — Cizincům

neudělí panovník žádných takových svobod a výsad, které by domácím obyvatelům ku škodě a újmě byly. Taktéž nepovolá panovník nikdy cizího vojska do země, aniž na úřady zemské dosadí někoho, jenž nesložil přísahu na ústavu brabantskou.“

Nade vše závažným byl ale *článek poslední.* Zavíralať ústava brabantská podobným prohlášením jako proslulá přísaha krále uherského Ondřeje II.: přestane-li totiž panovník ctíti práva poddaných, že tito nejsou opět jemu žádným poslušenstvím povinni.

„Nikdy,“ tak znělo důležité to ustanovení do slova: „nikdy nebude Jeho Milost proti našim právům, svobodám a zvyklostem uváděti, že není držána k jich zachovávání a plnění, poněvadž stvrdila je toliko všeobecně a ne každé právo zvláště pro sebe. Alebrž, kdyby na to došlo, že by J. M. vévoda sám, aneb jeho zřízenci, následníci, neb dědicové, ať sami, nebo prostředkem jiné osoby proti kterémukoliv z těchto našich práv a řádů něčeho podnikli a předsevzali, — *tož dovoluje Jeho Milost tímto* veškerým pánům, rytířům, prelatům, městům a vůbec všem poddaným, *aby ani jemu, ani jeho dědicům neb potomkům v ničem služeb nekonali, aniž jich v čemkoliv poslušni byli*, nechať by sebe více toho potřebovali a na nich žádali; a to na tak dlouho, dokud by on té křivdy učiněné právu a svobodám vlasti naší neodčinil, nenapravil a úplně neurovnal.“

Toť bylo tedy zřízení, toť ona práva, která císař Josef II. dne 17. července 1781 přísahou svou veškeré obci belgické slavně zaručil a neodvolatelně potvrdil. Avšak proč nesložil přísahu tu osobně, proč dal se zastupovat místodržiteli? Příčina toho nebyla pouhá náhoda, nýbrž stalo se tak ze zásady nového panovníka.

V.

Josef II., tento panovník, o němž soud dějin posud není ustálen, byl dojista muž ducha neobyčejného.

Nadán od přírody myslí bystrou, vnímavou, rozumem pronikavým a srdcem schopným zanítiti se pro myšlenky vznešené, obdržel náhodou za učitele a vychovatele muže, kteří vysoko vynikali nad obyčejnou míru tehdejší vzdělanosti středoevropské. Byliť to mužové, v jichž duše zapadaly již červánky nového jitra, nové doby. Byliť to mužové zaujati myšlenkami oněch myslitelův francouzských, kteří první jali se bourat věk přežilý a klestiti dráhu pokroku a osvětě lidstva.

A mladistvá mysl Josefova ssála ty myšlenky s veškerou horoucností mládí. Kamkoliv pohlédl kolem sebe, ejhle všude strnulost, všude prázdnota bezduchého formalismu, vše samý bezvýznamný obřad, zastaralá fráze, samý cop a šlendrián. Lid zotročený, pověrčivý, odíraný bezcitným panstvem, jemuž patřilo jeho tělo, kdežto duši držel jezovita. Všecka společnost lidská roztříděná v kasty od sebe přísně oddělené, vše samá výsada, autorita nad autoritou a jedna nadutější a prázdnější druhé.

Jaký to zcela jiný svět, jaké to zcela jiné lidstvo myslili sobě naproti tomu oni velci duchové národa francouzského!

A nedali se myšlenky jejich uskutečnit? Nebylo možné probudit ten lid k sebevědomí, k důstojnosti lidské, ku pokroku a vzdělávání se? Nebylo možné sníti s něho ta pouta poddanství a pověry, nebylo možné prolomiti ty řády feudální a tu duchomornou moc Říma? Množil se vůčihledě počet osvícenců, kteří netoliko věřili,

že k tomu duch lidský dospěti musí, poněvadž nemůže uhníti a zaniknouti v takové mrtvé zátišině, ale kteří sami úsilovně přičiňovali se o převrat ten slovem i písmem.

A jedním z nejhorlivějších těch synův nové doby byl příští panovník říše rakouské. Prsa Josefova záhy nadchla se vznešenou odhodlaností reformatora. Učiniti lid svůj šťastným, vzdělaným, pokročilým a tím říši svou obrátiti v ráj, toť bylo snem duše jeho, i byl nevýslovně blažen, že osud uštědřil mu korunu a žezlo, že přáno mu vládnouti mocí tak obrovskou, jižto může všecku užiti na uskutečnění svých úmyslův.

A zatím — právě ta moc jeho panovničí odporovala osudně těmto myšlenkám, právě v tom, že byl reformatorem *na trůně*, spočívala nešťastná protiva vnitřní, o kterou všecky ty snahy musily se rozbiti a v nivec obrátiti.

Neboť titíž učitelové, kteří vštěpovali mladistvé mysli Josefově ony ideály pokroku a lidskosti, kteří jej pobádali na dráhu světla a svobody — titíž opět vštěpovali mu jakožto následníku trůnu s rovnou horlivostí učení o svrchované moci vladařův z milosti boží, o neobmezené vůli panovníka naproti poddaným, o povýšenosti jeho práva nade všemi právy ostatními — slovem titíž vštěpovali mu s rovným důrazem zásady nejtužšího absolutismu, vedle kterých veškerá říše a veškeren národ nebyl než osobním vlastnictvím „zeměpána“, vedle kterých zcela správně Ludvík Čtrnáctý pravil: „Stát jsem já“, vedle kterých veškeré právo, veškeren život, veškeré síly mají býti závisly jedině na trůnu, vedle kterých má panovník za celou říši mysliti a jednati, an „jest živoucím obrazem toho, od něhož má svou moc“.

Jest pak tušíme zcela přirozeno, že duchu

tak mohutnému, povaze tak rázné a podnikavé, vůli tak odhodlané a činů lačné jako byla Josefova, právě tento názor o moci panovničí hověl nejvíce. Vždyť chtěl jen té moci své svrchované k *dobrému* užiti, vždyť byly to myšlenky šlechetné a spravedlivé dle mínění jeho, které chtěl provésti, a nikdo jiný by mu je neprovedl s takou vůlí horlivou. Nešťastný klam! Josef nepřišel nikdy k poznání, že absolutismus a svoboda lidu jsou protivy nesrovnatelné. On chtěl míti lid osvícený a nechápal, že je to nemožné, není-li ten lid veden k *samočinnosti*. On chtěl mu vštípiti vědomí lidské důstojnosti a přece zase chtěl, aby ten lid byl pouze loutkou vůle jediného člověka; on chtěl pobořit zlořády, středověké bludy a předsudky — a sám zaváděl nový zlý řád, řád to nejtužšího absolutismu, nejtužšího poručnictví: všechen život říše měl se říditi jednou toliko vůlí, jediným rozkazem svrchovaným a neodolatelným; on sám od svého psacího stolu chtěl vydávati zákony a pravidla pro život veškerých svých národův, od Italie až do Belgie měl platiti jeden a týž zákon, jeden a týž diktát osobní vůle jeho. „Říše, kteréž vládnu," psal krátce po nastoupení trůnu hraběti Colloredovi: „musí býti ovládána dle *mých zásad*. Tak jako v republikách panuje despotismus *zákonův* — tak musí v mocnářstvích panovati despotismus *zásad*. Potřebat národům dobře činiti i *proti jejich vůli*; chci ve své říši potlačiti předsudek, fanatism, stranictví, chci aby každý z mých poddaných požíval přirozené svobody člověka." —

Jaké to žalostné zmatení pojmův! Libovůle povýšená nad zákon má býti pramenem svobody! Miliony lidí mají býti ovládáni zásadou, která jediné hlavě se zalíbila a to má býti cesta, po které lze vrátiti lidstvu přirozenou jeho svobodu!

Čím mohl býti Josef II. lidstvu, kdyby byl myšlenku svobody pojal ouplněji a jasněji! Pak nebyl by potřeboval chtít spřáhnout celou říši jediným řetězem centralizované úřadovlády, pak nebyl by musel usilovat, aby němčina byla jazykem státním pro celou říši, pak nebyl by musel násilně kácet a bořit starobylé řády a ústavy národův do těch duší uražených, roztrpčených a k zoufalému odporu dohnaných. On měl hledat v národech samých živly pokroku a osvěty a byl by je bez odporu nalezl. Či nebylo na příklad po prohlášení tolerančního patentu v Čechách až úžasný počet těch, kdož přiznali se býti věrni víře Husově?

Nebylo statisíce protestantův žehnajících mu za obdrženou svobodu, neradoval se lid rolnický vysvobozený z poroby nejkrutější, že nalézá konečně přece ochrany a zastání? A nebylo konečně všude mužův vzdělaných, kteříž by skutečné svobodě a skutečnému pokroku upřímně se byli potěšili? Jen uhodit na ty strůny potlačeného *citu národního*, pozbuzovat k samostatnému myšlení a konání a nahražovat přežilé řády feudální, *mravnějšími*, *lepšími* řády a zřízeními, při kterých by vůle *lidu* přijíti mohla k platnosti ... a Josef II. byl by záhy poznal, kterak nepotřebuje podvracet státoprávní postavení království a zemí k vůli ideám pokroku, kterak nepotřebuje přirozené povaze říši své činit násilí a chtíti všecky rozdíly jazykův, zvykův a dějin zahlazovat a všechno mermocí pod jeden klobouk stlačovat, nýbrž kterak právě tím nejlépe svobodě poslouží, když *každému národu poskytne možnost, aby po svém vlastním způsobu osobně rozvinoval* duševní i hmotné síly své, když v každém národě oživí cit *samostatnosti* a *samočinnosti*.

Kdyby sobě byl Josef II. vytknul za úkol toliko

odstraňovat překážky bránící samostatnému rozvoji síly národův, byl by vykonal skutek největší a jméno jeho bylo by žehnáno od věku do věku. Ale Josef II. šel cestou přímo opačnou. On sám chtěl stavět, on sám chtěl život národův předělávat a to s takovým úsilím, s takovým chvatem, že tito takměř ani dechu popadati nemohli. On nikde nevyhledával sobě podpory v národech, on doufal, že samotná autorita jeho stačí, aby zmohla všechen odpor šlechty i kněžstva, jimž bral jejich výsady, ano veškerý podklad jejich moci a váhy. On nikde nevyzýval zastupitelstva zemská k vomáhání v díle oprav, on nikde nepředkládal stavům své návrhy a myšlenky — on prostě poručil: tak to má od nynějška být, „neb taká jest vůle Naše“. Slovy těmi, — jadrným tímto výrazem despotismu — zavíral obyčejně každý dekret jeho.

A takž místo osvoboditele neviděli v něm národové nežli despotu, jemuž žádné právo, žádný zákon, žádný zvyk a mrav není svatým, ale jenž vše mění a zvrací podle ruzumu svého.

Vzbuzova-li první nařízení jeho, čelící hlavně proti Římu, proti klášternictví a pověrám, naděje a radost všech bystřejších hlav, tož další jeho kroky čelící k podvrácení samostatnosti jednotlivých zemí polekala, poděsila a na konec pobouřila všecko. Josef ale vida, kterak nic se mu nedaří, kterak nikdo jej nechápe, a mimo to placené úřednictvo nikdo úmysly jeho nepodporuje, stával se nevrlým, nedůtklivým a setkávaje se s odporem, chápal se zoufalých prostředkův hrubé moci, hrůzy a krutosti, kterými ovšem jenom tím více ještě národy proti sobě popuzoval, až i k zoufalému odboji je dohnal. A to platí zejmena o malém, ale tuhém *národě belgickém*.

VI.

Pramenem veškeré duševní bídy, ježto svírala lidstvo, viděla se býti Josefu II. ta moc, jakouž doposud vládl světlu vzdorný Řím. Zlomiti tuto moc aspoň v zemích své říše, osvoboditi knězstvo z jejího otroctví a přiměti je k tomu, aby hlásalo lidu ryzí učení Kristovo, učení to snášelivosti, bratrství a lásky — toť bylo touhou Josefovou již od mládí.

Chyba jen zase, že nechtěl přestat na pouhém vymanění knězstva a lidu z područí Říma, nýbrž že v důslednosti svých zastaralých názorů o státu a vládě chtěl z kněze učiniti pouhého úředníka svého. Zjevil tyto úmysly své již roku 1769 zřetelně španělskému vyslanci Azarovi v Římě: „Chci přesvědčiti lid," jsou slova Josefova, „že může zůstat katolickým, aniž by potřeboval býti římským. Zásady náboženství mají zůstat neporušeny; ale chci z náboženství odstranit věci, které tam nenáleží; chci lid svůj osvobodit od papežské nadvlády ve věcech církevních, jelikož nadvláda ta nemá s náboženstvím ničeho co činiti a toliko k tomu zde jest, aby plodila občanské rozbroje. Dle mého přesvědčení žije církev ve státě, a panovníku náleží, aby ji podřídil zákonům světským a služebníky její udržoval v téže poddanosti, v jaké jsou všickni ostatní poddaní. Nechci nadvládu Říma déle uznávat. Nedělám si ničeho z blesků vatikánských. Tyto mohly sice druhdy převracet svět, dnes ale nikdo více nepotřebuje se jich lekat."

Azara odpověděl tehda Josefovi slovy velikého spisovatele „Ducha zákonův" Montesquieua: „Nezapomínejte toliko, že veliké převraty v názorech a předsudcích, které lidu jsou svatými, pouze tehda

bez nebezpečenství podniknouti se mohou, jsou-li dílem doby, jsou-li zralým plodem znenáhla vytříbených náhledů většiny národa.“

Avšak Josef nedbal té výstrahy. Měl za to, že lid mu bude vděčen a kněžstvo že se neopováží leda naříkat a klnout. Ba spolehal, že i většinu biskupův si získá, když učiní je neodvislými od poručnictví Říma.

Dokud Marie Terezie žila, nebylo ovšem na provedení takových úmyslův ani pomyšlení. Patnácte let musil Josef čekati, než udeřila tužbám jeho hodina vykoupení. Což divu, že pak tím kvapněji a netrpělivěji chopil se díla, že pak každá chvíle byla mu drahá a každým téměř dnem překvapeni byli národové novotou, o níž druhdy věkové trávívají. I tato okolnost byla pro opravy Josefovy arci velice osudnou.

Takž hned v prvním roce své vlády od března 1781 do března 1782 překvapil Josef národy své celou řadou nařízení, směřujících k odloučení kněžstva a všeho církevnictví rakouského od Říma, spolu ale také k tužšímu podřízení kněžstva moci státní. Všeliké bully, encykliky a rozkazy papežské musily od nynějška býti předkládány dvorní kanceláři k schválení, prvé než směli je biskupové uveřejnit. Rovněž nesměl žádný biskup čeho nařizovati věřícím bez svolení zeměpanského úřadu. Druhým nařízením zrušovala se výsada stolice římské k udílení dispenzí, zejmena co se týče sňatku a přiřknuto v příčině té plné právo biskupům, však s tím doložením, aby to konali laciněji, než to doposud konal Řím. Nikdo se neměl na dále obraceti o dispens na vyslance papežského, tolikéž žádný biskup neměl více přísahati poslušenství papeži, nýbrž toliko císaři, a rovněž neměl nikdo bez svolení císařova přijímati jakých

hodností a titulův od papeže. Dále zakázáno šlechtě posýlati syny své do Říma, do tak zvané Ferdinandem II. založené „kolleje germanské“ na vychování pro stav knězský, a zřízena náhradou za tuto jezovitskou kollej jiná v Padově. Počátkem roku 1782 pak vyšlo nařízení, kterým se poučovali veškeří úřadové, co na dále mají pokládali za věc náboženství a co za věc světskou: „*Meze působnosti a důstojenství kněžstva ve státě*,“ pravilo se v nařízení tom, „vyznačeny jsou povinnostmi a skutky, které Kristus za svého přebývání mezi lidstvem uložil apoštolům svým, a vyznačeny jsou tak určitě a jasně, že toliko nevěrec mohl by o tom v pochybnosti býti. Dokonce nesmyslným bylo by pak dojista tvrzení, jakoby nástupcové apoštolův měli více důstojnosti a moci, nežli oni sami. Nebude nikoho tajno, že Kristus uložil apoštolům svým skutky ryze duchovní, a sice: 1. aby kazali evangelium, 2. aby pečovali o služby boží, 3. aby udíleli svátosti, pokud jsou duchovními, a za 4. aby pečovali o kázeň v církvi jeho. Na těchto čtvero povinnostech v úřadech přestávala všecka moc a důstojnost apoštolův, a nástupcové jejich přirozeně nemohou si osobovati moci větší. Z toho plyne, že mimo tyto čtvery obory není žádné autority, žádné přednosti, žádné výsady a žádného práva, ježto by vyzouvaly kněžstvo z poddanství naproti panovníku.“

Tím arci tal Josef II. vládu knězskou do živého. Tím rázem kácel všemohoucnost papežskou a činil z panujících opanované. Řím zvedl rukavici a od té chvíle panovala mezi ním a Josefem válka na život a na smrt.

Bylo-li pak země, na kterou Řím mohl přede všemi jinými počítat, kde měl armády kněžstva nejstatečnější a nejhustší, byla to bez odporu *Belgie*.

Tu měl se Josef II. setkati s odporem nejvášnivějším, tu měl poznati protivníka neustupného a nesmířitelného. Je-li podnes Belgie jezovitům zemí v Evropě nejhostinnější, byla to za doby Josefovy dvojnásob. Byl sice řád jezovitův již za Marie Terezie samým papežem zrušen, ale Jezovité proto nepominuli. Převlékli se toliko v jiný hábit, a bylo po všem. Zejmena Belgie byla jezovitstvím tou dobou nade všecky sousední země prosáklá.

Stálť v čele kněžstva belgického jeden z nejnadanějších vychovanců jezovitských, arcibiskup malínský Jindřich *Frankenberk*, rodilý Slezan. Studoval z mládí u jezovitů v Hlohově, pak na jezovitské universitě ve Vratislavi, pak šel do zpomenuté již germanské kolleje do Říma. V tomto ústavu pro zmrzačení ducha i srdce lidského vyznamenával se již tou měrou, že papež Benedikt Čtrnáctý u příležitosti slavné disputace veřejně jej objal a jako „budoucí sloup církve“ velebil. Z Říma příznivci jeho poslali jej do Vídně, kdež v důstojnostech kněžských rychle postupoval, až jej r. 1759 Marie Terezie jmenovala arcibiskupem malínským a primasem Belgie. Když pak jej papež Pius VI. povýšil na kardinála, byl to sám Josef II., jenž Frankenberkovi dne 20. prosince 1778 ve Vídni slavně nasadil červený klobouk kardinálský. Netušil tehda asi Josef II., že za nemnoha let dozná v témž knězi jednoho z nejzuřivějších svých odpůrcův a nad jiné nebezpečného podrývače díla svého.

Však záhy měl se o tom přesvědčiti.

Josef chtěl poznati Belgii na vlastní oči. Vypravil se tam zanedlouho po složení přísahy národu belgickému, a cestuje na zapřenou, prohlídl si veškeru zemi zevrubně. Ale neopouštěl ji spo-

kojen. Viděl ten ohromný vliv knězstva na ducha lidu, viděl ty potomky Egmontův a Hornův konati skroušené pokání před dveřmi kostelův a zřel zde středověké řády prováděné dosud v plné nezlomené síle, aniž byl by kde znamenal jakous nespokojenost lidu se stavem tím. Naopak zdejší ministr jeho, Belgiojoso, ubezpečoval jej, kterak s tím lidem pranic nelze svésti, kterak tvrdošijně lpí na tom starém zřízení a na tom knězstvu svém, tak že by jej musel zrovna páčit, aby se probral k jinému životu.

Cizák, nemající jiskry citu pro národ, nad nímž bdíti měl, ovšem nemohl jinak mluvit. Nedalť sobě nikdy na tom záležet, aby vyskoumal, kterak vlastně bije srdce toho lidu.

I zdá se, že také Josefovi ušlo, jaké pohnutí radostné spůsobila v srdcích Belgičanův ta slova jeho, kterými byl odmítnul v kostele vykázaný sobě trůn. Celá Belgie sobě vypravovala v radostném udivení, kterak císař nechtěl zasednouti pod nebesa u hlavního oltáře, alebrž se slovy: „Před bohem jsme si všickni *rovni*“ poklekl u prostřed obecného lidu.

Tím byl uhodil na pravou strunu srdce belgického. Živý cit náboženský, spolu ale též nezmorný pud po svobodě, toť byly pružiny národní povahy belgické.

Neméně mile dojala veškerý národ slova, kterými vděčil Josef zastupitelům města Lucemburku: „Přál bych sobě,“ pravil k nim, „abyste mohli nahlédnout do nitra srdce mého. Shledali byste, jak velice mne bolí, že nemohu každéhokoliv učinit šťastným. Však buďtež ujištěni, že vynaložím všecky síly své, abych to tak daleko přivedl.“

V Namuru pak odmítnul určenou sobě tělesnou

stráž, odtušiv s Washingtonem: Strážcem mým jest můj lid; na jeho lásce spočívá všechna moje bezpečnost.

To bylo roku 1781. A o šest let později již rozevírala se děsná propast hořkosti a nenávisti mezi ním a tímto lidem jeho. Nemuselo tak býti, kdyby Josef nebyl chtěl Belgičany činit šťastnými podle svého spůsobu, kdyby byl pomněl, že národ mající takové dějiny za sebou, není křehkým děckem a nechce býti nucen a strkán ani ku blahu svému.

Mimo tu nadvládu knězstva a mimo to různé zřízení samosprávné ještě dvě věci v Belgii Josefa hnětly a popuzovaly; předně ty hollandské posádky v pohraničných pevnostech belgických a za druhé ta hlavní řeka země Šelda, zavřená při ústí svém celníky hollandskými. „To je hanba pro můj trůn," projevil se hned po svém návratu do Vídně, „nemohl bych se pokládati za svrchovaného pána země sevřené na rukou i na nohou pouty cizince."

A s veškerou rázností povahy své, na nemalé naděje Belgičanův a k nemenšímu zděšení Hollandčanův, Josef počal se namáhati, aby tato nedůstojná pouta tvrdého míru utrechtského s ubohé země setřásl.

Zatím co knězstvo belgické hněvem se chvělo pro svrchu vypsané edikty císařovy v záležitostech církevních, lid belgický radoval se z rázných kroků císařových proti Hollandčanům. Hrozilť Josef válkou, nebude-li mu povoleno. A šťastně také vyhrozil posádky hollandské z pevností, které dal pak pobořit. Leč druhá hlavní věc, otevření totiž Šeldy nezdařila se mu. Zmařila to žárlivost Pruska, které popudilo i Anglii i Francii proti záměrům Josefovým, tak že tento místo s pouhými

Hollendčany byl by musil k vůli Šeldě válčit s polovicí Evropy.

Toho zvratu se Josef zalekl, a přijal za vděk náhradou 11 milionů od Hollandčanův, začež těmto zůstalo panství nad hlavní řekou Belgie. To byla arci pro Belgičany rána citelná; tím citelnější, čím smělejším nadějem se byli oddávali do poslední chvíle.

Vykořistili ovšem jezovité belgičtí této porážky císařovy seč byli; hořké jsou byliny, ježto vyrůstají na hrobech nadějí národův: brzy šel jeden hlas výčitky a trpkosti celým národem, všeobecné bylo reptání, že prý císař zradil Belgii Hollandčanům, že prodal blaho svého lidu cizákům za 10 milionů — atp.

A trpkosti té věru neubylo, když zvědělo se, že císař chce Belgii — zaměniti za Bavory. Pověst byla pravdiva, Josef skutečně z příčin na snadě jsoucích rád by byl dal odlehlou Belgii za sousední Bavorsko, avšak týž Bedřich pruský, který urval koruně české Slezsko a zabránil otevření Šeldy, týž i zde Rakousku zatarasil dvéře a zmařil jeden z nejmilejších plánův Josefových. Však Belgičanům stačila jistota, že císař takový obchod s vlastí jejich zamýšlel. To urazilo jejich hrdost národní co nejbolestněji. „Takž tedy jsme jako to zboží v rukou kupce, takž jsme jen proto na světě, aby nás měl kdo zaměňovat a přepouštět z pána na pána?“

Slovem, spatřovali v tom důkaz lhostejnosti ano nevážnosti ku vlasti své a toho nemohli Josefu zapomenouti. Při takovém naladění myslí nebylo věru radno v zemi plné mnichův zrušovat kláštery, nařizovat všeobecnou náboženskou snášelivost (12. listopadu 1781), vyzdvihovat církevní soudy manželské, činit obsazení far závislým na

zkoušce a na stvrzení vládním — neřku teprv zakazovati poutě a procesí, zapovídati nádherné zdobení soch a obrazův kostelních, vystavování a líbání ostatků, obmezovati slavnost posvícení na jediný svátek v celé zemi, slovem bořiti ty zvyklosti a obřady náboženské, na nichž lpělo srdce lidu, které mu byly nade vše milé a drahé. Kněžstvo naříkalo, že víra křesťanská je ohrožena těmi rozkazy, a lid byl na straně kněží. Nescházelo ovšem také mužův osvícenějších, kteří co do věci samé schvalovali tyto kroky císařovy čelící právě k očistě náboženství, a nikoliv k jeho bourení, — než ani tito nemohli schvalovat *způsob*, jakým císař vše to zaváděl; těmto mužům svobodomyslným zase protivil se ten libovolný, despotický ráz všech těchto opatření, oni zazlívali císaři, že nepodniká toho s vůlí a svolením národa. Vítali zajisté vzdělanější tito vlastenci belgičtí šlechetnou zásadu vyjádřenou patentem *tolerančním*, kterým poprvé od časův Ferdinanda II. opět protestanté došli svobody víry své a rovného práva s katolíky.

Avšak vytýkali důvodně Josefu, že neměl vydati patent řečený bez svolení stavův belgických, ano v Belgii základním zákonem zemským výslovně katolictví bylo za jedinou víru zemskou prohlášeno a v duchu smutné nesnášelivosti středověké zejmena zakázano, že žádný nekatolík nemá dosednouti nějakého úřadu veřejného. Z té příčiny také rada brabanstká přese všechno nalehání z Vídně patent o toleranci v Belgii neprohlásila a pečeť zemskou na něj nevtiskla.

Císaře nemohlo zůstati tajno, že jeho opatření ve věcech církevních nenalézají v Belgii půdy, že nemůže se zde spolehat na podporu mínění obecného. Avšak Josef pohrdal tím veřejným mí-

něním lidu. On byl reformatorem, ale žádným politikem.

Záhy byly kanceláře místodržitelství zaplaveny protesty a stížnostmi duchovních i světských hodnostářův belgických. Stavové, biskupové, universita levenská protestovaly proti všem těmto ediktům císařským „čelícím ku zničení samosprávy, státní církve belgické a k podvrácení základův víry národa.“ Primas belgický, zpomenutý kardinál arcibiskup malínský, byl hlavou i duší té oposice a obracel se přímo na císaře ráznými protesty svými. Ale Josef nedal se zviklati. Setrval i tehda, když nejvyšší soud zemský, rada to brabantská, odmítla jeho rozkazy na zrušení klášterův jakožto porušení ústavy zemské; nepovolil vzdor tomu, že stavové brabantští r. 1785 pro tyto novoty jeho v církevnictví nepovolili mu žádanou půjčku 8 milionův, kterouž chtěl Josef sehnati pomocí loterie, a kteréž nevyhnutelně potřeboval.

Všechen ten odpor byl dýmem odhodlané vůli Josefově. On naopak chystal se právě k ráně všech posavadních ještě rozhodnější. On věděl, že všechen jeho boj proti duchu jezovitskému byl by marný, dokud trvá ten kořen moci římské, ty *semináře*, ve kterých povaha mužná zvrací se na povahu otrockou a duch lidský zabedňuje se veškerými prostředky Říma. Zrušiti tedy tyto semináře biskupské a na místě jich založiti *nové státní semináře*, „na kterých by se odchovávali kněži rozumní“, bylo jednou „z nejdávnějších tužeb jeho“. „Tyto semináře všeobecné“ — psal již roku 1781 — „mají býti sídla rozumu a světla. Pastýři duchovní, již z nich vyjdou, vnesou ducha vzdělanosti v svět a budou jej sdíleti lidu rozumným vychováním.“ Byl myšlenkou tou svrchovaně nadšen

a očekával od ní účinkův neskonale blahodárných. „Takž," pokračuje v dotčeném listu svém, svědčícím kardinálu Herzanovi, — „takž bude tedy po staletích bludův posléze opět křesťanův *pravých*. Až záměry moje se uskuteční, budou národové říše mé znáti své povinnosti k bohu, vlasti a bližnímu. A vnukové naši žehnati nám budou, že jsme jich osvobodili od tyranství Říma a donutili kněžstvo, aby se vrátilo v meze svých povinností, zasvětíc život věčný bohu, ale život *vezdejší* — *vlasti*."

Lze sobě pomysliti zděšení biskupův belgických, když jim císař vlastním listem dne 15. března 1786 toto předsevzetí své určitě ohlásil.

„To je útok na naše práva biskupská, která nám od koncilu tridentského, tedy po dvě stě let nikdo neodvážil se popírati," odpověděl císaři biskup antorfský Nelis, a kardinál Frankenberk varoval Josefa co nejdůtklivěji, aby neurážel takovýmito novotami city národa, „ač nechce-li se připraviti sám o veškerou důvěru a dohnati jej v zoufalství."

Josef ke všemu tomu odpověděl císařským dekretem od 16. října, jímžto veškeré biskupské semináře zrušil a na místě jich v *Levně*, tomto sídle starožitné university belgické, *všeobecný seminář založil*. Vychování kněží mělo tu trvati pět let, a nikdo nesměl být v Belgii na kněze vysvěcen, kdo neodbyl studia svá v tomto semeništi, aneb na filiálce jeho v Lucemburku. Seminář měl být otevřen již 15. listopadu téhož roku (1786) a do toho dne měli všickni biskupové pod pokutou chovance své do Levna vypraviti. Dekret ten opatřen byl úvodem, jímžto chtěl Josef Belgičanům vyložiti potřebu a žádoucnost tohoto činu svého. Výklad ten psán byl vřele ale neopatrně. Mlu-

vilo se v něm o rostoucí zkáze mravův, které nelze jinak postaviti hráze nežli lépe vychovaným duchovenstvem. „Majíce toliko blaho svých poddaných na zřeteli, musíme především pro duchovenstvo zříditi semeniště, v němž by chovanci v nejnebezpečnější době náruživostí byli střeženi rozumnými vychovávacími zásadami před zkázou mravův, kdež byli by především naváděni ku konání ctností a lásky křesťanské“ a t. d. Tím se cítilo kněžstvo belgické na nejvýš uraženo; činila se mu také křivda; ono bylo neosvícené, zpátečnické, ale v ohledu mravném poměrně dosti neúhonné.

A také lidu belgickému děla se křivda, mluvilo-li se o rostoucí zkáze mravův při něm; byltť to lid duševně sice zanedbaný, ale v jádru svém zdravý; jen v hlavách bylo temno, srdce nebyla zkažená. Vzbudilo to tedy přirozeně pohoršení a věci kněžské netušenou obranu. Velká rada brabantská ihned také vážným protestem odpověděla císaři, ujímajíc se práv biskupův na základě zřízení zemského. „Jediná naděje, že Vaše Milost sama opět neblahý ten edikt od 16. října t. r. odvolá, přiměla nás, že jsme jej prohlásili.“ Avšak pokládají prý za svou povinnost, aby upozornili s veškerou upřímností panovníka na živý ten nepokoj a na spravedlivé ty stížnosti lidu; neboť nařízení obsažená v řečeném ediktu porušují netoliko práva církve a biskupův, nýbrž rovnou měrou i *ústavu země* . . . „Znamenáme dobře, ač nikoliv bez zármutku, kterak za účelem, aby se přivodil pád biskupských semenišť a mysl Vašeho Veličenstva snáze sklonila se k novotám od nepřátel církve žádaným, hledělo se na očích Vaší Milosti podivným spůsobem zveličiti neduhy vlasti naší; dokladem toho předmluva řečeného ediktu. Líčíť

se tu mravy našeho lidu jakoby do největší prostopášnosti zvrhlé a zkažené. Na štěstí není tomu tak, a my se cítíme povinni dáti před Vaším Veličenstvem toto svědectví pravdě; a právě *tato* záminka k podvrácení našich semenišť hluboce dojala a zranila city národa."

Biskupové do poslední takřka chvíle zpečovali se vypraviti své seminaristy „do těch kasáren" levenských. Frankenberk ještě na dva dni před otevřením nového císařského semináře obrátil se přímo na císaře, aby si to rozmyslil. Než Josef zůstal neoblomný. Dne 15. listopadu byl nový seminář otevřen a v něm — ke 300 chovancův. Ve Vídni se radovali z vítězství. Ale ta radost neměla trvati dlouho. Hned v prvních dnech počali kněžstvem podnícení chovanci císařského semináře jevit známky nespokojenosti, byty jim byly špatné, pivo špatné, strava špatná, — zkrátka nic se jim tu nechtělo líbit. Sotva pak (1. prosincem) zahájeny přednášky, strhla se bouře. Josef II. musil ovšem za profesory ustanoviti veskrze cizince, neboť mezi kněžstvem belgickým nebyl by jistě našel nikoho, kdož by byl chtěl zaujmouti stolici na této nové fakultě osvícenějšího bohosloví. Byli to dílem Němci, dílem Švýcaři, dílem Francouzové. Rektorem jmenován svobodomyslný kněz vídeňský *Stöger*.

Vrchní řízení ústředního semináře svěřeno pak zvláště k tomu konci zřízené komisi duchovenské, jejímž načelníkem byl *Le Plat*, profesor církevního práva na vysokých školách levenských, pro svobodomyslnost a učenost svou jezovity velice nenáviděný.

Proti těmto mužům nyní agitace uraženého kněžstva obrátila se celým ostřím svým. Seminaristé vyzýváni, aby nestrpěli v přednáškách ani

„nejmenšího kacířství“. Dobře dresovaní ubožáci porozuměli. Při prvním svobodomyslnějším slově s katedry strhli hluk; podráždění profesoři troufali si ten odpor zmoci přísností; ale nešlo to, jedva dne 5. prosince Le Plat ve své přednášce se pronesl, že učení jezovitův Canisia a Belarmina, jakoby papež byl skutečným náměstníkem Kristovým, příčí se i dějepisné pravdě, i zdravému rozumu — strhla se bouře.

Zfanatisovaní mladíci počali tříštit lavice a okna a nebylo lze žádnou mocí přivésti je k rozumu. „Nechceme poslouchati takové rouhání,“ volali, „chceme býti navráceni našim biskupům,“ a buráceli tak dlouho, až muselo *vojsko* zakročiti a se zatýkáním počíti. Zatčeno 17 hlavních demonstrantů a zavedeno přísné vyšetřování. Následek toho pak byl, že v několika nedělích téměř všickni chovanci se *rozutíkali*, měsíc po otevření semináře zbylo jich tu ze tří set všeho všudy dvacet.

Ve Vídni zuřili. Ihned zakázáno biskupům, aby se neopovážili žádnému z utečencův těch poskytnouti útulku neb jakékoliv pomoci, ač nechtějí-li být sami co spoluvinníci ztrestáni. Veškeří vystouplí chovanci prohlášeni za neschopné vysvěcení knězského, těm pak, kteří již byli kněžími, neměli biskupové dovolit ani kázati ani zpovídat. Představeným klášterův pak nařízeno, aby chovance své, kteří ze všeobecného semináře utekli, ihned zase tam nazpět vypravili, sice že budou sami „co rebellové proti Jeho Veličenstvu pokutováni“.

Rozkazy tyto byly podepsány plnomocným ministrem Belgiojosem a odtud bylo jméno tohoto muže nenáviděno po celé zemi.

Absolutistický systém nemůže se přirozeně obejíti bez rozsáhlé tajně pátrající a každé hnutí

pozorující policie. Pročež vidíme i vládu Josefovu opírati se hlavně o toto zřízení, ano lze říci, že teprv s touto vládou počíná zřízení velikého aparátu státní policie v zemích rakouských. Také v Belgii měl již Josef svou policii tajnou a nyní udála se jí první příležitost osvědčovati se. Měla vypátrati pravé původce oněch bouří levenských, úhlavní podněcovatele kněžstva i lidu. Podařilo se ji v brzce, a následkem toho vypovězeni *papežský nuncius* Zondadari jakož i konsultor kapucínů Alost ze země; týž osud měl stihnout biskupa namurského, ale tento nevyčkal a prchnul sám. Kardinál Frankenberg povolán jest ale do Vídně, aby se před samým císařem zodpovídal z jednání svého.

Josef byl patrně o lidu belgickém špatně zpraven. — Jestliže nic jiného, tož věru jediný ten případ v Levně mohl jej přesvědčit, kterak touto cestou v Belgii ničeho nepořídí. Ani ruka belgická nehnula se k utišení těch prostopášících chovancův seminaře císařského, *ani jediný samosprávný* úřad belgický nepřispěl vládě ku pomoci, dragouni a císařský komisař musili zjednávat pořádek.

A přece ještě po těch zkušenostech vláda Josefova vyzývá veškeré samosprávné úřady městské i vesnické, aby dávaly pilný pozor na řeči, skutky a kázání kněží, a kdyby tito snad brojili proti církevním opravám císařským, aby je bez meškání vládě udali!

VII.

Tak měly se již věci, takový byl již kvas v myslech, když nadcházel Nový rok 1787 a s ním osudné nadělení všemu národu belgickému.

Zrovna o novoroční den vyšlyt z kanceláře císařovy dva diplomy, jimiž rázem celé starobylé zřízení země vyvracelo se z kořenův. Jeden zrušoval celou politickou správu země, druhý všecko posavadní zřízení soudův. Oba dohromady celou ústavnost Belgie.

Za prohlášením, že Belgie není leč pouhou provincií mocnářství rakouského, zrušena všecka samospráva jednotlivých provincií, *zrušeny výbory stavovské* a odňata stavům vůbec veškerá výkonná moc i vnešena na *nové úřady politické*. Na místě starodávných „tří rad“ přidaných místodržitelům vstoupiti měla nyní „*ústřední vládní rada nizozemská*, jejímž předsedou byl ministr císařský a jejímiž rady byli placení úředníci *neodpovědní* národu, leč samému císaři. Zrušena rada brabantská i to její právo revidovati nařízení císařské, a pečeť zemskou měl na dále „ochraňovati“ — císařský ministr. Sněmům stavovským nenecháno než právo povolování daní. Celá Belgie rozdělena bez ohledu na prastaré její složení federační na devět krajův; v čele každého kraje postaven c. k. krajský hejtman, podřízený ministru a oprávněný vládnouti celému kraji; rozkazův těchto krajských hejtmanů měl býti poslušen každý, „i kdyby se snad zdálo, že překročují hranice moci své.“ ... Vrchní pravidla pro správu země sám císař z Vídně dával, jakož vůbec všecko zákonodárství samojediný vykonával. Ústřední vláda belgická toliko vůli jeho plniti měla; stavům sice dopřáno všeho všudy také *pět* deputovaných do té ústřední rady vyslati, avšak „tito deputovaní musili být z osobností, které prvé vláda uznala za spůsobilé.“

Neméně hluboko zasáhal diplom o upravení moci soudní.

„Zrušujeme tímto veškeré nynější soudní

dvory v Nizozemí a ustanovujeme pro příští pouze tři instance a nic více. Zrušujeme tedy zejmena soudy patrimonialní, soudy církevní a soudy university levenské, a vůbec všecky posavadní dvory vyjma vojenské.“

A na to dekretovalo se: Pro celou Belgii bude toliko jeden nejvyšší soudní dvůr v Brusselu, pak dva apelační soudy, jeden v Brusselu, druhý v Lucemburku, a posléze 64 soudy okresní. Těmito bude se konat spravedlnost ve věcech trestních i občanských podle ustanovení ediktu, jejž vydáme o reformaci soudnictví. Soudcové nejnižších instancí (okresních soudův) mohou býti voleni od městských rad, ale musí to být právníci zkoušení, ku kterémuž konci do všech krajův vysláni budou zvláštní zkušební komisaři. Soudcové obou vyšších stolic však jsou úředníky státními, jež dosazuje i *sesazuje* samojediný císař.

Veškeří soudcové musí přísahati na toto nové zřízení.

„Tak rozkazujeme,“ zavíraly oba diplomy — „všem Našim radám, úředníkům a poddaným, jimž přísluší tato ustanovení Naše do slova zachovávati a k zachování jich se přičiňovati. *Neb taká jest vůle Naše.*“

Takto jediným trhnutím péra měla být zničena věkoslavná ústavnost země, a Belgie do dneška zemí svobodnou, uzavírající smlouvu s každýmkoliv panovníkem svým, měla se státi zemí bez práva vlastního, zemí závislou toliko na libovůli panovničí, zemí ovládanou rozkazy z Vídně vykonávanými císařským úřednictvem.

Ta rána byla příliš těžká. Vše také zůstalo v první chvíli jako omráčeno. Ale v příští již chvíli počaly se zvedat mraky, počala se rodit ona bouře, která měla dunět ještě dlouho za hrobem

panovníka, jehož úmysly byly dobré, jehož systém ale byl právě tak opozdilý jako záhubný.

Nelze upříti, že zřízení provincií belgických v mnohém zasluhovalo opravy přiměřené duchu doby; nelze upříti, že zejmena zrušení patrimonialních, šlechtických a církevních soudův bylo věcí dobrou a žádoucí . . . avšak otázka jest: měl toho Josef podnikati z moci absolutní? Neměl spíše býti pamětliv přísahy své na stará ta zřízení Belgičanův, a neměl tudíž domáhati se svolení stavův ku všelikým změnám na tom zřízení? Vešed ve slavnou smlouvu s národem neměl zajisté práva samovolně z ní se vyzouvati. Ten byl také první pocit, jejž vzbudily edikty svrchu položené v prsou národa belgického.

Všecek národ sebou trhnul zděšením a hlas lidu chvěl se nevolí.

„Kdož může zazlívati národu belgickému," píše jistý Brabantčan, té doby císaři, „že sobě hlasitě stýská a naříká? My již mnoho břemen snesli, mnoho vytrpěli. Národ belgický jest národem povolným, když láska vládne jeho vůli; jest to národ, který nevzpírá se dani sebe větší, jestliže jen neruší se mu jeho právo, jeho svoboda, jeho zřízení a zvyklosti. Či to snad bludem a pošetilostí, že tak celým srdcem tkví na těch svých právech starých? Ó pak jest prvním zákonem vladaře moudrého, nedotýkati se takého bludu, jenž činí národ jeho národem chrabrým a šlechetným. Buďsi to marnivost, buď si to dětinská láska k starobylostem, že Brabantčan chce si uhájiti své zřízení neporušené, že nechce o překot obrátiti se v Rakušana, — avšak právě z tohoto zřídla prýští tolik výborných cností národních, že moudrý vládce neměl by tento pramen zasypávat, alebrž hloubit a chránit, aby napořád hojněji a vydatněji

prýštil ... Tys dal nám své slovo císařské, jasný pane náš, že naši starobylou správu země, že náše důstojné soudnictví a jeho nejvyšší stolici, vysokou to radu brabantskou zachováš při starém nám tak drahém zřízení. Však nyní rázem veveškerá naše posavadní ústava má nám býti pobořena, nyní rázem mají nám býti zrušeny naše soudy, má býti zrušen náš nejvyšší soudní dvůr. A vše nakázals ty, aniž bys nás prvé byl i jen vyslechl! Byť snad i právo naše tu kdes temné bylo, — plyne-liž z toho, aby nová spravedlnost počínala nespravedlivostí, aby nové právo uvádělo se nám tím, že se nám béře naše vlastní? Což byla toho potřeba tak nutná, aby beze všeho vyšetřování, beze všeho soudního výroku, jediným toliko trhnutím péra přes 6000 lidí nevinných bylo odsouzeno ku ztrátě úřadův a chleba svého?“

Pozoruhodné bylo, že vláda diplomy tyto nepředložila více ani radě brabantské ku schválení a prohlášení.

Za zrušenou nemohla ji přece ještě pokládat, neboť v diplomech samých se stanovilo, že veliké ty proměny v ústavním zřízení Belgie počíti mají teprv prvním květnem t. r. Doznávala tudíž vláda sama, že nařízení ta jsou protizákonná a právně neplatná.

Také k tomu Belgičané co k důkazu nejmakavějšímu hlasitě poukazovali. Ale ministr Belgiojosa odpověděl: „Císař může na základě a mocí svého svrchovaného práva nad zemí, měnit svobody země, jak se mu líbí.“

Nyní bylo zajisté svrchovaně na čase, aby stavové země se ozvali.

A oni ozvali se. Nejzmužileji a nejrázněji přede všemi brabantští. Dne 29. ledna sestoupili se a učinili představení k císaři, ve kterémž slovy

jadrnými připomínají mu, že po tento den v zemi belgické platí *zákony*. „A sice zákony základní, kteréž jsou tak staré jako dějiny panovníkův její. ... Neobdržel žádný panovník žezla nad vlastí naší, dokud na zákony ty nebyl přísahal, dokud za sebe i za své potomky se nezavázal, že národu belgickému tato starobylá práva a zřízení jeho *zachová neporušená* a *nedotknutá*.... Za touto podmínkou výslovnou také obdržel jasný dům habsburský země tyto a světlý předek Vaší Milosti Karel VI. rád a ochotně stvrdil přísahou tuto výminku položenou mocnostmi postupujícími v samo znění míru mezinárodního. A neskládala-liž i Vaše Milost nedávného teprv dne 17. července 1781 při slavném nastolení svém v Brusselu ústy splnomocněných místodržitelův svých touž přísahu svatou národu belgickému? Slavně a dobrovolně i Vaše Milost zaručila se zajisté národu našemu, že mu zachová jeho ústavu nedotknutou, že zachová zejmena nám obyvatelům Brabantska naše základní práva složena v staroslavném „Vjezdu radostném“, tomto převzácném dědictví, jež otcové uhájili nám přes bouře věkův, aby zachránili pokolení příští před všelikým utiskem libovůle.

Ano pojal Jste jasný pane náš v přísahu z dobré vůle i tento závazek vážný:

„V případě pak, že bychom buď My, aneb dědicové, anebo zřízenci Naši proti těmto právům a svobodám země, ať částečně, ať celkem prohřešili se: *dovolujeme tímto všem obyvatelům vlasti brabantské, že nejsou ani Nám ani dědicům Našim* žádnými službami *aniž věrností povinni, pokud by ono porušení práv zemských nebylo odčiněno, napraveno a vše zase* u bývalý stav věcí urovnáno.“

A teď bychom měli navzdor všem těmto přísahám, závazkům a rukojemstvím vážným dočkati

se toho dne, kdy celé toto posavadní zřízení vlasti naší bylo by ze základův zdviženo, pobořeno a rozmetáno? Kde by všecka ta práva naše byla rázem smazána a zahlazena? Jasný pane náš! Naše ústava jest ovšem také pouhým dílem lidí a tudíž může postupem času naskytnouti se potřeba změn a oprav na znění i duchu jejím. Byla již v skutku také během dob nejednou na prospěch země změněna a opravena. Avšak kdykoliv se tak dělo, *vždy stalo se to se svolením stavů, za souhlasu mínění obecného.* Je-li tedy úmyslem svrchovaným Vašeho Veličenstva změniti politické i soudní zřízení naší vlasti brabantské a to spůsobem takovým, jenž nedá se srovnati ani s písmem, ani s duchem „Vjezdu radostného“, na nějž Vaše Milost byla zpomenutou slavnou přísahu složila, máme *zajisté právo žádati, aby změny ty nepodnikaly se jinak, leč za souhlasu všech tří stavův země, aby dle zásad práva přirozeného byl otázán ten, o nějž se jedná, aby bylo dbáno vůle národa.*“

A stavové flanderští nejinak se ozývali: „Kdyby vskutku k tomu mělo dojíti, aby tento protiústavní systém stal se skutkem, veta bylo by po veškerém životě právním, národu nezbyl by leč pouhý stín svobody jeho, a sněmové zemští, kteří jsou základem a ochranci našeho života ústavního, byli by uvedeni v nivec.“

Rázná tato obrana stavův ovšem mocný činila dojem na veškeré vrstvy národa. Duch oposiční se rozmáhal v lidu. A vláda ještě neopatrně sama jej budila a tužila. Zejmena dva skutky přilily tou dobou oleje do ohně.

Jistý kupec brusselký, jmenem Hont, jenž prý se za dob, když císař k vůli otevření Šeldy strojil se k válce proti Hollanďanům, dopustil jakýchsi

šejdů při dodávání potřeb vojenských, jest v těch dnech náhle v domě svém policií překvapen, a beze všeho výslechu do Vídně do vězení odvežen. Manželka Hontova v zoufalství vrhla se na pochopy bráníc svého muže. Pak ale vyběhla pološílená na ulici a volala o pomoc; lid se sbíhal a byl svědkem, kterak měšťana brusselského zřízenci vlády vídeňské odváději v poutech z města, aby jej vyvezli ze *země*. — To bylo proti svobodám národa, to bylo skutkem v Brabantsku posud neslýchaným.

Takto zajisté čtlo se v právu zemském: „Žádný obyvatel brabantský nesmí být souzen jinde než před soudem *domácím*, nikdo nesmí býti co zajatec vyvežen ze země a postavem před soud cizí.“

Byla to jedna z nejstarších svobod Brabantčanův, kterou jim sám náš Karel IV. co císař římsko-německé říše zvláštní „zlatou bullou“ brabantskou potvrdil.

Druhý skutek, který jitřil mysli, byl příchod vídeňského dvorního rady *Martiniho* do Brusselu. Jako druhdy Filip II. poslal z Madridu pověstného Granvellu do Nizozemí, aby zavedl tam *soudy inkviziční*, tak poslán nyní z Vídně císařský rada Martini — tento přemrštěný hlasatel „osvíceného“ absolutismu do Belgie, aby provedl osudné edikty Josefovy o novém soudnictví a nové politické správě země, či jak místodržitelům samým bylo ohlášeno, „aby zde všechno zařídil, cokoliv jest v úmyslech Jeho císařského majestátu“.

S ním přišlo již také něco cizích úředníkův z Vídně, a v krátce bylo znamenati ty přípravy. Počalo se hýbat s úřednictvem, na místa oblíbených, národu věrných úředníků dosazováni „lidé císařští“, a dáno vůbec všemu posavadnímu zemskému úřednictvu na vědomost, že jest mu si toliko

vybrati: buď mezi přísahou na nové dekrety císařské anebo mezi — propuštěním ze služby a chleba. — Úředníci sešedivělí v službě vlasti a věrnosti k zřízení zemskému, měli tedy buď zpronevěřiti se své přísaze na „Radostný vjezd“ a nebo státi se žebráky.

Nyní teprv poslány radě brabantské osudné edikty k prohlášení, a zároveň odpověděno stavům brabantským a flanderským na jejich představení; mluveno s nimi z příkra, aby prý sobě neoblibovali takou mluvu smělou, která prý až v šílenství zabíhá; pro tentokrát že se jim jejich urážení panovníka ještě promíjí, ale ty petice urážlivé mají se *vytrhnout z protokolův stavovských* a pro příště mají se páni stavové střežit podobných opovážení.... Na to vysoká rada brabantská odtušila dne 29. března spůsobem rozhodným, že předložené jí edikty prohlásiti *nemůže* a *nechce*, poněvadž jimi ruší se ústava země, ona pak nesmí propůjčiti ruky své k žádným opatřením takovým, která pouze svolením stavův zemských mohou se státi po právu platnými.

An rok nový již valně byl pokročil a daně vždy toliko na rok se povolovaly, musila vláda svolati sněmy stavovské.

Pod dojmem takýchto událostí sešli se tedy stavové v polovici dubna, a vláda císařská předstoupila před ně s požadavkem, aby jí povolily obyčejnou daň.

Avšak stavové užili svého práva k rázné obraně ohrožených práv zemských: odepřeli daně. Odpověď jejich byla přiměřena smýšlení národa: „Místo aby se bylo vyhovělo našim spravedlivým stížnostem, místo aby se byla odčinila opatření předsevzatá na úkor naší ústavy, shledáváme s nejhlubším bolem, kterak se nám úřady a soudy naše

zrušují a zástupcům národa sotva stín jejich bývalého práva se ponechává.

Ještě pak prostředky nejuctivějších představení a proseb jsou vyčerpány, nezbývá nám nic jiného činiti, nežli Vašim Výsostem oznámiti, že *svědomí naše nedovoluje nám, abychom povolili obvyklé vybírání daní, a to na tak dlouho, pokud* nebude odčiněno vše, čím porouchána naše „Joyeuse entrée", t. j. pokud nebudou způsobem konstitučním veškerá ta nová zařízení odvolána."

Příklad nejlepší řečník. Jako Brabantčané učinili v krátce stavové hajnavští, doorničtí, namurští a flanderští. Neohroženě všickni připomínají císaři, že odpřisáhl jim ústavu jejich, která jest nad to chráněna záštitou cizích mocností. Celou zemí ozývaly se odhodlané řeči slyšané ve stavovských shromážděních, všecko bylo oživeno a rozčileno. Však ohniskem ruchu zůstával sněm brabantský. Tu mluvilo se nejohnivěji a počínáno si nejrázněji.

Ministr Belgiojoso odpověděl stavům na jich odepření daní krátce a zhurta: „Vůle císařova musí být provedena děj se co děj." A jako na dotvrzení těch slov napnuli dvorní rada Martini a jeho sekretář, prohnaný to pletichář jmenem *Krumpipen* všecky hevery a páky, aby nové zřízení úřadův a soudův císařských co nejrychleji provedli. Pracováno všemi prostředky moci absolutní, hrozbami i sliby. Staří soudcové sváděni, aby přešli v službu císařskou, schopnější úřadníci správy zemské vyhlídnuti za hejtmany a komisary. V celé zemi nastal zápas zoufalý mezi starým a novým zřízením, mezi duchem samosprávným a duchem byrokratickým, mezi vlastenectvím a — chlebem.

I sama ta rada brabantská již se otřásala ve

svých základech. Již podařilo se řečenému Krumpipenovi získati několik ctižádostivých členův jejích pro nové úřady soudní. Ve vysoké radě malínské pak již dokonce většina dala se skloniti skvělými sliby na stranu císařskou. Tak doufali Martini a Krumpipen bezpečně, že do čtrnácti dnův budou moci císaři sdělit, kterak vůle jeho šťastně jest provedena, a jak poručil, prvním květnem 1787 po celé zemi staré úřady a soudy zemské novými císařskými nahraženy. Nebezpečí naléhalo. I zmužili se tedy jak stavové tak i vysoká rada brabantská k novým všech posavadních smělejším slovům i skutkům. Prvnější uzavřela většinou a veřejně prohlásila pod pečetí zemskou: „Žádný člen vysoké rady brabantské nemůže bez porušení své přísahy na práva zemská přijmouti nějakého důstojenství a úřadu při nových soudech císařských; neboť předně rada brabantská podnes po právu trvá, ana žádným *zákonným* nařízením nebyla zdvižena, a za druhé ústava naše nezná soudův nám právě vnucovaných.“

Ve shromáždění stavův brabantských pak přijato nové osvědčení k císaři, kteréž byl sepsal advokát brusselský *Hentje* (Jindřich) *van der Noot* a v němž naproti Vídni mluvilo se již tak z ostra, jakoby nikdy více nepomýšlelo se na smíření. Zároveň stavové též *jednali*: zapověděli zemským výběrčím daní, aby *neuznávali právomoc* nových císařských úřadův, t. j. aby v ničem nedbali jejich rozkazu; uznali navzdor zákazům císařským jediné biskupské semináře za právoplatné, čímž tyto znova se otvíraly a cís. seminář v Levně osiřelou poustkou zůstával.

Každý ten skutek v lidu brabantském provázen s pochvalou. Žár opoziční se zmáhal. Po hostincích, po náměstích, jako v soukromí rodinném

o ničem se nevyprávělo než o těch palčivých záležitostech vlasti. Stoletá otrlost zmizela, belgický lev nebyl dnes více pouhým mrtvým znakem zemským, alebrž probuzel se z pověké dřímoty, prociťoval v prsou lidu. — Přes noc takřka nastala v Brusselu nová móda. Na klobouciích mužův objevily se náhle trojbarevné kokardy barev *brabantských*, a těch kokard národních přibývalo každou téměř hodinu; za krátko i paní a dívky nezdobily se jinak než stužkami barev vlastenských.

Těchto znamení výmluvných přece poněkud se zaleknuto. Místodržící počali se stavy vyjednávat; neví se, či z vlastní moci, či s vědomím a vůlí císařovou připovídali ústupky ohledem na nové soudnictví. Dále se nechtěli spouštět. Stavům ale jednalo se především o zabránění novému *správnímu* zřízení země, oni dobře porozuměli, co to znamená, odejme-li se samosprávě národa moc *výkonná*. Vyrovnání se tedy rozbilo a věci šly dále. Zatím co Belgiojoso a Martini v potu tváři zřizovali nová krajská hejtmanství, občanstvo čelných měst belgických projevovalo vládě svůj odpor ráznými protestacemi, děkujíc zároveň stavům a povzbuzujíc je k vytrvalosti u hájení práv vlasti. „Žádné vyjednávání, žádné smlouvání, žádné povolování," jest smysl všech těch adres, kterých hojnost veliká podána stavům a jež pokrývaly přečetné podpisy měšťanův, advokatův, kněží, studentův a lidu řemeslného. „Všecko musí být odvoláno, čímkoliv porušili nám naši svobodu starou, naši nesmazatelnou „Joyeuse entrée." „Stojíme při Vás a neopustíme Vás" ... volají ku stavům občané brusselští, ... jenom nás upevněte ještě více v té naději, že nepovolíte ani po dobrém, ani po zlém, že žádné nebezpečí nebude se Vám

zdáti tak velkým, abyste k vůli němu obětovali naše dobré právo, naše staré svobody.“

Belgiojoso se těmto demonstracím vždy ještě smál, ale místodržící, vlastní to sestra císařova *Marie Kristina* a manžel její vévoda *Vojtěch sasko-těšinský* těžce těch trudův nesli a netajili nikterak stavům, jak vroucně by žehnali tomu dni, kterého by se podařilo vrátit zemi bývalý mír a poklid želaný.

Nelze sobě také v skutku pomysliti položení rozpačitější a nevlídnější než v jakém ocitovali se tehdejší ti náměstkové císařské moci v Belgii. Osobně náchylni Brabantčanům a přece osudem nuceni pracovati proti nim, — ubozí byli za celý ten čas jako mezi kovadlinou a kladivem.

Když nastupovali úřad svůj, byl jim císař co nejvřeleji kladl na srdce, aby se hleděli Brabantčanům státi tak milými, jako byl jim Karel Lotrinský. „Záleží na tom nesmírně mnoho,“ psal jim tehdáž Josef výslovně. Tenkráte nebylo to ještě věcí nesnadnou a místodržícím podařilo se brzy získati sobě přízeň a přátelství všech hodnostářů belgických. A že se jim skutečně v Belgii líbilo, koupili si tu panství, za kterouž příčinou stali se řádnými občany brabantskými a členy stavův brabantských ... Po všem tom pak ten nynější obrat věcí! Z Vídně nic jiného než stálé příkazy: „Větší přísnost,“ — „rázněji postupovati proti stavům,“ — „nepopouštět,“ — „vytrvat.“

Zde ale opět přicházeli titíž mužové, s kterými místodržící před nedávnem ještě v nejlepším žili přátelství a přicházeli ne ku zábavám a dychánkům, ale s vážnou, starostlivou tváří, zapřísahajíce jich, aby pamatovali, že jsou *sami* také — *občany brabantskými*, sami tedy také zavázáni *cti* a přísahou hájiti ohrožených práv země ...

Co si měli počít? Psáti do Vídně a domlouvati císaři, aby ustál ve svých reformách, aby obrátil aneb aspoň ulevil? Zkusili toho nejednou, ale vždy marně. Císař ctil jejich dobromyslnost, ale pokládal ji za nemístnou slabost. Aneb měli domlouvati stavům, aby se krotili a mírnili ve své opposici? I o to se pokusili, ale zde opět zněla odpověď: Nechte nás při našich dobrých právech a bude po veškerém našem odporu; však dokud nemine takměř den, aby se nám nevzalo kus práva, kdo by tu mohl na nás chtíti, abychom se nebránili? Císař se na ně hněval, že mu jeho rozkazy nevykonávají dosti rychle a rázně, — Brabantčané opět jim vytýkali, proč že těch rozkazův s odvoláním se na platná práva zemská císaři nevracejí, alebrž poslušně je plní?

Slovem byli odsouzeni k nevděčné úloze smířitelův tam, kde zápasily spolu protivy nesmířitelné, kde vrazily do sebe dva světy zcela různých názorův, myšlenek a citův, kde udeřila kosa absolutismu na kámen samosprávy národa.

VIII.

Divný ten osud národův! Někdy zrovna jako by se nebe i peklo proti nim spiklo a jindy opět jako by samo štěstí za ně myslilo a jednalo. Právě v této nejrozhodnější době, když opposice Belgičanův v pravém slova smyslu se rodila, když po dvoustoletém spánku ten lev belgický zase ponejprv začal otvírat oči, ještě mdlý, neobezřelý a netroufalý, jako by ani sám ještě nebyl si vědom, je-li skutečně živ, či je-li to vše pouhý sen ... právě v té době pro Belgičany na nejvýš kritické, kdy rychlé, promyšlené a rázné jednání vlády mohlo jim nesmírně ublížiti: právě tehda odejel Josef II.,

nucen ohledy vyšší politiky ku návštěvě carovny ruské až na daleký Krym. Opustil Vídeň již v dubnu vypraviv se do Polska a odtud dále na Rus. Ministři pak, které zanechal ve *Vídni*, nebyli ani náležitě zpraveni o změnách, které obmýšlel v Belgii, neřku aby byli měli dokonalé plnomocenství pro všechny možné případy. Považme nyní, že tehda nebylo ještě ani telegrafův ani železnic, a zejmena v Polsku a na Rusi jaké tenkráte as cesty byly, připomeňme sobě pak povahů místodržitelův belgických, a dovedeme sobě pomyslit, co to znamenalo pro věc belgickou, že právě v této chvíli císař byl vzdálen na sta mil cesty, že uplynuly týdny, než došla na kvapný dotaz místodržitelův jeho odpověď a jeho rozkaz.

Nadešel den 1. května, po krajích byli sice jmenováni krajští hejtmani, ale kraje nechtěly jich úřadní moci znáti, dokonce pak ne, když rada brabantská vynesla rozsudek, že „tito noví úřadové jsou nadobro neústavní, a tudíž všecka nařízení a všecko poroučení jejich neplatným a ničím.“

Belgiojoso zuřil, byl by dal nejraději do všeho střílet a sekat, a nebo aspoň vše pozavírat, — nebylo tu rozkazův, a místodržící o své újmě do takových krajností zabíhati nehodlali. Noví soudcové nemohli se zřizovat pro odpor soudův posavadních a pro nedostatek nových uchazečův. Lid neplatil sněmem nepovolených daní a nebylo tu také nikoho, kdo by jej k placení byl dohánět a nutil; výběrčí stavovští byli poslušni stavův a užití vojska k exekučnímu vymáhání neústavních daní — opět nedalo se podniknouti o vlastní újmě. Tázáno se nejednou do Vídně o radu Kounice, leč i tento teprv musil prvé do Chersonu za císařem vyslati kurýra, nemaje žádného plnomocenství.

Neušla vlastencům belgickým tato nejistota vlády a oni kořistili z každé chvíle.

Zpomenutý již advokát brusselský *van der Noot*, jsa ode dne, co sepsal onen rázný pamětní list, miláčkem a vůdcem lidu brusselského, použil příznivých těch okolností k podniknuti právě tak smělému jak závažnému. V Brusselu byly od starodávna tak zvané *gardy měšťanské*, záležející z pěti sborův; zřízeny za dob bojův za svobodu k obraně města, sklesly během časův na pouhé sbory parádní, u nichž nepotřebovala se vláda báti žádného „zlého ducha“. Tu napadlo van der Nootovi, nedalo-li by se z těch sborův opět vykřísati vojsko svobody, nedala-li by se z toho mrtvého tělesa vykouzliti síla odporu pro boj, jenž se mu již dle všeho zdál býti nevyhnutelným. Neboť stav věcí byl věru již takový, že jen jiskra potřebovala padnout a požár byl hotov. Předsevzal si, a našed ve sborech těch něco agitatorův počal pracovat. Aby nemuseli žádat za nějaké nové stanovy a zvláštní povolení, předstírali, že nynější počet mužstva těch sborův na jejich vážnost příliš sklesl, že by mladší měšťané měli hojněji do sborův těch vstupovati, že toho vymáhá čest města, aby při okázalých slavnostech mohlo se prokázati četnějšími sbory ozbrojeného měšťanstva atp. Ustavil se výbor pod předsednictvím van der Noota a vyzýval spůsobem právě naznačeným k přistupování. Doba byla dle toho, aby se mu porozumělo. Houfně hrnuli se občané do těch sborův, volili si se schválením městské rady své vůdce, černožluté barvy se ztrácely, a na místě nich objevovaly se barvy národní. V několika dnech byla síla městských těch sborů zdvacaterонásobena, živel šosácký ocítil se v mizící menšině, již v tom těle proudil zcela jiný život a duch, slovem věc

Brabantčanův měla své první — dobrovolníky. Hnutí duchův bylo pak již té míry dosáhlo, že příklad Brusselu s podivuhodnou rychlostí a horlivostí následován po všech ostatních provinciích, — jinými slovy: že v době několika neděl všecka skorem města belgická trčela dobrovolníky nadšenými pro věc vlasti.

A co toto dálo se po šíré vlasti, také stavové nespali, nýbrž nalehali na místodržitele pořád rozhodněji a důtklivěji, aby odstraněny byly z úřadův císařských všecky ty osoby u lidu nenáviděné, úřady zemské aby byly vráceny v ruce předešlých úřadníků vlasteneckých, a vůbec „cokoliv bylo bez svolení sněmův podniklo se v zemi této proti právům a řádům posavadním, ať v ohledu církevním, ať co do politického nebo soudního zřízení, — vše to aby bylo odvoláno a odčiněno, jak toho žádá nezrušitelná Joyeuse entrée.“ Však ne dosti na tom; i to *kněžstvo* poznovu se zdvihá, a *společně* s lidem protestuje proti zrušení klášterův, opatství, biskupských seminářův a proti novotám v zřízení politickém a soudním.

Vůči takovým znamením nahlížejí místodržící ovšem, že nelze čekati teprv na kurýra z Chersonu, že se musí aspoň něčím veřejné mínění ukliditi. Svolují tedy, že ustane se od zřizování nových soudův, že c. k. krajští hejtmané prozatím ještě nebudou ničeho nařizovat, a dávají stavům ujištění, že veškeré jejich stížnosti neprodleně stlumočí císaři s tou vřelou přímluvou, aby ode všech novot upustil a vše opět v bývalý řád a zvyk zemský uvedl.

Dostál vskutku také vévodă sasko-těšinský slibu svému a sprovodil stížnosti stavův obšírným přípisem důvěrným k císaři, ve kterém sobě ulevuje z nitra srdce svého. List ten živě nám

zrcadlí stav věcí v Belgii na sklonku května 1787. Místodržitel píše:

„Celý národ, přesvědčen, že se mu chce sáhati na jeho nejsvětější práva, na jeho vlastnictví, na jeho svobodu: jest proniknut vlastenectvím tak nadšeným a horoucím, že by každý raději vycedil poslední krůpěj krve své, než aby se dal schýliti pod zákony vnucované mu násilím proti ústavě jeho. V té věci taková panuje mezi nimi jednomyslnost, že nikdo se nedá přemluvit, nikdo o jiném přesvědčit; a tato strana tak jest pevná a souvislá, že by násilí proti ni mělo buď jen *ztrátu* anebo záhubu veškerých těchto provincií za následek.“

Josef II. byl hned na počátku svých oprav upozorňoval místodržitele, aby hleděli kořistiti na prospěch vládní věci *z růzností zájmův* jednotlivých tříd. Však vévoda saso-těšinský poučuje císaře, kterak aspoň v Belgii jest to věcí zhola nemožnou: „Tu, kde rolník jako šlechtic, měšťan jako venkovan, boháč jako chuďas jedním a týmž jsou proniknutí citem odporu, tu kde není než jediného vyznání náboženského — tu nelze v žádný doufati zisk z růzností zájmův náboženských neb společenských.“ — Dále varuje císaře, aby nespolehal tak velice na těch 50.000 mužů vojska, jež chová v Belgii. „Jsouť to skoro vesměs rodáci belgičtí a podlé řečí, jaké již nyní mezi nimi zaslechnouti možno, neradil bych vyslati je proti vlastním bratřím a otcům.“ ...

V uvážení všeho toho jest vévoda pevného toho přesvědčení, že se s Belgičany nedá ničeho pořídit leda *mírností, důvěrou* a *upřímností*. „Te moderante leo belgicus agnus erit“ — (t. j. budeš-li mírným ty, lev belgický beránkem bude“) i domlouvá císaři především jiným, aby odstranil

z vyšších úřadův ty nové, lidem nenáviděné úředníky a zejmena ministra hraběte *Belgiojosa*. „Nebylo ještě ani řeči o nynějších opravách a již stal se pohříchu tento ministr pro své patrné pohrdání s národem belgickým lidu protivným. Tato neoblíbenost vyrostla ale nyní v takovou ošklivost a takou nenávist, že nelze sobě o ní ani ponětí učiniti; a třeba že z ohledův na naši přítomnost a k vůli naší shovívavosti lid posud zdržel se útokův na život jeho, tož přece při každé příležitosti výhrůžkami a spíláním dává zřejmě na jevo, jak velice tohoto ministra nenávidí.“

Tolik musil prý císaři zjeviti, aby ulehčil svému svědomí.

Nestihl ještě ani císaře tento list, když již události spůsobem nejvýmluvnějším stvrzovaly pravdivost jeho. Polovičatý ústupek místodržitelův nikomu nedostačil, nikoho neuspokojil. Kněžstvo chtělo, aby se odvolaly veškeré kroky proti němu podniknuté, lid ale zejmena se dráždil pohledem na ta nová krajská hejtmanství. Toto zřízení bylo nyní terčem veškerého hněvu národního, proti novým těm c. k. hejtmanům všecko ostří oposice bylo namířeno. Nevole lidu již propukávala v skutky výtržnosti. Již nebylo se lze oddávati klamu: ty blesky v zracích, ty hněvné pokřiky za lidmi „císařskými“ — to rocení se zástupův každým večerem pod radnicí brusselskou, to nadšené prozpěvování starých písní vlastenských: vše to neklamně věštilo, že bouře je blízká. Belgiojoso činil opatření: volsko drženo v hotovosti, stráže celou noc procházely ulicemi. Ale nic naplat. Jediný smělý čin advokátův brusselských, v jichž čele byli Josef *Vonk* a *van der Noot*, a lid byl vzhůru! Dne 30. května v Brusselu o ničem se nemluvilo, než jak ve valném

shromáždění advokátů řečení dva muži ostře vystoupili proti vládě, jak prý dovozovali, že prý vévoda brabantský nesmí národu panovati libovolně, sice že poruší smlouvu a pozbývá tím samým všeho práva k zemi belgické. — Po celý den bylo hlučno po náměstích i ulicích; večerem pak začaly se zástupy řadit a vzrůstat; co hlava to kokarda brabantská a co hlasův, to — „Sláva advokátům!“ „Sláva svobodě!“ „Sláva právům národa!“ Náhle nový ruch nastane v tom lidstvu. Davy se rozstupují a hlučný, nekonečný smích vítá houfy mladíků, již přinášejí na žerdích velké slaměné panáky, na kterých černá se nápis: „capitaine du cercle“ — „krajský hejtman.“ ... Z dálky slyšeti rachot bubnů. Ale lid se na to neohlíží. „Pryč s krajskými hejtmany!“ duní to ulicemi až okna drnčí. A ven ze brány valí se příval; a již jsou ty došky sházeny na hromadu a „krajští hejtmané“ — hoří. Vojsko tarasí bránu; ale lid jinou stranou vrací se do města, a v několika minutách mají Belgiojoso i Krumpipen kočičinu i rozbitá okna. Dlouho trvá, než zdaří se vojsku odehnati výtržníky, kteří hlasitě slibují na druhý den podobné zastaveníčko také panu radovi Martinimu.

Leč tento má dosti na zkušenostech svých kolegův. Ve vší tichosti ještě téže noci opouští Brussel a ujíždí z Belgie, aby se do ní nikdy více nevrátil. Ten byl konec poslání muže, „jenž měl v Belgii zaříditi vše, jak bylo v úmyslech císařových“.

Tyto události arci polekaly místodržitele více než všecka posavadní oposice stavův a knězstva. „Jsme povinni císaři Belgii zachovat a ne jej o ni připravit“ — odbyli odmlouvajícího Belgiojosa — a vlastními podpisy jejich opatřené provolání již

na druhý den oznamovalo veškerému lidu belgickému, že *úřadování c. k. krajských hejtmanův po celé zemi jest zastaveno* a že budou úřadové ti bezpečně také na dobro zrušeni, jakmile císař se ze svých cest navrátí.

Doufali, že tím je lidu učiněno dosti. Ale zmýlili se. Lid chtěl míti odvoláno *všecko.*

V Antorfách přijato poloičatý ten ústupek přímo s posměchem, v Levně volal lid: „Zrušte císařský seminář," a ze všech končin země přicházely zprávy o výtržnostech ještě horších nežli byly brusselské ze dne 30. května. Tu místodržící nahlédli, že nezbývá než povoliti na dobro. Vyhláškou ze dne 4. června 1787 zastavují na vlastní zodpovědnost bez výminky *všecka posavadní opatření a nařízení*, „která dle stížností stavův zemských příčí se ustavě, svobodám a právům provincií belgických". Zastavují celé to nové *politické* i *soudní* zřízení a vůbec vše, co bylo nařízené osudnými dekrety lednovými; zavírají seminář v Levně a dovolují biskupům, aby přijali v diecese své uprchlíky levenské. Na konec ubezpečují lid, že císař po svém návratu dojista tento krok místodržitelův schválí a Belgičany při jejich posavadních zvyklostech a řádech zachová."

To byla odpověď, jaké si lid přál. Jásot rozléhal se po všem Brusselu; na valech hučela děla, všemi zvony slavnostně vyzváněno, a když u večer místodržící osvětleným městem měli jeti do divadla ku slavnostnímu představení, připravena jim vděčným lidem ovace věru až přílišná. Šest set mladých Brabantčanův oděných šerpami barev národních zapřáhli se v povozy jejich a vezli je za nekonečného provolávání lidu do divadla. — Slastné opojení, luzný to sen. . . . Však pohříchu právě jen *opojení*, právě jen plachý *sen.* Několik chvil

a trpká skutečnost byla tu opět, dolehajíc starostmi dvojnásobnými i na čela vlastenců i na bedra místodržitelův belgických.

Císař meškaje tou dobou vždy ještě v Chersonu nedal se přesvědčit listem vévody saskotěšinského, že by věci v Belgii nedaly se uklidit jinak než povolností. Přese všechno živé líčení místodržitele nevěřil, že by bylo tak zle. „Třeba jen ukázati odhodlancu vůli a moc," odpovídá v listu ze dne 25. května, i nařizuje spolu, aby se nepovolené daně vymáhaly s veškerou přísností *pomocí vojska*, a kdyby to nestačilo, aby se zabavilo a exekučně prodalo jmění vzdorujících pánů stavů. To že prý vydá.

A vůči takovému naladění mysli císařovy měli nyní ubozí místodržitelé líčit události 30. května, měli mu zjevit, kterak pod dojmem těch událostí všecka jeho nařízení posavadní zastavili a zdvihli! — Nicméně neváhali.

Vylíčivše upřímně své položení snažně domlouvali císaři, aby se naklonil opět lidu belgickému, „v němž pozná lid nejlepší, jenž toliko houževnatě lpí na svých zvyklostech a řádech starodávných." Rovněž oba píší ministru Kounicovi, zapřísahajíce jej, aby přiměl císaře k mírnosti vůči Belgii.

Zatím kdosi, — a možno, že sám prodajný potměšilec Krumpipen — vyzradil čelným vlastencům belgickým, co psal císař místodržitelům. Výstraha ta stačila i lidu i stavům k úplnému vystřízlivění. Jakž dalo se nyní ještě očekávat, že by Josef schválil ústupek místodržitelův? Nejtíže dotkla se pak ovšem zpráva ta stavův samých, na jichž statcích měla se hojiti pokladnice státní. I odvážili se, pudem sebeobrany hnáni k činu, jenž dosahem a příkrostí svou nezbytně musel ještě více rozklenouti propast mezi Brusselem a Vídní.

Jako stavové čeští před bitvou bělohorskou, tak nyní stavové brabantští pozývají stavy všech ostatních provincií ku zpevnění spolku čili *konfederace* na *vzájemnou obranu* ohrožených svobod belgických, ano ohlašují již nepokrytě, že budou se dovolávati na ochranu svých práv mocí zahraničných: „Nechceme se naprosto vymaňovati z poslušenství k našemu panovníku,“ — zní památné to usnešení, „ale chceme toliko uhájit blaha národa, kteréž spočívá na jeho svobodě a jeho právu. *Nikdo neručí* nám za to, zdali mocnář schválí, co byla vláda povolila ve chvíli tísně. A proto musíme sami v sobě rukojemství práv svých hledati, proto sestupmež se v obranný spolek, kterážto konfederace musí důsledně na to pomýšlet, aby na *všech mocnostech zúčastněných*, zejmena na *Francii*, požadovala hájení těch podmínek, za kterými Rakousko od nich převzalo Nizozemí.“

IX.

Josef II., vraceje se z Krymu, tou dobou, co v Brusselu padlo toto slovo rozhodné, obdržel od Kounice, od Belgiojosa i od místodržitelů zprávy o událostech 30. máje. „A oni povolí ve všem, ve všem a nepokusí se ani o výstřel!“ byla první slova jeho hněvného leknutí. Bez prodlení rozžehnal se s Kateřinou a kvapil do Vídně. Však ještě od hranic ruských vzkazuje (16. června) do Belgie: „Čin slabosti nemůže dojít Mého schválení. Veškeré ústupky musí být nazpět vzaty!“

Dne 23. června byl již ve Lvově a dne 30. června o páté hodině odpolední na všeobecné překvapení již ve Vídni. Zde dozvěděl se ještě o dalších příbězích na půdě belgické; o scénách v Antorfě, v Levně a v Namuru; o tom, kterak

po zdařeném pozdvižení od 30. května všecko měšťanstvo a studentstvo belgické chodí ozbrojeno, a konečně — o posledním činu *stavův brabantských*. *To* popudilo Josefa ze všeho nejvíce.

Tehdejší vyslanec při dvoře anglickém jmenem Kaith, píše lordu Caermarthenovi: „Císař byl tak rozhněván, že nikdo nesměl mu v cestu přijíti. Kounic odvážil se pronésti několik slov ve prospěch Belgičanův. Ale jest odbyt tak zpříkra, že až poděkovat se chtěl, ba že vskutku za propuštění žádal a delší čas rozkazův císařových nepodpisoval.“

Josef zavřel se ve svou pracovnu a tu nadešla osudná ona chvíle absolutismu, kdy pro mocnáře není rádce, kdy on se cítí opuštěným na trůně svém, kdy v nikoho nevěří než v sebe sama, a kdy tudíž osud milionů občanů visí na jediné hlavě lidské.

Tři dlouhé dni Josef strávil o svých plánech sám a sám. Pak se objevil, přepadlý, pobledlý v tváři; bylo patrné, že přestál těžké zápasy vnitřní; ale bylo po všem, bylo *rozhodnuto!*

„Oba místodržící jakož i ministr Belgiojoso přijedou *bez prodlení do Vídně*. Taktéž veškeré provincie belgické vyšlou bez odkladu deputaci ku stupňům trůnu, aby mi přednesly své stížnosti a vyslechli moje záměry. Konečně vypraví se *14 pluků vojska pěšího a 4 pluky jízdy s příslušným dělostřelectvem do Belgie*, kterouž *spravovat bude na ten čas* vladař *vojenský generál hr. Jos. Murray.*“ Ty byly první rozkazy Josefovy prohlášené vesměs dne 3. července.

Chceme-li ale zvědět, co znamenaly, musíme znáti, co téhož dne píše Josef Kounicovi, co stavům brabantským a co novému vojenskému vladaři Belgie, řečenému generálu Murrayovi.

List Kounicovi je krátký: „Milý kníže! Věci v Nizozemí dospěly tak daleko, že nelze prodlévat: buď z toho pojde vzpoura, anebo delší vyjednávání. Pro oba ty případy nutno vypravit vojsko do Belgie. Neboť v prvním případě čím jsme tam dříve tím lépe; pro případ druhý — přijde-li totiž belgická deputace do Vídně — bude však také dobře, ukážeme-li jim, že nežertujeme. Budou pak povolnějšími. — Smutné ty věci ostatně dokazují, kterak jich král. Výsosti místodržící, ministr a veškerá rada zanedbáním všech vojenských opatření hned od počátku, — ať si již stalo se z úmyslu nebo z blbé bázně — *čest moji* a čest státu vydali v šanc.“

Stavům brabantským odpovídá Josef diplomaticky. Nemluví k nim tvrdostí nesmířitelného despoty, mluví s nimi jako pohněvaný otec s nevděčnými dětmi. Hlas jeho chvěje se rozhořčením, ale přece je měkký. Josef se na ně hněvá, že zneuznávají jeho dobrých úmyslův: „Vždyť přece víte, že nečiním ničeho pro osobní svůj zisk, nýbrž vše jedině pro blaho svých poddaných; a vy se opovažujete říkati o mně, že Vám chci *podvrátiti Vaši ústavu*, že Vám chci bráti Vaše práva a řády dobré. Věztež, to nebylo *nikdy mým úmyslem!* Že jsem nařídil nové soudnictví, nestalo se pro nic jiného, než abych odstranil zlořády, které se tu během dob byly zahnízdily; a rovněž ta krajská hejtmanství neměla mít jiného účelu, než aby bděla nad prováděním zákonů. Nad to chtěl jsem se o vše to ještě s Vámi domluviti, doufaje, že setkám se u Vás s ochotností, ba vděčností. A Vy zatím zapomenuli jste se tak proti mně, že jste všemu mému snažení postavili odpor nejopovážlivější. Toho bych se byl od Vás věru nejméně nadál. *Avšak chci co otec a co člověk, jenž dovede*

mnoho odpouštět, všecka ta prohřešení přičítat pouhému nedorozumění a mylnému vykládání si záměrův mých. Chci na vše zapomenout, ba dovolím, aby všecka ta nařízení, o něž se jedná, zůstala *na ten* čas zastavena, ale chci, aby již věci přivedeny byly k nějakému konci. Proto povolávám místodržitele své do Vídně, proto zvu i *deputace všech stavův* k trůnu svému. Chci, aby mi Belgičané ústně projevili své stížnosti, jakož já jim opět sdělím své záměry. Až to se stane, pak chceme se stran nařízení pro obecní dobro nezbytných *dohodnouti*, jak toho žádá základní zákon země.“ — Toliko na konec odpovědi císařovy proznívá hrozba: zneuznají-li stavové i tento poslední důkaz lásky jeho, nepřijdou-li do Vídně, nýbrž budou-li pokračovat v oposici, pak aby jen sami sobě přičtli ty „přenešťastné následky, jež z toho pojdou“.

Avšak že *tou dobou* již táhne padesát tisíc mužů *cizího* vojska do Belgie, ano že *tou* hodineu již ociťuje se Belgie pod vládou zcela novou, pod vládou to meče a absolutního rozkazu . . . o všem tom nikde ani zmínky. A přece jen to byl skutečný stav věcí, přece jen *to* byla pravda čirá, jakož nade všecko jasně dokázáno jest tajnými instrukcemi, kteréž dal Josef téhož dne novému vojenskému veliteli Belgie. „Vám jedinému, milý generále,“ — tak zněl doslovně tajný kabinetní list generálu Murrayovi ze dne 3. července 1787 — „svěřuji péči o veřejný pořádek a užití vojska, jak se Vám za dobré uzdá. Za to *nebudete odpověden nikomu nežli mně*, — mně jedinému budete podávat zprávy a ode mne budete přijímat rozhodující rozkazy.“ Jakými úmysly císař se zanáší, dovídá se generál zcela určitě: „Moje záměry jdou k tomu, *potlačiti stůj co stůj nesmy-*

slné ty rejdy, jakých dovolili si měšťané brusselští a kterými vynutili na vládě *ústupky právě tak nesplnitelné jako zbabělé.*“ Josef pokládá Brabantsko a zejmena Brussel za ohniska vzpoury a proto chce mít vojsko co možná soustředěné v Brusselu a okolí. Dragouni mají přímo leželi v Brusselu a v Levně, „poněvadž se hodí k potlačení hluků pouličních.“ Dělostřelectvo má býti přiděleno plukům pěším, má býti dostatek *děl* a hojnost munice. Užiti se má kulí tří- a šestiliberních a ovšem i granátův ať prý je hojně na skladě. Ano rozkazy císařovy tak jsou zevrubné, jako by již na zejtří očekával revoluci: „Vždy má se vojsko objeviti v přesile proti buřičům a vždy má rozvinouti sílu největší.“ Nic není císaři trapnějšího nežli pomyšlení, aby kdy jeho vojsko mělo se dáti odzbrojit „od posluhů a kupeckých mládenců“ ... nehku aby se dalo svésti k bídné zradě a opuštění praporův. Čest vojska jest prý jako ctí vlastní. A proto nemá se strpět nejmenší pohanění cti vojenské. „Před zakročením nechť napomene se lid; zůstane-li napomenutí marné, aneb učiní-li se vojsku nejmenší příkoří, hned ať se to pomstí a ztrestá ranou vydatnou. Sluší toho dbáti, aby vojsko nestřílelo do vzduchu aneb snad bez kulí; neboť je *potřeba dáti veliký příklad přísnosti*, jehož účinek bude zajisté blahonosný! A jakmile se střelilo, musí ihned vojsko hnáti útokem, aby se nedalo lidu zpamatovati se.“ Císař zná vše do podrobna. On určuje, na kterých místech města mají býti stráže nejsilnější, která ulice, který most má se především ohradit, ba on ustanovuje již příplatek ku mzdě a zvláštní odsluhy vojákům, kteří se vyznamenají rázností. „V nejhorším případu musí se přikročit i k *bombardování* města,“ zavírá instrukce Murrayovi

Kdyby se ale musel konečně Brussel vyklidit, pak ať ustupuje vojsko toliko krok co krok, sraženo ve čtverhany. Státní kasy jakož i císařští úředníci vezmou se s sebou a ustupovati se bude na Lucemburk, odkudž vyhledá se spojení s *německými pluky* pomocnými, které *již vede* polní maršálek Hadík ku hranicím belgickým, které ale prozatím ještě nevkročí do Belgie samé, leč by nastala největší toho potřeba.“

„Ale o tom všem,“ přikazuje císař Murrayovi, „nesmí zvědět nikdo mimo Vás, obyvatelstvo a stavové Brabantska i Flandrů *nesmí míti ani tušení o těchto přípravách* a musíte je hledět ohledně těch pohybů vojska *„všemožně upokojit“*.

Z krátka: Josef chtěl po taji, beze všeho hluku celou Belgii otočiti a sevříti mocným řetězem vojska, aby pak bezpečně mohl odvolati všecky ty „nesplnitelné a zbabělé“ ústupky místodržitelův a provésti své nové soudnictví i své krajské hejtmanství.

Byla to politika lsti a násilí, kterou měl nyní Murray provozovat naproti národu. Josef nepovážil, že politika taková co svět světem nikdy nenesla dobrého ovoce. Jen poctivé, otevřené úmysly, jež se objevují na první pohled, udržují a pevní mír mezi národem a vládou. Klam a lest svým časem vždycky vyjdou na jevo a jakmile to se stane, je veta po důvěře a dobré vůli pro všechny časy.

Belgičané ale prohlédli dokonce líčenou tu politiku na první takřka pohled. Pouhý zdravý rozum jim pravil, co to pro vlast jejich může znamenat, když místodržící, přáním národa povolující, jsou ze země odvoláni a na jich místo postaven — voják. Nade vše jiné ale bylo jim proti mysli, že mají vypraviti deputaci do Vídně. Co

tam máme činit? tázali se sami u sebe. „Stížnosti naše císař dávno zná a o vyjednávání jakéms nemůže býti ve *Vídni* řeči. To musí se díti na domácí naší půdě. A konečně: jaké vyjednávání? My nežádáme jiného než aby se zachovala naše ústava, od toho nemůžeme upustit. Jest tedy pouze na císaři, aby zrušil vše, co podnikl proti této ústavě naší a jsme vyrovnáni.“

Však nescházelo již také mužův, kteří po zkušenostech posledních let vůbec pozbyli veškeré víry a naděje v Rakousko i neviděli pro Belgii více spásy, dokud nezbaví se panství rakouského. Byl to zejmena advokát *Vonk*, který první odvážil se v táboře vlastencův belgických projeviti tuto myšlenku. Dojem odvahy jeho byl zvláštní: každý se ji zalekl, každý ji na oko odmítal co šílenost — ale v duši každý s Vonkem souhlasil. Tak právě působí v prvních okamženích každá smělá a nová myšlenka. I byl to také Vonk, který nejrozhodněji zrazoval stavy brabantské od vypravení deputovaných do Vídně: „Což nedávají nám vlastní naše dějiny výstrahu a poučení? Což nevypravili stavové nizozemští před dvěmi sty dvaceti lety také podobnou deputaci do Madridu? A jaký byl osud těch našich deputovaných, našeho šlechetného Bergena a Montignyho. Že ani jeden ani druhý z nich *více neuzřel vlasti*, že oba uvrženi jsou v žaláře španělské, že oba bídně jsou utraceni. Ano pamět těchto našich mučedníkův, pamět umořeného Bergena a toho zardouseného Montignyho budiž nám výstrahou věčnou a stálou.“

Stavové vskutku také váhali; a teprv když Josef II. netrpěliv nad jejich otálením, jímžto prý Belgičané toliko času získati hledí, novým přísným rozkazem na stavy belgické dolehl, rozhodli se tito k volbě a vyslání deputovaných. Leč

o nějaké dobré vůli, a nějaké náchylnosti k smíru nemohlo být více řeči. Josef sám ničím k tomu se nepřičinil. Naopak pohrozil stavům, nepřijde-li deputace do 15. srpna, že s nimi nikdy více mluviti nehodlá, ale jako *s rebelly* s nimi nakládati bude.

Osudné to slovo trhlo celým národem a stavové odesílajíce své deputované do Vídně, nedali jim do ruky ratolest olivovou, alebrž tvrdý štít práva, kterým se měli hájiti statečně proti všemu sklánění a přemlouvání. Zavázali všech 33 deputovaných obšírnou instrukcí a slovem čestným, že s nikým ve Vídni ve vyjednávání jakékoliv se nespustí, žádných osvědčení a přípovědí neučiní, alebrž toliko stížnosti lidu brabantského přednesou a mlčky odpověď císařovu vyslechnou.

Ovšem ale se jim ukládalo za povinnost, aby hleděli vypátrat nejtajnější úmysly ministerstva proti Belgii, aby bystrým zrakem sledovali vše, co v té příčině při dvoře vídeňském chystá a strojí se, a jakmile by spozorovali nejmenší známky nějakých *příprav vojenských*, aby ihned rychlými kurýry dali o tom zprávu do vlasti. „Spoleháme v důmysl a věrnost všech deputovaných“ ... zavírala instrukce, „že vykonají poslání své, kterým je poctila vlasť ku spokojenosti všech pravých synův Belgie. Zraky polovice Evropy budou na Vás obráceny, Vy tlumočníci našich steskův, a zasloužená i trvalá sláva korunovati bude kdys Vaše snažení.“

S druhé strany opět již císař s Murrayem byl nespokojen. Již pořád důtklivěji na něj naléhá, proč prý tak dlouho váhá s tím zastrašením a skrocením oposice, proč prý dovoluje tomu azbrojení měšťanů, proč prý nestrhá ty kokardy a ty uniformy dobrovolníkům atd. Starý škotský

voják ten ale byl zatím již v témže choulostivém, rozpačitém položení, jako byli před ním místodržící. Stavové hned, jak byl ustanoven, vlídně k němu se přitočili a tolika pozornostmi jej zahrnovali, že tento naprosto nevěděl, jak by si z čista jasna měl proti nim zahráti na nějakého Albu? Odpovídal proto stále císaři, aby jen vyčkal, až bude po audienci zřízencův belgických, že dá bůh nebude snad ani těch krajních prostředkův více zapotřebí, ano veřejné mínění pořád víc a více se utišuje a v zemi zase bývalý pořádek se vrací. — Josef tomu ale za mák nevěřil a stával se nevrlejším a netrpělivějším den ke dni.

Za takových okolností přibyla deputace stavův belgických do Vídně a měla v určený den 15. srpna první slyšení. Deputovaní počínali si důstojně. Ubezpečivše mocnáře oddanosti národa belgického, zapřísahali jej, aby pro spásu Belgie odvolal neblahé ty diplomy lednové a slíbil národu belgickému, že pustí z mysli všelikou myšlénku na zkrácení jeho svobod a práv. Císař při čtení té žádosti hněvivě prý pohlížel na řečníka a odpověděl pak krátce, že očekává od Belgičanův, aby mu skutky dokázali svou věrnost a příchylnost, na pouhá slova že nemůže ničeho dáti. Ostatně že již po Kounicovi dal odeslati do Belgie své rozkazy, na jichž splnění neb nesplnění se strany Belgičanův všechno další jednání bude záviset. Když takto úřední přijetí bylo odbyto, dal se s nimi v soukromný hovor. Jeden z deputovaných zval jej při tom do Belgie. Josef naň upřel usměvavě zraky, vzal svůj klobouk a odtušil: „Ale jak pak bych mohl mezi Vás, vždyť jak vidíte mám na klobouku *černou* kokardu.“

To byl výsledek prvního slyšení. Nežli pak zaražení zřízenci stavův belgických dali o něm

zprávu svým rodákům, stihly již do Belgie ony rozkazy, na kterých činil Josef závislým všecko další vyjednávání. Bylo dne 23. srpna, tedy právě týden po audienci ve Vídni, když je generál Murray doručil stavům. Obsah jejich byl nevýslovně krutý. Josef postavil se tu na stanovisko samovládce, kterému již každý odpor národa jest rebellií.

„Nemohu vyjednávati s rebelly“ — byl úvod osudného dekretu, — „nemohu se oddávati žádnému vlídnému smýšlení, *dokud nezmizí poslední stopa všeho, čehokoliv se odváženo učiniti od 1. dubna t. r. proti svrchované autoritě Naší.*“ A následkem toho poroučí Josef Belgičanům, aby 1) znovuzřídili *císařský seminář* v Levně se všemi jeho učiteli a úředníky, 2) aby *zaplatili zadržené císaři daně* a povolili další jich vybírání, 3) aby *zrušili sbory dobrovolníků* a *ozbrojených měšťanův*, 4) aby nařízené *zrušení klášterův a opatství* beze všeho odporu bylo provedeno, a *opaté* přes zákaz císařův nově ustanovění aby byli *sesazeni;* konečně za 6) aby *všem těm úředníkům, kteří co neoblíbeni byli k nátlaku lidu od místodržitelův sesazeni, znova se vrátily jich úřady a hodnosti.* . . . „Moje důstojnost,“ dokládal císař, „činí tyto požadavky nezbytnými. Shromáždění stavové doufám nahlednou, že je to věc nutná, pročež také se těším nadějí, že vynasnaží se, aby je splnili. Kdyby ale mimo všechno mé očekávání proti této restituci, jež musí býti *především* a *úplně* provedena, opovážil se někdo zdvihati odpor, pak *splnomocňuji Vás tímto, milý generále*, abyste užil *všech* prostředkův svrchované moci, kterou jsem vložil do rukou Vašich a kterou, objeví-li se toho potřeba, musil bych s politováním sice, ale nezbytně ještě rozhojniti.“ . . . „Jakmile mi tedy dáte zvěst“ —

zavíral dekret — „že všecka to opatření předchozí jsou vykonána a tudíž vše opět v pořádek bývalý uvedeno, pokusím se, abych se dohodnul se sněmy stavovskými a jejich deputovanými o vše to, *co bych mohl* v různých oborech zemské správy podnikati, aniž bych porušil základy konstitucí belgických. Nestane-li se tak, nuže pak viděl bych se nucena uchopiti se všech těch prostředků, *jichžto jest neskonale v moci mé*, kterých ale užiti se zdrahám, an vždy ještě cítím náklonnost k Mému národu belgickému, jakkoliv se byl proti Mně *těžce provinil.*“

Tato mluva, tyto výminky, způsobily ovšem dojem hrozný. Věci zdály se dohnány na ostří břitvy. Co měli Belgičané učinit? Nezbývalo jim než buď podrobiti se anebo povstati. Však měli dosti síly k povstání? . . . Celý národ chvěl se a dumal v těchto rozpacích trapných. Konečně stavové brabantští se rozhodli a — *povolili.* Ne bez odporu, a ne dříve, dokud jim Murray jmenem císařovým neobnovil slib, že se s nimi pak bude vyjednávati způsobem ryze ústavním beze všeho nátlaku moci absolutní, ale povolili úplně. Přijali všecky ty výminky kruté od levenského semináře až do povolení daní.

Takž mimo vše nadání nastala opět chvíle, kde Josef byl pánem situace. Odvážný byl sice prostředek, kterého tu užil, avšak zdařil se mu. Neměl jen zapomínati, že prostředků podobných nesmí se užívati vícekráte, a že po takovém napnutí je čas poleviti strunám, nikoli však ještě dále je napínati.

Avšak bylo neštěstím Josefovým, že neuměl povolovati *v čas.* Vida stavy tak zaražené, myslil, že celý národ změkl podobně, i jal se nyní se vší rázností nalehati na to, aby po celém Brabantsku

zmizely ty kokardy národní a *sbory dobrovolníků*. Žádal na stavech, aby tuto vůli jeho sami provedli, aby proti vlastnímu lidu dělali policajty. To bylo patrně zbytečné a přílišné. Vysoká rada brabantská, jíž bylo poručeno, aby rozkazy ty uveřejnila, zdráhala se tak učiniti. Odpověděla, že dobrovolnické ty sbory zřízené k udržování pořádku v městě jsou části starobylých, ústavou potvrzených sborů měšťanských a tudíž sborem zákonným, který se nesmí zrušiti, aniž mu brániti lze, aby nosil svých zvláštních odznaků. Na to vláda odpověděla, že si zrušení dobrovolnických sborů provede sama. A hned počato hýbati vojskem, děla vyvážena na náměstí a na den 20. září poručeno pod přísnými pokutami dobrovolníkům, aby dostavili se k radnici městské. Opatření taková arci rozjitřila a roztrpčila všecku mysl občanstva. „To je tedy to slíbené vyrovnání," reptáno hlasitě, a duch odporu znova se oživil. Van der Noot vida dílo své na pokraji zmaru odhodlal se k zoufalé obraně. „Raději zhyňme všickni, než abychom se dali zneuctíti," bylo slovo jeho, které obíhalo a rozpalovalo bojovnost dobrovolníků. V Luttychu tištěné a kněžstvem s největší rychlostí a dovedností rozšířené provolání volalo venkov na pomoc Brusselu. A skutečně, jako na velikou slavnost jakousi po celé dni hrnulo se venkovanův do hlavního města, a v předvečer rozhodného dne páčilo se lidu venkovského v Brusselu přes *padesát tisíc*. Vše zdálo se chýlit k veliké řeži. Po celou noc bylo hlučno po ulicích a všude třenice mezi patrolami vojenskými a dobrovolnickými. Tak nadešlo jitro dne 20. září. Sbory dobrovolnické přitáhly v plné zbroji nadšeně vítáni nepřehlednými zástupy lidstva. Vojska pěšího i jízdného, kteréž taktéž u veliké síle vy-

táhlo, si nevšímáno. Ticho před bouří rozložilo se zástupy, když měšťanosta jal se s pavlánu radnice čísti vládní zákaz sborův dobrovolnických v kokard brabantských. Avšak když dočetl, tu ašecko lidstvo propuklo v nekonečné volání: „Ať žijou dobrovolníci, sláva vlasti!“ a kde kdo mával kloboukem ukazuje hrdě tu svou kokardu brabantskou.

Demonstrace byla velkolepá a vážná. „K ruce zbraň, v pochod!“ zaveleli vůdcové dobrovolníkův a tito v úplné zřízenosti, po vojensku měli se k odchodu. Vojsko stojící opodál, neví co činiti. Tu nějaký důstojník kyrysnický zakročí dobrovolníkům cestu, na kterou zatáčeli a volá: „Dolů kokardy!“ Za ním přicválá celá četa kyrysníků, napřahuje palaše a — zmatek je hotový. Dobrovolníci dílem se brání dílem rozprchávají, vojáci jim nadbíhají trhajíce jim uniformy s těla, lid za to zuřivě vrhá se na vojáky, po věžích začnou zvony tlouci na poplach, již padají rány s obou stran, a jistý generál už navrhuje plán na rozstřílení města. . . . V této děsné chvíli přední hodnostáři stavův, s vévodou ursulským v čele, přikvapí k místodržiteli, líčí mu svrchované nebezpečí a zapřisahají jej, aby zabránil jediným skutkem povolnosti nezbytnému jinak a strašnému krveprolití, netoliko v Brusselu a netoliko v Brabantsku ale po veškeré Belgii. „Nespolehejte na vojsko, pane hrabě,“ . . . volá vévoda ursulský . . . „nežádejte na něm, aby bojovalo proti vlastním rodičům svým. Krev belgická obíhá i jeho žilami, ono přejde k lidu a vy jste ztraceni!“ Starý Murray místo odpovědi vsedl v připravený povoz a vjel mezi pobouřené davy.

„Vraťte nám naše práva!“ „Sláva svobodě!“ „Sláva Brabantsku,“ zaznívalo mu vstříc volání

zjítřeného lidu. Murray zbledl, vida to nepřehledné moře lidstva. Nenadálť se takové síly, byl překonán. Ihned dostalo vojsko rozkazy k návratu do kasáren, a guvernér šel mezi stavy. Nastalo vyjednávání pod dojmem demonstrace právě zažilé. Slova šla ze srdcí hlasitě tepoucích, guvernér císařův stál tu před muži odhodlanými k nejkrajnějšímu odporu, a což více jím otřásalo, i před budoucností, za jejíž hrůzy netroufal si vzíti odpovědnost na tu šedivou hlavu svou. Po delším trapném zápasu *Murray* — povolil ve všem. Pokládal se k tomu oprávněným vlastními instrukcemi císaře, jejichž smysl byl tento: „*V případě neštěstí* rychle povolit všechno.“ A tak již následujícího dne objevila se na všech nárožích ulic brusselských *proklamace* vrchního vojenského velitele, kteroužto se výslovně „jmenem císaře“ lidu belgickému vracela všechna jeho práva a vyplňovalo vůbec vše, cokoliv si po tento den byl přál. Zaručena *mu právoplatnost celé posavadní ústavy*, t. j. Joyeuse entrée a vůbec veškerých starých jeho svobod a práv *světských* i *církevních*, ale prohlašováno nad to do slova: „Nové soudy, noví ti úřadové kněžští a okresní zůstanou *na dobro a platně zrušeni* a vyzdviženi a *veškerá správa země, krajův a obcí* obnoví se po starém spůsobu a řádu zemském.“

Takového určitého a obsáhlého navrácení všech práv „jmenem císaře“ posud za ten celý čas zápasu národu belgickému nedostalo se. Což divu, že opět rozlehl se jásot po všem kraji, že byli by Belgičané Murraye na rukou nosili, a že stavové neopominuli v poděkovacích adresách císaři co možná nejzřetelněji dávati na jevo, jakou váhu dějinnou tomuto vznešenému skutku moudrosti jeho panovničí přikládají. Avšak Josef v téže chvíli, co v Brusselu sběhly se svrchu vylíčené

události, odesílal Murrayovi nový tajný list, ve kterém praví, že už toho věčného odporu brabantského má dosti a nařizuje, aby se dobrovolníci odzbrojili „stůj co stůj“ a jestliže by se postavili na odpor, tož ať prý se jim uniforma strhá s těla „a pošlou se v košilích domů“.

Možno si tedy pomysliti, jak mu bylo, když obdržel zprávu od Murraye, jak to s tím strhováním uniforem dobrovolníků zatím dopadlo.

První, po čem se císař ptá, jest: kolik raněných a mrtvých? A proč nebylo více vojska v Brusselu? Pak kdo sestavil tu nešťastnou proklamaci? Při té že nemůže na žádný způsob ostati, poněvadž není Josef volný „ponechati ty zlořády ve správě a soudnictví věčně věků v platnosti.“

Konec všeho pak jest, že dne 8. října netoliko spisovatel proklamace cís. rada Cornet de Grez, ale i sám *Murray* jest *sesazen s úřadu*, a na jeho místo ustanoven za vrchního velitele generál Richard d'Alton, rodilý Irčan a voják na nejvýš surový, jemuž brzy nemělo se říkati v Belgii jinak než — *druhý Alba*. — Na místě nemožného Belgiojosa ustanovil pak císař za ministra pro Belgii hraběte Trauttmansdorfa, obratného to úředníka, k jehož diplomatické uhlazenosti hodil se však neobmezený d'Alton jako pěst na oko.

Tyto změny mluvily samy za sebe. Náhlý mráz rázem spálil opět veškeré naděje: Belgičané viděli od této chvíle jasně, čeho mají od Vídně očekávat.

X.

Jaké myšlenky kolotaly tenkráte hlavou panovníka, který byl před sedmi lety vsednul na trůn s předsevzetím, že učiní filosofii zákonodár-

kyní říše své, — jak velice byla již zachmuřena mysl jeho tím několikaletým trudným blouděním v poušti absolutismu — nejlépe zjevuje nám vlastní list Josefův psaný dne 8. října 1787 hr. Trauttmansdorfovi. Císař praví v něm do slova: „Nyní přišla doba, kde jest nutné, abyste se co možná nejrychleji vypravil do Belgie. Řekne se Vám ve státní kanceláři, že je tam ticho. Avšak Murray zjednal ticho to právě takovými *chybami* ukrutnými, jako jich královské Výsosti. On nechal vojsko urážet, aniž by za to byl zadostučinění žádal; on ve všech kusech povolil a stavům ve jmenu mém prohlášení učinil, *které na dobro příčilo se rozkazům, ježto jsem mu byl udělil.* Následkem toho vidím se pohnuta odejmouti tomuto neschopnému slabochu vrchní velitelství a dáti je generálu *d'Altonovi.* Toť jest *muž dostatečné pevnosti* a nemalého rozumu, ten pro Belgii *nejlépe* se hodí. Co se pak Vás týče, tož hlavní úlohou Vaší bude, abyste *hned* po svém příchodu do Belgie prohlásil, že o všem, co se bylo sběhlo *ničeho slyšeti nechcete a rozkázáno máte, abyste se naprosto do žádných vyjednávání nespouštěl, ale všecka Má nařízení o politické a soudní správě, o generálním semináři a opatstvích bez průtahu v život uvedl.* Toť jediný spůsob, jakým všecky ty pletky potlačiti možná, jinak jim nebude konce. Musíte se opásati hojnou trpělivostí, musíte mnohé vyslechnout a s lecjakými lidmi mluvit, avšak musíte býti pevný, nesmíte se dát zdržet ani zastrašit. Bude snad dokonce prospěšno podpírat dané rozkazy *náležitou mocí* a nedat se sklonit k povolnosti ani hrozbami ani sliby. Kompromitovaní úředníci musí se znenáhla odstraňovat. ... *Nejšpatnější* ze všech *smýšlí rada brabantská* Kancléř Krumpipen, chtěl-li by co řádný úředník

mluvit, nad jiné bude s to, aby Vám *udal nejzarputilejší poddané.*"

Co takto císař již všechno pomyšlení na mírné uklizení sporu belgického pouští mimo se, a toliko od rázné, neustupné politiky zahrožování úspěchův očekává, padající Murray ještě v poslední chvíli upřímnou dává radu do Vídně. Píšeť ministru Kounicovi, aby pro vše na světě hleděl císaři vyvrátiti mylný ten názor, jakoby s Belgičany více ničeho nedalo se pořídit po dobrém. „Jestiť mezi stavy belgickými hojně mužův, kteří naprosto *nejsou papeženci* a stoupenci ultramontánů, ale kteří by dopustili ochotně všem opravám sešlého církevnictví, jen kdyby vláda nesáhala na samosprávu *národa.*"

Avšak ve Vídni již neslyšeli a neviděli. D'Alton měl všechno spravit svým ramenem železným, — jediný d'Alton jim ručil za vše! Mínili, toť že onen žádoucí Alexandr, jenž „celý ten uzel rázem rozetne". Trauttmansdorf měl rozkazovat, d'Alton pak — „jednat". Ve prospěch drsného vojáka vzdáno se všech ohledův mírnosti. Pouhá hrubá síla měla nahraditi všecko státnické umění. Smutná, věčně stejna to dohra neustupného absolutismu!

„Od prvního dne," praví Trauttmansdorf ve svých zápiskách, vydaných později v Amsterodamě, — „od prvního dne pozoroval jsem, jak chce *d'Alton přemoci národ, který se nebyl ještě vzbouřil, jak chce — dobývati země, která ještě nebyla ztracena.* On byl poslán „zjednati pořádek" v zemi. Ale když přišel do Belgie, nebylo tu nepořádku, vše bylo tiché, vše zákonné. D'Alton byl pro to všecek nešťasten a hleděl tedy odčinit schválně vše, co se bylo stalo pro utišení myslí.

On chtěl míti „práci“ stůj co stůj, aby se zdálo, že jen on plní vůli císařovu.“

A vskutku, ode chvíle, co tento brutální Irčan přejímá nejvyšší moc nad životem národa belgického, jakoby démonická jakás síla hnala věci úprkem ku srázu; jakoby ustavičný vichr shášel světlo rozumu a rozdmychoval plamen vášně. —

Spor dosavadní na zápas nejtužší vyrůstá a co den tepny zápasníkův prudčeji bijou. — Rána na ránu, ráz jde na ráz. Již není šetrnosti ani milosrdenství, již bojuje se silou zoufalou na obou stranách, již zápolí se s plným vědomím: „buď padneš ty nebo padnu já!“ „Cokoliv byl generál Murray poslední proklamací svou zaručil,“ — zní první slovo nové vlády — *„bylo míněno a platí toliko pro — budoucnost!... Nyní* ale musí se především *otevřít císařský seminář v Levně* a vůbec *všecko vyplnit*, cokoliv nařídil císař až do 1. dubna 1787.“ — Na to slovo oposice sráží se v pevnější šik a veškerým národem jediné jde heslo: — *nepodat se!* Jakmile zavaděno o ten nešťastný seminář, ihned všechno kněžstvo je vzhůru a pouta věc *svou na věc národa.* Chytrý kardinál Frankenberk byl konečně z Vídně propuštěn a s ním vrátila se kněžstvu belgickému i hrdost i odvaha k boji. Ze sousedního Lutyšska přišli nad to dva jezovité: opat *de Feller* a páter Garasse ultramontánům belgickým ku pomoci. A síla jejich vydává. Znajíť oba výborně psáti pro lid a ještě dosud panuje v Belgii svoboda tisku, chápou se té zbraně s nesmírným úspěchem. Žádné noviny nedorážejí ostřeji na vládu nežli „Historický denník“ opata Fellera a „Duch novin“ pátera Garassa. Mimo to nesčíslné létací lístky z péra jejich rozjitřují šírý kraj, vnikajíce opatrnýma rukama kněžskýma až do po-

slední chýše. Lístky ty mluvou biblickou volají k lidu, že se mu chce z Vídně bráti jeho víra, že jde o potlačení náboženství a o zavedení pohanstva.... Účinek jest nesmírný. Obecný lid přísahá kněžím, že jich bude bránit až do posledního dechu.

Takto ozbrojeno, kněžstvo směle čelí rozkazům a hrozbám d'Altonovým. Kardinál Frankenberk odpovídá, že nezavře seminářův biskupských a nevyšle jediného chovance do semináře císařského, nechť se mu to sebe ostřeji poroučí, poněvadž pro církev v Brabantsku platí pouze *zákon* prohlášený radou brabantskou.

Seminaristé pak ohlašují se, „že raději zhynou rukou katovou, nežli by šli do Levna poslouchat těch kacířských učení císařských profesorů.“

Rovněž odhodlaně protestuje katolická universita v Levně, toužíc důtklivě na to, že prý zřízením císařského semináře porušuje se její fakulta bohoslovecká, i zkracuje se právo university zajištěné přece právě tak dobře ústavou země jako práva vévodů brabantských. A když na to Trauttmansdorf poroučí, aby tento protest ve čtyř a dvaceti hodinách byl odvolán, jinak že se s pány profesory universitními divně zatočí, — odpovídají profesoři všech fakult zmužile vládě: „Jsme zavázáni svědomím svým neposlechnouti těchto rozkazův, ježto jsme přesvědčeni, že universita levenská jest *stavem* brabantským, a ježto nás přísaha váže chrániti jejích práv a svobod před každýmkoliv jich poškozením.“ Na to jme se d'Alton odpor „lámati“. Všickni profesoři jsou sesazeni s úřadů svých, rektor university Klavers vypovězen na 10 let z Belgie a všech zemí rakouských. Zřízena zvláštní komise při místodržitelství a

profesoři pohnáni před její soud. Ale tito vidouce, co jich čeká, prchají z vlasti.

Tím jest sice universita v Levně zničena, ale — seminář císařský není proto pořád ještě v život uveden. Marně hrozí se kardinálovi a všem biskupům konfiskací jejich jmění, marně ukládají se jim těžké pokuty, nebudou-li do dne 18. ledna 1788 chovanci v semináři císařském do jednoho. — Když přišel určený den, bylo sice po ulicích levenských na tisíce rozjitřeného lidu, ale seminář sám byl prázdný.... Dva dni na to vyzývá tedy podrážděná vláda vysokou *radu brabantskou*, aby ona v tu chvíli prohlásila rozkazy císařské stran otevření semináře. Ale rada předkládá rozkaz ten prostě stavům, aby oni sami rozhodli, co by činiti měla.

D'Alton zuří: „*Rada brabantská*," zní nový ukaz vládní — „není nikomu podřízena nežli jedinému císaři; *se stavy brabantskými nemá ničeho činiti*, od těch nesluší jí žádných pokynutí přijímati." Stavové protestují proti té neslýchanosti. Trauttmansdorf však naléhá na radu brabantskou novým důtklivějším rozkazem: „Jestliže do 24 hodin nařízení císařská nebudou publikována, uvidím se nucena užiti *smutného prostředku*, *bodáků a děl*. Na žádný spůsob nesmí se rada rozejíti dříve, dokud toho nevyplní."

Lhůta vyprchává, jest již odpoledne 22. ledna, avšak rada brabantská se nepodává. Tu zarachotí městem bubny a dlažba duní pod tíhou děl. Se všech stran postupuje vojsko chvátavě k radnici, v níž zasedají stavové dodávajíce radě brabantské odvahy. Brzy celé náměstí jest pokryto vojskem pěším i jízdním. Rozvinulť d'Alton takou moc válečnou, jakoby se strojil ku veliké bitvě.

Lid v zimničném rozčilení valí se za vojskem

a čeká v napnutí, co se bude díti. Již nachyluje se večer, doutnáky dělostřelcův svítí nad pánvicemi děl, vojsko nehýbe se od radnice; již bije desátá hodina noční, ale z radnice nevyniká žádný hlas povolnosti. Lidu zmocňuje se nevýslovný hněv nad tím věznění svých zástupcův. Již hlasitě reptá i klne a připovídá, že bude stavy bránit třeba holýma rukama. — V tom strhne se hluk v jedné z postranních ulic; vojsko se vzruší, kyrysníci cválají v tu stranu ... i lid se tam přívalem hrne, než tou chvílí zarachotí rána. Divoký výkřik, lid zděšeně couvá, důstojníci komandují: „Palte!“ Nový výstřel a několik lidí klesá. Zmatek všeobecný nastává. „Vraždí nás!“ křičí prchající lid a rve kamení z dlažby ku své obraně. Noční tma zveličuje hrůzu té scény. Tu konečně o 11. hodině noční rada brabantská povoluje. D'Alton jásá. „Doufám, že tento příklad bdělosti a statečnosti, jakouž včera vojsko osvědčilo,“ píše hned na druhý den císaři, „učiní všemu bouření a rocení se Brusselských navždy konec.“ A při tom lže císaři, jak prý lid ohrožoval vojsko, že pro čest vojenskou musil dát střílet do lidu odbojného. Kdežto dle vlastního svědectví Trauttmansdorfa tímto „lidem“ nebylo v pravdě než — několik uličníkův.

A nešťastný samovládce přijímá tu zprávu „s velkým uspokojením“ maje radost ze statečnosti vojska a ráznosti Altonovy.

Žalostné zaslepení! Ona ráznost vynesla tolik, že od této chvíle prolitá krev dělí panovníka a národ, že od tohoto dne jest možnost utišení Belgie vzdálenější než kdy jindy. Kdežto Vídeň nespatřuje v činu d'Altonově než „osvědčení síly“, důsledně pak odměňuje důstojníka, který první kázal vojsku: „palte!“ .... Brussel halí se v smutek

pro padlé spoluobčany své, a na hrobech jejich naleznou slídiči d'Altonovi brabantskou stužku s nápisem: „Z těchto kostí povstane mstitel.“ . . . Tím spůsobem věci ženou se osudně dále. Především *rada brabantská* zle má býti ztrestána: všickni její členové *opoziční vypovídají se do Anterfu a nahražují se lidmi vládními*; *tisk svobodný se potlačuje*, *shromažďování se lidu* zakázáno, *městským gardám odnímají se stráže u bran a radnice*, *nošení kokard brabantských se pod přísnými pokutami zapovídá*, *žádný dobrovolník nesmí se v uniformě objeviti na ulici* atp. Vojska vůčihledě přibývá, a sice vojska cizího, z Němec. Stavové ovšem proti tomu protestují, odvolávajíce se na ústavu, dle které žádné cizí vojsko nesmí býti vkládáno do vlasti brabantské; leč Alton hází jich protesty pod stůl, a z Vídně se jim odpovídá, že u věcech vojenských má co poroučet jediný panovník. —

Nejslavnější universita zemská v Levně se zrušuje a světské tři fakulty její do Brusselu se rozstrkávají. Dne 1. srpna pak vytrhne z Brusselu vojsko vedené císařskými komisary do všech krajův, aby mocí zavíralo semináře biskupské a odvádělo chovance jejich do „císařských kasáren“ v Levně.

A jaký jest všeho toho výsledek? Není žádný jiný, nežli že nenávist proti Vídni beztoho již dosti živá stává se každou hodinou horoucnější, že opozice tlačená mocí vojenskou ze síní sněmovních a ze sborův samosprávných sestupuje na ulici a tlačena i odtud — mizí v úkryt podzemní . . . halí se v tajnost revolučního *spiknutí* . . . Není žádný jiný, nežli že v lidu zoufalém rychlostí úžasnou zraje myšlenka odtrhnouti se od toho Altonovského Rakouska, „které již nemluví s ná-

rodem jinak nežli ústím děla a hrotem bodáků". — Tisk svobodný je potlačen. Ale odvážný jezovita Feller utíká se s tajnou tiskárnou na dno zapomenuté opuštěné šachty uhelné a vyhazuje odtud co den celé balvany nejprudších útoků na vládu Josefovu. Marně slídiči Altonovi napínají všechno své umění, aby dopídili se, odkud ty paličské listy rozhazují se v lid; marně d'Alton vyhrožuje žalářem a *vyhnáním ze země* každému, při kom by i jen nalezeno bylo spisův těchto. Nic na plat. Doba již rodí odvážných lidí, kteří šíří spisy ty v tisícerých výtiscích po městech i krajích, kteří je rozhazují po chrámech, po procházkách, kteří je v noci strkají samému d'Altonovi pod vrata.

Když pak to vojsko dostihne seminářův biskupských, nalezne je zatarasené a zastoupené zástupy lidu odhodlaného k zoufalé obraně. V Antorfu, v Levně, v Malíně dojde ku krvavým srážkám. Zejmena v Levně boj mezi lidem a vojskem již takové prudkosti dosáhl, že 80 občanův jest obětí jeho. Následuje houfné zatýkání studentův i občanův. Celá země trne, všechno jest zaraženo. Ale pýchou zmámený generál opět se chlubí císaři svými „výsledky", opět ubezpečuje, že „jediná tato cesta jest pravá ku skrocení lva belgického". „Jsem přesvědčen," píše, „jakmile jen pozatýkáme asi pět nebo šest vůdcův a nějaký tucet biskupův, že bude mír založen na velmi pevných základech."

A podzíravý jeho zrak především na dvou utkvívá hlavách. Jsou to Hentje *van der Noot* a *Frant. Vonk.* Oba milováni lidem, oba rázní vlastenci a proto oba — zločinci. Den 8. srpna ustanoven ku jich zatčení. Hýbáno proto celými pluky. Na samojediného van der Noota vysláno

1500 mužů vojska. Nastala vůbec honba po všech osvědčených vlastencích stavu měšťanského; domy jejich obklopeny vojskem, prohledávány od půdy až do sklepů, listiny jejich zabavovány, oni sami do vězení vlečeni. Pozatýkáno tím spůsobem množství vážených občanův brusselských, které udavačství poznamenalo co nebezpečné. Avšak těch, po nichž d'Alton přede všemi pásl — van der Noota a Vonka nenalezeno. Dostali patrně výstrahu v čas. Vonk ukryl se na venkově, van der Noot ale unikl docela z Belgie. Zuřící generál za oběma vysýlá zatykače i pochopy, slibuje velikou odměnu na jich hlavy, ale není ruky belgické, jež by se vztáhla pro peníz jidášský.

I mimo Brussel zatýkáno s touže okázalostí, s touže hrůzou vojenskou. Ale lid nezvyklý takovému divadlu brání zatčených a rve se zoufale s vojskem. V Tirlemontu, v Namuru a jinde, na pověst, že žatčení budou odvlečeni ze země, lid kamením zahání vojsko vyslané k zatýkání vlastencův. D'Alton odpovídá k tomu divokou proklamací ku všem velitelům pevností, aby na příště v případu sebe menšího vzbouření ihned počali do zbojníkův páliti střelbou řadovou a děly rostříleli do základův každý dům, s něhož bylo po vojsku hozeno kamenem. Ihned na to pak se chlubí císaři (v depeši od 23. září), jak prý tento přísný krok „výborně“ účinkuje: „Všechno jest zaraženo, nikdo netroufá si hlesnouti, jest ze všeho patrno, že nastala veliká proměna v myslech. Potvrzuje se tím na novo, že bylo jen zapotřebí ukázat tomu „slavnému“ belgickému lvu jen pořádnou — *metlu!*“

Avšak soudruhu d'Altonově, ministru Trauttmansdorfovi není nikterak do smíchu. Píše právě téhož dne za zády d'Altonovými důvěrně Kobenc-

lovi a Kounicovi a neváhá pánům vídeňským s touže upřímností jako druhdy vévoda saskotěšinský pověděti, že postavení vlády rakouské v Belgii — díky železnému rameni „rázného“ vojáka jest — zoufalé.

„Násilím d'Altonovým,“ píše, „jest pravda národ zaražen. Leč, na jak dlouho? Na chvíli, nežli se zpamatuje. A pak uchopí se první příležitosti k nejvydatnějšímu odboji. Není radno zvykati takovým spůsobem národ poslušnosti. *Nedůvěra, rozhořčení* a *mstivost* dosáhly míry vrchovaté ... Zadumčivé, trapné mlčení následovalo po zběsilém odporu.... *Belgické provincie jsou odhodlány vrhnouti se v náruč každékoliv mocnosti, která jim zabezpečí jejich svobodu.* Ba oni by se snad i svobody zřekli, jen kdyby se jim zajistilo, že budou ovládáni spůsobem zákonným a ne ustavičně ohrožováni a utiskováni mocí vojenskou.“ — Trauttmansdorf bojí se, že Belgičané více vládě nepovolí daně a leká se již předem, že vláda pak učiní krokův, kterými národ dožene v zoufalství. „A veškerým tímto přítomným i budoucím neštěstím není vinen než jeden člověk — generál d'Alton; on za ten rok své neobmezené vlády dovedl na sebe obrátiti nezhasitelnou zášť a nejhlubší hněv veškerého národa. On se pravda honosí, že prý uvedl kázeň do vojska; leč on tam uvedl také nenávist proti sobě, an zapomněl, že v tom vojsku obíhá rovněž krev belgická. Od těch dob, co nutí vojsko to, aby střílelo do vlastních bratří a otcův, duch nebezpečný šíří se v řadách jeho a šíří se tím více, an d'Alton dává proti Belgičanům přednost plukům německým, jimž dovoluje všeliké bezpráví na občanech páchati. Takový stav nemůže ovšem skončiti šťastně. *Možno*, že lze ještě odvrátiti koncův nejhorších,

ale možnost ta záleží jedině v tom, bude-li d'Alton z Belgie co nejdříve odvolán. Také z úřednictva císařského více osob muselo by se odstraniti, kterým lid nedůvěřuje."

„Pravím tu ryzí pravdu, jak ji poznávám," končí ministr, „a nemám žádných nekalých úmyslův. Mohu se ovšem také mýlit, ale musil bych se to již nesmírně mýlit."

Celá tato korrespondence, a sice jak list ministrův tak i list generálův zvláštní náhodou padla do rukou — vlastencův belgických. Možno si pomysliti, jak jim bylo. Slabina vlády byla tu odhalena, oni měli klíč ku konečnému ji přemožení. Vše jest v rychlosti opsáno a originály touž rukou, která je zachytila, opět zapečetěny a do Vídně odeslány.

Teprv když po několika nedělích veškerou Belgií zazněla plamenná revoluční píseň, jejíž každá sloka zavírala hrdou odezvou: „*Věz, není žádnou báji ten belgický náš lev*..." dozvěděl se d'Alton, *nač* se tu vlastně odpovídá.

XI.

Chvíli se zdálo, jakoby důtklivé domluvy Trauttmansdorfovy nebyly se minuly ve Vídni s účinkem. Z ničeho nic propuštěny oběti nedávné honby d'Altonovy z vězení, do Antorfu vypovězení členové rady brabantské přivoláni jsou nazpět, ba i rozprchlým profesorům university levenské dovoleno navrátiti se, aniž by měli se čehož báti. Tolikéž napovídal Trauttmansdorf kněžím, že i ten císařský saminář padne.

Ale brzy zvědělo se, co zatím vězí: potřebovalo se peněz. Hnedle na to svoláni jsou stavové a žádáno na nich za příčinou války turecké mi-

mořádných subsidií. Flanderští skutečně také dali si říci. Na tak Hajnavští a Brabantští. Příliš svěží bylať zde ještě paměť těch hrůz nedávných a mimo to van der Noot uprchlý šťastně do Londýna v listech plných vlastenecké odhodlanosti zapřísahal svých rodákův, aby v ničem nepovolovali, že na pevnosti jejich závisí pomoc ciziny. „Nedůvěřujte Vídni," píše stavu třetímu, „mámť zprávy o jejich úmyslech a tyto jsou hrozné. Co nejdříve všecko naše právo na rub má býti obráceno a což nejtrapnější, při tom spolehají na naši — zbabělost. Postrachem míní na nás vynutiti svolení ku všemu tomu, několika výstřely doufají, že nás doženou, abychom si sami podepsali svůj ortel smrti. Ale my nepodpíšem, jako nepodepsal náš Agneessen."

A takž dne 21. listopadu 1788 třetí stav brabantský vskutku také vládě nepovolil ani haléře. Oba vyšší stavové sice po mnohých opositních řečech daně svolili, avšak poněvadž platilo právo, že v té příčině „oba přední stavové mohou se usnášeti toliko se svolením stavu třetího a jináče nic", zůstala povolnost knězstva i panstva jalovou, — daně v Brabantsku nesměly se vybírat. Totéž stalo se vládě i v Hajnavsku, ano zde dokonce všickni tři stavové bez dlouhých řečí daně zhola odepřeli.

Rány té se ve Vídni nenadáli. Tím větší tudíž hněv, a tím ochotnější dopřávání sluchu d'Altonovi, kterýž po celoročním „lámání" oposice musil dnes zahanben doznati, že oposice trvá v síle nezlomné a že ji nelze vůbec zničiti, dokud jest zde *sněmův*, výborův stavovských s vysoké rady brabantské, samosprávných obcí a neodvislých soudův. Odhodláno se tedy k tomu řezu do živého. Na den 7. ledna 1789 oznámeno stavům

nové poselství císařské. Bylo krátké, ale každé slovo za libru prachu a olova: „Jeho Mil. zvěděla, s jakou nechutí přední dva stavové brabantští žádané Námi od nich daně svolili, kdežto stav třetí na roveň stavům hajnavským je zhola odepřel. Následkem toho zapovídá se generálnímu velitelství *sněmy brabantský a hajnavský kdy ještě svolávati, a na prosto se při nich víc nepokoušeti, aby přece daní povolili.* Udělená amnestie prohlašuje se za *neplatnou* a nařizuje se *zakročiti co nejpřísněji* proti všem, kdožkoliv se buď slovem nebo činem proti vládě byli provinili. Všickni budtež zjímáni a *soudům vojenským* odevzdáni. Zakazuje se v Brabantsku i Hajnavsku někoho na opatství dosaditi a vůbec *žádnému obyvateli nejmenší milosti neprokazovati. Jelikož pak národ brabantský a stavové hajnavští svým odepřením sami zpřetrhali všecky pásky, kterými vůči J. M. císařské byli vázaní, tož pokládá se nyní Jeho Milost i naproti nim všech závazkův panovnické smlouvy za zhoštěnu a zbavenu naprosto.*“

Osudné slovo padlo! — Že stavové brabantští pod první tou ranou ještě couvli, že ještě pro tentokráte přemluvili stav třetí, aby povolil: vše to ničeho více na věcech nezměnilo; bylo to právě jen zachvění se před bitvou ale nic více. Také operace vlády tím se nezadržela; pro tu chvíli arci dána ještě brabantskému sněmu milost, kdežto neustupný *sněm hajnavský jest rozehnán* a se slovy: „od nynějška vykonává císař v Hajnavsku svrchovanou moc svou *právem výboje*,“ veškerá práva a veškeré svobody provincie té jsou zrušeny ... Avšak mine jedva několik neděl a osud Hajnavských zastihuje i Brabantsko i veškerou Belgii. — D' Alton nalehal: „Jest svrchovaný čas,

aby vše rozťalo se jediným rázem, oktroyováním to zemi nového zřízení.“

Byla to pouhá nedočkavost slávy Herostratovy, anebo již snad pocítil, kterak se mu — třese půda pod nohami? Ministr Trauttmansdorf lekaje se těch hroznych koncův a nemoha se nicméně na císaři dožádati propuštění svého, v té chvíli osudné pokusil se ještě na vlastní vrub sjednati vyrovnání mezi *knězstvem* a vládou. Neznalť patrně, s kým jest mu činiti. Vyzval, ba zapřísahal kardinála Frankenberka, aby se s veškerými ostatními biskupy odebral do císařského semináře v Levně a tak se přesvědčil, zdali profesoři tamní učí bludům čili nic. Frankenberk vskutku jde, ale místo, aby vyslechnul, jak učí, předkládá professorům k zodpovídání tyto dvě otázky; ať prý mu odpovědí: 1) „Mají-li biskupové od boha právo vyučovat nastávající kněze bohosloví? a za 2) Smí-li světská moc tomuto božskému právu jejich bránit?“ Možno sobě pomysliti leknutí Trauttmansdorfa, přítomného osobně tomuto výslechu. Zodpovídání *těchto* otázek nemohl ovšem na žádný spůsob dopustit. Vyvstal a rozhorlen odtušil Frankenberkovi: Pro to že jej sem věru nepozval, avšak nyní že jej mocí svou v Levně zatýká a dříve odtud nepustí, dokud mu kardinál písemně neudá, čeho má proti pravověrnosti učitelův semináře císařského k namítání. Čin tento právě tak nemotorný jako byl předešlý výborně svědčí chytrému jezovitovi. On sedne a v několika hodinách sepíše — nejostřejší obžalobu proti císařským profesorům semináře levenského. Obviňuje jich ne z jediného, ale z desatera kacířství. Spis ten pak zasýlá netoliko Trauttmansdorfovi, ale i časopisům a — vláda měla o jednu ranu více.

Co platno, že nyní Trauttmansdorf odnímá

nesmířitelnému kardinálu a primasovi všecky jeho titule a hodnosti: — věřící jsou uchváceni jeho spisem a modlí se v kostelích hlasitě za „mučedníka svaté víry," za „věrného pastýře, jenž neopouští stáda svého, když vlci na ně dorážejí".

Na tuto porážku ministrovu d'Alton pásl. Nyní je na koni. Nemocný, předrážděním čiv a neduhem plicním schvácený císař zanevře na lehkověrného ministra a dává za pravdu bezohlednému vojáku. „Všecko další váhání bylo by hříchem ... Učiňte tomu nestoudnému řádění pro jednou a na vždy přítrž. Jednejte odhodlaně a pevně!" A s tím svolávají se stavové brabantští k valnému sněmu na den 18. června 1789. Když pak se byli přes mnohé tajné výstrahy dostavili plným počtem, předstoupí ministr a rozevírá za velikého ticha poselství císařské. Smysl jeho jest: podepište svůj ortel smrti! — Žádá se na stavech doslovně těchto ústupků: předně, *aby se vzdali práva povolování daní*, za druhé aby svolili *k zrušení stavu třetího*, t. j. zastoupení měst, za třetí, *aby prohlašování zákonův nebylo více závislé na svolení rady brabantské* a posléze za čtvrté, aby svolili *k přetvoření veškerého soudnictví* dle vůle císařovy."

A opět duní pod okny sněmovny přijíždějící děla, opět rachotí bubny a rozlehá se dusot koňstva, opět d'Alton oblehá sněmovnu, an Trauttmansdorf zostra napomíná stavy, aby si dále nezahrávali s pohněvaným panovníkem! „Nepřijmete-li" — hrozí — „proposice tyto bezvýminečně, pak jste zničili sebe samy!" Ale stavové vzmužují se na velikost té hodiny. S vážností připomínající zjevy ze sněmův starořímských odpovídají vládě: „*Zničte nás, ale nežádejte na nás, abychom jednali proti vlastnímu svědomí! Můžete nás potlačit, ale nemů-*

žete nás donutit, abychom se sami zneuctili.“ A jednohlasně zavrhují požadavky vlády od prvního do posledního. — Trauttmansdorf na to jmenem císaře rozehání sněm, prohlašuje radu brabantskou za rozpuštěnou a káže zapečetit stavovský archiv. Stavové rozcházejí se volajíce „sláva vlasti“. Ale u východu z paláce vojsko obrací bodáky proti sněmovníkům a d'Alton dává z každého stavu několik zatknouti. Celkem dvanácte zástupců národa vlečeno do vězení, mezi nimiž pět opatův. Po nějaké hodině konečně přibíjí se na dům stavovský jakož i na všechna nároží ulic císařský diplom tohoto obsahu:

„My Josef II. atd. Stavové brabantští nedovedli oceniti Naši milost, mocí které jsme jim ponechali jejich zřízení, ač věru dávno zasluhovali o ně přijíti. Oni naopak plni nedůvěry proti Nám volili vzdorovati a předcházeti příkladem neposlušnosti, nic toho nedbajíce, že uvalují tím na se svrchovanou Naši nevoli. Následkem takového jednání nenahlížíme, k čemu bychom ještě dále zdržovali se ohledy a shovívavostí naproti nim; i nařizujeme a rozkazujeme tudíž, co následuje:

„*Celý obsah ústavy zemské*, zvané Joyeuse entrée a vůbec veškeré koncese učiněné provincii brabantské tímto dnem *vesměs se zrušují, vyzdvihují* a *v nic obracejí.*“

„Rada brabantská, kteráž k hanebným těm přechmatům, jichž byla si dovolila roku 1787, přičinila ještě nejrozhodnější neposlušenství, tímto navždy se zrušuje a žádný její člen nesmí pod pokutou věčného vyhnanství osobiti sobě na dále ještě jakéhos důstojenství a práva. Právomocnost zrušené rady přechází na velkou radu *malínskou*, která za celý ten čas neomeškala podávati vládě důkazův své oddanosti.“

„Všickni kdož pozvedli se proti Nám při událostech *minulých*, anebo kdož povstanou při *událostech příštích:* všickni ti *budtež zatčeni beze všech předchozích rozkazův* soudních a souzeni na soudech, které My *zvláště k tomu* cíli zřídíme.“ —

Bylo dokonáno!

A bylo dokonáno v chvíli, když v bezprostředním sousedství Belgie již chvěla se vulkánicky půda, když nad absolutním trůnem švakra Josefova, francouzského to Ludvíka Šestnáctého již stahovala se sivá mračna bouře, jaké posud neviděl svět. Co den jasnější byly ty blesky vyšlehující na Francii, co den zvučnější byl rachot valícího se hromobití. Tu nemohla stydnouti krev v žilách národa trýzněného, tu nemohlo omráčení trvati za dlouho.

A netrvalo. Zahřímal v Paříži Mirabeau do duší králům a slovem jeho procitl malý národ belgický k činu. V Tirlemontě, v Namuru, v Monsu, v Antorfách, v Levně, v Diestu, jako na dané znamení jedním a týmž dnem červencovým vzbouřil se lid a v zoufalém vzteku vrhal se na vše, co slulo vládním. Císařské znaky jsou trhány, domy vládních lidí pustošeny, zbrojnice drancovány, kde jaký zřízenec moci císařské pronásledován a zbit bez milosrdenství. Běda pak, kde zakročilo vojsko. Tam již bojováno bitvy pouliční, tam již stavěny barikády, tam již krev tekla plnými proudy. V Levně den a noc trval vražedný boj mezi lidem a vojskem a na dlažbě rozpálené sluncem dne 22. července leželo ke dvěma stům lidí zabitých. Tři dni na to stihla do Belgie zpráva o dobytí bastilly pařížské. A v tu chvíli slepotou poražený d'Alton v zemi na hranicích Francie prostřené nařizuje houfné zatýkání, plní žaláře a dává zjímané oběti

pomsty své v poutech odváděti do Lucemburka, odkudž hrozí je poslati do Uher a vřaditi do vojska. Veškerá země bouří se nad tímto nevolnictvím. Již ví se den, kdy první transport asi 23 nešťastníkův má býti odvežen „do té Sibiře“.

Tu v poslední chvíli podaří se ještě Trauttmansdorfovi přesvědčiti císaře o nebezpečnosti činu tak vyzývavého. Josef II. rozkazuje, aby se zajatí pustili na svobodu, poněvadž „nechce, aby se ze služby vojenské činil snižující trest“.

D'Alton je tím velice popuzen. Stěžuje si na Trauttmansdorfa, že mu všechno kazí, nebyti jeho, že by již dávno byl s tím odporem Belgičanův hotov; ale takhle, když prý se „s každým rebellem dělají takové okolky, než se přivede na šibenici, tož prý je arci všechno jeho namáhání marné“.

Zpupný Irčan očekával, že za to bezpečně císař jeho horlivost pochválí a k větší ráznosti jej vybídne. Ale zmýlil se. List jeho zastihl císaře již v jiném rozpoložení mysli. Josef II. počal se hnutí belgického lekat. Byly to blesky rodící se revoluce francouzské, které jej zaráželyʔ Anebo měl již vědomost o celé mohutnosti a o veškerém dosahu toho hnutí, ježto šlo národem belgickým? Zvěděl snad již, *kam poděli se* potlačení stavové brabantští? Zaslechl snad již o tom *houfném prchání mladého lidu* belgického do Hollandska a Lutyšska? Anebo se mu snad dokonce doneslo, o čem vyjednával van der Noot s vládami anglickou, hollandskou a pruskou?

Cosi nepředvídaného patrně jej zarazilo; ale že by byl tehda již znal *celou* nebezpečnost svého položení, že by byl tehda již vystihl celý rozměr té obrany zoufalé, ku které se hotovil v těch dnech malý národ belgický s úsilím vskutku obdivu-

hodným: tomu aspoň skutek jeho nenasvědčuje. Dekretem ze dne 18. srpna upustil totiž konečně od všeho nucení seminaristův biskupských do kasáren levenských. Biskupové obdrželi opět právo vyučovati kněžstvo ve svých seminářích, a do Levna měl právě jíti jen ten, kdo sám nechtěl se vzdělávati na seminářích biskupských. Není pochybnosti: pro Josefa samého byla to koncese veliká, ano před rokem byla by snad i stačila k valnému upokojení myslí v Belgii. Ale dnes — nebyla více ničím. Národ do té míry roztrpčený nedá se více uchlácholit nějakým biskupským seminářem. Již o věci zcela jiné běželo, nežli o to, jak mají být kněží vychováváni. I ve Vídni to mohli vědět, že té doby není v Belgii již řeči o jiném, nežli o *vysvobození se* z moci Rakouska.

XII.

Neodvislost! Myšlenka divotvorné síly! Vdechne ji prales americký do duše neznámého dělníka a ejhle za nedlouho se chvěje utlačovatel Ameriky, za nedlouho se třese ona hrdá Anglie o své osady za Oceanem. . . . Vloudí se ona po hvězdném paprsku zamříženým oknem žaláře v srdce šlechetného mladíka a hle . . . o čtvrt století na to bouří heslo Mazzinia veškerým životem italského národa. — Zašumí ona větrem na Kosově a z kostí dávných rekův slovanských vyvstává zjařmenému Srbsku bohatýrská postava Černého Jiříka. Dotkne se jí v struně slepý guslar a svět žasne nad hrdinným bojem sokolův černohorských. Vytryskne ona v plamennou píseň *Rhigasovu* a v malém tom Řecku opět rodí se Spartané. — Ona tvoří divy ve vlasti Záboje jako ve vlasti Tella, ona brání Thermopyl a Maratonu a ví-

těžoslaví u Marsaly. Ona rodí lidstvu Hannibala, Žižku, Washingtona, Kościuszka i Garibaldiho. Nuže, tato myšlenka projala nyní prsa malého národa belgického. Bylo roku 1787, když ji ponejprv vyslovil v kruhu vlasteneckém odvokát brusselský *Josef Vonk*. Tenkráte vše uděšeno couvlo od smělce. Každý se lekal její odvážnosti, nikdo nechtěl se s ní do opravdy zabývati . . . vyjma jediného člověka odhodlaného a ctižádostivého, a to byl Vonkův — sok a nepřítel. Míníme častěji již zpomenutého advokáta rady brabantské Jindřicha *van der Noota*. Zvláštní to muž a pro úlohu, jakou hrál v tehdejším životě národa belgického, hodný všeho pozoru. Byl již v zralém věku mužném, když počal Josef II. utkávat Belgičany svými novotami. Byl postavy velké, hubené, ale svalnaté. Tvář jeho postrádala všeho ušlechtilého výrazu, nic neprozrazovalo, že by v té hlavě sídlel duch neobyčejný. Roku 1780 věru ještě nikdo byl se nenadál, že během desíti letí tento muž bude vůdcem národa svého, k jehož hlasu bude se zvedati lid jako vlny za svitem měsíce. — Nejevilť co právník žádného talentu velikého a v nejznamenitější při své, kterou vedl, podlehl mladšímu kollegovi svému, Vonkovi, čehož mu nemohl nikdy zapomenouti.

O mladí jeho nevíme leč že byl synem vážené úřednické rodiny brusselské, a že vedl dosti veselý život panický. Děvčata a pivo byly tehda jeho živlem. Později upoutala jej pro celý život nerozlučně ženština dvojsmyslné pověsti, zvaná vůbec Madame Pineau. Žil s ní jako s manželkou a zbožňoval ji tou měrou, že nejednou v důležitých záležitostech vlasti rozhodovala vůle této ctižádostivé a piklů chtivé družky jeho. Možno-li, ještě větší vliv měl na van der Noota domácí

jeho přítel, bývalý kanovník antorfský *van Eupen;* člověk to právě tak bystroduchý jak prohnaný. Musil pro jakés provinění z Antorfu prchnouti a nalezl útulek v Brusselu. Byl to po Frankenberkovi snad politicky nejvzdělanější jezovita, co jich v té době hostila Belgie. I nepochybíme asi, vyslovíme-li důminku, že tento jezovita vlastně stvořil politického vůdce oposice belgické van der Noota. Hloubavý zrak Eupenův poznal asi záhy v muži tom vlastnosti, kterých potřeboval.

Měltě van der Noot od přírody tré darův vzácných; tvrdou lebku, odvážné srdce a znamenitou výmluvnost. Nebyl sice řečníkem parlamentárním, ale byl řečníkem lidu. Měl veškeré jeho spůsoby, cnosti i necnosti tehdejší. Řeč jeho byla hranatá, mnohdy až surová; ale ta slova jadrná, to proklínání šlo ze srdce rozníceného nejhoroucnějším vlastenectvím; tak cítil, tak myslil, tak mluvil tehda obecný lid belgický. Nikdo nedovedl mu tou měrou sáhnouti k srdci, nikdo neuměl mu tak z duše mluviti jako van der Noot. Lidu se líbí odvaha a ráznost a van der Noot byl odvážný a rázný až k drzosti. Tím dnem, kterého počal zápas Belgičanův proti Vídni, van der Noot byl na očích lidu brancem vlasti nejstatečnějším a nejpřednějším. Což divu, že ctižádost jeho záhy rozživila se na té vřelosti lidu, že snadno uvěřil lichotám van Eupenovým a mněl se býti k čemus „vyššímu“ stvořena. Van der Noot veškerou pevností své vůle zabral se v studování starobylých práv a zřízení vlasti. Celé dni trávíval v archivech zemských čině sobě výpisky ze starých listin právních. Připravovalť se k nejslavnější při svého života, a připravil se dobře. Když nadešla doba rozhodných bojův sněmovních, prokázalo se, že nemá nikdo dokona-

lejší znalosti práv a svobod zemských nad van der Noota. Stal se autoritou v záležitosti, která byla životní otázkou národa. Stavové svěřovali mu sepsání nejdůležitějších listin na obranu starodávných práv a svobod, dokonce pak třetí stav neučinil kroku bez van der Noota. Však i kněžstvo pozdravovalo v něm svého rádce a obrance nejstatečnějšího a tak vůčihledě rostl jeho vliv jak mezi konservativními, privilegovanými stavy, tak i v zástupech obecného lidu uráženého z Vídně ve svých mravech a zvyklostech starodávných. Čím bouře stávala se prudší, tím více vzrůstala postava jeho. Již nechtěl býti pouhým řečníkem lidu, již mněl se býti vůdcem a státníkem Belgie. — Tu vyvstane Vonk a propoví klidně, že „od Rakouska nelze se patrně již ničeho dobrého nadíti, všechno to hádání se o práva starobylá a smluvená že jest marné a zpozdilé: jediná spása že jest v tom, když veškerý národ počne pracovati o svém vybavení se z moci Rakouska.“ Van der Noot okem žárlivosti zbystřeným v tu chvíli pochopil, jakou mocí zachvátila by myšlenka ta nespokojený národ. Smělost její dráždila jeho vrozenou odvahu, jako pomyšlení, že by Vonk silou té myšlenky mohl jej předčiti, pobuřovalo jeho ctižádost. Uchopil se jí a odhodlal se, že povede ji sám. Chvatem zřizuje sbory dobrovolnické a neustále naléhá na stavy, aby obraceli zrakův i hlasův svých *k cizině*, hledajíce zastání při vládách Rakousku nepřejících. Vláda popuzena těmi činy smělými pronásleduje van der Noota, on prchá z vlasti, a z vyhnance stává se — diplomat. Van der Noot spěchá do Londýna, dostane se až k samému Pittovi a seznamuje ho s věcí národa belgického. Vláda rakouská stíhá jej i v Anglii, a chce jej lstí dostati na koráb svůj,

aby se ho zmocnila. Než van der Noot obdržev výstrahu, uhne se úkladu a celá Belgie ozývá se chválou nad jeho statečností i obratností. Zraky vlastenců v pnou se radostně za velikým vyhnancem, který z Londýna chvátá do Hollandska a odtud do Berlína, neustávaje lid svůj podněcovati k vytrvalosti a odvaze, ana prý pomoc se blíží. Lid stísněný rád slyší slovo naděje. Čím více trpí, tím snáze oddává se víře v brzkou a byť i zázračnou spásu.

Téměř každý uhnětený národ má své — „Blanické rytíře".

Bylo ovšem před rozhodným činem důležito vyskoumati, jak se cizí mocnosti postaví naproti boji národa belgického. Ale na tom van der Noot nepřestával. On byl pevně přesvědčen, že cizí mocnosti, a to zejmena Prusko a Hollandsko činně pomohou věci belgické. Zabral se do vysoké politiky a počítal takto: Rakousko vede ve spolku s Ruskem válku proti Turecku a daří se mu. To budí žárlivost Pruska i Anglie, s nimiž drží Hollandsko, Dánsko a Švédsko. Francie má na ten čas sama s sebou co dělati. Prusku i Hollandsku i Anglii musí tedy býti jen vítáno, zadá-li Belgie Rakousku citelnou ránu, a naopak zase nemohou toho dopustit, aby Francie dostala Belgii. Až potud byl počet jeho dobrý. Tak se věci skutečně měly. Ale co dále van der Noot si z toho vyvozoval, bylo pouhé jeho přání, byla pouhá zpozdilost.

Hollandčanům se pravda líbilo, když jim sliboval, že osvobozená Belgie buď vstoupí u federaci s Hollandskem, anebo dokonce splyne s republikou hollandskou v jeden celek; nade vše rádi ale slyšeli, když jim van der Noota připovídal, že Belgičané znova vystaví Josefem II. pobořené pevnosti

proti Francouzsku! — Dali mu tedy lacinych slibův jen což a radili mu, aby se ubezpečil i pomocí pruskou. Van der Noot nemeškal a napsal obšírný pamětní spis všemohoucímu tehdejšímu ministru pruskému hr. Herzbergovi. Prušáci na to vyslali do Haagu generála Schlieffena a tento ubezpečil mezi čtyrma očima, „že Prusko neopustí vlastenců belgických, podaří-li se jim panství rakouské se sebe svrhnouti.“ Lehkověrný van der Noot byl v sedmém nebi. Honem si dal od třetího stavu brabantského přislati plnou moc, v které se mu udílí titul „oprávněného jednatele národa brabantského“ a s tímto plnomocenstvím spěchal do Berlína. Zde okamžitě prohlédli jeho obmezenost a neschopnost politickou i dělali si z něho dobrý den. Připovídali mu na oko dosti, ale všecky ty přípovědi byly tak neurčité, tak nezávazné, že každý jen poněkud talentovaný diplomat v tu chvíli byl by prohlédl, jak málo Prušákům věc Belgičanů přirostla k srdci. Známý francouzský politik Camille Desmoulins zvěděv o těch námluvách psal tehda Belgičanům: „Může od Pruska přijíti něco dobrého? Věru, vlk je roztomilým pastýřem stáda. Drazí bratří brabantští, což vskutku věříte, že potlačitel svobody hollandské bude osvoboditelem Belgie.“

Ale van der *Noot věřil jako starý*, a staveł od té doby veškerou věc národa na tuto slíbenou pomoc ciziny. Vrátiv se do Hollandska, vymohl si toho na princezně Oranienské, choti to presidenta republiky, aby mohl na půdě hollandské, blíž hranic belgických vztýčiti prapor revoluce. Usadil se v jisté vesnici nedaleko Bredy, dal o sobě zprávy do vlasti, a za nedlouho měl kolem sebe veliký počet rozehnaných stavův brabantských. To byl základ nové národní vlády belgické. Již

dne 30. srpna 1789 vydal tento výbor z Bredy manifest k Belgičanům, v němž prohlašuje sebe za orgán rozehnaných stavův, jenž od nynějška bude bdíti nad osudem národa belgického. Zároveň rozhozeno po celé Belgii tajných provolání, ve kterých se připovídala národu blízká pomoc „mocných spojenců zahraničných“. — Což divu, že převeliká část národa pohlížela nyní k van der Nootovi jako ku svému mesiáši. Vše co bylo povahou konservativnější, tíhlo již nyní přirozeně k slavnému „diplomatu a státníku“ Belgie.

XIII.

Zcela jinak pojal za to myšlenku osvobození vlasti druhý čelný vlastenec belgický *Josef František Vonk*. Tento muž nevěřil, že by svoboda přicházela národům od vlád a kabinetů, tento muž byl přesvědčen, že si ji musí národ *vybojovat vlastní silou svou*, a může-li vůbec na čí pomoc spolehat, že může to býti nejvýše pomoc *svobodných, šlechetných národův*. Proto od prvopočátku vytknul činnosti své zcela jiný směr, nežli byl směr van der Nootův. Co tento hrál si po světě na diplomata a vysokého politika, skromný Vonk, nepachtě se po žádné slávě osobní, pracoval ve vší tichosti *v lůně vlastního národa o sbírání, vychování a připravení sil vlasteneckých* k boji rozhodnému.

A kdyby Josef II. býval o pravdě poměrův belgických lépe zpraven, byl by záhy seznal, kterak v tomto muži má protivníka neskonale povážnějšího, který co do nadání a duševní mohutnosti daleko vyniká nad van der Noota.

Jos. František Vonk, narozen r. 1735 pocházel z rodičův chudých. Byl synem flamského rolníka

z Baerdegemu. Však nadán jsa duchem neobyčejně bystrým, propracoval se záhy k důstojenství advokáta rady brabantské a slynul mezi právníky belgickými rovněž tak svými vědomostmi a svou duchaplností, jako mezi občanstvem svou poctivostí, dobrotou srdce a povahou statečnou. Na slovo jeho každý mohl spolehnout. A duše jeho naplněna byla takým živým citem pro spravedlnost a pravdu, že nemohl snésti žádného bezpráví, žádné křivdy, žádného tyranství, ať dělo se komukoliv. Miloval horoucně svobodu, nade vše ale ten ubohý národ svůj. Což divu tedy, že od mládí toužil spatřiti jej šťastnějším, slavnějším a mohutnějším, a že s nadšením vítal toho ducha osvobozujícího národy, jenž od počátku století probouzel se ve Francii a napořád mocněji rozléval svou jasnou, milou září do noci ostatní Evropy. „Či nežil v otcích našich týž duch svobody a hrdosti národní? Či jsme již před věky nebojovali proti porobě ducha, svědomí i těla?“ On nenáviděl tu duchamornou moc Říma, která tížila jeho národ, on nechtěl, aby věčně věkův ten lid ubohý nebyl než bezděčným sluhou kněží a šlechty. Jeho ideálem byla demokracie. „Lidu samému náleží právo dávat si zákony a stanovit, jak chce žíti. Lidu náleží svrchovanost ve vlasti, kterou obývá a svým potem vzdělává.“ Proto s počátku vítal opravy Josefovy ve věcech církevních, jako všickni mužové pokročilí tehdejšího věku. Než naděje jeho brzy zvrátila se v pocit trpkého sklamání, jakmile seznal, že nejde Vídni při všech těch reformách vlastně o nic jiného, než aby z kněze učinila služebníka absolutismu světského, že neodpoutává hierarchii od Říma na prospěch národův, nýbrž toliko na sesílení moci vládní proti národům. A když k tomu za nedlouho přišlo i

přímé rušení samosprávy národa, když se objevilo, že vláda zrušuje staré zřízení stavovské, ne aby práva stavův přenesla na lid, nýbrž *na sebe*, . . . tu Vonk stal se rozhodným nepřítelem Vídně. A nenávist jeho rostla, čím větší zdálo se mu nebezpečenství, že absolutismu podaří se zlomiti odpor národa belgického, a zahladiti do poslední stopy vnitřní samostatnost vlasti.

V prsou Vonkových neměla místa úchvatná náruživost, ale za to bujela v nich síla přesvědčení. Jakmile se přesvědčil, že pod panstvím absolutistického Rakouska naprosto nemůže národ belgický dojíti té svobody vlastní, o které snila duše jeho, bylo při něm věcí rozhodnutou, že jest povinností vlastimila belgického, pracovati všemi silami o vymanění Belgie z panství rakouského. A co si Vonk předsevzal, to také nezvratně provedl. Potřeboval toliko několik lidí do začátku, ale lidí, kteří neměli vlastenectví pouze na jazyku. Rozhlédl se a nalezl je. Bylo to pět advokátův: Verlooy, Torfs, t'Kint, de Brouver a Lehardi, dva kupci, Weemals a d'Aubremez, jeden bankéř hr. Walkiers, a jeden ingenieur jmenem Fisko. S Vonkem bylo jich tedy deset. A těchto deset lidí zapřísáhalo se podniknout válku proti Rakousku. Zřídili se co ústřední výbor tajného vlasteneckého spolku, jemuž dali jmeno latinské „pro aris et focis“ t. j. „za oltáře a krby“ — heslo to starých Římanů, za kterým bránili vlasti. — Cíl spolku obsažen byl ve dvou slovech: „Neodvislost vlasti.“ Cíle toho pak mělo se dosáhnout: vlasteneckými sbírkami na zakupování zbraně, střeliva a všelikých potřeb k výpravě válečné; dále sváděním Belgičanův, sloužících ve vojsku, aby přešli k vlastencům belgickým; konečně zřízením jádra revoluční armády na hrani-

cích Belgie. K tomu konci zavázal se *každý* z jmenovaných mužův, že získá deset horlivých vlastenců; tito nově získaní nevědí jeden o druhém, ale každý zaváže se přísahou získati dalších deset lidí a tak vždy dále a dále.

Každý získaný člen dá si falešné jméno, jež napíše na lístek a odevzdá tomu, kdo jej získal; takto jde lístek celým pořadím vzhůru až do rukou Vonkových.

V krátké době spiknutí rozestírá se z kraje do kraje po celé zemi. Toliko náčelníci se znají, a toliko v rukou Vonkových vězí klíč celé organisace. Zráda nemohla tu ničeho dovésti leda záhubu jediného neb dvou lidí. Ovšem ale mohlo opět vše býti zničeno, jakmile by se byla vláda dopátrala hlavy spolku. Než toho se jí nepodařilo. Spiklenci byli tak odvážní, že dali celý plán spolku i vytisknout a šířit. Avšak Josef II. přečet ten plán a pravil: „To mohla jen nejčernější zlovolnost vnuknout, ale celkem je to přece jen dětinství. Jest to příliš složitá mašina, než aby se jí kdo potřeboval báti.“

Zatím řídící výbor každým dnem rozvinoval větší činnost a větší odvahu. Již rozvětvoval se spolek od města k městu, i od vesnice k vesnici, již hojné, ohnivě psané brošury jítřily lid k boji „za oltáře a krby rodinné“. Sbírky vlastenecké výborně se dařily, peněz v ústřední pokladně co den se hojnilo, spolek čítal již členův *na tisíce*.

Vonk tehda churavěl. Nicméně pracoval o obrovské té úloze nasazením všech sil, řídě vše sám až do podrobností nejmenších. Přebýval tehda na venkově, nedaleko Mayboornu. Dům jeho neustále byl naplněn muži vlasteneckými ze všech končin vlasti; čekali po světnicích, v zahradě, v chodbě a vstupovali po řadě k nemocnému Von-

kovi, buď aby mu sdělili zprávy ze své krajiny anebo vyslechli rady jeho. Darmo domlouvali mu přátelé, aby byl opatrnější a nevydával se v té míře zrádě v šanc.

„K čemu?“ odpověděl on, — „obětovalť bych přece jen pouhých několik dnův svého života; popraviště nebylo by pro mne hanbou, ale pro *věc národa bylo by snad ziskem.*“ Aby roznítil nadšení mládeže, vložil slavnému řečníku francouzské revoluce Mirabeauovi tato slova v ústa: „Národ belgický musí napnouti *vlastní* síly, aby setřásl se sebe panství rakouské a učinil se neodvislým; stane-li se to, pak bude na čase pomýšleti na spolky národův.“ . . . Za půl roku čítal spolek Vonkův již 46.000 hlav. Veškeré téměř vrstvy národa byly v něm zastoupeny. Ano taková úsilovná činnost panovala v národě, o němž zpupný d'Alton se domníval, že útěkem van der Nootovým zbaven jest hlavy a nebude věděti vůči ráznosti jeho zhola kudy kam. Pravda, nebýt Vonka, tož byl by se národ belgický za nedlouho ocitoval nepochybně v postavení velice neblahém. Van der Noot mu jen ustavičně z Bredy sliboval hory doly, k nějaké činnosti domácí nikterak nepobádaje. Ale ta milá pomoc ciziny zatím pořád nepřicházela. Z toho byla by nezbytně vznikla posléz omrzelost a zoufání v národě bezbranném a vše bylo by skončilo kapitulací před ozbrojeným d'Altonem. Avšak Vonk nespolehaje v žádné cizí sliby, v žádnou cizí pomoc, stále jen připravoval a chystal vše, aby rozhodná chvíle nezastihla národ nepřipravený a nehotový.

Nyní pak, když státní převrat v Belgii byl dokonán a vojenská vláda co den ostřeji pronásledovala kde jakého vlastimila, vyslal Vonk advokáta de Brouvera do Hollandska, aby tam s van der

Nootem a přáteli jeho uradili se o shromáždění pronásledovaného lidu belgického na půdě holandské. Udal zároveň van der Nootovi, co již má nastřádáno peněz národních a nabízel mu tu sumu, aby za ni nakoupil v Hollandsku zbraně a střeliva. — Leč van der Noot, buď že z osobní žárlivosti proti Vonkovi, buď že skutečně očekával všecku spásu Belgie toliko od cizích bodáků, neměl do toho chuti. Vzkázal Vonkovi, že je na tento zoufalý prostředek ještě čas, zbraní ostatně že prý dostane od holandské vlády zdarma, cokoliv by jich bylo zapotřebí.

Jedno i druhé byl klam. Vláda holandská domnívala se, že prokázala Belgičanům již bůh ví jakou službu, když je trpěla v Bredě, avšak o jakémsi ozbrojování jich ani se jí nezdálo. Vonk byl touto váhavostí van der Noota v největších rozpacích.

Lid byl již dohnán téměř k zoufalosti, na mnoha místech již ani se nedal zdržovat, byl svrchovaný čas dáti tomu hnutí určitý směr a plán, a hle, van der Noot se tomu opíral. Tu sama šťastná náhoda poznovu pomohla věci belgické. Dne 18. srpna v sousedním Lutyšsku propukla revoluce. Demokraté tamější vzepřeli se proti libovládě svého zeměpána, arcibiskupa Honsbroeka a se zbraní v ruce žádali na něm ústavu. Ale pan arcibiskup „než aby zadal svému právu“, sebral se s celým dvorem svým a utekl ze země. Náčelníci oposice Fabry a Chestret ujali se nyní v Luttychu vlády.

To byla trefa pro Vonka. Za krátko byl se s nimi dohodnul, a vlastenci belgičtí počali se shromažďovat v branný tábor na půdě Lutyšské v Hasseltu. V několika dnech bylo zde přes tisíc mladých zdatných mužů, jimž Vonk vtiskl do ruky

zbraň a na čelo bratrský polibek. Teď i van der Noot rychle obrátil. Vydal také provolání „ke všem mužům belgickým, kteříž by hotovi byli za vlasť třeba i na smrt jíti“. Volal k nim, aby prchali z Belgie do Hollandska, a shromažďovali se v Bredě. Takto rázem na dvou místech za hranicemi vlasti zřizovala se armáda národní. Jeden proud nespokojenců tíhne do Lutyšska, druhý do Hollandska.

D'Alton se kysele směje těm „armádám v měsíci“; ale za krátko znamená, jaký ohromný dojem ten první skutek revoluční činí na veškerý národ, jak všemu lidu belgickému přibývá mysli s jaké spojení živé panuje mezi národem a jeho vystěhovalci. Nesměje se více, ale posýlá dva prapory vojska na hranice lutyšské a spolu hněvivý přípis vládě tamní: nevydá-li mu těch buřičů, že vtrhne do Lutyšska. Vonkistům nezbývá než opustiti své posavadní útočiště. Přestupují na půdu hollandskou a dne 10. října 1789 šťastně dostihuji Bredy, kdež spojí se s ostatními uprchlíky.

Vonk sám ještě přestrojen zůstává v Belgii. Zbývát mu ještě k dokonání díla počatého úkol nejtěžší — vyhledání vojenského *vůdce*. Upial zřetel svůj na vysloužilého plukovníka, rodilého Flaminga, o jehož schopnostech a statečné povaze toliko jeden šel hlas a o kterém se nad to dozvěděl, že jest mužem svobodomyslným a na dobro nespokojen s počínáním si vlády rakouské v Belgii. Jmenoval se *Jan Ondřej van der Merš* a byl té doby pět a padesáte let stár. Sloužíval v řadách armády francouzské a vyznamenal se za sedmileté války tak, že nejmenováno jej jinak než „udatný Flaming“. Čtrnácte ran již jízvilo prsa jeho, když povýšen jest na bojišti za plukovníka a rytíře francouzského řádu Ludvíkova. Však po

několika letech zapomenuto jeho zásluh a splaceno mu křivděním a nespravedlivým odstrkováním. To zabolelo jej tak, že vystoupil ze služby francouzské a šel do Rakouska, kdež sloužil v armádě co plukovník, načež vyprosil sobě odpočinek. Obdržev jej, spěchal do vlasti, kdež chtěl na svém statečku stráviti v klidu ostatní dny života. Však viděli jsme, jakého dočkal se tu klidu. A nyní předstoupil před něj Vonk a slovy plamenného nadšení počal dorážet na statného Flaminga, aby se ujal opuštěné vlasti. Rozmluva nebyla dlouhá. „Což není jiné spásy nežli ve zbrani?“ — „Není.“ „A nevíte opravdu o nikom v celé Belgii mimo mne?“ „Nevíme.“ — Van der Merš přešel několikráte jízbu, pohroužen v myšlenkách. V tom ozvaly se ze sousední světnice hlasy dětské. Van der Merš pozvedl hlavu. „Mám děti,“ pravil, „a nevelké jmění: to mi bude bezpochyby zabaveno; však padnu-li, co bude z mých dětí?“ — „I o to je postaráno,“ odpovídá Vonk a podává mu úpis opatův Tongerlooského a sv. Bernardského, jímžto se pro naznačený případ rodině jeho zajišťuje bezstarostná budoucnost. Více nebylo zapotřebí. Van der Merš objal pohnutého Vonka. — vlast belgická měla svého vojevůdce.

XIV.

Když císař obdržel list, kterým mu van der Merš z Bredy vracel svůj dekret plukovnický, polila prý smrtelná bledost jeho tvář. Teď patrně teprv zvěděl, kam věci v Belgii vlastně dospěly.

Však ani d'Alton již nemohl sobě toho tajiti, že lev belgický není nikterak skrocen, ale naopak do největšího hněvu rozdrážděn. I napne se křečovitě a tluče šíleně kolem sebe. Kamkoliv do-

sahuje d'Altonova moc, panuje hrůza. Houfné zatýkání, domův prohledávání a pokutování jest na denním pořádku. Žaláře jsou přeplněny a vojenské soudy pracují dnem nocí. Nikdo, ani sám Trauttmansdorf není více jist před pomstou d'Altonovou. Ale všechna ta hrůza již ničeho nepomáhá. Co den hojnější zástupy vlastenců prchají za hranice, již páčí se počet vystěhovalců na mnoha tisíc a mezi nimi jsou nejpřednější šlechticové, biskupové, opati a jiní a jiní hodnostáři zemští. Marně d'Alton zakazuje emigraci nejkrutějšími dekrety. Marně hrozí zabavením jmění a věčným vyhnanstvím vystěhovalcův, marně chce každého, kdož ku vystěhování nabádá, ztrestati smrtí a marně slibuje *udavačům* odměnu 10.000 zl. Emigrace roste měrou úžasnou. Však na tom nemá býti dosti. Najde se zrádce v osobě jistého vinárníka a zjeví uděšenému d'Altonovi za 15.000 zlatých netoliko jména ústředního výboru spolku „za krb a oltář" ale i kterak spiknutí to rozšířeno jest již do nejodlehlejších končin Belgie a čítá neskonalý počet přívržencův mezi všemi třídami národa. D'Alton zří, že stojí na vulká[illegible] V tu chvíli nařizuje *všeobecné odzbrojení* občanstva a okamžitě letí zatykací rozkazy na vše strany Na hlavy členův ústředního výboru, zejmena ale na hlavu Vonkovu vysazeny jsou odměny nejznamenitější. Nicméně nepodaří se d'Altonovi zatknouti než dva: inženýra Fiskona a kupce brusselského d'Aubremeza. Avšak co podezřelí z účastenství v spiknutí zatčeni členové stavův hrabě Lannoy, Duras, Prudhomme, d'Haily, van Spangen a Coloma; ani paní neušetřeno: vévodkyně urselská jakož i princezna de Ligne střeženy ve svých palácích. Rovněž i arcibiskup malínský Frankenberk dán pod policejní dohlídku a zaká-

záno mu vyjíti z města. Biskup antorfský, jenž vydal pastýřský list, v němž žehnal již zbraním vlastenců, jest za to zatčen a do vězení vsazen. Ale podplacením stráží uniká ze žaláře a prchá s Frankenberkem do Hollandska. Chytrý kardinál, vida, co jej patrně očekává, mistrně přelstil všecky špehýře d'Altonovi. Dozvěděv se, že generál rakouský hr. Arberg chystá se k odjezdu z Malína, dal Frankenberk rychle služebnictvo a kočí své obleci v livrej Arbergovců, i na kočár namalován hraběcí znak d'Arbergův a lest se zdařila. Stráže ve bráně městské ještě volaly v zbraň prchajícím biskupům.

Téhož dne ještě jeden vynikající muž oposice přestrojen za kněze prchal do Bredy. Byl to — *František Vonk.* Když překročil hranice, zastavil se a pohlížel zpět na ten rodný kraj vlasti, pravici k ňadrům tiskna. Za ňadry těmi skrýval tobolku, jež obsahovala jména — 70.000 *spiklenců.*

Mine čtrnácte dnův hrozného napnutí. Ticho to před bouří. Jen temné rány železné ruky d'Altonovy duní zemí. Počínát konfiskovat: zabavuje všecko jmění klášterův a opatství v Tongerloo, sv. Bernardě, Aflighamu, Vlierbeku, Diligemu, Everbodě, Heylissenu atd., poněvadž prý penězi podporovaly povstání.

V tom ale jako bleskem rozlétne se veškerou zemí zpráva: „Vlastenci vytrhli z Bredy! Jest jich 12.000 a jsou výborně ozbrojeni.“ Počet byl přehnán, nebyloť jich než čtyři tisíce, a to jen chatrně ozbrojených, ale bylo pravdou, že vytrhli dne 24. října do pole a dvojím směrem vnikali do Belgie. Slabší sbor (1000 mužů) vedený mladistvým princem de Ligne vtrhnul do Flanderska, silnější (2800 m.) pod vedením van der Merše

dal se směrem na Hogstraeten, táhna patrně na Diest.

Zachvěla se ta mladá, ráně nezvyklá hruď při prvním vkročení na jeviště války. Na první zvěst, že Rakušané se blíží, pojal špatně ozbrojené dobrovolníky takový postrach, že van der Merš toliko napnutím veškeré ráznosti své dovedl je udržeti pohromadě. Jediný výstřel, jejž zaslechli nedaleko Hogstraetenu málem by je byl zaplašil nazpět do Hollandska. „Kdyby tenkráte," píše van der Merš ve svých zápiskách, „bylo na nás vyrazilo sto kavaleristů, byli by mohli celý můj sbor na kusy rozsekat." Bylo potřebí zdvihnouti mysl jejich. Zastavil tedy v Hogstraetenu na nocleh a příštího jitra přečetl jim manifest „národní vlády" bredajské, kterým Josef II. prohlašoval se zbaveným trůnu brabantského a národ volal se do boje na obranu vlasti. Rozhodná mluva tohoto manifestu, a více ještě živé slovo van der Meršovo roznítilo dobrovolníky tak, že sami volali: „Vzhůru ve svatý boj! Veď nás do bitev!"

Nemeškaje tedy vytrhl van der Merš z Hogstraetenu, a vnikal bystrým pochodem přes *Turnhont* hlouběji do Brabantska. Než jedva byl nějakou míli za Turnhoutem směrem k Diestu, donešeno mu od vyzvědačův, že Rakušané táhnou u valné síle jemu v ústrety. Zkušený vůdce věděl, jak by pochodil, kdyby s nesecvičeným sborem svým postavil se Rakušanům v širém poli. Okamžitě couvnul tedy do Turnhoutu a zde se zatarasil. Obyvatelstvo města v zápale vlasteneckém pomáhalo dobrovolníkům seč bylo; ženy i děti snášely kamení, nábytek a břevna ku stavění barykád a srubův, muži ozbrojovali se a prolamovali střílny do zdí domův svých. Přes noc bylo město obráceno v pevnost. A v skutku za mlhavého jitra

dne 27. října stál nepřítel v síle pěti praporů pěchoty a dvou škadron jízdy a s jednou baterií před městem. Prvního uvítání dostalo se mu z oken větrného mlýna stojícího na návrší několik honův před městem. Asi dvacet nadšených mladíkův, výborných to střelcův, bylo se tu zatarasilo přes vůli van der Merše, kterému bylo té krve hrdinské líto. Hoši bránili se jako lvové. Přes dvě hodiny udržovali z větrníků vražednou palbu na řady rakouské a nepoddali se ani když Schröder celou svou baterii na ně namířil.

Mlýn sřítil se v ssutinu a v ni pohřbeno prvních dvacet hrdinných obrancův věci brabantské. Nyní udeřil rakouský generál Schröder na město samo, avšak zde jej očekávala perná prace: Barikádu za barikádou musel dobývat, co zatím vlastenci s oken i střílen domův udatně se bránili. Tři hodiny trvalo, nežli těsnými ulicemi prodral se na náměstí, kdež stál kostel ohražený hřbitovem. A tu teprv mělo dojíti k vlastnímu boji. Tu byl soustředil van der Merš hlavní sílu svou počtem 1600 mužův a rozjařiv bojovnost jejich plamenným oslovením, kázal jim nyní vrhnouti se na nepřítele. A hle, div divoucí: tiže dobrovolníci, kteří včera ještě lekali se svého vlastního stínu, teď vyrůstají na reky. S bodákem vrhají se na přemoc Rakušanův — za útokem následuje řadový výstřel, a opět útok, opět výstřel. Rakušané couvají. Tu van der Merš vyrazí v popředí a mávaje kloboukem i šavlí podněcuje lid svůj k ráně rozhodné. Hromové: „Sláva vlasti“ otřese vzduchem, nový útok bodákem, co zatím ze všech domův a věží sypou se střely a kameny na hlavy Rakušanův. Rady jejich se matou, důstojníci darmo pobádají zděšené mužstvo, ještě jeden výstřel dobrovolníkův, a Rakušané prchají těsnými ulicemi

v divém útěku z města. Marně zoufalý Schröder vysýlá jízdu svou, aby zadržela pěchotu. Tato při prvním kroku do ulic, v nichž řádí tisícerá zhouba obrací krokův svých a dává se na útěk. Porážka Rakušanův je úplná. Zanechávají tři děla se vším nábojem na bojišti a prchají bez zastavení se na Lierre. Ztratili v boji tom 200 mužův a 4 důstojníky; ztráta vlastencův obnáší 87 mužů. Jásot nevýslovný rozlehne se městem. Bojovníci třesou se rozčilením, objímají se, a ženy pláčou radostí. První vítězství první trofeje! „Máme děla! Díky bohu, máme děla," plesá sám pohnutý van der Merš.

Mravný účinek tohoto prvního vítězství byl neskonalý. Čím byla bitka u Lexingtomu pro věc národa amerického, tím byla bitva v Turnhoutě pro věc národa belgického. První ten zdar celé zemi dodal sebedůvěry, Belgičané viděli, že se dovedou bíti. Darmo hrozí d'Alton, že vypálí a v ssutiny obrátí každou dědinu, z které by i jen několik lidí přidalo se k povstalcům — národ se zvedá jako rozbouřené moře. D'Alton sám později musí přiznati, že *„tato bitka rozšířila povstání po celé zemi."* Jméno hrdinného van der Merše, který nyní se opevňoval v Turnhoutě, slaveno po veškerém národě, ba sami nepřátelé nemohli odepříti úcty a obdivu jeho vůdčímu nadání, s jakým dovedl z hrstky nevycvičených poloozbrojených mladíkův učiniti vítěze nad zkušenými pluky rakouskými. A v skutku podobalo se, jakoby od této chvíle samo štěstí bylo praporečníkem povstalcův.

Tisíc vlastencův vtrhnuvších do Flanderska téměř bez výstřelu zmocňuje se rychle za sebou tvrzí Lillo a Liefkenhocku, zajme na Šeldě válečnou loď rakouskou s desíti děly, dobývá mě-

styse sv. Mikuláše a vráží dne 13. listopadu třemi branami do hlavního města Flanderska, do *Gentu*. Veškeré obyvatelstvo rázem přidává se k povstalcům. Posádka císařská pod plukovníkem Lundenem musí se zatarasiti v kasárnách sv.-petrských, 5000 mužů, které vysýlá d'Alton pod generálem d'Arbergem na Gent, přicházejí následkem zmatených opatření pozdě a nezbývá jim nežli zavříti se do citadely za městem. Obě strany chystají se k zoufalému boji. Rakušanům jde o to, aby vysvobodili kasárny sv.-peterské. I svírá d'Arberg město, odnímaje mu potravu, co zatím vojáci Lundenovi činí výpady z kasáren, přepadávajíce a drancujíce domy okolní. Konečně jme se d'Arberg z citadely bombardovat město. A zatím co obyvatelé mají co činit, aby dusili požár, vyráží Lunden z kasáren hledě se vysekat ze zajetí. Ale potázal se se zlou. Povstalci vrhnou se mu zoufale v cestu a po několikahodinném zuřivém boji jest Lunden se všemi svými 800 muži na hlavu poražen *a zajat*. Z toho dostane hrabě d'Arberg takový strach, že v noci na den 17. listopadu *utíká z citadely*. Sláva osvobozeného Gentu elektrisuje všechen kraj; ještě v týž den následuje Brügge příkladu toho a zajímá posádku rakouskou, rovněž v Ostende propukne bouře a rakouský general Rindsmaul musí s celým vojskem svým uteci na území francouzské. Revoluce letí okřídlena od města k městu; rázem takořka vyhnány jsou posádky rakouské z Yper, z Kortryku, z Nieuportu a ve dvou dnech po osvobození Gentu *celé Flandersko jest prosto Rakouska*. Od moře až ku Dendeře není více jediné nohy rakouské.

To byly ovšem pro Josefa rány hromové. Lítost, hanba, hněv a nejistota lomcují tou dobou

císařem, jehož nemoc nad to co den se horší a zimničnými záchvaty jej zmořuje.

Když mu d'Alton zvěstuje porážku turnhoutskou a vše lživě na nekázeň vojska svádí, Josef II. v odpovědi své takto si ulevuje: „Zůstavuji Vám, abyste sám posoudil, jaký dojem zpráva ta na mne učinila. Toho bych se byl věru nenadál, že můj generál dá se poraziti od tlupy lecjakého sběhšího se lidu a to spůsobem tak hanebným. Moji vojevůdci! A oni jako blázni vrazí do města, tam si počínají jako lupiči a utíkají odtamtud jako baby. Ba i o děla přijdou. Z toho je patrno, že se jednalo bez hlavy a že se skončilo tím hledati spásu v útěku. Proto vyřidíte generálu Schröderovi, že je tímto dnem sesazen a nemá v Belgii ničeho více co dělat. Dále zavedete přísné vyšetřování proti všem vojákům, kdož nekonali svou povinnost, ať jsou to prostí nebo důstojníci. Neboť tu se musí dáti přísný příklad. Plukovníka *van der Merše* dal jste přece již vybubnovat a vyzvat, aby se dostavil? On arcit se nedostaví, a proto dáte jej zatím *in effigie* (obrazně) *oběsit*, až budeme míti potěšení vykonati ten ortel na vlastní jeho osobě.“

Dne 7. listopadu, když byl zatím obdržel podrobnějších zpráv, již císař jest nevrlý na samého d'Altona; vytýká mu špatný plán, neopatrnost, zmatenost a ukládá mu „co hlavní věc“, aby rozptýlené po zemi síly co nejrychleji spojil a tak alespoň Brussel v moci měl. „Přes zimu musí být stůj co stůj v Belgii pořádek, sice z toho pojdou nejsmutnější následky pro monarchii.“

Na to ale obdrží od Altona zprávu o kruté ráně gentské! . . . Josef ještě neví, že v zápětí po té již celé Flandersko je pro něj ztraceno, ale on již dobře rozumí co ztráta Gentu pro věc

jeho znamená. Výkřik zděšení prochvívá listem jeho: „Případ v Gentu," — píše d'Altonovi, — „o němž mi zprávu dáváte, jest jednou z oněch událostí, jichž dosah sice můžeme cítiti, ale nedovedeme sobě jasně vyjádřit. Já mám tu ránu *za rozhodnou*. Teď jen všecky síly napnout, aby se aspoň zmírnily nešťastné její následky. . . . To jest ovoce převrácených těch opatření a podniknutí, které byly právě tak špatně promyšleny jako provedeny. Děkuji Vám." . . .

Však možno-li ještě zřetelněji, nežli z těchto slov soukromých čte se omračující dojem událostí posledních z *manifestu, kterým císař obrací se na národ belgický*. K čemu jej žádné prosby, žádné představení, žádné stížnosti nemohly přiměti, k tomu se sklání dnes pod tíhou ztraceného Gentu: *Odvolává všechno, čeho v Belgii obmýšlel* a vykonal: Zrušuje císařský seminář v Levně, odvolává osudný státní převrat ze dne 18. června, obnovuje stavy, výbory zemské, i radu brabantskou, uvádí znova v platnost celou ústavu brabantskou (Joyeuse entrée) a vůbec všecky svobody a práva lidu belgického, udílí všeobecnou amnestii . . . a „ještě prý bylo za posledních dob i mnoho nevinných osob uvězněno", ustanovuje, že na příště nikdo nesmí být zatčen bez přechozího soudního nálezu. . . .

S jakými city asi podpisoval Josef II. toto odvolání své! A přece i tato pro něho zajisté nejtěžší oběť dnes již byla marna. Nikdo více nejásal, nikdo neosvětloval, nikdo nevyzváněl — mlčky, s tajnou škodolibostí lid brusselský čte ten manifest a vypravuje si při tom, jak *van der Merš* právě *znova porazil Rakušany* a dobyl *Diestu*. . . . Byloť *pozdě!*

Dva dni na to, 25. listopadu *stavové flan-*

derští shromáždění na řádném sněmě v Gentu *prohlašují Josefa II.* za zbavena všech panovnických práv, sebe za dědice jeho svrchované moci a nařizují odvod 20.000 mužův. — Zatím z Lutyšska vypraven nový sbor vlastenců belgických v síle 400 mužův do Hajnavska. Tito vráží do Dinantu. Velitel zdejší posádky všecek ustrašen posýlá chvatem o pomoc k plukovníku Bleckemovi do *Monsu.* Tento nemešká, sebere všechen svůj lid a chvátá ku pomoci; než jedva jest z města venku, zavrou občané brány, obrátí děla na valech za odcházejícími Rakušany a vztýčí prapor povstání! Tak opět jedno z nejdůležitějších měst ztraceno bez boje!

Ale než troufáno si zvěstovati do Vídně tyto zprávy, již byl zde nový kurýr s listem císařským d'Altonovi. Josef nemluví více s generálem svým tak důvěrně jako mluvíval dosud. Krátce a určitě oznamuje polekanému d'Altonovi, že vyšle co nejdříve do Belgie místokancléře Kobencla „s nejrozsáhlejšími plnomocenstvími, aby zjednal klid a mír v zemi". Tomuto císařskému komisaři že musí se jak vláda občanská tak i vojenská „ve všech kusech" podřídit. „Budete na něm tak závislým jako byste byl na mně, kdybych sám osobně byl na místě přítomen. Ano již od toho dne, co obdržíte tuto štafetu, budete pane generále zprávy své posýlati výhradně p. hraběti Kobenclovi."

Zpupný voják jest zdrcen. Spatřuje se sražena s výše své slávy. Neobmezený všemohoucí pán Belgie klesá na pouhého služebníka hraběte Kobencla, který má právo každé chvíle jej propustit. Pomyšlení to připravuje d'Altona z mála o rozum. Ne, ne, toho nemůže snésti, s takým osudem nedovede se pýcha jeho smířit. Měl-li již tak bídně padnout, toť chtěl se aspoň ještě

vymstíti; a sice měl dva předměty své pomsty: *van der Merše* a ministra *Trauttmansdorfa.*

Prvního chtěl zničit silou svých děl, druhého silou své pomluvy. V zoufalém chvatu jme se svolávat rozptýlené vojsko ze všech končin, aby veškerou tou silou vrhnul se na van der Merše, kterému zatím na roveň Washingtonu bylo zápoliti i s nepřítelem tajným, se žárlivostí a záští to van der Noota i svatého ducha jeho van Eupena. Ctižádostivý van der Noot zanevřel od té chvíle na hrdinného vůdce, co tento stal se miláčkem a nadějí národa. Jezovita van Eupen pak podpaloval tuto žárlivost sprostou tím horlivěji, když dozvěděl se, že jest van der Merš „osvícencem", t. j. tělem duší přívržencem strany svobodomyslné, strany Vonkovy. Celým výborem bredajským, t. j. celou národní vládou revoluční nevládl ale nikdo jiný než van der Noot a van Eupen. Marně dovolával se tudíž ubohý van der Merš takměř od samého vítězství turnhoutského z Bredy peněz, zbraní a střeliva. Lidí se k němu hojnost hrnula, ale on musel je zbrojiti kosami a pikami u kováře lecjaks zdělanými, on neměl je z čeho živiti, on neměl je čím za chladu nočního v polním táboře přikrývati. „Není v tu chvíli peněz," — „strpení," tak a podobně zněly vytáčky nepříznivcův, za to ale, na místě posily žádoucí, uměli chrabří ti vlastenci ovšem pánovitě předpisovat van der Merši, co má podniknout, kam se vrhnout, kterého místa dobývat atd. Štěstí pro věc belgickou, že náhodou prsa tohoto jediného vojevůdce jejího byla opásána podobnou cností vznešenou, podobným vlastenectvím ryzím jako prsa Washingtonova. Hnětlo a bolelo toto příkoří ubohého van der Merše do dna duše — ale vůči mužstvu svému nedal na sobě znáti nejmenšího.

„Však přece nějak se uživíme, vždyť jsme doma,“ žertovával v chvílích nejtrapnějších, když před očima jeho celá hladovící setnina zápasila o jediný bochník chleba. Pravda byly krajiny, kde povstalci netrpěli nouze. Ale rovněž byly kraje méně uvědomělé, kde lid ničeho o nich slyšeti nechtěl, kde každé sousto muselo se kupovat, a tu ovšem byla tíseň k zoufání.

Rekvirovat nechtěl van der Merš za celý svět. „Pak bychom zasloužili jméno lupičův, kterým nás Rakušané poctívají.“ V tomto zoufalém položení dozví se, že d'Alton se tří stran s velikou přesilou táhne proti němu, aby jej zaskočil a rozdrtil. Co činit? V Diestu není možno nechat se oblehnout, ano není potravy ani na dva dni; nazpět do Hollandska nelze také couvnout pro čest věci posud tak vítězné, a v širém poli bez dostatku střeliva a zbraní očekávat přemoc nepřátelskou rovněž bylo by šílenstvím. Však tu objevuje se geniálnost van der Meršova v plném jasu: vyraziv z Diestu táhne zmužile proti Rakušanům; však jedva že tito jej zpozorují, odbočí stranou a táhne směrem na Levno, o němž dá rozkřiknouti, to že bude klíčem jeho operací. D'Alton nemešká a táhne nejkratší cestou na Levno, aby mu nadběhl. Než van der Merš popošed jedva na hodinu cesty směrem k Levnu, náhle zabočí v levo a vrhne se do *Tirlemoutu*, kdež se zabarikaduje. A podobně klame a unavuje soka den za dnem. Dráždí jej a uniká mu jako liška lovci. Než jakkoliv mistrná tato hra vzbuzuje obdiv přátel i nepřátel, přece postavení vlastencův ostává kritickým. Pořád jest jim zápasiti s nouzí a hladem, pořád jest bojovati bez zbraně a bez náboje. Van der Merš ví, že to dlouho nemůže trvati a již rozmýšlí se, nemá-li vrhnouti

se v zoufalou seč, aby smrt jej vyprostila z veškeré nouze, když tu lidé jeho zachytnou kurýra d'Altonova a přinesou van der Merši nalezené při něm listiny. Van der Merš chvatně je rozevírá, čte a záře radosti přelítne jeho tvář. Držíť v rukou list d'Altonův císaři, ve kterém tento všemožně se hájí a vinu všeho neštěstí císařova mrzce svaluje na Trauttmansdorfa. Tento že prý svou nerozumnou povolností všechny kroky d'Altonovy mařil, všecka nařízení císařova zadržoval a ledabylo prováděl, zkrátka tak si vedl, jakoby ne pro císaře, ale pro rebelly pracoval. — Zároveň ale van der Merš z listu toho poznává, jak velice asi jest císař nespokojen se svým generálem a jak mocně poslední události mysl jeho naklonily k *smíru*.

Bez odkladu dává van der Merš vzácnou tu listinu opsat, aby originál zaslal do Bredy, *opis ale do Brusselu Trauttmansdorfovi. A k opisu tomu přikládá vlastní list, v němž nabízí několikanedělní* příměří. Krok ten byl dobře vypočten, Trauttmansdorf musil by míti nadlidskou do sebe sílu, aby *nyní* dopřál d'Altonovi snad příležitosti ku slávě a vyznamenání se. V několika dnech skutečně objeví se v táboře van der Merše zřízenec vlády císařské, aby vyjednával o příměří. Ale výminky jsou tvrdé; povstalcům poskytuje se pranepatrná část opanované půdy. Van der Merš s líčeným klidem odmítá takové podmínky a dává Rakušanům pyšně lhůtu 3 dnův na rozmyšlenou. Po třech dnech parlamentář rakouský se vrací přinášeje již vyhodnějších podmínek; ale van der Merš nepovoluje, dokud se mu neponechává celé Flandersko a část Brabantska v moci. Za tou podmínkou uzavírá s Rakušany prozatím příměří na deset dní. — Slepotou poražený d'Alton raduje se z toho; píše císaři, že je to znamenitá

trefa pro věc rakouskou, an těch několik dní mu stačí, aby dostal děla z Lucemburka, armádu špíži zásobil a dle potřeby soustředil.

A s druhé strany neméně nevidomý van der Noot opět zasypává jmenem „národní vlády“ van der Merše výčitkami, že prý tím zahanbil věc Belgie, že je to slabost, kterou se celé revoluci zadává krutá rána. A zatím žádný soudný pozorovatel věcí nemohl neznamenati, že všeho toho pravý opak byl pravdou: jestli kde, tož v *Bredě* mohli vším právem jásat, kdežto d'Alton měl veškerou příčinu nad tím příměřím rukama zalomit. Nic nemělo pro věc belgickou důležitějších výsledků než těchto deset získaných dnův. Předně zachráněna tím hlavní síla povstalcův, celý to pluk van der Meršův od pokraje nezbytné jinak záhuby, za druhé uznáni tím poprvé od samého Rakouska posavadní „rebellové“ za řádnou moc válčící, ano v samé smlouvě o příměří již jmenováni jsou „vlastenci“ a konečně což nejvíce vážilo: za těch deset dnův *nesmírná síla vojákův belgických přeběhla od praporův císařských do řad vlastenců.*

Vše to ale ovšem nepochopili a nenahlédli mudrci v Bredě dříve, až uražený van der Mers sám před ně předstoupil a všechno jim jadrně vyložil. Tu ovšem klopil pan van der Noot oči a nevěděl, jak se omluviti, ale nebylo mu dáno té šlechetnosti, aby uraženému generálu poctivě podal ruku a požádal jej za odpuštění všech těch křivd věru hojných a těžkých, jež mu byl za celý ten čas načinil. Osten hněvu oběma těm mužům hluboko tkvěl v prsou, když se rozcházeli naposled na půdě hollandské. Van der Noot tím časem vždy ještě doufal v pomoc cizí. Na otázku van der Meršovu, co vše se má podniknout, jakmile příměří vyprší, odpověděl, do těch čas že očekává

zprávy z Berlína, jimiž bezpochyby celá věc belgická šťastně bude vyřízena. Leč van der Merš nedbal těch těšínských jablek.

„Nemáme-li do 12. prosince *Brussel* v moci své,“ . . . odtušil klidně, „bojím se, že ani do jara pomoc z ciziny se nám neobjeví.“ Neušlof sokolímu zraku jeho, co dálo se od několika dnův v táboře d'Altonově. On dobře znamenal, kterak Rakušané poznavše konečně, co bylo vlastní příčinou jejich posavadních porážek: celou zemí své rozptýlené síly chvatem sbírají a v Brabantsku soustřeďují; jemu neušlo, kterak d'Alton dnem i nocí dává pevnit hradby brusselské, kterak se v Brusselu zásobuje i špíží i střelivem. „I máme čekat, až bude hotov a dovolí nám, bychom si o zdi brusselské rozbíjeli lebky?“ Slovem van der Merš radí, aby se stůj co stůj před vypršením příměří hleděl lid brusselský pozdvihnout k vytlačení Rakušanův ze srdce vlasti. Však v celé „národní vládě“ není než jediný člověk, jenž vystihuje pravdu i důležitost smělé té myšlenky. Jest to *Vonk*. Celou následující noc pracuje s van Meršem a příštího jitra chvátá do Brusselu.

XV.

Tlouklo-li usedavě to srdce Belgie za celý čas zápasu národního proti Vídni, tož nyní div že se nerozskočilo. Zimničné rozechvění lomcovalo obyvatelstvem brusselským od první chvíle, co zdvižen jest prapor povstání. A kdyby se nebylo v letě minulém podařilo d'Altonovi odzbrojit veškeré měšťanstvo, dávno již byli by Brusselští učinili po příkladě Gentských. Vždyť právě zde krutovláda d'Altonova nejtíže se nesla, vždyť právě Brussel byl vždy první na ráně, k níž rozpřáhlo

se rámě hněvivého absolutismu. Však nyní rozdrážděnost dosáhla vrchu. „Proti komu dává d'Alton tarasiti město palisádami, proti komu staví barikády u vnitř města a dělá široké příkopy v hlavních ulicích? Proti komu než proti nám samým? Předvídá útok van der Meršův a chce se vymstíti na nás.“ — Již co den byly šrůtky mezi lidem a vojskem pracujícím v těch příkopech, palisádách a zásekách. Každé noci pokoušeno se vykonanou práci zmařiti a co jitro nalézeny pobuřující listy rozházené po ulicích.

Nebylť výbor Vonkův nečinným. Navzdor všemu špehýrství a pronásledování konal všemožné přípravy, aby v rozhodné chvíli nescházelo věci národní v Brusselu statečných bojovníkův. Málo prospělo vládě, že byla potlačila dobrovolníky, že jim odňala uniformu i zbraň. Výbor Vonkův postaral se, aby dobrovolníci v tajnosti žili dále.

Takový byl stav věci národní v Brusselu, když nyní sám Vonk přikvapil, aby dal heslo k činu. Hnedle vypravila se deputace z nejváženějších měšťanův k ministru Trauttmansdorfovi, aby důtklivě žádala jej za odstranění těch barikád a zásek, které rozhořčují lid do míry nejvyšší. Trauttmansdorf, který byl den před tím dostal z Vídně nařízení, aby hleděl příměří s povstalci prodloužit na dva měsíce, by zatím hrabě Kobenel mohl se pokusit o mírné vyrovnání — po nevelkém zdráhání svolil k žádosti takové. Nic nespomohlo zuření málomocného již d'Altona, v několika hodinách byly všecky palisády a ohrady rozházeny a příkopy zasypány. Ba druhá deputace magistrátu vymohla na Trauttmansdorfovi, že se i měšťanům ze zbrojnice vrátily zbraně v loni jim násilně odňaté.

Než jedva vše to bylo šťastně dosaženo, stihne

z Bredy zpráva, že národní vláda nevejde v žádné další příměří, nýbrž za tři dni obnoví válku. — Zvěst ta otřese celým Brusselem.

Příštího dne, 10. prosince jest velká mše v chrámě sv. Guduly. Rozsáhlý chrám jest naplněn do všech prostor a sice skoro vesměs muži. Mše jest skončena, ale nikdo neodchází. Jest patrno, že ten lid sem nepřišel k vůli modlení, ale že užil toliko chrámu za bezbečné shromaždiště. V tom rozezvučí se varhany plnou silou a kněží u oltáře zanotují žalm: „Bůh náš útulek a náš štít.“ Všecek lid nadšeně prozpěvuje s nimi. A když na to děkan slouživší mši hlasem zvýšeným zapěje: „Tě bože chválíme,“ tu rozechvělost lidu dosahuje vrchole. Vždyť děkuje se bohu za posavádní zdar — povstání. Nedozněl ještě ani vír bubnů s kruchty, když tu hr. Walkiers a ještě několik členův spolku „za oltář a krb“ vyskočí na lavice a volajíce: „Ať žije svoboda!“ jmou se rozhazovat množství trojbarevných kokard mezi lid. Hromové: „Sláva svobodě“ otřásá chrámem, tisíceré ruce chytají deštěm padající kokardy, každý si revoluční ten odznak připíná na klobouk a vše se hrne k východům chrámovým, kde již stojí hojně spiklenců v a rozdávají lidu *zbraně*.... Bůh suď, kde byly ty zbraně ukryty; ale jest jich hojnost úžasná, vše jest tak dokonale a do nejmenších podrobností zařízeno, že v malé chvíli před chrámem stojí již vojensky seřaděné a ozbrojené tlupy, že takořka mžikem potlačení sborové dobrovolníků obživují v úplné někdejší hotovosti své. Jásajíce a prozpěvujíce píseň o lvu belgickém, zástupy ty bouří městem a na potkání chytají a přemlouvají císařské vojáky, aby se k nim přidali. Kde nepomáhá dobré slovo, pomáhají peníze. Vojsko houfně přebíhá k povstalcům, od pouhého

pluku Murrayova přešlo několik set mužů. d'Alton zhroziv se těchto dějův, chce s věrnými dosud pluky vyraziti na lid. Avšak Trauttmansdorf zabraňuje tomu. Císař prý nechce více žádnému krveprolití v Brusselu. D'Alton jest tedy nucen zavříti vojsko své do kasáren. Němečtí vojáci proto hlasitě lají, kdežto belgičtí tajně se z toho radují. Tak mine desátý den prosince, aniž by kde byla tekla krev. Však první novinou příštího jitra jest, že z celého okolí lid selský, ozbrojen cepy a kosami, Brusselským spěje na pomoc.

Vše hrne se ku branám, stráže vojenské se odzbrojují a venkovanům klestí se příchod do města. Do deváté hodiny ranní jest v sadech sv.-jirských již na tisíce ozbrojeného lidu pohotově. Ale již také táhne sem značná síla vojska pěšího i jízdy. Vlastenci hotují se k boji. Kdo nemá jiné zbraně, popadá kamení a nebo trhá železné tyčky z ohrady parku. Avšak ještě nedošlo vojsko ani na dostřel, když z čista jasna se zastavuje a nazpět obrací. Nikdo si ten obrat neumí vysvětlit, všeobecně má se to za jakous lest. Avšak brzy donesou noví sběhové vojenští lidu zprávu, že d'Alton musil couvnout, poněvadž v rozhodné chvíli dozvěděl se, kterak vojsko rozestavené po nejdůležitějších končinách města houfně se rozprchává a k lidu přechází. A vskutku v celém *dolním* městě není již jiné stráže vojenské leda na trhu peněžném, a není vůbec vojska leda v kasárnách jerišských. Tím arci povstalcům roste odvaha. Plni smělosti postupují na řečený trh, a v malé chvíli již celá stráže tamní vesele popíjí v nejbližší hospodě, — d'Alton pozbývá rozvahy. Svolává válečnou radu, aby rozhodla, co činiti. Němečtí důstojníci zuří. Chtějí, aby se město obrátilo v prach a popel a vydalo vojsku v dranc. To je ovšem rada po

chuti d'Altonově; již počítá, kolik má děl a kusův, kterého kalibru a již stanoví, odkud která baterie má Brussel rozkotávat. Avšak tu vyvstává Trauttmansdorf a jmenem císaře rozhodně bombardování města zapovídá. — „Raději prý máme Brussel opustit, než abychom jediný dům jeho zapálili. Tak zní určitý rozkaz císařův, jehož vlastní slova jsou: Nechci panovati ani odbojným poddaným, ani zemím spustošeným.“ Tím bylo po radě. Polozoufalí rozcházejí se důstojníci a vracejíce se k vojsku hlasitě ulevují své nevoli.

Vlastenci hnedle zvědí o všem. Nová radost a nová posila myslem. Bez dalšího prodlevání vrhají se na kasárny jerišské, zmocňují se jich a uchvacují zde bohatou kořist zbraní a střeliva. Mžikem jest nových 800 mužův ozbrojeno a takto sesílení táhnou povstalci na hořejší město. Jest již pozdní večer. D'Alton ulekán tolikerou zradou bojí se zápasu za tmy zimní noci. Nabízí povstalcům přiměří do příštího jitra. Tito je přijímají a hluk na chvíli ulehá.

D'Alton celou téměř noc opevňuje se na horním městě. Přístup k němu vede těsnými a příkrými ulicemi, a kdyby je d'Alton všecky náležitě byl mohl obsaditi, bylo by postavení jeho téměř nedobytné. Avšak zoufalý generál sledává k hrůze své, že počet sběhův překonal všechny jeho obavy; řady plukův tou měrou prořídly, že nemá více potřebného vojska. Nicméně obsazuje všechny ulice a brány, jak může, jsa odhodlán k tvrdošijné obraně. Na smrt zemdlen nakazuje důstojníkům největší bdělost a jde si k samému ránu již odpočinout. Avšak nepospal ještě snad ani hodiny, když jej ordonance již opět budí, aby mu zvěstovala smutnou novinu, že celé dvě setniny, určené k hájení pravého křídla u hřbitova sv.-

Gudulského přeběhly k povstalcům. D'Alton celý vytřeštěný kvapí k vojsku, mluví s důstojníky, zuří, prosí, domlouvá, ale nic naplat i nejodvážnější již krčí rameny, nikomu již nezdá se možným, aby se při takovém stavu věcí udrželi. Někdejší hromovládce je zničen. — Nezbývá mu než vyplniti, co mu byl nakázal císař „pro případ nejhorší". Shání ze všech stran koně a povozy, aby rychle odvezl z Brusselu veškerou císařskou vládu, archivy, pokladnice atd. Však i tu staré hříchy na něm shledávají se. Ve zpupnosti své nikdy nebyl na podobnou možnost ani ve snu pomyslil a nemá tedy ničeho připraveno. Není povozů, ani koňstva s dostatek, chvat plodí zmatek, úřadnictvo pomýšlí jen na vlastní spásu a poroučí kanceláře i archivy pánu bohu. D'Alton rozzlobený tím Babylonem hledí, aby především zbyl se nepohodlného úřednictva a takž vyjíždí první řada vozův z Brusselu, naplněných většinou nábytkem a rodinami úřadnickými, kdežto větší díl státního archivu a *poklad* státní vždy ještě se nakládá. S tímto je potíž největší. Přes dva miliony ražených peněz zabedněno v kovových pokladnách, toť dojista znamenitá tíha, a koní nelze sehnat. — Vždy ještě lopotí se d'Alton s nakládáním pokladu, když tu přiletí štafeta, že za branou, u vesnice Ixellu povstalci ze zálohy vyrazili na první transport a hledí se zmocniti vozův obtížených úřadními spisy. D'Alton ihned komanduje tam několik setnin vojska; ale výprava trvá mu příliš dlouho, on netrpěliv sám vsedá na kůň a ujíždí za transportem. Však nebylo tu jeho přítomnosti potřebí. Povstalci slabí počtem rozutíkali se před blížícím se vojskem a d'Alton asi po půl hodině může se vracet pro ostatní zavazadla do Brusselu. Avšak ujede jedva několik honův k městu blíže a leknutím

div že nezkamení: *Všecko vojsko, jež byl zůstavil v Brusselu, chvátá mu bez ladu a skladu po silnici z města vstříc!*

„U všech pekel," rozkřikne se d'Alton na prvního důstojníka, kterého v trysku potkává: „Co to má znamenat?!"

„Můj bože," odtuší důstojník, — „dělostřelci první opustili svá místa, pěchota učinila po nich, a jízda sama nemohla přece povstalcům odolat. Ostatně nikdo ničeho nenakázal. . . ."

„Tak?!" křičí d'Alton pološílený, „tedy nakazuju nyní já: obrátit a zpátky pro poklad." — Poslechnuto a tlupa se vrací asi na tři sta krokův. Však dále to nejde. Povstalci již byli zavřeli brány brusselské, obsadili hradby a vítají nyní vracející se vojsko palbou nejvražednější. Kulobití jest tak prudké, že sám d'Alton po nějaké hodině nahlíží, kterak všechno další pokoušení se o návrat do Brusselu bylo by šílenstvím. Zakrývá si dlaní tvář a dává znamení k ústupu. — Jest poledne 13. prosince 1789, první novověká revoluce na pevnině evropské jest dokonána . . . *panství rakouskému v Belgii jest konec. . . .*

XVI.

S bídou dostihují trosky armády d'Altonovy věrného Lucemburka, kamž v dnech následujících sbíhají se po různu i skrovné zbytky ostatních sborův rakouských. Byltě dne 13. prosince zaroveň i *van der Merš* s osvěženým sborem svým vytrhnul v pole a zmocniv se Namuru porazil ve zbouřeném Levně poslední značnější síly Rakušanův. Na zprávu o pádu Brusselu pak již nikde vojsko císařské nedovedlo se mu postaviti, nýbrž

buď houfně k němu přebíhalo, anebo zdáli před povstalci na útěk se dávalo.

Tím způsobem byla v několik málo dnech celá Belgie od moře až ku hranicím Lucemburska prosta Rakušanův.

Ten byl výsledek úsilovného centralizačního pokusu na životě malého národa, jenž původně přece nic více sobě nežádal, než aby se mu nechalo jeho staré právo, a musí-li se již na něm čeho měnit, toť aby aspoň o to byl tázán a spravedlivě slyšán . . .

Nyní již d'Alton věděl, že lev belgický odrostl metle.

Císařem vyslaný vicekancléř Kobencl nemůže již doraziti dále než do Lucemburka; zastane zde d'Altona i ustanoveného již nástupce jeho, generála Ferrarisa, jenž před nějakým týdnem počal tajně vyjednávati s výborem bredajským o výminky vyrovnání. Ferraris s rozhořčením zjevuje Kobenclovi, jaké „nestydaté“ výminky povstalci vládě císařské byli položili, tak že prý si ani netroufal nemocného císaře tím pohněvati. Ale Kobencl horlivě chápe se těch výminek a píše brabantským stavům, že vláda císařská na ně přistupuje! — Leč stavové již ani neuznávají za hodné, aby císařskému vyjednavateli dali odpověď. Tolikéž arcivévodkyně Marie Kristina co sestra císařova obrací se na kardinála Frankenberka, prosí jej znažně, aby vynaložil svého vlivu a vrátil Belgičany opět Rakousku. Avšak Frankenberk odpovídá arcivévodkyně, „že pohříchu věci již příliš daleko dospěly a vláda rakouská příliš nenáviděnou se učinila, než aby ktera lidská moc dovedla ještě city Belgičanův zjinačiti.“

Veškeré tyto zprávy obdržel Josef, již na — loži *smrtelném*. Podobalo se, jakoby sama příroda

byla chtěla ještě dodati tragičnosti tomu ději vážnému. Dojmutí císařovo bylo hrozné. Odmlčel se na několik hodin. „Vaše země," — postýskal si pak hlasem, ve kterém ozvěna hrobu se chvěla, Belgičanu knížeti z Ligny, — „Vaše země mne usmrtila; ztracený Gent jest můj poslední vzdech, opuštěný Brussel jest má smrt. Jaká to hanba pro mne! Jaká hanba! Skonávám pod její tíží. Musel bych býti ze dřeva, abych to přetrpěl. Jděte do Belgie. Domlouvejte jim, aby se vrátili ku svému panovníku. A nepůjde-li to, nuž tak tam zůstaňte. Nevydávejte se k vůli mně v šanc, máte děti." . . . „Můj bože, vždyť jim chci všechno dáti, čeho si žádají," — zastenal pak opětně, „jen ať mne nechají pokojně do hrobu sejíti." A několik dní na to dal *samého papeže* Pia VI. *snažně žádati*, aby se za něho přimluvil u kněžstva belgického a mocným slovem svým obrátil je k poslušenství!!

Papež hrdý touto pokorou svého překonaného odpůrce vskutku tak učinil. Poslal papežské breve kardinálu Frankenberkovi a všem biskupům belgickým, jímžto je napomínal, aby navrátili se s veškerým lidem svým v poslušnost zákonního zeměpána svého.

Než Frankenberk jménem všech biskupův odpověděl papeži: „Vše, co se v Belgii stalo, mohl a musil národ učiniti *po právu*. Nám nelze jiného činiti, nežli podrobiti se novému stavu věcí. *Dlužnoť vlka odpuditi od ovčince* a děkovati Všemohoucímu, že odvrátil od nás záhubný mor bezbožnosti. Račtež tedy, svatý otče, spíše věc země belgické podporovati při všech těch panovnících, republikách a dvorech, jenž s námi buď již vešly ve spolek anebo ještě vejdou."

Tak, hle, znají sobě ultramontáni natahovat

a obracet zásady svého katechismu vždy dle vlastní své potřeby. Tam, kde národ zdvihal se proti moci Říma, jako ve Francii, — tam papež a všecka hierarchie hájili „zákonného“ panovníka „z boží milosti“ a zatracovali revoluci jako dílo samého satanáše svolávajíce na hlavy národa toho blesky a oheň nebeský. Ale zde, kde rovněž národ učinil revoluci, ale kde porazil panovníka *Římu protivného* — zde — „dlužno se smířiti s novým stavem věcí a podporovati revoluci. . . .“

Papež se ovšem také velmi ochotně a snadně vpravil „v nový ten stav věcí“ v Belgii, obzvláště, když dostal ještě tajné ujištění, že *touto* revolucí nevyhrá vlastně nikdo jiný nežli samojediný *Řím*.

A tak tomu pohříchu bylo vskutku. Vídni se ten národ malý ubránil, *ale osidlům jezovitův se — neubránil!* . . . Myslil, že bojují s ním za svobodu Belgie a oni zatím bojovali toliko za své panství nad ním. Ubohý lid jásal, že se zhostil jařma cizinského, plesal, že jest svoboden, a neviděl, že již dávno schystáno na šíji jeho jařmo jiné, že toliko z jedné bídy dostal se do druhé.

První děj byl dohrán a šťastně dohrán. Národ belgický mohl býti na něj hrdým. Všecka Evropa s obdivem patřila na ten jeho odpor statečný, jakým dovedl uhájiti svého práva. I samým nepřátelům imponovaly ty skutky vlastenecké odvahy, jimiž osvědčil se národ tak malý nemohoucí na nikoho spolehat než na sílu svou vlastní.

Avšak co nyní následuje, nebudí více obdiv a úctu světa souvěkého, neslouží více ku cti a slávě jména belgického, alebrž pokrývá je hanbou a zvrací věc s takým zápalem a takým zdarem zahájenou v bídu a ponížení nejžalostnější. Ano mohlo by se téměř říci, že od nynějška národ belgický pil jen kalich utrpení za ostatní národy

dávaje jim neštěstím svým výstrahu pro věky neocenitelnou.

XVII.

Šestého dne po osvobození Brusselu, když nebylo již žádného nebezpečí se co báti, vrátila se „národní vláda“ bredajská, záležející skoro ze samé šlechty a kněžstva, s *van der Nootem* a van Eupenem v čele, do plesajícího srdce Belgie. Příchod jejich byl již na několik dnův opovězen a Brussel strojil se k uvítání svého vůdce van der Noota. Připravil mu také uvítání věru královské. V kočáře taženém šesti bělouši, jel zřízenec lidu brabantského maje po boku svého přítele, jezovitu van Eupena. V druhém kočáře, jejž táhlo čtvero koní, jela van der Nootova družka, madame Pineau, zářic zlatem a diamanty.

Pak teprv jeli stavové a ostatní honorace. Po celou cestu pozdravován van der Noot nekonečným jásotem lidstva. Kočár jeho byl zasypán kvítím, jež pršelo se všech oken. Vítězoslavný průvod bral se ku chrámu sv. Guduly. Zde stál kardinál Frankenberk s veškerými kněžími a vítal van der Noota poctami, jaké se z těch úst vzdávají jedině panovníkům. Vedli jej do kostela, usadili pod baldachýny a slavili Te Deum. Po církevních obřadech následovala velkolepá hostina, již na počest „osvoboditeli Belgie“ vystrojily paní brusselské, u večer pak bylo slavnostní představení v divadle. Dávala se „Smrt Césarova“ a van der Noot seděl v loži císařské. Když pak kus byl dohrán, vystoupil jeden z hercův a odříkav slavnostní báseň, v níž van der Noot veleben co Franklin národa belgického — podal mu za neskonalého potlesku a nadšení obecenstva občanskou korunu.

Ctižádostivý vůdce byl v nebi. Však každý by mu byl té oslavy přál, bohdejž jen ctižádost jeho byla tím bývala ukojena, a on po příkladě Washingtona byl dovedl říci: „A nyní mne nechte býti opět pouhým Vaším spoluobčanem.“ Leč podobné ctnosti prsa van der Nootova nebyla schopna. Příliš pevně a příliš dlouho držel jej již potměšilý jezovita van Eupen ve svých pařátech. Van der Noot byl přesvědčen, že on samojediný jest prozřetelností stvořen za vůdce a náčelníka národa — a chudák neznamenal, že není zatím než bezvolnou loutkou a nástrojem kněží-jezovitův, kteří jej nastrkují, aby pomocí jeho oblíbenosti v lidu mohli národu panovat.

Viděli jsme, co učinili pro osvobození národa belgického *Vonk* a *van der Merš*. Lze dnes snadno rozsouditi, byla-li by se kdy revoluce belgická do té míry zdařila, kdyby neohrožený poctivec Vonk nebyl v době nejtěžší nasadil svého života ku zřízení toho obrovského spolku na sebeobranu národa, kdyby nebyl budil a udržoval v národě belgickém důvěru ve vlastní sílu a neodchovával jej v tichosti k činu, co zatím van der Noot z bezpečné vzdálenosti krmil jej těšínskými jablky.

Viděli jsme dále, čeho dovedl geniální van der *Merš* učiniti z toho prvotního bojácného hloučku dobrovolníkův. Měla-li dnes Belgie armádu 30.000 mužů vítězného vojska, nebyla to věru zásluha národní „vlády bredajské“, bylo to dílo jediného van der Merše, který přese všechny urážky, obtíže a protivenství nikdy nespustil věc vlasti s očí a nehledal odměny než u svém vlastním svědomí.

Ano, poctivě a šlechetně, — toho svědectví ani nejúhlavnější nepřátelé nemohli jim odepříti, Vonkisté do té chvíle byli pracovali za cílem spo-

lečným, za osvobození vlasti. Nic jim nevadilo, že strana knězská a stavovská houževnatě lpí na zřízeních a názorech, které oni zavrhovali, ba nic jim ani v posledních dobách nevadila patrná ta nelaskavost a nedůvěra, s jakou se potkávali u „národní vlády bredajské“. S vlasteneckým sebezapřením všichni do jednoho konali svou povinnost: „Jsme všickni Belgové a — tamto jsou Rakušané!“ bylo jejich heslem až do vybití Rakušanů z Brusselu. Ani Vonk ani van der Merš nikde netlačili se v popředí; bylať jim vrozena skromnost povahy, jaká snad při mužích veřejnosti jest až ke škodě věci, které hájí. Vonk poraziv císaře Josefa nevsedl v šestispřežný vůz a nedal se vozit ulicemi, alebrž vrátil se do své komůrky a zasedl ku psacímu stolu svému, aby pérem svým pracoval pro národ dále.

Nuže, nyní se jemu a celé straně jeho za vše to mělo dostati vděku. Došumělť vír radovánek, povadly květy házené triumfátorům a nastala otázka: co nyní? Jak měl se ustrojiti další osud Belgie? Dvě věci byly nejnutnější: spojit veškeré provincie ku společné obraně, a pak ustanovit, při kom nyní na místě císaře má býti svrchovaná moc. Všickni Belgičané byli o tom svorni, že má se ku společné obraně zřídit *federace*, na spůsob ten, jako ji učinili Američané, nechavše každé provincii, čili každému státu úplnou samosprávu a svézákonnost, založivše ale pro společnou obranu a bezpečnost všech ústřední spolkovou moc. Ale v čí rukou má býti ta moc? Tu se mínění rozcházelo; jednotlivci, tedy panovníku, nechtěli ji více svěřiti na prosto; všickni bez výminky byli pro zřízení republikánské.

Avšak měl v té republice panovati národ sám, anebo měla na místě císaře Josefa toliko

šlechta a kněžstvo učiniti se pánem a vládcem národa? Tato otázka musela být nyní rozhodnuta. *Van der Noot*, za nímž stálo všecko vyšší kněžstvo a šlechta, nechtěl o vládě lidu, o demokracii, jakou si tím časem byli zřídili na příklad Američané, ani slyšet. Stavovské zřízení mělo potrvat, hlas panstva a kněžstva měl zůstat rozhodující v řízení osudův národa. Celá ta ostatní obrovská většina národa měla jako dosud i na dále zůstati beze všeho politického práva. Privilegovaní stavové, to jest šlechtici a kněží chtěli volit ze sebe nejvyšší moc, oni sami chtěli dávat národu zákony a provozovati nad ním vládu svou. Až dosud byli se o ni dělili s panovníkem; nyní když tento byl odstraněn, hleděli ji na sebe potrhnouti celou. A všechna zášť a všechna nenávist jejich obrátila se nyní proti straně, která chtěla privilej tento alespoň obmeziti, která jim pravila: „Vy jste toliko zřízenci národa, ne jeho pány, jemu všechna moc po právu náleží a vy jste povinni otázati se ho, jakou on sám sobě vládu na budoucnost žádá.“

A tento zájem lidu hájila strana *Vonkova*. Kněží a šlechta pravili: Revoluce naše neměla jiného účelu, nežli zabránit reformám Josefovým a uhájit staré zřízení země. Účel ten je dosažen a proto zůstaň při starém zřízení. Nestalo se žádné jiné změny nežli že panovník jest svržen; až posud dělily se stavové s ním o svrchovanost. Nic není tedy důslednější nežli že nyní ta část jeho svrchovanosti připadá stavům, co odvěkým zástupům národa.

Demokraté ale k tomu odpovídali: „To není pravda. Kdyby revoluce nebyla měla jiného účelu nežli zachovat národ při jeho starém zřízení, pak nebylo potřebí porážet Josefa II., an tento listopadovými dekrety všecky své novoty *platně odvolal*

a zemi staré zřízení zachovati slíbil. Avšak revoluce vyvrátila vše z kořenův. Celá naše posavadní ústava spočívala na smlouvě mezi národem a panovníkem. Jednomu jako druhému byla určitě vyměřena práva, kteráž za národ konali stavové, za panovníka místodržící. Smlouva ta jest nyní rozrušena, výměra práv stala se neplatnou, musí se učiniti nový pořádek a tento nemůže stanovit nikdo jiný než národ sám. On jest pravým vlastníkem veškerého práva a veškeré moci, on jest dnes tak svobodným, jako by byl právě vyšel z rukou stvořitelových. Stavové sami nemají žádného vlastního práva za sebe, oni jsou toliko mluvčí a zřízenci národa. Oni tedy nemají práva přivlastniti si nyní bez jeho svolení veškerou svrchovanou moc, nýbrž oni jsou povinni otázati se nyní všeho lidu belgického, jaký řád sobě přeje na dále. Řekne-li lid: Zůstaň při posavadních stavech, — dobrá: není tu nikoho, jenž by směl rouhati se jeho vůli. Řekne-li ale: chci býti od nynějška jinak zastupován, — pak musí stavové před vůlí jeho ustoupiti a učiniti místa novému zastupitelstvu, jakého národ potřebuje a žádá.“ Myšlenky takové arciť sáhaly privilegovaným stavům, kněžím a šlechtě, na hrdlo. Což kdyby lid nahlédl, že jsou ty myšlenky rozumné i spravedlivé? Což kdyby se mu zalíbil ten příklad Amerikánův, kteří sobě na těch zásadách založili federaci demokratickou!

Zděšení jejich ale dosáhlo vrchole, když jeden z nejsvobodomyslnějších přátel Vonkových, advokát *d'Outrepont* uveřejnil brošuru, v níž radil národu, aby se na místě posavadních privilegovaných stavův domáhal *spravedlivě* lidem samým voleného *zastupitelstva národního*, tak jako se ho byl domohl národ francouzský.

„Chtějí míti národní shromáždění!“ zaúpěli

kněží: „Víš, lide belgický, co to znamená? To znamená tolik, že chtějí míti sbor neznabohův, kteří by brali tobě svatou víru otcův tvých, kteří by chtěli dávati zákony i samému Bohu!“ A líčíce křiklavými barvami, jak prý národní shromáždění francouzské není vlastně ničím jiným nežli spiknutím pohanův novověkých proti Bohu a křesťanstvu, dovedli záhy postrašiti lid tou měrou, že již pouhého jmena „národní shromáždění“ — ubohý lekal se jako stvůry pekelné! V těch dnech již mohl *van Eupen* psáti francouzskému redaktoru Journalu de l'Europe, Lebrunu Tondumu, co následuje: „Náš lid s nevolí čítá, kterak Vy pojednáváte o naší revoluci. Lid belgický je naprosto křesťanský a směje se proto po křesťansku těm filosofickým bláznovstvím doby. Náš lid ví, že zbožnost ochraňuje jeho zbraně, že naše štěstí jest dílem Boha Israele, a že státy, kteréž holdují pyšné filosofii, bídně ve zkázu upadnouti musí. Radím Vám tedy, ustaňte ve svém bezbožném psaní.“

Doma ale již počali ultramontáné brojiti proti svobodomyslné straně Vonkově spůsobem, kterýž zdá se jim přímo již vrozeným: totiž ostouzením, podezříváním a spíláním bezohledným. Již nenazývali demokratův jinak „než nebezpečným hmyzem“, již pravili o nich, že prý „lační po slavě Cartouchově“.

Vonk vida to nepoctivé mámení a lekání lidu, vida, kterak mu chce strana knězská a šlechtická vší mocí naházeti písku do očí, aby nepoznával svého vlastního blaha a vzdal se i na dále ve prospěch její veškerého práva *svého*, uveřejnil v těch dnech mistrně psaný spis, ve kterém jasně a zřetelně národu vyložil, oč vlastně se jedná, a

po čem touží strana svobodomyslná. Ve spise tom, jenž měl název: „Nestranné úvahy o nynějším stavu Brabantska“, především Vonk dokázal důvody nezvratnými, že stavové brabantští nezastupují národ tak pravdivě a úplně, aby mohli nad ním vykonávati moc panovničí. Dokázal, kterak revoluce, odstranivši trůn, z kořenův vyvrátila posavadní ústavu brabantskou, kteráž moc svrchovanou přiznávala vévodovi brabantskému, a právy stavův toliko ji obmezovala. Dále bystrým duchem rozjímal o tom, jaké zmatky a nesprávnosti by z toho pošly, kdyby stavové, mající zcela jiné zájmy nežli ostatní třídy národa, nicméně všem chtěli sami zákony dávat a panovat; a veškerou živostí citu svého pro spravedlivost dokazoval, jaká křivda děje se národu, jehož nesmírná většina odpuzuje se ode všeho působení pro blaho obecné; tázal se stavův, odkud že čerpají původ těch svých výsad, mocí kterých jen sami chtějí rozhodovat o osudech národa. A dokázav důvody nerozbornými, kterak revoluce rozrušila samu podstatu posavadní ústavy brabantské, kterak moc svrchovanou navrátila národu brabantskému, jehož právo je nad právy stavův a právem vysoké rady brabantské, připomínal, jaká by to byla křivda a zvrácenost, kdyby stavové nyní sami chtěli provozovat moc zákonodárnou i moc výkonnou: „Toť bychom dožili se nejhorší despocie, co jich kdy viděl svět; mělať by pak Belgie ne jednoho, ale ke stu neobmezených vladařův, nikomu neodpovědných, žádné kontrole nepodrobených.“

Co se tedy má státi, jak se má správa vlasti opatřiti? V odpovědi k této vážné otázce osvědčil Vonk všecku svou umírněnost i státnickou bystrost. Nešel tak daleko jako přítel jeho d'Outrepont, nežádal národní zastupitelstvo po příkladě fran-

couzském, on doal zvláštnosti poměrův belgických. Spokojoval se prozatím se zřízením stavovským, ale chtěl je míti *spravedlivě opravené:* chtěl, aby právo k sněmování nepožívali jen někteří privilegovaní šlechticové a hodnostáři církevní, vůči nimž stav městský hrál by úlohu popelky, jsa obmezen na zastoupení dvou nebo tří svobodných měst: Vonk žádal, aby stav městský byl rozšířen na veškerý národ, aby všecka města a celý venkov měl v něm své zástupce, a pak aby vzhledem k důležitosti a síle toho stavu dány mu byly na společném sněmu *dva hlasy* místo jednoho, tak že by co do moci politické byl postaven na roveň oběma předním stavům. Však i v těchto chtěl spravedlivé rozšíření práva politického; tak zejmena přál si, aby stav knězský nezáležel jen z biskupův a opatův, ale i z nižšího duchovenstva. Takto zřízený sněm měl pak konat moc *zákonodárnou* v Brabantsku, kdežto moc *výkonná měla* býti pověřena zvláštní *státní radě*, zvolené z polovice od stavův, z polovice od vysoké rady brabantské.

Tato státní rada potvrzuje zákony, jež sněm vypracoval a rada brabantská schválila; ona pečuje o jich provedení a spravuje podle nich zemi. Ona tolikéž dosazuje ku všem úřadům veřejným. Avšak soudnictví není ani jí ani stavům podřízeno. Hlavou jeho zůstává staroslavná rada brabantská, pánem jeho bude i na dále jediný zákon.

Tyto myšlenky, svou spravedlností a rozumností spůsobily nesmírnou sensaci. Po celý týden nemluvilo se v Brusselu o jiném než o spisu Vonkově a každý jen poněkud soudnější člověk dával mu za pravdu, uznával, takové zřízení že by bylo spravedlivé a národu k užitku.

Strana privilegovaných tříd chvěla se zlostí. Neměla odpovědi k těm pravdám a měla vymknu-

tou z ruky zbraň svou nejsilnější: neboť nyní každý viděl, že Vonkova strana nechce francouzské shromáždění, že jest to pouhé soukromé přání d'Outreponta a několika snad přátel jeho smýšlení ráznějšího. Nevadilo to ovšem fanatickým kněžím po venkově, aby s kazatelen dále nehřímali proti Vonkistům, lhouce o nich lidu, že jej chtějí uvrhnouti v „jařmo pohanského shromáždění národního, jaké v Paříži řádí“; ale vůči vzdělanější části lidu musel se na Vonkisty najít nyní stůj co stůj jiný žernov, který by je stáhl s povrchu života veřejného. Neboť o nic jiného nešlo van der Nootovi a kněžím nežli „vyhnati ty vlky z ovčince“, sprostiti národ od „těch novotářů, kteří by nejraději všechno na ruby obrátili“. Pomýšleno tedy na novou zbraň a hle sama náhoda přispěla straně konservativní ku pomoci. Prusko v těch dnech vyzvalo totiž spojence své, aby společně uznali neodvislost Belgie. Uznání to ovšem bylo podmíněno chytrým dodatkem: „prokáže-li se, že není více žádné možnosti, aby provincie ty vrátily se opět pod panství Rakouska.“ Avšak toho van der Noot nepotřeboval národu belgickému říci; zjevila se mu pouze první polovice pravdy, a hlásalo se nyní ve všech konservativních novinách: „Ejhle již mocnosti pomýšlejí na uznání naší neodvislosti. K tomu je ale potřebí, aby zde již *bez odkladu byla platně zřízená vláda Belgie.* Vonkovy náhledy mohou být sebe spravedlivější a lepší, však nyní *na jich provádění není času.* Na jedné straně stojí Rakušan, ohrožující život náš, na druhé přátelé naši hotovi nás uznati a nás se zastati, jakmile jen budeme mocností řádně zřízenou.

Jest tu na čase pomýšleti na opravy a změny ve zřízení zemském? Jest tu na čase odstraňovati

to staré hotové zřízení, za které jsme bojovali takový obětí plný boj a vydávati se na nejistou dráhu pokusův a novot vůči tolika nebezpečenstvím? Nikoliv, teď jen jedna jest povinnost vlastenecká všech pravých synův Belgie: a ta slove *svornost!* Není přítelem vlasti, kdo tuto ruší nabádaje lid k novotám a převratům, pravý přítel vlasti sečká s opravováním, až bude neodvislost Belgie uznána a proti všemu nebezpečenství zajištěna.“

Heslo bylo mistrně vypočteno na povahu lidu belgického a působilo mocí čarovnou. Před týdnem měl pravdu Vonk, dnes měl ji van der Noot. „Ano vše zůstaň při starém! Žádné novoty, žádné rušení svornosti,“ — ozývalo se ze všech končin vlasti. Obrat ve smýšlení obecném byl právě tak náhlý jako obrat v rozmaru dítěte.

Nyní mohla strana konservativní *jednat.* Stavové brabantští sestoupili se a *přiřkli sobě moc svrchovanou* nad národem. *Van der Noot* jmenován plnomocným jednatelem státu brabantského, s titulem „excellence“; jezovita *van Eupen* jmenován *státním sekretářem*, rovněž s titulem „excellence“, opat antorfský zvolen za *předsedu* stavův a biskup tongerlooský, člověk to právě tak obmezený jak titěrný, jmenován vrchním duchovním správcem vojska.

Celá změna záležela tedy vlastně v tom, že na místo Josefa II. vstoupili van der Noot, van Eupen a biskup antorfský.

Nová vláda na roveň se stavy ihned přísahá věrnost církvi katolické a slibuje zachovati staré zřízení Brabantska; prvním jejím skutkem pak jest — *obnovení censury* a potlačení vlasteneckého výboru Vonkova, který byl z Brusselu vypudil moc rakouskou. Jest nyní potlačen, poněvadž prý

strojí nesvár v národě a škodí prospěchu vlasti. Marně protestuje Vonk proti tomuto násilí; censura potlačuje ty žaloby a policie van der Nootova nedovolí žádné shromáždění lidu, kde by strana svobodomyslná chtěla se hájiti. Nicméně neklamou se konservativci o síle Vonkistův. Pracují zimničně, aby byli se stavbou hotovi dříve, než tito seberou síly své k ráznějšímu odporu. Na rychlo zvou se stavové všech provincií na generální sněm do Brusselu, který vskutku již dne 7. ledna 1790 může býti zahájen. Účelem tohoto sněmu jest zřízení federace, zřízení spolkové vlády belgické. A s obrovskou touto úlohou jsou stavové hotovi za — ctyři dni!

Van Eupen byl' jim předložil zevrubný návrh celé ústavy a van der Noot pohání veškerou výmluvností k jeho přijetí, odvolávaje se pořád na „netrpělivost zahraničných spojencův". Marně některé bystřejší hlavy poukazují k povážlivým vadám a mezerám té ústavy, která svrchovanou výkonnou moc nad *veškerou* Belgií přiznává *mnohohlavému* sboru, čili *kongresu*, do něhož volí stavové všech provincií po několika členech, marně se táží, jakou mocí chce vlastně ten kongres ovládat samostatné provincie, vymáhat na nich vojsko a daně spolkové v případě, kdyby některá se zdrahala povinnosti své dostát?

Ba na darmo hned praxe sama objevuje ukvapenost celého díla, ještoť nový ten kongres záleží z týchž lidí, kteří touže dobou co zákonodárci sedí na generálním sněmu — dne 20. ledna prohlašuje se zřízení: „Svrchovaného kongresu sjednocených státův belgických" za událost dokonanou, Belgie má svou „zákonnou" vládu a běda každému, kdo by proti ní reptal: jest buřičem a vlastiškůdcem, jenž propadá přísnosti zákona.

Šlechta i knězstvo mnuli si ruce a zaslepený národ jásal, že jest svoboden!

Ale Vonk není z těch lidí, kteří by ze strachu před mocí zapřeli pravdu a sklonili šíje své před skutkem, proti němuž vzpírá se svědomí jejich. On neohroženě odpovídá, že tato nově založená moc nespočívá na žulovém základě práva, že jest to pouze vratké lešení výsad, které neodolá bouřím .. zapřísahá proto opětně všecky upřímné milovníky vlasti, aby hleděli spůsobiti federaci belgickou na širokém a pevném základě vůle a samočinnosti národa: „Tehda," praví, „když všecek lid skutkem *pocítí, že jest svobodným*, že jest sám strůjcem svého osudu, tehda jedině, když dáme mu právo spolu bdíti a pečovati nad blahem společným: tehda bude neodvislost Belgie teprv v pravdě upevněna, ale nikdy dříve."

A van der Noot znamená, kterak mezi vzdělanými třídami myšlenky Vonkovy napořád mocněji se ujímají a kterak strana demokratická slyne svou poctivostí, nezištností a svým vlastenectvím ryzím. Tu onde ovšem podařilo se přestrašiti zámožnějších namlouváním, že demokraté usilují toliko o bezvládí, o spoustu a zmatek, aby v něm mohli nečistě lovit, majíce zálusk na jmění boháčův. Avšak celkem přece jen všecky tyto klevety nízké rozbíjí se o neúhonnost charakteru Vonkova a přibývá těch nespokojencův, kteří se ptají, je-li to s rozumem a po právu, aby nad osudem vlasti rozhodovati smělo jen několik urozených pánův světských a duchovních, kteří mohou se sice vykázat velikými statky pozemskými, ale ne tak hojností statkův *duševních*, kdežto tisícové lidí vzdělaných, právníkův, lékařův, filosofův, učitelův, úředníkův, průmyslníkův atd. mají dvéře do sněmův zavřeny a zbaveni jsou všeho hlasu v radě

národa. Kritika taková byla nebezpečná. Bylo svrchovaně na čase zdusiti ji nějakým novým slovem mocným. A van Eupen uměl opět výborně poradit.

Byla právě doba postní; zbožný belgický lid nevycházel z kostelův. Zde tedy bylo místo „nejpříležitější“ podpáliti jej znova proti straně svobodomyslné. A podpáleno jej. Nikdo jiný nežli sám kardinál *Frankenberk* vyšel tentokrát v boj proti snahám demokratických vlastenců belgických. Vydal pastýřský list, kterým právě tak bezohledně zatracoval stranu Vonkovu jako v ochranu bral stranu stavovskou; chytrý jezovita ví, cím dorážeti na srdce lidu: „náboženství a vlast — víra a svornost v národě“, těch ponětí vážných nerozpakuje se zneužívati k boji stranickému, jako zneužívá k němu svého úřadu knězského; mluvíť v dotčeném listu pastýřském k lidu belgickému do slova takto: „Nedbejte záhubné rady oněch nepokojných a lstivých lidí, kteří předstírajíce, jakoby jim šlo o uhájení Vašeho práva, Vaší svrchovanosti, kterouž přece sami nikdy vykonávat nemůžete, *toliko rozkol a nesvár rozsévati hledí*, a kteří Vás pouze proto k nespravedlivé *nedůvěře* proti *otcům vlasti* ponoukají, aby Vás svedli ku změnám a novotám právě tak nemožným jak nebezpečným, — novotami těmito ale do zmatkův *velevítaných našim nepřátelům, aby vyvrátili naše náboženství a uvrhli naši drahou vlast v nové neštěstí.* Nikoliv, nebojte se, že ti, kdož od staletí byli *rozenými zástupci národa a kteří* Vám nejednou nasazením své vlastní svobody podali důkaz o své nezvratné oddanosti k zájmům Vašim, že by ti nyní zneužili svrchované moci své na škodu a trýzeň Vaši.“ Následuje nadšené chvalořečení na stavy a vůdce národa. Nechť prý se nikdo ne-

domnívá, jakoby z pouhé ctižádosti a sobeckosti chtěli státi v čele vlasti a osobovati si svrchovanou moc. Není prý to žádný med, naopak jest prý k tomu velikého sebezapření třeba, snášeti všecka ta břemena a tu tíhu odpovědnosti, kterou ukládá jim vynikající to postavení. Národ může prý pokojně spáti, dokud tací strážcové věrní nad ním bdí. . . . „A proto," zavíral pan kardinál svůj křesťanský list, — „proto směle prohlašte za *nepřátele náboženství a vlasti* všecky ty šílence, kteří důvody právě tak bezbožnými jako klamavými, kteří zásadami páchnoucími po bařině novověké filosofie usilují zmařiti štěstí, kteréž Vám kyne k brzkému požitku, kteréž ale Vám vzejíti může *jedině ze svornosti* a míru nerušeného, po němž v této chvíli dojista práhne každé upřímné srdce vlastenecké."

Dojem této mluvy arcipastýře byl v zemi tak horlivě katolické obrovský.

Proti Vonkově „vlasteneckému výboru" zřízená *jednota katolická* („comité ecclésiastique") ihned rozesýlá po všech duchovních a světských úřadech *formulář adresy důvěry stavům*, kterouž má lid šmahem podpisovat a ve kteréž prohlašuje: že vždy bylo a zůstane jeho přáním nejvřelejším, aby svatá víra a ústava zůstaly zachovány, jakož byly od věkův a jakož pánové jeho, tři to stavové zemští na ně přísahali. Brabantský lid že sobě nepřeje žádných jiných zástupců, než těchto starobylých stavův, tito že mají jediné jménem lidu a pro lid vykonávati moc svrchovanou, která sice národu přináleží, ale jim jest od národu svěřena. Brabantský lid že protestuje výslovně proti všemu, cokoliv by se chtělo podnikati proti sv. náboženství a staré ústavě jeho a považuje *za zrádce vlasti a rušitele obecného míru* všecky, kdož by hleděli

nějakých novot zavádět buď si u víře nebo ve zřízení země; pročež žádá a zapřísahá pány stavy, *aby proti těmto novotářům a rušitelům obecného míru zakročili s největší přísností.* Tato adresa jest po všech obcích od farářův šířena a obyvatelům do domův k podpisu strkána.

Nastala agitace po veškeré zemi. S touže horlivostí jako druhdy proti Josefovi II., nyní kněží agitovali proti lidem, kteří největší měli zásluhu o poražení vlády Josefovy. Mouřenín vykonal svou službu, mouřenín mohl jít. — Za několik neděl poslali kněží stavům adresu důvěry pokrytou prý 400.000 podpisy lidu belgického, a páni stavové „na základě této slavné manifestace vůle národní“ nyní již bez rozpakův přijali návrh, aby veškeří novotáři byli co vlasti zrádci a rušitelé obecného míru ztrestáni veškerou přísností zákona.

XVIII.

Co tyto věci v Brusselu se dály, rozkázáno *van der Merši*, aby s armádou svou vniknul do Lucemburska, této jediné provincie belgické, která od počátku vzdalovala se hnutí národního a zůstala císaři věrnou i nyní, když ostatní vlast belgická prohlásila se za neodvislou. Nebyloť v tomto kraji od pradávna žádné příchylnosti k ostatní Belgii. Výprava van der Meršova byla tedy skutečnou výpravou do ciziny. Poměr se obrátil. V Belgii byl doma on a Rakušané cizími; zde byli Rakušané doma a on cizincem. Obyvatelstvo buď před povstalci belgickými utíkalo, anebo nedůvěřivě na ně pohlíželo, neochotno, prokázati jim služby nejmenší, naopak špehujíc je a zrazujíc každý jejich pohyb Rakušanům, soustředěným zde, pod ochranou silné pevnosti lucemburské asi

v síle 18000 mužů. Za takových okolností bylo zajisté na nejvýš nutné opatřiti armádu van der Meršovu veškerými potřebami pro válku v zemi nepřátelské; a to tím více, ana udeřila tuhá zima a vojsko bylo nuceno tábořiti v širých polích. Avšak byli-li aristokraté v tom vzhledě naproti van der Merši neupřímni již v Bredě, byli to nyní v Brusselu dvojnásob. Což jim záleželo nyní na osudu armády. Vždyť bylo Rakousko již poraženo a vše ostatní spraví nyní diplomacie „přátelských mocností“! Pánové neměli nyní starosti nežli o zaopatření svých vzácných osob, o upevnění své moci a — potlačení strany demokratické: válka proti Rakousku stala se jim věcí vedlejší. Ba huře ještě: umínili si *van der Merše* stůj co stůj odstranit, neboť byl „také takový“ novotář a demokrat. Zejmena van der Noot nenáviděl osvoboditele lidu belgického tím horoucněji, čím více národ hrdinství jeho velebil a čím více vojsko jej milovalo.

Všechen ohled vlastenecký udolala bídná osobní žárlivost. Hollanďanům a Prušákům neušlo toto tajné řevnění i hleděli z něho kořistit. Pevný charakter van der Meršův nelíbil se cizím špekulantům. Pokud on stál v čele armády belgické, neměli ani Prušáci, ani Hollanďané věc belgickou jak patří ve svých rukou. Záleželo jim nesmírně na tom, dostati na místo van der Meršovo *svého* člověka, a odporučili proto van der Nootovi z Haagu tajně *pruského generála Schönfelda*, prohnaného to pleticháře a z těch druhův generálů, kteří jsou nejobratnější a nejkurážnější při tučných hostinách a na parketách salónův. Nic vítanějšího van der Nootovi než toto přání přátelských mocností“; ihned jest Němec Schönfeld jmenován generálem s velikým platem a po-

čato mu zřizovati zvláštní armádu, o které se pravilo, že bude pozorovati *citadellu antorfskou*, v níž ještě byla zavřena slabá posádka rakouská; pravda však byla pouze ta, že šlo van der Nootovi o to, zříditi si na blízku Brusselu vlastní vojsko, svou tělesnou stráž i proti demokratům a časem i proti van der Merši. Od té chvíle týrán a urážen van der Merš od vlády brusselské čím dále pořád okázaleji.

Měl se dovtípiti, co pánové chtějí a učiniti místo cizáku Schönfeldovi. Marně dovolává se ubohý vítěz turnhoutský takřka co den na kongresu věcí nejpotřebnějších, marně líčí svrchovanou bídu a nouzi, jakouž trpí jeho lid; marně upozorňuje, kterak Rakušanům přicházejí stálé posily, kterak co nevidět obnoví válku: „A myslíte, že dovedu pak činit zázraky; že dovedu vyhrávat bitvy s lidem polonahým, mrznoucím a hladovícím?“ Prosí, ba zapřísahá vládu, aby vyslala komisaře žo ležení jeho, by vlastníma očima přesvědčili se o ukrutné bídě dobrovolníkův, kteří již hlasitě reptají a za takového s nimi nakládání dále sloužiti nechtí. Prosí o šatstvo, o potravu, o koně, o náboj a děla. Ale vše marné! Pánové brusselští potřebují peněz na vystrojení armády generála Schönfelda, a van der Merši dávají za odpověď, aby přísněji udržoval kázeň, a ostatně že se beztoho již na to pomýšlí, nespokojené dobrovolníky propustiti a nahraditi vojskem pravidelným. Poctivý van der Merš zachvěl se hněvem a bolestí nad tímto nevlastenectvím, které již věru zabíhalo v šílenost. Dobrovolníky chtějí propouštět nyní, když Rakušané rozpřahují se k nové ráně, propouštět, aniž by na místě nich měli již připravenou jinou armádu! Posýlá nový důtklivější přípis kongresu, ve kterém poučuje pány, co to

znamená zříditi „novou armádu“. — Však v odpověď na to poroučí mu kongres, aby hleděl zmocniti se pevnosti lucemburské. Lze prý toho dovésti zrádou a není prý k tomu potřebí „nežli dvě stě mužův a probodnutí jediné stráže rakouské prvé nežli by mohla učiniti pokřik.“ A když van der Merš dokáže mudrcům směšnost rozkazu jejich, poroučí mu van der Noot dále, aby tedy pevnost Lucemburku „alespoň z *dálky* sevřel“, k čemuž prý se mu pošle dvanácte tříliberních děl. Se čtyřmi tisíci muži a dvanácti děly má v zemi nepřátelské „z dálky“ oblehati silnou pevnost! Bylo již přes příliš patrné, že nejde nežli o nešlechetné tyrání a sužování. Však rozkaz byl dán, van der Merš musel poslechnout. Táhl tedy se svým zubožením vojskem na Lucemburk. Avšak již u Nassogne vrazí na přesilu rakouskou. Hned první sražení přesvědčuje jej, jak velice duch vojska jeho jest zbědován. Darmo hledí dobrovolníkům svým příkladem vlastního udatenství dodávati odvahy; darmo sám staví se v čelo řad a vrhá se v nejhustší kulobití. Hladový lid nemá mysli. Bojí se o svého milovaného vůdce, zadržuje mu koně, nechce s ním vrhnouti se v jistou smrt. Van der Merš může mluviti o štěstí, že podařilo se mu provésti aspoň čestný ústup, že udržel lid svůj pohromadě a dovedl jej zpátky, odkud byl vyšel dne 17. prosince, — do Namuru. Byla to první porážka zbraní belgických: první výstraha vážná onomu mrzkému duchu sobectví a panovačnosti, který zapomínal pro stranické choutky své již na vše, — i na samou vlast.

Utábořiv lid svůj bezpečně v Namuru van der Merš dne 23. ledna vydává se do Brusselu, aby ústně dolehal na neochotný kongres a hájil opuštěného vojska. Jedva se zpráva o příští jeho roz-

hlásí, nastane po všem městě radostný ruch; vše těší se spatřiti slavného obrance vlasti a strana Vonkova připravuje zasloužilému vůdci důstojné uvítání. Tím byli arcit Jan Eupen a van der Noot nemálo zaraženi. Doufalit, že poslední nehoda na bojišti van der Merši v očích lidu značně ubliží a hle nyní se objevoval opak toho: lidu nezůstalo tajno, kterak vinou vlády trpí bojovníci turnhoutští, co zatím novopečení plukové Němce Schönfelda při zahálce své všeho mají hojnost, ba nadbytek. Vlastním příčinám sporu lid obecný nerozuměl; ale tomu rozuměl, že jeho udatný van der Merš nemá býti postrkován k vůli cizáku, který s důstojníky jen celé noci hýří a popíjí. — Znamenajíce takový to proud v mínění veřejném, tajní nepřátelé van der Meršovi rychle obrátili. Počali závodit s Vonkisty u prokazování pocty „belgickému Washingtonu“ a van der Noot sám toho dovedl na stavech, že jmenován jest van der Merš generálním zbrojmistrem a zvýšeno mu služné na 24.000 zlatých ročně.

Kněží konali jemu na počest slavné Te Deum, vystrojena mu nádherná hostina atp. Ale pro to skromný van der Merš do Brusselu věru nepřišel, a proč vlastně přišel: toho žádným namáháním na vládě nemohl dosíci. Odprošováno jej a slibováno mu hory doly, ale zůstalo při slibech. Lid jeho zůstal popelkou jako byl dosud. A jedva byl van der Merš na několik honův od bran brusselských, objevilo se ihned zřetelně, jak šla všechna ta úcta a láska zpátečníkům od srdce: nechtěli ani zaplatit hudebníkům, kteří účinkovali při Te Deum na počest van der Merše konaném!

Nedlouho po tom, co Brussel prokázal takové zadostučinění svému osvoboditeli, — zvěst veliké váhy rozlétla se po střední Evropě: *císař Josef II.*

— *skonal!* Byl ještě v posledních dnech svého života učinil opatření, které se dotýkalo Belgie: pohnalt *d'Altona před soud* vojenský; a hle tu zbabělý strach zalomcoval člověkem, který do nedávna byl postrachem Belgie; všecek zdrcen, chvátal d'Alton do Vídně hledě se dostati k císaři a žebrati o milost. Avšak nepředpuštěno jej více pro těžký stav císařův. Zoufalý vrací se tedy d'Alton do Lucemburku, avšak nedojede více než do Trevíru. Zde nalezen z rána dne 15. února v posteli nebožtíkem; ranila prý jej mrtvice; však pravdě podobnější jest, že vzal útulek k utrýchu, aby uniknul orteli soudu vojenského, kteréhož se patrně strachoval více, nežli soudu dějin. O pět dní později, — dne 20. února 1790 dotlouklo pak i srdce *Josefa II.*

Neomeškal ovšem vicekancléř Kobencl z Lucemburka zvěstovati událost tuto stavům veškerých provincií belgických; avšak tentokráte nerozsmutnila se země, v chrámu sv. Guduly nesloužena žádná smuteční mše, aniž leskla se podlaha chrámu „omžena slzami lidu“ jako po smrti Marie Terezie. . . . A politoval-li vůbec kdo v Belgii dnes Josefa II., — byli to mužové, kteří vládě jeho byli zadali ránu nejrozhodnější; ano jediní ti bojovníci volnosti a světla dovedli spravedlivě činiti rozdíl mezi úmysly a mezi systémem panovníka, který za své poklesky těžce pykal a se srdcem zlomeným klesal s trůnu do hrobu.

Naproti tomu strana knězská netajila své radosti: teď teprv mohla si ona jak patří oddechnouti, teď teprv mohla si říci: mám vyhráno!

Tušil Vonk těch účinkův a proto činil se, aby stranu svou zřídil a upevnil. Neušlot mu nikterak, co vše chystalo se potají při „vládě národní“. Jednak uraženi slávou, již lid prokazoval

svobodomyslnému van der Merši, jednak opásáni posledním usnešením stavův na přísné stíhání všech „novotářův“ a „nespokojencův“ — „otcové národa“ van der Noot a van Eupen chystali se nyní k rozhodné ráně proti táboru demokratův. Viděli jsme, kterak Vonk za krutovlády d'Altonovy tajně sebral rozpuštěné dobrovolníky brusselské a udržel je pohromadě přípravené pro chvíli rozhodnou. Tím stalo se, že titíž sborové, které byl r. 1787 zřídil van der Noot, nyní valnou většinou byli armádou *Vonkovou* — armádou demokracie v Brusselu. Marně pokoušel se van der Noot po svém slavném návratu a vjezdu, aby ve sborech těchto opět získal někdejšího vlivu; marně nejednou dával dobrovolníkům na srozuměnou, že by opět rád byl jejich vůdcem. Dobrovolníci věděli, co se z van der Noota zatím bylo stalo a zůstali věrni svobodě. Vůdci jejich byli Walkiers a vévoda z Aremberku, oba důvěrní přátelé Vonkovi. — To ovšem bylo zločinem na očích konservativcův. Měli být rozpuštěni. Ale věc nešla tak snadno, jak se myslilo. Pouhá pověst o jejich blízkém zrušení rozjítřila veškeré měšťanstvo Brusselu. Nezbývalo tedy nežli šlechetný úmysl co možná nejrychleji zapříti a hledět dosíci cíle — oklikou. Dobrovolníci měli ostat na živu, ale měli — *kapitulovat*. Zvláštní dekret vládní svolával je na den 8. března na velké náměstí brusselské, kdež měli na roveň všem sborům veřejným přísahati *věrnost stavům*. Avšak statečný Aremberg v tu chvíli veřejnou dal odpověď: co se jeho týče, on že bude přísahati samojedinému *národu*, ale *stavům nikdy!* Zmužilé to ozvání se jednoho z nejváženějších mužův Belgie způsobilo nesmírné pohnutí. Vévoda z Aremberku byl setníkem dobrovolníků, ač byl úplně oslepl.

„A hle," vypravuje Camille Desmoulins ve svém týdenníku věnovaném věci belgické („Manifeste du peuple brabançon") — „ten slepý muž svou poctivou, srdnatou odpovědí velikému počtu lidí teprv otevřel oči, a jestli kdy, věru nyní svitla demokratům jasná chvíle, kde mohli rázem svrhnouti van der Noota i celou zpátečnickou jeho družinu." A bystrý Francouz měl pravdu. Chvíle byla skutečně demokratům příznivá. Dvanácte set dobrovolníkův, jediná to ozbrojená moc v městě a všickni do duší uraženi zpupností van der Nootovu, všickni odhodláni nedati se!

Marně přikvačuje jezovita van Eupen stavům ku pomoci; marně předkládá dobrovolníkům jinou formuli přísežnou, ve které není více řeči o stavech, nýbrž jen o poslouchání rozkazův úředních. Dobrovolníci vytáhnuvše dne 8. března na náměstí, odmítají i tento návrh a zvolivše si za generála svobodomyslného vévodu ursulského, co jeden muž přísahají věrnost: „*toliko samojedinému národu*".

A lid uchvácen tím divadlem vzácné statečnosti občanské, a maje na paměti, kterak vévoda ursulský to byl, jenž památného dne 20. září 1787 svým rázným zakročením vůči Murrayovi zachránil město . . . nadšeně provolává slávu dobrovolníkům a zvedá s nimi pravice ku slavné přísaze samojedinému národu. Van der Noot, který byl do poslední chvíle pobíhal od muže k muži, a polo plačky, polo zuřivě nasazením veškeré výmluvnosti své zrážel dobrovolníky od takého opovážení se proti důstojnosti stavův . . . stojí zde nyní na smrt bledý a klesá pod tíhou té demonstrace.

„Tak nás přece zničte, pane van der Noote!" vykřikne tu kterýs dobrovolník a slovem tím je hněv dobrovolníkův rozpoután. „Pryč s tyra-

nem!“ ... zahřmí to řadami a leckteré pušky obracejí se na třesoucí se excellenci. V tom van der Noot rozestře náruč a s hlasitým štkaním padne vévodovi ursulskému kolem krku. — Kdyby jej v tu chvíli byl vévoda ursulský od sebe odstrčil, byl van der Noot s celou svou stranou ztracen. Než dobrosrdečný demokrat neprohlednul tu komedií, přijal to políbení Jidášské, a — van der Noot byl zachráněn!

Celý Brussel jest dojat tou příhodou. Jedni se radují z toho smíření, jiní potřásají nedůvěřivě hlavou, — kněží a zpátečníci však tajně zatínají pěstě a přísahají demokratům krutou pomstu za tuto hodinu ponížení. S přísahou pomsty v duši také *van der Noot* opouští náměstí brusselské. Ba lze říci od této hodiny jediná toliko náruživost pruží jeho síly, jediná touha plní jeho prsa: zničiti a zašlapati stranu Vonkovu stůj co stůj, a byť proto i vlasť měla býti rozchvácena na kusy.

A přece zrovna tou dobou bylo vlasti belgické nejvíce potřebí, aby osudu jejího střežila prsa nejšlechetnější a hlava povznešená vysoko nad chmury stranických hněvů a vášní.

XIX.

Byloť se zatím postavení Belgie zhoršilo. Jednak hlásil se nástupce Josefův Leopold II. o panství nad Belgií, odvolávaje se na smluvená práva *domu Habsburského* k zemi této, — jednak tou dobou již vyšlo na jevo, jak neskonale chybně počítal krátkozraký van der Noot, očekávaje stále pomoc od Pruska, Hollandska i Anglie a stavě veškerou věc belgickou jedině na tuto naději.

Vláda anglická zcela rozhodně zamítla uznání neodvislosti belgické, Hollandsko přidalo se k An-

glii a Prusko nechtělo si samo pro cizí věc prsty pálit. Žádnému z těch „mocných spojenců“ Belgie od samého počátku o nic jiného neběželo, nežli kořistiti ze zmatků belgických na svůj prospěch; jakmile ale cíl ten byl dosažen, jakmile Rakousko belgickým tím závažím tou měrou bylo zadrženo, že neměli ani v Berlíně ani v Haagu z něho více strachu, nezáleželo cizákům na samém osudu Belgie již praničeho, ano bylo jim spíše vítáno, když Belgie opět přijde pod Rakousko, než aby zvítězila v ní revoluce a ona snad na konec spojila se co *republika* s revolučním národem francouzským.

Již dne 9. ledna 1790 všecky tři mocnosti řečené podepsaly v Berlíně úmluvu, která byla hrobem nadějí van der Nootových na brzkou branou pomoc jejich. Zavázalyť se konvencí tou Anglie, Prusko a Hollandsko vespolek, „že vloží se do belgických záležitostí *pouze tehda: budou-li k tomu od císaře rakouského vyzvány* anebo zvláště naléhavými okolnostmi k tomu donuceny. Pak prý na všechen spůsob zaručí Belgičanům jejich staré svobody. Kdyby se ale Belgie *udržela* co stát neodvislý a *veliká vyhlídka na vyrovnání s císařem pominula:* pak prý učiní spojenci své uznání neodvislosti belgické *závislým na tom*, jaká zřízení si provincie belgické dají, a s kým se na venek spojí. *Nedovolit* prý spojenci *žádné jiné mocnosti*, aby se do záležitostí belgických vkládala.“ — Z toho přece dojista nejevila se ani jiskra citu pro věc belgického národa.

Z toho jevilo se jen čiré sobectví čistých těch „spojenců“, kteří nechávali sobě volnou ruku na všechny strany, Belgičanům ničeho neslibujíce, leda — *že jim nikdy nedovolí dožadovati se pomoci francouzské.*

Kdyby van der Noot a van Eupen byli měli jen špetky státnického důmyslu, v tu chvíli byli by musili vědět, kolik uhodilo. Ale jejich politická neschopnost byla taková, že ani nechápali smyslu této podvodné hry, že z této úmluvy vždy ještě hleděli sobě vyčísti brzké uznání a podporování revoluce belgické se strany Pruska, Anglie i Hollandska!

Na druhé straně předstoupil Leopold II. před národ belgický s nabídnutím skutečně skvělým. Mluvil ve svém „Manifestu k národu belgickému“, jejž vyslal do Belgie hned z Florencie dne 3. března v podstatě takto: „Prohlašuji a ujišťuji slavně, že o všem tom, co se bylo v Belgii dálo, nikdy jsem nebyl úřadně zpraven, neřku o radu potázán; však nejen že jsem neměl nižádného ani přímého ani nepřímého účastenství v těch skutcích, které vláda mého předchůdce podnikala proti právům a svobodám národa belgického, — já *sám těch skutků nikdy neschvaloval.* Mám tudíž za to, že nemůže se mi klásti za vinu, co učiněno národu belgickému od vlády předešlé a že nemůže tím utrpěti mé právo dědičné na trůn belgický, kteréž jest mi přiznáno smlouvou mezinárodní. Nežádám na stavech belgických ničeho, než aby upřímně se mnou se dorozuměli: Jsemť přesvědčen, že panovník toliko ku blahu svých národův jednati smí a jednati má; byv *od nich uznán a dosazen* že jedině po zákoně, a jedině ve shodě se základními zákony země jim panovati může a smí; že na těchto právech a zákonech země ničeho měniti a jinačiti nesmí nežli se svobodným svolením stavův samých; a konečně že *nesmí žádných platův, žádných daní* aniž jakých práv požadovali jinak než opět se svobodným svolením stavův, kteříž daně toliko na rok povolují a jen k tomu povolují,

nač výslovně byly žádány, jakož i oni nad jich vybíráním a celou správou finanční dozor vésti a na ministru co rok počet za správy jeho žádati právo mají.

Na základě těchto zásad nabízím všem a každé provincii belgické zvlášť úplné potvrzení a zachování jejich starobylých ústav, jmenovitě úplné potvrzení Joyeuse entrée a všech zvláštních výsad jednotlivých krajů; nabízím dále úplnou všeobecnou amnestii za vše minulé, a připovídám, že nikdo pro jakýkoliv posavadní veřejný skutek svůj nemá býti stíhán a znepokojován, a vůbec nijak, ani přímo ani nepřímo obtěžován. Na žádný veřejný úřad, na žádné důstojnické místo nemají býti na příště nikdy dosazováni cizinci; vojsko musí netoliko panovníku ale i stavům a ústavě věrnost přísahati a nesmí bez svolení stavův nikdy býti posýláno mimo vlast, jakož ve vlasti samé k ničemu jinému se ho užívati nesmí nežli k udržení poklidu. Zavazuju se, že nevydám bez svolení stavův žádného nového zákona, každýkoliv zákon že musí býti od vysoké rady každé jednotlivé provincie prvé potvrzen, nežli se vyhlásí v zemi, a udílím nad to stavům právo, aby kdykoliv toho uznají potřebu, obraceli se přímo na panovníka obejitím všech úřadů a ministrů. Nezdálo-li by se ale vše to ještě národu belgickému snad dostatečným, nechať sám otevřené udá podmínky, jakými chce míti své svobody proti každémukoli přechmatu libovůle zajištěné a zabezpečené.“ Manifest tento zaslali místodržící Marie Kristina a vévoda sasko-těšínský z Bonnu veškerým stavům belgickým se snažnou přímluvou, aby neodmítali od sebe ruky tak otcovské a štědré.

Co měli Belgičané v tomto položení sobě počíti? Patrně bylo se jim rozhodnouti o věc ve-

likou: o neodvislost vlasti. Buď chtěli ji zachránit stůj co stůj, — a pak nezbývalo, nežli zhostiti se těch nadějí na pomoc cizích, věrolomných kabinetův a *sebrati veškeré síly národa* k boji za svobodu; pak muselo býti heslem pravého belgického patrioty: *rychlé usmíření stran za každou cenu*, nejužší přilnutí k národu francouzskému a ruku v ruce s revolucí francouzskou brániti věc svobody a neodvislosti národův. Však nechtělo-li se tomu, pak nezbývalo než: *neodmítati* podané ruky nového vladaře rakouského, dáti se s ním u vyjednávání a zachrániti takto aspoň *vnitřní samostatnost* vlasti měrou úplnou a spůsobem nejčestnějším.

To měli nyní ředitelové osudu národa belgického vzíti v úvahu zralou a vážnou, — to bylo jejich povinností vlasteneckou. Avšak van der Noot a van Eupen měli nyní jiné věci na práci. Vlast mohla počkat, — „však tě beztoho co nejdříve propukne válka mezi Rakouskem a Pruskem, — Rakousko bude poraženo a věc naše spravena,“ . . . teď se musela především — *strana svobodomyslná* ubít a zašlapat. A k tomu dle rady van Eupenovy oblíben dvojí spůsob; byltě prohnaný jezovita prohlédl bystře slabou stránku Vonkovu a jeho přátel: byla to jejich — *poctivost* vlastenecká a téže následek: jejich *neodhodlanost* k provedení rázného převratu bezohledným potřením strany zpátečnické. Šlechetný Vonk hrozil a lekal se války občanské. „Jsme přece jen všickni Belgové,“ říkával, — „a nepřítel na zápraží číhá.“

Toť byla voda na mlýn bezohledného zpátečnictva. Z této nerozhodnosti odpůrce výborně dalo se kořistit. Zatím co hlavně pomocí kněžstva v celé zemi počnou se lidu snahy Vonkovy podezřívat a nevědomost k fanatismu proti těm „bu-

řičům", „zrádcům vlasti" a „zhoubcům svaté víry" podpalovat, . . . van der Noot bude se stavěti smířlivým, uspí Vonkovu bdělost a svede stranu jeho k zřejmějšímu osvědčení a vystoupení, z kteréhož pak, v rozhodné chvíli učiní se záminka k boji. Vymyšleno a provedeno. Van der Noot hraje komedii výborně. Naříká na to dráždění občana proti občanu, lituje, že o straně demokratické takové hanebné pomluvy mohou se v lidu ujímat a radí Vonkovi, aby sám všemu učinil přítrž, aby obrátil se přímo na stavy a vyložil, které jsou vlastní cíle a snahy strany jeho. A lehkověrní demokraté jdou jezovitům — na lep. Nic zlého netušíce podávají stavům adresu, ve které praví:

„Zrušením té moci, kterou ústava brabantská jedinému vévodovi brabantskému udílela, stará správa Brabantska v samém svém základě a duchu jest zrušena, i nezbývá tedy nežli novou ústavou ukončiti prozatímnost, ve které se ocitujeme. Tato nová ústava má sloužiti ku blahu národa, k zabezpečení jemu plné svobody. K tomu cíli jest zapotřebí: 1) aby národu na budoucně nepanoval než *zákon*, kterýž ale nesmí se nikdy národu dávati jinak, než s vlastním jeho spolupůsobením a výslovným svolením. 2) Aby v nové vládě nebylo žádné moci takové, která by donucováním nebo jakkoliv jinak mohla při zdělávání aneb provádění zákonův účinkovati proti obecné vůli národa. 3) Aby jak moci zákonodárné, tak moci výkonné a soudní určité byly položeny meze, v kterých se držeti jim sluší, aby nebylo sporů, zmatků a přechmatů ve správě státní."

Na základě těchto zásad odporučují pak stavům ono zřízení země, za které byl se přimlouval Vonk ve svých „úvahách". Avšak zůstavují též stavům na vůli, aby sami vypracovali návrh nové

ústavy a *předložili jej národu k rozhodnutí.* — Adresu tuto dodepsalo 41 členův strany demokratické; v popředí čtou se tu jmena: Vonka, Verlooye, d'Aubremeza, Weemalse, hraběte de la Marka atd. Jsou tu zastoupeni advokáti, obchodníci, průmyslníci, lékaři, měšťané, dobrovolníci. — Kolik jmen tolik obětí, ježto se vydávaly pod nůž úskočného zpátečnictva. Jedva jest adresa ta podána stavům, propukne úklad v celé své šerednosti. „Velezráda!“ volají stavové a „velezráda“! bouří to se všech kazatelen. „Vizte ty ohavníky, čeho obmýšlejí!“ — píše jezovita Feller: „I zdaliž pak se jim křivdilo, když zváni jsou buřiči a rušiteli obecného řádu? Ejhle vyvrácenu chtějí míti naši ústavu starobylou, za nicotnou a neplatnou ji prohlašují, jako ti Rakušané, kterým beztoho jen pracují do rukou. . . .“ A již každý mohl slyšeti, kterak prý Vonk a vévoda ursulský ze zlosti, že nestali se sami pány Belgie, *zaprodali se Rakousku* a chtějí mu opět ubohý národ zraditi. Ošemetná zbraň prozrazovala ruku, která jí vládla. „Líbí se jim snad ten Leopold rakouský,“ praví se v jednom z hojných těch pamfletů jezovitských, kterými v těch dnech Brussel byl zaplaven, — „líbí se jim, poněvadž bral v ochranu kacíře a zpronevěřilé kněze,“ (naráženo tu na svobodomyslného kardinála Ricciho v Toskánsku). A jako na oživení těch mrzkých nařknutí odpovídají právě v tu chvíli *stavové* brabantští k manifestu Leopoldově spůsobem tím, že nařizují, aby „kde jaký *rakouský kurýr*, *špehýř* neb *vyjednavač* byl by dopaden, ihned zatčen byl a k soudu postaven. Tohkéž veškeré osoby, jež náležely k domu cís. místodržitelův a posud v Brabantsku se omeškaly, nyní vypovězeny jsou ze země, „ana toho *bezpečnost* národa vymahá“. Zároveň vládní noviny spůsobem nejhrubším počaly

dorážet na místodržitele a na úmysly Rakouska, vytáhly z archivů d'Altonem v Brusselu zanechaných korespondenci mezi císařem Josefem a d'Altonem a činily veliký hluk pro jeden list Leopoldův, ve kterém tento z Toskany blahopřeje Josefovi k jeho novotám ve věcech církevních. Jak neprozřetelno bylo toto jednání co odpověď na smírné návrhy Leopoldovy, tak podlým bylo co zbraň proti straně svobodomyslné. Vonk a — zaprodán Rakousku! Věděli dobře jezovité i jejich hastroš van der Noot, jakou křivdu činí tomu muži ryzímu, — avšak kdy lekala se ruka jezovitská zlého prostředku? A ty zástupy lidu? V první chvíli zůstaly omráčeny, pak se zděsily těch ohavných zrádcův vlasti, kteréž kněží proklínali s kazatelen „až do třetího kolena“. Jakž pak by mohl takový posvěcený sluha boží lháti a křivditi bližnímu? Lid uvěřil a hněv jeho vzplanul. Chátra brusselská byla vzhůru, van der Noot měl svou armádu.

Dne 16. března v neděli konečně dáno heslo k dílu. Na domech vynikajících zpátečníků spatřují se nalepeny obrazy panny Marie, na domech demokratů však cedulky s těmito rýmy:

„Tento dům musí býti rozkotán
a vlastník jeho rozsekán.
To pro bezpečnost všeho národa,
by zůstala mu dávná svoboda!“

anebo opět:

„Kde sídlí Vonk, d'Aubremez a Verloa,
tam vlastizrádců pravá brloha.
A „syny světla“ chtějí oni slout:
toť jen je na lucerny vyhoupnout.“

Na dveřích chrámův a nárožích ulic spatřuje se pak téhož jitra bezejmenné provolání „ku všem

pravým vlastencům“ a tu se čte: „Ještě ve městě strojí se spiknutí toho účelu, aby naše svaté náboženství, naše ústava a svoboda pravá byly zničeny a za to pleticháři pověstného klubu, v jehož čele stojí Vonk, Walkiers atd., k vládě se dostali, — tož prosíme všech pravých vlastenců, aby se zítra o 10. hodině ranní na jisto dostavili na náměstí před radnicí na podporování stavu třetího, kterýž chce těm darebákům dílo jejich překaziti.“ Vzejde osudný den 17. března. Již od úsvitu jest po ulicích živo. Objevují se spousty oněch děsných postav, které za klidu tají se na dně života velkoměstského, ale v dobách bouřných jako rmut vyvalují se na povrch rozčeřených vln. Spustlé, zpilé ženštiny, rozedraní muži a polonahé děti z ulice ženou se na náměstí. Jsou ozbrojeni klacky, motykami, železnými sochory atp. náčiním. Brzy jest náměstí zaplaveno lidstvem. A mezi tou spoustou plno mnichů, podněcujících lid hlasitým proklínáním „těch neznabohů“. Slibují odpůstky každému, „kdo sprostí vlast od těch zmijí jedovatých, od těch „Jidášův koupených Rakouskem“. ... Konečně objeví se van der Noot s van Eupenem. „Sláva van der Nootovi! Ať žijou stavové! Pryč s Vonkovci!“ zahuláká rozjitřená spousta a hrůza počíná. Jako na povel zdivočilá sběř vrhá se na poznamenané domy čelnějších přívrženců strany svobodomyslné a v krátké chvíli sedm domů jest zpleněno a spustošeno až hrůza popatřit. Dvéře vypáčeny, okna roztlučena, všechen nábytek vyházen, roztříštěn a rozkraden, obyvatelé nemilosrdně strýzněni a všude po těch „zrádcích“ slíděno. Advokáti d'Outrepont a van Selle padnou šílencům do rukou. Oba jsou již ztýráni až hrozno, ale vztek chátry ještě není ukojen. „Na lucerny

s nimi!“ řvou zpité ženy; ještě chvíli a oba jsou ztraceni.

Než tu objeví se řady dobrovolníkův; podaří se jim, vychvátiti oběti ještě v čas, — ale více činiti nemohou. Jest jim vládou přísně zakázáno užiti zbraně a chátra — ví o tom zákazu. Směje se dobrovolníkům do očí a vyzývá je, aby přece vystřelili, mají-li kuráž. S bídou podaří se jim zatlačiti davy od domův poznamenaných ještě pomstě lidu a vysvoboditi ještě několik občanův z nebezpečí života.

Na to odpoledne teprv rada brabantská vydává zákaz proti všemu rocení se lidu, avšak zakazuje spolu i — Vonkův vlastenecký klub! Luza dovtípí se smyslu toho jednání. Směle obnovuje příštího jitra svůj rej. Ba tentokráte prostopáší možno-li ještě hrozněji než včera. Většina stoupenců demokratických byla za noci již s rodinami svými prchla z Brusselu; chátra vrhá se nyní do opuštěných jejich příbytků a co nemůže pobrat, opět maří a ničí na padrť. Opět již celá řada domův na polo pobořena, opět již množství občanů do krve ztýráno, — a dobrovolníkům posud přísně se zapovídá užiti zbraně. Podobá se, jakoby konservativní vláda chtěla tuto jedinou stráž města viděti od luzy překonánu a odzbrojenu. Avšak když na všechno vyzývání důstojníkův luza jen odpovídá chechtem a házením kamení, tu nedají se dobrovolníci déle zdržet. „Zneuctíti se nedáme!“ zvolají a vystřelí. Dva výtržníci padnou. S ukrutným křikem rozprášší se v tu chvíli chátra i jezovitští štváči její do všech končin, však jen aby zdvihli po všem městě bouři ještě daleko hroznější. Kněží běží na zvonice a dávají bíti na poplach, nové davy lidstva se valí po všech ulicích a hulákají: „Tekla krev!“

„Vzhůru na ty vrahy krve občanské!“ A již se shlukují v zástupy a šiky a valí se na náměstí s pokřikem: „Chceme hlavu Walkiersa.“ — Vůdce dobrovolníků spěchá k van der Nootovi. „Jak jste se mohl opovážit dáti do lidu střílet?“ osopí se tento na příchozího. „Nedal jsem rozkazu,“ odpovídá Walkiers, „dobrovolníci učinili tak o své újmě, poněvadž bylo již nad lidskou sílu snésti ty hanoby; házenoť po nás kamením!“ Van der Noot pokrčí rameny: „Teď vizte následky!“ — „Vidím je a přicházím proto se ptát, mám-li zjednat v městě poklid? — Van der Noot se jizlivě zachechtal. „Pane z Walkiersů, myslím, že byste učinil lépe, kdybyste pamatoval na svou vlastní bezpečnost. Kdyby Vás pánův tu nebylo bývalo, byl by v Brusselu poklid nerušený.“ — Walkiers místo odpovědi hodí svou šavli k nohoum surovce, a dobrovolníci pozbyli svého vůdce. O několik hodin později prchají Walkiers, Vonk, vévoda ursulský, d'Aremberk a vůbec všickni náčelníci strany demokratické z Brusselu. Dobrovolníci v zoufalství lámou své zbraně, trhají sami se sebe své odznaky vojenské a do jitra dne 19. března není více žádné demokratické strany v Brusselu.

Zpátečnictvo jásá. Ale van der Noot a van Eupen jsou si dobře vědomi, že ranou touto síla demokratův není ještě nikterak zlomena, naopak že nyní teprv pravý boj nastává. Oba vědí, že jest jim co činiti ještě s van der Meršem a vojskem jeho, oba vědí, že jsou ještě celé kraje v Belgii, kde strana Vonkova má převahu. A tajné zprávy, které v krátce na to posýlají komisaři kongresem vyslaní do namurského tábora van der Meršova, aby jej špehovali, utvrzují je v této opatrnosti co nejvíce. Vojsko van der Meršovo pro známé otčímské s ním nakládání beztoho jest rozdurděno na

kongres; každá urážka van der Merši vládou brusselskou učiněná, roztrpčuje mužstvo a dokonce od té doby, co van der Noot zaopatřil svému bratru Mikuláši tučný úřad nejvyššího komisaře vojenského a vypudil svobodomyslného vévodu ursulského i hr. La Marka z ministerstva války, co všechna láska ústřední vlády belgické přešla toliko na Prušáka Schönfelda a jeho armádu, — v táboře van der Meršově rostla nevole proti tomu hospodářství konservativců každou hodinou. Když ale nyní celé houfy prchajících demokratův brusselských přikvapily do tábora van der Meršova hledajíce zde útulku, když nejlepší mužové národa přišli sem se svými rodinami co psanci a vypravovali o těch násilnostech a hrůzách brusselských: tu ovšem hněv vojska dosáhl vrchole a celým táborem nerozlehal se než pokřik: „Vzhůru na Brussel!“ Van der Merš trne hněvem a ošklivostí. „Takové vládě nemohu sloužiti déle,“ a ohlašuje důstojnictvu, že vrátí kongresu svůj dekret velitelský. Avšak armáda lpí na svém vůdci chrabrém celým srdcem svým. Nejmenuje jej jinak než otcem a přísahá, odstoupí-li van der Merš, že všickni se rozejdou. Sto šedesát dostojníků na to ihned sestupuje se v hromadu a prohlašuje zvláštním manifestem, že van der Merš nemůže zůstaviti propuštění své na vůli kongresu, nýbrž že propuštění takové může přijmouti a uděliti jediný *národ*. Dávají tím důstojníci na jevo, že neuznávají kongres za zákonné zastupitelstvo národa, a přistupují nad to výslovně k programu demokratův, vzdor tomu, že jej nazýváno „velezrádným“.

Demonstrace tato polekala celou Belgii. „Vojsko se bouří, — vojsko vypovídá stavům poslušnost,“ rozlehlo se z kraje do kraje a nastalo všeobecné zděšení. „Vidíte ty zrádce, kterak vůči-

hledě hledí nás zničiti, . . .“ štvali kněží se všech kazatelen a lid neschopen co živ, aby střízlivě uvažoval okolnosti a příčiny skutkův a tedy spravedlivě soudil, — dává se po knězích do křiku a klne vojsku odbojníků a vrahů vlasti. To jest chvíle pro van der Noota a van Eupena, kterým nad to samo štěstí opět pomohlo v pravý čas: vyhladovělá posádka rakouská v antorfské pevnosti bylat právě v těch dnech kapitulovala a vojsko Schönfeldovo může se nyní obrátiti proti — van der Merši. Konservativci rozvinou zimniční činnost a pracují opět dvojím směrem: aby se pomátly mysli a v samou stranu demokratickou vrženo bylo sémě nejistoty a rozkladu: prohlašuje se dne 30. března kongres ochotným změniti ústavu belgickou ve smyslu demokratickém, předkládá provincím návrhy blížící se myšlenkám Vonkovým, avšak žádá stavy, aby toliko *poshověly s tímto dílem* vnitřním, až prý *vlast bude obhájena a zabezpečena.* Ale týmž dechem, kterým dává tento lákavý avšak naprosto nezavázný slib, — kongres ohlašuje, že vystoupí rázně proti odbojníkům v táboře namurském, poněvadž nelze toho strpěti, aby vojsko smělo předpisovati vládě a sborům zákonodárným. — Obratnou touto hrou strhuje k sobě kongres valnou většinu obecného mínění. I mnozí přátelé van der Meršovi odvracejí se od něho, litujíce ho, že prý se tak zapomněl; muž, který pro národ tolik vykonal, nyní stavěn jest na pranýř a proklínán těmi, kdož jej do včíra velebili.

Nicméně vždy ještě věc demokracie nebyla ztracena. Deset pluků výborného, myšlenkou svobody nadšeného vojska pod velením vůdce, jakým byl van der Merš nebylo na ten čas malou silou. Mimo to valná většina provincie flanderské držela k Vonkistům a vůbec po celé zemi bylo vždy

ještě hojně přátel a přívržencův. Dva dni po zpomenuté demonstraci důstojnictva sjeli se do Namuru veškeří náčelníci strany demokratické; byli tu Vonk, Walkiers, vévoda ursulský, hr. Lamark, Weemals, d'Aubremez a j. v. Vojsko bylo do nejvyšší míry rozjítřeno a bojechtivo. Kdyby v tu chvíli van der Merš byl zavelel v pochod na Brussel, kdež prozatím ještě nebylo jiné moci branné kromě dobrovolníkův: byl by dojista mohl Brusselu se zmocniti a celou vládu zpátečníkův do všech úhlů světa rozprášit. Avšak ruka van der Meršova se třásla. Proti Rakušanům znal bojovat, ale nikoliv proti Belgům. A také Vonk neměl odvahy takouto ranou rozhodnou potříti svých odpůrcův. Oba věřili přespříliš ve spravedlivost své věci, oba vždy ještě doufali, že lid přijde k rozumu a že nepotřebuje se prapor demokracie potřísniti krví rodákův. Místo činův psali demokraté osvědčení a ohražení, a hájili se *pérem* tak dlouho, až dne 6. dubna objevilo se před Namurem — *vojsko generála Schönfelda.* Však i nyní ještě nepotřebovali si demokraté zoufat. S tou armádou byli by vojínové van der Meršovi brzy bývali hotovi; bylit to nováčkové, nevědoucí ani, oč se tu jedná; i vidouce nyní, že hnáni jsou proti vlastním bratrům, počali se vzpouzet a odhazovat zbraň. Van der Merš, aby ušetřil města, vyšel z hradeb, svému protivníku vstříc. V rychlosti rozestavil bitevní šik a tu hned se objevilo, kdo duchem s koho. Van der Merš opanoval výšiny, Schönfeld stál na silnici v dolině. Vida své nepříznivé položení vysýlá Schönfeld k van der Merši vyjednavače. Nač prý prolévat krve občanské, ano nejde než o pouhé nedorozumění mezi bratry? Prosí o rozmluvu. Poctivý dobrák van der Merš na to vsedne na koně a jede mu vstříc.

Zastane v táboře Schönfeldově jezovitu van Eupena a jiné zřízence kongresu. Pokrytci slibují hory, doly. Dost prý je těch žalostných svárů, kongres prý je nakloněn uskutečnit žádosti demokratův, jakmile jen Rakušané budou vytlačeni z Lucemburka, i nechat prý tedy van der Merš neodmítá té ruky smířlivé, ale vede voje belgické znova k bojům slavným za vlast a svobodu její. — Starý voják uměl zacházet s mečem ale nikoliv s jazyky tak úlisnými. Bral vše do opravdy. „Slíbíte tedy," — zněla celá jeho podmínka, — „že nepotasíte proti nám mečův a že žádný z mých důstojníkův nebude pro své jednání sesazen, stíhán neb jakkoliv pokutován?" — O slib více nebo méně na tom věru jezovitům nesešlo. Připověděno demokratům vše, podáno si ruce a van der Merš vrací se, aby vojsko své vedl zpátky do města. Než vojsko Schönfeldovo zvedá se v patách za ním; chcet prý se spřáteliti s vojskem van der Meršovým a v Namuru slaviti s ním smíření. Poctivý van der Merš vždy ještě nedomýšlí se zrády. Ale když s vojskem svým přitrhne ku branám namurským, shledá je zavřené a na valech obyvatelstvo města nepřátelsky proti sobě obrácené. Kdyby neviděl na vlastní oči, nevěřil by sluchu. Jedva byl poslední voják jeho vyšel z Namuru, objevily se na ulicích tlupy lidu vedené kněžími a za pokřikem „Sláva stavům! zkáza Vonkistům!" — počalo podobné řádění jako v Brusselu. Obyvatelstvo města většinou konservativní pořád houfněji přidávalo se k výtržníkům a za nedlouho kde jaký demokrat, musel hledati spásy své v útěku. . . Nezpamatoval se ještě ani van der Merš ze svého leknutí, když spatří se obklopena Schönfeldovou patrolou, jejíž vůdce okazuje mu — *zatykací dekret* vydaný kongresem. Užaslý van der Merš rozhledne se a —

teď arci rozumí všemu: vojsko Schönfeldovo vloudilo se mezi řady jeho vojákův nechápajících ani, co se to s nimi děje, a oddělivši je od sebe nyní zákeřnický se jich zmocňuje. Touž chvílí, co van der Merš zatčeno i množství důstojníkův jeho, děla jeho jsou v moci Schönfeldovy jízdy, — slovem zráda nejhanebnější mistrně jest dokonána. . . .

O tři dni později vežen jest ubohý van der Merš k rozkazu kongresu *do žaláře pevnosti antorfské*, vojsko jeho rozstrkáno po celé zemi, kdežto vůdcové strany demokratické, stíháni zatykači co zločinní rušitelé veřejného pořádku, co vlastizrádci a odbojníci, — bídně prchají z vlasti, hledajíce útulku na půdě francouzské. Mužové, kteří zvítězili nad Josefem II., jsou přemoženi van der Nootem!

Jásot zpátečnictva byl neskonalý. Prušák Schönfeld jmenován vrchním vůdcem vojska belgického, na místě van der Merše, — kněžstvo zpívalo „Te Deum“ za šťastné udolání vnitřních „nepřátel vlasti“ a lidu namlouváno, teď že to půjde s věcí belgickou jináče ku předu! A zaslepený lid radoval se s pány svými a nechápal, že právě tímto mrzkým pohubením a udoláním vlastenecké strany demokratův věc belgická utrpěla ránu smrtelnou, zbavena jsouc občanců nejpoctivějších a zůstavena výhradně rukoum právě tak neschopným jak pletichářským.

Podařiloť se jezovitům přespříliš zmásti svědomí i rozum veliké části národa, tak že ani necítil, komu křivda se děje a nevděk nejčernější, aniž rozuměl, co to znamená pro život vlasti, když mezi stranami domácími nastane poměr vítězův k přemoženým, když silnější zatkne patu svou do týla slabšímu, když není tu více než utlačovatelů a utlačených. A takový stav nastal

nyní v Belgii. Vítězná reakce neznala míry u své pomstě, u své zlobě a své panovačnosti. Živel svobodomyslný měl býti nyní v zemi do kořenův vyhlazen, a k tomu konci drážděny vášně lidu stálým osočováním a pomlouváním Vonkistův ze zrády, k tomu konci zneužíváno důstojnosti vládní i svatosti náboženství. Nastala proskribce všech lidí svobodomyslných po veškeré vlasti; fary změnily se v policejní úřadovny, kdež sepisovaly se rejstříky podezřelých. A tito pak zatýkáni beze všeho nálezu soudního, držáni ve vězeních beze všeho výslechu, slovem trýzněni a mučeni libovolně až bůh bránil. Kněžstvem poštvaný lid ale ku všemu tomu šlapání práva tleská pochvalu, ba koná sám van der Nootistům bičice a na mnoze jen ty mříže žalářův ochraňují nešťastné oběti před vztekem zdivočilé chátry!

Mravnost národa byla ubita, cnost jeho udolána — věc belgická nutně musela padati, byť i Rakousko bylo ještě déle prodlévalo s útokem.

XX.

Avšak Rakousko neprodlévalo. Vojsko v Lucemburku dostalo nové, schopnější generály, zejmena zkušeného Bendera a tento porozuměl, co to pro věc rakouskou znamená, když van der Merš úpí v žaláři a na jeho místě vede vojsko belgické neschopný Schönfeld. Hnedle po tom převratu rakouský generál Beaulieu vniká do Belgie; Schönfeld táhne proti němu, a utrpí u *Sinsinu* dne 18. května první porážku. Couvá za Mózu, seřaďuje se znova, a chystá se k veliké odvetě. V den 24. května chce koncentricky třemi proudy vyraziti na Rakušany. Ale tito dozvědí se o úmyslu Schönfeldově a překvapí jej již dne

23. května, porazí jeho střed, a vrhají se pak na jednotlivá křídla jeho, potírajíce jedno po druhém u Rochefortu, Longpréu, Bure-a. V strašlivém zmatku prchá vojsko belgické z bojiště a nezastaví se až pod hradbami namurskými. Takto osud sám pomstil ubohého van der Merše. Ale což to platí zaslepenému zpátečnictvu. Jako druhdy d'Alton, svádí nyní Schönfeld všechno na nekázeň vojska, a kongres, místo aby neschopného vojevůdce — o němž sám anglický plukovník Köhler praví, že jest buď zrádcem nebo blbcem — pohnal před vojenský soud, — jmenuje *Schönfelda* diktatorem a svádí vinu všeho „na pekelné pikle zrádných Vonkistův". — Ano na tyto svádí se od nynějška všecko neštěstí, jež potkává vlast belgickou.

Že dobrovolníci malomyslní, že nechtí více sloužit pod Schönfeldem, že Rakušané vyhrávají: vším jsou vinni ti zrádní Vonkisté.

„Ale raději bych chtěl zhynout pod rukami katanův rakouských", — křičí jezovita Feller, — „raději bych chtěl viděti ulice našich měst a silnice našich krajin pokryté mrtvolami lidu belgického, než aby ti neznabozi měli u nás nabyti vrchu a říditi osudy národa!" A takž téhož dne 28. května, co udílí neschopnému Schönfeldovi kongres „plný důvěry v jeho nadání a jeho poctivost" neobmezenou moc diktátora, — poznovu propukává v Brusselu vztek lidu proti demokratům, o nichž kněží byli rozkřikli, že prý o nastávajícím procesí chtěli povraždit Frankenberka, van der Noota, van Eupena a biskupa antorfského, — opět luza vytlouká demokratům okna a žádá hlavy jejich, načež „pro utišení lidu" van der Noot 150 přívržencův Vonkových vrhá do žaláře. A co v Brusselu děje se i jinde. V Gentu zatčen týmž

časem i vévoda ursulský, ačkoliv přebýval u samého biskupa a držán bez výslechu a soudu čtyry neděle ve vězení, načež vypovězen ze země. . . .

Než, — vždy ještě není věc demokratův na dobro ztracena. Právě ten útisk, právě to tyranské pronásledování a bezohledné řádění, alespoň v některých krajích budí svědomí lidu a zejmena ve Flandrech a v Hajnavsku roste duch opoziční proti despotické vládě „národní“. Jestiť v těch provincích živel demokratický od starodávna silný a mimo to jsou Flanderští na smrt uraženi pro zničení rodáka svého van der Merše, kterýž byl jejich pýchou a radostí.

Sami stavové flanderští protestují proti jeho věznění, chtějí jej míti na svobodě a v souhlase s Hajnavskými prohlašují celý nynější stav za *prozatimní*, následkem čehož není prý vláda oprávněna stíhati stranu demokratickou co stranu buřičův a vlasti škůdcův. *Vonk* vida to hnutí čerpá s ostatními přáteli svými u svém vyhnanství na půdě Francie nových nadějí. Nejde mu o svou osobu, jde mu o vlast. Nechce rozplamenati válku občanskou, ale chce jí vrátiti van der Merše, chce donutiti kongres a zpátečníky k rozumu. Doufá je zastrašiti zdvižením lidu ve Flandrech, doufá je skloniti k čestnému smíru a to tím více, ježto sám Lafayette píše van der Nootovi a připovídá Belgii pomoc francouzskou, za tou výminkou, podá-li vyštvaným demokratům poctivě ruky, aby opět veškerý národ belgický svorně vedl obranu svou dále.

Avšak nezná zlobu jezovitskou ani Vonk ani Lafayette. Van der Noot zpraven kněžstvem o nebezpečném hnutí ve Flandrech, koná rychle přípravy. Opět užívá proti demokratům těch starých úskočných prostředkův, kterými dosud vždy

nad nimi vyhrál. Zatím co van Eupen jede Vonkistům s rozevřenou, láskyplnou náručí vstříc do Douaie, co zde prolévá krokodilské slzy, a svádějе všeho vinu na van der Noota, *zdržuje vyhnance od činu*, — van der Noot zaplavuje Flandersho i Hajnavsko vojskem a chystá se opět k ráně mohutné. Ubozí vyhnanci nevědí o ničem. Věří van Eupenovi, že konservativci jsou skutečně nakloněni k míru, a odesýlají proto kongresu poselství, ve kterém osvědčují, jakého sebezapření jsou schopni pro zachránění vlasti, prokáže-li se jim s druhé strany vůle poctivá a upřímná. Avšak nežli nabídnutí to došlo kongresu — již ve Flandrech a Hajnavsku osud demokratův smutně byl rozhodnut. Zrádou dověděl se van der Noot, kterého dne povstání má propuknouti i bylo mu tudíž snadné dobrovolníky překvapiti a po různu potírati prvé nežli se mohli, jak umluveno, sraziti v Courtrayi. Všude vojsko ze záloh vyráží přesilou na jednotlivé sbory dobrovolnické, poráží je na hlavu a činí hojných zajatcův. Jediný den 28. května — a poslední naděje Vonkistův jest zničena, odpor Flanderska i Hajnavska jest udušen v krvi. Nyní teprv jest vítězství zpátečníkův dokonáno, nyní teprv van der Noot jak patří zatýká patu svou do týla poražené strany Vonkovy, nyní teprv nadešel den pomsty jeho. V brzce hrůzy krutovlády d'Altonovy jsou překonány tím, co nyní Belgičan proti Belgičanu páše. Po celé zemi plní se žaláře obětmi pomsty zpátečnictva a v Gentu má kat hojné práce: stínáno a věšeno tu po stanném právu povstalce za několik dní. Ale všechna ta hrůza jezovitům pořád ještě nestačí. „Ty pravé vinníky!“ volají, a ukazují denně na celou řadu poctivých vlastenců, jichž celý zločin záleží v tom, že milují svobodu. Soudní proce-

dura těm hyenám příliš je pomalá, náhlými soudy, náhlými popravami chtějí míti „vyhlazeno všechno to spiknutí vlastizrádcův, všechno to plemeno neznabohův“ ... Ve svém „historickém žurnále“ píše jezovita de Feller dne 15. června 1790 do slova: „Spiknutí jest na jevě; zráda jest na bílednì ... a u nás potřebuje se ještě soudních forem a řádů, aby se těm zhoubcům vlasti dala příležitost k útěku, aby se jim dopřálo kouti nová spiknutí! Zrádci jsou odhaleni — a u nás jest ještě advokátův a úředníkův, kteří mluví o nespravedlivosti, jakmile se rychle a bez okolků některý ten zhoubce vlasti učiní neškodným. Ó těch pokryteckých přímluvčích! Ejhle jak pod rouškou tak zvané spravedlnosti prozírá tajemství jejich hanebného srdce ... Dojista jsou formy a řády soudní žádoucí, když jde o ochranu občanův; ale když ohrožují život všech, když uvádějí vlast na pokraj propasti, když naddržují zrádě a zločinu, když ochraňují mordýře a loupežníky, — pak pryč s takovými řády, pak pryč s takovou dvojsmyslnou spravedlností!“

A o den později v témž listu šílí druhý jezovita, páter Huyg doslovně takto: „Všude rozsévá se rozkol, zrádci a netvorové bez počtu chtějí nás sevříti okovy horšími než byly ty, které jsme byli zlomili. Jest čas, aby se *tyto zmije* pohubily; jest čas, aby naše země byla očištěna od těchto jedovatých potvor! ... Spravedlnost! voláme spravedlnost! Ať pykají oni nepřátelé a zrádcové naši, kteréž jsme byli zahrnuli dobrodiními a slávou, za svůj zločin hanebný *mukami nejstrašnějšími!* Následujme příkladu statečných těch Američanů. Zlomili své okovy, ale neměli proto přece ještě poklidu v domě svém. Spiknutí a zráda znepokojovaly život jejich, rušily svornost myslí a štěstí

svobody jejich. I čehož neučinili? Oni vrhli se na ty spiklence, zrádce a rušitele obecného míru a *svěšeli je na místě všecky, kde kterého dopadli.* Od té doby jsou svobodni a šťastni. Jaký to příklad! Jaký to nutný příklad. Jest čas svrchovaný. Žádné shovívání, žádné vypovídání ze země, žádné věznění více: *smrt, smrt, nejhanebnější smrt!* Odpravte jen *sto* zrádců a v brzce nebude proti nám žádných Rakušanův více, budeme svobodni, budeme šťastni! To jest přání národa belgického, to jest jeho hlas, *hlas to boží.* Vox populi, vox Dei!"

Znají se křižovati ultramontáni nad mluvou revolučního tisku francouzského, nad vražednými těmi výkřiky zběsilého Marata: nuže tuto příklad, jaké mluvy sami jsou schopni. Hůře věru nezuřil Marat než tito — „služebové Páně", než tito „hlasatelé slova božího".

A děsné toto divošení lidu také neminulo se s účinkem. Brabantsko i Flandersko mění se tou dobou v jeviště skutků, od nichž odvrací se srdce, v němž nevyhynula ještě poslední jiskra lidskosti. Vášeň prostopáší ulicemi brusselskými a gentskými, výkřiky trýzněných obětí děsně pronikají pustým smíchem do zhovadilosti rozsápané luzy. Kdokoliv jest podezřelý co přívrženec demokratův, štván jest jako zvěř. Ozbrojená luza beztrestně vniká do domův, tříští a ničí vše a odvléká na smrt ztýrané demokraty do žalářův žádajíc ryčně jejich hlavy!

Ani kněží neušetřeno, jakmile od jezovitův poznamenáni jsou co „podezřelí". Tak přepaden Vonkův bratr, ctihodný to farář, jenž byl v těch dnech návštěvou v Brusselu, vyrván hostiteli svému a smýkán chátrou po ulicích, až se konečně pochopové slitovali nad umírajícím a do vězení jej

uvrhli. V Gentu kněžstvem pomatené ženštiny provázejí i ty nešťastníky ku popravě vežené surovým pokřikováním. V Antorfě pobouřen lid proti samému vězni van der Meršimu, ještě nepoctivě protivníci o něm byli namluvili lidu, že i ze žaláře osnuje zrádu, že chce uprchnout, přejít k Rakušanům a vymstiti se na Belgii pobořením Antorfu a podobných ošemetností více! Rozlícený lid neslyšící než o samé zrádě, sbíhá se pod okny vězení van der Meršova, a nešťastný osvoboditel slyší na sebe nejhroznější kletby z úst téhož lidu, za jehož blaho byl tolikráte nasadil hlavu svou! A vše to spůsobeno jen za tím účelem šlechetným, aby se van der Meršimu mohl přitížit jeho žalář, aby se mu mohly odníti knihy, papír, péro, aby se mohl „se svolením národa“ co možná nejvíce týrati a sužovati. Strany nemají srdce.

Mimo to měl van der Noot ale tím časem ještě jinou starost. V pokladnách bylo prázdno! Ony tři miliony zlatých, jež Rakušané byli nechali v Brusselu, vesele se rozházely, a nikdo nepomýšlel na opatření peněz dalších, až když bylo zle. Než van Eupen opět věděl rady. Pokynuto všemu kněžstvu, aby z kazatelen i ze zpovědnic podněcovalo obětovnost lidu a uspořádalo velkolepou „oběru na oltář vlasti po všem národě“. A nezmýlili se v tom lidu belgickém. Za nedlouho ze všech končin země valná procesí vedena faráři, putovala do Brusselu, a každá osada přinášela štědrou oběru. Počátek učinila diecese anderlechtská. Více než 1500 ozbrojených venkovanův s hudbou a faráři v čele vydali se na slavnou pouť do Brusselu; u prostřed průvodu jel šestispřežný triumfalný vůz, na němž plno družiček; jedna na žerdi vztyčovala klobouk s národní kokardou, druhá okazovala obraz van der Nootův,

třetí nesla zemský znak brabantský; v průčelí vozu sličná dívka představujíc víru v jedné ruce držela obraz Kristův, v druhé meč; na zadní části vozu pak umístěno čtvero pozlacených plechových děl, při nichž stály děti přestrojené za dobrovolníky držíce hořáky nad pánvicemi, z ústí děl pak sypaly se zlaťáky, — vlastenecký to dar řečené osady na zakoupení děl skutečných. A všechny ty dary skládány k nohoum všemohoucího van der Noota, jehož sláva v těch dnech dostoupila vrchole. Jeho poprsí nošeno procesím po ulicích, stavěno na oltáře, rozsvěcovány k němu svíce, klaněno a modleno se k němu, ano přisuzována mu i moc zázračná! A ctižádostivce nejen že neměl té moudrosti, aby si byl zakázal takovéto modlářství, on sám ještě takřka k němu vybízel, kráčeje v čele procesí s obrazem panny Marie na prsou a nechávaje se zacloňovati baldachýnem!

Vonk ve vyhnanství, van der Merš v žaláři a van der Noot modlou zfanatisovaného lidu: to bylo dílem jezovitův v krátké době šesti měsícův! Ale závratná je ta výše slávy vytížená šalbou a bezprávím, vratké to štěstí, jehož matkou není ani pravda, ani poctivost, ani práce zdatná. Ještě tento měsíc červenec měl ztroskotati smělé naděje hrdého oslavence, ještě tento měsíc měl vynésti na světlo, kam zavedl ten polobůh nešťastný národ stavě do poslední chvíle celou jeho věc na pomoc cizí, na přízeň a upřímnost „mocných spojenců“.

XXI.

Leopold II. brzy znamenal, že položení, v jakém zůstavil císař Josef říši rakouskou, není šťastné. Vésti za nepřízně ciziny zároveň válku ve dvou světa končinách: tu proti Belgii, tamto

proti Turku — toť znamenalo tolik, jako připravovati si osud lovce, jenž chce uhoniti dva zajíce najednou. Konec bývá, že mu ujdou oba. I odhodlal se Leopold ustati od války s Tureckem a obrátiti se veškerou silou na Belgii. Tímto obratem v císařském kabinetu vídeňském mžikem celá situace se změnila. Vždyť celá ta alliance Pruska, Anglie a Hollandska proti Rakousku neměla kořene v jiném nežli v žárlivém strachu, aby Rakousko ve spolku s Ruskem nevítězilo nad Turky a nerozhojnilo svou moc na dolejším Dunaji. Jakmile tedy nyní Rakousko záborných těch plánů svých na Rumunsko, Bosnu a Hercegovinu se vzdalo, — Anglie první obrátila se z nepřítele v přítele a — slíbila Vídni ochotně, že nejen belgickou revoluci podporovat nebude, ale že přímo se přičiní, aby Belgie opět dostala se pod Rakousko. Mělť kramáři angličtí strach, aby si ji nevzali Francouzové. Hollandsko vidouc tu bídu v Belgii z blízka, rovněž strachovalo se, aby smutná ta republika nespadla sama do klína Francie, a proto s touže ochotou dopřálo jí opět Rakousku. Prusko, doufající do poslední chvíle, že bude moci za cenu Belgie žádat pro sebe Toruň a Gdaňsko, zdráhalo a vzpěčovalo se sice ještě nějakou chvíli, ale vidouc se osamoceno, opustilo Belgičany v rozhodné chvíli s touže snadnou myslí jako o dvě leta později dovedlo obětovat Poláky. Dne 27. července byly v Reichenbachu smlouvy o mír skončeny a výsledek byl ten, že Prusko, Anglie i Hollandsko zavázaly se nedopustiti žádného jiného rozřešení otázky belgické, nežli že *Belgie opět má připadnouti Rakousku*, kteréž jí vrátí bývalou její ústavu. Prusko chtělo sice vymoci na Rakousku amnestii povstalcům belgickým, ale vidouc nechuť Rakouska, upustilo

„pro dobrou vůli“ i od toho. Z cizího právě krev neteče.

Tak osvědčilo se to věčné doufání van der Nootovo v mocné spojence ... tak dopadlo to se slíbeným tím uznáním neodvislosti belgické, pro kteréž — jak van der Noot předstíral — nemělo se hýbati se starým zřízením vlasti.

Možno si pomysliti, jak bylo jezovitům, jak bylo van der Nootovi a van Eupenovi v tu chvíli, když stihla je zpráva o takovém míru. Zůstali jako hromem omráčeni. Pak zoufale obrátili očí svých ku Francii. K téže Francii, již posud nemohli dosti proklíti pro její neznabožství. Ale z Francie jim odpověděli Girondini, že nemají chuti podporovat jezovitism a zpátečnictví; že nechtějí se spouštět do spolku s lidmi, kteří pro van der Merše nemají než žalář a pro Vonka vyhnanství. — Teď teprv, ano jim samým o hrdla šlo, „otcové národa“ vzchopili se k oné činnosti, ku které po tolik měsíců nadarmo byl je volal poctivý van der Merš: teď teprv oživlo v nich jak patří vědomí, že jest jim bojovati proti Rakousku, jim samým a nikomu jinému za ně. Zoufalost zdá se jim dodávati síly a neštěstí vlasti jakoby činilo je lepšími. Provolání, které v těch dnech (8. srpna) vydává kongres ku všem stavům provincií belgických, dýše vlasteneckou rázností a jest skutečně způsobilé pozdvihnouti srdce všeho národa: „Doufali jsme,“ píše kongres, — „že válka mezi Pruskem a Rakouskem zabezpečí osud náš, anebo že výminky míru aspoň uznají, zaručí nám neodvislost. Než, Prozřetelnost nechtěla nám dopřáti těch drahých statků svobody za tak málo práce; nejsme jich ještě hodni, neumíme si jich ještě vážiti. Máme teprv poznati vzácnost jejich po ceně, jakou bude nám za ně položili. Vézíť

v nás ještě příliš oné tupé bezcitnosti, jakou omračuje člověka despotismus, ještě každý příliš sebe a své vlastní mínění miluje a schází nám posud ona mysl šlechetná, jež nezná jiného než blaha obecného; není nám dáno ještě těch srdcí v pravdě republikánských, ježto nebijou než pro zdar věci pospolité. Avšak neštěstí a protivenství probouzejí ducha národního, válkou, strachem, aby nepřišel o vše, učí se lid, že jest statek jistý, na němž všem musí záležet, jehož všickni hájiti musí. A v tomto položení nacházíme se nyní. Za klidu rodící se svobody naší vznikly nesváry, kteréž nás rozdvojily; avšak při každékoliv nehodě viděl se, kterak všecka srdce, všecky páže spojují se ku společné obraně vlasti. Nuže vlast poznovu nás volá. Budeme *snad odkázáni pouze na vlastní síly*, budeme snad sami muset hájit věci své. Ale tato naše věc jest spravedlivá a my dokážeme světu, že jsme posud Belgičany a že jsme nenadarmo naději svou na boha složili. Budeme-li brániti jeho oltářů, bude on hájiti našich krbů!"

A s tím vyzýváni stavové všech provincií, aby co nejrychleji zřizovaly sbory dobrovolníkův, Frankenberk nařídil všemu knězstvu, aby s kazatelen volalo lid ku praporům vlasti, vypsána nucená půjčka 10 milionů, raženy národní mince s belgickým lvem a hesly: „Svoboda — říše boží." — „Hospodin sám postaví se v čelo lidu svého" a „kdož srdnatější nade lva?" — Lidu namlouváno, že reichenbachské úmluvy ještě nejsou na dobro platné, že posud není všechna naděje na cizí pomoc marná atp. — Zároveň ale vyslán van Eupen do Hollandska, aby ještě jednou se pokusil rozjeté kolo osudu zadržet; taktéž králi pruskému psal kongres, připomínaje dřívější sliby Pruska a prose poznovu o zastání. Ale vše marné. Státní se-

kretář hollandský van de Spiegel krčil rameny, radě aby Belgičané smířili se s osudem neodvratným a když na to van Eupen zlostně odtušil, Belgičané že se dobrovolně nepoddají, alebrž v krátce 40.000 muži Rakousku se postaví, — Hollandčan více s ním ani mluvit nechtěl. Z Pruska přišla dne 20. srpna do Brusselu depeše Hertzbergova, v kteréž tento rovněž radí, aby se Belgičané vzdali po dobrém Rakousku, tím že ještě nejvíce vyzískají — a o několik dní později dal anglický ministr Burke jednateli belgickému zcela zřetelně za odpověď: Anglie že nemůže pro Belgičany ničeho více učinit nežli učinila, vymínivši jim totiž pod panstvím rakouským starou jejich ústavu.

Teď došlo na slova Vonkova. Jako dříve všecku spásu od ciziny tak nyní van der Noot všecku spásu očekával od národa. Ale *i s tímto* byla se stala změna. Ty scény divokých vášní, ty rozbroje, to mámení a štvaní věčné — nezůstaly bez účinkův na povahu jeho. Veta bylo po onom vznešeném, čistém zápalu vlasteneckém, veta po té lásce ku svobodě, veta po těch někdejších cnostech občanských. Tisícové nejlepších vlastenců byli roztrpčeni a uraženi do dna duší svých tím úskočným, nepoctivým bojem van der Nootovců proti demokratům, tisíce srdcí tlouklo posud pro Vonka a van der Merše a nemohlo odpustit jezovitům a van der Nootovi těch křivd ohavných. — Na druhé straně ale byl to pouhý strach o vlastní panství, o vlastní interesy, jenž poháněl stavy a kněžstvo k zoufalé obraně, a nikoliv myšlenkou svobody a neodvislosti nýbrž voláním: „víra naše je v nebezpečí, — kacířové táhnou," — verbován a fanatisován obecný lid k boji proti Rakušanům. Již dne 23. srpna naříká si kongres, že odvaha

lidu zdá se ochabovati a že se musí pomýšleti, jakby se zdvihla a znova vzkřísila. . . .

Zcela jinak vypadali oni dobrovolníci van der Meršovi a zcela jinak ti dobrovolníci nynější vedeni kněžími z každé farnosti a podněcováni k udatenství slibováním odpustků a věčné odplaty na nebesích. Každý již z domova dostal zbraň, však na uniformování jich nebylo lze pomysliti více. Rakušané jižtě se hýbali a hotovili k pochodu přes Mozu. Již dne 30. srpna přišlo u Bouvignes k bitvě. Naposledy usmálo se tu štěstí na prapory Belgičanův; generál Köhler se osvědčil. Avšak za to použili Rakušané nepozornosti hodujícího Schönfelda, vtrhli do Limburka, rozehnali mu zde asi 1000 mužův a ukořistili celou baterii. V několika dnech na to vydal pak rakouský velitel Bender provolání k Belgičanům, jimžto krátce oznamuje, že táhne v čele 40.000 mužů vojska do Belgie, aby ji navrátil zákonnému panovníku, pročež vyzývá národ belgický, „aby raději po dobrém se vzdal a marně krví svou neplýtval za věc ztracenou“. — Zároveň z Haagu vyslanci Rakouska, Anglie, Hollandska a Pruska společným poselstvím varují Belgičanův, aby déle nestavěli se na odpor, ano všechno bránění se jest marné, nýbrž zastavili nepřátelství a smířili se s panovníkem, jenž jim „tak otcovsky vyšel vstříc“.

Bylo patrné, že schyluje se k ráně rozhodné. Mimo to byli dobrovolníci, jichž sehnáno celkem 20.000, skorem již čtrnácte dní pohromadě, a nebyli najati než na tři neděle. Odhodláno se tedy v kongresu k útoku. Dne 22. září *Schönfeld* jej podnikl. Přešed přes Mozu táhl na Marche, kdežto *Köhler* postupoval na *Rochefort*. S počátku štěstí na obou křídlech přálo zbraním belgickým. Dobrovolníci, provázeni kněžími, kteří

s křížem a šavlí v rukou podněcovali je k udatenství, bili se v první chvíli ku podivu dobře. Schönfeldův sbor porazil předvoj Rakušanův a hnal se kurážně ku předu; ale chyba byla, že hlavní síla Rakušanův nestála tam, kde ji Schönfeld chtěl mít, nýbrž že *obešla a zaskočila* levé jeho křídlo, čímž arci rázem slovutný pan generál přiveden jest tou měrou z konceptu, že co nejrychleji pospíchal se svým sborem, odkud byl vyšel. — Také Köhlerovi z počátku dařilo se; ale když došlo k boji rozhodnému, vylítlo za řadami jeho několik vozův s prachem do povětří, což nezkušené dobrovolníky tou měrou polekalo, že s výkřikem: „Zráda“ rozprchali se v nejžalostnějším zmatku a nemohouce najíti brodův, jimiž nedávno byli přešli Mózu, bídně zde tonuli, až jich také množství ukrutné utonulo.

Touto bitvou nešťastnou věc Belgie byla poražena na dobro. Van der Noot, jenž celému boji z odlehlého návrší se byl díval, zastavuje zmalátnělé dobrovolníky a zapřísahá je, aby ještě zůstali dále pod prapory. Hazardnímu hráči studený pot vyvstával na čele, ale on nicméně mluví k dobrovolníkům: „Moje děti! Viděl jsem Vás bojovat a proto pravím: v krátce budeme všickni svobodni! Povězte, že Vám to řekl Jindřich. Ano v brzce budeme míti tak šťastnou vlast, že ji nebude roveň v širém světě. Jenom nikomu nevěřte mimo mne; neboť ti zatracení Vonkisté a van der Meršisté chtěli nás zradit a Rakušanům vydat, a jen oni jsou tím vinni, že již dávno nemáme vyhráno. Budou Vás snad svádět, abyste nebojovali proti Leopoldovi, abyste se vrátili pod panství Rakouska; ale raději smrt, děti, raději smrt nežli tento návrat!“

Než vše nadarmo; na druhý den již ani de-

sitina sehnaného vojska není pohromadě; doba jejich vypršela, dobrovolníci nedali se zdržet ani odpustky ani kletbami.

Ale tvrdá lebka van der Nootova vždy ještě troufá si všemu tomu neštěstí čeliti. Vždyť ani jinak nemůže. Vždyť on to byl, který sliby svými nejvíce utvrdil lid ve víře, že návrat panství rakouského jest nemožný, vždyť on to byl, který užil celé té síly spočívající v myšlence neodvislosti, aby zahubil stranu Vonkovu, podezřívaje ji vždy a stále lidu, že ona chce se usmířit s Rakouskem, že chce zraditi svobodu Belgie. A nyní když vášně lidu byly rozpáleny až do žhavosti, když byl by v Brusselu kamenován každý, kdo jen slovem byl by naznačil, že Belgie se neudrží neodvislou — nyní měl on sám skloniti se ku vyjednávání s Rakouskem? Nikoliv, mosty byly spáleny, van der Noot musel ku předu, a třeba to se stanoviska vlasteneckého bylo zločinem, třeba tím vlast strhnul v záhubu. Jednalo se o jeho hlavu, o jeho vlastní osobnost.

Zimničně rozčilen vrací se do Brusselu, kdež zastane kongres v nemalé tísni; darmo byl se týž poznovu obrátil s prosbami o pomoc do Francie, marně byl odpověděl do Haagu, že lid belgický ani nesnese pomyšlení, že by měl opět býti kdy poddaným Rakouska. Mocnosti odpovídají znova, aby Belgičané složili zbraň, že všechen další odpor jen zhorší jejich postavení, poněvadž císař Leopold jen pod tou výminkou slíbil zachovati jim ústavu jejich, poddají-li se mu po dobrém. Van der Noot znamená, že jsou tu již mnozí, kteří byli by nakloněni poddati se. Povstává proti nim plný líčeného hněvu; zrádcuje a cejchuje každého, kdož by se opovážil v tomto shromáždění neodvislé Belgie i jen jediné slovo slabosti pronésti a volá

znova národ do zbraně, připovídaje, že sám povede pluky dobrovolníkův do ohně bitev. — Kněžstvo, vždy ještě plné nedůvěry proti „svobodomyslnému ochranci kacíře Ricciho“ velebí za to van der Noota se všech kazatelen do nebes, a svaluje opětně všechnu vinu posavadních neštěstí na ty neznabohy a vlastizrádce „z doupat Vonkových“. Což divu, že za takových okolností nový *manifest Leopoldův* ze dne 14. října, ve kterém se Belgičanům připovídá totéž zřízení vlasti, jaké měli za Marie Terezie, nedoznává v Brusselu jiného přijetí, nežli že kongres celý jeho obsah za holou lest a přetvářku lidu poznamenává, načež k žádosti lidu manifest ten na náměstí brusselském katem jest spálen. K hrozbě v manifestě ohražené, že totiž jinak císař pošle nových 40.000 mužův vojska na Belgii, odpovídá van der Noot: „A kdyby jich poslal 80.000, s pomocí boží potřeme je všecky jako mouchy!“ Van der Noot ví, že mluví nesmysl a lež, ale on již nemůže jinak. Terrorisoval a rozdmychoval tak dlouho vášně, až již nyní vášeň sama jest pánem. Nikdo netroufá si pronésti zmužile slovo střízlivé pravdy.

Verbování dobrovolníků se nedaří, Rakušanům co den přibývá posily, ale nikdo netroufá si v kongresu vysloviti myšlenku: obraťme! Vždyť fanatismus lidu beztoho hledá zrádce, vždyť již nemine dne, aby nebylo děsných hluků po ulicích brusselských. Tu chytili špehouna rakouského, tu přemlouvače lidu, tu rouhače. „Zráda!“ „Spiknutí!“ volá lid při každé nové smutné zvěsti z bojiště nebo z kabinetů a nesvědomitost jezovitská vždy ještě poznamenává mu nové oběti opmsty. Již se vraždí beztrestně na bílém dni, již se věší na lucerny, kde jaký „rouhač“ a „demokrat“ známější. Jistý van Krieken jest udán,

že prý o procesí posmíval se kněžím. Luza vyslídí nešťastníka, vleče jej pod *okna kongresu a zde uřezává mu pilou hlavu.* Když zvěst o hrozné té popravě sdělena Fellerovi, jezovita outrpně pokrčil rameny a s očima k nebi obrácenýma zavzdychal: „Takovým *nepravidelnostem* nedá se bohužel v bojích stran vyvarovat.“ — V Namuru dne 27. října přívrženci Vonkovi na oslavu památného vítězství turnhoutského ustrojili si hostinu, při níž provolána sláva van der Meršovi. Jedva se o tom pověst roznese v městě, luza se srocuje, střílí po hodovnících, a 18 demokratů jest zatčeno. O tři dni později vylítla tamže prachárna do povětří. Rozumí se, zase to udělali Vonkisté a opět nové, zběsilé pronásledování lidí nevinných.

Za takových poměrův strašných pošle Leopold II. do Brusselu své ultimatum: jestliže do 21ti dnův Belgie se nepodrobí, vtrhne osmdesát tisíc mužův vojska do země a podmaní ji císaři mocí.

„Vzhůru do boje!“ volá lid v Brusselu a vzhůru do boje volá s ním van der Noot. Ale z venkova žádný ohlas. Darmo kněží se všech kazatelen vybízejí lid k všeobecnému pozdvižení se, darmo slibují se dobrovolníkům hory doly, uplyne čtrnácte dnův a dobrovolníkův dostavila sej nepatrná hrstka. Také peněz není na vedení války a k tomu ke všemu ještě Schönfeld děkuje se nyní z velitelství a poroučí se do Francie.

Třikráte byl se kongres obrátil do Haagu žádaje mocnosti za prodloužení osudné lhůty; vše marné. Poslední odpověď přichází z Haagu právě v půl noc poslední, kdy Rakušané již dávají se na pochod. Celý kongres očekává v trapné nejistotě to poselství rozhodné. Konečně přikvapí kurýr. Van der Noot rozevírá listinu a odpověď

zní: „Nedává se ani hodina lhůty další.“ Vše jest zdrceno. Van der Noot, bledý jako stěna, pokrývá si dlaněmi tvář a sklání hlavu na stůl. Dole bouří lid jako rozkacené moře a v síni kongresu ticho jako mezi mrtvými. Konečně vyvstane kardinál Frankenberk a navrhuje pomoc: „Jmenujme třetího syna císařova, arcivévoda Karla, panovníkem Belgie!“ — Jako se chytá tonoucí stébla, tak chytá se většina kongresu toho návrhu. Vždyť se jím snad alespoň lid poněkud ukonejší a o jiné — se vlastně již nejedná. Ihned vysláni jsou do Haagu i do tábora Rakušanův poslové s tou novinou, od níž se očekává zastavení Rakušanův v pochodu. Než i tato poslední naděje selhává. Poslové již se ani nemohli dostati strážemi rakouskými, — generál Bender již postupoval. . . . Příštího jitra již jsou ulice brusselské zaplaveny prchajícími dobrovolníky, kteříž hladoví, rozedraní žebrají o kus chleba. Zároveň stihne zpráva, že vojsko bez obrany opustilo Namur, kterýž na to ihned vzdal se ochotně Rakušanům. Tím jest republice belgické zadána smrtelná rána.

Zoufalost zmocňuje se lidu, co zatím členové kongresu se rozprchávají. Van der Noot chce se pokusit o uchlácholení myslí; vsedá na kůň a vyjíždí mezi lid. Než jaké to hrozné sklamání. Místo nadšeného uvítání všude hněvivé tváře, hrozebné posuňky, až konečně zklamaný lid propukne v zoufalé volání: „Tys beztoho vším vinen! *Vrať nám Vonka! Vrať nám van der Merše!*“ — A nežli zničený vůdce dojede domů, lid roztloukl mu okna, a táhne udělat podobné zastaveníčko také van Eupenovi. Nadarmo kněží snímají poprsí van der Nootovo s oltáře a chtějí je v průvodu nésti městem. Rozkácený lid vrhá se na obraz „zrádce“ a rozbíjí jej v tu chvíli na padrť.

Stavové polekáni tím obratem honem udílejí amnestii politickým vězňům. Ale lid si toho hrubě nevšímá. Zuřivost jeho proti van der Nootistům roste tou měrou, jakou Rakušané blíží se Brusselu. Tu nahlíží van der Noot, že není mu déle radno prodleti. Prchá s van Eupenem do Holandska; za ním ujíždějí z Belgie všickni, kdož byli vynikali v tom zápase desítiletém, všickni — vyjma kardinála Frankenberka, který se před vojskem rakouským ukrývá do sklepa. Kongres zmizel, národní vláda zmizela, zůstali jediní stavové brabantští; tito očekávají vjezd Rakušanův.

Dne 2. prosince stojí Bender před branami brusselskými a vyzývá město, aby se do čtyřadvaceti hodin vzdalo. Stavové žádají všeobecnou amnestii; Bender ji jménem císaře připovídá a den na to vtáhnou Rakušané do tichého Brusselu. O sedm dní později bylo narovnání v Haagu potvrzeno; Leopold zachoval belgickým provincím jejich starobylé zřízení a udělil amnestii, z které byli vyjmuti toliko Vonk, van der Noot a van der Merš. Avšak tento, byv v poslední chvíli od strážců svých propuštěn, uniknul zatím již také šťastně do Francie. A jezovita *Frankenberk?* Nuž, ten dne 13. prosince 1790 již opět v chrámě sv. Guduly sloužil *slavné Te Deum za — šťastný návrat veškeré Belgie pod panství rakouské.* . . . Byl to právě výroční den, co zvítězila revoluce v Brusselu.

Tak skončil pamětihodný boj malého národa, jenž dovedl vítězně odolati těm, kdož rušili jeho právo, ale nedovedl pohříchu odolati těm, kdož rušili jeho rozum a svědomí.

Byl nepřemožitelným, vzdor své skrovnosti, dokud pozvedal se zmužile k boji za myšlenku svobody. Bylo ale veta po síle jeho, jakmile prchlo to ryzí nadšení, ten svatý zápal ze srdcí mladistvých,

a závoj šalby a mámení jezovitského zastřel mu oči i srdce. V *mravné* toliko myšlence, snoubené s činem, spočívát nesmrtelná síla národův!

Ve vyhnanství hynuli teď šlechetní oni bojovníci svobody belgické, zraněni nevděkem i neštěstím svého národa, jejž tak neskonale byli milovali.

Avšak nemělo tak ostati na věky. Klesla-li myšlenka volnosti v národě belgickém, ejhle již zvedala se za to tím vítězněji a mocněji v sousedním národě francouzském! Doba strnulého živoření národův byla minula! Lid belgický počal střízlivěji přemýšlet a poznávat pravdu. Již v únoru r. 1791 musilo vojsko *hájiti kněží a stavův proti hněvu jeho.* Po všech provinciích nastalo hnutí proti zřízení feudálnímu a v Brusselu lid násilně rozehnal stavy, vraziv do sněmovny a vypudiv pány opaty a šlechtice pádnými ranami odtud. Chtěl být spravedlivěji zastoupen, chtěl sám míti také něco práva ve vlasti.

Rok na to ale již nad čerstvým hrobem hrdinného *van der Merše* hlaholila opět píseň volnosti, píseň to válečníků svobodného národa francouzského, kteříž bouřili vítězoslavně do luhův Belgie, ženouce před sebou *poražené* pluky *Rakouska... Vonkovi* ale osud dopřál, aby se dožil ještě toho dne, kdy před bleskem vítězné svobody shroutilo a sesulo se i ve vlasti jeho to nadpráví feudální, kdy padly ty výsady šlechty a kněžstva, proti nimž on tak věrně byl se zastával lidu svého, třebas ten lid jej opouštěl, ba kamenoval.

S nadějí radostnou v duši umíral šlechetný Vonk dne 1. prosince 1792 v Lillu, žehnaje vzdálené vlasti své a vítaje jitřenku doby nové... Co na tom, že skonávalo tělo jeho: — *myšlenka* ducha jeho žila a vítězila!

Život zvířat.

Dle nejlepších pramenů

sestavil

Karel Starý.

Část III.

Matice lidu ročníku VIII. číslo 5.

(Běžné číslo 47.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1874.

Tiskem dra Edv. Grégra v Praze 1874.

Řád čtvrtý.

Další šelmy kočkovité.

Levhart. (Obr. 33.)

Levhart je bez odporu nejdokonalejší šelma na celém božím světě; žádný jiný dravec nehonosí se takovou souměrností těla a pestrostí kožichu, takovou půvabností a pružností pohybů, takovou chytrostí a odvážlivostí jako levhart. Levhart je výlupek všech lupičů, nejpodařenější kvítko v zahrádce šelem kočkovitých, neboť v chtivosti krve a v zuřivosti podobá se úplně nejbližšímu svému soudruhu — lotrovskému tygrovi.

Ano levhart je tygr v druhém vydání, menší sice, ale za to tím jadrnější; tělo jeho je ovšem jen čtyři stopy dlouhé, pro svou štíhlost zdá se však býti mnohem delším, k čemuž přispívá také ohon, mající délky dvě a půl stopy; tlapy, pazoury a zuby jeho jsou poměrně velmi veliké.

V pravdě nádherný je kožich levhartův a po americkém pardalu nejkrásnější všech šelem kočkovitých; základní barva jeho je světle pomorančová; na ní spatřují se buď skvrny tmavohnědé podoby prstenovité, buď pěkné kruhy z černých teček sestavené; kruhy tyto uzavírají tmavější střed než je barva základní a táhnou se podél hřbetu ve

3—4 řadách, jsouce po obou stranách těla nepravidelně roztroušené; ostatní tělo je buď tečkované, buď kroužkované a celá barvitost srsti shoduje se velice s pestrostí půdy africké, kteráž je domovem levhartovým.

Levhart miluje řídké lesy s hustým podrostem a rád se zdržuje v hornatých krajinách, v nichž je hojnost lesů a zvěře; v těchto umí se šibal před zraky lidskými tak výborně skrývati, že jej obyčejně prozrazují jen rýhy na kmenech stromů, které při lezení svými pazoury byl učinil; nikdy nepoutá se na jednu krajinu, nýbrž mění obydlí své dle okolností; stalo se již často, že levhart na svých věčných potulkách zahnízdil se blíže obydlí lidských, ano i v nich samých, když mu v tom nic nepřekáželo; tak udává *Brehm* případ, že v městě Adově v Habeši porodila levhartice mláďata v jednom dvoře, v němž se již dříve byla po delší dobu skrývala, aniž by byla spozorována bývala; obstarávání mláďat činilo ji však odvážlivější a smělejší a tím se prozradila.

Pln chytrosti, lsti a opatrnosti je levhart strašlivý nepřítel zvířat i lidí, ačkoliv se s těmito nerad příliš zabývá; chytrost jeho a vypočítavost jsou tak veliké, že uloví i nejopatrnější zvěř a nejrychlejší sajku; co nemůže provesti násilím, dokáže lstí a obratností; levhart není sice rychlý běhoun, za to ale dokonalý mistr v skoku a šplhání; stíhán člověkem hledí vždy uklouznouti na strom a neposkytuje-li mu tento úplnou bezpečnost, skáče jako veverka na jiný a ukryje se konečně tak chytře, že velmi nesnadno jest jej vypátrati; veškeré jeho pohyby jsou velice pružné a možno říci i v té míře krásné, že znalci při pohledu na prchajícího levharta srdce rozkoší plesá, ačkoliv by mu jinak milerád stáhl kůži přes uši.

V Africe je levhart po lvovi největším dravcem, avšak tuzemci lekají se šelmy této ještě více než lva; lev spokojuje se vždy alespoň jedinou obětí, levhart ale dáví co může a mnoho-li může, ať již je mu toho třeba čili nic; proto jej také Arabové nazývají tygrem, spojujíce s jmenem tímto největší vzteklost a zuřivost zvířecí. Žádné zvíře, ať si malé nebo veliké, není bezpečno před loupeživým výpadem levhartovým; on loví po zemi tak dobře sajky, kozy, ovce a paviány, jako po stromích ptáky a opice; ani ježatého dikobraza neuchrání dlouhé ostny ostrých zubů tohoto lotra; s velikou vytrvalostí číhá na jmenovaného hlodavce, skočí naň jako kočka na myš, udeří ho v skoku tlapou do čenichu a rozdrtí mu lebku dříve, než se chuďas může spamatovati.

V stádech skotů a bravů spůsobuje levhart nezřídka ohromné škody; stalo se již, že za jednu noc zadávil 30 až 40 ovcí aneb jiných kusů drobnějšího dobytka; také děti Arabů a Negrů bývají vždy vítanou kořistí tomuto zběsilému lidožroutu. Misionář *Filippini*, který přes 20 let žil v Habeši, vypravuje, že ve vsi logošské, Menza zvané, levhart za tři měsíce roztrhal osm dětí a že se lupič ten s nejsvrchovanější drzostí vkrádal nejen do dvorů, ale také do stájů a světnic, z nichž odnášel psy, ovce, slepice, zkrátka vše, čeho se mohl zmoci. Přírodozpytec *Rüppell*, jenž delší čas po Africe cestoval, podává k ošemetnosti levharta následující doklady. „U Gondaru bydlil jsem v domě evropského osadníka; v jedné noci procitnuv ze sna slyším jekot kozy, která byla na dvoře uvázána. Vyskočím rychle k oknu a vypálím jednu hlaveň své bambitky, ovšem do větru, neboť byla noc velice tmavá a viděti nebylo ničehož; lidé vyběhli z domu a shledali brzy, že

levhart přelezl zeď devět stop vysokou a že zaškrtil kozu, která mu náhodou do pazourů se dostala. Lidé odnesli kozu do světnice a nadávajíce lotrovi šli opět spat. Po dvou hodinách přišel však levhart zpět a jda po krvavé stopě vrazil až do světnice, kde zabitá koza ležela; popadnuv na novo ztracenou kořist vlekl ji rychle ke dveřím, při čemž však vraziv do stolice učinil šramot, jenž jednoho z lidí ze spánku probudil; člověk ten, domnívaje se již, co by to mohlo býti, dal se ihned do křiku, jenž šelmu tak polekal, že po druhé s nepořízenou odtáhla; scházelo však málo a byl by nám ďas pečeni před samou hubou vyfoukl. Sedm dní na to byli jsme na novo ze sna vyburcováni a sice křikem slepic, které seděly v síni na rahně, upevněném při samém stropě; vědouce již, co to znamená, vyskočil každý z nás a rychle chopil se zbraně; sluha můj Abdalah shledl sice levharta plížícího se kolem zdi a nesoucího v tlamě dvě slepice, ale vystřeliv chybil se cíle, neboť byla noc příliš tmavá; já pak dívaje se na zeď, přes kterou lupič ubírati se musil, zahledl jsem tři levharty, kteří se mi však před očima jen kmitli, tak že nebylo možno na ně vypáliti. Jelikož se jim lup podařil, byli jsme jisti, že přijdou v následující noci opět; i stalo se v skutku tak a můj sluha, jenž je očekával, spražil jednomu kožich tak notně, že zůstal na místě ležet, obdržev spravedlivou mzdu za učiněnou nám škodu.“

O neohroženosti levhartově vypravuje také *Brehm* případ z vlastní zkušenosti. „Jednoho dne, jedouce na mezcích horami bogošskými, uslyšeli jsme na skalách, nad hlavami našimi do výšky strmících, vyzývavý štěkot velikých paviánů. Ihned připravili jsme se k malé honbě na tyto ohyzdné

opice; zanechavše mezky své v údolí pod dohlídkou tří sluhů, vylezli jsme sami po příkré stráni na širokou skalní stěnu, odkud jsme na uvítanou několik koulí mezi opice poslali; tuze jsme jim asi neubližovali, neboť teprv asi po desáté ráně spozorovali jsme starého mandrila, sestupujícího kolísavým krokem přímo do údolí, kde sluhové naši čekali; domnívajíce se, že raněný opičák tam někde složí kosti své, nevšímali jsme si ho více a znova stříleli jsme na zuřící paviány; mezi těmito povstal však náhlý poplach a sice předmětem nám nepovědomým; tváře všech opic obracely se zděšené do údolí, v němž brzy na to slyšeti bylo úzkostlivý křik našich lidí. Nevěděli jsme, co by vše to mělo znamenati; běžíme tedy rychle ku kraji skály, odkud jsme do údolí hleděti mohli. A co to bylo! Veliký levhart jel po skále dolů přímo mezi naše sluhy; seděl na nějakém předmětu, který jsme my s vrchu dobře rozeznati nemohli; brzy na to padla rána a po ní druhá; křik lidí se utišil, psi ale štěkali tím zuřivěji. Celý ten shon trval sotva několik sekund; nevědouce, oč se vlastně jedná, slezli jsme opatrně dolů do údolí, kde naši sluhové celí vyděšeni zaujímali každý místo jiné; egyptský kuchař stál na balvanu skalním a drže křečovitě pušku v rukou zíral ani nemrkaje na blízké křoví, před nímž psi v úcty plné vzdálenosti štěkali; Abisiňan držel a krotil mezky, kteří se zdáli býti velice poplašeni; třetí pak sluha, mladý chlapík, vyšplhal se na skálu, která mu poskytovala nejen úplnou bezpečnost, ale také pěkný rozhled kolem sebe.

„V křoví leží levhart," zvolal Egypťan, vida nás přicházeti, „mějte se na pozoru, střelil jsem naň."

„On přijel ze skal na opici," dodal Abisiňan „a chtěl nás tu roztrhati."

„Běžel na hoře vedle vás," vysvětloval mladík, „viděl jsem ho, když na opici skočil."

Opatrně blížili jsme se s nataženými kohoutky ku křoví, avšak nemohli jsme vypátrati ničeho; konečně když sluha slezl se skály a nám určitě tmavé místo v křoví naznačil, kde prý se levhart skrývá, shledl jsem ho též, avšak nedýchal více — byl mrtev. Na několik kroků od něho ležel taktéž mrtvý veliký pavián. Nyní se nám teprv celý příběh vysvětlil. Lezouce na skálu šli jsme nepochybně vedle lože levhartova, jenž se však nehnul, ani když jsme vedle něho šplhali, ani když jsme nahoře stříleli; teprv když postřelený pavián kolisal se dolů, skočil levhart na něj a nic nedbaje střelby, křiku lidí a štěkotu psů, jako jezdec na koni jel na něm se skal do údolí, přímo mezi naše sluhy, kteří polekáni na všechny strany se rozprchli. Kuchař chopiv se dvojky, která dole zůstala, vyskočil na balvan a střelil po levhartovi náhodou tak šťastně, že mu koule srdcem projela, druhou pak ranou dorazil opici, která mu nemenšího strachu byla nahnala. Jak se nyní ukázalo, popadl levhart paviána předními tlapami za tlamu, v níž zanechaly pazoury jeho hluboké rány, zadními nohami hleděl se pak zachytit na zádech opice, což se mu také na některých místech neobyčejné té jízdy podařilo; nepochopitelné zůstalo nám z celé události jen to, že se pavián nebránil a strašlivých svých zubů k obraně své proti dravci nepoužil."

Podobných příběhů svědčících o veliké odvážlivosti levhartově vypravuje se velmi mnoho. Tak přišel levhart za bílého dne až k vozu *Cummingovu* a odnesl veliký kus masa, jenž k obědu přichystán ležel vedle samého ohně; psi, kteří za lupičem vyrazili, pochodili velmi špatně; dva z nich

byli od šelmy tak pokousáni, že druhého dne zdechli.

Nejraději navštěvuje levhart obydlí lidská blíže lesů postavená, z nichž odnáší před očima majitelů slepice, psy, kočky, ovce a kozy; lidé mohou volat, křičet, kamením házet: nic naplat; levhart si jich nevšímá, ale provádí to, co se v lotrovské jeho lebce vylíhlo, s ošemetnou neustupností; hodnověrní pozorovatelé udávají, že levhart psy, jimž střežení obydlí a stájů svěřeno jest, dříve chytrým způsobem od stavení odláká, načež teprv dům z jiné strany přepadává a kde co může pryč odnáší.

Kněz *Filippini* zabil za svého dlouhého pobytu v Habeši a v zemi bogošské velmi mnoho levhartů; chytal je nejvíce do velikých pastí, podobných našim pastěm na myši; avšak mimo to měl s nimi rozličné šrůtky, z nichž tuto jednu dle *Brehma* podáváme.

V Keerách, hlavním to místě země bogošské, založila katolická misie pevné bydliště a kněží chovají si tam jako všechno obyvatelstvo stáda dobytka, z nichž alespoň ovce a kozy v noci do pevnějších stájů uzavírají. Svrchu jmenovaný misionář spával v chatrči, blíže které nalezal se slaměný stáj s kozami, jež pásl a opatroval chlapec asi patnáctiletý; chlapec ten měl k spaní v koutě stáje vyvýšené lože, kozy pak ležely, kde se které líbilo. Jednou za deštivé noci probudil se pater *Filippini* ze sna a div leknutím nezdřevěněl! Kozy vřeštěly jako posedlé a pastucha jejich řval plným hrdlem, pomoc přivolávaje. Statečný kněz brzy se spamatoval a již také věděl, co asi celý ten pekelný hlomoz znamená; vzal rychle svou švýcarskou kulovnici a honem běžel k ohrožené stáji.

„Co se to tam děje, chlapče?“

„Ach, milý otče, levhart je v stáji, jednu

kozu již zardousil a nyní číhá na mne; oči jeho svítí strašlivě.“

„A jak pak se tam dostal?“

„Udělal si na druhé straně díru do stěny a tou sem přišel.“

Náš páter jako zkušený lovec honem pospíšil na druhou stranu a našed učiněný otvor zatarasil ho kamenem; zameziv takto lupiči snadné uklouznutí spěchal rychle nazpět k polekanému chlapci.

„Slyšíš, *Talo?* Nyní mi musíš udělat světlo, abych toho lotra mohl shlédnouti.“

„Nemám svíčku a oheň také ne!“

„Tedy ti je přinesu.“

Po chvilce vrátil se kněz se svíčkou a se sirkami, udělal do slaměné stěny rukou díru a podával oboje pastuchovi, aby mu svíci rozžehl. Ale milý *Talo* nechtěl se pod kůžemi, do kterých se byl zahrabal, ani hnouti a našemu páteru nezbývalo ničehož, než učiniti ještě jeden otvor do stěny; na to prostrčil skrz něj ruce a rozsvítil si svíčku sám. Nyní dal se pastucha alespoň k tomu pohnouti, že ruku natáhl a světlo podržel. Jakmile se stáje ozářila, ulekl se levhart a táhl se vedle stěny zpět k díře, kterou si byl dříve udělal, avšak pro slabé světlo nebylo páteru možno vzíti jej na mušku. Chlapec pohybuje úzkostlivě světlem sem a tam; levhart naleznuv otvor zatarasený, stává se nepokojným a počne slabě kňučeti. Tu nenadále padne paprsek světla na lesknoucí se oči levhartovi a za ním jako hrom po blesku padne rána. V chlévě nastane strašlivý zmatek; kozy vrhají se jedna na druhou a všechny do jednoho kouta; *Talo* pustí leknutím svíci na zem a schová se opět do kůží; svíčka zhasla a stáj se náhle zatemnila.

„Je levhart mrtev, *Talo?*“

„Nevím, otče, ale kozy se utišily.“

„Nuže, tedy má také levhart dosti,“ praví srdnatý kněz, nabije znova pušku, rozdělá světlo, otevře dvéře a vstoupí do stáje.

U protější stěny ležel levhart mrtev; koule roztříštila mu lebku zrovna mezi očima. —

Člověka samého nechává levhart obyčejně na pokoji; byl-li však postřelen neb jinak podrážděn, ztrácí jako jiní dravci všechnu ostýchavost a vrhá se na člověka, jemuž pak zaráží pazoury do hlavy a do obličeje, překusuje svazy a žíly na krku a počíná si vůbec tak vztekle, že i dospělé lidi usmrcuje.

Kolbe vypravuje, kterak purkmistr jednoho města kapského, procházeje se po polích, napaden byl levhartem, jenž zasadiv mu tlapou ránu do hlavy, vší silou se namáhal, aby mu některou žílu na krku prokousal; přepadený muž, ač bezbranný, neztratil ducha přítomnost a bránil se srdnatě; oba soupeři padli konečně na zem. Již opouštěly síly z mnohých ran krvacejícího muže, když se mu na štěstí podařilo, chopiti se hlavy zuřivé šelmy a přitlačiti ji k zemi; s posledním vynaložením všech svých sil vyňal z kapsy zavírák a vrazil ho dravci do chřtánu. Tímto hrdinským skutkem ušel ovšem smrti, nikoliv ale dlouhé nebezpečné nemoci, která následovala za příčinou četných ran v boji s levhartem utržených. Co to té šelmě napadlo, že se krom obyčeje svého dala do člověka, zůstalo až podnes hádankou.

Podobným spůsobem byl sluha misionáře *Stelly* od levharta, jejž však dříve postřelil, přepaden a jednou ranou do hlavy usmrcen. Totéž by se málem bylo stalo jednomu příteli *Cumminga*, jemuž také poraněný levhart obličej, krk a rameno šeredně pošramotil a snad by jej byl zardousil,

kdyby v tom okamžení nebyla smrt učinila konec jeho zuřivosti.

Člověk, jak již praveno, vidí v levhartu jednoho ze svých největších nepřátel a vede proti němu vždy a všude válku křižáckou. Nejlepší zbraň proti této šelmě je dobrá ručnice a smečka vycvičených psů; kdo má pevnou ruku a taženou kulovnici, nemá se čeho báti; psi zdvihnou obyčejně levharta z lože, zaštěkají jej na některém stromě a ponechávají pak střelci dosti času, aby mohl šelmě buď kouli neb několik srnčích broků vpálit do kožichu. Tam kde nemají zbraně střelné, lapají levharty do železa a jiných pastí, jež však nutno zaříditi velmi chytře a opatřiti nejlepšími vnadidly, aby se šelma ošidila; levhart jako liška po čertech nerad spálí si prsty a často vrátí se několikrát k tučné slepici, nežli o ni zubem zavadí.

Jistý osadník blíže Natalu těšil se velmi často z návštěvy levhartovy a neuplynulo téměř ani dne, aby nebyl býval oloupen; slepice, kuřata, selata, psi, jeden za druhým mizeli ze dvora a šelma levhart jevil tak rozličné choutky, že si konečně hospodář usmyslil, darovat mu k odnešeným slepicím ještě starého kohouta, který byl nyní bez toho na zahálce. Uvázal tedy milého kokše ve veliké, silné kleci, jejíž dvéře jako past lehce zapadaly. Levhart v noci přišel skutečně, ale nedotkl se ani klece ani kohouta; přišel po druhé, avšak ani tenkrát nepřiblížil se ku kleci, neplechu čenichaje; když pak v třetí noci do dvora se přikradl a nikde ničehož vyslíditi nemohl, dal se taškář choutkou na kohouta tak uchvátit, že pro něj do klece skočil a takto sám šťastně se chytil. Z počátku zuřil a zmítal sebou jako posedlý, vítaje každého, kdo jen na několik kroků se přiblížil, ceněním zubů a zuřivým po-

hledem; později ale, když člověk klidně a pevně naň pohlížel, ustupoval jaksi zmateně a hleděl se skrýti v pozadí. Rozmanití lidé, nejvíce Kafrové přicházeli učinit návštěvu šelmě, která jim tolik škody byla nadělala. Obstoupivše klec, jali se lupiči nenáviděnému láti a zlořečiti, při čemž ovšem ženy svými vybroušenými jazýčky nejvíce se vyznamenávaly: „Oh, ty ničemný, zbabělý pse, ty mizerný kurožroute, hleď, konečně jsi přece chycen! O ty padouchu, kterak se ti dobře stalo. Pamatuješ-li se pak na ono bílé telátko, které jsi mi před třemi týhodny zadávil? To bylo moje telátko! Ty zlotřilý ničemo, proč pak jsi nevyčkal, až bych byl přišel s kyjem a tvou bohaprázdnou lebku ti roztříštil? Ty jsi myslil, že kůže tvá bude pěknější, když se dříve naší drůbeží vykrmíš, ty jeden lupiči, zbojníku, rabiáte! Vidíš, teď jsi chycen a brzy bude viseti kůže tvá nad dveřmi tvého vítěze! Ty šelmo všech šelem nejhnusnější, potvoro všech potvor nejohyzdnější!“ „Viz zde mé kopí!“ huláká jiný, „to ti zabodnu do srdce, jako je nyní vrážím do země; tím železem zde rozkrájím na kusy tvé osrdí a pak si je na ohni usmažím. O jen mi ukazuj ty své kelčáky (zuby), však z nich brzy budu nosit šňůru na krku. —“

V tom skočil levhart vztekle na mříž a zalomcoval železnými pruty — všichni Kafrové práskli do zaječích a rozlétli se, jako když do vrabců střelí. —

Bylo ustanoveno odvesti pěkného dravce do města a prodati jej živého některému zvěřinci evropskému; avšak druhého dne byl by se zajatec málem z klece vydobil a musil býti zastřelen.

Záhy na jaře, v době páření, scházívá se mnoho levhartů na jedno místo, kdež mňoukají

a vřískají podle spůsobu zamilovaných kocourů, jen že hlasem mnohem silnějším a hlubším; při těchto koncertech ochlazuje také jeden soupeř druhému horoucí vášně špičatými zuby a ostrými pazoury v urputných ovšem šarvátkách. Po devíti týhodnech okotí se levhartice s třemi až pěti slepými mláďaty, která teprv desátý den po svém narození oči otevírají. Jsou to roztomilá, krásně zbarvená zvířátka, která jako naše kotata mezi sebou neb s matkou laškují a dovádějí, nejrozmanitější šprýmy provádějíce; na svobodě ukrývá je matka v jeskyních, dutých stromech neb jiných doupatech a brání je s největší srdnatostí. Když jsou malí čertíci tak velicí jako naše kočka, béře je matka již na lov a cvičí je ve svém řemesle loupežném methodou tak mistrnou a s prospěchem tak znamenitým, že v několika týhodnech na to již dostávají mladí ničemové za vyučenou.

Ačkoliv mladé levharty nesnadno jest z hnízda vybrati, přece nalézají se šelmy tyto ve všech všudy zvěřincích, v nichž pro krásnou barvitost kožichu a hadovitou pružnost těla obdiv obecenstva zbuzují; jejich kulatá hlava s krátkými nazpět položenými ušima, jejich veliké, ohnivé, zlatozeleně lesknoucí se oči prozrazují i zde každému ošemetnou lstivost a nebezpečnou zuřivost. Jsouli v dobrém rozmaru, vyvádějí v klecích zvláštní umělé skoky, které činí kruhy všelijak do sebe vpletené, a provozují tyto své kejkle tak rychle, že oko diváků sotva je může postihnouti; tělo své protahují v té míře, že vyhlížejí jednou tak dlouzí, nežli v skutečnosti jsou.

Zcela mladí levharti dají se rozumným vedením tak ochočiti, že jsou pak jako naši psi a kočky. Rádi dávají se od známých osob hladiti, při čemž s velikou vnitřní spokojeností otírají se buď o své

příznivce aneb o mříže své klece, předouce vedle způsobu domácích koček. Shlédnou-li svého strážníka, skákají proti němu, vystrkují tlapy skrz mříže, chtíce jej k sobě přitáhnouti; když jim podá ruku, lízají mu ji jako psi a když si dá od nich podati tlapku, je tato měkká jako hedbáví; o pazourech není ani památky. S jinými levharty snášejí se v kleci velmi dobře a přivykají také psům, s nimiž pak bez závisti potravu svou sdílejí.

Levharti chycení ve věku dospělejším nedají se nikterak ochočiti a byť jevili někdy povahu mírnější, přece s nimi nelze žertovati. Přírodozpytec *Brehm* obdržel jedenkráte levharta téměř již dospělého a choval jej po delší dobu uzavřeného v kleci. Ačkoliv se *Brehm* všemožně snažil, získati si přízeň tohoto dareby, nepodařilo se mu to ani v míře nejskrovnější, neboť levhart vítal pána svého vždy jen s vyceněnými zuby a chraplavým founěním, při čemž hleděl svou vděčnost dokázati tím, že po něm tlapami sekal, kdykoliv se *Brehm* jen z daleka kleci přibližoval. Levhart tento byl uvázán na dlouhý řetěz, tak že mohl býti z klece vypuštěn, aniž by třeba bylo se obávati, že by snad mohl prchnouti. Jakmile mu dovoleno bylo na dvůr vybèhnouti, objevila se ihned povaha jeho v úplném světle; s nevyslovitelnou zuřivostí skákal sem a tam, hledě se sprostiti nemilé vazby a když se mu to podařiti nechtělo, počínal si jako vzteklý; prskal, founěl, cenil zuby a řádil vůbec tak, že hrůza obcházela všechny, kdo přihlíželi počínání tomu. Vehnati jej do klece zpět, byla s počátku úloha velmi nesnadná; *Brehm* si dal na dlouhou tyčku přivázati koště a hleděl slabými ránami přinutiti šelmu k zpátečnímu pochodu, ale tím levharta jen ještě více podráždil; nezbylo ničehož než přinesti konev vody a vlíti

ji rozkácené šelmě na hlavu; to účinkovalo; levhart byv náležitě ochlazen a obávaje se, aby se studená lázeň neopakovala, ustoupil do klece. Později bál se tento zuřivec studené vody v té míře, že okamžitě utíkal do své boudy, jakmile konev třeba prázdnou na blízku uviděl.

Zabití levharta považuje se u Kafrů i Negrů za velikou událost a maso jeho platí všem za vzácnou lahůdku. Bojovník kaferský, který levharta zabil, odívá se kožích jeho a každý, kdo se nemůže pochlubiti podobným vítězstvím, závidí jemu. Zuby levhartí zavěsí se mezi perly na šňůru a řetěz takový zdobí tmavou pleť negrovu k obdivu všech soukmenovců; také ohon levhartí musí přispívati k oslavě vítěze; může-li Kafer osm neb deset ohonů levhartích uvázati kolem svého těla, domnívá se býti králem a pohlíží s opovržeností na své krajany, kteří jen ocasy opičí na pásu svém zavěšené mívají.

Evropané rádi kupují kůže levhartí a platí za kus 10 až 15 tolarů; vydělaných pak užívají buď za oděv, buď co pokrývek na nohy při jízdách na saních aneb co koberců do pokojů.

Levhartu velice podobná šelma je *pardál* čili *pantr indický;* šelma tato je však o něco větší, světlejší, má také ohon delší, ostatně ale všechny vlastnosti afrického kolegy; vlast jeho je nyní jen teplá Asie; druhdy byl i po celé malé Asii dosti hojný, avšak Římané ho vyhladili, přivádějíce k hrám a zábavám římským na sta pardálů do Italie. *Pompejus* jich poslal do Říma 410, *Augustus* 420 a jiní ne mnohem méně; i tato šelma bývá ve zvěřincích dosti hojná. Jeden druh pardálů s barvou tmavohnědou a černými skvrnami přiváží se v novější době z Jávy do Evropy a pokládá se ve zvěřincích za velikou vzácnost.

Také Amerika má svého *pardála*, který však není větší než prostřední pes; též v divokosti své a síle zůstává daleko za svými soujmenovci asiatskými.

Rys (obr. 34.).

Než se s dravci kočkovitými rozloučíme, při kterémžto loučení tuším ani já ani moji čtenářové příliš mnoho hořkých slzí prolévati nebudeme, podíváme se na skok ještě do Evropy, abychom se tu seznámili s největší kočkou evropskou, kterou zároveň prohlásiti musíme za nejškodlivější šelmu domácí.

Každé malé dítě zná u nás povídačku, jak se učil Honza latinsky: „Sudkulatý — rystupije — tujekára — tenturyje.“ Avšak málo které veliké dítě ví, co ten rys vlastně je nebo byl.

Kdo chce tedy zvěděti, co ten „rys tu pije“, nechť si přečte kapitolu následující.

Rys je dravec kočkovitý a sice mnohem větší, než by se leckdos domníval; dospělá tato šelma je skoro tak veliká jako levhart a váží ve Švédsku a Norsku, kde rysové jsou vůbec nyní ještě nejhojnější a největší, 60 až i 90 liber. Jest to tedy dravec velmi mohutný a dle zpráv hodnověrných zajisté schopný lámati vazy všeliké zvěři našich lesů ani jeleny nevyjímaje.

Pohled na rysa činí na člověka dojem zvláštní, téměř odporný a nikdo by si zajisté nepřál dostati se s šelmou touto do křížku. Délka těla obnáší 3—4 stopy, ohon je 6 až 9 palců dlouhý a výška hřbetu od země dvě stopy. Veškeré údy jsou složité a celá stavba těla prozrazuje pevnost a sílu; zejmena tlapy jsou tak veliké, že se poměrně porovnávati dají jen s tlapami šelem nej-

větších. Podivná věru je tvář rysí, již dodávají dlouhé uši se štětičkami tuhých chlupů na konci, silné, štětinaté vousy pod nosem a dlouhé do špičky zakončené licousy zvláštního vzezření a člověk, třeba ničehož nevěděl o životě této obludy, při spatření jejím někde ve zvěřinci ihned pomyslí sobě: „Ty škaredý vousáči, v tobě vězí asi málo dobrého; tvář tvoje vypadá zrovna tak jako obličej starého, darebáctvím sešedivělého loupežníka; tobě bych se vyhnul vždy na sto kroků při potkání!“

Také v kožichu rysím vězí jidášství; hlavní barva jeho je totiž rezavá neb černošedá, kterou jen tmavější skvrny na hřbetě, na hlavě, krku a po stranách těla poněkud zakrývají; tvář je červená, spod těla a vnitřní strany nohou jsou bělavé, ohon je na konci černý; v letě bývá kožich rysův krátký a více červený, v zimě ale dlouhosrstnatý a více šedivý; celkem však jest barvitost rysů velmi měnivá.

Smyslové rysovi jsou výborní; rys čichá lépe než ostatní kočky, slyší výtečně a zrak jeho vešel dávno již pro svou bystrost v obecné přísloví; pohyby jeho jsou poněkud váhavé, svědčí ale o veliké síle a vytrvalosti.

Rys byl druhdy po celé Evropě dosti hojně rozšířen a úplné vyhubení jeho padá do konce minulého století. Na vimberském panství bylo v době od r. 1711 až do r. 1794 zastřeleno 109 rysů, od té doby však žádný více. V českém Museu nalezá se vycpaný rys, který byl zastřelen v táborském kraji asi r. 1835, kamž se bezpochyby od jinud zatoulal; jest to bezpochyby poslední rys český. Posud hojný je rys v Rusku, Švédsku a také ve Švýcarsku. *Tšudy* zaznamenal, že ve Švýcarsku je rys hojnější než divoká kočka; ještě

před 30 léty zastřelilo se v jediném kantonu Bündenském 7—8 kusů ročně: nyní jen 3—4 kusy. Mnohem více rysů nalezá se na severu Evropy; ve Švédsku zastřeleno bylo od r. 1866 až do r. 1870 celkem 536 rysů, z čehož je viděti, že šelma tato posud zle hospodaří v některých zemích; ještě četnější jsou tuším rysové v Rusku, ač povědíti nevíme, mnoho-li se jich tam asi ročně zastřelí.

Všudy zdržuje se rys ve velikých, skalnatých lesích, na místech co možná nepřístupných, v nichž vyhledává jeskyně a skalní rozsedliny, poskytující mu tiché a pohodlné skrýše; může-li se však zmoci děr jezevčích neb doupat liščích, činí to s velikou ochotou, neboť mu poskytují úkryt ještě bezpečnější.

Je-li krajina tichá a jistá, sedává rys za dne na skalinách vyvýšených, na kmenech stromů vyvrácených neb na silných větvích stromů stojících a vyhřívá se na slunci; rys jako celé plemeno kočičí miluje velice teplo o sucho. Sedí-li na stromě ve výšce, rád se skrývá, aby jej zdola viděti nebylo; neboť vedle vyhřívání na slunci mívá rys ještě jiné tajné plány a je vždy po hotově, jedná-li se o provedení nějakého nového dareb áctví. Hlas jeho je pronikavý a ještě nejvíce skučení a vytí psů podobný. Je-li rys hladový, vyhledává si dráhy, po kterých zvěř přechází a skrývá se pak buď ve trávě neb v křoví s velikou trpělivostí číhaje, až se zvěř přiblíží; nyní opustí své místo a jako had plazí se tam, kde zvěř, neplechu čenichajíc zůstala státi; dostane-li se nepozorovaně až na blízko, vyskočí náhle a třemi neb čtyrmi ohromnými skoky vrhá se na srnce neb na jelena, ano na severu i na soba a losa, zakousne se mu do vazu a vraziv oběti své pa-

zoury do těla, hledí jí ostrými zuby svými otevříti na krku hlavní žíly. Mezi tím co poraněné zvíře v děsném skoku buď prchá neb se po zemi válí, dravce pod sebou umačkati hledíc, sedí mu rys stále na krku, nové smrtelné rány mu zasazuje; často stává se, že silný jelen třeba na půl míle cesty s rysem na zádech po lese letí, dříve nežli vysílen k zemi klesá; někdy ovšem se mu také podaří sraziti dravce s krku a porouchati mu hnáty, ale ubohé zvíře tím nic nezíská, neboť rysem zasazené rány bývají téměř vždy smrtelné.

Nepodaří-li se rysovi první výpad na kořist, nepokouší se o druhý, ale podle spůsobu jiných koček jako zahanben táhne se zpět a číhá na novo. Z ulovené zvěře sežírá 3—4 libry; ostatek nechává ležet; nemá-li potravy důstatek, vrací se druhého dne k zbytkům své kořisti a dává se do nich poznovu, jestli se o ně totiž vlci a lišky již dříve nerozdělili; tito chytráci poznávají brzy panské spůsoby velmože rysa a slídí v jeho revíru neustále po zbytcích bohaté tabule.

Nemá-li rys v lesích hojnost potravy, odvažuje se blíže k obydlím lidským a činí pak v stádech drobnějšího dobytka škody veliké; rys jako tygr pustiv se do vraždění nezná žádných mezí a jako vzteklý vrhá se z jednoho kusu dobytka na druhý, rdousí a dáví vše, co se mu do pazourů dostane.

Bechstein vypravuje, že rys uškrtil jednou v Turinkách 30 ovec najednou a nezřídka slyšeti je ze Švýcarska, kterak tento lupič za několik dní 20—30 kusů menšího dobytka zadávil a pak ležeti nechal.

Ze všeho toho je viděti, že je rys dravec nejvýše zuřivý a šelma velice nebezpečná. Ostatní spůsoby jeho líčí znamenitý, již svrchu jmeno-

vaný znalec švýcarský, přírodozpytec *Tšudy* asi následovně:

„Když se u nás rys někde objeví, vynaloží se vše k zahubení tohoto lupiče; avšak věc není tak snadná, neboť rys čenichající, že se po něm pase, skrývá se převýborně a těžko jest se mu dostati na kožich. Zdržuje-li se v lesích se svou samicí, neprozrazuje ničím svou přítomnost, leda někdy svým pronikavým a odporným skučením; má-li hlad, vychází s největší opatrností na lov, nejraději za dne; vyhledá si příhodný strom, vyleze na nejnižší jeho větev, na kteréž pak leží v největší tichosti, pokryt jsa listím, třeba několik dní, maje uši a oči neustále napnuté; když se člověku zdá, že dříme s očima přimhouřenýma, je pozornost jeho právě největší. Rys spolehá se při lovu jen na lest; on ví velmi dobře, že skrovná jeho síla a rychlost jej činí neschopným k boji přímému a dle toho zařizuje svou taktiku; jen trpělivé čekání, lstivé plazení a přikrádání se zabezpečuje mu jistou kořist. Rys není tak chytrý jako liška, je ale trpělivější; on není tak nestydatě drzý jako vlk, ale vytrvalejší a v skoku obratnější; rys není tak pádný jako medvěd, je ale pozornější a ostrovtipnější. Síla jeho spočívá v nohou, v čelistech a ve svalech vazových; lov dělá sobě co možná snadným a pohodlným a v potravě bývá jen tenkrát vybíravý, když má všeho s důstatek. Zvíře, které rys ve svém mocném skoku zasáhne, je ztraceno; chybí-li se však neobratně kořisti, nechává ji pak lhostejně běžeti a bez nejmenšího rozčilení vrací se na strom zpět; on není žravý, ale velmi rád ssaje čerstvou, teplou krev, při kteréžto zábavě zapomíná až na svou ezpečnost.

Neukořistí-li rys ničehož za dne, toulá se

v noci s prázdným žaludkem po vůkolí a zabíhá někdy nesmírně daleko; hlad jej činí odvážlivějším a bystří smysly jeho. Padne-li někde na pasoucí se kozy neb ovce, plazí se k nim po břiše jako had, zpruží se v příhodné době k mohútnému as 15 stop dlouhému skoku a padnuv zvířeti na záda, překousne jedním rázem vaz neb žíly na krku jeho a zadáví je téměř okamžitě. Své oběti vyssaje nejdříve krev, pak jí roztrhne břicho, sežere vnitřnosti, okusí něco z hlavy, krku neb hrudi a nechává ostatek ležeti. Že by zbytky svého žrádla zahraboval, není zjištěno, v našich horách toho alespoň nečiní; také zdá se, že zdechlinami opovrhuje a že mu jen čerstvá kořist jde pod vousy. Podle spůsobu jeho žraní poznávají pastýři okamžitě, kdo jim návštěvu učinil; rys ostatně dáví tři i čtyři kusy ovec neb koz na jednou a v hladu doráží i na krávy. V kantonu švycském na Axenberku zastřelený rys roztrhal za několik týdnů 40 ovec a koz. V letě r. 1814 sežrali tři neb čtyři rysové v údolí Simmenthalském 160 kusů rozličného dobytka.

Má-li rys důstatek zvěřiny, drží se této a jako naschvál vyhýbá se domácím zvířatům, aby svou přítomnost neprozradil; v Alpách rád loví kamzíky, ačkoliv tito větří mnohem lépe než on; proto také mu velmi často sklapne, třebať by číhal na jejich drahách a při lizu. Častěji dostávají se mu za kořist jezevci, svišti, zajíci alpští, tetřevi, tetřívky, jeřábky a sněžné slípky čili tetřívky rousné; je-li ve veliké nouzi, béře za vděk i veverkami a myšmi. Sestoupí-li v zimě s hor do údolí, zachvátí tu i tam nějakou srnku, ale to nestačí; proto dělá lupič díry pod zemí do stájů a vraždí pak tam do sytosti; stalo se jednou, že právě v tom okamžení, když vystrčil hlavu

z díry, v úmyslu, aby si ve stáji boky napravil, statečný kozel několika ranami své tvrdé lebky tak jej uvítal, že zůstal mrtev ležeti v díře, ze kteréž brzy na to od lidí byl vytažen.

Rysové neplemení se silně; v lednu neb únoru setkávají se samci se samicemi a sice bez obyčejného křiku kočičího; po desíti nedělích již mívá samice dvě neb tři mláďata, jež ukrývá na nejtajnějších místech, v jeskyních, liščích doupatech, v děrách jezevčích a podobných místech, krmíc je z počátku mlékem, později myšmi, krtky a ptačaty.

Honbu na rysa nelze pořádati dle pravidel a spůsobů loveckých jako honbu na medvědy, lišky a vlky; naleznou-li se kde stopy rysovy neb krvavé známky jeho přítomnosti, neví se ještě nikdy, kde se vlastně šelma zdržuje; byla-li náhodou od lovců vyzdvižena a honěna, prchá do krajin jiných, aniž vrací se zpět. Napadne-li myslivec rysa z nenadání, nehne se šelma tato z místa svého a dobrý střelec má úlohu dosti snadnou. Jako kočka divoká zůstává i rys nepohnutý na stromě a jen upřeným zrakem zírá na člověka, jako by se domníval, že spozorován nebyl; ano pitomost jeho v případu tomto bývá tak nehorázná, že jej může člověk ošiditi spůsobem až k neuvěření jednoduchým; zarazí totiž před jeho nosem hůl do země, zavěsí na ni kabát a klobouk a pak může třeba domů běžeti pro pušku; když se vrátí, bude rys ještě na tom samém místě a bude zrovna tak udiveně se dívat na vyvěšeného hastroše jako před tím.

Odhodlal-li se střelec k ráně, ať má více než kdekoliv jinde na paměti přísloví: „Dvakrát měř a jednou řež“; neboť byl-li dravec jen poraněn, skočí ihned střelci na prsa, vrazí mu ostré své

pazoury hluboko do masa, zakousne se mu buď do ramena nebo do obličeje a nepustí dříve, dokud sám neb nešťastný lovec není bez dechu; někdy ovšem skočí se stromu jen na psa a střelec má pak času dosti připraviti se na ránu druhou; ale i v tomto případu je postavení člověka velice povážlivé. Každý i sebe statečnější pes musí rysovi podlehnouti, proto že je šelma ta ve skoku jistější, v dávení a škrcení více honěná a cvičená; proto se také psa nebojí a ustupuje-li před ním, činí to jen zvolna a nikdy neprchá před psy na strom, ale spíše mezi nepřístupné skály, kamž ji psi následovati nemohou; je-li třeba, brání se zuřivě i proti třem psům a zadáví konečně jednoho za druhým.“

Würtenbergský polesný *Marz* vypravuje své příhody při zastřelení posledního rysa v zimě roku 1846 následovně: „Zima z roku 1845 na 1846 byla u nás velmi mírná a téměř bez sněhu; přece však potloukal se v lesích našich vlk, jejž nazývali myslivci žertem „Abdel-Kadr“. V lednu nebylo v našem okolí o lupiči tom slyšeti ničeho a proto jsem se nemálo podivil, když jsem blíže Reissensteinu nalezl místo, na němž krátce před tím roztrhána byla srnka. Veliké kusy kůže, které po zemi roztahané ležely, byly mi dostatečným dokladem, že šelma ta byla veliká a všechen můj hněv obrátil se proti zlotřilému Abdel-Kadru; nařídil jsem lidem svým, aby měli všemožnou pozornost na tohoto drzého lupiče.

Sněhu posud nebylo a stíhání dravce pro nedostatek stopy nemožné; brzy na to pozoroval jsem, že je zvěř v hájemství mém velice poplašena, což mne utvrdilo v domněnce, že se v něm posud děje neplecha; kdo by ji však vyváděl, nemohl jsem přes všechnu pozornost svou vypátrati.

V noci dne 11. února napadlo trochu sněhu; hned druhého dne z rána použili jsme příležitosti té k dalšímu hledání; dne 13. února nalezl jsem v lese opět místo, na kterémž kus srnčí byl přepaden a zadáven; shledal jsem, že dravec přepadl srnku na mýtině a že ji odvlekl do skal u hradu Reissensteinu; srnčí páslo se na vřesovišti a dravec číhal naň za habrovým křovím; z místa toho učinil skok 15 stop dlouhý, pak ještě jeden menší a srnčí válelo se na zemi ve vlastní krvi. Čemu jsem se nejvíce podivil, bylo to, že stopa nepocházela od vlka, jak jsem očekával, nýbrž od nějakého dravce jiného.

V noci na 15. únor nastala zase obleva a sníh zmizel; přece ale vzal jsem druhého dne dva hajné a začal jsem hned z rána obchůzku kolem hradu; dlouho namáhali jsme se nadarmo a teprv odpoledne ve tři hodiny mohl jsem říci, že se dravec ukrývá v skalních roklích mezi cestou k Reissensteinu a tak zvanou stezkou farářovou; byl to perný kus práce, neboť je celá krajina velmi skalnatá. Poslal jsem hajného do Neidlingu pro střelce; tito mi vzkázali, že přijdou, ale až budu míti stopu jistou a čerstvou; věděl jsem bezpečně, že se dravec ve jmenovaných roklích skrývá a proto jsem požádal správce Reissensteinského alespoň o jednoho člověka. Tento mi poslal svého pacholka, jehož jsem potřebovati mohl pouze za honce. Nyní jsem rozestavil své hajné a sám vystoupil jsem na stěnu, odkud bych měl co nejlepší rozhled po vůkolí; první léč zůstala bez výsledku a však již v druhé léči zdvihli jsme zvíře, které se plížilo při samé zdi trosek Reissensteinských tak opatrně, že jsem zahlédl jen jeho ohon; bylo to ovšem málo, ale přece jsem z toho věděl, že to není žádný vlk, neboť má tento lupič ohon

dlouhý, alespoň mnohem delší než toto zvíře mělo; přece ale mi nešlo na mysl, co by to býti mohlo. Stál jsem na skále; při skoku přes balvan skalní mne zvíře spatřilo a dalo se kvapně na útěk; o něco níže však musilo učiniti opět skok, při kterémž se mi podařilo obě hlavně vypálit. Ač byla rána nejistá, padlo přec zvíře do křoví a více se z něho nehnulo. Nyní teprv jsem viděl, kdo nám pytlačil v revíru; byl to samec rys velikosti prostředního psa stavěcího, pěkně vybarvený a zejmena na předních bězích nádherně tygrovaný (skvrnitý) podle zubů v 4. neb 5. roce věku svého; vážil 48 liber.

Teprv později jsem vypátral, že vzácný dravec ten měl lože své na západní straně trosek v malé jeskyni, kteráž mu poskytovala v každém ohledu útulek velmi vhodný, dobře ukrytý, suchý a teplý.“

Kožešina rysí náleží k nejkrásnějším a nejdražším, ačkoliv je srst křehká a po delším čase vypadává. Jeden kus stojí 20—30 zl. a nejpěknější kůže, které přicházejí k nám ze Sibiře, jsou ještě dražší; při takové kožešině scházejí obyčejně přední běhy, které se zvlášť uřezávají a po 3 až 5 rublech o sobě prodávají. Jedna kůže rysí platí v Rusku za tři soboliny a 12 liščích kožešin.

Jakutové pokládají maso rysí za velikou lahůdku, což ostatně také jinde platívalo, dokud byli rysové hojnější; tak na př. vypravuje *Kobell*, že při slavnostní tabuli knížat ve Vídni vždy zvěřina rysí co pečeně na stůl přicházela a ještě v r. 1819 dán byl myslivcům bavorským rozkaz, dodávati zvěřinu rysí ke dvoru, proto že prý maso toto králi od lékařů co lék proti závrati odporučeno bylo.

Mladí rysové dají se ochočiti a stávají se tak krotkými, že se mohou nechat volně běhati po

dvoře, při čemž jen tím stávají se nemilými, že každý předmět očenichávají a pak ne příliš šetrně s ním nakládají; z domu však, v němž se chová mladý rys, vystěhují se všechny kočky, ačkoliv není známo, že by jim ubližoval; žijeť krotký rys se všemi zvířaty v dosti dobrém přátelství; zachovati ochočeného rysa delší dobu při životě posud se nepodařilo; na svobodě prý žije až 15 let, v zajetí pak hyne vždy již v druhém neb třetím roce; proto také ve zvěřincích snáze spatříš lva, tygra a levharta než rysa evropského.

V severní Americe žije *rys kanadský* a *rys červený*, jejichž kožešiny v tisících kusů do Evropy se přivážejí; oba jsou menší rysa evropského a také mnohem méně vzácní.

V stepech afrických a asiatských prohání se *rys karakal*, jenž má dlouhé nohy a dlouhý ohon, tělo štíhlé, uši černé a srst jednobarevnou. Jest to chlapisko malé, ale velmi zuřivé a my se o něm zmiňujeme jen z té příčiny, že je nejvzteklejší všech rysů vůbec.

Gepard asiatský (obr. 35.).

Příroda prý nemiluje skoků, praví učenci na slovo vzatí; je-li tomu tak, tedy i já co její tlumočník nesmím dělati skoky, alespoň ne tuze veliké; za jedno bych si mohl snadno nohu zlámat a za druhé jsou nyní na mou věru časy tak hanebné, že člověku ke skákání vůbec všechna chuť přechází. Proto také já po dobrém rozvážení celé věci co spisovatel obezřelý a k svým čtenářům ne bezohledný neučiním nyní, jak bych mohl, přímo náhlý skok od koček ke psům, ale raději pěkně ponenáhlu převedu čtenáře své přes tu

rokli, která odděluje jednu čeleď od druhé; aby se to však státi mohlo bez pohromy, musí milý čtenář laskavě dovolit, abych mu nastrčil most, jenž nás pěkně převede z jednoho břehu na druhý a most ten jmenuje se *gepard* čili honicí *levhart*.

Pohledneme-li na geparda čili honicího levharta, spatřujeme v něm dravce, jejž by každý spíše za psa než za kočku považoval; postava je psí, nohy jsou psí i hrubá srst je psí, zkrátka — jest nám činiti se zvířetem, jež bychom s celou chutí prohlásili za psa; nahledu toho však znalci dobří připustiti nechtějí, dokládajíce, že má gepard hlavu kočičí, zuby a uši kočičí, že má na nohou vtažitelné pazoury a skvrnitou barvitost, která prý jen kočkám přisluší a že tudíž mezi psy vřaděn býti nemůže. Co tedy? Abychom ani náhledům svým nezadali, ani jiných neurazili, řekneme dle spůsobů jistých opatrných lidiček velmi šikovně, že je gepard půl psa a půl kočky a to nejen v ohledu tělesném, ale také v duševním. Když jsme se takto hezky chytře z klíčky vytáhli, pohovoříme si nyní podle chuti o tomto zvířecím obojetníku.

Gepard má velikost prostředního psa, jehož tělo je něco přes tři stopy dlouhé; základní barva kožichu jeho je žlutošedá s drobnými černými a hnědými skvrnami, které na huňatém hřbetě téměř až splývají. Podle barvitosti a hubené, vysmahlé postavy je gepard zvíře pouští a skutečně zdržuje se dravec tento jen v pustinách afrických a asiatských, kde sobě dobývá vezdejší chleb dosti klopotně a trudně; ač se podobá honicímu psu, nemá přece ani jeho rychlost ani vytrvalost v běhu a nemoha se spolehati ani na svou sílu ani na rychlost, béře obyčejně útočiště ke lsti a chytrosti. Malá stáda antilop, našim srnkám podobných, jsou

téměř jediným pramenem jeho výživy; a však zvířata tato jsou velmi plachá, ostražitá a rychlá, z kteréž příčiny musí gepard vynaložiti všechny síly své, aby se zmocnil některé této rychlonohé krásotinky. Spozorovav v dálce hejno pasoucích se gazel, přitiskne se ihned k zemi a lehce jako had plazí se blíže, používaje všech nerovností půdy, všech křovisek a rostlin, jen aby jej oko zvířete na stráži stojícího neshledlo. Je-li po větru, obejde opatrně stádo, aby mohl učiniti útok z druhé strany a ubíhá ku předu jen tenkrát, když pozoruje, že čelní zvíře se pase; jakmile ale vidí, že toto v pastvě ustává a hlavu svou zdvihá, přitlačí se opět k zemi a nehne ani údem, dokud stráž opět pastvy si nehledí. Dostal-li se konečně asi na dvacet kroků ku stádu, což se ovšem nepodaří tak zhusta, vyhlídne si nejbližší kus, jenž mu pěkně stojí na ráně, udělá několik velmi rychlých skoků a vrhne se zvířeti na záda; sajka vyskočí a vleče často několik set kroků dravce ku předu, než se tomuto podaří, prokousnutím šíje zastaviti útěk její; když konečně padla, roztrhne jí gepard hrdlo a ssaje hltavě kouřící se krev.

Arabové a Peršané pozorovali již dávno, kterak umí gepard loviti bystronohé gazely a záviděli jemu, neboť mívali také laskominy na dobré pečeně, ale málo chuti honiti se za nimi po poušti. I pomýšleli na to, zdali by dravec ten nedal se ochočiti, aby pak lovil nejen na účet svůj, ale také na účet jejich. A skutečně; věc se podařila výborně a ochočených gepardů užívá se nyní v Asii jako u nás honicích psů k honbě na všelikou zvěř; zvláštní lidé zabývají se cvičením jejich a jest třeba, aby vždy takový cvičitel geparda doprovázel na honbě, která provádí se spůsobem následujícím:

Ochočeného a vycvičeného geparda vezmou dva lovci k sobě na káru, do kteréž bývají zapřaženi dva voli; někdy berou jej také jezdci k sobě na koně. Voli se popohánějí k místu, na kterémž zvěř ráda se zdržuje; tak jako u nás, nechává i nejbázlivější zvěř asiatská přiblížiti se dobytek mnohem blíže k sobě než člověka, proto že je zvyklá vídati stáda skotu častěji na pastvě; vůz je tak zřízen, že není viděti ani geparda ani lidí, ačkoliv tito velmi dobře pozorovati mohou, co se kde děje; gepard má na hlavě koženou kukli, aby dříve než je třeba zvěř neviděl a ji zbytečně neplašil. Když se konečně vůz asi na sto kroků k stádu pasoucích se sajek přiblížil, odejmou se gepardovi pouta a kukle s očí a jedním posuňkem ruky ukáže mu vůdce blízkou zvěř; gepard sklouzne opatrně s vozu dolů a plaze se dle spůsobu svého po zemi, hledí dostati se nepozorovaně až k samému stádu; vidí-li však, že je prozrazen, pospíší sobě a několika skoky octne se mezi zvěří, která právě k výstražnému znamení čelního zvířete se zdvihla; než se však dala na útěk, sedí gepard již některé antilopě na zádech; tato zavřeští pronikavě a s napnutím všech svých sil počne prchati; již je však pozdě; gepard veze se na těle své oběti asi sto sáhů daleko, pak ale porazí ji ránami své tlapy k zemi, roztrhne jí hrdlo a ssaje dychtivě její krev. Jakmile lidé na voze ukrytí zvěř padnouti viděli, pospíší si rychle k ní a hodí gepardovi kukli na hlavu; pak rozříznou antilopě krk, zachytí do nádoby trochu krve, kterouž dají gepardovi pod nos, aby tímto spůsobem rozohněnou šelmu opět vlákali do vozu, kamž i ulovenou zvěř odvlekou; přední běh její dostane se lovci za odměnu, jejž ihned sežírá, aby se posilnil k lovu dalšímu.

O životě gepardů v stavu divokém máme velmi málo zpráv bezpečných, za to ale vypravují přírodozpytci tím více o gepardech ochočených. Jisto jest, že každý gepard dá se snadným spůsobem ochočiti a že mu ve zvěřincích hledí jakýsi poklid z očí, jejž bys marně hledal u jiných dravců kočkovitých; k levhartu netroufá si nikdo přistoupiti, geparda pak nebojí se nikdo a každý cítí se u něho bezpečným, „vždyt to je pes a dobrota mu kouká z očí.“ Žádná šelma dravá, vyjmouc lva, nezkrotne v té míře jako gepard, jejž mimochodem řečeno, tuzemci chytají do léček a do tenat.

Dobrosrdečnost jest hlavní ráz povahy gepardovy a nikdy nepadne mu na mysl ublížiti člověku neb domácím zvířatům; gepard nepřekusuje provaz, na němž je uvázán, jako jiné šelmy, ale jaksi lhostejně snáší svůj osud; ani když se s ním člověk mazlí, jej šimrá neb hladí, nejeví velikou radost; jediné „rychlejší předení“ je znamením, že mu takové důkazy lásky přece nejsou lhostejné; často stává v kleci po celou hodinu na jednom místě, zírá nepohnutě před se, jako by zpytoval tajnosti přírody a přede při tom velmi spokojeně; v této době může mu kuře běžeti vedle samého nosu, gepard si ho nevšimne a ani nohou nepohne; jediné zvíře, jež svou přítomností jej vždy okamžitě vytrhne z líného polosnění, je pes; psa má gepard nesmírně rád a jakmile ho shledne, zostří sluchy, upře naň své kulaté zornice a hop — učiní skok, přímo psovi na záda; proto také pes, jakožto moudré zvíře, nikdy nečeká na tento důkaz bratrské lásky, ale raději v čas s ocasem mezi běhy vtaženým rychle se odklidí.

Brehm měl v Africe geparda tak krotkého,

že jej mohl bez obavy po ulicích voditi na provázku. „Dokud jsem byl pouze mezi lidmi, vypravuje tento badatel, bylo všechno v pořádku a *čok*, tak se totiž můj gepard jmenoval, nevšímal si nikoho; jakmile však se blížil pes, obrátil se náhle list; čok se zastavil, jevil veliký nepokoj a měl sto chutí pustiti se do rvačky, v čemž mu ovšem krátká šňůra bránila. Byl jsem žádostiv zvěděti, co by se psem učinil, kdyby měl úplnou volnost; vzal jsem jej tedy podruhé na šňůru asi padesát loket dlouhou, kterou jsem volně otočil kolem lokte a ruky; brzy přeběhli nám dva velicí hafani přes cestu; čok se zastavil, přestal přísti a jevil veliký nepokoj; smekl jsem s lokte celý provaz a hodil jej na zem; čok sotva že ucítil uvolnění, změnil hned celé své chování; odskočil stranou, položil se ploše na zem a plazil se ke psům, kteří na divné si počínání neznámého zvířete zaraženě pohlíželi. Čok stával se tím více rozdrážděným a pohyblivým, čím více se blížil ke psům, kteří patrně nevěděli, co to má znamenat. Konečně, když se dostal gepard k potřebné vzdálenosti, vyletěl jako šipka ze země a učinil několik ohromných skoků ku předu; ačkoliv oba hafani dali se nyní na útěk, seděl již přece můj čok jednomu z nich na zádech a porazil ho na zem. Toto stalo se zvláštním způsobem; čok nevrazil pazoury své psovi do těla, ale bil jej tlapami tak dlouho, až se tento svalil na zem; najednou však padli na chuďasa k zemi poraženého smrtelné úzkosti; počal totiž strašlivě výti a skučeti bolestně, až vlasy vstávaly; všichni psi z celého vůkolí zaštěkali na poplach a jali se výti jako o závod; lidé vystrkovali hlavy z domů, sbíhali se se všech stran a já nechtěje utržiti si trochu nezdvořilostí, musil jsem geparda strhnouti

se psa, aniž bych byl vlastně dosáhl svého účelu, t. j., aniž bych se byl dověděl, co by si čok se psem poraženým byl počal. V náhradu za toto přerušené divadlo uspořádal jsem si brzy na to doma nové představení.

Měl jsem totiž dospělého levharta, zvíře velmi divoké a zuřivé, pravého to ďábla ve zvířecí podobě; prodloužil jsem řetěz, na kterém byl uvázán, dlouhým provazem a vyhnal jsem jej z klece na dvůr; proti němu poštval jsem čoka zcela volného, tak že mohl dle libosti buď učiniti útok aneb zase uteci, kdyby mu toho zapotřebí bylo. Čok byl tenkráte právě v dobrém rozmaru a předl zvláště významně, když jsem ho k sobě přivolal. Jakmile však shledl milého strýce, přešla mu náhle všechna veselost a tvářnost jeho změnila se ku podivu; oči jeho vystoupily z důlků, hříva na zádech se zježila a — což jsem dříve nikdy nepozoroval — gepard founěl a prskal jako kočka, když chce psovi oči vyškrábati, načež teprv s velikou odhodlaností pustil se do svého příbuzného. Tento jej přivítal taktéž neohroženě a mžikem oka nastala rvačka tak hrozná, že mi mráz tělem probíhal. Když se chumel trochu zastavil a strašlivé founění utichlo, viděl jsem, že je gepard na vrchu a levhart dole; podobalo se tedy, že čok vyhrává, neboť bubnoval s hroznou rychlostí tlapami předními levhartovi na tělo; tento ležel na zádech a rozrýval zase všemi čtyřmi tělo gepardovo; počalo mi býti úzko, neboť bych čoka nerad byl ztratil; tento ale nevšímal si nikterak ran mu zasazovaných, ale kousal pořád vztekleji do hrdla levharta, tak že by snad tento přece byl sázku vlastním kožichem zaplatil, kdybych nebyl zuřivému boji učinil náhlý konec. Jak jsem to udělal? „Skočil bych mezi ty zuřivé šelmy, po-

myslí si snad mnohý čtenář, jednu bych popadl za límec pravou, druhou pak levou rukou a mrštil bych každou do jiného koutu světa a bylo by po rvačce.“ Nikoliv, takové míření bylo by se mi zle vyplatilo; měl jsem k tomu již přichystaný prostředek snadnější a méně nebezpečný; dvě putny vody, které jsem z balkonu dal na rváče vychlestnouti, přerušily boj okamžitě; obě šelmy se zarazily, odskočily od sebe a pohledly udiveně jedna na druhou, jakoby chtěly říci: „Hleď, tu to máš, proč jsi takový zuřivec.“ Čok nevěděl patrně, co dále si počíti; v tom ale spomněl si levhart na podobné lázně studené, jimiž častěji byl již ochlazován a nechtěje vyčkati druhého vydání, kteréž by bylo, jak dobře věděl, brzy následovalo, uznal za dobré, rychle ustoupiti do své klece, kam ho ovšem gepard následovati nechtěl. Bylo tedy po boji, jenž by se dle zdání mého byl asi ukončil smrtí obou mně milých zvířat. Čok se na to několikrát otřásl, aby se zbavil chladného moku, přiběhl ke mně a pohlednuv mi do tváře, jako by se chtěl tázati, jak dobře se držel, jal se přihlazovati rozcuchaný kožich a lízati utržené rány; po několika minutách počal opět přísti tak spokojeně a klidně, jako by se toho nejmenšího nebylo přihodilo.

Jak mírný, krotký a roztomilý můj gepard byl, dodává *Brehm*, o tom svědčí vedle jiných také událost následující: Několik cizích paní, které se právě v Alexandrii zdržovaly, slyšely o mých zvířatech a přišly do mého bytu se na ně podívat. Nebyl jsem však doma a dámy odešly s nepořízenou. Dověděv se později o tom, usmyslil jsem si představiti jim osobně některé členy své menažerie. První zvíře, jež jsem k této návštěvě ustanovil, byl můj čok, neboť jsem byl přesvědčen,

že si svým slušným chováním dovede získati přízeň evropských paniček. Když jsem jednou slyšel, že jsou dámy tyto pohromadě, vzal jsem milého čoka na šňůru a šel jsem do onoho domu. Upokojiv služebníky, kteří vidouce mne s potvorou tak hroznou, chtěli se dáti do křiku, vystoupil jsem s čokem do druhého poschodí, kde se dámy ve společnosti nalezaly. Otevřev dvéře na polo, žádal jsem domácí paní za dovolenou, abych směl svého psa vzíti sebou do pokoje; když mi to ochotně bylo dovoleno, vstoupil jsem zároveň s gepardem do světnice. Všeobecný výskot, jak už to ženské umějí, uvítal nás se všech stran; čok se udiveně rozhlížel po celém shromáždění a dámy, domnívajíce se, že si vybírá kůstku, na které by si nejlépe spravil apetit, daly se vesměs na útěk; jedny skákaly na lavice a pohovky, druhé vylezaly na stůl a každá hleděla svou vzácnou osobnost zabezpečiti před všelikým možným útokem. Čok vida tuto rozkošnou honbu, brzy nalezal v ní zalíbení a bez všelikých ceremonií skočil na stůl zrovna mezi tři dámy, které div se leknutím nezbláznily; když ale viděly, že gepard nemá zlých úmyslů, že vesele přede a jako kočka o šaty jejich se otírá, dodaly si mysli a nejudatnější z nich pohladila ho po hřbetě; když pak jí čok ruku neukousl, pohladila ho druhá a třetí a nyní nastalo hladění a lichocení, jakéhož se panu čokovi jaktě živo posud nedostalo; byl ale spokojen a brzy stal se miláčkem celé společnosti. Ze všeho toho je viděti, že gepard alespoň v ohledu duševním není více zuřivou kočkou a že mnohem více se podobá našemu domácímu příteli, věrnému a upřímnému psu, o němž jakož i o jeho příbuzenstvu v následující kapitole obšírněji sobě pohovoříme.

C. Šelmy psovité.

Mezi šelmy psovité náleží předně pes se všelikými svými odrůdami, napotom vlk, liška, hyena a šakal. Jaký je rozdíl mezi těmito lupiči a šelmami kočkovitými? Postavme vedle sebe domácího bosáka a miláčka jeho mouratého kocoura, pohledněme na oba trochu okem skoumavým a nalezneme rozdílů až nazbyt. Pes má postavu vysokou a hranatou, nohy dlouhé a tenké s malými tlapami, hlavu malou, čenich prodloužený a nos vyčnívající; krk je dlouhý ale slabý, břicho v slabiznách vtažené, ocas krátký a obyčejně hustě srstnatý; na předních běhách nalezá se po pěti prstech, na zadních jen po čtyrech; veškeré prsty jsou ozbrojené silnými sice ale tupými nevtažitelnými drápy; pes má oči veliké, jazyk hladký, zornici kulatou, uši obyčejně větší a špičatější než kočka, za to ale zuby tupější, ačkoliv co do počtu mnohem četnější. Všemi těmito znaky a ještě třeba některými jinými neliší se pes sám, ale všichni jeho příbuzní: vlk, liška, hyena od koček vůbec a kdyby někdo chtěl býti důvtipnější nad jiné, mohl by připomenouti, že je lev, tygr a snad i jaguár mnohem mohutnější než nejsilnější pes řeznický a že žádný dravec psovitý nepřekoná jednoho i druhého ani silou, ani obratností, ani pružností a ohebností těla, tím méně pak krvechtivostí, zuřivou jakož i lstivou povahou.

Avšak práve pro nedostatek těchto vlastností stal se pes milým a vítaným společníkem lidským; pes ač silný a statečný dosti, nemá přece povahu v té míře dravou jako kočky, k čemuž právě poukazují i tupější jeho zuby i mírná jeho a přívětivá tvář. Pohleďme jen do obličeje domácího

hafana a napotom do očí jaguára neb rysa. Jaký tu veliký rozdíl! Z tváře psí hledí nám vstříc dobrota, upřímnost, oddanost a láska; jaguárovi však neb rysovi zírá z každého chlupu zuřivost a neskrotitelná divokost.

Šelmy psovité rozšířeny jsou po celém světě a vyjmouce psa nalezáme všechny ostatní jen ve stavu divokém; nejraději zdržují se v pustinách, v hustých lesích, v horách i na roviuách. Někteří hrabají si díry do země a zdržují se stále v jedné a též krajině, jiní naproti tomu toulají se v houfech bez ustání a více v dobách nočních než za dne. Také ve spůsobech života liší se psi od koček; pes nemůže nikdy pro dlouhé nohy a tupé drápy lezti po stromech a šplhati po střechách, taktéž není s to vyváděti takové krkolomné skoky jako kočka: za to ale umí lépe běhati a jeví v běhu podivuhodnou vytrvalost; běh psí má vždy zvláštní směr šikmý, proto že pes nemůže jaksi dobře klásti jednu nohu za druhou na totéž místo.

Smyslové dravců psovitých jsou výborní. Sluch jejich je tak jemný jako sluch koček a co se čichu týče, nevyrovná se mu tuším čich žádného jiného ssavce; také zrak některých není špatný, neboť psi noční na př. vidí tak dobře po tmě jako kočky a psovité šelmy denní vidí bez pochyby lépe.

Schopnostmi duševními vynikají psi nad všeliká jiná zvířata; se psem domácím může se v ohledu tomto měřiti jen ještě slon a poněkud i kůň; někteří dravci psovití nemají ovšem takový rozum a důvtip jako pudlík neb špiclík, ale chytře neb lstivě jednají vždy. Vlk dobře ví, že by sám o sobě nepovalil ani skota ani koně, ale celé smečce vlků podaří se uštvati i nejsilnějšího býka. Také liška nevyniká silou tělesnou, ale chytrost

její, lest a vypočítavost nahražují nedostatek tento úplně; pes i liška jednají s dokonalou rozvahou a provádějí osnované plány s výsledkem již napřed vypočítaným. U všech druhů pak dravců psovitých jeví se veliký rozum, neobyčejná opatrnost, ostražitost jakož i obezřelost, s kterou úmysly své vykonávají; jen veliký hlad svádí je někdy k pošetilostem nerozvážným a k činům zoufalým.

Hlavní potravou šelem psovitých je maso všelikých zvířat; je-li maso to čerstvé neb nahnilé, zapáchá-li málo neb mnoho, nevadí jim nikterak v jeho požívání, ano hyenám je maso poloshnilé vždy milejší, nežli pečeně čerstvě ulovená; při žraní pohlcují s oblibou drobnější kosti, které ovšem stráviti nemohou; aby je pak přece z těla vymítly, žerou trávu, mech a kořínky rostlin, z nichž se v žaludku spolu s kostičkami udělají chuchvalce, jimiž pak se tento vyčisťuje; vedle masa žerou psi také plodiny polní a daří se jim při potravě smíšené lépe než při pouhém masu; ač jsou mezi šelmami psovitými zlosynové urputní, přece není mezi nimi ani jediného, jenž by se krví svých obětí opíjel, jako to činívají některé kočky. Nelze ovšem upříti, že někteří členové této čeledi jsou člověku k nemalé škodě; položíme-li však na protivnou váhu užitek, jejž nám jediné plemeno psí poskytuje, nemůžeme ani na okamžik býti v rozpacích, že pes domácí nám úplně nahražuje škodu, již nám jeho soukmenovci spůsobují; některé menší druhy prospívají také hubením hlodavců, dávají nám dobrou kůži neb kožešinu, jiní konečně zastupují v přírodě zdravotní policii, odklizujíce zdechliny jakož i jiné látky, které by hnitím vzduch kazily.

Plodnost dravců psovitých je větší než koček

neboť mívají v průměru 4—9 štěňat, výminečně 15—21; také vlk i lišák mívají jako kocour domácí veliké laskominy na mláďata a sežerou je bez okolků, jakmile k nim mají přístupu; této radosti se jim však zřídka kdy dostane, neboť se matky velice mají na pozoru, aby se tatík v příhodné chvíli k hnízdu nepřikradl.

I tato čeleď dravců je dosti hojná a nám nezbývá opět ničeho než obmeziti se na hlavní její zástupce, s nimiž ihned započneme.

Pes.

Kdyby se mne někdo tázal, kterého zvířete životopis mne nejvíce potu stál, vyznám a nezapřu, že životopis psa, ač je věc ta při zvířeti tak známém téměř k neuvěření; ale již je tomu tak.

Vzal ďas všechny psy! Postavil jsem bosáka vedle cikána, kuráže vedle lesana, hafana vedle ohaře, pinče vedle špiclíka, pudla vedle chrta, jezevčíka vedle mopslíka, řeznického vlkodava vedle lvíčka hedbávného: samé to známé psy — jednoho vedle druhého — a již mně šla hlava kolem. Jakých tu nestejností i co do těla i co do ducha! Jeden je chlap jako lev, druhý trpaslík jako rukavička, jeden je vyzáblý a suchý jako louč, druhý tlustý a zavalitý jako vykrmený vepř; jeden má běhy dlouhé, druhý krátké, jeden hlavu kulatou, druhý prodlouženou, jeden má srst měkkou, hustou a vlnitou, druhý hrubou, drsnou, štětinatou aneb je úplně nahý; zkrátka, — hledej jak hledej, nenalezneš dva psy, kteří by se jeden druhému na vlas podobali; s povahou duševní je to ještě hůře. Jeden je dobrý a poctivý až do kosti, druhý kousavý a zlý jako mrous; jeden má hlavu plnou důvtipu, druhý plnou řezanky;

jeden je učelivý a bystrý, druhý až do nejdelší smrti pitomý a vrtohlavý. Pudlík a pes novofundlanský rádi chodí do vody, špiclík se vody bojí a válí se nejraději doma za pecí; tarač (hafan) dá se vycvičiti k škrcení lidí, pudlík nikdy. Pes řeznický je rozumný, pánu svému věrný, dá se ale velmi dobře zneužívati k štvaní zvířat, při kterém si počíná jako pravá bestie; rve, trhá a kouše pak všelikou zvěř jako vzteklý a jeho krvechtivost jakož i nespůsob zvířecí zbytky sem a tam po zemi vláčeti a žráti, jsou skutečně vlastnosti hnusné. K chování na rukou, k hejčkání a milkování nehodí se zajisté žádný pes lépe jako lvíček boloňský, který je jako stvořený k rozmařilému životu; pln jsa všelikých choutek velkopanských, nejraději válí se se svou velitelkou na měkkých peřinkách, jí s ní z jednoho talíře, pije z jedné sklenice a nemusí-li, jistě nevytáhne paty po celý rok z teplého pokoje. Rozum špice je zcela jiný, než rozum pudla; mopslík cítí a smýšlí zcela jinak než jezevčík, jemuž dala příroda krátké nohy, ale dlouhý rozum a ještě větší odvahu duševní. Ohaři mají výborný čich a mnoho rozumu; tarač je tupý, melancholický, mrzutý a krvechtivý; špic naproti tomu je prudký, zhorka nakvašený, bázlivý a nesmířitelný; kdo mu jednou ublížil, tomu neodpustí do smrti. A tak to jde dále, až do nekonečna. Jak pak vybřesti z tohoto zvířecího labyrintu? Jest ovšem jedna cesta, která by mne snadno vyvedla z této neznáze a ta ukazuje, abych psal o každém plemenu psím zvlášť. A proč toho tedy neučiním? Proto že dle Reichenbacha je těchto psích odrůd asi 195 a proto že by vypsáním jich povstala kniha alespoň na tři prsty tlustá, nad kterou by zajisté mnohý čtenář nehorázně se křížoval. Není tedy jiné pomoci,

než upustiti od líčení podrobného a prosíme ctěné obecenstvo, aby vzalo tentokráte za vděk s popisem toliko všeobecným, jejž jsme ještě mnohonásobně přistřihnouti musili, abychom nepřekročili rozměry ustanovené. Však oni nám psi ze světa neutekou a kdo by byl popisu všech psů žádostiv, nechť má trošku ztrpení; bude-li tak dlouho živ jako Methusalem, snad se toho konečně přece dočeká.

„*Rozumem psa stojí svět*“ tak psáno je ve sv. písmě starých Peršanů v jedné z nejstarších knih člověčenstva. Co se tím chce říci? Nic, než že by člověk neobstál bez pomoci psa. Je to možné? Ovšem, ale jenom v stavu prvotním, divokém, v němž je pes nejnutnějším doplňkem a spolu nejvěrnějším spojencem lidským. Pes a člověk doplňovali se od pravěku vzájemně; co člověku scházelo, toho měl pes důstatek; proto také asi nechybíme, řekneme-li, že byl pes první zvíře, jež člověk k potřebám svým ochočil a z něhož soudruha a společníka svého učinil. Staří Egypťané balzamovali psy, aby lásku svou a uctivost k nim na jevo dávali. *Homér* (snad více než 1000 let před K.) opěvuje velmi dojemně Argusa jakožto bedlivého, ostražitého a neuprositelného strážce; dále vypravuje, že sobě Patroklus devět věrných psů choval a na jiném místě konečně nazývá jeho bystronohý hrdina Achyl Agamemnona potupně psem, z čehož je viděti, že pes již tenkráte jako dnes k jistým dvousmyslným narážkám podnět dával. *Mojžíš* zmiňuje se též často o psu a pejsek, jenž příchod Tobiášův oznamoval, dosvědčuje, že byl pes již tenkráte tím, čím je dnes, totiž věrným přítelem domácím, ačkoliv byl jinak od Židů považován za zvíře nečisté. V Korintě bylo střežení hradu svěřeno 50 psům, kteří jedenkráte při náhlém

přepadení hradu od nepřátel tak statečně bojovali, že až na jednoho všichni padli smrtí hrdinskou. Zbylému bojovníku dáno je jméno „*vysvoboditel*“ a darován mu od obce stříbrný kruh na krk s nápisem: „Statečnému hajiteli a osvoboditeli Korintu.“

Když Alexandr Veliký táhl vojensky do Indie, daroval mu král Albánský psa ohromné velikosti. Alexandr chtěje zkoušeti sílu a udatnost tohoto zvířete, štval je na divokého kance a napotom na medvěda, ale pes jako by nic — ani s místa se nehnul. Alexandr rozhněván z takové netečné lenivosti kázal psa odvesti a zabiti. Albánský král dověděv se o tom, co se bylo stalo, poslal Alexandrovi druhého psa se vzkázáním, aby jej neštval na zvěř slabou, jako jsou kanci a medvědi, ale proti tygrům, lvům a divokým slonům; on král albánský, že měl jen dva takové psy a jestli Alexandr i toho dá zabiti, že nebude pak podobného zvířete více na světě. Alexandr pustil tedy psa na lva a napotom na slona a hle, pes zadávil oba; král macedonský přilnul pak k zvířeti tomu takovou láskou, že když konečně zhynulo, na památku jeho vystavěl veliké město s chrámy a pomníky.

Staří Římané mívali nad vchodem do domu nápis: Cave canem (střež se psa), aby totiž cizinci a majitelé dlouhých prstů přede psy na pozoru se měli, a když Římané porazili Cimbry (r. 108 př. K.), musili pak ještě tuhý boj podstoupiti se psy, jimž špíže k opatrování byla svěřena. Kdo u starých Burgundů ukradl ohaře neb chrta a byl prozrazen, musil ukradenému psu veřejně buď políbiti zadnici aneb zaplatiti 7 šillinků.

Praobyvatelé evropští žili původně v jeskyních a později také na mnohých místech ve zvláštních

osadách, uprostřed bažiny neb jezera na kolích vystavených; mezi kostmi zvířat, jež se nám z té doby zachovaly, nalezají se také kosti psa loveckého, z čehož by vysvítalo, že naši ohaři čili psi myslivečtí náležejí k nejstarším a tudíž k nejzasloužilejším plemenům psím; ani koně, ani kočky, ba ani slepice neznal tehdáž člověk, ale pomocí psa již lovil vepře bahenní, losy, medvědy, jeleny a zubry; není pochybnosti, že při všech těchto honbách byl pes činitelem mnohem důležitějším nežli člověk sám.

Američané měli již psy, když Evropané poprvé na jejich půdu vkročili; v Mexiku nalezli Španělové psy němé a jeden kmen Indiánů považoval a ctil psy co zvířata posvátná; kněží jejich troubili při slavnostech na lebky psí a *Tschudi*, který lebky tyto ohledával, praví, že náležejí jinému plemenu, nežli pes náš domácí.

Z toho všeho je viděti, že byl pes, dokud paměť lidská zasahuje, vždy společníkem lidským a že nelze určiti dobu, ve které by si jej byl člověk panství svému podrobil. „Pes, praví přírodozpytec *Cuvier* (čti Kyvié) je nejpodivnější, nejdokonalejší a zároveň nejlepší vymoženost, kterou kdy člověčenstvo učinilo, neboť veškerá plemena jeho stala se majetkem lidským; pes náleží člověku, pánu svému úplně, přijímá jeho zvyky a spůsoby života, zná a ochraňuje jeho majetek a zůstává mu věren až do smrti. A vše to nečiní pes ani z nutnosti, ani z bázně, nýbrž z čisté lásky a přítulnosti k člověku; pes je také jediné zvíře, které doprovázelo člověka do všech končin povrchu zemského, do pásma horkého tak jako do pásma studeného. Kam proniklo lidstvo, všudy je následovalo plemeno psí a nejchudší ba i nejbídnější národové, kteří se po celý rok živí

jen sušenými rybami, mají přece psa za společníka, přítele a ochrance.“

Podivuhodnou věcí při všem tom je, že se pes nikde nenalezá ve stavu divokém, nýbrž všudy jen ochočený ve společnosti lidské. Kdo by byl býval praotcem domácího psa a jak vyhlížel, nikdo říci nemůže; jedni odvozují původ jeho od jediného psa divokého, jenž však délkou časů již vymizel; jiní praví, že plemena psí pocházejí z několika druhů původních a opět jiní jsou toho mínění, že jsou psi bastardi (smíšenci) vlků, šakalů a lišek a mnohé nynější plemeno že povstalo křížením se těchto s dingem, dolem neb buansem a j. v. Co se nás týče, my ovšem nechceme rozhodovati ani v tom ani v onom ohledu, ale pravdě zdá se nám býti nejpodobnější náhled, že veliká plemena psí pocházejí nikoliv od jednoho, nýbrž od několika původních druhů zvířecích, neboť nemožno jest si mysliti společný původ chrta a mopsíka z jednoho praotce, nechť by se jmenoval tento jakkoliv.

Takový původní druh psů aneb alespoň blízkým jejich příbuzným mohl by býti indický *kolsun* čili *dole;* zvíře toto podobá se v stavbě těla poněkud našemu chrtu, ve svém chování však více vlku, jen že je tento mnohem zmužilejší a odvážlivější. Kolsunové žijí ve smečkách po 50 až 60 kusích a zdržují se v oněch ohromných rákosových houštinách, které v Indii pod jmenem *džunglí* známy jsou, a podnikají odtud honby na zvěř všeho druhu; vyjmouc slona a nosorožce není prý v Indii zvířete, jež by s to bylo odolati útokům kolsunovým; tiše bez štěkotu žene prý se strašlivá smečka kolsunů za svou kořistí, rozdělujíc se na několik tlup, které z předu i se strany přepadávají oběť vyhlídnutou; nejsilnější psi vrhnou

se jí konečně na hrdlo a v několika minutách je zvíře nejen roztrháno ale i take sežráno; v boji s tygrem neb medvědem padne prý často třeba 10 kolsunů, což ale ostatním nikterak není pohnutkou upustiti od boje, vždyť vědí, že konečné vítězství přece bude jejich. Z této příčiny asi je také kolsunů málo; vlastní obětavost klade sama meze přílišnému rozmnožování plemene psího.

Mnozí přírodozpytci domnívali se také nalezati divokého praotce našeho psa v *buansovi* (Canis primaevus, pes prvotní), jenž podobně žije v Indii a velice se podobá druhu předcházejícímu; také buans je velmi plachý a ostražitý, honí jako kolsun ve smečkách, vydává ale zvláštní řev, který se nepodobá ani štěkotu psímu ani vytí šakálů, vlků neb lišek. Při honbách používá výborného čichu svého a byv ochočen vyhledává kořist pánu svému tak jako pes honící; s lidmi jinými však nechce míti ničeho a jest jim spíše nebezpečný než k nějaké službě ochotný. Vedle těchto dvou druhů psů divokých žije v Asii ještě nezkrotitelný *adjak, pes sumatránský* a velice zlý *nipon javánský*.

Také Afrika má své psy divoké, z nichž tuto uvedeme alespoň jednoho, jejž učenci zvou *psem abisinským;* pes tento podobá se silnému psu ovčáckému s hlavou a ohonem liščím, žije úplně divoce v Abisinii a v jiných zemích střední Afriky; jako buans honí i tento dravec vždy ve spolku s jinými, neštěká, ale zcela v tichosti přepadává kořist svou, nejraději ovšem stáda ovcí a skotů; spůsobem tímto činí tuzemcům veliké škody a tito se ho bojí mnohem více nežli *psa stepního* (Lycaon pictus).

V Australii nalezen jest divoký pes *dingo*, jenž podobou svou poněkud lišce se blíží, ač je

jinak mnohem větší, silnější a složitější. Také ve spůsobech života podobá se dingo našemu lišáku, neboť se za dne pečlivě skrývá a jen v noci po kořisti slídí; ovce, kozy a telata jsou mu zvěří nejmilejší, proto že mu kladou nejmenší odpor při dávení; obyčejně bývá jen jedna rodina o 4—6 členech pohromadě a ta drží se stále jen v jedné krajině; dříve nežli tuzemci šelmy tyto pronásledovati počali, trpívali od nich škody veliké; jistý majitel stád měl prý do roka až 1200 kusů bravu a skotu ztráty, již mu dingové nadělali. Nyní se škodlivé tyto šelmy hubí všemožným spůsobem, nejvíce ovšem otráveným masem. Dinga ochočiti je věc velmi obtížná, neboť jest to zvíře velmi zlé a kousavé; nikdy nedá se něčemu přiučiti a o jakési vděčnosti neb přítulnosti k člověku se mu ani nezdálo. Mezi psem honicím, ovčáckým a dingem je věčné nepřátelství, ačkoliv jsou případy známé, že v době běhání čubka dingovská ke psům ovčáckým se připojila a s nimi se skládala. Štěňata z dinga a čubky domácí jsou větší a divočejší nežli psi ostatní.

Na rovinách jižní Ameriky prohánějí se také smečky psů, jež považují někteří za divoký, jiní opět za zdivočilý druh prvních psů od Španělů do Ameriky přivežených. Psi tito hrabou si díry do země, v nichž se buď před deštěm a zimou ukrývají, aneb v nich svá mláďata na svět přivádějí. Loví buď jednotlivě buď ve smečkách a živí se hlavně ulovenými králíky, srnci, jeleny aneb hříbaty a telaty zdivočilých neb domácích koňů a skotů; lze je snadno ochočiti a jisto je, že mají pak větší neohroženost a lepší čich než psové domácí. Psi tito jakož i psi indianští jsou rázu zcela zvláštního a nedají se spojiti s žádným plemenem evropským, z čehož vznikla oprávněná do-

mněnka, že byli i původně druhem zvláštním, od psů evropských úplně rozdílným.

Od psů divokých nutno dobře rozeznávati *psy zdivočilé*, kteří se v jižní Evropě tu i tam vyskytují; v Turecku, Řecku, ano i v jižním Španělsku toulají se celé roty psů, kteří nikomu nepatří a o které se také nikdo nestará; psi tito obléhají vesnice a města, živí se zdechlinami a všelikými odpadky lidskými, tu i tam také menšími zvířaty, myšmi, králíky a j. v., jež si sami uloví. Pověstní jsou v ohledu tom psi cařihradští, o nichž se všichni cestovatelé zmiňují co o věci zvláštní a u nás neobyčejné. Psi tito podobají se našim psům ovčáckým, mají však krátkou hrubou srst barvy žlutošedé a ohon rovný, nikoliv nazpět zahnutý. Neustále toulají se po ulicích a náměstích, v nichž se jim nějakých zbytků jídelních dostává aneb leží uprostřed ulic na slunci se vyhřívajíce. Jistý cestovatel vypravuje, že neviděl na světě zvířete, které by mělo tak ohyzdné a sprostácké vzezření, jako tito cařihradští vagabundi. A myslíte, že je obyvatelstvo turecké pronásleduje? Naopak; každý pravý moslemín vyhne se jim na ulici, aby na některou tu ostudu nešlápl a vyhazuje jim každého dne zbytky svého oběda dveřmi ven, aby se tulácká ta chátra nasytila. Co se u nás hází na hnůj neb zakopává za stodolu, to všechno hází se v Cařihradě na ulici a psi tito zastávajíce úřad veřejných zametačů a pohodných odklizují vše, aniž by za toto čistění ulic zvláštní odměny vyžadovali. Není-li to zařízení krásné? Každou ulici mají určité familie psí jako v nájmu, a běda tomu vetřelci, jemuž by napadlo v cizím revíru si zapytlačit; jako vzteklí seženou se na něj všichni oprávnění nájemníci celé ulice, a neuteče-li co nejrychleji, roz-

trhají ho na kusy. Tito psi znají každého obyvatele své ulice a nikterak ho neobtěžují, jestli kolem nich přecházeti musí; octne-li se však cizinec v ulici a má-li něco k snědku u sebe. shluknou se všichni psi kolem něho a doprovázejí jej až na konec ulice, kdež je ihned vystřídá smečka jiná. Za dne ovšem takové doprovázení mnoho neznamená; hůře je v noci a zejmena je-li cizinec bez světla; tu stalo se již častěji, že byli cestující od shluklých psů tak stísněni, že byli nuceni volati lid domácí na pomoc, aby od hladových tuláků nebyli roztrháni. Sultan Mahomet dal několik tisíc těchto psů schytati a na blízký pustý ostrov vyvezti, kde lazaroni tito, nemajíce potravy, vzájemně se sežrali aneb hladem pošli; opatření to však mnoho neprospělo, neboť plodnost těchto ničemů je podivuhodná; skoro při každém desátém kroku nalezá cestovatel na ulici žumpu, ve které leží hladová štěňata, očekávající netrpělivě okamžik, až jim bude dopřáno spolu se starými vyklízet ulice cařihradské.

Podobné věci vypravuje *Brehm* o psích egyptských. „Nynější města egyptská stojí z větší části na starých zbořeništích a rozvalinách bývalých osad a celé hory rumu a kamení obklopují i největší města, jako je Alexandrie a Kahýra. Tyto vrchy pak slouží nyní za útočiště a obydlí podobným psům, jací se potulují po Cařihradě. Každý pes má na stranách pahorku vyhrabané dvě díry, jednu na východní, druhou na západní straně; v těchto děrách peleší se po celé dny, jenom v noci vychází na lup do okolí. Z rána bývají všechny díry k východní straně obsazeny, neboť psi čekají na východ slunce, aby se po studené noci trochu ohřáli. K 10. hodině dopolední však jim počíná býti příliš horko a tu jeden za druhým

opouští pelech svůj a klidí se přes vrch na stranu západní, kde spí v chladné díře pokojně dále; odpoledne pak, když i sem slunce notně pražiti počíná, vrací se zpět do děr na straně východní, kdež pak setrvají až do západu slunce.

V době této počíná se jako mraveniště každý pahorek oživovati; psi opustivše díry své shlukují se ve smečky; se všech stran ozývá se štěkot, vytí a hašteření; zdechlý kůň, osel, mezek, jejž obyvatelé sotva za brány městské vyvlekli, přiláká k sobě na sta hostů, kteří do rána mrchu úplně odklizují; není-li zdechlin, toulají se daleko široko a vnikají i do ulic městských, kde hospodaří podle způsobu toulavých psů cařihradských. Oštěnění těchto psů děje se dvakrát do roka, na jaře a na podzim. V době této rozšíří každá fena svůj brloh aneb se doplazí až do města, kdež pod ochranou a péčí lidskou v koutě některého domu se oštění. A divná to věc! Ač jsou psi tito nečistí a na pohled oškliví, přece nejde žádný Egypťan kolem hnízda, aby kojící matce kus nějakého pokrmu nepředhodil; ano stávalo se dříve, že bohatí moslemínové ve své poslední vůli psů těchto pamětlivi byli a pěkné legaty k prospěchu jejich činívali.

Vezme-li si kdo nějaké štěně, ochočí se úplně a stává se z něho zvíře velmi věrné a ostražité, které však žije s těmi tuláky po ulicích v stálém nepřátelství. —

Od těchto polodivých psů přejdeme nyní k našemu domácímu příteli, nechť náleží již plemenu jakému koliv.

Pes stává se psem, t. j. zvířetem člověku milým a potřebným teprv společností lidskou; pes bez vychování je sprostý vagabund, pes se špatným vychováním je rozmazlený ničema a teprv pes ná-

ležitě vychovaný stává se zvířetem společnosti lidské důstojným. Kdo takového psa má, nechť si ho váží a dbá věcí následujících:

Pes je více zvířetem denním než nočním, ačkoliv mu noc nikterak nepřekáží v činnosti, v lovu neb bedlivém střežení; veden jsa vždy více čichem a sluchem než zrakem vyhledává hladový pes i v noci něco na zub, toulá se a zapomíná pak na svou povinnost. Kdo tedy chce, aby měl ze psa bedlivého ponocného, nechť jej náležitě krmí, neboť je takový strážce všelikému lákání a porušení mnohem méně přístupný.

Pes žere všechno, co člověku za pokrm slouží: maso i zelí, mléko i rýži, brambory i kávu, chleb i kaši; nejradši má ale přec jen maso a sice maso nahnívající ještě více než čerstvé; notně zapáchající zvěřina je psovi vůní tak líbeznou, že jej až omamuje a k všelikým hloupostem svádí, které se obyčejně končívají notným výpraskem; psi třeba sebe více nakrmení pouštívají se nezřídka do kočky na polo shnilé neb do výmětů lidských a pohlcují je s takovým apetitem, jakoby se byli 14 dní postili; nežerou-li předmět čpavý, tedy se alespoň na něm pořádně vyválí, aby kožich jejich po něm náležitě zaváněl. Z ovoce a pokrmů moučných jsou jim přisládlé neb sladké nejmilejší; kyselé věci mají neradi; dáme-li psovi na talíři trochu čočky octem polité, přičichne k ní, odfrkne několikráte a pak ji s největší chladností pokropí svým čpavým louhem. Masitá polévka, mléko, chleb, luštiny a kosti jsou pokrmy psovi nejlépe svědčící; mnoho tuku a soli mu škodí; také pouhým chlebem, čili lépe řečeno, otrubami může se pes při zdraví a síle udržeti, jest pak ale třeba, krmiti jej vždy v určitou dobu. Žádný pokrm nesmí se mu dávati horký a nádoby, v nichž

se psům žrádlo předkládá, mají býti vždy čisté; když se starý pes jednou za den do sytosti nažere, nepotřebuje více; lépe však je rozděliti oběd jeho na dvě části a dávati mu jednu polovici na noc, zejmena, když má dům opatrovati; ostatně vydrží pes o hladu velmi dlouho. Vody potřebují všichni psi mnoho; nápoj chlemstají jazykem, jejž na spůsob lžíce prohlubují.

Co se ostatně potravy dotýče, je pes jako člověk pravý občan světový, t. j. přispůsobuje se k tomu, co mu příroda podává; psi na Kamčatce a v Norvežsku žerou pouze sušené a uzené ryby, na jižních ostrovech jenom zeleniny; kde se pěstuje mnoho vína, shánějí se psi po hroznech a dělají na vinicích mnoho škody; z té příčiny mají vinaři v mnohých krajinách právo, chytí-li psa na vinici bez náhubku, zbaviti ho života spůsobem jakýmkoliv; ve francouzských vinicích kolem města Bordeaux (Bordó) spatřují se ve vinicích šibenice, na nichž se nezřídka houpá nešťastný delinkvent.

Často vídáme psa žráti trávu neb jisté drsné byliny; trávu pes zdáví a s ní veškeré třísky z kostí, které mu v žaludku uvázly; v pichlavých pak bylinách, když byly vnitřnosti prošly a tuším i vyčistily, spatřují se hojné tasemice, které jak známo psy často sužují. Co pes nemůže najednou sežrati, odnáší na skryté místo a zahrabává zbytek oběda někam do země; nezapomene-li, vrací se pak po nějaké době k svému pokladu, jestli mu jej totiž mezi tím některý kamarád nevyčenichal a nevyfoukl.

Tělesnými vlastnostmi vynikají psi velice, ačkoliv přece ne tak dokonale, jako dravci kočkovití. Pes běhá a plave dobře a jen vyhýčkaní mazlíci štítí se vody; chůze jeho má šikmý směr, běh je prudký a vytrvalý, skoky jsou mohutné,

kličky však a náhlé obraty v rychlém běhu pes dělati neumí; také lezení po skalách a střechách naučí se pes, dostává ale ve velikých výškách a na příkrých stěnách závrať a bojí se velice, aby do propastí se nesřítil. V běhu potí se velmi málo; tím více ale vypařuje vody jeho jazyk, jejž z otevřené huby co možná nejvíce vyplazuje. Psi spí mnoho a rádi, nikoliv ale najednou, nýbrž po chvílích; spaní jejich bývá lehké a nepokojné; často je viděti, že se jim něco zdá, což prozrazují kýváním ohonu, škubáním těla, nezřídka i vytím a slabým štěkotem.

Čistotu milují psi velice a bouda jejich musí býti v pořádku, sice do ní ani nevlezou. Moči své zbavuje se dospělý pes zřídka kdy najednou, ale když je více než 9 měsíců stár, nemine stromu, kře, kůlu, kamena neb rohu domu, aby je nepokropil; totéž činí každý mužský pes touže cestou se ubírající.

Smyslové čili čidla psů jsou výborní, ačkoli: má každé plemeno své zvláštnosti; jedni se vyznamenávají nedostižitelným čichem, druzí přejemným sluchem, jiní opět mají jedno i druhé, třeba v míře skrovnější; také chuť jejich není špatná, jeví se však zvláštním spůsobem. Každé podráždění smyslů je jim velice odporné; křiklavou hudbu mají mnozí ve veliké ošklivosti; počne-li kdo hráti ve světnici na housle, hledá pes ihned díru, kterou tesař zanechal; voňavé vodičky, které jsou mnohým útlocitným damám pravým balsámem, mají psi zrovna tak rádi jako hustou hnojnici; dáme-li pinčlovi přivoněti k vodě kolínské, prská a kýchá div se nepřetrhne a natřeme-li mu čpavkem (salmiakem) nos, nemůžeme mu zajisté učiniti na světě nic horšího; nejlépe ještě snášejí psi světlo a divná věc je, že mnozí štěkají na

měsíc; zdá se, jako by jej považovali za slunce, které však dle jejich rozumu velmi špatně svítí a hřeje, což jim nikterak do hlavy neleze.

Nejlepší z čidel psových je čich; pes nejen že sám nezabloudí, ale on i jiným psům za sebou cestu naznačuje, spolehaje se na jejich čich, způsobem vůbec známým. Pes nalézá děti svého pána čichem a ztratilo-li se které, je třeba dáti psovi jen kus šatu jeho k očichání; pes podle zápachu oděvu nalezne nejbezpečněji stopu zabloudilého dítěte. Odnešen do cizí krajiny třeba v pytli najde k domovu zpáteční cestu a vyhledá pána svého na mnoho mil vzdálenosti; svým čichem jej pozná spíše nežli svým zrakem; spolehaje se na svůj zrak zmýlí se spíše, maje oděv cizince za podobný oděv pána svého; bezpečí-li se ale na svůj čich, nechybí nikdy. Ve svém obcování s lidmi jeví pes znalost neobyčejnou, kterou člověku nemožno je pochopiti; pohodného ucítí všichni psi, jakmile vstoupí do vesnice a drží se v patřičné vzdálenosti, zuříce hněvem velikým; přítele rozeznávají velmi snadno od nepřítele a řídí se dle toho; zdá se, že výpar některých lidí je jim příjemný, jiných nepříjemný; vstoupí-li mnohý člověk do domu, obklopí jej psi s velikou přívětivostí, třebať jim byl úplně cizí, a jeví k němu velikou náklonnost.

Jak důležitý je psům čich, o tom se nejlépe přesvědčil *Biffi*; on totiž přeřezal štěňatům čichové nervy z mozku do nosu vybíhající, aby pozoroval, jaké to bude míti následky. A hle, štěňata zůstala zdánlivě zdravá, lezla po hnízdu sem a tam, ale jsouce slepá nemohla nalezti cecíky matčiny a nezbývalo než strkati jim je do huby aneb je krmiti na spůsob dětí; sami pak psíci ssáli a cucali na všem, co jim do huby přišlo, třeba na

kousku dřeva; přítomnost matky cítili teprv, když se jich dotýkala; z hnízda svého nesměli se vzdáliti daleko, neboť zbloudivše nemohli trefiti nazpět; chleb a maso nechávali z počátku ležeti; později byl jim každý pokrm stejně milý; žrali brambory a nechávali maso ležeti, lízali svou vlastní vodu a pohlcovali své výměty; když dorostli, nejevili žádnou přítulnost k člověku a nebyli vůbec k žádné potřebě.

Také sluch je výborný; pes zdaleka slyší hlas pána svého a rozeznává hvízdání jeho od hvizdotů jiných; pes zná mluvu domácích lidí, krok svého velitele neb hlasy rozličných zvonků v pokojích; také hlasy rozdílných zvířat slyší pes již z daleka a zařizuje dle toho své jednání.

V časomíře a místopisu vyznávají se mnozí psi výborně. Pudlík rozeznává doby denní, týdenní a roční; on ví, když se blíží poledne, že po sobotě následuje neděle a že se v pátek zabijí dobytek v masných krámech; ohař pamatuje si dobře, že po zimě následuje jaro a kdy je čas jíti na tetřívky nebo na sluky; psi znají také barvy a dle nich rozeznávají rozličné předměty. Podivu hodná je u psů předtucha změny povětrnosti; každý pes cítí bouřku již napřed a hledí se před ní ukryti; mnohdy poznává člověk dle silnějšího výparu psího blížící se dešť neb bouřku; ne méně podivný je všem psům vrozený pud běhati za vším, co se rychle pohybuje, nechť je to člověk, hrčící vůz neb ubíhající koule a kámen, vše chtějí zadržet, třeba by dobře věděli, že je namáhání jejich marné ano i nesmyslné.

Hlas psů je buď jasné a zvučné štěkání, buď žalostné vytí a skučení, buď konečně hvízdání skrz nos, jímž své nejvroucnější tužby na jevo dávají.

Štěkot je mluva psí, jím vyznačuje pes vnitřní stav svůj duševní a kdo jen poněkud je pozorliv, může poznati z hlasu svého hafana rozmanité jeho konání, radost neb žal, strach i srdnatost, úzkost i statečnost, odvahu i zoufalství. Který pak myslivec by nerozuměl hlasu svého lesana, když se mu poštěstilo zdvihnouti nějakou zvěř z lože; je to hlas volající, úzkostlivě veselý a zcela jiný, než když dostává výprask aneb když má naději jíti s pánem svým na honbu, již nemiluje více než jeho velitel.

Přeruší-li ticho noční nějaký šramot neb hluk avšak posud velice vzdálený, začíná bosák, strážce domácí, ve své boudě nevrlost dávati na jevo tichým vrčením; blíží-li se podezřelý šramot, stává se vrčení hlasitějším, až konečně přechází v krátký, delšími odstávkami přerývaný štěkot. Čím blíže přichází předmět jeho nevrlosti, tím hlasitější a rychlejší stává se jeho štěkání. Je-li to cizinec, jenž se blíží, vyřítí se na něj pes až k samým nohoum, při čemž prudký štěkot přechází až v hrozivé řvaní, při kterém zvíře sotva dechu popadá; hrozí-li mu cizinec napřaženou holí aneb žene-li se po něm pádnou sukovicí, pes cítě se slabým, odskočí při každé namířené ráně nazpět a vydává na tomto útěku zcela jiný, s hořkým naříkáním smíšený štěkot. Jde-li pak člověk svou cestou dále, následuje ho pes s dvojnásobnou srdnatostí, při čemž štěkotu jen ponenáhlu ubývá. Konečně ztratil cizince s očí; pes umlkne a již myslíme, že přestal na dobro. Napadne-li mu však, třeba byl již opět v boudě uložený, jak zle s ním bylo nakládáno, jak hanebně mu bylo holí vyhrožováno a jak tuze musil utíkati, aby něco přes záda neutržil: tu nezřídka počne na novo štěkati; ale je to opět štěkot zcela jiný; je to téměř pláč

smíšený s táhlým bolestným vytím, je to nářek naznačující lítost nad hanebným s ním nakládáním a mrzutou nespokojenost s sebou samým.

Uvážeme-li toulavého psa na řetěz, jak srdcelomné stává se jeho naříkání, jeho žalostné vytí, ve kterém postupuje až k výrazu zoufalství, tak že člověk citelnější nemůže hořekování toto ani poslouchati. Do podobného vytí dává se pes, když slyší jiné psy ve vsi bědovati; netrvá to dlouho a všichni psové, kde který je, naříkají soustrastně s ubohým kamarádem, jemuž snad neschází ničehož, leda že hladové blechy v horké noci spáti mu nedají.

Je-li pes bit, neb šlápne-li mu někdo na prsty, vyje také, ale vytí to je zase zcela jiné a nemá nic společného s vytím předcházejícím; je to bolestné řvání, pronikavý nářek, při kterém si člověk nejraději uši zacpává. Má-li hlad, štěká zcela jinak, než by štěkal na cizince, a trápí-li ho láska a on nemůže navštívit svou vyvolenou, hvízdá pronikavě skrz nos a naznačuje tím prudkou náruživost svou. Jsme-li při jídle a psa si nevšímáme, přiblíží se k nám, posadí se tak, abychom ho viděli a bude nám vytrvale čuměti do huby; necháváme-li jej čekati příliš dlouho na nějaké sousto, počne konečně opět jeviti svou netrpělivost přerývaným avšak dušeným štěkotem, jako by říci chtěl: „Nu brzo-li pak? Mám také hlad a ty jako by nic.“ Nespomáhá-li to, trkne nás hlavou do lýtka, škrábne tlapou do nohy aneb nám položí hlavu na klín, čekaje s velikou trpělivostí, až se přece smilujeme.

Duševní vlastnosti psů jsou tak rozdílné jako tělesná jejich povaha. Nejchytřejší je pudlík, nejhloupější je mops. Při málo kterém zvířeti má vychování takových účinků jako při psovi; učením

a cvičením stává se pes zvířetem tak dokonalým, že mu neschází ničehož než mluva lidská; pes rozumí člověku i řeči jeho, sám pak mluví svými posuňky, štěkotem, očima, ohonem a člověk mu rozumí též. Chce-li něco, šlehá mohutně ocasem, jejž drží nepohnutě natažený, poutá-li nějaký předmět pozornost jeho. Jak ostří sluchy, když slyší volání kuroptve neb hvízdání srnky! Jak nepokojný je pohled jeho, když ztropil nějakou neplechu a jak radostně září oko jeho, když se mu pochvalou dává spokojenost na jevo.

Pes je jediné zvíře, které následovalo člověka do všech končin světa. Pes a člověk přivykli všem trampotám života a každému podnebí, jakožto druhové v zlém i dobrém přilnuli od pravěku jeden k druhému. Člověk má ve psu nejvěrnějšího společníka a nejmilejšího přítele; pes naučí se sám mnohým věcem a dovtípí se velmi snadno, co má dělati; on se stal svým duševním a tělesným nadáním pravou rukou pána a živitele svého.

K hlavním jeho cnostem náleží věrnost, oddanost a veliká láska k pánu svému, napotom ostražitost, bdělost a neobmezená vděčnost; pes je velice trpělivý a dá si od slabších soudruhů jakož i od dětí velmi mnoho líbiti, nenávidí z celé duše své nepřátele svého pána a ctí jeho přátele. Pes je velice učenlivý a vtipný; naučí se tančit, bubnovat, pánkovat, po provaze chodit, kozelce metat, přes hůl a jiné psy skákat, na zadních nohách chodit, na stráži stát, z pistole střílet, koule otáčet a jiné svobodné kousky provozovat; viděl jsem psa, který na koni jezdil, skrz obruče skákal, v největším trysku na koně skákal a jinými jízdeckými kousky se vyznamenával; jiného, který v karty hral, písmena ve slova skládal, sečítával, odčítával, národní barvy a znaky všech

říší rozeznával, střílel, mrtvým se dělal a konečně po produkcí sám si zpropitné vybíral.

Do seznamu jeho necností náleží nenávist, zlost, závist a skoupost; pes je svárlivý, chlipný, necudný, mlsný a zlodějský; on lže, podvádí člověka, dělá si blázna z něho, rád se toulá a lehce nakloněn k dobrému i zlému, stává se bez okolku přítelem každého. Ale právě tyto necnosti přispěly snad nejvíce k upevnění přátelství jeho s člověkem podle známého přísloví: „Vrána vedle vrány sedá, hloupý rovného si hledá.“ Člověk nechválí mouchu, červa neb rybu, chválí ale neb haní psa, dobře věda, že mu pes rozumí lépe než brouk a kapr. Člověk hovoří se psem jako s tvorem sobě rovným: „Jdi, Voříšku, řekne ovčák, obrať mi tam toho tuláka berana a obejdi stádo, aby se nám tuze nerozbíhalo.“ Člověk volí rád psa za společníka svého, dobře věda, že nemá nad něj přítele věrnějšího a spolehlivějšího; člověk splácí psovi lásku láskou, přítulnost přátelstvím, oddanost shovívavostí; člověk trpí psa u stolu, ve světnici, ano i na loži svém, krmí jej, ošetřuje a léčí, když je nemocen; a když konečně pošel, truchlí pro něj jako pro svého přítele, v čemž však nikterak nevyniká nad něho.

Nemysli však nikdo, jako by svrchu jmenované cnosti a necnosti náležely každému psu bez výminky. Tak jako mezi lidmi nalezají se i mezi psy chytří a hloupí, čiperní i obmezení; u psů jako u lidí platí přísloví: „Komu není s hůry dáno, v apatice nekoupí.“ Každý pes má své pěkné a nepěkné spůsoby a který nemá žádných, není ani psem.

Sejde-li se několik milovníků psů, jakého tu je vypravování o jejich čipernosti a chytrosti, o jejich nápadech, chytrých a hloupých kouscích;

má-li jeden psa chytrého, má zajisté druhý chytřejšího a třetí ještě chytřejšího. „Měl jsem jednou, počne starý polesný *Borovička*, bílého pudla, jemuž zajisté nebylo po celých Čechách rovno; skoro každý pes je rozumné zvíře, ale můj *Dižon* byl zajisté nade všechny. Ten čtverák naučil se všemu a téměř sám od sebe; potřeboval jsem jen očima mrknout a *Dižon* věděl již, co chci; domácí posluhu mi obstarával jako lokaj od řemesla a nikdy jsem nepotřeboval sehnouti se pro zouvák neb pantofle: můj pes mi podával jedno za druhým a jak se při tom otáčel! Chtěl-li jsem vyjíti, řekl jsem jen: *Dižone*, kde pak mám hůl, přines mi klobouk, dýmku a tabák a *Dižon* snášel na slovo, čeho třeba bylo. Když jsem mu něco poroučel, díval se mi pozorně do očí a hned pochopil, co si přeju; potřeboval jsem jen oknem vyhlednouti na oblohu a *Dižon* již věděl, že chci vyjíti a jakou míval radost ten darebák, když jsem mu řekl, že půjde se mnou. Jakmile jsem ale k němu pravil: Milý *Dižone*, dnes musíš zůstati doma, nemohu tě vzíti sebou, zaskučel bolestně a měli jste viděti tu jeho truchlivou tvář! Když jsme spolu chodívali po polích a po lesích, zastavil se při každém rozcestí, ohledl se a čekal, až mu řeknu, kudy má jíti; říci: v pravo — v levo, dostačovalo úplně. U večer v zimě chodil jsem tenkráte k Doušům na pivo a jednou stalo se, že jsem se kdesi opozdil. Když jsme přišli do šenkovny, já totiž a můj *Dižon*, bylo již vše obsazeno u stolu i u kamen; moji kamarádi se ovšem sesedli a místo mně udělali, ale s *Dižonem* bylo hůře; na jeho oblíbeném místě ležel Jiráskův Chňap, pes jako tele veliký a ten si Dižona ani nevšiml, když tento kolem teplých kamen obcházel, místečko hledaje, kde by pohodlně své kosti uložil.

Několikráte přiběhl ke mně a dával mi na srozuměnou, že si nemá kam lehnouti, abych mu pomohl; já jsem však si myslil: „I nechť, však on tě ďas nevezme, když se nebudeš jednou u kamen smažit.“ Můj pudlík byl ale jiného náhledu a nehodlal, jak jsem pozoroval, vzdáti se na milost. Díval jsem se, ale jen tak stranou, co sobě asi počne, aby bez násilí, k čemuž, jak se zdálo, ani chuti ani síly neměl, k příjemnému místu si dopomohl. Konečně uzrál v něm jakýsi úmysl; popošel ku dveřím a když se otevřely, vyklouzl ven; nemohl jsem se domysliti, co by ten manévr měl znamenati; v tom okamžení slyším však již v průjezdu úsilovné štěkání mého *Dižona*, jenž k mému podivení náramně bubnoval na poplach. Všichni psi u kamen, jak to slyšeli, vyskočili celí poplašení a v největším spěchu vyrazili jeden za druhým ven; právě když byl venku štěkot nejprudší, vklouzl můj *Dižon* jako by nic do světnice, zamířil rovnou cestou ke kamnům a tam se uvelebil na svém oblíbeném místečku. Není-liž to šibalský kousek s plným rozmyslem vyvedený?

„Což je o to, ujal se slova kotlář *Štika*, můj *Karo* také není na hlavu padlý; poslyšte jen, co jedenkráte vyvedl. Má žena chodí každodenně na trh a nechává, jak víte, plný neb prázdný koš za sebou od psa nositi. Jedenkráte koupila několik jitrnic, vložila je do košíka a koš jak obyčejně dala bez rozmýšlení psovi, aniž by se byla více o něj starala. Přišedši domu, velice se tomu divila, že Karo u dveří nečekal. Po nějaké chvíli přišel, ale v jakém stavu! Rozedraný, pokousany a pomyslete sobě, jitrnice byly ty tam a vše, co v koši zůstalo, bylo hanebně rozdrcháno a sežmoleno. Nevěděli jsme ničeho, co se mu asi

bylo přihodilo, ale nošení košíka byl konec; žena mu jej více svěřiti nechtěla. Teprv po několika dnech vypravoval nám řezník *Kubeš* celou událost se všemi podrobnostmi, neboť se na celou tu komedii díval ze svého krámu. Když totiž náš *Karo* s nešťastnými jitrnicemi domů ubíhal, ucítili je jiní psi a shlukli se kolem něho; Karo se bránil statečně a teprv, když nemohl odolati více, postavil koš na zem, aby ty největší dotěry ostřím svých zubů přivedl k rozumu; tím si ale postavení své jen zhoršil. Mikulášův buldok, však ho znáte toho halamu, přiskočil ke koši, s kterého víko se pošinulo, vrazil tlamu pod něj a tu máš, již uháněl s jednou jitrnicí k domovu; jej následoval Voženílkův Nero a vedle něho strkali hlavy do košíka ještě jiní psi, kde který mohl. Teď ale dejte pozor, co náš Karo nevyvedl? Když viděl, že je bitva ztracena a že se nepřátelé dělí o kořist, násilím dobytou, učinil mohutný skok přes všechny ostatní psy na koš, vrazil hlavu do něho a pustil se s největším chvatem do žraní jitrnic, které v koši byly zůstaly; ostatní psi museli se mu dívat na oháňku. Když byl hotov, pohledl vítězoslavně na své slabší kolegy, popadl koš a uháněl s ním k domovu. To nám vypravoval nejen řezník Kubeš ale i jiní lidé, kteří z blízkých domů na tuto melu z oken se dívali. Co tomu říkáte?“

Ano pes je divné zvíře, dokládá s rozvážlivým kýváním hlavy doktor *Morand*, a jaký má rozum a úsudek, nejlépe já bych vám mohl povědíti. „Povídejte, pane doktore, vybízí celá společnost a doktor Morand, ujav se slova vypravuje: „Jedenkráte šel jsem k večeru za město na procházku; v příkopě u silnice stálo několik dětí v chumáči a dívaly se soucitně na místo, z něhož bolestné skučení čas od času se ozývalo. Přistoupím blíže

a vidím v příkopu malého psíka neurčitého plemena. Chuďas byl strašlivě zdělán, krví a blátem celý pokrytý; děti mi vypravovaly, že vůz jakýs přejel psíka po silnici běžícího a že jej vozka hodil do příkopu. I zželelo se mi ubohého psíka a jelikož šla náhodou baba s prázdnou nůší kolem, použil jsem dobré příležitosti a za několik krejcarů odměny ocítil se psík v nůši a brzy na to v mém bytu. Doma jsem pejska sám umyl a lékařsky ohledal; měl obě zadní nohy rozdrcené a byl jsem velice na rozpacích, jestli bych neučinil lépe, kdybych ubožáku život zkrátil; psík jako by věděl, oč se jedná, pohlížel na mne tak úzkostlivě, že jsem se k tomu nemohl odhodlati. Srovnal jsem mu tedy kosti dle možnosti a dle lékařských předpisů obvázal jsem mu obě nohy; psík zůstal ležeti na polo mrtvý; myslil jsem si: do rána bude po všem. Psík však žil druhého dne ještě, dýchal sice těžce, ale dýchal přece; dal jsem mu něco k žrádlu: nedotkl se však toho a jen trochu vody vychlemstal; totéž opakovalo se druhého a tuším i třetího dne, ale pes žil dále a na mou tě věru, když jsem mu čtvrtého dne předložil mléko s houskou, dal se do žrádla a od té doby se vůčihledě zotavoval; trvalo to ovšem ještě asi šest neděl, nežli můj pacient opět mohl běhati, ale konečně to šlo přece. Měl jsem z udalosti té srdečnou radost, za jedno že se mi podařilo psa opět na nohy postaviti a za druhé, že mi byl oddán s celou duší svou, neboť věřte mi, žádný člověk nemůže býti vděčnější za prokázaná dobrodiní, než byl můj nalezenec. Byl to psík velmi čiperný a učenlivý a čím více jsem se s ním zabýval, tím více stával se mi milým. Doprovázel mne na všech cestách, ano i při návštěvách v městě samém; když jsem mu v lepších domech

nemohl dovoliti vstoupiti se mnou do pokoje, řekl jsem mu jen: *Pučíku,* zůstaň tuhle v koutku, vidíš — a čekej, až zase přijdu; a milý Pučík zůstal v předsíni aneb na chodbě tak dlouho, až jsem se vrátil; nikdy neudělal mi žádnou mrzutost ani ostudu a choval se vždy a všudy s náležitou slušností.

A nyní dejte pozor, co se stalo; budeť se vám zajisté zdáti celá ta událost k víře nepodobna. Jednoho dne navštěvoval jsem dle obyčeje k večeru své nemocné a jak se samo sebou rozumí, vodil jsem Pučíka sebou; měl jsem několik těžce nemocných na neštovice a hlavu tak plnou starostí, že jsem proti obyčeji svému na Pučíka úplně zapomněl a teprv když jsem přišel k bytu svému, spozoroval jsem, že mne pes nenásleduje v patách; čekal jsem chvíli před domem, ale nadarmo, pes se nevracel. Šel jsem tedy domů a mohu říci: Byl jsem velice rozmrzen, když pes ani po hodině domů nepřiběhl. Bezpochyby nalezl svého bývalého pána, myslil jsem si a více ho nespatříš. Bylo již po 9. hodině večerní, když tu náhle k veliké mé radosti Pučík za dveřmi hlasitě zaštěkal; že jsem mu ochotně otevřel, můžete si mysliti. Pučík jevil také velikou radost, skákal na mne, lízal mi ruce a jak to psi obyčejně dělávají, nevěděl, kdy má přestat; ano byl to můj milý Pučík, ale přece jsem na něm spozoroval zvláštní nepokoj, jejž jsem si neuměl vysvětliti; pes se mi brzy lichotil, brzy zaštěkal ubíhaje ke dveřím, jako by chtěl ven a konečně mne i za župan ke dveřím přitahoval. Spozoroval jsem, že chce milý Pučík, abych šel za ním a sice ze dveří ven; otevřu tedy dvéře svého pokoje a zůstanu státi; Pučík sestoupil s několika schodů, ale když spozoroval, že jej nenásleduju, opět se vrátil a na novo mne k další

chůzi vybízel. Vzal jsem tedy svíci a šel za ním; Pučík jevil velikou radost a vedl mne ku schodům a odtamtud až do kouta za vraty domovními. A nyní si můžete představiti moje podivení. V koutku za vraty ležel malý psík, ještě menší než byl můj Pučík a byl skoro v tomtéž stavu, jako byl jednou můj pes, když jsem ho v příkopě nalezl; Pučík mi tedy přivedl nového pacienta se zlámanou nohou patrně v tom dobrém úmyslu, abych pomohl i tomuto ubožáku, jako jsem druhdy pomohl jemu. Že jsem mu vyhověl, rozumí se samo sebou, tenkráte však s nevalným úspěchem, neboť můj nový pacient druhého dne pošel; měl bezpochyby i vnitřnosti porouchané a podivuhodný úmysl mého psa se nepodařil. Kde se potlučený ten psík vzal a jak se až za vrata dostal, zůstalo mi až podnes hádankou; bezpochyby domnívala se nějaká duše útrpná, vidouc oba psy pohromadě, že náležejí jednomu pánu a přinesla mi nešťastníka až za vrata."

Takovými neb podobnými příběhy bavívají se milovníci psů a vypravování jejich nemá konce, proto že schopnosti duše psí jsou tak nevyčerpatelné jako vůbec povahy lidské. Každý pes je obraz svého pána; čím přívětivěji a laskavěji se s ním nakládá, tím hodnější a rozumnější stává se pes a naopak. Pes selský je hrubý a neotesaný patron, ale poctivý a věrný strážce majetku svého pána; pes ovčácký je rozumný pastýř, ohař bývá výborný lovec a pes cikánský je takový vagabund jako jeho pán. Pes zpanštilého blátošlapa je líný a rozmařilý ničema a vlastně mnohem větší nerůda nežli sprostý pes selský; je-li pán blázen, blázní pes s ním, a je-li paní jeho kousavá a hašteřivá, kouše zajisté a nesváří se její psovský miláček; psi starých paniců a panen jsou

zlí a mrzutí samotáři, zrovna jako jejich pánové. Pes je kosmopolita (světoobčan) a vpravuje se snadno do všech poměrů společenského života, i na nošení drátěných nábubků si navykl, jako pán jeho na placení daně z něho; ano pes je jediný občan z říše tvorstva čtyrnohého, jenž musí platit daň za svou existencí, kterážto čest nečiní mu zajisté méně radostí než pánu jeho; on tahá tak dobře sáně Eskymáka jako u nás těžký vozík brusiče nebo mlékařky, a jeho vytrvalost nezmenšuje se ani hladem ani bitím. On dovede s elegancí se uhostiti na klíně vznešené dámy, jako zase přivykne sprostáckému životu v ulicích cařihradských; on vyplňuje důstojně místo nejzábavnějšího společníka, ale není také většího mrzouta nad něj; on je útrpný až do titěrnosti a jindy zase ukrutný rabulista, on se spřátelí s vodou, s lesem, se lvem, ptákem, s polem i domovem, zkrátka s celým světem, jen snaha jeho, zavděčiti se pánu svému a býti mu prospěšným zůstává po celém světě tatáž.

Jestli se psovi předhazuje podlízavost a otrocství, nesmí se zapomínati, že je pes podlízavý jen pánu svému a že ihned vycení zuby na cizince, jemuž ničím není povinen. Pakli název „pes“, „psí“ (cynik, cynický) ve společnosti lidské platí za potupnou nadávku, svědčí věc ta jen o nerozumu našem, neboť zapomínáme, že pes je zvíře, jemuž etiketa a pocit slušnosti nejsou s to obmezovati na ulici neb návsi pudy přirozené.

Kdybychom chtěli vypisovati všechny důkazy a příklady věrnosti psa k člověku, museli bychom jimi vyplniti celou knihu; věrnost jeho je na slovo vzata a čistá jako ryzí zlato. Pro člověka učiní pes vše, co učiniti může a bez rozpaků obětuje za něj svůj život. Jak často zachránil již pes život pánu svému a jak často zhynul na hrobě

jeho hladem a žalem! Jeden pes chodil po sedm let každodenně k hrobu svého pána a vytrval tam vždy tak dlouho, dokud hlad jej k odchodu nepřinutil; v sedmém roce zemřel — na hrobě svého bývalého velitele. — Pocestný jeden jel na voze maje s sebou psa, jenž běžel vedle vozu; tu stalo se, že muž ten ztratil tobolku, v níž měl celé své jmění; pes spozorovav ztrátu, skočil před koně a chtěl je zastaviti; pán obledl se několikráte nazpět, ale nevida ničeho, jel pokojně dále. Pes počínal si pořád úzkostlivěji a zuřivěji, tak že konečně pocestnému napadlo, není-li snad vzteklinou zachvácen. Konečně se dopálil a v domnění, že snad jest mu činiti se zvířetem pominulým, vytáhl ručnici a zastřelil ubohého psa. Přišed na hospodu sahá po své tobolce, avšak nenalezl ji. Nyní teprv rozbřesklo se mu v hlavě, co asi bylo příčinou zuření psova. I počal litovati svého přenáhlení ne méně jako ztráty svého majetku, o kterém byl jist, že ho více nedostane. Tu plazí se pes do dveří; krví celý zbrocený nese v hubě ztracenou tobolku a položiv ji pánu svému k nohoum, zívne a zdechne; zaplatil chudas životem svou věrnost a zároveň prchlost pánovu, jehož bolest nyní popsati, bylo by zajisté prací velmi nevděčnou.

Pes, kterého pán na nějaký čas musil opustiti, vrhl se při opětném shledání s takovou radostí v náruč jeho, že mrtvicí raněn bez dechu na zem sklesl. — Když mrtvola v bitvě zabitého krále Macedonského na hranici byla spalována, skočil pes jeho do nejprudších plamenů a uhořel zároveň se svým bývalým velitelem. — Matka chtíc učiniti synáčkovi svému radost, šla s ním k řece, aby se vykoupal. Hošík hbitě skočil do vody, avšak běda, řeka byla na tom místě příliš

hluboká a než se matka nadála, tonul již chlapec ve vlnách se smrtí zápase. V prvním leknutí vrhla se matka bez rozmyslu za synáčkem svým do vody; podařilo se jí sice uchopiti tělo dítěte, avšak proud byl nad ní silnější a brzy tonula matka zároveň s dítětem svým. Na pokřik hochů na blízku se koupajících přiběhl pes jakýs a vida, co se děje, skočil do vody, připluv k tonoucí matce, která ještě měla tolik ducha přítomnosti, že se nezpěčovala přijmouti pomoc jeho; pes uchopiv ji za šaty ponenáhlu přitáhl ji ku břehu, kde se brzy i chlapeček opět zpamatoval.

K. Adámek vypravuje v „*Háji*“, z něhož jsme v našich pojednáních leckteré věci vybrali, následující událost, již mu sdělil lesník J. M. „Měl jsem, vypravuje tento pán, psa jmenem *Hektora*. On byl mou pravou rukou, neboť měl rozumu a soudnosti více než mnohý člověk. Často si na něj spomínám s žalostí a zejmena ve mně vzbuzuje bolestné city onen okamžik, ve kterém jsem jej musil dáti zastřelit; sám jej usmrtiti nebyl jsem s to, vždyť mi po dvakráte život zachoval. — Byl jsem lesníkem v Kamenném Újezdě. Jednou vyšel jsem si se svým bratrem na lišku. Šli jsme, někdy se i šplhali po příkré cestě, vedoucí ku stráni s níž nad pěnící se Vltavou rozsedlina nad rozsedlinou se šklebila, ve kterých chytrá liška bezpečný útulek nalézala. Bral jsem se opodál svého bratra, kterému nezdála se býti cesta příliš lákavá, ant nebyl uvyklý takovému krkolomnému šplhání a lezení po příkrých skalách. Zůstavil jsem ho raději v zadu a slídil po stopě s Hektorem; tento mi brzy naznačoval dráhu liščí, po které jsem pozorně se ubíral, dívaje se do předu a mysle sobě, jak s chutí bych té mrše do kožichu zaprášil, která mi revír pustošila. Bratra jsem již

neviděl; dopálil se na takovou chůzi a jak mi později se vyznal, vrátil se brzy volným krokem domů. Co tak stopuji — stane Hektor. Hledím směrem jeho zraků a spatřím silnou lišku slídíti okolo vody. Ženu se s Hektorem, lišku s oka nespouštěje, jak jen mi obtížná cesta spěchati dovolovala; lezu rychle nahoru po strmé cestě, chci se nahnouti — v tom však již střemhlav řítím se se skály, nohu maje chycenou v silných železích, jež tu byly na lišku nalíčené. V okamžení tom ztratil jsem úplně duchapřítomnost a řeč. Nemohl jsem ani dechu popadnouti, tím méně vykřiknouti. Pušku nataženou držel jsem nevědomky v ruce a — ani sám nevím, jak se to stalo, nepustil jsem ji. Co tak mezi nebem a zemí visím, úsilovně avšak marně se namáhaje dostati se opět nahoru, přiběhl milý Hektor, s počátku nemoha pochopiti, co se tu děje; když jsem poznovu se zdvihal, abych nějak ze strašlivého toho položení se vymknul, počal Hektor, jak jsem očima svýma, před kterými se čím dále tím hustější mžitky dělaly, pozorovati mohl, sem a tam běhati a skákati, žalostně kňuče, jako by nevěděl, kterak mi pomoci má. Bezpochyby že mu dlouho nic šťastného napadnouti nechtělo, neboť se neměnilo počínání jeho — až najednou, jako by mu byla myšlenka mozkem projela, dal se do strašlivého vytí. Cítil jsem, jak mi obrácenému dolů hlavou krev do mozku se žene, cítil jsem, že mi zrak a sluch mízejí a studený pot že mi vystává na čele; nic naplat — nemohl jsem si pomoci; skála byla tak příkrá, že jsem úplně visel a při tom tak hladká, že jsem nikterak nemohl nějakého výstupku se zachytit — upadl jsem v bezmyslnost. Co se dále dělo, sám jsem ne-

věděl. Hajný mi takto konec mého trápení a zároveň osvobození vypravoval:

„Slyšel jsem z daleka Hektorovo vytí a ránu z výstřelu; myslil jsem však, že to pan foršt po něčem střelil; když jsem ale dle vytí poznal, že to není obyčejný hlas Hektorův, ulekl jsem se a počnu z počátku houkati; když se nikdo neozýval, šel jsem po hlase, až jsem přišel na místo, kde jsem v pitomosti nad tím, co jsem viděl, zůstal státi jako špalek. Pan foršt visel se skály již celý zčernalý a úplně bez sebe. Hektor strašně vyl, stále obskakuje a brzy nahoru hned zase dolů přebíhaje. Než jsem dorazil až ke skále, tahal již sám pana foršta za nohavici, jako by ho vytáhnouti chtěl, kousal do železa a konečně, když vše marné bylo, přichlípl se ke skále a zavyl tak tesklivě, že mi mráz všemi kostmi projel a bylo mi tak, jako by byla na mne smrt sáhla. Když jsem konečně celý uřícený vystoupil nahoru, skočil Hektor ihned ke mně, vítal mne s velikou radostí, vrtěl ohaňkou, štuchal do mne a vedl mne k místu nešťastnému. Jedním skokem jsem byl u pana foršta, mžikem oka jsem stočil silnou houžev, udělal z ní oko a táhl jsem opatrně, celému tělu vší silou nahoru pomáhaje. Pak jsem panu forštovi nohu ze železa vyndal a pustil se do křísení; měl jsem ale dlouho co dělati, než jsem ho zase k sobě přivedl.“

Jak jsem procitnul, dí lesník dále, viděl jsem Hektora jak mi líže ruce. Kňučel radostí, jako by se smál, cenil své bílé zuby, obskakoval, podával mi brzy jeden brzy druhý běh a prut o křoví div si neutloukl. Hajnému jsem se jak možná odměnil; Hektorovi pak jsem dával, co srdce jeho ráčilo a choval jsem jej jako oko v hlavě; byloť to po druhé, co mi život zachránil.“

Nikdy neopouští pes v nebezpečí pána svého, jemuž dle sil svých pomáhá; s ním sdílí radost i bolest, s ním pláče aneb radostí výská; od pána svého dá se trýzniti a snáší bez odporování i největší tresty, aniž by tím ubývalo věrnosti a oddanosti jeho; nanejvýše uteče, činí-li se mu přílišné násilí; jakkoliv je pes velice hltavý, dá sobě mnohý i z tlamy kus masa vzíti nazpět, což zajisté svědčí o velikém jeho dobráctví. Je-li nemocen a odevzá-li se v moc lékařskou, podrobuje se ochotně všelikému léčení a jako opice pochopuje velmi dobře, co mu škodí neb prospívá.

Žádné zvíře nemůže člověk tak předělati a vychovati k účelům svým jako psa; z něho udělá dle libosti buď krotkého beránka neb zuřivého tygra. *Drydonův* pes vrhl se na pokynutí pána svého na čtyři bandity, jež všechny buď zaškrtil, neb k zemi porazil. Španělský *Bezerillo*, ukrutný ten škrtitel Indiánů, platil za padesát mužů, ačkoliv dostával žold jen za půl druhého a vydobyl sobě jako Herostrat jmena historického; vypravuje se o něm, že za svého živobytí uškrtil několik set uprchlých Indiánů.

Svatobernardský pes *Barry* naproti tomu zachránil více než čtyřidceti lidem život a jako milosrdný bratr věnoval 12 let svého života k vyhledávání zbloudilých poutníků, jež nezřídka i ze sněhu vyhrabával. Každého dne, když bylo mlhavo neb když se chumelilo, byl tento pes s košíkem na krku vyslán do hor hledati zbloudilé, vyhrabávati sněhem zasypané a křísiti polozmrzlé a když nalezl nešťastníka, jemuž sám nemohl pomoci, běžel zpět do kláštera, zatahal za zvonec a přivolav bratry klášterní, vedl je tam, kde bylo třeba pomoci vydatnější. V košíku jeho bylo vždy víno a chleb, první to posila cestovatelům umdleným

neb hladem ztýraným. — „Kdyby bylo mezi zvířaty také svatých, praví jistý spisovatel, byl by *Barry* na prvním místě.“ Nyní je vycpaný v museu bernském; když sestárnul, živilo ho město na obecní útraty až zemřel. „Kdo ho nyní spatříš, smekni klobouk před tímto zvířecím sv. Vincencem a kup si jeho obraz, jak s polomrtvým chlapečkem na hřbetě stojí u brány kláštera sv. Bernarda tahaje za zvonec; pak jdi a ukazuj ho doma svým žákům a dětem, aby mladistvá jejich mysl od psa se tomu přiučila, k čemu se u lidí zřídka kdy nalézá příležitost.“ —

Jaký div, když pes pro tyto své vlastnosti, zejmena pak pro svou všestrannost, stal se sluhou dobrých a zlých, milosrdných mnichů i zlata chtivých Španělů, ochrancem stád a domů, ale také slídičem zlodějů a soudruhem loupežníků. Zlodějové v Anglicku cvičí prý psy v kradení, na hranicích francouzských a belgických užívají jich k pašování. Podloudník jakýs flanderský brával svého obrovského psa přes hranice, kde jej ostříhati dal, na to krajkami ovinul a opět v jinou kůži oblékl. Pes proběhl snadno branami Malinneskými, v polích pak na půdě francouzské počkal na svého pána.

„Jaký pán, takový sluha.“ Pes vždy chápe brzy postavení své a vpravuje se do něho bez všelikých obtíží; obyčejně bývá sám svým učitelem a jelikož má vtipnou hlavu, naučí se mnohému bez navedení. K učení sám se nutí, ukazuje chuť a povolnost, je-li mu učení právě po chuti; je-li mu však učení proti mysli, jedná dle svého rozmaru, stává se tvrdošíjným, roztržitým, dělá se hloupým a cítí dlouhou chvíli.

V pozorování povahy lidské jeví pes obzvláštní schopnosti a brzy zná všechny slabé a silné stránky

svého velitele; on studuje jeho náklonnosti a hledí se mu zavděčiti, vpravuje se do vrtochů jeho; jediný pohled mu dostačuje seznati rozmar svého pána; pokyne-li mu tento s obličejem truchlivým, položí hlavu na jeho klín a pak soucitně upře zrak svůj na jeho tvář; pes dobře ví, že je oko zrcadlem duše a v něm soustřeďuje všechna svá pozorování; pohledne-li pán do výše, učiní on totéž a upře-li zrak na nějaký předmět, následuje ho, vždy jsa k službě hotov; nechápe-li smysl slov, poznává z očí a posuňků pánových, co se mu velí; pes je hlava bystrá a dovtípí se sám od sebe velmi mnoho. Matka oblékati chtíc dcerušku svou, velela jí, aby sobě určený oděv ze stolice přinesla, když však tato nepovolnou se zdála, pravila matka: „Jdi dceruško, anebo půjde Diana!“ načež Diana vzchopivši se oděv udivené matce přinesla, ač nikdy dříve k tomu vedena nebyla.

V Římě živil pes svého pána, žebravého slepce, vodě jej od domu k domu, a vždy jen u těch vrat se zastavil, ze kterých obyčejně almužnu dostával. Pes zajisté má výborné vlohy k všelikému pozorování; nic neujde pozornosti jeho a proto se říká, že je chytrý; paměť má výbornou a pamatuje si cesty, osoby i věci po mnohá leta. Byl-li pudlík jednou stříhán, pamatuje si velmi dobře osobu, která jej stříhala a uteče hned, jakmile pozoruje, že opět přichází, třeba to bylo po roce; vytažen z úkrytu svého nebrání se, ale volně a rozumně podává se nutnosti; žádné zvíře nepoznává tak rychle prospěch nadvlády lidské nad sebou jako pes; on dovtípí se velmi brzy, že činí nejrozumněji, když pěkně poslouchá a řídí se dle toho. Opice a psi jsou jediná zvířata, která člověka ve všelikém konání napodobují. Pes skákaje na kliku otvírá a zavírá dvéře, chce nositi hůl,

koš neb dýmku a dívá-li se pán jeho z okna ven, vyskočí také on na okno a pohlíží na svět. Sbírá-li pán jeho kameny, hledá a snáší on také, vykopává-li rostliny ze země, hrabe on též; je-li s pánem svým zapřažen do vozíku, namáhá se tím více, čím více síly své napíná jeho souspřeženec. —

A jak marnivý a ctižádostivý je pes; v ohledu tom podobá se úplně koňovi; dáme-li mu příležitost v něčem se vyznamenati a pochválíme-li jej za čin obratně vykonaný, jeví radost až k zbláznění; obdržev nějaký předmět k nešení, zachází s ním velmi pozorně a chodí od jedné osoby k druhé. chlubě se, jak umělý je; potká-li při tom jiného psa, ani si ho nevšimne. Ty sprostáku, myslí si, nejsi ani pozdravení hoden — a hrdě kráčí dále. O psu můžeme říci, že mnohé věci vykonává s rozvahou a z předsevzetí. Malý tarač zakousl se na lodi do hrdla velikého psa novofundlandského a nechtěl jej nikterak pustiti; marně namáhal se velikán setřásti se sebe zuřivého buldoga, jenž se držel jako pijavice. Co dělati? Novofundlanďák neváhal dlouho, ale rychle běžel ke kotli, v němž se dehet vařil a strčil buldoga zadním tělem do něho; že tento ihned pustil rozumí se samo sebou a zajisté si do své smrti připomínal lekci, kterouž mu dal jeho psovský kolega.

Pes domácí dobře ví, že dostane výpraskl uteče-li z domu, neb bude-li se toulati a učiní to přece. Jak chytře se přetvařuje, jako by se mu nikam jíti nechtělo a sotva se poohledneme, již je ten tam. Chce-li z pokoje ven, číhá velmi bedlivě, aby při prvním otevření dveří mohl proklouznouti, aneb se postaví k trnoži tak, abychom jej viděli, zdvihne zadní nohu a dívá se na nás, dobře věda, že jej po tomto posuňku ze dveří

vyženeme; nestane-li se to ale, tu jako by nic; s úplným sebezapřením lehne pod stůl, aniž se mu čeho chce; on úplně lhal a měl úmysl nás oklamati nebo podvesti. O pes zajisté je chytrá hlava a vypočítává následky svého jednání již napřed! Vrací-li se z nedovolené procházky a domnívá-li se, že pán jeho nepřítomnost nepozoroval, ulehne jako by nic pod postel, vzívá a dělá, jako by spal; při tom ale přece pohledne čas od času úzkostlivě na pána, jestli nebéře karabáč, aby mu kožich vyprášil; zavolá-li naň v tomto případu pán zhurta, o jak se tu vine a po zemi plazí, jak skučí, prosí a u nohou jeho se svijí! On dobře ví, že hřešil, že zasluhuje pokárání; bit jsa řve sice mnohem více než by třeba bylo, ale neprotiví se a snáší trest svůj s úplným vědomím, že se mu křivda nečiní.

Jsouť ovšem mezi psy také sprostáci a hlavy obmezené, ale celkem se může říci, že jsou chytráci nevšední a že si zejmena výborně umějí pomáhati z bryndy ven. Jeden pinč poznal, že se u pekaře dávají housky za drobné peníze; kdekoliv napotom mohl, ukradl krejcar neb dva, běžel s nimi k pekaři, kde mu za ně dali nějaké pečivo; pekař se později, když zlodějství pinčovo přišlo na jevo, přiznal, že v něm měl po dlouhou dobu odběratele velmi horlivého. — V jednom velikém městě dostal pohodný rozkaz schytati všechny psy, kteří nezaplatili daň roční; pohodný učinil tak a zavřel všechny schytané psy do veliké kulny; bylo jich hezká hromada a mezi nimi také jeden krásný pudlík, který se ve všem všudy lišil od svých ostatních kolegů. Mezi tím, co malí i velicí poplatníci buď žalostně naříkali aneb mezi sebou se rvali, seděl náš pudlík tiše v koutku a jen vždy hlavu otočil, když se dvéře otevřely. Tyto

se čas od času otevíraly z dvou příčin, buď aby některého vyplaceného zajatce na svobodu pustily aneb nové nešťastníky k ostatnímu sboru přivtělily. Bílý pudlík, sotva že několikrát dvéře se otevřely a zavřely, pozoroval ihned, že se otevírají stlačením kliky, která vždy dolů se pohne, když se mají dvéře otevříti. Bylo vyhráno; pudlík se vzchopil, jedním rázem vyskočil na dvéře, zavěsil se předními nohama na kliku, až tato povolila a dvéře se otevřely. Pudlík napřed a všichni ostatní psi za ním vyhrnuli se z vězení a úprkem hnali se k městu. Stráž u brány tak se polekala, že volala do zbraně; naši psi však nic si této uctivosti nevšímali, ale raději utíkali, co nejvíce mohli, k svým pánům, aby zase nepřišli do hladomorny; tentýž pudl utekl podobným způsobem několikrát pohodnému, než se tento dovtípil jej pozorovati, jakým způsobem si vždy z vězení pomáhá.

Největší v pravdě obdivuhodnou umělost ukazují cvičení psi při lovu a honu; v tomto zaměstnání spojují v sobě vše, co jim příroda krásného poskytla a co v nich vychováním se zdokonalilo. Dobrý stavěcí pes je zvíře, při jehož činnosti člověku radostí srdce v těle skáče. „Pes stavěcí, praví *Diezel*, má-li z něho býti pořádný lovec, musí býti čisté krve, musí míti přirozené vlohy, zejmena pak dobrý čich. Dále musí býti vychován bezprostředně před očima svého pána, aby si již od mladosti zvykal na každé jeho slovo a na každý pokyn. Pán jeho však musí býti dobrý učitel, musí míti velikou trpělivost a je třeba, aby byl zároveň dobrý střelec.

Dobře vedený a rozumně vycvičený pes stavěcí vyhledává divokou zvěř dle přirozeného pudu svého čenichem stále proti větru obráceným, na pravo a na levo se zatáčeje. Čas od času se za-

staví a ohledne se na pána svého, jenž mu pokynutím ruky naznačí pole neb místo a směr, ve kterém má hledati. Veškerá tato pokynutí vykonávají se na vlas. Má-li pes vítr od nějaké zvěře, přestane okamžitě kývati ohonem a celé jeho tělo se promění v kamennou sochu; někdy také plazí se dle spůsobu koček blíže k zvěři a zastaví se teprv v určité vzdálenosti; po uplynutí několika okamžiků obrátí hlavu svou a hledá pána svého, zdali jej tento pozoruje a zdali se blíží; ano jsou psi, kteří buď z huštiny lesní, buď z obilí k pánu svému sami se vrací, aby mu nalezenou zvěř oznámili.

Když pán na koroptve vystřelil a některá z nich křídlovaná k zemi padá, nesmí dobrý pes ji přinášeti dříve, dokud mu pán k tomu nedá dovolení. Ještě více musí pes přemáhati přirozenou svou náklonnost k honění a lovení zvěře při honbě na zajíce. Čtvrt hodiny musí státi před zajícem v loži a nesmí nań skočiti, ač by mu jeho zadávení bylo věcí velmi snadnou; a když konečně smí vydati a macek z lože vyletí, nesmí se pes ani hnouti, nýbrž čekati, až mu bude nařízeno aportovati zastřeleného janka.

V poli nevběhne dobře cvičený pes do vysokého obilí, ale běží v první brázdě vedle meze po té straně, ku které vítr vane. Často přitlačí se stavěcí pes náhle, když je v největší práci, k zemi a zůstane státi; příčinou toho je z daleka se blížící zvěř, kterou on zaplašiti nechce.

Stavěcí pes naučí se řemeslu svému ovšem po dlouhém namáhání, ale přece ukazuje často při provozování jeho ještě svůj vlastní rozum a důvtip. Pes koroptvář přihlížel s návrší k honbě, která se právě odbývala na ostrově, jenž s pevninou jediným dřevěným mostem byl spojen. Či-

perný psík pozoroval se svého stanoviště, kterak zajíc jeden, byv na ostrově v úzkých, k mostu se obrátil a přes něj do polí upláchl. To jej dopalovalo, a když viděl, že opět jiný toutéž cestou hodlá upláchnouti, sběhl rychle dolů k mostu a položil se na něj přes příč, aby tak zabránil útěku každého ušáka, jemuž by střelba na ostrově byla nepohodlnou.

Scheitlin vypravuje: „Znal jsem psa křepeláče, který mohl býti vzorem každému jinému psu v umění loveckém. Pán jeho byl výborný střelec a mezi dvaceti ranami chybil buď jen jednou aneb docela nic; pes byl na takové střílení uvyklý a bezpochyby i velmi hrdý. Jedenkráte přišel k našemu Nimrodovi do myslivny jakýs mladík z města, příbuzný myslivce, a vyžádal si, aby si mohl vyjíti na honbu. Polesný věda, že chlapisko lépe umí zacházeti s perem než s brokovnicí, přivolil k jeho žádosti, avšak pravil k němu: Musíte stříleti dobře, sice Vám to *Basko* bude pokládati velmi za zlé. Honba započne. Basko vyslídí řetěz koroptví, a stojí jako socha; konečně obdrží rozkaz je zdvihnouti. Padne rána, ale žádná koroptev. Basko se udiven obrátí, pohledne jaksi divně na střelce a je viděti, že dobrý jeho rozmar zmizel; přece ale dá si říci a hledá dále; opět nalezne koroptev, opět zazní rána, ale žádná koroptev netřepetá se v prachu. Tu pes vyskočí, přiblíží se až k samému střelci, pohledne naň s největším opovržením a rovnou cestou ubíhá k domovu. Náš božský střelec měl po lovu. Ještě po roce nechtěl Basko s tímtéž střelcem jíti na lov, ačkoliv byl jinak honby velice milovný.

Také pes ovčácký počíná si ve svém úřadě velmi rozumně, často mírněji a spravedlivěji než jeho pán. Věru nic není zábavnější než pozorovati

způsob, jakým své svěřence k pořádku a kázni přidržuje Dobrý pes ovčácký rozumí všem pokynům svého velitele, ano jsou psi, kteří rozumí každému jeho slovu. Jeden ovčák poručil psu svému, aby hlavně dával pozor na řepku. Pes se na okamžik zarazil, neboť slovo to nikdy dříve nebyl zaslechl; pšenice, žito, ječmen, oves, pole i louka byly mu známé předměty, ale o řepce nevěděl posud ničehož. Po krátkém přemýšlení obešel stádo a bylo viděti, že si prohlíží i všeliké osení; konečně pak skutečně zůstal státi při poli, na němž řepka byla zaseta. „To hle musí býti řepka, myslil asi sobě, neboť vše ostatní je mi již známé;“ a tak tomu také v skutku bylo.

Pes ovčácký zastává již v prvním roce svého života úřad svůj, musí ale býti často trestán pro svou přílišnou prudkost a kousavost; teprv časem svým stává se z něho dokonalý hlídač. Není mu lhostejno, který druh dobytka má pásti a hlídati; podle stáda zařizuje také chování své; při hovězím dobytku musí býti stále u pána svého a pozor dávati na to, co mu tento velí; rád vylezá na hromady kamení a jiné vyvýšeniny, aby mohl stádo přehlednouti a kde by třeba bylo, kázeň v něm napraviti. Krávu, která nechce poslouchati, musí opravdu kousnouti do nohy, sice by si z něho nic nedělala; žene-li krávu před sebou, smí ji kousnouti jen do nohy, nikoliv ale do ocasu, slabizny neb do vemena; kope-li kráva, musí se míti na pozoru, aby něco neutržil, kousnouti ji však musí přec; obrátí-li se býk neb kráva proti němu svými rohy, nesmí uteci, sice by přišel o všechen rešpekt; skočí jim tedy na hlavu, zakousne se do tlamy a zvítězí takto i nad nejdivočejším zvířetem; který vůl je mu od pána naznačen co svéhlavý a toulavý, ten se ho

musí dobře chrániti, neboť mu pes brzy nedovolí ani nejmenší svévůli. Berany kouše pes ovčácký také, ale slaběji než vola nebo krávu; beránky však, ovce těžké a bahnice nikdy nekousne, činí jen tak, jako by je kousnouti chtěl, ale neublíží jim nikterak.

Vody se psi nebojí a jsou mezi nimi plemena, kterým je voda jako živlem přirozeným. Pes novofundlandský plove a potápí se s velikou umělostí a vydrží ve vodě třeba několik hodin; jedenkráte viděn byl tento pes na několik mil vzdálenosti od břehu na širém moři, kamž zajisté jen z vlastní vůle se dostal; jemu je lhostejno, musí-li plovati po vodě neb proti ní aneb je-li moře klidné neb zbouřené; bez všelikého předcházejícího cvičení vrhá se do vody a přináší pánu svému předměty tam hozené. Člověk mu nemůže učiniti většího potěšení, jako když mu podává příležitost, aby se mohl hojně ve vodě prohánětí a velmi rozkošné bývá podívání, když pes i pán v moři o závod plovají. Tu bývá pes radostí celý bez sebe, že člověk jako on s vodou je spřátelen a vynasnažuje se všemožně, aby radost tuto dával na jevo i potápí se, dělá kozelce, pluje brzy za člověkem, brzy před ním a zase pod ním, jako by jej nadzdvihnouti a v plování podporovati chtěl, zkrátka hraje si jako dítě a tropí největší hlouposti ze samé svévole; když konečně pán unaven k břehu se obrací, zadržuje ho pes a vybízí k novému závodění. Tato neobyčejná schopnost v plování činí ze psa novofundlandského při moři zvíře nenahraditelné; na sta příkladů je známo, že lidé topící se přispěním psa tohoto život zachránili; mnozí plavci a rybáři mají ho stále při sobě, proto že v čas potřeby celou loďku neb mužstvo na ní může zachrániti; při rozkotání lodě ploval

již mnohokráte tento pes s provazem v hubě ku břehu, a zachránil tím lodníky od utonutí aneb ploval od břehu na šíré moře a přinášel pomoc jednomu za druhým. Co opatrovník malých dětí zejmena v osadách přímořských není pes tento penězi k zaplacení; člověk mu může svěřiti bez starosti to nejmenší dítě a může býti ubezpečen, že se mu ani vlasu neskřiví, dokud se nalezá v jeho ochraně. Jakmile spatří člověka tonoucího ve vlnách, vrhne se bez všeho vybízení do vody, plove k nešťastníku s vlnami zápasícímu, strčí mu čenich v podpaždí a vyzdvihne ho nad vodu. Je-li na lodi, cítí zem již na 10 anglických mil vzdálenou a dává nález svůj štěkáním na jevo. K tomu ke všemu je pes novofundlaňdák zvíře velmi dobromyslné a vděčné, ačkoliv nerad odpouští svévolné ubližování neb rozpustilé týrání.

Mezi sebou nežijí psi příliš svorně a přátelsky; potkají-li se dva kolegové sobě rovní, ihned obledává jeden na druhém, zdali nesmísal onoho pověstného pepře; po učiněném ohledání rozběhne se každý zklamán na jinou stranu a je po hovoru; často však počne jeden na druhého vrčeti a než se člověk naděje, vrhnou se na sebe při ohlušujícím štěkotu a rvou se v blátě i v louži, až je řádná baštonáda od sebe rozežene; tím však není učiněno vděku ani jednomu ani druhému; oba rváči zapomínajíce na všechny ohledy, nadběhnou si vzájemně a popadnou se na novo, načež se rvou tak dlouho, až se vítězství rozhodne; přemožený stáhnuv ohon mezi zadní nohy při strašlivém jekotu dá se na útěk, aby sobě v koutě pod kulnou utržené rány polízal.

Lenz měl dva psy, malého pinčla a hezkého jezevčíka, kteří se ale velice nenáviděli, závidějíce jeden druhému přízeň domácích lidí. Kdykoliv se

potkali, dali se do sebe a zakousali se jeden do druhého tak upřímně, že se pak jako klubko nití se schodů dolů kutáleli a dříve se nepustili, dokud oba do potoka neb rybníka hozeni nebyli a náležitě se neochladili. Tu stalo se, že jezevčík se roznemohl a podobalo se, že vícekráte s pinčlem nebude se rváti; ležel těžce nemocen již po několik dní a nežral ničeho. Dávali jsme mu užívati všelicos, ale nic naplat; bylo čím dále tím hůře. Ač nám tento psík dosti nadělal mrzutostí, přece jsme truchlili pro něj téměř všichni v domě, zejmena matka naše byla by mnoho obětovala, aby svého kousavého miláčka zachránila. Když nechtěly léky účinkovati, přišla na zvláštní myšlenku. Sebrala misku nejlepšího žrádla a nesla ji k lůžku nemocného; tento se zdvihl, pohlédl toužebně na kůstky z kuřat a kousky křehkého masa, ale požiti nemohl ničeho; slabostí a chorobou stížen klesl zpět. Tu zavolala matka druhého psa pinčla a poručila mu, aby talíř vyprázdnil; sotva že se tento dal do žraní, jako kouzelným prutem dotknut postavil se umírající jezevčík na nohy, motal se sem a tam, pozdvihl se pevněji, zachvěl se zlostí, zaštěkal a jako posedlý vrhl se na svého starého odpůrce; tento jej uvítal svým spůsobem; zatřásl ním jako s hniličkou, kousl jej několikráte pořádně do hlavy a do krku a spořádal ubožáka tak nemilosrdně, že tento zůstal na místě jako mrtvý ležeti. Avšak ku podivu; stav jeho se od té chvíle změnil; milý jezevčík po té lekci oživl, počal žráti a než uplynul týden, byl z něho opět starý kousavý darebák.

Z cizího domu utíká každý pes i před nejmizernějším pinčem a je-li na návštěvě, dá si od něho mnoho líbiti, vždyť je hostem a zná právo domácí jakož i slušnou zdvořilost. S ostatními zví-

řaty domácími pes obyčejně dobře vychází až na kočku; kdo z nich je více vinen, musíme nechati nerozhodnuté; přátelství psa se lvem, koněm, ano i s jinými zvířaty čtyrnohými bývá dosti obyčejné, ačkoliv psi také chovají k některým zvířatům velikou nenávist, aniž by k tomu měli podstatné příčiny. Stavěcí pes zaškrtil housera, kterýž mu pak za trest na krk byl uvázán. Osiřelá husa pronásledovala z počátku s velikou nenávistí provinilce; ale brzy povstalo mezi nimi nerozdílné přátelství, kteréž dosáhlo takového stupně, že spolu z jednoho koryta žrali, pod jednou střechou žili a v zimě jeden druhého zahřívali; byl-li pes na pole odveden, volala jej husa neustále pronikavým křikem a neupokojila se dříve, dokud zase svého miláčka u sebe neměla. — Psovi nějakému zůstala jednou kost v hrdle vězeti a byl by se snad chudas zadusil, kdyby jiný pes, jenž náhodou se k tomu přitrefil, z krku kost mu byl nevytáhl. Za nedlouho potkal zachráněný pes ochrance svého; poznal jej okamžitě a zasypával jej téměř důkazy své lásky a vděčnosti; když pak dobrodinec jeho odešel, tu ještě dlouho očima jej sledoval, vydávaje při tom štěkot, jímž radost zároveň ale také žalost nad krátkým shledáním velmi dobře vyjádřena byla.

Pes miluje svobodu; volnost mu jde nade všechno; dáme-li staršího psa na řetěz, zhyne zármutkem a žalostí; ponejprv k boudě přivázán nepochopuje z počátku, co se to s ním děje a myslí, že to žert, jejž dlužno snášeti nějakou chvíli; trvá-li žert ten příliš dlouho, počne netrpělivě vytahovat hlavu z obojku, předními běhy si při tom pomáhaje; nepodaří-li se mu to po dobrém, počne štěkati, sebou trhati a provaz hrýzti, až se osvobodí. Marné-li však i to, podává se svému osudu, vyje jen, pláče a truchlí; jeho

oko se zakalí, žrádlem i nejlepším povrhuje a hluboká bolest jeví se v každém hnutí. Navštívíme-li jej, zajásá radostí a snadno seznati, že se v oku jeho třpytí slza; hubu svou přitiskuje na ruku a na tvář naši, neb i on zná význam polibení, a zajisté je mu líto, že tak ukrutně s ním nakládáme.

Pud pohlavní je při všech psech velmi mocný a jeví se v prudké náruživosti; některý pes počíná si jako omámený a smyslů zbavený; neukojí-li se chtíč přirozený, pes snadno ochuraví a může prý býti i vzteklinou zachvácen; při tom trpí obě pohlaví měrou stejnou. Čubka se honí dvakrát do roka, nejvíce v měsících únoru a v srpnu, a doba honu trvá vždy 9—14 dní. „V době této, praví *Brehm*, sběhnou se kolem feny všichni psi celého vůkolí až na půl hodiny vzdálenosti a je téměř nepochopitelno, kterak mohou i vzdálení psi zprávu obdržeti o čubce se honící; ač je to věc nepochopitelná, přece nutno za to míti, že jen čich je o tom poučuje. Vzájemné chování obou pohlaví je velmi zvláštní a zbuzuje v člověku úsměch, ještě více ale ošklivost. Pes bývá rozčilen v míře největší, sleduje čubku neustále v patách a uchází se o její přízeň všelikým spůsobem. Celá jeho tvář se mění, každý pohyb těla stává se pyšnější a je viděti, že se všemožně vynasnažuje, aby v něm vyvolená jeho zalíbení nalezla; očenichávaje ji, koří se vnadám jejím, pohlíží na ni s největší laskavostí a štěkaje prosí o její přízeň a lásku. Naproti jiným psům je velmi jizlivý a žárlivý; setkají-li se dva soupeři stejné síly při jedné kudle, nastane rvačka velmi tuhá a zlá; je-li více psů pohromadě, vrhnou se všichni na oba soupeře a rozhánějí je kousáním od sebe; čubka chová se ke všem svým milov-

níkům velmi nezdvořile, vrčí, cení zuby, kousá po nich a počíná si vůbec spůsobem velmi podivným; avšak láska ženichů je příliš veliká, vášeň jejich příliš horoucí, než aby se takovým laškováním zkrotiti neb přemoci dala. Konečně po dlouhém zdráhání a upejpání uzavře s nimi přece mír a podává se jejich žádostem, při čemž jen to je hnusné, že všechny své zbožňovatele odměňuje stejnou laskavostí; pravé manželstvo bývá mezi psy jen řídké; mine-li doba skládání se, pohlíží všichni psi na svou bývalou milostnici třeba ne lhostejně, přece mnohem chladněji, než by se vlastně slušelo.

Šedesátý třetí den po skládání metá čubka 3—10 někdy i více štěňat, která zůstávají po 10—12 dní slepá, ačkoliv mají přední zuby úplně vyvinuté. Matka miluje mladé své velice, kojí je a ochraňuje s velikou pečlivostí, lízá, zahřívá a brání miláčky své a nosí je často z jednoho místa na druhé, aby jim lepší obydlí zaopatřila. O neobyčejné lásce psice k mláďatům vypravuje se příklad následující: U Rakovníka prodal jistý lesník svou fenu do dědiny půl druhé hodiny vzdálené. Celý měsíc byla uvázána, aby neutekla; konečně, když měla štěňata, byla puštěna, aby volně po dvoře mohla běhati. Avšak jak se podivil první její vlastník, když v noci uslyšel bývalou svou fenu kňučeti a štěkati před dveřmi; otevřel jí a podivení jeho vzrostlo ještě více, když spatřil, že má šest štěňat sebou. Psice uchopila ihned jedno mládě a odnesla je do světnice, pak se vrátila pro druhé, pro třetí a tak dále, až všech šest štěňat bylo na určitém místě; z toho poznal náš lesník, že musila čubka v noci šestkráte vykonati cestu z dědiny $1\frac{1}{2}$ hodiny vzdálené, než všechna svá mláďata k bývalému domovu přenesla.

Ještě jeden podobný avšak úžasnější příběh. Jistý ovčák chodil každého jara do krajiny 18 mil vzdálené nakoupiti nových ovcí k pastvení a ku krmení; na této cestě doprovázel ho vždy také pes, statečná čubka ovčácká. Tu stalo se jednou, že fena jeho měla v cizině sedm štěňat, která ovšem nemohl a nechtěl vziti s sebou domů. Ubíraje se po několika dnech domů vzal ovšem psici sebou; ta ale se mu brzy ztratila a nevracela se více; zůstala, jak se ovčák domníval, při svých mláďatech, která opustiti nechtěla. Očekával tedy, že za několik dní přijde, což se také v skutku stalo. Když totiž ovčák druhého dne po svém příchodu v otčině ráno vyšel ze dveří, ležela před nimi jeho čubka se všemi sedmi štěňaty unavená a vyhladovělá v míře největší. Ona totiž odnesla vždy jedno mládě na kus cesty a potom vrátila se pro druhé, až měla vždy celé hnízdo pohromadě; vykonala tedy v několika dnech 18 mil dlouhou cestu 14krát, což je zajisté věc k víře nepodobná, přece ale na slovo pravdivá. —

Obyčejně nechávají se čubce 2—3 štěňata, aby se tuze neseslabila, neboť mláďata její potřebují mnoho potravy a trpí při tom sama, když jich je větší množství. V době kojení je čubka plná laskavosti a připustí k sobě nejen cizí štěňata ale i kočata a mladé králíky, s nimiž se mazlí jako s dítky vlastními.

Po šesti nedělích podává se čubce, která až dosud hojně byla krmena, potrava hubenější; následkem toho ztrácí mléko a odpuzuje štěňata sama od sebe. Tato dostávají v třetím měsíci nové zuby a v šestém měsíci nestarají se více o svou matku; v devátém měsíci jsou psíci již dospělí a sami plemenění schopní. Kdo je chce cvičiti, nesmí dříve začíti, dokud nejsou alespoň

rok stáří a nezná-li se ve cvičení psů vůbec, ať toho raději nechá a svěří vychování jejich muži zkušenému. V 12. roce věku svého stává se pes starcem; stáří jeho poznává se na těle i na duchu. Srst jeho počíná šedivěti, zejmena na hubě a na čele, ztrácí svůj bývalý lesk a svou jemnost, zuby se otupují neb vypadávají zcela; pes sám stává se lenivým, tupým a lhostejným ke všemu, co jej jindy těšívalo neb zlobilo; někteří psi ztrácejí také hlas a oslepnou konečně úplně.

Jsou ostatně případy neřídké, že pes dosáhl stáří 20, ano 26 až 30 let, ale jsou to přece jen výjimky; obyčejně pochází pes nějakou nemocí, jichž je veliké množství.

Zdali je pes zdravý neb nemocný, poznává se nejlépe na jeho nosu; je-li tento studený a vlhký, neschází psovi ničehož; je-li ale horký a suchý, jsou-li oči jeho zakalené, nemá-li chuť k jídlu, můžeme býti ubezpečeni, že je pes nemocen. V případu tomto zavřeme jej do boudy dobře opatřené, necháme jej o hladu a dáme mu konečně trochu lněného oleje, jejž k nějakému žrádlu přidáme; veliký pes dostane plnou lžíci, malý jen polovici oleje; to se opakuje několikkráte; rybí tuk jaterní činí tytéž služby; nepomáhá-li olej neb tuk, roztluče se kousek sýry na prášek, asi půl kávové lžičky se nasype na chléb s máslem a podá se to nemocnému. Krmíme-li mimo to psa v nemoci sladkým neb kyselým mlékem a dobrým chlebem, můžeme býti ubezpečeni, že činíme vše, co se dělati dá.

Nejobecnější z chorob psích je *prašivina*, *psina* (psí nemoc) a *vzteklina*. *Prašivina* vyskytuje se nejčastěji na psech, kteří bývají dobře krmeni potravou příliš tučnou a slanou, kteří ne-

mají důstatek dobré vody při životě lenivém a při nedostatečné čistotě.

Psinou trpívají nejčastěji mladí psi mezi 4—9 měsícem svého věku a může se říci, že téměř polovice psů evropských podlehá zhoubným neb alespoň škodlivým její účinkům. Morem tímto zastížený pes kýchá, kašle a chraptí; napotom ukazuje se třesení v údech a ochromení zadní části těla. Aby se nemoc tato předešla, má se mladým psům častěji přimichovati do žrádla něco lněného oleje.

Nejhorší nemoc psí je však *vzteklina*. Vzteklina objevuje se při psech již dospělejších v letním parnu neb při kruté zimě; podobá se, že nedostatek vody, potlačený neb neukojený pud pohlavní, horké žrádlo, veliké horko neb zima jsou první příčiny této nejen psům a jiným zvířatům, ale i člověku nebezpečné nemoci. Pes dříve čilý a přítulný náhle mění celé své chování; stává se potměšilým, nepokojným a bojácným, vrčí na svého pána, je velmi ospalý, smutný a zimomřivý; často chodí k žrádlu, aniž by čeho požil, též pije častěji ale málo. Hlas jeho se mění a každý štěkot přechází brzo v chraplavé a sípavé vytí; pes nemůže polykati, slintá, často utíká z domu, lízá studené věci a chňapá po rozličných předmětech; oko jeho je zakalené a zanícené, ucho i ohon je svislý, výkal zastavený; blíží-li se mu zvířata neb lidé, vrčí a pohlíží na ně okem mdlým a jako šilhavým; nemocný pes nedbá lichocení jindy tak milého, nedbá rozkazu a slov svého pána a stává se čím dále tím více nepokojným a plachým; oko jeho buď zírá upřeně do světa aneb v něm plane divoký oheň, tváře jsou oteklé, hlava kloní se k zemi, jazyk je červeně zanícený a visí z huby ven, v jejíž koutech se

dělá bílá pěna neb tuhý sliz. Později pes ani více neštěká, ale jen vrčí na každého, konečně nezná ani pána svého. Ač jej trápí veliká žízeň, přece nepije, proto že nemůže polykati; dává-li se mu nápoj násilně do jícnu, způsobuje mu dávení a křečovité stahování hrdla; následkem toho vyvine se ošklivost ano i úzkostlivá bázeň před vodou; pes hubne vůčihledě, zejmena v slabiznách, neléhá více ale s velikým nepokojem běhá sem a tam, maje zrak strhaný a ohon mezi nohy vtažený.

Nyní teprv vyvinuje se choroba buď v tichou aneb zuřivou vzteklost; při tiché vzteklosti jsou oči zanícené, kalné a zrak strhaný; jazyk zmodrá a visí z huby ven bílá pěna kane z koutků ústních, tlama je stále otevřená a spodní čelist ochromená visí bez vlády dolů; s ohonem k tělu přitaženým a s hlavou k zemi schýlenou běhá pes zmateně a kolisavě často několik mil v přímém směru a kouše do všeho, co se mu v cestu staví, lidi, zvířata, nejvíc ale jiné psy; nemůže-li pro nějaké překážky rovnou cestou dále, motá se v kole, padá často na zem a chňape po vzduchu.

Při vzteklosti zuřivé jiskří se a plane oko, zornice je roztažená a modrý jazyk visí ven z huby, ve které se však pěna nedělá. Již při počátku této choroby jeví pes nápadnou faleš a tvrdohlavost, chňape mimovolně po mouchách a po jiných předmětech, které mu na blízko přicházejí, přepadává domácí drůbež a trhá ji, aniž by čeho požíral, láká k sobě jiné psy a vrhá se pak na ně zuřivě, cení zuby, ošklíbá se, skučí, lízá jazykem červeným vlastní pysky a mlaská jimi, při čemž mu vodnatá pěna z huby vytéká. Později pouští se do polí a utíká rovnou čarou přes hory a doly, tak že jen nepřekonatelné překážky jsou s to odvrátiti jej od počatého směru. Od vody

obracuje se s ošklivostí, plove ale přece přes bahna a potoky, kouše do všeho, co mu do cesty přichází, třeba do dřeva neb do kamena a je-li uvázán i do provazu neb do řetězu; zdá se, že má vzteklý pes ohromné bolesti, neboť umírá za strašlivého křečovitého trhání údů někdy již čtvrtého někdy také teprv až devátého dne.

Lékařských prostředků proti vzteklině není posud žádných. —

Kdybychom chtěli o užitku psích plemen vůbec mluviti, musili bychom probrati jeden národ za druhým, jednu třídu lidstva za druhou, neboť každý uspůsobuje psa k tomu, k čemu ho vlastně nejvíce potřebuje; zde jenom příklad. Jako jiní psi je také pes eskymácký pro obyvatelstvo krajin severních; bez něho by Eskymák ani žíti ani obstáti nemohl. S břemenem 30 liber těžkým doprovází pána svého na všech honbách, které trvají často několik týdnů a jsou spojeny s těmi největšími obtížemi, jaké si jen člověk mysliti může. Je-li jich 6—8 do saní zapřažených, utáhnou 6 až 8 centů 8—10 mil denně. Po delším odpočinku a lepším krmení nejsou psi tito ani k udržení a uběhnou pak za hodinu více než dvě míle na rovné půdě. Ucítí-li na cestě soba, ženou se jako vzteklí po jeho stopě a neustanou dříve, dokud pána svého na dostřel k zvěři nepřivedli; mimo to pomahají při honbě na tuleně, medvědy a vydry mořské, ochraňují statek svých živitelů a prokazují mu na sta jiných služeb; proto ale přece nenakládá na celém světě nikdo hůře se psy jako Eskymákové, kteří je považují jen za živé stroje, které je třeba jen náležitě mazati, aby konaly svou povinnost.

Vedle rozličných druhů honby, jež psi provozují, méně známa bude honba na krysy čili ně-

mecké myši, která zvláště v Anglicku u sprostějších tříd obyvatelstva velice je oblíbena. K účelu tomu hodí se zvlášť jedna odrůda pinčů, tak zvaných *potkanních*. Zvíře toto činí v dávení a v lovení krys pravé divy, vytrvalost pak a obratnost, jež při zaměstnání tomto na jevo dává, jsou věru úžasné. V Londýně považuje se taková honba za zvláštní divadlo, do kterého se musí platit nejen vstupné, ale ještě k tomu určitá suma za každou myší hlavu, kterou pes v boji rozdrtí. Jakmile se diváci sešli a na svých vyvýšených místech usedli, přinese majitel divadla klec se svým myším personálem, jejž pustí do areny prkny dobře zahražené. Potkani se vyhrnou ze svého vězení a úzkostlivě vyhledávají nějaký otvor, kudy by se z ohrady ven dostati mohli; když se poněkud utišili, přinese ředitel divadla jednoho neb dva pinčlíky myší a pustí je mezi krysy. Nyní nastane mela, kterou je velmi těžko vypsati, při které však divákům srdce v těle radostí skáče; za několik minut je po všem. *Wood* vypravuje, že znal pinče potkanního, který se jmenoval *Tiny*, a který, ač nevážil více než $5^1/_2$ libry, přece byl nejstrašlivější zhoubce pokolení myšího. V době 28 minut a 5 sekund zaškrtil samojediný 50 potkanů dospělých a ve svém životě prý jich podávil přes 5 tisíc. Ani množství ani velikost potkanů nebyly s to jej zastrašiti; ano čím větší a vykrmenější byli potkani, tím větší také byla jeho bojechtivost. Vždy sobě brával největší a nejsilnější matadory napřed, dokud byl při síle, aby si odbyl nejtěžší kus práce; napotom mu bylo hračkou odbyti slabochy, třeba byl již vražděním ochablý neb vysílený. Dokud byl Tiny mladý, chumelil se mezi potkany s takovou rychlostí, že prý nebývalo možno rozeznati hlavu od ohonu; když byl již

starý a síly ho opouštěly, číhával u děr myších na krysy jako kočka a spomínal si při tom asi na svá mladá leta. Jeho nenávist k potkanům byla konečně také příčinou smrti jeho. Tiny byl totiž jednou náhodou zavřen ve světnici, ve které uslyšel hlodání krysy z vedlejší komory. To byla neslýchaná opovážlivost, když byl Tiny na blízku; on také hned se vynasnažil spůsobem všemožným potrestati myš za tuto drzost, ale přes všechnu svou práci nemohl se na ni dostati. Věc tato přivedla jej do takového rozčilení, že se brzy na to roznemohl prudkou horečkou, která lovení jeho po krátké době navždy učinila konec.

Seznavše takto pokud možno bylo všeobecné vlastnosti psů, ohledneme se nyní v krátkosti po rozličných jejich plemenech, která mají buď význačný ráz aneb pro svou užitečnost nejhojněji jsou rozšířena.

Po psech divokých, o kterých jsme svrchu mluvili, necháme následovati nejbližší jejich příbuzné a to jsou: *Chrti*. Obraz 36. znázorňuje tuším dostatečně podobu chrta a proto nebudeme ji dále vypisovati. Chrt je ze všech psů v běhu nejrychlejší a nejvytrvalejší; skoky, které činí, připomínají nám mimovolně ohromné skoky tygrů, lvů a jaguarů. Co se čidel dotýče, je ku podivu čich chrta tak slabý, že není s to, vystopovati ani zajíce, za to má ale dobrý sluch a výborný zrak, jenž zase ostatním psům namnoze schází. Všeliké vlastnosti duševní a celá povaha chrtova není taková, aby mohl člověk k němu přilnouti s celou duší; chrt je nesmírně sobecký, ctižádostivý, snadno dráždivý a v lásce k pánu svému velmi nestálý; přízeň jeho si získá každý, kdo mu lichotí; on běží za cizincem, jenž ho umí něčím poutati, tak dobře jako za svým pánem a

proto neztrácí se žádný pes tak často jako chrt, čehož hlavní příčinou je nevalná přítulnost k svému živiteli. Také v chování se jeho k jiným psům jeví se zlá a náruživá jeho povaha. Přijde-li to mezi psy k nějaké rvačce, je chrt zajisté první, který kousá do živého; bez všeho milosrdenství popadne od shora některého slabocha v týlu za krk, vyzdvihne jej do výše, zatřepe ním jako s myší a uškrtí jej na dobro. Proto nehodí se chrt za domácího přítele; mát on k tomu málo jemnosti a citlivosti; jeho místo je na honbách k pronásledování a honění plaché zvěře. Velmi pěkná je podívaná, když chrt, který ještě není mistrem ve svém řemesle, se žene za vyplašeným mackem. Tento není tak hloupý jak vypadá a provádí nezkušenému psu všeliké mrzuté kousky. Sotva totiž chrt zajíce na poli shledl, žene se za ním v zuřivém spěchu, dělaje skoky na dva sáhy dlouhé a netrvá to dlouho — již — již ho má v tlamě. Avšak nikoliv, nemá ho; scházel jen chlup — v tom uskočil zajíc stranou, udělal kličku a hle, již pádí opět v jiném směru dále. A co pes? Ten zuří vztekem! Hnal se přímým směrem za ušákem, na žádné úskoky nepomýšleje, a když tento rychle se otočil, nemohl se v běhu zastaviti; učinil proti vůli ještě několik skoků ku předu, pak padl bez mála na zem a než se zase sebral a po zajíci ohledl, měl tento již půl druhého sta kroků k dobrému. Znova žene se tedy za prožluklým mackem, v několika minutách je mu v patách; již již ho opět chce popadnouti — v tom udělá zajíc novou kličku a milý chrt zůstává opět po zadu jako poprvé. Tímto spůsobem by honba trvala celý den, kdyby se chrtu neposlal na pomoc druhý, jenž lovu brzy učiní konec; mezi tím, co jeden chrt za zajícem se

žene, nadběhne mu druhý, popadne jej se strany a tak se dokáže ihned pravdivost přísloví, že mnoho psů je zaječí smrt. Nyní musí lovec hledět, aby co možná nejrychleji se zmocnil uškrceného zajíce; nebo jestli si nepospíší, natrhnou jej oba chrti a nežli k nim přijde, je polovice macka ta tam. Pro tuto hltavou žravost není také chrt u pravých myslivců oblíben a chová se obyčejně jen co libůstka na panských dvorech více pro chloubu než pro užitek. Jsou ovšem cvičení chrti, kteří nejen sami zajíce uloví, *chrti hlavní*, ale chyceného také pánovi svému přinášejí, a kdyby jiní psi uškrcenou zvěř chtěli natrhnouti, brání ji a nepřipouští tomu, aby se porušila; takovýto vzácný chrt jmenuje se *ochrance* a mívá velikou cenu. — Více než u nás jsou chrti oblíbeni u Arabů a Peršanů, u nichž cvičený chrt má skoro tutéž cenu jako dobrý kůň; užívá se ho k honbám na zajíce, dropy, perličky a hlavně na rychlonohé sajky čili antilopy, jež jen chrt a Arab na koni dovedou uštvati.

Chrtům poněkud příbuzný je *nahý pes africký*, (obr. 37.) jenž se také co veliká vzácnost chová u nás. Pes tento je vyjmouc několik chlupů na tlamě, na nohou a okolo ocasu úplně nahý, má barvu tmavohnědou neb černou, která však v našich krajinách ponenáhlu přechází v šedou. Ve své vlasti slouží k lovení drobných antilop, u nás pak chová se — jen pro chloubu; je velmi zimomřivý a chvěje se zimou často v nejteplejším počasí; proto také podléhá mnohým chorobám a kdo jej chce déle udržeti při životě, musí jej stále chovati v teplé světnici.

Ještě menší a co do postavy útlejší jsou *chrti italští*; psíci tito jsou vlastně trpaslíci, neboť vážejí často jen čtyři libry, obyčejně pak šest až

sedm liber, ale nic více; pes italský se hodí nejlépe za mazlíka pro staré panny a citlivé dámy, neboť předčí brzy svou svévolí, svou citlivostí a svými vrtochy nejrozmazlenější dítě. Nehledě k těmto choulostivým vlastnostem je zvířátko toto velmi hezké a v stavbě těla velice souměrné; každá část jeho je jako vysoustruhovaná a všeliké pohyby jsou lehké a půvabné. Barva jeho bývá rozličná; nejčastěji je šedohnědá se zvláštním zlatým leskem.

Druhé skupení plemen psích jsou tak zvaní *tarači* (viz obr. 38.). Jsou to zvířata silná, veliká, těla mohutného s širokou hlavou, s krátkou, tlustou, z předu otupenou mordou, po jejíž stranách visí hořejší pysky dolů, aniž by však úplně kryly ostré zuby. Nos je stlačený a dodává celé tváři jejich vzezření nepříjemného, kteréž se ještě pošmourným neb zamračeným pohledem zvýšuje; někdy bývá nos rozeklaný tak, že se zdá, jako by každá nozdra o sobě ležela. Tarači jsou psi, jejichž silné hnáty, široká prsa a složité údy nám připomínají lva, s nímž tarači skutečně v boj se pouštějí a nikoliv bez úspěchů. Svému pánu jsou velice věrni a jsouce jinak povahy zlé a kousavé dají se upotřebiti k honbám na silná divoká zvířata, na medvědy, divoké kance, na tygry a lvy atd., neboť do čeho se jednou zakousali, toho se nespustí více. Mezi tarače náleží známý *vlkodav*, hafan čili pes řeznický, zvíře velmi silné, těžké a proto k běhu neschopné; neohrabanost těla nahražuje však úplně neobyčejná síla, odhodlanost a statečnost, tak že v ohledu tom málo které zvíře s ním se může měřiti. Pro tuto svou sílu a neohroženost hodí se vlkodav nejlépe k honbám na nebezpečné dravé šelmy, s nimiž on velmi statečně umí se potýkati; na jednoho medvěda

počítají se tři, na jednoho lva jen čtyři hafani. Duševní jeho schopnosti nejsou sice výtečné, přece ale zvyká si vlkodav na člověka a obětuje zaň život, když toho potřeba káže. Jakožto společník na nebezpečných cestách není k nahražení a stalo se, že ubránil pána svého proti pěti loupežníkům dobře ozbrojeným. Také k střežení domů a hájení majetku dá se vlkodav upotřebiti, neboť hájí svěřenou mu věc s velikou pozorností a s největší odhodlaností. Naproti jiným psům chová se vlkodav slušně a dá sobě od slabších velmi mnoho líbiti; také týrání a škádlení dětí snáší trpělivě, ač nelze se nikdy úplně spolehati na dobrotu jeho. Je-li trpělivost jeho u konce, popadne náhle bez štěkotu svého protivníka z předu a porazí ho k zemi; jestli se odpůrce nebrání a leží-li tiše bez všeho odporu, nechá vlkodav své tlapy na něm, drží ho, ale neučiní mu dalšího násilí. Svému pánu je pes tento věrný a přítulný, aniž by se dotíral; naproti cizincům chová se vždy nepřátelsky a štve-li se na lidi, bývá opravdu zvířetem strašlivým.

Skoro o polovici menší než vlkodav je *tarač anglický*, jenž se hlavně chová v Anglicku, kde štvanice na zvířata velice jsou oblíbené. Pes tento je velmi kousavý a vlády chtivý; škrcení a trýznění zvířat činí mu vždy velikou radost; ačkoliv je tělesná síla jeho strašlivá, přece k jeho chvále musí se říci, že duševní odhodlanost a statečnost jsou ještě větší. Tarač anglický odvažuje se bez okolků na každé zvíře, byť bylo sebe silnější; on nepovažuje ani hladového vlka, ani zuřivého býka, ba ani mocného lva za nepřemožitelné a zkouší na nich alespoň síly své. Pánovi, jemuž přivykl, bývá dosti nakloněn, ale úplnou poslušnost věnuje jen tomu, jehož duševní převahu sám na sobě ucítil;

pozoruje-li, že pán jeho si do něho netroufá, neboj se ho a nemá také před ním žádného rešpektu. Do čeho se zakousl, toho se nespustí více; necháme-li ho uchvátit hůl, můžeme jej i s touto vyzdvihnouti do výšky, hoditi opět na zem, třeba na hřbet, trýzniti jej a bíti jakýmkoliv spůsobem — on nepovolí dříve, dokud jej neopustí síly; často stali se tarači angličtí lidem tak nebezpečnými, že musili býti zastřeleni. Jaké povahy psi tito jsou, svědčí i následující veselý případ. Jeden starý mládenec koupil si za drahé peníze velikého tarače a měl z netvora toho náramnou radost, bezpochyby proto, že v něm nalezl svůj věrný obrázek. Avšak potěšení jeho nemělo dlouhého trvání. Když totiž druhého dne z rána z postele chtěl povstati, vyskočil tarač za zlostného vrčení na postel, postavil přední nohy na peřinu a s vyceněnými zuby pohlížel na nového pána svého, jehož bezpochyby nepoznal, spůsobem tak výstražným, že tento za dobré uznal, skrčiti se opět pod peřinu a nepopouzeti hněv divokého tvora, až by se poněkud ochočil; když pak se domníval, že se pes snad již smířil, vystrčil hlavu na novo, pozdvihl se a již již chtěl se s postele sebrati, ant tu pes opět s takovou zuřivostí na něj se vrhl, že mládenec náš chtěj nechtěj pod peřinu zase musil coufati. Třetí pokus vylézti z postele nebyl o nic šťastnější než oba první a milému panici nezbylo konečně ničeho, než zůstati pod peřinou tak dlouho, dokud jej někdo ze zajetí nevysvobodí. Nešťastnou náhodou však právě toho dne nenavštívil jej nikdo a tak musil po celý dlouhý den o hladu a žízni dýchati a kýchati pod peřinou, střežen jsa zuřivým zrakem svého draze koupeného ochrance. Konečně pozdě na večer přišel bývalý pán jeho tarače podívat se na nové

hospodářství obou mrzoutů a div smíchem nepukl, když viděl smutné postavení svého přítele. Osvobodiv jej, hleděl smířiti bývalého schovance svého s novým pánem; tento však měl všech taračů na světě až po krk a zapřisáhl přítele svého, aby mu tu potvoru nenechával na krku, že mu jí dá darem a krásný, nově koupený obojek ještě nádavkem. —

Obyčejně pokládá se tarač anglický za psa málo učenlivého, avšak není tomu tak. Jistý pán měl tarače cvičeného ve všech možných věcech; chtěl-li na př. míti drožku, poslal pro ni svého psa, jenž vyběhnuv na náměstí, skočil některému drožkáři do vozu a tam štěkal tak dlouho, až vozka sedl na kozlík a jel; jestli zamířil na cestu nepravou, dal se pes opět do štěkání a neumlkl, až vjel kočí do pravé ulice; často také skočil s vozu dolů a běžel před koněm, aby mu cestu naznačil. Tentýž pes pil velmi rád pivo plzeňské, jež uměl výborně rozeznávati od piva jiného; když se pořádně ochmelil, počínal si pak velmi vesele a bavil často celou společnost svými směšnými nápady a žertovnými kousky.

Veliká odrůda těchto psů bývala druhdy odchovávána k hnusnému řemeslu, totiž k honbě na lidi a svrchu jmenovaný *Bezerillo* byl v řemesle tomto pravou bestií. V boji Španělů s amerických divochy vrhl se vždy první na houf Indiánů, popadl nejbližšího za rameno a táhl jej co svého zajatce ku svým pánům; když se ubohý Indián stavěl na odpor, porazil jej Bezerillo na zem a zadávil jej jako nějakou zvěř. Také později chováni byli tito psi na mnohých místech v Americe, zejmena na ostrově Kubě k vyhledávání uprchlých otroků, zlodějů neb jiných zločinců. Jak jsme již vypravovali, použili mnichové

v klášteře sv. Bernarda neobyčejné této vlastnosti jednoho druhu velikých taračů také k účelům šlechetnějším, totiž k vyhledávání lidí neštastných a v horách zbloudilých s prospěchem velmi štastným.

K taračům náleží také pitvorný *mops* čili mopslík (obr. 39.), jenž je vlastně malý vlkodav s mordou zvláštním spůsobem otupenou a s ohonem šroubovitě stočeným. Jeho zavalité tělo, nevlídný ano škaredý pohled nemají mnoho půvabu do sebe a z příčiny té, jak se zdá, vyhynulo u nás plemeno toto téměř již úplně; pravý mops je vzácností velikou a tuším již jen v Rusku k nalezení v původní čisté podobě; smíšenci mopslíků s jinými psi jsou však u nás dosti hojní.

Třetí skupení psů jsou *jezevčici* (obr. 40.), vyznační svým zavalitým, dlouhým a prohnutým tělem, svou velikou hlavou s mohutným chrupem a širokýma svislýma ušima; běhy jejich jsou krátké, silné, přední více méně do vnitř zahnuté a tudíž křivé, zadní pak opatřené prstem pátým, poněkud výše umístěným; krátká, hrubá, ale přiléhající srst mívá barvitost rozličnou, nejčastěji černou; nad očima spatřují se dvě červené skvrny.

Odkud jezevčíci pocházejí, nelze říci určitě, podobá se však, že sluší původní jejich vlast hledati ve Španělsku. Jezevčík má sice nepatrnou velikost, ale velikou sílu tělesní, kterou podporují výborná čidla a znamenité schopnosti duševní. Jezevčík má výborný čich a sluch, je velmi chytrý, učenlivý, vytrvalý, v hájení bedlivý a nedá se tak snadno k cizým osobám přilákati, jako mnozí jiní psi. V honbě není snad náruživějšího psa nad něho, čímž ale spůsobuje myslivcům namnoze velikou mrzutost. Po zvěři slídí s neobyčejnou horlivostí a prolízaje neschůdné hustiny a rozličné

křoví, nalezá a vyzdvihne vždy velmi brzy nějakého zajíce. Pak ale zapomíná na všechno; myslivec může volat, hvízdat, křičet — nic naplat; jezevčík žene se stále za vyplašeným mackem a nedbá ničeho; kdyby ze zkušenosti stokrát věděl, že se mu za jeho horlivost dostane jen citlivého výprasku, přece neustane v pronásledování zvěře, kterouž honí marně třeba celou hodinu; je-li unaven, lehne si na chvilku a pak hajdá zase za zajícem. Jestli se mu zdařilo uloviti nějakou zvěř, natrhne ji a sežere alespoň vnitřnosti; má-li hlad i více; on sice dobře ví, že bude za to bit, ale nedbá ničeho; náruživost jeho lovecká vítězí nad všemi ostatními pocity, ano i nad bázní před trestem. Pro tuto nectnost užívá se jezevčíků vlastně jen při jednom spůsobu lovu a to je na zvířata pod zemí žijící, jako jsou na př. jezovec, liška, vydra a j. v. K honbě této hodí se jezevčík nejen pro své nízké a dlouhé tělo, jež k prolézání děr jako by bylo stvořeno, ale hlavně pro svou statečnost a zarytou neustupnost výborně. Cvičení není mnoho zapotřebí. Když je psovi asi rok, vede se k doupěti liščímu, v němž se nalezají mláďata; starý jezevčík pustí se napřed a mladý za ním do díry; nechce-li se mu, nesmíme jej nutit, ale hledět dokopati se na mladé lišky, jež se mu pak k zaškrcení přenechají; to opakuje se několikráte a více není třeba; kdykoliv malý jezevčík z liščího brlohu vyleze, aby se po pánovi ohledl, musí jej tento vždy trochu zadržeti neb vzíti na šňůru, což jej činí ještě více netrpělivým a bojechtivým. V doupěti musí dobrý pes zahnati lišku do lože čili kotliny a tam v malé vzdálenosti před ní tak dlouho vydávati, až se lovci na ni dokopou. Nemůže-li lišku z doupěte vyhnati, musí ji ven vykousati. Z kousnutí, jež si dosti často utrží, nesmí

si dělati ničeho, ale každé poranění musí náruživost jeho v lovu a nenávist k liškám jenom zvýšiti. —

V stáří mívá jezevčík povahu lstivou a zlodějskou, stává se mrzutým, kousavým a cení často zuby i na svého pána; také k ostatním psům chovají se jezevčíci velmi nešetrně a kousají ve rvačkách jako vzteklí; v boji s většími a silnějšími psy lehají lstivě na hřbet a hledí zakousnouti se odpůrci svému do nejcitlivějších částí těla, kterýmžto potměšilým spůsobem jej obyčejně k útěku přinutí. Jedna zvláštní odrůda jezevčíků slouží také k lovu vyder a praví se, že vedle taračů nebojuje žádný pes s takovou statečností jako tento malý vydrař. — Skupení psů *honicích* čili ohařů obsahuje velmi krásné psy prostřední velikosti, těla štíhlého, málo prodlouženého a na hřbetě neprohnutého; krk je poměrně dlouhý a silný, prsa široká a vyčnívající; hlava je podlouhlá se silným hřebenem na lebce, čelo slabě klenuté, čenich ne příliš dlouhý, z předu zúžený a málo otupený; na zadních běhách spatřuje se vzadu příprstek drápem opatřený; ostatní vlastnosti ohařů jsou velmi rozmanité i co se velikosti týče i barvitosti a povahy srsti, jen ta věrná a dobromyslná tvář zůstává všem společná.

Všichni psi honicí jsou již od přirozenosti hotoví lovci; jsou rychlí, silní a vytrvalí, vynikajíce výborným čichem svým nad všechny své soudruhy z plemena psího. Každý dobrý pes honic znamená stopu zvířecí i po několika hodinách, drží ji třeba byla stará a větří zvěř ve veliké vzdálenosti. Odrůd honicích psů je veliké množství a béře se při nich vždy zvláštní zřetel na plemeno; obyčejně má se za to, že dobrá čubka má také dobrá štěňata a platí se za psy od výtečných rodičů pocházející mnohem více než za

ony, jejichž rod nijak není vyhlášený. Sem náleží: *Ohař obecný*, je krásný pes lovčí s bystrým zrakem a výborným čichem, jenž se výborně hodí k honbám na zvěř srstnatou, kterou již větří z veliké dálky. Je velmi učenlivý, věrný, přítulný, prostý falše a úskočnosti; při honbě vydává zvučně, jasně a úsečně. *Ohař lovčí* (vodič) je nejužitečnější pes myslivecký; naučí se jelena vyslídit a byl-li tento raněn, naznačuje bezpečně, kam zarazil, neb kde se složil. Pomocí ohaře lovčího může myslivec velmi snadno se dověděti, mnoho-li kusů vysoké zvěře v jeho revíru se zdržuje. *Pes stavěcí* čili *ohař ptačí* (obr. 41.) spojuje s ušlechtilou postavou ohaře lovčího silnou postavu anglického tarače a výborný čich obou. Hlava je silná, nos má veliké otevřené nozdry a uši jsou pěkně zavěšené; obyčejně bývá bílý s hnědými neb černými skvrnami a s ohonem na polo zkomoleným, aby, když stojí před zvěří, ji máchánim dlouhé ohářky neplašil; také tento pes je zvíře velmi důvtipné, chytré, učenlivé, poslušné a velmi lovu chtivé; zvěř zdvihá více větřením než stopováním a často znamená ji ve vzdálenosti 16—18 kroků. Při honbě samé počíná si velmi opatrně a rozumně. Chce-li myslivec ohaře cvičiti, položí před něj koroptev a naučí ho ji zdvihnouti; pak ji zanese sám někam, poručí psovi ji vyhledati, na to pokojně u ní se postaviti, aby živá koroptev buď sedíc před ohařem, buď letíc od myslivce zastřelena býti mohla, načež pes zastřelenou pánu svému přinesti a po ráně tiše chovati se musí. *Ohař francouzský* čili *parforsní* slouží nejvíce ku štvaní zvěře, t. j. k pronásledování tak dlouhému, až zvěř umdlená v běhu ustane; k účelu tomu skládají se smečky z 8 až 40 psů a každá smečka vycvičí se jen na jediný spůsob lovu, ta na jeleny,

ona na srnce, na zajíce neb na lišky; bývají to obyčejně opět zvláštní pododrůdy ohařů, kterých se k jednotlivým honbám užívá. *Pes jelení* je potomek chrta a ohaře čistokrevného; *pes liščí* v běhu nad míru rychlý je nejlepší ze všech anglických ohařů. Plukovník *Thorton* měl psa liščího, který uběhl za 7 minut $^1/_4$ naší míle. *Pes zaječí*, *slídič*, *pes vodní*, *březník* a *vyžle* jsou ještě nejobyčejnější psi honicí, kteří se chovají k účelům mysliveckým.

Několik velmi rozdílných psů spojuje se v skupení tak zvaných *hedbávníků*, k nimž náleží před jinými pes *novofundlandský*, *pudlík* a *křepeláč*. Vlastní *pes hedbávník* pochází bezpochyby z Italie; je velmi krásné zvíře, mající délky $2^1/_2$ stopy s ohánkou přes jednu stopu dlouhou a s ušima dlouhými svislými a dlouhou jemnou srstí pokrytými; také ostatní tělo ozdobeno je srstí velmi dlouhou, jemnou, skoro hedbávnou. Rozeznáváme *velikého hedbávníka*, jenž je nyní již velmi řídký, a *malého hedbávníka maltesánského*, který se chová co podpaždníček. Psi hedbávníci jsou lehcí, rychlí, ale málo vytrvalí; mají velmi jemný čich a veliký rozum, aniž by vynikali zvláštní učenlivostí; k honbě na drobnou zvěř pernatou dají se mnozí vycvičiti, ačkoliv pro přílišnou lovu chtivost nesnadno jest je vésti a říditi. Angličané dávají sobě s vychováním těchto psů velikou práci a nejoblíbenější jsou u nich *pes křepeláč* a *slukař*. Nejmenší křepeláčkové, kteří mívají jen 5 až 7 liber, zovou se *královští*, proto že je král Karel II. velice miloval a vždy jich několik při sobě choval. Srst jejich je hedbávnitá, velmi dlouhá, na prsou bílá, na ostatním těle tmavá, nejčastěji hnědá. Psi tito jsou jakožto podpaždníci velice oblíbeni, neboť jsou to zvířátka roztomilá, čilá a učenlivá;

nakládá-li se s nimi rozumně, bývají z nich společníci tak zábavní, se si člověk lepších přáti nemůže; neustále provádějí nějaké čtveráctví a dají se velmi snadno vycvičiti k rozličným kouskům veselým.

Slukaři nebývají o mnoho větší než křepeláčkové a nemívají obyčejně více než 12 liber váhy. I tito psíci jsou velmi čilí a činní, vykonávajíce úlohu svou s největší radostí a s uvědoměloství neobyčejnou; při tom jsou mysli statečné a nepozbývají této vlastnosti ani v horké Indii, kdež všichni psi z pásma studeného buď se kazí neb za své berou. Kapitán *Williamson* vypravuje, že jeho malinký slukař jedenkráte s drzou odvážlivostí i do tygra se pustil. Velikán dravec pohlížel z počátku celý udivený na trpaslíka hafala, pak ale se sebral a odtáhl; bezpochyby jej rušil štěkot nestydatého všetečky v klidném odpočinku; byl prý to pohled k nevypsání směšný, když mohutný tygr se zdviženým ohonem bojácně utíkal, a slukař jako rukavice veliký s hlučným štěkotem a s velikou kuráží za ním se hnal. A tento není jediný případ, ve kterém slukař neobyčejnou svou neohroženost v takové míře osvědčil. Jistý anglický důstojník střílel blíže rákosové huštiny na pávy a dropy; tu z nenadání vyrazí naň tygr a hotoví se k skoku; dříve ale než se k němu odhodlal, vyřítili se naň malí slukaři, jež důstojník ten při sobě měl a ačkoliv tygr dva z nich jediným tnutím své tlapy na kaši rozmačkal, neustoupili přece ostatní dříve, dokud tygr na útěk se nedal.

Jsou-li slukař a křepeláč trpaslíci tohoto skupení, je naproti nim *pes novofundlandský* (viz obr. 42.) pravý obr; toto nádherné zvíře je prý smíšenec velikého pudla a francouzského psa řeznického; plemeno jeho udrželo se na novém

Fundlandě až do dnešního dne v plné čistokrevnosti, ačkoliv se s ním nakládá velmi surově. Tuzemci zapřahají jej do vozíků i do saní, anokladou na jeho záda jako na soumaře těžká břemena, odbývajíce jej při tom nejšpatnější potravou, záležející jedině v suchých neb na polo shnilých rybách, kterých se mu ještě ani nedostává v hojnosti. Pes novofundlandský je postavy veliké, silné a složité, maje hlavu širokou a dlouhou, čenich tupý, uši svislé, huňaté, nohy silné a celé tělo pokryté dlouhou, zakudrnatělou, hedbávnou srstí; mezi prsty je silně vyvinutá plovací blána. Barva bývá šedivá, hnědá neb černá s rezavými skvrnami nad očima, na hrdle a na kloubech. S nádhernou postavou tohoto psa souhlasí také jeho duševní vlastnosti; on je pánu svému nesmírně věrný, při tom velmi rozumný a učenlivý; voda je jeho živel a žádný pes neplove a neprohání se ve vodě tak rád jako on; že mnohým lidem v moři tonoucím již život zachránil, podotkli jsme na jiném místě; on je také bedlivým opatrovníkem malých dětí a i nejmenší děcko může se mu pod ochranu dáti s úplnou bezpečností. V novější době učiněn byl pokus užiti psa novofundlandského v klášteře sv. Bernarda na místě psů bernhardských, jejichž plemeno se dožilo v klášteře čtyř generací, až konečně poslední z nich r. 1816 lavinou za své vzal.

Přechod od psa novofundlandského k známému pudlíku činí *vodní křepeláč*, jenž se hlavně v Anglicku odchovává; pes tento má prostřední velikost, souměrné tělo a široké tlapy, které mu plování velice usnadňují; jako pes novofundlandský plove a potápí se vodní křepeláč výborně a jde do vody v každé době a za každého počasí; huňatá srst jeho je tak mastná, že vždy hned v ně-

kolika minutách uschne, jak mile pes z vody vylezl; k lovu a k honbě vodního ptactva hodí se výborně.

Nejznámější ze psů hedbávníků a také pro duševní schopnosti nejpamátnější je *pudlík* (obr. 43.). Vypisovati jeho postavu bylo by tuším zbytečno, neboť je zajisté znám každému. Svou příbuznost s předcházejícími psy osvědčuje tím, že rád plove a nikdy vody se neštítí. Ačkoliv se dá pudlík vycvičiti k honbě jakož i k jiným potřebám, hodí se přece za společníka lidského v domácnosti nejlépe; žádný jiný pes není tak rozumný, učenlivý a dobrácký jako pudl; žádný pes nedá si od dětí tolik líbiti jako on; o něm platí vše do slova, co jsme vůbec o psovi chvály hodného pronesli. Pudlík je nejdokonalejší ze všech psů!

Křížením pudlíka, špice a křepeláče povstali prý nejoblíbenější *podpaždníci*, tak zvaní *psíci lví*, potom *psík boloňský* a *pudlík trpaslík;* tento poslední je tak malý, že ho muži nosí v rukávě, paní pak v rukávníku a kdyby neštěkal, mnohý člověk by jej ani za psa nepovažoval; štěkot jeho je však tak titěrný, tak dětsky kvikající, že ten, kdo ho poprvé uslyší, usmáti se musí takovému hlasu psímu. Barva psíka tohoto bývá obyčejně bílá a vlnovitý kožíšek jeho tak měkkounký, že si člověk nemůže představiti nic jemnějšího; jinak je pudlík trpasličí povahy dosti dráždivé a může se mazlením zkaziti v takové míře, že pak žádný dětský nezvedenec není tak choulostivý, zimomřivý, svéhlavý a nevrlý, jako tento pidimužík pokolení psího.

Obraťme nyní pozornost svou k novému skupení psů, již se zovou *pinčové* čili *pinčlíci*; psi tito podobají se pudlíkovi měkkou, vlnovitou srstí, tvarem čenichu, uší a ohonu, jakož i veselou,

hravou a dobromyslnou povahou, svou věrností, láskou a přítulností k člověku. Rozeznáváme pinče s hladkou a pinče s hrubou srstí; první zovou se *myšaři*, druzí *pinčlové opičí*. Pravý *pinč myšař* podobá se poněkud psu jezevčímu, od něhož se však liší vyššími a rovnými nohami a zpřímenýma, jen na konci schlípenýma ušima; srst jeho bývá obyčejně tmavá, zřídka kdy skvrnitá. V mládí se mu často uřezávají uši s ohonem, aby byl tím ohyzdnější; neboť pinčové čím jsou škaredější, tím větší se jim připisuje cena. Všickni pinčové jsou psíci zmužilí, chytří, čilí a honby milovní; s největší zálibou loví krysy, myši, krtky a jsou v hubení těchto zvířat neunavní; pro svou velikou pohyblivost neodporučují se však člověku k domácímu chovu, ježto spůsobují ve světnicích více mrzutostí než radostí; za to ale hodí se výborně k doprovázení osob, kteří hojně jezdí na koni neb na kočáře, neboť pinč doprovází nejraději pána svého, když může při něm do sytosti běhat a rejdit; i při nejprudší jízdě zbývá mu vždy dosti času k ohledání každé díry a k rozhrabání každého krtiště. S čenichem proti větru pozdviženým slídí pinč na všechny strany a kde se co pohne, tam se žene, co možná tiše a opatrně, aby si kořist nezaplašil; když se přiblížil k myši na několik kroků, zastaví se, pak učiní mohutný skok, vrazí přední nohy do země a v nejbližším okamžení má již myšku pod zemí žijící ve svých tlapách; krtky nechává na poli ležeti, myši ale sežírá, dokud se nenasytil.

V Anglicku křížují pinče s buldokem a potomci jejich jsou pak ti praví angličtí *krysaři*, kteří v škrcení německých myší vykonávají pravé divy; bohatí blátošlapové angličtí mají ve rvačkách těchto psů s potkany veliké zalíbení a sázejí

na ně v dávení o závod veliké sumy peněz. Zmužilost těchto krysařů je opravdu úžasná. Tak vypravuje *Anderson*, že jeho malý krysař odvážil se i na poraněného nosorožce, jenž se na útěk dáti chtěl; zakousl se mu do tlamy tak obratně a urputně, ze tento velikán nebyl s to jej setřásti a když k zastavení se přinucen byl, naskytla se Andersonovi příležitost k druhé ráně smrtelné; a tak pomocí malého psíka podlehl jeden z nejmohutnějších čtyrnožců. — „V jiné krajině, kde se zdržovalo množství šakalů, zmocnil se můj malý psík svého divokého a mnohem silnějšího strýce spůsobem velice chytráckým. Na místě, jež si můj krysař ke koupání v řece vyhlídl, obíhal jednoho dne šakal a zahledl mého hafala; tento zalezl okamžitě do křoví a vyhlížel tak bojácně, že mi-lému šakalovi přišla chuť na jeho kožíšek; domníval se bez pochyby, že s tímto zakrnělým štěkounem bude velmi brzy hotov, ale zmýlil se zpropadeně; neboť sotva že se přiblížil ke krčícímu se psovi, vyskočil tento jako ďas, zakousl se mu do hrdla a v několika minutách bylo po šakalovi veta. David přemohl Goliáše, ne silou ale chytrostí.“

Nejbližší příbuzný myšaře, jen že ještě o něco ohyzdnější, je *pinč opičí* (obr. 44.), kteréhož ošklivá tvář dělá krásným a hledaným; dlouhá, nestejná a rozcuchaná srst pokrývá nejen celé tělo jeho ale také hlavu, nos a oči v té míře, že vyhlíží jako diblík v chrastí, což dává vzezření jeho výraz opravdu málo půvabný. Co se však týče duševních jeho schopností, je pinč tento zvířátko velmi čilé a zábavné, člověku oddané a přítulné; velmi rádo se lichotí a naopak velice miluje také lichocení od jiných; ve rvačkách s ostatními psy drží se vždy statečně a činí také při

honbě na myši, krysy, králíky a křepelky svou povinnost.

Poslední skupení psů obsahuje odrůdy, které člověku po celém světě nejplatnější služby prokazují; jsou to naši obecní *psi domovní*, z nichž tuto vytkneme jen domácího přítele svého, napotom psa ovčáckého, špice a psa eskymáckého.

Pes domovní pokládá se za jedno z nejhlavnějších plemen psích, jehož původní vlast prý bylo Francouzsko. Pes tento je silné, v běhu dosti rychlé a vytrvalé zvíře; má bystrý rozum, vtip a velikou chytrost, vyznamenávaje se vzornou bedlivostí, ostražitostí, věrnou a poctivou myslí, jakož i statečnou a odhodlanou povahou. Pro rozličné tyto vlastnosti hodí se pes ten k všelikým službám a potřebám lidským, jimž také v plné míře vyhovuje; buď se ho užívá co strážce domu, neb co opatrovníka stád dobytka, buď konečně co tahouna do vozíků a saní. Pes domovní je pravý občan světový, ke všemu schopný, k mnohé práci lidské potřebný a rozličným národům téměř nevyhnutelný, jelikož jim zastupuje a nahražuje místo všech jiných zvířat domácích. Svým úlohám přiučuje se sám ze sebe, obyčejně bez všeho přičinění lidského a ukazuje vždy dobrou vůli, trpělivost, vytrvalost a chuť k činnosti; ať si se chová v rodině jako dítě aneb jako otrok, jemuž snášeti jest všeliké týznění a mnohé nedostatky, jeho věrnost a ochotnost zůstávají vždy stejné; konečně zasluhuje povšimnutí i jeho převeliká skromnost, jakož i statečnost, kterou v rozličných případech dává na jevo a která by mnohým lidem za vzor mohla sloužiti.

Věrný druh psa domovního a nejbližší jeho příbuzný je *pes ovčácký* (obr. 45.), jenž se liší od svých soudruhů tím, že uši jeho nejsou pře-

vislé; i tento pes je zvíře znamenité, které již po krátké době rozumí všem pokynům svého pána, jehož rozkazy vykonává s velikou poslušností a přirozenou obezřelostí; při tom snáší všeliké trampoty a svízele svého povolání, nouzi a bídu s trpělivostí příkladnou. Mimo k hájení stád bravu a skotu užívá se psa ovčáckého také k honbě, k hledání lanýžů a v některých krajinách také k boji proti vlkům, šakalům a jiným šelmám. Při tomto opravdu psovském životytí dosahuje zvíře toto přece průměrně stáří 10—12 let.

K trojici domovních psů náleží také *špic*, (obr. 46.) jenž se chová v domácnostech buď co strážce domu a dvoru, aneb od kočujících vozků k střežení vozů; těmto posledním prokazuje i tu vzácnou službu, že obveseluje jejich mysl na zdlouhavých cestách a při jednotvárném jejich životytí; špic jeví totiž při veliké lásce a přítulnosti k člověku také přívětivou čilost a je velmi zábavný společník, který se neštítí ani zimy ani deště a jenž obyčejně na voze neb na dvoře tam leží, kde vítr nejostřeji fouká. Ačkoliv je špic jako jiní psi úplným otrokem lidským, miluje přece volnost nade všechno a nic na světě mu není tak protivné, jako upoutanost k boudě neb ku provazu; může-li však strážný svůj úřad vykonávati bez obmezování vlastní osoby, je poctivost a věrnost jeho neporušitelná. Špic bývá prostřední velikosti, má čenich ostrý, uši vzpřímené a ohon stočený. Barva pravého špice má býti jednostejná, bílá, černá, šedivá neb červená; je-li tmavě zbarvený, musí míti alespoň bílé tlapy a podobné skvrny na čele a na prsou.

Neméně užitečný než psi předcházející je *pes eskymácký*, jenž severanům evropským a asiatským platí za nejdůležitější zvíře domácí; pes

tento je o něco větší než pes ovčácký a podobá se svou hustou srstí, zpřímenýma ušima, širokým čelem a ostrým čenichem severním vlkům; příbuznost tato bývá tak veliká, že cizinci nemohou často smečku eskymáckých psů rozeznati od smečky toulavých vlků. Ale nejen co se těla týče, nýbrž i co do povahy duševní má pes eskymácký s vlkem mnoho společného; on loupí, krade a může-li i vraždí s velikou chtivostí a hledí často přetrhati okovy svého otroctví. Málo který pes má však osud tak smutný jako tento ubožák; vyjma dva, tři letní měsíce musí každodenně vykonávati ty nejtěžší práce, buď tahati saně aneb nositi na hřbetě těžká břemena; a při tom všem dostává se mu potravy tak skrovné, že po větší část léta více se podobá kostlivci než poctivému psovi. K saním připřahují Eskymáci vždy celou smečku psů, jejichž vůdcem je některý starší a zkušenější kolega; o nějakém pravidelném řízení saní dle našeho smyslu není ani řeči; každý jednotlivý pes táhne za řemen, jenž je na jeho jednoduchém chomoutu upevněn. Nějakou chvíli je spřežení v pořádku; brzy ale počnou se dva souspřeženci hašteřit, načež ostatní, aby mír se brzy uzavřel, dají se do nich a tak povstane za hrozného skučení, vytí a štěkání ta nejkrutější pranice; jeden pes zakousne se do druhého a konečně spletou se všichni v jediný uzel, jejž jen zkušený Eskymák dovede opět rozvázati, při čemž ovšem karabáč nejhlavnější má úlohu. Konečně je opět vše v pořádku a jízda počne na novo; netrvá však dlouho; brzy zastaví se jeden, brzy druhý rváč k vykonání své potřeby, při čemž strhne vždy všechny ostatní ku krátkému odpočinku; a chytrost těchto psů tak je vypočítavá, že neodbývají potřeby své zároveň, nýbrž vždy jeden za

druhým, aby takto jen k častějšímu odpočinku sobě dopomohli.

Vlk. (Obr. 47.)

Po psu je zajisté vlk v Čechách nejznámějším, abych tak řekl, prostonárodním dravcem; ačkoliv ho nynější pokolení více nezná, udržela se paměť jeho v lidu až posud v míře dosti značné. *„My o vlku a vlk za humny“* — *„vzal to vlk“* — *„jsem hladový jako vlk“* — *„vlk mezi kozami čert mezi babami“* — atd. jsou pořekadla po Čechách obecná a četná místní jmena: Vlčí jáma, vlčí sluj, vlčí skok a p. v. jsou toho důkazem, že není tomu dávno, co vlk mysl lidskou i u nás mnohem více zajímal než nyní. Staré babičky rády vypravují vnoučatům svým, jak prý vlci jindy do vesnic přicházeli, kterak děsně v noci vyli a jak se lidem do osvětlených světnic oknem dívávali. A když vnoučata počnou choditi se slabikářem do školy, tu čítají opět bajky o vlku a beránkovi, o málomocném vlku jak se s pastýřem smlouvá, tu slýchávají o vlku v rouše beránčím a mysl jejich mladistvá naplňuje se nenávistí proti tomuto lupiči, ačkoliv ho jaktě živi neviděli a s tíží uvidějí, leda malovaného v knížce obrázkové.

Je-li pak vlk v skutku takový drzý, lživý, prohnaný lupič a šejdíř, jak nám jej báchorky vyličují? Je-li pak v pravdě takový zlopověstný škůdce, jak staré paměti o něm zprávy podávají? Kdo chce o tom pravdy nabyti, nechť neobtěžuje sobě přehlednouti následující pojednání o vlku, jež jsme dle hodnověrných pramenů svědomitě sestavili.

Vlk má podobu velikého, dlouhonohého, vyhublého psa se svislým huňatým ohonem, jenž

dosahuje až k patám. Čenich jeho je v poměru k veliké a široké hlavě dlouhý a špičatý, čelo kloní se šikmo k čenichu, oči pak též jsou šikmo položené. Kožich vlčí (vlčura) bývá velmi nestejný a řídí se dle podnebí krajin, ve kterých dravec tento se zdržuje. V severních krajinách bývá srst jeho dlouhá, hrubá a hustá, nejdelší na břiše a na stehnech, v teplém pásmu je krátká a hrubá. Barvitost její je žlutavě šedá, jednotlivé chlupy jsou tmavěji a světleji pruhované a konce pesíků jsou černé; na podbřiší bývá srst světlejší, někdy zcela bělavě šedá. V letě přechází celá barvitost do červena, v zimě více do žluta, na severu do šediva, na jihu do černa.

Dospělý vlk dosahuje délky pěti stop, z níž na ohon odpadává půl druhé stopy; výška v kohoutku obnáší $2^1/_2$ stopy; vlčice liší se od vlka slabším tělem, ostřejším čenichem a tenčím ohonem.

Ačkoliv byl vlk v novějším věku v jednotlivých zemích úplně vyhlazen, přece musí se říci, že je posud rozšířen po celé Evropě. Ve Španělích nalezá se v horách i v rozsáhlejších rovinách, v Řecku, v Italii, ano i ve Francouzsku není dosud hostem příliš vzácným; ve východních krajinách, v Polsku, Rusku, napotom ve Švédsku je podnes velmi hojný a v Korutanech, v Krajině a v Chorvátsku činí posud dosti škod lidem a nesnází. Mimo to vyskytuje se vlk hojně v střední a severní Asii, v severozápadní Africe a blízký příbuzný jeho objevuje se také v celé severní Americe. V Čechách, v Anglicku a v středním Německu byl již vyhuben na dobro.

Dle Amerlinga byl poslední vlk v Čechách zabit v roku 1850 a sice u Litomyšle; na Vimberkském panství byli dva poslední vlci zastřeleni již v r. 1756. Ve Švédsku bylo od r. 1866—70

zabito 236 vlků, což zajisté je důkazem, že lupič tento dlouho ještě nevymizí z hor evropských. V Německu bylo ještě r. 1819 zastřeleno 1080 vlků, ačkoliv okolo r. 1810 byli téměř již úplně vyhubeni; v r. 1812 přitáhlo totiž opět veliké množství vlků z Ruska za prchajícími zbytky vojska francouzského, usadili se v Německu a rozmnožili se brzy na to tak hojně, že jak svrchu řečeno bylo, v r. 1818—20 se opět v lesích vlků jen hemžilo; musily býti zařízeny rozsáhlé a namáhavé honby, aby opět země sproštěna byla těchto šelem.

Vlk zdržuje se rád v tichých a lidu pustých krajinách, v hustých a tmavých lesích, jakož i mezi skalami, kde se vyskytují bahnitá a suchá místa; v střední Evropě táhne se zpět na vysoké lesnaté vrchy a jen ve Španělsku skrývá se nezřídka ve vysokém obilí, blíže obydlí lidských. Za dne neukazuje se nikdy, neboť střeží se s velikou pečlivostí, aby útulek jeho prozrazen nebyl; teprv v noci slídí buď sám buď ve společnosti vlčice po nějaké kořisti. V letě stará se každý vlk sám o svůj lup; v zimě ale, když nouze o potravu je veliká, srážejí se vlci vždy ve větší neb menší hejna, aby tím snáze nějaké kořisti se zmocnili. Vlk je dobrý počtář a ví, že spojenými silami mnohem více se dá dokázati, než když honí každý na svou pěst; v tlupu sražení vlci nebojí se pak ničeho a drzost jejich je tak veliká, že přepadají koně, osly ano i člověka a roztrhají vše, čeho se zmoci mohou. Kořist svou hledí obyčejně napřed unaviti neustálým pronásledováním a teprv když je během umdlená, vrhají se na ni společně; zřídka kdy přikrádá se vlk ku své kořisti lstivě a úskočně aneb na ni číhá někde v záloze.

Má-li k tomu příležitost, vraždí vlk vždy více

než zažiti může a spůsobuje často mezi bezbrannými ovcemi spousty věru úžasné; stalo se již, že vlk za jednu noc zadávil třetinu celého stáda ovcí v ovčinci samém. Nejmilejší jsou mu vždy větší zvířata domácí neb lesní, ačkoliv neopovrhuje také malými, ano i nejmenšími živočichy. Srnci a jeleni chutnají mu tak dobře jako myši a krtci, husy jako skřivani a nemá-li nic lepšího, žere i žáby, chrousty a podobnou havěť; maso mrch již hojně páchnoucích je mu zvěřinou nad vše ostatní milejší a zdá se, že dává přednost masu nahnilému před masem čerstvým.

Je ku podivu, jak daleko od svého obydlí vlci v zimě se toulají; po horách zabíhají prý až na 50 mil vzdálenosti a tím vysvětluje se, že na př. v Moravě ještě podnes tu i tam objeví se vlk, jenž z hor karpatských do rovin se zatoulal; za jednu noc uběhne vlk mnoho mil v jednom směru, od kteréhož jej odvracuje toliko vyhledávání nějakého bezpečného úkrytu na noc. Na pochodu svém chovají se vlci zvláštním chytráckým spůsobem; nikdy neběží různě jako stádo ovcí, ale všichni v jedné řadě jeden za druhým; při tom klade zadní vždy běhy své do šlépějí předcházejícího kolegy, tak že velmi těžce se dá dle stopy poznati, jak četná byla jejich společnost. Jakmile nalezne loupežnická tlupa nějakou kořist, zaskočí ji a hledí zameziti obklíčením se všech stran další útěk; napotom padne celá společnost za vzteklého kňučení a vytí na ubohé zvíře, rozsápe je a sežere až na kosti. Vlk je šelma bojácná, pravý to strašpytel a je-li nasycen, utíká i před dítětem; každý hlomoz, troubení, bubnování, řinčení řetězem, náhlý křik atd. zažene jej do veliké vzdálenosti. Jinak ovšem počíná si v hladu; hlad činí bázlivce udatným a dodává mu té ctihodné vlastnosti, která

je mu jinak velmi cizá. Hladoví vlci nebojí se ničeho a chovají se jako smyslů zbavení; slepě běží za prchajícím na saních člověkem a neustávají od pronásledování ani tenkrát, když jeden za druhým střelnou ranou zastižen kácí se mrtev k zemi; to pak je hnusným znakem jejich žravosti, že jakmile jeden z tlupy je poraněn, všichni ostatní ihned na něj se vrhají a v několika okamženích nezbývá z něho leda několik hnátů; pak se žene děsná smečka za člověkem dále a nemá-li tento koně dosti pevného, důstatek střeliva, neb není-li nějaký útulek na blízku, musí se připraviti na to nejhorší; často již stalo se, že musili cestovatelé zahazovati se saní rozličné předměty, houně, kožichy a kusy šatstva, jen aby stíhající je vlky na chvíli opět zadrželi, unaveným koňům malého oddechu popřáli aneb lupiče opět na kus cesty předskočili. Hladoví vlci neznají ani bázně ani nebezpečí; jen v největším hladu a jako ze zoufalství žerou také mechy, lišejníky a pupeny stromů; jinak v nouzi pohlcují též zahozené kusy oděvu neb obuvi, všeliké staré řemeny a podobné předměty, jež si na smetištích vyhledávají; do člověka pouštějí se jen tenkrát, když je k tomu nutí nejstrašlivější hlad. Seznal-li ale vlk jednou, jak snadno jest mu přemoci člověka, bývá mu pak maso lidské nejsladším cílem všeho bažení; bez obavy vniká pak třeba za dne do vesnic neb jednotlivých stavení a odnáší děti před očima rodičů, stávaje se takto hrozným a pověstným lidožroutem — vlkodlakem.

Všeliká zvěř bojí se vlků velice; i koně, voli, sobové stávají se velmi nepokojnými, cítí-li vlka na blízku; jediný pes neutíká před vlkem, ale s velikou neohrožeností staví se mu na odpor; ano podobá se, že silní a stateční psi neznají

většího potěšení jako honbu na vlky, snad z té příčiny, že je pro ně nejnebezpečnější. Při tom je podivuhodná ona vášnivá nenávist, která panuje mezi vlkem a psem, přes všelikou jejich blízkou příbuznost, což si člověk nikterak nemůže vysvětliti. Přijde-li pes na stopu vlčí, zapomíná na všechnu kázeň, na všelikou svou povinnost a rozpáliv se hněvem velikým, žene se slepě za vlkem; může-li jej dostihnouti a s ním na život a na smrt se rváti, je mu největší rozkoší; ani rány utržené ani smrt soudruha nejsou s to schladiti jeho vášnivost; buď vlk neb já zní heslo jeho a umírající ještě hledí nepříteli svému zakousnouti se do hrdla.

„V jižním Rusku," vypravuje *Kohl*, „zdržují se vlci na stepi v jamách neb děrách, jež si sami vyhrabávají a které bývají až na sáh hluboké; každé obydlí lidské je na Ukrajině učiněnou pevností, ohražené jsouc trnitým plotem 12—24 stop vysokým a to jedině proti vlkům, kteří se v tamních lesnatých a křovinatých rovinách velmi rádi usazují. V noci toulají se a slídí tito lupičové neustále kolem stád dobytka na stepi; koňům blíží se velmi opatrně a nejmilejší jim bývá, mohou-li zaskočiti nějaké hříbátko, které se od stáda příliš vzdálilo; zřídka kdy odvažují se na dospělého koně, jemuž hledí skočiti na krk a roztrhnouti mu hrdlo. Pozorují-li koně blížícího se vlka, jdou mu bez okolků vstříc a neuteče-li, utlukou jej kopyty předních nohou; hřebci popadají jej také zuby svými; ani celé hejno vlků není s to, poraziti stádo koní a přinutiti je k útěku; naopak bývají spíše vlci ve velikém nebezpečí, ještě je hledí koně se všech stran obklíčiti a napotom kopyty svými utlouci." Také skot brání se statečně rohy svými proti vlkům a jen neobratná

telata bývají v nebezpečí státi se jejich kořistí, vzdalují-li se neopatrně od matek svých; neohroženě též a spolu vydatně hájí svou kůži proti vlku vepřový dobytek a *Brehm* uvádí příklad, dle kterého svině dva vlky na smrt poranila dříve, než sama podlehla. Nejpitoměji ze všech zvířat počínají si snad ovce; pozoruje-li vlk, že ovčák a jeho psi nejsou dosti opatrní, popadne nejbližší ovci a porazí ji k zemi; ostatní ovce dají se na útěk, běží dvě neb tři sta kroků, srazí se do hromady, pohlížejíce blbým okem na vlka, až zase přijde, aby si druhou ovci odvlékl. Podobným spůsobem podléhají útokům vlků všechna menší zvířata a jsou vždy ztracená, nemohou-li brzy nalezti bezpečný útulek; vlk se žene za nimi přes hory a doly, přes bahna a řeky a unaví je konečně přece neustálým pronásledováním.

Všudy, kde se vlci zdržují, trpí obyvatelstvo velikými ztrátami svého majetku a často slyšíme stesky v denních listech na škodlivé šelmy tyto. Tak na př. píše se: „Vlci řádili letos (1872) v našem Krajinsku mnohem hůře než v předešlých letech; zvláště revír poklucký byl jimi krutě stížen, tak že jenom zde do konce září b. r. 60 kusů hovězího dobytka, 300 ovcí a 8 hříbat roztrháno bylo. Někteří představení obcí dali sice provolati cenu 50 zl. za každého zastřeleného vlka (vedle odměny vládní 25 zl. obnášející), avšak šťastný lovec nebyl posud nalezen a tak zbude nyní, když náležitá a pravidelná honba v našich skalnatých krajinách je nemožná, jediný prostředek k vyhlazení těchto šelem a ten je strychnin, až bude v zimě sníh ležeti asi na dva sáhy vysoko.“ — V ruském Livonsku byly r. 1823 příslušným úřadům oznámeny následující, vlky spůsobené ztráty: 15.182 ovcí, 1807 volů a krav, 1841 koňů,

3270 beránků a koz, 4190 vepřů, 703 psi a 1841 hus a slepic, kteréžto věci uvádíme zde jako na ukázku, aby naši čtenářové věděli, jak umějí vlci s lidskými majetky hospodařit. Ve velkoknížectví Poznaňském bylo roku 1820 od vlků roztrháno 19 lidí, dílem dětí, dílem i lidí dospělých, ačkoliv roku předcházejícího vláda zaplatila 4618 tolarů střelného. V Laponsku znají lidé jen jednu válku a ta je stálá vojna proti vlkům jakožto úhlavnímu nepříteli svému. *Brehm* vypravuje, že když r. 1857 putoval po Španělsku, dva četníci nalezeni byli pod hejnem pobitých vlků; oba tito stateční muži bojovali proti smečce zuřivých dravců tak dlouho, dokud jim prach a olovo stačily, napotom bránili se ještě svými bodáky, konečně ale podlehli přece bezpochyby více zimě a unavení nežli útokům hladových vlků. — O vlku, jenž se v letě 1871 do městyse Pankráce v Chorvátsku dostal, psalo se svého času následovně. „Vlků zde není o nic více než v ostatní Slavonii, jen ten vzteklý vlk, který o 3. hodině odpolední ulicemi běžel a několik lidí poranil, nadělal velikého hluku. Tři z poraněných zemřeli na to velmi brzy a čtyři se po lékařském léčení uzdravili. Mezi vyléčenými nalezal se i malý obchodník, který vlka za městskými zahradami skolil a také největší poranění z půtky s ním odnesl. Když byl vlka ranil ranou dobře mířenou ze své prosté jednušky, byl tak pošetilý, že mu vstříc běžel s úmyslem, aby ho pažbou dorazil; vlk ale ho povalil na zem a vstoupil mu na prsa. Střelec tudíž popadl oběma rukama vlka za uši a hleděl hlavu jeho od sebe odvrátit. Jelikož ale brzy ochabl a nikdo mu z okolo stojících přispět nešel, volal o pomoc. Tu přiskočil obecný strážník a popadnuv vlka za oháňku, odtahoval ho co možná od stísněného.

Šelma se ale na to obrátila k novému útočníku a pokousala ho na rukou. Okamžiku toho užil obchodník a sebral se se země. Strážník a on utloukli pak vlka pažbami.“

Vlk má všechny vlastnosti nadaných psů: je silný, vytrvalý ve svých úmyslech, má bystrý rozum a výborná čidla; při tom všem je ale jen sprostý lupič a šelma zbabělá, nectná, bezpochyby proto, že se mu nedostalo náležitého vychování; zdivočilý pes, jenž vyrostl úplně jako dřevo v lese, není o nic lepší vlka, leda že je trochu odhodlanější; tuto svou bázlivost zakrývá vlk poněkud svou přirozenou chytrostí a lstí; obyčejně umí se k větším zvířatům tak netušeně přikrásti, že mu ujíti nemohou, třeba byla mnohonásobně silnější; koňům, volům, jelenům a losům skáče na krk, aby ušel jejich zbraním a hledí je raniti na místech nejcitelnějších. Osoby hodnověrné vypravují, že jednotlivý vlk, chce-li koně přepadnouti, dříve se válí v blátě neb alespoň ve vodě se smáčí, aby při skoku bahno do očí mu stříkl a tak jej na okamžik oslepil; tímto spůsobem stává se, že někdy i silný kůň podlehne této zarputilé šelmě.

Vlk má výborný čich, sluch a zrak; vypravuje se o něm, že nejenom po stopě zvěř vyslídí, ale také ji z daleka větří; po stopě prý též poznává druh zvěře a slídí po ní, všeho jiného si nevšímaje; často prý se již pozorovalo, že běžel vlk vedle některého zvířete a že si jeho ani nepovšimnul, jen z té příčiny, poněvadž je neviděl, celý jsa zabrán do stopy, kterou právě sledoval. Při svých výpadech je vlk velice prozřetelný a opatrný, boje se, aby si vzácný svůj kožich někde nepřipražil; nikdy neopouští zálohu svou, dokud pátráním a větřením se nepřesvědčil o úplné jistotě v celém vůkolí. S velikou opatrností vyhýbá

se všelikým neznámým a podezřelým předmětům a chrání se velice, aby nečinil zbytečného hluku na svých vycházkách; nikdy nejde otevřenými vraty do dvora, neboť se bojí nalíčené pasti, ale raději přeskakuje ohradu, pokud je to možné. Přivázaná zvířata nechává obyčejně na pokoji, ježto si myslí, že jsou vnadidlem na něj nalíčeným.

Ulovenou kořist sežírá vlk na místě; žravost pak jeho je tak veliká, že k obědu celou ovci neb srnce velmi snadno zmůže; co nesežere, odvléká někam stranou, aby se druhého dne ještě jednou mohl nasytit. Svůj žaludek vyčišťuje jako všichni psi žraním trávy.

Vlci běhají se na konci prosince až do polovice ledna; v době této bojují a rvou se samci na život a na smrt o přednost a o vlčici; kdo z obou soupeřů padne, slouží druhému za pospas; vlčice je 13—14 týdnů těžká a dělá si v tichých neb osamělých lesích hnízdo, jež buď sama v zemi vyhrabává, buď v opuštěných děrách jezevčích neb liščích zakládá, rozšířivši je dříve náležitě ku své potřebě. V žumpě mechem vystlané přivádí na svět 4—6 mláďat, která zůstávají v prvních 9—14 dnech slepá; matka je kojí 5—6 týdnů a dokud nemohou sama běhati, skrývá je před jinými vlky velmi bedlivě; neboť nalezne-li pan manžel hnízdo nestřežené, sežírá vlastní děti bez všelikých okolků. Aby útulek svůj neprozradila, neloví stará vlčice nikdy blíže hnízda svého a čenichá-li neplechu, odnáší v noci podle způsobu psího mladé své na místo bezpečnější; své děti miluje s něžností a brání je s velikou obětavostí proti všelikým nepřátelům, mezi nimiž jsou vlci sami ovšem nejhorší a nejnebezpečnější.

Pan K. *Eckert*, lesní na velkostatku v Kuřímě, přišel náhodou v lese na vlčí doupě, v kterém se

nalezaly čtyři mladé velikosti malých psů. Nerozmýšleje se dlouho, sebral odvážlivý myslivec nalezené šelmy a strčiv je do vaku, čekal na příchod staré vlčice. Tato nevracela se dlouho z lovu a bylo již jedenácte hodin v noci, když prozrazoval krátký, stejnoměrný poklus srdnatému myslivci příchod její. Eckert uvítal vlčici několika ranami ze svého revolveru, ale bez výsledku. Nyní teprv pomýšlel na návrat k domovu. Lesovna stála půl druhé hodiny zdálí od osudného místa a cesta k ní vedla okolo samých propastí hlubokými roklemi. Vlčice naleznuvši hnízdo prázdné, dorážela nyní v největší zuřivosti na ustupujícího lovce, jenž byl nyní nucen všemi silami hájiti svého života. Ač byl v tísni veliké, nezahodil přece vak s vlčaty, které na zádech nesl a poněvadž protmu mířiti a vystřeliti nemohl, musil sáhnouti k obraně jiné. Měl paklíček sirek při sobě a ty staly se nyní jeho ochrancem. Po každé, když mu byla vlčice v patách, rozžehl několik sirek a zahnal ji takto opět do nějaké vzdálenosti. Konečně po dlouhém namáhání a mnohonásobném nebezpečí sraziti vaz po skalách, dostal se k svému obydlí. Za tento odvážný čin obdržel sice od státu premii 40 zl., ale pan Eckert se zapřísahl přátelům svým, že by po druhé ani za tisíc zlatých neztrávil noc u vlčího brlohu. —

Z počátku předžvykuje matka mladým vlčatům potravu, později pak přináší jim malá zvířata, jež oškubává dříve, než jim je za pokrm předkládá. Mladí vlci hrají si velmi dlouho s kořistí, ať již je živá nebo mrtvá a cvičí se na ní v lapání a škrcení; když dovedou si sami zvíře roztrhati, vede je matka mezi ostatní vlky, kteří prý nyní přírůstek mladého pokolení s velikou laskavostí do kruhu svého přijímají. Mladí vlci dospí-

vají teprv v třetím roce a stáří, jež mohou dosáhnouti, udává se na 12—15 let. Že málo který vlk stářím sešediví, není pochybnosti; obyčejně zhyne hladem a všelikými nemocmi, jimž vlčí plemeno je podrobeno, neb konečně v rozličných šarvátkách mnohem dříve, než mu stářím zuby vypadají. —

Mnohými pokusy je stvrzeno, že vlk skládá se s čubkou aneb pes s vlčicí a nikoliv bez následků; skládání toto nestává se však nikdy dobrovolně, ježto pes a vlk z přirozenosti nechovají k sobě valnou náklonnost, ale musí býti od člověka uměle zavedeno; smíšenci vlka a psa bývají rozdílní a štěňata z jednoho hnízda podobají se brzy vlku, brzy čubce, tak že v ohledu tom nelze říci nic určitého; jelikož jsou tito smíšenci (bastardi) opět plodní, domnívali se dle toho mnozí přírodozpytci, že vlk je praotcem našich psů, v čemž je potvrzovala ještě ta okolnost, že vlk jako pes nabývá ve společnosti lidské zcela jiných vlastností než vlk divoký a že přiměřeným chováním stává se i z vlka tvor, jenž se ve svých spůsobech velice podobá domácímu psu.

Vlci v mládí chycení a rozumně chovaní brzy krotnou a mají pak velikou lásku a náklonnost k svému pánu. *Cuvier* (Kyvié) vypravuje o jednom vlku, jenž svého času v pařížském zvěřinci se choval, následující událost: Jistý pán vychoval si vlka jako psa a daroval jej pak našemu zvěřinci; vlk truchlil několik týdnů po svobodě a po svém pánovi, žral velmi málo a choval se k strážníkům svým velmi lhostejně; později ale přivykl těm, kteří se s ním zabývali a podobalo se, že na svého pána úplně zapomněl. Nebylo však tomu tak; neboť když bývalý pán jeho po 18 měsících

opět do Paříže se vrátil, poznal vlk z daleka hlas jeho, ačkoliv byl hřmot a křik vůkol veliký; byv z klece vypuštěn, jevil nesmírnou radost z neočekávaného shledání, skákal na pána svého, lízal mu ruce a tvář, zkrátka dělal to zrovna tak, jako to činívají hodní psi. Po několika dnech musil pán ten opět opustiti Paříž a vlk nebyl opět k potěšení jako po prvé; truchlil velmi dlouho a s nikým se nechtěl spřáteliti. Po třech letech přišel pán opět do Paříže; schylovalo se již k večeru, když se do zvěřince ubíral; klec vlka byla již zavřena, jenž nemohl tedy nikoho ani viděti, ani sám viděn býti. Sotva však bývalý jeho pán u klece promluvil, dal se vlk do žalostného vytí a když se mu vězení otevřelo, vrhl se jako smyslů zbavený miláčku svému do náručí, lízal mu tvář i ruce a jevil takovou rozčilenost, že kousal i po svých strážnících, kdykoliv učinili pokus přivesti jej opět do klece. Když konečně musil se vlk přece od bývalého pána opět odloučiti, upadl v dlouhou chorobu a nežral po delší dobu ničehož; uzdravil se sice opět, avšak hněval se stále na celý svět a kousal po každém, kdo se osmělil přiblížiti se k jeho kleci aneb udělati si s ním známost k vůli přátelství. On uznával nad sebou jen jednoho pána a přítele a tomu zůstal věren až do smrti.

Podobný příběh o vlku krotkém vypravuje paní K. *Bedoire* (Bedoár). „Můj muž, tak píše paní ta, koupil tři mladé vlky, kterým se právě oči otevíraly, a dal je do zahrady, kdež je umístil v malé uzavřené besídce. Vzala jsem krmení a ošetřování těchto malých divochů na sebe a brzy poznávala jsem s potěšením, že mne malí vlčkové znají a také milují. Kdykoliv jsem na dvoře zvolala: „Vy pejskové, pojďte sem," přicházeli mi

sami vstříc s velikou radostí a přítulností, tak že se všichni lidé tomu divili. Když jsem je nakrmila a každého pohladila, vrátili se opět do zahrady. Po nějaké době dali jsme dva z nich svým sousedům a nechali si jen jednoho, který se brzy z dlouhé chvíle a nedostatku společnosti družil k lidem domácím; nejraději však bavil se se mnou a běhal za mnou jako psík, kamkoliv jsem se obrátila. Když jsem s mužem šla na procházku, doprovázel nás vlk, a když jsme se někde posadili, položil se k našim nohoum a nechtěl trpěti, aby se k nám někdo na více než 20 kroků přiblížil; šel-li někdo k nám, vrčel a cenil zuby; jestli jsem ho za to kárala, lichotil se, lízal mi ruku, při tom však neustále pohlížel na cizí osobu a bylo viděti, že mu přítomnost její není vhod. Doma běhal ze dvora do kuchyně, z kuchyně do pokojů a sám vyhledával děti, aby s ním hrály a dováděly, neboť je měl velice rád. Tak to chodilo, až dosáhl stáří skoro půl léta, načež muž můj z bázně, aby snad někdy při hře škrábnutím dětí krev neucítil a pak nějaké neštěstí nespůsobil, jej přivázal k boudě; proto však přece jsem jej brala sebou na procházku a ani na mysl mi nepřišlo, abych mu nedůvěřovala. Bouda jeho stála blíže skladiště uhlí; kdykoliv v zimě vozkové s uhlím přijeli, vylezl vlk na střechu své boudy, vyl a šlehal ohonem tak dlouho, až k němu přišli a jej pohladili, začež on jim opět prohledával kapsy, zdali by tam pro něj něco na zub nebylo. Sedláci poznali brzy jeho úmysl a naschvál strkali do kapes kousky chleba, jež on s velikou radostí vytahoval a polykal. V žrádle nebyl vybíravý, ale spokojil se s vším, co se mu poskytlo; pozoru hodné bylo, že si dal líbiti, aby pes domácí z jedné mísy s ním obědval; chtělo-li však jiné

zvíře o oběd se s ním děliti, počínal si jako posedlý a snad by ho byl roztrhal, kdyby samo od úmyslu svého nebylo ustoupilo. Kdykoliv mne na dvoře spozoroval, dělal veliký povyk a nepřestal dováděti dříve, dokud jsem k němu nepřistoupila a jej nepohladila; pak se postavil na zadní nohy, přední položil na moje ramena a chtěl mne v obličeji lízati a celovati. Po roce dal jej můž můj zastřeliti, proto že v noci nesmírně vyl a celý dům ve spaní znepokojoval. Vlk, jejž jsme darovali sousedu, spřátelil se s jeho honícím psem v té míře, že s ním v jedné boudě spal a veškeré žrádlo bratrsky s ním sdílel. To pak bylo zvláště dojemné, že pes, kdykoliv kus masa ulovil, nikdy sám jej nesežral, ale k vlkovi do boudy odnesl a tam s ním se rozdělil; za to jej vlk vždy uvítal s velikou upřímností a kdykoliv sám dostal do kotce něco lepšího, nikdy nezapomínal na svého milého soudruha.“ —

Z příkladů těchto je viděti, že je vlk schopen slušného vychování a že každý, kdo s ním rozumně umí zacházeti, udělá z něho zvíře, které se v mnohých vlastnostech podobá našemu domácímu příteli, věrnému psu.

Vzdor tomu všemu je vlk přec jen dravec velice urputný a všude nenáviděný, o jehož vyhubení přičiňuje se lidstvo spůsobem všemožným. V starších dobách lapali lidé vlka nejvíce do jam, které se roštím lehce přikryly, plotem nízkým ohradily a nějakým vnadidlem opatřily; hladový vlk vida na své dráze kořist vítanou, skočil přes ohradu, vrhl se na maso a spadl s ním do jámy, kde jej lidé napotom snadno ubili. Švýcarský přírodozpytec *Tschudi* vypravuje o jednom žertovném případu, jenž je zároveň dokladem bázlivosti vlčí. Myslivec *Gobler* ohledávaje z rána vlčí

jámy, nalezl v jedné zvláštní společnost; byli tam totiž předně vlk, za druhé liška a za třetí stará baba; každý z nich byl skrčen v jednom koutě jámy, a jak se stařena vyznala, nikdo z nich se nepohnul po celou noc ze strachu před svými sousedy. Jak známo, vypravuje se v Čechách podobný případ o Švandovi dudákovi. — Také do želez chytali se vlci a do rozličných pastí, kterým on se však velmi dobře uměl vyhýbati. Nejvydatnější prostředek k vyhlazení vlků dán byl lidstvu po vynalezení střelného prachu; nyní hubí se vlci nejvíce jedem, tak zvaným strychnýnem; když počínají v zimě trpěti nedostatkem potravy, připraví se pro ně zdechlá ovce, která se položí na jejich dráhu, t. j. cestu, kudy častěji přebíhají. Ovce se stáhne, jed se v malých dávkách vloží do rozřezaného masa a vše pak opět kůží se potáhne. Účinek jedu je rychlý a strašlivý. Žádný vlk se otráveného masa nenažere, ale obyčejně již v prvních minutách ustane od žrádla a cítě účinky zhoubného jedu, dává se na útěk. Po několika skocích však ochromnou údy jeho; strašlivými křečmi sevřen padá vlk na zem a hyne v krátké době; po smrti bývá hlava jeho nazpět k týlu stlačena a tlama široce rozevřena.

V krajinách hustě obydlených pořádají se veliké honby na vlka, kdykoliv se stopa jeho spozoruje; každý dospělý muž musí se honby účastniti buď co honec neb střelec; střelci jsou rozestaveni v lese ve zvláštních průsekách a jakmile honci počnou hřmotit, zdvihne se vlk jako liška a velmi rychle utíká ku předu, přímo střelcům do rány. V stepech jižního Ruska honí se vlk i bez zbraně střelné. Lovci sednou na koně a ženou se za vlkem z vysoké trávy vyhnaným tři až čtyři hodiny bez ustání. Po několika hodinách rychlého

útěku opouštějí vlka síly a on klesne na zem; brzy se však opět zdvihne a na novo učiní několik skoků; ale vše marně, lovci jsou mu stále v patách. Není prý ošklivějšího pohledu nad uhnaného vlka, jehož srst je na celém těle zježená, jehož tlama je zpěněná, jazyk vyplazený a z jehož těla vychází zápach lidskému nosu nesnesitelný. Vlk vida nezbytí, obrátí se proti svým pronásledovatelům a vycení na ně zuby; tito však znají spůsoby jeho; skákají s koňů a milého vlka bez okolků buď utlukou holemi kovanými aneb mu strčí do tlamy slaměný vích, načež popadnuvše jej za uši domů odvlékou, aby na lupiče třeba ještě jednu kratochvilnou honbu si uspořádali. *Kohl* vypravuje o veliké zručnosti koňáků v jižním Rusku při honbě na vlky; v největším trysku házejí tito pastýři s koňů kované hole za prchajícím lupičem a mířejí tak dobře, že jej obyčejně po několika ranách ubíjejí, aniž by s koně musili sestoupiti.

Laponci, jimž je vlk nejhorším nepřítelem, střílejí sice také na vlky, ale výsledek ten není příliš skvělý; více oblíbený a také vydatnější je následující spůsob lovu. Když na podzim napadlo hojně sněhu a pevná kůra na něm se posud neudělala, připevní si Laponec své kusle na nohy, ozbrojí se dlouhou tyčí s nožem na konci, vyhledá si vlka lupiče a počne jej honiti; vlk zapadaje stále pod břicho do sněhu, nemůže rychle utíkati, unaví se brzy a rychlonohý Laponec vrazí mu pak nůž na patřičné místo; na to mu stáhne kožich, prodá jej Rusům nebo Švédům, kteří jej dále zasílají na jih. Jediný užitek totiž, jejž vlk člověku poskytuje, záleží v jeho kožichu, jenž jak známo dává dobrou ač sprostou kožešinu; kožich vlčí je tím vzácnější, čím bělejší je a proto mají

kůže ze severu ceny největší; nejpěknější přicházejí z Norska, Švédska, Ruska a Polska; cena jejich bývá mezi 9—12 zl.; mimo to platí všechny vlády určité střelné za vlka, které obyčejně tolik obnáší, jakou cenu má kůže sama; také na rukavice, oděv a na bubny zdělává se kůže vlčí.

Ve Španělsku, kde vlčura po řídkou srst malou má cenu a střelné taktéž je skrovné, odškodňuje se střelec, jenž vlka ulovil, způsobem jiným; vezme ho totiž na ramena a chodí s ním od jednoho šatkáře k druhému, od kterých se mu dostává vedle pochvaly také nějaké peněžité odměny; chce-li ještě více těžiti z kořisti své, vycpe ji konečně a nosí ji ode vsi ke vsi k velikému potěšení drobné mládeže. Takovým způsobem může lovec v několika týhodnech sebrati 20—25 tolarů, což je jistě velmi slušná náhrada za jeho namáhání.

V jurském pohoří vyvinul se během času zvláštní honební řád na vlky. Ve všech větších osadách jsou zřízené spolky, které mají svého předsedu, svůj úřad a svůj vlastní soud. Přijde-li zpráva o vlku škody způsobujícím, sejdou se ihned všichni honci a střelci na vyzvání předsedy a honba se po rozličných obřadech započne; šťastné ukončení její ohlašuje se veselými zvuky trub po vesnici; napotom následuje na účet zabitého vlka, vlastně na kožich jeho, veliká slavnost, při kteréž ti, co se honby nesúčastnili neb se špatně drželi, musejí píti vodu, svázáni jsouce povřísly. Poněvadž jen ten může se státi řádným členem společnosti, kdo měl dříve při třech šťastných honbách podílu, berou často otcové děti své třeba v náručí na lov vlčí, aby se tito záhy mohly státi činnými členy vzácné společnosti.

O honbě na vlky v Čechách vypravuje *Balbin*

(nar. r. 1611) následovně: Na vlky líčívají v Čechách slepé jámy, do nichž házívají mrchu; otvor jámy přikrývá se pak slabým a lehkým poklopem, aby vlk neb liška jdouce přes něj hned spadli do jámy, upravené uvnitř strašlivě opálenými kůly a pahýly. Pamatuji se, když náramným rozmnožením se vlků u Pardubic veliká zhouba zvěři nastala, že myslivci kravskou mrchu po tamějších lesích voziti dali; vlci táhli se u velikém množství za mrchou, číhajíce, kam bude položena. Ta pak zavežena jest na místo k lovu příhodné a prvé již k tomu upravené, jehož část velikými tenaty zatažena byla. Zatím, co mrcha tu položena, a vlci kořist větříce hladem již vyli, zatáhli lovci i ostatní část lesa tenaty; myslivci pak přikvapivše, vlků v léči obstoupených asi dvacet lapili a ubili.

Ku konci připojujeme tuto ještě dvě příhody s vlky, jež vypravuje švýcarský přírodozpytec *Tšudy*. „Jeden muž z Mivoxu vystoupil ze svého obydlí před vrata, když tu z nenadání na něj vyskočil hladový vlk, jenž se byl plížil kolem stavení. Muž ten byl náhodou veliký silák a vida se přepadena lítou šelmou neztratil mysl, ale mohutnou pěstí udeřil vlka na nos a porazil jej k zemi; když se vlk více nehýbal, vzal ho za oháňku, odnesl do světnice a tam jej hodil ženě své k nohoum, s kterou se právě byl hašteřil a jejíž jazýček posud byl v plném proudu. Leknutím a strachem zastavil se nyní okamžitě a když muž vlka stáhl a na kožíšek slíbil, udobřil se tak dokonale, že byl napotom sladký jako med.

Také v Biasce přihodila se jedenkráte neobyčejná honba na vlka. Jistý myslivec nalezl blíže lesa železa, která na lišku byl nalíčil, spuštěná a sníh kolem nich zbarvený; vnada pak byla ta tam. Myslivec náš byl dobrý znalec zvěře a věděl

hned, že tu byl nějaký silný dravec; sebral tedy několik hajných a šel s nimi po stopě; tato ztratila se konečně v úzké jeskyni vrchu Biasky a dle všeho bylo viděti, že pochází od starého vlka. Jelikož byla jeskyně příliš úzká, soudil náš Nimrod, že vlk v ní musí býti velice stísněný a že snad bude možno, zmoci se ho spůsobem zvláštním. Po krátkém rozmýšlení odhodlal se jeden z hajných pustiti se do díry a vlka buď ubiti, buď ven vyhnati. Vzal s sebou pro všechny případy provaz a odhodlaně vstoupil do jeskyně; tato zúžovala se čím dále tím více a končila se velmi těsnou skalní štěrbinou, na jejímž konci byl vlk a sice v postavení velmi smutném; vězel totiž nyní v rozpuklině skalní a nemohl se otočit. Po delším namahání prodral se náš hrdina až k němu a zaklesnuv provaz na zadní nohu vlkovu, utíkal co možná nejrychleji z brlohu ven; ostatní lidé přesmekli provaz přes vysokou a silnou větev blízkého stromu a táhli za druhý konec co síly jejich stačily; za strašlivého vrčení a vytí vytažen jest konečně vlk z úkrytu svého a brzy houpal se pod stromem na větvi. Visíc ve vzduchu počínala si zlotřilá šelma ještě zuřivěji než při stěhování se z jeskyně ven; házela sebou s velikou vztekloslí a otočivši hlavu zpět mžikem oka překousla polovici provazu a byla by se jistě osvobodila, kdyby nebyli hajní rychle přiskočili a jí několika ranami další přehryzování nemožným učinili.

Liška. (Obr. 48.)

Liška platí všeobecně za výlupek všech šelem. *Chytrý jako liška*, říkáváme o člověku, jenž se dělá svatým, když mu nohy z pekla koukají. „*Umí liščím ohonem zatahovati*, — *umí řeč svou liščím*

ocáskem uhlazovati, — umí lišku liškou honiti“, praví se o ferinovi, jenž byl při tom, když všem čertům ocasy svazovali, aby nelezli v kožiše do vody.

Je ta liška skutečně takový chytrák, že musíme bráti jmeno její do úst, chceme-li vyjádřiti svrchovanou uhlazenost, lstivost, obratnost a nejprohnanější šejdířství? Kdož to ví? Já tenkrát nemám chuť spáliti si prsty a posaditi se sám a sám na soudnou stolici; mnohý z ctěných posluchačů by mohl říci: „Hle, jak ten umí s pěkným na vrch!“ Jiný zase by se ozval: „Podívejme se, jak dělají z komára velbloudy“ a třetí konečně by si zavtipkoval: „Ejble jak se to pěkně střílí bez prachu!“ — Nač mi je třeba takových narážek? Blázni byli, kordy měli!

Já tentokráte ze své moci a svého práva učiním vzácné obecenstvo samo soudcem nad šejdířem, jenž se náhodou octnul v rukou spravedlnosti; nechť si jej soudí samo a naloží s ním dle uznání svého. Když mu dá slavné obecenstvo pardon, řeknu: Dobrá! Sáhne-li mu na hrdlo, tím lépe. Já se své strany jako Pilát povstanu, umyju si ruce a zvolám: „Nejsem vinen smrtí toho zbojníka; jak si kdo ustele, tak ať si lehne.“

Abych tedy uvaroval sebe všelikých výčitek, oznamuji tímto a prohlašuji slavně, že dnes ve velikém sále zdejší radnice o 9. hodině konati se bude veřejný soud před porotou, ku kterémuž každý, kdo umí českou abecedu, volný má přístup. Obecenstvo volí si porotce samo a může také dle chuti míti účastenství v tomto velikém přelíčení, v němž v tu chvíli započneme.

Právě odbila devátá hodina. Obecenstvo naplnilo již dávno všechny místnosti porotní síně a trvá s nepokojem ve veliké napnutosti. Páni přes tu chvíli šňupají a chmatají čas od času na po-

stranní kapsy, zdali tam tobolky nescházejí; paničky opět vytahují pěkné vějíře a voňavé šátky, aby je při cedění potu a slz měli pohotově. Třicet a šest obecenstvem vyvolených porotců usedlo do prvních lavic a čeká nyní v tichém dumání na další vylosování. Konečně o $^1/_4$ na deset přichází předseda soudu s dvěma přísedícími a usadí se uprostřed dlouhého stolu; za ním následuje státní zástupce, zapisovatel, obhájce obžalovaného a j. v. Referentem do Novin jsem já nížepsaný.

Předseda (zazvoní). Jednati se bude o zločinu krádeže, loupeže, pytlačení a o jiných proviněních. Pane zapisovateli, vyvolejte osobu obžalovanou.

Zap. Pan ferina lišák. (Stará liška, šibalstvím sešedivělá a na jednu nohu kulhavá vstoupí do ohrady, ušklíbne se na všechny strany a s hlubokým úklonem k předsedovi sedne na stolici obžalovaného.)

Předseda: Nyní přistoupíme k sestavení poroty. Nejdříve budou se čísti příjmení všech porotců a jmena jejich napsaná na lístky vložíme do osudí. Pan obžalovaný a žalobník mají právo, rovný počet t. j. každý 12 jich zavrhnouti.

Zapisovatel čte: Pan F. Opatrný. — Žalobník: Přijímám. Obžalovaný: Nepřijímám. Porotce zamítnutý odstupuje. Zapisovatel: Pan J. Vokůrka. Žal.: Přijímám. Obž.: Nepřijímám. Zap. P. Filip Vocelka. Žal.: Přijímám. Obž.: Nepřijímám. A tak to jde stejně dále. Když lišák všech svých dvanácte porotců odmítl, chtěl pokračovati dále, tak že předseda jej několikráte musil napomenouti, aby mlčel. Vylosovaných dvanácte porotců zasedne na svá místa.

P. Prohlašuji veřejné jednání za počaté. Připomínám, že mi zákon ukládá bdíti nad pořádkem a slušným chováním se obecenstva v soudní síni;

zákon mi poroučí, abych nezbedy ze síně dal odstraniti a trestati, kteryžto trest až na tři dni arestu se může rozšířiti. Kdyby však posluchači tak bouřlivě si počínali, že by se tím jednání soudní přerušovalo, mohu dáti síň porotní vykliditi. Mám ale za to, že vzdělanost obecenstva nepřipustí, abych podobných prostředků musil užiti.

Nyní žádám obžalovaného, aby udal své jméno, léta stáří svého, stav a obydlí.

Obžalovaný: Vzácný soude! Vidím mezi porotci mnohé, kteří se mi nelíbí a já mám právo žádati za jejich odstranění; je tu na př. pan polesný *Suk* a pan statkář Hrouda; oba tito páni budou míti z mého odsouzení nejen potěšení, ale snad i zisk a zákon káže, aby takoví lidé nezasedali v porotě.

P. Žádám pány přísedící soudu, aby se se mnou odebrali do porotního pokoje a tam se o žádosti p. obžalovaného poradili. (Soud odejde do vedlejšího pokoje a po malé chvíli opět se vrátí.)

P. Soud uznal, že se žádosti obžalovaného nemá vyhověti. Prosím nyní, abyste odpověděl na dřívější mou otázku.

Ob. Jmenuji se *liška obecná* (Canis vulpes); narodila jsem se v Čechách léta Páně 186*, když ten veliký vítr byl, v doupěti u „Hrubé skály“. Žila jsem tam co privatier velmi spokojeně a mohla žíti až podnes, kdyby nebylo těch zpropadených želez, jež mi nějaký Jidáš, šelma člověk, u samého brlohu nalíčil ...

P. Nyní obracím se k vám, páni porotci. Zákon mi káže, abych vás vzal pod přísahu, že budete s bdělou pozorností sledovati průběh přelíčení a že chcete dle svého nejlepšího svědomí a vědomí rozhodovati nad obžalovaným a jeho

důkazy. (Jeden porotce za druhým povstává ze svého sedadla a s pozdviženou rukou praví: Na to přisáhám, tak mi dopomáhej Bůh.)

P. Pane zapisovateli, předneste obžalobu.

Z. Čte: Slavný soude! V poslední době stávalo se v obci Kozlovské, jak z předcházejícího vyšetřování na jevo vyšlo, velmi zhusta, že se lidem tratily husy, kachny, slepice, ano i kohouti a nevědělo se dlouho, kdo by páchal tuto krádež zlopověstnou. Občan *Kudlička* naličil konečně silná železa, na která po delší dobu kladl kousky pečeného kocoura, ale nazmar; nikdo se lahůdky nastrojené nechtěl dotknouti; konečně po dlouhém čekání v zimě, když napadlo mnoho sněhu a udeřily silné mrazy, vyšel si pan *Kudlička* jednoho dne z rána podívat se na pasť dobře opatřenou. Div mu srdce radostí z těla nevyskočilo, když viděl sníh kolem želez rozdupaný a v nich starého zakrváceného lišáka. Chlapík byl bez sebe a zdálo se, že je mrtev; jednu nohu měl přeraženou, druhou notně pošramocenou a nehýbal ani chlupem. Pan *Kudlička* vzal lišáka za ohon a s velikou radostí jej odnesl do světnice, kdež jej hodil do kouta pod lavici, aby měly děti, až se probudí, z lapené šelmy trochu rekrace. Chvíli bylo ve světnici ticho. Najednou však vstoupí do dveří soused *Krčál* se svým psem Sultánem; sotva tento lišku pod lavicí zmerčil, zaštěkal jako vzteklý a hle, co se nestalo? Mrtvá liška vyskočila jako ďábel ze svého úkrytu a hnala se podél zdi k oknu; milý pes za ní; a nyní jste měli viděti melu, která ve světnici nastala. Liška necítíc se na zemi dosti bezpečnou, skočila na postel, z postele na stůl a hop již byla na polici mezi sklenicemi, jejichž střepy s velikým hlomozem lítaly na zem; to lišku ještě více poděsilo; v ohromném skoku sletěla

z římsy na okno, okno zařinčelo a liška byla ta tam, pes oknem za ní. Domácí lidé zůstali při výjevu tomto jako omráčeni a než se spamatovali, byla liška již za humny. Pes se nevracel dlouho; konečně přišel ale se suchou hubou. Liška byla ta tam, škoda, kterou hospodáři vedle leknutí a mrzutosti spůsobila, obnáší 7 zl. 50 kr.

Lišák: Do toho mi nic není; že se sklenice rozbily a okno roztřískalo, nestalo se vinou mou, ale jak páni porotci ve své moudrosti za pravdu mi dají, vším tím byl vinen onen hloupý pes, jenž beze vší příčiny do mne se dal. Či jsem se snad měla dáti od toho vzteklého hafana rozsápat? Kdyby nebyl přišel, byla bych zůstala pěkně tiše v koutku ležet, beztoho mi nebylo tuze dobře, a při nejbližší příležitosti zcela v tichosti odešla. Škodu učiněnou ať zaplatí černý Sultán a nemá-li, ať zaplatí jeho pán. Já v té škodě nemám pražádného podílu.

Př.: Pane obžalovaný, zákon přikazuje, abyste se hájil až po přednešení celé obžaloby a proto musím vám odejmouti slovo k další obraně, která musí zůstati až na konec.

Zap.: Druhý předmět obžaloby je následující: Zalobník je pan lesný *Vobořil;* spis obžalovací zní: Byl jsem jedenkráte na panství G—ském. K podzimu stahovalo se na rybníce veliké množství malých sluk, tak zvaných bekasinek; střílel jsem je náruživě rád. Jednoho dne vyšel jsem si se stavěcím psem k onomu rybníku, koje se blaženou nadějí, že snad několik těch dlouhozobek ulovím, ale nedařilo se mi. Nabrouzdal jsem se již dost a dost a téměř bez výsledku. Pojednou zdálo se mi, že mimo psa ještě něco jiného rákosím se pohybuje. Zůstanu státi a přihlížím co nejbedlivěji a hle, brzy spatřil jsem něco hnědého.

Můj pes byl černý a byl jsem tedy jist, že se nebude jednati o jeho kožich, když na zdař Bůh vystřelím. Přimířím a spustím. Něco šplouchlo do vody a já se domýšlel, že je to vydra. „Aport Fripe,“ zvolám na psa a velice jsem se podivil, když Frip na místě tušené vydry vyhnal z rákosí starého lišáka, jenž nebyl nikdo jiný než p. obžalovaný, neboť jsem ho poznal dle přeraženého předního běhu. Z toho je vidět, že p. lišák v rákosí sluky lovil a mně tím velikou škodu učinil, kterou si páčím nejméně na 10 zl. r. č.

Lišák vyskočí: To je blázen a ne člověk; já jsem si vlezla do rybníka jen proto, že bylo horko a že jsem se chtěla trochu ochladit. Nevídáno —

Př.: Již jsem pravil, že Vás mezi čtením obžaloby nesmím připustiti k obraně a jestli nechcete poslechnouti, musím Vás trestati žalářem od jednoho dne až —

Lišák skočí mu do řeči: Velevzácný pane předsedo, já již mlčím a prosím za odpuštění.

Jeden z porotců: V které pak době roční byl obžalovaný postižen při nedovoleném lovení sluk?

Žalobník: Bylo to v polovici měsíce října a v té době nebývá již tak horko, aby si živočichové musili vyhledávat ochlazující lázně.

(Obecenstvo vypukne v hlasitý smích; liška sebou kroutí na své stolici, jako by jí pálila; předseda zvoní.)

Zap. čte dále: Třetí obžaloba pochází od lovčího p. *Sachera* a zní takto: Pan *Sacher* spozoroval ve svém revíru, že mu tam pytlačí ferina lišák a že mu krade bažanty, zajíce, koroptve a jinou zvěř, z čehož povstávala mu škoda nemalá, již alespoň na 30 zl. chce odhadnouti. Aby se lupiče zmocnil, vystavěl si v zimě blíže myslivny budku k čekání a na blízku položil vnadu, kus

mrchy koňské. Poznav pak, že liška každé noci k mrše dochází, zašel si za jasného večera se synkem hajného do budky, aby lišáka ulovil.

Byl tuhý sněhový povrch a mrzlo jen fičelo. Asi o půl jedenácté se liška dostavila. Pan *Sacher* nenechal ji dlouho maso ukusovati, ale chopiv se ručnice, vystřelil. Liška udělala několik skoků a skácela se na zem. Syn hajného běžel k ní mezi tím, co p. *Sacher* znova nabíjel ručnici.

Jakmile však chlapec přibližoval se k střelené lišce, pozdvihla tato hlavu a táhnouc zadek za sebou, plazila se po předku dál a dál. P. *Sacher* vyšed z budky zavolal chlapce zpět a asi na 50 loket zdálí střelil na lišku po druhé. Sklonivši hlavu na sníh, natáhla se mršina a ležela tu jako úplně mrtvá. Sotva že však chlapec přiblížil se jí znova asi na deset kroků, vzchopila se a ujížděla po površku tak ostře, že chlapec, jehož sníh nedržel, při všem namáhání nebyl s to lišáka dohoniti. Nechal ho tedy býti a vrátil se zpět. Náhodou neměl p. *Sacher* žádného náboje více; liška zůstala sice zase na sněhu ležeti, kdyby ale byla ještě padesát kroků dál se doplazila, mohla pěkně zmizeti v huštině.

„Nejlépe bude," pravil p. *Sacher* k hochovi, „když doběhneš k nám a přineseš mi, mezi tím, co budu lišku střežiti, několik patron z mé brašny; kdo ví, kolikrát musím ještě na toho šibala střeliti, aby měl dost."

„Nezapomeň také," doložil, „přivesti s sebou Šverína, budeme ho moci potřebovat." Chlapec odkvapil a as za půl hodiny vrátil se zpět, nesa s sebou celou brašnu. Psa však nepřivedl, pan jezevčík zajisté si vyšel někam na „kalandu"; v myslivně alespoň nebyl k nalezení.

Mrzut jsa nad tím a umíniv si, že tomu tu-

láku zítra kožich notně vyklepe, nabil p. S. poznovu svou pušku. Lišák se dosud ani z místa nehnul. Jak ale znamenal, že se střelec blíží, sebral se poznovu a plazil se dále k huštině. Nechce-li p. S., aby mu liška před nosem zmizela, musí vystřelit, což se také okamžitě stalo. Liška skotácí se poznovu na zem.

„Teď má dost," zavýskne si chlapec a žene se, na volání p. Sachra nedbaje, po lišce a popadne ji za ohon. Liška se ale v tom okamžení vzpřímí a již se žene chlapci po lýtkách; tento uskočí a jen největší své obratnosti má co děkovati, že se mu do nohy nezakousla. Než se chlapec zpamatoval, byla liška již v huštině.

„Teď to máme, zlobí se p. Sacher a nezbývá nám ničeho než jíti domů a ráno se psem vrátiti se k hledání toho ďábla s duší zapeklou. Pojďme."

Druhého dne sebral p. Sacher dva hajné a šel hledati s psem postřelenou lišku. Vše bylo marné. Liška barvila arcit z počátku dosti silně, ano v jednom místě bylo znáti, že se tam čistila a olizovala; několik kroků však dále přestala barviti; bylo po hledání; stopy nebylo na zmrzlém sněhu znáti ani dost málo. —

Žaluje tedy ferinu lišáka nejen pro krádež v značné sumě, ale také pro pokus těžkého poškození na těle, jemuž hoch jen s tíží byl ušel. —

Pan z *Thüngenů* statkář, žaluje jak následuje: Jednoho dne z rána v říjnu 187* učinili jsme malou naháňku a když bylo po ní, odcházeli jsme na stanoviště jiné; v tom vylítla před námi sluka; já jsa v předu, srazil jsem ji dolů. Hned na to spozoroval jsem prchající lišku, o které jsem se domníval, že jsem ji ranou svou z lože vyburcoval. Střelil jsem ovšem po ní, avšak rána byla velmi nejistá. Vzal jsem s sebou psa a šel

nyní hledat zastřelenou sluku; nemohl jsem však nalezti ničeho; sluka byla ta tam. Bylo nám to ovšem velice divno, kam se mohl pták ten podíti, neměli jsme však času dlouho o tom přemýšleti, neboť se počínala nová léč. Po honbě mluveno o tomto podivném případu na novo; zkušení myslivci soudili o věci té každý jinak a snad by nám celá ta událost byla zůstala hádankou, kdyby jeden z lovců nebyl ji rozřešil neočekávaným spůsobem. „Po druhé Vaší ráně, tak vypravoval, shledl jsem lišáka nesoucího v tlamě nějakou kořist; střelil jsem po něm a hle, liška i její kořist staly se nyní kořistí mou. Co to měla v hubě? Sluku ještě teplou, kterou Vy jste, pane z Thüngenu, bezpochyby zastřelil a kterou Vám ferina lišák před samým nosem vyfoukl.“ Pán ten vytáhl nyní z torby sluku a shledalo se, že měla broky v těle a že ji liška po ráně se země zdvihla a odnesla, což je zajisté drzost veliká a krádež ošemetná.

(V obecenstvu slyšeti je výrazy nevole a podivení.)

Žaloba lesního praktikanta p. *Všetečky* zní: „Dokončili jsme jednou na honbě třetí léč a poněvadž byla již asi hodina s poledne a my od rána na nohou, zatroubeno jest k odpočinku. Rozložili jsme se po mýtině, kde kdo mohl, a ulovená zvěř hozena jest na zem a pokryta roštím; mezi zakleslými zajíci byla také jedna liška a byla by zajisté měla potěšení ze své společnosti, kdyby jen byla živa bývala. Pochutnávali jsme si právě na studené srnčí kýtě, když tu jeden z pánů hostů se země vyskočí, řka: že ta zabitá liška očima mrká; všichni se dali do smíchu tomuto nápadu a já jakožto hrdina a spolu Šavel, který nevěří, dokud na své oči nevidí, vstanu bez vybízení, sáhnu na mrkající lišku a štípnu ji s rozpustilým

smíchem do nosu. Aj, vaj! Všichni čerti mně byli tento hloupý přepych do uší napískali! Liška skutečně nebyla mrtvá a cítíc bolest v nose, škubla sebou, a chňap — již měla dlaň mou v tlamě. Vykřiknu bolestí a div jsem do mdlob nepadl, když mé kosti v ruce chrupaly. Honci přiskočili a chtěli mně pomoci, ale nešlo to; liška držela jako ďábel a musili jí nožemi tlamu vypáčiti, aby se ruka má dostala opět na svobodu; tři dlouhé měsíce pykal jsem se z lehkomyslnosti své a mnoho bolestí jsem zakusil, než se rána moje opět zacelila. —

Když se napotom tatáž liška stáhla, měla smrtelnou ránu v těle a nikdo nemohl pochopiti, kterak po takovém poranění ještě mohla kousati. Já však podnes jsem toho domnění, že to nebyla liška, ale čert sám, jenž si ze mne udělal dobrý den. To vše vám, pánové, proto povídám, že se na mně lišák dopustil skutečně zločinu těžkého poranění na těle a že zajisté i tenhle pan obžalovaný podobného darebáctví je schopen.

(Lišák vyskočí do výše na $1^1/_2$ lokte a metá blesky zuřivého hněvu žalobníku do očí.)

Zap.: Poslední žalobník je pan *Echström* a dovoluju si i jeho žalobu přednésti: Na blízku jednoho statku měla liška doupě a v něm mláďata. Správce statku, jemuž šelma ta veliké škody na drůbeži činila, spořádal na ni honbu, ale nedosáhl tím ničeho. Najal tedy několik nádeníků a dal milé lišky vykopati. Dvě mladé lišky byly utlučeny, třetí pak vzal pan správce, dal jí na krk obojek a přivázal ji před svým oknem v zahradě ke stromu. To stalo se u večer téhož dne. Druhého pak dne z jitra vstal p. správce velmi časně, aby se podíval, co zajatec jeho kutí a — kýho výra — div úžasem neskobrněl. Mladý lišák byl ovšem na svém místě a nebylo mu tak zle,

jak se útrpný správce domýšlel: mělť před sebou celého tučného krocana, jemuž jen hlava scházela. Správce si odplivl, zaklel a nečuje nic dobrého, zavolal děvku, které byly krůty k ošetřování svěřeny. Ta přišla celá uděšená a s pláčem vyznala, že zapomněla krůty na noc zavříti a že teď není o nich nikde ani vidu ani slechu. Počalo se nyní hledati bedlivěji a — milé krůty našly se brzy; 14 z nich bylo zaškrceno a kusy jejich těl válely se sem tam po vůkolí. Bylo patrno, že zločin ten ze msty vykonala v noci stará liška, neboť nejtučnější kus předložila svému miláčku za pochoutku a k ulevení hoře. Tak pochodil pan správce se svým honem na lišku; já toho všeho byl jsem svědkem očitým a proto vzal jsem obžalobu tuto na sebe. aby se veřejně dokázalo, jaký zlopověstný lotr je ferina lišák.

Obžaloba je skončena.

Předseda táže se nyní delinkventa, má-li co namítati proti jednotlivým odstavcům obžaloby a udílí obžalovanému slovo k vlastnímu obhájení.

Starý lišák vstane, ohledne se skroušeně na všechny strany a hlasem bolestným, téměř plačtivým započne:

Slavný soude, slovutní porotcové!

„Velice se tomu divím, kterak jsem se mohl dostati na lavici obžalovaných; jest to také po prvé, co mám čest, hájiti se před vaší na slovo vzatou moudrostí, neboť jsem dle vysvědčení, jež mi tuto starosta náš pan Liška z Kojetína vystavil, úplně zachovalý. Jest to pánové věru jen sobectví, skoupost a surovost lidská, která mne na toto místo přivedla a já velice lituji, že musím sl. soud a slovutné porotce na několik okamžení obtěžovat svou řečí obhajovací; učiním to co možná v krátkosti, neboť nebude mi zajisté nic lehčího

než dokázati nevinnost svou nad slunce jasnější a nad sníh bělejší.“

„Ačkoliv jednotlivé části obžaloby nemohou se vztahovati na mou osobu, béru přece veškeré zodpovídání na sebe i za spoludruhy své, za jedno, že jsou to věci, které ani za řeč nestojí a za druhé, abych dokázal nevinnost a obhájil čest celého plemena svého.“

„Slovo cti, pánové, že jsem jaktě živ neublížil nikomu, když jsem nemusil; jísti a píti, pánové, musí však každý, neb hlad je zlá věc; že pak já dle povahy své nemohu jísti trávu ani žráti lebedu, víte zajisté všichni; je to zajisté velmi šetrné ode mne, že já ač od přírody masožravec, přece také někdy pojídám ovoce, třešně, švestky, jahody neb vinné hrozničky a měl by se vždy při mém posuzování na tuto mou ochotu a skromnost bráti náležitý ohled. Také vybírám ze země larvy broukŭ, chytám chrousty a kobylky a — nač prosím, aby se zvláště nezapomínalo — lapám polní a lesní myši, krtky, křečky, sysly a podobnou havěť, čímž člověku veliký užitek přináším a mohu říci, že se často obětuju a s pouhými žížalami se spokojuji, kdežto bych přec velmi snadno tučnou kachničku neb vykrmenou husičku uloviti si mohl.

(Obecenstvo vypukne v hlasitý smích; předseda napomíná k pořádku.)

Lišák pokračuje: Slovo cti, pánové, že nikdy nečiním škodu, nejsem-li k tomu přinucen. Že si někdy ulovím ušatého macka neb že někdy některé hloupé koroptvičce trošku peří podrchám: nevídáno, vždyť to člověk dělá také a dovoluji si upozorniti sl. soud na §. 3999. trestního zákona jenž praví, že před soudem jsou všichni sobě rovni. Když tedy se nestíhá za to člověk, že střílí

jeleny, srnce a jinou vysokou a nízkou zvěř, proč bych já měl býti za to k soudu potahován, když se přec jen spokojuji s odpadky jeho bohaté špižírny? To, pánové, je nad hvězdy jasnější a myslím, že netřeba o věci té šířiti dalších slov, ještě tím ohrožená nevinnost má důstatečně je dokázána.

Co se jednotlivých punktů obžaloby samé týče, musím říci, že jsou to buď pouhé klevety, které v babských schůzích povstaly aneb události, všelikými lžemi vyšpikované od lidí, kteří nemají nic lepšího na práci.

Ad *a.* Že bych panu *Kudličkovi* byl husy, kachny, slepice odnášel, není nikterak pravda, a prosím, aby se nepsalo na můj vrub, co učinili kuny, tchoři, lasičky a podobní dravci, kteří nikdy nešetří tak majetku lidského, jako já ho šetřívám. Slovo cti, pánové, v té věci jsem já tak nevinný jako novorozený beránek a jestli pan Kudlička chce přivésti 5 svědků, kteří to viděli, přivedu já sto svědků, kteří to neviděli a všichni budou přísahat, že jsem já úplně nevinný, když jsem nic neudělal.

Ad *b.* Druhý punkt obžaloby, že jsem snad chytala sluky na rybníce, je tak právnicky titěrný, že se nemusím o něm více ani zmiňovat. Já a chytat sluky, pánové, není-li to směšné; co pak mám křídla? A pak pánové, slovo cti, já sluky ani nejím, neboť mají ty dlouhonosky tránem načichlé maso a já, pánové, takové maso mám velmi nerada. A konečně, kdybych snad ze žertu neb dlouhé chvíle nějakou tu sluku skutečně byla vyplašila, má pan lesný *Vobořil* na to nějakého svědka? Nemá, a tím žaloba jeho co nepodstatná úplně odpadává.

Ad *c.* Není pravda, že bych byla v revíru p. *Sachra* pytlačila, to mi, pánové, na mou čest

ani nenapadlo; že jsem na mrchu docházela, není přece žádný zločin, vždyť ji pan *Sacher* dle vlastního vyznání k účelu tomu tam položil a lidé měli by býti vděční, že takový neřád odklizuji, aby jeho zraku a čichu nebyl k nelibosti. Co se pak týče neoprávněné domněnky, že bych byla po lýtku chlapce chňapla, abych jej kousla, to mně, pánové, ani ve snu nenapadlo; já chňapla sklíčena jsouc velikou bolestí jen tak po vzduchu, poněvadž jsem blízka byla zadušení a po vzduchu chňapat, je přece, pánové, věc dovolená a tuším žádným §em trestním zakázaná. Ostatně pan *Sacher* lákaje mne v kruté zimě na mrchu a stříleje na mne ze zálohy jednal tak zákeřnicky, že pánové, slovo cti, já sama bych se za to styděla a zasluhuje jednání jeho mnohem větší důtky, než má osobní, nutná obrana, pomocí kteréž jsem z neštěstí vyvázla.

Ad *d.* Nejsměšnější ale ze všech článků obžaloby je báchorka pana z *Thüngenu;* on praví, že liška, která sluku zastřelenou odnesla, sama také byla zastřelena a kořist jí z huby vzata. Pánové porotci, není-li nejsvrchovanější nesmysl, chtíti mrtvé souditi, kteří mimo to tak těžce pro nepatrnou věc byli trestáni. Já jsem sice byla v půtkách všelikých, byla jsem dvakrát postřelená, jednou otrávená, dvakrát do želez lapena, ale pánové, slovo cti, zastřelena jsem posud nebyla a směšná lež této obžaloby je vám novým důkazem, jak veliká se mi křivda děje, když se mám zodpovídati i za mrtvé; ale nechť, učiním to, jak jsem slíbila. Zastřelená sluka padla zajisté jako pečený vrabec zrovna před samý nos mému nešťastnému kolegovi a pánové, tážu se vás na vaše dobré svědomí, kdo je mezi námi, jenž by hubu neotevřel, když mu pečený holub sám do ní letí. —

(Obecenstvo se směje; předseda napomíná obžalovaného držeti se v mezích slušnosti.)

Ad *e.* Pan lesní praktikant *Všetečka* upadl do podobného omylu, an mne obviňuje z něčeho, co jsem nikdy nedokázala, ač by mne na mou věru nic nebylo zdrželo, odměniti se mu podobným spůsobem. Jeho všetečnost a drzost, s kterou ubohou lišku trýznil, zasloužily podobného trestu a já na místě jeho bych se styděla, obtěžovati slavný soud svými malichernými slabostmi.

Ad *f.* Obžalobu pana *Echströma* upírám docela; mohu to dokázati třemi hodnověrnými svědky z pokolení vraního, že jsem právě v té noci chytala na poli u lesa myši; vrány, sedící na blízké jedli, přihlížely počínání mému, neboť právě svítil měsíček; té noci nalapala jsem takové množství myší, že jsem je ani nespotřebovala a nevím také, jak se krůta s utrženou hlavou k mládeti, které nebylo ani mé, dostati mohla; snad se dobrosrdečný tchoř, vida úzkost jeho, nad mládětem slitoval a mu tu kůstku pro útěchu poskytl, jinak si věc tu vysvětliti nemohu a také mi do ní ničeho není, podle přísloví: Kde tě nepálí, nehas.

Ze všeho toho, co jsem, pánové, tuto v krátkosti k nutné své obraně pronesla, vysvitá tuším zřejmě, že jen lehkomyslnost a holá lež mne přivedly na toto místo, používajíce neštěstí mého, aby mne buď učinily zodpovědným za to, co jsem neučinila, buď aby vymyšlenými báchorkami očernily poctivé jmeno mé. Pánové porotci! Čest je na světě ten nejdražší klenot, jejž si každý musí hledět zachovati. Pánové, neprosím o milost, které mi není zapotřebí, prosím jen o spravedlnost; suďte jen dle svého svědomí a nevinnost má skvíti se musí co jasná hvězda před celým světem; nikoliv já, ale moji žalobníci měli by seděti na sto-

lici obžalovaných a já bych si přála, aby na ní mohli seděti se svědomím tak čistým a pokojným jako na ní sedím já. Domluvila jsem.

(V obecenstvu částečný smích, částečné volání výborně.)

P.: Pánové, slyšeli jste, co velí zákon a bude-li hluk dále trvati, musím další jednání přerušiti.

(Hluk se utiší).

P.: Pane zapisovateli, předvolejte nyní svědky jednoho za druhým, aby nám líčení pře objasnili.

Svědek pan *Wildungen* praví, že viděl již často, kterak lišky zdánlivě mrtvé najednou opět obživly a nosiče své pokousaly a chce na to přisáhati, že jedna liška lovce kousla v tom okamžení, když jí kožich stahoval právě přes uši. Po třech běhách utíkají prý lišky tak dobře jako po čtyrech a stalo se již, že liška utekla i s bidla, na kterém byla zavěšena se zaklesnutými běhy na spůsob zajíců.

Svědek *Dub*, přírodoznalec, vypravuje: Jak já lišku znám, je ona šelma pálená a nikdy nezapomíná na svou osobní bezpečnost; jí podřizuje všechno své chtění i přání a jisto je, že pro tuto svou opatrnost obyčejně ujde každému nebezpečí; nikdy nevpadává loupežně do celého stáda a vyhýbá se ovcím tak úzkostlivě jako psům; loupeže provozuje vždy raději ve větších vzdálenostech od svého brlohu, aby jej pronásledovatelům neprozradila. Každou podezřelou kořist ohledává velmi pozorně a nechá ji raději nedotknutou leželi, než by si vousy připražila; proto také jen z velikého hladu jde na vnadu a dlouho se rozmýšlí, nežli přijme kousek pečeného kuřete; teprv když věc na všechny strany prozkoušela, blíží se rychle ale i nyní ještě s oklikami k svému cíli.

Jinak ovšem počíná sobě lišák cítě se bezpečným; všechna jeho bázlivá opatrnost promění se rázem v drzou nestydatost. Za bílého dne přichází do dvoru a odnáší před očima obyvatelů kuřata, slepice, husy a kachny a zcela klidně ubírá se cestou svou, třeba za ním byli psi vyštváni. Jen v největší tísni pustí kořist svou a pak se jistě po chvíli vrátí, aby se podíval, nedá-li se ještě něco dělati. Tato drzost neopouští jej ani tenkráte, když vidí, že jen v nejrychlejším útěku může ještě nalézti spásu svou. Tak popadla liška, která zároveň se zajíci od psů a lovců pronásledována byla, v největším spěchu jednoho zastřeleného zajíce a odnesla jej v tlamě veliký kus cesty. Jiná liška byla v léči na poli, obstoupeném četnými střelci; ač jí šlo o vlastní kožich, přece u prostřed střelby skočila na postřeleného zajíce, doškrtila ho a před očima všech honců zabrabala jej rychle do sněhu; napotom se dala na útěk a šťastně také mezi střelci, nestydatostí touto vyjevenými, prokluzla. — Jeden lišák vběhl v tísni své do stodoly a byl tam zavřen. Domácí lidé, kde kdo byl, popadali klacky, vidle, motyky a cepy a drželi na něj v stodole velikou honbu. Jaký tu nastal špektákl, může si každý myslit; po velikém hluku a křiku, marném klení a nadávání neobratných lovců podařilo se lišce konečně ze stodoly vyklouznouti. Veselým a rychlým klusem ubíhala k lesu, smějíc se v duchu, jak těm hloupým lidem zase jednou vypálila rybník; v tom však spatří na blízké louce hejno hus; ihned odchýlí se od své dráhy, vběhne mezi husy a mžikem oka zakousne dvě z nich; pak se ohledne a když vidí, že se lidé za ní ženou, popadne tu větší ze zabitých hus a zcela volně před očima svých pronásledovatelů odnáší si ji k lesu.

Svědek, lesní rada *Liebig* udává, že přišla liška do dvora jednoho rolníka chytat kuřata, že ale byla holí zahnána; za malou chvíli vrátila se znova a opět učinila pokus krádeže; byla však na novo spozorována a ven ze dvora vypráskána; vše to nepomohlo ničehož; naše liška vrátila se po třetí a konečný pokus odnesti kuřátko vypadl tak nešťastně, že při něm přišla o kožich. Taková vytrvalost byla by ovšem veliké chvály hodna, kdyby se obracela k dobrému; jelikož ale ji náš rytíř jen při loupežných výpadech nejvíce osvědčuje a obyčejně mnohem více dáví, než zpotřebovati může, zasluhuje přísného trestu. (Liška škrábe se za uchem a usmívá se lahodně na porotce, jakoby chtěla říci: Jaké jsou to směšnosti! Pro takové hlouposti vás tu, páni porotcové, ty úřady trmácejí a obtěžují; — fí donc — není-li to hotový skandál! Ba věru že je a jaký!)

Svědek *Lenz*, učitel: Jak já lišáka znám, je on ovšem dravec loupežný, má však některé dobré vlastnosti, o nichž tuto zmíniti se za dobré uznávám. Jedenkráte nalezli jsme doupě liščí s několika mladými; když byl do něho puštěn silný jezevčík a všechny chodby dobrými střelci byly obsazeny, zatlučeno jest na místo, kde pes, jak se zdálo, starou lišku zastavil, která nyní za dobré uznala dáti se na útěk; avšak při tom nezapomněla na svá mláďata; ač byla v tísni největší, uchopila jedno z nich do huby, vyrazila otvorem z doupěte ven a ačkoliv bylo několik ran na ni vypáleno, vyvázla šťastně i se svým mládětem. Není-liž to láska a obětavost vší chvály hodná? Podobných příkladů mohl bych uvesti několik, myslím však, že tato událost dostačuje, neboť chci slavný soud upozorniti ještě na jiné dobré vlastnosti našeho feriny. Měl jsem často příležitost zabývati se

mladými liškami a mohu říci, že jsou schopné velikého ochočení, což jim jenom ke cti může sloužiti. Poslední liška, kterou jsem měl, byla mi přinešena velmi mladá, počínala teprv sama žráti; přece ale byla již tak zlostná a kousavá, že jakmile dostala něco chutného na zub a někdo z domácích se jí přibližoval, ihned vrčela a ze zlosti do slámy neb do dřeva kousala; mírným a rozumným vedením ochočila se však v krátké době v míře tak veliké, že jsem jí mohl bráti z huby to nejchutnější žrádlo a na místo jeho prst tam vložiti, ona se nezlobila a prstu se nedotkla. Liška tato byla jako kotě velmi hravá a zdaleka mne vybízela k rozličným hrám a k dovádění. I když byla úplně dospělá, zahrávala si se mnou velmi ochotně a jevila vždy veliké potěšení, když jsem ji navštívil a pohladil; skákala na mne jako pes, skučela, máchala ohonem a bývala radostí celá bez sebe, když jsem ji pochválil a pohladil. Ve dne bývala tak čilá jako v noci a k cizincům chovala se tak laskavě jako ke mně.

Nejmilejší zaměstnání její bývalo hrýzti boty tukem napuštěné a váleti se po nich. Ve psovi viděla vždy jen nepřítele, a skočila na něj s vyceněnými zuby a jiskřicíma očima, ať byl malý nebo veliký. Choval jsem ji ve chlívku zvláště vystaveném a krmil ji nejvíce křečky, s nimiž provozovala často velikou kratochvíli. Jednou podařilo se mému lišákovi za tmavé noci dostati se na svobodu; utekl do lesa a doběhl až do jedné vesnice, kde se však dal od lidí chytit, kteří mi uprchlíka zpět přinesli; podobným způsobem utekl mi ještě dvakrát, vždy ale vrátil se zpět, aniž by byl komu ublížil. Ke mně choval se zvlášť vděčně a jen jednou za neobyčejné okolnosti přišli jsme spolu do křížku. Hodil jsem mu

do chlívka silného a zlého kocoura, abych skoumal odvahu a udatnost svého chovance. Lišák spatřiv nepřítele, počínal si jako vzteklý, prskal, founěl, ježil chlupy a dělal ohromné skoky; bylo však viděti, že se úzkostlivě vyhýbá souboji; tím větší udatnost jevil naproti mně; neb když jsem jej hleděl ukonejšiti, kousl mne prudce do ruky; dal jsem mu notnou facku, za kterouž on mne kousl na novo; obdržev nový štulec za ucho, kousl mne po třetí. Tu popadl jsem jej za obojek a notně jsem mu hoří kožich vyklepal. — Byl to jediný případ, v kterém se mi toto zvíře postavilo na odpor a možno tuto okamžitou zlomyslnost přičítati jeho velké rozdrážděnosti; jiným lidem nikdy neublížil, ačkoliv ho často i škádlili.

Předstupuje poslední svědek prof. *Masius:* Líčení jeho zní: Křovím, rokytím a vysokou trávou běží lišák šikmo do polí, ubíraje se na loveckou výpravu. Jakožto humorista miluje křivé čáry a onu hravou pohodlnost, která je znakem jeho panské urozenosti; proto pobíhá tak bezstarostně, lehkomyslně, tak zvolna a duchaplně, jako by vymýšlel nové vtipy; růžový rozmar svítí mu z očí a sladká tušení obletají ho jako vosy šťavnaté slívy. Mezi tím octne se v lese; krok jeho stává se pozvolnějším a opatrnějším. Večerní dech vane chladně z košatých stromů, které nepohnutě vedle sebe stojí; jenom hrdélka ptačí se ještě neunavila. Liška přiblíží se až k lesní pasece a tu číhá. Květiny klaní své hlavičky, zde onde bručí ještě včela neb se prohání ve velikých obloucích těžce obrněný brouk. Teď to praská ve větvích. Liška přiostří sluchy: jest slyšeti hvizd. Tu vystoupí laň s hlavou odhodlaně zdviženou a obrací své černé oči na všechny strany. Opět to zahvizdne; svižným skokem přiskočí z houští ka-

louch a přitulí se k matce. Brzy tančí kolem matky ve veselých skocích, pokouší laň, ukusuje listy neb trávu a opět ji nechává upadnouti, až konečně náhle se vrhne na kolena, aby ssál nejmilejší potravu, mléko mateřské. S mateřskou laskavostí líže mu laň hnědá záda; však hle, najednou vztýčí hlavu kolmo do výšky; oči svítí hněvem a boky její se chvějí. Několik skoků učiní zároveň s kalouchem a tepe zlostně nohou půdu. Jest patrno: laň zvětřila schytralého lotra. Tento se přikradl, neustále maje kalouška na zřeteli! Hoj, jaká by to byla chutná pečinka! Pokusíme se o ni, skoč oko nebo zub! Shýbne se k zemi, plazí se po břiše jako had, šlehá ohonem a cení bílé zuby; ještě půl kroku — myslí sobě, pak skok na trnoucí mládě a pečeně bude moje. Avšak chyba lávky. Statečná matka ještě záhy spozorovala plížícího se lotra, střelhbitě vrhne se naň předními nohama a pošlape sklamaného lišáka tak, že kňuče bolestí a kulhaje domů utíká. Kalouch je zachráněn, ale ztýraná liška myslí na pomstu; olízavši sobě utržené rány ubíhá k potoku, kde se jí brzy podaří lapiti několik raků a vyloviti kropenatého stroužka aneb vklouzne někam do zahrady, kde sbírá červivé hrušky, jablka neb švestky. Když si takto zkažený apetit drobet napravila, ubírá se opět do lesa, kde myslivec má napnutá oka s jeřabinou, podívat se, zdali snad k večeru některý brávník se nechytil. A skutečně, tamto se boupe něco černého; liška zná již své řemeslo a mžikem oka je pod stromem; ale chycený brávník visí příliš vysoko a liška vínyní, že se musí sebrati, což při potlučených hnátech není věcí tak snadnou. Opět a opět vyskakuje do výšky, nozdry stahují se jí křečovitě, ohon šlehá v povětří — vše nadarmo; konečně se-

bere všechny své síly, učiní téměř zoufalý skok a viktoria, kořist utržená padá k zemi. Takto slídí a rejdí liška po celou noc a neustále nalezá něco na zub; když se nabažila masa, jde hledat jahody neb maliny a baví se při nich až do rána.

Hůře je s liškou v zimě, když kruté bouře burácejí po polích a lesích. Liška leží v doupěti a jen některý den může se odhodlati k nezdárnému lovu. Jest to smutný a zdlouhavý čas. Všechno spočívá v polomrtvém spánku pod bílým rouchem, potoky a rybníky jsou zamrzlé, zvěř lesní sténá hladem a zimou v nejtemnějších huštinách a havran, vrána a strnad dávno se již uhostili v sousedství vesnic a měst. Liška to nesmí. Hladově číhá za sedlským dvorem, skoumá tu i tam, kde by se co dělati dalo, ale ani pírka ani chloupku není viděti. S nepořízenou vrací se smutně k lesu a již přemýšlí, zdali by se neměla dáti do chroustání smrkových šišek, v tom — kýho časa, — ucítí líbezný zápach jako po vepřové pečeni. Co je to? Div divoucí; uprostřed hladové pouště leží na sněhu krásně pečený kus stehna strýce kocoura. Jaké to překvapení! Bez prodlení jej popadne a mžikem oka zmizí sladká vnada ve scvrklém žaludku. Znova jsouc posilněna, poskočí si liška ještě se obližujíc a spěchá pokojně dále. Však, hle, tu leží druhý kus. Liška se zastaví, překvapení a podezření zahrává jí kolem úst; liška čuje neplechu. Pozornými kroky obchází místo, zastaví se, lehne si, poslouchá, střílí po všech stranách očima, vyskočí, aby prchla z tohoto nebezpečného místa, ale vrátí se zase. Nikde není slyšeti ani zvuku, jenom staré jedly vrzají, nikde žádné stopy, která by k výstraze býti mohla a přec je věc ta velice podezřelá. Byla by to snad past? Lidé jsou plni lsti. Ale co, první skok se

podařil, podaří se i druhý. Hop — a již je druhý kousek pohlcen.

Ferino lišáku! Kam jsi dal tu svou vypočítavou chytrost? O liško, již je po tobě veta. Tamhle leží ještě třetí kus a ten ti zláme vaz. Upřeným zrakem hltá liška vábnou kořist, nebo těmi chutnými kousky podráždil se teprv nebezpečný chtíč její v míře neodolatelné. Vnitřní hlas ozývá se ještě jednou. Opět obchází liška chutný kousek, opět si lehá, vstává, ostří uši a střílí očima; ale jako před tím, jest všude ticho, jenom jedle vrzají stále. Liška leží a tři pídě před nosem usmívá se na ni líbezná pečínka. Co dělat? Liška počíná přemýšleti, ale čím déle hledí na osudnou lahůdku, tím spletenějšími stávají se její myšlenky; chutný kus míhá se jí před očima, zápach jeho omamuje její smysly, nemůže jinak a byť by to i život stálo — musí jej míti. Jedním skokem zmocní se kusu a — bác! zubatá železa sklapnou. Bolestí a zlostí zavyje liška, ale brzy poznává, že není času k malomocnému naříkání; každé okamžení přináší nebezpečí smrti, jen odvážlivý čin může jí pomoc přinésti. Noha je chycena, pryč s ní tedy! A hle! Kdo viděl co zmužilejšího? ostrým zubem hryze liška přeraženou nohu, skučí bolestí a sténá, ale přece hryže dále, až je běh překousnutý a uvolněný. O třech klusá pak, co jen stačí domů, aby tam pykala za svou trestuhodnou lehkomyslnost.

Obžalovaný: Svědectví pana prof. Masia tak je poeticky vylíčeno, že se každý soudný člověk takovému blouznění (nechci říci bláznění) srdečně musí zasmáti; právních důvodů však v něm nenalezám pražádných. Že jídám ovoce se stromů spadané, toho neupírám; že bych však brávníky z ok myslivcům vytahovala, to věru je směšná

myšlenka! Vždyť já ani nevím, co oka jsou a kdybych věděla, nikdy by mi na mysl nepřišlo, skákati na chycené ptáky do výšky, vždyť bych se mohla také sama chytit za hlavu a tolik rozumu, sl. soude, přece mám, abych se sama na strom nepověsila. Že bych byla chtěla kaloucha zadávit, též není pravda; skočila jsem na něj, ale jen v tom úmyslu, abych to hloupé telátko trochu poškádlila, na nic jiného jsem na mou čest ani nepomyslila. Ostatně laň sama nepodala proti mně žádnou obžalobu, což je tuším dostatečným důkazem, že se jí žádné násilí neučinilo.

P.: Jelikož žádných svědků se více nedostavilo, prosím pana státního zástupce, aby repliku svou přednesl.

St. zástupce: Dovolím si vylíčiti všeobecně život a způsoby obžalovaného, aby páni porotci náležitý soud mohli pronésti nad osobou jeho.

Ferina lišák, strýc vlka a psa, je velmi známý a posud obecný lupič v horských našich lesích obývající. Jak hojné je v Čechách pokolení této šelmy, svědčí zápisky lovecké, které ukazují, že na př. v r. 1857 bylo v Čechách zastřeleno 4571, v roce 1871 pouze na panstvích Švarcenberských 329 lišek a v Švédsku od r. 1866 až do r. 1870 celkem přes 63 tisíc.

Ferina lišák je v postavě, v držení těla a v oděvu svém švarnější, má ducha bystřejšího, chápavějšího a pružnějšího než jeho příbuzní, jsa při tom obdařen velikou pamětí místní; hlava jeho je plna chytrosti a vynalezavosti, mysl trpělivá, vytrvalá a někdy až k úžasu odvážlivá. Ve skoku rovněž tak obratný jako v plazení se, šplhání a plování spojuje lišák všechny vlastnosti dokonalé šelmy; přidá-li se k tomu jeho hravý rozmar, jeho dravčí bezohlednost a zpanštilá ne-

všímavost věcí obyčejných, spatřujeme v něm dravce, jemuž podobného marně bychom mezi šelmami vůbec hledali. Již ta jeho postava jak elegantní je, jak svižná a pružná; na první pohled je viděti, že je ferina lišák uhlazený dvořením, že v něm nekoluje sprostácká krev vlka neb berana, ale spíše modrá tekutina nějakého šlechtického větroplacha. Hlava jeho je dokonalým vzorem hlavy chytrácké, čelo hladké, ucho krátké a slušně přiostřené; táhlý a špičatý jeho nosejček se sporým vousiskem na hořejším pysku prozrazují bystrost a uštěpačnost ducha spojenou s uhlazeným šibalstvím dokonalého diplomata. Největší půvab nadaného feriny leží však v jeho oku. Oko liščí nemůže se právě nazvati krásným, ale je dokonalým obrazem jeho duše; ono leží šikmo na polo v jamce oční ukryto a barva jeho mění se ze šeda do zelena; zornice jeho úzká neb okrouhlá dle potřeby prozrazuje okamžitě šelmu noční, a blesky ohnivé, které z ní čas od času vyšlehují, jsou pronikavé a jedovaté jako uštknutí zmije. Štíhlé tělo jeho oděno kožichem zlatě a rudočerveně se skvoucím spočívá na čtyrech svižných běhách, které je nosí lehounce a tiše skoro beze stopy po kypré půdě; chvostnatý pak ohon, pod nímž se skrývá čpavý měšec, není pouhým přívěskem ozdobným, ale slouží celému tělu buď co kormidlo, buď co zbraň aneb konečně co salonní vějíř.

Celá ústrojnost těla liščího připomíná více na kočku než na psa a podobá se, jako by činila liška přechod od jednoho k druhému, alespoň necnosti obou má na sobě v hojné míře. Od psa zdědila čich, sluch, rychlost, schytralost a obratnost, od vlka drzost, žravost a urputnost; proto je také liška talent všestranný a hodí se výborně do všech po-

měrů. Tam kde se žádný dravec udržeti nemůže, nalezá liška bezpečné útočiště. Žádný dravec neodolal tak dlouho přemoci lidské jako liška a posud nepodařilo se jí přes všeliká pronásledování a nejúsilnější namáhání vypuditi ji z některé země; člověk může činiti co chce, liška vysmívá se jeho nástrahám a vzdoruje všelikým zbraním a prostředkům smrticím s úspěchem téměř nepochopitelným.

Společnost liška nemiluje příliš, neboť dostačuje sama sobě úplně; proto také bývají jen jednotlivé párky pohromadě a členové jejich žijí ještě občas samotářsky. Doupě své volí si každá liška s největší obezřelostí ve skalinách, mezi kamením, pod velikými kořeny pařezů a kmenů aneb na jiných místech příhodných. Doupě liščí záleží z kotliny, mající tři stopy v průměru, ale obvod jeho obnáší nezřídka až 50 stop a více; do kotliny, často až 10 stop hluboké vede totiž vždy několik chodeb, které opět příčnými průchody mezi sebou jsou spojeny, tak že liška v krátké době na všeliké strany může z něho uniknouti. Je-li pronásledována, uteče do nejbližší chodby, avšak nikdy rovnou cestou, nýbrž oklikami, aby své nepřátele pomátla a ošálila; při tom je jí lhostejné, leze-li do vlastního doupěte aneb do brlohu některého souseda. Toto své obydlí nerada vyhrabává liška sama a nejmilejší je jí, může-li se zahnízditi buď do opuštěného brlohu jezevčího aneb do pelechu jiných lišek, které nešťastnou náhodou vzaly za své. V počasí nepříznivém, za velikého vedra a zimy, neb dokud má mladé při sobě, zdržuje se vždy ve svém vlastním doupěti; za příznivé povětrnosti odpočívá však právě tam, kde se příhodné místo k tomu naskytuje. Jako pes drží i liška mnoho na teplo

a za pěkného počasí vyhřívá se s pravou rozkoší na jarním slunečku, rozložena jsouc na kamenu neb na starém kmenu. Při soumraku vydává se na lovecké výpravy, často na mnoho mil vzdálené, ačkoliv loví také ráda za svitu slunečného. Pozvolna a velmi ostražitě šoulá se po zemi, pošilhávajíc se strany na stranu a sbírajíc stále vítr; při tom volí vždy cestu mezi křovím, kamením neb vysokou travou, aby zůstala skrytou a nikým nepozorovanou; sama však pozoruje vše i sebe menší nepatrnost mnohem dříve, než jiná zvířata o ní tušení mívají. Její výborná čidla jsou jí velmi vhod a to, co pozorovala, umí s překvapující chytrostí k prospěchu svému použiti. Účelem loveckých výprav bývá jí téměř všechno, co žije a co přemoci může, ano i ptáci, ač okřídlení, stávají se její kořistí, taktéž hnízda s vejci neb mláďaty, která na zemi neb v neveliké výši nad zemí umístěná bývají; hospodářům dělá v mnohých krajinách velikých škod na drůbeži, neboť může-li, zaškrtí vždy více než může odnésti; na mořském břehu překousává rybařům sítě a v lese vyprázdňuje myslivcům plůtka. V nouzi požírá mrchu a když této není, loví hmyz všeho druhu. Její tabule bývá vždy dobře posázená a jen když mnoho sněhu napadlo, bývá u ní nouze domovem. Po kaňkování, které padá u lišek do měsíce února, mívá fena v 60 dnech tři až šest, někdy 8 i 9 mladých, které bývají do 14 dní slepé. Z počátku prý se matka od nich ani nehne a všechnu potravu prý jí přináší lišák; později ale obstarává zároveň s panem manželem mláďatům potřebné žrádlo a tu stává se velice odvážlivou a všeliké zvěři i drůbeži nebezpečnou; možno-li, přináší mladým svým menší zvířata živá, aby si s nimi zahrávaly a v lapání a škrcení samy se cvičily.

Když mláďata poněkud dospěla, hrávají si z rána a pod večer před doupětem, očekávajíce příchod matky s kořistí; když pak se tato dlouho nevrací, počnou štěkati a prozrazují takto přítomnost svou. Pozoruje-li stará, že je hnízdo její v nebezpečí, odnese mladé v noci do jiného často velmi vzdáleného doupěte. Ke konci července opustí mladé lišky i s matkou doupě lesní a zdržují se pak v obilí, kde mají dosti bezpečnosti a hojnost potravy; na podzim konečně opustí matku úplně a každý se pak stará o svůj vlastní kožich.

Z toho všeho je viděti, že je náš lišák šelma velmi dravá a nebezpečná, že činí veliké škody na polní a lesní zvěři, že okrádá a olupuje hospodáře o drahou drůbež a že i s divokým ptactvem všeho druhu nemá ani útrpnost ani smilování; proto navrhuji dle práva a svědomí trest smrti a prosím pány porotce, aby tento můj náhled přijali za svůj.

P.: Pane státní zástupce, nechcete nic více podotknouti?

St. zástupce: Pověděl jsem všechno, co jsem říci chtěl.

Př.: Tedy má slovo pan obhájce obžalovaného.

Jeden z porotců: Pane předsedo, je zde v sále horko až k nevydržení a já mysím, že vyslovuji přání všeobecné, když budu prositi, aby se otevřela okna, jinak se tu musíme zalknouti.

Př.: Stane se; pane obhájce, račte počíti.

Doktor *Žvanil:* Pánové porotci! Slyšeli jste celou řadu obvinění, pronešených proti mému klientovi; kdybyste dle toho souditi měli, byl by rozsudek váš velmi jednostranný a tím nespravedlivý. Z té příčiny žádám sl. soud, aby vyslech i řeč mou a doufám, že přijde k náhledům zcela

jiným, nežli mu pan st. zástupce vnucovati za dobré uznal.

Liška je dravec; příroda jí nedala ani zuby zaječí ani paznehty hovězí; příroda jí uštědřila špičaté zuby a ostré drápy, naznačivši jí tím celou dráhu životní; liška je odkázána na maso, tedy na vraždění a jiné živobytí je jí nemožné. Kdo jí tedy může pokládati za zlé, že k ukojení hladu vraždí zajíce, králíky a ptáky, když ji nutnost k tomu dohání; kdyby měla zuby a vnitřnosti zaječí, požírala by tak dobře salát a kapustu jako polní zajíc a zajisté by při klidném živobytí tomto neměla tolik trampot jako při lovení zvěře; že liška také rolníkovi nějaký kousek drůbeže tu i tam odnese, vynahražuje mu mnohonásobně hubením polních myší, syslů a křečků, kterážto havěť je hlavním pramenem její výživy; prosím, pánové, aby se tato důležitá věc měla na zřeteli, až se bude vynášeti soud nad mým klientem. Ostatně má lišák náš při veškeré chytrosti a opatrnosti živobytí přece jen velmi kruté.

Je zima. Vysoko pokrývá sníh pole i lesy; vichr fičí a mráz pálí, až šindele na střechách bouchají. Liška leží ve svém doupěti a zajisté by se za takového počasí z něho nehnula, kdyby jí neporoučel mocný vládce, jenž se zove hlad. Chtěj nechtěj musí opustiti teplé hnízdo a vydati se v šanc všelikým psotám a nesnázím. Přišedši na kraj lesa zaštěká a zavije bolestně, neboť hlad je zlá věc a jí nezbývá ničeho než dáti se do pole pod šíré nebe. Jak smutně loudá se chuďas po planině; hlava je k zemi skloněná, ohon vleče se nedbale za tělem a kdo lišku v tomto smutném okamžení pozoruje, zajisté musí s ní míti útrpnost a jí politovati. Liška zajisté v této době cítí své nešťastné postavení a lituje všech svých skutků,

které snad v letě z přepychu neb z přenáhlení vykonala. Již zase štěká a vyje, neboť se k hladu připojila nyní zima, oba to krutí hosté, když je žaludek prázden a břicho lačné. A kolem do kola vše je mrtvo a pusto, nikde není ani koroptvičky ani zajíčka; i ty hloupé vrány uletují, když vidí ubožáka našeho z lesa vycházeti. Kde má co vzíti k ukojení hladu? Kde nalezti, čím by upokojila bolestně se svírající žaludek? Věru osud lišky je osud těžký! (Při těchto slovích dá se obžalovaný do pláče, brečí a škytá, až porotcům uši zalehají.)

A nyní, pánové, ptám se vás, je to provinění, když v takovémto stavu uloví si ze zoufalství nějakého toho macka pod sněhem ukrytého? Zajisté že není a musí se na okolnost tuto bráti náležitý zřetel. Ostatně kde pak je to psáno, že jsou zajíci na světě jen pro člověka stvořeni; není žádného zákona ani lidského ani božského, jenž by právo toto výhradně člověku uděloval. Ano, pánové, když někteří vyvolenci mezi lidmi po celý rok pro sebe střílejí jeleny, srnce, zajíce, tetřevy, tetřívky, bažanty a koroptve: to není nic, a[illegible], když ubohá liška jednou za uherský měsíc lap[illegible]ni, si nějakého vychrtlého králíka, tu hned se [illegible] se všech stran na poplach a kde kdo je, mu[illegible]nce vzhůru na nohy, aby se ubohá liška železy, motykou, lopatou, olovem a prachem ano i utrejchem přivedla ze světa! Pánové, to není v pořádku. Každému zvířeti má se popříti alespoň tolik, mnoho-li potřebuje k svému živobytí; kdo proti tomu jedná, dopouští se přestupku proti týrání zvířat a sám tím propadává zákonu; v tom je rozum a nikoliv v bezohledném pronásledování a v ukrutném zničování.

Dále dovoluji si upozorniti slavný soud, že můj klient, jakož i všichni jeho spolubratří ne-

stali se nikdy účastní nějakého vychování; sotva že dospěli k té síle, aby si mohli sami vezdejší chlebíček zaopatřovati, musejí se ve dne v noci toulati po lesích, aby hladem nepošli; o nějaké návštěvě školy, o nějakém ušlechtilejším vzdělání není u nich ani řeči a proto se jim to za zlé pokládati nemůže, že jsou takoví, jak je příroda stvořila. Ctihodný svědek učitel *Lenz* nám dal pěkné svědectví, co se může z lišky státi, když dostane slušného vychování, že je pak z ní zvíře velmi krotké, dobrosrdečné, zkrátka tvor pomilování hodný a takovým se mohl státi také můj klient, kdyby se byl v mládí svém dostal nějakému rozumnému učiteli do rukou; že se to ale nestalo, není jeho vinou, jakož není vinen tím, co mu žalobníci předstírají; toho vinu nesou smutné okolnosti a nedostatečné vychování.

Že můj klient není konečně tak zlý, jak by z obžaloby leckdo mohl se domnívati, toho důkazem jsou mnohé výtečné cnosti, které mu nikdo nemůže upírati. Obžalovaný má mysl statečnou a neohrozenou, velikou vytrvalost a mocnou vládu nad sebou, [illegible]eréžto vlastnosti jsou ozdobou každého reka. [illegible]vé, či to není hrdinství důstojné starého Ří[illegible]a, když liška chycena jsouc v pasti za nohu, [illegible]ma ji překousne a pak uteče? Či není to smrt, za kterou by se Kato nemusil styděti, kterou zahynula liška z hladu, ležící před vnadou nalíčenou, aniž by se byla pečeně dotkla? Není-liž to sebezapření nejvyšší chvály hodné? Pánové, nikdo nejsme bez chyby, každý má na sobě něco, co jej hyzdí i co krášlí a proto nesmíme pro jednu neb druhou vadu odsuzovati tvora, jenž se honosí ctnostmi tak vzácnými a vynikajícími.

Avšak to není ještě všechno. Šlechetný svědek pan *Lenz* dosvědčil nám také, že neviděl větší

lásky mateřské jako chová stará liška k svým mláďatům; v největší tísni, v největším nebezpečí nezapomíná na své děti a hledí je zachránit, třeba již sama jistou smrt před očima viděla. Pánové porotci, jste-li otcové, máte-li srdce v těle, pro tyto ctnosti nemůžete odsouditi mého klienta a chcete-li se vyhnouti všelikým předhůzkám svého svědomí, vyřkněte s plným vědomím: Nevinen.

(Liška pohlíží při posledních slovech se zářícím okem na svého obhájce a myslí si asi: „Hle ten chlapík to skoro umí tak jako já.“ Napotom obrací zraky své na lavici porotců a velice se zarazí, vidouc tvrdé tváře na všech téměř stranách; úzkostlivě ohlíží se brzy na pravo brzy na levo, jako by hledala spásu z některé strany; pak ale jako šípem raněná klesne náhle do sebe, skloní svou hlavu a je viděti, že se jí zmocnilo úplné zoufalství.)

Předseda táže se porotců, mají-li nějaké otázky k obžalovanému. (Nikdo se nehlásí.)

Po krátké duplice p. st. zástupce a delší odpovědi p. obhájce, kteréž řeči, ač byly velmi krásné pro nedostatek místa vynechati jsme byli nuceni ujímá se opět slova p. předseda.

Př.: Jednání je skončeno. P. st. zástup žaluje ferinu lišáka pro krádež, loupež, pro p škození na těle na základě §. 37., 59., a 76. trest ního zákona. Pánové porotci, slyšeli jste žaloby, výpovědi svědků a řeči obhajovací; suďte nyní sami, zdali obžalovaný je vinen čili nic. Já Vám předložím jen jednu otázku, na kterou odpovíte: ano neb ne. (Po malé přestávce.) „Je obžalovaný ferina lišák vinen zločinem krádeže, loupeže, jakož i těžkého poškození na těle, kterýmižto skutky na majetku četných rolníků a majitelů honitby veliká škoda se stala?“

Jste p. obžalovaný spokojen s touto otázkou?
(Liška se ukloní a mrskne jiskřícím okem po otevřeném okně.)

Porota odejde do poradní síně; sluhové zamknou dvéře, před které se postaví stráž; po sále nastává hluk a všeobecný rozhovor o tom, jak zníti bude odpověď porotců. Po desíti minutách vrátí se tito zpět do soudní síně a starosta poroty čte hlasitě výrok položiv pravici na srdce: „Na mou čest a svědomí před Bohem a před lidmi výpověď porotců zní: *Vinen.*“

Vše obrátí nyní zraky své na stolici obžalovaného, avšak tato je prázdná; v okamžení, když vstupovali soudcové po poradě opět do sálu, skočil lišák nepozorovaně na zem, vyhoupl se na okno a hop — již byl ten tam. Udivení pohlíželi nyní páni soudcové jeden na druhého a na obličeji každého bylo viděti myšlenku: „*Ten nám vytřel zrak!*“ Obecenstvo se dalo do náramného chechtotu, předseda s oběma přísedícími odkvapil v největší rychlosti do vedlejšího pokoje — a bylo po soudě.

Hyena.

Vzácní pánové a paničky, veleváženě publikum!

„Tuhle je to ukrutné zvíře, které vyhrabává těla mrtvých a živých lidí ze země a požírá je s velikou ukrutností, neboť má neustále veliký hlad; jmeno její jest hyena čili po česku *hrobovlk*. Vyje jako člověk a láká nezkušené lidi k sobě, jež na kusy roztrhává; je brzy samec nebo samice a může se proměniti ve vlka nebo psa dle vlastní své libosti. Vlast její je od Kamčatky až do Turecka a po mnohých jiných dílech světa. Je tak silné, že roztrhá i nejsilnějšího koně a co nesežere

zahrabává do země. — Kdyby byla libost milost pánů, dal bych té hyeně živého králíka za nějakou malou diškrecí — páni by viděli, jak to zvíře žere.“

Hlas klukovský z obecenstva: „Ať se raději promění ve vlka, já na to přidám šesták!“

Jiný podobný hlásek z obecenstva: „A já zlámanou grešli, když roztrhá a sežere toho nejsilnějšího koně.“

„Je libo, pánové, s tím králíkem — za nějakou diškrecí — mám ho tuhle v košíku, stojí mne tři šestáčky.“

Těmito neb podobnými slovy slýcháváme často tlampače všelikých kočujících zvěřinců obraceti pozornost lidí k zvířeti, jemuž se připisují ty nejhroznější vlastnosti, jako jsou: krvechtivost, hltavost, ukrutnost, potměšilost a j. v.; že vyhrabává ze země a sežírá mrtvoly pohřbených lidí, je věru žravost neslýchaná a člověku musejí chtěj nechtěj vlasy hrůzou na hlavě vstávati, když si pomyslí, že taková potvora někdy přijde, jej z hrobu vytáhne a sežere.

A ku podivu; nejen vykladači našich menažerií, ale i lidé, v jejichž zemi hyena žije a kteří by přece alespoň povrchně měli znáti životopis tohoto zvířete, vypravují o něm ty nejpitomější výmysly a nejhloupější báchorky; zejmena Arabové jsou ve smýšlení těchto povídaček praví mistři; každý Moslemín věří, že člověk požitím mozku z hyeny se zblázní a proto zakopávají hlavy zabitých hyen hluboko do země, aby zlí kouzelníci jich nemohli užiti k nekalým úmyslům; Arabové věří, že hyena sama nic není než proměněný neb zakletý kouzelník, který však v noci nabývá přirozené své podoby všem spravedlivým ke škodě a ku zkáze; nic není nebezpečnějšího jako zabití

takového mocného čaroděje, neboť kdo to učiní, tomu vyschnou kosti neb vnitřnosti, krev a srdce se zastaví aneb konečně rozum se pomate.

Jak mohly tyto a všeliké jiné povídačky vzniknouti? Podobným spůsobem asi jako u nás, kde platí přísloví: „Není šprochu, aby v něm nebylo pravdy trochu.“ A tak tomu je i při hyenách.

Hyeny podobají se psům a přece se od nich liší v kusech rozmanitých. Rozeznává se několik druhů hyen, mezi nimiž je *hyena skvrnitá* (viz obr. 49.) a *hyena žíhaná* nejobecnější.

Hyena skvrnitá je ze všech největší a nejsilnější; délka její obnáší čtyři stopy, výška v kohoutku $2^1/_2$ stopy; srst její je bělošedá, více méně do žluta přecházejíc; po stranách těla a po stehnech spatřují se hnědé skvrny. Hyena žíhaná čili pruhovaná ve zvěřincích obecnější je menší, má srst velmi hrubou barvy žlutošedé, přes kterou se táhnou na příč těla tmavé pruhy.

Všechny hyeny jsou zvířata ohyzdná a pohled na ně je člověku velice odporný; ve psu vidíme zvíře tělesně i duševně dokonalé, v hyeně jen jeho zpotvořený obraz. Tělo hyeny je složité, krk tlustý, hlava veliká, tlama silná a škaredá; přední nohy jsou křivé a mnohem delší než zadní; spůsobem tímto jeví se tělo hyeny z předu vyšší a na zad jako sražené uši jsou téměř lysé a mají podobu nepěknou; oči leží šikmo, lesknou se potměšile, otáčejí se nepokojně a plaše na všechny strany a výraz v nich je ošklivost vzbuzující. Tlustý, zdánlivě nehybný krk, chvostnatý ohon, dlouhá, sporá a hrubá srst, která se na krku a hřbetu prodlužuje v štětinatou hřívu, tmavá a nepěkná její barvitost: vše to činí na člověka dojem velice nemilý; k tomu ke všemu náležejí hyeny k zvířatům nočním, které při svém slídění

v noci po kořisti vydávají zvuky v skutku příšerné, poněkud chraplavému neb sípavému smíchu lidskému podobné; jejich žravost a nenasytnost jsou veliké a zápach, jejž stále kolem sebe rozšiřují, činí je čichu lidskému nesnesitelnými.

Hyeny jsou rozšířeny po celé Africe, kteráž je také pravým jejich domovem; mimo to jsou roztroušeny po jižní a západní Asii a spatřují se až při pohoří altajském.

Za dne je viděti hyeny jen tenkráte, když byly náhodou ze svého úkrytu vyplašeny; dobrovolně nehýbají se nikdy ze svých brlohů; teprv když se úplně setmělo, vylezají z děr a toulají se jako loupežníci po krajině, slídíce, kde by se co za kořist hodilo; v krajinách hustě obydlených neodvažují se nikdy až k příbytkům lidským; kde je ale obyvatelstvo řídké, lezou drze nejen do osad, ale i do obydlí lidských.

Asi hodinu po západu slunce počne se na stepi, na poušti neb v osamělých skalnatých krajinách ozývati vytí jednotlivých neb v tlupu sražených hyen. V pralesích afrických, zejmena na lesnatém břehu modré řeky činí každá smečka zpěvácký sbor; jakmile jeden zpěvák započne, padnou ihned všichni ostatní svými líbeznými hlasy do noty a řvou, až lidem uši zaléhají; zpěv hyeny žíhané je velmi falešný, přece ale ne tak odporný, jak mnozí udávají. *Brehma* alespoň a celou jeho společnost bavily prý noční tyto žalmy hyen velice. Vřískání čili vytí toto bývá prý ve svém složení velmi rozmanité. Chraplavé zvuky střídají se s tony vysokými, vřískavé s bublavými neb vrčivými. Mnohem divnější ještě je vytí hyen skvrnitých; zvuky, které netvory tyto z hrdel svých vyrážejí, podobají se beze žertu pekelnému chechtotu; jestli prý se ďáblové smějou, nemůže smích

jejich býti děsnější a pekelnější než je chechtot smečky hyen skvrnitých. Kdo zvuky tyto slyšel poprvé, nemůže prý se ubrániti jakési vnitřní hrůzy, a badavý rozum poznává v nich brzy původ a příčinu rozličných báchorek, které o zvířatech těchto všude jsou roztroušeny.

Zdá se býti pravdě podobno, že hyeny tímto vytím se svolávají, neboť je jisto, že umlknou okamžitě, jakmile se jim nějaké kořisti dostane. Zvláštní své podivení neb zděšení nad neobyčejnými věcmi dává hyena žíhaná na jevo vytím, skvrnitá pak chechtáním; bez vytí hyen prý si člověk ani nemůže mysliti noc v pralesích afrických; hyeny mají vždy první hlas; všem ostatním zpěvákům, jako jsou lvi, pardálové, sloni, vlci a sovy, připadají jen hlasy vedlejší, čas od času se ozývající.

Dokud noc trvá, vyjou hyeny a slídí po kořisti neustále; teprv za prvního svitání táhnou se zpět do svých denních skrýší. Do měst a vesnic přicházejí zřídka kdy před desátou hodinou, pak ale toulají se bez vší obavy po ulicích, psů si ani nevšímajíce; setká-li se s nimi člověk, není pro něho žádného nebezpečí; jediný kámen mezi ně hozený rozpráší bojácné lupiče na všechny strany. Při svých nočních potulkách řídí se nejen čichem, ale také zrakem a sluchem; zapáchající zdechlina přiláká k sobě vždy několik hyen z rozličných stran; seryby čili ohrady, ve kterých se v Africe stáda bravu a skotu na noc uzavírají, jsou vždy hyenám trnem v oku; všeliké úsilí jejich ale dostati se do vnitř zůstává bez výsledku; kdyby však se jim přece podařiło proraziti ohradu, přivítají je uvnitř stateční psi, před kterými hyeny vždycky hned zbaběle na útěk se dávají.

Všechny hyeny jsou zvířata netečná, tupá,

bázlivá a odhodlanosti není ani za mák v jejich těle; nejraději přepadávají zvířata, která se nebrání, jako ovce, telata, kozy, selata a j. v.; do koně neb vola pouštějí se zřídka a jsou případy známé, že statečný osel celé hejno hyen na hlavu porazil a zahnal; mohou-li hlad svůj ukojiti zdechlinami, je jim nejmilejší, neboť mrtvá kobyla nekope více a hyeny se všelikému boji z daleka vyhýbají. Zdechne-li v Africe někomu velbloud neb kůň, béře si majitel sotva práci, aby mrchu sto kroků za stavení vyvezl; pak ji nechá ležeti; v noci na to sběhnou se jistě všechny hyeny z celého okolí na tomto místě, načež nastávají hody tak hnusné, že sotva je lze perem vypsati. Hyeny jsou nesmírně žravé a při tom velice lakotné a závistivé; z příčiny té stává se, že se při žrádle pouštějí pravidelně do sebe jedny druhým závidějíce. Při rvačkách těchto však bývá mnohem více hluku než vlny, ale často nastane přece takový ďábelský hlomoz a ryk, že se zdá, jako by celé peklo z řetězu bylo vypuštěno.

Užitek, jejž hyeny odklizováním zdechlin spůsobují, nevyváží nikdy škodu, kterou v stádech drobného dobytka dělají, neboť je v Africe dosti supů a drobného hmyzu, jenž žádnou mrtvolu dlouho ležeti nenechává. Ve vnitřní Africe jsou hyeny až dosud hrobníky chudých lidí a otroků, jejichž mrtvoly se jim k žrádlu téměř předhazují; v jihovýchodní Africe pak vyhrabávají hyeny mrtvoly jen povrchně do písku zahrabaných Hotentotů a na tom zakládá se bezpochyby pověst, že hyeny mrtvoly lidské z hrobů dobývají a sežírají; je-li tělo lidské dle evropských spůsobů pohřbeno, nemají k němu ohyzdní lupičové tito nikdy přístupu. Mají-li veliký hlad, sežírají

hyeny také odpadky lidské i zvířecí, kusy starých obuvů neb šatů a na hnojištích vesničanů mívají tito dravci vždy důstatek zábavy.

Kořist, kterou hyena uchvátila, nedá si více vyrvati a co již má v tlamě, nedostane se nikdy živé zpět; často bylo o tom pochybováno, zdali hyena také člověka přepadává čili nic? O hyeně žíhané můžeme říci bezpečně, že toho nečiní, hyena skvrnitá však není v ohledu tom bez viny; často již prý odnesla děti a přepadla spící lidi, neboť je síla její tak veliká, že je s to i dospělého člověka odvleci; na člověka čilého a bránícího se neodvažuje se nikdy; tuzemci alespoň mnohem více se bojí její moci kouzelné než síly tělesné. Hyena skvrnitá nalezá se v jižní a východní Africe od předhoří „Dobré naděje“ až po sedmý stupeň severní šířky a vytlačuje, kde se nalezá, hyenu pruhovanou úplně. *Rüppel* vypravuje o ní, že je od přírody velmi bojácná, že ale, když ji hlad trápí, se stává velice dotíravou a odvážnou; vniká do obydlí lidských, sežírá, kde se jí co hodí a odnáší i děti, když jí náhodou do pazourů padly. Číhá na stáda ovcí, když se u večer do ohrady ubírají a umí poslední tak zaskočiti, že se obyčejně přes všeliká namáhání ovčáků stává její kořistí.

Pro škodu, kterou hyeny spůsobují, pronásledují evropští osadníci jakož i někteří národové afričtí lupiče tyto velmi urputně a střílejí, otravují a lapají je do léček neb jam spůsobem rozmanitým. V Egyptě jsou zvláštní lovci, kteří se chytáním živých hyen zabývají, jež pak do rozličných zvěřinců evropských prodávají. Lapač hyen odebéře se v příhodné chvíli s bílým kobercem v ruce do skal, ve kterých se hyeny zdržují a vyhledává jejich skrýše, nejčastěji v jeskyních se

nalezající. S velikou opatrností přikrádá se až k místu, kde se hyena uložila a přiblíží se k ní tak, až mu lesk dvou zelených očí prozrazuje koutek, v němž noční tento dravec odpočívá. Hyena se zdvihne, uvítá nezvaného hosta zlostným vytím a táhne se zpět do nejzadnějšího koutka jeskyně; ústup tento však prospívá velmi málo, neboť lovec jí je neustále v patách a v příhodném okamžiku hodí jí koberec na hlavu, sám pak vrhne se za kobercem na hyenu, jíž hledí co možná nejvíce do něho zamotati; rozvzteklená potvora zakousne se konečně celou svou zuřivostí do houně, načež zbývá lovci úloha již méně obtížná; jedním provazem sváže jí nohy, druhý pak jí hodí buď na krk, aby dravce uškrtil aneb na tlamu, aby mu všeliké kousání učinil nemožným. Takto spoutanou hyenu odnese napotom bez škody, kamkoliv se mu líbí. — Někteří bojovní národové afričtí považují boj s hyenou za nečestný a zbraně, kterou byla hyena zabitá, nikdo více se netkne, aby čest svou neposkvrnil. Z té příčiny nepozdvihují zbraň svou proti hyenám, ale zvláštní druh mazlavé hlíny, kterou velmi obratně dravci oči zalepují, pak jej spoutaného ženám a dětem k ubíjení dávají. Také do jam chytají lidé hyeny; jámy upravují se jako na vlky, jen že se na kraj jejich přiváže kůzle, které po matce neustále bečí a tím spíše hyeny na sebe přiláká. Zavře-li se lapená hyena do vězení, hledí se hrabáním děr skrz zeď neb stěnu osvoboditi a musí se brzy zabiti, protože konečně přece uteče, není-li uvězněna v kleci železné.

Na pohoří kapském jmenují dle *Lichtensteina* lidé hyenu vlkem a sice vlkem tygrovitým a znají všude její činnost a její povahu; zdržujíc se blíže obydlí lidských navštěvuje v noci dvory kapských

osadníků a slídí po kořisti. V zimě se zdržuje na výšinách, v létě pak v suchém rákosí bažin, kde číhá na zajíce, menší dravce, myši a jiná zvířata, která v podobných místech vodu, chlad neb i potravu vyhledávají.

Nájemníci a majetníci pozemků blíže města kapského pořádají každého roku hlučné honby na vlky, při čemž však mají na zřeteli více svou zábavu než vyhubení hyen. Nalezše místo porostlé vysokou travou, obklíčí a uzavrou je ze všech stran a zapálí pak suchý rákos z té strany, odkud vítr vane; kouřem a horkem přinuceny, opouštějí hyeny hořící step a setkávají se takto s celými smečkami psů, kteří je v boji vražedném usmrcují; štvaní psů činí při těchto honebních výpravách nejhlavnější zábavu lovců.

Hyeny jsou ostatně blíže měst spíše užitečné než škodlivé; ony odklizují rozličné mrchy, jež by hnilobou vzduch kazily, pronásledují paviány a hubí škodlivé, v těchto končinách velmi hojné dravce kunovité. Zřídka je slyšeti, že by se byla hyena na ovci odvážila, neboť je od přirozenosti velmi bojácná a plachá, utíkajíc z daleka před člověkem. U každého statku nalezá se past na hyeny; past tato je z kamenů hrubě vystavená čtyrhranná budka, která nahoře opatřena je příklopem, jenž docela na spůsob pastí na myši s nějakým vnadidlem je ve spojení a na hyenu padne, jakmile tato nalíčeným masem dost málo pohne. V některých krajinách kladou lidé na hyeny také samostřely, které jsou zvlášť chytře vymyšlené. Vykopá se totiž hluboká brázda v zemi, na jejíž konec položí se nabitá ručnice s nataženým kohoutkem; k jazýčku přiváže se provaz a na druhý jeho konec připevní se vnadidlo; aby hyena k němu se dostala, musí skočiti do příkopu, jenž

se nalezá na konci brázdy a dostane tak celou ránu do těla, jakmile se vnadidla dotkne. Také otráveným masem hubí se hyeny, kde jich je příliš mnoho.

Ve zvěřincích bývá tato hyena řidší než žíhaná a kdo viděl její potměšilý, plachý pohled, její škaredou postavu, kdo slyšel její hnusný chechtot, řekne zajisté, že je hyena skvrnitá ze všech dravců nejškaredější a to nejen tělesně ale i také duševně; ona je hloupější, zlomyslnější a surovější než všichni ostatní dravci a naučí-li se něčemu, stává se to jen následkem velikého strachu před karabáčem. Obyčejně leží v koutě své klece po mnoho hodin nepohnutě jako pařez; pak se zdvihne, drbá si hřbet o pruty svého vězení, hledí velmi pitomě a hloupě do světa, vyrážejíc při tom čas od času svůj hnusný chechtot, jenž posluchačům husí kůži na těle způsobuje. Podobá se, jako by hyena tímto protivným křikem vnitřní svou spokojenost na jevo dávala, alespoň neodporuje také ostatní počínání domněnce této.

Hyena pruhovaná podobá se ve všech svých způsobech hyeně skvrnité, je ale, možno-li to vůbec, ještě zbabělejší a úzkostlivější než předcházející její sousedka; nikdy nečiní útok na člověka, nikdy nevyhrabává mrtvoly jeho ze země a proto je také nevinna vším tím, co vykladači ve zvěřincích o ní s velikým chvástotem povídají. V nejútlejším mládí chycené hyeny dají se velmi snadno ochočiti a vydrží pak na životě po mnohá léta. *Brehm* zabýval se na svých cestách po Africe také pozorováním těchto zvířat a vypravuje o nich své zkušenosti asi následovně: Několik dní po příjezdu do Chartumu koupil jsem dvě mladé hyeny za 50 kr. našich peněz. Zvířátka ta měla velikost na polo vyrostlých psů jezevčíků a

byla ještě měkkou, tmavošedou vlnou pokrytá; ačkoliv byli tito malí beránkové ve vlčí kůži již po delší dobu ve společnosti lidské, počínali si posud velmi neslušně ano i nezbedně, tak že jsem byl přinucen, zavříti je do tmavého chlívka, kde jsem je však každodenně navštěvoval. Kdykoliv jsem se k nim blížil, počali okamžitě zvláštním způsobem founět a kvíkat, a jestli jsem neprozřetelně na některého sáhl, byl jsem notně do ruky kousnut. Bití spomáhalo na počátku velmi málo, neboť malí čertíci nechtěli nikterak mou nadvládu nad sebou uznávati, až jsem konečně byl přinucen přivésti je důtklivým způsobem k poznání jejich podřízeného postavení. Jednoho dne totiž zahrával si s nimi můj sluha při krmení; zarputilé šelmy ale pustily se do něho tak šeredně a pokousaly ho na rukou tak povážlivě, že si utržené rány po čtyři neděle musel hojiti. I ustanovil jsem se na tom, dáti jim za vyučenou náležitým způsobem, aby jim podobné choutky na mysl více nepřicházely. Od té doby, co jsem je dostal, dosáhly dvojnásobné velikosti a byly tudíž schopny, snésti beze škody lekcí, kterou jsem jim dáti mínil. Vstoupil jsem tedy mezi ně s karabáčem a když mne opět kousáním chtěly uvítati, vypráskal jsem jim, co se do nich vešlo; švihal jsem tak dlouho, až přestaly founěti a vrčeti. Po půl hodině přiblížil jsem se opět a podával jim svou ruku; jedno mládě ji klidně očenichalo, druhé ale kousalo opět, načež obdrželo ihned výprask druhý, který však ještě neměl těch účinků, jakých jsem dosáhnouti chtěl; neboť když jsem toho dne ještě jednou mezi ně vkročil, nebyla vzdorovitost a zlomyslnost jeho posud zlomena; následoval tedy výprask třetí, myslil jsem si, raději ať jeden z těch ďasů zhyne, než abychom

byli v stálém strachu před nimi. Toto třetí ponaučení důtklivější nad všechny ostatní neminulo se cíle svého; mladá hyena ležela v koutku na polo mrtvá a nežrala po dva dni ničehož. Když jsem pak třetího dne k ní se blížil, dala sobě všechno líbiti a nechňapala více po mé ruce; zuřivost její byla ta tam. Od toho dne nebylo žádné přísnosti více třeba a moje hyeny byly jako učinění beránci. Jen jedenkrát ještě musil jsem jim dopřáti studené lázně, která, jak jsem ze zkušenosti věděl, nejlepší bývá prostředek k zkrocení zuřivosti dravých šelem.

Po třech měsících byli moji schovanci již tak krotcí, že jsem s nimi mohl zahrávati jako se psy, aniž bych se byl musil obávati jakého násilí. Čím více jsem se s nimi zabýval, tím milejší byl jsem jim a když jsem mezi ně vstoupil, dávali mi svou radost a svou přítulnost na jevo zvláštním způsobem. Nejraději skákali na mne do výše, kladli přední běhy na má ramena a očenichávali neustále tvář mou od čela až ku bradě, jako by mne celého zulíbati chtěli. Hodlal-li jsem je vzíti k sobě do pokoje, otevřel jsem jejich chlív a obě hyeny následovaly mne jako dobře zvedení psi, neustále na mne skákajíce, skrz nohy moje prolézajíce a ruce i obličej můj očenichávajíce. Po dvoře mohl jsem s nimi choditi bez obavy, buď že mi utekou neb nějakou neplechu spáchají; později jsem je také vodil v Kahýře po ulicích na provázku k velikému zděšení všech spravedlivých pravověřících občanů. Nechal-li sluha jejich klec otevřenou, přiběhli ke mně do druhého poschodí a pro cizince bylo to vždy zvláštní překvapení, když jsem při čaji seděl s dvěma hyenami po boku, které se však chovaly tak slušně a rozumně, že jsem nikdy neměl příčiny je od

sebe odháněti neb jinak kárati. Velmi rády žraly cukr jakož i chléb, zejmena když byl v čaji namočený; nedostávalo-li se jim oblíbené pochoutky, počaly velmi slabounce chraplavým hlasem skuhrati; díky své mi vzdávaly očenicháváním ruky neb obličeje; obyčejnou jejich potravou bylo maso z toulavých psů, jež jsme pro ně stříleli; krmeny bývaly za tři neb čtyři dni jednou a dařilo se jim při tom velmi dobře; jedenkráte když jsem jel z Chartumu do Kahýry, musili chuďasové býti osm dní bez potravy, ježto mi nebylo možno zaopatřiti jim něco na zub. Konečně se mi poštěstilo uloviti opět jednoho psa, jejž jsem jim celého k žrádlu předložil. To byla nyní podívaná! Hyeny zavýskaly hlasitě a jako vzteklé vrhly se na kořist; okamžitě zakously se do břicha a než jsem se obrátil, rozrývaly již hlavy jejich teplé vnitřnosti zabitého tuláka; po jedné minutě nebylo již viděti žádné hyeny více, na místě nich spatřil jsem dva černé skrz na skrz krví zbrocené chuchvalce, které jen čas od času se pohnuly, aby se tím hlouběji do těla své kořisti zažrati mohly; nikdy jsem neviděl nesmírnou žravost těchto zvířat ve světle tak ohyzdném jako v tomto okamžení; obě podobaly se více supům než čtyrnohým ssavcům; po půl hodině nezbylo z celého psa nic více než lebka a ohon; všechno ostatní, srst, kůže, kosti, nohy, vše zmizelo v hladových jícnech mých ohyzdných miláčků.

Maso rozličných jiných zvířat požívaly se stejnou chutí, jenom masem supím opovrhovaly vždy, třeba byly největším hladem trýzněny; naproti tomu požírali supové maso hyen tak dobře jako kterékoliv jiné; jestli by bylo mým hyenám maso vlastních bratrů chutnalo, neměl jsem příležitost vyskoumati, pochyboval bych však o tom.

Maso bylo jim vždy potravou nejmilejší; chléb pokládaly jen za lahůdku.

Mezi sebou žily mé hyeny v nejlepším přátelství; dováděly a hraly sobě jako psi, vrčely, štěkaly, hrochtaly, skákaly jedna přes druhou, a kousaly se v žertu na vzájem. Kdykoliv jedna od druhé delší dobu byla vzdálena, nevěděly obě, co radostí počíti, když se opět shledaly; zkrátka mé hyeny daly mi na sta důkazů, že i nečistí a opovržení tito tvorové umějí upřímně a vroucně milovati.

891.86
M427
1874
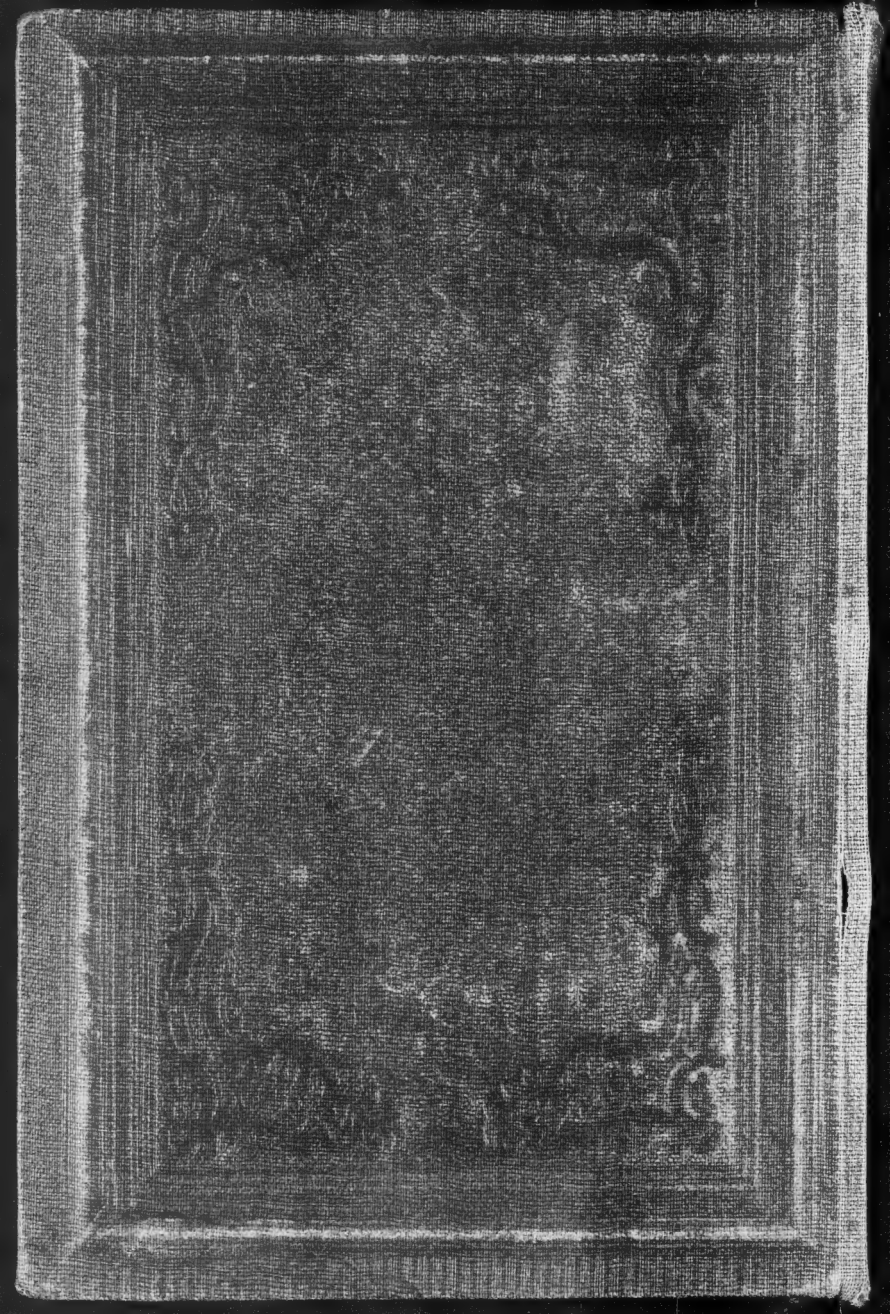
AUG 2 6 1957